

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

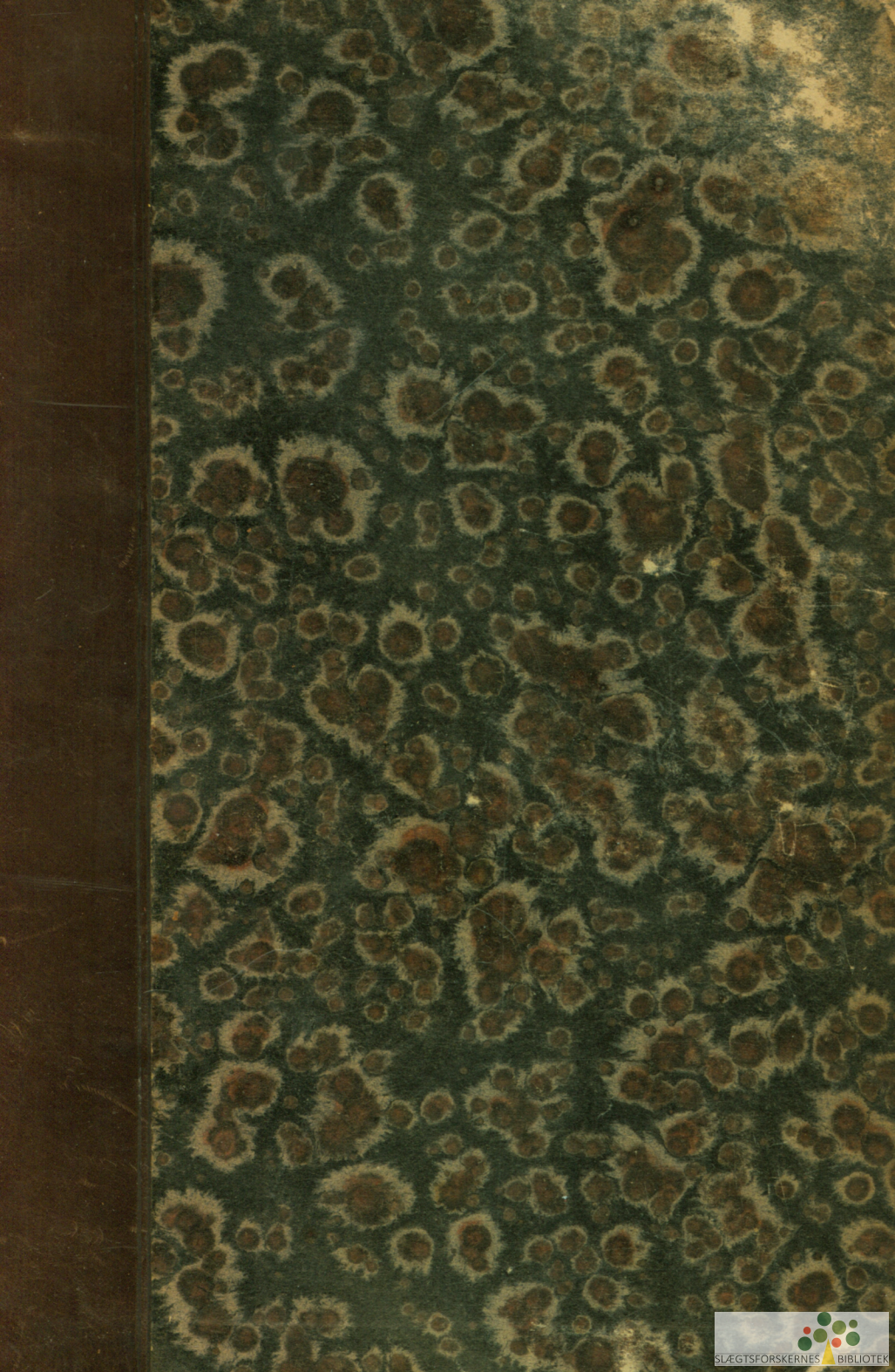
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE
NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

XIII. BIND.

PELLI—RERAVIUS.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1899.

Pelli, Domenico (ogsaa nævnt som Damian), —1700—, venetiansk Bygmester og Bygningsentreprenør, opførte 1690 og følgende Aar de nu næsten fuldstændig sløjfede Fortifikationer om Rensborgs «Nyværk» (3: den syd for Ejderen liggende Del af denne By), 1698 og følgende Aar Garnisonskirken paa St. Annæ Plads i Kjøbenhavn, var 1702 sysselsat paa Gottorp, 1705 i Ekernførde, byggede den monumentale (nu nedbrudte) Nyport (3: den mod Syd vendende Fæstningsport) i Rensborg, 1707—8 2 kongelige Magasinbygninger i Rensborg og Glückstadt o. m. a., men forsvinder fra o. 1710. — *Marcantonio P.*, Broder (?) til Domenico, opførte 1704 sammen med Hans Wiedewelt Operahuset i Kjøbenhavn (nu Rigsdagsbygningen), var 1712 en forgjældet Mand og fik kongeligt Moratorium til Værn mod sine Kreditorer, byggede 1720 og følgende Aar Fredensborg Slot i dets ældste Skikkelse, de 7 Fløje om dette og det for længst nedbrudte Porttaarn, var virksom ved Udvidelsen af det ældste Frederiksberg Slot, opførte 1721 Rytterkaserner ved Antvorskov og efter Kontrakt af 1724 4 Fløje af det under grundig Ombygning værende Kjøbenhavns Slot. Paa dette arbejdede han endnu ved Byens Brand 1728, men var allerede den Gang halvvejs fortrængt af J. C. Krieger (IX, 495). Strax efter Branden nævnte Aar forsvinder han, er formodentlig vendt tilbage til Italien.

Meier, Wiedewelt. R. Haupt, Bau- u. Kunstdenkmäler d. Prov. Schlesw.-Holst. Weinwich, Künstler-Lex. *F. J. Meier.*

Pelt, Abraham, 1695—1783, Legatstifter, var Søn af Hans Peter P., der, efter at have været Sukkermester i Amsterdam, havde faaet Privilegium paa et Sukkerraffinaderi paa Christians-

havn, og Dorothea Kellinghusen. P. fødtes 11. Febr. 1695 og traadte tidlig ind i samme Virksomhed som Faderen, der døde 1715. Efter Kjøbenhavns Ildebrand 1728 ombyggede han Moderens store Gaard paa Gammeltorv og oprettede her et Sukkerraffinaderi. Han ægtede 18. Nov. 1743 Maria Elisabeth Mushardt (f. i Christiania 13. Marts 1725, † 1. Febr. 1760), en Datter af Generalmajor C. E. M. (XI, 550) og Maria Elisabeth f. Maul. P. var en meget velstaaende Mand og fra 1759—74 som Bankkommissær en af Kurantbankens Ledere. Efter hans eneste Søns tidlige Død (1770) oprettede han den Peltske Plejestiftelse i Larslejstræde. Han døde 14. April 1783. Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 24. *G. L. Grove.*

Penninck, Cort (Conrad), —1555, Høvedsmand, var vistnok af nedersachsisk Herkomst, men der vides ellers ikke noget om ham, førend vi træffe ham som Høvedsmand for en Afdeling Landsknægte paa Christian II's Tog til Sverige 1520. Han fik i Dec. s. A. en Befaling paa Stockholms Slot under Diderik Slagheck og blev vistnok her lige til Slottets Overgivelse 1523, hvorefter han synes at have begivet sig til Christian II; i alt Fald nævnes han i den følgende Tid stadig blandt de Høvedsmænd, denne brugte ved sine forskellige Troppenhvervinger i Udlandet. Han nød stort Ry som en erfaren Krigsmand, og da Christian II i 1531 begav sig paa Toget til Norge, fik han Overkommandoen over Kongens Tropper. Hans Krigserfaring formaaede dog ikke at afvende Nederlaget, og efter Afslutningen af den Overenskomst, der førte Kongen i Fangenskabet, drog han tilbage til Tyskland. Han opgav nu Christian II's Sag og traadte, da Grevens Fejde udbrød, i Christian III's Tjeneste som Oberst. Han deltog i Slaget paa Øxnebjerg 11. Juni 1535 og gik kort efter med Hæren til Kjøbenhavn, hvor han blev indtil Byens Overgivelse. Efter Krigen vedblev han at staa i dansk Tjeneste, og det er vistnok som Høvedsmand ved det danske Hjælpekorps, der under Reinwald v. Heidersdorfs Overkommando tjente paa fransk Side mod Kejser Carl V, at vi træffe ham 1542 i den geldernske Marskal Martin v. Rossems Hær. Kort efter traadte han dog ud af dansk Tjeneste og bosatte sig i Hamborg efter et kort Ophold 1544 i Celle, hvorfra Kejseren havde tvunget Hertugen til at udvise ham. 1545 traadte han i engelsk Tjeneste og blev slaet til Ridder af den engelske Konge, men vendte allerede s. A. tilbage til Hamborg og blev Oberst for Byens Tropper. 1546 tjente han i det schmalkaldiske Forbunds Hær som

Oberst, og 1548—50 var han Anfører for et tysk Korps i engelsk Tjeneste. Han synes dog stadig at have staaet i Hamborgs Tjeneste, og i denne By døde han 5. Febr. 1555.

Zeitschr. f. hamburg. Gesch. V. Danske Mag. 4. R. III, 58 ff. Allg. Deutsche Biographie XXV. *L. Laurсен.*

Pentz, Adam Henrik, 1597—1657, fødtes 1. Maj 1597 paa Warlitz i Meklenborg. Hans Forældre vare Joachim Reimer P. og Dorothea Husahn. Efter endte Studier og Udenlandsrejser traadte han i svensk Krigstjeneste og indtog ret betydelige Stillinger i Pommern. 1631—34 var han Hofmester hos den svenske Dronning Marie Eleonora, men med den Bevægelighed, der var betegnende for mange af Trediveaarskrigens Mænd, skal han derefter have tjent en af de meklenborgske Hertuger, Kurfyrsten af Sachsen, ja Kejseren. Endelig vendte han sig til Danmark, hvor han 1639 kom ind i det tyske Kancelli og blev Hofraad. Det følgende Aar fulgte han som Hovmester med den unge Kongesøn Grev Valdemar Christian paa hans Rejse til Kejseren, og denne Stilling beholdt han et Par Aar. 1642 deltog han i Hvervingerne i Hamborgs Nærhed. 1643—45 var han med Valdemar Christian i Rusland paa dennes uheldige Frierrejse. Fra 1646 til sin Død, 6. Dec. 1657, var han Hofmarskal. Frederik III naturaliserede ham 1649 som dansk Adelsmand, men ligesom man i sin Tid havde set med skjæve Øjne til ham i Sverige, saaledes var den danske Adel ham næppe heller gunstig sindet; det var sagtens den, der forhindrede ham i at opnaa Len her i Landet. Paa Dronning Sophie Amalies Vegne havde han Overtilsynet med Hørsholm. Ogsaa ved sit Giftermaal tilhørte han Udlandet, i det han 1619 havde ægtet sin jævnaldrende Landsmandinde Eva v. Bülow, der sad som ung Enke efter et Par Maaneders Ægteskab med Volrath v. Bassewitz. Hun døde 31. Maj 1667 i Kjøbenhavn. P. synes at have arvet Warlitz efter Faderen.

Resenius, Inscript. Hafniensens S. 161 ff. Danske Saml. 2. R. II, 63.

C. F. Bricksa.

Pentz, Christian Rigs greve, —1651, Søn af den ndfr. nævnte Marquard P., hørte til en meklenborgsk Adelslægt, der dog fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede tillige havde haft Godser i Holsten. Hans Faders nøje Forbindelse med Christian IV bevirkede ogsaa, at han paa sin Udenlandsrejse i sin Ungdom, i alt Fald under sit Studieophold ved Universitetet i Padua

1624, betegnede sig som dansk. Efter sin Hjemkomst blev han Hofjunker hos Kongen 1627—29, og hurtigt maa han, der var ubemidlet, skjønt han havde arvet Godset Neuendorf i Holsten efter sin Fader, men som havde erhvervet sig betydelige Kundskaber og talte Fransk, Spansk og Italiensk, have vundet Christian IV's Gunst. Omtrent 1629 blev han forlovet med Kongens roaarige Datter med Kirstine Munk, Sophie Elisabeth, og blev 1630 Gouvernør i Glückstadt, i hvilken Stilling han tillige fungerede som Statholder i Holsten, da selve Statholderskabet var ubesat. Uvist naar blev han desuden Amtmand over Rensborg Amt, hvilket han dog 1639 ombyttede med Steinburg Amt. Imidlertid havde Kongen 10. Okt. 1634 fejret hans Bryllup med Sophie Elisabeth midt under Festlighederne i Anledning af den udvalgte Prins Christians Formæling. 1639 forøgede han sine Besiddelser ved at erhverve den i Nærheden af Neuendorf liggende Stad Lütjenburg; begge Dele afstod han dog 1640 til Kongen mod at faa Godset Wandsbeck og 40000 Rdl.

Størst Betydning fik C. P. imidlertid ved den store Indflydelse, han i en Række af Aar udøvede paa Christian IV's udenrigske Politik. Han var den af Kongens Raadgivere, der stærkest drev ham frem til en Tilmærmelse til Kejseren som Middel til at standse Udvidelsen af Sveriges Magtomraade syd for Østersøen, og hans Selvraadighed og Tilbøjelighed til udfordrende Skridt kom tilmed i denne Henseende til at spille en betydelig Rolle. Første Gang, han for Alvor traadte frem paa den politiske Skueplads, var, da han fra Slutningen af 1631 til næste Foraar ledede Underhandlinger med 2 af den katholske Ligas Oberster som Repræsentanter for Kurfyrst Maximilian af Bajern om Afstaaelse af visse Stykker af Bremen Stift til Kongen, mod at denne lod dem besætte med Tropper for at hindre et svensk Indfald; i Febr. 1632 gav han ogsaa Marqvard Rantzau Ordre til at besætte Freiburg i Stiftet. Helt paa egen Haand har han ikke ført disse Underhandlinger, men om Kongen i alle Enkeltheder har været bekjendt med dem, kan være tvivlsomt; i alt Fald vare de skjulte for den danske Kansler og Rigsraaderne; det vovelige Forehavende førte dog ikke til noget paa Grund af Sveriges Trusler. Et større Vidnesbyrd om P.s Indflydelse bleve de Forhandlinger, han 1636 og 1637 førte med Kejseren, og som berettigede til for disse Aars Vedkommende at betegne ham som Christian IV's virkelige Udenrigsminister. I Jan. 1636 sendtes han til Kurfyrsten af Sachsen og Kejseren for at virke for An-

tagelsen af Kongens Fredsmægling og for Samtykke til Elbtolden, og han medbragte et Tilbud om, at Kongen, naar dette Samtykke tilstodes, vilde paatage sig Elbens Forsvar mod fremmede Magter. Noget Løfte opnaaede han vel ikke, men Kejseren udnævnte ham til Rigs greve og gav ham ved hans Hjemrejse i dybeste Hemmelighed en Instrux til at forhandle med Christian IV om en nærmere Forbindelse med de svenskes Fordrivelse fra Tyskland som Opgave. P. gik ind paa det ejendommelige Hverv at være Kejsereus Af-sending til sin egen Herre, og Følgen blev, at han paa ny sendtes til Tyskland i Foraaret 1637. Efter Besøg hos Kurfyrsterne af Køl-n og Sachsen i Bonn og Dresden kom han i Avg. til Wien. Videre og videre vovede han sig her frem og afgav endelig i Nov., da Kejseren havde antaget Kongens Fredsmægling, i dennes Navn og rimeligvis ogsaa med hans Samtykke en Erklæring, der fik en ikke ringe Betydning for de følgende Aars Politik, i det den gik ud paa, at Christian IV var villig til en nærmere Konjunktion med Kejseren, hvis Sverige ikke ved Fredsunderhandlingerne vilde gaa ind paa billige Vilkaar. Dog skal han, da ved Afskeden Biskoppen af Wien rakte ham Haanden med de Ord: «Bliver det saa ved Diversionen?», have trukket sin Haand tilbage, og da han efter et Besøg hos Kurfyrst Maximilian i München i Febr. 1638 kom tilbage til Kejseren, fik han kun en køligere Modtagelse. Men i de Underhandlinger, som derpaa 1638 og 1639 fandt Sted i og ved Hamborg mellem ham som Christian IV's Repræsentant og Gesandter for de fleste europæiske Magter om Fredens Tilvejebringelse, stod han paa en saa fortrolig Fod med den østerrigske Af-sending Grev Kurtz, at den engelske Gesandt Sir Thomas Roe betegnede ham som «helt solgt til det kejserlige Parti».

Men netop fra 1639 eller 1640 synes C. P.s Stjerne at have været i stærk Dalen hos Christian IV, uden at Aarsagerne bestemt kunne angives. Han træder tilbage fra Ledelsen af den udenrigske Politik og optræder mest kun som Gouvernør i Glückstadt Fæstning. Maaske har dette staaet i Forbindelse med en uheldig Forandring i hans Karakter og Personlighed, som af en samtidig tilskreves hans Hustrus fordærvelige Indflydelse. Han blev udsvævende og drikfældig, og hans tidligere Hefthighed tiltog. I Juli 1644 førte han Forhandlinger med den kejserlige General Gallas om dennes Indmarche i Halvøen til Hjælp mod de svenske Fjender, men der opnaaedes kun ringe Enighed, og han kom 1645 til at staa paa en meget spændt Fod baade med General Bauer (I, 608)

og med Kongens Generalissimus, Hertug Frederik. Unigheden med den sidste forbandt sig med Følgerne af hans Stilling som en af Kirstine Munks Svigersønner, og begge Dele frembragte hans Fald ved Tronskiftet 1648. Efter Christian IV's Død vovede han at tage Ed af Garnisonen i Glückstadt i Rigsraadets og ikke i Hertugen af Holstens Navn, og Frederik III tilgav ham ikke dette. Han valgte ham som sit første Offer inden for sin Faders Svigersønner. Da en af P. krævet Retfærdiggjørelse for hans egenmægtige Skridt ikke tilfredsstillede Kongen, erholdt han sin Afsked som Gouvernør i Glückstadt og Amtmand i Steinburg; dog fik han til Erstatning Flensborg Amt, men rigtignok paa Betingelse af ikke at maatte indfinde sig ved Hoffet og ikke opføre sig som tidligere. De følgende Aar bleve ulykkelige for ham; hans Formuesforhold vare slette — 1645 havde han maatte sælge Wandsbeck til den hamburgske Kjøbmand Albert Baltser Berns (II, 137) —, nu blev han sindssyg og levede indespærret i et Værelse. Han kom dog til sin Forstand igjen et halvt Aar før sin Død, der indtraf i Flensborg i Sept. 1651.

Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. 1629—60 I, 88 f. 219 ff.; II, 15 ff. 37 ff. o. fl. St. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage S. 105. 150. Bobé, Af Ditlev Ahlefeldts Memoirer S. 58 ff. 204.

J. A. Fridericia.

Pentz, Ditlev, 1744—1821, Stiftamtmand, var en Søn af Konferensraad Frederik Ludvig Christian P. (f. 1716 † 28. Nov. 1770) og Ane Margrethe f. v. Holstein (f. 1719 † 30. Okt. 1770). Han fødtes 16. Dec. 1744 paa Faderens Ejendom Fjellebro i Fyn, blev allerede 1753 udnævnt til Kornet ved 3. jyske Kyrasserregiment, 1756 til Lieutenant og 1761, efter overstaet Examen ved Akademiet i Kjøbenhavn, til Sekondritmester ved samme Regiment, men tog 1767 Afsked fra Krigstjenesten og levede nu i nogle Aar som Landmand, indtil han 1780 udnævntes til Amtmand over Nordre Bergenhus Amt, hvorfra han 1781 forflyttedes til Hedemarkens Amt. Under hans Virksomhed her lykkedes det ham at faa Samejerforholdet til en stor Skovstrækning hævet og derved at faa sat en Stopper for den hidtidige hensynsløse Skovhugst. 1789 blev han Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter, og fra Begyndelsen af 1794 overtog han Stillingen som Stiftamtmand i Aalborg og Amtmand over Aalborg Amt. I dette Embede forblev han indtil Udgangen af Aaret 1815, da han tog sin Afsked og flyttede til Aarhus, hvor han døde 10. Maj 1821. Som Stiftamt-

mand indlagde han sig ikke ringe Fortjenester af Aalborg By. Han fik saaledes her gennemført Opførelsen og Udbedringen af forskellige offentlige Bygninger, Havnevæsenets Omorganisation og Salget af Aalborg Hospitals Bøndergods. 1766 var han bleven Kammerjunker, 1773 Kammerherre, 1793 hvid Ridder og 1812 Gehejmekonferensraad. 25. Sept. 1767 blev han gift med Øllegaard Rodsteen Sehested (f. 25. Avg. 1737, † i Aarhus 12. Sept. 1817), en Datter af Oberst Malte S. og Sophie Amalie f. Rantzau.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Erslew, Forf. Lex. Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg. *G. Kringelbach.*

Pentz, Gotfred, 1716—1801, Officer, var Søn af Valentin P. til Bresewitz og Margrethe Cathrine f. v. Engel, begge af meklenborgsk Adel; Faderen havde staaet i dansk Tjeneste ved Schacks Infanteriregiment, hvorfra han 1699 tog Afsked med Kapitajns Karakter. G. P. blev 1732 Fændrik ved fynske hvervede Infanteriregiment, 1736 Sekondlieutenant, 1740 ved Kjøb Kapitajn ved sjællandske hvervede Regiment, 1750 Major, 1760 Oberstlieutenant, 1763 Kommandør for oldenborgske nationale Bataillon, s. A. virkelig Major ved Livgarden til Fods, 1765 ved Gardens Reduktion «Kommandant» for samme, men maatte 1766 træde tilbage som Major, i det han samtidig fik Obersts Karakter; 1767 Kommandør for holstenske Regiment, 1768 for Kongens eget Regiment. 1772 var P. Medlem af den Domstol, efter hvis Kjendelse Ægteskabet mellem Christian VII og Caroline Mathilde ophævedes (jvfr. III, 395), og han var derefter udset til Overhofmester hos Dronningen, da det paatænktes at lade hende tage Ophold paa Aalborghus. 1773 blev han Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet og var s. A. og 1784 Medlem af de store Kommissioner, der nedattes for at gjøre Forslag til Reformer i Hærens Ordning. P. havde i sin Tid været anerkjendt for en særdeles dygtig Officer, hvorimod Dommen om hans senere Virksomhed ikke lyder slet saa gunstig. Han blev 1774 Generalmajor, 1781 Ridder af Dannebrog, 1787 Generallieutenant og fik 1795 Afsked med Karakter af General. P., der efter Indfødsrettens Udstedelse 1776 var bleven naturaliseret som dansk Adelsmand, døde 3. Dec. 1801. Gift med sin Slægtning Beate Margrethe f. v. Engel, Datter af dansk Kapitajn Hans David v. E. til Bressen i Meklenborg. *H. W. Harbou.*

Pentz, Marqvard, —1626. Denne Adelsmand, der ejede Godserne Neuendorf i Holsten og Warlitz i Meklenborg, var fra

1596—1603 Hofjunker hos Christian IV og fulgte ham i denne Egenskab til Gulland 1597 og paa den bekjendte Nordhavsrejse 1599. 1603 blev han Amtmand i Segeberg og holstensk Landraad. I Kalmarkrigen deltog han med Hæder og blev til Belønning 1616 Ridder af den væbnede Arm. 1623 var han Afsending til et neder-sachsisk Kredsmøde i Brunsvig og blev i Maj 1625 ved Kejserkrigens Udbrud Generalkrigskommissær ved Kongens tyske Hær og tillige Oberst for et Regiment. Han faldt i Slaget ved Lutter am Barenberg 17. Avg. 1626. Han var gift med Anna v. Thienen og havde i dette Ægteskab den ovfr. omtalte Søn Christian P.

Jahrbb. f. meklenburg. Gesch. X, 370.

J. A. Fridericia.

Perlestikker, Anders Pedersen, 1586—1629, Præst, var født 24. Nov. 1586 i Svendborg; Faderen, Peder Andersen, ernærede sig som Perlestikker, hvoraf Sønnen fik sit Tilnavn, hvilket han dog kun yderst sjælden selv brugte, medens han sædvanlig lod sig kalde Maworm efter sin Moder. 7 Aar gammel kom han i sin Fødebys Latinskole, og 1602 blev han «Løbedegn» for et Landsbysogn. 1608 flyttedes han til Odense Skole, hvorfra han blev Student 1613, altsaa i en Alder af 27 Aar; men allerede tidligere paa Aaret havde han faaet Ansættelse som Hører ved Odense Skole, hvor han altsaa samtidig var Lærer og Discipel, hvilket dog ikke var noget enestaaende Tilfælde i hin Tid. Hans Studeringer ved Universitetet indskrænkede sig til nogle faa Maaneder, men han vedblev at være Hører i Odense til 1617, da han blev Rektor i Nakskov, hvor han Aaret efter blev Sognepræst og gift med Johanne Andersdatter, der overlevede ham og senere blev gift med Hans Bosen, Borgmester i Nakskov. A. P. P. døde 15. Okt. 1629 som en af de 441, der hint Aar i Nakskov bortreves af Pesten. Han efterlod et med Flid og Nøjagtighed forfattet Haandskrift, hvoraf der er udgivet en Del Uddrag («Nyt hist. Tidsskr.» V), som ved at give Oplysninger baade om kirkelige og borgerlige Forhold i Nakskov o. fl. St. have en ikke ringe kulturhistorisk Betydning. Det synes, at der har været andre, nu forsvundne, litterære Efterladenskaber efter ham.

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 420. Nyt hist. Tidsskr. V, 125 ff. Hundrup, Lærerstanden ved de lærde Skoler i Nakskov, Nysted og Rønne S. 3.

Vilh. Bang.

Peschier, Pierre, 1746—1812, Handelsmand. P., hvis Fader var Apotheker, fødtes i Genf. Han oplærtes til Handelen og be-

søgte 1765—68 Portugal, Holland, England og Frankrig, hvorved han erhvervede sig en betydelig Handelskundskab, særlig med Hensyn til ostindiske Varer. Sidstnævnte Aar indkaldtes han til Danmark af de Coninck (IV, 77), og efter at have arbejdet nogle Aar for dennes Hus etablerede han sig selv; han fik Indfødsret 1776. Ved P.s store Dygtighed, Energi og Vovsomhed blev hans Forretning snart en af «den glimrende Handelsperiodes» betydeligste, men undergik rigtignok ogsaa, ligesom denne, adskillige Katastrofer. Ved Siden af en udbredt Kornforretning førte P. navnlig Forretning paa Rusland med ostindiske Produkter; af Asiatisk Kompagnis Varer skal han i de 30 Aar 1773—1803 have afsat for gjennemsnitlig 2 Mill. Kr. aarlig! Han maatte imidlertid allerede faa Aar efter at have etableret sig opgive sit Bo, men kom snart paa Fode igjen og gav senere alle sine Kreditorer fuld Dækning. Paa ny i Begyndelsen af goerne opgav han sit Bo, men naaede atter hurtig til Vejrs, støttet dels af Asiatisk Kompagni, hvis bedste Kunde han var, dels af Staten. I det hele stod P. i et meget intimt Forhold til det offentlige. Han fik Forskud af Staten til sine Forretninger, han var Finansministeren Ernst Schimmelmans Protegé, og han bistod til Gjengjæld Regeringen med Raad og Daad i de mange Handels- og Finanssager, hvori den var interesseret. I hin Periode, der ikke mindst faar sit Præg ved Regeringens, Storhandelens og de storhandelendes indbyrdes nøje Forbindelse, hører P. paa sit Omraade til en af Forgrundsfigurerne.

Den store Krise i 1799 ramte P. følelig, og den Hjælp, han fik af Bankkontoret, udviklede sig efterhaanden til, at han blev dets Debitor for et Beløb af $\frac{3}{4}$ Mill. Kr. De forøgede Forretningsvanskeligheder i Aarhundredets Begyndelse svækkede yderligere hans Stilling, og i 1804 kom der en Ordning i Stand, hvorved Staten associerede sig med ham. Han optog sin Neveu Agier i Firmaet, der paa Bankkontorets Vegne tiltraadtes af Wexelsen. P. fik en stærkt begrænset Myndighed i Forretningen, der mere og mere gik over til at blive en egentlig Statsforretning. I de første Aar tjentes en Del, senere kom der imidlertid store Tab. Af vidtrækkende Betydning blev det, da Wexelsen i Husets Navn, men i Virkeligheden for Staten, i 1808 sendtes til Norge og her paabegyndte omfattende Forretninger, navnlig i Tømmer; ved disse tjente Staten gennem sine Licenser og Toldintraderne, men de kom ikke Huset P. videre til gode, og de endte med, at norske Skovejere bragtes i et Gjældsforhold til Danmark, der var af et enormt Omfang og

først sent og vanskelig likvideredes efter at have affødt ikke ringe Bitterhed og Misnøje i Norge. — I Aaret 1810 var L. N. Hvidt (VIII, 200) traadt til for at skaffe Orden i Sagerne; han erklærede den hele Forretning for «Hasardspil», men ansaa det dog for nødvendigt at holde den oppe, da den betragtedes som dreven for kongl. Regning. I 1815 nedsattes en Kommission til Behandling af Huset P.s Affærer, som derefter ved fornyet Støtte i Kontanter og Kredit fra Statskassen endelig i de følgende Aar afvikledes.

Imidlertid var P. død 16. Jan. 1812. Han, der havde været en af sin Tids Pengifyrster her hjemme — Landmandsbankens nuværende Bygning i Holmens Kanal var hans Bolig og Ejendom —, døde som en fattig Mand, i de sidste Aar understøttet af Staten. Men han fik det Eftermæle ikke blot at have været et stort Forretningstalent og en kundskabsrig Mand med betydelige almene Interesser (man skylder ham et værdifuldt handelsstatistisk Exposé fra Aarhundredets Begyndelse), men ogsaa en retskaffen og en offervillig Mand. «Han var stedse virksom, god og velgjørende, men ikke stedse lykkelig.» — P., der tilhørte den franske reformerte Menighed, ægtede 1784 Marie Susanne Grodtschilling († 1816), Datter af Kontreadmiral Fr. G. (VI, 204).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 54 f. C. Bruun, Kjøbenhavn. Rubin, 1807—14. *Marcus Rubin.*

Peter, s. Peder.

Peter III af Rusland, † 1762, s. Carl Peter Ulrik (III, 371).

Peters, Christian Carl, f. 1822, Billedhugger. P. er Søn af Papirmager Carl P. (f. 1791 † 1822) fra Lauenborg og Anna Margrethe Helene f. Lütken (f. 1788 † 1851) og er født 26. Juli 1822 i Dallover ved Vejle, hvor Engelsholms Papirfabrik laa. Da Faderen døde kort efter P.s Fødsel, blev denne, 3 Aar gammel, Plejesøn hos sin Morbroder Klokker O. D. Lütken i Odense, hvor han søgte Kathedralskolen til sin Konfirmation. Den Lyst til Tegning, som havde fulgt ham gennem hele Opvæksten, bevægede nu Plejefaderen til at sende ham til Kjøbenhavn 1836, for at han kunde blive uddannet ved Kunstakademiet, og faa Aar efter blev han Elev hos H. V. Bissen. Allerede 1840 udstillede han sit første Arbejde, en Buste; samtidig med at han vandt den mindre Sølvmedaille (1845), vakte han Opmærksomhed ved en Gruppe, «Hercules som Barn dræber 2 Slanger», hvilken blev udført i Marmor

til Kunstforeningen (1849). Den følgende Vinter, 1846—47, udførte han saa vel en Figur for den store Sølvmedaille som et Konkursarbejde, «En Dreng, der spiller Terre», hvilket i 1847 belønnedes med den Neuhausenske Præmie. Om Sommeren konkurrerede han til den mindre Guldmedaille, men da Præmien ikke blev tilkendt ham, foretrak han i 1849 at søge Rejsestipendium fremfor at konkurrere paa ny. Dette (1200 Kr.) opnaaede han ogsaa, men kom dog, paa Grund af Krigsurolighederne, først til at benytte det fra 1850 og var nu udenlands, navnlig i Rom og Neapel, til 1852. En 1853 udstillet, i Rom udført «Favn» fik vel Flertal, men ikke den kvalificerede Majoritet til Udstillingsmedaillen. Fra Rejsen er ogsaa en Buste af Professor Flor, som i 1854 i Marmor fik sin Plads i Rødning Folkehøjskole.

P., som med særlig Forstaaelse jævnlig har benyttet Metallet, baade de ædlere Metaller og Zink eller Bronze, har udført en hel Række, for det meste mindre Bronzefigurer, hvoriblandt «En dansende Favn, som spiller Fløjte» til Statens Musæum, «En dansende Bakkantinde», som Kunstforeningen kjøbte, en Række Figurer og 12 Relieffer i forgyldt Bronze til Altertavlen i Viborg Domkirke (1876), «Diogenes med sin Lygte», som tilhører Studenterforeningen, «En dansende Fløjtespillerske» (1889), der blev kjøbt til Musæet i Odense, «Søhelten Willemoes» og «Ahasverus». I overnaturlig Størrelse udførte han Neptun og Mercur til Toldbodindkjørselen i Esplanaden og 3 kirkelige Skikkelser, Paulus, Chrysostomus og Gregor den store, til Marmorkirkens Tag samt 5 mythologiske Figurer til Galleriet i Frederiksborg Slotsgaard, hvilke alle støbtes i Zink. Af andre store Billedstøtter modellerede han i Aarenes Løb bl. a. en siddende Thorvaldsen i Gibs, som tilhører Udstillingsfonden (i Akademiet), «Abraham og Isak», en Gibsgruppe, som 1863 vandt den Eibeschutzske Præmie, Evangelisten Johannes i Marmor til Slotskirken, Digterne Ewald og Wessel i Marmor til det kongl. Theaters Forsal, Søhelten Willemoes i naturlig Størrelse i Gibs. I Relief udførte han en stor Frise i Gibs i Landbohøjskolens Forsal, forestillende «Husdyrene i deres Forbindelse med Menneskene» (1859), «Diogenes, som søger Mennesker», ligeledes i Gibs (tilhører Musæet i Maribo), en stor Fronton af græske Guder, udførte i glasseret brændt Ler med Farver til det tekniske Selskabs Skole i Ahlefeldtsgade, 2 Relieffer i Bronze, «Handelsvirksomhed» og «Velgjørenhed», til Grosserer Th. Suhrs Gravmæle paa Gjentofte Kirkegaard, «Tre Børn, som se Billeder» til Vesterbros Asyl.

Endelig ogsaa en Del Buster, saasom af C. Hostrup, Lægen H. C. Bendz o. fl.

Ved Siden af denne rige Virksomhed, hvoraf kun en Del har kunnet nævnes, har P. udfoldet en betydningsfuld Virksomhed paa Kunsthåndværkets Omraade. Allerede paa sin første Studierejse havde P. faaet Blikket aabnet for dettes høje Standpunkt i Oldtiden, navnlig ved flittige Studier i Neapels Musæer og i Pompeji. Ved flere Rejser, dels paa ny til Italien, dels til Paris og London, uddannede han sin Smag og Dygtighed paa dette Omraade, og han har skabt en Række Værker, hvoraf mange, ved Siden af den praktiske Anvendelse, hvortil de ere bestemte, have sandt Kunstværd. Deriblandt kan nævnes 2 store Malmarmstager med Figurer til Frue Kirke, en Broncekandelaber efter Const. Hansens Tegning til Biskop Monrad, Bordopsats i Sølv og et dekoreret Bordservice, som Staden Kjøbenhavn forærede Kronprinseparret til dets Bryllup 1869, en anden, som skjænkedes Grev Sponneck, en Sølvvase med Relieffer til et Guldbrylluppar. Han har udført flere Drikkehorn, et mindre i Guld, som skjænkedes til Digteren Ingemann, et andet i Elfenben med Motiver af Sigurd Faavnesbanes Saga, der var udstillet i Paris og blev kjøbt af Prins Napoleon; endnu et i Elfenben med Figurer af Frithjofs Saga, udstillet 1866 i Stockholm, blev kjøbt der som Gave til Prins Oscar; endelig et stort Drikkehorn i Sølv (udst. 1872), som blev skjænket til Industriudstillingens Formand, Grev Holstein-Holsteinborg. Desuden en Mængde dekorative Arbejder, dels til Frederiksborg-Lotteriet, dels for Sølvvarefabrikant V. Christesen (III, 476), deriblandt en stor, 3 Alen lang Borddekoration i oxyderet Sølv.

P. var i 1857 bleven agreeret af Kunstakademiet, men da dets Forfatning strax efter omordnedes, blev han først dets Medlem i 1866; efter Bissens Død blev han 1868 Professor ved Modelskolen og ægtede 13. Nov. s. A. Prebia Rasmussen (f. 1838), Datter af Provst Ludvig August Frederik R. (f. 1808 † 1889) og Simonine Elisabeth f. Ploug (f. 1810 † 1871). I 1870 fik P. det Anckerske Rejselegat, i 1883 det Treschowske Legat, i 1889 tog han paa Grund af Svagelighed sin Afsked som Professor og blev udnævnt til Etatsraad.

Ligesom P. i sin Ungdom tidlig vakte Opmærksomhed ved sit med stor Energi gennemførte plastiske Genrebillede «Hercules som Barn dræber 2 Slinger», saaledes bevarede han under hele sin kunstneriske og kunstindustrielle Virksomhed en Rolighed og Sikker-

hed i Fremstillingen, paa samme Tid som han i de Æmner, han selv valgte, viste snart en lunefuld Opfattelse, f. Ex. i sine bacchiske Figurer eller i sin «Diogenes», snart alvorlig fædrelandsk eller kirkelig Følelse, som i Willemoes, i de 2 Digttere i Theatrets Forsal eller i sine Apostle og Kirkefædre. Hvor vanskelig han tilfredsstillede sig selv, kan man se af, at den store Billedstøtte af Thorvaldsen, som var modtaget af Udstillingsfonden, omarbejdede han 11 Aar senere (1877) fuldstændig. Med disse Egenskaber gjorde han ogsaa udmærket Fyldest som Professor ved Modelskolen. Selv efter at han paa Grund af Svagelighed opgav sin Lærerstilling, er der udgaaet friske og livfulde Arbejder fra hans Haand.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Peters, Christian Heinrich Friedrich, 1813—90, Astronom, fødtes 19. Sept. 1813 i Koldenbüttel i Slesvig, hvor hans Fader, Hartwig P. († 1848), var Præst. 1832 dimitteredes han fra Flensborg Latinskole, og Resten af sit Liv tilbragte han i Udlandet. Han studerede i Berlin, hvor han 1836 blev Dr. phil., og efter i Kjøbenhavn forgjæves at have søgt astronomisk Ansættelse i Danmark studerede han videre i Göttingen og tog 1838 til Sicilien og Neapel, hvor han blev Astronom ved Gradmaalingen. Efter at have deltaget i den sicilianske Opstand 1848—49 maatte han flygte, tog derpaa til Tyrkiet for der at skabe sig en astronomisk Stilling, men havnede saa efter Krimkrigens Begyndelse 1854 i Nordamerika, hvor han 1858—90 var Professor og Direktør for Observatoriet i Clinton N. Y. 19. Juli 1890 om Morgenen fandtes han død af et Hjerteslag paa Vejen fra Observatoriet til sin Bolig. Som Frugter af hans Virksomhed kan nævnes Opdagelsen af 48 Smaaplaneter og 2 Kometer, Udgivelsen af Stjærnekort over Dyrekredsen, kritiske Arbejder over ældre og nyere Stjærnefortegnelser. 1874 ledede han en Expedition til Ny Zeeland til Jagttagelse af Venuspassagen.

Astronom. Nachrichten CXXV, 127. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

C. F. Pechüle.

Peters, Nicolai Hermannssohn, 1766—1825, Dyrmalers, var født i Frederiksstad i Slesvig, hvor Faderen, Hermann P. (f. 1742 † 1805), ved Siden af sit Haandværk som Maler og Lakerer tillige malede dødt Fjerkræ eller Fisk (Stilleben). Medens Broderen Jacob P. blev Landskabsmaler, fulgte P. samme Retning som Fa-

deren og malede med stor Naturtroskab og kunstnerisk Farvevirkning Fugle, Pattedyr, Fisk, døde eller levende, Blomster og Insekter i Vandfarve og Gouache. Den kongl. Malerisamling ejer «En Hønsegaard» af ham. P. var født 10. Juni 1766, ægtede 1791 i Kjøbenhavn Juliane Marie Lind og udstillede flere Gange her. I 1810 flyttede han til Flensborg, hvor han døde 10. Jan. 1825. Han var ogsaa Forfatter, saaledes til «Walmor u. Julie, ein Trauerspiel» (1800).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Peters, Wilhelm Karl Hartwig, 1815—83, Zoolog, var Broder til ovennævnte Astronom C. H. F. P. og blev født 22. April 1815 i Koldenbüttel i Sønderjylland. Efter at han 1834 havde sluttet sin Skoleundervisning i Flensborgs lærde Skole, studerede han Medicin og Naturvidenskab ved Kjøbenhavns Universitet, men drog allerede det følgende Aar til Berlin, hvor han 1838 tog Doktorgraden i Medicin. Sammen med H. Milne-Edwards tilbragte han 1½ Aar ved Middelhavet, ivrig samlende og studerende, og tiltraadte 1842 sin store Undersøgelsesrejse til Afrika. Under mange Gjenvendigheder trængte han 1844 ind til Tette, hvorfra han medbragte højst interessante Samlinger; for øvrigt var det særlig Egnene ved Mosambique, der vare Gjenstand for hans Efterforskninger. 1848 vendte han tilbage til Berlin, hvor han 1849 blev Docent, 1851 Medlem af Akademie der Wissenschaften, 1853 Professor extraordinarius i Medicin, 1857 Direktør for det zoologiske Musæum og 1858 Professor i Zoologi og Direktør for den zoologiske Have. 1858 ægtede han Henriette v. Køhler og døde 20. (21.?) April 1883. — P.s litterære Virksomhed omfatter et meget stort Antal Arbejder og var stærkt paavirket af hans udmærkede Lærer, den berømte Zoolog Joh. Müller. Foruden hans omfangsrige Hovedværk: «Naturwissenschaftliche Reise nach Mosambique», der udkom 1852—82 i 6 Kvartbind med mange Tavler, og hvori P. selv har bearbejdet Pattedyrene, Krybdyrene, Padderne, Ferskvandsfiskene og Myriapoderne, foreligger der fra hans Haand ikke mindre end 126 Afhandlinger og Notitser om Pattedyr, 14 om Fugle, 145 om Krybdyr og Padder, 48 om Fiske og et mindre Antal om lavere Dyr. Exempelvis kan anføres: «Observationes ad anatomiam comparatam Cheloniorum» (Dissertation 1838), «Ueb. einige merkwürdige Nagethiere» (1861), «De serpentum familia Uropeltaceorum» (1861), «Ueb. die an der Küste von Mosambique beobachteten

Seeigel» (1853), «Ueb. die Chiropterengattungen Mormops u. Phyllostoma» (1856) osv.

Allg. Deutsche Biographie XXV. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Jonas Collin.

Petersen, jvfr. Pedersen.

Petersen, Adolf Cornelius, 1804—54, Astronom, fødtes 23. Juli 1804 i Vester-Bov i Slesvig, hvor hans Fader var Landmand, gik i Skole i Burkal og lærte derpaa Landmaaling. Medens han 1825 efter Stormfloden deltog i Dræningsarbejderne ved Tønder, kom han i Forbindelse med Kapitajn Caroc og gjennem denne med Professor Schumacher, der 1827 tilbød ham Plads som Assistent ved Observatoriet i Altona. Her udfyldte han sine mangelfulde astronomiske Kundskaber, deltog i Observatoriets Arbejder og opdagede 4 Kometer. Hans talrige Iagttagelser og Beregninger gaa gjennem 7.—38. Bd. af «Astronomische Nachrichten», hvor han ogsaa paaviste, at Lalande allerede i 1795 havde iagttaget Planeten Neptun, men antaget den for en Fixstjerne. P. arbejdede tillige for den danske Gradmaaling, i det han f. Ex. knyttede den paa Amager udmaalte Basis til Gradmaalingsnettet, og deltog i Reduktionen af Bessels Deklinationsbestemmelser, i hvilken Anledning han af Universitetet i Königsberg blev udnævnt til Dr. phil. Efter Schumachers Død 1850 blev han først interimistisk, derpaa 1851 virkelig Direktør for Observatoriet i Altona og Redaktør af «Astronomische Nachrichten». 1853 udnævntes han til titulær Professor. Han døde 3. Febr. 1854.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXV.

C. F. Pechüle.

Petersen, Albrecht, 1706—61, og **Sebastian Petersen** (født 9. Sept. 1708 † 28. Okt. 1755), Klosterstiftere. Brødrene P. vare Sønner af Hattestafferer Peter P. og Elisabeth Christine f. Bernhors. De nedsatte sig som Silke- og Klædekræmmere i Kjøbenhavn, hvor de vare barnefødte, og erhvervede, begge ugifte, en betydelig Formue. I Overensstemmelse med sin yngre Broders sidste Vilje bestemte A. P. kort efter dennes Død ved Testamente af 30. Dec. 1755 sin i Vimmelskafte over for Helligaandskirken beliggende Gaard (Nr. 29) til Bolig for et Antal Jomfruer af over 35 Aar, «som ej formedelst et godt Ægteskab haver kunnet vorde forsørgt». Adgangen til «de Brødre Petersens Jomfrusæde eller -kloster», som Stifteren

selv har kaldt det, tilkommer fortrinsvis Damer af Testators fædrene og mødrene Familie, uanset deres Alder, og, i Mangel af saadanne, Døtre af «Kræmmer- og Kjøbmand- saa og af gejstlig Standen», der alle skulle tilhøre St. Petri tyske Menighed. Administrationen bestaar af Patronen og Kirkekollegiet for St. Petri Kirke. Den oprindelige Grundfond er i Aarenes Løb voxet til 240000 Kr. Priorinden nyder 740 Kr. og hver af de øvrige 16 Konventualinder 640 Kr. aarlig.

F. F. Møller, Stamtavle ov. de til Brødrene Petersens Jomfrukloster adkomstberettigede Familier (1884). H. W. Boldt, Samml. der Privilegien, Gesetze etc. die St. Petri Kirche betreff. (1883). *Louis Bobé.*

Petersen, Alexis, s. Petersen-Studnitz.

Petersen, Anders, f. 1827, statistisk og personalhistorisk Forfatter. A. P. er Søn af Avlsbestyrer Peter Nicolaisen og Marie f. Bech og født 22. Dec. 1827 i Bjeverskov. Efter at have været ved Væverprofessionen til 1849 og Underofficer til 1852 gik han Lærervejen og dimitteredes fra Jonstrup Seminarium 1855. S. A. blev han Hjælpelærer og 1857 Skolelærer i Valløby ved Kjøge, søgte sin Afsked 1888 og har senere boet i Kjøbenhavn. Ægtede 12. Juni 1857 Olivia Anine Vilhelmine Ømann, Datter af Underofficer i Artilleriet Ole Tønder Ø. Han har udgivet: «Skolestatistik for Danmark» (1877 — sammen med H. H. Mangor —, 1887 og 1897, indeholdende en Beskrivelse over Embederne ved Folkeskolen efter de befalede 10aarige Omreguleringer med biografiske Oplysninger om de ansatte Lærere og Lærerinder), «Den jonstrupske Stat, personalhistoriske Meddelelser om det blaagaard-jonstrupske Seminariums Lærere og Dimittender 1790—1884» (1884) med Tillæg til 1891, «Vallø og Omegn» (1877), «Kjøge Bys Historie» (1888) og «Vejviser for Landet» (1889). Han har leveret personalhistoriske Bidrag til forskjellige Tidsskrifter, redigerede 10.—11. Aargang af «Danmarks Lærerforenings Medlemsblad» og forbereder Udgivelsen af «Sjællands Stifts Degnehistorie». *Joakim Larsen.*

Petersen, Balthasar, 1703—87, Præst, blev født i Tønder 7. Maj 1703 og var Søn af Kniplingshandler Peter P. Han undervistes i sin Fødeby Latinskole og kom 1721 til Jena, hvor han studerede Theologi, særlig under J. F. Buddeus, der fik blivende Betydning for hele hans religiøse Retning som Modstander af Pietismen. Han fuldendte sit akademiske Studium i Kiel og blev

derefter 1724 Huslærer. 2¹/₂ Aar senere drog han udenlands som Hovmester for en ung adelig og hørte flittig juridiske og medicinske Kollegier. Efter sin Hjemkomst valgtes han 1729 til Sognepræst i Læk og ægtede sin Formands, Joh. Fred. Dørks, Enke, en Datter af Præsten Peter Fabricius i Varnæs. 1739 blev han Provst og Sognepræst i Sønderborg, og der fra kom han 1746 i samme Egenskab til Tønder. Aaret efter blev han Konsistorialraad. Her i Tønder udfoldede P. en meget rig Virksomhed, som har sat blivende Spor. Hans Hovedinteresse var Pædagogik, og han besad ogsaa særlige Evner i denne Retning. Hans Hjem blev en omfattende Undervisningsanstalt, som søgtes endog langvejs fra. Han modtog de første Begyndere og beholdt dem saa, lige indtil han kunde sende dem til Universitetet. Et Sammenstød med de højere Myndigheder bragte 1762 P. til af egen Drift at standse denne store Virksomhed. Rølig kunde han dog efter sin Natur ikke blive. Han tog nu fat paa at uddanne Skoleholdere, hvortil der den Gang i høj Grad fattedes passende Individuer i Slesvig. Gjærningen begyndte som et Privatforetagende, men fik senere ved hans rige Dotation (en betydelig Pengesum og en Landejendom ved Tønder) kongelig Stadfæstelse og blev Begyndelsen til det tyske Seminarium i Tønder, som altsaa har P. til Stifter, men først traadte i Virksomhed efter hans Død. P. var en grundtysk Mand og lagde dette for Dagen ved forskellige Lejligheder; men det er da dobbelt interessant at faa Vidnesbyrd af ham om den Uret, det danske Sprog led i Slesvig. Man har af ham en Lærebog («Erkenntniss Gottes für Katecheten, Küster u. Schulhalter»), der blev trykt paa hans Bos Bekostning og i lang Tid blev lagt til Grund for Undervisningen paa Seminariet. End videre har han forfattet «Das Leben u. Leiden Jesu Christi» (4 Bd., 1781—83) og «Von der Seligkeit der auserwählten im ewigen Leben» (2 Bd., 1784). Han døde som Jubellærer 1. Jan. 1787.

C. E. Carstens, Consistorialrat B. P. (Kiel 1886). Allg. Deutsche Biographie XXV. Allen, Det danske Sprog i Slesvig I, 302. 333. Falck, Archiv f. Gesch. u. Statistik d. Herzogthümer III, 338 ff. *A. Jantzen.*

Petersen, Carl, † 1880, s. Petersen, Johan Carl Christian.

Petersen, Carl (Maglekilde), Forfatter, er født 25. Marts 1843 i Ruds Vedby ved Slagelse som Søn af Jærnstøber og Maskinfabrikant Ole P. og Johanne f. Holberg. Efter at have modtaget privat Undervisning i Hjemmet kom han 11 Aar gammel i Slagelse

Realskole, uddannedes derefter som Maskinist paa Faderens Fabrik i Ruds Vedby og arbejdede senere nogle Aar i Kjøbenhavn. 1866 overtog han Faderens Fabrik og Aaret efter Maglekilde Jærnstøberi og Maskinfabrik, som han afstod 1885. Derefter flyttede han til Kjøbenhavn, tog Borgerskab som Grosserer og har siden væsentlig drevet Maskinforretning. 4. Marts 1877 ægtede han Charlotte Boalth, Datter af Fabrikant B. i Fredericia. — Efter at «Maglekilde Petersen» i en Aarrække havde været berømt i vide Kredse for den Humor og den Dialektfærdighed, hvormed han fortalte sine utallige snurrige Historier, udgav han 1894 under Titelen «Maglekilde Petersens Fortællinger» et Udvalg af disse, der med rette gjorde megen Lykke, og Aaret efter udkom en anden Samling. 1898 udgav han i Forening med «Peter Kronborg» «Humoristiske Fortællinger».

Sophus Bauditz.

Petersen, Carl August, 1822—92, Telegrafbestyrer, en Søn af Skibsfører Peter P. og Anna Kirstine f. Munk, blev født i Korsør 12. Avg. 1822. Efter i 1837—42 at have haft Plads paa Korsør Byfogedkontor ansattes han fra 1843 ved den optiske Telegraf i Korsør, ved hvilken han — fra regnet 1849—52, da han var konstit. Bestyrer i Nyborg — forblev, indtil den elektriske Telegraf traadte i Virksomhed 1853; han gik da over i dens Tjeneste, først i Korsør, derefter fra 1856 som Bestyrer af Stationen i Odense, endelig fra 1863 som Bestyrer af Fredericia Station, der, først som Grænse- og Centralstation, dernæst som Knudepunkt for Korrespondancen paa det store nordiske Telegrafselskabs Kabler, efterhaanden opnaaede en saa stor Betydning under hans Ledelse, at stadige Udvidelser bleve nødvendige. Disse gennemførtes med udmærket Dygtighed og Energi af P., hvis overordentlige Interesse for sin Gjerning satte ham i Stand til ikke blot fuldt ud at følge med Telegrafiens hurtige Udvikling saa vel i teknisk som i administrativ Henseende, men tillige at uddanne og vejlede sit talrige Personale. Han døde ugift i Fredericia 4. April 1892; begravet paa Odense Kirkegaard, hvor der i 1894 rejstes ham et smukt Minde af «Medarbejdere ved Statstelegrafen og det store nordiske Telegrafselskab».

Fredericia Avis og Berlingske Tid. 4. April 1892. Fyens Stiftstid. 12. April 1894.

Karl Schmidt.

Petersen, Carl Georg Johannes, f. 1860, Zoolog. Johs. P. er født 24. Okt. 1860. Hans Fader, E. H. B. P., ejede Vikkelsø i

Odense Fjord, og her tilbragte Sønnen sin Barndom, indtil han 1871 blev sat i Odense lærde Skole. 1873 flyttede Familien til Aarhus, og fra den derværende Latinskole dimitteredes P. 1879. S. A. kom han til Kjøbenhavn og valgte kort efter Zoologien til sit Specialstudium. 1881 knyttedes han til det zoologiske Musæum som Medhjælper ved Studiesamlingen og senere som Assistent ved Musæets 2. Afdeling. 1885 tog han Magisterkonferensen i Naturhistorie med Zoologi som Hovedfag, men allerede 1883 havde han paabegyndt en omfattende, planmæssig Undersøgelse af Kattegattets Dyreliv. De særdeles gunstige Forhold, hvorunder han arbejdede, i det Kanonbaaden «Hauch» var stillet til hans Disposition, bidroge meget til Fremme af hans Undersøgelser, som paa adskillige Punkter førte til interessante Resultater. Disse ere, dels af ham, dels af andre, nedlagte i det af ham udgivne Arbejde: «Det videnskabelige Udbytte af Kanonbaaden «Hauchs» Togter i de danske Have inden for Skagen i Aarene 1883—86» (1889—93). Efter at han 1889 var bleven Forstander for den biologiske Station, fortsatte og udvidede han sine favnistiske og biologiske Undersøgelser og har med særlig Iver kastet sig over Fiskenes Biologi. 1888 disputerede han for Doktorgraden («Om de skalbærende Molluskers Udbredningsforhold i de danske Have»). 6. Maj 1889 ægtede han Caroline Sofie Thorsøe (f. 7. Jan. 1862), Datter af Konsul J. Th. i Frederikshavn. Universitetsprogr. i Anl. af Regeringsjubilæet 1888. *Jonas Collin.*

Petersen, Carl Ludvig, 1816—66, Gartner, er født i Lyngby 21. Sept. 1816 og er Broder til ndfr. nævnte Jens Peter P. († 1848). 20 Aar gammel tog han Gartnerexamen, var derefter Medhjælper ved Fredensborg Slotshave i 2 Aar og arbejdede fra 1838—41 i de mest ansete engelske Gartnerier. Han var dernæst Medhjælper ved Rosenborg Slotshave i 4 Aar, i hvilken Tid han tog Kunstgartnerexamen. Paa sin anden Udenlandsrejse besøgte han Skotland, England, Frankrig og Tyskland. 1847 blev han udnævnt til Slotsgartner paa Bernstorff, og efter Broderens Død blev han 1850 dennes Eftermand ved Rosenborg Slotshave. Fra at have været en Enevoldsherskers Yndlingshave, hvorpaa der ikke sparedes, gik Rosenborg Have nu over til at blive Statsejendom, og det var derfor betydelig vanskeligere Forhold, han havde at arbejde under, end Broderen, men dog maa det til hans Ros siges, at det lykkedes ham at holde Haven omtrent paa det samme Standpunkt. — 3. Sept. 1847 ægtede han Henriette Christine Christensen (f. 20. Jan.

1827 † 1. Maj 1884), Datter af Husejer Mads Kofoed Lind i Kjøbenhavn. P. døde 5. Juni 1866.

Tidsskr. f. Havevæsen I, 94. Brock, Efterr. om Rosenborg III, 175. *L. Helweg.*

Petersen, Carl Nicolai, 1802—76, Birkedommer, Politiker. C. P., født 10. Juni 1802 i Kjøbenhavn, var Søn af Silke- og Klædekræmmer Nicolai P. (f. 1758 † 1811) og Gyde Kirstine f. Hansen (f. 1774 † 1845). Han blev 1820 Student fra Metropolitan-skolen og 1824 juridisk Kandidat, 1826 Volontær i Kancelliet og 1828 Avditor. Han gjorde først Tjeneste i Aalborg, men blev allerede næste Aar Garnisonsavditor i Kjøbenhavn; han havde som saadan flere vigtige Sager at behandle og gjorde sig tidlig bekendt som en udmærket Forhørsdommer. 1838 udnævntes han til By- og Herredsfoged i Holstebro, forflyttedes 1847 til Hjørring og blev endelig 1851 Birkedommer i Kjøbenhavns Amts søndre Birk. Desuden var han 1841 ledende Medlem i Kommissionen om den store dronninglundske Sag og 1857 i Kommissionen om Besvigelserne paa Odense Herredskontor; fik 1855 Sæde i Kommissionen om Brandvæsenet paa Landet og havde som Birkedommer væsentlig Del i Udarbejdelsen af de kommunale Vedtægter for Frederiksberg saa vel som i at lede denne nye Kommunes første Udvikling. 1848 valgtes han i Holstebrokredsen til den grundlovgivende Rigsforsamling; han blev Medlem af Værnepligtsudvalget og tog megen Del i denne Sags Behandling, talte varmt for at sikre Embedsmændenes Uafhængighed, men hørte ellers i Grundlovssagen til højre Side og stemte for en mere konservativ Ordning af Landstinget. 1849 søgte han forgjæves Valg til Folketinget, men blev valgt 1852 og gjenvalgt i Febr. 1853; som national-liberal stemte han imod Toldgrænsens Flytning, men for Arvefølgeoven. 1855 valgtes han paa ny i sin gamle Kreds og tog væsentlig Del i Behandlingen af Loven om Brand- og Bygningsvæsen paa Landet; endelig 1865 til Rigsraadets Folketing, hvor han stemte for den gennemsete Grundlov. 1871 tog han sin Afsked og døde 9. Avg. 1876. Siden 1867 var han Etatsraad. — Han ægtede 15. Juni 1839 Augusta Alexandrine Flensborg (f. 8. Febr. 1816), Datter af Kontreadmiral Chr. Peter F. (f. 1772 † 1838). *Emil Elberling.*

Petersen, Christian, 1701—75, Stiftamtmand, Søn af Pas-skriver Hans P., var født i Helsingør 27. Dec. 1701 og blev allerede 1722 ansat som Regimentskvartermester ved 1. oplandske Infanteri-

regiment; 1735 fik han Karakter af Kapitajn ved Infanteriet og blev 1741 Zahlkasserer i Norge. Efter at han i 1748 havde erholdt Oberstlieutenants Karakter, blev han 1760 udnævnt til Amtmand over Oplandene, 1766 til Etatsraad og 1768 til Stiftamtmand over Bergenhus Stift. Efter 50 Aars Tjeneste fik han Afsked 1772 og døde 19. Sept. 1775. Hans Hustru, Anna f. Ramus (f. 1717 † 1791), med hvem han blev gift 20. Maj 1737, var en Datter af Lagmanden i Frederiksstad, Assessor i Overhofretten Lars Michelsen († 1730) og Johanna Ramus († 1717). C. P. omtales som en dygtig og nidkær Embedsmand og har efterladt en talrig Descendens i Danmark og Norge fra et Par af de 6 Børn, der overlevede ham.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. I, 51.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Petersen, Christian Poulsen Norbom, 1799—1873, Jurist, var født 25. Nov. 1799; hans Forældre vare Styrmand Norbom og Christine f. Poulsen, men han blev senere adopteret af sin Stif-fader, Justitsraad og Kontorchef under Hof- og Stadsretten Nicolai Christian Petersen. Han blev privat dimitteret 1818, bestod i Efter-aaret 1821 den latinsk-juridiske Embedsexamen og disputerede 1825 for Licentiatgraden i Lovkyndighed. Det følgende Aar blev han Avditør i Armeen, 1831 Overavditør, og 1839 udnævntes han til Borgmester og Byfoged i Holbæk og blev s. A. Justitsraad, 1848 blev han Birkedommer i Kronborg vestre Birk, men entledigedes 1859 fra dette Embede paa Grund af paastaaede Misligheder i Embedsførelse; dog blev der ved Højesteretsdom tilkjendt ham fuld Pension. Han døde paa Frederiksberg 12. Dec. 1873. — Han var 3 Gange gift: 1. (1826) med Karen Marie f. Lassen († 1826), 2. (1829) med Emilie Scavenia f. Ringsted (separeret 1846), Datter af Inspektør ved Frue Sogns Arbejdshus i Kjøbenhavn Peter R., og 3. (1847) med Signe f. Abildgaard, Datter af Skolelærer Jacob Andreas A.

P.s Licentiatafhandling, der handler om Arveforskud («De collatione bonorum, ad heredes ab intestato restricta, secundum jus Romanum et patrium»), vidner om Flid og videnskabelig Interesse, men har for den danske Rets Vedkommende væsentlig tabt sin Betydning ved Arveloven. Alle de øvrige talrige Skrifter, han har efterladt sig, ere af rent praktisk Natur og have sikkert ogsaa været meget nyttige. Først maa her nævnes hans «Lovlexikon ell. Repertorium over den danske Lovgivning» i 11 Bind (1837 ff.), hvilket var det eneste i sin Art, indtil det afløstes af Iirgensens

«Nye Lovlexikon». Af hans andre Skrifter maa nævnes hans «Haandbog i den danske Militærret» (1820—43), «Den danske Medicinallovgivning» (1833—36) og endelig en Fremstilling af den danske Sportellovgivning (1834), som endnu anvendes i det praktiske Liv, og som i en Indledning indeholder gode Bemærkninger om Retsgebyrer.

Erslew, Forf. Lex.

H. Munch-Petersen.

Petersen, Christian Ulrich Emil, f. 1856, Kemiker. Emil P., adopteret Søn af Kjøbmand i Odense Mads P. og Andriette Marie f. Thrane, er født 12. April 1856 i Vejlbj ved Middelfart. P. deltog som frivillig Lærling i Marinens Togter 1870—71, bestod Adgangsexamen ved Søofficersskolen med Udmærkelse 1872, var i 2 Aar Elev ved denne Skole, men søgte derpaa Afsked for at studere ved Polyteknisk Lærestanstalt, hvor han 1879 tog Examen i anvendt Naturvidenskab. 1881 tog han Examen artium, 1884 Philosophicum og 1888 den filosofiske Doktorgrad. 1881—82 var han Assistent ved den polytekniske Lærestanstalt, 1885—93 ved Universitetets kemiske Laboratorium, siden 1892 er han Artilleriets kemiske Konsulent. Strax efter sin Kandidatexamen fik han Ansættelse ved en Vanadinfabrik i Sverige, hvor han udarbejdede den Methode til Fremstilling af Vanadinsyre af Frisklagge fra Taberg, som endnu benyttes. Dette bragte ham ind paa videnskabelige Studier over det sjældne Vanadin, der ogsaa blev Æmnet for hans smukke Doktordisputats: «Vanadinet og dets nærmeste Analoger». Senere, og vel ikke uden Paavirkning af Jul. Thomsen, hvis mangeaarige Assistent han var, har P. med stort Talent kastet sig over den fysiske Kemi, og han er den eneste af vore yngre Kemikere, som kan siges at repræsentere dette Fag. Han har ikke blot holdt Forelæsninger derover ved Universitetet og den polytekniske Lærestanstalt og skrevet en Lærebog deri (1892), men leveret en anseelig Række dygtige Experimentalundersøgelser over herhen hørende Æmner, Arbejder, der for største Delen ere offentliggjorte i Videnskabernes Selskabs Skrifter (et af dem belønnedes 1894 med Selskabets Sølvmedaille) og alle i Ostwalds «Zeitschrift für physikalische Chemie». — 22. Maj 1885 ægtede P. Hedvig Jensine Caroline Johansen.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1889.

S. M. Jørgensen.

Petersen, Clemens Christoffer Mathias, f. 1834, Æsthetiker. Cl. P. er født i Svinninge i Ods Herred 2. Okt. 1834 og Søn af

Møllejer, Branddirektør, Kammerraad Peter P. (f. 1804 † 1892) og Elisabeth Kirstine f. Bentzen (f. 1808 † 1879). Han blev Student 1851 fra Roskilde, Cand. phil. Aaret efter og begyndte at studere Theologi, hvilket han dog et Par Aar efter opgav for æsthetiske Studier, som førte til, at han i 1857 tog Magisterkonferens i Æsthetik. Fra Studenteraarene havde han været Lærer ved Kommuneskolerne og var fast ansat som Kommunalærer, da Omstændighederne medførte, at han i 1868 ved sine Venners Hjælp pludselig forlod Kjøbenhavn og efter nogen Omflakken havnede i de nordamerikanske Fristater, hvor han siden har ernæret sig ved litterær Virksomhed og har søgt at udbrede Kjendskab til danske Forhold, navnlig ved Artikler til en Encyclopædi.

P., hvis sjælelige Organisation maaske tydeligst kan betegnes som for stærkt feminin, havde et undertiden næsten hysterisk Hang til Overdrivelse saaledes sammenvævet med en fremragende kritisk Begavelse, at det i hans Arbejder var uhyre vanskeligt at sondre, hvor hans skarpe Forstands Analyser sloge over snart i et fantastisk Fejlsyn, snart i Tankeforskydninger, som skete med bevidst Hensigt. Han var længe søgende over for sin Aands Virkefelt; som ung Student skrev han Noveller, der viste, at hans psykologiske Interesse ikke var forbundet med tilstrækkelig Virkelighedssans til at kunne frembringe en sand kunstnerisk Udformning; i 1856 forsøgte han dernæst at finde sine Evners rette Brug som Skuespiller, et Forsøg, der mislykkedes, men førte ham ind paa den kritiske Virksomhed, som laa bedst for hans Natur. Bekjendtskabet med Bjørnstjerne Bjørnson, hvis frodige Digternatur, selv medens han som ung Student tilbragte Vinteren 1856 i Kjøbenhavn, brød stormende frem, nedslog enhver Tanke om egen digterisk Produktion hos P. Fra Efteraaret 1857 afløste han daværende Kapitajn M. E. Fallesen (V, 57) som kritisk Anmelder ved «Fædrelandet» og fortsatte denne Virksomhed lige til 1868. Allerede de første Artikler, hvori hans paradoxe Udtryksmaade parredes med en skarpsindig Sikkerhed i at gribe Punctum saliens, vakte stor Opsigt ved deres slaaende Domme, men ogsaa Had ved deres bidske Skarphed. Et Udvalg af hans Artikler udkom 1860 som «Dramaturgisk Kritik»; et Par Aar efter udgav han en Studie over det græske Theater, og i 1867 udkom hans modneste Arbejde paa Dansk: «Om Forholdet mellem det gamle og det nye ved Oehlen-schlägers Fremtræden». Hvor stærkt hans Domme ogsaa her ere satte paa Spidsen, hvile de aabenbart paa et solidere Studium og

et klarere Overblik end det, der kunde staa til hans Raadighed ved Bladanmeldelser. Ved Siden af disse havde han i 1858 skrevet en højtpændt Analyse af Grundtankerne i «Kong Lear» og i 1860 en smuk og for ham ualmindelig varm Nekrolog over J. L. Heiberg, til hvem han havde haft et personligt, efter hans eget Sigende fortroligt, Bekjendtskab.

Husvennen 1892—93.

Ph. Weilbach.

Petersen, Cornelius, 1806—76, Politiker, født 13. April 1806 i Davinde ved Odense, Søn af Gaardejer Peder Corneliusen (f. 1761 † 1820) og Karen Rasmusdatter (f. 1771 † 1834). Han bestyrede fra 1830 sin Moders Gaard og fik 1832 selv Skjøde paa den. Allerede 1831 var han bleven Fattig- og Skoleforstander, var 1842—44 og paa ny 1851—55 Medlem af Sogneforstanderskabet samt 1851—68 af Odense Amtsraad. Tidlig hørte han til den fynske Opvækkelse og optraadte selv som Lægprædikant, men sluttede sig 1849 ligesom Jens Jørgensen IX, 33) til den grundtvigske Retning. 1848—49 havde han Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling og stemte her med Bondevennerne; men i Striden om Helstaten skilte han sig fra dem og søgte 1853 2 Gange forgjæves Valg til Folketinget i Nyborgkredsen imod deres Kandidat. Derimod valgtes han i Sept. 1854 i Vemmingdal (Odense Amts 7. Kreds) og gjenvalgtes her lige indtil 1872, næsten stadig ved Kaaring, og desuden til Rigsraadets Folketing 1864—66. Men da Kredsen blev usikker, gik han 1872 over til Kjærtemindekredsen og repræsenterede den indtil sin Død. I den første halve Snes Aar hørte han til det national-liberale Parti, om end hans milde og bløde Sind altid gjorde ham villig til at søge mindelig Oversenskomst under Partiernes Sammenstød. Men under Grundlovs-kampen 1865 skilte han sig fra sine Partifæller, fordi han ikke kunde finde sig i Landstingets Omdannelse. Til sidst gik han dog som en af «de 7 vise Bønder» med til den endelige Ordning og hørte senere til Mellempartiet. Han blev meget brugt i Udvalg, dels om Kommunal- og Landboforhold, dels om Kirke- og Skole-spørgsmaal, og han var en varm Ven af kirkelig Frihed. Han døde 17. Dec. 1876. Han ægtede 1830 Gaardmand Ole Olsens Datter Dorothea (f. 1809 † 1891).

Erslew, Forl. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Fyens Stiftstid. og Fyens Tid. 20. Dec. 1876. Dansk Folketid. 1877 S. 15.

Emil Elberling.

Petersen, Daniel, 1758—1823, Præst, blev født i Broager i Sundeved 6. Jan. 1758 og var Søn af Præsten Lorenz P. († 1785).

Han blev Student i Kiel 1775 og tog theologisk Examen paa Gottorp 1783. Hans første Præsteembede var i Holbøl mellem Flensborg og Aabenraa; dertil blev han valgt 1786. Han forflyttedes 1795 til Oxevad og Jels i Gram Herred, Aaret efter til Fjelstrup ved Haderslev, 1800 til Bov ved Flensborg og endelig 1820 til Horst i Holsten, hvor han døde 12. Dec. 1823. Hans Hustru, Botilla Helene f. Posselt, døde allerede 29. Jan. 1800. Han udfoldede en ikke ubetydelig litterær Virksomhed, særlig for Landalmuen; han har saaledes udgivet Læsebøger af opbyggeligt Indhold, Andagtsskrifter og filantropiske Afhandlinger. I det hele hørte han blandt de mere fremragende Præster i Hertugdømmerne i sin Tid.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 221. *A. Jantzen.*

Petersen, Edvard Frederik, f. 1841, Genre- og Landskabsmaler, er Søn af Skibsbygmester og Tegnælærer ved Kunstakademiet Zacharias P. (f. 1811 † 1870) og Emilie Sophie f. Thorsen (f. 1818 † 1876). Edv. P. blev født i Kjøbenhavn 4. Febr. 1841. Han vandt Akademiets Sølvmedailler (1862—64) og har udstillet siden 1859. Han var næsten i 20 Aar væsentlig Landskabsmaler, hvortil han uddannede sig under Paavirkning af Vilh. Kyhn; hans Arbejder vandt snart almindelig Opmærksomhed, 2 Gange fik han den Neuhausenske Præmie og 2 Gange den Sødringske Opmuntringspræmie. Efter at have haft mindre Understøttelser til Studierejser i Indlandet fik han i 1875 akademisk Rejsestipendium og opholdt sig nu i Udlandet, mest i Italien, indtil 1880. Her fik han stedse stigende Lyst til Figurmaleriet, saa at Menneskeskikkelsen, fra i tidligere Arbejder at have været Staffage, mere og mere gik over til at være Hovedsagen, selv om han stadig foretrækker Friluftsmotiver. Efter at han havde faaet det Anckerske Rejselegat, var han 1883—85 atter i Italien. «Fra Piazza dei Cappuccini» (1879), «I Silde-tiden ved Højbro» (1882) og «Fra Grønttorvet» (1883) vare afgjort Genrebilleder med mange Figurer. I «Udvandrere ved Larsens Plads» (1890) traadte en tydeligere Handling frem i de større Figurer, og dette endnu mere i et Sidedykke dertil, «En Hjemkomst» (udst. 1898). Paa det førstnævnte Billede vandt P. den første Aarsmedaille; paa «Legende Børn under en Skrænt» blev han Aaret efter Medlem af Akademiets Plenarforsamling og fik derpaa i 1892 ogsaa Sæde i Akademiraadet. Den kongl. Malerisamling ejer et

Landskab, «Aften». Ikke faa Billeder har han solgt saa vel til Kjøbenhavns som til Provinsernes Kunstforeninger. P. har raderet adskillige Blade. I 1894 fik han Titel af Professor.

S. Müller, Nyere dansk Malerkunst. Weibach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weibach.

Petersen, Emil, s. Petersen, Christian Ulrich Emil (ovfr. S. 22).

Petersen, Eugen, f. 1840, Politidirektør. Han er Søn af ovennævnte Birkedommer Carl Nic. P. og fødtes 11. April 1840 i Holstebro. Ved Faderens Forflyttelse i Begyndelsen af Halvtredserne til Embedet som Birkedommer i Kjøbenhavns Amts søndre Birk kom han i den v. Westenske Skole, fra hvilken han blev Student 1858, og i 1864 blev han juridisk Kandidat. Han blev saa Fuldmægtig ved søndre Birk. I 1872 konstitueredes han som Herredsfoged i Vestervig, og s. A. blev han Fuldmægtig paa nordre Birks Kontor. Samtidig, fra 1869—77, var han ansat i Justitsministeriets 1. Departement, fra hvilket han gik over som Vicepolitidirektør i Kjøbenhavn. Ved V. C. Crones (IV, 114) Afgang udnævntes han i Avg. 1887 til Politidirektør. Til dette Embede, et af de allervanskeligste i Landet, medbragte P., der allerede fra Studietiden var anset for et godt juridisk Hoved med skarp og hurtig Dømmekraft samt en besindig og fast Karakter, en særdeles god og alsidig praktisk Fordannelse, erhvervet dels paa Birkekontorerne og dels i Justitsministeriet samt som Vicepolitidirektør. Under hans Ledelse ere Politikorpsets Rammer blevne udvidede og dets Kaar forbedrede, senest ved den i Marts 1898 vedtagne Lønningsreform. — Han ægtede i 1881 Claudia Caroline Cathrine Hansen (f. 6. Juli 1848), Datter af Provst Aleth Sophus H. (VI, 578).

Nutiden Nr. 571.

C. Christensen.

Petersen, Frederik Christian, 1786—1859, Filolog, fødtes 9. Dec. 1786 paa Antvorskov som Søn af Forpagter Hans P. og Maria f. Willumsen. Han kom 1800 i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og dimitteredes 1803 til Universitetet, hvor han tog baade Artium og 2. Examen med Udmærkelse. Han studerede derpaa Theologi, men ved Siden heraf ogsaa Filosofi og Filologi; hans omfattende Studier i Forbindelse med længere Tids Sygelighed bevirkede, at han først 1811 kunde tage theologisk Attestats (med Udmærkelse). Derefter var han 1½ Aar Huslærer i Holsten hos Grev Baudissin. 1814 disputerede han for den filosofiske Doktor-

grad over en Afhandling «De Æschyli vita et fabulis» og holdt derefter Forelæsninger ved Universitetet over Æschylus' «Prometheus»; 1815 blev han ansat som Adjunkt ved det filosofiske Fakultet og foretog 1817 en videnskabelig Rejse i Tyskland. 1818 udnævntes han til Professor extraordinarius i klassisk Filologi, men maatte for øvrigt, da der indtraadte en Vakance i det theologiske Fakultet, i Tiden fra Okt. 1819 til April 1821 holde Forelæsninger og Øvelser over nytestamentlig Exegese og deltage i den theologiske Embedsexamen. 1842 blev han Professor ordinarius i Filologi og var det til sin Død.

Som filologisk Videnskabsmand udmærkede han sig ikke ved Skarpsindighed eller Selvstændighed, og navnlig var exakt grammatisk Forskning ikke hans Sag; men han var særdeles flittig og omhyggelig, godt bekendt med den tyske Litteratur, der drejede sig om hans særlige Studier (græsk Arkæologi, Litteraturhistorie og Mythologi), og havde som Universitetslærer, navnlig i de første 10 Aar, stor Betydning for Studenterne ved den Iver og Velvilje, hvormed han vejledede dem ved deres filologiske Studier. Hans første filologiske Hovedarbejde var «Almindelig Indledning til Arkæologiens Studium» (1825), beregnet paa et større Publikum og indeholdende en udførlig Levnedsbetegnelse af Winckelmann; det blev modtaget med megen Anerkjendelse og oversattes paa Tysk. Det samme blev Tilfældet med hans «Haandbog i den græske Litteraturs Historie» (1826—30), et meget flittigt og nøjagtigt, men tørt skematisk Værk. Desuden har han i Universitetsprogrammer skrevet flere mindre filologiske Afhandlinger, blandt hvilke hans 4 «Commentationes de Libanio sophista» (1827—28) især fortjene at nævnes. Af Videnskabernes Selskab blev han Medlem 1826, og i dets Skrifter har han leveret en dygtig Afhandling: «Om Epheterne og deres Dikasterier i Athen» (1852).

1829 udnævntes han til Provst ved Kommunitetet og Regensen. Under hans Forgænger, Rasmus Nyerup, havde Regensianerne nydt en meget stor Frihed, og der havde indsneget sig en ikke ringe Uorden; P. søgte nu i Modsætning hertil at indføre en «næsten klosterlig» Disciplin og holde Regensianerne strængt til at sysle med deres videnskabelige Studier; han havde heller ikke megen Sympathi for Politikken, som den Gang begyndte at optage Studenternes Interesse stærkt. Det kom derfor i den første Tid flere Gange til stærke Sammenstød mellem ham og Regensianerne; men efterhaanden bedredes dog Forholdet, da Studenterne maatte paa-

skjønne hans oprigtige Velvilje mod dem og ivrige Omsorg for deres materielle Velvære, og han tillige gennemførte sine disciplinære Anordninger med stor Upartiskhed. Sit Embede som Regensprovst nedlagde han 1859 og udnævntes da til Konferensraad (1847 var han bleven Etatsraad). — P. stod i nær Forbindelse med de fleste samtidige danske Videnskabsmænd og Digtere og havde stor Interesse for den danske Litteratur. Han var Medstifter af det Selskab, som udgav «Maanedsskrift for Litteratur» 1829—38, og tog meget virksom Del i dets Udgivelse som Redaktionssekretær og Medarbejder; efter at Selskabet havde opløst sig, fortsatte han dets Virksomhed paa egen Haand som Redaktør af «Tidsskrift for Litteratur og Kritik» 1839—42. — Han ægtede 4. Maj 1821 Bolette Sophie Bruun, f. Jürgensen (f. 1795 † 1881), Datter af Dispatchør og Mægler F. C. J. og Dorothea Elisabeth f. Buntzen og Enke efter Lektor R. E. B. Han døde i Kjøbenhavn 20. Okt. 1859.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Filol. og Pædagog. I, 281 f. Madvigs Livs-erindringer S. 82. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 391 ff. *M. Cl. Gertz.*

Petersen, Friedrich, 1807—59, Præst, var født 18. Avg. 1807 i Højer i Nordslesvig, hvor hans Fader, Christian P. († 1818), var Præst. Studerede fra 1826 Theologi i Kiel og bestod, efter at have tilbragt flere Aar som Huslærer, 1837 den theologiske Embedsexamen paa Gottorp med Udmærkelse. Blev 1838 valgt til Præst i Uge, da i Tønder, senere i Aabenraa Provsti. Oversatte paa Dansk Generalsuperintendent Callisens «Bibelske Tankesprog paa enhver Dag af Aaret» (3. Opl. 1847) og sluttede sig i et Skrift 1839 til Claus Harms i hans Strid mod Rationalismen. Da han havde gjort sig bemærket som Ivrer for Tyskheden ved at formaa en Del Beboere i Uge Sogn til at indgive Petition om tysk Skoleundervisning, kaldte Hertugen af Augustenborg, der i ham saa et brugbart Redskab for sine Planer, ham 1846 til Præst i Notmark paa Als, hvor han blev Hertugens Raadgiver og Hjælper i Agitationen imod Statsenheden og den danske Nationalitet. I April 1848 blev han derfor suspenderet af den danske Regering og en Tid holdt i Fangenskab. Frigiven ansattes han i Jan. 1849 af den slesvig-holstenske Fællesregering som Præst i Ullerup i Sundeved, hvorfra den danske Præst N. L. Feilberg var fordreven. Men i Jan. 1850 maatte han atter gjøre Plads for Embedets retmæssige Besidder, hvorpaa han indtil Febr. 1851 fungerede som Feltpræst ved den slesvig-holstenske Armé. Siden blev han Præst i St. Johann-Saarbrücken i Preussen, hvor han døde 14. Maj 1859.

I en Række Skrifter har han søgt dels at retfærdiggjøre sin egen Adfærd, dels at forsvare det slesvig-holstenske Oprør og endelig, og det ikke mindst, at holde Forbitrelsen mod Danmark levende i Tyskland; det sidste ikke uden Held, da han førte en let Pen og forstod at lægge Farverne tykt paa. 1851 skrev han imod Professor Hengstenberg i Berlin, der havde udtalt sin Misbilligelse af de slesvig-holstenske Præsters Adfærd. Især kan dog mærkes hans «Erlebnisse eines schlesw.-holst. Predigers in den Friedens- u. Kriegsjahren 1838—50» (1856), der i forkortet Bearbejdelse af «W. B.» fik en vid Udbredelse ved Optagelse i Gelzers «Protestantische Monatsblätter». End videre: «Der gegenwärtige Zustand der Kirche u. Schule des Herzogth. Schleswig, nach neuester eigener Anschauung» (1857) og «Sind Aufruhr u. Meineid im dänischen oder schlesw.-holst. Lager zu suchen?» (1858). — P. var gift med Amalie f. Pestel fra Heide.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXV. Allen, Det danske Sprogs Hist. i Slesvig II, 330.

H. F. Rørdam.

Petersen, Fritz Ferdinand, f. 1816, Genremaler og Malerikonservator. Han er Søn af Hørfabrikant Mads P. og Mette f. Hansen og er født i Kjøbenhavn 9. Dec. 1816. Efter at være bleven Malersvend, medens han samtidig besøgte Kunstakademiets lavere Skoler, arbejdede han nogle Aar som Dekorationsmaler. Han lagde sig imidlertid efter Figurmaleriet og udstillede fra 1845—60 Genrebilleder, mest Jagtstykker, samt Dyrstykker og et Par Landskaber. Hans Hovedvirksomhed var imidlertid som Malerirestaurator, hvortil han fra 1839 havde uddannet sig under J. P. Møllers Vejledning. 1855 blev han dennes Efterfølger som Konservator ved den kongl. Malerisamling og var meget skattet af N. Høyen for sin Dygtighed. Ved sin Fratrædelse fra denne Stilling 1887 fik han Titel af Professor. — P. ægtede 1855 Kezia de Garlieb (f. 1827 † 1890), Datter af Kurér Ch. G. Ph. de G. og Emma f. Lewis. P. skjænkede 1895 sin værdifulde Portrætsamling til Kunstakademiet.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Petersen, Georg Diedrich Asmus, f. 1820, Handelsmand. P. er født i Kjøbenhavn 2. Okt. 1820. Hans Forældre vare Grosserer Friedrich Erasmus P. og Caroline Wilhelmine f. Langreuter. Efter at have faaet en god Handelsuddannelse saa vel i sin Faders

Forretning som hos et stort Handelshus i Hamborg optoges han 1846 som Kompagnon i Faderens Firma, hvoraf han siden dennes Død 1864 er Eneindehaver. Han har vedvarende forstaaet at hævde Firmaets Navn som et af de mest ansete i Kjøbenhavn. P. var fra 1863—81 Medlem af Grosserersocietetets Komité. Siden 1860 er han Medlem af Privatbankens Bankraad og siden 1886 Bankraadets Formand. I denne Stilling har han ved sin Forretningsindsigt og Interesse for Virksomheden ydet Bankens Direktion en væsentlig Støtte. Af Betydning har ogsaa hans Stilling i Selskabet «de private Assurandører» været, hvor han har været Delegeret fra 1870—84 og Kommitteret siden 1884. — P. ægtede 27. Maj 1847 Caroline Weidemann, Datter af Bogholder W. Han udnævntes 1885 til Etatsraad.

E. Meyer.

Petersen, Georg Peter, 1771—1846, Præst, blev født 16. Febr. 1771 i Meden i Hedesognet Valsbøl, Flensborg Amt. Han studerede i Kiel fra 1791, men maatte fra 1793 paa Grund af Trang tage en Huslærerplads (i Reinfeld) og naaede derfor først 1797 at blive examineret paa Gottorp. S. A. blev han Præst i Grømitz ved Østersøen (Cismar Amt), men forflyttedes 1800 ved Valg til det store og overordentlig skjønt beliggende Kald Lensahn i Nærheden af Oldenburg i Wagrien. Her henlevede han næsten et halvt Aarhundrede. Paa Grund af Alder og Svagelighed tog han Afsked 1844. Han flyttede da til Neustadt i Wagrien, hvor han døde 31. Okt. 1846. Han var ikke alene en vidt bekjendt Præst, der i sit smukke og velhavende Hjem udfoldede en storartet Gjæstfrihed, men var tillige fra Ungdommen og til sin høje Alderdom stærkt litterært optaget. Han begyndte saaledes 1798 en udførlig Topografi over Reinfeld Amt; den blev oprindelig trykt stykkevis i Tidsskrifter, derefter samlet udgivet 1801. Det af Aug. Niemann 1787—98 udgivne Tidsskrift «Schlesw.-Holst. Provinzialberichte» fortsatte han fra 1811 som «Neue Schlesw.-Holst. Provinzialberichte» og forstod ved sin Iver at skaffe sig gode Medarbejdere, saaledes at det under hans Ledelse nød betydelig Anseelse. Ved Slutningen af 1830 overlod han Udgivelsen til en anden, men det gik derefter stærkt tilbage og maatte snart standse. P. skrev selv dertil en Mængde økonomiske, historiske og topografiske Artikler. Kort før sin Død paatænkte han paa ny at optage den afbrudte Traad og havde ogsaa erhvervet Bevilling til Fortsættelsen; men det blev

dog ikke til noget. Han var 2 Gange gift. Hans 2. Hustru, A. G. A. f. Meyer, døde 1866.

Neuer Nekrolog der Deutschen 24. Jahrg. (1846) II, 736 f. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *A. Jantzen.*

Petersen, Gottfried, 1733—1812, Vicekansler, var Søn af Borgmester Jacob P. i Slesvig og fødtes 24. Juni 1733. Han studerede ved Universiteterne i Helmstedt og Göttingen og vendte 1755 tilbage til sin Fødeby, hvor han paatog sig at føre Sager for Retterne. 1762 blev han Bysekretær og 2. Borgmester i Slesvig. 1777 udnævntes han til voterende Raad ved Overretten paa Gottorp med Karakter af virkelig Kancelliraad. Ved denne Lejlighed giver det tyske Kancelli ham Vidnesbyrd som en Embedsmand med ypperlig Duelighed og grundige Kundskaber i Jura, stor Retskaffenhed og Hjærtensgodhed. 1778 blev han Justitsraad, fik 1787 forlænget Tilladelsen til at beholde sit Borgmesterembede, udnævntes 1790 til Etatsraad og 1799 til Konferensraad. 1809 blev han Vicekansler ved Overretten, 1811 Kommandør af Danebrog. P. døde 12. Maj 1812 i Slesvig. Landgreven af Hessen betegner ham som en højt fortjent og værdig Embedsmand. P. var gift med Cathrine Christiane f. Piper, Datter af Etatsraad Anton Frederik P. og Ide Birgitte f. Voltelen. *Louis Bobé.*

Petersen, Hans Gyde, f. 1863, Billedhugger. G. P. er født 7. Nov. 1863 i Vester Aast ved Vejle og Søn af Landmand Jens Christian P. og Maren f. Gydesen. Fra 1882—88 gjenemgik han Kunstakademiet, hvorefter han flere Gange var udenlands med offentlig Understøttelse, i 1895 med det Anckerske Legat. Hans betydeligste Arbejde er den store Gruppe «Gud kaldte» (Adam og Eva), der, efter i 1896 at være bleven lønnet med den Eibeschtske Præmie, blev købt til Nationalgalleriet. P. ægtede 1893 Ingeborg Kirstine Balling, Datter af Lærer Jens Christian B. og Laura Julie f. Semler.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Petersen, Hans Mathias, 1819—80, Politiker, født 31. Maj 1819 i Holve ved Bogense, Søn af Bolsmand Peter Mathiasen (f. 1783 † 1860). Han blev 1845 Medejer og 1860 Enejjer af Faderens Ejendom; var 1854 Medstifter af den fynske Brandforsikring for Tyendeklassen og Formand indtil sin Død, desuden siden 1858 Næstformand i Repræsentantskabet for en anden Brandforsikring

for Udflyttere. 1865—79 var han Medlem af Sogneraadet og havde ogsaa andre Tillidshverv, ligesom han i Egnen brugtes meget til at affatte retslige Dokumenter. 1853—64 og paa ny 1866—72 var han Folketingsmand for Bogensekredsen og sad i de 2 mellem-liggende Aar i Rigsraadets Folketing som Repræsentant for samme Kreds. Oprindeligt hørte han til Bondevennerne, men under Grundlovs-kampen 1865 skilte han sig fra dem og hørte senere til Mellempartiet. Han var vel begavet og godt oplyst og besad en ejendommelig djærv Veltalenhed; med en stor Selvsikkerhed i sin Op-træden (fik derfor Spottenavnet «Hans Majestæt P.») forbandt han megen Selvstændighed i sine Meninger. Han øvede ikke ringe Indflydelse og havde Sæde i mange vigtige Udvalg, saaledes i det politiske Udvalg om Krigens Førelse 1864—65, i Fællesudvalget om Grundloven i Nov. 1865, i Forsvarsudvalget 1866—67 og i 11 Aar i Finansudvalget. Særlig Iver viste han for at opnaa en Reform af Stempelpapirsloven og drev den frem ved gjentagne Gange at fremsætte Forslag derom. Ogsaa var han en kraftig Forsvarer af Rentefrihed, medens han i andre Spørgsmaal kunde være ret konservativ (holdt saaledes paa Duelighedsprøver for Haandværkerne og vilde ikke give Kvinder fuld Myndighed). Ligeledes var han stundum smaalig i Bevillinger (uvillig mod forhøjet Tilskud til Folkehøjskoler) og krævede tidlig Tilskud fra Kjøbenhavns Kom-mune til det kongl. Theater. Han døde 25. April 1880, 20 Aars Dagen efter Faderens Død.

Barfod, Rigsdagkal.

Emil Elberling.

Petersen, Harald Georg, 1819—98, Postembedsmand, fødtes i Kjøbenhavn 20. Juni 1819 og var Søn af Skibsfører Peter P. og Louise Marie f. Bauch; han blev 1834 ansat i den daværende Generalpostdirektions Revisionskontor, forfremmedes i 1843 til Kopist sammesteds og udnævntes 1850 til Postkontrollør i Kjøbenhavn med Tjeneste ved Toldbod-Postexpeditionen; i 1857 konstitueredes han som Postinspektør for Østifterne og Hertugdømmet Slesvig og fik det følgende Aar kongelig Udnævnelse i dette Embede; 1876 over-tog han efter Overpostbestyrelsens Opfordring Stillingen som Over-postmester i Kjøbenhavn, fra hvilken han tog Afsked i 1897; han udnævntes ved denne Lejlighed til Kommandør af Danebrog af 1. Grad; Kommandørkorset af 2. Grad havde han modtaget ved sit 50aarige Embedsjubilæum i 1884. P. døde i Kjøbenhavn 5. Marts 1898. Han havde 1851 ægtet Hanna Maria Heitmann (f. 29. Okt. 1825 † 6. Dec. 1854), Datter af Skibsfører Daniel Caspar H.

P. anvendtes ved flere Lejligheder af Postbestyrelsen til Udførelsen af særlige Hverv; saaledes overdroges det ham i 1852 sammen med en anden Postembedsmand at indrette Brevsamlingssteder i Landdistrikterne og i 1873 at ordne det særlige islandske Postvæsen, ligesom han gjentagne Gange benyttedes som Underhandler over for Udlandet ved Afslutning af Postkonventioner. Uden at opnaa nogen ledende Stilling i Postbestyrelsen udøvede P. i mange Aar, navnlig medens Grev Danneskjold-Samsøe var Generalpostdirektør og i et Tidsrum, i hvilket Postvæsenet undergik en betydningsfuld Udvikling, en bestemmende Indflydelse paa det indenlandske Postvæsens Ordning; hans Virksomhed har navnlig haft Betydning paa Landpostvæsenets, Personellets og den indre Tjenestegangs Omraade. P. var knyttet til Ledelsen af forskellige Institutioner og Foreninger, deriblandt Laane- og Spareforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd og Nationaløkonomisk Forening, for hvilken han var Formand fra 1892—98.

Aar bog f. d. danske Postvæsen 1896 og 1899. Nationaløkon. Tidsskr. 1898, S. 241 ff. Illustr. Tid. 10. Okt. 1897. *Jerichau Christensen.*

Petersen, Henry, † 1896, s. Petersen, Karl Nikolaj Henry.

Petersen, Holger, f. 1843, Handelsmand og Fabrikant. P. er født 9. Juni 1843 paa Laagegaard ved Vejle. Hans Forældre vare Proprietær Holger Wilhelm P. og Rosalie Wilhelmine f. Philipsen. Han kom som Barn til Kjøbenhavn og fik efter endt Skolegang Ansættelse hos en Morbroder, der var Manufakturhandler. Efter at have deltaget som frivillig i Krigen 1864 var han nogle Aar handelsrejsende. 1868 etablerede han en Manufakturforretning en gros, som fra en beskedne Begyndelse efterhaanden udvidedes, og 1878 anlagde han sammen med en Broder en lille Baandfabrik, der blev Begyndelsen til industrielle Foretagender, som lidt efter lidt fik et stort Omfang og kom til at omfatte Farverier, Spinderies og Knapfabrikation. Senere udvidedes Forretningerne bl. a. ved Anlæg af Filialer i Stockholm og Malmø. P. beklæder adskillige Tillidshverv af industriel og kommerciel Art. Bl. a. er han Formand for «Foreningen for unge Handelsmænds Uddannelse». 1898 blev han Repræsentant i Nationalbanken. I Sept. 1898 valgtes han ind i Landstinget, hvor han hører til Højre. P. har vist stor Interesse for Hedesagen, bl. a. ved Indkjøb og Beplantning af Hedearealer. Han har deltaget ivrig i de senere Aars Bevægelse for Toldbeskyttelse og er Medlem af Bestyrelsen for Foreningen

«det nationale Arbejde». — P. ægtede 25. April 1872 Augusta van Aller († 1878), Datter af Konsul P. van A.

Hver 8. Dag 2. Okt. 1898.

E. Meyer.

Petersen, Jacob¹Julius, f. 1840, Medicinalhistoriker. Julius P. fødtes 29. Dec. 1840 i Rønne, Søn af Uhrmager, senere Folketingsmand, Jeppe Hildanus P. og Kirstine Margrethe f. Tranberg, Student fra Metropolitanskolen i 1861 med Udmærkelse, medicinsk Kandidat i 1865, ægtede i 1866 Oliva Christine Munch (f. 15. Febr. 1840), Datter af Kjøbmand, Konsul Marcus Jespersen M. og Johanne Christine f. Sonne. Siden 1866 — dog med Afbrydelse i 1878—79, da han var Stiftslæge paa Vallø — har han virket som praktiserende Læge paa Kjøbenhavns Nørrebro, var Læge ved Gasværket 1870—78, Kommunalæge 1872—78. Han begyndte strax efter Embedsexamen at dyrke Videnskaben, opnaaede 1867 Universitetets Accessit for en Afhandling, erhvervede 1869 Doktorgraden, optraadte i 1874 som Privatdocent, trak sig i en Del Aar tilbage til praktisk Virksomhed, begyndte atter 1888 at holde Forelæsninger, antoges 1889 til midlertidig Docent ved Universitetet og ansattes 1894 som Professor extraordinarius i Medicinens Historie. Hans stærke videnskabelige Interesser drejede sig i Begyndelsen om fysiologiske, experimentalpathologiske og beslægtede Æmner (hans Disputats handlede om «Lungesvindstotens og Tuberkulosens omtvistede Kontagiositet og Inokulabilitet»), men i 1874, da han begyndte sin første Forelæsningsrække, fandt han sit rette Felt, Medicinens Historie, der ved hans Virksomhed er bleven Gjenstand for levende Interesse baade i og uden for Lægestanden her i Landet og har opnaaet en hidtil ukjendt Position blandt Undervisningsfagene ved Universitetet, saaledes at dette Omraade af dansk Aandsliv for Tiden nyder megen Anseelse i Udlandet. Hans første Forelæsninger dannede Grundlaget for hans Hovedarbejde: «Hovedmomenter i den medicinske Lægekunsts historiske Udvikling», der udkom 1876, 1877 blev oversat paa Tysk og vakte en betydelig Opmærksomhed i og uden for Danmark; i elegant, aandrig Fremstilling, tilgængelig for dannede i alle Kredse, gives her med genial Overlegenhed en Redegjørelse for de forskjellige medicinske «Systemers» Livsløb og deres Kjærne af blivende Værd for Udviklingen.

Siden 1888, da han gjenoptog sin litterære Virksomhed, er der fra hans Haand udgaaet en stor Række Afhandlinger, dels som Artikler i Fagpressen og i ikke-medicinske Tidsskrifter, dels som

selvstændige Værker: 1889 udkom «Hovedmomenter i den medicinske Kliniks ældre Historie» (1890 i tysk Oversættelse), 1892 «Koleraepidemierne med særligt Hensyn til Danmark», 1893 «Den danske Lægevidenskab 1700—50» (med Udsigt over de indvirkende Hovedstrømninger i Udlandets samtidige Lægevidenskab), 1896 «Kopper og Koppeindpodning, et medicinsk-historisk Tilbageblik i Hundredaaret efter Jenners første Vaccination», 1898 «Bartholinerne og Kredsen om dem» (Forelæsninger for Folkehøjskolens Lærere). Ogsaa til Udlandets periodiske Fagpresse har han leveret talrige Bidrag, og til Udgivelsen af flere større internationale Samleværker har hans Medvirken været søgt fra Udlandet, er saaledes Medredaktør af «Janus, archives internationales pour l'histoire de la médecine et pour la géographie médicale» (1896 ff.).

Fælles for alle hans Publikationer er den livlige Form og den populære Fremstilling; i næsten alle faar man Lejlighed til at iagttage 2 særlig fremtrædende Ejendommeligheder hos Forfatteren: hans Evne til næsten som ved en Inspiration at gribe og udmale den Baggrund af historiske Begivenheder eller af Strømninger i Aandslivet, som netop hører til den Person eller den Begivenhed, der skal skildres, paa hvilken Baggrund da Billedet tegnes med levende Farver, ved hvis Valg den mest aarvaagne Kritik maaske ikke altid er medvirkende, — og hans Tilbøjelighed til at stille sig uden for Kredsen af begejstrede Tilhængere af de nu herskende Anskuelser og Arbejdsmetoder, dreje og vende disse i den historiske Forsknings kølige, maaske lidt vel skeptisk-affarvende Lys og fremkalde Anelser om den reducerede Tilstand, i hvilken de ville indgaa i Fremtidens Videnskab. — Hans Fortjenester ere at have kaldt Interessen for Medicinens Historie til nyt Liv her i Landet, at have givet vigtige Bidrag til den danske Medicins Historie, navnlig i det 18. Aarhundrede, og til sidst, men ikke mindst, at have lært Nutidens unge Videnskabsdyrkere paa Medicinens Omraade Brugen af den Kritik, som Kjendskabet til de svundne Tiders Bølgegang eller Kredsløb afgiver.

Ved Siden af sit videnskabelige Arbejde har han navnlig tidligere udfoldet en ikke ringe filantropisk Virksomhed og endelig bragt ret betydelige Ofre af Tid og Kræfter for at fremme Lægestandens Interesser og da navnlig saadanne, som havde Betydning for hele Samfundet (har været Formand for «Almind. dansk Lægeforening» og «Lægeforeningen for Kjøbenhavn og Omegn»). Er Fader til nedennævnte Dr. juris H. Munch-Petersen.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

J. Carlsen.

3*

Petersen, Jens Peter, 1804—48, Gartner, er født 29. Juli 1804 i Lyngby. Faderen, Matthias P., gift med Maren f. Borch, var i Arveprins Frederiks Tjeneste, og sin Barndom tilbragte han dels i Lyngby, dels i Kjøbenhavn, hvor han ved daværende Prins Christians Bevaagenhed nød Undervisning i de bedste Skoler. 1819 kom han i Lære hos Slotsgartner Vothmann i Sønderborg; efter 3 Aars Ophold her blev han Elev i Rosenborg Slotshave, hvorfra han 1823 tog Examen. 1824 rejste han til England, hvor han opholdt sig i 3 Aar, og fik 1828 Ansættelse som Undergartner ved Rosenborg. Efter at have foretaget en Rejse gennem Skotland, England og Holland blev han 1832 udnævnt til Slotsgartner sammesteds. Det nøje Kjendskab til udenlandske Forhold, som han havde erhvervet gennem disse Rejser og en Rejse, han foretog i 1837 til England, Frankrig, Rhinegnene, Tyskland og Preussen, kom ham meget til gode. Han indførte mange Forbedringer i Driveriet paa Rosenborg, saaledes bleve de hidtil anvendte Røgkanaler afløste af Varmtvandsledninger. Til Ananasdriveriet indrettede han et særskilt Hus og 2 murede Kasser efter engelsk Mønster. Driveriet for Vin og Fersken blev til Dels ombygget, og Pottevinikulturen var han den første, der begyndte med her hjemme. Jordbær blev drevet til stor Fuldkommenhed og efter meget stort Omfang, ligeledes blev Figen- og Champignon drivningen betydelig forbedret. Foruden Driveriet opnaaede ogsaa Blomsterkulturen stor Fuldkommenhed; han byggede et særligt Orchidéhus og havde Georginer, Roser, Camellier, Rhododendra, Fuchsier m. m. som ingen anden. Rosenborg Have blev under hans Ledelse en Mønsterhave, et lærerigt og interessant Musæum for alt paa Gartneriets Omraade, hvorfor den var et søgt Lærested. P. har gjort sig fortjent til megen Anerkjendelse som den, der har begyndt et nyt Afsnit i det danske Havebrugs Udviklingshistorie. P. var Medredaktør af «Havetidende» fra 1835—37. — 4. Nov. 1829 ægtede han Luise Lindegaard (f. 11. Marts 1799 † 17. April 1855), Datter af Slotsgartner P. L. (X, 310). P. døde 7. Sept. 1848.

Erslew, Forf. Lex. Selmer, Nekrolog. Saml. I, 213 ff.

L. Helweg.

Petersen, Jens Vilhelm, f. 1851, Arkitekt. Vilh. P. er født i Odense 9. Jan. 1851, Søn af Tømmermester, Brandmajor Rasmus P. (f. 1823 † 1894) og Bolette f. Jørgensen (f. 1815 † 1886). Han tog den store Præliminærexamen ved Odense Kathedralskole, gik i Tømmerlære hos sin Fader og arbejdede flere Aar som Svend,

medens han samtidig besøgte Byens tekniske Skole og tegnede hos Arkitekt C. Lendorf. Fra 1870 studerede han ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn, hvor han 1875 fik Afgangsbetegnelse, 1879 vandt den Neuhausenske Præmie for Opgaven «en Kamin i Renæssancestil» og 1881 den lille Guldmedaille for «et fyrsteligt Landslot i gotisk Stil»; samtidig arbejdede han som Tegner og Konduktør for Arkitekt Hans J. Holm. 1877—78 opholdt han sig paa egen Bekostning et Aar paa Studierejse i Udlandet, særlig i Frankrig, Tyskland og Italien. 1881 bosatte han sig i sin Fødeby, hvor han siden har virket som udøvende Arkitekt og fra 1889 som konstit. Bygningsinspektør for Fyn og det sydlige Jylland. Blandt hans Arbejder kunne nævnes i Odense: Missionshuset, 1882—83, Ane Margrethe Petersens Stiftelse, 1885, en yndefuld lille Murstensbygning, Vandtaarnet, 1888, Kathedralskolen, 1893—94, og den endnu ufærdige Toldkammerbygning. Desuden Ombygning af Fuglebjerg Kirke, 1888, Hovedbygningen paa Herregaarden Skovsgaard paa Langeland, 1889, Garnisonssygehuset i Fredericia, 1890—91, Toldkammerbygningen i Rudkjøbing, 1891, Postbygningen i Herning, 1892, Kvindeseminarieret i Vejle, 1893, Sparekassen i Kjærteminde, 1895, Toldkammerbygningen i Esbjerg, 1896—97, Postbygningen i Vejle, 1897—98, samt forskellige Privatbygninger og flere dekorative Arbejder, bl. a. Kongestolen i St. Knuds Kirke i Odense. I alle disse Arbejder har han vist sig som en smagfuld og kyndig Bygmester, der trofast har fortsat den gode Tradition fra den Herholdtske Skole. — 1887 ægtede han Marie Gottschalt (f. 1858), Datter af Skorstensfejermester Carl G. (f. 1821 † 1870) og Marie f. Aagaard (f. 1822).

Weilbach, Nyt Kuntnerlex.

Erik Schiodte.

Petersen, Johan Carl Christian, 1813—80, Polarfarer. Carl P. fødtes i Kjøbenhavn 28. Juni 1813 og kom i Tyveaarsalderen som Bødkersvend til Godhavn i Grønland. En Kvæstelse af hans højre Haand tvang ham til at opgive Haandværket, og han blev saa Udligger og Fører af en Spækbaad og forflyttedes 1841 til Upernivik, vor nordligste Koloni. Han giftede sig med en Grønlænderinde, levede sig fuldstændig ind i Eskimoernes Liv og Sprog, blev en dygtig Sømand i isfyldte Farvande, en fortræffelig Jæger og Hundestyrer og en skarp Iagttager. Han søgtes derfor af de engelske og amerikanske Expeditioner, som fra 1850—59 ledte efter Franklins-Expeditionens Levninger. 1850 ledsagede han Penny, 1853

Dr. Kane, 1857—59 Sir Leopold M'Clintock paa den berømte Fox-expedition. Paa alle disse Rejser ydede han meget væsentlige Tjenester baade som Tolk, Baadstyrer og Ishavsfarer; om den sidste har han udgivet Bogen «Den sidste Franklin-Expedition» (1860), der fandt en stor Læsekreds. Efter sin Hjemkomst udnævntes han til Fyrmester paa Hjelm og nød i sit sidste Leveaar en engelsk Pension. Han døde i Kjøbenhavn 24. Juni 1880.

C. Petersen, Erindr. fra Polarlandene (1857). Geogr. Tidsskr. IV, 82.

P. Lauridsen.

Petersen, Johan Daniel Frederik, 1757—1816, Officer, født i Christiania 21. Dec. 1757, Søn af ovfr. nævnte Stiftamtmand Christian P. († 1775). P. blev 1773 Sekondlieutenant ved nordenfjældske gevorbne Infanteriregiment, forflyttedes 1780 til Danmark, hvor han først var ansat ved fynske og senere ved slesvigske Infanteriregiment, til han 1788 blev Kapitajn og atter ansattes i Norge, nu ved 2. akershusiske Infanteriregiment, og under Indmarchen i Baahus Len s. A. tjenstgjorde som Brigademajor under Generalmajor Hesselberg. Han blev 1790 Kompagnichef ved norske gevorbne Jægerkorps, men kom 1801 tilbage til 2. akershusiske Regiment som Major (med Anciennitet fra 1798). Da Krigen med England brød ud 1807, blev han Chef for Regimentets marcherende Musketerbataillon, der var samlet til Beskyttelse af Kyststrøget om Lavrvik indtil Dec. Maaned. Da Bataillon, efter at Krigserklæringen mod Sverige var udstedt, i Vaaren 1808 atter blev indkaldt, beordredes den til Brigaden Holst i Smaalenene, hvor den imidlertid ikke kom i nogen alvorlig Kamp. Imidlertid var P. i Slutningen af 1807 bleven karakt. og 1808 virkelig Oberstlieutenant, blev s. A. Kommandør for søndenfjældske gevorbne Infanteriregiment, 1810 Oberst og 1811 Chef for Regimentet, blev 1814 Generalmajor og under Feltoget s. A. Kommandant «en second» paa Frederikssten. Kort efter at denne Fæstning, som Følge af Konventionen i Moss, havde aabnet sine Porte for en svensk Besætning, beholdt han sin Afsked med $\frac{2}{3}$ Gage i Pension. Han døde 24. Sept. 1816 i Christiania.

P. havde i sin Ungdom en Tid været i preussisk Krigstjeneste, var først Kammerjunker og senere Kammerherre. I 1814 blev han fra sit Regiment valgt som Medlem af den konstituerende Forsamling paa Ejdsvold; her hørte han til Selvstændighedspartiet og var Medlem af Konstitutionskomiteen. P. skal have været en meget vindende Personlighed og spillede en fremtrædende Rolle i Chri-

stiania Selskabsliv. Saa vel hertil som til hans smukke militære Karriere medvirkede dog maaske i nogen Grad hans Ægteskab med Henriette Frederikke f. Scheel, der var Datter af Statsminister og Gehejmeraad Jørgen Erik S., og hvis Søster var Prins Christian August af Augustenborgs Svigerinde, hvorfor denne Prins synes at have vist P. særlig Opmærksomhed og endog oftere bærede ham med Tiltalen «Svoger». P. var et af Christiania dramatiske Selskabs tidligste Medlemmer, og allerede ved Selskabets første sceniske Forestilling i Høsten 1780 ses han at have været blandt de rollehavende. Han forlod kort efter Christiania; men da han nogle Aar senere kommer tilbage, hører han til Selskabets mest yndede Aktører. 1799 ere han og hans Frue blandt Stifterne af et fast dramatisk Selskab i Christiania.

Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner. Huitfeldt, Christiania Theaterhist. C. O. Munthe.

Petersen, Johan Erik Christian, 1839—74, Sømaler. Joh. P. var Søn af Skomagermester Peter Erik P. og Johanne Sophie Frederikke f. Holm og blev født i Kjøbenhavn 3. April 1839. Han blev Student 1857, tog Philosophicum 1859 og uddannede sig derefter under C. Dahl til Sømaler, medens han samtidig besøgte Kunstakademiets Skoler. I 1864 deltog han i Krigen og blev Lieutenant i Reserven; Aaret efter rejste han til Amerika, men døde allerede 19. Marts 1874 paa et Hospital i Boston. Han forenede delvis sin Lærers Teknik med større Dristighed i Behandlingen, men havde dog ikke vakt megen Opmærksomhed ved sine 1861—65 i Kjøbenhavn udstillede Søstykker; i Amerika slog han sig op og fik store Bestillinger. Blandt hans Arbejder fremhæves især «Den flyvende Hollænder» («The phantom ship»), malet 1869.

Kunst-Chronik IX, 31. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Ph. Weilbach.

Petersen, Johan Henrik, 1840—95, Præst, Søn af Sognepræst i Nakskov Christian Severin P. (f. 1804 † 1859) og Ane Sophie f. Snitker (f. 1806 † 1866), er født i Vordingborg 25. Juli 1840, blev Student fra Nykjøbing paa Falster 1859 og tog theologisk Embedsexamen 1864, hvorefter han blev Lærer ved v. Westens Institut. 1872 blev han Kateket i Kjøge, 1877 Præst ved Frederiks Hospital, Fødselsstiftelsen og Almindeligt Hospital i Kjøbenhavn og 1882 1. resid. Kapellan ved Holmens Kirke, hvor han samlede en stor Menighed. Han ægtede 1866 Hulda Elise Emilie Berg, Datter af

Buntmager Pet. Chr. B. i Nykjøbing paa Falster, og døde 28. Maj 1895. — Sammen med F. C. Granzow (VI, 191) har han redigeret «Historisk Arkivs» 5 første Aargange (1869–73) og leveret mange Bidrag baade hertil og til «Fra alle Lande». 1874 udgav han «Billeder af Livet i Oldtiden hos Grækerne og Romerne». Han var en Tid theologisk Anmelder for «Nationaltidende». En Samling Prædikener af ham udkom efter hans Død.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 280.

L. Koch.

Petersen, Johannes, s. Petersen, Carl Georg Johannes (ovfr. S. 18).

Petersen, Johannes, f. 1873, Matematiker, Søn af Sadelmager Niels Peter P. og Marie Kirstine f. Trolle. P. er født 7. April 1873 i Hørning ved Aarhus. Efter at have taget Realafgangsexamen ved Skanderborg Realskole 1888 kom han i Aarhus lærde Skole, hvorfra han dimitteredes 1890, tog 1891 Philosophicum og 1894 Magisterkonferens i Matematik. Derefter har han ernæret sig som Lærer og Manuduktør. 1897 erhvervede han Doktorgraden for et Arbejde om den infinitesimale Deskriptivgeometri. Den deri udviste geometriske Opfindsomhed lægger sig endnu bedre for Dagen i et Arbejde i Videnskabernes Selskabs Oversigt 1898: «Et nyt Princip for linjegeometriske Undersøgelser». — 27. Dec. 1898 ægtede han Agnes Elisabeth Bohse (f. 4. Okt. 1874), Adoptivdatter af Stadslæge B. i Fredericia.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1897.

H. G. Zeuthen.

Petersen, Julius, s. Petersen, Jacob Julius (ovfr. S. 34).

Petersen, Julius, s. Petersen, Peter Christian Julius.

Petersen, Julius Holger, f. 1847, Skolemand. P., Søn af Kjøbmand Holger P. i Odense og Laurine Josephine Antoinette f. Smith, er født i Odense 29. Nov. 1847, blev Student fra Odense Kathedralskole 1865, studerede derefter Matematik og tog Magisterkonferens deri 1869. 2 Aar efter blev han Adjunkt ved Herlufsholm Skole og 1889 Overlærer sammesteds. I Forening med J. G. Forchhammer (V, 254) har han udgivet en mekanisk Fysik (1888) og en Astronomi (1889) og senere alene Lærebøger i andre Dele af Fysikken. End videre har han skrevet Artikler, navnlig af pædagogisk Indhold («Nyt Tidsskr. for Fysik og Kemi» 1897). — 1876 ægtede han Dorothea Benedicte Biering, Datter af Distriktslæge E. B.

C. Christiansen.

Petersen, Julius Magnus, f. 1827, Kobberstikker og Kunstarkæolog. Magnus P., født i Kjøbenhavn 4. Sept. 1827, hører til en Slægt af skaansk Oprindelse, i det hans Farfader, der var Vaabensmed, udvandrede fra Gjønge Herred til Kjøbenhavn. Faderen, Johan Daniel P. († 1849), var Konstruktionsassistent i Søetaten og Lærer ved Kunstakademiet. M. P. gennemgik Kunstakademiets Skoler, erhvervede 2 mindre og en stor Sølvmedaille og var fra 1857—64 Lærer ved Kunstakademiets første Figurtegneskole. Tidlig vakttes hans Interesse for vore Musæer og Bibliotheker, og i en ung Alder knyttedes han til disse som Tegner og, efter at han havde lagt sig efter at stikke i Kobber og radere, som Kobberstikker. Til en Række Arbejder af vidt forskjellig Art har han tegnet og udført, som oftest alene, alle Illustrationerne. Til Videnskabernes Selskabs Skrifter har han graveret Tavler med numismatiske og naturhistoriske Afbildninger, ligesaa til den svenske lærde Retzius' Værker og til det store engelske Tidsskrift «Archæologia». Blandt hans Raderinger maa særlig mærkes en Suite af o. 30 Portrætter af bekendte danske Mænd.

Særlig har dog hans Virksomhed været knyttet til Musæet for nordiske Oldsager og til de store Runeværker. Allerede 1845 knyttedes han til Musæet, og der foreligger fra hans Haand en utallig Mængde sikkert og smagfuldt udførte Tegninger af arkæologisk Indhold. Tavlerne til Stephens', Thorsens og Wimmers Runemindesmærker skyldes ham, og hans Arbejder paa dette Omraade udmærke sig ved den største Nøjagtighed og Sikkerhed. I Musæets Tjeneste har han tillige virket som fortrinlig Medarbejder ved Undersøgelser af Kirker og kirkelige Gjenstande samt i de senere Aar som Restavrator af Altertavler, Prædikestole og Epitafier. Blandt de af ham restavrerede Altertavler skal særlig fremhæves Claus Bergs i Odense St. Knuds Kirke, Søndersgns Kirkes i Viborg, Altertavlerne i Aarhus Domkirke, i Kolding osv. Endelig har han medvirket ved Restavreringen af Kalkmalerierne i vore middelalderlige Kirker, og denne Side af hans Virksomhed fremkaldte hans store, af talrige Afbildninger ledsagede Værk: «Kalkmalerier i Danmark» (1895). Hans Kjendskab til Mindesmærkerne er udvidet ved talrige Rejser i Indland og Udland, særlig paa Gulland, i de skaanske Provinser og i Hertugdømmerne, fra hvilke han har hjembragt store Suitter af Tegninger, som opbevares i Nationalmusæets Arkiv. — P. ægtede 1857 Camilla Hansigne

Hansen († 1896), Datter af Hø.rhandler Jens H. 1877 fik han Titel af Professor.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Møllerup.

Petersen (Petræus), **Jørgen**, —o. 1587, Præst, var født i Aabenraa. Han er formodentlig den Georgius Petri, der 1550 blev ordineret til Præst af Biskop Tileman v. Hussen i Slesvig. Maaske er han bleven Kapellan i Tønder; her blev han i alt Fald Sognepræst 1554 efter Friseren M. Vincentius Alberti, og 1561 kaldedes han af Hertug Hans den ældre tillige til Provst i Tønder Provsti. Under de Forhandlinger, der 1576 førtes vedrørende Spørgsmaalet om Indførelse af et nyt Bekjendelsesskrift (Formula concordiæ) i de hertugelige Lande, afgav J. P. paa sin Landsherres Forlangende en Erklæring, der fraaadede Antagelsen. Hans Død sættes sædvanlig til 2. Avg. 1585; men han er dog vistnok først død i Febr. 1587, ved hvilken Lejlighed han betegnes som Magister (Muhlius, Diss. hist.-theol. S. 204). I sit Ægteskab med en Datter af Provst Joh. Meiger i Rensborg (XI, 230) havde han 3 Døtre, af hvilke en blev gift med hans Eftermand, Provst Anders Thomesen i Tønder, en med M. Jacob Fabricius, Generalsuperintendent i de gottorpske Lande (V, 16), en tredje med Biskop Peder Hegelund i Ribe (VII, 211).

Møller, Cimbria lit. I, 486. Dän. Bibl. IV, 348 ff. *H. F. Rørdam.*

Petersen, Jørgen, f. 1854, Landbrugsskoleforstander. Han er født 7. Juni 1854 i Baarse ved Præstø, hvor Faderen, Peder Nielsen, var Gaardfæster; Moderen hed Ane Pedersdatter. 13 Aar gammel mistede han sin Moder og 17 Aar gammel sin Fader, hvorefter han da til sit 25. Aar for sin Stifmoder bestyrede Gaarden i Baarse; Virksomheden her blev kun afbrudt af Vinterkursus, bl. a. paa Testrup Højskole og Tune Landboskole. 26 Aar gammel tog han til Landbohøjskolen, hvor han 1882 blev Landbrugskandidat med Udmærkelse. Saa var han Lærer paa Testrup og Ladelund Landbrugsskole og i 2 Aar Assistent under Docent Fjord (V, 186). 1886 købte P., væsentligst ved Bønders Hjælp, Kolds (IX, 346) gamle Skole i Dalum ved Odense for at forsøge at rejse en Landbrugsskole paa Fyn. Forsøget lykkedes. Skolen, der virker paa Folkehøjskolens Grund, er en af Landets største og bedst bekjendte Landbrugsskoler med Kursus baade for Landmænd og Mejerister. Da P. købte Skolen, hørte der 40 Tdr. Land til den, og dens Bygninger vare assurede for 28000 Kr.; nu har Skolen 78 Tdr.

Land, Skolebygningernes og Materiellets Assurancesum er 115000 Kr. P. nyder megen Tillid blandt Landmændene, han er en stærkt søgt Foredragsholder, en klar og populær Skribent, der bl. a. har udgivet et af «Dansk Mejeristforening» kronet Prisskrift: «Vejledning for Mælkeleverandører» (1891). Han ægtede 16. Sept. 1886 Jensine Thygesen, Datter af Gaardejer T. *H. Hertel.*

Petersen, Karl Nikolaj^{sen} Henry, 1849—96, Arkæolog, født i Kjøbenhavn 20. Marts 1849. Henry P. var Søn af Inspektør ved Østre Betalingsskole, Cand. theol. Joh. Chr. Ludv. P. og Augusta f. Reitzel. Allerede tidlig vaktet i Hjemmet hans Interesse navnlig for vor Oldtid og dens Monumenter, i det Faderen ikke blot syslede med Studier paa disse Omraader, men desuden Tid efter anden havde dannet sig en fortræffelig Samling især af Vaaben og Redskaber fra Stenalderen. Som Aarene svandt, og Drengen modnedes til Yngling, stod det klarere og klarere for ham, hvor den Vej gik, der maatte blive hans Livsbane. I 1868 blev han Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. Den unge Mands tidlig udviklede Trang til ved Selvsyn at lære vore Mindesmærker at kjende førte med sig, at han, naar Lejlighed gaves, foretog mindre Udflugter, og som Resultat fra en af disse fortjener hans litterære Debut at nævnes: «Om Fjenneslevrunestenen» («Illustr. Tid.» 1870), en velskreven lille Artikel, der snart fulgtes af flere andre. Vejen gik dog i Studieaarene først og fremmest til Musæet for nordiske Oldsager, hvor han siden Efteraaret 1871 jævnlig arbejdede, vel nærmest under Vejledning af C. F. Herbst. I 1873 tog P. Magisterkonferens i nordisk Oldtidsvidenskab, og s. A. aabnede der sig en rig Lejlighed til ret at lære vore Monumenter at kjende, i det nemlig Worsaae paa Finansloven havde opnaaet en extraordinær Bevilling med det Formaal Herred for Herred at faa Landet undersøgt i arkæologisk Henseende. Som Medlem af de Kommissioner, til hvem Rejserne bleve betroede, valgtes P. I 12 Aar deltog han i disse Undersøgelser; og til alle Tider og under alle Forhold var han den varmtfølede, utrættelige Forsker, der ved Siden af Alvoren i Arbejdet altid havde en Spøg paa Læben. Som Udbytte fra de første af disse Rejser fremkom i 1875 hans: «Om Helleristninger i Danmark» («Aarbøger f. nord. Oldkynd. og Hist.»). Foruden Herredsundersøgelserne foretog han mange andre Rejser, og blandt dem alle dvælede han oftest og med størst For kjærlighed ved de, som gik til Broholm paa Fyn, hvor han var

Ejeren, Kammerherre F. Sehested, behjælpelig med Udgivelsen af Værket «Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm» (1878).

I 1876 disputerede P. for den filosofiske Doktorgrad («Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold»), 1878—81 medvirkede han atter paa Broholm ved Udarbejdelsen af Sehesteds «Arkæologiske Undersøgelser» (1884), og 1879 naaede han sit længe attraaede Maal: at blive ansat som Assistent ved Musæet. Saare omfattende og forskjelligartet med Hensyn til Æmner var hans litterære Virksomhed i disse og de følgende Aar. Blandt de betydeligste Afhandlinger — alle fremkomne i «Aarbøger f. nord. Oldkynd. og Hist.» — kan nævnes: «Gravstenen fra Timgaard, «Dyvekes Ligsten» kaldet» (1879), «Om Stenalderens Gravformer i Danmark og deres indbyrdes Tidsforhold» (1881), «Et dansk Flag fra Unionstiden i Mariakirken i Lybek» (1882) og «Skjoldefrisen i Sorø» (1883). I 1884 optoges P. til Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, og 1885 blev han udnævnt til Inspektør for Mindesmærkernes Bevaring samt til Medlem af det særlige Kirkesyn. S. A. offentliggjordes i Aarbøgerne hans smukke Afhandling «Knud Lavards Helgenbillede; Kilden og Kapellet ved Haraldsted», og det følgende Aar afsluttedes et med stor Flid gennem lange Tider forberedt monumentalt Værk: «Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen», der, trods den fremkomne, sikkert fuldt berettigede Kritik paa enkelte af de mange Omraader, over hvilke det spændte, maa siges at være hans Hovedarbejde. Impulsen til det af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i 1886 udsendte Skrift «Helgenskrinene i St. Knuds Kirke i Odense» skyldtes P. Et særskilt udgivet Arbejde offentliggjordes 1888 med Titel: «Vognfundene i Dejbjærg Præstegaardsmose ved Ringkjøbing», en Undersøgelse, ved hvilken Lykken havde været ham særlig gunstig. Til Aarbøgerne, «Hist. Tidsskrift», «Tidsskrift f. Kunstindustri» og forskjellige Blade leverede han i dette og de nærmest følgende Aar (1888—91) Artikler af rigt vekslede Indhold.

Ved Nationalmusæets Tvedeling i 1892 blev P. udnævnt til Direktør for dets 2. Afdeling. Skjønt han i de forløbne Aar i overvejende Grad havde beskæftiget sig med Æmner tagne fra Middelalderen, saa voldte det ham dog Sorg i Fremtiden at være udelukket fra direkte at undersøge og frede om vore Oldtidsminder. Følelsen af, at han paa vidtrækkende Felter nu havde frie Hænder, bragte ham dog strax til med stor Energi at varetage sin Afdelings Tarv. Han lod dels paabegynde, dels med større Kraft end hidtil

sket fortsætte omfattende Udgravninger af Borg- og Kirketomter, som paa Hammershus, i Vordingborg, Antvorskov, Gurre, Bjørns-
holm og flere andre Steder, han kæmpede med afgjort Held for
at bevare fra Tilintetgjørelse gamle, værdifulde Bygninger, som f. Ex.
Byporten i Stege, Raadhuset i Næstved og Helligaandshuset i
Randers, og paa Forslag af ham udvidedes de arkæologiske Under-
søgelsesrejser til Landskaber, der tidligere havde været i dansk Eje.
Ved Siden af denne omfattende Gjerning fandt han Lejlighed til
at beskæftige sig med litterær Virksomhed; her skal blot nævnes,
at han lige til sin sidste Tid arbejdede paa en Fortsættelse af
det ovenfor omtalte store Sigilværk: «Danske adelige Sigiller fra
det 13. og 14. Aarhundrede» (afsluttet efter Forfatterens Død af
A. Thiset 1897). — Kun faa Gange besøgte P. Udlandet og da
ene med det Formaal at efterspore Monumenter, der knyttede sig
til eller bragte Forstaelse af vort Lands Mindesmærker. I 1879
var han i Nordtyskland, 1880 i Stockholm, 1888 en længere Rejse
til Tyskland, Frankrig, Belgien og Holland og 1890 i Sverige, de
russiske Østersøprovinser og paa Rygen.

P. havde paa Vuggen faaet en ejendommelig Gave til at finde,
hvor han søgte, og denne i Forbindelse med hans store Kjærlighed
til vort Lands Monumenter og omfattende Studier paa mange Om-
raader er vel det, som i første Række træder os i Møde i hele
hans Virksomhed. Barnlig og umiddelbar var hans Natur, og
næppe ganske med urette havde han til Tider Følelsen af, at der
manglede ham en vis Avtoritet, nogle af de repræsentative Egen-
skaber, hans tidligere Chef, Worsaae, i saa høj Grad var i Besid-
delse af. Snigende Sygdom havde i hans sidste Aar grebet ham;
og spredte den end til Tider Skygge over hans før saa glade
Færden, saa evnede den dog lige til det sidste ikke at bryde hans
Energi, ikke at berøve ham Troen paa, at en nær Fremtid vilde
bringe ham Lykke under en endnu fyldigere Form end den, han
havde fundet i sin Gjerning, i Vennernes Kreds og i det saa kjære
Barndomshjem. Han døde under et Ophold i Hornbæk 21. Sept.
1896. — Graven paa Frederiksberg er mærket af en anselig Minde-
sten, rejst af de mange, der havde lært at skatte ham som Menneske
og Forsker.

Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1877. Illustr. Tid. 4. Okt. 1896.
Til Minde om H. P. (1897).

J. B. Løffler.

Petersen, Louis Walrondt Schat, s. Petersen, Schat.

Petersen, Louise Augusta, s. Schiemann.

Petersen, Louise Petrine Amalie, s. Phister.

Petersen, Ludvig Andreas, 1820—94, Officer, blev født i Kjøbenhavn 30. Nov. 1820 og var Søn af Skifte- og Brevskriver under Hof- og Stadsretten, Etatsraad Nicolai Christian P. (f. 1772 † 1858) og Christina f. Paulsen (f. 1778 † 1851). P. var fra Barndommen bestemt for den militære Vej, i det han allerede i 1833 indtraadte i Landkadetkorpset. I 1838 blev han Sekondlieutenant à la suite ved 2. Livregiment til Fods med Anciennitet af 1. Dec. 1837 samt Pagekadet og Repetent ved Landkadetkorpset, fra hvilket han afgik i 1839, i det han samtidig indtraadte i Sekondlieutenants Nummer ved Regimentet. Fra 1840—44 gennemgik han den kongl. militære Højskole, og han sattes, da Hærloven af 1842 traadte i Kraft, à la suite i Infanteriet. Ved sin Afgang fra Højskolen udnævntes han til Premierlieutenant i Ingeniørkorpset og ansattes strax ved Ingeniørkompagniet i Rensborg, hvorfra han ved Udgangen af 1847 forsattes til Ingeniørkompagniet i Kjøbenhavn. Da Krigen brød ud i 1848, overgik han til Feltingeniørdetachmentet, og han deltog da i Slagene ved Bov 9. April og ved Slesvig 23. April. Imellem de 2 Krigsaar var han Troppekommandør ved Ingeniørtropperne i Jylland, og da Krigsoperationerne gjenoptoges i 1849, ansattes han paa ny ved Feltingeniørdetachmentet. Han deltog i Fægtningen ved Ullerup 6. April og forfremmedes kort efter til Kapitajn. I Fredsperioden 1849—50 gjorde han Tjeneste i Fredericia Fæstning, men overgik fra Begyndelsen af 1850 paa ny til Feltingeniørdetachmentet. Efter Trearskrigen, nemlig fra 1851—56, var han ansat ved Fæstnings- og Bygningstjenesten i Kjøbenhavn og bestyrede samtidig for Marinen Arbejderne paa Trekroner og Lynetten. Under en Lærervakance paa den kongl. militære Højskole 1853—55 var han interimistisk Lærer i Landbygning for Ingeniøreleverne. Da Ingeniørkorpsets tekniske Komité oprettedes i 1856, blev han Sekretær ved samme, i Forbindelse med hvilken Stilling han i 1860 blev teknisk Revisor ved Korpset. I Rustningsperioden 1861—63 var han Bestyrer af Arbejderne i Dybbølstillingen, hvilken Virksomhed han beholdt i Krigen 1864, indtil han i Marts Maaned paa Grund af Sygdom maatte melde sig fra Tjeneste. Han overgik i Maj til Kjøbenhavns Fortifikation og overtog da tillige sine gamle Stillinger som Sekretær i teknisk Komité og teknisk Revisor. Da Hærloven af 1867 traadte i Kraft, ansattes han

ved 1. Ingeniørdirektion som Distriktschef. Fra 1. Jan. 1873 erholdt han Orlov i et Aar for at se sig om efter anden Virksomhed, og 3. Jan. 1874 fik han paa Grund af naaet Aldersgrænse Afsked af Krigstjenesten med Obersts Karakter.

P. tog ivrig Del i københavnske Anliggender, særlig paa Bygningsvæsenets Omraade. Medens han endnu var i Tjenesten, var han teknisk Medlem af Bestyrelsen for Aktieselskabet til Opførelse af Bygningen for den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1872. For den betydelige Virksomhed, han som saadan udfoldede, erholdt han Fortjenstmedaillen i Guld. I 1874 var han Medlem af Komiteen til Opførelse af et nyt kongl. Theater i Kjøbenhavn, og det skyldtes for en væsentlig Del hans ihærdige Anstrængelser, at Arbejderne ved den nye Bygning bleve fremmede saa hurtig, at dens højtidelige Indvielse kunde finde Sted 15. Okt., paa hvilken Dag han hædredes med Kommandørkorset af 2. Grad. Fra 1875—92 var han Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, hvis Forhandlinger hans Sagkundskab ofte kom til stor Nytte. I øvrigt havde han lige indtil sin Død Beskæftigelse ved Landmandsbanken, Livsforsikringsanstalten og Kjøbenhavns Brandforsikring ved Ejendommens Vurdering og Omvurdering. Han udnævntes i 1880 til Kommandør af Danebrog af 1. Grad og døde 16. Sept. 1894.

P. ægtede 1. (4. April 1851) Emilie Marie Amalie Høedt (f. 18. Juli 1825 † 13. Marts 1852), Søster til Skuespiller F. L. H. (VIII, 218); 2. (25. Maj 1862) Clara Marie Elben (f. 4. Dec. 1829), Datter af Malermester, Kapitajn i Kjøbenhavns Brandkorps Jens Gabriel Nielsen E. (f. 1803 † 1863) og Anna Bolette f. Westergaard (f. 1803 † 1840).

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Petersen, Magnus, s. Petersen, Julius Magnus (ovfr. S. 41).

Petersen, Martin Peter Vilhelm, 1835—97, Handelsmand. Vilh. P. var født i Næstved 1. Okt. 1835 og var en Søn af Murmester Mathias P. og Charlotte Vilhelmine Amalia f. Graff. Efter at have været i Handelslære i Holbæk og gjenemgaaet et Handelsakademi tog han Vexelmæglerexamen og fik Plads i en Forretning i Kjøbenhavn. 1863 etablerede han sammen med F. Holme en Forretning, der navnlig omfattede islandsk Handel og Handel med Korn- og Foderstoffer. S. A. (27. Okt.) ægtede han Caroline Jørgine Skovgaard, Datter af Proprietær J. H. S. Efter at Kom-

pagniskabet med Holme var opløst 1879, fortsatte P. Korn- og Foderstofforretningen under eget Firma (Vilh. Petersen & Co.). P. var Medlem af en Del kommercielle og industrielle Selskabers Bestyrelse, Repræsentant i Nationalbanken og Næstformand i «Bikubens» Repræsentantskab. En betydelig Virksomhed udfoldede han som Næstformand i Børsens Bedømmelsesudvalg for Foderstoffer. Fra 1876 var han Medlem af Sø- og Handelsretten. Han døde 2. Okt. 1897.

E. Meyer.

Petersen, Michael August, f. 1833, Brandforsikringsdirektør. P. er født i Kjøbenhavn 5. Sept. 1833 og er en Søn af Inkassator ved det kjøbenhavnske Assurancekompagni Jens Chr. P. (f. 1788 † 1855) og Else Elisabeth f. Aasberg (f. 1803 † 1878), blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1851 og juridisk Kandidat 1857, hvorefter han fik Ansættelse i Justitsministeriets Brandkontor, i hvilket han fik kongl. Udnævnelse som Fuldmægtig 1859. Ved Landbygningernes Brandforsikrings Udsondring fra Statsstyrelsen 1. April 1872 blev han Underdirektør i bemeldte Forsikring, 1879 Direktør, 1880 Justitsraad. Han blev 1863 Sekretær i Forsikrings-selskabet «Danmarks» Bestyrelsesraad og 1871 Revisor ved Kjøbstædernes Brandforsikring, men paa Grund af Sygdom opgav han med Udgangen af 1898 disse Stillinger og den ovennævnte Direktørpost. En Tid lang har han været Medlem af Bestyrelsen for Kjøbenhavns Fængselselskab. Han har i Møller-Holsts «Landbrugsordbog» forfattet de Artikler, som omhandle Forsikringsmaterier, og i 1892 udgivet Festskriftet i Anledning af Landbygningernes Brandforsikrings 100 Aars Jubilæum. 19. Nov. 1858 ægtede han Christiane Vilhelmine Thorlacius (f. 6. Febr. 1837 † 9. Febr. 1878), Datter af Cand. pharm. S. Th. (f. 1807 † 1858) fra Island. *P. Brock.*

Petersen, Niclas Matthias, 1798—1881, Skolemand, Forfatter. Han var Søn af en Landbruger og født paa Øen Arnæs i Slien 15. Dec. 1798. Han gennemgik Domskolen i Slesvig, studerede Filologi i Kiel og Leipzig og fik derefter Ansættelse som Adjunkt og Kantor i Grimma, hvor han avancerede til Overlærer og Professor, indtil han i 1860 tog sin Afsked. Han flyttede nu til Dresden og endelig til Hamborg, hvor han døde 19. Maj 1881. I Grimma skrev han et Par latinske Afhandlinger i Skoleprogrammet samt en kronologisk Oversigt over Verdenshistorien. Han samlede ogsaa en «Verzeichniss der in der Bibliothek der Grimmaer Landes-schule vorhandenen Musikalien aus dem 16. u. 17. Jahrhundert»

(Program 1861). I Dresden optraadte han som Dialektdigter med «Plattdütsche Fabeln, Vertellungen un Märken» i Anglerdialekt (1865). Endnu 1870 udgav han en «Populäre Astronomie», hvori han i Samtaleform søger at overbevise Bonden om denne Videnskabs Sandhed.

Allg. Deutsche Biographie XXV.

C. A. Nissen.

Petersen, Nicolai Wilhelm, 1817—95, Handelsmand, er Søn af Kjøbmand Peter P. og Martha Magdalene f. Hein. Han fødtes i Kjøbenhavn 6. Marts 1817. I 1827 flyttede Faderen til Odense, hvor han drev en Kjøbmandshandel, som Sønnen overtog i Begyndelsen af 40erne og fortsatte indtil 1875. Allerede som ung Mand kom W. P. frem i første Række blandt Odense Borgere. I 1847 fik han Sæde i Byens Borgerrepræsentation, for hvilken han det følgende Aar blev Formand. I denne Egenskab fremkom han i 1851 med Planer til et kommunalt Vandværk, hvis Gjennemførelse lykkedes, saaledes at det kunde tages i Brug i Efteraaret 1853. Samtidig kom han med Planer til et Gasværk, som ligeledes blev til Virkelighed, saaledes at disse 2 Foretagender iværksattes, førend nogen anden By i Landet kom i Besiddelse af lignende Goder. End videre satte han igjennem, at der blev bygget en tredje Bro over Aaen i det ny Albanikvarter, hvor han derhos fik opført Arresthus og Sygehus. I 1856 fik han det føjet saaledes, at Byen overtog Odense Kanal, hvilket var Begyndelsen til, at denne Vandvej blev tidssvarende og rentabel. Da Kommunalbestyrelsen i 1868 gik over til at blive Byraad, traadte han tilbage blandt de menige Medlemmer, men vedblev indtil 1882 ikke alene at have Sæde i denne Styrelse, men ogsaa at øve en ikke ringe kommunal Indflydelse. Efter at han i 1856—63 havde været valgt til Rigsraadets Folketing, havde han fra 1866—94 Sæde i Rigsdagens Landsting, hvor han navnlig deltog i Behandlingen af kommunale og økonomiske Æmner. Gjennem en Aarrække var han kontrollerende Medlem af Direktionen for Fyns Diskontokasse, Formand for Fyns Stifts Sparekasses Repræsentantskab og Formand for Fyns Brandforsikringsselskab for rørlig Ejendom, hvilket Selskab han stiftede. Han talte og skrev blandt de første om Betydningen af Sukkerroeavl og var en af Hovedmændene for, at der blev anlagt en Sukkerfabrik ved Odense. 1872 udnævntes han til Etatsraad, 1892 til Kommandør af Danebrog af 2. Grad. Han døde 6. Maj 1895. — I 1845 ægtede han Adolphine Augusta Købke, Datter af Bagermester K.

C. Christensen.

Petersen, Niels Matthias, 1791—1862, Historiker og Sprogmand, fødtes Natten mellem 24. og 25. Okt. 1791 i Sanderum (ved Odense), hvor hans Fader, Matthias Pedersen, var Skrædder. Forældrene i Landsbyen beholdt dog kun Barnet i 1½ Aar hos sig, i det en velstaaende Borger i Odense, Jacob Jørgensen, der var gift med Faderens Søster, tog det til sig og opdrog det med stor Kjærlighed som sit eget. Kort efter at P. i 1801 var bleven sat i Odense lærde Skole, fik han en Klassekammerat, som skulde faa stor og vækkende Indflydelse paa ham, nemlig Rasmus Rask; han kaldte hans Interesse for Nordens Sprog og Historie til Live og læste Islandsk med ham, saa at P., inden han forlod Skolen, havde læst «Heimskringla» og flere Sagaer. Men tiltalte Rask P.s Forstand og Kundskabstrang, fandt hans følsomme og poetiske Gemyt Tilfredsstillelse ved Venskabet med den musikalske, matematisk begavede A. Krejdal (IX, 480). Disse unge Venner førte i det hele under Skoletiden et aandelig bevæget, inderligt Samliv, som blev af stor Betydning for deres Udvikling. Krejdals Moder var i andet Ægteskab gift med Præsten ved St. Knuds Kirke Torkild Lund, og P. traf i dette Hjem Datteren Sofie Magdalene L., til hvem han tidlig fattede Kjærlighed, og som skulde blive hans Hustru.

1808 tog P. Studenterexamen i Kjøbenhavn og valgte Theologien til sit Fag. Studierne skrede dog kun langsomt frem, i det han forgjæves forsøgte at forsonne sin selvstændige Tænkning med Dogmerne. Stadig fyldt af Planer om at blive Digter levede han desuden et Liv helt uden for Verden, og Omgangen med Rask, der ligesom han var bleven Regensianer, fængslede ham til Nordens Historie og Sprog. Plejeforældrene lode ham til sidst vide, at han snart maatte sørge for sig selv. Efter i en kort Tid at have været Huslærer i en Præstegaard blev han ansat som Lærer ved Brahetrolleborg Seminarium «Bernstorffs Minde» (1815).

Hans urolige, søgende Sind fandt nu Hvile i den daglige Gjerning, som optog ham, og ved det lykkelige Hjem, som han kunde stifte, da han hjemførte sin Brud (1816); gennem hele hans Liv skulde hun staa som den trofaste Støtte ved hans Side. Men endnu saa han ikke klart, hvad der var hans Evners rette Felt, hans Kjærlighed til Digtningen var saa stærk, at han ikke kunde slippe Haabet om selv at kunne blive Skjald, og han skrev baade Dramer og lyriske Digte. Kun ét af hans større Forsøg kom dog i Trykken, nemlig den dramatiske Skildring «Cølibatet» (1823); det

viser klart, at skabende og formende digterisk Evne besad den hjærtevarme lærde ikke. Trangen til at digte kunde han dog aldrig bekæmpe, selv om han ikke senere offentliggjorde sine Forsøg.

Imidlertid modnedes hans langsomt indsamlede Kundskaber, ligesom ogsaa hans videnskabelige Syn klaredes. Han havde virket i mange Aar paa Brahetrolleborg uden at lade noget videnskabeligt Arbejde se Lyset, først 1826 udgav han nogle sproglige Skrifter, men efter at Seminariet var bleven nedlagt 1826, og P. med Vente- penge havde taget Ophold i Kjøbenhavn, satte de svundne Aars Studier en fuld og rig Frugt i hans Værk om de 3 nordiske Sprogs Historie og Udvikling af Stamsproget, 1829—30 (om dette og hans andre sproglige Arbejder se ndfr.). Han havde her klart godtgjort, hvor betydelige hans videnskabelige Evner vare; 1829 fik han en Ansættelse ved Universitetsbibliotheket, hvilken han Aaret efter ombyttede med en Registratorplads ved Gehejmearkivet. Denne rolige Arkivvirksomhed med Adgang til selve de bevarede Skatte fra Fortiden tiltalte ham meget, han var en lige saa interesseret som kyndig og omhyggelig Hjælper ved den daglige Gjærning; hans eget Studieomraade udvidede sig stadig, og han fandt Glæde ved at samle og offentliggjøre, hvad han traf paa. Saaledes har han, der 1836 var bleven Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog og fra 1839—48 var dets Sekretær, i de første Bind af «Danske Magasins» 3. Række meddelt en lang Række Aktstykker til Oplysning om det 16. og 17. Aarhundrede. Her fortjener ogsaa at nævnes det «Udvalg af hidtil utrykte danske Diplomer og Breve fra det 14.—16. Aarh.», som P. udgav i For- ening med C. Molbech i Aarene 1842—58; Samlingen havde nær- mest Sproget for Øje, men var ogsaa af stor Vigtighed for Historien.

Dog var den gamle Kjærlighed til de fjerne Tidsrum, som Gehejmearkivets Aktstykker ikke kunde belyse, derfor ingenlunde rustet. Han viste det i den lærde «Haandbog i den gammel- nordiske Geografi eller systematisk Fremstilling af de gamle Nord- boers geografiske Kundskab» I (1834). Den er vedbleven at være et nyttigt Hjælpemiddel og er aldrig bleven fortsat af ham eller nogen anden. End videre gav han i «Annaler for nordisk Old- kyndighed» 1836—39 en «Udsigt over de ældste Toge fra Norden til Irland» og en Fremstilling af «De danskes Toge til Venden».

Naar Rask og P. i Skoletiden havde studeret Sagaerne sammen, havde den første især været optaget af Sprogform og Sætningsbyg-

ning, P. af Fortællingens Indhold og den historiske Sammenhæng. Og hvor klart end P. havde vist sit grundige Kjendskab til Nordens Sprog, og hvor meget han end fremdeles fortsatte disse Studier, var det ham afgjort imod, at Sproget skulde være hans Forsknings endelige Maal; det var selve Historiens Begivenheder og Aandslivet, der især grebe ham. En af sine Planer fra ældre Tid fik han virkeliggjort, da han i Aarene 1834—38 udgav «Danmarks Historie i Hedenold» (3 Dele; 2. Opl. 1854—55). Denne Bog har været og er endnu en Hovedkilde for hele det danske Folk til Kundskab om Danmarks ældste Fortid saa langt tilbage, som Sagnene række, og indtil Christendommens Indførelse. Et Arbejde herover var i lange Tider ikke forsøgt, og det var naturligvis forbundet med de største Vanskeligheder, især for Sagnhistoriens Vedkommende. P. vilde ikke paa Suhms Maade give snildt udfundne Forfatterhypoteser, han vilde paa den anden Side ikke heller unddrage Læseren noget af Sagnetes Skjønhed, derfor gjænføtalte han dem efter Kilderne med hele den Varme og poetiske Sans, som han besad. Hertil knyttede han saa kritisk vejledende Bemærkninger om hvert Sagns mulige Oprindelse og dets Tilknytning til andre Sagn. En lignende Fremgangsmaade anvendte han over for de bevarede gamle Kongerækker. I Opfattelsen af Sagnetes som historisk Kilde forandrede P. dog noget sit Standpunkt, efterhaanden som det gik op for ham, at der ikke var megen historisk Sandhed at finde bag den poetiske; den kritiske Granskning maa trække sig tilbage, skriver han, og, naar der skal fantaseres, hellere lade Fantasien selv føre Ordet. I Værkets 2. Bind fortalte P. det historiske Tidsrumms ældste Tid indtil Svend Tveskjægs Død, endelig skildrede han i 3. Del Asalæren, Landets Forfatning og Stænder, Digtekunsten og det daglige Liv under krigerske og fredelige Forhold. Der var næppe tidligere givet en saa fyldig Fremstilling af Kulturlivet i Norden med stadig Fremhævelse af, hvad der særlig var dansk Skik.

Uagtet dette Værk giver Videnskabsmanden al fornøden Vejledning, er det fængslende for enhver læg Læser. Og det var netop et af P.s Formaal at kalde Oldtiden levende frem for det danske Folk. Hertil havde han allerede virket ved sin Oversættelse af de norske Kongesagaer («Oldnordiske Sagaer, udg. i Oversættelse af det kongl. nord. Oldskriftselskab», 4.—10. Bind, 1831—36), men dog især ved de af samme Selskab udgivne «Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude» (4 Bind, 1839—44), der

indeholdt fortrinlige Gjengivelser af Njáls Saga, Eyrbyggernes og Laxdælernes Saga, Egil Skallagrimssons og flere andre Sagaer. Værket er ledsaget af forklarende Oplysninger samt en udførligere Fremstilling af Islands Geografi, Historie og Samfundsforhold i Fristats-tiden. Denne Bog med dens friske, fyndige og beaandede Sprog har været et af de vigtigste Hjælpebidler til at udbrede Kundskab om Nordens Oldtid i Befolkningens store Lag. Den udkom i en ny Udgave 1862—68.

Nær ved disse Arbejder staar hans «Nordisk Mythologi» (1849; 2. Udg. 1862). Bogen er i Forelæsningsform — 1845 var P. bleven Professor i de nordiske Sprog ved Universitetet —, den har baade i Stil og Mytheforklaring et stærkt subjektivt Præg, og hvor mange skjønne og træffende Udtalelser den end indeholder, lider den ikke lidt af Uklarhed. I sin Fortolkning af Gudetroen vil P. ikke nægte, at Naturens Fænomener have givet Anledning til flere Myther, men han hævder dog, at selv i saadanne Tilfælde har den personlige Opfattelse eller Indvirkningen paa Sindet været mest bestemmende, og at Mytherne i det hele bør forstaaes som Udtryk for Nordboernes menneskelige Følelser og Livsopfattelse.

Til det sidste Tiaar af hans Liv knytter sig hans største Værk med den beskedne Titel: «Bidrag til den danske Litteratur Historie» (5 Bd., 1853—61; 2. Udg. 1867—71). Stort anlagt og rummeligt som alle P.s Værker giver det ikke blot alle nødvendige bibliografiske og personalhistoriske Oplysninger, men fremstiller hvert enkelt Værks og hver enkelt Forfatters Ejendommelighed og ser dem i Lyset af Tidens almindelige Aand og dens Rørelser. P. lader ikke, saaledes som det var sket i tidligere Værker, Litteraturen alene omfatte Digtekunsten, men medtager den videnskabelige og lærde Litteratur. Det er klart, at der i et Arbejde, som stræbte mod saa høje Maal, maatte være meget, som senere maatte berigtiges. P., der ellers overalt søgte til selve Kilderne og f. Ex. i en ganske anden Grad end Molbech forstod netop at suge Næring og Opfattelse ud af dem, havde ikke kunnet overkomme dette for alle Forfattere og alle Omraader; mod hans Periodeinddeling kunde der ogsaa gjøres Indvendinger. Ikke desto mindre er dette Værk et af de skønneste Arbejder inden for hele Aarhundredets Litteratur, overalt baaret af den aandfulde Forfatters eget Syn, hvert Værk er opfattet med Varme og Kjærlighed og set i Sammenhæng med Folkets Historie og Kultur. Skjønt unægtelig en vis Sygelighed havde sat sit Præg paa P.s Gemyt,

og det kunde mangle ham paa fuldblods Friskhed, ere dog hans Domme som Regel ikke prægede af Ensidighed, om de end ofte ere strænge, ikke heller kan han siges at forfølge forud fattede Meninger eller bestemte Partistandpunkter. En egen Tone lyder dog tit med Sukkets Klang i hans Bog, i det han, der stadig søger efter og peger paa det oprindelig danske eller nordiske, med en vis Bitterhed paaviser, hvor meget der er gaaet tabt ved, at Folket gav efter for Strømninger sydlands fra, især de tyske. Ved enhver given Lejlighed formaner han til, at Folket gjenoptager Livet med sin egen Oldtid og med de andre nordiske Folk. — Efter P.s Død udgav Oldskriftselskabet i «Annaler f. nord. Oldkyndighed» (for 1861), ogsaa som særskilt Aftryk, «Bidrag til den oldnordiske Litteraturs Historie» (1866) med den Tanke, at det skulde betragtes som en Indledning til den danske Litteraturs Historie. Dette Arbejde var imidlertid kun Udkast til Forelæsninger og en lidet udført Material-samling; det savnede baade den endelige Bearbejdelse fra Forfatterens Side og Udgiverens hjælpende eller berigtigende Tilføjelser.

Ejendommelig for P.s Forfattergjerning er hans Tænkning paa egen Haand og hans Selvsyn; som et karakteristisk Vidnesbyrd netop om disse hans Evner kan her ogsaa nævnes hans fortjenstfulde Afhandling «Bonde, Bryde og Adel, et Bidrag til Oplysning om de danske Stænders Kaar i Middelalderen» (1847). P.s Gemyt var væsentlig kvindeligt, og maaske fik den kraftige Oldtid i hans Fremstilling stundum et noget blødt og lidt for farverigt Skjær, men han besad en egen Evne til at forstaa ulige Tiders Tankegang, og med træffende Kunst tegner han Tidsaldrenes almindelige Omrids og Karakteristik. Hans Sprog er veljørende varmt, han holder af korte, prægnante Sætninger, og det er let at finde Mottoer og fyndige Udsagn i hans Bøger. Mest synes P. paavirket af franske Forfattere, og Rousseau er hans Yndling; han søgte jo ogsaa som han at finde Bunden i Menneskenaturen og at udskille alt kunstlet og paataget.

Kun med stor Betænkelighed havde P. taget imod det Professorat, som man 1845 havde oprettet for ham (det blev senere forandret til et ordinært). Forelæsningerne udarbejdede han med stor Omhu, men de tyngede ofte den samvittighedsfulde Mand. Sin største Lykke havde han i sin videnskabelige Gjerning, ved Samlivet med sin Hustru, der udgjorde hans Livs Glæde, og i sit stille, gjæstfri Hjem. Legemlig Svaghed plagede ham tit, og med

mørke Tanker saa han ogsaa Danmarks Fremtid i Møde. Paa det religiøse Omraade havde P. altid været den fromme Søger; han havde for Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug kjønt fortalt «Hans Egedes Levned» (1839) og «Dr. Martin Luthers Levned» (1840; 2. Opl. 1866); senere i Livet synes hans Tvivl at voxe og et bestemt Krav om at faa Troen lagt ind under Fornuften at blive raadende, samtidig stiger aabenbart hans Mismod over ikke at finde Hvile. Der faldt et Solglimt over hans sidste Leveaar, da Studenterforeningen fejrede en Fest til hans Ære i Anledning af hans 70 Aars Fødselsdag, og da den beskedne, fordringsløse Mand her hørte taknemmelige Udtalelser om, hvad han som Fædrelandets og Modersmaalets Talsmand havde virket for den danske Ungdom; Ploug havde skrevet skønne Sange til Festen. Et halvt Aar efter døde han, 11. Maj 1862; hans Hustru fulgte ham i Graven 27. Juli s. A. Deres Ægteskab var barnløst.

P. var 1841 bleven optaget til Medlem af Videnskabernes Selskab, 1856 udnævnt til Etatsraad. Samfundet til den danske Litteraturs Fremme udgav hans «Samlede Afhandlinger» i 4 Bind (1870—74).

Erslew, Forf. Lex. Nord. Univ. Tidsskr. 1863 I. Steenstrup, Historie-skrivningen i Danm. i d. 19. Aarh. N. W. T. Bondesen, Smaa Mindeblade om N. M. Petersen (1891). F. Rønning, Fire fynske Bøndersønner.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

— Som *nordisk Sprogforsker* er N. M. Petersen den første af Rasks Disciple. Den overvældende Indflydelse, som den geniale Forsker udøvede paa ham, begyndte allerede under Samlivet i Skoleaarene i Odense, og den strakte sig gjennem hele Livet, saa meget mere som de vedbleve at være knyttede til hinanden ved stærke Venskabsbaand. P. lagde ikke Skjul paa, hvad han skyldte Rask. Af sin udelte Beundring for Mesteren har han til Tider kunnet lade sig henrive endog til Overdrivelse. Han har saaledes i Levnedsskildringen 1834 ladet de Ord falde om Rask: «Han kunde tale Sanskrit med Hinduen og Littavisk med Letten», en Udtalelse, der, som den er bleven benyttet, har bidraget til hos Almenheden at udbrede vrang Forestillinger om, hvad der var Rasks egentlige Storhed. At Udtalelsen kun har været et øjeblikkeligt Stemningsudbrud, fremgaar af en Bemærkning i et senere Skrift (Saml. Afhandl. II, 269).

P. optraadte, medens han endnu var Seminarielærer paa Fyn, som sproglig Forfatter af Rasks Skole, i det han 1826 udgav 2

Smaaskrifter om Retskrivningen og desuden en dansk Orddannelseslære. Men hans Hovedværk blev Sproghistorien, der fremkom som Besvarelse af en af Samfundet til den danske Litteraturs Fremme for Aaret 1828 udsat Prisopgave. Han fandt, som han siger, næsten alle Hovedideerne adspredte i flere af Rasks Skrifter, men ellers ingen nævneværdige Forarbejder. Rask støttede og vejledte ham desuden personlig saa vel ved den første Udarbejdelse som ved Omarbejdelsen før Trykningen. Den, der først havde opmuntret ham til at skrive en Sproghistorie, var dog Nyerup. Værket, der vandt Prisbelønningen, bærer Titelen: «Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget» (2 Dele, 1829—30). P. har her med fuld Forstaaelse af Sprogomdannelsens almindelige Love og med Beviser fra Sprogindmærkerne givet en Fremstilling i store Træk af de Forandringer, som Dansk, Norsk og Svensk have undergaaet fra de ældste Tider til ned imod hans egen Tid. Det er et Værk af meget stor Betydning. Det har gjort P. til Grundlæggeren af de nordiske Sprogs historiske Studium.

P. fordybede sig ikke senere i Studiet af nogen enkelt Side eller i noget enkelt Afsnit af den nordiske Filologi. Han fulgte heller ikke den historiske Sprogvidenskabs Udvikling i Udlandet. Men naar man betænker, hvilket Beslag Litteraturhistorien, der næsten helt igjennem er et Førstehaandsarbejde, maa have lagt paa hans Tid og hans Evner, og at Forskningen ikke var hans eneste Livsopgave, saa føler man, at dette ikke har kunnet være anderledes. Hvad han meddelte i Forelæsninger og Afhandlinger (saaledes i Universitetsprogrammer for 1852 og 1861), er Resultater af spredte Studier og spredt Læsning i en Fremstilling, der er gjennemtrængt af mange Haande Betragtninger. Let modtagelig, som han var, for Tidens Ideer og aandelige Rørelser lod han sig af sin levende Fædrelandskjærlighed og af sin Begejstring for Nordens Oldtid og for den nordiske Enhedstanke lede ind paa Reformbestræbelsernes brydsomme Veje. Sproget, Retskrivningen, Sprogundervisningen skulde forbedres. Modersmaalet skulde renses for fremmede Bestanddele, og det skulde fornyes og beriges fra Dialekterne, fra Svensk og fra Oldnordisk. Med Hensyn til Retskrivningsforandringerne sluttede han sig med ubetydelige Afgivelser til Rask. Han ønskede dem ikke indførte ved Tvang. Oldnordisk skulde optages i Latinskolen som et Hovedfag, der kunde danne Grundlaget for hele Sprogundervisningen. Han vilde dog ikke Afskaffelsen af

Græsk og Latin. Han ansaa de gamle Sprog for fuldkomnere og regelmæssigere end de nyere og mente, at de afledte Sprog stadig under Undervisningen maatte ses i deres Stamsprogs Belysning. Hans Ideer ere ofte uklare, og han udtalte ogsaa selv, at han ikke kunde sige, hvorledes de skulde iværksættes. I Retskrivnings- og Skolespørgsmaalet mødte han megen Modstand, og han udtalte i Striden stærke Ord. I det hele rettede han bitre Klager baade mod Fortiden og Nutiden. Der var dog hos hans samtidige en stille Forstaaelse af, at hans Tanker bares frem af en uskrømtet Kjærlighed til Danmark og til alt dansk og af et nobelt, uegenlyttigt Sindelag. Der har blandt hans Modstandere næppe været en eneste, der nærrede personlig Uvilje imod ham. *P. K. Thorsen.*

Petersen, Nielsine Caroline, f. 1851, Billedhuggerinde. N. P. er født 10. Juli 1851 i Landsbyen Nyrup ved Nykjøbing paa Sjælland og Datter af Skibsfører Niels P. og Kirstine f. Madsen. Først i en Alder af 24 Aar kom hun paa Kyhns Tegneskole, noget senere begyndte hun at modellere under Saabye og Stein, debuterede paa Udstillingen 1880 og fik i 1883 den Neuhausenske Præmie for «En dansende Favn»; i 1887 tilkendtes den mindre Guldmedaille hende for Relieffet «Naomi siger Farvel til sine Sønnekoner» (Gjentoft Kirke). Med Akademiets store Stipendium opholdt hun sig fra 1889 længere Tid i Paris, hvor hun paa Salonen fik Mention honorable for Statuen «Ismael», der senere (1893) indbragte hende den Eibeschützske Præmie. Af hendes Arbejder er «En Dreng, som fisker Krabber» erhvervet i Bronze til Nationalgalleriet.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

Sigurd Müller.

Petersen, Oda Laurenze Helmine, s. Nielsen (XII, 268).

Petersen, Otto Georg, f. 1847, Botaniker. O. G. P. er født 26. Marts 1847 i Tersløse ved Sorø; Forældrene vare Pastor Jens Christian P. og Marie Kirstine f. Jespersen. Hans medfødte Tilbøjelighed til Naturiagttagelse og Lyst til videnskabelig Syssel nærredes ved Skolegangen i Sorø, dels ved Stedets smukke og rige Natur, dels ved den i Sorø boende Naturforsker Dr. H. Beck (II, 14), og efter at være bleven Student fra Sorø 1866 begyndte han at studere Botanik ved Universitetet. Her tog han Magisterkonferens i Naturhistorie 1875. I en Række Aar ernærede han sig ved Manuduktioner og Undervisning i forskellige Skoler. Sommersemesteret 1878 tilbragte han med offentlig Understøttelse i Stras-

burg, hvor han studerede Planteanatomi hos de Bary, og hvorfra han om Søndagen i Selskab med den norske Botaniker Professor Axel Blytt gjorde Ekursioner til Schwarzwald og Vogeserne. Paa Hjemreisen besøgte Paris. Efter sin Hjemkomst fik han først en lille Assistentstilling ved Botanisk Musæum, men efter Warmings Overgang til Stockholms Högskola blev han 1882 Docent i Planteanatomi, indtil Warming vendte tilbage i Febr. 1886. 1883 fik han end videre Assistent- og Bibliothekarpladsen ved Botanisk Have, og 1886 blev han Docent for Farmaceuterne. Som saadan virkede han til 1893, da han blev Lektor ved Landbohøjskolen. Han disputerede for Doktorgraden 1882 og blev Medlem af Videnskaberens Selskab 1891. — Han blev gift 1. (13. Dec. 1878) med Agnes Rauch († i Juli 1880), Datter af Kapelmusikus R. og Julie f. Døcker, 2. (10. Marts 1886) med Anna Sophie Dorothea Dorph, Datter af Adjunkt ved Haderslev lærde Skole Poul D. og Marie f. Schultz.

Hans videnskabelige Arbejder ere væsentlig af planteanatommisk Art (Rod- og Rodstokbygning hos Monokotyledonerne, Korkdannelse hos Urter, Nyctaginéstängelens Histiologi og Udviklingshistorie, Caryophyllaceernes Anatomi, Monokotyledonernes Tykkelsevæxt og flere andre, navnlig den ogsaa paa Tysk i Englers «Botan. Jahrbücher» publicerede Disputats om bikollaterale Karbundter), alle grundige og omhyggelige Arbejder, af hvilke navnlig det sidste er blevet bekjendt og benyttet. Desuden foreligger et Antal rent systematiske Arbejder i «Flora Brasiliensis» og Engler og Prantls «Natürliche Pflanzenfamilien»; men slige Studier ere nu vistnok helt lagte til Side, efter at hans Ansættelse ved Landbohøjskolen har ført ham ind paa anatomiske og biologiske Undersøgelser over Træernes Rodliv, Aarringdannelse m. m., ved hvilke Studier hans Kjærlighed til den levende Natur paa lykkelig Maade forbinder sig med hans specielle Studieretning.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1882. Botan. Tidsskr. XII.

Eug. Warming.

Petersen, Ove, 1830—92, Arkitekt, blev født 15. Jan. 1830 i Kjøbenhavn som Søn af Bud i Finansministeriet Niels P. (f. 1800 † 1873). Han gik i Efterslægtsselskabets Skole, kom i Tømmerlære, blev Svend 1847, gik Aarét efter frivillig med i Krigen, blev Sergeant, men opgav efter sine Forældres Ønske den militære Vej. Nu tog han for Alvor fat paa sin arkitektoniske Uddannelse, teg-

nede hos N. S. Nebelong, gennemgik Kunstakademiet og vandt dets forskellige Medailler, den store Guldmedaille 1860 for Opgaven «en Søbadeanstalt». 1859 havde han foretaget en mindre Udenlandsrejse, 1861 begav han sig sammen med den jævnaldrende Vilh. Vald. Petersen (s. ndfr.) paa Akademiets store Stipendium til Nederlandene, Frankrig og Italien. 1863—64 var han konstit. Bygningsinspektør i Kjøbenhavn, 1867—75 Bygningsinspektør i Kjøbenhavns 4. Distrikt, 1871 blev han Medlem af Akademiet, 1875 titulær Professor. 1854 ægtede han Frederikke Kirstine Nielsen (f. 1833), Datter af Ministerialbud Lars N. (f. 1792 † 1860). 18. Febr. 1892 døde han i Kjøbenhavn.

P. var en jærnflettig Mand, med en behændig Haand, et sikkert Øje og stor praktisk Sans; han benyttede hovedsagelig Renæssancemotiver i sine Bygninger, snart danske, snart italienske, og særlig i Murstenens Anvendelse ved Privatbygninger viste han Smag og Dygtighed. Blandt hans Arbejder i Kjøbenhavn maa i første Række nævnes det kongl. Theater i Forening med Vilh. Dahlerup, Hirschsprungs Ejendom, Tordenskjoldsgade Nr. 7, Dagmartheatret og -hotellet, 1881—82, Hôtel National, nogle Bygninger i Ny Østergade for det kjøbenhavnske Byggeselskab, en Del Privatbygninger, navnlig i Gammelholmskvarteret, og adskillige Villaer, bl. a. Frederiksberg Allé Nr. 41. I Landskrona har han bygget Raadhuset og Sparekassen, i Roskilde Hotel Prinsen, 1876, i Saxe-kjøbing Arresthuset, i Maribo Stiftsmusæet. Blandt de mange Herregaarde, han har opført, særlig paa Laaland, maa nævnes den pragtfulde Orebygaard i Christian IV's Renæssance, 1870—74, og desuden har han bygget og restavreret mangfoldige Kirker, f. Ex. Saxe-kjøbing, Strynø, Vixnæs, Kjærstrup, Tirsted, Vinderød, Svendborg (vor Frue Kirke).

Illustr. Tid. XXXIII, Nr. 22. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *Erik Schiødt*.

Petersen, Peter, 1810—92, Medaillør, var Søn af Rebslager Hans Hendrik P. og Caroline Christine f. Schwartz og blev født i Ribe 23. Marts 1810. Han var oplært til Kunstdrejer og arbejdede som saadan hos Kunstdrejer Schwartz i Kjøbenhavn, dog mest med Udskæring i Elfenben. Imidlertid blev han Elev af H. V. Bissen og Kunstakademiet, vandt 1841 den mindre Sølvmedaille og lagde sig efter Udskæring af Kaméer i Konkylier, bl. a. efter nogle af Thorvaldsens Arbejder. Med en zaarig Understøttelse af den Reiersenske Fond rejste han til Rom, fik 1843—44 ogsaa Akademiets

Rejseunderstøttelse og kom hjem i 1846, men var dog i 1847 atter et halvt Aar i Rom. Efter at han 1849 havde vundet den Neuhausenske Præmie for udskaarne Konkylies, lagde han sig efter Medaillørkunsten og har skaaret en Del Medailler, bl. a. for de norske og svenske frivillige, Grundlovsmedaillen, 2 Medailler til Brødrene Ørsted m. fl. Han var 1852—63 Medaillør ved Mønten i Altona og levede siden i Kjøbenhavn, hvor han bl. a. skar Stemplerne til Fortjenstmedaillen. Han var en samvittighedsfuld og flittig Kunstner. — P. var gift 1. (1848) med Caroline Marie Rasmine f. Hansen (f. 1821 † 1850) fra Haderslev og 2. med Søsteren Karen Mathilde (f. 1825). Hans Død indtraf 5. Jan. 1892.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Petersen, Peter Christian Julius, f. 1839, Mathematiker, er Søn af Farver Jens P. og Anna Cathrine f. Viuff. Julius P. er født 16. Juni 1839 i Sorø og kom 1849 i Akademiets Skole, hvor han viste en sjælden Lærenemhed i alle Fag og særlig stor Dygtighed i Regning og Mathematik. Til at imødekomme hans Ønske om at blive Polytekniker var der ikke Raad; men han kom efter sin Konfirmation i Handelslære hos en Onkel i Kolding. Da denne efter et Aars Forløb døde og efterlod ham 1000 Rdl., vendte han tilbage til Sorø Skole, tog 1856 Realafgangsexamen med Udmærkelse og begyndte dernæst det polytekniske Studium. 1860 tog han 1. Del af Civilingeniørexamen og fik s. A. Accessit for en Besvarelse af Universitetets Prisopgave i Mathematik. Dette Fag valgte han nu til sit Hovedstudium. 1862 tog han Artium med 1. Karakter efter kun at have læst Latin i noget over et Aar, Græsk i nogle Maaneder, næste Aar filosofisk Examen og 1866 Magisterkonferens i Mathematik med Karakteren «admissus cum laude præcipua». Aaret efter fik han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om «svømmende Legemers Ligevægt». Under Forberedelsen til disse Prøver og indtil 1871 maatte han, skjønt støttet af de Smithske Stipendier for Studenter og Kandidater, anvende megen Tid til at undervise, særlig (1860—71) i det v. Westenske Institut. Han havde nemlig 1862 ægtet Laura Kirstine Bertelsen (f. 17. Marts 1837), Datter af Grosserer C. B. I 1871 blev han Dr. phil. og senere Docent i Mathematik ved Polyteknisk Lærestalt; fra 1881 var han tillige Lærer i Mathematik ved Officersskolens næstældste Klasse. 1886 ombyttede han disse 2 Stillinger med det da oprettede andet Professorat i Mathematik ved Universi-

tetet. I 1887 blev han tillige Medlem af Inspektionen for de lærde Skoler, i hvilken Stilling han sammen med Professor Gertz har udtalt sig for Afskaffelsen af Græsk som Skolefag. Siden 1879 er han Medlem af Videnskabernes Selskab. Desuden er han Medlem af Bestyrelsen for flere Aktieselskaber (Hafnia, Arbejderbanken, de forenede Bygningssnedkerier).

Under alle de Forhold, som her ere skildrede, har P. fundet Tid til en videnskabelig Virksomhed, som efterhaanden har strakt sig til meget forskjellige Grene af Mathematikken, og som har sat rig Frugt i Litteraturen. Vel ligger det ikke for ham taalmodig at arbejde sig igjennem matematiske Værker blot for at udvide sine Kundskaber. Disses bestandig fortsatte Væxt har mest været knyttet til de forskellige vanskelige Opgaver, som han efterhaanden har foresat sig at løse, og som da have grebet ham saaledes, at de for en Tid idelig have beskæftiget hans Tanker og idelig ere vendte tilbage i hans Samtaler, ikke mindst med hans forstaaende Ven Direktør F. Bing ved Livrenteanstalten. Han har da fastholdt dem, indtil han enten har faaet Opgaven løst eller faaet fuld Sikkerhed for, at den i Følge sin egen Natur er umulig. En enkelt Gang kan det have været et Skakproblem, der saaledes har lagt Beslag paa hans Kræfter; men i Regelen har det været vigtige matematiske Opgaver, og det paa dem anvendte Arbejde har da givet godt Udbytte for hele det Omraade, hvortil de høre. Det hver Gang foreliggende Spørgsmaal søger han først løst ved en fuld Anspændelse af egne Kræfter. Studiet af den derom foreliggende Litteratur kommer kun til i anden Linje og paa et Tidspunkt, da han selv har vundet et saadant Herredømme over Stoffet, som tillader ham at give de eksisterende Theorier en ny og for ham ejendommelig Skikkelse. Dennes vigtigste Særkjende er overalt dens Simpelhed og Naturlighed. Det saaledes bearbejdede Stof formaar han at fremstille i en simpel Form, der er meget kortfattet og dog nøjagtig og klar. Læsningen af hans Skrifter bliver ikke ganske let, hvis Letheden maales ved det Sideantal, man kommer igjennem i en vis Tid, men vel, naar den maales ved den samtidig tilegnede Stofmængde. Disse Bemærkninger finde ogsaa Anvendelse paa hans elementære Lærebøger. Her trænge de kortfattede Udtryk vel til Lærerens mundtlige Forklaring; men til Gjengæld give de bedre Plads til denne end vidtløftigere Bøger, og en Gang forstaaede indeholde de alt nødvendigt, Fortrin, som vore Mathematiklærere have vidst at skatte. Ogsaa P.s mundtlige Undervisning har

bestandig baaret samme Præg som hans Skrifter. Hans egen Bevidsthed om Tankegangens Simpelhed har kunnet bringe ham til at gaa for rask frem for de svagere; men de dygtigere have altid fulgt ham med desto mere Interesse, hvad der er Hovedsagen nu, da han ved Universitetet underviser Matematikere af Fag.

En saadan Gang i hans Arbejder som den nys beskrevne lader sig først eftervise i hans Beskæftigelse med Vinkelens Tredeling i Skoletiden, den paafølgende ivrige Deltagelse i de Vædekampe, som fandt Sted i de første Aargange af «Tidsskrift for Mathematik» (stiftet 1859) og navnlig gjaldt geometriske Konstruktionsopgaver, og dernæst Fremkomsten af hans «Methoder og Theorier til Løsning af geometriske Konstruktionsopgaver» (1868; 4. Udg. 1896). Dette Værk har grundlagt hans Anseelse som Matematiker baade her og i Udlandet, efter at det, med eller uden hans Medvirkning, fra 1879 er udgivet paa Tysk, Engelsk, Fransk, Ungarsk, Italiensk, Russisk (i 2 Udgaver) og Hollandsk. Det for ham nødvendige Supplement til disse Methoder, nemlig Undersøgelsen af, hvilke Opgaver der overhovedet kunne løses ved Passer og Lineal, findes i hans Doktorafhandling, hvor bl. a. Umuligheden af Vinkelens Tredeling ved disse Midler først fuldstændig bevises. Beskæftigelsen med det algebraiske Grundlag for denne vanskelige Undersøgelse forberedte «De algebraiske Ligningers Theori» (1877, senere paa Tysk, Fransk og Italiensk). Ogsaa hans (1881—87) paa Dansk og Tysk udgivne Forelæsninger paa Polyteknisk Læreanstalt over Statik, Kinematik og Dynamik vare forberedte ved Beskæftigelse med vanskelige mekaniske Problemer. Til Forelæsninger paa Læreanstalten knyttedes ogsaa hans «Analytisk Geometri» II (1877). I Funktions-theori, som han derefter skulde foredrage paa Universitetet, gave saadanne Problemer som det om Normalformen for Riemanske Flader og Beviset for Picards Theorem hans Interesse de fornødne Tilknætningspunkter og forberedte saaledes hans i 1895 og 1898 paa Dansk og Tysk udkomne Bearbejdelse af hele dette Fag. Saa vel i Universitetsforelæsninger som i Afhandlinger i «Tidsskrift for Mathematik» og mange udenlandske Tidsskrifter har han foruden Æmner fra de her nævnte Omraader behandlet andre, saasom Taltheori, Formen af Differentialligningers Integraler, Invarianttheori.

Af elementære Lærebøger har han udgivet «Trigonometri» (1863; 4. Udg. 1888; paa Tysk 1885), «Geometriske Opgaver» (1867; 6. Udg. 1896), «Elementær Plangeometri» (1870; 8. Udg. 1896; paa Tysk 1880 og 1891, paa Engelsk 1880, paa Svensk 1889), «Analytisk

«Geometri» I (1873; 3. Udg. 1892), «Arithmetik og Algebra» I og II (1877; 7. og 6. Udg. 1897), «Stereometri» (1878; 4. Udg. 1899; paa Tysk 1885). Forbedringer og Omarbejdelser fra den ene Udgave af en Bog til den næste vise Forfatterens blivende Interesse ogsaa for det en Gang behandlede Stof. — P. har ogsaa, til Dels sammen med F. Bing, udgivet nogle statsøkonomiske Afhandlinger.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1871.

H. G. Zeuthen.

Petersen, Peter Jacob, f. 1825, Skolemand, er en Søn af Sognepræst Jens Christian P. og Augusta Nelly Franzisca f. Bruun. Han blev født 3. Dec. 1825 i Ringsted, hvor hans Fader den Gang var Kateket. 1843 blev han Student fra Sorø Akademis Skole, 1850 filologisk Kandidat. Efter at have vikarieret ved flere Skoler blev han 1854 konstitueret som Lærer ved Metropolitanskolen (1855 Adjunkt, 1865 Overlærer). 1857—58 foretog han for sit Helbreds Skyld en Rejse til Italien. Siden 1871 har han som Rektor styret Odense Kathedralskole med anerkjendt Dygtighed. 1871—87 var han fast Censor ved den filologiske Embedsexamen og har siden den nye Skoleembedsexamens Oprettelse 1883 ligeledes været Censor ved denne i Latin og Græsk. Hans Forfattervirksomhed har dels drejet sig om den tyske Syntax, dels om den klassiske Filologi; bl. a. har han udgivet en græsk Anthologi til Skolebrug (1873) og en Oversættelse af Aristophanes' Komædie «Frørerne» (1894).

Program fra Odense Kathedralskole ved Rektorindsættelsen 1871. Hundrup, Philol. Candidater, 2. Udg., S. 17 ff. Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitan-skolen.

A. K. Hasselager.

Petersen, Peter Thomsen (kaldet Tom), f. 1861, Maler. Tom P. er Søn af Apotheker Christian Tullin P. og Maren Andrea f. Thomsen og født i Thisted 5. Marts 1861. Fra 1877—81 gennemgik han Kunstakademiet og debuterede i det sidstnævnte Aar som Udstiller; senere har han malet Landskaber og Genrebilleder saa vel i Hjemmet som i Udlandet, hvor han gjentagne Gange har rejst, til Dels med offentlig Understøttelse; i Paris studerede han saaledes 1883—84 og senere og opnaaede paa Salonen 1889 Mention honorable for «Fra Svendborg Sund». P. er en meget dygtig Illustrator og har som saadan udfoldet en omfattende Virksomhed. 24. Nov. 1891 ægtede han Marie Elisabeth Lorentzen (f. 1868), Datter af Kancelliraad, Godsforvalter Lorentz L. og Elisabeth f. Kramer.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Petersen, Richard, f. 1838, Præst, historisk Forfatter. P. blev født 28. April 1838 i Glostrup; hans Fader, Ferdinand Edvard P. († 1849), var først Godsforvalter paa Hørbygaard, senere Fuldmægtig ved Sjællands Stiftamt og Kasserer ved det adelige Kloster i Roskilde; Moderen var Karen Marie f. Toftegaard († 1846). P. gik først i Realskole i Kjøbenhavn, siden i Kathedralskolen i Roskilde, hvor han efter sin Faders Død blev optaget i Huset hos daværende Overlærer S. B. Thrige. Da denne 1850 var bleven Rektor for Haderslev Latinskole, fulgte P. med ham der over og dimitteredes 1855 fra denne Skole. I sin Studentertid maatte han dels paa Grund af svagt Helbred, dels af Mangel paa Midler for en stor Del opholde sig paa Landet, mest som Huslærer paa forskellige Gaarde; theologisk Embedsexamen tog han 1863. Efter en Tid at have styret en privat Skole i Frederikssund blev han 1864 personel Kapellan for Udbyneder og Kastberg i Aarhus Stift, 1874 Sognepræst for Vejby og Sejlstrup i Vendsyssel, 1878 i Snodstrup i Nordsjælland og 1886 i Grevinge i Ods Herred. Ægtede 11. Dec. 1864 Johanne Margrethe Petri (f. 15. Jan. 1839), Datter af Sognepræst for Hagested og Gislinge Andreas P.

Efter 1878 at være kommet Kjøbenhavn nærmere kunde P. faa Lejlighed til at begynde paa den Forfattervirksomhed, som hans Hu altid havde staaet til ved Siden af Præstegjerningen. Han har udgivet: «Henrik Steffens, et Livsbillede» (1881; ogsaa oversat paa Tysk), «Matthias Claudius og hans Vennekreds» (1884), «Georg Forster» (1885), «Thomas Kingo og hans Samtid» (1887), «For hundrede Aar siden» (1888), «Mindeskrift om B. S. Ingemann» (1889), «Jung Stilling» (1890), «Minder fra Øresundskysten» (1891), «Fredrika Bremer» (1892), «Fire Livsbilleder» (1894), «Fra det svenske Kirkeliv» (1895), «Frederik Barfod» (1897), «Mme de Staël» (1898). De vidne om indgaaende Forstudier og skildre Personer og Forhold paa en livlig og anskuelig Maade, der viser baade Kjendskab og Kjærlighed til Stoffet. Desuden har han skrevet mange Artikler i forskellige Blade og Tidsskrifter. Til Dels foranlediget ved sin Forfattervirksomhed har han gjort hyppige Rejser, især i Sverige og Tyskland, men ogsaa i Norge, Schweits og Italien. Ogsaa som Foredragsholder har han virket. Som Præst staaer han den grundtvigske Retning nærmest.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 470 f.

Vilh. Bang.

Petersen, Rosalie Mariane Augusta, f. 1835, Børnehjemsforstanderinde. R. P. er født 12. Juni 1835 og er Datter af Justits-

raad, Toldinspektør i Horsens Michael Christian P. og Henriette Augusta f. Philipsen. Hun var i sin Ungdom i Huset hos sin Mormoder, Agentinde Birgitte Ph., og fattede allerede den Gang Interesse for ulykkelig stillede Børn, som hun senere har helliget sit Liv. 1870 antog hun et Par Børn, for hvilke hun dannede et Hjem i Nærheden af sin Bolig. Efter Bedstemoderens Død, da hun stod uafhængig, oprettede hun ved gode Venners Hjælp Børnehjemmet i Ryesgade Nr. 80, som kan betragtes som det første Børnehjem, der ad privat Vej er oprettet i Kjøbenhavn. Efterhaanden opstod den Plan hos hende at udvide Børnehjemmet til at optage spæde Børn, som manglede Forsørgere, da hun i sin Virksomhed havde erfaret, at disse hjælpeløse Skabninger ikke andensteds kunde finde Optagelse. Ved Udfoldelsen af en beundringsværdig Energi og Utrættelighed fik hun tilvejebragt de store Midler, som Sagen krævede, og 1890 stod det nye Hjem for spæde Børn færdigt ved Siden af det andet af 1870. I den Tid, disse Hjem have bestaaet, har der været optaget 710 Børn og 186 Mødre. Frk. R. P.s Virksomhed i Velgjørenhedens Tjeneste har haft en indgribende Betydning i Børnehjemssagen her i Landet og vidner om, hvor meget der kan udrettes ved en sjælden Forening af Energi og Kjærlighed til ulykkelig stillede Børn. *C. Christensen.*

Petersen, Sebastian, † 1755, s. under Petersen, Albrecht (ovfr. S. 15).

Petersen, Søren Henrik, 1788—1860, Kobberstikker, var Søn af Sadelmager Christoffer P. og Cecilie f. Ebbesen og blev født i Kjøbenhavn 10. Jan. 1788. Han tog dansk-juridisk Examen (1805), nedsatte sig som Sagfører i Fredensborg og ægtede der 1813 Anne Hedevig Petersen (f. 1792 † 1857). Han lagde sig i sin Fritid efter at tegne, navnlig Træer og Planter, og at stikke i Kobber. De Prøver, han indsendte til Kunstakademiet i 1815, røbede vel Talent, men viste, at han trængte til Uddannelse. Med Støtte fra Akademiets Præses, Prins Christian, besøgte han nu dets Tegneskole og sendte derpaa nye Prøver paa sin Færdighed baade som Maler og Kobberstikker. Det synes, som om han helst vilde have været Maler, men efter Akademiets Raad holdt han sig til Kobberstikkerkunsten, dog udelukkende i Landskabsfaget. Hans raderede Studier vandt Akademiets Bifald, og i 1818 opgav han sin Stilling i Fredensborg for at leve i Kjøbenhavn som Kunstner. Kongen købte for 400 Kr. af hans Arbejder for at lette ham Overgangen dertil.

P. udførte nu «Parti i Gribskov» som Kobberstik (1820) og besøgte Akademiets Skoler paa ny. I 1822 stak han et regelret Kobberstik efter et Maleri af Hobbema i Moltkes Samling og derpaa et Stik efter Ruisdaels «Et Vandfald» i den kongl. Malerisamling. Endelig fik han i 1824 en fleraarig Rejseunderstøttelse af Fonden ad usus publicos og studerede nu i Tyskland, Paris og Holland til 1827. Paa et Stik efter Fahlcrantz blev han agreeret 1828, men trods gjentagne Forsøg lykkedes det ham ikke at blive Medlem af Akademiet. Det indsendte Blad, «Italia» efter Both i den kongl. Malerisamling, viser ham dog paa et forholdsvis hæderligt Standpunkt, men allerede hans næste Stik, «Schweits» efter Hackaert (sammesteds), naaede ikke det førstnævnte i Kraft, og senere blev Tilbagegangen føleligere endnu. Dog stak han med Held en Del af Pladerne til «Flora Danica». Man maa imidlertid ved Bedømmelsen af P. som Kunstner ikke glemme, at han begyndte sin Uddannelse i forholdsvis sen Alder og allerede var 45 Aar, da han stod paa sin Kunsts Højdepunkt. Og under hele sin Udviklingsperiode havde han tillige haft en opvoxende Familie at ernære. Hans Hustrus Død nedbøjede den aldrende Mand, og faa Aar efter døde han 14. Maj 1860. Han udstillede fra 1817—59, og alene Tallet af hans raderede Blade, foruden hans Stik efter andre Kunstnere, løber op til 154, dels Prospekter af Bygninger m. m., dels Landskaber.

Krohn, Fortegn. ov. danske Kobberstik I, 180 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.
Ph. Weilbach.

Petersen, Søren Peter, f. 1852, Konsulent i Husdyravl, er en Søn af Gaardejer Peter Sørensen Lemming i Hasselager og Ane f. Jensen og fødtes 17. Febr. 1852. Til sit 14. Aar gik han i Almueskolen, og til sit 23. Aar deltog han som Bondekarl i alt forefaldende Landbrugsarbejde; han kom derefter paa Gjedved Seminarium, hvor han 1878 tog Skolelærerexamen, der 2 Aar efter fulgtes af Landbrugsexamen paa Landbohøjskolen. I Vintrene 1880—81 og 1881—82 var han Lærer paa Grejsdalens Landbrugsskole, og i Sommeren 1882 lærte han Mejeriet under Professor Segelcke. Saa fulgte nogle Aar med fortsat Lærervirksomhed og Rejser i Ind- og Udland, hvorefter han forestod Klank Landboskole 1885—89. Foreningen af jyske Landboforeninger ansatte ham 1888 som Konsulent i Husdyravl, og s. A. flyttede han til Malling, hvor han underviser paa den derværende Landbrugsskole. Som Konsulent

for den store, hele Halvøen omfattende Fællesforening har P. indlagt sig megen Fortjeneste. Paa hans Initiativ har Foreningen indført Afholdelsen af Skuer for unge Dyr, af Præmiering af Familier samt vedtaget at virke for Opdrætterforeninger. Hans praktiske Virksomhed er omfattende, men dog har han, en ægte Jyde med en uopslidelig Energi, skrevet og skriver overordentlig meget. Hans Navn træffes til Stadighed nær sagt i alle vore landøkonomiske Fagblade, han udgiver aarlige Konsulentberetninger med gode Oplysninger om den jyske Kvægavl, han er Medudgiver af Stambøger og Forfatter til «Landbrug før og nu» (1892) og et Festskrift, der udkom 1892 i Anledning af Aarhus Landboforenings 50 Aars Jubilæum. — P. ægtede: 1. (16. Juli 1889) Jensine Jensen († 23. Juli 1892), Datter af Gaardejer Jens Peter Nielsen, 2. (20. Okt. 1893) Anne Johanne Christiansen, Datter af Gaardejer Anders Peder C.

H. Hertel.

Petersen, Tom, s. Petersen, Peter Thomsen (ovfr. S. 63).

Petersen, Ulrich, 1656—1735, historisk Samler, fødtes i Byen Slesvig, hvor hans Fader var Kjøbmand og Senator. Indtil sit 18. Aar besøgte han Byens lærde Skole og lagde sig senere efter Retsstudiet ved forskellige tyske Universiteter. Han følte dog intet Kald til praktisk Virksomhed, men hans store Interesse for fremmede Folk og Lande, hans gunstige Formuesforhold og maaske ogsaa de uendelige Stridigheder mellem Kongen og Hertugen dreve ham ud paa vidtløftige Rejser. Fra 1678—84 opholdt han sig først nogen Tid i Tyskland, saa 3 Aar i Frankrig og sluttelig 2 Aar i Italien, hvor han studerede Kunstskatte o. a. m. Næppe hjemkommen gik Turen derefter over Holland og England til Frankrig, hvor han atter opholdt sig 2 Aar. 1689 tiltraadte han en ny Rejse, gennem Danmark, Sverige, Østersøprovinserne og Preussen, og naaede først hjem til Slesvig 1695. Her tilbragte han Resten af sit Liv som Historieskriver og Samler af Dokumenter angaaende hans Fædrenestads og snævrere Hjemlands Fortid. I den sidste Henseende var han baade heldig og utrættelig, og det skyldes ham, at flere vigtige Oldbreve (deriblandt det ældre og yngre slesvigske Kapitelsregister) ere blevne bevarede; som Historieskriver savnede han derimod baade virkelig Indsigt i Fortiden og kritisk Sans, og hans Værker ere derfor nærmest kun Kompilationer, hvor urigtige, forældede og helt naive Meddelelser staa Side om Side med værdifuldt Stof.

Han naaede ikke at faa noget udgivet. Ved sin Død efterlod han sig en Beskrivelse af Byen Slesvig («Beschreib. derer durchl. Herren Herzogen v. Holstein-Gottorff Haupt- u. Residencestadt Sleswig»), det slesvigske Bispedømmes Historie («Von den Bischöffen zu Schlesswig») og Fyrstendømmet Slesvigs Historie indtil det 18. Aarhundrede. De 2 sidste Værker ere dog kun lidet gennemarbejdede og opbevares nu i Raadstuearkivet i Slesvig. — Alle disse litterære Efterladenskaber og 15 Bind Materialier tilfaldt en Broderdatter, gift med den slesvigske Rektor A. Hojer (VII, 516), der (ligesom J. Fr. Noodt, P. F. Suhm o. a.) offentliggjorde enkelte Afsnit; men efter hans Død solgte Enken 1761, mod en livsvarig Pensionsforhøjelse, Slesvigs Byhistorie og Materialiesamlingen til Kong Frederik V, der indlemmede dem i Gehejmearkivet, hvor de endnu findes. — I national Henseende var P. en fordomsfri Mand, og han har skildret Sprogforholdene i og omkring Byen Slesvig paa en Maade, der altid vil sikre ham en Plads i Hertugdømmets Sproghistorie. Han døde ugift i Slesvig 6. April 1735.

Danske Saml. 2. R. IV, 338 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVI, 805 ff.

P. Lauridsen.

Petersen, Wilhelm, † 1895, s. Petersen, Nicolai Wilhelm (ovfr. S. 49).

Petersen, Vilhelm, † 1897, s. Petersen, Martin Peter Vilhelm (ovfr. S. 47).

Petersen, Vilhelm, s. Petersen, Jens Vilhelm (ovfr. S. 36).

Petersen, Vilhelm Valdemar, f. 1830, Arkitekt. P. er født i Kjøbenhavn 5. April 1830 og er en yngre Broder til den ovennævnte Jul. Magn. P.; i en Alder af 13 Aar begyndte han paa Kunstakademiet og blev Aaret efter Elev af Hetsch, hvem han bistod som Tegner og Konduktør, i hvilken Stilling han senere har arbejdet for Walther, Herholdt og Meldahl. Samtidig gik han nogle Aar i Murerlære for at opnaa praktisk Uddannelse som Bygmester, og han gennemgik efterhaanden alle Kunstakademiets Skoler og vandt alle dets Medailler — den store Guldmedaille 1860 for «en Søbadeanstalt» — og desuden 1856 Æresmedaillen i Arkitekturen. 1859 foretog han en mindre Rejse til Tyskland, 1861—65 for det store Stipendium en 4aarig Rejse til Tyskland, Nederlandene, Frankrig og Italien. 1866 blev han Medlem af Kunstakademiet, var 1869—74 Bygningsinspektør i Kjøbenhavn, blev 1884 titulær Professor, 1887 Medlem af Akademiraadet og 1892 kongl. Bygnings-

inspektør. 1874 ægtede han Henriette Louise Lindegaard (f. 1844), Datter af Sognepræst til Slaglille Vilhelm Theodor L. (f. 1796 † 1859) og dennes anden Hustru, Dorothea Metzie f. Snitker (f. 1804 † 1889).

Blandt P.s talrige Bygninger maa nævnes: I Kjøbenhavn Toldkammerbygningen, 1874, Søkortarkivets og det meteorologiske Instituts fælles Bygning, 1874, Vestre Hospital, 1885, Almindeligt Hospital i Nørre Allé, 1891, Carlsberg-Fondets Bygning ved Vestre Boulevard med Lokaler for Videnskabernes Selskab, 1894—98, og desuden en Mængde Privatbygninger, bl. a. Priors Atelierbygning, Bredgade Nr. 33, og for det kjøbenhavnske Byggeselskab det store Bygningskomplex ved Søtorvet (sammen med Ferdinand Jensen). Uden for Kjøbenhavn har han opført Ting- og Arresthuset i Roskilde, Bjærgmark-Hospitalet for sindssyge i Nærheden af Roskilde, Sindssygeanstalten ved Middelfart o. fl. Uden at bryde nye Baner har P. i disse Bygninger vist en sikker arkitektonisk Viden og en behersket og smagfuld Anvendelse af de bedste Motiver, hvorpaa Carlsberg-Fondets i rig italiensk Paladsstil opførte Bygning vel er det modneste og skønneste Exempel.

P.s Liv som Arkitekt indeholder en Roman, som fortjener nærmere Omtale. Under sit Ophold i Florents 1863—64 fik han Lejlighed til at deltage i den internationale Konkurrence om et Projekt til den manglende Façade paa den berømte Domkirke, og sammen med 2 italienske Arkitekter vandt han 2. Præmie, medens 1. Præmie ikke tilkjendtes nogen. Ved den paafølgende anden Konkurrence valgtes P.s og Florents-Akademiets Direktør, Italieneren De Fabris, Projekter som de 2 bedste til Udførelse, men Juryen foretrak ved den endelige Afstemning De Fabris Projekt, da dette havde en 3delt («treuspidal») Gavll, hvorimod P.s havde en enkelt («monocuspidal») Gavll. Den gamle Strid om dette Principsspørgsmaal angaaende «la facciata del duomo» flammede nu op paa ny, og de fleste ansete Kunstnere, endog den berømte Viollet-le-Duc, hvis Erklæring indhentedes, udtalte sig imod Juryens Dom. Da De Fabris senere døde, medens Façaden endnu kun var halv færdig, blev dens øverste Parti fuldført med enkelt Gavll efter et Projekt, der meget lignede P.s. Som man ser, har P. haft en enestaaende Lejlighed til at hævde dansk Bygningskunsts gode Navn i Udlandet.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødte.

Mourier-Petersen, Peter Paul Christian Ferdinand, 1825
—98, Godsejer, Hededyrker, Politiker, blev født 9. Juli 1825 paa

Engelsholm ved Vejle, der ejedes af hans Fader, Generalkrigs-kommissær Christian P.; Moderen, Annette Marie f. Mourier, tilhørte en gammel fransk-reformert Slægt. M.-P. blev 1843 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, 1849, efter at have deltaget som frivillig i Krigen, juridisk Kandidat. Efter nogen Handel med Godser købte han 1857 Hovedgaarden Rugaard ved Grenaa og senere tillige en Del andet Gods; allerede 1856 var han bleven Medejer af Ry Nørreskov. Efterhaanden fik han Sæde i Amtsraad, Landvæsenskommission, 2 Skoledirektioner, Sogneraad (hvor han i mange Aar var Formand) og Rigsdag (s. ndfr.); blev Jægermester 1861, Hofjægermester 1867, Kammerherre 1893, Kommandør af Danebrog 1888.

M.-P.s dygtige og sparsommelige Styrelse af Godser saa vel som af offentlige Anliggender, i Forbindelse med hans store Interesse for Skovbrug, bevirkede, at han 1866 blev valgt til Formand for det danske Hedeselskab, en Stilling, som han beklædte indtil sin Død, 7. Avg. 1898. Det blev vel Dalgas, der som administrerende Direktør kom til at gjøre det største Arbejde for Selskabet, særlig ude i Befolkningen; men ved Siden heraf fik M.-P.s Anseelse saa vel som hans Besindighed og administrative Dygtighed sin store Betydning. I Landstinget virkede han ihærdig for Hedesagen, men i øvrigt yndede den jævne og beskedne Mand ikke at træde stærkt frem, og han fandt sig uden Misundelse i, at Dalgas, hvem han oprigtig beundrede, kom til at staa som den egentlige Leder af Selskabet; men efter Dalgas' Død fik M.-P. rig Lejlighed til at vise, hvor nøje han var kjendt med alle Sider af Hedesagen. — M.-P. ægtede 1863 Alvilda Dahl (f. 19. Dec. 1832), Datter af Justitsraad, Overretssagfører D.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. Hedeselskabets Tidsskrift 1898.

A. Oppermann.

— P. P. C. F. Mourier-Petersen repræsenterede i Aarene 1861—66 Æbeltoftkredsen i *Rigsdagens* Folketing og i 1864—66 tillige i Rigsraadets Folketing. Under Forfatningsstriden 1866 delte han imidlertid Skæbne med mange andre Talsmænd for den reviderede Grundlov og faldt, men samme Efteraar fik han Sæde i Landstinget. Her sad han indtil sin Død som et af Højres Medlemmer for 9. Kreds. M.-P. er som Politiker aldrig traadt stærkt frem i Forgrunden, men hans Karakterfasthed, praktiske Sans og Retsindighed sikrede ham almindelig Tillid, og han var et af det

konservative Partis faste Støtter. I Udvalgene sporedes hans Virksomhed mere end i Landstingssalen, og endnu i den sidste Samling før hans Død havde han Sæde i begge de Fællesudvalg, som Rigsdagssessionen affødte: om Forslaget angaaende Jordlodder til Landarbejdere og om Skolelovforslaget. Han tog virksom Del i Behandlingen af landøkonomiske og kommunale Sager og af Toldreformen, og den næstsidste Gang, han havde Ordet i Landstinget, gjorde han sig til Tolk for Ønsker om en Beskyttelsestold for Landbruget. Fra 1879 til sin Død var han Medlem af Rigsretten. *M. P. Friis.*

Munch-Petersen, Hans Vilhelm, f. 1869, Retskyndig. Han er født 26. Marts 1869, Søn af ovennævnte Professor Jac. Julius Petersen. 1886 blev han Student, 1891 juridisk Kandidat og opnaaede derefter Guldmedaille for en s. A. af det juridiske Fakultet udsat Prisopgave. Efter paa det Hurtigkarlske Legat at have foretaget en Rejse til Tyskland, Østerrig, Italien, Frankrig og England forsvarede han 1896 for den juridiske Doktorgrad Afhandlingen «Løftet og dets Causa». Under Oppositionen udtaltes meget varm Anerkjendelse af Afhandlingens Methode og kritiske Fremstilling af fremmede Retsforfatninger, men Forfatterens Forsøg paa at hævde en materiel Causatheori ogsaa for nordisk Ret vandt ingen Tilslutning. M.-P. beskæftiger sig med juridisk Manuduktion og har flere Gange ved Universitetet holdt skriftlige Øvelser, navnlig praktiske Øvelser i Civilret, der have vundet megen Paaskjønnelse. Fra 1896 har han været Assistent i Justitsministeriet. Foruden de allerede nævnte Arbejder har han skrevet adskillige Afhandlinger og Anmeldelser i danske og fremmede Tidsskrifter.

Universitetsprogr. t. Reformationsfesten 1896.

Jul. Lassen.

Schat Petersen, Louis Walrondt, f. 1851, Theolog. S. P. er Søn af Vinhandler Thomas Schat P. († 1898), som i en lang Aarrække var et virksomt Bestyrelsesmedlem i «Kirkelig Forening for indre Mission i Kjøbenhavn»; hans Moder var Vilhelmine Caroline f. Behrend († 1864). Han er født 27. Febr. 1851, blev Student fra Mariboës Skole 1868 og tog theologisk Examen 1874. S. A. tiltraadte han en længere Udenlandsrejse til Schweits, hvor han studerede i Genf, og til Italien. Efter sin Hjemkomst i 1875 blev han Lærer og Manuduktør, indtil han 1887 blev Professor i Theologi, efter at han nogle Aar tidligere havde taget den theologiske Licentiatgrad med en grundig Afhandling om «Ludvig

Feuerbach og Kristendommen» (1883) og derefter virket som Privatdocent. Sammen med Pastor J. Steen har han 1885—97 redigeret det af «Kristelig Forening for indre Mission i Kjøbenhavn» udgivne Ugeblad «Fra Bethesda», hvis Ophør har efterladt et virkeligt Savn; selv har han til Bladet leveret en Række klart og dygtig skrevne Artikler om forskellige theologiske og kirkelige Æmner. Mod Dominikanerpateren Langes Propaganda optraadte han med en Række Artikler i «Nationaltidende» (1892). Af større, videnskabelige Arbejder har han udgivet «Fortolkning til Matthæus' Evangelium» (1895) og «Fortolkning til Hebræerbrevet» (1896). — 14. Nov. 1874 ægtede han Anine Jakobine Louise Jørgensen (f. 10. Avg. 1850), Datter af Borgmester i Fredericia J. Chr. J.

Universitetsprogr. t. Reformationstesten 1883 S. 106.

V. Schousboe.

Petersen-Studnitz, Otto Alexis, f. 1846, Nationaløkonom. A. P.-S. er født 25. Febr. 1846 i Holstebro som Søn af foran nævnte Carl Nic. P., den Gang Byfoged der i Byen. Han blev Student i 1866, kastede sig derefter over statsvidenskabelige Studier og tog i 1870 statsvidenskabelig Examen. Sine Studier fortsatte han under gjentagne Ophold i Schweits 1870 og 1872—73. I 1873 overtog han Redaktionen af «Nationaløkonomisk Tidsskrift» og blev kort efter Sekretær i Nationaløkonomisk Forening, hvilke Stillinger han siden har beklædt uden Afbrydelse. Siden 1889 har han været Forretningsfører i Laane- og Spareforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd i Kjøbenhavn. 12. Juli 1881 ægtede han Antonie Emilie Agnes v. Studnitz (f. 27. Jan. 1849), Datter af Oberst R. v. S. og Maria f. v. Blacha i Schlesien, i hvilken Anledning han har antaget Navnet Petersen-Studnitz.

P.-S. har lejlighedsvis leveret Bidrag til udenlandske Tidsskrifter og Systemværker, saaledes «Handwörterbuch der Staatswissenschaften», men hans Hovedvirksomhed som Forfatter er knyttet til Nationaløkonomisk Tidsskrift og Forening. I 1878 udgav han, nærmest til Brug for Handelsskoler, en kortfattet Lærebog i Danmarks Statistik og har ogsaa senere jævnlig syslet med statistiske Æmner, saaledes ved sine Undersøgelser over Ind- og Udførselsstatistikens Metoder (1885) og ved et Foredrag paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i 1888, «Om Arbejdsstatistik». Med særlig Interesse har han fulgt det sociale Spørgsmaal og har jævnlig søgt at fremhæve den ældre liberale Nationaløkonomis Betydning paa dette Omraade lige over for den særlig i Tyskland herskende

Retning, i det han navnlig har hævdet det som en Grundsætning, at «Selvhjælp er mere værd end Statshjælp». *H. Westergaard.*

Peterson, Matthias Conrad, 1761—1833, Bladredaktør, Bankdirektør. Født i Flensborg 21. Sept. 1761 kom han i 1782 til Throndhjem, hvor han blev Handelsfuldmægtig og senere Bogholder ved det store Handelshus Alexander Friedlieb & Co. (X, 539). Samtidig hermed var han fra 1795 Udgiver af en Række Aviser, i hvilke han med stor Iver drøftede de forskjellige Spørgsmaal, som vare oppe i Samtiden. Efter 1816 var han ikke mere Redaktør, men fortsatte med at skrive i andres Blade som stærk Beundrer af den nye norske Frihed og som Oppositionsmand. Sin Beundring for den norske Forfatning gav han Udtryk derigjennem, at han først af alle foranstaltede Mindefester i Throndhjem for Grundloven 17. Maj, der igjen bleve Forbilledet for de nationale Festligheder paa denne Dag, som fra 1824 med stigende Tilslutning fejredes over hele Norge. Han er saaledes med rette betegnet som «17. Maj-Festernes Fader», og som saadan har han sin Plads i Norges nyere Historie. Efter Oprettelsen af Norges Bank i 1816 blev P. af det første ordentlige Storting valgt til Medlem af dennes Direktion, vistnok en Paaskjønnelse af hans patriotisk norske Holdning. Han var derhos Kapitajn for det i Throndhjem i 1801 paa hans Forslag oprettede borgerlige Artillerikorps. Foruden sin journalistiske Virksomhed har han ogsaa i 1823 og i 1826 udgivet nogle politiske Brochurer. Han døde i Throndhjem 14. Febr. 1833. — Gift 3. Nov. 1790 med Sara Johanne Dons († i Throndhjem 23. Marts 1851), Datter af Major Lorentz D. og Cornelia Susanna f. Klingenberg.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. K. Koren og J. Thiis, Katalog for den hist. Udstilling i Throndhjem 1897. Y. Nielsen, Norges Hist. efter 1814 I og II.

Yngvar Nielsen.

Petit, Adrian, 1556, s. Coclicus (IV, 19).

Petit, Nicolai Emil Charles, 1817—93, Læge. E. P. fødtes 2. Febr. 1817 i Kjøbenhavn; Forældrene vare Charles Matthæus P., der var ansat ved Brandassurancevæsenet, og Sophie Charlotte f. Fiedler. Han blev Student 1834 og tog medicinsk Examen 1840. Den følgende halve Snes Aar deltes mellem Lægevirksomhed og botaniske Studier; 1841 blev han Underkirurg i Søetaten, og som Læge ved Hæren deltog han i Treaarskrigen. Men i en Del af disse Aar nærrede han sig vist især som Manuduktør i Botanik, Lærer i flere Skoler og (1842—43) for de forststuderende; han ud-

gav en god Lærebog i Botanik (1845) og var med til at stifte en naturhistorisk Forening, der blev Udgangspunktet for «Botanisk Forening». De næste 2 Aartier (1852—73) optoges helt af hans Virksomhed som praktiserende Læge i Fredensborg. Efter i 1873 af Helbredshensyn at have opgivet sin Praxis førte han i Resten af sit Liv dels et uroligt Liv paa Rejser i mange af Evropas Lande, især dog til Alperne, hvis rige og smukke Flora berigede hans Herbarier og Have, efter at han 1878 havde kjøbt en Villa ved Kjøbenhavn; dels benyttede han sit Otium til at røgte forskjellige Tillidshverv: han var 1879—90 Sekretær i det kongl. danske Haveselskab, 1881—92 Medlem af Botanisk Forenings Bestyrelse, 1882—90 Medlem af Idiotanstaltens Bestyrelse, 1888 i den store Industriudstillings Haveudvalg og Medlem af Kommissionen angaaende døvstumme og aandssvage. Han var ogsaa med til at stifte Botanisk Rejsefond, hvilken han skjænkede en stor Sum. De sidste 2 Aar af hans Liv vare en trist, til Dels ret smertelig Sygdomstid. Han døde 7. Nov. 1893. 1866 var han bleven Justitsraad, 1888 Etatsraad. — I 1845 havde han ægtet Elisabeth Cameron Macgregor (Datter af engelsk Generalkonsul Francis M. i Bremen), der overlever ham. Deres Ægteskab var barnløst.

Botan. Tidsskr. XIX, 244 ff. Erslew, Forf. Lex. Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Eug. Warming.*

de Petkum, Simon, —1663—, Diplomat, var født i Nederlandene. 1652 blev han Frederik III's Agent i Haag og var 1654 hans Konsul i Dünkerken; i denne Stilling overdroges det ham at faa en Erklæring af den senere engelske Konge Carl II om, at han ikke havde faaet de Penge, som Corfits Ulfeldt — for øvrigt med rette — paastod 1649 at have betalt hans Repræsentant Marquisen af Montrose, og i dette Ærende rejste han til Carl i Paris og senere til London. Senere blev han Frederik III's Resident i den engelske Hovedstad, og han blev her 1663 et Hovedredskab ved Carl II's svigfulde Udlevering af Leonora Christina til Danmark, hvilket gjorde ham forhadet inden for Kredse af den danske Adel. 1667 kaldtes han tilbage til Danmark. Her støttede han sig til Peder Schumacher og udsaa 1668 til Præsident i det Kommercekollegium, som agtedes oprettet; under Forhandlingerne herom var han en bestemt Modstander af det nydannede Saltkompagni, men da Kollegiet endelig fik sin Ordning 1670, traadte P. ud af det. 1671 ansøgte han om Godtgjørelse for sin resterende

Løn, hvilket vakte Fortrydelse hos Christian V; dog fastholdtes Bestemmelsen om, at han skulde sendes som Gesandt til Sverige for at modarbejde dette Riges Forbund med Frankrig. Han kom til Stockholm i Sept. s. A., men han udrettede intet og fik endda skarpe Bebrejdelser fra den danske Regering for sin Optræden; i Juni 1672 kaldtes han tilbage. Senere benyttedes han dog gjentagne Gange til politiske Sendelser, navnlig til Haag. Muligvis er han først død omtr. 1692, thi da omtales hans i Holland efterladte Bibliothek og Samlinger. Han var uden Tvivl en dygtig og snedig Forretningsmand med Kjendskab til Handelsforhold og Møntvæsen; af en samtidig betegnes han som en Smule fri i sin Tale og meget snaksom; dansk kunde han, i alt Fald 1671, ikke tale.

Fryxell, Handl. rör. Sveriges hist. I, 210 ff. Danske Mag. 3. R. II, 54 ff. S. B. Smith, Grevinde Ulfeldts «Jammers-Minde», 3. Udg., S. 27. Vaupell, Griffenfeld I, 65 ff. A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld I, 324 ff. II, 22 ff.
J. A. Fridericia.

Petrus de Dacia, med Tilnavn Philomeni (Philomena?), —o. 1300—, Matematiker. Petrus de Dacia kaldes, efter Kirkeprovinzen Dacia, flere danske og svenske, som have studeret i Paris. En af dem, en Kannik fra Ribe, blev i 1327 Rektor ved Universitetet i Paris og levede endnu 1347. Han er dog næppe identisk med Matematikeren Mag. P. de D., hvis Hovedværk, en Kommentar til Sacroboscus «Algorismus vulgaris», allerede var fuldentd 1291. Denne var dog i hvert Tilfælde dansk og har virket i Paris, hvor de Forelæsninger rimeligvis ere holdte, som indeholdes i det nævnte Værk. Dette er i 1897 udgivet efter foreliggende Manuskripter af Professor Curtze i Thorn paa det danske Videnskabernes Selskabs Bekostning. Som Kommentar til Sacroboscus kortfattede Regneregler indeholder det en fuldstændig Vejledning til Gjennemførelse af alle Enkeltheder i Talregningen, med Eftervisning paa oplysende Tal Exempler. Det fik ikke ringe Udbredelse og er den bedste Kilde til Kjendskab baade til de daværende Regnemaader og til den Undervisning, man den Gang gav i Regning ved Universiteterne. Foruden for den klare Fremstilling synes P. selv at have Æren for enkelte Forbedringer, f. Ex. af Kubikroduddragning. P. har ogsaa skrevet en Kirkeregning.

Öfversigt af Kgl. Vetensk. Akad. Förhandl. 1885, Nr. 3. Petri Philomeni de Dacia in Algorismum vulgarem Commentarius (Haun, 1897), Einleitung. Vidensk. Selsk. Oversigt 1896 S. (78) ff.
H. G. Zeuthen.

Petrus David de Scotia, o. 1450—1520, Theolog. Denne Mand, der her til Lands sædvanlig kaldtes Peder Skotte, var født i Aberdeen i Skotland og hørte til den ældste, fra Køl'n indkomne Stamme af Lærere, der ansattes ved Kjøbenhavns Universitet ved dets Oprettelse 1479. Han var den Gang Magister i Filosofien og Bakkalavr i Theologien, og han blev den første Dekan i det filosofiske Fakultet. 1487 omtales han som Licentiat i Theologien, og ved en akademisk Højtid 1498 i Anledning af Kong Hans' Sejer i Sverige kreeredes han til Dr. theol. Det var da ogsaa som Lærer i Theologien, han vandt sin Berømmelse; Aristoteles og Thomas Aquinas vare de Lærdomslys, som han fulgte, i det han med stor Iver foredrog den skolastiske Theologi. En Mand som Morten Børup (III, 332) tilstod, at han skyldte ham meget, og Lektor Poul Helgesen, der har givet en udførlig Karakteristik af ham, roser ham højlig for hans Retskaffenhed, Lærdom og Uegennyttighed. Efter 6 Gange at have beklædt Rektorværdigheden ved Universitetet døde han af Pest 24. Juli 1520.

Werlauff, Kbhvns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reform. S. 60 f.

H. F. Rørdam.

Petræus, Georg, † o. 1587, s. Petersen, Jørgen (ovfr. S. 42).

Petræus (Petersen), **Nicolaus**, 1569—1641, Superintendent, var født 10. Sept. 1569 i Husum, hvor Faderen, Peter Nikkelsen, var Kjøbmand. Efter Skolegang i Magdeburg og andensteds i Tyskland kom han 1589 til Rostock, hvor han først studerede Jura og siden, efter Faderens Ønske, Theologi. Magistergraden tog han i Jena, hvorpaa han blev Adjunkt i det filosofiske Fakultet i Rostock. 1597 valgtes han til Præst i Ratzeburg og Superintendent i det tilhørende Stift, hvilken Stilling han tiltraadte 1598, og hvori han forblev i over 42 Aar. 1600 tog han den theologiske Doktorgrad i Rostock. Han gjorde sig bemærket ved en stor polyhistorisk Viden, bl. a. ved sin Kyndighed i Medicin og Kemi. Allerede 1593 havde han ægtet en Bagerenke i Rostock. Da Ægteskabet var barnløst, efterlod han ved sin Død, 5. Jan. 1641, et Legat paa 4000 Thl. til studerende af sin Slægt eller til Brudeudstyr for beslægtede Kvinder. — Under sin Studietid udgav N. P. en Række Disputatser i forskellige Videnskabsfag, og 1596 besørgede han Udgivelsen af Peter Lindebergs efterladte «Chronicon Rostochiense» (X, 309). I Manuskript efterlod han «Lista episcoporum ecclesie Raceburgensis et eorum facta» (til 1574).

Møller, Cimbria lit. I. Allg. Deutsche Biographie XXV. Schl.-Holst. Provinzial-Berichte 1790, S. 725.

H. F. Rørdam.

Petræus, Theodor, —1672, Orientalist, var født i Flensborg som Søn af en fattig Borger, Peter Dirksen. Efter at have gennemgaaet sin Fødeby's Latinskole begav han sig til Leiden for der at studere orientalske Sprog; han er immatrikuleret ved Universitetet her i Dec. 1650, og 1654 udgav han her, maaske endnu lidt umoden, sammen med J. G. Nisselius forskjellige Stykker af Bibelen paa Æthiopisk, et Sprog, der efterhaanden havde begyndt at vække Orientalisternes Interesse. Efter at han imidlertid havde erhvervet Magistergraden og, som det angives, ogsaa besøgt andre Universiteter, lykkedes det ham, ved anbefaling af Generalsuperintendent St. Klotz, af Kong Frederik III at opnaa Understøttelse til en længere Rejse i Orienten. De nærmere Enkeltheder ved denne kjendes ikke. Det maa antages, at han har tiltraadt den 1655; i Febr. 1656 vides det, at han var i Rom; for øvrigt skal han, ofte under Besværligheder og Farer, have besøgt Grækenland, Syrien, Palæstina, særlig Jerusalem, og Ægypten, hvor han tilbragte et Par Aar i Kairo, sysselsat med Studiet af Arabisk, Æthiopisk, Koptisk, Persisk og Armenisk. Som det varigste Udbytte af Rejsen hjembragte han en værdifuld Samling af Haandskrifter i disse samme Sprog. Fra denne Rejse vendte han direkte tilbage til Leiden, ingenlunde 1653, som alle tidligere Biografer angive, men rimeligvis ikke ret længe før 23. Marts 1660, under hvilken Datum vi paa ny finde ham immatrikuleret ved Universitetet «*humanitatis ergo*», og hermed stemme bl. a. nogle Antydninger om hans Tilbagekomst i Dedikationen foran hans Udgave af Profeten Jonas paa Æthiopisk (1660). Det var hans Hensigt her efterhaanden at udgive de vigtigste af sine hjembragte Haandskrifter; men kun forskellige mindre Stykker paa Æthiopisk med latinsk og til Dels arabisk Oversættelse fremkom i den nærmest følgende Tid, besørgede dels af ham selv, dels af Nisselius († 1661). Fra Holland begav han sig, formodentlig 1662, til London, hvor han skal have tilbragt o. 2 Aar under fortsatte Studier og Forberedelser til forskellige Arbejder (bl. a. om Koptisk), hvilke dog ikke blev fremmede. Der fra tog han tilbage til Holland, ved hvilken Lejlighed det formodentlig er, at han for tredje Gang blev immatrikuleret i Leiden, i Juni 1664, «*honoris ergo*». I de følgende Aar opholdt han sig dels der, dels i Amsterdam, hvor han, efter at være kommen i Forbindelse med en armenisk gejstlig, skal have medvirket ved den store Udgave af Bibelen paa Armenisk, som udkom der 1666, og ogsaa selv 1666—67 udgav nogle Ting paa samme Sprog. 1669 begav han sig til sin

Hjemstavn og der fra til Kjøbenhavn, hvor han døde 1672, nogle og 40 Aar gammel.

Hans trykte Arbejder have ikke haft stor Betydning for Viden- skaben; men paa Grund af sin store Lærdom nød han ikke ringe Anseelse, hvorfor han ogsaa i sine sidste Aar skal have haft Til- bud om Universitetsansættelse dels fra Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg, dels i Kiel og Kjøbenhavn. Misanthrop og sær, som han synes at have været, afslog han imidlertid disse og vedblev stedse at leve som Privatmand i smaa Kaar. Han var gift med en Hollænderinde, der tillige med 2 Børn overlevede ham. Af hans efterladte orientalske Haandskrifter solgte Enken senere de fleste til Berlin, hvor i det mindste en Del af dem endnu vides at være paa det kongl. Bibliothek, medens andre bleve spredte.

Møller, Cimbria lit. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Werlauff, Efterr. om det st. kgl. Bibl.

Vilh. Thomsen.

Pétursson, s. Pjetursson.

Petzholdt, Ernst Christian Frederik, 1805—38, Landskabs- maler, var Søn af Grosserer Johan Jacob P. (f. 1766 † 1836) og dennes anden Hustru, Josephine Marie f. Fontaine (f. 1769 † 1812), og blev født i Kjøbenhavn 1. Jan. 1805. Han var sandsynligvis af samme Slægt som nedennævnte J. C. Petzoldt. Først efter at Fritz P. var bleven Malersvend, kunde han for Alvor studere ved Kunstakademiet og hos C. V. Eckersberg. Han vandt 1827—28 Sølvmedaillerne, men vilde dog ikke være Figurmaler; «Portræt af en Sømand» (1828) var det eneste offentlig udstillede Figurbillede. Han lagde sig efter Landskabsmaleriet, og allerede 1829 købtes «En Mose ved Høsterkjøb» til den kongl. Malerisamling. Da Faderen var formuende, foretog han derefter en Rejse til Harzen og rejste i 1830 til Italien, besøgte Sicilien og levede siden i Rom, indtil han i Vinteren 1835—36 var hjemme paa Grund af Faderens Sygdom og Død. Snart efter Dødsfaldet rejste han atter over München til Italien og der fra til Grækenland, hvor han 1. Avg. 1838 døde pludselig i Patras, som det synes for sin egen Haand.

Havde han allerede i Eckersbergs Skole og ved Synet af dennes italienske Studier faaet Blikket aabent for en lys Farveskala, saa synes han navnlig paa sin Rejse til Sicilien at have udviklet sin Farvesans i denne Retning, og de fortrinlige Studier, han bragte med tilbage til Rom, benyttede han med Held til Udviklingen af sit ualmindelige Talent for Landskabsmaleriet. Et i fast Tegning

og smuk Farve udmærket Billede, «Hadrians Villa ved Tivoli», solgte han 1833 til den kongl. Malerisamling. Men endnu mere i det lille Billede «Fra den sicilianske Kyst», som Samlingen senere erhvervede, fremtraadte den lyse Farve og den Finhed i Tonen, som var hans Pensels Hovedfortrin. En «Udsigt fra Villa Pamfili» m. fl. udstilledes 1835; men hans Hovedværk: «Parti i de pontinske Sumpe med en Flok Bøfler», og et andet stort Billede fra Sabinerbjærgene «med en Flok Geder ved en Kilde» udstilledes først i Kjøbenhavn 1840, 2 Aar efter Kunstnerens Død. Navnlig det første vakte overordentlig Opsigt i München, hvor det først var udstillet, og vidnede om, hvilket alvorligt Kunstnersnille Danmark havde mistet.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Petzoldt, Johan Christof, o. 1700—1762 (?), Billedhugger, var en til Danmark indvandret Sachser, som havde lært hos den gamle, sære Permoser, hos Schlüter i Berlin og Donner i Wien, men aldrig naaede til Italien. Efter et Ophold i Berlin, hvor han gjorde Karyatider til Sanssouci, kom han 1738 til Kjøbenhavn, hvor han ventede rigelig Sysselsættelse, og hvor han i Dec. 1740 ægtede Margrethe Elisabeth Bencke. Det lader dog til, at han ikke blev modtaget med saa aabne Arme, som han vistnok har ventet; først 1741 fik han Arbejde for Hoffet, nogle større og én mindre Sandstensstatue: Efteraar, Vinter, de 4 Dagstider osv., til Hørsholm Have, og Betalingen for dem var kun ringe (disse Arbejder bleve 1771 sønderslaaede af Christian VII og dennes Negerdreng). Han blev vel Hofbilledhugger, men var ikke blandt de 1748 udnævnte første Professorer ved Akademiet, og først 1749 fik han ved kongl. Resolution en Aarpenge af 200 Rdl. Med Bestillinger var det derhos kun smaat: han gjorde 2 Statuer mellem Søjlerne paa Christiansborgs Hovedportal og 2 Trofæer til Portalbalustradens Fod, et Monument (knust 1807 af en engelsk Bombe) paa Eigveds Grav, de 2 store Statuer Neptun (den nuværende er en Kopi af den i 1862 nedstyrtede Originalstatue) og Mercur ved Børsrampen, men ellers var det næsten kun Udbedringer, man betroede ham, som 1751 af Rytterstatuen paa Kongens Nytorv. Andre og større Arbejder faldt der heller ikke i hans Lod, efter at han endelig 1754 var bleven Professor ved Akademiet; som saadan fik han kasseret en Del af det elendige Gibskram, Akademiet havde bragt med fra Mad. Lyders' Hus, udbedrede, hvad udbedres kunde, og gjorde ogsaa

selv nye Afstøbninger: Bakkantinde, Gladiator, til Akademiets Brug. Hans Kaar vare smaa og kummerlige, om han end havde Fribolig og frit Atelier; gnaven og sær, som han var, troede han sig, maaske ikke uden Grund, tilsidesat og forurettet, og da Saly 1753 var kommen til Kjøbenhavn og strax med Myndighed herskede over ham og Akademiet, var hans Taalmodighed snart til Ende. I 1757 rystede han Akademiets Støv af sine Fødder, forlod tyst og stille det og Kjøbenhavn og bosatte sig i Altona, altsaa paa dansk Omraade, det han ikke for sine 200 Rdl.s Skyld turde forlade. Disse Penge hævede han sidste Gang 31. Marts 1762. Akademiet hørte aldrig mere noget fra ham.

Thiele, Kunstakad. og Heststatuen. Meier, Wiedewelt. Samme, Fredensborg.

F. J. Meier.

Peymann, Christian Frederik Herman, 1732—1817, Officer, var ældste Søn af «Obereinnehmer» (Overoppebørselsbetjent) i Rotenburg i Hannover Nicolaus P. (f. 1695 † 1747) og Henriette Margarethe f. Gebhardt og blev født sammesteds 22. Maj 1732. P. udnævntes til Værkbase ved den holstenske Fortifikationsetat 26. Nov. 1749, erholdt Underkonduktørs Karakter 1755, blev virkelig Underkonduktør 1757 og karakt. Konduktør 1759. S. A. meddeltes der ham Tilladelse til at bivaane den franske Armés Krigsoperationer i Syvaarskrigen. Han gjorde Tjeneste som Lieutenant ved Regimentet Elsass og deltog med dette i Kampagnerne 1760—61. I 1762 udnævntes han til virkelig Konduktør og senere til karakt. Ingeniørkapitajn. Ved Mobiliseringen s. A. af den dansk-norske Hær i Anledning af Stridighederne med Rusland sendtes der et betydeligt Korps til Meklenborg, og ved dette ansattes under Feltingeniøren Major Biellart flere unge Ingeniørofficerer som «Aides», deriblandt P. og hans ndfr. nævnte yngste Broder Henrik Ernst. Ved Ingeniørkorpsets Oprettelse 1763 overgik P. til dette Korps som Overkonduktør og forfremmedes i 1768 til virkelig Ingeniørkapitajn. I 1772 fulgte han med den kommanderende General, Prins Carl af Hessen-Kassel, til Norge. Fra 1774 var han beskæftiget ved Forundersøgelserne og Anlægget af den slesvig-holstenske Kanal, og han blev senere Medlem af den i 1787 oprettede Kanalopsynskommission i Rensborg, hvilken Virksomhed han beholdt til sin Død. I 1777 erholdt han Ingeniørmajors Karakter med Rang som Oberstlieutenant af Infanteriet, og 1779 ansattes han som kommanderende Ingeniørmajor i Holsten, i hvilken Stilling

han forfremmedes til virkelig Ingeniørmajor 1783, karakt. Oberst af Infanteriet 1785 og karakt. Generalmajor af Infanteriet 1794, fra 1790 at regne. 1801 udnævntes han til Ridder (o: Storkors) af Danebrog, og 8. Febr. 1809 meddeltes der ham Afsked af Krigstjenesten med Generallieutenants Karakter. Han forblev i Rensborg, hvor Broderen Henrik Ernst efter sin Benaadning for den ham i Anledning af Kjøbenhavns Kapitulation 1807 overgaaede Dom tog Ophold hos ham. Han døde 27. April 1817, 85 Aar gammel.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 158 f. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893. *V. E. Tychsen.*

Peymann, Henrik Ernst, 1737—1823, Officer, Broder til den foregaaende, var født i Rotenburg i Hannover 22. Maj 1737 (saaledes sige i hvert Fald hans Fødebys Kirkebøger; men efter hans egen Opgivelse er han født 1735). I en ung Alder kom han til Holsten, hvor Broderen var ansat i Fortifikationsetaten, indtraadte som Musketer i Dronningens Livregiment og blev 1755 antagen som Værkbase réformé. Han betegnedes som «et subjectum», der strax kunde anvendes baade paa Tegnesalen og ved det praktiske Arbejde. Aaret efter blev han karakt. Underkonduktør, og 1760 beordredes han til at indtræde i det franske Regiment «Løvendal», der førtes af den danske Generalmajor O. F. Bülow, og som talte mange danske Officerer i sine Rækker. P. fulgte nu den franske Hær i Felittoget 1761, men vendte i det følgende Foraar tilbage til Danmark, der rustede sig mod det truende russiske Angreb. Han søgte Ansættelse ved Felthæren, fik Ingeniørkapitajns Karakter og blev «Aide» hos Feltingeniøren Major Biellart. Krigsfaren drev dog over, og Hæren blev sat paa Fredsfod. Ved dens derpaa følgende Omorganisation blev der oprettet et Ingeniørkorps. P. blev 1763 Konduktør, 3 Aar senere Overkonduktør og 1770 virkelig Ingeniørkapitajn. Aaret efter blev han Medlem af Overbygningsdirektionen, uden dog at udtræde af Hæren, og 1772 kommanderedes han til at følge Prins Carl af Hessen til Norge, men for dette Hverv blev han fritagen. Han blev 1777 Medlem af Defensionskommissionen, fik Aaret efter Ingeniørmajors Karakter og blev 1783 Generalkvartermester for Danmark (fra 1780). P., der 1789 blev karakt. Oberst, naaede først 1793 at blive virkelig Ingeniørmajor, men blev Aaret efter Kommandant i Citadellet Frederikshavn og udnævntes 1795 til Generalmajor af Infanteriet; det følgende

Aar udtraadte han af Ingeniørkorpset og udnævntes til Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet.

I over en halv Snes Aar nød P. i dette danske militære Prytaneum den Fred, han efter sin lange og hæderlige, men hidtil ikke synderlig mærkelige militære Karriere havde fortjent. Han blev «en mild, elskelig Olding» og nød «mere end almindelig borgerlig Agtelse»; han hædredes 1801 med det hvide Baand; men hans egentlige militære Løbebane maatte betragtes som afsluttet. Da skete det, at Generalmajor H. C. Gedde i Foraaret 1807 blev syg, og P. fik nu i hans Sted Overkommandoen over Kjøbenhavn og Kronborg med samtlige dertil hørende Værker, regulære og borgerlige militære Korpser. Han var kun i ringe Grad skikket til at beklæde denne Post under vanskelige Forhold; vel kjendte han nøje Hovedstadens Befæstning, men han var over Støvets Aar, kunde ikke taale at ride, og, hvad der var værre, han havde aldrig ført Tropper.

Og Forholdene blev saare vanskelige. 3. Avg. 1807 ankom en engelsk Flaade til Sundet, medens en mindre Søstyrke Dagen efter lagde sig i Bæltet. P. sendte strax Melding til Kronprinsen, der opholdt sig ved Felthæren i Holsten, men han traf ingen videregaaende Forsvarsforanstaltninger, dels fordi han ikke var bemyndiget dertil, dels fordi han ikke antog, at der var nogen Fare paa Færde. Denne Anskuelse deltes af Kronprinsen, som dog bemyndigede P. til at træffe nogle Sikkerhedsforanstaltninger; Efterretninger fra England og fremfor alt Jacksons Sendelse til Kiel bragte ham dog til at indse, at Situationen var i høj Grad faretruende. 11. Avg. ankom Kronprinsen til Kjøbenhavn, hvor hans Nærværelse var paatrængende nødvendig, da han var den eneste, der kunde sætte Mobiliseringsmekanismen i Gang. I det halve Døgn, han opholdt sig i Hovedstaden, udrettede han det utrolige, men der var dog en Del, som blev forsømt: Kommandoforholdene bleve ikke fuldt ordnede, P. fik nok Overbefalingen over den væbnede Søstyrke, men han blev ikke kommanderende General paa Sjælland og fik ingen Instrux med Hensyn til Flaaden.

16. Avg. gik Englænderne i Land ved Vedbæk, uden at P., der kun raadede over faa regulære Tropper, gjorde noget Forsøg paa at hindre det, og Dagen efter cernerede de Kjøbenhavn. De smaa Udfald, P. fra Tid til anden foretog, formaaede ikke at sprænge Indeslutningshæren, og General Castenschiolds Forsøg paa med Landeværnet at undsætte Hovedstaden fik et sørgeligt Udfald

(III, 428). Efterretningen om Nederlaget ved Kjøge traf P. paa Sygesengen; han var nemlig under et Udfald 31. Avg. bleven haardt saaret i det venstre Ben. Hans Ytring til Lægen, der forbandt ham, at det havde været bedre, om Kuglen havde ramt ham i Hjertet, var sikkert ikke Mundsvejr; den gamle General foretrak Døden for den Skæbne, der ventede ham. Det er senere blevet lagt ham til Last, at han ikke nedlagde Kommandoen; men til hvem skulde han have overdraget den? I hele Garnisonen fandtes ikke en eneste højere Officer, der var i Stand til at lede Forsvaret med Kraft.

1. Sept. afslog P. de engelske højstbefalendes Opfordring om at overgive Fæstningen og udlevere Flaaden, og d. 3. begynde Bombardementet, der varede i 3 Dage og lagde en stor Del af Staden i Aske. Efterretningen om Byens Ødelæggelse gjorde et dybt Indtryk paa P., og paavirket af Præsten Hudtwalkers (VIII, 141) indtrængende Forestillinger sendte han d. 5. om Aftenen en Parlamentær til Fjenden for at bede om Vaabenstilstand. Da Englænderne erklærede kun at ville forhandle om en Kapitulation, samlede han den næste Morgen om sit Sygeleje et Raad, bestaaende af en Del højere militære, den civile og kommunale Administrations Spidser. Han forklarede, at Fjenden den foregaaende Dag havde afvist hans Tilbud om Underhandling paa Grundlag af Flaadens Ødelæggelse eller Sænkning, og at dens Udlevering nu var en uundgaaelig Betingelse for en Kapitulation; han tilføjede, at den højstbefalende Ingeniørofficer havde erklæret, at Fæstningen ikke kunde afslaa en Storm, og at den højstkommanderende Artilleriofficer var af samme Mening. Næsten enstemmig gik Raadet ind paa at forhandle paa dette Grundlag, og 7. Sept. undertegnede Kapitulationen; P. gik ind paa alle Englændernes Fordringer, ogsaa paa den, at Flaaden skulde være deres Ejendom.

Forsvaret af Kjøbenhavn var hverken dygtigt eller energisk; men det kan ikke udelukkende lægges P. til Last. Derimod havde han ved at kapitulere paa de ovenfor anførte Betingelser overskredet sin Kompetence. Han var ikke berettiget til paa egen Haand at indlede Underhandlinger med Fjenden; hans Tilbud om at gjøre Flaaden ubrugelig for Englands Fjender var meget uklogt; og han var end videre optraadt som kommanderende General paa Sjælland, hvad han ikke var bemyndiget til. Den Omstændighed, at han ikke havde modtaget Kronprinsens Befaling til at ødelægge Flaaden, kan ikke diskulperer ham. I Nov. 1807 blev han sammen med

de højere Officerer, der havde kommanderet under ham, stillet for en Overkrigskommission, i Juli 1808 blev han arresteret, og 16. Nov. faldt Dommen, hvorved P. dømtes fra Ære, Liv og Gods. I Jan. 1809 kundgjordes den, men var da for hans Vedkommende formildet til Afsked i Unaade uden Pension, ligesom det indtil videre blev forbudt ham at forlade Citadellet. P. fik sin beslaglagte, ikke betydelige Formue tilbage, blev snart sat i Frihed og tog Ophold i Rensborg hos sin ovfr. omtalte Broder. En medvirkende Grund til Dommens Strængthed var Frederik VI's Frygt for Napoleon, som var bleven rasende ved Efterretningen om Flaadens Udlevering, hvorved hans Planer vare blevne krydsede. Efter Kejserens Fald blev P. tagen til Naade; 1816 fik han Pension og Tilladelse til at bære Uniform og Feltegn foruden andre Beviser paa Kongens Bevaagenhed. Han døde i Rensborg 28. Jan. 1823.

Medd. fra Krigsark. III. Ræder, Danmarks Krigs- og polit. Hist. I. Blom, Krigstidr. i Sjælland 1807. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893. *A. Tuxen.*

Pfaff, Sophus Wilhelm Vandall, f. 1827, Officer. P. er en Søn af Erik P., Oberst og Chef for 6. Dragonregiment, og Agathe Johanne f. Faber og blev født i Slagelse 26. April 1827. Han var Landkadet, da han i April 1848 udnævntes til Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1847 og blev ansat ved 11. Bataillon, hvormed han deltog i Slaget ved Slesvig, Kampene ved Nybøl og Dybbøl, Aaret efter i Fægtningerne ved Kolding og Gudsø samt i Slaget ved Fredericia, 1850 i Slaget ved Isted og Kampen ved Stenten Mølle, i det han 1849 var bleven Premierlieutenant. I 1853—54 foretog han paa egen Bekostning en Rejse paa 8 Maaneder til forskjellige Stater i Evropa og fik 1859 Tilladelse til at gjenne-gaa Normal-skydeskolen i Vincennes, hvorfra han medbragte de bedste Vidnes-byrd, saa at han s. A. blev ansat ved Haandvaabenafdelingen under det kongl. Artilleri. I en Række af Aar var han nu virksom paa Vaabenvæsenets Omraade og sendtes i 1862 til England og Frankrig for at overvære forskellige Geværforsøg. Han medvirkede ogsaa ved Rejsningen af Skyttesagen i 1861 og var i en Række af Aar Formand for Forretningsudvalget for Centralkomiteen for Skytteforeninger, efter at Kapitajn Mønster (XII, 105) havde fratraadt denne Stilling. I «Dansk Maanedsskrift» 1861 har han skrevet en Afhandling om «det engelske Riffelselskab» og i «Tidsskrift for Krigsvæsen» 1862—68 flere andre Afhandlinger, af hvilke «Tilbage-blik paa Armeens Bevæbning i 1863» har en vis historisk Interesse.

Under Krigen 1864, i hvilket Aar han forfremmedes til Kapitajn, var han ansat ved Armeens Artilleri og forestod Haandvaabenafdelingen. I 1865 blev P. udkommanderet til England og Frankrig for at undersøge Haandvaabenspørgsmaalets Standpunkt og 1867 i samme Øjemed til flere andre Stater, hvorefter Remingtonriffelen indførtes i vor Hær, medens han derpaa med Iver arbejdede paa Oprettelsen af en Skydeskole ved Fodfolket, for hvilken han blev Chef 1869. Skolen havde baade at oplære Befalingsmændene i Brugen af det nye Vaaben og ved Prøver og Forsøg at holde Skridt med Haandvaabenes Udvikling. Udnævnt til Oberst i 1879 blev han et halvt Aar senere Chef for 3. og i 1884 for 13. Bataillon samt Aaret efter Souskommandant i Kjøbenhavn; 1882 overværede han Manøvrerne ved det 2. franske Armékorps. I 1886 blev han Chef for 2. Regiment og Kommandant paa Kronborg samt Kommandør af Danebrog (2. Grad), og det overdroges ham, der i 1881, 82, 88 og 90 havde været Medlem af forskellige Vaabenkommissioner, i sidstnævnte Aar at lede Prøverne med Gevær af Model 1889 ved 2. Regiment.

I 1891 udnævntes P. til Generalmajor og Chef for 2. jyske Brigade, benaadedes 1893 med Kommandørkorset af 1. Grad af Danebrog og blev 1895 Chef for 2. sjællandske Brigade; Aaret efter attacheredes han Kejser Nicolaus af Rusland under dennes Ophold her ved Hoffet. Paa Grund af Alder afskedigedes han i 1897 af Krigstjenesten. — P. blev 28. Maj 1852 gift med Marcelline Dorothea Weile, Datter af Vinhandler og Borgerrepræsentant P. W. i Aalborg.

P. N. Nieuwenhuis.

Pfeiff, Daniel, 1618—62, Præst, var født 13. Juli 1618 i Stettin. Hans Fader, Johann P., var Dr. jur. og Advokat ved den hertugelige Hofret i Pommern; Moderen var en Datter af Generalsuperintendent Jacob Faber i Stettin. Efter at have nydt en fortrinlig Undervisning hjemme begyndte han efter Faderens Ønske at studere Jura, men slog siden om til Theologi; studerede navnlig i Kønigsberg og kom o. 1641 til Danmark, hvor hans Morbroder havde været Kansler hos Enkedronning Sophie paa Nykjøbing Slot, og hvor flere Slægtninge fandtes, deriblandt Dr. Henrik Ernst, Professor i Sorø (IV, 569), paa hvis Anbefaling han kom til at rejse udenlands med 2 unge Adelsmænd. Rejsen varede i 6 Aar. Under denne udgav han 1648 i Strasburg en Disputats «De mystica unione fidelium et Christi», der viser, at han, ligesom Ernst, tilhørte den

religiøse Retning, der hos os især er repræsenteret af Holger Rosenkrantz. Efter Hjemkomsten blev han 1651 Andenpræst ved Petri tyske Menighed i Kjøbenhavn, tog 1653 Magistergraden og blev 1654 Sognepræst ved samme Kirke, i hvilken Stilling han nød megen Anseelse. Han havde en høj Stjerne hos Frederik III, til hvis Ære han i Anledning af Arvehyldingen lod opsætte et Monument med en lang latinsk Lovtale ved sin Præstegaard. 3. Febr. 1662 udnævntes han til theologisk Professor ved Universitetet uden derfor at opgive Præsteembedet; men han døde allerede 18. Avg. s. A. — Gift med Gertrud, Datter af Raadmand Oluf Lund i Nykjøbing paa Falster.

Vinding, Acad. Haun. S. 436 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 149 f. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

H. F. Rørdam.

Pfeil, Anna Doris, s. Hansen (VI, 583).

Pfingsten, Georg Wilhelm, 1746—1827, Døvstummelærer, Søn af Tambour i den storfyrstelige Hær Georg Martin Friedrich P. og Catharine Marie f. Witt, fødtes i Kiel 5. Marts 1746. Efter en højst ulykkelig Barndom kom han 1760 til St. Petersborg for at indtræde i Hæren, men Kejser Peters Mord (1762) gjorde en brat Ende paa disse Planer. Saa lærte han Parykmagerhaandværket, og efter megen Omflakken nedsatte han sig 1773 som Mester i Lybek; men snart gik Parykken af Mode, og P. optraadte da som Musik- og Danselærer og opfandt forskellige militære Signalsystemer med Flag, Trommehvirvler o. a. m. I sin Barndom havde han levet sammen med 2 døvstumme Børn og faaet en levende Interesse for disse ulykkelige; overalt, hvor hans omflakkende Liv senere førte ham hen, opsøgte han saadanne og erhvervede sig derved Indsigt i deres Sindstilstande og Tænkesæt og udarbejdede paa egen Haand et Tegnsprog for dem. Til sidst henledtes Offentlighedens Opmærksomhed paa hans Bestræbelser; 1787 overlod Magistraten i Lybek ham et døvstumt Barn til Opdragelse, flere fulgte efter, og 1791 ansattes han som Lærer og Organist i Hamberge for mere uforstyrret i sin Fritid at kunne tage sig af denne Gjerning. Senere anbefaledes han til Grev A. P. Bernstorff, og 1799 kaldede Kronprins Frederik ham til Kiel som Døvstummelærer med en aarlig Løn af 300 Rdl. Snart samlede han henimod en Snes Elever om sig; disse fik dog kun fri Undervisning, ikke frit Ophold, og først da en kongl. Forordning af 8. Nov. 1805 paabød, at alle fattige døvstumme Børn i Hertugdømmerne skulde opdrages paa

det offentlige Bekostning i P.s Skole, fik denne en almen Betydning. 1810 flyttedes den til Byen Slesvig, fik Prædiketet kongelig og fortsattes i den følgende Menneskealder som en halv privat, halv offentlig Anstalt (jvfr. VII, 369) under en Direktions Ledelse. P.s Originalitet, Iver og Indsigt fandt almindelig Anerkjendelse. 1812 udnævntes han til Professor, og 1816 hædredes han af det patriotiske Selskab i Altona. Med usvækket Kraft fortsatte han sit Arbejde i Abnormskolens Tjeneste højt op i Alderdommen, og først 1826 lod han sig pensionere. Han har udgivet nogle Lærebøger og en Del Artikler om døvstummes Behandling i forskellige holstenske Tidsskrifter. Han døde 27. Nov. 1827 i Slesvig.

Lahde, Portraiter med Biographier af Danske, Norske og Holstenere (1806). Paulsen, Die Taubstummen-Anstalt in Schleswig (1839). Allg. Deutsche Biographie XXV.
P. Lauridsen.

Pfleger, Augustin, —o. 1686, Musiker, navnlig ret anset som Kirkekomponist, var 1665 Kapelmester hos Hertug Christian Albrecht af Holsten-Gottorp og skrev i denne sin Egenskab Musikken til Indvielsen af Universitetet i Kiel s. A., «Odæ concertantes D. G. Morhofi», der udkom i Trykken 1666. Ligeledes havdes der fra hans Haand, men kun i Manuskript, en Aargang Kirkemusik, «Bicinia et tricinia», bestemt for Staden Flensborg. Før han kom i holsten-gottorpsk Tjeneste, beklædte han Stillingen som Kapelmester hos Hertug Julius Henrik af Sachsen, hvilket ses af hans 1661 i Hamborg udgivne «Psalmi, Dialogi u. Moteten von 2, 3, 4 u. 5 Stimmen». Han skal være død i Schlackenwert i Böhmen o. 1686.

Moller, Cimbria lit. II. Gerber, Lex. og Neues Lex. d. Tonkünstler.

V. C. Ravn.

Pfueg, Christian Carl, 1728—1809, Officer, født paa Uggerslevgaard paa Fyn 19. Juli 1728, Søn af Major ved fynske nationale Infanteriregiment Bendix Ludvig P. og Hedevig f. Munk. Efter at have erhvervet sig Kundskaber paa flere Omraader og derefter at have været Huslærer paa en Herregaard blev P. 1753 Værkbase ved Fortifikationsetaten i Danmark, 1754 Underkonduktør og tillige Sekondlieutenant ved falsterske hvervede Infanteriregiment, 1759 Premierlieutenant, 1760 Konduktør og 1761 Kapitajn af Infanteriet. Han havde den Gang i 2 Aar med kongelig Understøttelse taget Del i Syvaarskrigen, først paa preussisk, siden paa fransk Side, var bleven fransk Kapitajn og Adjutant hos General, Grev Saint-

Germain. Denne havde, da P. 1762 kom hjem, faaet Kommandoen over den danske, i Holsten mobiliserede Hær. Han ansatte strax P. som 2. Ingeniørofficer ved Felthæren og vedblev at interessere sig for ham, ogsaa efter som Præsæs i Generalkrigsdirektoratet at være traadt i Spidsen for Hærstyrelsen. P. kom saaledes efter Tegninger af Jardin (VIII, 389) til at lede Opførelsen af Sølvgadens Kaserne, 1765—71, samtidig med at det var overdraget ham at iværksætte en Omordning af Invalidevæsenet. Saint-Germain følte sig nemlig forarget over den elendige Maade, hvorpaa man paa «Krigshospitalets Ladegaard» sørgede for gamle, udtjente Soldater og deres efterladte, og ønskede denne Anstalt reformeret i mere human Aand. For fuldstændig at kunne hellige sig denne Opgave traadte P. 1765 ud af Ingeniørkorpset. I den Gaard i Store Kongensgade, hvor siden Opfostringshuset blev anbragt, fik han indrettet nye og gode Lokaler for den nævnte og et Par mindre Anstalter af lignende Natur. Disse forenedes til en Stiftelse, der skulde have heddet «Frederiks Plejehus», men, da den 1769 var færdig, blev kaldt «Christians Plejehus», og hvis Direktør P., der 1768 fik Majors Karakter, var i en Del Aar, ikke altid under lette Forhold. Meget mod sit Ønske maatte han 1775—76 lade Plejehuset foretage en ny Flytning, til Sølvgadens Kaserne. Flytningen, der var lige uheldig for begge de 2 Etablissementer, P. selv havde skabt, synes at være foregaaet under ret forstyrrede Forhold, og den Ulyst, hvormed P. gik til Værket, har vel heller ikke virket heldig. Paa Grund af Mangler i Penge- og Inventarieregnskabet fik han 1782 Afsked uden Pension.

Efter Opfordring fra Kommercekollegiet overtog P. nu en Tøjfabrik i Lyngby, men den bragte ham kun Tab og maatte 1784 nedlægges. Efter Regeringsforandringen s. A. blev der tilstaaet ham en Pension paa 800 Rdl., hvad der tillige var at betragte som en Æresoprejsning. Han havde efter sit eget Udsagn «søgt at erhverve sig saa vel Litteraturindsigt som andre i Økonomien og Landhusholdningsvæsenet indløbende Kundskaber og end ydermere beflittet sig paa ikke at være fremmed i Theologi, Sprogkyndighed og belles-lettres». I flere af disse Retninger optraadte han ogsaa som Forfatter, men uden videre Held, hvorimod han har givet Meddelelser af Interesse om sit eget Levned og om Saint-Germains Virken i Danmark. P., der døde 16. Maj 1809 i Kjøbenhavn i en Svigersøns Hus, var i Juni 1764 bleven gift med sit Søkende-

barn Hedevig Rebecca Rasch (f. 1745 † 1786), Datter af Justitsraad Johan Caspar R. til Rønningesøgaard.

Milit. Tidsskr. XXI. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

H. W. Harbou.

Pflug, Frederik Andreas, 1726—1812, Officer, Broder til den foregaaende, var født 1726 (døbt 22. Okt.) i Skjellerup paa Fyn. Han blev 1747 Fændrik ved Kronprinsens Regiment (det senere Kongens Livregiment), et Aar efter Sekondlieutenant, 1756 Premierlieutenant og 1760 karakt. Kapitajn. Hans Regimentschef betegner ham som en meget intelligent Officer, hvis Karakter det dog ikke er let at blive klog paa. Han havde ogsaa Interesser uden for det militære ligesom Broderen, og det er vel denne, der, da Saint-Germain bl. a. ogsaa vilde reformere det militære Uldmanufaktur, henledte Opmærksomheden paa P. Han blev i Begyndelsen af 1764 udnævnt til Direktør for Fabrikken, der var installeret paa «Guldhuset» (nu Garnisonssygehuset), og tog med Iver fat paa sin Opgave: at fremstille godt og billigt «Kommissklæde», men har næppe formaet at løse den rigtig tilfredsstillende. For at undersøge Fabrikkens Tilstand blev der 1773 nedsat en Kommission under dens tidligere Kasserer Etatsraad H. H. Koefoed (IX, 332); ved Aarets Udgang blev P. sat paa Ventepenge og afløst af Koefoed, hvilket mange Aar senere gav Anledning til en ret nærgaaende Polemik mellem P. og Koefoeds Søn Etatsraad Daniel K. Siden 1770 havde P. tillige været Medlem af General-Landvæsenkommissionen, men da denne 1773 var bleven hævet, stod han ganske uden Ansættelse. Han havde 1767 faaet Majors og fik 1779 Oberstlieutenants Karakter, men da han søgte om paa ny at træde ind i Hæren, blev det betydet ham, at han havde været for længe borte fra Geledet. Han fik derimod Haab om et civilt Embede, og endelig 1790 blev han Land- og Søkrigskommissær for Sjællands Distrikt. Kort efter fik han Titel af Generalkrigskommissær, tog Afsked 1803 og døde 12. April 1812. Han har ogsaa forsøgt sig som Oversætter, dramatisk og økonomisk Forfatter. Gift 1763 med Margrethe Agnete Pultz (f. 29. Nov. 1734 † 14. April 1770), Datter af Ritmester Henrik Christopher P. til Møllegaard.

Riegels, Frederik IV's Hist. II, 861 ff. samt «Bielag» hertil af D. Koefoed (1799). Nyerup, Lit. Lex.

H. W. Harbou.

v. d. Pfordten, Hans Erasmus, 1646—1710, Officer, hørte til en anset sachsisk Adelslægt og var født paa Riddergodset

Pinnewitz ved Meissen 14. Okt. 1646. 15 Aar gammel kom han til det danske Hof, og medens han var Page, lod Kongen ham lære Fyrværker- og Artillerikunsten ved Kjøbenhavns Tøjhus. v. d. P. blev 1671 Fændrik ved Kongens Livregiment til Fods og gjorde derefter et Par Felttog med under den berømte brandenborgske General Derfflinger. Ved sin Hjemkomst blev han 1675 Lieutenant ved Livregimentet og steg under den skaanske Krig rask i Vejret ved samme Afdeling: 1676 til Kapitajn, 1678 til Major, 1679 til Oberstlieutenant. Efter i et Aars Tid at have fungeret som Vicekommandant i Citadellet blev v. d. P. 1683 Oberst og Kommandant i Frederiksstad i Norge, 1694 Kommandant paa Kronborg, 1696 tillige Chef for Fortifikationsetaten i Danmark, 1699 Brigadér og 1708 Generalmajor. I Fortifikationens Udvikling her i Landet har han næppe sat varige Spor; som Kommandant var han, uagtet han ikke kom til at tage direkte Del i Krigsbegivenhederne, gjentagende i nær Berøring med disse. Han var saaledes i en ret vanskelig Stilling, da en engelsk-hollandsk Flaade i Juli 1700 løb ind i Sundet for at forene sig med den svenske mod den danske Flaade, uden at Sømagterne officielt havde Krig med Danmark. v. d. P. kunde derfor kun bruge sine Kanoner til Salut, og mod den svenske Hær, der med Carl XII faa Uger efter gik i Land et Par Mil syd for Kronborg, fik han heller ikke løsnet et Skud. Noget lignende var Tilfældet 10 Aar senere under Felttoget i Skaane. Den anstrængte Virksomhed, som v. d. P., der var begyndt at skrante, nu udfoldede for at sætte Fæstningen i Forsvarsstand og sikre Forbindelsen med Helsingborg, var vistnok Aarsagen til hans Død i Maj 1710. Som saa mange andre af Frederik IV's højere Officerer viste han maaske ikke synderlig Selvstændighed og Selvtillid, men han var en tro og paalidelig Soldat. Det Hus i Helsingør, som Kongen havde foræret ham, lod han efter Slaget 10. Marts indrette til Lasaret. v. d. P. havde 1683 ægtet Sophie Wissing (f. o. 1657 † 1715, begravet 28. Maj), Datter af Kjøbmand i Kjøbenhavn Jens Jensen W.

A. Hoff, Leichpredigt üb. H. E. v. d. P. (1710). Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpsen 1684—1893. *H. W. Harbou.*

v. d. Pfordten, Ulrik Wilhelm, o. 1684—1761, Officer, er Søn af foranstaaende H. E. v. d. P. 1701 blev han ansat som Fyrværker ved holstenske Artillerikorps. Næste Aar fik han Tilladelse til at deltage i Kampagnerne i Holland. Her tjente han en Tid lang som Fændrik ved Oberst Schönfeldts Bataillon (dansk)

og blev saaret ved Høchstедt (1704). I 1705 hjemkaldt af sin Oberst fik han dog Kongens Tilladelse til endnu at gjøre Kampagnen med 1706. Imidlertid var han her hjemme 1705 bleven Lieutenant ved holstenske Artilleri, hvorved han efter sin Hjemkomst gjorde Tjeneste, indtil han kom til at deltage i Felttoget i Skaane, hvor han i Slaget ved Helsingborg (1710) blev saaret og fangen, men udvexlet endnu s. A. Efter sin Hjemkomst blev han Kapitajn ved holstenske Artillerikorps, deltog med sit Kompagni nogle Gange i de senere Kampagner, blev 1722 Major og 1728 Oberstlieutenant i samme Korps. Ved at deltage i at kjøbe Oberst Dilleben ud blev han i 1733 Chef for norske Artillerikorps og tillige Oberst af Infanteriet. 1744 forflyttedes han til holstenske Artillerikorps som Chef. Han blev derefter Generalmajor 1746 (med Anciennitet fra 1742), 1754 hvid Ridder, 1755 Generalieutenant og 1756 Chef for danske Artillerikorps, men fik tillige Overkommando og Inspektion over holstenske. Da han ejede en Gaard i Rensborg og klagede over sin Alder, fik han Tilladelse til at blive boende i Rensborg. Her døde han 18. Jan. 1761.

v. d. P. var en dygtig Artilleriofficer, der i flere Retninger gjorde sig fortjent af sit Vaaben, men særlig maa fremhæves hans Bestræbelser for at fremme Udbredelsen af Kundskaber blandt Artilleriofficererne. I dette Øjemed fik han forskjellige til at holde Forelæsninger over Matematik og Artillerividenskab for Officererne i Rensborg. Dette standsede dog, da Rustningerne til Krigen imod Rusland begyndte, men det havde gjort den Nytte, at Opmærksomheden henleddes paa, at Artilleriofficererne trængte til bedre Oplæring, hvilket saa nogle Aar senere førte til, at Artillerikadet-akademiet oprettedes. Han udvirkede ogsaa, at der anvistes aarlig 50 Rdl. til Indkjøb af videnskabelige Værker, og lagde derved Grunden til det nuværende Artilleribibliothek. End videre opnaede han, at det i 1756 tillodes, at ved hvert Artillerikompani én Søn af en af Officererne maatte ansættes i Underkonstablers Nummer paa den Betingelse, at Forældrene anvendte Pengene til at lade deres Sønner oplære i Matematik m. m., for at de kunde blive mere skikkede til at blive Officerer. v. d. P. var selv en belæst og kundskabsrig Officer og Ejer af et udmærket Bibliothek i militærvidenskabelig Retning. Som Forfatter er han dog kun optraadt med 2 Sørgetaler, han paa Tysk har udgivet over Generalerne Fuchs og Rømeling.

v. d. P. blev gift, vistnok i Begyndelsen af Trediverne, med

Cathrine Marie Eberhertz, Datter af Generalmajor Frederik E. Hun døde 6. Okt. 1793.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Abrahamson, Gesch. der Artillerieschule. Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner S. 202. *P. C. Bang.*

Philip, Hertug af Slesvig-Holsten-Glücksborg, 1584—1663, Søn af Hertug Hans den yngre (VI, 572). Han fødtes 15. Marts 1584, opdroges af den lærde Albrecht v. Eitzen, studerede i Tübingen, berejste Italien og var i Kong Christian IV's Følge ved dennes Indtog i Hamborg i Okt. 1603. Han blev derefter knyttet til det danske Hof, var 1609—11 Hofjunker og var i Kongens Følge under Kalmarkrigen. Efter Faderens Død tiltraadte han Besiddelsen af Glücksborg med de 4 Sogne i Sundeved Broager, Nybøl, Ullerup og Satrup. Ligesom Faderen var han ivrig for at opkjøbe Godser og oprette Hovedgaarde. Efter sin ældre Broder Hertug Johan Adolf af Nordborg († 1624) arvede han Byen Ærøskjøbing, Øster Bregninge, Vindeballe, Tranderup og Stokkeby paa Ærø, købte 1646 Freienwillen og 1648 Graasten med Fiskbæk, oprettede Hovedgaardene Philipsborg, Krammark og Skodsbølgaard samt byggede 1636 Slottet Philipsborg i Ullerup Sogn. Paa sine Godser før han frem med stor Strængthed og var indviklet i flere Retsstridigheder med sine Brødre. Hertug Ph. døde 27. Sept. 1663. — I sin Ungdom havde han kaaret en Datter af den russiske Storfyrst Godunov til sin Brud, men Forbindelsen kom ikke i Stand. Han ægtede 23. Maj 1624 paa Neuenhaus Sophie Hedevig (f. 1605 † 1. Febr. 1660), Datter af Hertug Frands II af Sachsen-Lauenborg. Af hans Sønner, der stode i Gunst hos Christian IV — og af hvilke Hans, der ligesom 2 andre Brødre døde i sin Ungdom, blev opdraget hos Kongen —, arvede Hertug Christian (III, 529) Glücksborg.

Louis Bobé.

Philip, Hertug af Gottorp, 1570—90, Søn af Hertug Adolf af Gottorp, blev født 10. Avg. 1570 paa Gottorp Slot. Han fulgte med sin ældre Broder Hertug Frederik (V, 329) paa dennes Udenlandsrejse og modtog Undervisning i Latin og Fransk af deres Lærer Franskmanden Antoine de Cauce. Ved sin Broder Frederiks Død 15. Juni 1587 blev han hans Efterfølger, men var ikke fuldmyndig, hvorfor Styrelsen forblev i Hænderne paa hans Moder, Christine af Hessen (III, 574). Den skarpe Strid, som under hendes Ledelse udbrød med Stænderne, i det hun ønskede Sønnen til Regent i den gottorpske Del af Hertugdømmerne uden Stændernes

Valg, endte med hendes og hans Nederlag, i det de maatte finde sig i, at Landdagen 19. Sept. 1588 valgte ham til Hertug og modtog Løfte om Privilegiernes Overholdelse. I den nærmest følgende Tid fulgte en Uenighed med den danske Regering om Svabsted Amt, men allerede 18. Okt. 1590 døde P., vistnok af Brystsvaghed forbundet med Udsvævelser; han begravedes i Slesvig Domkirke.

Lackmann, Einl. z. Schlesw.-Holst. Hist. II, 13 ff. Waitz, Schlesw.-Holsteins Gesch. II, 415 ff. Danmarks Riges Hist. IV, 16 ff. *J. A. Fridericia.*

Philip Ernst, Hertug af Slesvig-Holsten-Glücksborg, 1673—1729, Sunnesøn af ovennævnte Hertug Philip († 1663) og Søn af Hertug Christian (III, 529). Han fødtes 5. Maj 1673, modtog under Ledelse af Johan Hieronymus v. Petkum en omhyggelig Opdragelse, fik 1686 af den danske Konge tildelt en Pension af 1000 Rdl., der 1689 forhøjedes til det dobbelte og endnu udbetaltes 1693. Han studerede 1689 i Genf og Turin og blev ved Operahusets Brand paa Amalienborg 19. April s. A. frelst ud af Flammerne af sin Hofmester Limburg, der selv fandt Døden. I Sommeren 1692 tog han Del i Felttoget i Flandern og var med i Slaget ved Steenkerke. Hjemvendt i Slutningen af Aaret udnævntes han til Kapitajn i Prins Christians Regiment, tog Aaret efter Del i Belejringen af Ratzeburg, blev 1694 Major, 1695 Oberstlieutenant og var atter i Flandern, indtil han efter Freden i Rijswick vendte hjem. 1698—1700 var han Oberst ved fynske Regiment til Fods og oprettede sidstnævnte Aar et Dragonregiment, som dog kort efter blev forenet med Livregiment Dragoner, da det ikke konvenerede Hertugen at gaa med til Sachsen. Ved Faderens Død 1698 arvede han Glücksborg, blev 1716 blaa Ridder og rejste 1729 efter sin Fætter Johan Ernst Ferdinands Død som nærmeste Agnat Krav paa Hertugdømmet Pløen, men afvistes med sin Fordring. Hertugen døde 12. Nov. s. A. Han var 3 Gange gift: 1. (15. Febr. 1699) med Prinsesse Christine af Sachsen-Eisenberg (f. 4. Marts 1679 † 24. Maj 1722); 2. (2. Sept. 1722) med Catharine Christine f. Ahlefeldt (døbt 13. Nov. 1687 † 8. Maj 1726), Datter af Landraad Ditlev Sivert A. til Brodau, Enke efter polsk Generalmajor Johnstone; 3. (17. Okt. 1726) med Prinsesse Marie Charlotte af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (f. 5. Sept. 1697 † 30. April 1760).

Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. X, 345.

Louis Bobé.

Philip Ludvig, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg, 1620—89, yngste Søn af Hertug Alexander (I, 177), fødtes 27. Okt. 1620. I

kejserlig Tjeneste avancerede han til Feltmarskal-Lieutenant og købte 1664 Slottet og Amtet Wiesenburg med Byen Kirchberg ved Meissen, men afstod det senere til sin ældste Søn og erhvervede Slottet og Flækken Ober-Kotzau i Fyrstendømmet Kulmbach-Baireuth. Hertugen døde 10. Marts 1689 i Schneeberg. Han var 3 Gange gift: 1. (15. Nov. 1643) med Catharine († 1649), Datter af Grev Christian af Waldeck og Enke efter Grev Simon Ludvig af Lippe; 2. (2. Maj 1650 i Homburg vor der Höhe) med Anna Margrethe (f. 31. Avg. 1629 † 4. Avg. 1686), Datter af Landgrev Frederik af Hessen-Homburg; 3. (26. Juli 1688) med Magdalene Christine (f. 3. Avg. 1652 † 18. Dec. 1697), Datter af Grev Henrik I, den ældre, af Reuss-Greiz. Med Hertugens Sønesøn Leopold uddøde 1744 den efter ham opkaldte Wiesensburger-Linje af de sønderborgske Hertuger.

Louis Bobé.

Philippa, 1394—1430, Dronning, var yngste Datter af Henrik IV, Konge af England (1399—1413) og blev født 4. Juli 1394. Da Henrik efter sin Tronbestigelse ønskede at styrke sig ved et Forbund med de forenede 3 nordiske Riger, foreslog han allerede 1401 Dronning Margrethe en dobbelt Ægteskabsforbindelse: hans ældste Søn skulde ægte Erik af Pommerns Søster Cathrine og Kong Erik selv Ph. Gjentagne Gange drog der Sendefærd fra det ene Land til det andet, men Forhandlingerne, som fra dansk Side især førtes af Ærkedegn Peder Lykke (X, 521), trak dog længe ud, bl. a. fordi den besindige Margrethe var ganske imod en Alliance, der kunde drage Norden med ind i Englands Krige; Tanken om her at søge en Brud til den engelske Tronfølger blev opgiven, og først 1405 naaede man til Enighed, hvad Ph. angaar. 8. Dec. proklameredes hun i England som Dronning over de 3 Riger, Aaret efter førtes hun til Danmark, og 26. Okt. 1406 fejredes hendes Bryllup paa Ærkebispegaarden i Lund.

Danmarks nye Dronning var kun et Barn, og endnu i adskillige Aar efter Brylluppet træder hun kun lidt frem. Det Haab, at hun vilde skjænke sin Mand Børn, svandt efterhaanden bort, og i 1420 blev der truffet en Aftale mellem hende og Kongen om de Dele af Rigerne, der skulde tilkomme hende som Enkeeje, en Ordning, hvis egentlige Mening var at bane Eriks pommerske Frænde Hertug Bogislav Vej til Tronen. Det var Eriks Yndlings-tanke, der herved vandt Tilslutning hos hans Hustru, og fra den

Tid kom hun til at spille en ikke ringe Rolle ved Styrelsen. Medens Erik var udenlands 1423—25, var det Ph., til hvem Regeringsmyndigheden var overdraget, og hun styrede klogt og kraftig; bl. a. søgte hun ved en Overenskomst med Hansestæderne at bringe bedre Orden i det danske Møntvæsen. Efter Eriks Tilbagekomst understøttede Ph. ham efter Evne under de store Kampe, der nu udbrød med de forenede Holstenere og Hanseater. I 1426 var hun i Sverige for at skaffe Hjælp fra dette Rige, under Angrebet paa Kjøbenhavn 1428 skal hun efter Traditionen være optraadt med stor Energi, og Aaret efter udrustede hun et Flaadetog mod Stralsund, der i øvrigt faldt uheldig ud.

Endnu sidst paa Aaret 1429 var Dronningen i Danmark, men saa tiltraadte hun en ny Rejse til Sverige, og her døde hun i Vadstena Kloster 5. Jan. 1430, som det syntes ganske pludselig. Allerede langt tidligere havde hun, følgende Dronning Margrethes Exempel, ladet sig indskrive som Nonne i det navnkundige Birgittinerkloster; ofte havde hun besøgt det og skjænket det rige Gaver; nu fandt hun sin Grav i Klosterkirken, hvor hendes Ligsten endnu er at se. Erik mindedes hende ved saa vel i Vadstena som i flere Domkirker at oprette en «evig» Psalterlæsning, og han taler i Stiftelsesbrevene om Ph. som den, «der sig tro og ærlig beviste mod os alt til hendes Død». At Kongen ved brutal Behandling skal have været Aarsag i Dronningens Død, er kun et senere tendensiøst Sagn, der sikkert er blottet for Grund.

Jahn, Danm. Hist. under Unionskongerne S. 478 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II, 332 ff. Wylie, Hist. of England under Henry IV. *Kr. Erslev.*

Philipsen, Christian Jacob Adolph, 1808—48, Høibergforsker. Jac. Ph. var født 23. Sept. 1808 i Kjøbenhavn, hvor hans Forældre, Silke- og Klædehandler Aaron Ph. og Sophie f. Warburg, vare bosatte. Han dimitteredes privat til Universitetet 1827 og begyndte at studere Jura, men fik saa Lyst til Landvæsenet, opholdt sig paa forskjellige sjællandske Gaarde og rejste udenlands 1834—36 (til Tyskland, Holland, Frankrig, Italien og England). Efter sin Hjemkomst vilde Ph. have kjøbt en Landejendom, men der blev ikke noget deraf; han var imidlertid kommen ind paa Sprogstudier og fik stiftet en «Sprogforening», som dog ikke levede længe. De slaviske Sprog interesserede ham en Tid særlig, og han projekterede en Ruslandsrejse, hvilken ikke blev iværksat. 1838 ansattes han som Volontær ved det store kongl. Bibliothek; 4 Aar efter forfrem-

medes han til Amanuensis. En kort Tid (i 1840) havde han tillige en Stilling som Kostumier ved det kongl. Theater, og 1845 fik han Bevilling som Translatør i Tysk, Fransk, Engelsk og Italiensk. Han deltog i Ungdomsaarene meget i Studenterlivet, hvor han i «Foreningen» gjorde sig bemærket ved tørt Lune, sarkastiske Indfald og en Del Særhed. Fra 1843 begyndte han ivrig at studere Holberg bibliografisk og samlede en stor og fortrinlig Samling Holbergiana, der efter hans Død blev det kongl. Bibliotheks Eje. Selv naaede han ikke at faa udgivet andet end et Prøvehæfte af sit paatænkte Værk, «Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliografi» (1847); men dette Hæfte blev, som lovende et dygtigt Arbejde, vel optaget og skaffede ham Løfte om offentlig Understøttelse til dets Fuldbringelse. Denne indtraf aldrig. 1848 meldte han sig til Tjeneste ved Intendanturen i Jylland; men han kunde ikke taale Strabadserne i Felten, laa ofte paa Lasarettet, og da han havde ansøgt om og faaet Afsked fra Krigstjenesten og stod i Begreb med at rejse hjem fra Horsens, døde han pludselig der 11. Okt. 1848. Han var ugift.

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 371 ff. Molbech, Hist.-biogr. Saml. S. 457 ff. Lorck, 75 Aar S. 51 f. A. Abrahams, Minder fra min Barndom og tidl. Ungdom S. 66 ff. *E. Gigas.*

Philipsen, Gustav, f. 1853, Boghandler og Politiker. Han blev født 27. Okt. 1853 i Kjøbenhavn som Søn af nedennævnte Boghandler Ph. G. Ph. Han blev 1871 Student fra Metropolitan-skolen (med Udmærkelse) og 1875 juridisk Kandidat. Han var derefter Volontær i Justitsministeriet og desuden ansat paa Højesteretsadvokat C. S. Henrichsens Kontor, men maatte ved Faderens pludselige Død 1877 overtage Ledelsen af hans Boghandel og var 1880—95 sammen med en yngre Broder Ejer af denne. De udfoldede en betydelig Forlagsvirksomhed saa vel af æstetiske som af videnskabelige (særlig illustrerede) Værker. Ved Udgangen af 1895 overgik Forretningen til «det nordiske Forlag», men Ph. har siden været Formand i dettes Bestyrelse. Ph. tog virksom Del i Studentersamfundets Smaaskriftudvalg og Rets Hjælp samt i Foreningen for Boghaandværk, til hvis Stiftere han 1888 hørte. Fra 1886 var han Medlem af den liberale Vælgerforenings Bestyrelse, og 1887—95 var han 4 Gange Oppositionens Kandidat ved Folketingsvalgene i Kjøbenhavns 4. Kreds, men opnaaede først Valg 1898. Forinden var han 1893 bleven valgt til Borgerrepræsentationen og var her

jævnlig det liberale Mindretals Ordfører i finansielle og juridiske Spørgsmaal. Som Politiker hylder han den Hørupske Retning.

Emil Elberling.

Philipsen, Hans, † 1576, s. Pratensis.

Philipsen, Harald Aron Peter, 1839—92, Læge, var en Søn af Silke- og Klædehandler Frederik Philip Vilhelm Ph. (Broder til ovennævnte Chr. Jac. Ad. Ph.) og Else Marie Juliane f. Ibsen og fødtes i Kjøbenhavn 30. Marts 1839. Dimitteret fra Metropolitan-skolen 1857 studerede han først Jura, derpaa Medicin og tog 1864 Lægeexamen. Under Krigen s. A. fungerede han som militær Underlæge, de følgende Aar var han Kandidat ved Kommunehospitalet, en kort Tid ligeledes Kandidat ved Sindssygeanstalten ved Aarhus. 1867—68 foretog han en Studierejse og kastede sig særlig over Studiet af Ofthalmologien, hvorfra ogsaa Æmnet til hans Doktordisputats (1868) hentedes. 1869—72 var han Reservekirurg ved Kommunehospitalet, derefter 1872—84 Kommunelæge i Kjøbenhavn, 1874—83 tillige Censor ved Lægeexamen, 1884 blev han Læge ved Brandkorpset, 1885 Læge ved Poliklinikkens Afdeling for Øjensygdomme. Dette Specialfag samlede hans praktiske Virksomhed sig hovedsagelig om, og ogsaa videnskabelig dyrkede han det med utrættelig Iver og Grundighed. I en Aarrække virkede han deri som Privatdocent, og talrige større og mindre ofthalmologiske Publikationer bære Vidne om hans flittige og omfattende Studier, hans dygtige og paaskønnede litterære Evne. Særlig maa fremhæves hans udførlige Lærebog: «Fremstilling af Øjets Sygdomme til Brug for Læger og studerende» (1874; 2. Opl. 1880) og hans populære Arbejde: «Synet og dets Pleje» (1888). 1892, nogle Maaneder før hans Død, der indtraf efter langvarig, kvalfuld Sygdom 11. Avg. 1892, fik han Titel af Professor. — Han ægtede 1. (1877) sit Halvsøskendebarn Johanne Elisabeth Schiødt Philipsen, Datter af Silke- og Klædehandler Christian Arnold Ph., og efter hendes Død (16. April 1881) 2. (1882) Elisabeth Therese Gedde († 22. Febr. 1884), Datter af Oberst Vilhelm Edvard Sophus G.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Bibl. f. Læger 7. R. III, 487 f. *Jul. Petersen.*

Philipsen, Jørgen, —1696, Lagmand, sandsynligvis af dansk Herkomst, nævnes første Gang i offentlig Bestilling 1657, da han ansattes af Norges Statholder Niels Trolle som Ammunitionsskriver;

men allerede 17. Febr. 1656 var han i Christiania bleven gift med Anne Bentsdatter, Enke efter den i 1652 afdøde Raadmand sammesteds Jacob Eggertsen Stockfleth, der tidligere havde været Foged paa Oplandene, hvor nu ogsaa J. Ph. opnaaede samme Stilling i Gudbrandsdalen 1658. Ved sit Giftermaal havde han faaet Formue, den han med stor Dygtighed forstod at forøge, om end undertiden paa mindre god Maade, hvilket medførte ret alvorlige Bondeuroligheder i Dalen i 1660-Aarene. Allerede 1660 trak han sig tilbage fra Fogedbestillingen, men havde imidlertid indlagt sig Fortjenester ved at rejse Bønderne til Throndhjems Lens Tilbageerobring fra Svenskerne 1658, hvorfor han som Medparticipant i Lesje Jærnværk med Jochum Irgens erholdt meget gunstige Privilegier for dette, hvorom han havde ført en heftig Strid med den første Indehaver, Sognepræsten til Fron Mag. Iver Pedersen. Han opnaaede ogsaa 1660 Skattefrihed for en Del Savbrug paa Ringelige og for sit øvrige Jordegods Fritagelse for «borgerlig Tyng og anden Besværing» i Christiania og fik derhos Norderhovs og Holes Kirketiender, alt for sine Fortjenester under Krigen, ligesom han 1663 endnu erhvervede en Mængde Jordegods, som han havde haft i Pant for tidligere Forstrækninger til Kronen. 1669 fik han Bestalling som Vicelagmand paa Oplandene og blev senere virkelig Lagmand sammesteds og Assistensraad ved Overhofretten, hvorhos han 1685 blev Medlem af den norske Lovkommission. Han var for det meste bosat i Christiania, hvor han drev Handel, og opføres 1676 i 1. Klasse ved Udredelsen af Krigsstyr (16 Personer). Til Christiania Skole og Oslo Hospital skjænkede han og hans Hustru 3000 Rdl. i Aaret 1685. Han døde i Avg. 1696 (begr. i Bragernæs Kirke 4. Sept.); hans Hustru begravedes sammesteds 16. April 1704.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. VI, 198 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 205. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. IV og V. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Philipsen, Philip Gerson, 1812—77, Boghandler, er født 27. Juli 1812 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Gerson Ph., var Vexelerer; Moderen var Frederikke f. Goldschmidt. 1826 kom han til Boghandelen hos G. Bonnier, og udlært i 1832 etablerede han sig 1834 i smaa Forhold, væsentlig som Sortimentsboghandler, saaledes at han ogsaa en Tid drev et Lejebibliothek for franske, engelske og tyske Skrifter, «Læseinstitut for udenlandsk Litteratur» kaldte han det. Allerede 1835 forlagde han dog en enkelt Bog,

og han stod nu ved Begyndelsen af en Udvikling, der skulde give ham Betydning i dansk Litteratur, i det han ligesom tilførte den nye Omraader. Hans særlige Felter vare nemlig landøkonomiske, merkantile og populær-naturvidenskabelige Skrifter. «Tidskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben» udkom fra 1854 paa hans Forlag. Paa dette Omraade var hans Specialitet dog Omplantningen af en Række udenlandske Værker, som han valgte med fint Instinkt for, hvad der passede til vore Forhold. Hans Virksomhed gik da ogsaa saa stærkt frem, at medens han i sine første 5 Forlæggeraar (1835—39) kun forlagde 8 Bøger paa i alt $71\frac{1}{2}$ Ark, udsendte han i 1876 28 Bøger paa ikke mindre end 559 Ark, og som den store Forlægger øvede han endnu Indflydelse ved at være omhyggelig i sine Bøgers Udstyrelse, rundhaandet i Anvendelse af Illustrationer samt kulant over for de Sortimentboghandlere, der viste Interesse for hans Forlag. At han tidlig blev bemærket som en dygtig Boghandler, kan ses deraf, at han i 1837 var Medstifter af Boghandlerforeningen. 20. Marts 1851 havde han ægtet Bella Nathanson (f. 29. Febr. 1816), Datter af Vexelerer S. L. N., og ved Ph.s Død 15. April 1877 fortsattes Boghandelen i hendes Navn til 1. Jan. 1880, da den gik over til de 2 Sønner Gustav Ph. (s. ovfr.) og Ludvig Ph. (f. 15. Juni 1855 † 23. Avg. 1895).

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. Nord. Boghandlertid. XI, 263; XIX, 1. Delbanco, Boghandler-Foren.s Festskrift. Dolleris, Danmarks Boghandlere. Bogvennen 1895, S. 41 ff. C. Nyrop.

Philipsen, Theodor Esbern, f. 1840, Dyrmer. Th. Ph. er født 10. Juni 1840 og Broder til ovfr. nævnte Læge Har. A. P. Ph. Han var Landmand, inden han bestemte sig for at blive Maler. Fra 1862 besøgte han Kunstakademiet, men maatte Aaret efter bryde af for at aftjene sin Værnepligt og deltog i Krigen, hvorunder han blev Lieutenant i Reserven. Han fik derfor først 1869 Afgangsbevis som Maler, men har fra 1865 udstillet som Dyrmer. I 1873 vandt han den Neuhausenske Præmie for «Heste, som rides til Svømning». I 1887 fik han det Anckerske Legat og i 1890 første Gang Akademiets Aarsmedaille for «En Vej i Dyrehaven, Efteraar», der blev købt til den kongl. Malerisamling. I Mellemtiden havde han et Par Gange været udenlands til Frankrig, Schweits og Italien. I 1881 begyndte han at gjøre Studier paa Saltholmen, hvorfra Motiverne til en Mængde af hans Billeder ere hentede. Siden 1891 har han

sluttet sig til den frie Udstilling. Ph., som mere udmærkede sig ved et godt Øje saa vel for Dyrenes Bevægelser som for malerisk Virkning end ved en fast sluttet Formgivning, syntes en Tid lang at svigte sit Talent og var løs og vilkaarlig i Gjengivelsen, indtil han, dog gennem en noget porcellænsagtig Behandling, har vundet frem til en lysere og solrigere Farvevirkning, medens han har søgt at uddanne sin Formgivning ved plastiske Forsøg i Gjengivelsen af Dyr. Blandt hans Arbejder fra hans «frie» Periode kan fremhæves «Alleen ved Vognserup» (1894) i uroligt Efteraarsvejr, i Modsætning til Skovgaard's Sommerbillede, og fra Udstillingen 1898 «Udskibning af Kreaturer», et stort Billede med mange godt karakteriserede Dyr.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Phister, Joachim Ludvig, 1807—96, Skuespiller. Ph.s Forældre, Førstelærer ved Nicolai Kirkeskole, senere Klokker ved Helliggeistes Kirke i Kjøbenhavn, Ludvig Harboe Ph. (f. 1779 i Gjerslev Præstegaard paa Sjælland, † 1869) og Christine Marie f. Zartmann (f. 14. Juni 1777 † 1865), sade i temmelig smaa Kaar, da Ludvig Ph. som deres 4. Barn fødtes 23. Maj 1807. Faderen, der var dygtig i sin Lærergjerning og afholdt af sine Omgangsvener, havde den Grundsætning ikke at tage nogen Bestemmelse for sine Sønners Fremtid, før de selv havde vist Anlæg eller ytre Tilbøjelighed i en bestemt Retning, men da at støtte dem af al sin Evne. Derfor modsatte han sig trods sin Hustrus Opfordringer heller ikke Sønnen Ludvigs Theaterlyst, da denne fremtraadte i Forbindelse med udprægede Anlæg for Menneskekopiering, men fik Drengen, der i nogle Aar havde nydt Undervisning i Efterslægtsselskabets Skole, antaget som Danseelev ved det kongl. Theater (27. Maj 1817). Den livlige og opvakte Dreng fik snart en Del Smaaroller, dels i Balletten, dels i Skuespillet, og ved sin kjække Udførelse af en saadan, Bondedrengen i Thaarups «Høstgildet», vakte han saa megen Opmærksomhed, at han, der kjededes ved Danseundervisningen, snart efter ved Lindgreens Indflydelse gjorde Springet fra Danseelev til dramatisk Elev, og skjønt han endnu i nogen Tid maatte gjøre Tjeneste i Balletten, var hans Overgang til Skuespillet en afgjort Sag.

Lindgreen vaagede over Ph.s første Skridt paa Skuespillerbanen, han indprentede ham Korrekthed, Smagfuldhed og Naturlighed i Fremstillingen, og han indpodede sin unge Lærling en brændende Kjærlighed til Holberg og en troende, næsten religiøs Ærefrygt

ikke blot mod Textens Ord, men tillige over for den nedarvede Tradition, og denne blev Ph. siddende saa dybt i Kjødet, at han som fuldmoden Kunstner og Selvhersker i Holbergrepertoiret trods megen Lyst ikke vovede at give sig i Kast med Vielgeschreis Rolle, da hans Opfattelse ikke lod sig forlige med den hævdvundne. Lindgreen skaffede Ph. Scenevanthed og Sikkerhed gennem en Række smaa og ubetydelige Roller og lod ham lidt efter lidt stige til de større og betydeligere, indtil han fandt ham moden til at fremtræde i en stor Holbergrolle; dette skete 6. Maj 1825 som Drengen i «Den pantsatte Bondedreng». Ph., der paa denne sin egentlige Debutaften endnu ikke var fyldt 18 Aar, viste sig i denne Rolle som en paalidelig Elev i sin omhyggelige Gjengivelse af Mesterens Figur — Lindgreen havde spillet Drengen endnu Sæsonen forud —, og lagde han end saaledes ikke nogen selvstændig Personlighed for Dagen, aabenbarede han et ungt Humør og en ualmindelig Dialektfærdighed. Alligevel bleve de næste Aar trange; Theatret savnede en ung Elsker, og da Ph. saa godt ud og førte sig frit, næsten elegant, prøvede Direktionen hans Evner i Elskerfaget, men trods hans forstandige Opfattelse og vindende Ydre faldt hans Forsøg her kummerlige ud; og Ph. maatte, da Theatret paa den Tid ejede en Række ældre og ansete Komikere, der ingenlunde vare til Sinds at vige Pladsen for den unge, nøjes med en Rolle i Ny og Næ. Men han, der færdedes paa Theatret tidlig og silde, paa Prøver og ved Forestillinger, erhvervede sig et omfattende Kjendskab til Repertoiret, og ved pludselige Sygdomsforfald af selv vigtige rollehavende vidste han at udnytte dette Kjendskab til dristige Rolleovertagelser, der skaffede ham ikke blot Velvilje hos Direktionen, men tillige Yndest hos Publikum og Respekt hos ældre Kunstfæller. Som naturligt var, forefaldt disse hastige Rolleovertagelser mest inden for Syngespillet; ved paa en halv Snes Dage at indstudere Leporellos Parti i «Don Juan» (Maj 1827) vandt Ph., der besad ikke blot en smidig og omfangsrig Baryton, men tillige et naturligt musikalsk Gehør, Sibonis Yndest, og Aaret efter tildelte denne ham Poul i «Ungdom og Galskab», i hvilken Rolle Ph. fejrede saa uomtvistelig en Sejer, baade som Sanger og som Skuespiller, at Direktionen ved Enden af det følgende Theateraar (1828—29) ansatte ham som Skuespiller med 300 Rdl. aarlig Gage, foreløbig dog kun paa 3 Aar.

Hidtil havde det været næsten udelukkende i Syngespilroller, at Ph.s dramatiske Begavelse havde udfoldet sig, men i 1829—30

lykkedes det ham at tilkæmpe sig en Plads inden for Skuespillet: 7. Jan. 1830 udførte han sin første Henrikrolle (i «Mester Gert Westfaler»), 2 Maaneder senere overstraaede hans Fantasi som Mygg i Shakspeares «De muntre Koner i Windsor» alle hans medspillende med Undtagelse af C. Winsløw, og 3 Uger derefter viste han sig som Troels i «Barselstuen» fuldt rustet til at løfte inden for Holbergrepertoiret Arven efter sin store Lærer. I den følgende Sæson udførte Ph., der 4. Sept. 1830 udnævntes til kongl. Skuespiller, med Bravour Henrik i «Maskeraden», den vanskeligste i hele Henrikgalleriet; fra da af voxede hans Repertoire, samtidig med at Lindgreen paa Grund af Alderssvaghed maatte indskrænke sin Virksomhed, og efter dennes Afgang nogle Aar senere (1839) blev han i over en Menneskealder den levende Tradition i Holbergrepertoiret, medens han samtidig uden for dette fik vidtrækkende Betydning for saa vel det originale som det oversatte, det ældre som det nyere Repertoire paa den danske Skueplads.

Ph.s Repertoire omfattede i alt 649 Roller; blandt disse indtage de Holbergske en ganske særlig Plads. Han spillede Henrik og Arv med samme Sikkerhed i Teknikken, men paa højest forskjellig Karakteriseringsmaade: medens han fremstillede den Holbergske Lakaj med en upersonlig Livfuldhed, der gjorde ham til en Komedietype, en Art Legemliggjørelse af selve den klassiske Komedies Lystighed, særtegnede han paa det nøjeste Gaardskarlen gennem et dybtgaaende Kjendskab til hans Stand, og hans rige Skaberfantasi sammenføjede de mange Enkeltheder til et Menneske, en lyslevende Bondekarl, maaske ikke netop fra Holbergs egen Tid, men ægte dansk i Sind som i Skind. Ph. søgte ikke i sine Henrikroller ind til Mennesket eller tilbage til Fortiden; hans Henrik — han spillede vel mange Henrikroller, men han fremstillede kun én Henrik — var ikke alene langt finere i Klæder, langt sirligere i Manerer end den Holbergske Tidsalders Lakajer, men Figuren havde, hvad enten han som i «Maskeraden» befandt sig paa den sikre københavnske Grund, eller han som i «Pernilles korte Frøkenstand» færdedes i et ubestemmeligt Spanien, det samme unge skalkagtige Ansigt, den samme strygende Livfuldhed i Talen, den samme vævre Adræthed i Bevægelserne. Særtegnede Ph. ikke de forskjellige Komediens Henriker, gennemstuderede han til Gjengjæld Replikkerne, og uden paa nogen Vis at forvride Ordene eller forvende Meningen gød han over de klassiske Ord en Betonings Komik, hvis forstandsklare Vid og fiffige Forslagenhed lode dem

straale og spille som nyprægede Guldmønter. Medens Ph. saaledes ikke særtegnede sine Henriker, skabte han af disse Rollers hyppige Forklædninger i et Øjeblik lyslevende Mennesker, saaledes omskabte han i «Den stundesløse» sin nevtrale Oldfux, der trods Navneuligheden spillede af Ph. som en Henrik, med forbavsende Hurtighed først til den uanselige Pedant, saa til den buldrende Advokat og endelig til den underdanige Tysker, og han gennemførte Forvandlingen fra Top til Taa: ikke blot Klædedragten og Parykken vare forskellige, men hver Figur havde sit Ansigt og sin Stemme. Sit Mesterstykke i Forvandlingskunst udførte Ph. som Henrik i «Maskeraden», hvor han i den liden Tamperetskomedie, Henrik agerer for Leander, uden mindste Kostumehjælp, kun ved sin Stemme, skabte 4 Personer, hvoraf endog de to talte i Munden paa hinanden; trods Henriks Livré stode de 4 Personer lyslevende for Tilskueren, ja saa illuderende gengav han dem, at han som Dommer oplæste Kjendelsen «med en Røst saa søvnic og træg og kjedelig, at Tilskuerne lullede ind i en Døs, hvoraf Ph. først vakte dem, naar han som en Raket fór op fra Sædet og var den gamle livlige Henrik igjen» (Edv. Brandes). Molières Scapin i «Scapins Skalkestykker» holdt Ph. nær op ad sin Henrik, i det han fremstillede ham som en glat, næsten nystrøgen Pudsensmager, en forslagen Skjælm, ingen ærkedreven Gavtyv, en vittig Intrigant, ingen fortvivlet Skalk. Betegnende for hans Fremstilling af disse klassiske Tjenerroller er det, at Beaumarchais' Figaroer ikke fristede ham stærkt; han spillede kun den ene (i «Figaros Bryllup») ved nogle Sommerforestillinger og førte den ikke over paa Theatrets egentlige Repertoire.

Hos Holberg spillede Ph. uden for Henrik og Arv kun én Rolle af Betydning: Jeppe paa Bjerget (1851). Han paastod selv her nøje at holde sig inden for den Skikkelse, hans Lærer Lindgreen havde fremstillet, og som denne mente kunde føres tilbage til Holbergs egen Tid; og sikkert stod Ph. ogsaa i de utallige Enkeltræk paa Traditionens hundred Aar gamle Grund, om han end med sit Geni gav disse en større, næsten symbolsk Betydning og samtidig udførte dem videre, gennemførte dem sikrere og supplede dem med nye; derimod turde det maaske være nogen Tvivl underkastet, om Helhedsbilledet kunde føres lige saa langt tilbage i Traditionen som Enkelthederne. Efter de overleverede Kritikker synes det i det mindste, som om tidligere Fremstillere stærkere eller grellere have fremhævet den kyniske Liderlighed og den fast

indgroede Drankertilbøjelighed, end Ph. og sikkert før ham Lindgreen gjorde: Ph. dæmpede det frastødende i den første Passion med Diskretion, og over det hæslige i den sidste bredte han med sit Vid en humørfrisk Gratie. Ph. gjorde Jeppe med ét Ord sympathetisk; hele Fremstillingen var anlagt paa at vække Tilskuernes Medfølelse, derfor gjorde han Jeppe i Baronforklædning komisk og ikke raa, komisk-forknyt i Sengen og komisk-overgiven ved Bordet, og derfor gjorde han Jeppe rørende, rørende-skikkelig, hvor han tog Afsked med Livet, og rørende-forkuet over for Nille. Ph., der først mange Aar efter Lindgreens Bortgang vovede sig til Jeppe, havde gjennearbejdet Rollen til de mindste Enkeltheder, og han udførte den med en kunstnerisk Sikkerhed og en indtrængende Forstaaelse, med en livsvulmende Fantasi og en frodig Opfindsomhed, der gjorde hans Jeppe til et Mesterværk af allerførste Rang.

Medens Ph.s Virksomhed i den Holbergske Komædie saaledes var af væsentlig bevarende Karakter, blev han i mangfoldige af de Stykker, der skreves i hans Theatertid, den grundlæggende, i det dels Forfatterne dannede deres Figurer over hans Evner, dels han af intet eller af nogle løse Streger skabte en lyslevende Skikkelse; han blev i mange Vaudeviller og Lystspil den store Skaber af en Række Mennesker af Kjød og Blod, hvis strængt korrekte Omrids han fyldte med en livgivende Gemytsrigdom. Og medens Ph. i sit klassiske Repertoire gjærne tillagde sine Figurer saa meget Vid som muligt — betegnende er det i denne Henseende, at han gjorde Jeppe til en virkelig vittig Mand —, var Væsenssegenskaben for en stor Del af hans Roller i det nyere Repertoire netop Dumhed. Han forstod at variere denne fra tykpandet Stupiditet som hos Niels i «Kjøge Huskors» til elskværdig Naivitet som hos Klokker Link i «Nej», fra sløv Ubekymrthed som hos Skomager Tokkerup i «En Spurv i Tranedans» til geskæftig Godtroenhed som hos Per Qvit i «Pak», fra forlegen Uerfarenhed som hos Mikkel i «De danske i Paris» til stivnet Uberørthed som hos Lord Hastings i «Ninon». Naar Dumheden skulde parres med Elskværdighed, bredte Ph. ofte et barnligt Anstrøg over Figuren, og denne Barnlighed kunde som hos Ole i «Abekatten» strejfe Sentimentaliteten. Ph. var aldrig lystigere i sin Komik, end naar han kunde udlevere til Latteren de narrede, og jo kløgtigere disse indbildte sig at være, desto ubarmhjærtigere fremstillede han deres Latterlighed; hans Repertoire tæller paa dette Felt 2 fuldkommen geniale Figurer: den hastige Politichef Desanais i «Michel Perrin»

og den lune Prokurator Barding i «Soldaterløjer». Omvendt kunde Ph. iklæde den sunde Fornuft et dumladent eller naivt Ydre, f. Ex. som Henrik i «Den politiske Kandestøber» og Sganarel i «Don Juan», og han naaede en fuldendt komisk Virkning netop ved Modsætningen mellem Ræsonnementernes Forstandighed og Udseendets Taabelighed.

Ph. var sikkert den største Forvandlingskunstner, den danske Scene nogen Sinde har ejet, og hans Kunst rakte derfor over endnu mange Karakterfelter: han illuderede lige fuldkomment som den nøgterne Slubbert August i «Sparekassen» og den romantiske Tyveknægt Skriverhans i «Æventyr paa Fodrejsen», som den jordbundne Skolelærer Sørensen i «Intrigerne» og den halv overjordiske Jerusalems Skomager i «Gjenboerne», han formaaede at udstyre den snigende Bagvasker Don Bazile i «Barberen i Sevilla» med en dæmonisk Uhygge og paa den anden Side at gjøre en simpel Tyveknægt som Robertson i «De deporterede» til en udelukkende komisk Figur; paa samme Vis kunde han fremstille den halv afmægtige Gammelmandslystenhed snart i fuldstændig komisk Belysning (Vinter i «Et Æventyr i Rosenborg Have»), snart med hæsleg Naturalisme (Olifur i «Brama og Bajaderen»).

Ph., der 1861 havde faaet Titel af Instruktør, fejrede 27. Maj 1867 sit 50 Aars Kunstnerjubilæum; Aaret efter spillede han sin Klokker Link i «Nej» for 150. Gang. Han stod tilsyneladende endnu i usvækket Kraft, da han i 1872—73 indgav sin Afskedsbegjæring, men umærkelig for alle andre havde hans Hukommelse ved momentane Brist mindet ham om Alderens Komme; 21. Maj 1873 fandt hans Afskedsforestilling Sted, han optraadte som Henrik i «Henrik og Pernille», viste sig som Klokker Link i Monologen «Ja» og fremsagde til sidst en Epilog af F. L. Høedt. Ved sin Afgang blev han Professor. Senere optraadte Ph. adskillige Gange ved velgjørende Privatforestillinger, og ved Holbergs 200 Aars Jubelfest 3. Dec. 1884 stod han atter paa det kongl. Theaters Scene: først reciterede han den ældre Holbergfremstillers Parti i Festkantaten og derefter spillede han Oldfux i «Den stundesløse»; endnu en Gang, ved sin Hustrus 50 Aars Skuespillerindejubilæum 1885, viste han sig som Arv i «Henrik og Pernille» paa det kongl. Theater, men hans Spil disse Aftener var kun en mat Afglans af hans geniale Kunst. — Ph. gav 3 Gange Gjæsteroller i Norge: 1839 med Wilh. Holst paa Christiania Theater, 1843 med N. P. Nielsen i Christiania (4 Uger) og i Drammen (5 Forestillinger) samt 1864 paa Christiania

Theater, hvor han udførte bl. a. Robert i «Amors Genistregere», en Rolle, han først 6—7 Aar senere spillede i Kjøbenhavn.

Ph. var i al sin Gjerning ved Theatret pligtopfyldende og paapasselig i en ganske særlig Grad; han besad et stærkt Helbred og var meget haardfør, sjældnen meldte han sig syg, og endnu sjældnere foraarsagede han Forandringer i Repertoiret eller Standsninger i Theatrets Prøver. Han blev ved det kongl. Theater, da Høedt og M. Wiehe udvandrede, og skjønt han saaledes ikke tog aktiv Del i den store Theaterstrid, tvivlede ingen om, at hans Sympathi var hos Udvandrerne, men ogsaa da udførte han sin Theatertjeneste med Flid og Punktlighed. Det harmede ham derfor i høj Grad, da han i sin høje Alderdom under Læsningen af Fru Heibergs Erindringer i disses 3. Del fandt Beskyldninger for af fjendtligt Sindelag mod Heiberg og paa Grund af en Karakterens Upaalidelighed og Drilagtighed at have tilsidesat den Nøjagtighed, der for ham var Midtpunktet i hans Theatertjeneste. I en kløgt affattet og velskrevet Piece, «Et Nødværge» (1893), tog han til Gjenmæle; han afviste heri med overbevisende Sindighed denne Beskyldning i dens Almindelighed, rettede, støttet paa sin vidunderlige Hukommelse og sine Optegnelser, adskillige Urigtigheder i Fru Heibergs Fremstilling og udførte til Slutning en flatterende Parade mod en uheldig Anmærkning af Udgiveren.

Ph. vedblev efter sin Afgang at følge Theatret med Interesse, og hindrede end hans svækkede Syn ham i de sidste Aar af Selvsyn at dømme om den nye Tids Kunst, hørte han gjerne andre berette om den. Hans Død var let; uden egentlig Sygdom, efter et kortvarigt Ildebefindende døde han 15. Sept. 1896 i Kjøbenhavn i sit mangeaarige Hjem i Rosenborggade.

Ph. var 3 Gange gift: 1. (14. Nov. 1832) med Charlotte f. Oehlen-schläger (f. 21. April 1811 † 12. Marts 1835), en Datter af Adam O., 2. (28. Okt. 1839) med Christiane f. Holst (f. 28. Juni 1811 † 29. Marts 1841), en Datter af Kancelliassessor, Bogholder i Kjøbenhavns Kæmnerkontor Chr. H., og 3. (13. Febr. 1846) med ndfr. nævnte Louise Amalie Petrine f. Petersen. Alle 3 prøvede Lykken paa Scenen, men kun sidstnævnte fik varig Betydning. Mad. Charlotte Ph. nød vel paa Forhaand godt af sin Faders Navn, men hendes Debut som Josepha i «Armod og Højmodighed» (22. Dec. 1832) og hendes næste Rolle, Fanchon i Syngestykket af samme Navn, faldt, trods hendes temperamentsrige Personlighed, saa tarvelige ud, at Direktionen ikke vilde ansætte hende,

og 13. April 1833 optraadte hun sidste Gang. Mad. Christiane Ph. havde inden sit Giftermaal allerede i nogle Aar tilhørt Scenen: hun debuterede 17. Marts 1835 som Agathe i «Jægerbruden» og gjorde ved sin stilfærdige Tækkelighed god Fyldest i en Del Operaroller, men vandt sig intet stort Publikum; hun optraadte sidste Gang 19. Marts 1841 som Pamina i «Trylleføljeten».

Overskou, Den danske Skueplads IV—VII. P. Hansen, Den danske Skueplads II—III. Zinck, J. L. Phister (1896). E. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 287 ff. Holbergs Komedier, Jubeludg., III. Illustr. Tid. VIII, 269 ff.; XIII, 645 f.; XIV, 329 ff. Nær og Fjern III, Nr. 79 f. G. Brandes, Kritiker og Portrætter S. 94 ff. Da Capo! II, 65 ff. *Arthur Aumont.*

Phister, Louise Amalie Petrine, f. 1816, Skuespillerinde. Fru Ph. er født 21. Jan. 1816 i Kjøbenhavn; Faderen, Naalemagermester William Valerius Petersen, efterlod ved sin Død Moderen, Marie Christine f. Andersen, i meget trange Kaar; dels for at hjælpe paa disse, dels af ungdommelig Theaterlyst henvendte den 18aarige Louise sig til Syngemester Siboni om Ansættelse som Koristinde ved det kongl. Theater. Siboni, der øjnede dramatiske Anlæg hos hende, vakte Ægteparret N. P. og Anna Nielsens Interesse for den unge Pige, saa at hun ikke blot kom til at nyde godt af Mad. Nielsens Instruktion i Skuespilkunst, men endog optoges i det Nielsenske Kunstnerhjem. 10. April 1835 debuterede Jfr. Petersen som Anna i «Fornuftgiftermaalet» og virkede derefter uafbrudt — fra 13. Febr. 1846 som ovfr. nævnte J. L. Phisters Hustru — i 2 fulde Menneskealdre paa den danske Skueplads; hun optraadte sidste Gang 28. Maj 1895 som Mad. Rust i «Sparekassen».

Fru Ph.s største Betydning som Skuespillerinde er, at hun ved sin Mands Side levendegjorde en Holbergsk Pernille, hans Henrik næsten jævnbyrdig. I god Samstemning med denne skiftede hendes Pernille hverken Sind eller Skind, hverken Klædedragt eller Ansigt, end sige Ungdom og gode Sæder efter de forskellige Komediervexlende Pernillekarakterer. Hun var vims og adræt i sine Bevægelser, frisk og glat i sit Ansigtstudtryk, ung og frejdig i sit Humør, ren og pillen i sin Paaklædning, snarraadig og rap i sin Tanke, klog og klar i sin Tale, nøjagtig paa samme Vis, hvad enten Pernille var den tro Kammerpige som i det «Det lykkelige Skibbrud» eller en Jomfru Løs-paa-Traaden som i «Julestuen», en kjærlig Legesøster som i «Pernilles korte Frøkenstand» eller en nævenyttig Koblerske som i «Jacob v. Thyboe». Hendes Pernille var en i sin Drilagtighed elskværdig Husnise, derfor vare hendes

bedste Pernilleroller dem, hvori hun under Forklædning kunde kjøre i Ring med sine Medmennesker, snart spille Fatter paa Næsen (Pernille i «Den stundesløse»), snart dyppe Narren i sit eget Fedt (Marthe i «Jean de France»), medens hun samtidig med trofast Hjærtelig bistod sin Jomfru i hendes Kjærlighed.

I den sidste Snese Aar af sin lange Theaterbane gik Fru Ph. ind i Magdelonefaget; hun bevarede her den sidst fra Fru Sødring overleverede Form, om end hun noget forgrovede Stregerne og karikerede Latterlighederne; betegnende er i saa Henseende, at hendes bedste Figurer i det ældre Holbergske Repertoire var den travesterede Harlekins usynlige i «De usynlige» og den trods sin Alder giftesyge Fru Terentia i «Den forvandlede Brudgom», som hun, selv nær Støvets Aar, skabte med fast ungdommeligt Humør. Af hendes Holbergroller kunne endnu nævnes Nille i «Erasmus Montanus» og Moderen i «Den pantsatte Bondedreng» for den inderlige Troværdighed, hvormed hun fremstillede disse Bondemødres forknyttede Indskrænkethed.

Uden for Holberg har Fru Ph. spillet et omfattende Repertoire i Lystspil og Vaudeviller; hun har her med haardhændet, næsten mandhaftig Komik latterliggjort en Række ugifte og giftesyge, bittersøde og galdegule, helst halvgamle Jomfruer eller simple Madammer; en enkelt Gang har hun som en gammel Dame — Hertuginde i «Hvor man kjeder sig» — talt den sunde Fornuft paa én Gang komisk og myndig. — Fru Ph. naaede som udøvende Skuespillerinde at fejre saa vel 50 som 60 Aars Dagen for sin Debut; paa den første (1885) modtog hun Fortjenstmedaillen i Guld.

Overskou, Den danske Skueplads V—VII. P. Hansen, Den danske Skueplads II—III. Holbergs Komedier, Jubeludg., III. E. Brandes, Holberg og hans Scene S. 226 ff. Illustr. Tid. XXVI, Nr. 27; XXXVI, Nr. 29. Den ny Tid 9. April 1885. Nutiden VII, 163 f. *Arthur Aumont.*

Phønixberg, Poul Johannes, o. 1679—1729, Bogtrykker, er sandsynligvis af tysk Herkomst. Han maa have tumlet sig i flere Livsstillinger. En Tid skal han have holdt et berygtet Hus i Hamborg, hvorfor han blev forvist. Holberg kalder ham Øltapper paa Landet og afskediget Bøsseskytte. Fra 1710 optræder han i Kjøbenhavn som frugtbar Visemager, der helst rimer om Tidens Krigsbegivenheder. Omtr. 1720 fik han ved Laan anlagt et Bogtrykkeri, der ikke benyttedes saa lidt. Holberg lod ham trykke de 2 første Tomer af Komedierne, som Ph. saa optrykte 1725 tvært

imod «Eder og skrevne Reverser». Holberg anlagde ikke Sag imod ham, men forevigele ham i 3. Tomes berømte, vittige Dedikation til Ph. og Hustru. Det første danske Vittighedsblad eller rettere Smudsblad, Maanedsladet «Den forkerte Mercurius», Jan. 1726—Sept. 1728, skylder ham sin Tilværelse. Paa forblommet Maade i en Avises Form raillerer det med Dagens Begivenheder. Løjerne ere plumpe og raa, ikke altid uvittige, Æmnet mest hentet fra de lavere Klassers Liv. Med Bladet fulgte «Det ny indrettede The- og Kaffehus» af novellistisk, mest slibrigt Indhold. Ph. kæmpede til det sidste med trange Kaar, Bogtrykkeriet forgik ved Branden 1728, han døde Aaret efter (begravet 8. Avg.). Hans Hustru begravedes 16. April 1754, 84 Aar gammel.

Hist. Tidsskr. 3. R. II, 1 ff. 259. (Norsk) Hist. Tidsskr. II, 292. Holbergs Komedier, udg. af J. Martensen, I, 224 ff. P. Stolpe, Dagspressen i Danm. IV, 156 ff. *P. Stolpe.*

Piehl, Nicolaus Christian Heinrich, 1819—92, Elektriker, Søn af Premierlieutenant, Toldbetjent Johann Heinrich P. og Christine Marie f. Schou, født i Kjøbenhavn 5. Sept. 1819, var 1838—48 Lieutenant i Vestindien, fik 1853 Ansættelse som Telegrafist, først i Nyborg, senere i Helsingør; fra 1856—67 var han Telegrafbestyrer i Aalborg. Han har Fortjenesten af her i Landet at have indført elektriske Ure, som han konstruerede i Forbindelse med Destouche i Paris. 1866, medens han var ansat i Aalborg, drog han til Rusland, men vendte tilbage her til og døde i Kjøbenhavn 5. Jan. 1892. Foruden nogle ganske interessante «Skitser af en Tur til Vestindien» (1849) har P. udgivet 2 Skrifter om Telegrafien og dens Brug (1853 og 1856). Han var gift med C. Elise f. Roeskilde, Datter af Sognepræst T. D. R. i Kjøge.

Erslew, Forf. Lex.

C. Christiansen.

Pihl, Abraham, 1756—1821, Præst, Astronom, født 3. Okt. 1756 i Gavsdal, hvor Faderen, Andreas P. (f. 1726 † 1781), var Sognepræst. Moderen, Martha Christine f. Flinthoug († 1769), var dennes første Hustru. Han deponerede 1778, fik Attestats 1783 og blev allerede Aaret efter udnævnt til Sognepræst i Lund ved Flækkerjord, væsentlig efter Anbefaling af Professor Thomas Bugge, der med Berømmelse omtalte hans matematiske Kundskaber og navnlig hans Dygtighed til at foretage astronomiske Observationer. Han paatog sig da ogsaa efter kongl. Resolution af 25. Marts 1785 Forpligtelse til at «anstille astronomiske Observationer til Breddes og

Længdes Bestemmelse» med Instrumenter, han selv havde forskaffet sig. Professor Bugge gjorde hans Observationer bekendte i Udlandet, og han havde endog den Ære at blive nævnt med Hæder af den kongelige Astronom i Paris Mechain. Han blev da ogsaa paaskønnet og allerede 1789 forflyttet til Vang paa Hedemarken, et af Norges største og skønneste Præstekald. Her blev han 1803 Provst over Hedemarken. Han fortsatte sine astronomiske Observationer, ligesom han fabrikerede Kikkerter, Ure, Thermometre m. m. ved Siden af sin præstelige Gjerning, der under al denne rige praktiske Virksomhed aldrig havde hans fulde Interesse. Pavels, der tilbragte en Tid hos ham for at forberedes til Examen philosophicum, omtaler ham som en Mand, der havde taget Bastholm til Mønster, og Biskop Hagerup roser ham som en retsindig og forstandig Lærer, der arbejdede med Duelighed, Flid, Forsigtighed og Visdom. Han døde paa Hjemrejsen fra sit Annex, hvor han havde holdt Gudstjeneste, 20. Maj 1821 og blev begravet ved den Kirke, hvis Bygmester han selv havde været. — Gift 1784 med Anna Cathrine Neumann (f. 6. Marts 1764 † 29. Sept. 1850), Datter af Jacob N., Ejer af Hassel Jærnværk (f. 1721 † 1777), og Magdalene Cathrine f. Edler (f. 1734 † 1799).

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

D. Thrap.

— A. Pihl var fra 1785 *astronomisk Observator* i Norge, hvor han bestemte mange Steders geografiske Længde og Bredde. Hans Instrumentsamling var bekendt som fortrinlig, i det han selv var begavet med mekanisk Snille. I Videnskabernes Selskabs Skrifter IV (1805—6) findes af ham «Om Kronometerets Anvendelse til at finde den geografiske Længde paa det faste Land». *C. F. Pechüle.*

Pihl, Ole, 1766—1834, Præst, Handelsmand, fødtes i Gavsdal 1766 (døbt 2. Juni) og var Broder til ovennævnte Provst Abraham P. Han gik i Roskilde Skole, blev privat dimitteret 1786 og fik Attestats 1788. Han blev derpaa Amanuensis hos Biskop Schmidt i Oslo til 1790, da han blev personel Kapellan hos Broderen i Vang. 1792 blev han resid. Kapellan i Christiania. Efter 1807 at have faaet Titel af Professor fik han 1809 Afsked, som det hed paa Grund af svækket Helbred, men i Virkeligheden paa Grund af Rygtet om et misligt Forhold til en anden Mands Hustru, hvilket han selv maatte erkjende for begrundet. Han fik imidlertid beholde Professortitelen, Brugen af det hans Embede tilliggende

Enkesæde samt en betydelig Pension af Eftermanden, som han dog ikke hævede, før han (1818) blev syg.

P. var som Broderen anlagt for det matematiske og praktiske, og det lykkedes ham ved flere Opfindelser til Forbedring af Artilleriets Kjøreredskaber at komme i Forbindelse med Kronprinsen, der gav ham Løfte om Professortitel og Tilladelse til at henvende sig til ham privat. Paa Enkesædet Hasle drev han et Teglværk og blev her atter Opfinder, af en Glassur, der antoges at have adskillige Fortrin for den hollandske. Interessen for Næringslivets Opkomst bragte ham til 1800 at stifte en Søndagsskole, hvor Haandværkssvende fik Undervisning i Tegning, Regning og Skrivning — alt paa hans Bekostning. Han mente nu (1804), at han turde søge Kronprinsens gamle Løfte opfyldt, hvad han dog først fik 1807, efter at en Proces om en — formentlig — mindre lovlig Skovhugst var endt med hans Frifindelse. Efter sin Afskedigelse gav han sig ganske hen til sin praktiske Bedrift, tog 2 Aar efter (1811) Borgerskab som Grosserer og drev Kornhandel. At han senere skulde have været Berider, er ikke rigtigt. 1818 blev han ramt af en Sygdom, der holdt ham fængslet til Sygelejet i 16 Aar til hans Død, 24. Juli 1834. Gift 1790 med Anna Cathrine Holm (f. 11. April 1769 † 25. Marts 1819), Datter af Peder H. og Anna Laurentia f. Hvass.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. I, 378.

D. Thrap.

Pihl, Ole Stockfleth, o. 1729—1765, Sorenskriver, Forfatter, Søn af Kapitajn ved 1. oplandske Infanteriregiment Johan Wibe P., der 1728 blev gift med Isabella Margrethe (Olsdatter) Stockfleth. Han er uden Tvivl født i Gudbrandsdalen og blev Student 1745. 1748 var han Alumnus paa Regensen og 1760 paa Borchs Kollegium, til hvilke Tider han udgav et Par smaa Disputatser af mindre Betydning. I 1749 laa han i Fejde med C. F. Eilschov og C. P. Rothe, hvis Arbejder han havde kritiseret. Han studerede Statsøkonomi og udgav 1757 en Piece med Titel «Ringe Tanker om Landvæsenet, Tarvelighed og nyttige Fabrikker», hvori han stærkt fremhævede Agerbrugets Betydning, medens han stillede Fabrikkerne i anden Linje, ligesom han var Hovedforfatter af den 1757—58 hos L. H. Lillie maanedlig udkommende «Økonomisk Journal» og i nogle Aar Redaktør af den Berlingske lærde Tidende. 1762 blev han Professor i Økonomi ved Københavns Universitet, foreløbig uden Løn, hvorfor han 1764 ansøgte om Guldalens Sorenskriveri i

Thronhjems Stift ved Siden af sit Professorat, som han imidlertid maatte opgive, da han udnævntes til Sorenskriver, men han erholdt dog paa Grund af sin slette økonomiske Stilling i 2 Aar de 200 Rdl., hvortil han ved Universitetet vilde være rykket op. Han afgik allerede ved Døden 28. Juli 1765, vistnok ugift.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 III, 2, 148.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Pihl, Christian Actonius Theodorus, 1804—84, Kemitypist, er født 20. Jan. 1804 paa Løjtved ved Svendborg, hvor Faderen, Rudolf Frederik P., var Forpagter; Moderen var Else Birgitte f. Nyholm. Han blev Guldsmed og nedsatte sig som saadan i Aarhus. Men da han fik en Tommelfinger knust i et Valseværk, kunde han ikke længer arbejde i sit Haandværk, og han, der allerede tidligere havde givet sig af med at opfinde, begyndte nu at arbejde paa at tilvejebringe Raderinger i Sinkplader, der ved en Slags kemisk Behandling kunde blive brugbare til Trykning i Bogtrykkerpressen. Han naaede Maalet, og 1842 fik han af Industrieforeningen i Kjøbenhavn en anbefaling, der indbragte ham en Belønning fra Christian VIII. 1843 flyttede han til Kjøbenhavn. Her udstillede han paa Industriudstillingen i 1844 og paa Charlottenborg 1845, det første Sted sammen med Kobberstikkeren P. C. Schøler, Opfinderen af den saakaldte Stylografi. Men derpaa drog han til Tyskland. 1846 arbejdede han i Leipzig, 1849 trykkede han Banknoter i Chemnitz, 1851 forsøgte han i Statsbogtrykkeriet i Wien at ætse Daguerreotypier til Brug i Bogtrykkerpressen osv. 1855 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han begyndte Udgivelsen af et Maanedsskrift, men væsentlig virkede som Fotograf. 1858 udstillede han paa Charlottenborg sammen med en Søn et Blad i saakaldet Hyalografi, 1861 udgav han en fotografisk Haandbog (2. Udg. 1864). Fra 1867 levede han hos sin nævnte Søn, der havde nedsat sig som Fotograf i Christianstad (Sverige). Hos ham døde han 2. Okt. 1884. — 12. Juni 1832 havde han ægtet Jensine Zarette Lindbom (f. 1807 † 1853).

Skand. Bogtrykker-Tid. 1875, S. 167 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

C. Nyrop.

de Pilloy, Frederik Daniel, —1755; Skuespiller. I Slutningen af Frederik III's Regering fandtes ved det danske Hof en Dansemester (o: Solodanser) Daniel Pilloy; han døde 1679 i Kjøbenhavn, og hans Bestilling gik i Arv til hans Søn Frederik, der

senere (fra 1704) træffes som Dansemester i den franske Hoftroupe. Han synes at have staaet i særlig Gunst hos Frederik IV, og 1728 ophøjede denne F. P. i den danske Adelstand, maaske for at han under en Arvesag i Frankrig kunde optræde med større Virkning; han døde 5. Marts 1729 i Frankrig. Han var gift 2 Gange, den ene Gang (21. Nov. 1686) med Anna Cornelia Coffre; om denne var Moder til Sønnen Frederik Daniel, kan lige saa lidt bestemte afgjøres som, naar og hvor denne fødtes. F. D. P. træffes første Gang, da de danske Aktører 1722 aabnede deres Theater i Lille Grønnegade: han var her en af Trouppens fornemste Medlemmer. Han, der i Modsætning til de andre ikke var Student, spillede Elskere, Kavallerer og Lapse samt var den første Barselkone i Holbergs «Barselstuen». Traditionen har opbevaret en Anekdote, hvorefter P. har spillet Elskerne med hidsigere Livfuldhed eller inderligere Optagenhed, end det senere blev klassisk Stil. P. har sagtens taget i Arv fra sine Forfædre en naturlig Anstand, der vel gav hans Elskere og Kavallerer en klædelig Elegance, medens han paa den anden Side synes at have kunnet drive den ud i Naragtighed, i det mindste nævnes Jean de France som en af hans Hovedroller; at netop P. valgtes til Barselkonens Fremstiller, synes at fortælle om en fin og sympathisk Skjønhed. P. var den eneste af de danske Aktører, der blev trofast ved Grønnegade-Scenen i dens 6 Leveaar (1722—28); senere tog han Del i Montaigus Bestræbelser for Theatrets Gjænaabning (XI, 469), og da disse mislykkedes, har han vistnok i nogle Aar søgt Lykken udenlands paa tyske og franske Theatre, men uden Held, og vendte tilbage til Kjøbenhavn, hvor han i 2¹/₂ Aar tjente hos Traktør Tujon og senere 3—4 Aars Tid var i Kompagni med en anden Traktør, Cardinal. 1741 fik P., der var gaaet over fra Katholicismen til den lutherske Lære, og Anna Floren, en Datter af afdøde Vinhandler Lehnard F., — de agtede at gifte sig — kongl. Bevilling til «at handle med Vin og Brændevin i store og smaa Partier i og uden for Huset» imod en Afgift til Vinhandlerlavet; det hedder i P.s Ansøgning, at han paa Grund af sine Øjnes Svaghed ikke har kunnet gjøre Svendestykke til Optagelse i Vinhandlerlavet. Da de danske Komedieforestillinger atter begyndte, var P. virksom ved deres Iscenesættelse, og han blev Medlem af den første Direktion (1747); han, der da synes at have været en velstaaende Mand, søgte at drage den størst mulige Fordel af dette sit ulønnede Embede; saaledes fik han, da Vinkjældereren under det nye Komediehus paa Kongens Nytorv var

færdig (1749), sig denne overdraget «til Forsøg om, hvad Næring derudi kan have»; han beholdt den, indtil han ved Udgangen af 1750—51 udtraadte af Direktionen. P., der havde «Direktionen over den danske Troupe ved Aktionen i Skuespillene og deres Repetitioner, Rollernes Uddeling og Dragterne», har utvivlsomt ved Siden af at mele sin egen Kage været den unge danske Skueplads til megen Nytte. P. døde 3. Febr. 1755 i Kjøbenhavn, han var da blind og efter Kirkebogen 53 Aar gammel; hans Hustru overlevede ham og fortsatte hans Vinkjælder i Højbrostrædet, indtil hun i Sept. 1757 blev erklæret fallit. *Arthur Aumont.*

Pilo, Carl Gustaf, 1712(1713?)—93, Maler, Søn af Maleren Olof P. og Beate f. Sahlstedt, blev født paa Gaarden Göksäter i Runtuna Sogn, Södermanland, 19. Marts 1712 (eller 6. Marts 1713). Den gamle Fader, som vilde føre Sønnen frem ad de studerendes Vej, gav kun efter stærk Modstand efter for Sønnens ubetvingelige Lyst til at blive Maler og satte ham i Lære hos en den Gang vel anset, nu ganske forglemt Maler Crisman i Stockholm. Den unge P. besøgte nu Akademiet der, malede, saa godt han kunde, for at friste Livet og havde i sin Egenskab af Svend hos Crisman saa mange Batailler med Malerlavet i Stockholm, der vilde have ham tiltalt som Bønhas og Løsgænger, at han til sidst forlod Sverige og gik til Wien (1734). Efter 2 Aars Ophold i denne By vendte han hjem til Sverige og slog sig ned i Skaane, hvor han snart vandt Navn som habil Kontrafejer og malede en Del for den skaanske Adel, saaledes et stort Familiebillede for en Enkegrevinde Lewenhaupt. Efter nogle Aars Forløb drog han til Kjøbenhavn (1741), hvor han hurtigt opnaaede at blive Ridsemester (3: Tegnelærer) for de kongelige Pager og Landkadetterne, og hvor det lykkedes ham at vinde Admiral, Grev Danneskjolds Yndest, i hvilken høje Herres Galleri han nu fittig studerede. Det bedrøvelige Akademi, som under Mianis og le Clercs Ledelse sad med sin halve Snes Lærlinger i Enken Lyders' Hus, støttede han ved selv at tegne og undervise i Tegning der, ligesom han ogsaa nogle Aar senere syslede med en Plan til Akademiets «Forbedring». Samtidig malede han en Del Portrætter, deriblandt et af Kronprinsesse Louise, fik 1745 en kongelig Aarpenge af 500 Rdl. K. — en den Gang betydelig Sum — og var altsaa nu kongl. Hofmaler. Han blev ogsaa en Del Aar senere Ridsemester for Kronprins Christian (VII). Da den hendøende Kunstscole under Eigtveds Avspicier

vaagnede til nyt Liv, var P. den ene af de 4 første Professorer, der ansattes ved Akademiet (1748), og da dette endelig langt om længe havnede paa Charlottenborg, var det P., som der holdt Talen til Hans Majestæt ved Akademiets Indvielse 30. Marts 1754.

Faa Dage efter fjærnedes den fortjente Eigtved. Under den myndige Saly's Direktorat havde P. kun ringe Indflydelse paa Charlottenborg; men da Saly 1771 nedlagde Direktoratet, blev P. hans Eftermand. For at skaffe Akademiet en mægtig Beskytter foranledigede P., at Arveprins Frederik udnævntes til Præsens (1772), men da Præsens første Gang indfandt sig i Akademiet paa dettes Stiftelsesdag, holdt P. ikke den sædvanlige Hyldingstale til Prinsen, hvad denne næppe har glemt P. Det er da ogsaa øjensynligt, at P. fra Tiden omkring Struensees Fald ikke mere var i Naade paa de høje Steder, og han, som var en stolt Mand med stærk Selvfølelse, har mulig undertiden stødt de store og mægtige for Hovedet ved djærv Optræden. Det lykkedes ham dog endnu at frelse Charlottenborg — hvor P. havde Embedsbolig — for Akademiet, da meget indflydelsesrige Personer vilde have Kunstakademiet ud af Slottet. Da kort efter Gustav III sendte P. Ridderkorset af den nystiftede Vasaorden, søgte og fik P. Christian VII's Tilladelse til at anlægge og bære denne Dekoration og i Tilgift et tilsyneladende hjærteligt Lykønskingsbrev fra Guldberg, men 2 Maaneder efter affordrede Regeringen ham barsk en Erklæring om og Redegjørelse for den Riddered, han havde aflagt til den svenske Konge, og som man vel fandt utilbørlig for en Embedsmand i Kongen af Danmarks Tjeneste. P. afgav de forlangte Oplysninger og fik derefter Ordre til inden 24 Timer at rejse til Gottorp og male Prinsen af Hessen og dennes Familie. Men da det var almindelig bekjendt, at nævnte Prins stod i Begreb med at afrejse til Norge, saa P. i denne Ordre et odiøst Forsøg paa at fjærne ham fra det Akademi, hvis Leder han var, og hvis maaske for nidkjære Talsmand han havde været, og paa helt og holdent at blive ham kvit. Dette har dog næppe været Magthavernes Mening, men P., der følte sig dybt saaret, forlangte strax sin Afsked af Kongens Tjeneste, hvad Monarken i høj Grad tog ham ilde op, og fik den og endda en Pension af 300 Rdl. K., men tillige — skriver han senere til Gustav III — «blev jeg forvist Danmark». Og da Akademiet var samlet 28. Sept. 1772 og ventede paa sin Direktør, indløb der Skrivelse fra Præsens, at Akademiet havde at vælge en ny Direktør i Steden for P., som var afskediget.

P., der, som der meldes, snart skal have angret sin Overilelse og 1773 gennem det danske Udenrigsministerium have indledet Underhandlinger om at vende tilbage til Kjøbenhavn, gik til Helsingborg, der fra til Stockholm, hvor Gustav III modtog ham med aabne Arme, og bosatte sig derpaa i Nyköping. 1775 blev han Medlem af Akademiet i Stockholm og 1778 dettes Direktør. Han døde i Stockholm 2. Marts 1793, barnløs. Han havde været 2 Gange gift. Hans første Ægteskab ophævedes 1747, da det kom for en Dag, at Konen, Eva Marie f. Malmgren, var skyldig i Bigami; 1749 ægtede han Charlotte Marie Dorothea Desmarez, Søster til Almers Hustru og født i Kjøbenhavn af franske Forældre.

Som Kunstner var P. hovedsagelig Portrætmaler — skjønt hans Billeders Portrætlighed er bleven meget omtvistet — og overvættets frugtbar. Utallige ere de Billeder, store og smaa, han fra 1748 til henad 1770 malede for det danske Hof, af Frederik V, Dronningerne Louise og Juliane Marie, Christian VII, Caroline Mathilde osv., i Brystbilleder, Knæstykker, hel Figur, til Hest; disse Malerier anvendtes mest som kongelige Gaver til fyrstelige Personer og høje Herrer. Desuden malede han talrige Portrætter af Adelspersoner, Diplomater, ansete Embedsmænd og kjøbenhavnske Borgere, som af den russiske Gesandt Korf, af A. G. Moltke, Joh. L. Holstein, Enevold Ewald, et Par Akademiprofessorer osv., og mange ere uden Tvivl de Arbejder af P., som endnu findes i gamle kjøbenhavnske Patricierhuse. Endog helt ned til den i de Dage lidet estimerede Skuespillerstand naaede hans frugtbare Pensel, han malede saaledes det bekjendte Portræt af Aktricen Caroline Thielo. Han maa, efter hans Produktion at dømme, have malet med overordentlig Lethed; hans Billeder ere dog ikke Mesterværker, der er ikke altid tilstrækkelig Kraft og Dybde i Farvegivningen, derimod ofte kjedelige graaligrønne Toner i de tilbagetrædende Partier af Kjøddelene; bedst ere uden Tvivl enkelte af hans Portrætter, som Biehls paa Charlottenborg. Han malede ogsaa Genrebilleder i de bedste hollandske Mesteres Smag, Blomster og Fugle osv. Hans sidste (ufuldendte) Arbejde var det store «Gustav III's Kroning», paa Drottningholm.

Kjøbenhavns Skilderi 1829, S. 715 ff. Rahbek, Erindr. I, 132 f. Estlander, De bild. konsternas hist. Thiele, Kunstakad. og Heststatuen. Meier, Wiedewelt. Samme, Fredensborg. Tilskueren 1886, S. 522 f. *F. J. Meier.*

Pilt, Jens Mortensen, † 1595, s. Mortensen (XI, 477).

Pincier, Johann Ludwig, † 1730, s. v. Königstein (IX, 636).

Pingel, Christian, 1793—1852, Geolog, er født 20. Febr. 1793 i Kjøbenhavn, hvor Faderen var Detailhandler. Efter at være bleven Student 1810 fra v. Westens Institut studerede han ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1811 tog den filologisk-filosofiske Examen og i Efteraaret 1813 den juridiske Examen. 1814 rejste han til Tyskland, hvor han i 3 Aar studerede Filosofi og Naturvidenskab ved forskjellige Universiteter og i 1817 blev Dr. phil. ved Universitetet i Jena. Efter et kort Ophold i Hjemmet vendte han i Foraaret 1818 tilbage til Tyskland og berejste 1818—20 i geologisk Øjemed de mellemtyske Bjærgegne, Schlesien og Galizien. Ogsaa efter sin Hjemkomst i 1820 gik han paa ny paa geologiske Udflugter, baade i Danmark, Norge og Sverige. De vundne geologiske Erfaringer fra disse Ture nedlagde han i et Par Artikler i «Tidsskrift for Naturvidenskaberne» IV og V. Den vigtigste af disse, «Om Diluviet og Alluviet i det nordlige Jylland» (1827), viser et for sin Tid ualmindelig klart Syn paa de løse Jordlag, og det kan beklages, at P. ikke mere fik Lejlighed til at dyrke disse Studier af Jordlagene fra de seneste Tidsperioder, hvortil han utvivlsomt besad usædvanlig gode Forudsætninger. Den dominerende Stilling, som Forchhammer næsten samtidig med P.s Fremtræden tiltvang sig paa alle Geologiens Omraader i Danmark, har sikkert virket som Hemsko paa P., der med sin indesluttede, beskedne Natur kun var lidet skikket til at hævde sine Meninger over for Forchhammer. 1828 afrejste P. til Grønland, hvor han forblev til Efteraaret 1829. I sin Fraværelse blev han ansat som mineralogisk Assistent ved det kongl. naturhistoriske Musæum, hvor han 1842 blev forfremmet til Inspektør og 1847 til Overinspektør.

Om forskellige geologiske og arkæologiske Iagttagelser, udførte under P.s Rejse i Grønland, foreligger der i Videnskabernes Selskabs og i Oldskriftselskabets Tidsskrifter adskillige Afhandlinger. En af de bedste er utvivlsomt «Om den af Porfyrgange gjenembrudte røde Sandsten i det sydlige Grønland» («Vidsk. Selsk.s naturvidsk. Afhandl.» X, 1843), hvori han giver en Beskrivelse af de i Sydgrønland forekommende mægtige Sandstenslag, hvis geologiske Alder P. dog lige saa lidt som senere Undersøgere var i Stand til at bestemme. Den Iagttagelse, der dog i sin Tid vakte størst Opmærksomhed, fremkom i en Meddelelse «om Sænkningen af Grønlands Vestkyst» paa det skandinaviske Naturforsker møde i 1840. Han havde allerede nogle Aar forud oplyst Lyell om disse mærkelige Sænkingsfænomener, og dette formentlige Modstykke

til Skandinaviens Hævning blev af Datidens filosoferende Geologer grebet med Begjærighed. Nyere grønlandsrejsende have ganske vist benægtet Rigtigheden af P.s Slutninger, uden at der dog er bragt større Klarhed til Veje, og uden at det har været muligt at rokke ved Rigtigheden af selve de af P. udførte omhyggelige Iagttagelser. Ogsaa maa nævnes P.s udførlige og omhyggelige Afhandling: «Om de vigtigste Rejser, som i nyere Tider ere foretagne fra Danmark og Norge for igjen at opsøge det tabte Grønland og at undersøge det gjenfundne» («Grønlands hist. Mindesmærker» III, 1845). P. blev Medlem af Videnskabernes Selskab 1842. Han døde 22. Dec. 1852 i Kjøbenhavn. I 1832 blev han gift med Ophelia Drewsen (f. 1801), en Datter af den bekendte Joh. Chr. D. (IV, 340); hun overlevede ham i mange Aar († 1895).
Erslew, Forf. Lex. *K. Rørdam.*

Pingel, Jacob Christian, 1718—82, Præst, blev født 10. Marts 1718 i Nyborg. Hans Fader, Lieutenant Christian P., døde i hans Barndom; Moderen hed Mette Sophie f. Eckleff. Efter Faderens Død blev han sendt til Helsingørs Skole, hvorfra han dimitteredes 1740. Han fik Attestats 1743 og blev Aaret efter Kapellan ved Mariekirken i Helsingør. Samtidig ægtede han Marie Elisabeth Winding, med hvem han fik 12 Børn. 1755 udnævntes han til Præst ved Frue Kirke i Aarhus og Provst i Ning Herred. Her fra kom han 1760 til Sorø som Professor i Theologi ved Akademiet samt Sognepræst og Provst i Alsted Herred. Fra disse Embeder kaldedes han 1764 til Stiftsprovstiet i Odense. Hidtil havde han nydt stor og almindelig Agtelse i sin ansete Stilling. Da forløde mere og mere højtrøstede sørgelige Rygter om grov Usædelighed fra hans Side. Han vovede i Begyndelsen i stærke Udtryk at paaberaabe sig sin Uskyld; men da Uvejret samlede sig over hans Hoved, tilskrev han i Sept. 1773 Kongen med Bøn om Naade, i det han vedgik sin Skyld. Han suspenderedes, og Provsteret blev nedsat. Først 16 Maaneder efter faldt Dommen, der lød paa Embedsfortabelse og Retten forbrudt til at bære gejstlig Dragt. Sagen gik til Højesteret, som i Okt. 1775 stadfæstede Provsteretsdommen. Luxdorph har antegnet i sin Skrivkalender, at P. hin Dag, da Dommen faldt, selv var oppe i Højesteret om Formiddagen og hørte sin Bestemmelse og om Aftenen paa Komedien og saa «Tartuffe». Mærkeligt nok blev han efter sin Afskedigelse boende i Odense, hvor han døde 31. Maj 1782. Nogle ubetydelige Skrifter

i religiøs og pædagogisk Retning, mest Oversættelser fra Tysk, udgav han efter sin Dødsfærdelse.

Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 694 ff.; II, 139 f. Additam., Fol., Nr. 103 paa Univ. Bibl. i Kbh. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 385. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Pingel, Jacob Claudius, 1824—98, Advokat og Bladredaktør, Søn af Byfoged og Stiftsskriver i Rønne, Herredsfoged i Vesterherred, Kancelliraad Jacob Claudius P. (f. 3. Marts 1784 † 28. Juni 1835) og Janusine Christine f. Arboe (f. 7. Jan. 1789 † 18. Avg. 1836), var født 12. Febr. 1824 i Rønne, blev 1844 privat dimitteret, tog 1852 juridisk Examen i Flensborg og beskikkedes 1855 til Underretsadvokat i Sønderborg. 1867 fratog den preussiske Regering ham Advokatbestallingen paa Grund af Edsvægring, og han oprettede da 1868 Bladet «Dybbølposten», i hvilket han med Dygtighed forfægtede Sønderjydernes Ret til fri Afstemning, og en Boghandel i Sønderborg. 1875 opgav han begge Dele og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han 1876 beskikkedes til Klasselotterikollektør. 1879 udgav han «Pragfredens Artikel V og Traktaten af 11. Okt. 1878», og under den politiske Strid i Firserne skrev han «Brændende Spørgsmaal» (1883), «Provisoriet» (1885), «Om foreløbige Love» (1885) og «Venstres sidste Skanse» (1887), i hvilke Skrifter han indtog et yderligt Højrestandpunkt og udtalte sig stærkt for provisoriske Finansloves Grundlovmæssighed. Han døde 18. Jan. 1898. Efter at være skilt fra sin første Kone ægtede han 8. Nov. 1861 Anna Henriksen (f. 2. Juli 1837), Datter af Skibstømrer Asmus H. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Pingel, Johan Victorinus, f. 1834, Filolog, Geolog og Politiker, er Søn af den ovennævnte Geolog Christian P. V. P. fødtes i Kjøbenhavn 25. Febr. 1834, gik i det v. Westenske Institut 1841—50, tog sin Artium med Udmærkelse 1850 og ligeledes sin filologisk-filosofiske Examen 1851, studerede derefter Filologi og tog den filologisk-historiske Embedsexamen med Udmærkelse 1858. Men allerede forinden havde han, som han selv siger, følt, «at han var kommen ind paa en for hans Individualitet falsk Vej», i det han havde større Interesse for Naturvidenskaben; og det var blot for at afslutte sit allerede vidt fremskredne Studium, at han tog den nævnte Examen. Hans Held ved denne bragte ham paa den Tanke at ville dele sin Tid mellem naturvidenskabelige og filo-

logiske Studier; men efterhaanden indsaar han, at dette ikke lod sig gjøre, og efter at han havde fyldstgjort den Forpligtelse, han mente at have paadraget sig ved at modtage en Lod af det Smithske Stipendium, i det han skrev en Afhandling «De gigantibus fabularum Græcarum disputatio» og forsvarede den for den filosofiske Doktorgrad 1864, kastede han sig en Tid udelukkende over Geologien. Han havde virket som Lærer i Græsk og Historie ved v. Westens Institut 1854—64, men opgav nu ogsaa dette og deltog 1865—69 i Bestyrelsen af Papirfabrikken «Strandmøllen». Derefter vendte han dog atter tilbage til Lærervirksomheden, blev 1871 konstitueret som Lærer ved Metropolitanskolen og udnævnt til Overlærer ved samme 1882. I Skoleprogrammet 1874 skrev han «Kritiske Anmærkninger til Herodot». Han havde en meget vækkende og dannende Indflydelse paa sine Disciple; men hans frisindede Anskuelser paa det religiøse og politiske Omraade vakte Anstød hos det herskende Parti, og da han ikke vilde bøje sig, blev han afskediget 21. Juni 1883. Senere har han gjenoptaget sine filologiske Studier og af og til leveret Smaaafdrag i Tidsskrifter. Han bragte ogsaa Spørgsmaalet om den lærde Skoles Reform paa Bane 1878—79 ved et Par Smaaskrifter, deriblandt «Om Hovedmanglerne ved den lærde Skole», i hvilke han ivrede for at indrømme Græsken en langt større Rolle paa Latinens Bekostning; senere er han dog kommen bort fra denne Anskuelse og staar dem nærmere, der ville indskrænke eller fjærne Oldsprogene fra Undervisningen i Skolen.

Kbhvns Univ. Indbydelsesskrift ved Reform. 1864. Hundrup, Philol. Candidater S. 62 f. Kr. Arentzen, Fra yngre og ældre Dage S. 196 ff. *M. Cl. Gertz.*

— J. V. Pingel har fra sin Fader, ovennævnte Chr. P., arvet megen Interesse for *Geologien*. Fra Kjøbenhavns nu nedlagte Sandgrave ved Jagtvejen har han indsamlet værdifulde Suitter af eocene Forsteninger i løse Blokke, og ved Foredrag og i Tidsskriftsartikler («Tilskueren», Studentersamfundets Smaaskrifter) har han søgt at vække Interessen for denne Videnskab i de brede Lag. Ved hans varme Anbefaling i Folketinget blev «Danmarks geologiske Undersøgelse» kaldt til Live i 1888. *K. Rørdam.*

— Med det *politiske* Liv kom J. V. Pingel først i Berøring, da han i Vinteren 1879—80 i en Række Artikler i «Morgenbladet» (senere udgivne som «Nogle Bladartikler om politiske og filosofiske

Æmner») tog til Orde for «det litterære Venstre» imod C. Ploug og meget skarpt dadlede hans og det national-liberale Partis Politik i den slesvigske Sag. 1882 optraadte han som Taler ved et stort Møde af Studenter og Venstrerigsdagsmænd og var s. A. med at stifte Studentersamfundet; var dets første Formand 1882—84 og Medbestyrer af dets Arbejderundervisning 1883—90. Da han 1883 havde været tilstede ved et Møde, som de tyske Socialistførere holdt i Kjøbenhavn, og han senere nægtede at forpligte sig til større Maadehold i sine offentlige Udtalelser, blev han afskediget og vendte sig nu helt til Politikken. Han var s. A. Medstifter af Kjøbenhavns liberale Vælgerforening og blev Medlem af dens Bestyrelse indtil 1891; valgtes 1884 i Aarhus til Folketingsmand og gjenvalgtes indtil 1892, da han ikke vilde søge Gjenvalg. Han hørte oprindeligt til Venstres radikale Fløj under Hørup, men nærmede sig tidlig til Flertallet under Berg og hørte fra 1887 til det forhandlende Venstre. Som Politiker var han afgjort Idealist og kunde af sin Stemning lade sig henrive til overmaade skarpe Udtalelser mod Ministeriet og dets Tilhængere, men veg heller ikke tilbage for at sige sine Partifæller alvorlige Sandheder. Han tog varmt til Orde for videnskabelige FormaaIs Fremme.

Dagbladet 29. Juni 1883. V. Pingel, Et Tilbageblik (1891).

Emil Elberling.

Pining, Diderik, —1490—, har sandsynligvis været af tysk Herkomst, men noget afgjort herom vides ikke. I Tiden 1478—83 nævnes han nogle Gange som Lensmand paa Island, hvor der dog i de samme Aar ogsaa forekommer en anden Lensmand, der 1481 fik en ny Udnævnelse af det norske Rigsraad. Kong Hans lovede vel i sin Haandfæstning 1483 ikke at gjøre nogen Udlænding til Hovedsmand paa Øen, men gav desuagtet endnu samme Aar D. P. et nyt Lensbrev paa den. Personlig har D. P. dog, i alt Fald i den første Tid herefter, næppe opholdt sig synderlig i sit Len; derimod drev han i disse Aar et udstrakt Kaperi, bl. a. som Hjælper for en Fætter af Kong Hans, Junker Jacob af Oldenborg, der imidlertid døde allerede 1484, men mest for Kongen selv. Han omtales hyppig i Forbindelse med en anden Fribytter ved Navn Pothorst, og det var under Kong Hans' fjendtlige Forhold til Englænderne især disses Skibe, men dog ogsaa f. Ex. Spaniernes, som D. P.s Kaperier gik ud over. I 1487 var han Anfører for en Afdeling af den danske Flaade, der kom Iver Axelsen (Thott) til

Hjælp mod Sten Sture og reddede Gulland for Danmark; i 1489 og 1490, da han kaldes Væbner, nævnes han derimod i nær Forbindelse med Norge, saa at man endog en Tid har anset ham for født Nordmand; i 1490 var han forlenet med Vardøhus. I al denne Tid efter 1483 har han rimeligvis stadig været Lensmand paa Island, hvor han bl. a. medvirkede ved Udstedelsen af de saakaldte Pinings-Domme, 2 Anordninger fra 1489 og 1490, der fik ikke ringe Betydning for Øens Styrelse i den følgende Tid. Efter 1490 vides intet paalideligt om ham, men i Følge senere uklare Beretninger er der en Mulighed for, at han er blevet erklæret fredløs og efter at have haft Tilhold i Farvandene ved Island og Grønland til sidst er kommet uheldig af Dage; i alt Fald nævnes der en ny islandsk Lensmand 1491.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. III, 233 ff.; V, 394 f.; 3. R. IV, 195 ff.

William Christensen.

Pio, Jean Frédéric Guillaume Emile, 1833—84, Skolemand, var af en i sin Tid indvandret fransk Familie, Søn af Kapitajn Vilhelm Emil Laurent P. og Anna Marie f. Brix, og født i Toxværd 1. Juli 1833. Efter at have gennemgaaet Roskilde Latinskole dimitteredes han 1850 fra samme til Universitetet. Sit filologiske Studium maatte han af Helbredshensyn afbryde en Tid lang og var da Huslærer paa Landet; 1857 fik han imidlertid filologisk-historisk Skoleembedsexamen og virkede derefter som Lærer ved københavnske Skoler, navnlig Borgerdydskolen i København, ligesom han ledede et privat Artiumskursus. Af de Udenlandsrejser, P. foretog, kan fremhæves den i 1864—65 med offentlig Understøttelse: han opholdt sig da især i Athen og ventede at faa et Lektorat i Nygræsk ved Universitetet efter Hjemkomsten. Dette blev dog ikke Tilfældet, hvorfor han modtog en Huslærerstilling hos Grev Frijs-Frijsenborg (1865—68). I Juli 1868 blev han den nys nævnte Borgerdydskoles Bestyrer efter Professor K. Rovsing, først alene, siden i Forening med S. G. Møller (XII, 100). Skolen trivedes vel under hans Ledelse, og Vidnesbyrd om hans aarvaagne Interesse for Opdragelse og Undervisning ere hans Virksomhed i «Pædagogisk Selskabs» Bestyrelse, Oprettelsen af Tidsskriftet «Vor Ungdom», som han 1881—83 redigerede med H. Trier og P. Voss, og Udgivelsen af en Række meget anvendte Skolebøger, navnlig franske, en dansk Læsebog (med Professor L. Wimmer) og en Sundhedslære til Skolebrug. Hans Elever erindre ham som en fin, livlig, human, noget nervøs Natur, stærkt optaget af sin Gjerning,

ejendommelig ironisk anlagt og med skarpt Blik for Sjælelivet hos Born. 1875 fik P. Titel af Professor. En ny, vel indrettet Skolebygning (i Stockholmsgade) naaede han ikke at se fuldført; hans Legemssvaghed tog nemlig mere og mere Overhaand, trods et Korfuophold 1881—82, og 12. Jan. 1884 døde han efter kun faa Dages egentlig Sygdom. Af hans litterære Arbejder, der næsten alle angaa fransk Sprog, Nygræsk og Pædagogik, kunne foruden de anførte mærkes «Contes populaires Grecs» (1879), «H. C. Andersens Historien om en Moder, paa 15 Sprog» (1875, med Vilh. Thomsen) og adskillige Tidsskriftsafhandlinger. P. ægtede 23. Dec. 1868 Elisabeth Susanne Sophie Komtesse Sponneck (f. 24. Juni 1846), Datter af Gehejmerraad Vilhelm Carl Eppinger Greve S. og Antoinette Sigfrid^e f. Lowzow.

Hundrup, Philol. Candidater, 2. Udg. Borgerdydskolens Program 1884.
Vor Ungdom 1884.

E. Gigas.

Pio, Louis Albert François, 1841—94, Socialistfører, blev født 14. Dec. 1841 i Roskilde og var Broder til ovennævnte Jean P. Han blev 1859 Student og hørte polytekniske Forelæsninger; var 1864 Officersaspirant og gjorde 1867 et Aars Tid Tjeneste som Lieutenant. Desuden kastede han sig over Studiet af Folkesagn o. desl. og udgav 1869 et interessant Skrift: «Sagnet om Holger Danske», der sammenlignedes med tilsvarende Sagn hos andre Folkeslag, samt 1870 «Cyprianus», hvis hemmelige Skrift han læste og forklarede. 1870 blev han Postskriver i Kjøbenhavn og gav Forslag til en forbedret Konstruktion af Postkasserne, men tog Afsked næste Aar for at hengive sig alene til socialistisk Agitation. Han var nemlig bleven stærkt grebet af Kommunens Oprør i Paris og særlig af H. Rocheforts litterære Virksomhed og udgav 1871 et Par Flyveskrifter: «Socialistiske Blade», samt derefter i Forbindelse med Fætteren H. Brix (III, 67) Ugebladet «Socialisten». Skjønt hans første Artikler kun vare en raa Bearbejdelse af tyske Skrifter og lidet stemmende med danske Forhold, grundlagdes dog derved Socialismen i Danmark. I Avg. 1871 dannedes en Afdeling af «Internationale», der i faa Maaneder fik o. 9000 Medlemmer, deraf 5000 i Kjøbenhavn, og fra Okt. holdtes offentlige Agitationsmøder i Hovedstaden. Samtidig var P. i nogle Maaneder Huslærer hos Kammerherreinde Berling og rejste paa hendes Bekostning i Dec. 1871 til Genf for at studere Katholicismen; han foregav endog senere at ville blive Munk, men knyttede tvært imod her Forbin-

delse med flere Revolutionsmænd samt paa Hjemrejsen med Lederne for de tyske Socialister.

Efter sin Tilbagekomst i Febr. 1872 optraadte han — fantastisk og forfængelig, som han var — som «Stormester» for Afdelingen af «Internationale», i det han regnede paa en snarlig Fornyelse af Kommunens Oprør i Frankrig og en derefter følgende Revolution i Tyskland og som Følge deraf haabede selv at vinde en ledende Stilling i Danmark. I April 1872 blev «Socialisten» et Dagblad, og hans Angreb i Tale og Skrift paa Myndighederne og «Storborgerne» bleve bestandig voldsommere, i det han sigtede paa en fuldstændig Omvæltning af Samfundsforholdene uden at gøre sig klart, hvad der skulde træde i Stedet. Da han havde sammenkaldt et Folkemøde paa Nørrefælled til 5. Maj 1872 og til Trods for Politiets Forbud gientog Opfordringen (i en Artikel «Maalet er fuldt»), blev han Natten før Mødet fængslet tillige med Brix og Geleff (V, 588). Han tiltaltes nu for hele sin ophidsende Færd og dømtes i Avg. 1873 af Højesteret til 5 Aars Forbedringsstraf, men benaadedes 1875. Han overtog strax igjen Ledelsen af Partiet og af Bladet og søgte i April 1876 Valg til Folketinget i Kjøbenhavns 5. Kreds imod C. Bille (fik omtr. en Tredjedel af Stemmerne). Men Forholdene krævede nu et langt alvorligere Arbejde, hans Herskesyge fjærnedede flere af hans Tilhængere, og Ødselhed bragte ham i Pengeforlegenhed. Han drog derfor 23. Marts 1877 tillige med Geleff hemmelig til Nordamerika, hjulpen med Penge (lidt over 4000 Kr.) af Politiet, ladende den Sag i Stikken, som han selv havde oparbejdet.

Han søgte først at grundlægge en socialistisk Nybygd i Kansas (skrev 1877 en Bog «Kansas» for at lokke danske Indvandrere dertil), men slog sig snart ned i Chicago og førte siden et meget omskiftende Liv, mest dog som Foredragsholder, Journalist (gav Stødet til 27 skandinaviske Ugeblade, hvoraf de fleste kun havde et kort Liv) og Forfatter («Fuldstændig Lovbog for Hvermand», 3: Vejledning i nordamerikansk Ret, 1879, o. fl.); var altid spændstig og rig paa Ideer, men kun lidet udholdende i Arbejde. Ved det demokratiske Partis Hjælp fik han 1886—88 et Toldembede, og i sine sidste Aar var han Landagent for at grundlægge en dansk Nybygd i Florida. Døde i Juni 1894.

L. Pio (1873). C. W. Klein, Socialismen og dens Ledere (1876). L. Pio, Erindringer (1877). P. Geleff, Den rene, skære Sandhed om L. P. og mig selv (Chicago 1877). Th. Graae, Moderne Profiler (1892). Nutiden 26. Sept. 1886. Nationaltid., Politiken og Socialdemokraten 10. Juli 1894. *Emil Elberling.*

Pio, Villiam Frederik, f. 1850, Skuespiller. P., der er Adoptivson af Instrumentmager Peter Jean P. († 1856) og dennes Hustru Ane Maria f. Svendsen (f. 10. Febr. 1827, † som Fru Jensen i Febr. 1896), er født i Kjøbenhavn 27. Maj 1850, blev Student 1871 og optraadte første Gang som Nocetto i «Rabagas» 24. Okt. 1872 paa Kasino, til hvilket Theater hans Virksomhed hovedsagelig er knyttet; dog var han 1875—76 til 1880—81 ved Folketheatret og 1884—85 ved Dagmartheatret. P., der i en Aarrække har været en af Kasinos mest yndede Skuespillere og til Tider dets bærende mandlige Kraft, raader over et udpræget, vedholdende Kjøbenhavnerhumør og en bred, hyppig saftig Maskeringsevne; i hans talrige, manglebrogede Repertoire indtage de forkomne Existenser en fremtrædende Plads; han kan variere disse fra komisk Sølletthed til melodramatisk Forhutletthed, fra godlidende Elendighed til forhærdet Forbryderiskhed. — P. ægtede 1883 Anna Henriette Winsløw (f. 3. Dec. 1859), Datter af Skuespiller, senere Landsbyskolelærer, Lars Frederik W. (f. 1822 † 1891), og efter dette Ægteskabs Opløsning 1894 Enkefru Laura Henriette Diedericksen, f. Ohlendorff. *Arthur Aumont.*

Piper, † 1086, s. Eivind Bifra (IV, 486).

Piper, Ditlev Nicolas, 1700, s. v. Løvencron (X, 589).

Piper, Hans, 1703—76, Læge, var født i Randers 15. Avg. 1703 som en Søn af Hospitalsforstander Johan Peter P. og Karen Pedersdatter, studerede Medicin i Halle hos Professor Joh. Juncker, en Hovedrepræsentant for Datidens pietistiske Lægevidenskab, og fik her 1731 den medicinske Doktorgrad. Noget senere tog han Ophold i Kjøbenhavn, hvor han 1746 opnaaede at blive Hofmedikus, 1750 kongl. Livmedikus. 1768 blev han Etatsraad, 17. Marts 1776 indtraf hans Død. 1734 havde han ægtet Anna Magdalene Holst († 14. Maj 1776). I videnskabelig Henseende har han intet præsteret, og han synes i det hele at have været en ubetydelig, men for øvrigt særdeles hæderlig Mand; Tode giver ham det Skudsmaal, at han var «en af de redeligste, mest velsindede og tjenstvillige paa Jorden».

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 298. 313. Hist. Tidsskr. 6. R. III, 381. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 S. 293. *Jul. Petersen.*

Pistorius, Johannes, 1528—1605, Præst. Hans egentlige Navn var Hans Bäcker ell. Becker; men Navnet omdannedes under hans Studier paa humanistisk Vis. Han var født 29. Juni 1528 i Husum, hvor hans Fader, M. Diederich B., var Andenpræst og den bekjendte Herman Tasts Medarbejder ved Gjennemførelsen af den lutherske Reformation. Faderen døde allerede 1533; men Moderen holdt Sønnen til Skole, først i Husum og siden paa Lycæet i Lüneburg, hvorfra han 1547 gik til Kjøbenhavns Universitet. Her sluttede han sig især til Hofpræsten P. Noviomagus (XII, 329) og Livlægen C. Hamsfort (VI, 554), der, som det synes, skaffede ham kongl. Understøttelse. For øvrigt erhvervede han sig Anseelse som en flittig og begavet ung Mand. Hofpræsten ønskede ham til sin Medhjælper, og Niels Hemmingsen gav ham et fortrinligt Vidnesbyrd, da han 1551 begav sig til Wittenberg, hvor han blev en begejstret Tilhører af Melanchthon, som satte megen Pris paa ham. Fra 1553 ledede han tillige 2 unge danske Adelsmænds Studier i Wittenberg, og senere fulgte han den ene af dem, Erik Hardenberg (VII, 97), til Strasburg og Paris. Efter Hjemkomsten blev han 1557 Præst i Tetenbøl i Ejdersted, ordineret af Biskop Hans Tausen i Ribe, senere (1584) tillige Provst i Ejdersted. 1579 var han med at afgive en Betænkning, der fraraadede Indførelsen af Konkordieformelen i de gottorpske Lande. 1588 blev det tilbudt ham at blive gottorpsk Hofpræst med et tilhørende Provsti; han frabad sig dog Pladsen, i det han samtidig henlede Opmærksomheden paa M. Jac. Fabricius (V, 16), der paa hans Anbefaling fik Embedet.

P., der nød megen Anseelse i sin Tid, gjorde sig fortjent ved en Række Optegnelser («Ephemeris historica»), især vedrørende fortjente Mænd i hans Samtid; desuden efterlod han en stor Brevsamling, der giver mange Bidrag til det 16. Aarhundredes Kirke-, Kultur- og Personhistorie. Efter at have været gift 2 Gange døde han 22. Okt. 1605.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 571 ff.

H. F. Rørdam.

Pjetursson, Hallgrímur, o. 1614—1674, Digter, er født paa Island, uvist hvor, af fattige Forældre, Pjetur Hallgrímsson og dennes Hustru Solveig. Faderen fik en Plads som Klokker paa Holar, og H. P. skal være bleven optagen i den derværende lærde Skole, men igjen udvist af den. Han forlod Landet, kom til Glückstadt i Holsten og der fra til Kjøbenhavn, hvor han arbejdede hos en

Grovsmed. Et Tilfælde førte ham her sammen med hans Landsmand, den senere Biskop Brynjolf Sveinsson, som skaffede ham Optagelse i vor Frue Skole, hvor han gjorde god Fremgang. Medens han endnu var Skolediscipel, ankom 1636 til Kjøbenhavn en Flok i Algier udløste Fanger, som 1627 vare røvede paa Island, og H. P. fik det Hverv at meddele dem nogen Religionskundskab paa ny, da dette kun kunde ske paa Islandsk. Han forelskede sig i en gift Kvinde blandt disse ved Navn Guðríðr Símonsdatter og fulgte næste Sommer med hende til Island. Kort efter Ankomsten fødte hun ham et Barn, og saa snart der var skaffet Vished for, at hendes Mand under hendes Fangenskab var død, ægtede H. P. hende; men han maatte ernære sig som Lastdrager og ved andet tilfældigt Arbejde og var ilde stedt, uden fast Erhverv. Imidlertid var hans tidligere Velynder B. Sveinsson bleven Biskop i Skalholt, og da netop i den Egn, hvor H. P. opholdt sig, det fattige og forsømte Præstekald Hvalsnes stod ledigt, viede han ham til Præst her. Fra 1644—51 betjente H. P. dette Kald, fattig og fortrykt, men efter at han var bleven forflyttet til Saurbær i Borgarfjord Syssel, begyndte en bedre Tid for ham. Dog her ramtes han af Spedalskhed, 1667 maatte han tage Kapellan, opgav nogle Aar efter helt Kaldet og flyttede bort; sine sidste Aar levede han paa Nabogaarden Ferstikla, hvor han døde 27. Okt. 1674.

H. P.s Ydre var ikke vindende, hans Lader og Lystighed — og af Naturen havde han et muntert Sind — vare den uslebne Almuesmands, men han var en god Taler og nød allerede hos Samtiden stort Ry som Digter, saa at han strax i de første trange Aar fandt Venner, der støttede ham. Som verdslig Digter rimer han let, men i Samtidens sædvanlige Stil med Tilbøjelighed for metriske Kunststykker; han er ofte spøgefuld og spydig, og Folketroen gjorde ham, som mange af hans Kaldsfæller, til «Mirakeldigter», d. v. s. man tillagde deres i Vers udtalte Forbandelser en overnaturlig Kraft, — saaledes skal H. P. en Gang have kvædet en for Faarehjordene farlig Ræv ihjel. Ogsaa hans Hustru beskæftiger Sagnet sig med. Hun, der var o. 16 Aar ældre end han, skal have været smuk, men af et heftigt Sind og meget «blandet i Troen» efter sit 8aarige Ophold blandt «Hedningerne». Sin virkelige Berømmelse skylder H. P. den gudelige Digtning, angaaende hvis Vurdering henvises til efterfølgende Artikel. Hans idelig oplagte 50 Passionssalmer bleve paa Island «selv blandt dem, som hverken kunde læse eller skrive, saa bekendte som Fadervor» og

i hvert Hjem aarlig sungne i Fastetiden. Ved Siden heraf er der udkommet adskillige Oplag af hans andre gudelige Digtninger, Salmer og verdslige Digte. 1887—90 besørgede Dr. G. Thomsen i 2 Bind en omfattende Udgave af H. P.s «Sálmar og kvæði», som i Forbindelse med et paatænkt 3. Bind skulde give Forfatterens samlede Skrifter fuldstændig. Da dette ikke senere har set Lyset, maa i Haandskrift søges nogle Rime-Cykler — thi ogsaa til den nationale Smag for disse rimede Sagaparafraser har H. P. ofret —, medens i særskilte Udgaver foreligger 2 yndede Opbyggelsesskrifter i ubunden Stil: «Diarium Christianum» (om Guds daglige Værk ved Verdens Skabelse) og 7 gudelige Betragtninger («Umþenkingar», til hver Ugedags Morgen og Aften).

Disse Andagtsbøger have affødt en hel lille Litteratur. Saaledes bleve Passionsalmerne flere Gange paa Island oversatte paa Latin (udg. 1778 og 1785), og der forfattedes opbyggelige Betragtninger eller digtedes Vers over dem; over de prosaiske Opbyggelsesskrifter digtedes Salmer.

En udførlig Karakteristik af H. P.s Salmedigtning, oplyst ved Prøver i metrisk Oversættelse, giver Rosenberg («Nordboernes Aandsliv»). De ndfr. anførte Udgaver af H. P.s Skrifter indeholde indbyrdes forskellige Biografier.

H. Pjetursson, Andlegar psálmar og qvædi (Videy. 1834); Nokkur ljóðmæli (Reyk. 1885); Sálmar og kvæði I—II (Reyk. 1887—90). Gestur Vestfirðingur V, 37 ff. Dansk Kirketid. 29. Okt. 1854. Rosenberg, Nordboernes Aandsliv III, 480 f. 487 ff. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit S. 209 ff. *Kr. Kaalund.*

— Hallgrímur Pjetursson regnes med rette for at være det islandske Folks fortrinligste *Salmedigter*, ligesom han ogsaa er den første islandske Salmedigter, der fuldt ud taaler at stilles ved Siden af den evangelisk-lutherske Kirkes store Salmedigtere i Udlandet. Hans Salmer, der udmærke sig ved en forbavsende Rigdom paa originale Tanker og fine, træffende Billeder, fremtræde i et velklingende og kjærnefuldt Sprog; de Smagløsheder og den naivt ubehjælpssomme Form, der kjendetegne Datidens religiøse Digtning lige fra Reformationstiden af, bliver man saa at sige ikke vár hos ham. I alle H. P.s Salmer møder Læseren en i Livets og Modgangens Skole lutret Digttersjæl, et ydmygt, gudhengivent Sindelag og en gennem svære indre Kampe erhvervet Troserfaring. Sin største Berømmelse skylder H. P. fortrinsvis sine berømte Passionsalmer («Fimmtíu passúsálmar», 1666; 41. Udg. 1897), hvilke uden Overdrivelse kunne siges at være ikke blot en af den islandske Litte-

ratur, men endog den ganske evangelisk-lutherske Salmelitteratur kosteligste Perler. I disse herlige Salmer følger den spedalske Digterpræst Frelserens Smertengang fra Gethsemane til Golgatha, ikke som en kold og ufølsom Tilskuer, men derimod som en, der lider med den lidende og fuldt ud føler, at det er for hans Skyld, Smertens Vej betrædes af den hellige Guds Søn. Ethvert Ord af Frelserens Læber opfanges af Digterens Øre og giver ham Text til alvorlig Overvejelse, enhver Bevægelse, ethvert Blik af Frelseren faar for Digteren en særskilt Betydning og indeholder for ham en Lære, en Tilkjendegivelse af, hvorledes det bør et Menneske at leve, lide og dø. Det historiske Stof, Lidelseshistorien, afgiver ikke alene Motivet for Salmerne, der jo danne et sammenhængende Hele, men fremtræder ogsaa i en rytmiseret Gjengivelse i Begyndelsen af hver Salme. Digterens Hovedøjemed er helt igennem dette: at ramme Samvittighederne; i det han nøder Læseren til at følge Frelseren Skridt for Skridt paa Korsets Gang, benytter han enhver Lejlighed til alvorlig at indskærpe sit: det er just dig, det gjælder! og stemme Sjælen til Anger og Bøn, Taksigelse og Lovprisning. Ingen Sinde faar man Indtryk af, at den høje Opgave er Digteren for høj, saa at han ikke magter den, meget mere synes hans digteriske Evner at udfolde sig allerherligst, hvor Æmnets Storhed er mest betagende; ingen Sinde fremtræder som der Digterens fine Dybsind, rige Indbildningskraft, store religiøse Erfaringsdybde. Den hellige Skrifts store Salmist er Digterens eneste Forbillede; han har vel kjendt noget til Reformationstidens store Salmister i Udlandet, men nogen egentlig Paavirkning fra dem spores ikke i H. P.s Salmer; han har ogsaa kjendt de dybe Toner af sin samtidige Paul Gerhards Salmedigtning, hvilket bl. a. kan sluttes deraf, at han til Motto for Passionssalmerne (1. Udg.) har valgt de Gerhardske Strofer: «Was trauerst du doch, Gott lebet noch», men om nogen Paavirkning fra den Side kan der næppe være Tale. Det er det hellige, storladne Æmne, der har inspireret Digteren og fremkaldt de herlige Toner fra hans Digterharpe.

Ved Siden af H. P.s Passionssalmer træder hans øvrige Digtning af religiøs Art helt i Skyggen, paa enkelte Salmer nær, som t. Ex. den bekjendte, af C. J. Brandt i forkortet Skikkelse til Dansk oversatte Begravelsessalme: «Alt eins og blómstrið eina» (jvfr. «Nyt Tillæg til Salmebog for Kirke og Husandagt» Nr. 927: «Se Døden alle Dage»), som nu i over 200 Aar er bleven brugt

ved enhver islandsk Begravelse. H. P.s bibelhistoriske Digte (hvilke væsentlig kun ere at betragte som rimede Parafrafer) forekomme Nutiden ganske ubetydelige og vilde sikkert nok for længe siden være gaaede i Glemselens Grav, dersom de ikke havde været knyttede til en saa anset og folkekjær Digtets Navn.

Ved sine herlige Passionssalmer har H. P. haft større Betydning for sit Folks religiøse Liv end nogen anden lige siden Reformations-tiden; Slægt paa Slægt har af disse enfoldig storladne Trossalmer øst Næring for sit aandelige Liv, Husvalse i Livets alvorligste Timer, Trøst og Styrkelse ved Dødens Komme. Og saa længe der findes islandske Sjæle, der i ydmyg Tilbedelse bøje Knæ for den korsfæstede, vil H. P.s Navn være kjendt og elsket af det Folk, for hvilket han «med Døden i Hjærte i Dage af Smerte Guds Herlighed tolked i Sang».

Jón Helgason.

Pjetursson, Jón, 1812—96, Justitiarius, Genealog, Søn af Provst Pjetur Pjetursson til Miklibær i Skagafjord Syssel i det nordlige Island og Thora Brynjólfsdatter, fødtes 16. Jan. 1812 paa Faderens Ejendom, det nærliggende Vífóvellir. Efter at være dimmitteret fra Skolen paa Bessastaðir 1834 begav han sig det følgende Aar til Kjøbenhavn, hvor han ved Universitetet underkastede sig juridisk Examen 1841. Fra 1844 indehavde han forskellige Sysselmandsembeder paa Island, udnævntes 1850 til Assessor i Landsoverretten, blev Justitiarius 1877, afskedigedes 1889. Fra 1859—86 var han kongevalgt Altingsmand og deltog desuden i Altingssamlingen 1855. Han døde 16. Jan. 1896. Han var 2 Gange gift: 1. (1848) med Johanne Sofie, Datter af fhv. Kjøbmand Bogi Benediktsson, 2. (1856) med Præstedatteren Sigthrúður Eggerz.

J. P. var en sindig og betænksom Mand, hvis Hovedinteresse var Genealogien; han var Samler, men kun i ringe Grad Bearbejder. Til Brug ved Præsteskolen har han forfattet en Lærebog i islandsk Kirkeret: «Íslenzkur kirkjurjettur» (1863), som 1890 er udkommet i en ændret Udgave. 1869—71 og 1873 udgav han i tvangfri Leveringer et Slags Tidsskrift, «Tímarit», hvoraf 4 smaa Hæfter udkom, betegnede og udstyrede som lige saa mange Bind, men dog i indbyrdes Fortsættelse af hinanden, indeholdende væsentlig Stamtavler, Aftryk af Adkomstbreve, Kirkegodsfortegnelser o. lign. 1881 paabegyndte han Udgivelsen af sin Svigerfader B. Benediktssons «Sýslumannaæfir» (genealogiske Biografier over Islands Sysselmænd), som des værre forblev uafsluttet.

Sunnanfari 1892, Nr. 7 A.

Kr. Kaalund.

Pjetursson, Pjetur, 1808—91, Biskop, Broder til ovennævnte Jón P., er født paa Præstegaarden Miklibær 3. Okt. 1808. Faderen, en stiv Latiner, bibragte Sønnen gode Kundskaber i dette Sprog, senere undervistes han 2 Aar privat og optoges derefter 1824 i Skolen paa Bessastaðir, hvorfra han 1827 dimitteredes. 1829 indskreves han ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1834 underkastede sig theologisk Embedsexamen. Han ansattes 1836 som Præst i det vestlige Island, kaldedes 1838 til Staðastaður i samme Egn og udnævntes til Provst. 1840 erhvervede han den theologiske Licentiatgrad for en latinsk Afhandling om den oldkirkelige Forfatter T. Rufinus, 1844 blev han Dr. theol. paa en tilsvarende Afhandling, der giver en Udsigt over Islands kirkeretlige Forhold i Middelalderen og efter Reformationen. Da der 1847 oprettedes et islandsk Præsteseminarium i Reykjavik, blev P. P. dettes første Forstander (Lektor) og indehavde denne Stilling, indtil han 1866 udnævntes til Islands Biskop. Fra dette Embede tog han sin Afsked 1889, ved hvilken Lejlighed han udnævntes til Storkors af Danebrog. Han døde i Reykjavik 15. Maj 1891. Fra 1849—86 var han kongevalgt Altingsmand. Han var 2 Gange gift: 1835 ægtede han Anna Sigríður Aresen, der døde 1839 uden at efterlade sig Børn, 1841 ægtede han Sigríður, Datter af fhv. Kjøbmand Bogi Benediktsson.

Som mangeaarig Leder af den Læreanstalt, der uddanner saa godt som alle Islands gejstlige, og derefter Landets Biskop i over 20 Aar har P. P. øvet en betydelig Indflydelse; men en ikke mindre Betydning tilkommer ham som frugtbar og flersidig Forfatter. Om hans Virksomhed som opbyggelig Forfatter kan henvises til efterfølgende Artikel; de vigtigste af hans udbredte Husandagtsbøger ere en Postil til Søndagsbrug og opbyggelige Betragtninger til daglig Anvendelse Aaret rundt. Foruden at have skrevet adskillige Bladartikler udgav han 1849—51 Halvmaanedstidningen «Lanztöfndi». Hans videnskabelige Hovedværk er hans paa Latin skrevne islandske Kirkehistorie for Hundredaaret 1740—1840: «Historia ecclesiastica Islandiæ» (1841), anlagt som en Fortsættelse af Biskop Finn Jónssons tilsvarende Værk (s. VIII, 544 f.). Dette Skrift er udarbejdet med megen Flid og Energi; man finder her en Mængde Aktstykker aftrykt og et betydeligt Materiale, saa vel personalhistorisk som til Udviklingen overhovedet paa Island i det paagældende Tidsrum, men den valgte Plan forhindrer et samlet Overblik over Tidsalderen.

P. P. var en alsidig, kundskabsrig og flittig Mand, til hvis

Hovedopgaver hørte at sprede gavnlig Oplysning i de videst mulige Kredse. Han var en forsigtig og behersket Mand, der helst fór med Lempe; hans ydre Fremtræden var værdig og velvillig. Han var en efter islandske Forhold meget formuende Mand og i Besiddelse af en betydelig Forretningsdygtighed, der ogsaa kom de af ham forvaltede gejstlige Midler til gode.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. XXXIII, Nr. 39. Sunnanfari 1891, Nr. 1. Andvari XVIII (1893). *Kr. Kaalund.*

— Som *kirkelig Personlighed* betragtet har P. Pjetursson haft en stor Indflydelse paa det kirkelige og religiøse Liv i Island og vil altid blive betragtet som en af den islandske Kirkes betydeligste Mænd i det 19. Hundrebaar.

Udrustet, som han var, med solide theologiske Kundskaber og videnskabelig Sans (nærmest paavirket af H. N. Clausen og den Aandsretning, han repræsenterede ved Universitetet) udfoldede han allerede i sine Præsteaar en efter islandske Forhold usædvanlig litterær Virksomhed. Vel var det især hans Fødeøs kirkehistoriske og kirkeretlige Forhold, han gjorde til Gjenstand for sin Gransking, men, som hans for Licentiatgraden skrevne Afhandling vidner om, har han den Gang ogsaa været beskæftiget med patristiske Studier. Som Provst søgte han paa forskjellig Maade at indvirke paa sine Kaldsfæller og vække hos dem aandelig Sans og Interesser, saaledes bl. a. ved at indføre aarlige Præstekonferencer i sit Provsti og ved Udgivelsen af et kirkeligt Aarsskrift (det første islandske Forsøg paa det Omraade). De Erfaringer, P. P. som Præst og Provst gjorde med Hensyn til Gejstlighedens aandelige Tilstand, maatte tidlig overbevise ham om Nødvendigheden af en særskilt gejstlig Dannelsesanstalts Oprettelse. Og ligesom Æren for denne for den islandske Kirke saa betydningsfulde Sags lykkelige Gjennemførelse for en ikke ringe Del netop tilkommer ham, saaledes maatte han da ogsaa som den islandske Gejstligheds mest videnskabelig interesserede Mand betragtes som selvskreven til Stillingen som Anstaltens første Forstander. Man kan da ogsaa sige, at det aandelige Præg, P. P. fra først af gav denne islandske Præsteskole, har den for en stor Del bevaret under dens 50aarige Bestaaen. Dog har hans ordnende og styrende Virksomhed uden Tvivl været af større Betydning for Anstalten end hans egentlige docerende Virksomhed. Hans i høj Grad objektive Fremstilling af de theologiske Discipliner var temmelig usystematisk og savnede

vistnok Originalitet, og Foredraget skal efter Sigende have været uden den Varme og Begejstring, som fængsler de unges Sind og varmer deres Hjærter. Men hans store Pligttruskab og Samvittighedsfuldhed i hans Embedsgjerning saa vel som hans humane Optræden forskaffede ham hans Meddocenters og Elevers udelte Højagtelse.

De samme Egenskaber, som i saa høj Grad kjendetegne P. P.s Virksomhed som Præsteskolens Forstander, møde os ogsaa i hans Virksomhed som Biskop: Samvittighedsfuldhed i Varetagelsen af hans Embedspligter, Humanitet og Mildhed i al hans Optræden, den yderste Ligefremhed over for alle. Han satte øjensynlig mere Pris paa at blive betragtet som den kjærlige Ven og Vejleder end som den strænge og nøjeregnende Tilsynsmand. Den i hans Bispetid herskende Mangel paa Præster havde utvivlsomt ogsaa sin store medvirkende Andel i denne hans Ulyst til at gaa frem med Stræng-
hed. Under hans Embedstid svækkedes ogsaa snarere den islandske Biskops Myndighed end forøgedes, og en fuldstændig Visitation af det hele Stift hindrede Alderen ham i at gennemføre. Som Biskop var P. P. besjælet af Ønsket om at forbedre Præstestandens time-
lige Kaar, og det bør ikke glemmes, at Nettoindtægten af alle de Skrifter, han i sin Bispetid udgav, gik til et i Island oprettet Fond for fattige Præsteenker.

Ogsaa den islandske Kirkes indre Anliggender laa P. P. op-
rigtig paa Hjærte. Dette lagde han for Dagen først og fremmest ved sine Bestræbelser for at skaffe den islandske Menighed en tids-
svarende Salmebog og gode Andagtsbøger. Selv forestod han Ar-
bejdet ved Revisionen af den fra Aarhundredets Begyndelse be-
nyttede, delvis rationalistiske Salmebog, men da denne hans revi-
derede Salmebog i Længden ikke kunde tilfredsstille Menighedens
Krav, fik han i 1878 nedsat en Kommission til Udarbejdelse af en
fuldstændig ny Salmebog, der udkom i 1886 og siden den Tid har
vundet Indpas i Menighederne over hele Landet.

Størst Betydning for det religiøse Liv i den islandske Menig-
hed har P. P. imidlertid haft som religiøs Forfatter. Som saadan
har han skjænket det islandske Folk en Række gode Opbyggelses-
bøger, der have vundet en stor Udbredelse over hele Landet, og
hvoraf den islandske Almue i den sidste Menneskealder fortrinvis
har øst Næring for sit religiøse Liv. Det er da ogsaa disse Skrifter,
som utvivlsomt længst ville bevare P. P.s Navn i Fremtiden. I hans
religiøse Skrifter, saa vel hans Prædikener som hans Betragtninger,

der alle præges af et fuldt ud evangelisk Syn paa Kristendommen, og som giver Læseren en varmtfølende kristelig Personlighed, det samme som den gamle og humane Sindelag, som kjendetegnede Forfatterens Færd og hele taget. Der er ingen Rigdom paa store originale Tanker eller gripende Billeder, men en jævn, klar og enfoldig Fremstilling af Troens Indhold, dens Forjættelser og Krav. Gjennem sine Andagtsbøger har P. P. alvorlig og indtrængende talt Kristendommens Sag og alle Vegne i Menigheden faaet en god Modtagelse, hvilket klarest fremgaar af, at alle hans Andagtsbøger i en forholdsvis kort Tid ere udkomne i flere Oplag. *Jón Helgason.*

Pjetursson, Sigurður, 1759—1827, Digter, er født 26. April 1759 paa Ketilstaðir i Norder-Múla Syssel i det østlige Island som Søn af Sysselmand Pjetur Thorsteinsson og Præstedatteren Thorun Guðmundsdatter. Efter et Faderen af Biskop Harboe givet Løfte optoges han 1774 i Roskilde Skole, hvorfra han dimitteredes 1779. Han blev juridisk Kandidat 1788 og udnævntes det følgende Aar til Sysselmand i Gullbringu og Kjos Syssel (Eggen om Reykjavik). 1803 afgik han paa Grund af Svagelighed fra dette Embede, hvorefter han, ugift, levede i eller ved Reykjavik til sin Død, 6. April 1827.

S. P. var en ligeglad, uvirksom Natur, men med Sans for Vid og nogen poetisk Begavelse. Som Digter var hans Forbillede Wessel, til hvem han personlig skal have været knyttet, og han er overhovedet stærkt paavirket af Samtidens lettere danske Digtning. Foruden mindre Ting som Rimbrev, Drikkeviser og Digte af spøgende og alvorligere Indhold har han skrevet «Stellu ríma», en snurrig Omdigtning af Wessels «Stella» med Bevarelse af Digtets Karakter som komisk Fortælling, men omsat i den ejendommelige islandske Rima-Stil, og 2 dramatiske Smaastykker: «Hrólfur» og «Narfi». Hvad der efter hans Død af hans Arbejder kunde samles, udgaves i 2 Bind («Ljódmæli» og «Leikrit», 1844 og 46). Hans Sprog plettes af adskillige Danismer.

Leikrit (Fortalen). Tímarit III (1882), S. 250. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit S. 275 ff. *Kr. Kaalund.*

la Placette, Jean, 1639—1718, Præst, blev født 19. Jan. 1639 i Pontac i Bearn, hvor hans Fader var Præst. Han studerede i Montauban og blev ordineret 1660 til Præst i Orthez i Bearn, men forflyttedes allerede s. A. til Nay i samme Provins og ægtede Catharine de Lostalot. Her virkede han i 25 Aar, indtil det nan-

tiske Edikts Ophævelse 1685 tvang ham til at gaa i Landflygtighed. Men da hans Ry som rigt begavet Taler og lærd Theolog allerede var gaaet ud over hans Fædrelands Grænser, behøvede han ikke at søge længe, før han fik Ansættelse paa ny. Han drog til Brandenburg og var paa Nippet til at binde sig til Embede hos Kurfyrsten, da indtrængende Anmodninger fra den danske Dronning Charlotte Amalie kaldte ham til Kjøbenhavn, hvorhen adskillige af de franske emigrerede Familier allerede vare tyede. Han kom med Familie til Kjøbenhavn i Foraaret 1686; men endnu i flere Aar savnede de reformerte en Kirke i Hovedstaden. Efter adskillige Bryderier kunde en saadan først indvies i Nov. 1689, og la P. blev Kirkens første Præst. Han nød ogsaa i denne nye Menighed stor Agtelse og Anseelse og var Dronningens stadige Raadgiver; og i de vanskelige Aar for den reformerte Menighed — Bølgerne gik højt, bl. a. i Anledning af Hofpræsten Dr. Masius' Stridsskrifter (XI, 180) — var dens Tarv under god Ledelse hos la P. Han beklædte sit Embede til 1710, da han paa Grund af Alder og Svagelighed trak sig tilbage i Hvilestand, men vedblev dog at være Kapellan hos Enkedronningen, hvem han 1711 fulgte til Kolding i Anledning af Pesten i Kjøbenhavn; senere ledsagede han hende til Oldenburg og blev der fra i den franske Menigheds Anliggender sendt til Holland. Han opholdt sig nogen Tid i Haag; kom der fra til en gift Datter i Utrecht, hvor han udaandede i den berømte Theolog David Martins Arme, 25. April 1718. Han har udgivet en stor Del moralske, asketiske og polemiske Skrifter, som i sin Tid nøde stor Anseelse. Et Par enkelte er ogsaa udkommet paa Dansk. E. Pontoppidan besørgede saaledes en Oversættelse af hans «Den kristelige Moral» i Trykken (1748) og udtaler sig med stor Anerkjendelse derom.

Niceron, Nachrichten von den Schriften berühmter Gelehrten, herausgeg. v. S. J. Baumgarten, II, 211 ff. Choix de la correspondance inédite de P. Bayle, par E. Gigas, S. 123 f. Clément, Notice sur l'église réform. française de Copenhague S. 37. Dansk Minerva, April og Juni 1816. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

A. Jantzen.

Plade, s. Palladius.

du Plat, Christian Friederich Claude (Glode), 1770—1841, Officer, var født 11. Dec. 1770 i Aumund i Hertugdømmet Bremen. Forældrene vare Oberdeichgraf Peter Joseph du P. og Anna Dorothea f. Fein. Knap 16 Aar gammel indtraadte han som Kadet i

den hannoveranske Artilleriskole, hvor han studerede under Scharnhorst. Paa Generallieutenant Dürings (IV, 380) Opfordring indtraadte han 1789 sammen med sin ældre Broder *Johan Heinrich Christian* (f. 1769, † 1852 som Generalmajor) i den danske Hær og blev strax udnævnt til Sekondlieutenant i Artilleriet; 3 Aar senere blev han Lærer ved Artillerikadetinstittet. du P. tog sig med Iver af sin Gjerning, holdt jævnlig Foredrag for de yngre Officerer, forfattede «Katekismer» til Brug ved Mandskabets Uddannelse og viste sig i det hele i Besiddelse af saa fremragende pædagogiske Evner, at han 1799 udnævntes til Forstander for det danske militære Institut; 1810 blev han tillige Kommandør for Landkadetkorpset, som han ledede i 21 Aar; fra Institutet afgik han 1814, da dette blev nedlagt. Kronprins Frederik havde tidlig lagt Mærke til du P., der hurtigt havde sluttet sig til sit nye Fædreland og med Lethed tilegnet sig dets Sprog. Han tog ham 1801 til Adjudant, fik ham Aaret efter udnævnt til Kapitajn, benyttede ham 1805 i Holsten som Generalkvartermester-Lieutenant og sendte ham 1806 til Tyskland for at indhente Efterretninger om Krigsbegivenhederne der. Ved Generalstabens Oprettelse 1808 blev du P. Major og Overkvartermester og ansat hos Prinsen af Pontecorvo, da denne med sit franske Hjælpekorps gik over Sydgrænsen. I Begyndelsen af det følgende Aar sendtes han som Spion til Skaane i Anledning af den «intenderede» Overgang, under hvilken han skulde fungere som Stabschef hos Prins Frederik af Hessen. Angrebet paa Sverige blev opgivet, og du P. sendtes til Norge for at holde Øje med Prins Christian August, paa hvem Kongen ikke mere stolede. 2 Aar senere blev han igjen sat til at udspionere Augustenborgerne, i det han sendtes til Rensborg med det odieuse Hverv at opsnappe og undersøge den hertugelige Korrespondance. 1812 blev han Oberstlieutenant og fik Ansættelse ved Kystbevogtningen paa Sjælland. Om Efteraaret kaldtes han tilbage til Kjøbenhavn og fik ikke tiere nogen Kommando ved den aktive Hær. 1817 blev han Oberst og Kammerherre, 1826 Kommandør af Danebrog; 1831 fratraadte han Kommandoen over Landkadetkorpset, blev sat à la suite i Armeen og ansat som Kommandant i Citadellet; 1838 fik han Generalmajors Karakter. Han døde 28. Avg. 1841. du P. ægtede 1795 Christine Schiøtt (f. 1777 † 31. Marts 1842), Datter af Kasserer ved den almindelige Enkekasse, Kammerraad Frederik S. og Dorothea f. Mandix.

du Plat, Peter Henrik Claude, 1809—64, Officer, er født 28. Sept. 1809 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Johan Heinrich Christian du P., var Oberstlieutenant og Overadjutant; Moderen hed Emilie f. Wilster. Han blev Volontær ved Landkadetakademiet 1818, Korporal og opvartende Page 1824 samt 1. Jan. 1825 Sekondlieutenant à la suite med Aldersorden fra 1823 i Kongens Regiment, ved hvilket han kom i Nummer i Dec. 1825. I 1827 blev han Kammerjunker, 1829 Premierlieutenant, 1839 karakt. Kapitajn og 1842 Kapitajn af 1. Klasse ved 5. Bataillon. I 1846 ledsagede han Prins Frederik af Glücksborg (V, 328) paa en Rejse til St. Petersborg og erholdt ved denne Lejlighed Tilladelse til at træde i russisk Tjeneste, saa at han 1847 kom til at deltage i Felittoget i Kaukasus. Her saaredes han 2 Gange og udmærkede sig, hvorfor han bl. a. hædredes med Guldkaarden for Tapperhed og hjemme blev forsat til Livgarden. Hele sit Liv igjennem bevarede han derefter stor Kjærlighed til Rusland.

I Begyndelsen af 1848 kom han hjem og fik strax Lejlighed til at udnytte den indvundne Krigserfaring, i det han blev Stabschef ved 2. Infanteribrigade (Oberst Meyer), hvormed han deltog i Kampen ved Bov og Slaget ved Slesvig; men da Oberst Meyer i Maj udnævntes til Chef for 4. Infanteribrigade paa Fyn, fulgte du P. sin Chef der hen. Kort efter forfremmedes han til Major og blev i Juli Adjutant hos General Krogh (IX, 517) samt udnævntes s. A. til Kammerherre. I 1849 fik han Kommandoen over 2. Forstærkningsbataillon og førte denne med stor Dygtighed i Kampen ved Ullerup, hvor han blev haardt saaret, men overtog efter Vaabenstilstanden atter Kommandoen over sin Bataillon, hvorefter han i Jan. 1850 blev karakt. Oberstlieutenant. Under Felittoget s. A. udmærkede han sig 25. Juli ved Stormen paa Isted By. Dagen efter beordredes han til at varetage Kommandantskabet i Byen Slesvig, hvortil hans Resoluthed og energiske Karakter gjorde ham særlig skikket. General Krogh nærede desuden stor Tillid til ham, hvilket bevirkede, at han efter Krigens Slutning erholdt Militærkommandoen i Angel og Svansen. I 1851 blev du P., som Aaret før var udnævnt til virkelig Oberstlieutenant, Kommandør for 3. Bataillon, hvormed han 1852 kom til Altona, hvis Pladskommandant han blev. Ogsaa i denne Stilling gjorde han udmærket Fyldest og forstod ved sin elegante Personlighed og ridderlige Optræden at hævde de danskes Stilling. I 1856 karakteriseredes han som Oberst, blev 1858 Kommandør af Danebrog og 1860 Generalmajor samt Chef

for 3. Brigade. Som saadan blev han Pladskommandant i Rensborg og udnævntes ved Mobiliseringen 1863 til Chef for 7. Brigade, hvorfra han dog allerede i Dec. s. A. kaldtes til at overtage Befalingen over 2. Division. Denne samledes først nord for Ejderen, men besatte derefter Danevirkestillingens højre Fløj. I Krigsraadet 4. Febr. udtalte du P. sig for, at Hæren uden Tøven burde tiltræde Tilbagetoget, ligesom han ogsaa 25. Febr. sammen med General Gerlach (V, 602) og andre indsendte et Andragende til Kongen om, at General de Meza (XI, 304) maatte gjenindtræde ved Overkommandoen.

2. Division deltog efter Danevirkestillingens Rømning i Dybbøls Forsvar, i det du P. og den anden Divisionsgeneral skiftedes til at føre Kommandoen i Sundeved; han deltog saaledes i Kampene 17. og 28. Marts, og da Artilleribeskydningen gjorde Opholdet i Stillingen mindre behageligt, forstod han paa en særegen Maade at opretholde sine Folks Mod. 15. April om Aftenen var han dog kommen til den faste Overbevisning, at Dybbølstillingen ikke længere kunde holdes, hvis Fjenden angreb den med Kraft, hvorfor det i militær Henseende var rigtigst at rømme den. Efter nøje Overvejelse gik han derfor den næste Morgen op til General Gerlach, der var syg, for at formaa ham til at afgive Overkommandoen, som derefter maatte tilfalde du P. som ældst Divisionsgeneral. Han vilde da have rømmet Dybbølstillingen Natten til d. 17., kun efterladende en Maskering i Skanserne og Løbegravene, hvorfra den kunde trække sig tilbage, saa snart Fjenden angreb. Gerlach troede dog ikke at burde gaa ind paa Forslaget, og du P., hvis Tur det var fra d. 16. Aften at være i Stillingen, kom altsaa til at modtage Stormen paa Skanserne 18. April. Han nærkede ingen Tvivl om, at den vilde komme, og havde derfor truffet de nødvendige Forberedelser. Da han om Formiddagen fik Melding om Fjendens Angreb, lod han strax 2. Brigade i Brohovederne træde til Gevær; men ved at begive sig frem, kom han snart til Erkjendelse af, at Stillingens Forsvar nu ikke mere lod sig gennemføre efter den givne Disposition, eftersom Skanserne I—VI vare tagne og venstre Fløj i fuldstændigt Tilbagetog. Generalen, som ledsaget af sin Stabschef, Major Schau, til Fods var kommen Fægtningslinjen nærmere, saa kort efter vore Tropper strømme tilbage til Brohovederne; under Forsøget paa at forhindre, at Tilbagetoget udartede til Flugt — med en Stok i Haanden raabte han: «Bliv staaende, Folk, skyd!» —, blev han dødelig saaret paa Landevejen

tæt ved Barakkejren, og samme Skæbne ramte hans Stabschef, som ilede ham til Hjælp.

du P., som udaandede samme Dag, var 25. Nov. 1848 bleven gift med Elisabeth Catharine v. Scholten, Datter af Generalmajor og Gouvernør i Vestindien Casimir Wilhelm v. S. De danske Forsvarsbrødre have ladet hans Billede male til Nationalgalleriet paa Frederiksborg Slot.

Vort Forsvar Nr. 126 A og 217 A. Danmarks anden Kamp for Slesvig 1864, fortalt af en gammel Soldat. Den dansk-tydske Krig 1864, udg. af Generalstabens.

P. N. Nieuwenhuis.

v. Platen, Vilhelm Frederik, —1732, Bygmester, Gehejmeraad, var Søn af brandenburgsk Gehejmerraad Claus Ernst v. P., der 1658—60 fungerede som Generalkrigskommissær ved Kurfyrstens Hjælpkorps her i Landet. Moderen, Anna Ehrentraut v. Klitzing, var som Enke fra 1685 til sin Død 1694 Hofmesterinde hos Prinsesserne Sophie Hedevig og Christiane. 1687 ansattes ogsaa Sønnen som Kammerjunker hos Prinsesserne, i hvilken Stilling han forblev til 1698, da han tiltraadte en længere Rejse til Frankrig og Italien, nærmest vel med det Maal at studere disse Landes Kunstskatte. Hans Interesse for Bygningsfaget synes tidlig at være bleven vakt, og fra Begyndelsen af 1699 nævnes han i Stillingen som Overbygningsinspektør. 1702 blev han Etatsraad og udnævntes 1705 til Overbygningsdirektør eller Generalbygmester, under hvilken Charge paa samme Tid blev samlet Tilsynet med alle gamle og nye Bygninger i Danmark, Hertugdømmerne og Oldenburg. I denne Egenkab forestod P. Opførelsen af Operahuset (Rigsdagsbygningen), Staldmestergaarden bag Christiansborg Slot, Bygninger, som Kunstkjenderen Ramdohr for 100 Aar siden betegnede som de smukkeste i Kjøbenhavn, og Endefløjene af Frederiksberg Slot samt vistnok ogsaa Garnisons Kirke. P., der var meget yndet af Kongen, udnævntes 1706 til Hofmarskal, blev 1712 Direktør i Generalpostamtet, 1714 Gehejmerraad og i April 1716 Overlanddrost i Pommern og paa Rygen. Han har dog næppe tiltraadt denne Stilling, der allerede i Efteraaret beklædtes af F. E. v. Kotschau. I Okt. s. A. udnævntes P. til Amtmand i Sønderborg og afgik ved Døden i dette Embede 27. April 1732 i Sønderborg, vistnok ugift. 1708 var han bleven hvid Ridder.

Louis Bobé.

Platou, Ludvig Stoud, 1778—1833, Professor, Statssekretær, var en Søn af daværende resid. Kapellan til St. Mikkels Kirke i

Slagelse Christian Frederik P. (f. 1749 † 1815) og Cathrine f. Stoud og blev født i Slagelse 28. Marts 1778. 1795 blev han Student fra Vordingborg Latinskole og lagde sig senere efter Æsthetik og Historie, bl. a. som en af de første Alumner ved det pædagogiske Seminar. Han blev 1801 Alumnus paa Borchs Kollegium og vandt s. A. Universitetets Guldmedaille for en Besvarelse af en Prisopgave om den gamle nordiske Mythologis Anvendbarhed i Skjønneren i Steden for den græske. Efter Moldenhawers Opfordring modtog han Udnævnelse til Adjunkt i Historie og Geografi ved Christiania Kathedralskole efter G. Sverdrup, efter først at have taget Skoleembedsexamen, og rejste saa i April 1803 til Norge. Hans senere Virksomhed er derefter udelukkende knyttet til dette Land.

P., som 1806 blev udnævnt til Overlærer, sysselsatte sig i de første Aar af sit Ophold i Christiania hovedsagelig med Skolegjerningen. Han nøjedes ikke med sin Embedsvirksomhed ved Kathedralskolen, men arbejdede ogsaa ved andre Skoler. Saaledes deltog han 1806 med sine Kolleger Flor og Arnesen i Grundlæggelsen af et Forberedelsesinstitut, der 1812 gik over til den fremdeles bestaaende Christiania Borger- og Realskole, og var Lærer i Historie for de øverste Klasser af det norske Landkadetkorp. Fremdeles redigerede han, efter Enevold Falsens Død, fra Dec. 1808 det officielle Blad «Budstikken».

Men der blev ogsaa paa anden Maade Anvendelse for hans Kræfter. Under de Forhandlinger om Stiftelsen af et patriotisk Selskab for Norge, der om Høsten 1809 gik forud for Prins Christian Augusts Afrejse fra Christiania, deltog P. sammen med Grev Wedel, Rektor Rosted og Overlærer Rasmussen i det forberedende Arbejde. Det var saaledes ham, som skrev Udkastet til den Indbydelse, der udsendtes til Almenheden, rigtignok med Rettelser af Grev Wedel og hans 2 andre Kolleger. Resultatet blev Oprettelsen af Selskabet for Norges Vel, 29. Dec. 1809. P. var meget ivrig for dette og lagde senere meget Arbejde paa at fremme dets Formaal. Men han, den danske Mand, stod helt uden for de Planer, der foresvævede Grev Wedel om at gjøre Selskabet, i Egenskab af et norsk Tugendbund, til en politisk Institution, der i et givet Øjeblik kunde gribe ind og fremme den norske Selvstændighedsfølelse, muligens endog sprænge Foreningen med Danmark.

Skjønt al denne Virksomhed nødvendig maatte lægge stærkt Beslag paa hans Tid, saa P. sig alligevel i Stand til at ofre en Del af sine Kræfter paa videnskabelige Studier, hvilke han nærmest

tilgodegjorde i pædagogiske Øjemed. Allerede i 1802 havde han i Kjøbenhavn skrevet og i det følgende Aar udgivet en «Kortfattet Jordbeskrivelse for Borger- og Almueskoler», som allerede 1805 udkom i 2. Oplag. Fredsbruddet i 1807 tvang ham videre. I Norge, hvor tidligere den hele Forsyning med Skolebøger var kommen fra Danmark, saa man sig med ét afskaaren fra Kilden og maatte paa egen Haand skaffe, hvad der i Hasten lod sig tilvejebringe. I 1809 udkom saaledes i Christiania fra P.s Haand 1. Del af hans «Haandbog i Geografien», der omfattede den almindelige Geografi og de dansk-norske Stater (2. Del udkom 1812). Skjønt samtidig med Karl Ritters epokegjørende Fremtræden stod P., der levede i et af fjendtlige Flaader afspærret Land, vistnok uden mere indgaaende Kjendskab til den Revolution i Geografis videnskabelige Behandling, som allerede var forberedt af hin. Han docerede mange Haande Naiviteter, f. Ex: «Bjærgene anses for at være Jordens Ribben, der sammenholde det hele. De ere almindeligen bevoxede med Skove, Urter og Græs, indeholde Kilderne til de største Floder og alle Slags Mineralier i deres Indre» osv.

Men i andre Henseender er det dog en ret mærkelig Bog, han har fremlagt. Dens Forfatter viser atter det samme, som erfares med flere andre til Norge indflyttede danske, — han var paa faa Aar bleven en afgjort Nordmand. Det var nok de stedse forenede Tvillingriger, han beskrev; men han vendte sig dog især til Norge og et norsk Publikum. Sine geografiske Exempler tog han fra Norge (Sarpen, Christianiarjorden og Bjørviken), hvad næppe før var sket; ligesaa har han mærkelige Ytringer om Sproget. Efter først at have fortalt, at i Danmark tales der Dansk og i Hertugdømmerne Plattysk, siger han senere: «I Norge tales der tvende Hovedsprog, nemlig: 1. Norsk, der blandt de mere kultiverede er aldeles det samme som Dansk, men af Almuen derimod tales i forskjellige Dialekter, hvilke alle nedstamme fra det gamle skandinaviske; 2. Finsk» osv. I 1809 var der ikke mange, som paa denne Maade talte om et norsk Kultursprog, og hvad derom siges, er da heller ikke helt træffende. I det hele tager P. ogsaa som Forfatter af geografiske Skolebøger sin Plads mellem de danske Mænd, der medvirkede til at fremarbejde den norske Særfølelse, som blev en hurtig fremdreven Frugt af Begivenhederne i 1807 og 1808. Disse Bøger udkom i flere Oplag og i forskjellige Bearbejdelser, men dog alle i Hovedsagen med samme Stof og samme Methode. Efter 1814 krævedes der lidt anden Anordning; men

Bøgernes Karakter blev bevaret. Nye Udgaver udkom lige til 1862 og i svensk Bearbejdelse endog 1865. Ogsaa historiske Lærebøger blev leverede af P., uden dog at faa den Udbredelse og Indflydelse som de geografiske.

I Selskabet for Norges Vel indtog P. naturligvis en fremtrædende Plads som Sekretær, som Redaktør af dets «Historisk-filosofiske Samlinger» og som dets Vicepræsæs. Fra 1813 var han ikke længere Overlærer, men Professor i Historie og Statistik ved Universitetet samt dettes Økonom. 1815 traadte han over i Administrationens Tjeneste og blev Expeditionssekretær i 4. Departement; fra 1817—21 var han konstit. og fra 1825 virkelig Statssekretær samt holdt desuden stadig Forelæsninger ved Universitetet over Historie og fornemmelig over Statistik. Han vedblev desuden at fungere som Økonom. Af Rigsforsamlingen paa Ejdsvold valgtes han til Medlem af Trykningskomiteen og af Stortinget 1814 til Medlem af Komiteen for Landets indre Økonomi, hvorhos han ved Siden af alle disse offentlige Hverv endnu fandt Anledning til at fortsætte sine litterære Sysler, bl. a. som Udgiver af Enevold Falsens Skrifter i 1821. Paa Stortinget 1824 mødte han endelig som Repræsentant for Akershus Amt og anvendtes der som Medlem af en hel Række Komiteer. Som danskfødt havde P. efter Foreningen med Sverige mødt Statholderen Grev Essens Mistanke. Senere synes han at have vundet Carl Johans Bevaagenhed. I 1825 var han dennes Kandidat til Statsraadsposten som Chef for Kirke-departementet efter Treschow, men blev dog ikke udnævnt. I sine senere Aar var P. sygelig, uden dog at trække sig tilbage fra sine mange offentlige Arbejder. Under et apoplektisk Anfald afgik han ved Døden 30. Nov. 1833 paa sin Ejendom Oslo Ladegaard. Det kan tænkes, at den begavede Mand formelig havde sprængt sig selv under alt det Arbejde, for hvilket hans Kræfter blev tagne i Beslag. — I 1808 ægtede P. Karen Lumholtz (f. 1785 † 1833), Datter af Stiftsprovst Nicolai L. (X, 418).

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Plenge, Johannes Christian Ludvig, 1822—89, Præst, Søn af Hørkræmmer Jørgen Iversen P. († 1828) og Johanne Christine f. Funk († 1822), er født i Kjøbenhavn 4. Juli 1822. Han dimitteredes fra v. Westens Institut 1838, blev theologisk Kandidat 1843, Lærer ved Frue Sogneskole i Kjøbenhavn 1844 og ved Kjøbenhavns vestre Borgerskole 1846. 1850 blev han Diaconus i Sørup, Flens-

borg Provsti, 1851 Sognepræst i Satrup, Gottorp Provsti, og 1860 i Ødis, nuværende Nørre Tyrstrup Herred. Her fra maatte han 1862 søge sin Afsked, ved hvilken Lejlighed han dog almindelig mentes at være bleven strængt behandlet. Han var derefter Lærer ved Fredericia lærde Institut 1863—64, hvorefter han flyttede til Kjøbenhavn og blev det britiske Bibelselskabs Agent, indtil dette standse sin Virksomhed i Danmark. Som saadan indvikledes han i mange Stridigheder med det danske Bibelselskab og Waisenhusets Kuratel, der endog en Gang erklærede ikke længer at ville forhandle med Selskabet gjennem P. Han havde vistnok Ret i, at det danske Bibelselskab var lidet foretagsomt; men hans Modstandere fandt ikke uden Grund, at hans Optræden var stødende. — Han har 1848 skrevet en «Geografi for Borger- og Almueskoler» (5 Oplag), 1860 «Erindringer fra en Rejse i Skotland», 1863 «Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme» og 1873 «Nogle Træk af Livet i Kjøbenhavn for en Menneskealder siden». — Han var gift med Christine Oline Henriette f. Høst (f. 1824), Datter af Oberstlieutenant Christian Nicolai H. og Caroline Frederikke f. Aarestrup. Han døde i Kjøbenhavn 22. Okt. 1889.

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Plesner, Christian Ulrik Adolf, 1826—82, Arkivembedsmand, fødtes 25. Febr. 1826 i Humble Præstegaard paa Langeland som Søn af Pastor (senere Provst) Ulr. Adolph P. og Anna Christine f. Brandt. Dimitteret til Universitetet 1843 studerede han Lovkyndighed og Historie; han deltog 1848 som frivillig i Kampene ved Bov, Mysunde og i Sundeved. Næste Aar ansattes P. som Stipendiarius i Gehejmearkivet, men udskreves 1850 til Krigstjeneste og blev Reservelieutenant i Artilleriet 1851; efter at være bleven udnævnt til Kancellist i Arkivet afskedigedes han af Krigstjenesten 1854. 1861 blev han Inspektør ved Læsesalen, 1863 i. Arkivsekretær og Registratør. Han døde 1. Juli 1882. H. besad en sikker Hukommelse, betydelige historiske Kundskaber, ikke lidt Skarpsindighed og stor Kyndighed i Skriftlæsning; han var Gehejmearkivar Wegeners dygtige Hjælper ved Besvarelsen af Forespørgsler til Arkivet og ved Udgivelsen af Aktstykker i dets «Aarsberetninger», ligesom de arkivbesøgende hos ham fandt redebon Bistand. P. blev 1862 optaget i det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog og var dets Sekretær fra 1863 til sin Død. Han udgav flere Bind af «De ældste danske Arkivregistraturer» og ydede Bistand

ved Udgivelsen af forskjellige Værker. P. deltog ivrig i Livet i Studenterforeningen, hvor han tilbragte sin Fritid og vandt mange Venner. Han var ugift.

Erslew, Forf. Lex.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

v. Plessen, Bernt Hartvig, 1709—67, Kansler. P., der var Søn af Bernt Hartvig v. P. til Retchendorff, Flessenau og Gottesgabe, svensk Lieutenant, og dennes anden Hustru, Sophie Agnes f. v. Plessen, fødtes 5. Nov. 1709. Han studerede i Heidelberg, Duisburg og Halle, berejste derefter Tyskland, Frankrig og Holland og begyndte 1731 Embedsbanen som Kancelliraad ved Overretten paa Gottorp, udnævntes 1733 til Justitsraad og 1738 til Landraad i Holsten. 1745 blev han Konferensraad og Aaret efter beskikket til Amtmand paa Gottorp. 1747 udnævntes han til 1. Raad og 1756 til Kansler ved Overretten. 1746 havde han faaet Kammerherrenøglen og 1759 det hvide Baand. 1767 udnævntes han til Gehejmeraad, men døde 28. Avg. s. A. — P. var først gift med Juliane Marie f. v. Staffeldt (f. 1728), Datter af Generalmajor Adolf Frederik v. S. og Cathrine Maria f. v. d. Lühe. Hun kom i Febr. 1751 af Dage ved en ulykkelig Hændelse. 1752 ægtede han Sophie Dorothea v. Drieberg, der 1764 blev dekoreret med Ordenen de l'union parfaite.

Louis Bobé.

v. Plessen, Carl Adolf, 1678—1758, Statsmand og Godsejer, fødtes 18. Marts 1678 og var Søn af den ndfr. omtalte Chr. Sigfr. v. P. Efter at han havde faaet den i hin Tid for intelligente unge Adelsmænd almindelige Uddannelse og bl. a. opholdt sig ved Universiteter i Udlandet, blev han meget tidlig knyttet til Christian V's yngre Søn Carl (III, 358), hvem han fulgte paa den Udenlandsrejse, denne foretog 1696—99. Snart efter at den var endt, ansattes han som Hofmarskal hos Prinsen, og 1708 blev han Overkammerherre hos ham, hvilken Stilling han bevarede indtil Prinsens Død 1729. Da P.s Fader allerede tidlig var faldet i Unaade hos Frederik IV, var Stemningen i Familien imod Kongen næppe særdeles god, og dette var maaske en Grund til, at P. ikke havde Lyst til at træde i Statstjeneste, men nøjedes med at indtage en Hofstilling hos Prinsen, for hvem han efterhaanden blev en uundværlig Ven, og hos hvem han havde en overordentlig Indflydelse. Det er en bekjendt Fortælling, at Frederik IV, da han en Gang saa sin Broder og P. komme, udrød: «Der kommer Prins Plessen og min Broder Carl».

P.s nøje Forhold til Prinsen udvidedes til snart ogsaa at omfatte dennes Søster Sophie Hedevig, især efter at Søskeneparret havde taget Bolig paa Vemmetofte (1721). P. var uden Sammenligning den vigtigste Mand ved det lille Hof, der førtes her. I hvilken Grad det var Venskab og ikke Tanke om Pengeløn, der bragte ham til at styre Prinsens Hof, viser det, at han fra Aaret 1723 aldrig krævede Gage og derimod i den Grad ved rentefri Laan hjalp Prinsen, naar han var i Forlegenhed, at han ved hans Død havde 74000 Rdl. til gode hos ham. Prinsens Død 1729 gjorde for øvrigt ingen Forandring i P.s Stilling, da han vedblev at indtage sin gamle Plads hos Prinsesse Sophie Hedevig, hvis Yndlingsopholdssted Vemmetofte stedse var. Og som P. i det hele hjalp Prinsessen med Raad og Daad, saaledes var han hende særlig til Gavn ved Udarbejdelsen af Fundatsen for Vemmetofte Kloster, der traadte i Kraft efter hendes Død 1735. Ja, P. gjorde mere. Det var ham i den Grad en Hjærtesag at gennemføre Prinsessens Tanker, at han, der indtil sin Død var den ene af Klosterets 2 Kuratorer, under dettes vanskelige pekuniære Stilling ydede en Række Pengetilskud af sin egen Lomme for at holde det oppe. Paa alle Punkter følte hans faste Haand og hans varme Deltagelse i, hvad der vedrørte Klosteret, lige fra dets vigtigste Velfærdsspørgsmaal ned til saadanne Træk, som at han bestemte en vis aarlig Sum til at bestride Gudstjenesten paa Klosteret med, at han forsynede alle dets Skoler med Exemplarer af «Kristendommens Hovedartikler», og at han i sit Testamente udsatte 1000 Rdl. til Uddeling blandt de fattige paa dets Godser. Det er ikke for meget sagt, at det ganske særlig skyldtes ham, at denne store Stiftelse kom i Gang og efterhaanden fik kraftig Væxt. Prinsesse Sophie Hedevig viste da ogsaa, hvor meget hun skønnede paa ham, da hun ved sin Død testamentarisk vilde overdrage ham «et Sølvtaffel og en Sølvbuffet» og tillige fastsatte, at han skulde eje den saakaldte «Have» (d. v. s. Blaagaard) uden for Kjøbenhavns Nørreport. P. vilde helst sige nej hertil, men Christian VI nødte ham dog til at tage imod «Haven». Saa nært som Forholdet var mellem den ugifte Prinsesse og P., der var Pebersvend, kunde det ikke være andet, end at Folkesnakken fik travlt med dem, og man vidste da ogsaa at fortælle, at de vare hemmelig gifte, et Rygte, der dog savner dybere Grund.

Naar Prins Carl og Søsteren 1721 havde taget Bo paa Vemmetofte, havde det hængt sammen med deres Forbitrelse over, at

Anna Sophie var bleven Dronning, og det var den Gang kommet til et Brud mellem dem og Broderen, Frederik IV. Deres Forbitrelse imod Dronningen deltes ganske af P. Herom vidste Frederik IV god Besked, og da det var ham klart, at netop Mænd som P. sandsynligvis vilde faa meget at sige hos hans Søn, naar han besteg Tronen, søgte han, da han laa paa sit Dødsleje, at stemme ham blidere. Der er noget forunderlig rørende i det bekjendte Optrin 11. Okt. 1730, da den døende Enevoldskonge kaldte P. hen til sin Seng og, foruden at han hængte Elefantordenens Baand om hans Hals, bad ham om at værne om Dronningen og hans andre nærmeste. Men paa P. gjorde det uheldigvis ikke det ringeste Indtryk, han vedblev at være Anna Sophie lige gram.

Det gik, som Frederik IV havde forudset, at P. vilde komme til at spille en større Rolle, naar han selv havde lukket sine Øjne. Christian VI udnævnte ham til i Forening med Broderen Christian Ludvig, Ivar Rosenkrantz og Holsteneren Blome at danne hans første Konseil. Nogen særlig Ministerportefeuille fik han ikke, hvorimod han blev Overkammerherre ved det kongelige Hof (17. Okt. 1730). Det syntes at være med Grund, at P. blev kaldet til at optræde som Statsmand. Han var aabenbart en mer end almindelig begavet Mand, der havde vundet en rig Dannelse og talte meget godt for sig. Der var meget ædelt, uegennyttigt og trofast i hans Karakter, og hans Interesser vare alvorlige og dybe; han var en virkelig from Mand. Hertil føjede han en levende videnskabelig Sans, der blandt andet bragte ham til at sætte stor Pris paa Hans Gram og gjorde det til en kjær Syssel for ham at skaffe sig en god Bogsamling. Men over sligt glemte han dog ikke det praktiske Liv, og ligesom han var en dygtig Styrer baade af sine egne vidtstrakte Godser og af Vemmetoftes Ejendomme, saaledes var han ivrig Deltager i det asiatiske saa vel som i det vestindisk-guineiske Kompagnis Foretagender; han var i en Aarrække Præsident i det sidstnævnte af disse Selskaber.

Det var den fælles Modstandsaaend imod Anna Sophie og hendes Venner, der i Frederik IV's sidste Tid havde knyttet P. og den senere Konge Christian VI sammen. Denne begyndte ogsaa sin Regering med at sætte stor Pris paa ham, og han havde maaske større Indflydelse end nogen anden; det var, som om Kongen ikke kunde undvære ham. Men hans Stilling begyndte alligevel snart at vakle. Det kom til levende Stridigheder mellem Konseillets Medlemmer og Krigsministeren Løvenørn, især da Kon-

seillet, efter først at have raadet Kongen til at hæve Landmilitsen, i Overensstemmelse dermed senere bekæmpede dens Gjenoprettelse, hvilken Løvenørn derimod af militære Grunde stærkt ønskede. Kongen fulgte Krigsministeren (jvfr. X, 620), og det alvorlige Nederlag, Konseillet her led, ramte P. følelig.

Samtidig mærkede han, ligesom Konseillets andre Medlemmer, at deres Stilling var truet ved den Indflydelse, Kongens Svigermoder, den intrigante Markgrevinde af Baireuth, dels personlig, dels gennem Datteren Dronning Sophie Magdalene udøvede paa Christian VI. Her spillede det religiøse sikkert ind. P.s Religiositet havde vistnok en noget pietistisk Farve, og han stod en Tid lang Herrnhuternes Fører, Grev Zinzendorf, personlig nær; men han holdt dog ligesom Broderen og Rosenkrantz for meget paa den bestaaende Statskirke til at finde Behag i Pietisternes Stormløb imod denne, og derved forbitrede han den pietistisk ivrige Markgrevinde. Hertil kom nogle uheldige Sider ved hans Personlighed. Hvor tiltalende det end er i ham at se en selvstændig Adelsmand, der tillod sig at have en Mening ogsaa over for den enevældige Konge, saa var dette viljestærke hos ham tilsat med en betydelig Selvfølelse, og han kunde være baade lunefuld og opfarende i sin Maade at være paa. Som han derved stødte adskillige andre fra sig, saaledes gjorde det ham lidet skikket til at omgaas en Konge, der i den Grad som Christian VI satte Pris paa en «submis» Holdning hos sine høje Embedsmænd. Det hjalp ikke, at han havde en Støtte hos den af Kongen højt skattede Prinsesse Hedevig, han følte sig dog, pirrelig som han var, snart saa ilde ved sin Stilling, at han allerede 27. April 1733 tog sin Afsked fra Konseillet.

Bruddet imellem ham og Kongen havde været saa stærkt, at han, om han end beholdt sin Titel som Overkammerherre, stedse vedblev at være ilde anskreven hos Christian VI, der i ham saa vel som i Broderen saa hemmelige Modstandere; han kaldte dem og deres Venner «en Bande», og et nyt Sammenstød med Kongen førte til, at denne fratog ham den Pension, han havde givet ham, da han forlod Konseillet. Det synes som en Følge af disse Forhold at have været ganske uden Grund, naar der senere blev talt om, at P. havde Udsigt til atter at faa noget at sige hos Christian VI. Derimod er det sikkert nok, at han strax efter Frederik V's Tronbestigelse har gjort Skridt for igjen at vinde Indflydelse, han raadete da den unge Konge til at gjøre en Del Forandringer

baade i smaat og stort; men Forsøget faldt uheldigt ud, og han maatte trække sig tilbage til sine vante private Sysler.

Sandt at sige behøvede han ikke derfor at være ledig. Den betydelige Formue, han havde arvet efter sin Fader, havde han forstaaet at forøge i Tidens Løb, og han døde som en af Landets største Godsejere; han ejede baade Førslev, Harrested, Gunderslevholm, Saltø, Kastrup, Fuglebjerg og Fodby i Sjælland foruden Dronninglund i Jylland.

P. hører ikke til de Herremænd, der have været med at bryde Banen for Landboreformerne; men han har sat sig et smukt Minde ved sin Iver for at fremme Skoleundervisningen hos sine Bønder. Baade oprettede han 16 Almueskoler, og han vaagede ved flittige Besøg i dem over, at Undervisningen blev ledet paa forsvarlig Maade. Til dette Træk knyttede der sig, da han døde, et andet smukt Minde om ham, nemlig om at han var en i høj Grad godgjørende Mand. Da han, som ovenfor omtalt, var ugift, gik hans Godser efter hans Død, der indtraf 30. Jan. 1758, over til hans ndfr. nævnte Broder C. L. v. P.s Børn.

Brasch, Vemmetoftes Hist. E. Holm, Danmarks og Norges Hist. 1720—1814, 1. og 2. Del. *E. Holm.*

v. Plessen, Christian Ludvig, 1676—1752, Statsmand og Godsejer, var født 10. Dec. 1676 og ældre Broder til den ovfr. omtalte Carl Adolf v. P. Efter at han havde nydt samme Opdragelse som Broderen og bl. a. sammen med denne opholdt sig ved Universitetet i Leiden for at uddanne sig der, blev han (1696) ansat som Kammerjunker hos Christian V's yngste Søn, Prins Vilhelm, paa samme Tid som Broderen knyttedes til Prins Carl; men han forlod snart Hoftjenesten for at slaa ind paa Embedsbanen. Ikke mere end 26 Aar gammel blev han (1702) Stiftamtmand i Aarhus Stift, hvor han virkede i 23 Aar. Han maa have gjældt for en energisk og dygtig Embedsmand, thi 8. Okt. 1725 kaldtes han fra denne Stilling til at blive Medlem af Konseillet. Under de sidste Aar af sit Liv i Aarhus havde han staaet i nøje Forbindelse med Ivar Rosenkrantz, der siden 1723 havde været Stiftamtmand i Viborg og i sit andet Ægteskab var gift med en Søsterdatter af ham. P. spillede en ret fremragende Rolle i Konseillet, hvis dygtigste Medlem han aabenbart var, og de udenlandske Diplomater lagde ikke ringe Vægt paa hans Udtalelser om den udenrigske Stilling. Ogsaa viste Frederik IV ham Anerkjendelse ved

16. April 1727 i Anledning af det samme Dag sluttede Forbund med England og Frankrig at gjøre ham til Elefantridder. Men P. hørte dog til de misfornøjedes Kreds og delte ligesom Rosenkrantz fuldt ud den Uvilje imod Dronning Anna Sophie og hendes Tilhængere, som trivedes iblandt Kronprinsens Omgivelser og ved det lille Vemmetofte Hof; ja han afholdt sig end ikke fra over for fremmede Diplomater at klage over, at Konseillets Indflydelse svækkedes ved Røster fra den Kant.

Som en Følge heraf var han saa at sige selvskreven til at gaa over i det nye Conseil, som Christian VI strax efter sin Tronbestigelse samlede om sig. Oven i Kjøbet havde han Ry for solid Dygtighed, og det var derfor med god Grund, at den nye Konge samtidig gjorde ham til Generaldirektør over Finanserne og Kommercevæsenet (26. Okt. 1730). Hvor uenig han end i meget havde været med Frederik IV, fortsatte han dog som Finansminister dennes Sparsommelighedssystem og lagde særlig Vægt paa Afbetaling af Statsgjælden. Haand i Haand hermed viste han i det hele Kraft og Ordenssans som Kollegiechef, og paa Handels- og Toldomraadet havde han endog ret fremskredne Ideer. Han var nemlig ingen Ven af høje Toldsatser, men mente, at man ved at holde dem lave vilde fremme Handelen, og han havde ingen Tanke om ved høj Beskyttelsestold paa kunstig Maade at opelske en Industri. Naar man talte om, at det af finansielle Grunde var nødvendigt at holde Toldsatserne høje, gjorde han i Modsætning dertil gjældende, at Nedsættelsen af Told paa Varer vilde fremkalde stærk Forøgelse af Afsætningen af dem, saaledes at Statsindtægterne ad den Vej i Løbet af faa Aar vilde stige, uden at Undersaatterne mærkede noget Tryk. Den Toldtarif, han fik udstedt 1732, viste da ogsaa Nedsættelse af Told paa mange Industriartikler.

Samtidig med at P. havde sine betydningsfulde Hverv som Kollegiechef at passe, var han ligesom Broderen et vigtigt Medlem af Konseillet og havde stor Del i den Politik, der førtes udad til. Hans Udtalelser paa dette Omraade udmærke sig, saa vidt vi kjende dem, altid ved Klarhed ikke mindre end ved en vis djærv Ligeformhed. Skal man nævne, hvad der for ham gjaldt som Hovedpunktet, var det at faa Slesvigs Inkorporation i den danske Krone sikret ved saa mange Garantier som muligt; ved Siden deraf var længe et Hovedtræk hos ham en indgroet Mistillid til, at man kunde opnaa et virkelig venskabeligt Forhold til Sverige.

Han var overtydet om, at saa snart Svenskerne kom en Smule til Kræfter, vilde de ved første givne Lejlighed kaste sig over Danmark, og han tvivlede derfor i Førstningen om, at den Tilnærmelse til dem, som Christian VI og Rosenkrantz ønskede, vilde føre til noget; men ogsaa han blev dog efterhaanden stemt for, at de Skridt burde gjøres, der førte til det dansk-svenske Forbund af 5. Okt. 1734. Ligesom Broderen var han enig med Rosenkrantz i at foretrække en Tilslutning til England fremfor Forbund med Frankrig, og samtidig stod han, hvad de indre Forhold angik, ganske paa samme Side som disse 2 Mænd under de Stridigheder, der et Par Aar efter Christian VI's Tronbestigelse kom til Udbrud i Regeringskredsene i Kjøbenhavn. Det Sammenstød, Konseillet her havde med Krigsminister Løvenørn (jvfr. X, 620 og ovfr. S. 146 f.), kom for hans Vedkommende til at volde Skaar i et tidligere personligt Venskabsforhold. Han havde nemlig nogle Aar tilbage staaet Løvenørn saa nær, at han havde betroet en Søn til ham for at opdrages og uddannes i hans Hus.

Under disse Rivninger havde P., ligesom Konseillets andre Medlemmer, ogsaa Kongens Svigermoder, Markgrevinden, til Modstander, og han formaadede ikke mere end Broderen at fastholde Kongens Yndest. Maaske har han end ingen Sinde ret haft den; det var mere fælles Uvilje imod Anna Sophie og Agtelse for P.s utvivlsomme Dygtighed end Sympathi for ham, der havde bragt Kongen til at tage ham til Minister. Dels følte Christian VI sig ogsaa hos ham stødt ved en vis aristokratisk Selvstændighedsfølelse, dels havde han ved Siden af at være en samvittighedsfuld, vederhæftig Personlighed Broderens skarpe Kanter i endnu højere Grad, han var bitter, opfarende, lunefuld, stivsindet og derfor undertiden alt andet end behagelig at have at gjøre med. Ingen kunde altsaa være mere uskikket end han til at være Hofmand, og det endte da ogsaa med, at Kongen og hans Damer fandt ham umulig. Følgen af alt dette blev, at han misfornøjet 1734 (18. Jan.) traadte ud af Konseillet 3 Fjerdingaar efter, at Broderen havde maattet opgive sin Plads deri.

Fra nu af var det forbi med hans saa vel som med C. A. P.s politiske Virksomhed; han delte ganske med denne Kongens Mistro og Uvilje og mistede paa samme Tid som han den Pension, han havde faaet ved sin Afgang fra Konseillet. Ogsaa han trak sig tilbage for at styre sine Godser og i det hele passe sine økonomiske Interesser. Ligesom Broderen var han Parthaver med et

anseligt Antal Aktier i det asiatiske og det vestindiske Kompagni, og hans Godser havde et betydeligt Omfang. Ved sit Ægteskab (1702—29) med Charlotte Amalie f. Skeel, Datter af Mogens S. til Fussingø, var han bleven Ejer af dette Gods, og desuden ejede han Odden, Stensbæk, Holbækgaard, Selsø, Lindholm, Glorup, Eskildsø, Torp Ladegaard og Salzau. Da han døde 30. Avg. 1752, værdsattes hans Formue, med Fradrag af alle Passiver, til 681397 Rdl., hvad der, naar Forskjellen i Pengenes Værdi regnes med, vil svare til henved 4 Mill. Kr. nu til Dags. Storslaaet Godtgjørenhed omtales mindre for nans end for Broderens Vedkommende, derimod synes han ligesom denne at have haft videnskabelige Interesser og var derfor ikke mindre end han en Ven af Hans Gram. Da dennes Bolig brændte ved den store Ildebrand 1728, var det til P., at han flyttede hen.

I sit Ægteskab havde P. ikke mindre end 17 Børn, af hvilke dog de 8 døde som ganske smaa; af de andre 9 vare 3 Sønner og 6 Døtre. Paa Sønnernes Hænder samledes i Følge Farbroderens Testamente ogsaa dennes vidtstrakte Godser; fra dem nedstammede de i vor nyeste Historie bekendte Plessener og Scheel-Plessener.

Man kan ikke læse om de tvende Brødre C. A. P. og C. L. P. uden at beklage, at disse 2 begavede Mænds Virksomhed som Ministre kun var kort, dels som en Følge af uheldige Forhold, dels paa Grund af Kanter ved deres egne Personligheder. Og denne Beklagelse stiger, naar man ser, hvorledes de trods deres tyske Byrd bleve gode danske Mænd. Det var i Danmark, at de anbragte hele deres Formue, og danske Forhold, de helligede deres Virksomhed; det var til Danmark, de vilde binde deres Slægt, Dansk kom som Sprog til at ligge C. A. P. meget nær, og det er for C. L. P.s Vedkommende et højst tiltalende Træk, at han i Aaret 1737 af Penge, som hans Hustru havde efterladt, stiftede et Legat for studerende Sønner af «de faa gamle Slægter her i Danmark, hvis Forfædre for nogle hundrede Aar have tjent Kongen og deres Fædreland». Underligt, naar man tænker paa sligt, saa at se, at disse Mænds Slægt efterhaanden i national Henseende næsten helt er gaaet tabt for Danmark!

E. Holm, Danmarks og Norges Hist. 1720—1814, 1. og 2. Del. *E. Holm.*

v. Plessen, Christian Sigfred, 1646—1723, Statsmand, var Søn af Landraad Daniel v. P. til Hoickendorf i Meklenborg og

Dorothea Eleonore v. Blumenthal. Han fuldendte sine Studier paa lange Rejser i Udlandet, særlig i Frankrig. Hjemvendt til sin Fødestavn arvede han efter Faderens Død Godserne Hoickendorf og Mandrow (1672), fik 1670 Ansættelse ved Regeringen i Schwerin og udnævntes 1673 til Kancelliraad. Hans Broder Carl Adolf, der stod i dansk Tjeneste som Oberstlieutenant, faldt ved Stormen paa Malmø (1677), og P. foretog en Rejse til Danmark for at ordne hans Efterladenskaber. Ved denne Lejlighed lærte P. det danske Hof og særlig Prins Jørgen (IX, 14) at kjende. Paa Foranledning af Dronning Sophie Amalie ansattes han som Kammerjunker hos Prinsen og blev, efter at dennes Hofchef C. G. v. d. Osten (XII, 459) var forulykket under Kongens Hjemrejse fra Rygen 1677, udnævnt til Overkammerherre. Det var dog først i Marts 1678, at han tog Afsked fra meklenborgsk Tjeneste. S. A. ledsagede P. Prinsen paa Rejser i Tyskland, vandt i høj Grad hans Fortrolighed og overtog Bestyrelsen af hans Livgeding Vordingborg Amt med Jungshoved samt en Kapital paa 30000 Rdl., i alt o. 60000 Rdl. aarlige Indtægter. Tillige besad Prinsen i Aarene 1683—89 Øen Femern. Fra Febr. 1680 nævnes P. som Amtmand over Vordingborg Amt.

Efter Prinsens Troloveelse med Prinsesse Anna af England fulgte P. med sin Herre til London, hvor Formælingen fandt Sted 28. Juli 1683. P., der s. A. udnævntes til Gehejmerraad, fik foreløbig Tilladelse til at forblive privat i sin tidligere Stilling hos Prinsen, der benyttede ham til at paatale forskellige Forhold ved hans Hofstat, som han ønskede ændrede. P. paadrog sig herved Hertugen af Yorks Vrede, og da han 1684 i Familieanliggender vendte tilbage til Kjøbenhavn, nedlagde Hertugen gennem den danske Udsending Godske Buchwald Protest mod, at P. mere vendte tilbage til England. P. tog nu Ophold i Danmark, blev i Maj s. A. hvid Ridder og varetog med stor Dygtighed sin Herres Interesser her i Landet. Han var dog gjentagne Gange i London, saaledes 1685 i Anledning af Enkedronningens Død og 1689 i Foraaet, da det blev ham overdraget at varetage Gesandtskabsforretningerne efter Fr. Gersdorffs Tilbagekaldelse og modarbejde Hertugen af Gottorps Bestræbelser for at gjenvinde Slesvig. Ved Kong Vilhelms Kroning 11. April fungerede han som Maître de garderobe hos Prins Jørgen. Faa Dage senere blev i Kjøbenhavn Operahuset paa Amalienborg et Rov for Luerne, ved hvilken Lejlighed 150 Mennesker fandt Døden. P.s hele nærmeste Familie var tilstede, hans 3 ældste Sønner bleve med Nød og næppe frelste, men hans

Hustru og ældste Datter døde faa Dage efter af Brandsaarene. Efter en Slægtning ved samme Ulykke forarsagede Død arvede P. Godset Parin, som han dog senere solgte. 1687 var desuden Besiddelsen Harckensee tilfaldet ham efter Moderen.

I Jan. 1692 overdrog Kongen P. Styrelsen af Finanserne med Titel af Præsident for Rentekammeret og gav ham samtidig Sæde og Stemme i Gehejmekonseillet. Pengevæsenet var under P.s Forgænger, Overrentemester P. Brandt, kommet i største Forvirring. Landet var tyngt med Skatter, Kassen var tom, utallige Folk i Statens Tjeneste havde i Aarevis ingen Løn modtaget, og Misnøjen var almindelig. Det ses, at P. kun efter megen Overtalelse bekvemmede sig til at modtage denne vanskelige Stilling. «I henved 2 Maaneder», ytrer han, «har jeg Dag og Nat kæmpet for at afværge det mest skæbnsvangre Slag, som kan ramme nogen, og som vil gjøre mig ulykkelig og utilfreds for mit hele øvrige Liv.» Med stor Energi og Omsigt gik P. til sit brydsomme Hverv og bragte til en Begyndelse store personlige Ofre. Kort efter sin Embedstiltrædelse «engagerede han sig for Kongen» til et Beløb af 10000 Rdl. Forholdene antog snart under hans dygtige Ledelse en bedre Karakter. Det siges, at han gav Kongen det Raad, der ogsaa blev fulgt, at lette Skattetrykket, for at Landbefolkningen kunde komme til Kræfter igjen, og i P.s hele Embedstid udskreves ingen extraordinære Skatter. En Tønde Hartkorn, der ved P.s Embedstiltrædelse solgtes for 10—15 Rdl., steg i faa Aar til 40—50 Rdl. i Værdi. Der bragtes Orden i Forretningsgangen, og Statens utallige Kreditorer fik atter efter lang Tids Forløb udbetalt deres Renter til rette Tid. Desuagtet var der Raad til at dække de betydelige overordentlige Udgifter, der forvoldtes i Christian V's sidste Regeringsaar ved Kronprinsens Rejse og Formælingsfester (henved 4 Tdr. Guld) og den kostbare Ambassade til Rijswick. Hærens Størrelse forøgedes, og Toget til Ratzeburg og Befæstningsarbejderne i Rensborg foranledigede betydelige Omkostninger. Statens Kredit paa det udenlandske Pengemarked steg kjendelig, og det hedder ved P.s Afgang, fra en ham næppe særlig venligsindet Side, at hans blotte Navn var tilstrækkeligt til at rejse Millioner i Amsterdam, ligesom Bankhusene i Hamborg erklærede sig villige til at aabne ham personlig en Kredit paa en Td. Guld. Hans Ry som Finansmand foranledigede flere fremmede Monarker til at opfordre ham til at træde i deres Tjeneste. Carl XI stræbte at vinde ham for sit Land, Kejser Leopold gjorde ham gennem

sin Gesandt i England Grev Wratislaw meget fordelagtige Tilbud, ligesaa August II gennem Grev Flemming.

P.s pirrelige, sygelige Temperament og idelige Kampe med hans Forgængers Parti ved Hoffet bevægede ham allerede 1696 til at ansøge om sin Afsked (som dog ikke blev bevilget), og han giver ved denne Lejlighed en Oversigt over alt, hvad han i de svundne 4 Aar har udrettet. Kongens Indkomster ere ikke, som før, tagne op forud; man har holdt Opgjør med Fortiden, og Nutiden gaar sin sikre Gang; han har standset alt Underslæb af Kongens Indtægter og indført en systematisk Optrækning; baade Civil-, Sø- og Landetaten ere blevne stillede tilfreds ved prompte Betaling. «Hele Landet var fornøjet med ham», vidner Hertug Ferdinand Vilhelm af Württemberg, «skjønt han var en fremmed, og han var i lige Grad yndet hos alle danske som hos Udlændinger.»

Ved Siden af sin betydningsfulde og anstrængende Virksomhed som Leder af Finanserne fik P. betroet forskellige diplomatiske Hverv. I politisk Henseende arbejdede P. paa en Tilslutning til England og Nederlandene og traadte derved i Opposition til det fransksindede Parti ved Hoffet, hvis Fører var Th. B. v. Jessen, Lederen af den udenrigske Politik i Danmark i Christian V's sidste Levetid, og som fandt en virksom Støtte i Conrad Reventlow, den senere Storkansler. Meningsforskjellen mellem de 2 Partiførere udartede i Tidens Løb til personligt Had, saaledes at Jessen, især efter at A. L. Knuth var død, der stod P. meget nær, paa forskjellig Vis søgte at undergrave dennes Anseelse hos Kongen og mistænkeliggjøre hans Handlinger.

I Juli 1692 sendtes P. til Hoffet i Schwerin med Fuldmagt til at afslutte et Forbund med Hertugen, uden at dog Forhandlingerne førte til et Resultat. Her fra begav han sig om Efteraaret til Haag, hvor han havde en Samtale med den detroniserede Konge Jacob II, og vendte i Nov. tilbage. 1693 afsluttede og undertegnede P. sammen med Gyldenløve og Reventlow en Alliancetraktat med Frankrig (i Marts) samt senere paa Aaret (i Sept.) med Brunsvig-Lyneborg, hvorefter han sammen med Reventlow og Jessen sendtes til Pinneberg for at afslutte de af Ehrenschild paabegyndte Forhandlinger. Under sine hyppige Rejser til England tog han efter Kongens Ordre oftere ind i Haag, hvor hans intimeste Ven, Chr. Lente, den Gang beklædte Posten som dansk Gesandt, for at konferere med denne i vigtige diplomatiske Anliggender, saaledes i Efteraaret 1694 om en Alliance med England, og den følgende

Sommer tildeltes der ham sammen med Lente Fuldmagt til at afslutte et Forbund mellem Danmark, Kejseren, England og Generalstaterne.

P., der stedse vedblev at bevare en trofast Hengivenhed for det meklenborgske Fyrstehus, har sikkert været interesseret i, at Kronprins Frederik indgik Ægteskab med Prinsesse Louise af Meklenborg-Güstrow. I Juni 1695 sendtes han inkognito til Güstrow for at erkyndige sig om, hvorvidt den regerende Hertug var knyttet til nogen Danmark fjendtligsindet Magt. Paa hans gunstig lydende Rapport foretog Kronprinsen noget senere sin Bejlerfærd til Güstrow, og i Nov. blev P. beskikket til med en Eskadre af 5 Skibe at afhente Prinsessen og føre hende til Kjøbenhavn. Umiddelbart efter Indtoget blev P. dekoreret med Elefantordenen, en Udmærkelse, der sjælden eller aldrig før var bleven tildelt en Mand i hans Alder og Rang, hvilket vakte almindelig Opsigt. Skjønt P. var i saa høj Grad medvirkende til at bringe dette Parti i Stand, der synes at have været efter Kronprinsens Ønske, og skjønt det var ham, der skaffede denne Sæde i Statsraadet, lykkedes det ham dog ikke at vinde hans Gunst, maaske fordi Kronprinsen var misfornøjet over at være bleven saa knap aflagt.

1696, i Dec., afsluttede P. og Lente en Alliance med Holland og bleve beskikkede til overordentlige Gesandter ved Fredsforhandlingerne i Rijswick. P., der siges at have været meget pragtelskende, optraadte ved denne Lejlighed med stor Pomp. Sendelsen fik dog ingen Betydning, hvilket skyldtes de franske Udsendingers Overlegenhed. Der udkom i denne Anledning en Satire paa P., en tyk Bog med lutter hvide Blade, som bar Titelen: «Beretning om Hr. v. Plessens Negotiationer». P. kaldtes tilbage i Febr. 1698. S. A. udnævntes han til Amtmand over Møens Amt. 1692—95 og 1698—1701 var han end videre Medlem af Raadstuekommissionen og beklædte fra 1692 Værdigheden som Patron for det kongl. Ridderakademi. Fra 1701 var han tillige Meddirektør ved Navigations-skolen paa Møen. I de første Maaneder af Kong Frederik IV's Regeringsaar bevarede P. sin tidligere Indflydelse, men allerede i Jan. 1700 fjærnedes han, til stor Skade for Danmark, fra Finansernes Styrelse. Kongens Misstemning mod P. ytrede sig tydelig i hans Vægning ved at godkjende det af P. forelagte Udkast til en Generalkvittering og Decharge; det ses, at baade Reventlow og Jessen af al Evne nærrede hans Uvilje, og den sidstnævnte indgav en af

slet dulgt Had og triumferende Glæde gjennemtrængt Betænkning om at indlede en Undersøgelse af «Personens» — som han betegner P. — Finansstyrelse. Selv skriver Kongen: «At han (P.) ikke føler sig forpligtet til at gjøre Rede for sine Expeditioner, har hos mig vakt en saadan Mistvivl til denne Mand, at jeg ikke mere véd, hvad jeg skal tro om ham». Kort efter meddeltes der ham dog Decharge, men under en anden Form end den af ham begjærte. Kongens Adfærd mod P. dadledes højlydt, baade her hjemme og i Udlandet. Den danske Gesandt i Haag, v. Stöcken, beretter om den «kjendelige Sorg», P.s Afskedigelse har vakt i Holland; Pensionæren er meget utilfreds, alle falde fra, og Danmarks Kredit daler betænkkelig. Hertugen af Württemberg udtalte i et Brev til Kongen uforbeholdent sin Misbilligelse af P.s Afskedigelse og forestillede ham alle de skæbnesvangre Følger, dette Skridt vilde have for Danmark.

P. skal efter Hojers Paastand have modsat sig Krigserklæringen 1700, ligesom han i Christian V's Tid havde søgt at dæmpe denne Konges krigslystne Tilbøjeligheder, men dog raadet til at paaskynde Erobringen af Tønning med den Motivering, at man ikke burde begaa nogen Daarskab halvt. I Juni 1700 sendtes P. i diplomatisk Ærende til Haag, hvor han forgjæves søgte at hindre en Konjunktion mellem den forenede hollandske og engelske og den svenske Flaade, men det tilskrives hans Indflydelse i England og Holland, at Danmark ikke kom til at friste en større Ydmygelse ved Fredslutningen i Traventhal. I Efteraaret begav han sig til London, ved hvilken Lejlighed Prins Jørgen i et Brev til sin Broder Kongen udsteder ham et glimrende Vidnesbyrd for 23 Aars trofast, nidkjær og uegenlyttig Tjeneste. 1701 var P. Medlem af Kommissionen til de vornedes Frigivelse og afgav et særligt Votum, der gaar ud paa at lette Bondens Skattebyrde og vidner om hans varme Interesse for denne Stands Vel. I Begyndelsen af 1703 var P. atter i London, og ved hans Hjemkomst formenes det Brud med Kongen at have fundet Sted, der foranledigede hans fuldstændige Udtræden af dansk Tjeneste i Avg. s. A. Det hedder, at P. ikke længere billigede Hoffets Maximer og var utilbøjelig til at underskrive en Ed, der bandt ham til hans Stilling i saa høj Grad, at han maatte forsømme Prins Jørgens Tjeneste. De forandrede Forhold ved Hoffet, især Frederik IV's Forbindelse med Grevinde Viereck, der i den dybt religiøse og moralske Mands Øjne maatte være en Vederstyggelighed, vare antagelig den nærmeste Bevæggrund til

hans Bortgang. Christian Gyldenløve og Carl Ahlefeldt, begge meget levelystne Mænd, havde indtaget den første Plads i Kongens Gunst. Naar Sønnen Carl Adolf P. 1703 skriver til Faderen, at Hoffet ikke mere er en Bolig for Kristne, da har han sikkert udtalt dennes Anskuelse.

Fra 1704 tog P. Ophold i Hamborg, men gjorde hyppige og lange Rejser til London og Kjøbenhavn i sin gamle Herre Prins Jørgens Tjeneste, men varetog ogsaa oftere diplomatiske Hverv. 1706 var han saaledes i Haag for at formaa Holland og England til at yde Prins Carl Erstatning for at give Afkald paa Koadjutorværdigheden i Lybek. Faa Dage før Prins Jørgens Død (8. Nov. 1708) ankom P. til London, men traf næppe mere sin Herre ved fuld aandelig Klarhed. Prinsens Bortgang opfyldte ham med dyb, oprigtig Sorg. «Jeg er mere end sønderknust», skriver han, «i Bevidstheden om at have mistet en Herre, hvem jeg har tjent i saa lang en Aarrække med lige saa stor Tilfredsstillelse som Iver og Hengivenhed.» Han berømmer den afdødes blide Sind og Dronning Annas store Kjærlighed og Omhu for hendes Gemal. P. begav sig derpaa til Danmark for at overbringe Dødsbudskabet og ordne Dronningens Mellemværende med den danske Krone. Han førte Forhandlingerne med den i dette Øjemed nedsatte Kommission, indtil Vordingborg Amt blev overleveret til Kongen i Avg. 1710. mod Udbetaling af en aarlig Apanage til Dronningen. Jungshoved forblev i P.s Værge indtil 1714, da Dronning Anna afgik ved Døden.

Efter den Tid levede P. et stille, tilbagetrukket Liv i Hamborg. Endnu 1718 blev han af Kongen opfordret til, ved Hjælp af sine Forbindelser i England, at føle sig for om Stemningen for et Ægteskab mellem Kronprins Christian og Prinsen af Wales' ældste Datter. P. havde dels ved Arv, dels ved heldige finansielle Spekulationer erhvervet sig anselige Rigdomme. 1707 købte han af Svigersønnen Christen Skeel Vallø med Gunderup og Billesborg, men afstod det Aaret efter til Kongen for 165000 Rdl. P. døde i Hamborg 22. Jan. 1723. Hans Lig førtes til Kjøbenhavn.

Samtiden har fældet en næsten enstemmig anerkjendende Dom om P.s Personlighed og fremragende Evner. Hojer roser hans skarpe Forstand og mandige Sind, men nævner hans «naturlige Stivhed». Molesworth omtaler hans melankolske Udseende og svage Helbred, men fremhæver hans sunde Dømmekraft, Verdenskløgt og ypperlige Sprogkundskaber. Grev de Chamilly kalder ham en

stræng, bestemt Mand. Landkansler Friccius betegner ham som jovial og i høj Grad veltalende til Tider, men almindeligvis tungsindig og utilgængelig. Det bør ogsaa bemærkes, at P. var en sjælden øm Fader for sine Børn.

P. var 3 Gange gift: 1. (1673) med Sophie Agnes v. Lepel († 1684), Datter af Hans v. L. og Dorothea v. Wopersnow; 2. (1685) med Clara Eleonore v. Bülow (f. 1665 † 1689), Datter af dansk Generalmajor Bartold v. B. (III, 274); 3. (1692) med Magdalene Hedevig v. Halberstadt († 14. Febr. 1702), Datter af Generalmajor Balthasar Gebhard v. H. til Langenbrück og Hedevig Clara v. Thun. Efter den sidstnævntes Død siges P. at have bejlet til Anna Rumohr, Enken efter den 1694 afdøde General Hans Ahlefeldt (I, 146); hun skal have afvist hans Frieri, men som Tegn paa sin Agtelse testamenteret ham sit Herresæde Glorup. Dette skete allerede 1705, og denne Besiddelse tilfaldt ham 1712 efter hendes Død.

Louis Bobé.

v. Plessen, Christian Sigfred, 1696—1777, Godsejer, Søn af ovfr. anførte Gehejmeraad Chr. Sigfr. v. P. († 1723), var født 22. Sept. 1696, studerede i sin Ungdom udenlands, købte 1723 Næsbyholm og Bavelse og ægtede 19. Dec. 1724 Elisabeth Trolle, en Datter af Oberstlieutenant Christian T. til Rygaard og Hilleborg f. Gyldenstjerne. I Bibliotheket paa Næsbyholm tilfredsstillede Suhm sin første Læselyst, da han som ungt Menneske opholdt sig der med sin Fader. Hustruens tidlige Død, 15. Avg. 1729, var vistnok Anledning til, at P. tog Ophold i Udlandet, og 1755, Aaret efter at han havde mistet sin eneste Søn, solgte han sine Godser. At han dog ikke glemte sit Fædreland, viste han, da han gav en betydelig Belønning til de 5 Fiskere, som 1774 havde reddet en engelsk Kapitajn under en Stranding i Hornbæk Bugt, hvorfor Ewald berømmer ham i «Fiskerne» som «en ædel dansk» osv. P. boede den Gang i Courteaux i Languedoc; han døde i Paris 9. April 1777. Fra 1768 var han Danebrogsridder.

Danske Herregaarde VI: Næsbyholm. Brasch, Vemmetoftes Hist. III, 76 f.
G. L. Wad.

v. Plessen, Frederik Christian, 1717—83, Officer, Søn af ovenomtalte Chr. Ludv. v. P. († 1752), var født 17. Avg. 1717. Han blev 1739 Ritmester ved Livgarden til Hest og vedblev hele sin Tjenestetid at være knyttet til denne Afdeling. 1743 blev han Oberstlieutenant af Kavalleriet, 1745 Major af Garden, 1747 Oberst

af Kavalleriet, 1754 Oberstlieutenant af Garden og Kommandør for denne, 1755 Generalmajor. I sidstnævnte Charge blev han 1762 kommanderet over til den i Holsten mobiliserede Hær, men ved Gardens Omordning Aaret efter fik P. Afsked med Generallieutenants Karakter og Tilkjendegivelse af Kongens særdeles Tilfredshed med hans Tjeneste. Han havde arvet Salzau i Holsten efter sin Fader, men solgte Godset 1758, og Gunderslevholm med flere Fideikommissgodser, som han arvede efter sin Farbroder Carl Adolf v. P. († 1758), overlod han til sine Brodersønner, da han selv var uden Børn. P., der 1745 havde faaet Kammerherrenøglen, 1754 det hvide Baand, 1756 l'union parfaite Ordenen og 1774 fik Generals Karakter, var Æresmedlem af Kunstakademiet. Han døde 25. Nov. 1783. 10. Nov. 1747 havde han ægtet Birgitte Rosenkrantz (f. 8. Jan. 1723 † 8. Juli 1763), Datter af Gehejmerraad Ivar R.; hun var 1754 bleven dame de l'union parfaite.

Krogh, Den kongl. Livgarde til Hest. Brasch, Vemmetoftes Hist. III, 78 f.
H. W. Harbou.

v. Plessen, Louise, 1725—99, Overhofmesterinde, var født i Wien 26. April 1725 som Datter af den derværende danske Gesandt Chr. Aug. Greve Berckentin (II, 82) og blev 1744 gift med ovfr. anførte Gehejmerraad Chr. Ludv. v. P.s Søn Kammerherre Christian Sigfred v. P. (f. 10. Juni 1716 † 2. April 1755), som efter at have været militær 1750 udnævntes til Amtmand over Kjøbenhavns Amt og 1752 fik Sæde i Rentekammerkollegiet som Deputeret for Finanserne. Forinden sit Ægteskab havde hun været Hofdame hos Dronning Sophie Magdalene og blev ved Christian VII's Formæling 1766 udset til Overhofmesterinde hos Dronning Caroline Mathilde, en Post, som hun under de særlig vanskelige Forhold næppe var voxen. Forstandig, sædelig og alvorlig, som hun var, søgte hun med Omhu at holde Dronningen fjærnet fra den hele raa og udannede Sfære, som omgav Kongen; men uheldigvis fjærnedes hun ogsaa derved Ægtefællerne fra hinanden, og jo mere Dronningen kom til at holde af hende, desto stærkere blev Kongens Had til hende. Et Par Maaneder efter Kronprinsens Fødsel 1768, da Kongen mente Dronningen i Stand til at taale Sindsbevægelsen ved Overhofmesterindens Fjærnelse, blev Fru v. P. afskediget med Paalæg om strax at forlade Hoffet. Det er sandsynligt, at megen Ulykke kunde være undgaaet, hvis hun havde faaet Lov at blive paa sin Post. Efter Afskedigelsen bosatte hun sig paa Kokkedal (ved Hørsholm),

som Dronning Sophie Magdalene havde skjænket hendes Fader; senere blev hun endog udvist af Danmark og tog Ophold i Celle, hvor hun døde 14. Sept. 1799. 1755 havde hun stillet sig i Spidsen for Oprettelsen af en Anstalt for fattige Pigebørns Opdragelse paa Christianshavn. Planen lykkedes, men Anstalten holdt sig ikke længe.

Hist. Tidsskr. 3. R. IV; 4. R. II.

G. L. Wad.

v. Plessen, Otto Baron, 1816—97, Diplomat, var 3. Søn af Gehejmekonferensraad Mogens Joachim v. P. (f. 1782 † 1853), siden 1830 Greve Scheel-P., og Margrethe Vilhelmine f. Hedemann (f. 1788 † 1854), og fødtes 3. April 1816 paa Sierhagen. Efter at have fuldendt sine Studier i Kiel ansattes han 1841 ved Gesandtskabet i Petersborg og udnævntes til Legationssekretær sammesteds 1843. Da hans Chef, Grev O. Rantzau, tog Afsked af Misfornøjelse med det aabne Brev af 8. Juli 1846, viste Regeringen sin Tillid til den unge Sekretær ved at betro ham at fungere som Chargé d'affaires ved det vigtige russiske Hof. I denne Stilling traf Begivenhederne i 1848 ham. Hans Loyalitet var sikker nok, og ingen kunde stærkere end han fordømme Oprøret. Men, som han skrev til Udenrigsministeren, «der er naturlige Baand, som man ikke kan frigjøre sig for», og han bad derfor om, at der ikke maatte blive ham noget paalagt, som «var direkte rettet mod det Land, hvori han var født». I øvrigt stillede han alle sine Kræfter til Kongens Raadighed «med hele den Loyalitet og ubegrænsede Troskab, i hvilken han var opdragen». Det er bekjendt, at det skyldtes Kejserens energiske Forestillinger, at Fjenden rømmede Jylland i Sommeren 1849, uden hans virksomme Understøttelse var Freden 2. Juli 1850 næppe kommen i Stand, og ved hans Bistand sikredes Prins Christians Valg til Tronfølger i det samlede Monarki. I alt dette havde P. sin væsentlige Del, og det var ikke altid let for ham at forsone Kejseren med Forhold og Personer her hjemme, saa meget mere som hans egne, stærkt konservative Anskuelser ikke altid sympatiserede med vor demokratiske Forfatningsudvikling. Hvad der lettede ham hans vanskelige Hverv, var, at han efterhaanden havde vundet en ganske exceptionel Stilling i Petersborg, efter at han i Juni 1849 var bleven udnævnt til Gesandt. Hos Kejseren var han højt anskreven, og til Grev Nesselrode havde han til enhver Tid fri Adgang, og dette rent personlige Forhold blev endnu intimere, da han 9. Maj 1853 ægtede Prinsesse Varvara Sergjevna Gagarine

(f. 1825), en nær Slægtning af Kansleren. Ved Brylluppet, der efter Kejserindens Forlangende afholdtes i Vinterpaladsets Kapel, vare Kejseren og hele den kejserlige Familie tilstede, og Grev Nesselrode fungerede som Brudgommens «père d'honneur». Denne P.s udmærkede Stilling bidrog ogsaa væsentlig til, at den russiske Regering under Krimkrigen fandt sig i, at vor Neutralitetserklæring tilstod de krigsførende Fordele i de danske Havne, af hvilke det var aabenbart at kun de allierede Magters Flaader kunde benytte sig.

Denne Krig kom i øvrigt i dobbelt Henseende til at indvirke paa P. og hans Stilling. Han, der havde næret den fasteste Tro paa Kejser Nicolaus og Ruslands overlegne Magtstilling, følte ligesom Grunden vakle under sig og sin hele politiske Verdensanskuelse, da han saa Vestmagternes Sejer. Men dertil kom, at hans personlige Stilling forandredes ved Tronskiftet i Rusland 1855. Vel viste ogsaa Alexander II ham stor Velvilje, og hans Forhold til den nye Udenrigsminister var ligeledes godt, men den nye Kejser var ikke en saa mægtig Personlighed som Forgængeren, og lige saa mange personlige Berøringspunkter, der knyttede P. til Nesselrode, lige saa faa havde han med Fyrst Gortschakov, hvis Politik desuden var langt mere rettet paa det sorte Hav end paa Magtforholdene i Østersøen. Efterhaanden udviklede den danske Politik sig ogsaa i en Retning, som P. ikke billigede. Endelig tyngedes hans Sind af Bekymring for hans Hustru, hvis Sygelighed i de følgende Aar nødte ham til gjentagne Gange at søge Permission for at følge hende til Badesteder. Hans Blik paa Fremtiden blev stedse mørkere, og med den Aabenhed, som er en Gesandts første Pligt, udtalte han sig derom i sine Indberetninger, hvad der under det Rotwittske Ministerium paadrog ham en Konflikt med Udenrigsministeren, der maatte have ført til hans Afskedigelse, hvis ikke Baron Blixen-Finecke kort efter var gaaet af. Da saa Krisen indtraadte i 1863—64, kunde intet udrettes i Petersborg, fordi Rusland ved den polske Opstand var blevet knyttet til den preussiske Politik, og Gortschakov havde ikke Øje for den Fare, der vilde true Rusland, naar Kiel blev en tysk Krigshavn. Endnu ét Middel, mente han, at man kunde finde til at bevare Hertugdømmerne, og med Permission begav han sig i Juni 1864 til Kjøbenhavn for, som det synes uden dertil at have faaet nogen Opmuntring i Petersborg, at foreslaa, at Hertugdømmerne stilledes i Personalunion med Danmark. Men, som det var at forudse, fandt dette Forslag hverken her eller i Hertugdømmerne nogen Anklang, og det siges, at

hans Broder Carl svarede ham: «Foruden dig og mig er der intet Menneske her i Hertugdømmerne, som vilde lade sig nøje dermed». Han begjærede nu sin Afsked, men forinden derpaa resolveredes, foregik Ministerskiftet, og paa Bluhmes indstændige Opfordring tog P. sin Ansøgning tilbage.

I Foraaret 1866, da Krigen mellem Østerrig og Preussen var forestaaende, udførte P. en hemmelig Sendelse til Grev Bismarck, men uden Resultat. Den sidste Statsakt, i hvilken han deltog, var Prinsesse Dagmars Bryllup 9. Nov. 1866, og paa hans gjentagne Ansøgning blev han derefter entlediget 1. Dec. s. A. Men, skjønt udtraadt af dansk Tjeneste, vilde han ikke opgive sit Undersaatsforhold til den danske Konge og Stat. Han vendte saaledes ikke tilbage til Holsten, men bosatte sig med sin Hustru († 1893) i Baden-Baden som dansk Undersaat, ligesom han ogsaa sørgede for, at hans eneste Barn, Sergius Joseph Baron v. P., anerkjendtes som saadan. I Baden døde han 3. April 1897. Da han 1876 sidste Gang besøgte Kjøbenhavn, udnævntes han, der allerede havde faaet det hvide Baand i 1856 og var Gehejmekonferensraad siden 1862, til Ridder af Elefanten. — Han var mere grundig end glimrende, og hans alvorlige og kølige Væsen virkede næppe synderlig vindende paa dem, der ikke kjendte ham nøjere, men han var en ædel og helstøbt Personlighed og en fuldendt Gentleman, der aldrig gik paa Akkord med sin Samvittighed. *P. Vedel.*

v. Plessen, Samuel Christoph, 1640—1704, Officer, Søn af Henning v. P. til Müsselmow m. m. i Meklenborg, svensk Oberstlieutenant, og Agnes Rachel v. d. Asseburg. Senest under den skaanske Fejde kom han i dansk Tjeneste og blev 1676 Ritmester ved skaanske Rostjeneste, 1677 Oberstlieutenant ved Livgarden til Hest, som han 1678, efter Fr. Arenstorffs Fald, fik Kommandoen over. Han blev 1682 Oberst, fik 1684 Rang med virkelige Etatsraader, blev 1689 Generallieutenant og 1693 hvid Ridder. Christian V satte megen Pris paa ham og anvendte ham bl. a. gjentagne Gange til Sendelser til Udlandet. Da Garden blev indkvarteret paa Møen, blev P., for bedre at kunne ordne Forholdet mellem Rytterne og Beboerne, 1685 udnævnt til tillige at være Amtmand over Øen; han fik derhos (til 1691) Stege og Elmelunde Ladegaarde i Forpagtning. 1689 fik han Inspektion over de 10 nationale Rytterregimenter i Danmark og blev adjungeret de Deputerede ved Landetaten (Generalkommissariatet) ved Bestyrelsen af Ryttergodset.

P. har uden Tvivl været en dygtig Officer og paa sin Vis styret sin Afdeling godt. Men hans Embedsførelse var i andre Retninger alt andet end upaaklagelig. Allerede i den skaanske Krig var han mistænkt for Deltagelse i Plyndringer, men det er dog navnlig ved sit Forhold paa Møen, han har vundet en sørgelig Navnkundighed. De Mishandlinger, Vilkaarligheder og Udsugelser, han her gjorde sig skyldig i, gik i lige Grad ud over Bønder, Gardere og Officerer, og da dette havde været i 12 Aar, var Skandalen saa aabenbar, at Garden, trods Modforestillinger fra P.s Side, blev forlagt fra Møen og P.s Amtmandskab hævet (1697). Klagerne strømmede nu ind over ham, men det var dog først, da Christian V 25. Avg. 1699 havde lukket sine Øjne, at Uvejret for Alvor brød løs. Ganske kort efter blev P. afsat fra Kommandoen over Garden og Inspektionen over Nationalregimenterne; der blev nedsat en Kommission til at undersøge hele hans Forhold, og i Dec. s. A. blev der forkyndt ham Husarrest, hvorhos hans Ridderorden blev fratagen ham. Sagen trak længe ud, og P. døde som Arrestant 24. Juni 1704, som det synes, inden der var falden endelig Dom i Sagen. I Erstatning til Statskassen og private blev hans Bo dømt til at betale henved 40000 Rdl.; men han efterlod sig alligevel en betydelig Formue. Hans Godser i Meklenborg bleve anslaaede til over 80000 Rdl., hans Gaard i Kjøbenhavn (det nuværende Hotel Phønix) til 16000 Rdl. — 26. Maj 1680 havde han ægtet Cathrine Margrethe v. Dalwig (f. 15. Maj 1654 † 22. Juni 1726), Datter af sachsisk Gehejmerraad Caspar Fried. v. D.

Krogh, Den kongl. Livgarde til Hest. Paludan, Møen. *H. W. Harbou.*

v. Plessen, Victor Christian, 1696—1771, Hofembedsmand, Halvbroder til ovfr. anførte Bernt Hartv. v. P. (Moderen var Maria v. Bülow), er født 24. Dec. 1696, gik med en af sine Brødre i dansk Tjeneste og vandt Kronprinsesse Sophie Magdalenes Yndest i saa høj Grad, at han, snart efter Tronskiftet, 1731 blev Dronningens Kammerherre og Jægermester; 1736 blev han Ridder af Danebrog og 1738 Overhofmester hos Dronningen, hvormed han indtil 1749 forenede Embedet som Amtmand over det hende tillagte Hørsholms Amt. Ved Indvielsen af Vallø Stiftelse 1738 blev han en af dens Provisorer, 1739 fik han Dronningens Orden, blev 1744 Gehejmerraad, 1749 Ordenssekretær og Overceremonimester, 1755 Gehejmekonferensraad og 1763 Ridder af Elefanten. Saa vel under Christian VI som under Frederik V styrede han i en Aarrække det kongelige

Gods Jægerspris, hvis Stutteri især havde hans Interesse. Han var Medlem af Kommissionen for Opførelsen af Marmorkirken i Kjøbenhavn. Død pludselig 24. Jan. 1771. Gift med Agathe Lucie f. v. Plessen af Linjen Gressow.

Birch, Geheimeraad S. 36 f. Hofman, Dsk. Adelsmænd III, 292. Wegener, Efterretn. om Abrahamstrup II. *G. L. Wad.*

Scheel v. Plessen, Christian Ludvig, 1741—1801, Amtmand, var en Søn af Overceremonimester Mogens S. v. P. (f. 28. Dec. 1713 † 23. Marts 1749) og Elisabeth Christine f. v. Thienen (f. 1715 † 1749). Han fødtes 21. Dec. 1741, rejste som ungt Menneske udenlands og studerede navnlig ved Leidens Universitet, blev efter sin Hjemkomst Avskultant i Rentekammeret 1765, udnævntes 1769 til Deputeret i General-Landvæsenskollegiet og blev, da dette Kollegium 1770 afløstes af General-Landvæsenskommissionen, Medlem af samme indtil dens Ophævelse 1773. Umiddelbart derefter beskikkedes han til Amtmand over Kjøbenhavns Amt og forblev i dette Embede indtil Udgangen af 1799, da han efter eget Ønske fraa traadte det. Han var 1757 bleven Kammerjunker, 1766 Kammerherre, 1774 hvid Ridder, 1779 Gehejmeraad og udnævntes ved sin Afgang til Gehejmekonferensraad. Han døde 25. Okt. 1801. — Særlig fortjent gjorde han sig ved sin virksomme Interesse for at mildne det haarde Tryk, der hvilede paa Bondestanden. Saaledes tog han som Medlem af General-Landvæsenskommissionen levende Del i de Forhandlinger, der gik forud for Forordningen af 20. Febr. 1771, hvorved der tilvejebragtes en taaleligere Ordning af Hoveriet, og som Ejer af Godserne Lindholm, Fussingø og Selsø m. v. gav han sine Bønder Arvefæste og Hoverifrihed paa favorable Vilkaar. Han var ligeledes et meget betydende Medlem af den store Landbo-kommission og sluttede sig her ubetinget til Kommissionens frisindede Flertal. Ogsaa af Kommissionen til Regulering af Fattigvæsenet i Danmark var han Medlem. — 1766 ægtede han Agathe Johanne v. Qualen (f. 15. Febr. 1745 † 11. Maj 1829), en Datter af Gehejmeraad Josias v. Q. og Elisabeth f. Blome. *G. Kringelbach.*

Scheel-Plessen, Carl Theodor August Greve, 1811—92, Overpræsident, ældre Broder til ovennævnte Otto Baron P., var født 18. Marts 1811 i Kiel og førte som yngre Søn friherrelig Titel. Han gik i Skole i Lybek, studerede Jura i Berlin, Göttingen, München og Kiel og tog 1835 juridisk Examen i Kiel. Kort efter

ansattes han som Avskultant i Finansdeputationen og blev 1837 Sekretær hos Finansministeren. Efter en 3aarig Udenlandsrejse blev han 1841 Referendar i Kabinetssekretariatet under C. L. Tillisch, 1843 Amtmand over Sønderborg og Nordborg Amter, 1845 Kammerherre, 1846 Deputeret i Rentekammeret og Chef for 3. Sektion. I Martsdagene 1848 tilbød P. G. Bang ham Posten som Minister for Holsten og Lauenborg, til hvis Overtagelse P. knyttede den Betingelse, at et Par af de liberale slesvig-holstenske Ledere skulde medoptages i Ministeriet som Modvægt mod dets national-liberale Medlemmer. Da Bangs Bestræbelser for at danne et Ministerium strandede, indtraadte P. 23. Marts i A. W. Moltkes Ministerium som Minister for alle 3 Hertugdømmer, men tog allerede Dagen efter sin Afsked, fordi han ikke vilde paatage sig Ansvar for det Svar, som Kongen maatte give den slesvig-holstenske Deputation, der i de Dage var i Kjøbenhavn. Medens de fleste holstenske Embedsmænd rejste bort ved Oprørets Udbrud, blev P. i Kjøbenhavn og gik Regeringen til Haande paa forskjellig Maade, efter at han 24. Nov. havde faaet sin Afsked som Rentekammerdeputeret.

I Efteraaret 1848 sendtes han til Lauenborg for at indsætte en ny Øvrighed og ved Nytaarstid 1849 til Berlin for at underhandle om den Erstatning, der i Følge Malmøkonventionen skulde gives for de i Jylland opkrævede Naturalrekvisitioner. Medens han var i Berlin, fik han tillige det Hverv at opsigte Vaabenstilstanden og at indlede Fredsforhandlinger med den preussiske Regering. I Avg. s. A. ledsagede han Tillisch til Flensborg for at gjøre Tjeneste som Departementschef i Bestyrelseskommissionen, i hvilken Egenkab han flere Gange havde skarpe Sammenstød med Preusseren Eulenburg. Sit Standpunkt som udpræget Helstatsmand godtgjorde han ved i Dec. 1850 at deltage i Dannelsen af Grundejerforeningen sammen med Blixen-Finecke, Frijs-Frijsenborg og Holstein-Holsteinborg. Da Holsten 1852 atter kom ind under Kongens fulde Myndighed, blev P. af den holstenske Minister Reventlow-Criminil sendt til Kiel for at overtage dette Hertugdømmes midlertidige Bestyrelse, og Aaret efter udnævntes han til Overpræsident og første Borgmester i Altona, s. A. til Kommandør af Danebrog, ligesom han s. A. fik Tilladelse til at føre Navnet Scheel-Plessen; men da han stillede sig i Opposition til Regeringen, først i den holstenske Stænderforsamling, til hvis Præsident han valgtes, derefter i Rigsraadet (valgt af de holstenske Stænder), hvor han forhindrede al mindelig Overenskomst, fik han 15. Juni 1856 sin Afsked af Scheele.

I de følgende 7 Aar var han Hovedfører for den holstenske Opposition, hvis Hovedkrav gik ud paa de 2 Hertugdømmers Forbindelse i Personalunion med Danmark og paa det tyske Forbunds Ret til Indblanding i Slesvigs Anliggender. I alle de holstenske Stænderforsamlinger til 1863 var han Præsident, og han førte her med stor Dygtighed Kampen mod den danske Regering, støttet af det tyske Forbund, navnlig af den preussiske Regering, i hvis Interesse det laa at puste til Ufredens Ild i den danske Stat, til Øjeblikket kom til et nyt væbnet Angreb. Denne preussiske Taktik lykkedes ogsaa, og alle den danske Regerings Forsøg paa at stille Holstenernes Fordringer tilfreds strandede. Fra 1859 antog S.-P.s Angreb paa den danske Regering en stedse skarpere Form ved den hensynsløseste Kritik af Regeringens Forholdsregler i Slesvig, saa at Stemningen i Tyskland var godt forberedt, da Katastrofen indtraf 1863. Endnu i Dec. 1863, da de i Hamborg forsamlede holstenske deputerede vedtog en Adresse til Forbundsagen, som opfordredes til at hævde Hertugen af Augustenborgs Arveret til Holsten og Slesvig, optraadte S.-P. som Talsmand for en Personalunion under Christian IX og stemte imod Adressen, men et Aar efter indgav han tillige med 15 Ridderskabsmedlemmer en Adresse til Kongen af Preussen og Kejseren af Østerrig, hvori de forlangte begge Hertugdømmernes nøje Tilslutning til det preussiske Monarki, og den preussiske Ministerpræsident Otto v. Bismarck-Schönhausen udtalte under Landdagsforhandlingerne i Berlin om Annexionen, at S.-P. nød hans fulde Tillid, eftersom han var den første Slesvig-Holstener, der 1864 til ham havde udtalt den faste Beslutning ene at ville virke for Hertugdømmernes Tilslutning til Preussen, og at S.-P. derfor ikke fortjente at mistænkes for at tjene danske Interesser. Under Fredsforhandlingerne 1864 paakaldte de allierede Magter S.-P.s Bistand ved den finansielle Opgjørelse, som begyndte at volde Vanskeligheder paa Grund af de forskellige Standpunkter. Den danske Regering havde beregnet den Del af Statsgjælden, som skulde falde paa de afstaaede Landsdele, til 41 Mill. Rdl., medens S.-P. ansatte den til 22 Mill. Resultatet blev derved meget ugunstigt for Danmark, som kun fik 29. Mill. udbetalt mod at overtage hele Monarkiets Statsgjæld, som medio 1864 var næsten 108 Mill. Rdl.

Strax efter Annexionen udnævntes S.-P. til Overpræsident for den nye preussiske Provins Schleswig-Holstein og fik Titel af virkelig preussisk Gehejmerraad. 1868 blev han Kurator for Universitetet i

Kiel, som 1879 kreerede ham til Dr. jur., da det fik en ny Bygning indviet. S. A. afskedigedes han af den preussiske Statstjeneste og udnævntes til livsvarigt Herrehusmedlem. Resten af sit Liv henlevede han paa sine holstenske Godser. Sine sjællandske Godser besøgte han kun sjælden. Under sin korte Regeringstid udnævnte Kejser Frederik III ham 1888 til preussisk Greve. Da han 7. Juli 1892 døde i Varese i Italien, var han en af de største Godsejere i Danmark og Holsten. Efter sin Fader havde han arvet Stamhuset Selsø med Lindholm og Bognæs samt Fideikommisgodserne Saltø og Harrested, alle paa Sjælland, efter sin Svigerfader, Hofjærgemester Gabriel Schreiber v. Cronstern, hvis eneste Datter, Henriette Sophie Charlotte Elisabeth (f. 20. Jan. 1826 † 12. April 1874), han 26. Nov. 1844 havde ægtet, Fideikommisgodserne Nehnten, Marutendorf og Hohenschulen i Holsten, hvor han desuden ejede Gross-Nordsee.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Scheel-Plessen, Wulf Heinrich Bernhard Greve, 1809—76, Diplomat, ældre Broder til ovfr. omtalte Otto Baron v. P., fødtes 16. Febr. 1809. Efter at have studeret i Tyskland ansattes han 1835 som Attaché ved Gesandtskabet i London og udnævntes allerede det følgende Aar til Legationssekretær i Stockholm, hvor han forblev i 10 Aar, kun afbrudte ved at han i nogle Maaneder i 1842 fungerede som midlertidig Chargé d'affaires i Petersborg. Da Gesandten i Berlin Grev E. Reventlow paa Grund af det aabne Brev af 8. Juli 1846 tog Afsked, var det af Interesse for Regeringen at faa denne vigtige Post besat med en loyal holstensk Adelsmand. P. ansøgte da om Posten og udnævntes saaledes 25. Nov. 1847 til Gesandt ved det preussiske Hof. Som Følge af Krigen maatte han 28. April 1848 forlade Berlin og sattes ved Resolution af 8. Avg. s. A. i Disponibilitet. I dette og de følgende Aar anvendtes han i overordentlige Missioner. I Juni 1848 sendtes han for at lykønske Kong Oscar i Malmø i Anledning af dennes Sølvbryllup. I Foraaret 1849 var han i Haag for at lykønske til Kongens Tronbestigelse. Da Gesandten i Stockholm C. H. Bille forlod sin Post, først i congé og siden for at gjøre Tjeneste i Ministeriet som Direktør, vikarierede P. for ham som Gesandt fra Juni 1849 til Sept. 1850, da Bille atter overtog sin Post. I Okt. s. A. ledsagede P. Prins Christian paa dennes Mission til Kejser Nicolaus i Warschau og vikarierede derefter i Wien for Grev H. Bille-Brahe, da denne i April 1851 kaldtes til Kjøbenhavn for at

præsidere Notabelforsamlingen i Flensborg, og han deltog saaledes i Forhandlingerne med Fyrst Schwarzenberg om Monarkiets Rekonstruktion, der førte til Reskriptet af 28. Jan. 1852. Allerede 3. Dec. 1851 var han udnævnt til fast Gesandt i Stockholm, men først i det følgende Efteraar tiltraadte han denne Post, til hvilken han udmærket egnede sig.

S.-P. var i alle Henseender grand Seigneur, smuk og elegant, livsglad og elskværdig, og velstillet i økonomisk Henseende, saa at han kunde føre et stort og gjæstfrit Hus. I de 20 Aar, han tilbragte i Stockholm, indtog han den første Plads i det diplomatiske Korps; det svenske Selskab, i hvilket han havde tilbragt 10 Aar af sin Ungdom, og med hvilket han var bleven yderligere forbunden ved sit Ægteskab 27. Avg. 1855 med Hoffrøken Augusta Aurora Cecilie Komtesse Lewenhaupt (f. 1830), havde adopteret ham som en af sine egne, han var netop en Mand, der maatte behage Kong Carl XV, og han var gammel Ven og Dusbroder med Udenrigsministeren Grev Manderstrøm, med hvem han tilbragte mangan glad Aften. Lige over for sin Regering var han i høj Grad loyal, udførte samvittighedsfuldt dens Ordre, og skjønt Aristokrat ved Fødsel og Tradition havde han ingen Betænkelighed ved at tjene en dansk national-liberal Regering. Da Ministeriet af 12. Dec. 1854 dannedes, udnævntes han endog til Udenrigsminister, men han frabad sig Posten. I Virkeligheden gik ogsaa hans Tilbøjeligheder og Evner mere i social end i politisk Retning. Manderstrøm har en Gang sagt om ham, at han havde kunnet blive en virkelig Statsmand, men han manglede grundigere Kundskaber og alvorlig Interesse for Politikken. Han virkede ivrig for den skandinaviske Alliance, men hvor tilbøjelig han end i øvrigt kunde være til at haabe, hvad han ønskede, nærrede han dog sine Tvivl, om den lod sig gennemføre. — Efter Freden 1864 forblev han i dansk Tjeneste, og hans Nærværelse i Stockholm tjente til at vedligeholde den gode Forstaaelse mellem de 2 Regeringer. Han havde saaledes den Glæde at medvirke til Kronprins Frederiks Formæling med Prinsesse Louise 28. Juli 1869.

Hans Sundhed var imidlertid bleven utilfredsstillende, og navnlig havde han efterhaanden ganske tabt Synet. Han søgte derfor Afsked, som tilstodes ham 19. Juni 1872. Han drog sig derefter tilbage til Sierhagen, Familiens Hovedsæde, og døde der 7. Juli 1876. Skjønt han saaledes endte som preussisk Undersaat, bevarede han til sin Død sin dybe Hengivenhed for den danske Konge. Hver Dag,

naar han passerede et Værelse, i hvilket Kongens Portræt hang, standsede han, naar han efter Antallet af de tilbagelagte Skridt vidste, at han befandt sig paa Højde af Kongens Billede, gjorde Front foran det og bukkede dybt, før han gik videre. — Han havde efterhaanden modtaget alle de Æresbevisninger, som kunde gives ham: Danebrogsstorkorset 1852, Gehejmekonferensraadstitelen 1856, Elefanten 1862, og den svenske Konge havde givet ham Serafimeren 1868.

P. Vedel.

Plett, Peter, 1766—1823, Skolelærer og Vaccinator, fødtes i Klein-Reide(?) i Slesvig, var i sin Ungdom Huslærer hos Landmænd i det østlige Holsten, hvor der den Gang baade hyppig af Læger foretoges Inokulation af Koppevædske (Variolation), og tillige hyppig hos Kvægbesætningerne fandtes Kokopper, hvis beskyttende Evne mod Koppesmitte — navnlig tydelig hos Malkepigerne — Landbefolkningen havde begyndt at faa Øje for. Herved førtes P. paa den nye og geniale Tanke i Steden for Vædske af Menneskekopper (Variolæ) at benytte Kokoppevædske til Indpodning, og da Koppe-smitte netop truede, foretog han 1791, 5 Aar før Jenners verdensberømte første Vaccination, i al Stilhed en saadan Indpodning paa sine Elever, Børn af en Forpagter Martini paa Hasselburg under Godset Wittenberg. Kokopperne sloge godt an, og Børnene viste sig derefter uimodtagelige for Koppesmitte; men Sagen ænsedes ikke. Da P. i de følgende Aar havde gennemgaaet sit Lærerkursus paa Seminariet i Kiel og derefter var bleven ansat i Probsteier-Hagen, virkede han her (1802) sammen med sin ihærdige Præst og Stedets Læge for Udbredelse af Vaccination, som nu var bleven bekjendt og skattet ved Jenner. Med sin Præst flyttede P. senere til Schönberg Sogn, hvor han blev ansat som Lærer i Landsbyen Stakendorf, og her døde han 1823. Han efterlod en Enke med flere Børn i meget trange Kaar; Lærerenkekassen i Altona, i hvilken han var Interessent, gik nemlig fallit. Enken døde først 1853.

Nord. Archiv f. die Natur- u. Arzneiwissenschaft III, 2, 61. Neue Schl.-Holst. Prov.-Berichte 1815, S. 77 ff. Bibl. f. Læger 4. R. XV, 334 ff. Ugeskr. f. Læger 5. R. I, Nr. 24 J Petersen, Kopper og Koppeindpodning S. 209 f.

Jul. Petersen.

Ploug, Parmo Carl, 1813—94, Digter, Bladredaktør og Politiker, født 29. Okt. 1813 i Kolding, var Søn af Adjunkt, senere Overlærer, ved Kolding Latinskole Chr. Fr. P. og Caroline Parmone

f. Petersen. At C. P. under sin Opvæxt i Byen ved Sønderjyllands Grænse modtog Indtryk, i hvilke det, der blev Grundtonen i hele hans Liv, har sin første Rod, udtaler han selv i Digtet «Koldinghus» (1867). Udvaltes henrandt imidlertid hans Barndom som de fleste andres. Sin Undervisning modtog han i Kolding Latinskole, og fra denne dimitteredes han, knap 16 Aar gammel, 1829 til Universitetet.

P.s Ungdomstid som Student fik sit Indhold dels ved Studier, dels ved Samliv med andre Studenter. Han valgte Oldsprogene til Studium. Som Filolog fik han 1833 Regensen, men Regens-tiden udløb 1836 uden at have ført til den afsluttende Examen. De derpaa følgende Aar vare trange for ham. Faderen døde 1837. Han maatte nu ved Manuduktion ikke blot erhverve for sig selv, men ogsaa bidrage til at mildne Trang i Hjemmet. Han fik Afsmag for det filologiske Studium, opgav det og kastede sig over historiske Studier, rimeligvis med den Tanke at tage Magistergrad i Historie. Da indtraadte Frederik VI's Død. «Fædrelandet» gik over til at blive Dagblad. P. knyttedes, tilskyndet af Orla Lehmann, som Medarbejder til dette og fik derved sit Livskald bestemt. Fra dette akademiske Ungdomsliv fik navnlig den 3aarige Regenstid Betydning for ham. Under det snævre Samliv med ligestemte unge fik han Lejlighed til de første Skridt paa Digterbanen og til at opildnes for de politiske Idealer, som den Gang havde grebet den yngre Slægt. Indhold fik Samlivet nemlig ikke blot fra ungdommelig Livslyst og Studenternes Selvfølelse over for en «filistrøs» Virkelighed og ikke blot fra de filosofiske Problemer, som den Gang under Hegelianismens Indflydelse optog den akademiske Verden, men ogsaa fra den Frihedsbegejstring, som Juli-revolutionen havde vakt hos de unge. At P. evnede at give disse forskellige Interesser digterisk, snart enthusiastisk, snart lunefuldt-satirisk, Udtryk, skaffede ham stor Popularitet i Regensianernes Kreds. Som Formand i «Regensens Læseforening», der havde politiske Tendenser, fik han Lejlighed til politisk Opposition. Han slap derfor fra Regensen «med en Oprørers Signalement». Af Digtene fra Regenslivet er det kun faa, P. selv har fundet værdige til at bevares. Men Minderne fra det ligge til Grund for en betydelig Del af hans senere digteriske Produktion, baade den lyriske og den utrykte dramatiske («Atellaner», 1839—42, af «Regenspoet Poul Rytter»). Endnu i 1852, da hans Komædie «Et Besøg» spille-

des af Studenter i Frederik VII's Nærværelse, kaldte Forfatteren sig «en afdanket Regenspoet».

Aaret 1839 blev paa 2 Maader et Mærkeaar i P.s Liv og Indledning til hans Manddomsgjerning. I April stiftede han og ligesindede yngre «den akademiske Læseforening» (Academicum), og i Aarets Slutning blev han Medarbejder ved «Fædrelandet». Academicums Dannelse, der skyldtes Misfornøjelse med den finere «Studenterforening», skaffede ham en Førerstilling for en Del af den studerende Ungdom. Som Journalist ved «Fædrelandet», hvis Redaktør, sammen med Giødwad (VI, 52), han blev 1841, fik han Plads i den Kreds af politiske Oppositionsmænd, for hvilke under Christian VIII's Regeringstid «Fædrelandet» var Organ.

Den studerende Ungdom, der fulgte P., beejstredes af ham for de samme Idealer, for hvilke han kæmpede som Redaktør: politisk Frihed, Danskhedens Ret og Nordens Enhed. En Række Digte, som have Værd ud over Øjeblikket, skylder Academicum sin Tilblivelse. Af Betydning som poetiske Indlæg i den politiske Oppositionskamp bleve navnlig de ovfr. berørte «Atellaner», af hvilke de 3 skreves for Academicum. Kun enkelte Sange i dem ere trykte, deriblandt den berømte skandinaviske Sang «Længe var Nordens herlige Stamme». Bortset herfra har disse utrykte Digtningers litterære Betydning kun kunnet være indirekte. Men den vittige Satire over det herskende Regeringssystem, som de indeholdt, bidrog betydelig til at samle den yngre akademiske Verden om de national-liberale Idealer. At de til Gjengjæld ikke saas med venlige Blikke af Myndighederne, er en Selvfølge. Ved Stiftelsen af «Studentersamfundet» 1840 var P. en af Indbyderne. Men medens dette Forsøg paa Organisation af Studenterstanden strandede, idet Konsistorium hævdede Samfundet, blev de danske Studenters Deltagelse i de nordiske Studentermøder et nyt Trin til at fæstne P.s Stilling i Studenterkredse. Paa Mødet i Upsala 1843 var han de danske Studenters Ordfører. Paa Rejsen op holdt han i Kalmar en Tale for «et folkeligt Forbund mellem de 3 Riger», der paadrog ham Tiltale, som dog endte med Frifindelse. Paa Upsala Tinghøj holdt han Tale for Gustav Vasas Minde. I 1845, da de nordiske Studenter samledes i Kjøbenhavn, slog han atter til Lyd for Skandinavismen. Fra denne Tid skriver sig hans Digt «Unge Gjenbyrds Liv i Norden». En særlig Betydning fik Mødet 1845 for P.s Stilling blandt Studenterne. Med Mødet for Øje sammenmeldedes Studenterforeningen og Academicum. I den nye For-

ening blev P. Fører, som han havde været det i Academicum. Fra nu af og i lange Tider stod han som alle danske Studenters Leder.

Da «den for sin litterære Virksomhed hæderlig bekendte Kand. Ploug» 12. Maj 1841 blev den ene af «Fædrelandets» Redaktører, fik han en udsat, i mange Henseender vanskelig Post i det national-liberale Parti. Han var den ansvarlige, og ham tilfaldt særlig de ledende Artikler. Til at gøre Fyldest hjalp ham hans store Arbejdskraft, hans Evne til fyndig Fremstilling, det Fond af litterær, historisk og statsretlig Dannelse, han medbragte, det nære personlige Forhold, hvori han stod til den national-liberale Oppositions ledende Mænd, særlig O. Lehmann, og fremfor alt den Begejstring, hvormed han omfattede de Hovedtanker, som «Fædrelandet» var Organ for, og som i Ordets strængeste Forstand vare hans egne. Bladets Opposition mod det herskende Regeringssystem strakte sig til alle dettes Forgreninger: bedre Sikring af de borgerlige Friheder, de raadgivende Stænders Afløsning af en virkelig konstitutionel — om end just ikke demokratisk — Forfatning, Forholdet mellem Landsdelene og særlig Danskhedens Ret i Sønderjylland over for Regeringens Vanrøgt og Slesvig-Holsteinismens Angreb og endelig den skandinaviske Tanke som Ledestjerne udad til. Det er let at forstaa, at «Fædrelandet», trods Giødwards Paapassenhed, jævnlig kom i Konflikt med den da gjældende Presselovgivning. Ikke faa Gange paafulgte Aktion og Domfældelse. De idømte Bøder løb tilsammen op til et Beløb af o. 13000 Kr. I visse Retninger mildnedes Oppositionen i Christian VIII's sidste Aar ved Regeringens noget forandrede Holdning. Det aabne Brev om Arvefølgen af 1846 og Kong Oscars Besøg s. A. bleve ikke uden Virkning. Ogsaa litterært set har «Fædrelandet» fra disse Kampaar Interesse. P.s Sprogbehandling og Stil udvikledes til det høje Maal, han naaede som Prosaforfatter. En Skyggeside var det, at han baade da og senere ikke sjælden tilsidesatte det Hensyn, som selv i den heftigste Polemik skyldes Modstanderens Person. Hans Evne til at faa Øje paa det karakteristiske ved Personen og til at finde det mest slaaende, men ofte meget nærgaaende Udtryk herfor fri-stede ham paa Glatiis, saa at Bille en Gang ikke uden Føje kunde kalde ham «Lyrikeren i Skjældsord». Den Uvilje, dette paa mange Hold vakte mod ham og hans Blad, gik dybt og udslettedes sent. Men det bør mindes, at han selv ikke blot har erkjendt sin Fejl, men ogsaa i mange Tilfælde givet Oprejsning for tilføjet Uret (Madvig, Goldschmidt).

Samtidig med det politisk-polemiske Dagværk udvikledes Digteren. Inspirationerne fik et bredere Grundlag. Digtsamlingen fra 1847 («Poul Rytters Viser og Vers») viser dette. Medens dennes 1. Afdeling er helliget «Studenterliv», har den 2. Afdeling («Frihed og Fædreland») en videre Horisont, og i den 3. Afdeling paabegyndtes det digteriske «Musæum», i hvilket P. har samlet Mindedigte over Mænd og Kvinder, der have Værd for hele det danske Folk. I den pøetiske Form traadte P.s ejendommelige Fortrin i stigende Grad frem.

Med Martsbegivenhederne 1848 begyndte et nyt Afsnit i P.s Liv. Vel vexlede under Forholdenes Udvikling indtil 1864 Lys med Skygge for de national-liberale Idealer; men Grundlaget for en saa omfattende Opposition som før forelaa ikke længere, og Haabet om endelig Sejer kunde bevares til det Øjeblik, da Illusionerne brast. Medens P. vedblev i hele Perioden at være Studenternes «ukronede Konge», naaede han i sin litterære Produktion, som Journalist og som Digter, den Højde, hvorfra hans Plads i den danske Litteratur vil blive maalt. Til den politiske Indflydelse, han udøvede som Redaktør, føjede sig den, han fik som Medlem af de lovgivende Forsamlinger. Over hans private Liv gik Solen op, da han 6. Juni 1854 ægtede en Stifdatter af Alfr. Hage (VI, 452), Elisabeth Frederikke Michelsen (f. 1834), Datter af Kateket, senere Provst, Marcus Chr. Vilh. M. og Frederikke Vilhelmine f. Faber.

Ved Kasinomødet 20. Marts 1848 tilfaldt det P. paa Partiets Vegne at fremføre Kravet om en fri Forfatning. Det fortjener at mindes, at han herved ikke gik videre, end at han mange Aar efter, som Formand for «Højres Arbejder- og Vælgerforening», fuldt kunde vedstaa, hvad han den Gang udtalte: Ønsket om en konstitutionel Forfatning, «der sikrer Statens Borgere fuld Frihed og delagtiggjør ogsaa den simple Mand i dennes Velsignelser». Martsdagene gjorde P. til en af Hovedstadens ledende Mænd. «Fædrelandet» nød godt heraf. Dets Abonnental steg til den største Højde, det nogen Sinde naaede. Efter Dannelsen af Martsministeriet, i hvilket P.s nærmeste politiske Venner optoges, og som havde Kasinomødets Ønsker til Program, kunde «Fædrelandet» ikke være Oppositionsorgan. Men til at lade det blive officielt Organ var hverken P. eller Giødwad villig. For ikke at sætte Bladets fulde Uafhængighed i Fare afslog de de tilbudte Professortitler. Ogsaa senere, da under Halls første Ministerium Opfordring rettedes til P. om at overtage Redaktionen af «Berlingske Tidende» — under

Tilsyn paa Regeringens Vegne af hans nære Ven H. Hage —, forbød hans Uafhængighedsfølelse ham at modtage Tilbudet.

Paa den grundlovgivende Rigsforsamling sad P. som Medlem for Vejle Amts 2. Kreds og deltog i Grundlovsarbejdet i Overensstemmelse med sit Partis og sit Blads Standpunkt. Af særlig Interesse er det, at han forudsaa, at den Valgmaade til Landstinget, hvori man havnede, ikke vilde vise sig holdbar. Ham skyldes Bestemmelsen i Junigrundlovens § 44, at Landstingsvalgene, naar en ny Kommunallov var given, ved Lov kunde gaa over til de større kommunale Raad. P. var Medlem af Folketinget fra 1854—57 for Svendborg Amts 3. Kreds og blev Landstingsmand for Fyn 1859. I indre politiske Spørgsmaal stod han paa National-Liberalismens venstre Fløj, noget venligere i Forhold til Bondevennerne end mange andre af hans Partifæller og kirkelig ikke uden Sympathi for Grundtvigianerne. Men i det hele traadte hans Virksomhed og Indflydelse som Rigsdagsmand i Baggrunden for hans Bladvirksomhed og den Indflydelse, han øvede som Journalist og Redaktør. Den politiske Hovedinteresse ved P.s Virksomhed som Redaktør af «Fædrelandet» i dette Tidsrum knytter sig til det slesvigske Spørgsmaal. Da Preussens Understøttelse af Oprøret vakte de første Tvivl om Gjennemførligheden af Ejderprogrammet, lod P. ikke uden Overvindelse en Indsender i en af Udenrigsminister Knuth inspireret Artikel fremsætte Tanken om Slesvigs Deling. Den Forbitrelse, Artiklen vakte, maatte dæmpes ved en Artikel i modsat Retning af H. N. Clausen. Med stor Heftighed angreb «Fædrelandet» Kundgjørelsen af 28. Jan. 1852 og bekæmpede voldsomt Ministerierne Bluhmes og Ørsteds Helstatsprogram og alle dermed i Forbindelse staaende Forslag og Foranstaltninger. Denne Kamp paadrog P. en Række Pressesager — der dog hævdedes strax efter Ministeriet Ørsteds Fald — og medførte, at «Fædrelandet» (ligesom «Dagbladet») blev forbudt i Slesvig. Medborgere hædrede P. ved samme Tid — i Anledning af hans 25aarige Studenterjubilæum — ved at skjænke ham Grundlovsmedaljen i Guld. Men da efter Ørsteds Fald den nye Regering saa sig i den Nødvendighed at bygge videre paa Helstatens Grund, bøjede P. sig for den samme Nødvendighed og stemte for den Beslutning, der muliggjorde Fællesforfatningsloven af 2. Okt. 1855, et af mange stærkt kritiseret Skridt. Under den paafølgende langvarige Strid med Tyskland indtog P. en oppositionel Stilling over for Halls Politik. Med den ældre Fraktion af sit Parti drev

han paa hurtig Afgjørelse ved Gjenoptagelse af Ejderprogrammet, medens en anden Fraktion fastholdt Nødvendigheden af Helstaten, saa længe til Danmark ved Tysklands egne Krav dreves ud af den. Til Grund for P.s Stilling laa dog noget andet end «Hedsporens» Iver. Han troede, at Tanken om Tysklands politiske Enhed i en ikke fjærn Fremtid vilde blive realiseret, og at Danmark vilde faa ugunstigere Vilkaar til at udkæmpe Striden, naar Tysklands politiske Tyngdepunkt var flyttet fra Wien til Berlin. O. Lehmanns Optagelse i Halls Ministerium (1861) forandrede ikke P.s Holdning. Først da Halls Politik modnedes til det Forslag, som blev til Grundloven af 18. Nov. 1863, udjævnedes Modsætningen.

Som de danske Studenter Leder og Ordfører deltog P. i de nordiske Studentermøder 1851, 1856 og 1862, der vare Periodens skandinaviske Hovedbegivenheder. Dybest Mærke i hans Liv satte Upsalamødet 1856. Fra Upsala Tinghøj holdt han en beaandet Tale, der længe mindedes. Paa Drottningholm gav Kong Oscar det bekjendte Svar paa P.s Hilsen, der syntes at forjætte praktisk politisk Frugt af den skandinaviske Studenterbevægelse. De højt spændte Forhaabninger nedsløges vel kort efter ved Udenrigsminister Scheeles Cirkulærnote af 20. Febr. 1857. Men Mødet i Kjøbenhavn 1862, der bragte P.s Popularitet i Studenterkredse til dens Højdepunkt, gød ny Livskraft i det skandinaviske Haab, som syntes at skulle krones ved de Forhandlinger om et Forsvarsforbund, der ved Tidsrummets Slutning førtes mellem de nordiske Regeringer.

P.s digteriske Produktion i dette Tidsrum var betydelig og spændte over et videre Felt end før. For Begivenhederne i Studenterverdenen, særlig de skandinaviske, var han den selvskrevne Sanger. For Studenter vare ogsaa hans 2 sidste dramatiske (utrykte) Digtninger skrevne (1851 og 1862). Fædrelandet, Friheden, Grundloven og Norden besang han nu som før, og hans «Musæum» forøgedes ved en Række Mindedigte. Nyt Land for sin Digtning vandt han ved de Sange, hvormed han fulgte Begivenhederne i den slesvigske Krig, af hvilke vel Digtet efter Slaget ved Slesvig («Paaskeklokken kimed mildt») fik dybest Tag i Folket. Et nyt særligt Omraade fik hans lyriske Digtning, der hidtil omtrent udelukkende var viet det offentlige Liv, ved de hans Hustru helligede Digte, særlig en Række «Sonnetter». Ogsaa Historien gav ham Stof til et ikke ringe Tal dels lyriske, dels fortællende Digte. 2 Digt-samlinger udkom 1854 og 1861, forenede 1861 med den første som «Samlede Digte». Disse fik en hos os næsten enestaaende Ud-

bredelse (o. 11000 Exemplarer solgte), hvortil sikkert væsentlig bidrog den ejendommelige, folkelige Karakter, P.s Digtning besad, ikke blot ved dens Indhold, men ogsaa ved den sproglige Realisme, der prægede den, og som i Henseende til poetisk Stil giver ham en egen Plads blandt samtidige Digtere. I denne Forbindelse fortjener at mindes det litterære Præg, P. vidste at paatrykke «Fædrelandet» ogsaa i de Dele af Bladet, for hvilke han kun var Udgiver, saaledes navnlig i Bladets Feuilleton.

Jo mere P. havde kæmpet i første Række for de Maal, som Begivenhederne 1864 lagde øde, des mere maatte Ulykkesaaert lægge sig «isnende» paa ham. Med Sorg saa han sit vældige digteriske Opraab til Nordens Ungdom falde magtløst til Jorden. Kun med Selvovervindelse foretog han efter Monrads Opfordring i Marts 1864 en Rejse til Christiania og Stockholm for at paavirke de ledende Politikere. Han ventede ikke og naaede ikke praktiske politiske Resultater af Rejsen. Den politiske skandinaviske Tanke var bristet, og Sønderjyllands Tab blev for ham, som for alle danske, det dybe, ikke lægte Saar. Men hurtig blev P. klar over, at Nederlaget ikke kunde betyde Afslutning af hans Livsgjerning. Sønderjylland maatte det nu gjælde at bistaa i Kampen for den danske Nationalitets Bevarelse under Fremmedherredømmet. I Nordens Sag kunde Maalet i lange Tider kun blive aandeligt Fællesskab mellem Folkene. Hovedopgaven maatte blive indad til at vinde Erstatning for, hvad der udad til var tabt. Endnu i Besiddelse af sin fulde Kraft ydede P. sit Bidrag til at løse denne Opgave og til at bekæmpe Retninger, i hvilke han saa Farer for sand politisk Frihed og sundt dansk Aandsliv, og dermed vedblev han i henved en Menneskealder.

Under de ved Fredslutningen nødvendiggjorte politiske Forhandlinger om Forfatningsforholdenes Omordning stod P. som Medlem af Rigsdagens og af Rigsraadets Landsting (1864—66) sammen med de andre national-liberale Førere. Han bekæmpede skarpt Ministeriet Bluhme og «Avgustforeningen», men virkede, overensstemmende med sit gamle Stade, for en Grundlovsrevision, der noget hemmede den Overvægt, Junigrundloven gav den almindelige Valgret. Da den gennemsete Grundlov 1866 var vedtagen, blev han Medlem for Kjøbenhavn af det nye Landsting. I dette blev han Formand for Bestyrelsen af det saakaldte Mellemparti, der indbefattede dels de national-liberale, dels andre, som stode dette Parti nærmere end den anden Højregruppe, hvis Kjærne Godsejere

udgjorde. P., der altid havde anset Godsejernes Deltagelse i det politiske Liv for ønskelig, var imidlertid i høj Grad egnet til at udjævne Modsætningen mellem disse 2 Grupper. Han indtog ogsaa en venlig Holdning over for Frijs' Ministerium og sad overhovedet fra den Tid ikke mere paa Oppositionsbænken. «Venstre» var den Modstander, han bekæmpede. Da den politiske Stilling koncentreredes i den storpolitiske Strid under Ministeriet Estrup mellem «Højre» og «Venstre», og da denne medførte, at Landstingets 2 Højregrupper forenedes, kunde P. naturlig gaa over til at være Medlem af Højres Fællesbestyrelse og en Tid lang Formand for den. I denne Stilling, som en af Højres politiske Førere, blev P. ved at staa i hele denne Periode, dels som Landstingsmand (Næstformand i Landstinget siden 1884) indtil 1890, da han af Alders-hensyn frabad sig Gjenvalg til Tinget, dels samtidig og derefter som Formand for «Højres Arbejder- og Vælgerforening», fra 1883—93. Med den sidste Stilling forbandt han, da Højre var organiseret Landet over, efter General Haffners Død Æresposten som Formand for Landets samtlige Højreforeninger. I det daglige Arbejde paa Rigsdagen deltog P. overalt, hvor det gjaldt aandelige Interesser: Kirken, Universitetet, Skolen. Han sympathiserede med Folkehøjskolerne og støttede med Varme Valgmenighedsloven, i hvis Tilblivelse han havde stor Del.

P.s Stilling i det konservative Partis Rækker skaffede ham Modstandere ikke blot i den nyere Oppositions Mænd, men ogsaa blandt mange, der havde staaet den forrige Oppositionsfører nær. Udtryk fik dette i en Række større Pressefejder. I 1872 kaldte saaledes hans skarpe Polemik mod «det forenede Venstre» Bj. Bjørnson i Ilden mod ham («Idé og Virkelighed», 1872). I 1877 kom han i Digtfejde med sin ældste Ven fra Studenteraarene, Hostrup. Heftigst blev dog den Bladfejde, han ved Nytaarstid 1880 maatte udkæmpe med «det litterære Venstre». Imellem de Ideer, som G. Brandes var Talsmand for, og det Standpunkt, P. indtog i religiøse og andre aandelige Spørgsmaal, var der et Svælg, som maatte vanskeliggjøre enhver Forstaaelse mellem Retningerne. I Slutningen af 1879 rettede 2 af den nye Skoles Mænd, H. Drachmann og Dr. Schandorph, i «Morgenbladet» et versificeret voldsomt Angreb paa P., der værgede sig tappert i et Svardigt til Schandorph. Noget senere traadte Dr. Pingel o. fl. frem paa Arenaen med skarpe Prosaindlæg mod ham. P. tilbageviste dette Angreb i en Række Artikler i «Fædrelandet», der høre til det bedste, han har skrevet.

De indeholdt i Virkeligheden en Redegjørelse for hele P.s Virksomhed i Fortid og Nutid. Men under disse Kampe udtyndedes «Fædrelandets» Abonnentkreds mere og mere. I det sidste Decennium af dets Levetid kunde det ikke bære sig. 2 Gange blev det holdt oppe, ved at politiske Venner skaffede det fornyet Tilgang af Abonnenter. Men i Efteraaret 1881 fandt P. det nødvendigt at trække sig tilbage efter en 40aarig Redaktørvirksomhed.

I Studenterlivet deltog P. efter 1864 ikke direkte saa meget som tidligere. Heller ikke fulgtes han, som før, af alle. Under de litterære og politiske Fejder i Aarene efter 1870 dannede der sig i Studenterverdenen 2 Partier: for eller imod P. Men hans Digtsamlinger vise, at enhver fremtrædende Begivenhed i den akademiske Verden fandt Digteren rede, saaledes navnlig Universitetets 400aarige Jubilæum 1879. Omtrent Halvdelen af P.s digteriske Produktion falder i Tidsrummet efter 1864. Selv udgav han 1869 og 1883 2 Digtsamlinger. Efter hans Død udgav hans nærmeste endnu en Samling «Efterladte Digte» (1895) med en Skildring af hans Liv og Digtning ved E. v. d. Recke. Gløden i hans omfattende fædrelandske Digtning svækkedes ikke. Mindedigtenes Pantheon forøgedes stadig. Ogsaa de Hustruen og Hjemmet viede Digte fortsattes ind i hans høje Alderdom. Digter forblev han til det sidste. Men i Tidsrummet efter 1864 underlagde hans Digtning sig ikke nye Omraader. For den danske Litteratur virkede han ogsaa som Formand i Samfundet til den danske Litteraturs Fremme 1874—86 og som Medlem af Bestyrelsen for det Anckerske Legat fra 1874.

P. døde uden forudgaaende Sygdom 27. Okt. 1894. Af Kong Christian IX var han 1888 hædret med Danebrogsordenens Kommandørkors. Lunds Universitet tildelte ham 1877 Æresdoktorgraden i Filosofi. Danske akademiske Borgere stiftede et Legat med hans Navn og rejste 2 Aar efter hans Død hans Buste uden for Studenterforeningens Bygning.

I et Digt fra 1844 besang P. den franske Journalist Armand Carrel som «Ordets Ridder». P. var selv i hele sit Liv en Ordets Ridder. Som Journalist, som Taler, som Digter kæmpede han den trofaste, modige, uegennyttige, ofte hvasse Ridderkamp for Danmark, for det Fædreland, hvis Stemme — som han skrev i et Digt 1840 — greb hans Sind og tændte hans Vilje i Flamme. Men P. havde meget imod, at hans Eftermæle skulde bygges alene paa Værdien af det «Ord», hvormed han havde kæmpet. Han for-

langte en Dom efter det, han ved Ordet havde udrettet: «Fortjener jeg ikke at mindes som Mand, maa man for mig gjerne glemme mig som Sanger». P. kunde stille dette Krav uden at skuffes. Han vil mindes ikke blot som den af glødende Følelse for Fædrelandet besjælede Ridder af Ordet. Det vil ogsaa erkjendes, at hans Ord have baaret Frugt for Danmark. Thi om end Sønderjylland politisk skiltes fra Danmark, om end den politisk-skandinaviske Tanke ikke bestod Prøven, forsvandt ikke den Aand, som knytter Baandet til Brødrene i Syd og Nord. Hvad P. har virket for at vække og styrke denne Aand, vil blive mindet, saa længe en dansk Folkeaand bestaar. P. skrev en Gang: «Jeg er en Sanger — Aander vil jeg mane». Det vil blive hans Eftermæle: han var Fædrelandets Sanger, og Fædrelandets Aand har han manet.

C. Ploug, Efterladte Digte (1895). Topsøe, Polit. Portræstudier S. 214 ff. Borchsenius, Fra Fyrrener I, 174 ff. Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. III, Nr. 118; XXIII, Nr. 1149; XXXVI, Nr. 5. Folkets Almanak 1896. *Goos.*

Plou (kaldet Sorte P.), —1137—, Stormand. Da Erik Emune i sin korte Kongetid gjorde sig hadet paa Grund af sin Voldsomhed og særlig ophidsede Stormændene ved at begrænse deres Magt, var P. blandt hans bitreste Fjender. Han var af anset jysk Æt, men uskjon, undersætsig og af mørk Hudfarve, hvoraf han fik sit Tilnavn. En sen og ikke videre paalidelig Overlevering vil vide, at P. hadede Erik, fordi denne havde ladet hans Fader dræbe uskyldig og ikke vilde give P. Oprejsning. Vist er det kun, at P., der havde taget Tjeneste i Kongens Vederlag, søgte Lejlighed til at myrde ham. Paa et jysk Ting, i Følge Svend Aagesen Urnehoved Landsting, forebragtes en Retstrætte; her traadte en Mand op og klagede over P., og denne stod da frem for at tale. Ogsaa Kongen havde rejst sig, og lænet paa sit Spyd vinkede han ad Tingskarerne om at være stille; da jog P. pludselig sit Spyd igjennem ham, og det blev hans Bane (1137). Strax hidsede P. nu Tingfolket mod Kongens Mænd, og disse flygtede skyndsomst; kun Erik (Lam) blev tilbage for at værne sin Frændes Lig. Som Konge fik Erik Lam dog ikke Magt eller Lejlighed til at hævne Erik Emunes Drab. Senere, i Borgerkrigens Tid, stod P. ganske naturlig paa Knud Magnussens Side; Erik Emunes Søn Svend vandt imidlertid Overhaand og bortjog Knud, men var højmodig nok til at skaane P. (1152).

Script. rer. Dan. I. Saxo, ed. Müller. Danske Saml. 2. R. I, 278 ff.; II, 228 ff.; IV, 324 ff.

Hans Olrik.

de Ployart, Nicolai Theodor, 1741—1821, Søofficer, Amtmand. Hans Fader var Kontreadmiral Conrad P., Deputeret i Admiralitetskollegiet (f. 1691 † 2. Juni 1744), Moderen Louise f. Oksen († 22. April 1764). P., der blev født i Kjøbenhavn 20. Sept. 1741, blev Sekondlieutenant i Marinen 1759, Premierlieutenant 1763, Kapitajnlieutenant 1770, Kapitajn s. A. Han indtraadte derefter i russisk Tjeneste, hvor han efterhaanden tjente sig op til Kapitajn af 1. Rang; efter 5 Aars Forløb vendte han tilbage til Danmark, indtraadte paa ny i Nummer som Kapitajn og blev derhos Generaladjutant samt Kammerherre. 1775 giftede han sig med Anna Barbara Lastrup og kom derved i Besiddelse af en betydelig Formue. 2 Aar senere optoges han i den danske Adelstand. 1781 ansattes han som Hofchef for Hertug Anton Ulrik af Brunsvigs 4 Børn, hvilke efter et langt Fangenskab i Rusland 1781 fik Tilladelse til at flytte til Horsens, hvor der blev indrettet et Hof for dem. I denne Stilling forblev han til 1785, da han ansattes som Amtmand i Haderslev, hvorfra han kort Tid efter forflyttedes til Flensborg Amt. 1808 tog P. sin Afsked og blev derefter Gehejmekonferensraad; allerede 1781 var han bleven hvid Ridder. Efter sin Afskedigelse bosatte han sig i Haderslev, som det synes, og her døde han 21. Marts 1821. — P. skildres som en særdeles smuk og belevet Mand; ved Kejserinde Cathrine II's Hof gik han under Navnet «le beau Danois».

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. H. E. Friis, Det russiske Fyrstehof i Horsens. *C. With.*

Plum, Claus, 1585—1649, Retslærd, var født i Juli 1585, vistnok i Kjøbenhavn. Hans Fader, Peder Frandsen, en Broder til Professor Hans F. (V, 279), var fra 1589 Byfoged i Kjøbenhavn, men nedlagde siden Embedet, vistnok paa Grund af Strid med Magistraten, og blev kongl. Herold. Moderen, Cathrine Syben, var en Borgerdatter fra Kjøbenhavn. Efter i nogle Aar at have haft M. Hans Kraft, Præst ved Petri tyske Kirke (IX, 419), til Lærer, kom P. i Herlufsholm Skole, hvorfra han 1604 afgik til Universitetet. Efter nogen Tids Studium her fulgte han en dansk Gesandt paa en Rejse til Polen. Hjemkommen her fra tiltraadte han en Udenlandsrejse, der, fraregnet nogle kortere Besøg i Hjemmet, varede over 10 Aar. Han tilbragte først nogle Aar i Wittenberg med filosofiske Studier, men siden kastede han sig især over Retsvidenskaben. En stor Del af Evropas Universiteter besøgte han

lige fra Königsberg i Preussen til St. Andrews i Skotland. Et Par Aar opholdt han sig i England, ligeledes i Frankrig. Han var kommen til Padua, da han 1615 fik Kaldet hjemme fra til at overtage det juridiske Professorat; men han udbad sig og fik Tilladelse til videre Rejser i Italien for grundigere at sætte sig ind i Romerretten og romerske Antikviteter. Først 1617 tiltraadte han Embedet, og han var den første indfødte danske Mand, der siden Reformationen beklædte den juridiske Lærestol ved Universitetet. 1621 tog han Doktorgraden i Kjøbenhavn. 1618 ægtede han Maren Winstrup, Datter af Sjællands Biskop, Dr. Peder W. Hun døde 1636 efter at have skjænket ham 14 Børn, hvorpaa han 1638 giftede sig med Kirsten, Datter af Professor theol. Cort Aslaksen (I, 358); hun blev Moder til 4 Børn. P. beklædte 4 Gange Rektorværdigheden ved Universitetet. Han synes at have været en forretningsdygtig Mand, og han var i mange Aar vor Frue Kirkes akademiske Værge, men hans litterære Virksomhed indskrænkede sig til Udgivelsen af en Række Disputatser over Æmner af Romerretten. Han døde 16. Marts 1649.

Vinding, Acad. Haun. S. 273. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537 --1621 III. *H. F. Rørdam.*

Plum, Frederik, 1760—1834, Biskop, er født 12. Okt. 1760 i Korsør og Søn af Præsten Claus P. († 1781) og Elisabeth Amalie f. Rohn († 1785). Han blev Student fra Odense 1778. I sine sidste Studenteraar var han Alumnus paa Regensen, hvor han en Tid lang delte Værelse med Jens Baggesen, der indførte ham i Prams Hus og i Datidens litterære Kredse. P. beundrede Baggesen og lod ham bedømme sine poetiske Forsøg, førend de bleve trykte i «Minerva» og i de af H. W. Riber udgivne «Poesier». Hans videnskabelige Studier samlede sig i Begyndelsen nærmest om østerlandsk (hebraisk) og klassisk, græsk og romersk, Poesi, som han gjengav i dansk Oversættelse. Hans Oversættelse af Juvenals og Persius' Satirer om Menneskenes Ønsker blev prisbelønnet af Selskabet til de skønne Videnskabers Udbredelse og trykt paa dets Bekostning 1790. Han tænkte vist paa at tage filologisk Examen, men forandrede pludselig Studieplan og kastede sig 1787 over Theologien, «fordi,» som han skriver til Baggesen, «han ikke kunde faa Fred paa anden Maade». 1788 tog han theologisk Examen, blev 1789 Præst ved det civile Arresthus i Kjøbenhavn, 1790 Dr. phil., 1791 Præst i Korsør og Taarnborg, 1792 Dr. theol. fra

Gøttingen, 1794 Provst i Slagelse Herred og 1796 Sognepræst ved St. Mikkel's Kirke i Slagelse.

Spørgsmaalet om Fattigvæsenets Ordning, Almueskolevæsenets Reform og Undervisningsmethodens Forbedring optog den Gang den almindelige Interesse, og P. fandt her en Opgave, som han havde gode Forudsætninger for at kunne løse, især en ualmindelig praktisk Sans, der ikke tillod ham at fortabe sig i Filantruppernes taagede Idealisme. Kort efter at han var bleven Præst i Korsør, sporede man allerede hans Virksomhed i denne Retning. Efter at han havde ordnet Fattigvæsenet, fik han ved offentlig og privat Understøttelse lagt Grunden til Skolevæsenets Forbedring efter en Plan, der fik kongelig Stadfæstelse, og efter at han var bleven Provst, udvidede han sin Virksomhed til at omfatte Skole- og Fattigvæsenet paa Landet. Som Præst i Slagelse fik han 1799 gennemført Oprettelsen af en fortrinlig Læse- og Arbejdsskole, der blev anset som et Mønster af en Borgerskole og fandt Efterligning i en stor Del af Landets Kjøbstæder. 1802 udgav han en «Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almueskolerne», et udmærket Arbejde, «der endnu ikke i vor Skolelitteratur er bleven afløst af noget bedre», og 1803 «Pestalozzis Læremaade, et Forsøg til Elementarundervisningens Forbedring» tillige med en Subskriptionsplan paa en Oversættelse af de dertil hørende Elementarbøger. Kancellipræsident Fr. Moltke (XI, 416), der sværmede for Pestalozzis Læremethode, fik kaldet P. til Kjøbenhavn, hvor han 1803 blev Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Som Medlem af en Kommission, der skulde prøve den Pestalozziske Elementarundervisning, holdt han derefter offentlige Foredrag om Methoden. Paa samme Tid arbejdede han for en Grundforbedring af Hovedstadens Almueskolevæsen og Opsynet dermed og fik oprettet en bestandig Kommission til disse Skolers Indretning og Bestyrelse. I Forbindelse med L. C. Sander og A. K. Holm (VII, 562) udgav han 1804—8 «Egeria, Fjerdingaarsskrift for Opdragelses- og Undervisningsvæsenet i Danmark og Norge», et fortrinligt Tidsskrift, «der ikke er blevet overgaaet og næppe naaet af noget senere». 1809 blev han Meddirektør for det nyoprettede Pastoralseminarium. 1811 udnævntes han til Biskop i Odense, hvor han med sin vante Ihærdighed tog fat paa Skolevæsenets Ordning. 1812 fik han Kancelliets Stadfæstelse paa et af ham udarbejdet Regulativ for Skolerne i Fyns Kjøbstæder, der skulde gjælde, indtil en almindelig Skoleforordning udkom. S. A. oprettedes i Odense en

ny Borgerskole, en Middelskole i den Lahnske Stiftelse, Aftenskoler for Tjenestepiger og Læredrenge og en Søndagsskole for Haandværkssvende. P. havde en mærkelig Evne til at faa Folk med, selv hvor der, som her, krævedes meget betydelige Tilskud fra privat Side. Det var hans personlige Overlegenhed, der gjorde sig gjældende, og naar han erklærede, at det maatte være saaledes, bragte man sine Ofre, fordi det ikke nyttede at gjøre Indvendinger.

Men ogsaa blandt Stiftets Gejstlighed og i andre dannede Kredse søgte han at vække Sansen for boglig Sysse. 1813 oprettede han Fyns Stiftsbibliothek, 1815 stiftede han det fynske litterære Selskab, og 1818—33 udgav han aarlig Efterretning om udenlandsk theologisk og pastoral Litteratur for Stiftets Gejstlighed. Han indførte udvidede Landemoder med videnskabelige Foredrag og Forhandlinger, skærpede Bispeexamen og indgav Forslag til Kancelliet om en Forøgelse af Prædiketexterne, men Forslaget blev henlagt uden Besvarelse. Han var falden i Unaade, fordi han havde udtalt sig nedsættende om den indbyrdes Undervisning, som var Kongens Kjæphest. Under denne omfattende Virksomhed fik han dog Tid til at tage fjærnereliggende Opgaver op. For at vænne Bondestanden til god og nyttig Læsning i Hjemmene udgav han 1821 «Anders Kjærby af Vissenberg Sogn, en Læsebog især for Fynboer». Under alt dette glemte han dog ikke sine gamle Klassikere, og endnu i sin høje Alder udgav han 1827 «Auli Persii Flacci Satyræ», med Kommentar, og 1828 «Valgte Stykker af den græske Anthologi, revideret Text, metrisk Fordanskning og oplysende Anmærkninger», 1. H. Den gamle Mand smigrede sig endnu med, at han stod paa Højde med sin Tids filologiske Dannelse. Men igjennem en meget hensynsfuld, men indgaaende Kritik mindede J. N. Madvig ham dog om, at Tiden var løben fra ham. 1828 blev P. Medlem af Videnskabernes Selskab og Kommandør af Danebrog. Han døde 18. Jan. 1834. 1792 havde han ægtet Marie Sophie Hviid, f. Munk († 1829), Enke efter Regensprovst A. C. H. (VIII, 204), i hvis Hus P. i sine Studenteraar havde fundet sit andet Hjem.

Dagen 1834, Nr. 24 f. J. Larsen, Bidrag til den danske Folkeskoles Hist. 1784—1818 S. 189 ff. 257 ff. 264 ff. o. fl. St. N. Faber, Mindetale ov. F. P. (1834). Kirkehist. Saml. 3. R. III, 708 ff. Erslew, Forf. Lex. S. M. Gjellerup.

Plum, Peter Andreas Julius, f. 1829, Læge. Han fødtes 19. Maj 1829 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Peter Andreas P.,

der senere blev Sognepræst i Spjellerup, den Gang var Adjunkt. Hans Moder var Anna Louise f. Heger, Datter af Skuespiller J. S. H. (VII, 214). 1848 blev han Student fra Metropolitanskolen, 1850 var han Underlæge i Felten, 1853 Koleralæge i Kjøbenhavn. 1854 tog han Lægeexamen, var derefter Kandidat ved Frederiks Hospital, foretog 1856 en Studierejse, fungerede 1857 som Læge under en Epidemi af Skarlagensfeber i Han Herrederne og var 1858 Kandidat ved Fødselsstiftelsen. De følgende Aar virkede han i Korsør som praktiserende Læge og adjungeret Stadslæge, fungerede en kort Tid som Marinelæge paa et transatlantisk Togt med Fregatten «Sjælland» og var 1863—66 Reservekirurg ved Frederiks Hospital. Under Krigen 1864 fungerede han som Overlæge ved et Lasaret paa Kronborg. 1866 erhvervede han sig den medicinske Doktorgrad ved en grundig og meget anerkjendt Afhandling om Brokinkarceration, blev derefter Medlem af det kongl. medicinske Selskab og var 1866—73 Medredaktør af «Hospitalstidende». 1866—67 fungerede han som Livlæge hos Storfyrstinde Maria (Dagmar) i St. Petersborg. Fra 1867 virkede han som praktiserende Læge i Kjøbenhavn, var en kort Tid Underlæge i Artilleriet og oprettede i Forening med F. Howitz 1868 en kirurgisk-gynækologisk Klinik. Under A. Buntzens Sygdom var han 1869—72 Docent i Kirurgi ved Universitetet, 1872 blev han udnævnt til Lektor i Kirurgi. 1876 blev han tillige Overkirurg ved en nyoprettet Afdeling paa Frederiks Hospital, 1880 Professor ordinarius. Ved den internationale Lægekongres i Kjøbenhavn 1884 var han Præsident for dens kirurgiske Sektion. 1891 blev han Kommandør af Danebrog. Overkirurgstillingen fratraadte han 1892, Professoratet træder han nu (1899) tilbage fra. — 1864 ægtede han Ellen Mathilde Hansen, Datter af Grosserer, Etatsraad Andreas Nicolai H. (VI, 580).

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Plum, Poul August, 1815—76, Genremaler. P. var Søn af Lystøber, Kapitajn Hans Jacob P. (f. 1783 † 1835) og Petra Magdalene f. Halse (f. 1786 † 1864) og var født i Kjøbenhavn 13. Maj 1815. Han besøgte Kunstakademiet og begyndte allerede at udstille 1834; men da han vilde være Genremaler, vandt han kun den mindre Sølvmedaille. 2 Ungdomsarbejder, «Et sjællandsk Hestemarked» (1839) og «Afsked fra Mesteren» (1844), blev kjøbt til den kongl. Malerisamling. I Tiden mellem disse 2 Billeder synes han at have været i Amerika, men kom derefter i Følge

Kongens Ønske med «Galathea» paa dennes Jordomsejling (1845—47). Saa vel denne 3aarige Rejse som et senere 2aarigt Ophold, med Akademiets Rejseunderstøttelse, for største Delen i Düsseldorf gav hans Kunst et saa udenlandsk Snit, at den ikke ret fandt Anklang i de herskende Kredse. Men trods Svaghed i Tegningen vandt hans Lune og kraftige, om end konventionelle, Kolorit ham ikke faa Venner, og i hans seneste Arbejde, «En Rejseerindring», var han modnet til en selvstændig udpræget Kunstnerpersonlighed. — P. var 2 Gange gift: 1. (1854) med Mariane Laurentse f. Hasse (f. 1811 † 1872), 2. (1873) med Emilie f. Hoppe (f. 1836), Datter af Professor B. A. H. (VIII, 70). P. døde i Fredensborg 27. Juli 1876.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Plaetner, Jacob, 1823—93, slesvigsk Patriot og Filanthrop, Søn af Garver og Læderhandler i Flensborg Jacob Gottfried P. (f. i Quedlinburg 10. Dec. 1790, † 4. Juli 1853) og Christine f. Jørgensen (f. 9. April 1795 i Tønder, † 1. Avg. 1870), var født 20. April 1823 i Flensborg og overtog med en ældre Broder Faderens Forretning efter dennes Død. Blandt de mange flensborgske Patrioter, som under Krigen 1864 toge sig af de danske saarede, stod P. fremmest i Rækken. Efter Slaget ved Sankelmark opsøgte han personlig Ligene og de saarede paa Valpladsen, lod Ligene begrave paa Flensborg Kirkegaard, de saarede bringe i Pleje, og han sørgede utrættelig for dem i mange Maaneder. Ogsaa paa anden Vis var han fattiges og syges Hjelper, en sand «barmhjærtig Broder». Sammen med sin Broder oprettede han et Hjem for 12 gamle flensborgske Borgerægtepar og senere alene et lignende Hjem med 22 Friboliger. Til den danske Kirke i Flensborg skjænkede han et Ur og en Kapital til Kirkens indre Vedligeholdelse, saa længe der prædikedes Dansk hver Søndag. Flere Gange var han Medlem af Deputationer fra Slesvig for at lykønske det danske Kongehus ved glædelige Familiebegivenheder. Han døde ugift 10. Juni 1893.

Sønderjydske Aarbøger 1894, S. 12.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Pløtz, Hans Henrik, 1748—1830, Maler og Mekaniker, er født 6. Jan. 1748 i Rellingen i Holsten, hvor Faderen, Hans P., var Tømmermester; Moderen var Cathrine Dorothea f. Sivers. Efter Forældrenes tidlige Død kom han i Huset hos en Slægtning, til General C. Lüttichau (X, 560) tilfældig opdagede hans musi-

kalske Evner. Han tog ham med sig til Fredericia og lod ham oplære i Musik og Sprog. 1767 kom han med Kammerherre Warnstedt til Kjøbenhavn, hvor han 1768 blev ansat i det kongl. Kapel. 1771 fulgte han Warnstedt paa en Udenlandsrejse, men maatte paa Grund af Sygdom blive tilbage i Schweits. At spille Fløjte, der var hans Hovedinstrument, blev ham fuldstændig forbudt, og i Genf lagde han sig saa med Held efter Emaillemaleri, hvad der bragte ham i Forbindelse med Naturforskeren og Filosofen Charles Bonnet. Han blev optagen i dennes Hus, tegnede naturhistoriske Gjenstande til hans Værker, og ved Siden af at være Miniaturmaler, hvorved han tjente ikke ubetydeligt, syslede han med mekaniske Opfindelser, blandt hvilke nævnes den saakaldte Physionotrace, der dog ogsaa tilskrives Franskmanden Chretien. Efter Bonnets Død 1793 drog han til Italien og der fra til Posen i Haab om en Ansættelse, som han dog ikke fik, og vendte saa 1799 tilbage til Danmark, hvor han blev Hofmekanikus og foruden anden Understøttelse fik et større Laan af Staten til Indretning af et Maskinværksted, som 1810 fik Plads i en til ham særlig kjøbt Gaard i Kjøbenhavn. Hvad han frembragte, synes væsentlig at have været forskjellige Præcisionsinstrumenter, som sattes højt, og det er karakteristisk, at man ved Kunstflidsselskabets Udstillinger i 1810 og 1811 ikke turde modtage alle de Instrumenter, han tilbød at udstille, «fordi de ved Forevisning af enhver anden end ham selv let kunde beskadiges». Strax efter sin Ankomst her til Landet søgte han at blive Medlem af Kunstakademiet, men han opgav at indsende de ønskede Miniaturportrætter. Blandt de af ham opfundne Maskiner nævnes en til at «stemple Bankosedler med, som ingen dødelig skal kunne eftergjøre». Han skal ogsaa have tegnet forskellige Møbler. Han døde først 26. Dec. 1830. I Sept. 1801 havde han ægtet Anna Marie Petersen fra Sønderborg (f. 1763 † 1825).

Iris og Hebe 1809, III, 158 ff. 249. Efterretn. fra Selsk. for indenlandsk Kunstflid I, 422. 432. 559. 615. Rawert, Danm.s industr. Forhold S. 167. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

C. Nyrop.

Pløyen, Christian, 1803—67, Amtmand, var en Søn af nedenævnte Gehejmelegationsraad Frederik Adeler P. Han fødtes i Kjøbenhavn 12. Jan. 1803, blev 1821 Student fra Metropolitanskolen, 1826 juridisk Kandidat, 1827 Volontær i Rentekammeret, 1828 Kopist i dettes 2. jyske Kontor, 1829 i det danske Kammerkancelli og udnævntes 1830 til Landfoged paa Færøerne. 1837 ombyttede

han denne Stilling med Embederne som Amtmand over Færøerne og Kommandant sammesteds. 1840 blev han tillige Medlem af Kommissionen angaaende det færøske Handelskompagnis Ophævelse, 1848 kongevalgt Stænderdeputeret og s. A. kongevalgt Rigsdagsmand for Færøerne, i hvilken Egenskab han deltog i den grundlovgivende Rigsforsamling. Samtidig udnævntes han fra 1. Jan. 1849 til Amtmand over Vejle Amt, men gik af Hensyn til Orla Lehmanns Ønske om at faa dette Embede ind paa i Steden for at overtage Stillingen som Amtmand over Holbæk Amt, og her virkede han nu til sin Død, 9. Juni 1867. 1850 var han bleven Kammerherre og 1867 Kommandør af Danebrog. I al sin Embeds gjerning lagde han en overordentlig Dygtighed, Iver og Retfærdighed for Dagen, og han var i høj Grad afholdt saa vel af Færingerne, som han paa mange Maader viste en varm Interesse for, som af Beboerne i Holbæk Amt, hvis Højagtelse og Tillid han erhvervede sig ved den Redebonhed, hvormed han bestandig kom dem i Møde. — Han blev 1830 gift med Emma Theodora Manthey (f. 23. Jan. 1806 i Kjøbenhavn, † 15. Avg. 1841 i Thorshavn), en Datter af Konferensraad Joh. Dan. Timotheus M. (XI, 103).

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Pløyen, Frederik Adeler, 1764—1849, Sekretær i det udenlandske Departement, blev født 2. Juli 1764 i Christianssand. Forældrene vare Sorenskriver i Gudbrandsdalen, Justitsraad Henrik P. og Ottelia f. Mørck. P., der var sendt ned til Helsingør i 1780 for at gaa i den derværende lærde Skole, blev dimitteret til Universitetet 2 Aar senere, tog Philosophicum 1783 og juridisk Examen 1786. Efter en Tid at have været Informator blev P. omtr. 1791 ansat i det udenlandske Departement, der sendte ham som fungerende Legationssekretær til Berlin, derpaa som Konsulatssekretær til Algier, 1792—94, og endelig til Stockholm, først som fungerende, senere som virkelig Legationssekretær, indtil Foraaret 1798, da han kaldtes hjem for at arbejde som Sekretær i Departementet, i hvilken Stilling han forblev i Resten af sin Embedsvirksomhed. P., der var en dygtig og anset Mand, og som i 1802 var blevet udnævnt til Legationsraad og i 1813 hædret med Gehejmelegationsraadstitelen, fik i sin lange Embedstid flere særlige Hverv overdragne, saaledes var han i 1815 Medlem af den Kommission, der foretog det finansielle Opgør med Norge, og i 1824 sendtes han til Paris for at bistaa den bekjendte Generalkonsul Hoppe (VIII, 75) i dennes

Bestræbelser, dels for at stifte et Statslaan, dels for at indkræve den kongl. Regerings Fordringer for Underhold af franske Tropper i Begyndelsen af Aarhundredet; denne Sendelse blev imidlertid skæbnesvanger for P., thi hjemkommen det følgende Aar efter at have stiftet et Statslaan med et engelsk Hus (Wilson) fik han, der stod i sin fulde Kraft, Valget mellem at erholde sin Afsked eller at søge den, og i Henhold hertil blev han entlediget af Stats-tjenesten i Naade og med Pension 18. Okt. 1825.

P., der i 1798 havde ægtet Johanne Jacobine Bachmann (f. i Øster Hæsing 22. Nov. 1775, † 17. Okt. 1837), Datter af Sognepræst Hans Peder B. og Elisabeth f. Hee, tilbragte ogsaa den sidste Periode af sit Liv i Kjøbenhavn, hvor han døde 8. Febr. 1849, men dette Tidsrum var sørgeligt for ham, der stadig græmmede sig over sin Skæbne. Grunden til den haarde Fremfærd mod P. synes aldrig at være blevet fuldt opklaret; man fejler imidlertid næppe ved først og fremmest at søge den i den Omstændighed, at Regeringen ikke var fuldkommen tilfreds med Fremgangsmaaden ved Stiftelsen af det ovennævnte Laan med Huset Wilson, hvortil P. siges at have taget Initiativet. Desuden skal P. have brugt en uforsigtig Ytring om Frederik VI, muligens i Anledning af Tabet af hans Fødeland Norge, som han omfattede med megen Hengivenhed. Dertil kom, at P., der var i Besiddelse af megen slagfærdig og skarp Vid, kan have faaet Uvenner, til hvilke fornævnte Hoppe sikkert hørte, og Bruddet med denne indtraf netop under Forhandlingerne om det ovenfor omtalte Laan. Endelig maa det bemærkes, at P. efter eget Sigende ikke fik Lejlighed til at forsvare sig og aldrig erfarede, hvilken krænkende Ytring han skulde have sagt.

B. Arnesen-Kall, Livserindringer S. 29. Vidar 1889, S. 552. Selner, Nekrolog. Saml. I, 502. Museum 1890, I, 76. Rubin, Frederik VI's Tid.

C. Zytphen Adeler.

Podebusk, Claus, —1540, til Kjørup, Rigsraad, Søn af ndfr. omtalte Rigsraad Predbjørn P. og Vibeke Rosenkrantz, skriver sig allerede 1534 til Faderens Ejendom Kjørup i Fyn, blev 20. Juli 1517 gift med sin Stifmoder Anne Mouridsdatter Gyldenstjernes Datter af første Ægteskab Anne Krognos og fik med hende Krapperup og Marki i Skaane. Han sluttede sig ligesom Faderen 1523 til Frederik I og fik et Par Smaaforleninger i Skaane (Kullen og 1526 Sirekjøbing); blev omtr. 1526 Ridder, omtr. 1532 Rigsraad. Paa Herredagen 1533 sluttede han sig til det katolske Parti, dog ikke i saa udpræget Grad som Faderen. I Grevefejden deltog han i

den skaanske Adels Møder og Kampe. 1536 maatte han ligesom de øvrige Rigsraader udstede Erklæring om at ville finde sig i de indtraadte Forandringer og beholdt sin Plads i Rigsraadet, men synes ikke at have haft større Betydning. Han døde før Faderen 7. Nov. 1540. Hans Enke levede endnu 1572. *A. Heise.*

Podebusk, Erik, —1573, til Bidstrup, Rigsraad, var eneste Søn af Jørgen Predbjørnsen P. til Bidstrup og Ermegaard Andersdatter Bille. Hans Ungdomshistorie fordunkles for Nutiden ganske af hans Fætter Erik Clausen P., der var Kongens Fodermarsk, Lensmand paa Aarhus, siden paa Hundslund Kloster, samt Rigsraad, men faldt i Ditmarsken 1559. Det vides kun, at han 1554 var Hofsinde. 1560 fik han Vrejlev Kloster i Forlening. Han gjorde Tjeneste under Krigen, først 1564, som det synes, om Bord paa Flaaden, siden som Ritmester ved Hæren i Skaane, ligesom han som mange andre Adelsmænd maatte forstrække Kongen med Penge til Hærens Underhold, hvorved han paadrog sig selv en betydelig Gjæld. Ved Moderens Død 1564 arvede han hendes Pantelen Øster Velling Birk, som Kongen 1569 tilskjødede ham, dog kun betingelsesvis. 1567 blev han Lensmand paa Aalborghus, Aaret før sin Død fik han end videre Viskumbaard i Forlening, og omtrent samtidig blev han Rigsraad. Foruden sin Fædrenegaard Bidstrup ejede E. P. Hjelmsøgaard, som han 1568 mageskiftede sig til af sin bekendte Svoger Peder Oxen. Han havde nemlig 9. Febr. 1567 ægtet dennes Søster Sidsel O., hvis første Fæstemand, Marqvard Rønnow, var falden i Ditmarsken. Allerede 12. (ell. 17.) Okt. 1573 døde E. P. Enken overlevede ham til 1592. *Thiset.*

Podebusk, Henning, —o. 1388, Drost, tilhørte en fornem rygisk Adelsæt, som var i Slægt med selve Øens gamle Fyrster; hans Fader hed Brantho. Da Valdemar Atterdag 1350 opholdt sig i Nordtyskland, traadte H. P. i hans Tjeneste, og allerede 1353 spillede han en Hovedrolle ved de Forhandlinger, der førte til, at Johan den milde afstod Nykjøbing Slot paa Falster. 1360 overværede han den store Rigsforsamling i Kalundborg, Aaret efter var han med paa Valdemars Tog til Gulland. Kongen havde i ham fundet en Hjælper, paa hvem han fuldstændig kunde lide, og drog ham stedse længere frem; i 1365 nævnes han som Gjældkjær i Skaane, og da kort efter Kongens mangeaarige Drost Claus Limbek (X, 294) stillede sig op imod Valdemar, blev H. P. hans Efterfølger. Haardt

trængt af det store Forbund mellem hans fyrstelige Modstandere og Hånsestæderne maatte Valdemar selv forlade sit Rige; Styrelsen førtes nu af Rigsraadet med H. P. i Spidsen, og denne kaldes «Høvedsmand i Danmark». Med Vaaben i Haand at modstaa de overmægtige Fjender var der ikke Tale om, men H. P. viste sig som en kløgtig Diplomat; han forstod at udbytte den Modsætning i Interesser, der var imellem Fyrster og Stæder, og han sluttede med de sidste Freden i Stralsund (1370), der vel kun kjøbtes ved store Indrømmelser, men fjærnedede den Fare for fuldstændig Op-løsning, som truede Riget; Fyrsterne maatte snart efter gaa paa Forlig, og Valdemar kunde vende tilbage til sit Land.

Ved Stralsundfreden havde Stæderne faaet overdraget Slottene i Vestskaane paa 15 Aar, men det var blevet aftalt, at H. P. skulde have dem i Varetægt paa Hanseforbundets Vegne. Han fik derved en ejendommelig Stilling mellem de 2 Partier, og han klagede snart efter til Hanseaterne over, at Kongen berøvede ham den Indtægt af de omliggende Herreder i Skaane, hvormed han skulde underholde Slottene; meget tyder dog paa, at han handlede efter hemmelig Aftale med sin Konge, der samtidig opfordrede Hanseaterne til at tilbagegive ham Slottene. Inden Resultatet af dette Dobbelt-spil viste sig, døde Valdemar imidlertid (1375). Atter førte H. P. i Spidsen for Rigsraadet Styrelsen, men allerede i Dec. modtog han Holbæk Slot som Pantelen af Dronning Margrethe, og dermed var hans Stilling givet; sikkert skyldtes det ham mer end nogen anden, at Oluf og ikke Meklenborgeren toges til Konge.

Lige saa trofast, som han havde hjulpet Valdemar, støttede han fra nu af hans Datter og hendes lille Søn, og man tør formode, at den unge Dronnings Politik i den følgende Tid væsentligst er Drostens Værk. Tydelig spores det over for Hånsestæderne; H. P. mistede vel snart efter sin Fogedstilling i deres Tjeneste, men ellers var han den stadige Mægler mellem Byerne og Danmark, og han optraadte endnu som saadan i det afgjørende Øjeblik, da Hanseaterne 1385 skulde tilbagegive de skaanske Slotte; skjønt de vare yderst uvillige dertil, og den egentlige Termin ogsaa skød over, bleve de dog sluttelig nødte til at gjøre det. Men ogsaa for den rolige Tilbage trængen af Meklenborgerne og deres Krav, for Udsoningen med Holstenerne bør H. P. vist have Æren, og da man var helt færdig til at optage Kampen for Sveriges Krone, og saa alt sattes i Fare ved den unge Olufs Død (1387), var det atter ham, der sikrede Margrethe Magten i hendes eget Navn.

Kort efter døde den aldrende Statsmand; i Okt. 1388 nævnes hans Hustru, der kalder sig Drostinde, som Enke. Faa Udlændinger have gjort sig saa vel fortjente af Danmark som han, og sammen med nogle andre af Valdemar Atterdag indkaldte Tyskere gav han de indfødte Stormænd et følgeværdigt Exempel paa ubrødelig Troskab mod Riget og dets Herskere.

Den fremragende Stilling, H. P. vandt i Danmark, førte ganske naturlig flere af hans Slægt til Danmark. Allerede 1373 viser sig saaledes en Henning P., der til Adskillelse fra Drosten kaldes «den unge»; han ægtede siden en dansk Adelsjomfru, Kirstine Timmesdatter. En *Valdemar P.*, maaske en Broder til Drosten, blev 1376 Biskop i Odense og døde 1392. Selv efterlod H. P. sig 4 Sønner, af hvilke *Tetz P.* gik den gejstlige Vej og opnaaede Kanonikater i Roskilde og Lund, indtil han 1392 fik Odense Bispestol efter sin nysnævnte Frænde; han døde 1400. En anden Søn, der efter Farfaderen kaldtes Brantho eller Brand, døde ogsaa tidlig; længere levede derimod Johan (Hans) og Predbjørn, som begge bleve i Danmark og ægtede danske Adelsdamer. — En tidligere Tids Gætninger om, at Valdemar Atterdags Elskerinde Tove skulde have været en Søster til H. P. og have banet denne Vej til Kongens Gunst, ere naturligvis grebne ud af Luften, saa vist som Tove i Virkeligheden hører hjemme i Valdemar den stores Historie.

Kr. Erslev.

Podebusk, Henrik, 1598—1657, til Kjørup, Søn af Claus P. og Sophie Ulfstand, opholdt sig i sine unge Aar en Tid lang i Sachsen, hvor han ægtede Sidonia Marie Friherreinde v. Einsiedel († 25. Juni 1673, 73 Aar gammel). Herved lagdes utvivlsomt Grunden til hans Slægts senere Løsrivelse fra Danmark; alt han selv skrev sig v. Putbusk eller v. Puttebusch, og hans Sønner gjenoptog Navnets oprindelige tyske Form Putbus. Siden boede han paa Kjørup, hvor han 1628 modtog Besøg af 3 udsendte Adelsmænd, der skulde forhøre ham, eftersom det var kommet Kongen for Øre, at H. P. skulde have sagt, at Kongens Døtre med Kirstine Munk ikke vare «Frøkener». Kongens Vrede maa dog med Aarene have fortaget sig, thi 1643 blev H. P. befalet at ledsage Steen Billes Kompagni for at opvarte Kongens egen Person; men noget egentlig offentligt Hverv af Betydning fik han først efter Kongens Død, da han 1649 blev Landkommissær i Fyn. Den fynske Adel sendte ham 1657 til den svenske Konge for at opnaa Lettelser for dens Gods, og vel overdroges det ham at varetage Indkvarteringen ar

Tropperne i Fyn, men han blev strax efter fritaget for sine Bestillinger af Hensyn til sin Skrøbelighed, og denne var intet tomt Paaskud, thi allerede inden 13. Juli s. A. var han død. *Thiset.*

Podebusk, Mourids, —1593, til Kjørup, var en Søn af ovfr. nævnte Claus P. 1550 og de nærmest følgende Aar forekommer han som Hofsinde. 1558—60 havde han Lunde Len paa Mors i Pant, 1565—80 havde han Tranekjær Len i Forlening, ogsaa som Pant, og endelig var han Lensmand paa Jungshoved 1589—93. I Syvaarskrigen deltog han som Ritmester for den fynske Fane og saaredes i Slaget ved Svarteraa (1565). Ved at ægte Magdalene Sehested, en Datter af Claus S. til Spandetgaard, knyttedes han til Ribe, i det han efter Svigerfaderen († 1568) arvede den nævnte, i Nærheden liggende Gaard og den i selve Byen liggende Korsbrødregaard, hvormed han forenede den forhenværende Helligaandsgaard, som han købte 1570; desuden havde han andre Ejendomme i Ribe. Han synes at have opholdt sig meget her, men Forholdet mellem ham og Byens Øvrighed og Borgere var alt andet end godt, thi voldsom og egennyttig, som han var, laa han stadig i Strid med dem. Skjønt han i Regelen trak det korteste Straa i disse Stridigheder, gjorde Erfaringen ham dog ikke forsigtigere. Det var ikke heller alene Ripenserne, han ikke kunde forliges med; overalt viser han sig som den umedgjærlige Mand, saa at det er sagt om ham, at «hvor han færdedes, fulgte Klager og Processer i hans Spor». En Præst, som havde irettesat en af hans Bønder, slog han med sin Stok, og selv fra hans egen Familie lyder der Klager over hans ublu Pengegridskhed. Det gik saa vidt, at Kongen (1586) bebrejdede ham, at han «ene mere end nogen anden, ja moxen mere end alle andre vore Undersaatter af Adel her over alt Riget» ligger i Strid med Borgere og Bønder.

M. P. var rig. Efter Faderen arvede han Kjørup i Fyn, i Vendsyssel ejede han Gaarden Lerbæk, og han havde foruden i Ribe Gaarde i Kjøbenhavn, Odense og Kolding. Æbelø, som han havde i Forlening 1574—78, overdroges sidstnævnte Aar hans Hustru til Arv og Eje. En stor Sorg ramte ham, da hans yngre Søn Predbjørn døde 1591 i sit 23. Aar. Selv døde han 18. Sept. 1593 i Kolding. Hans Enke blev boende i Ribe og døde i Dec. 1611 efter i et Par Aar at have været aldeles blind.

Kinch, Ribe Bys Hist. II, 122 ff. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VIII, 156 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. V, 722 ff.

C. F. Bricka.

Podebusk (Putbus), **Moritz** Friherre, 1633—1700, Godsejer, var en Søn af ovfr. nævnte Henrik P., fødtes 3. Nov. 1633 paa Kjørup og udnævntes 1656 til Hofjunker. 1661 holdt han Bryllup med Margrethe Juul, Datter af Malte J. (VIII, 637). Efter Svigerfaderen arvede han Gjessinggaard og Birkholm og ophøjedes sammen med sin ældre Broder Rudolf Abraham P. (f. 1629 † 1716) til Kjørup til Friherre 4. Jan. 1672, i hvilken Anledning Hovedgaarden Skovgaard eller Egebjærg i Odense Amt oprettedes til et Baroni under Navnet Einsiedelsborg. 1676 købte han end videre Holbæk Slots Ladegaard, som han dog allerede 1684 tillige med Birkholm maatte sælge til Oberst v. Vietinghof. Hans Pengesager vare overhovedet i tarvelig Forfatning, og han maatte senere pantsætte Gjessinggaard for at tilfredsstille sine Kreditorer. P. døde 12. Okt. 1700 paa sin Gaard i Odense kort efter sin Hustru.

V. Loebe, Mitth. zur Genealogie u. Gesch. des Hauses Putbus (1895) S. 51.
Ny kgl. Saml., Fol., 1363 b. *Louis Bobé.*

Podebusk, Predbjørn, —1541, til Vosborg, Rigsraad, var Søn af Hr. Claus P. til Vosborg og Fru Jytte Moltke og maa være født omtr. 1460. Efter sin Fader arvede han Vosborg i Jylland og Kjørup i Fyn (Skam Herred); ved sit første Giftermaal, med Vibeke Eriksdatter Rosenkrantz, Datter af den bekendte Rigshofmester Erik Ottesen R., kom han i Besiddelse af Bidstrup i Jylland (Middelsom Herred) og forskjellige Pantelen. Efter sin første Hustrus Død ægtede han, omtr. 1512, en rig Enke, Fru Anne Mouridsdatter Gyldenstjerne, der som eneste Datter af den rige Rigsraad Mourids Nielsen G. (VI, 392) havde arvet Aagaard i Vendsyssel med stort Godstilliggende og Bregentved i Sjælland, og som efter sin første Mand, den rige Oluf Stigsen Krognos til Bollerup i Skaane (IX, 526), var kommen i Besiddelse af Karsholm i Skaane. Alle disse Ejendomme kom P. P. i Besiddelse af og blev saaledes en af de rigeste Mænd i Landet, maaske heri alene overgaaet af Hr. Mogens Gjõe.

Under alle disse Forhold viste P. P. sig som en raa, voldsom og egenraadig Mand, der lige fra sin første Færd havde en Mængde Ejendomstrætter med sine egne eller sine 2 Hustruers Slægtninger. Som Katholik af den gamle Skole oprettede han talrige Sjølemesser rundt omkring for sig og sine Hustruer; men samtidig hermed var han overordentlig gridsk efter Gods, selv om denne Gridskhed gik ud over Kirken. I Besiddelse af Hr. Niels Bugges gamle Ejen-

dom Vosborg benyttede han sig med stor Dygtighed af det gamle Arkiv paa Vosborg og søgte aabenbart efterhaanden at komme i Besiddelse af sin «Oldefader» Niels Bugges store Ejendomme. Saaledes søgte han 2 Gange i sit Liv, 1502 og 1536, at komme i Besiddelse af Hald, som allerede Dronning Margrethe havde skjød det til Viborg Bispestol, begge Gange dog uden Resultat.

At P. P. i Følge den stærkt fremskudte sociale Stilling, som han indtog, ogsaa maatte komme til at tage Del i Rigets Anliggender, følger af hele Tidens Forhold. 1487 forekommer han allerede som Ridder i Prins Christian II's Hyldingsbrev i Lund; men den Voldsomhed og Trods, ogsaa over for Kongens Domme, som han i disse Aar viste i en Arvetrætte om Ringe Mølle i Fyn, synes en Tid lang at have hindret hans Forfremmelse. 1494 nævnes han som Lensmand paa Skjoldenæs, og nogle Aar senere (inden 1499) blev han Lensmand paa Riberhus, en Stilling, som han beklædte lige til 1536. I offentlige Sager forekommer han for øvrigt næppe, før han 8. Nov. 1502 som Rigsraad deltog i Dommen over Poul Laxmand. I de følgende Aar deltog han som Rigsraad i Fejden mod Sverige og i forskellige Underhandlinger. At en Mand med hans Karakter ikke kunde finde sig i en stærkere Kongemagt, følger af sig selv. Det er derfor betegnende, at han strax efter Kong Hans' Død 1513 var blandt de jyske Rigsraader, der søgte at hindre, at Kong Christian II strax overtog Regeringen, inden en fornyet Hylдинг havde fundet Sted, og at han allerede den Gang i al Hemmelighed skal have arbejdet paa at sætte Hertug Frederik paa Tronen. Men for øvrigt er der ikke Spor til fjendtligt Sindelag fra Christian II's Side mod Hr. P. Han vedblev at have Riberhus som Afgiftslen, og da han havde forstrakt Kongen med større Laan, fik han ogsaa Pant heri. Alligevel var Hr. P. en virksom Deltager i det jyske Raads Opstand mod Kongen 1522 og 1523 og havde en Tid lang Oprørspartiet samlet hos sig paa Riberhus, hvorpaa han i Marts 1523 deltog i Frederik I's Hylдинг paa Viborg Ting. Han belønnedes med Forleningen af Han Herred i Jylland paa sin og Hustrus Levetid; heri fik han kort efter Pant, ligesom han tidligere efter sin Svigerfader Erik Ottesen havde Rinds Herred og Øster Velling Birk (ved Bidstrup) i Pant. 1529 fik han tillige Lysgaard og Hids Herreder i Pant, uafløst paa Livstid. Han deltog i Frederik I's Tid som Rigsraad i de forskellige Møder og Forhandlinger, men synes ikke at have indtaget nogen fremtrædende Stilling ud over, hvad hans sociale Stilling medførte.

Som Mand af den gamle Skole frygtede Hr. P. selvfølgelig mest af alt, at Christian II atter skulde komme paa Tronen. «Flyr Messer og Gudstjenester op igjen og Processioner, at den evige Gud vil frelse os fra den umilde Mand», skriver saaledes hans Hustru fra Bidstrup til sin Datter Pernille Krognos' Mand, Rigsraad Anders Bille, da Toget til Norge mod Christian II forestod. Ogsaa paa Herredagen i Kjøbenhavn efter Frederik I's Død viste Hr. P. sig som ivrig Katholik. Han deltog i alle Rigsraadets mest udprægede Skridt, beseglede Recessen af 3. Juli, selv det saakaldte «Enighedsbrev» af 13. Juli 1533, hvorved Biskopperne søgte at hindre et Kongevalg for Øjeblikket, og deltog i Dommen over Hans Tausen. — Under Grevens Fejde deltog Hr. P. i Møderne i Ry i Juni og Juli 1534, hvor de katholske Raader bleve nødte til at slutte sig til Hertug Christian (III), og deltog i dennes Hylding i Horsens i Avg. Under Bondefejderne kunde en Mand som Hr. P., der var vant til at sætte Bønderne i Blok og Jærn, ikke vente sig noget godt. Under Skaaningernes Rejsning under Søren Norby 1525 var det gaæet ud over hans skaanske Ejendomme, nu gik det under Skipper Clements Fejde ud over hans Ejendomme i Vendsyssel og andensteds. Desuden faldt hans Datter Jyttes Mand, Rigsraad Niels Brock til Estrup m. m., mod Bønderne ved Svendstrup. — Hr. P.'s Rolle var for øvrigt nu udspillet. En Mand af hans Tænkemaade kunde ikke bruges under de nye Forhold; han var desuden nu henved de 80 Aar. Allerede inden Marts 1536 havde han maattet afstaa Riberhus til Johan Rantzau mod at faa Tranekjær paa Langeland i Steden. De store Pantessummer, han havde laant Kronen, betragtedes som forbrudte. Ved Christian III's Kroning i Avg. 1537 bar han dog som ældste Ridder Rigsæblet, og sin Stilling som Rigsraad beholdt han lige til sin Død, 11. Dec. 1541. Som en rask og rørig gammel Mand deltog han i Rigsraadsforhandlingerne lige til det sidste.

Med sine 2 Hustruer havde han 6 Børn; men Døden havde ryddet stærkt op i hans Kreds. Kun den yngste Datter, Jytte, der efter Niels Brocks Død havde ægtet den forhenværende Biskop i Odense Knud Gyldenstjerne, overlevede ham i længere Tid. Fru Anne Mouridsdatter overlevede ham til 1545.

Brasch, Gl. Eiere af Bregentved. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II.

A. Heise.

Podebusk, Tetz, † 1400, s. ovfr. S. 191.

Podebusk, Valdemar, † 1392, s. ovfr. S. 191.

Podbusk, Vibeke, —1596, var en Datter af ovennævnte Claus P. og ægtede 7. Juni 1549 Evert Bild til Ravnholt (II, 194). Med denne sin Ægtefælle boede hun derefter paa hans forskjellige Forleninger, Stenviksholm og Throndhjem, senere Odensegaard, til hans Død, 1 Avg. 1567. Som Enke tog hun Ophold paa Aggersborggaard i Han Herred, hvor hun døde 16. April 1596. V. P. synes ligesom sin Ægtefælle at have været en lidet tiltalende Personlighed, saa vidt Nutiden formaar at dømme, hoffærdig og godskjær, opfyldt af Stolthed over sin ypperlige Herkomst og af Ringeagt for dem, der ikke vare hendes Lige i Stand og Anseelse. I god Samklang hermed har hun efterladt sig en Slægtetogbog, særlig over sine egne Forfædre, hvortil er knyttet en Art dansk Krønike fra 1200—1580 (trykt i Suhms Saml. II, 3, 19 ff.), og derfor fortjener hendes Navn at mindes; thi disse Arbejder indeholde mange gode, ellers ukjendte, genealogiske, heraldiske og biografiske Oplysninger, særlig til den skaanske Adels Historie i det 15.—16. Aarhundrede.

Thiset.

v. Podewils (Pudewels), Dines, —1647, Søn af den pommerke Adelsmand Anselm v. P., blev efter at have studeret ved adskillige Universiteter Marskal, først 1616 hos Hertug Hans den yngre af Sønderborg (VI, 572), saa hos Hertug Adolf af Gottorp (I, 111), med hvem han besøgte Italien og Keiserhoffet, og dernæst hos Hertug Frederik III af Gottorp. I den sidste Stilling skal han 1629 have virket for Hertugens Forsoning med Christian IV; Kongen blev i alt Fald bekjendt med ham, og han opgav den gottorpske Tjeneste for at blive Kongens Raad samt Marskal hos den udvalgte Prins Christian, i hvilken Egenskab han 1634 sendtes til Sachsen for at ordne Prinsens Ægteskabssager. Efter o. 7 Aar fratraadte han Marskalembedet, men Christian IV vedblev at benytte ham i diplomatiske Hverv; saaledes betroedes der ham i Sept. 1644 en vigtig Sendelse til Polen. Efter Brømsebrofreden var han Kommissær ved Modtagelsen af de af Svenskerne paa Halvøen besatte faste Punkter. 1647 fulgte han Prins Christian paa hans Rejse til Sachsen, men døde i Dresden i Juni Maaned. Han var gift: 1. med Anna Buchwald, med hvem han fik Gram Gods i Sønderjylland, 2. (1644) med Catharine Hedevig Ahlefeldt († 1680), Datter af Gregers A. til Søgaard og Graasten. Han havde paa Gram samlet et værdifuldt Bibliothek, der ødelagdes under Svenskekrigen 1644.

B. Gerdes, Dionysii de Pudevils vita (1647). Christ. IV's egenh. Breve III, 459.

J. A. Fridericia.

Pogwisch, Benedict, —1432, Søn af Holsteneren Wolf P. (den ældre), nævnes som Ridder 1399. Han sluttede sig nær til Kongedømmet i de nordiske Riger og var maaske allerede Aar 1400 i Kronens Tjeneste; 1408 forekommer han blandt Kong Eriks Raad og Mænd og benyttedes vistnok s. A. i en Sendelse til Preussen. Det er dog især efter Dronning Margrethes Død, at han nævnes som en af de i offentlige Anliggender hyppigst anvendte Rigsraader; bl. a. kan anføres, at han spillede en stor Rolle ved Fredsunderhandlingerne med Hansestæderne i Helsingborg 1430. 1421 var han Kong Eriks Kammermester; 1423 og 1424 var han med Kongen i Nordtyskland og i Polen paa den første Del af hans store Udenlandsrejse. 1419 og 1423 nævnes B. P. som Lensmand paa Kastelholm med Aalandsøerne, et Len, som han efter alt at dømme har beholdt til sin Død, men hvis Styrelse han i Regelen synes at have overladt Fogeder. I flere Retninger har han aabenbart været mindst lige saa nær knyttet til Sverige som til Danmark, men han forekommer dog ogsaa i den senere Del af sit Liv paafaldende hyppig som nærværende i Danmark og i Forbindelse med danske, saa at han næppe har opholdt sig meget i sit Len.

B. P. døde 11. Jan. 1432 og begravedes i Vadstena Klosterkirke. Hans Hustru Ide, Datter af Henning Kønigsmark (der hørte en i Sverige indvandret Gren af den tyske Slægt Kønigsmark), havde Kastelholm efter Mandens Død; men da den af Engelbrecht Engelbrechtsson vakte Rejsning i Sverige naaede Finland og Aalandsøerne, overgav en Slægtning af hendes Mand ved Navn Otte Pogwisch, til hvem hun havde overdraget Befalingen over Lenet, uden Modstand Kastelholm til en Bondehær i 1434.

Voss' Excerpter i Rigsark.

William Christensen.

Pogwisch, Bertram, —1560—, til Bukhagen (i Angel), var en Søn af ndfr. nævnte Wolf P. († 1554) og vistnok den Søn af nævnte Ridder, som Christian III o. 1542 anbefalede til Kong Frands I i Frankrig i Anledning af, at han gjerne vilde sætte sig ind i fransk Sprog og Dannelse (Aarsberetn. fra Gehejmeark. IV, 220 f.). For øvrigt er B. P. mest bekjendt ved sin ivrige Fastholden af Katholicismen, som han blev ved hele sit Liv. Han skal have tjent Kejser Carl V i Krigen mod Protestanterne og ligeledes senere Hertugen af Alba i Nederlandene. Han roste sig af, at han 1559 havde forsvaret 8 Artikler til Stadfæstelse af de pavelige Lærdomme

mod Phil. Melanchthon i Wittenberg. Naar han var hjemme, færedes han undertiden ved det gottorpske Hof; særlig havde dog det tidligere Kloster Bordesholm, i hvis Kirke en lang Række af hans Forfædre hvilede, Tiltrækning for ham, og her disputerede han idelig med Præster og Lærere om Trossager. For øvrigt studerede han ivrig asketiske og polemiske Bøger. Hver Langfredag maatte hans Tjener piske ham til Blods, og han nærede saa smaat det Haab, at Paven efter hans Død vilde helgenkrone ham. I sin høje Alderdom vilde han gjøre en Valfart til Rom og Loretto, men døde paa Vejen i en By i Hessen. Et Skrift af ham, «Malleus hæreticorum od. Hammer wider die Ketzler», udkom 1594 (efter hans Død?) i Köln.

Møller, Cimbria lit. I. Schlesw.-holst. Anzeigen 1759, S. 787.

H. F. Rørdam.

Pogwisch, Ditlev, —1507, Biskop. D. P., en Søn af Benedict P. til Grønholt i Slesvig, forekommer som Kannik i Slesvig Kapitel 1489, da han studerede i Bologna; 1495 nævnes han tillige som Magister. Da Bisp Eggert Durkop af Slesvig døde i Rom 6. Nov. 1499, indsatte Paven ved Provision en Kardinal Johannes til hans Eftermand, men i Stiftet selv vilde man ikke godkjende denne Afgjørelse; Kapitlet valgte 20. Dec. 1499 D. P. til Biskop, og Landsherrerne, Kong Hans og Hertug Frederik, stillede sig paa Kapitlets Side over for Udlændingen. Denne sidste kom, saa vidt vides, aldrig i virkelig Besiddelse af sit Bispedømme, men det var først efter langvarige Forhandlinger, at han gik ind paa at trække sig tilbage mod Løfte om en aarlig Udbetaling af 300 Dukater af Stiftet; D. P. anerkjendtes derpaa af Paven 1502. Den nye Biskop maatte betale en betydelig Sum ogsaa til Paven for sin Stadfæstelse, og vel paalagde Julius II alle Stiftets Præster en Skat til ham af et halvt Aars Indtægter, for at han kunde bringe sit Pengevæsen paa Fode, men han efterlod dog ved sin Død, der indtraf 15. Jan. 1507, Bispesædet i en ikke lidet forgjældet Tilstand. Han havde i 1502 overværet Hertug Frederiks Bryllup i Stendal med Anna af Brandenburg og Aaret efter været en af Forloverne ved det Forlig, som under Kardinal Raimunds Mægling sluttedes mellem Kong Hans og Lybekkerne.

Gl. kgl. Saml., Fol., 1047, Bl. 181 ff. (jvfr. J. A. Cypræus, Ann. episcop. Slesvic. S. 399 ff.). Voss' Excerpter i Rigsark. *William Christensen.*

Pogwisch, Frands, —1653, til Ravnholt, Søn af nedenævnte Hans P. til Damsbo i 1. Ægteskab, blev efter sin Hjem-

komst fra den for Datidens unge Adelsmænd uundgaaelige Udenlandsrejse Hofjunker i 1636 og 1639 Skjænk, men tog 1641 Afsked fra Hove i Anledning af sit Ægteskab med Hilleborg Christoffersdatter Krafse til Ravnholt († 1661), Enke efter den bekjendte Grev Henrik Holck (VII, 552). Samtidig erholdt han Marie Kirkes Provsti i Oslo og Rakkestad Len, men gjorde ogsaa i de følgende Aar forskjellig Hoftjeneste; saaledes ledsagede han 1643 som Marskal Gesandtskabet til Osnabrück og fik s. A. Befaling at slutte sig til Steen Billes Kompagni for at opvarte Kongens egen Person. 1644 fik F. P. Bestalling som Generalproviandmester, blev 1646 Lensmand paa Bygholm, derefter 1648 paa Hald, som Enken beholdt efter hans Død, i Slutningen af 1653, indtil 1655. Vistnok kort efter Tronskiftet var han bleven Ridder, og endnu kan anføres, at han fungerede som «Generalmarskal» ved Festlighederne i Anledning af Prinsesse Frederikke Amalies Daab 1649. *Thiset.*

Pogwisch, Hans, —1630, til Damsbo, var Søn af Henning P. til Farve og Weissenhaus og Margrethe Clausdatter Rantzau. Han tjente fra 1600—5 som Hofjunker og tog saa blivende Ophold her i Kongeriget, i det han ægtede Karen Lauridsdatter Brockenhuus, med hvem han fik Kjærstrup; Damsbo købte han af Fru Anne Bille. Under Krigen tjente han 1611 ved Corfits Ruds fynske Fane, men 1612 synes han at have været hjemme og at have ført Kommando i Fyn. Fra 1615—18 havde han Assens Provsti, som den egentlige Ihænderhaver, Jørgen Brockenhuus, havde afstaaet til ham, og 1621 blev han Lensmand paa Hindsgavl. Hans økonomiske Status var imidlertid fortvivlet; hans Hustru havde ved sin Død (før 10. Sept. 1618) efterladt sig en saa betydelig Gjæld, at Kjærstrup 1622 til dens Dækning blev udlagt fra hans Børn til deres Farbroder Otto P. Ved hans Ægteskab 1619 med Lisbet Rosenkrantz blev hans Stilling kun endnu værre, i det han nu tillige fik hendes Fader Otte Christoffer R.s mange Kreditorer paa Halsen. 1623 truede Kongen endog med at fratage ham Hindsgavl, i Fald han ikke tilfredsstillede sine Kreditorer, der havde taget Dom til Gjældsføngsel over ham. Han beholdt dog sit Len til 1627 og døde først 1630 (før 8. Juli). Enken, der 1631 skrev sig til Hasmark, ægtede siden Otte Kaas og levede endnu 1657. *Thiset.*

Pogwisch, Henning, —1481, til Farve, Hr. Benedict P.s Søn, var en anset holstensk Adelsmand og kongl. Raad, hvis

Navn man ofte møder i Aarene 1450—80; endnu 1480 i Marts var han en af Opmændene i Kongens Strid med Ditmarskerne. Men fra Tønder Herred, som han med Tønder Slot fra 1470 havde i Pant af Kongen for 28000 Mark, lød der bitre Klager over hans og hans Sønners Udsugelser og Tyranni. Ikke blot havde han under falske Foregivender aftvunget Bønderne en svær Skat, hvis Beløb han stak i sin egen Lomme, men hvem der nægtede at betale, var udsat for den værste Medfart. Paa en Bonde lod han Næse og Øren afskære, en anden blev dræbt osv. Hans Sønner fulgte Faderens Exempel; en af dem skal have ladet Brysterne skære af en ung Bondekone, der vægrede sig ved at forlade sit eget Barn for at give hans Barn Die. Intet Under derfor, at Kongen, da han senere paa Aaret 1480 traf H. P. og hans Sønner i Kiel, talte dem haardelig til og vendte dem Ryggen, da den gamle faldt Kongen til Fode og tryglede om Naade. Pogwischerne flygtede da over Hals og Hoved af Landet, men Kongen fra-tog dem ikke blot deres Pant uden Vederlag, men ogsaa deres Arv og Eje, og Farve lod han nedbryde, alt, som det synes, uden nogen egentlig Dom. Forgjæves paakaldte Pogwischerne deres Standsfællers Hjælp i Henhold til den Forbindelse, den holstenske Adel i 1469 havde indgaaet indbyrdes, og som H. P. selv havde beseglet; Adelen maatte tvært imod i et følgende Møde med Kongen selv opgive dette Forbund, og den gamle H. P. døde Aaret efter i sin Landflygtighed i Güstrow. Sønnerne udstedte derefter et formeligt Fejdebrev mod Kong Hans og Hertug Frederik, men der synes ikke at være fulgt tilsvarende Handlinger efter de store Ord, og 1488 afsluttedes Fejden ved et Forlig, der vel gjengav Pogwischerne deres Gods, men ikke den store Pantesum.

Thiset.

Pogwisch, Henning, 1611—64, til Hollufgaard, Rigsraad, blev født 20. Maj 1611 paa Damsbo, Søn af ovennævnte Hans P. og Karen Brockenhuus. Han var 1631 udenlands med sine Brødre, tjente derpaa 1635—37 som Sekretær i danske Kancelli og fik 1636 Løfte paa det første ledigblivende Kannikedømme, Provsti eller Præbende. 1637 sendtes han med Gabriel Laxmand til Narva for at afhente Hertug Hans' Lig, 1643 fik han Assens Provsti, og 1646 blev han Landsdommer i Fyn. 1658 var han en af de 2 Kommis-særer, som i Hindsgavl Len skulde varetage de svenske Troppers Forplejning og Evakuering, og s. A. fik han Brev paa en aarlig

Pension af 1000 Dlr. Atter 1659 blev han Indkvarteringskommissær, og 1660 blev han Lensmand paa Stjærholm og Rigsraad, begge Dele dog kun en kortvarig Glæde paa Grund af den efterfølgende Regeringsforandring, efter hvilken han blev Viceskatmester og Assessor i Skatkammerkollegiet samt 1662 Amtmand over Holbæk og Ringsted Amter, hvorhos han 1662—63 administrerede Hindsgavl Amt. Desuden blev han Assessor i Højesteret. Foruden Hollufgaard, som han fik med sin 1. Hustru, Karen Pedersdatter Marsvin (f. 4. April 1614 paa Avnsbjærg, gift 4. Marts 1638, † 24. Avg. 1649), Enke efter Erik Pors til Øllingsø, ejede han Billeskov, som hans 2. Hustru, Helvig Eriksdatter Bille († 1674), Enke efter Johan Brockenhuus til Lerbæk, bragte ham, samt Barløsegaard og Billeshave, hvilken sidste han opbyggede 1650; men huslige Sorger hjem-søgte ham, hans 5 Sønner af 1. Ægteskab døde alle smaa, og ved hans egen Død, 5. Marts 1664 i Kjøbenhavn, var Boets Status saa slet, at Arvingerne gik fra Arv og Gjæld efter ham. *Thiset.*

Pogwisch, Laurids, —1667, til Skrumsager, ældste Søn af ovennævnte Hans P. til Damsbo, kom i en meget ung Alder til Hove og blev i 1626 med kongelig Anbefaling sendt til Tyskland til den bekjendte Henrik Holck. Han har formodentlig særlig lagt sig efter Krigskunsten, thi efter sin Hjemkomst blev han Kapitajn for Adelens Soldater i Fyn. 1645 var han Major til Fods og 1646 Interimskommandant i Christianspris. I de følgende Aar var han Oberstvtagtmester ved Axel Urups Regiment i Jylland og fik 1648 skriftligt Tilsagn om at faa Christianspris Len, men Kongens strax efter paafølgende Død hindrede Løftets Opfyldelse. Derimod blev han 1651 aftakket fra sin militære Stilling. Der blev dog snart igjen Brug for ham. 1656 blev han Oberstlieutenant over Landfolket i Viborg Stift, og Aaret efter fik han Bestalling som Oberst. 1658 skulde han som Kommissær for Ribe Stift ledsage den svenske Hær ud af Riget og fik senere Befaling at begive sig til Jylland for at oprette et Regiment Fodfolk og nogle Kompagnier Dragoner, hvilket udskrevne Mandskab han skulde føre til Frederiksdode. Han kom dog til Kjøbenhavn, før Belejringen begyndte, og førte under denne et af Hoffolk, Drabanter og Studenter sammensat Korps. 18. Jan. 1659 kæmpede han mod den over Isen paa Kalvebodstrand fremrykkende Landgrev Frederik af Hessen-Homburg, men uden Held; selve Stormnatten havde han Post ved Løngangen. Han stod siden til sin Død 1667 (før 31. Juli) som Oberst og Chef

for jyske Regiment til Fods. 29. April 1638 havde han ægtet Kirsten Nielsdatter Lange (1 Rose), med hvem han fik Skrumsager. Hun blev alt 29. Nov. 1656 begravet i Varde. *Thiset.*

Pogwisch, Otto, —1684, Gehejmeraad, Søn af ovennævnte Hans P. til Damsbo og Karen Brockenhuus, besøgte Sorø Akademi 1623, blev Hofjunker 1640 og var under Krigen i Skaane 1644—45 Fændrik under Hofkompagniet. Efter Christian IV's Død blev han Overskjænk, men udnævntes umiddelbart efter til Lensmand over Frederiksborg Len. 14. Jan. 1649 ægtede han i Viborg Rigsraaden Oluf Parsbergs Datter Anne Cathrine og blev s. A. Landkommissær i Sjælland. Trods sin Lensmandsstilling opholdt han sig dog megen Tid i Kjøbenhavn; under Hovedstadens Belejring havde han Befalingen over Adelskompagniet og besørgede forskjellige Hverv med Hensyn til Indkvartering, Mønstring og andre Sager. Fra Sept. 1659 var han Generalkrigskommissær paa Halvøen hos de allierede Tropper. Han deltog i det store Stændermøde i Efteraaret 1660, blev Medlem af det nedsatte Udvalg, som indstillede Haandfæstningen til Kassation, og fik efter Enevældens Indførelse høje Embeder. 1661 blev han Medlem af Krigskollegiet, og i Marts 1662 udnævntes han til Generalkrigskommissær for Danmark, hvorved han fik hele Hærvæsenets Pengeforvaltning under sig. I Febr. 1669 aflagde han Ed som Gehejmeraad og Assessor i Statskollegiet og Højesteret, 1671 blev han Danebrogsridder, 1674 Vicepræsident i Kancelliet og Justitiarius i Højesteret, hvilken sidste Udnævnelse havde til Følge, at han opgav Embedet som Generalkrigskommissær; i 1677 taxerede han dog Krigsstyren i Sjællands Stift. Frederiksborg Amt havde han (med en kort Afbrydelse i 1662) beholdt til 1665. Men hans økonomiske Forhold havde tidlig været slette; de vare næppe blevne bedre, ved at han havde købt Saltø af Generallieutenant Hans Ahlefeldt og overtaget Palstrup mod at betale sin Svigerfaders Gjæld efter hans Død, og til sidst, da den til Undersøgelse af Fordringerne paa Kronen nedsatte Revisionskommission kom til det Resultat, at han skyldte Kronen 16000 Rdl., kunde han ikke opdrive kontante Penge, og Følgen blev, at hans Hus i Kjøbenhavn og hans Møbler bleve stillede til offentlig Avktion i Febr. 1682. Men end ikke dette synes at have været nok; det fortælles, at hans Død, 9. Febr. 1684, ramte ham som Gjældsarrestant, og hans Søn gik paa Tinge fra Arv og Gjæld efter ham.

Annaler f. nord. Oldkynd. 1855, S. 174 ff. Medd. fra Geh. Ark. 1886—88, S. 67.

J. A. Fridericia.

Pogwisch, Sivert, —1626, til Haselau, Søn af Christoffer P. til Hagen († 1636) og Margrethe Rathlou, studerede 1608—9 i Heidelberg, hvor det, at en dansk Adelsmand kaldte ham sin Landsmand, vakte hans fulde Harme, saa at det kom til Haandgribeligheder og Duel mellem dem. Han blev 1617 Provst for Uetersen Kloster og 1620 kongl. Raad. I de urolige Aar 1621 ff. anvendtes han meget af Christian IV til Sendelser i Tyskland, først og fremmest til Kredsage og Fyrster i Nordtyskland, men ogsaa til Kejseren og Kurfyrsten af Sachsen. 1625 udnævntes han til at være en af Krigskommissærerne, 1626 blev han Amtmand i Rensborg, og s. A. fik han et Kanonikat i Slesvig. Men hans korte Løbebane endte samtidig, i det han faldt i Slaget ved Lutter 17. Avg. 1626. — Han blev 1615 gift med Magdalene Pogwisch, Enke efter Marquard Ahlefeldt til Kaden († 1608); hun bragte ham mange Midler og overlevede ham et Aar.

C. F. Bricka.

Pogwisch, Wolf, —1554, til Bukhagen, var Søn af Hans P. († 1494) og Anna Ahlefeldt og kaldes i Datidens Aktstykker næsten altid den yngre til Adskillelse fra *Wolf P.* den ældre til Grønholt, der 1504—10 var Lensmand paa Aabenraa, 1511—21 paa Segeberg og siden paa Nordborg paa Als og døde 1534. Den yngre W. P. nævnes 1520 som Ridder og sendtes da af Christian II til Segeberg for under Hertug Frederiks Mægling at forhandle med Lybekkerne om en Stilstand og nogle opbragte Skibe. Da en af hans Medgesandter siden beskyldte ham for at have været Skyld i disse Skibes Restitution til Lybekkerne, i det han mod de andre Gesandters Vilje havde forandret Traktaten, faldt W. P. i Unaade hos Christian II. 1522 er han med paa Hertug Frederiks Side ved Afslutningen af Forliget i Bordesholm, og 1525—28 nævnes han som Lensmand paa Flensborghus; 1526 fik han Østerland-Før i Pant for 4000 Mark og beholdt det til 1535, da det indløstes fra ham af Iven Reventlow. 1531—33 var han Lensmand paa Segeberg, og 1532 fik han Trøjborg Slot i Forlening af sin Hustrus Farbroder Biskop Iver Munk i Ribe i Bispens Levetid og 4 Aar efter. Denne Forlening blev efter Kirkeforandringen 1536 stadfæstet af Kongen og Rigsraadet, og 1540 fik W. P. Livsbrev paa Lenet.

W. P. spillede under Kongerne Frederik I og Christian III en meget betydelig Rolle som en af deres vigtigste holstenske Raadgivere. Hans Stilling var for saa vidt noget ejendommeligt, som han lige til sin Død holdt fast ved den katholske Tro, men dette

forhindrede ikke, at han stod fast paa Kongens Side, og Kongen benyttede ham flere Gange som sin Ordfører i Forhandlingerne med den katholske Gejstlighed i Hertugdømmerne. Han var en af de ledende Mænd inden for det holstenske Ridderskab og repræsenterede flere Gange Hertugdømmerne ved Forhandlinger i Kongeriget. I Juli 1532 var han en af Hovedmændene ved Forhandlingerne i Kjøbenhavn om den ulykkelige Kong Christian II's Skæbne, og han blev siden en af de 4 holstenske Raader, der sammen med 4 danske skulde vaage over Kong Christians Tilstedeværelse paa Sønderborg Slot. Næste Aar var han igjen i Kjøbenhavn paa Herredagen som Hertug Christians Repræsentant og deltog i Forhandlingerne med Lybekkerne og i Afslutningen af Unionen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Han brugtes ogsaa flere Gange i Sendelser til Udlandet, saaledes 1525—26 til Lybek, hvor der førtes Forhandlinger med den fangne Christian II's Tilhængere; 1526 ledsagede han Prinsesse Dorothea til Preussen til Brylluppet med Hertug Albrecht, og 1534 forhandlede han først i Hamborg med Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborgs Gesandter og siden i Verden med Gesandter fra Nederlandene om Hjælp mod Lybekkerne; 1538 ledsagede han Christian III til det schmal-kaldiske Forbunds Møde i Brunsvig og var med ved Kongens Hylding i Hamborg paa Tilbagereisen der fra.

Personlig synes W. P. at have været alt andet end sympathetisk. Som Lensmand viste han stor Haardhed mod Bønderne og laa stadig i Strid med disse, særlig i Trøjborg Len, saa Kongen gjentagne Gange maatte skride ind og tildele ham skarpe Irette-sættelser. Forholdet til Kongen blev i 1545 meget spændt, og W. P. opsagde sin Raadsed, som han selv siden paastod, fordi andre bleve foretrukne for ham. Muligvis har det dog hængt sammen med Forholdene i Hertugdømmerne, hvor samtidig Johan Rantzau og Iven Reventlow ligeledes opsagde Kongen deres Raadseder, eller med W. P.s noget mislige Pengeforretninger. W. P. søgte nemlig ikke alene at forøge sin Formue ved at drive en betydelig Handel med Øxne, men ogsaa ved at laane Penge ud til meget høje Renter. Kongen havde gjentagne Gange laant betydelige Summer af ham, og det bekjendte Brev fra 1545, hvori W. P. melder Kongen, at han nu havde fattet den Beslutning aldeles at afholde sig fra Aager for Fremtiden, synes at tyde paa, at Kongen ogsaa har haft Grund til at beklage sig over W. P.s Renter og har gjort denne Bebrejdelse desangaaende. W. P.

søgte dog selv ved denne Lejlighed at bringe en Forretning i Stand; ganske vist vilde han ikke drive Ager, men vilde Kongen give ham Flensborghus i Pant, kunde han nok skaffe denne en 20—30000 Mark. Herpaa vilde Kongen dog ikke indlade sig, men nøjedes med lidt spydig at ønske W. P. til Lykke med hans fromme Forsæt.

W. P. ejede Godset Bukhagen, som han havde købt af Kronen 1535 for 12000 Mark, og var gift med Kirsten Munk († 6. Juli 1580), en Datter af Rigsraad Mogens M. (XI, 534). Han døde 2. Febr. 1554.

Danske Mag. 4. R. III, 12 f. Voss' Excerpter i Rigsark. *L. Laursen.*

Polder, Andreas Christian, 1799—1863, Søofficer. Forældrene vare Toldinspektør i Æbeltoft Rasmus P. (f. 15. Maj 1759 † 22. Jan. 1838) og Anna Dorothea f. Svendsen (døbt 29. Nov. 1771 † 17. Marts 1854). P. er født 21. Juli 1799 i Æbeltoft, blev Sekondlieutenant i Marinen 1820, Premierlieutenant 1827, Kapitajnlieutenant 1840, Kapitajn 1847, Kommandørkapitajn 1852 og Orlogskapitajn (Kommandør) 1858. Fra 1827—33 var P. i fransk Orlogstjeneste. Efter en Del Udkommandoer som subaltern var han 1843—44 Chef for Briggen «Ørnen» i Vestindien, 1845 for Korvetten «Najaden», 1848 for Fregatten «Thetis», 1849 for Korvetten «Valkyrjen», Aaret efter atter for Fregatten «Thetis» og 1851 Besejlingsmester for Skruerkorvetten «Thor». Ved Begyndelsen af Aaret 1853 ansattes han som Chef for Admiralitetsbureauet og forblev i denne Stilling til 16. Juni 1859, da han entledigedes og fik Kommandørkorset. Han døde 5. Nov. 1863. — P. blev 1840 gift med Cathrine Cecilie Hanssen (f. 1. April 1815 † 21. Maj 1894), Datter af Kjøbmand i Sønderborg Peter H. (f. 1774 † 1823) og Anna Marie f. Lorentzen (f. 1785 † 1823). Efter P.s Død giftede hans Enke sig 1867 med Oberst Siensen, Amtsforvalter i Æbeltoft (f. 1808 † 1881).

Erslew, Forf. Lex.

C. With.

Pomerøning, Peter, —1595, Borgmester, var maaske en Søn af Hans P., Borgmester i Slesvig. Efter i sin Ungdom at have lagt sig efter Handelen nedsatte han sig som Kjøbmand og Skibsreder i Flensborg og ægtede Cathrine Fincke, Andreas Tilings Enke, sammesteds. 1560 valgtes han til Raadmand, men havde ikke længe været i Raadet, før han gjorde sig bemærket ved sin Stridbarhed og Paastaaelighed. Utallige Processer, som han fra

Tid til anden udvikledes i, vidne om en heftig, ufordragelig og egensindig Karakter. Men da han tillige besad Snuhed og Foretagsomhed, ydede han dog til Tider Staden Flensborg ikke ringe Tjenester. Da Kong Frederik II saaledes under den nordiske Syvaarskrig udskrev et betydeligt Laan hos Staden, vidste P. ved direkte Forhandling med Regeringen at mage det saa, at Byen til Gjengjæld opnaaede forskjellige Begunstigelser, der vare af stort Værd for den. Selv lykkedes det ham at indynde sig saaledes hos Kongen, at han 1567 — i Strid mod de hidtil gjældende Regler for Magistratsvalg — umiddelbart udnævntes til Borgmester i Flensborg. Borgerne maatte bøje sig; men den hensynsløse Maade, hvorpaa P. gjorde Brug af den ham overdragne Myndighed, vakte snart stor Misfornøjelse. Stærk ved Kongens Yndest var han dog ikke god at brydes med, hvorfor hans Modstandere som oftest trak det korteste Straa. En af hans skarpeste Modstandere var den bekjendte retslærde Blasius Eckenberger (IV, 407), der ikke gav P. noget efter i Trættekjærhed. Farligere for P. var det imidlertid, at han ogsaa kom i heftig Strid med den kongl. Lensmand paa Flensborghus Peter Rantzau; thi her blev P. den lille og maatte 1577 efter kongelig Befaling nedlægge sin Borgmesterværdighed efter at have givet megen Forargelse og sat mange onde Lidenskaber i Bevægelse. Efter hans Afsættelse søgte gamle Modstandere at faa den Ret over ham, som de ikke tidligere havde kunnet opnaa. Hans Stilling blev derfor vanskelig, især da det ogsaa var gaaet tilbage med hans Formuesvilkaar. Han døde efter tunge Lidelser 13. Febr. 1595. — Endnu længe efter mindedes man i Flensborg hans Borgmesterskab som en ond Drøm.

Nordalb. Studien III, 112. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. d. Herzogthümer IV, 69 ff. Slesv. Prov.-Efterr. IV, 363. *H. F. Rørdam.*

Pontanus, Johan Isaksen, 1571—1639, Historiograf, var født 21. Jan. (ell. Juni) 1571 i Helsingør af hollandske Forældre, der under Religionsfølgelserne hjemme havde søgt Tilflugt i Danmark. Moderen var en Datterdatter af den fra Christian II's Historie bekjendte Jørgen Hansen (Steen), Foged eller rettere Lensmand paa Bergenhus (VII, 21) og siden Borger i Kampen. En Broder til P. var Maleren Peter Isaksen (VIII, 322). Da Forældrene flyttede tilbage til Holland, blev P., der havde begyndt sin Skolegang i Helsingør, overflyttet til en anset Skole i Amsterdam. Her fra afgik han til Universitetet i Franeker, hvor han lagde den første

Grund til sin mangesidige Lærdom. 1592 blev han immatrikuleret i Leiden under Navnet «Joannes Hellespontius Danus». Først senere kaldte han sig Pontanus, maaske efter Brostræde i Helsingør, hvor han skal være født. Til sin Fødeby kom P. atter 1593, da hans Fader havde faaet en Ansættelse her som hollandsk Agent i Helsingør. Under Opholdet i Danmark sluttede P. sig nøje til flere danske Videnskabsmænd, især Tyge Brahe, hvem han en Tid lang gik til Haande paa Hven, og Arild Huitfeldt. Senere studerede han i England, Holland, Tyskland og Schweits. I Basel tog han 1601 den medicinske Doktorgrad og gennemrejste siden Frankrig, hvilken Rejse han har skildret i latinske Vers («Iter Galliae Narbonensis»). Hans første større litterære Arbejde er for øvrigt hans i Leiden 1597 udgivne «Aurelii Macrobii opera», der er tilegnet Arild Huitfeldt, hos hvem P. i Sommeren 1599 og maaske oftere opholdt sig paa Dragsholm.

Efter at P. 1604 var bleven ansat som Professor ved det nyoprettede Gymnasium i Harderwijk i Geldern, en Stilling, hvori han forblev hele sit øvrige Liv, gjorde han sig bemærket ved en Række, især filologiske og historiske, Skrifter. Dette gav Anledning til, at Kansler Chr. Friis til Kragerup, der kjendte ham fra Studieaarene, 1618 fik ham beskikket til kongl. dansk Historiograf med den Opgave paa Latin at fremstille Danmarks Historie fra de ældste til de nyeste Tider. Med dette vidtløftige Hverv syslede P. hele sin følgende Levetid. Han fik dog selv kun den første Halvdel af Værket («Rerum Danicarum historia») udgivet 1631 i Folio. Den anden Halvdel efterlod han utrykt ved sin Død (senere udgivet i Westphalens «Monum.» II). Dette Værk har bidraget betydelig til at give fremmede Kundskab om Danmarks Historie. Af P.s øvrige Skrifter kan især mærkes hans «Historia Gelrica», hvorved han fyldestgjorde sit Hverv som Historiograf for Hertugdømmet Geldern. — Han døde Natten mellem 6. og 7. Okt. (ny Stil) 1639 i Harderwijk, paaskjønnet som en meget hæderlig og retskaffen Mand og en duelig Lærer. — 1606 havde han ægtet Anneken van den Herde.

Vita et obitus J. I. P. (Harderv. 1640). Rørdam, Hist. Saml. og Studier III.

H. F. Rørdam.

Pontoppidan, Carl, 1748—1822, Handelsdirektør og national-økonomisk Forfatter, fødtes 27. Sept. 1748 i Bergen. Faderen, Erik P. (s. ndfr.), var den Gang Biskop der, men drog i 1755 med

sin Familie til Kjøbenhavn. P.s Moder var Faderens 3. Hustru, Johanne Marie f. Hofman. Efter Faderens Død tog P. 1766 til Island som Volontær ved den den Gang under det almindelige Handelskompagni drevne islandske Handel. Han blev 1769 Assistent og, efter at Handelen 1774 var gaaet over til at drives for kongelig Regning, Overkjøbmand (fra 1776 med Agents Rang). 1781 udnævntes han til administrerende Direktør for den ved Sammen-smeltning af flere Handelsselskaber oprettede «kongl. grønlandske, islandske, finmarkske og færøske Handel», som imidlertid gav et lidet heldigt Resultat og ophævedes fra 1. Jan. 1788. P.s indgaaende Kjendskab til alle Forhold vedrørende Islands Handel og Fiskeri gjorde ham til et selvskrevet Medlem af Kommissionen af 16. Febr. 1785 «til Undersøgelse af Islands almindelige Væsen» og af den 17. Jan. 1787 oprettede «Islandske Handels Realisationskommission».

Et nyt Virksomhedsomraade aabnede sig for P., da han 1791 udnævntes til Viceraadmand i Kjøbenhavn. Han kastede sig nu med vanlig Iver over Byens Kommunal- og Fattigvæsen og blev 1804 virkelig Raadmand. Efter 1784 at være bleven Justitsraad udnævntes P. 1814 til Etatsraad. — Han var en utrættelig og flittig Skribent i de Fag, som hans Embedsvirksomhed knyttede ham til, og modtog gjentagne Gange Kancelliets Tak for sin gavnlige Virksomhed under forskellige Kommissioner. Foruden specielle Værker om Hval- og Robbefangst (1785) og det danske Fiskeriselskab (1801) m. m. udgav P. omfattende og nyttige Samlingsværker som «Samlinger til et Handelsmagasin for Island» (1787—88), «Det finmarkske Magasins Samlinger» (1790) og «Magasin for almen-nyttige Bidrag til Kundskab om Indretninger i de danske Stater» (1792—93), hvis 3. Bind om Kjøbenhavns Fattigvæsen brændte paa et enkelt Exemplar nær i Branden 1795. — P. ægtede 28. Febr. 1783 Susanne Kraft (f. 10. Nov. 1761 † 27. Okt. 1841), en Datter af Kjøbmand Simon K. i Aalborg, og døde 22. Avg. 1822.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Erslew, Forf. Lex.

G. L. Grove.

Pontoppidan, Christian, 1696—1765, Præst, Søn af ndfr. anførte Stiftsprovst Ludvig P. († 1706), blev født i Aarhus 16. Juni 1696. Da han 10 Aar gammel havde mistet sin Fader, og hans Moder døde Aaret efter, fik han Stiftsprovsten i Viborg, Mag. Mads Trane, til Formynder. Nu blev han taget ud af Aarhus Skole og sendt til sin Halvbroder Præsten, Mag. Henrik P. i Fredericia,

af hvem han blev undervist og dimitteret til Universitetet 1714. Efter at have taget Attestats 1716 blev han 1719 personel Kapellan i Horne (ved Faaborg). 1722 blev han resid. Kapellan i Nykjøbing paa Falster og 1726 Sognepræst i Torkildstrup. Hans Helbred taalte ikke Klimaet paa Falster, og han lod sig derfor 1736 forflytte til Sognekaldet i Æbeltoft. Der fra kom han allerede 1738 til Aarhus Frue Kirke, og endelig 1748 blev han Stiftsprovst og Præst ved Domkirken sammesteds, det samme Embede, hans Fader havde beklædt. 1752 fik han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om «Elendighedens Ovn» i Es. 48, 10. I øvrigt havde han en Del haandskrevne Arbejder liggende hos sig, men en tiltagende Sygelighed og Skyhed havde mod Slutningen af hans Liv helt nedbrudt hans Arbejdskraft. I 4 Aar havde han J. E. Heilmann (VII, 270) til Hjelpepræst. En Søn opnaaede 1761 hans Tilladelse til at lade trykke en Traktat af ham om «Sjælens Udødelighed»; den var udarbejdet 1723 og havde ligget færdig til Udgivelse i 30 Aar. Han var 2 Gange gift: 1. (1720) med Margrethe Cathrine f. Vinterberg fra Fredericia († 1723); 2. (1724) med Anna f. Flindt († 1763), hvis Fader var Hospitalsforstander i Nykjøbing paa Falster.

1. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 182 ff. *A. Jantzen.*

Pontoppidan, Christian Jochum, 1739—1807, Korttegner, er født i Lille Næstved (tæt ved Næstved) 20. Febr. 1739. Hans Fader, Børge P. († 1758), var da Kapellan ved Herlufsholm og blev senere Præst i Torkildstrup paa Falster; Moderen hed Magdalene Sophie f. Leegaard († 1760). P. var indtil 1757 Discipel i Vordingborg Skole, som han forlod for at gaa i udenlandsk Krigstjeneste. Han kom tilbage til Fædrelandet 1773 og blev s. A. ansat som Lærer i Tegnekunst ved det kongl. Landkadetkorpset, fra hvilken Stilling han 1800 blev afskediget paa Grund af Svagelighed med en lille aarlig Pension. Han døde 10. Febr. 1807 i Kjættinge paa Laaland. Han var gift 1. med Marie Elisabeth f. Frederici, 2. (1786) med Dorothea Marie f. Bødtcher.

P. har udarbejdet og udgivet nogle Kort, der høre til de bedste, man har fra den Tid, nemlig 1781 «Kort over Skandinavien samt Dele af Rusland i 1:3600000», 1785 «Kort over den sydlige Del af Norge i 1:850000» og 1795 «Kort over den nordlige Del af Norge i 1:1450000». Disse Blade vidne om et betydeligt Talent; P. har forstaaet at frigjøre sig for sin Tids ofte ret ubehjælpomme,

naive Fremstillingsmaade, og hans Kort udmærke sig ved Smag, Klarhed og Overskuelighed, hvilket er saa meget mere anerkjendelsesværdigt, som det norske Fjældterræn er særdeles vanskeligt at fremstille. Hvert af de 3 ovenfor nævnte Kort ledsagede P. med en Bog, der indeholder en Forklaring over Udarbejdelsen og en Del geografiske Oplysninger. Af disse Skrifter fremgaar det, at han omhyggelig og kyndig har benyttet, hvad der af videnskabelige Forarbejder kunde skaffes til Veje, og at han med Flid og Omtanke har samlet og sammenarbejdet det ufuldkomne og uensartede Kortmateriale, der forefandtes.

Nyerup, Lit. Lex.

E. C. Rasmussen.

Pontoppidan, Dines, 1814—79, Præst, Søn af Sognepræst i Damsholte Børge P. († 1854) og Mette Marie f. Jansen, er født paa Bogø, Præstø Amt, 11. Marts 1814. Han dimitteredes fra Nykjøbing paa Falster 1832, tog theologisk Embedsexamen 1837 og blev efter at have været Huslærer Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn 1839. Som Skibspræst paa «Bellona» gjorde han 1840—41 et Togt til Sydamerika omkring Kap Horn. 1843 blev han resid. Kapellan ved Domkirken i Ribe og Sognepræst for Sem, 1856 Sognepræst for Trinitatis Kirke i Fredericia og Vejlbj, 1863 for St. Mortens Kirke i Randers. — 1844 ægtede han Birgitte Christine Marie Oxenbøll (f. 1824 † 1888), Datter af Justitsraad, Byfoged M. O. i Vordingborg. Han døde 31. Maj 1879. Mellem hans Børn ere de ndfr. nævnte: Erik Jansen, Henrik, Knud Børge og Morten Oxenbøll P. — P. sluttede sig til den grundtvigske Retning, uden dog at høre til dem, der i den Henseende gik yderligst. Han har udgivet enkelte Prædikener og flittig deltaget i kirkelige Forhandlinger ved Smaaskrifter og Artikler i Tidsskrifter og Blade. Saaledes skrev han 1853 en «Vejledning til Bedømmelse af Opvækkelsen i vore Dage», hvori han advarede mod den pietistiske Indsnævring af Livet og formanede til ikke at sætte det menneskelige til Side. I «Kirkehist. Saml.» I har han meddelt «Aktstykker af H. A. Brorsons Liv og Virken som Biskop i Ribe». — Han var «en stræng og alvorlig Mand, men hjærtensgod som faa».

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Pontoppidan, Erik, 1698—1764, Biskop og Prokansler, theologisk, historisk og sproglig Forfatter, er født 24. Avg. 1698 i Aarhus og Søn af nedennævnte Stiftsprovst Ludv. P. († 1706). Efter at

Hjemmet var blevet opløst, førte han i sin Opvæxt en mærkelig omflakkende Tilværelse. Sin egentlige Skolegang begyndte han hos en fjærn Slægtning paa Kokkedal ved Limfjorden, men da han blev mishandlet af en ondsindet Huslærer, kom han i Aarhus Latinskole, som han forlod 1709, da Halvbroderen Præsten Henr. P. i Fredericia tog ham til sig og satte ham i Byens Latinskole. Undervisningsforholdene her vare imidlertid slette, og han kom da nogle Aar efter i Huset hos Præsten Ove Guldberg i Barrit, en bekjendt Pædagog, som i sit Hjem forberedte unge Mennesker til Universitetet. Sin Skolegang afsluttede han i Fredericia, hvorfra han blev Student 1716. Han studerede Theologi, uden dog at være drevet af nogen egentlig religiøs Trang. En forbigaaende Vækkelse synes han dog at have modtaget af en Skriverkarl, der boede Dør om Dør med ham og drev sin Morgen- og Aftenandagt med Bøn og Salmesang. Først da han 1718 havde taget sin Embedsexamen og en Tid lang opholdt sig hos sin Morbroder paa en holstensk Herregaard, naaede han under en stærk religiøs Paavirkning til et afgjørende Gjennembrud, der især synes fremkaldt ved Læsningen af en Række bekjendte fransk-reformerte Opbyggelsesskrifter af la Placette (ovfr. S. 134), Jurien, Saurin o. fl., der i det hele taget fik større Betydning for hans senere Udvikling end Pietisterne i Halle.

1719 kom P. til Norge som Huslærer hos Generallieutenant B. H. Lützwow (X, 569) og rejste 1720 udenlands som Hovmester for Claus Huitfeldt, en Søn af Søhelten Ivar H. Rejsen gik over Amsterdam og Leiden til Utrecht, hvor han især søgte Omgang med den bekjendte reformerte Theolog F. A. Lampe. Efter en farefuld Rejse, hvor Rejsefællerne paa en mærkelig Maade undgik Skibbrud paa Schelden, naaede de over Antwerpen til England og opholdt sig i længere Tid i London og Oxford. P. opgav derefter Rejsen i Udlandet og søgte hjem efter, da man havde tilbudt ham et Præstekald. Det var bortgivet, da han kom tilbage, og i Steden for blev han 1721 Informator for Frederik Carl v. Carlstein, den senere Hertug af Pløen (V, 342). 1723 blev han Froprædikenpræst ved Nordborg Slot og Aftensangspræst i Nordborg, og 1726—34 var han Sognepræst i Hagenbjærg ved Nordborg. I sin Embedsvirk-somhed mødte han store Vanskeligheder. De første fremkaldte han selv, i det han søgte at gennemføre en strængere Kirketugt og særlig modarbejdede forskellige Udskejelser iblandt Hofjtjenerne paa Nordborg. Allerede det, at han forsvarede Pietisterne, var til-

strækkeligt til at vække Uvilje imod ham. Af denne Grund blev han ogsaa modarbejdet af Sognepræsten i Nordborg H. C. Brandt, der senere, da han blev Provst og P.s overordnede, vilde tvinge ham til at anerkjende Konkordieformelen som Lærenorm. Forsøget mislykkedes, men Striden fik først sin Afgjørelse flere Aar efter, da Nordborg kom ind under Fyns Stift.

Under denne Strid begyndte P. sin Forfattervirksomhed, i det han udsendte et lille Skrift kaldet «Dialogus od. Underredning Severi, Sinceri et Simplicis von der Religion u. Reinheit der Lehre», hvori han søgte at klare Stridens Kjærne, men kun øgede Modstandernes Forbitrelse, fordi man troede, at han stiklede paa bestemte Personer. Derefter udgav han 1727 «Heller Glaubenspiegel», et Andagtsskrift, der er vel bredt i sit Anlæg, men vidner om en omfattende Læsning af fransk, engelsk og tysk asketisk Litteratur. Det blev senere oversat paa Dansk («Troens Spejl», 1740) og fandt betydelig Udbredelse. Ogsaa dette Skrift indviklede ham i en Polemik, denne Gang med en Rostocker-Professor, der vist var sat ud paa ham af ovennævnte H. C. Brandt. Men mærkeligt er det, at han under alt dette fik Tid til at samle det store Stof, som blev Grundlaget for hans senere bekendte topografiske og historiske Arbejder. Han gjenleste i denne Tid alt, hvad han kunde komme over af topografiske og historiske Skrifter om danske Forhold, og medens han gjorde omfattende Uddrag af disse, søgte han Forbindelser rundt om i Provinserne, især iblandt Præsterne, der sendte ham Oplysninger om Indskrifter i Kirker og Optegnelser i Kirkebøger. Lokale Sagn og ejendommelige Skikke iblandt Almuen løb ogsaa ind med, og selv nyttede han Lejligheden til i sine egne Omgivelser at gjøre Iagttagelser om den sønderjyske Almues Leveskik og Livsopfattelse. Paa dette Grundlag udgav han 1729 «Memoria Hafniæ», en kort Beskrivelse af Kjøbenhavn, 1730 «Theatrum Daniæ», en Beskrivelse af Kongeriget og Slesvig, Forløber for «Danske Atlas», og 1734 «Kurzgefasste Reformationshistorie der dänischen Kirche» som en Prøve paa den danske Kirkes Historie, hvis Udgivelse han forberedte. Alle disse Skrifter skrev han paa Tysk, som han selv siger, fordi han havde sat sig til Opgave at retlede Udlændingers Opfattelse af danske Forhold. Allerede fra første Færd af har han altsaa haft sin Arbejdsplan lagt, men det skal dog tilføjes til anden Mands Ære, at Stødet dertil vistnok, efter P.s egen Oplysning, skyldes den bekendte jyske Præst Chr. L. Tychonius. Men under dette omfattende Arbejde

glemte han dog ikke sin Præstegjerning. Han holdt Bibellæsning baade Sommer og Vinter og fik oprettet et Præstekonvent, der dog ophørte, da han, der var dets egentlige Leder, kaldtes til en anden Præstegjerning.

1734 blev han Slotspræst paa Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herlev, 1735 dansk Hofpræst i Kjøbenhavn og Meddirektør ved de fattiges Væsen, 1738 extraordinær Professor i Theologi, 1740 Medlem af Missionskollegiet og Meddirektør for Waisenhuset. I Anledning af Reformationsfesten 1736 udgav han «Everriculum fermenti veteris», en Paavisning af Levninger af hedensk og katholsk Overtro, som endnu fandtes i Danmark og Norge. Stoffet havde han udskilt af de store Samlinger, der senere fremkom i «Danske Atlas». S. A. blev det ved Kongebrev overdraget ham at udarbejde en Katekismusforklaring og en ny Salmebog. Forklaringen udkom allerede 1737, kaldet «Sandhed til Gudfrygtighed», og blev 1738 befalet indført overalt i Danmark og Norge. Denne Forklaring havde store Fortrin fremfor de tidligere saa vel med Hensyn til Stoffets Ordning som med Hensyn til Simpelhed og Klarhed i Behandlingen, men hele Fremstillingen var gennemtrængt af den pietistiske Grundanskuelse. Bisper og Præster af den orthodoxe Skole rejste derfor alvorlig Modstand imod dens Indførelse, og en Præst, som bestemt vægrede sig ved at bruge den, blev afsat, men efter nogle Aars Forløb tabte Misfornøjelsen sig, og Bogen vedblev at være i Brug, indtil den afløstes af Balles Lærebog. Et Udtog af den bruges endnu i Norge. Den nye Salmebog (1740), der til Kingos Salmer føjede Brorsons og nogle Oversættelser fra Tysk, mødte ikke den samme Modstand, vel nærmest fordi der ikke blev givet noget Paabud om dens Indførelse, og Valget altsaa var frit.

P. var Medlem af Videnskabernes Selskab siden dets Stiftelse, og til den første Række af dets Skrifter har han ydet gode Bidrag. De store Samlinger, han sad inde med, fik han yderligere Lejlighed til at forøge, da han paa Grund af sin ansete Stilling uden Vanskelighed fik Adgang til Hovedstadens Bibliotheker og, hvad der var af større Betydning, til Statens forskjellige Arkiver; dog var han ikke altid heldig i Valget af de Mænd, han brugte som Afskrivere og Korrektører. Iblandt de Skrifter, han udgav i denne sin anden Forfatterperiode, skal først nævnes «Marmora Danica» (I—II, 1739—41), indeholdende mærkelige Indskrifter, samlede fra alle danske Landskaber, især af Ligestene og andre kirkelige Monu-

menter. Meget er her gjengivet, som senere er gaaet tabt. Skjønt Gjengivelsen er i høj Grad upaalidelig, yder han dog her værdifulde Bidrag især til Personalhistorien. Ogsaa maa nævnes hans «Gesta et vestigia Danorum extra Daniam» (I—III, 1740—41), fordi det vidner om stort Kjendskab til Udlandets historiske Kilder, men ellers er det et meget kritikløst Arbejde. Særligt maa derimod fremhæves hans «Annales ecclesiae Danicae» (1.—3. Theil, 1741—47), som med alle sine Svagheder er et Værk af blivende Betydning. 1742—43 udgav han «Menoza, en asiatisk Prins, som drog Verden rundt og søgte Kristne» (I—III), et Skrift, der i Form af en Rejsebeskrivelse giver Tidens religiøse Karakteristik saa vel i Udlandet som i Danmark — en Form, der giver Anledning til frimodige Udtalelser om mange Forhold, som ellers ikke let kunde fremsættes i hine Tider. Det blev oversat paa flere fremmede Sprog og i Udlandet fortsat af en anonym med 3 nye Tomer.

1747 blev Bergens Bispestol ledig. Stiftet havde i lange Tider været slet styret, og Regeringen søgte en kraftig og praktisk anlagt Personlighed, der kunde gjenoprette den Orden, der i høj Grad tiltrængtes. Den henvendte sig til P., der var villig til at modtage Kaldelsen. Han havde i sin Ungdom faaet stor Interesse for norske Forhold og var desuden træt af Hoftjenesten, men den nærmeste Grund var dog vist den, at han ønskede at komme bort fra Hovedstaden, hvor han af forskellige Grunde ikke nød den samme Anseelse som tidligere, maaske særlig paa Grund af hans forargelige Strid med J. Langebek (X, 54). Han tiltraadte først sit nye Embede 1748 og blev 1749 Dr. theol. ved Kongehusets Jubelfest. Han greb strax kraftig ind for at gennemføre en fornuftig Orden i Stiftsstyrelsen, men havde store Vanskeligheder at overvinde baade over for Præster og Lægfolk. Forordningen om Almueskoler (1739) havde ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til de norske Bygdeforhold og var derfor ikke bleven gennemført. Ved en bestemt Optræden fik han dog i forholdsvis kort Tid Skolefundatserne i Orden. Men der manglede Lærere. 1749 fik han Regeringens Tilladelse til at oprette et Skolelærerseminarium. Samtidig dermed udgav han en Anvisning for Skolelærere og anbefalede en Slags indbyrdes Undervisning til Lettelse i Skolegjerningen. Allerede 1751 havde han indsat Lærere i de fleste Præstegjæld i Stiftet. Almueskolevæsenets Ordning i Norge skyldes væsentlig P. Latin-skolen i Bergen var, da han kom der til, i fuldstændig Opløsning, men allerede 1749 havde han ført Undervisningsforholdene ind i en

god Gænge. Denne Skole var den eneste, der endnu havde en Lector theol. Den sidste døde 1749. P. foreslog da, at Lektoratets store Indtægter med Tillæg af Renterne af Skolens Kapital skulde bruges til Oprettelsen af et Seminarium for 12 Elever, som skulde undervises i Moralfilosofi, Mathematik, Fysik, Litteraturhistorie samt det tyske og franske Sprog. Han paastod, at Latin og Græsk ikke vare nok til Ungdommens Udvikling, men at der fordredes noget mere, hvorved Synskredsen kunde udvides og Færdigheder erhverves til det praktiske Livs Behov. Kongen billigede Forslaget, og «Seminarium Fridericianum» oprettedes 1750 (ophævet 1808). Ogsaa her viser P. sig som den praktiske Mand, der var langt forud for sin Tid. Stillingen over for Byens Gejstlighed var meget vanskelig. De gjenstridige Præster vare ansatte paa Indstilling af Kirkeinspektionskollegiet, der ikke tog noget Hensyn til hans Klager. Han maatte derfor henvende sig til Kancelliet eller direkte til Kongen, men selv her fandt han ikke den nødvendige Støtte, og Forholdet blev ikke væsentlig forandret i hans Embedstid. P. var en dygtig Visitor, ikke yndet af Præsterne, men vel modtaget af Bønderne, der kaldte ham «en gemejn Mand». Almuens daglige Sysse og Naturen i dens storartede Udfoldelse fængslede hans Opmærksomhed. Hos Præster, Jægere og Fiskere søgte han Oplysninger om Almuens Sæd og Skik, om Sproget, om Landets Favna, Flora osv. Hvad han havde samlet, gjennemarbejdede han, naar han kom hjem i Bispegaarden, og paa dette Grundlag udgav han 1752—53 «Forsøg til Norges naturlige Historie», for Norges Vedkommende det første Arbejde i denne Retning, et Værk, der ogsaa fandt fortjent Anerkjendelse i Udlandet. Han er i øvrigt her stærkt paa-virket af Svenskeren Linné. Samtidig hermed udgav han 4. Theils 1. Bd. af sine «Annales ecclesiæ Danicæ». Tillige udsendte han aarlig sine Hyrdebrevne til Præsteskabet i Bergens Stift, Pastoral-anvisninger i kortfattet Begreb, senere sammenarbejdede i hans «Collegium pastorale».

Ligesom P. i sin Tid havde søgt bort fra Kjøbenhavn, fordi han fandt sin Stilling rokket, saaledes var det ogsaa Vanskeligheder, dog af mere forargelig Karakter, der bevægede ham til at forlade Bergen. 1754 søgte han Rejsetilladelse til Kjøbenhavn. Den egentlige Grund, som dog ikke blev nævnet, var en skammelig Beskyldning af Bergens Viceborgmester Garboe (V, 565), der var bleven Fader til et Barn ved en ugift Datter af Bergens Politimester Mathiesen. For at komme ud over disse Vanskeligheder

lod han i en Provsteprotokol i Jylland, hvor Barnet blev døbt, tilføje, at P. delte Beskyldningen for Paterniteten med ham. P. fik dog fuldstændig Oprejsning for denne Tort, men vendte ikke tilbage til Bergen.

Grev J. L. Holstein (VIII, 37), P.s Velynder, der var Universitetskansler, trængte til en praktisk Mand, som kunde støtte ham i hans Bestræbelser for at omordne de mange uheldige Forhold ved Universitetet, der den Gang var i stærkt Forfald. Valget faldt paa P., som udnævntes til Prokansler 1755. Han skulde gaa Kansleren til Haande i alt, hvad der angik Universitetet, og især have Tilsyn med Økonomien og Stipendierne. Hvert Aar skulde han indgive Beretning til Kongen om Universitetets Virksomhed, og dersom Misbrug og Forsømmelser ikke kunde afhjælpes med det gode, skulde han derom gjøre særlig Indstilling. Tillige paahvilede det ham at holde pastoraltheologiske Øvelser med de theologiske studerende. Skjønt han satte stor Kraft ind paa at løse den Opgave, man havde stillet ham, udrettede han dog saa godt som intet. Efter hans Forslag bleve Præstekaldene delte i Klasser, svarende til Hovedkaraktererne ved Embedsexamen, og det skyldes vistnok ogsaa ham, at slesvigske Studenter fik Adgang til Kommunitetet og andre Stipendier. Men til Held for Universitetet strandede hans Forsøg paa at faa sat igjennem, at det skulde sælge sit Jordegods, og da han vilde gennemføre en bedre Ordning af Lærervirksomheden og tvinge Professorerne til at anvende større Flid med Hensyn til Forelæsninger og Disputatser, særlig ved at gjenoptage et for længst opgivet Mulksystem, mødte han en saa bestemt Modstand, at han opgav Ævret. I sin Indberetning til Kongen 1761 beklager han, at hans Bestræbelser for at udrette noget til sand Forbedring af Universitetet ere slaaede fejl. Imidlertid fortsatte han sin Forfattervirksomhed, og foruden en Række mindre Afhandlinger, der kun havde en forsvindende Betydning, udgav han sin Pastoraltheologi: «Collegium pastorale practicum» (1757), et Værk af blivende Værd. 1760 overrakte han Frederik V sin «Origines Hafnienses ell. den kongelige Residensstad Kjøbenhavn i sin oprindelige Tilstand», og da Kongen opfordrede ham til at fortsætte Værket, saaledes at det kom til at omfatte Landet med alle dets Provinser, passede det saa godt med hans egen Plan, at han strax fortsatte Arbejdet, men han naaede kun at faa udgivet «Den danske Atlas» I—II (1763—64), der senere paa Grundlag af hans Forarbejder fortsattes med 3.—7. Bind af hans Svoger Hans

de Hofman, af Langebek og Sandvig — «et Pragtværk i den danske Litteratur, der ligesom hans Kirkehistorie ikke let vil blive fortrængt af noget senere».

Men efterhaanden som P. forøgede sin store Materialsamling, skød han Planen for sin Forfattervirksomhed videre frem. Han havde udvidet sine Landsmænds Kjendskab til Landets historiske og topografiske Forhold, nu vilde han paa dette Grundlag aabne deres Blik for Landets naturlige Hjælpekilder, for at de kunde blive udnyttede paa rette Maade og Landets Velstand øget. Dette forsøgte han 1759 i «Eutropii Philadelphi Økonomiske Ballance». Men allerede 1755 var der, vistnok paa hans Forslag, udgaaet en kongelig Indbydelse til alle, uden Hensyn til Rang eller Stand, at indsende almenyttige økonomiske og fysiske Afhandlinger til Grev A. G. Moltke (XI, 380). Naar de fandtes værdige, vilde de med Belønning til Forfatteren blive trykte paa offentlig Bekostning. P. samlede og udgav dem i «Danmarks og Norges økonomiske Magazin» (I—VIII, 1757—64), der indeholder Grundtrækkene af saa godt som alle de senere Reformers i Landbovæsenet. P. og Brødrene F. C. og O. D. Lütken (X, 551 og 554) grundlagde det national-økonomiske Studium i Danmark.

P. døde 20. Dec. 1764 og blev begravet i St. Petri Kirkes Urtegaard. Han ægtede 1. (26. Okt. 1723) Francisca Toxwerd, Præstedatter fra Aarhus Stift († 30. Dec. 1730); 2. (1731) Helene Danielsen († 1. Febr. 1744), Datter af en kongl. Husfoged paa Sønderborg; 3. (16. Febr. 1745) Johanne Maria de Hofman († 3. Maj 1809, 87 Aar gammel), Datter af Justitsraad Sør. de H. til Skjærrildgaard.

Den historiske Kritik har rettet skarpe Angreb paa P.s Arbejds-methode og med rette, og han har selv udfordret den dertil, fordi han i Bevidstheden om sit Arbejdes Betydning har gjort Fordring paa en fremragende Plads inden for Historikernes Kreds. Han var kun en historisk Dilettant, men han var Samler efter en stor Maalestok, og han var ualmindelig praktisk, maaske den mest praktiske iblandt de Mænd, der grebe ind i Udviklingen her hjemme i Midten af det 18. Aarhundrede. Han blev Foregangsmand paa mange Omraader. Dersom han skulde have kritisk sigtet det rige Stof, han sad inde med, havde han aldrig faaet Tid til at føre det frem. Havde han ikke taget over tvært og udgivet Danmarks Kirkehistorie og Topografi, havde Helveg og Trap ikke senere kunnet udføre

deres fortjenstfulde Arbejder paa disse Omraader. Det kommer an paa Synspunktet, hvorfra man dømmer Mands Gjerning.

J. Møller, Tidsskr. f. Kirke og Theologi IV, 58 ff. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster I, 17 ff. Kirkel. Kal. f. Norge 1875, S. 30 ff.; 1876, S. 160 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 721 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 77 ff.

S. M. Gjellerup.

— E. Pontoppidan har berørt og beskrevet *Nationalitets- og Sprogforhold* i Danmark og Norge. Under sit mangeaarige Ophold i Hertugdømmerne fik han grundigt Kjendskab til de nationale og sproglige Tilstande i Sønderjylland, og han fremstillede dem i sine Skrifter, især i sin berømte Afhandling «Det danske Sprogs Skæbne og forrige saa vel som nuværende Tilstand udi Sønderjylland» (Videnskabernes Selskabs Skrifter I, 1745). I denne Afhandling, der ledsages af en sønderjysk Ordsamling, gjør han Rede saa vel for dansk Folkesprog som for dansk Skriftsprog Landomraade, og han giver tillige en livlig Beskrivelse af den Maade, paa hvilken det tyske Sprog trængte sig frem efter Reformationen og blev Kirkesprog i rent dansktalende Egne i Sydslesvig. Det er aldrig blevet oplyst, om P. har haft Førstehaandskilder som Grundlag for denne Skildring. Det er en almindelig Antagelse, at P. har haft Indflydelse paa Udstedelsen af Christian VI's slesvigske Sprogreskript 1736, men noget sikkert er ikke heller blevet oplyst desangaaende. Dialektejendommeligheder uden for Sønderjylland har P. ogsaa berørt. Saa vidt vides, er han den første, der har omtalt Brugen af den foransatte Artikel (æ Mand ∴ Manden) i det sydlige og vestlige Jylland og antydet Grænsen for denne sproglige Ejendommeligheds Landomraade. I Norge fangedes P.s Interesse af de norske Dialekter, og den voxede, da han lærte Christen Jensens norske Ordsamling at kjende. Frugten af hans Studier blev «Glossarium Norvagicum» (1749). Hans Syslen med Folkemaalene bragte ham i Forbindelse med andre Sider af Folkeoverleveringen. En Frugt heraf blev «Everriculum fermenti veteris» (1736), hvor Stoffet fornemmelig er hentet fra Sønderjylland. Han vilde med dette Skrift saa vel som med sit Skrift «Onde Ordsprog» (1739) bekæmpe Overtro og Umoralitet. Skrifterne ere blevne vigtige Kilder til Kundskab om Fortidens Folketro og Folkevaner. *P. K. Thorsen.*

Pontoppidan, Erik Eriksen, 1616—78, Biskop, sproglig Forfatter, kaldes sædvanlig «den ældre» til Adskillelse fra hans ovfr. nævnte Brodersøns Søn E. (Ludvigsen) P. Han blev født 21. Jan.

1616 paa Bjærgegaard i Sønder Broby Sogn paa Fyn; Forældrene vare Erik Knudsen, Ridefoged over det Gods, Chr. Holck (VII, 541) ejede paa Fyn og Langeland, og Anne Lauridsdatter af en gammel fynsk Præsteslæggt. Efter sit Fødesogn Broby latiniserede Sønnen, i Følge Datids Skik, sit Navn og lod sig kalde Pontoppidan. Da den lille E. tidlig røbede gode Anlæg, lode de, som det synes, velhavende Forældre ham undervise privat af Stedets Præst og, da han var 9 Aar gammel, sætte i Latinskolen i Odense, hvorfra han 1633 gik over til Gymnasiet; 1635 immatrikuleredes han ved Universitetet. Her blev man snart opmærksom paa ham saa vel paa Grund af hans Dygtighed i Theologien som ved hans poetiske Forsøg, der baade paa Dansk, Latin og Græsk mentes at give ualmindelig store Løfter for Fremtiden. Det første af hans Digte, som naaede at blive trykt, et latinsk Bryllupscarmen, var forfattet, allerede før han kom til Universitetet. Han var meget yndet af den theologiske Professor, Sjællands senere Biskop, Jesper Brochmand, i hvis Hus han jævnlig kom, ja i nogen Tid logerede, og ved hvis Hjælp han opnaaede at blive Informator for flere unge Adelsmænd, baade før og efter at han, 1638, havde taget sin Attestats med særdeles hædrende Vidnesbyrd. 1641 rejste han udenlands, dels for et kongeligt Stipendium, dels med Understøttelse af Ellen Marsvin, der allerede tidligere havde vist sig som hans Velynderinde. Da Trediveaarskrigen rasede med fuld Kraft i Tyskland, hvor Universiteterne laa saa godt som øde, gik hans Rejse til Holland og senere til Frankrig.

1643 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og tog Magistergraden, hvorpaa det blev ham tilbudt at blive Professor i Poesi og tillige Provst ved Kommunitetet; men dette hædrende Tilbud afslog han, fordi han haabede at komme paa en ny Udenlandsrejse, nemlig som Hovmester for en ung Adelsmand; da imidlertid denne, for hvem P. havde været Vejleder under hans Ophold i Sorø, næste Aar gav sig i Krigstjeneste, blev Rejsen ikke til noget. P. stod altsaa ledig paa Torvet og tilbød nu sin Tjeneste som Professor i Poesi; men da han dertil havde knyttet den Betingelse at være fritaget for Provstestillingen ved Kommunitetet, blev hans Tilbud ikke antaget, hvorimod han dels selv studerede videre, dels som Privatdocent holdt Forelæsninger, ligesom han i disse Aar baade samlede og udgav nogle Bøger i forskjellige Videnskaber; et Haab, han 1645 havde nærret om at blive Præst i Hovedstaden, blev ikke til Virkelighed. Han var imidlertid bleven kjendt ved Hoffet, da

han adskillige Gange havde prædikeret for Kongerne baade paa Dansk og Latin, og 1649 udnævntes han til Slotspræst paa Antvorskov og Hospitalspræst i Slagelse; 1665 blev han Præst i Kjøge samt Provst over Ramsø Herred, og 1673 kaldedes han til Biskop i Throndhjem. 1675 tildeltes ham den theologiske Doktorgrad, men allerede 12. Juni 1678 døde han, efterladende en Enke, Catharine Valentinsdatter Køler, hvis Fader var Præst i Kalundborg, og hvem han havde ægtet 1653; hun blev 1681 gift med Professor Jens Jensen Bircherod (II, 298). Der var i P.s Ægteskab kun ét Barn, en Søn Valentin, som blev dansk Resident i Venedig og adlet med Navnet Lillienkrantz, men med hvem Slægten og Navnet uddøde.

I sine første Bispeaar havde P. en hel Del Bryderier af Sektereren Anders Kempe (IX, 128), som 1674 blev landsforvist; senere synes alt at være gaaet rolig i de faa Aar, han kom til at virke som Biskop. Han var en flittig Visitor, der kom selv til de fjerneste Egne af sit udstrakte Stift, til hvilket i den Tid ogsaa Nordlandene hørte. Han bar Omsorg for Finnernes aandelige Vel og oversatte til deres Brug Luthers Katekismus; Oversættelsen laa færdig ved hans Død og skal have været det første Forsøg paa at benytte Lappisk som Skriftsprog. Undervisningen, baade i Throndhjems lærde Skole og omkring paa Landet, stræbte han af al Kraft at fremme, og paa sine Visitatser undlod han sjælden at medbringe Bøger, Billeder, Æbler og lignende Smaating som Belønninger for flittige Børn. Af Stiftets Præster, som han i alle Henseender gjærne vilde være til Hjælp, var han meget afholdt, og Efterretningen om hans Død modtoges overalt med stor Beklagelse; endnu flere Menneskealdere efter hans Død havde man trindt om i Stiftet bevaret ham i kjærligt Minde.

P. har udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed, baade paa Prosa og i Vers, saa vel paa Latin som paa Dansk, og efter hans Død fandtes desuden en stor Del utrykte Værker. Hans religiøse Digte, der især indeholdes i «Vor højplagede Frelseres Jesu Christi Bloddaab» (1653) og «En liden Bønne- og Salmebog» (1672), hæve sig ikke synderlig over de almindelige gudelige Rimerier. Skjønt P. levede i Orthodoxiens Tid, er der i hans Forfatterskab meget, der bringer Tanken hen paa det følgende Aarhundrede, da Pietismen og især Herrnhutismen havde udpræget Tilbøjelighed til baade i Tide og i Utide at fortabe sig i Betragtninger af og Udtalelser om Frelserens «Blod», varieret paa saa mange Maader, at

man ikke uden Grund har talt om «Blodtheologien». P. er en Forløber herfor; allerede Titlerne paa nogle af hans Skrifter tyde hen derpaa: «Gudelige og gavnlige Betænkninger over vor Frelzers Jesu Christi hellige og højværdige Bloddaab» (1653) og «Teratologia s. Appendix, d. e. kort Forklaring over de Tegn, som skete i og efter vor Frelzers Jesu Christi Lidelse» (1653). Af hans efterladte og utrykte Skrifter omtales med særlig Ros hans temmelig udførlige «Ethica sacra» som et i det hele interessant Arbejde, der røber megen Lærdom. Men som theologisk Forfatter har han efterladt mindre Spor end som Sprogmand.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 221 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 231 ff. Daae, Trondhjems Stifts geistl. Hist. S. 124 ff. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I, 45 f. (Levnedsløbene). N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist., 2. Udg., III, 137.

Vilh. Bang.

— I *dansk Sprogvidenskab* har E. E. Pontoppidan gjort sig berømt ved sin «Grammatica Danica», den ældste danske Grammatik, der findes. Han har begyndt derpaa, om ikke før, saa kort efter sin Hjemkomst fra Udenlandsrejsen 1643. Men den saa først Lyset 1668. Den er skreven paa Latin. — P.s danske Grammatik er en Frugt af videnskabelig Sans og Drift forenet med Fædrelandskjærlighed. Han vilde skabe et dansk Sidestykke til de Grammatikker over levende Sprog, der allerede fandtes, og han vilde hæve Modersmaalets Anseelse og Dyrkelse. Hans Forstaaelse af Sprogudvikling og Sproglægtskab udmærker sig ikke fremfor Samtidens almindelige; men Etymologi og Sprogsammenligning indtage ingen fremherskende Plads. Det rige og velordnede Indhold er hentet fra Sproget, som det levede i Litteratur og i Folkemunde. Om det 17. Aarhundredes Talesprog giver P.s Grammatik Oplysninger, som man nu vanskelig vil kunne finde andensteds.

P. K. Thorsen.

Pontoppidan, Erik Jansen, f. 1847, Læge. Han fødtes i Ribe 16. Juni 1847 som en Søn af ovennævnte Pastor Dines P. og blev Student fra Randers Skole 1865. 1872 tog han Lægeexamen og var i de følgende Aar Reservelæge i Søværnet og Kandidat ved Kommunehospitalet. 1876 fik han Doktorgraden for en Afhandling «Om Lupus». 1876—81 var han Kommunelæge paa St. Thomas, 1882 nedsatte han sig i Kjøbenhavn som Specialist i Kjøns- og Hudsygdomme. 1882—85 var han tillige Reservelæge ved Kommunehospitalets 4. Afdeling og virkede samtidig som Pri-

vatdocent ved Universitetet. 1887 udnævntes han til visiterende Læge ved Kjøbenhavns Politi. Foruden sin Disputats og Tidsskrifts-afhandlinger har han udgivet: «Hudens og Haarets Pleje, populært fremstillet med Illustrationer» (1887, flere Oplag), «Hudsygdommene og de veneriske Sygdomme» (1890), en meget benyttet og paa-skjønnet Lærebog, «Therapeutiske Meddelelser» (1891) paa Grundlag af 10000 behandlede Sygdomstilfælde og «Om offentlige Foranstaltninger mod Syfilis» (1899), et særdeles velskrevet Indlæg i Prostitutionsspørgsmaalet. — 1886 ægtede han Johanne Jensine Hansen, Datter af Kapitajn Ernst Meitzner H.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Pontoppidan, Henrik, f. 1814, Handelsmand, Godsejer. P. er født i Rær ved Hanstholms Fyr ved Thisted 21. Marts 1814. Hans Forældre vare Sognepræst Børge P. og Mette Magdalene f. Glahn. I en Alder af 3 Aar mistede han sin Fader og kom i Huset hos Toldinspektør Langeland i Thisted. Efter Skoletiden kom han en kort Tid til Søs og derefter i Lære hos Handelshuset M. W. Sass i Kjøbenhavn. Yderligere Handelsuddannelse fik han i Altona og Manchester, og 8. April 1841 etablerede han sig som Kjøbmand i Hamborg. Han ejede den Gang aldeles intet, og hans hele Driftskapital var nogle faa Tusend Daler, som han havde laant. I Begyndelsen bestod hans Forretning væsentlig i, at han var Kommissionær for danske Kornhandlere, men hans Energi og merkantile Dygtighed skaffede ham snart et større Virkefelt, og Forretningen udviklede sig efterhaanden til en meget omfattende selvstændig Varehandel. Hertil knyttede sig ogsaa Pengeforretning, i det P.s Firma i Lighed med adskillige andre større hamborgske Handelshuse blev Bankier for danske Kjøbmænd, ligesom han ogsaa udførte Forretninger for Nationalbanken og for det danske Finansministerium. Nogle Aar efter Forretningens Oprettelse optoges Regnar Westenholz (senere Finansminister) som Kompagnon, og da denne 1848 flyttede til London og der oprettede en Forretning, vedbleve de 2 Forretninger at være forbundne, men denne Forbindelse ophævedes, efter at Westenholz havde bosat sig i Danmark, og hans Broder Anders havde overtaget den engelske Forretning. Paa senere Tidspunkter har P. haft andre danske som Associéer i Forretningen, bl. a. W. Th. Malling (nu bosat i Kjøbenhavn). — P. ægtede 12. Sept. 1844 Clare Averdick († 7. Jan. 1877), Datter af Assurandør A. Af hans Sønner ere de 2 nu Ledere af hans

Forretning, nemlig Erik P. (f. 21. Febr. 1847) og Henrik P. (f. 15. Jan. 1852), der indtraadte i Firmaet henholdsvis 1871 og 1879.

Under Handelskrisen 1857, der i en særlig Grad hjemsøgte Hamborg, kom ogsaa P.s Forretning i en meget alvorlig Forlegenhed. I sine Forretninger med nordiske Kjøbmænd var han ligesom mange andre hamborgske Huse gaaet meget vidt i Henseende til Kreditgivning, og det saa ud til, at han ikke vilde være i Stand til at klare sig under de daværende Forhold. Udsigterne til hans Standsning vakte stor Bestyrtelse i Danmark, hvor Forholdene allerede i Forvejen vare meget kritiske, fordi hans Fald utvivlsomt vilde ødelægge en Mængde danske Kjøbmænd, der havde benyttet Kredit hos ham, og dette førte til, at der gjordes extraordinære Skridt for at holde hans Firma oppe. Efter at D. B. Adler og Edv. Hvidt under et Ophold i Hamborg kraftig havde opfordret til at yde Støtte fra Danmark, og en Undersøgelse af Status, der foretoges af Bankdirektør Tietgen, daværende Møntagent Levy og P.s tidligere Kompagnon Westenholz, havde vist, at Firmaets økonomiske Stilling i Grunden var god, og at det blot gjaldt om at skaffe det de fornødne kontante Midler til at tilfredsstille de Krav, der i Øjeblikket stormede ind paa det, blev det efter nogen Vaklen besluttet, at der af Kongerigets Finanser og Nationalbanken ydedes det et Laan paa 1 Mill. Mark Banko, hvoraf en Del sikredes ved en hovedsagelig paa Kjøbenhavns Børs tegnet Garanti. Ved denne betydelige Hjælp bragtes Sagerne hurtig paa Fode igjen, Firmaet gjenvandt sin gode Stilling og saa sig i Stand til at tilbagebetale Laanet inden de fastsatte Terminer.

P. blev 1851 dansk Generalkonsul og har i denne Stilling været til stor Nytte for Danmark og særlig for mangfoldige Landsmænd, der besøgte Hamborg. I det hele har han stadig med overordentlig Interesse omfattet alt, hvad der stod i Forbindelse med Danmark, hvortil han ogsaa har følt sig bunden gennem sine danske Ejendomme (s. ndfr.), paa hvilke han i alt Fald i de senere Tider har opholdt sig en stor Del af Aaret, og til hvilke hans Hovedinteresse er knyttet, efter at han har trukket sig tilbage fra den aktive Ledelse af den hamborgske Forretning. I hans gjæstfri Hjem i Hamborg fandt tidligere mange tilrejsende danske en venlig Modtagelse, og han var altid rede til at staa dem, der søgte at bane sig Vej der nede, bi med Raad og Daad. De danske, der søgte ham, havde altid en velgjørende Følelse af, at han ikke alene pligtmæssig tog sig af dem i Embeds Medfør, men at det var ham

en særlig Glæde at tale med danske og samtale om danske Forhold. Hans Interesse for de danske i Hamborg gav sig ogsaa Udslag i en ivrig Virksomhed for Oprettelsen af den skandinaviske Forening, hvis Formand han var i en lang Aarrække. Han har ogsaa taget Del i Stiftelsen af forskjellige kommercielle og industrielle Selskaber og Foretagender af human og filantropisk Natur i Danmark. — P. udnævntes 1875 til Kommandør af Danebrog af 2. Grad og 1880 til Kommandør af 1. Grad. Ved sit 50aarige Forretningsjubilæum 1891 fik han Fortjenstmedaillen i Guld.

Illustr. Tid. XXXII, Nr. 27.

E. Meyer.

— H. Pontoppidan har altid ejet en stor Interesse for *Landbruget*. I en Række Aar har han selv været Landmand: 1867 købte han Constantinsborg (38 Tdr. Hartkorn), 1 Mil vest for Aarhus, og han drev denne ved Kjøbet ret forsømte Gaard frem paa en Maade, der vakte almindelig Opmærksomhed; senere købte han Høgildgaard ved Herning og har der beplantet over 1300 Tdr. Land Hede. Hans Offervillighed over for landøkonomiske Fremskridt maa, med vore smaa Forhold for Øje, kaldes storslaaet, og der gives næsten ikke den vigtigere Foranstaltning i Jylland, der direkte eller indirekte er kommen Landbruget til Gavn, uden at den er bleven støttet af ham. Den i 1872 stiftede «Foreningen af jyske Landboforeninger», der haardt savnede Pengemidler til at virke med, skjænkede han i 1875 10000 Kr. til Fremme af Mælkeribrug i Jylland, og til 1896 har han efterhaanden doteret Foreningen 50700 Kr., som nu ere samlede i 2 Legater. Som Paa-skjønnelse af hans Fortjenester af det jyske Landbrug valgte Foreningen ham (1879) til sit første Æresmedlem. Ogsaa «det danske Hedeselskab» har modtaget en betydelig Kapital af ham — vistnok over 30000 Kr. —, ligesom en Række jyske Landboforeninger har modtaget større eller mindre Summer til Bibliotheker, Plantninger, Præmier osv. P. hørte til de første her i Landet, der havde Blikket aabent for den rationelle Fjerkræavl's Betydning, han indbød engelske Kjøbmænd til Constantinsborg for at vække deres Interesse for den Export af Fjerkræavlens Produkter, som nu er bleven en vigtig Indtægtskilde, og «Foreningen for Danmarks Fjerkræavl», den ældste og den største Forening paa dette Omraade, skylder ham sin Oprettelse og første Fundering. I Aarenes Løb har han, særlig gennem Husmandskreditforeningen, ladet uddele i Hundredtusendvis Særtryk af Artikler fra den faglige Presse, som

han fandt indeholdt oplysende Vink for Smaakaarsfolk, og mange ere de unge dygtige Kræfter, som han har hjulpet med Raad og Daad. Det er da forstaaeligt, at der i det jyske Landbrug næres stor Veneration for «Generalkonsulen», og at talrige landøkonomiske Foreninger have udnævnt ham til Æresmedlem.

Ugeskr. f. Landmænd 1891, I. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. S. P. Petersen, Blade af Landbrugets Hist. i Aarhus Amt S. 103 f. Festskrift ved Foreningen af jyske Landboforeningers 25 Aars Jubilæum S. 87 f.

H. Hertel.

Pontoppidan, Henrik, f. 1857, Forfatter. P. er født i Fredericia 24. Juli 1857, Søn af ovfr. nævnte Sognepræst Dines P. Faderen forflyttedes 1863 til Randers, og P. kom 1866 i den lærde Skole der. 1873 tog han Realafgangsexamen, 1874 Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestanstalt. Her som i Skolen holdt han af visse Lærere og deres Fag, andre hadede han. Mod Studiefællerne viste han ofte en stærk Tilbageholdenhed, der pludselig kunde slaa om til kaad Lystighed og aaben Fortrolighed. Der var svært Humør i ham den Gang, han levede sorgløst og nød Verden. 1876 gjorde han en Rejse langs Rhinen til Schweits. 1877 tog han Ingeniørexamens 1. Del, i 1880 indstillede han sig til 2. Del, men forlod Examen. Dette Uheld virkede stærkt paa ham, hans Livssyn ændredes; nu vaagnede der vistnok en Trang i ham til at søge ud blandt Bondefolk. S. A. kom han til Broderen Morten P.s Højskole i Hjørlande og blev Lærer i Naturfag og Landmaaling. 2. Dec. 1881 ægtede han Mette Marie Hansen (f. 17. Nov. 1855), Datter af Gaardejer Hans Nielsen i Østby, Horns Herred. Efter en Rejse til Italien opholdt han sig endnu et Par Aar i Hjørlande, men flyttede o. 1884 til Østby. I Egnen her skal han have fundet Modeller til mange af sine Bondefigurer.

Han havde begyndt at skrive Fortællinger, allerede før han opgav sit Studium. Det første, han fik trykt, var Bondehistorien «Et Endeligt» (i «Ude og hjemme», Sept. 1881). Men forinden havde han skrevet «Kirkeskuden», en «22aarigs første Penneprøve» (2. Udg. 1898). Disse Fortællinger og et Par Skitser af kjøbenhavnsk Selskabsliv samledes i hans første Bog, «Stækkede Vinger» (1881). P. havde aldrig været Grundtvigianer, og paa Højskolen blev han led ved meget af Grundtvigianernes Væsen. «Sandinge Menighed» (1883) præges af denne Uvilje. Men Bønderne tiltrak ham. Fra deres Liv tog han Æmner til et Par af sine bedste Bøger fra 80erne: «Landsbybilleder» (1883), «Fra Hytterne» (1887).

Ringere Værd have gennemgaaende hans smaa Romaner «Ung Elskov» (1885; i «Ude og hjemme» 1884), «Mimoser» (1886), «Isbjørnen» (1887), «Spøgelser» (1888).

P. bosatte sig o. 1886 i Havreholm ved Hornbæk og flyttede sidst i 80erne der fra til Kjøbenhavn. Siden har han næppe haft blivende Sted. Der er en rastløs Vandretang i ham. Snart glemmer han sig i Byen, snart i en Afkrog paa Landet, snart rejser han bort, til Tyrol eller Sverige eller Tyskland (i 1890 for det Anckerske Legat). Han søger ikke til Udlandet for at studere Folk og Sæder; han er for ærlig til at ville skildre fremmede Forhold. Han rejser for at komme til nye Steder og for at skrive i Ro. Han har maattet arbejde meget. I 1890 udgav han 3 Bøger («Skyer», «Krøniker» og «Natur») og skrev desuden en Del i «Børstidende», mest under Mærket «Urbanus». For 2 af hans Artikler blev Bladets Redaktør tiltalt. Den ene (i «Børstid.» 12. Dec. 1889) ansaas ved Højesteretsdom af 10. Dec. 1891 for at indeholde en Forhaanelse af den kristne Kirkes Tros lærdomme. Redaktøren idømtes 300 Kr.s Bøde; det kunde efter Dommen ikke fri ham for Ansvar, at «en anden i Forventning af, at Ansvaret derved skulde komme til at paahvile ham, under Sagen havde angivet sig som Forfatter til Artiklen». Paa Grund af denne Sag og nogle andre Artikler i «Børstidende» nægtede Kultusministeren i 1892 P. Fornyelse af den Forfatterunderstøttelse, han havde faaet fra Finansaaet 1889—90; et Par Aar efter skaffede Folketinget ham den igjen. P.s Ægteskab opløstes ved kongl. Bevilling af 8. April 1892; d. 9. s. M. ægtede han Antoinette Caroline Elise Kofoed (f. 25. Juni 1862), Datter af Justitsraad, Kontorchef Hans Peter K.

P.s Hovedværk er Romanen «Det forjættede Land» («Muld», 1891, «Det forjættede Land», 1892, «Dommens Dag», 1895); den vil skildre de demokratiske Strømninger paa Landet fra 70erne til 90erne (2. gennemsete Udg. 1898). Samtidig med dette Værk kom «Minder» (fra Randers) 1893, «Nattevagt» og «Den gamle Adam» 1894, i 1896 «Højsang». Derefter paabegyndtes «Lykke-Per», en Roman i 6 Bind (de 2 første udkom 1898, 3. 1899). Et Par Scener i 1. Bind ere tagne fra «Folkeliivsskildringer» (1888). Lykke-Per er en, der ikke tør gribe Lykken fat, gamle Minder og Lærdomme gjøre hans Haand valen. Romanen er ingen Selvbiografi, men den giver i fri Omdigting noget af P. og hans Oplevelser. — P. har sin Families voldsomme Selvstændigheds-trang. Den sande og eneste paalidelige Lykke er for ham den

absolute Uafhængighed af andre. Herfra hans Sky for at gro fast og hans Tilbageholdenhed. Han gaar ikke i Flok, men har ikke nødtigt at mæje sig ud med Særheder for at hævde sin Selvstændighed. Den har fra Barnsben gjort ham til en stor Oprører, hans Haand er mod Mængdens eller Modens gængse Fraser og helligede Billeder og navnlig mod, hvad han kalder Lyrik, det Skum af store Ord og Følelser, der lægges om Tingene og forvrænger dem og gjør Folk rusende, saa de ikke kunne staa fast. Han elsker Tankens Klarhed og Sindets maskuline Ligevægt. Han har Jydensaarvaagne Forstandighed og dermed en Karakter, som ikke svinger for Stemningernes Vindstød. Dog er han selv et Stykke af en Fantast. Der er en god Del Romantik i hans Bøger. Hverken hans Personer eller hans Landskaber ere nøjagtige Naturbilleder. Stundum springer han ud over al Virkelighed (som i «Arv»). Hændelserne og Figureerne hos ham kunne være helt gammeldags romanagtige (som i «Mimoser» eller «Spøgelser»). P. er ikke bedst som Sjæleskildrer eller Karakterskaber. Men han er bleven en ypperlig Fortæller, hans Sprog er smukt og sundt og klart, han har et skalkagtigt og skrap Lune og ser og husker godt. Hans Tanke er solid og bred, maaske ikke synderlig sleben eller dyb, han er en uforsagt Livskritiker og til Tider Poet. *Niels Møller.*

Pontoppidan, Johan Ludvig Christian, 1735—99, Præst, blev født 12. Okt. 1735 i Lille Næstved og var Broder til ovfr. nævnte Korttegner Chr. Jochum P. Han blev Student 1752 fra Nykjøbing paa Falster og tog 1758 Attestats; rejste udenlands og opholdt sig 2^{1/2} Aar i Rostock, senere i Jena og kom hjem 1762. Han var derefter Hovmester for en ung adelig i Sorø og blev 1764 Professor i Historie og Veltalenhed ved Sorø Akademi; 1765 theologisk Professor sammesteds samt Provst og Sognepræst i Sorø. 1779 blev han Præst ved Budolphi Kirke i Aalborg, 1789 Stiftsprovst og døde 14. Febr. 1799. Han har udgivet forskjellige Lejlighedstaler og nogle Prædikener samt besørget Udgivelsen af og skrevet Fortale til en dansk Oversættelse af Grev Lynars «Efterretning om Brødreneitetet» (1782). Han var 2 Gange gift: 1. (1766) med Bolette Catharine f. Elling († 1772), hvis Fader var Postmester i Sorø; 2. (1773) med Onse Marie f. Kraft († 1793), Datter af Professor Jens K. (IX, 420).

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Pontoppidan, Knud Børge, f. 1853, Læge, er en Søn af ovfr. nævnte Pastor Dines P. Han fødtes i Ribe 10. Juli 1853, dimitteredes 1870 fra Randers Skole og tog Lægeexamen 1876. I nogen Tid var han Kandidat ved Sindssygeanstalten ved Aarhus og vandt 1879 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den retsvidenskabelige Prisopgave om Ansvarlighed hos sindssyge Personer. Efter at have været Kandidat ved Kommunehospitalet var han 1882—86 Reservelæge ved Hospitalets 6. Afdeling og fik 1883 Doktorgraden for en Afhandling om den kroniske Morfinisme. Derefter virkede han som Privatdocent ved Universitetet med Forelæsninger over Centralnervesystemets Sygdomme. 1886—87 var han Reservelæge ved St. Hans Hospital og udnævntes 1888 til Overlæge ved Kommunehospitalets 6. Afdeling, hvormed Universitetets Docentpost i klinisk Psykiatri er forbunden.

I de følgende Aar udfoldede han en rig og almindelig paa-skjønnet Virksomhed som psykiatrisk og nervepathologisk Forfatter og Lærer. Den Klarhed og Finhed i Opfattelsen, det Mesterskab i Fremstillingen, som allerede vare komne til Syne i hans nævnte første Afhandlinger, traadte i hans senere kliniske Arbejder frem paa glimrende Maade. Foruden talrige mindre Tidsskriftsafhandlinger maa fremhæves: «Neurasthenien, Bidrag til Skildringen af vor Tids Nervøsitet» (1886, flere Oplag); «Fire psykiatriske Foredrag» (1891); «Psykiatriske Forelæsninger og Studier», 1.—3. Række (1892—95); «Kliniske Forelæsninger over Nervesygdomme» (1898). I sine Foredrag og Demonstrationer paa Hospitalet viste han de samme fængslende Egenskaber som i sine Skrifter, og de foregik stadig under den største og mest interesserede Tilslutning fra studerende og Læger.

Men medens han som Forfatter og Lærer kun vandt den mest udelte Anerkjendelse, optaarnede der sig derimod i selve hans Lægegjerning paa den til Dels til midlertidig Optagelse af sindssyge bestemte Afdeling betydelige Vanskeligheder. Han havde den Vanskæbne, som i øvrigt ret hyppig har ramt de psykiatriske Anstaltslæger, at faa indlagt hos sig sindssyge Kverulanter af den besværligste Art, hvilke, efter at være komne ud af Hospitalet, under Tilslutning fra forskellige Sider og særlig støttede af en Del af Dagspressen rejste en voldsom Agitation mod P. og hans Optræden og ved deres Forfølgelse vakte en saa stor Uro, at han ved Slutningen af 1897 foranledigedes til at træde tilbage fra Overlægestillingen, hvad han paa sensationsvækkende Maade kundgjorde i

sit Forsvarsskrift: «Sjette Afdelings Jammersminde» (1897, flere Oplag). Strax efter (1897) modtog han Udnævnelse til den ledige Overlægepost ved Aarhus Sindssygeanstalt. 1892 erholdt han Titel af Professor. 1893 ægtede han Johanne Segelcke, Datter af Brønderiejer S.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Pontoppidan, Ludvig, 1648—1706, Præst, Brodersøn af ovfr. anførte Biskop Erik Eriksen P. († 1678) og Søn af Provst i Vejle, Mag. Henrik P. († 1659) og Anne Krabbe († 1671), blev født i Vejle 7. Maj 1648. Han deponerede fra Roskilde 1667, blev 1673 Rektor i Kalundborg og fik 1675 Magistergraden. 1676 udnævntes han til Sognepræst i Herlufmagle, som i hans Embedstid (1681) fik Tybjerg til Annex; samtidig med denne Annekering blev han Herredsprovst. 1691 forflyttedes han til Aarhus som Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken. Han døde 27. Sept. 1706. Som Rektor i Kalundborg vilde han en Juleaften vise sit oratoriske Talent og prædike paa Vers — «for at efterabe Dr. Fielke», siger J. Sorterup —, men Hukommelsen slog ham fejl. Prædikenen blev dog senere trykt («Juleglæde over den velsignede Kvindens Sæd», 1680). Et Par andre trykte versificerede Lejlighedstaler mislykkedes ogsaa aldeles ved de indtrædende Tidsforhold. Han var 2 Gange gift: 1. (1677) med sin Formands Enke i Herlufmagle, Barbara Bacher († 1689); 2. (1691) med Else Sophie Spend (f. 1673 † 1707), Præstedatter fra Vordingborg. Hun var Broderdatter af den 1. Hustrus 1. Mand. Blandt P.s Børn ere ovfr. anførte Stiftsprovst Christian P. og Prokansler Erik P.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Pontoppidan, Morten Oxenbøll, f. 1851, Præst og Forfatter. P., der er Søn af ovennævnte Sognepræst Dines P., er født i Ribe 3. Jan. 1851. Han voxede op i Ribe, Fredericia og Randers, fra hvis lærde Skole han 1868 blev Student. Fra 1869 hørte han hver Søndag Grundtvig i Vartov, det var for ham som «at drikke Vin af Skaaler», og da han 1873 blev theologisk Kandidat, var han en fuldblods Grundtvigianer, men han var dog ikke uden Forstaaelse for 70ernes nye Ideer. 1876 blev han personel Kapellan ved St. Olai Kirke i Helsingør, men 1878 tog han sin Afsked for at overtage Frelslev Folkehøjskole i Frederiksborg Amt. Paa Grund af Pladsmangel flyttede han 1880 Skolen til Hjørlande, og snart næv-

nedes P.s Højskole som en af de første i Landet. — Ved sit Skrift om «Præstestillingen i Folkekirken» (1881) gjorde P. sig til Talsmand for Grundtvigs Tanke om Præstefrihed, og ved sine Studier over Efeser- og Filippenser-Brevet (1881 og 1886) læste han endnu sin Bibel i den grundtvigske Anskuelses Lys, men i Ugebladet «Tidens Strøm», som han udgav sammen med Cand. theol. F. Falkenstjerne fra 1884—91, tog han paa flere Punkter Afstand fra de ældre af Grundtvigs Disciple, og i 1887 tog han offentlig helt Afstand fra den grundtvigske Betragtning af Trosbekjendelsens Oprindelse og den derpaa byggede «kirkelige Anskuelse». Han følte sig nu isoleret, og Elevantallet paa hans Skole tog af. Under de spændte politiske Forhold i 1885—86 angreb han i «Tidens Strøm» Ministeriet Estrups Provisoriepolitik saa direkte, at han blev anklaget for Injurier og dømt til 3 Maaneders Fængselsstraf, som han afsonede Vinteren 1887—88. 1891 solgte han Højskolen i Hjørlande og rejste til Kjøbenhavn, hvor han forgjæves søgte at faa en Folkehøjskole i Gang, men her lykkedes det ham at slaa igjennem som Forfatter ud over Højskolekredsen. Som Frugter af sin Præste- og Lærervirksomhed havde han udgivet «Tolv Prædikener» (1888; 2. Opl. 1892) og «Taler til Ungdommen» (1889), nu udgav han bl. a. «De forenede Staters Historie fra Landets Opdagelse til Frihedskrigens Slutning» (1892) og «Lydig til Døden, Billeder fra Passionstiden» (1893). — Da man ansaa ham for en udpræget Rationalist, og Prædikestolene derfor vare lukkede for ham, begyndte han 1893 at udgive et religiøst Tidsskrift, «Frit Vidnesbyrd», hvorigjennem han har faaet Lejlighed til at tale til mange. Imidlertid havde Biskop B. J. Fog faaet Interesse for hans Forfattervirksomhed, og 1894 blev han Sognepræst for Hagested og Gislinge, hvorfra han 1898 flyttedes til Greve og Kildebrønde.

P. indtager en Særstilling i kirkelig Henseende; han er paa Forhaand kølig over for alt, hvad der har Øjeblikkets Brus omkring sig. Af Sympathi konservativ, af Anskuelse liberal har han fundet, at den personlige Frihed trives bedst bag de folkekirkelige Mure. Hans Sognekirkekristendom og Præstegaardsdanskhed have faaet et ejendommeligt og smukt Udtryk i hans Bog «En dansk Præst, Studier over Peter Rørdam» (1. og 2. Opl. 1898). 1899 udkom: «Aldrig fortvivle! Opmuntringsord paa Søndage og Hverdage», i alt væsentligt et Uddrag af hans Tidsskrift «Frit Vidnesbyrd». — P. blev 1875 gift med Julie Marstrand, Datter af Professor Vilh. M. (XI, 146).

L. Moltesen.

Pors, Claus, —1617, til Øllingsø, var Søn af Stig P. til Øllingsø og Karen Clausdatter Daa til Skovgaard. Der vides ikke meget om ham. Da han selv siger, at han ikke kunde Latin, tør man maaske slutte, at han kun har faaet en overfladisk Uddannelse. Noget offentligt Hverv synes han aldrig at have haft. 20. April 1600 ægtede han Karen Jørgensdatter Daa til Dansted († efter 1655). Medens hun styrede Hus og Gods, gik han op i boglig Syssel og udgav 1613 «En nyttig Husbog, kaldis rettelig Levnedskompass», der indeholder Anvisninger for et kristeligt Levned og tillige giver gode Oplysninger om Samfundsforholdene paa hans Tid. Der gaar en alvorlig moralsk Grundtone igjennem Skriftet, men for at lade Alvor og Skjæmt følges ad tilføjede han en Samling af 255 lystige Historier, oversatte fra Tysk, deriblandt mange meget saftige og uhøviske, der vakte Forargelse hos hans ellers ikke meget snærpede Samtid. Eftertiden udelod hans moralske Betragtninger og beholdt Historierne, der udkom flere Gange i det 18. Aarhundrede under Titel «Alle Haande Skjæmt og Alvor» og endnu have Betydning for vore Folklorister, fordi det er den Kanal, hvorigjennem der er tilført vor Litteratur mange af de Æventyr, som udgjøre Folkelitteraturenes Fælleseje. Han døde 19. Maj 1617.

Nyerup, Alm. Morskabslæsning S. 257 ff.

S. M. Gjellerup.

Pors (Paars), Claus Enevold, 1683—1762, Officer, Gouvernør i Grønland, var Søn af Ritmester Claus Herluf P. til Ullerupgaard i Thy og Dorthe Kaas. Han fødtes 18. Febr. 1683 paa sin Fædrenegaard, der snart efter gik over i fremmed Eje. I sit 18. Aar blev han Soldat, men først 1709 naaede han at blive Fændrik ved Aarhus Stifts nationale Infanteriregiment. Med dette deltog han i den store nordiske Krig; i Slaget ved Gadebusch (1712) faldt han i svensk Fangenskab. 1710 blev han Lieutenant, 1718 Kapitajn, 1719 Chef for det hvervede Garnisonskompagni i Throndhjem, 1722 gik han af efter Ansøgning og med Majors Karakter.

Det var i de samme Aar, at H. Egede grundlagde den grønlandske Mission og Kolonisation. Det viste sig dog snart nødvendigt, at Staten tog dette Foretagende i sin Haand, og Frederik IV besluttede da at sende en militær Expedition der op. Øjemedet med denne var et dobbelt: dels at hævde Danmarks Højhedsret over Landet, dels nøjere at undersøge dette og navnlig at opsøge «Østerbygden», hvor man haabede endnu at træffe paa Efterkommere af de første nordiske Kolonister. P. blev stillet i Spid-

sen for Expeditionen og udnævnt til Gouvernør i Grønland. I Foraaret 1728 drog han afsted med en Garnisonsstyrke paa o. 40 Mand Infanteri og Artilleri. Ogsaa Heste blev der givet ham med; man troede nemlig, at Østerbygden havde ligget paa Østkysten af Landet, og vilde søge at naa der hen tværs over dette. Hestene døde imidlertid, og P. var ogsaa snart paa det rene med, at Sagen ikke kunde gribes an paa den Maade. Til Fods og bærende Proviant for 8 Dage begav han sig selv tiende paa Vej og var den første Evropæer, der naaede op paa Indlandsisen; de Vanskeligheder, der her mødte ham, kunde han imidlertid ikke overvinde, og han vendte saa tilbage ad en anden Vej. I det hele søgte P. med en ærlig Vilje at løse den ham betroede Opgave, men der var ikke stort at udrette for ham, tilmed da han ikke var nogen betydelig Mand og i flere Henseender arbejdede under meget vanskelige Forhold. Allerede Frederik IV kaldte derfor Expeditionen tilbage. 1731 vendte P. hjem, og der blev ikke tiere sendt Gouvernør eller Garnison til Grønland.

1742 blev P. ansat som Kommandant i den lille Korsør Fæstning, i hvilken Stilling han 1746 fik Oberstlieutenants, 1758 Obersts Karakter og døde 26. Maj 1762. Han var sidste Mand af sin Slægt. 18. Okt. 1719 havde han ægtet Else Cathrine Lund (f. 14. Maj 1699 † 25. April 1764), Datter af Sognepræst til Skyum og Hørdum i Thy Peder Nielsen L.

Tilskueren VI, 482 ff. H. Egede, Relation ang. d. grønl. Mission.

H. W. Harbou.

Pors, Mads, —1618, Præst, er født i Horsens og Søn af Borgmester Anders Madsen († 1601) og Anne Olufsdatter Staby, en Raadmandsdatter fra Ribe. I sine sidste Studenteraar skal han have studeret i Udlandet, men opholdt sig 1584 i Horsens, hvor han maaske var Lærer ved Latinskolen, blev Rektor 1585 i Ribe, 1590 i Horsens og 1592 i Bogense, men efter gjentagne Klager fra Byraadet blev han allerede 1593 afsat paa Grund af Forsømmelser i Skolegjerningen. Han tog derefter Ophold i Ribe. Han synes dog at have været en vel begavet Mand, der gjerne gav sig af med videnskabelige Sysler. Allerede som Rektor i Ribe havde han udgivet latinske Kjærnesprog uddragne af Saxo, vistnok til Skolebrug, og under et Ophold i Frankfurt a. M. 1594 udgav han en latinsk-dansk Ordsamling (kun Substantiver), til Dels sammenstillet med tilsvarende græske og ledsaget af et dansk Ordregister, som endnu

har Betydning for Sprogforskningen. Skriftet var tilegnet Christian IV. 1595 blev han Sognepræst ved Ribe Domkirke. Han var i høj Grad trættekjær og laa i uendelig Strid med sin Slægt, især om Arvesager. 1616 blev han afsat, fordi «han havde gjort det, som en Sognepræst og Guds Ords Tjener ikke sømmer eller anstaar». Hermed sigtes vistnok til en Strid, han havde haft med Præsten N. Glud ved St. Cathrine Kirke (s. VI, 110). Siden drev han Studehandel, hvorved han kom i stor Gjæld. Han døde i Nov. (?) 1618. 26. Nov. 1592 havde han ægtet Anne († o. 1641), Datter af Raadmand Peder Baggesen i Ribe. Med hende arvede han en stor Gaard, der efter ham blev kaldt Porsborg.

Kinch, Ribe Bys Hist. II, 238 ff.

S. M. Gjellerup.

Pors, Stig, o. 1498—1556, af en laalandsk Adelslægt fra Øllingsø, var utvivlsomt bestemt til den gejstlige Vej og immatrikuleredes ved Universitetet 1519, men efter at han havde studeret i Wittenberg 1523—25, maatte vel al Tanke om gejstlig Befordring foreløbig opgives. Han blev dog efter sin Hjemkomst anbragt som «Skriver» hos Biskoppen af Roskilde; 1531 indtog han en lignende Stilling paa Koldinghus. Efter mindre Forleninger (Gaverslund Kirke 1531, Almind Sogn 1533) blev han 1540 Lensmand paa Lundegaard og Stiftslensmand i Skaane, hvad han vedblev at være til sin Død. Noget forinden denne Udnævnelse var han bleven Ærkedegn i Roskilde, og hertil kom senere et Kanonikat i Lund og et Vikarie i Aarhus. Han døde ugift 8. Okt. 1556 i Roskilde i sit 59. Aar.

C. F. Bricka.

Porsanger, Anders, 1735—80, Præst, den eneste af Finnefolket, der har beklædt gejstligt Embede, er født i Kjelvik af Forældrene Anders Henriksen og Beret Mortensdatter. Han vakte Opmærksomhed hos Præsten Ole Hjerild og hos Biskop Nannestad, der anbragte ham hos Professor Knud Leem (X, 159) under hans Arbejde med den lappiske Ordbog. 1752 kom han i Throndhjems Latinskole, hvorfra han deponerede 1758. Han fik Attestats 1761 og blev 1762 ansat som Missionarius ordinatus i Varanger. Man havde imidlertid Brug for ham i Throndhjem, og 1764 blev han udnævnt til Præst ved Hospitalet og Adjunkt ved Seminarium Lapponicum. Han blev Leem en besværlig Medhjælper ved sit Egensind og sin «ufordragelige Bondestolthed». Han kunde ikke komme til rette med det civiliserede Livs Krav, hvoraf fulgte Pengeød, Bitterhed

og højst uforbeholdne Udtalelser til Regeringen om sin egen Uundværlighed. Hans Tanker i denne Retning bleve ikke mindre, da han 1770 blev kaldt til Kjøbenhavn for at give Oplysninger i Anledning af Hells og Sainovics Afhandling om Ligheden mellem det ungarske og det lappiske Sprog. I sin Betænkning fortæller han, at han maatte danne sig sin «egen Skrivemaade», da han som Missionær maatte skrive sine Prædikener. Samtidig indgav han Forslag til Seminariets Flytning til Kjøbenhavn med ham selv til Bestyrer og Præst ved Waisenhuset. Dette blev der intet af, men han maa have været heldig hos Struensee, da han vidste at skaffe sig kongeligt Løfte om det resid. Kapellani ved Thronhjems Domkirke, som han ogsaa fik 1771. Men Menigheden vilde ikke have ham, og den fandt Støtte hos Biskop Gunnerus, bag hvis Ryg Udnævnelsen var sket. Biskoppens Forestilling, hvori han anbefaler, at P. ansættes i Finmarken, havde sin Virkning. Kapellaniet blev strax besat med en anden, Provst Weldingh paa Vadsø blev Hospitalspræst og P. — for Formens Skyld? — 3. Jan. 1772 suspenderet. Ulykken gjorde ham ydmyg, og der var naturligvis intet til Hinder for hans Udnævnelse til Sognepræst paa Vadsø i Maj 1772. 1777 blev han Provst i Østfinmarken. Om hans Virksomhed her høres intet uden dette, at han, der som Missionær prædikede i Finnernes Modersmaal, nu prædikede for dem ved Tolk. 1780 rejste han til Kjøbenhavn med sin Hustru og sine 3 Børn, men Fartøjet forliste uden for Risør 10. Okt. 1780, og samtlige omkom. Gift 12. Nov. 1764 med Anna Catharina Hagerup, Datter af Pakhusskriver Olsen i Finmarken.

Erlandsen, Geistligheden i Tromsø Stift S. 34.

D. Thrap.

Porse, Bo, † 1424, s. Bo (II, 453).

Porse, Knud, —1330, en Frænde af Kongemorderen Peder Porse (s. ndfr.), opholdt sig i Erik Menveds sidste Aar som landflygtig i Sverige paa den Tid, da Kong Magnus Birgersen havde fængslet sine 2 Brødre, Erik og Valdemar, og hele Landet rejste sig for at befri Hertugerne, siden for at hævne deres Død i Fængselet. K. P. vandt sig her et Navn ved at slaa Kongens Tropper, saaledes at Birger maatte flygte over til Gulland; i det Tog ind i Skaane, hvormed Svenskerne i Efteraaret 1318 straffede Erik Menved for den Støtte, han havde ydet sin Svoger, tog han ogsaa Del og medbeseglede den Stilstand i Roskilde, der bragte Fred mellem

Rigerne. Aaret efter var han som svensk Rigsraad i Oslo for at afslutte den Union mellem Norge og Sverige, der foranledigedes ved, at Hertug Eriks Søn Magnus (Smek) fik Kronen i begge Lande.

Under den lille Konges Mindreaarighed havde hans Moder, Enkehertuginde Ingeborg, stor Indflydelse, og hun opholdt sig de første Aar mest paa Varberg Slot i Nørrehalland, hvorpaa Hertug Erik havde haft Lensbrev baade af den danske og den norske Konge. Her sad som Hovedsmand netop K. P., og der synes hurtig at have udviklet sig et Kjærlighedsforhold mellem den unge Enke og den hallandske Adelsmand, hvis Skjønhed Samtiden roser i høje Toner, og hvis Ærgjerrighed snart skulde træde klart frem. Det er sikkert ham, der staar bag ved Hertuginde, naar hun nu træder i sin Mands Spor og søger yderligere at udvide de af ham vundne Lande paa Danmarks Bekostning. Her havde Christoffer II afløst sin Broder som Konge, og mod ham sluttedes nu et Forbund mellem Ingeborg og Fyrst Henrik Løve af Meklenborg; Yderved fik kun at vide, at der i Juli 1321 aftaltes et Ægteskab mellem Henriks ældste Søn, Albrecht, og Ingeborgs lille Datter Euphemia, men dertil sluttede sig hemmelige Planer til et Angreb paa Skaane. Ved alle disse Forhandlinger spillede K. P. Hovedrollen, og Aaret efter drog han selv til Tyskland for at hente den Krigshjælp, Meklenborgeren havde lovet; han sluttede dertil Forbund med en anden dansk landsforvist, Erik Menveds forhenværende Drost Niels Olufsen Bild (II, 196). Angrebet fandt ogsaa Sted, og man trængte frem lige til Lund; noget synderligt kom der dog ikke ud af det hele. Baade det norske og det svenske Rigsraad havde allerede forud erklæret sig bestemt mod den Æventyrpolitik, der blev drevet fra Varberg, og mod de «udenlandske Ynglinger», til hvis Raad Hertuginde havde lyttet; nu udelukkedes Ingeborg ligefrem fra Regeringen i Norge, og det svenske Rigsraad førte endog en aaben Fejde mod K. P., indtil det i Juni 1323 i Skara med ham sluttede et Forlig, hvis Vilkaar vi dog ikke kjende. 1326 blussede Striden op paa ny, og Rigsraadet erklærede nu, at K. P. skulde forlade Sverige.

Netop ved denne Tid aabnede der sig fortræffelige Udsigter for den unge Ærgjerrighed paa andre Kanter. I Danmark havde Misnøjen med Christoffer II ført til aaben Opstand, og Stormændene havde kaldt Grev Gert af Holsten til Hjælp; K. P. skyndte sig at slutte sig til de forbundne, og den Hjælp, han bragte dem, blev

rigt lønnet. Da den slesvigske Valdemar var blevet Konge (1326), forlenede han K. P. med Hertugdømmet Halland med Samsø, de samme Lande, som Christoffer II havde haft før sin Tronbestigelse, og knyttede dertil snart store Besiddelser i det nordlige Sjælland med Slottene Kalundborg, Holbæk og Søborg. Nu havde han hævet sig op i Højde med Hertuginde Ingeborg, og 15. Juni 1327 stod deres Bryllup paa Konghelle Slot.

I 1329 førtes Christoffer II tilbage til Danmark af sin Halvbroder Johan den milde, der skaffede ham Adgang til Vordingborg Slot; Folkets Had til Kongen var dog stadig saa stærkt, at Kongen snart fandt sig indesluttet af en Hær fra Sjælland. Ogsaa Øens Herremænd vare mødte, og de anførtes af K. P.; men de holdt sig tilbage fra Kampen, Bønderne bleve slagne, og K. P. forligede sig med den hjemvendte Konge. Han fik Stadfæstelse paa alle sine tidligere Len og vandt endda et nyt Hertugdømme til, i det han fik arvelig Forlening paa Estland. Han naaede dog ikke at tage dette Land i Besiddelse, da han døde i Kjøbenhavn allerede 30. Maj 1330; efter et løst Rygte skal han være bleven forgivet.

Den tarvelige Overlevering tillader os kun at skimte K. P.s Billede, ridderlig og dristig, ærgjerrig og hensynsløs. Hanseaterne klagede meget over, hvad der i hans Tid foregik fra Varberg af Overgreb og Røverier, og Aarbøgerne fortælle, hvor grumt han i 1329 hærgede rundt om paa Sjælland med Vold og Brand. I denne Tid, da det danske Rige bragtes sin Undergang nær, naaede han videre end nogen af sine Standsfæller; medens det ellers var udenlandske Fyrster, der erhvervede de danske Lande og tilbagetrængte de indfødte Stormænd, opnaaede K. P. en virkelig fyrstelig Stilling og gjorde en Kongedatter til sin Hustru.

Hertuginde Ingeborg overlevede længe K. P. og beholdt lige til sin Død (o. 1360) en Del af hans danske Besiddelser. De havde i deres Ægteskab 3 Børn, Sønnerne Hakon og Knud, der 1349 faldt som Ofre for den sorte Død, og Datteren Birgitte, der ægtede den norske Stormand Jon Hafthorsen.

Møller, Bidrag t. Hallands hist. I, 49 ff.

Kr. Erslev.

Porse, Peder, —1286—, en hallandsk Adelsmand, opholdt sig i Erik Glippings Tid som landsforvist i Sverige. Da der her udbrød Strid mellem Kong Valdemar Birgersen og hans Broder Magnus, stod P. P. paa den sidstes Side, og ved Kongsgaarden Ettaka slog han en Skare af sine Landsmænd, som Kong Erik

havde sendt Svenskekongen til Hjælp (1277). Han havde ogsaa støttet Magnus med Penge, og for at faa Gjælden betalt skal han have taget selve sin nye Herre til Fange, da denne en Gang besøgte ham; han fik saa Lødøsehus i Pant. Siden er han vist kommet tilbage til Danmark, og efter Erik Glippings Drab hørte han til de 9 Mænd, der 1287 udlagdes som skyldige i Kongemordet. Han drog derefter ligesom de andre fredløse til Norge og nævnes med i det Værnebrev, som den norske Konge s. A. udstedte for de fordrevne. Snart efter er han dog vistnok død, og den P. P., som Erik Menved 1313 gav sit Venskab, er rimeligvis forskjellig fra ham. — I en Aarvog siges det, at en Broder af P. P. var med ved Kongemordet; hvis det er rigtigt, kan det knap være andre af de 9 end Niels Knudsen, og man har formodet, at denne var Fader til Knud Porse (s. ovfr.), som 1324 kalder en Margrethe Pedersdatter Pors' Fader sin Onkel.

Möller, Bidrag t. Hallands hist. I, 62.

Kr. Erslev.

Posselt, Johannes Friedrich, 1794—1823, Astronom, fødtes 7. Sept. 1794 paa Før som Søn af Sognepræst Chr. Fried. P. († 1819), gik i Skole i Pløen og studerede i Kjøbenhavn, senere i Göttingen, hvor han 1817 blev Dr. phil. 1819 blev han Professor i Mathematik og Astronomi ved Universitetet i Jena, hvor han døde 30. Marts 1823. Blandt hans Skrifter ere «Theoriæ præcessionis æquinociorum specimen» og «De problemate in motu corporum cælestium in orbitis valde excentricis solem ambientium gravissimo», der begge i 1814 bleve prisbelønnede af det danske Videnskabernes Selskab og bestemte til Optagelse i dets Skrifter.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXVI.

C. F. Pechüle.

Posselt, Moritz Conrad Friedrich, 1805—75, historisk Forfatter, født 14. April 1805 paa Før, var en Broder til ovennævnte Professor J. F. P. Han studerede Theologi og Filosofi i Kiel og tog siden til Dorpat, hvor han 1834 blev antagen til Privatdocent i Filosofi. I 1839 udgav han her en Haandbog i Filosofiens Historie. Med særlig Interesse studerede han Peter den stores og hans samtidiges Historie og udgav bl. a. «Peter der Grosse u. Leibnitz» (Dorpat og Moskov 1843) og en omfattende Levnedbeskrivelse af Franz Lefort (Frankfurt a. M. 1866). P. blev russisk Statsraad og Overbibliothekar ved det kejserlige Bibliothek i St. Petersborg og døde i Wiesbaden 19. Marts 1875.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

G. L. Grove.

Potenza, Michel Angelo, 1723—1800, Syngemester, kom til Kjøbenhavn 1768 som Tenorist ved et i Italien af Kapelmester Scalabrini engageret Operaselskab og gjorde Lykke i de komiske Operaer af Piccinni, Guglielmi o. a., som opførtes dette og de nærmest følgende Aar, først under Scalabrinis, dernæst under Sartis Ledelse. N. K. Bredal fremhæver hans «ypperlige Methode», og det var vel Hensynet til denne, der bevirkede, at P. ved Oprettelsen af den danske Syngeskole i 1773 blev antagen til at forestaa Uddannelsen af Elevernes Stemmer. Han lagde fortrinlig Vægt paa Tonedannelsen og den naturlige, udtrykfulde Sang, hvorimod det bebrejdedes ham, at han forsømte det mere bravourmæssige. Skjønt han ikke var nogen særlig god Lærer, lykkedes det ham dog i forholdsvis kort Tid at tilvejebringe et dansk Syngespilpersonale, der ikke blot var brugbart, men talte virkelig fortræffelige Kræfter i sin Midte, saa at man i 1778 kunde afskaffe den italienske Opera. Han var almindelig afholdt og bevarede en usvækket Interesse for sin Kunst, indtil Døden ramte ham paa Theatret under Opførelsen af «Vinhøsten» 13. Marts 1800. P., der blev 77 Aar gammel, havde i 1780 faaet Rang som Kancelliraad. En Datter af ham, Anna P., sang i den italienske Opera i Kjøbenhavn 1777—78.

Overskou, Den danske Skueplads III. Musikforeningens Festskrift I.

V. C. Ravn.

Potter, Thomas, 1746—1811, Industridrivende og Handlende, er formentlig født i Skotland og maa ung være kommen her til. 1769 fik han Bevilling til paa Appelbys Plads at anlægge «et Smelteværk for alle Slags Façons af Jærngryder at støbe» og kom herved til at gaa i Spidsen for Danmarks Jærnstøberi. 1771 udvidedes Bevillingen, saaledes at han fik Lov til at gjøre alle Slags Messing- og Jærnarbejder, smeddede saa vel som støbte, og han var tillige Handelsmand. Han støbte Gryder, lavede Søm og smeddede Ankere, men exporterede ogsaa til Ost- og Vestindien. Han nævnes mellem de «Grosserere i Kjøbenhavn, som ikke ere i Grosserersocietetet». Han døde 12. Okt. 1811 «efter nogle Aars tiltagende Nervesvaghed». Han var 3 Gange gift: 1. (20. Marts 1782) med Gertrud Marie f. Spengler (f. 1. Jan. 1762 † 1. Avg. 1785), Datter af Kunstkammerforvalter Lorentz S.; 2. (1. Marts 1789) med Inger Marie f. Wismer († 19. Marts 1789); 3. (3. Marts 1794) med Inger Dorothea f. Hertz, der overlevede ham.

Iris og Hebe 1808, I, 180. Rawert, Danm.s industr. Forhold S. 159. C. Nyrop, J. F. Classen.

C. Nyrop.

de la Pottrie, Ferdinand Vilhelm du Val, o. 1696—1768, Officer. Jacques du Val de la P., en huguenottisk Adelsmand fra Alençon, traadte efter Ophævelsen af det nantiske Edikt 1683 i dansk Tjeneste og faldt 1704 ved Høchstедt som Oberst og Kommandør for den danske Gardebataillon, der hørte til Hjælpetropperne. Hans Søn F. V. du Val de la P. blev kort efter Faderens Død, kun 8 Aar gammel, sat i Fændriks Nummer ved Prins Georgs Regiment, 1713 Sekondlieutenant, 1716 Premierlieutenant og s. A. forsat til Garden, 1720 Kapitajn ved Dronningens Livregiment, 1735 karakt. Oberst, 1738 Chef for Marineregimentet (fra 1741 bornholmske Regiment), 1753 Generalmajor, 1759 Generallieutenant, 1760 hvid Ridder, 1761 Kommandant i Rensborg. Faa Maaneder efter denne sidste Ansættelse tog han sin Afsked. P. havde som Generaladjutant hos Generalmajor Scholten deltaget i den polske Tronfølgekrig 1734—35, hvor Danmark stillede et Hjælpekorps til Kejserens Raadighed, og som Regimentschef i den Expedition, som Danmark 1741 sendte til Understøttelse for Hannover; han blev ogsaa flere Gange benyttet til særlige Sendelser til Udlandet. Han døde 24. Maj 1768 i sit 72. Aar og havde været 2 Gange gift: 1. med Regitze Sophie f. Baronesse Gùldenchrone (f. 1707 † 1736), Datter af Vilhelm Baron G. til Aastrup, og 2. med Susanne f. de Loron de Thorat.

H. W. Harbou.

Pouch, Ludvig, 1620—81, Læge, Søn af Westfaleren Apotheker og Raadmand i Ribe Johan P. († 1659) og hans 2. Hustru, Margrethe Lydiksdatter († 1646), var født 14. Okt. 1620, nød Undervisning først i sin Fødebys og siden i Hamborgs Latinskole, studerede en Tid ved Kjøbenhavns Universitet og begav sig derefter udenlands. Paa 7. Aar færdedes han i Nederlandene, Frankrig, Italien og Tyskland og erhvervede 1646 i Padua den medicinske Doktorgrad. Efter sin Hjemkomst blev han 1649 ansat som Provinsialmedikus i Ribe med Lønning af et Kanonikat ved Domkirken, hvortil senere føjedes forskellige Skattebegunstigelser. Snart efter ægtede han Mag. Anders Romdrups Enke Dorthe, en Datter af Mag. Søren Andersen Vedel; med hende fik han Gaarden Taarnborg eller Blaagaard, den senere Bispegaard. Hun døde 17. Jan. 1673, 52 Aar gammel, og P. søgte sig snart en ung Hustru i en Datter af Biskop P. Kragelund (IX, 447), Elisabeth (f. 28. Marts 1652), til hvem han selv havde staaet Fadder; kun faa Aar varede dette Ægteskab, da P. efter et Par Aars Lidelser af Stensmerter bort-

kaldtes 18. April 1681. Hans Enke ægtede P.s Efterfølger, Dr. Bernhard Omeis († 1694), hvem hun overlevede i mange Aar.

P. var utvivlsomt en dygtig og anset Mand, der spillede en vis Rolle i sin By, hvor han synes at have ført et behageligt Liv under gode Forhold, optaget af sin Praxis og sine Studier, hvilke dog kun satte svage Spor i Litteraturen. I sin smukke, gamle Gaard samlede han sig et vel forsynet Bibliothek, der ogsaa indeholdt haandskrevne Sager, og i Lighed med andre af den Tids lærde havde han sit Musæum, rigt paa Naturalier af alle Slags, Kunstsager, Mønter og Kuriositeter. Som Exempel paa hans flersidige Interesse kan anføres, at han samlede en stor Mængde danske Ordsprog. Fra sit rolige Liv i den afsides By kaldtes P. én Gang frem paa en større Skueplads, da han 1660 som en af Domkapitlets Repræsentanter mødte paa Rigsdagen i Kjøbenhavn, hvor han synes at have optraadt som en af de mest energiske Forkæmpere for Hævdelsen af Stændernes Ret i den nye Forfatning, der skulde gives. Hans Optegnelser om Begivenhederne paa Rigsdagen ere af ikke ringe Betydning for disses Forstaaelse.

Møller, Cimbria lit. I. Kinch, Ribe Bys Hist. II. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen I, 541. Hist. Tidsskr. 5. R. VI. *G. L. Wad.*

Poul, —1369, Biskop i Aarhus, var Ærkedegn, da han o. 1353 af Kapitlet valgtes til Biskop Svends Efterfølger; han blev indviet af Ærkebispens i Lund, men søgte dog for Sikkerheds Skyld tillige Pavens Stadfæstelse (1356). Som Biskop overværede han 1354 et stort Danehof i Nyborg, der bragte Forsoning mellem Valdemar Atterdag og hans Undersaatter; Aaret efter var han med til at skaffe Kongen Forlig i Anledning af den Mistanke, der var rejst mod ham for Del i Drabet paa Adelsmanden Hr. Niels Eriksen. Ogsaa paa Danehoffet i Kalundborg 1360 var P. tilstede, men ellers vides der intet nærmere om hans Levned. Han døde 1369.

Kr. Erslev.

Poulsen, jvfr. Pålsson og Paulsen.

Poulsen, Alfred Sveistrup, f. 1854, Præst. P. er født 14. Jan. 1854 i Roskilde; hans Forældre vare Manufakturhandler Janus Christian P. og Hanne Lemmine Marie f. Sveistrup. Han blev Student fra Roskilde 1871 og theologisk Kandidat 1878. Med offentlig Understøttelse foretog han en 2aarig Studierejse i Udlandet, med længere Ophold i Rom, Neuchatel, Erlangen og Leipzig. 1880 blev han Præst ved St. Hans Hospital og Medhjælper hos Dom-

provsten i Roskilde; 1883 beskikkedes han til Slotspræst i Kjøbenhavn. For en Afhandling om «Det gamle Testamente i Christi Taler» erhvervede han sig 1886 den theologiske Licentiatgrad, hvilken han senere har benyttet til som Privatdocent at holde Forelæsninger. Han er Sekretær i det danske Bibelselskab (fra 1885) og har her udfoldet et betydeligt Arbejde for at udvide dets Virksomhed; 1890 blev han Formand for den danske Israelsmission. Efter Forslag af det kirkelige Raad overdroges det ham og Professor J. L. Ussing (1892) at foranstalte en revideret Oversættelse af det nye Testamente; den udkom 1895 og, paa ny revideret, i 1897, men er hidtil ikke bleven approberet. P. var imidlertid (1896) bleven kaldet til Domprovst i Roskilde og Provst for Sømmevoldborg Herreder. Han er senere bleven Censor ved theologisk Examen og Medlem af Bestyrelsen for «Allgemeine evangelisch-lutherische Conferenz». — I Aarene 1888—93 var P. dansk Medarbejder af «Kirkelig Litteraturtidende for de skandinaviske Lande». Han har desuden udgivet et Par Prædikensamlinger («Fra Gethsemane til Emmaus», 1889, og «Prædikener, holdte i Christiansborg Slotskirke», 1896) og er Forfatter til: «Den jødekristelige Bevægelse i Sydrusland» (1886); «Fra Kampen om Mosebøgernes Ægthed» (1890); «Jesu Barndom og Ungdom; i Anledning af Henning Jensens kritiske Angreb» (1891); «Philip Melanchthon i Aaret 1521» (1897) samt til forskellige Prædikener og Taler. — 25. Febr. 1881 ægtede han Karen Marie Gude (f. 11. Jan. 1853), Datter af Domprovst L. J. M. G. (VI, 274).

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 279. Indbydelsesskr. t. Universitetets Reformationsfest 1886 S. 79.

V. Schousboe.

Poulsen, Andreas Benjamin, 1726—64, Præst, blev født i Kjøbenhavn af ubekjendte Forældre 7. Maj 1726. Efter 5 Aars Undervisning i Roskilde Skole blev han Student 1746 og tog 1752 Attestats. 1754 blev han Alumn paa Borchs Kollegium, men udnævntes Aaret efter til Præst i Gjerslev ved Slagelse. 1758 forflyttedes han til Kongens Lyngby. Han har dog næppe tiltraadt dette Embede; thi 2 Maaneder efter udnævntes han til Præst i Gjentofte. Her fra kom han 1762 som Slotspræst til Frederiksborg, men døde allerede 4. Nov. 1764, kun 38 Aar gammel og efterladende sin Hustru, Christina P., i fattige Kaar. P. hørte til sin Tids Skjønaander og var et af de første Medlemmer af de skønne Videnskabers Selskab. Hans første Vers udkom i hans Studenter-

tid og var fremkaldt ved Dronning Louises Død. 1753 udgav han en ikke uheldig Oversættelse af Juvenals 13. Satire, dediceret Luxdorph. Ved Holbergs Død skrev han Mindedigt over ham i «Lærde Tidender». Paa Biskop Harboes Opfordring oversatte han Gellerts Læredigt «Der Christ». Studenten Jac. Lund (X, 431) var imidlertid kommen ham i Forkjøbet med en lignende Oversættelse, og i det hele taget var der en besynderlig Væddestrid mellem disse tvendes digteriske Virksomhed, i det de gjentagne Gange konkurrerede med ensartede Arbejder. Men P. stod i betydeligt Ry som Digter og nævnes i Datidens Breve som «vor berømmelige Poet». Johs. Ewald kalder ham «en Mand af Geni» og opmuntredes i sit Digterkald af denne sin Velynder.

Rahbek og Nyerup, Den danske Digttekunsts Hist. IV, 449 ff.; V, 83 ff. Nyerup, Suhms Levnet S. 196. 211 f. J. Ewalds Saml. Skr. VIII, 149. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Poulsen, Christen, —1575, Klosterforstander. Om denne Mands Ungdom vide vi kun, at han tidlig indtraadte i Benediktinerordenen, og at han i en forholdsvis ung Alder kom til at indtage den fremragende Plads som Prior i St. Knuds Kloster i Odense, samme Aar (1529), som Biskop Jens Andersen (Beldenak) nedlagde sit Embede, og Knud Gyldenstjerne som «Electus» kom til at styre det vidtstrakte Odense Stift. Det var vanskelige Tider, der nu oprandt for Klostrene; men næppe er der nogen af de gamle Klosterforstandere, der har klaret sig bedre end C. P. Saa længe der var Mulighed for at hævde Klosterets gamle Orden, stræbte han at opretholde den vante Messelæsning og anden Klosterskik. De store Krav, som de vekslede Magthavere stillede til Klosteret i Retning af Ydelser til Statsfornödenheder, søgte han at tilfredsstille, i det han dog stadig som en tro og aarvaagen Husholder stræbte at holde Klosteret oppe under de vanskelige Forhold. Hans Duelighed og Retskaffenhed maa have vundet almindelig Anerkjendelse; thi skjönt det ikke kunde blive skjult, at han nødig saa den nye Tingenes Orden indført, der maatte føre til Klosterets Sekularisering, saa beholdt man ham dog som Forstander for Stiftelsen og dens vidtstrakte Gods. C. P. blev derfor ogsaa efter Omvæltningerne i sin Stilling, der satte ham under væsentlig samme Vilkaar som en af Kronens Lensmænd, medens han tillige ledede det til Klosterets Avlsgaard knyttede Landbrug og var Husfader for den talrige Kreds af Skolepeblinger, Hørere, udtjente Præster

og andre Pensionister, der lidt efter lidt, som de gamle Klostermænd døde eller fik anden Virksomhed, kom til at optage deres Plads, ikke at tale om en hel Stab af Haandværkere, der var i Klosterets Tjeneste. Det havde været svært nok for C. P., da han 1532 efter Frederik I's Befaling maatte lønne Reformatoren Jørgen Jensen Sadolin af Klosterets Midler og bispise ham ved dets Bord; og da den samme Mand siden som Stiftets evangeliske Superintendent stillede det Krav, at Klostermændene skulde aflægge deres «Krans og Krone» (Tonsur), saa gik det Prioeren nær til Hjærte; men han bøjede sig, og Forholdet blev siden godt mellem de 2 nævnte Mænd.

C. P. overlevede Reformationen i mange Aar og var sikkert den længstlevende af de Klosterforstandere, der havde gennemlevet hin Tids Kampe. Efter at Frederik II havde bestegit Tronen, sendte den gamle Prior ham til Foræring en Bog med kunstfærdige Afbildninger af 500 «Billeder og Vaabener», der vakte Kongens levende Glæde og indbragte Giveren en varm Taksigelse. 1572 tog C. P. sin Afsked, men forblev dog i sin gamle Bolig under sømmelige Vilkaar til sin Død, 16. Avg. 1575. Hans Brevbog, der giver et godt Billede af Mandens hele Færd, er endnu bevaret.

Danske Mag. II, 65 ff.

H. F. Rørdam.

Poulsen, Christian Emil, f. 1842, Skuespiller. Emil P. er født i Kjøbenhavn 9. Juli 1842 som ældste Barn af Postbud Hans P. (f. 19. Avg. 1807 † 10. Sept. 1865) og Sophie Poulina f. Henckell (f. 24. Febr. 1819 † 14. Sept. 1888). Faderen, der var en indvandret Bonde fra Landsbyen Tved paa Fyn, havde ingen større Fornøjelse end Theatret, og der er næppe Tvivl om, at han har ejet virkelig dramatisk Fremstillingstalent. Det varede da heller ikke længe, efter at E. P. var bleven Student (1860), inden hans dramatiske Fædreearv ytrede sig, dog fandt den i nogle Aar Tilfredsstillelse i Studenterkomedier, men lidt efter lidt voxede den over Hovedet paa den klassiske Filologi, som P. havde valgt til sit Brødstudium, og 16. April 1867 debuterede han paa det kongl. Theater som Holbergs Erasmus Montanus. Udførelsen var overtænkt og gjen-nemarbejdet, Opfattelsen ny og selvstændig, om end i det Ydre paavirket af Marstrands Erasmustype: Udseendet og Bevægelserne kjendetegnede den pedantiske stuelærde, Stemmen galede af Dispu-terelyst og Selvgodhed.

Efter Erasmus fulgte Elskerrollen Grev de Bussières i «De

utrøstelige», og hvad hin havde skjult, aabenbarede denne: P.s personlige Fortrin, hans smuktformede Ansigt, hans varme Blik hans elskværdige Smil, hans kjonne, bløde Stemme, hans dannede, tilbageholdne Væsen, kort sagt en højst sympathetisk Personlighed. Denne gjorde ham i en Aarrække selvskreven til Repertoirets klassiske som moderne Elskere og andre Ungersvende; spillede P. maaske nok i disse Roller undertiden, især ved hyppige Gjentagelser, næsten helt paa sin Person, gave hans rene Højdansk og fine Sprogbehandling altid Figuren en poetisk Tone. Blandt P.s unge Roller træde Bertran de Born (1872—73), Ambrosius (1877—78) og Prinsen i «Der var en Gang —» (1886—87) særlig frem, ikke blot ved den usædvanlige Lykke, de vandt, men ogsaa fordi han i dem ligesom legemliggjorde de Egenskaber, der kjendte hans unge Mænd: i Bertran det uforsagte Mod, i Ambrosius den milde Følelsesfuldhed og i Prinsen af Danmark den fribaarne Stolt-hed. P.s kjækkeste og kjonnesten Ungersvend er vel nok Prins Henrik i Shakespeares «Kong Henrik IV»: Kammerat og Drikkebroder med Usselrygge og Sviregaster og dog ved sin Persons Adel den fødte Kongesøn.

Jævnsides med dette unge Repertoire har P. gennemspillet et stort Antal Karakterroller; disse lade sig dele i 2 Hovedgrupper: de fortidige og de samtidige. P.s Galleri af Fortidsskikkelser begynder med en Række Oehlenschlägerske gejstlige, Biskop Popo i «Palnatoke», Biskop Rudolf i «Dronning Margareta» og Sortebroder Knud i «Axel og Valborg»; han stræbte at særtægne disse Figurer i Maske og Gestus, og hans naturlige Tale styrede bort fra den hidtidige deklamatoriske Fremstilling, men Oehlenschlägers Ordrigdom trættede snart P., der som Kunstner er intet mindre end veltalende, og han vendte sin Interesse fra Oehlenschläger til Henrik Ibsen og Shakespeare. I den førstes «Kongsæmnerne» har P. skabt sin største Fortidsskikkelse: Bisp Nicolas (11. Jan. 1871); P. havde her omskabt sin Ungdom til denne visne Gamling, hvis Legeme syntes fortæret af den Hadets Ild, der luede i hans dybtliggende Øjne med det flakkende Blik, og saa fuldstændig havde han levet sig ind i Bispens krampagtige Strid for Livet mod Dødens haardere og haardere Anfald, at han i Bispens Maade at gaa og tale paa anskueliggjorde denne stadige Vexlen mellem Viljens Anspændelse og Slappelse.

Aaret efter udførte P. sin første Karakterrolle hos Shakespeare, Jachimo i «Cymbeline», sikkert med rette som en overmodig Laps;

den følgende Sæson (1872—73) gav P. sig i Lag med Shylock i «Kjøbmanden i Venedig», som han i Aarenes Løb har uddybet indtil Hadets grummeste Hævngridskhed og Selvbefredelsens bitreste Sammenbrud. I hans øvrige Shakspearerepertoire træder Macbeth særlig frem, ikke ved Krigerens Manddomskraft, men ved det Dødens brustne Blik, hvormed Macbeth fattede Afstanden mellem sin Sjæls Styrke og sit Legemes Kræfter. Endnu har P. spillet adskillige Roller hos Shakspeare, men trods smukke og rige Enkeltheder satte ingen af disse, hverken Romeo (1873—74) eller Hamlet (1883—84), Skjel i hans Kunst. Ogsaa Molière indtager en betydende Plads i P.s fortidige Repertoire, særlig træder hans Fremstilling af Tartuffe og Jupiter (i «Amfitryon») i Forgrunden, 2 Sider af Mandens Elskovsdrift: den gridske Liderlighed i Tartuffes jordbundne Lavhed og det bydende Begjær i Jupiters olympiske Ophøjethed. Til P.s Fortidsgalleri høre fremdeles bl. a. Kreon i «Antigone», Flose i «Asgerd» og Vølund Smed i Drachmanns Melodrama; den første viser i sine rene Linjer og antike Klarhed Kunstnerens store Formsikkerhed, de 2 andre, hver paa sin Vis, hans Tales Gjennemsigthed: Flose dens stilfærdige Myndighed og dæmpede Sørgmodighed, Vølund dens dragende Magt og stolte Herskertone. Endnu kan her nævnes P.s fantasirige Erik Glipping i Heises Opera «Drot og Marsk».

Medens P. i den hidtil omtalte Gruppe af sine Karakterroller hyppig forenkler Personernes Sjælsindhold, i det han forstørrelser Hovedkaraktertrækket eller mægtiggjør et enkelt mindre Træk paa de øvriges Bekostning, viser han sig i sine moderne Roller som en fuldendt Mester i at spille paa flere Strænge, og han balancerer med Sikkerhed paa den haarfine Skillelinje mellem den bevidste Løgn og den ubevidste Frase. Blandt de Forfattere, der have haft Betydning for P. i hans moderne Repertoire, indtager Henrik Ibsen Førstepladsen. P. har indtil Fuldkommenhed truffet Tonen i dennes Samfundssatire, i Fremstillingen af Konsul Bernick i «Samfundets Støtter» og af Advokat Helmer i «Et Dukkehjem», 2 Sider af samme national-liberale Bedsteborgertype: den første som offentlig Personlighed med den svungne Tale, den anden inden for Hjemmets 4 Vægge som æstetiserende Skjønhedsdyrker. Med ubarmhjærtig Klarhed blottede P. Brutaliteten og Egenkjalrligheden bag begge blanker Hæderlighed og løftede Elskværdighed; senere har han gennemført indtil Grusomhed denne Satire over Manden med Hjærtet paa Tungen i sin Fremstilling af Hjalmar Ekdal i «Vild-

anden», hvor han viste paa samme Tid den nøgterneste Menneske-dissekering og den fantasirigeste Skaberevne. I Ibsens 2 seneste Skuespil har P. med gribende Inderlighed tegnet 2 Sorgens Billeder: af den stille Smerte over det mistede Barn i «Lille Eyolf» og af den hvileløse Græmmelse over det ufuldbragte Livsværk i «John Gabriel Borkman». I sit øvrige moderne Repertoire har P. lagt en sjælden Alsidighed for Dagen: han har med Værdighed personliggjort Slægtstraditionen (Garman i «Garman & Worse»), og han har med kjøbenhavnsk Drilagtighed spottet over Familielivet (Arthur i «En Skandale»), han har staaet stærk som det samlende Midtpunkt (Johannes Ramseth i «Kong Midas»), og han er gledet stille bort i mild Resignation (Dr. Brandt i «Umyndige i Kjærlighed»), han har været den kloge Raadgiver (Gerner i «Kjærlighed») og den vindige Laps (Achille i «Christiane»), han har forbundet sin Overlegenhed med djævelsk Frækhed (Hertugen af Septmonts i «Den fremmede») og med ironiserende Elskværdighed (de Ryons i «Damernes Ven»).

Fra 1893—94 overtog P., der i Følge Finansloven for 1880—81 var udnævnt til kongl. Skuespiller, Sceneinstruktionen for det reciterende Skuespils Vedkommende, et Embede, hvori han allerede i Slutningen af 1873—74 havde vikarieret for Fru Heiberg. P., der selv uden Instruktion af nogen har arbejdet sig frem til den betydelige Kunstner, han er, synes i sin Instruktørgjerning ikke at tage sig særlig af de egentlige Skuespillere, hvorimod han har komponeret adskillige virkningsfulde Masseoptrin. Af Helbredshensyn har P. i Sæsonen 1898—99 maattet tage Orlov fra sin Theatervirksomhed.

P. er 2 Gange optraadt uden for Danmark: 1880 paa Bergens nationale Scene og 1882 paa Christiania Theater. — P. ægtede 17. Avg. 1871 Anna Augusta Vincentine Dorothea Margrethe Næser (f. 8. Marts 1849), Datter af Kapitajn i Søetaten Johan August Kjærulff N. (f. 1795 † 1857).

P. Hansen, Den danske Skueplads III. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 333 ff. Holbergs Komedier, Jubeludg., III. Illustr. Tid. XX, 171 ff.; XXXIII, 257 ff. 341 f. 345; XXXIX, 211 ff. Nationaltid. 25. Sept., 2. og 9. Okt. 1881. Nutiden IX, 145 f. «Samtidens» Henrik Ibsen Festskrift S. 255 ff. Brandes, Holberg og hans Scene S. 255 ff. *Arthur Aumont.*

Poulsen, Christian Marinus, 1818—85, Naturforsker, Nationaløkonom, Jærnbanedirektør, Søn af Skolelærer og Kordegn Hans P. (f. 1778 † 1855) og Mette Sophie f. Bergmann, blev født i

Aalborg 14. Marts 1818. 14 Aar gammel blev han Lærling paa Han Herredernes Apothek, og i 1838 tog han farmaceutisk Kandidatexamen med Udmærkelse. Derefter var han i 4 Aar Assistent ved det akademiske Laboratorium i Kiel, hvorpaa han i nogle Aar rejste udenlands. Allerede 1841 havde han været paa en botanisk-mineralogisk Rejse i Norge, og 1843 rejste han, efter at have taget Afsked fra sin Stilling i Kiel, med offentlig Understøttelse til Tyskland, Østerrig, Norditalien og Frankrig, paa hvilken Rejse han i Heidelberg erhvervede sig den filosofiske Doktorgrad for en paa Tysk skreven Afhandling om Galvanismen. Efter sin Hjemkomst blev han af Videnskabernes Selskab indstillet til som Naturforsker at følge med Korvetten «Galathea» paa dens Jordomsejling; men dette hæderfulde Tilbud afslog han for at holde et Løfte, han tidligere havde givet Professor Flor om at følge med ham til Rødding Højskole og overtage Posten som Lærer i Geografi og Naturkundskab. Det var nemlig en af P.s Yndlingstanker at indføre Naturvidenskaben i Folkeoplysningens Tjeneste. Hans Ansættelse i Rødding (1845) blev hilst med stor Glæde af dem, der stode Skolen nærmest, og flere af hans Elever have talt med Begejstring om hans Lærervirksomhed. Det var hans Hensigt med sin Undervisning ikke alene at give Eleverne en i deres praktiske Liv anvendelig Kundskab om Planter, Kræfter og Stoffer, men især at aabne deres Øjne for Naturens Skønhed og Mangfoldighed og at skærpe deres Iagttagelsesevne. I begge Retninger havde han Held med sig, og det følte som et stort Tab for Højskolen, at hans Virksomhed ved den blev saa kort — kun et Aar.

Det var Regeringen, der kaldte P. bort fra Rødding ved 1846 at ansætte ham som Fabrikkontrollør for Hertugdømmerne med Bolig i Altona, i hvilken Stilling han forblev indtil Oprørets Udbrud 1848. Han stiftede under denne Virksomhed mange Forbindelser, bl. a. med Generalkonsul Westenholz, der senere boede i London, med Konsul Lexon i Tønning o. fl., og det blev ham under Tankeudvexling med disse Mænd klart, hvilket Tab det var for os at udføre vort Kvæg over Hamborg til England, hvorfor han efter Krigen energisk tog fat paa at forberede og tilvejebringe en direkte Udførsel over Tønning, Husum og Hjerting. Han paaviste i et Par Afhandlinger de Fordele, en hurtig og regelmæssig Dampskibsforbindelse med England vilde medføre. Hans Anskuelser fandt Ørenlyd, og Landhusholdningsselskabet gav P. Sæde i sin Handelskommission (1852), ligesom en Dampskibsforbindelse grundedes

mellem Tønning, Husum, Hjerting og England. Paa samme Tid udkastede P. i Forbindelse med F. Klee (IX, 209) den Plan til Fuldførelse af vort Jærnbaneanet, der i alt væsentligt blev fulgt ved Bygningen af de Jærnbaner, der iværksattes før Krigen 1864, men ændredes noget med Hensyn til den østlige nørrejyske Længdebane; og Regeringen gjorde ham 1851, efter at han havde arbejdet som Medlem af Krigsskadeerstatnings-Kommissionen, til Kommitteret i Bestyrelsen for Toldvæsenet med særligt Hensyn til slesvigske Forhold, hvilken Stilling han fratraadte, da han 1854 kom i Opposition til Ministeriet Ørsted.

P. var nemlig 1849 bleven Medlem af Folketinget for Hjerting- (Esbjærg-) Kredsen efter forgjæves at have søgt Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling i Aalborg Amts 3. Valgkreds (Bælum), og han repræsenterede Hjertingkredsen i de 4 første Rigsdage. 1858 valgtes han af den slesvigske Stænderforsamling til Medlem af Rigsraadet, i hvis Samlinger 1858, 59, 62 og 63 han deltog uden at tage nogen fremragende Del i Forhandlingerne. Derimod havde han siden 1854 en fremtrædende Stilling som generalbefuldmægtiget for Firmaet Peto, Brassey & Betts, der i en Række af Aar byggede Jærnbaner i Nørre- og Sønderjylland, dels for egen og dels for Statens Regning, og drev dem for egen Regning. Regeringen havde forlangt, at Firmaet skulde have en dansk Repræsentant, hvad P. saa blev, og det skyldes vistnok ikke mindst hans overordentlige Dygtighed og praktiske Sans, at alt gik saa let baade ved Forhandlingerne mellem Firmaet og Regeringen og med saa mange vanskelige og indviklede Forhold. Da imidlertid Regeringen i 1867 overtog Driften af de jysk-fynske Jærnbaner, ophørte P.s Virksomhed paa dette Omraade, og da han ved samme Tid fratraadte sin Stilling som generalbefuldmægtiget for «det dansk-engelske Gaskompagni», henlevede han sin øvrige Tid som Privatmand, sysselsat med videnskabelige Studier, særlig i Skovvæsenet, indtil en Brystbetændelse gjorde Ende paa hans virksomme Liv 20. April 1885 ved Silkeborg.

P. blev 1854 hædret med Justitsraadstitelen. — Han blev 25. Okt. 1852 gift med Anna Cathrine Aschehoug (f. 26. April 1824), Datter af Præsten Halvor A. i Odde, Christiania Stift.

Erslew, Forf. Lex. Højskolebladet 1890, S. 616. 643. H. Rosendal, Bidrag t. Rødding Højskoles Hist. *H. Rosendal.*

— Efter at C. M. Poulsen i 1862 havde købt Linaa Vester-skov (450 Tdr. Land) ved Silkeborg, viste han sin Indsigt i *Skov-*

bruget ved her at udføre omfattende Forsøgsplantninger med fremmede Naaetræer, især fra det vestlige Nordamerika, og i «Tidskrift f. Skovbrug» III, VI og VIII har han meddelt en Række Monografier over de vigtigste af disse Arter. I Modsætning til en stor Del af det Arbejde, der samtidig blev gjort i Tyskland, ere hans Forsøg ligesom hans Afhandlinger byggede paa et anseligt Kjendskab til praktisk Skovbrug i England og Skotland saa vel som til den engelske og amerikanske Litteratur. P.s Indsigt i Skovbrug og Jærnbandedrift bevirkede, at han kunde skrive med Myndighed «Om den Brandfare, Landets Skove, Heder og Moser ere udsatte for ved Antændelse fra Jærnbanelokomotiver» (1875), efter at en saadan Brand havde ramt Linæa Vesterskov. *A. Oppermann.*

Poulsen, Dorus Theus, f. 1850, Gartner. P. er født 29. Nov. 1850 og er Søn af Exam. jur. Dines P. til Kjærsgaard Mølle og Gaard ved Silkeborg (f. 10. Sept. 1800 † 4. Jan. 1859). P. kom i Gartnerlære i Silkeborg 1865, og efter at have været Elev paa Frijsenborg arbejdede han i Ohlsens Enkes Handelsgartneri paa Østerbro samt hos Handelsgartner Fløystrup paa Nørrebro i Kjøbenhavn, hvor han afsluttede sin praktiske Uddannelse 1870. 1872 tog han Havebrugsexamen ved Landbohøjskolen og opholdt sig derefter i Hendersons Handelsgartneri i London indtil 1874, da han blev ansat som Assistent ved den kongl. Veterinær- og Landbohøjskoles Have og botaniske Undervisning. Ved Nytaarstid 1878 etablerede han sig som Handelsgartner ved Kjøbenhavn (paa Roskildevej), hvor der i den første Tid blev lagt særlig Vægt paa Køkkengartneri, medens i de senere Aar Frøavl og Planteskoledrift ere blevne Hovedsagen. P. har gjort sig i høj Grad fortjent af den danske Gartnerstand ved overalt, hvor der var Lejlighed dertil, at varetage dens Interesser, hvorfor han 1898 valgtes til Formand for «Almindelig dansk Gartnerforening». Han har gennem en lang Aarrække udfoldet en betydelig Virksomhed for Indførelse af en forbedret Gartnerelevuddannelse, for Tilvejebringelse af gunstigere Afsætningsforhold, for Arrangeringen af Havebrugsudstillinger m. m. Der foreligger ikke større litterære Arbejder fra hans Haand, derimod har han i Fagpressen skrevet en Mængde Artikler, der behandle dels rent faglige, dels sociale Æmner. Efter Docent Dybdahls Død har P. besørget Udgivelsen af dennes sidste Værk om Jordbær og Frugtbuskarter (IV, 369). P. var 1890—95 Medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse. — P. ægtede 21. Juni 1878

Johanne Kirstine Møller (f. 13. Jan. 1852), Datter af Konsul P. P. M. i Æbeltoft. *L. Helweg.*

Poulsen, Hans Frederik, 1815—69, Studenterfører, blev født 12. Marts 1815 i Hjørring. Søn af Byfoged Selgen P. (f. 1777 † 1858) og Sara Marie f. Børglum. Han blev 1833 Student fra Randers Skole og tog næste Aar 2. Examen, men opgav snart det paa-begyndte juridiske Studium; boede i nogle Aar i Nærheden af Helsingør og levede siden 1850 som Privatmand paa Frederiksberg. Han tog tidlig Del i den politiske Opposition som Repræsentant i frisindede Foreninger og Medarbejder af Bladene; var særlig ivrig for Dannelsen af Studentersamfundet 1840 og Skandinavisk Samfund 1843, der begge blev forbudte, og hørte blandt Lederne af de nordiske Studentermøder 1842—45, ved hvilke han optraadte med udpræget skandinaviske Taler (formenest at have været Hostrups Model til «Hutter»). For sin Tale ved det sidste Møde blev han ligesom O. Lehmann tiltalt, men frifunden. Endelig var han 1861 Medstifter af «Danevirkeforeningen», blev Formand for dens Repræsentantskab og forfattede for den et Par Flyveblade. Han omkom ved et Ulykkestilfælde 28. Sept. 1869. — 1836 havde han ægtet Anna Margaretha Ipsen (f. 8. Nov. 1817 † 6. Marts 1887), Datter af Havneskriver Ludvig Frederik I. (f. 1773 † 1847).

Erslew, Forf. Lex.

Emil Elberling.

Poulsen, Jacob, —1350, Biskop, nævnes siden 1335 som Dekan i Roskilde og fører adeligt Vaabenskjold (et Svin). Han oplevede saaledes de urolige Aar under Kongeløset og Valdemar Atterdags møjsommelige Kampe for at vinde Magten paa Sjælland. Ogsaa personlig kom han til at føle Retsløsheden i Landet; i 1343 blev han sammen med Biskop Svend af Aarhus taget til Fange af Holstenerne og ført til Paddeborg (nu Sparresholm), hvorfor der blev lyst Interdikt over Stiftet. I Begyndelsen af det næste Aar blev han dog frigivet, og da Roskilde Bispestol samtidig blev ledig, valgtes J. P., der jo ogsaa som Dekan stod Bispen nærmest i Rang, til at beklæde den. Om hans biskoppelige Styrelse vides intet af Interesse, og han døde allerede 1350, vistnok i Stralsund, hvor han 13. Maj udstedte sit Testamente. I dette skjænker han rige Gaver til alle, hvem han var kommet i Forbindelse med, lige fra sin Kok og Skrædder op til Kongen, Dronning Helveg og Dronsten Claus Limbek, til hvem han efterlod sin Snække. *Kr. Erslew.*

Poulsen, Jacob Gotfred, 1797—1826, foregiven Søn af Kong Frederik VI. P., Søn af Gartner Hans P. i Holbæk og Ane Cecilie f. Jacobsen, blev født i Kjøbenhavn 20. Juli 1797. Efter sin Konfirmation blev han Lærling hos Sadelmagermester Randel i Kjøbenhavn og 1818 Svend. P. nærede høje Forestillinger om sig selv og var tilbøjelig til at omgive sin Oprindelse med et vis mystisk Skjær. Han fortalte bl. a., at han var Søn af en Grev v. Einen, og i Sadelmagerlavets Protokol lod han sig indføre under Navnet Eichel. P., som saaledes søgte at gjøre sig interessant uden at tage det nøje med Sandheden, henledede 1820 den offentlige Opmærksomhed paa sig. I en Avdiens hos Frederik VI fremkom han med en Bøn, der bragte Kongen til at tvivle om, at han i mental Henseende var normal. Han blev derfor indlagt til Observation paa Frederiks Hospital, hvor Lægernes Undersøgelse førte til det Resultat, at P. led af fixe Ideer, uden at han egentlig var afsindig. Da P. var bleven Patient paa Hospitalets Hofstue, og da der samtidig fandt et Par Selvmord Sted i Hofkredsene, udbredte der sig paa én Gang Rygter om, at han skulde være en Søn af Frederik VI, i det der fortæltes, at de nævnte Mord skyldtes Anger over at have fortiet P.s virkelige Oprindelse. Det hele var imidlertid kun et tomt Opspind uden Spor af historisk Grund. Da P. blev udskreven af Hospitalet, var Kongen velvillig nok til at give ham Ansættelse ved det danske Gouvernement paa Guineakysten. Her virkede han med Titel af Kapitajn som en Slags Sekretær hos Gouvernøren, indtil han 1825 som en Følge af Brystsvaghed vendte tilbage til Kjøbenhavn. Her døde P. paa Almindeligt Hospital 10. Maj 1826.

Giessing, Frederik VI's Regjeringshist. II, 201 ff. J. Davidsen, Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn. *A. Thorsøe.*

Poulsen, Jonas Nicolai Johannes, f. 1836, Retskyndig. Han er født i Nidløse 2. Marts 1836, Søn af Sognepræst Poul Christian Edelberg P. og Louise f. Rafn. Han blev Student 1854, juridisk Kandidat 1860, var derefter i en længere Aarrække Manuduktør og fra 1861 tillige Volontær i Justitsministeriet, hvor han 1871 avancerede til Fuldmægtig og 1875 til Kontorchef. 1878 udnævntes han til Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten og 1888 til Assessor i Højesteret. 1863—64 foretog han en Udenlandsrejse til Frankrig, Schweits, Italien og England. 1867 ægtede han Rebekka Magdalene Brandt († 1873), Datter af Sognepræst August Frederik B. og Augusta Frederikke f. Steenbuch, og 1878 Marie Elisabeth

Lemming, Datter af Urtekræmmer Hans Peter L. og Valborg Vilhelmine f. Berg. — P. der er anerkjendt som en af de ypperste Kræfter i Højesteret, var 1871—77 Sekretær ved Proceskommissionen og har som saadan deltaget i Udarbejdelsen af Motiverne til forskjellige Afsnit af Kommissionens Forslag. Senere var han Medlem af Kommissionen til Udarbejdelsen af Forslag til Love om Retsafgifter (1878—80) og om Udgifterne ved Strafferetsplejen (1878). 1882—88 og fra 1891 har han været fast Censor ved de juridiske Examinere.

Jul. Lassen.

Poulsen, Kristian Louis Johan, f. 1854, Læge. Han er en Søn af Snedkermester Carl Ludvig Herforth P. og Emilie Kirstine f. Seiersen og fødtes i Kjøbenhavn 13. Febr. 1854. Blev 1873 Student ved privat Dimission og tog 1881 Lægeexamen. Efter at have praktiseret som Landlæge en kort Tid blev han 1882 Prosector anatomie og erhvervede sig 1884 den medicinske Doktorgrad ved en dygtig anatomisk Afhandling. 1884—86 var han Kandidat ved Kommunehospitalet, 1886—87 foretog han en Studierejse og fungerede 1887—91 som Reservekirurg ved Kommunehospitalet. 1892 blev han Visitator ved Kommunehospitalet, 1897 overtog han Ledelsen af Kommunehospitalets kirurgiske Poliklinik. Foruden sin Doktordisputats og Tidsskriftsafhandlinger, navnlig om kirurgiske Æmner, publicerede han 1890 «Om Svulster i Mammæ» og 1893 en Anatomi for Sygeplejersker. — 1881 ægtede han Asta Marie Elisabeth Frijs Grundtvig, Datter af N. F. S. G. (VI, 231) og dennes 3. Hustru. Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Poulsen, Lars, —1824, Danser. P. kom som 10 Aars Dreng til det kongl. Theaters Danseskole, gjorde sig allerede tidlig bemærket som en kjæk og udholdende Danser, rykkede 1798 op blandt Solodanserne, foretog 1803 med Understøttelse af Theatret en Studierejse til Sverige, gled, da han vistnok manglede mimiske Evner, efterhaanden ud af Repertoiret og afskedigedes ved Udgangen af 1822—23; han døde i Kjøbenhavn 25. Okt. 1824 i sit 48. Aar. — P. var 2 Gange gift: 1. (1795) med Skuespillerinden Marie f. Krag († 21. Febr. 1804), der i nogle Aar spillede de klassiske Pigeroller, ikke uden Anlæg, men med utiltalende Plathed; 2. med Marie f. Werle, der overlevede ham.

Arthur Aumont.

Poulsen, Nicolaus, —o. 1685, Landkommissarius. Skjønt denne Mand i sin Tid indtog en ret fremtrædende Stilling i den

norske Administration, er hans Herkomst hidtil ukjendt. Han fik i 1646 Bestalling som Norges Riges Skriver (fra 1. Jan. 1647), hvilken stadfæstedes 1651. I 1653 blev han Lagmand i Throndhjem, i det Svigerfaderen, Dr. Peder Alfsen (I, 179), oplod ham Embedet. Under den svenske Okkupation af Throndhjems Len 1658 blev han Kommissarius over Kirkernes Indtægter efter at have gjort Carl Gustav sin Opvartning i Gøteborg, hvorfor der i 1659 udgik Kongebrev til Statholder Niels Trolle om at sætte ham under Tiltale paa Grund af hans mistænkelige Opførsel. Han maa imidlertid have vidst at give tilfredsstillende Forklaring, thi 1. Jan. 1661 blev han Landkommissarius i Norge sammen med Johan Garmann den yngre og Medlem af den almindelige Landkommission og var som Kommitteret tilstede ved Mødet i Kjøbenhavn 1662 til Forhandling af de norske Anliggender. 1670 kaldtes han atter til Kjøbenhavn for under Skattekammerkollegiet at forestaa Revisionen af de norske, islandske og færøske Regnskaber. 1671 blev han Assessor i nævnte Kollegium og sendtes kort efter til Norge «for at overhøre Bøndernes Klager». I Forening med sin Svigerfader o. fl. havde han 1655 begyndt Driften af Løkkens eller Meldalens Kobberværk og ejede desuden andet Jordegods i Norge, som han dog atter solgte for senere at købe Ejendomme i Danmark. Hans Transaktioner paa dette Felt vare imidlertid ikke fuldt loyale og skaffede ham megen Ulejlighed, ja hindrede ham maaske endog fra at naa videre paa Embedsbanen. Han levede endnu 1683, men var død 1686. Hans Hustru, Else Pedersdatter «Berrig», døde i Kjøbenhavn i slette Formuesomstændigheder 27. April 1708. Deres ene Søn var Æventyreren Grev Hannibal Løwenschild (X, 601). N. P. forvexles undertiden med Kommissariatets Regnskabsfører Nicolaus Orlof (Orlog), der døde i 1670-Aarene.

Personahist. Tidsskr. 3. R. V, 100 ff. Y. Nielsen, Kampen om Trondhjem S. 100 og 107.

H. J. Hvitfeldt-Kaas.

Poulsen, Olaf Rye, f. 1849, Skuespiller. Olaf P., der er født i Kjøbenhavn 26. April 1849, har ligesom sin ovfr. nævnte Broder Chr. Emil P. taget Faderens Theaterblod i Arv, og saa snart han havde bestaaet Præliminærexamenen, gjorde han Alvor af sin længe nærede Plan at melde sig til Debut ved det kongl. Theater. Antagelsesprøven — for Direktionen — faldt uheldig ud, men efter endnu en Prøve antog Phister P. som sin Lærling og lod ham efter nogen Tids Undervisning debutere 16. April 1867 som Jacob

i «Erasmus Montanus» Side om Side med hans Broder. P.s Jacob var en Efterligning af Phisters og kunde daarlig være andet, thi denne, som i sin Undervisning havde noget til fælles med de Skolemestre, der forlange alt lært paa Ramse uden et Ords Om-sætning, havde indprentet ham Rollen Sætning for Sætning, og P. kunde sin Lektie: han talte og lo, gik og stod, satte sig ned og rejste sig op som et akkurat Urværk. Paa samme nøjagtige Vis gennemstuderede Phister endnu nogle andre (dog vist næppe flere end 3—4) Holbergske Roller med sin Elev, og denne modtog herigjennem saa stærkt et Indtryk af Phisters Spillemaade, at hans eget Spil i de første Aar tog sig ud som et Aftryk af Phisters, selv uden for Holbergrepertoiret, da P. i sit Ydre havde en slaaende Lighed med sin Mester. Hemmede denne Undervisning end P.s selvstændige Lune, gav den til Gjengæld ham, der var kommen til Theatret uden stor Belæsthed, en litterær eller maaske rettere litterærhistorisk Ballast, der blev den sikre Grundvold for hans Kunst; der nedlagdes hos den unge Elev en Ærefrygt for den danske Komedies Fader, som den modne Kunstner aldrig har strøget af sig; han lærte Trofasthed mod Ordene og erhvervede sig den Rytme i Sprogtonen, der giver Talen Stil og samtidig levendegjør de enkelte Ord.

P.s Holbergrepertoire falder i 2 Dele, den ene omfattende de Roller, i hvilke han modtog enten direkte Undervisning af Phister eller indirekte Paavirkning gennem dennes sceniske Fremstilling, den anden de i Tal langt færre Roller, som P. nyprægede med sin personlige Opfattelse. I de første, der indbefatte de fleste Henriker, Troels i «Barselstuen», Oldfux i «Den stundesløse», nogle Arver og den midt mellem Arv og Henrik staaende Kandestøberdreng, bevarer P. med stor Nøjagtighed ej blot det ydre — Maske og Klædedragt —, som han tog i Arv efter Phister, men tillige med stor Virtuositet dennes Replikbehandling. Medens P. i Arvroller kun har naaet en tør, inderst inde livløs Kalkering af Phisters Figur, hvortil ogsaa hans ringe Dialektevne har bidraget sit, sprudler hans Henrik af Liv og ler af Lystighed. Phister skabte denne Type som en mangedobbelt Essens af al klassisk Komedielystighed; det havde været hans Arvtagers Opgave at udskille de mange Henrikvariationer og af hver at danne paa den fælles Slægtsbaggrund et Menneske, men saa dybt er Phisters Henrik indpodet i P., at selv da han fik en Henrik (i «Abracadabra»), hvor Mesters Forbillede ikke trykkede ham, vovede han sig ikke mange Hanerjød

fra den hævdvundne Type. P. karakteriserer i Henrik ikke Menne-sket, ikke Lakajen, ikke den i Armod fødte Proletar; han er som Henrik det altid muntert snurrende Drivhjul i Komeden. Han gennemarbejder Replikkerne til den lifligste og lystigste Musik, og det er en Fryd at høre, hvor fuldtonende og rytmesikker Holbergs Sprog lyder i hans Mund; som et Mesterstykke i saa Henseende kan nævnes den paa samme Tid fyndige og fiffige, kløgtige og vittige, dristig forsvarende og forslagent indrømmende Maade, paa hvilken hin Henrik i «Abracadabra» plæderer sin Sag, siddende bagbunden paa Gulvet. Hele denne Tale, der bæres oppe af den sejersikreste Lystighed, er P.s Henrik i kort Begreb; den virkelige Lakaj havde dog nok af Frygt for sin Ryg rystet en Kjende i Stemmen.

Blandt de Holbergfigurer, P. har nydannet, træder Harlekin i «De usynlige» (1877—78) — i hvilken Rolle P. egentlig først brød helt igennem som Kunstner —, Chilian i «Ulysses v. Ithacia» og Jesper Oldfux i «Jacob v. Thyboe» i Forgrunden. Hans Harlekin, holdt i den gratiøseste Pantomimestil, driver en sand ærkekjættersk Spot med al sværmerisk Erotik, al smægtende Tilbeden, og hans Chilian, i Maskekomediens Forklædning, parodierer med haardhændet Komik den tragiske Gestikuleren; helt naturlig sigtede P. i sin fantastiske Overdrivelse her efter sin egen Tids Ageren, medens paa den anden Side Chilians tørre Kritik af den «tyske Komedie», af P. fremført med en enfoldig-forslagen Snusfornuft, hensatte Stykket paa dets rette theaterhistoriske Plads. Medens P. i disse 2 Roller havde givet sig sin Fantasi i Vold, gennemførte han Jesper Oldfux som en nøgtern Menneskeskildring: hans Jesper er den lyslevende Snyltegjæst, inderlig simpel og grundig reduceret, men en vittig Hund og en dreven Pudsenmager. Langt ringere i Værd end disse 3 var trods P.s brede Penselstrøg hans Nyskabning af «Den pantsatte Bondedreng», thi han berøvede Figuren al dybere Interesse ved at gjøre Drengen ganske idiotisk uden noget Lysglimt af Bondelunhed.

Uden for Holbergrepertoiret har P. taget en Del komiske Roller i Arv dels efter Phister, dels efter Kr. Mantzius og andre, hos J. L. Heiberg saaledes Klokker Link i «Nej» og Vinter i «Et Æventyr i Rosenborg Have», hos Hostrup v. Buddinge i «Gjenboerne», Anker i «Soldaterløjer» og Krans i «Æventyr paa Fodrejsen». Her har ingen lært P. Agtelse for Forfatteren eller indpodet ham Replikernes Tempo og Rytme; han har næsten altid

set sin Forgænger i Rollen og kan, som oftest med Held, eftergjøre dennes Maske, men den videre Udarbejdelse overlader han gjerne til sin øjeblikkelige Inspiration, og hvilket Væld af Komik og hvilken Rigdom af geniale Paafund der end staa til dennes Raadighed, den træffer sjældnen Tonen eller finder Tempoet. P. er i disse Roller unægtelig morsom, men i Regelen paa Stykkets og Figurens Bekostning; han mangler her den litterærhistoriske Agtelse til at dæmme op for sit alt for vælige Humør: det stejler og fører ham ikke sjældnen ud over den gode Kunsts Grænser.

Medens P. saaledes staa forstaaende eller dog uagtpaagivende over for den noget ældre Tids Lystspil og Vaudeviller, har han i nutidige Lystspil skabt en Række komiske Karakterbilleder, lige udmærkede ved de tro Virkelighedsagttagelser, af hvilke de sammensættes, og ved den rige Kunstnerfantasi, der har gydt Liv i det døde Stof. Han har ramt Snobberiet i Hjerteroden saa vel i dets kjøbenhavnske middagsselskabelige Skikkelse (Etatsraad Hansen i «En Skandale») som i dets smaaekjøbstadagtige foreningslige Form (Kjøbmand Sønderlund i «Karens Garde»), han har taget paa Kornet Landadelsmandens Indskrænkethed (Baronen i «Umyndige i Kjærlighed») og Kontormandens Forfjamskethed (Konferensraad Theodor Beering i «Mellem Brødre»), han har truffet Tonen lige præcist i den præstelige Frase (Pastoren i «En Fallit») og i den verdslige Skaaltale (Grosserer Rummel i «Samfundets Støtter»). P. har ogsaa prøvet sine Evner paa store halvkomiske Karakterroller som Mercadet i Balzacs Komædie, Gregers Lurck i «Gregers», Marquis de la Seiglière i «Slottet i Poitou», men hidtil uden rigtigt Held: han kan ikke bevare Anstanden og Roen, men fristes af Publikums Latter ud i det helt komiske. Derimod har han med stor Fantasi gennemført nogle halv eller helt forkomne Existenser som Faldsmaal i «Gulddaasen», Høyer i «En Skavank» og gamle Ekdal i «Vildanden» og i disse vist en Evne til at blande det ophøjede med det lave, der uden at skæmmes af Sentimentalitet fremkalder paa samme Tid Smil og Taarer. I et Par af sine seneste Roller har P. aabenbaret en bred Vælde, der skaber Uhygge snart ved ubændig Hævnglæde (Svartalf i «Vølund Smed»), snart ved stump Dyriskhed (Karker i «Hakon Jarl»), og begge Steder har han i en Vise sammenpresset Situationens Gru.

P., der fik kongl. Ansættelse 1. April 1884, er adskillige Gange optraadt i Nabolandene: 1877 i Bergen, Christiania og Drammen, 1883 i Bergen, 1886 i Stockholm, 1890 (sammen med Fru Hennings)

i Stockholm, Gøteborg og Christiania samt 1897 i Helsingfors (Svenska teatern). — P. ægtede 12. Jan. 1872 Balletdanserinde ved det kongl. Theater Emilie Henriette Bryde (f. i Kjøbenhavn 3. Juli 1846), Datter af Konditor August Conrad Ernst B. (f. 1816 † 1883).

P. Hansen, Den danske Skueplads III. Brandes, Dansk Skuespilkonst S. 317 ff. Holbergs Komedier, Jubeludg., III. Illustr. Tid. XXXI, 417 ff.; XXXIII, 209 f. 341 f. 348. Brandes, Holberg og hans Scene.

Arthur Aumont.

Poulsen, Peder, 1509—72, Professor, Præst. Denne Mand, der som oftest kaldes Petrus Paulinus, var født i Aarhus af Borgerfolk, der vare komne fra Westfalen. I sin Ungdom havde han saa fremragende Lærere som Dr. Morten Børup (III, 332), hvis udmærkede Skolevirksomhed han altid bevarede i taknemmelig Erindring, og M. Terkel Abildgaard (I, 59). Efter at have gennemgaaet Aarhus Skole blev han Hører ved samme, indtil han 1533 drog til Wittenberg, hvor han studerede paa 5. Aar under Reformatorenes Vejledning og blev Mag. art. og Baccalaureus theol. 1538 kaldtes han til Professor i Græsk ved det gjenoprettede Kjøbenhavns Universitet, til hvis Rektor han valgtes 1541. Aaret efter blev han Hans Tausens Efterfølger som Læsemester i den hellige Skrift og Præst ved Domkirken i Roskilde. I Begyndelsen havde han mange Vanskeligheder at overvinde paa Grund af de gamle Kannikers Uvilje mod Reformationen. Men efterhaanden trængte han igjennem og vandt megen Anseelse ved sin Flid og Dygtighed. Efter et samtidigt Vidnesbyrd gennemgik han hele Bibelen 3 Gange med sine Tilhørere og efterlod haandskrevne Kommentarer til en Del af den. I sine senere Leveaar havde han sin Svigersøn M. Anders Lauridsen (X, 138) til Medhjælper i Lektorembedet. Han døde 22. Sept. 1572. Dr. Niels Hemmingsen har udgivet et smukt Minde-skrift over ham. Blandt hans «fine» Børn var M. Poul Pedersen, der endte som Sognepræst ved Roskilde Domkirke (XII, 637).

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 547 ff. *H. F. Rørdam.*

Poulsen, Poul, † 1736, s. Poulson (ndfr. S. 260).

Poulsen, Poul Christian Edelberg, 1795—1874, Præst, Søn af Inspektør, senere Bager og Avlsbruger i Slagelse, Matthias P. og Marie Margrethe f. Eggers, blev født paa Førslevgaard 19. Febr. 1795, Student 1813, theologisk Kandidat 1818 og derefter i nogle Aar Lærer ved Søetatens Pigeskole. 1824 blev han Præst i Nidløse, 1840 i Rørby og 1850 i Raklev. Han ejede stor Interesse for

Landbruget og erhvervede sig efterhaanden et ret anset Navn som Landøkonom. 1842 blev han Formand for Landhusholdningsselskabets første Agerdyrkningskommission og 1846 Medlem af samme Selskabs Skriftkommission. I Halds «Tidsskrift for Landøkonomi» har han offentliggjort nogle Afhandlinger, saaledes i Tidsskriftets 11. Bind en længere Afhandling: «Om Fremskridt i Agerdyrkningsvidenskaben». — 4. Maj 1825 ægtede han Ingeborg Dorothea Frederikke Louise Rafn, Datter af Amtmand Emanuel R. Han døde i Roskilde 6. Febr. 1874.

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 573. Erslew, Forf. Lex. F. Algreen-Ussing, Efterr. om Arts Herred S. 18 f. *H. Hertel.*

Poulsen, Simon Peter, 1757—1823, Boghandler, blev født 20. Maj 1757 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Sergent ved Holmen. Han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1778, var derefter nogle Aar Lærer og nedsatte sig 1786 som Boghandler i Kjøbenhavn (i Antonistræde). Særlig var det Tidsskrifter, for en Del i Forbindelse med Odin Wolff, han udgav. Hans «Nytaarsgaver» (1792—1807), hvis første 8 Aargange føre Titelen «Nytaarsgave for Damer», vare meget søgte. 1793 blev han Hofboghandler og var en driftig, vel anset Mand, der i sin kraftige Alder plejede venskabelig Omgang med adskillige af Datidens litterære Mænd; men i sine sidste Aar var han sygelig menneskesky. Han døde 24. Dec. 1823. En Sommerbolig i Birkerød bestemte han og hans Hustru, Louise Regine f. Gæbel (f. 1754 † 23. Marts 1823), til Oprettelse af et Hospital for syge og fattige i Hørsholm Amt, i det en Kapital knyttedes dertil. Ejendommen var imidlertid ubrugelig til dette Øjemed og blev solgt. Kapitalens Renter uddeles nu til trængende i Birkerød og omliggende Sogne.

Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II, 93. Hiort-Lorenzen, Repertor. ov. Legater, Frederiksborg Amt, S. 138. Erslew, Forf. Lex. *A. Jantzen.*

Poulsen, Svend, —1657—, Kapitajn. Som Støtte for, at denne Mand, der i Sagn og Digting er bleven til «Gjøngehøvdingen», virkelig stammer fra Gjønge Herred i Skaane, foreligger kun det, at han i en Protokol fra 1673 kaldes for Svend Poulsen Gyng. Ellers vide vi kun om hans første Tid, at han 1657 ejede et Hus i Halland. Muligvis har han allerede under Krigen med Sverige 1643—45 hvervet et Kompagni Dragoner; vist er derimod, at det i April 1657 overdroges ham at hverve et saadant, og at han med dette tog Standplads i Engelholm. Han deltog nu i

Kampene paa Hallands Aas ved den svenske Krigs Begyndelse og var med ved Axel Urups og Ulrik Christian Gyldenløves gjentagne Indfald i Halland, saaledes ogsaa i Fægtningerne ved Genevads Bro 31. Avg. og ved Kattrup 3. Okt.; senere gjorde han Strejftog fra Engelholm og fik 28. Dec. 1657 Bestalling som Kapitajn. I Begyndelsen af 1658 satte han, der under Krigen havde mistet sit Hus i Halland, med sine Dragoner over til Sjælland, men modtog kort efter en kongelig Ordre om, at hans Folk skulde aftakkes. Denne Ordre blev dog ikke udført; ved den nye Krigs Begyndelse vare Dragonerne endnu samlede og fordeltes mellem Kjøbenhavns Besætning. Selv blev han imidlertid ikke i Hovedstaden; thi Regeringen, der kjendte hans Evner som Friskarefører, sendte ham med et Brev af 22. Avg. 1658 ud i Sjælland for at samle Almuen til Kamp. Det lykkedes ham ogsaa hurtig at skaffe sig et Kompagni, og allerede i Slutningen af Avg. truede hans Snaphaner den svenske Belejringsstyrke, der stod for Kronborg. Derefter maa han være gaaet til Præstøkanten, og talrige Sagn dannede sig om hans Mod og Snildhed i denne Egn; sikkert overleveret er dog kun et Indfald af ham i Snesere Præstegaard, der var besat af Fjenden.

Efter Freden fik han 1661 overdraget Lundbygaard i Vordingborg Amt kvit og frit for sin Levetid; men da Gaarden var øde og vanskelig at bringe noget ud af, blev denne Gave langtfra til Fordel for ham. De høje Skatter forarmede ham, og han maatte 1666 søge Kongen om at faa Gaarden overdraget til Eje og forøget med andet Tillæg som Erstatning for hans ubetalte Fordringer paa Kronen fra Krigens Tid. Efter at hans Krav vare opgjorte, blev ogsaa Lundbygaard og en anden Bondegaard tilskjødede ham til Arv og Eje 1666. Men hans Formuesforhold vedbleve at være slette, og paa Grund af Skatterestancer maatte han overdrage Gaarden til Kronen; dog vedblev han at bo der. 1673 tilstodes der ham en aarlig Pension paa 30 Rdl. Imidlertid synes det, som om Frederik III i Treserne har benyttet ham til at knytte Forbindelser i Skaane, og han skal oftere være rejst der over i Bondedragt. Da Krigen paa ny stod for Døren 1675, vaagnede i alt Fald hans krigerske og patriotiske Lyst, og han tilbød at hverve et Kompagni Dragoner. Om han skulde være den Svend Poulsen, der 1676 omtales som Major i Skaane, er dog meget tvivlsomt, og om hans senere Skæbne vides intet.

Aarsberetn. fra Geheimearch. VI, 226 ff.; Tillæg S. 28 ff. Kjær, Gjøngenhøvdingen S. P. og Snaphanerne (1892).

J. A. Fridericia.

Poulsen, Viggo Albert, f. 1855, Botaniker. V. A. P., Søn af Lakaj hos Enkedronning Caroline Amalie Søren P. og Signe Car-tensia f. Bodholdt, er født i Kjøbenhavn 31. Maj 1855, dimitteret 1874 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, studerede derefter Botanik, særlig under Professor Warmings Vejledning, og tog Magisterkonfe-rens i Naturhistorie med Botanik, som Hovedfag 1882, disputerede 1888 for Doktorgraden («Anatomiske Studier over Eriocaulaceerne»), var allerede som Student ansat som Assistent ved Universitetet, indtil Warming gik til Sverige som Lærer ved Stockholms Højskole (1882); ved dennes Hjemkomst 1886 fik P. atter Ansættelse som Assistent, beskæftigede sig meget med den mikroskopiske Teknik og havde 1880 udgivet en «Botanisk Mikrokemi», der blev oversat paa adskillige Sprog. Siden 1893 er han Docent i Botanik ved den farmaceutiske Lærestanstalt. P. publicerede meget tidlig baade videnskabeligt og populært, men hans videnskabelige Disposition gaar mindre i Retning af at koncentrere sig paa et større Arbejde; derimod har han skrevet en Del mindre morfologisk-anatomiske Afhandlinger, blandt hvilke kan fremhæves hans Arbejder over extraflorale Nektarier. Fra Sept. 1894—April 1895 paa Rejse til Java, hvor han med Carlsberg-Fondets Understøttelse opholdt sig i Buitenzorg, navnlig for at studere tropiske Saprofyter. — En stor Del af sin Tid og Interesse har P. ofret Undervisningsvæsenet og er som Pædagog Elev af Professor Jean Pio (ovfr. S. 122); han har deltaget meget i Forhandlinger om pædagogiske Æmner, var i en Række Aar Medlem af Pædagogisk Selskabs Bestyrelse og har skrevet flere gode botaniske Skolebøger.

Indbydelsesskr. t. Universitetets Reformationsfest 1889. *O. G. Petersen.*

Poulson, Poul, 1674—1736, Præst, Personalhistoriker, var Søn af Jens P., Kancelliassessor, Ejer af Søbygaard ved Aarhus; Mo-deren hed Maren Madsdatter og var af en bekjendt Patricierslægt i Randers. Han blev født 8. Juli 1674 paa Søbygaard, blev under- vist i Hjemmet af forskjellige Privatlærere, indtil han 1691 kom i Fredericia Latinskole, fra hvilken han næste Aar dimitteredes. Efter 1694 at have taget theologisk Attestats tilbragte han Tiden dels hjemme hos sin Moder, som 1687 var bleven Enke, dels i Hoved- staden, hvor han stadig udvidede sine theologiske Kundskaber, indtil han 1698 kom paa en 2 Aars Udenlandsrejse til Tyskland, Holland og England; men før han kom hjem, havde han fra Kjø- benhavns Universitet faaet Magistergraden. Selv om han maaske

nok tidligere havde tænkt paa at vie Universitetet sine Kræfter og Kundskaber, har han dog selv kastet Broen af ved 1701 at modtage en Velynderindes Kaldelse til Embedet som Sognepræst for Saxild og Nølev ved Aarhus, hvor han blev til sin Død, 7. Dec. 1736. 1719 blev han Provst over Hads Herred, og der er næppe nogen Tvivl om, at han har staaet adskilligt over de fleste af Datidens Præster, ligesom det vides, at han besad et vel forsynet Bibliothek. Samme Aar, han blev Præst, ægtede han sin Formands Enke, Mette Marie Hutfeld, som døde nogle Maaneder før ham. Han var velhavende, men ogsaa godgjørende; Hovedkirken i sit Pastorat betænkte han med Gaver, i det han lod bygge et Sakristi til den og et Pulpitur i den, bekostede en ny Døbefont og en Lysekrone m. m. — I sine unge Dage havde han udgivet nogle Disputatser; 1725 udgav han «Bibliotheca Arhusiensis», 3: Biografier over Biskopperne i Aarhus Stift, og 1727 «Catalogus s. recensio pastorum dioeceseos Arhusiensis», et om end famlende, saa dog forholdsvis vellykket Forsøg paa en Presbyterologi.

Wiberg, Alm. Præstehist. III, 15. Poulson, Catal. pastorum Arh. S. 93 ff.

Vilh. Bang.

Poumeau, Pierre, 1697—o. 1791, Officer, er født i Kjøbenhavn 1697 (døbt 12. Sept.) og Søn af Tobakstold- og Konsumtionsforpagter dersteds Pierre P. Han blev 1716 Sekondlieutenant ved smaalenske Infanteriregiments Reserve, men forsattes 1717 til Rømelings (norske) gevorbne Infanteriregiment, blev 1723 Premierlieutenant, 1728 Kapitajn, 1738 karakt. Major og fik 1740 denne Grad ved Regimentet, blev 1741 Sekondmajor, 1749 karakt. Oberstlieutenant, 1753 Premiermajor, havde allerede 1750 erholdt Obersts Karakter; men denne Udnævnelse blev ikke «expederet» før 1754, da han samtidig blev virkelig Oberstlieutenant; alt ved samme Regiment. P. blev 1759 Chef for 1. akershusiske Infanteriregiment, laa ved denne Tid i Danmark og Holsten, hvorhen i disse Aar en Bataillon af hans Regiment var beordret, medens man frygtede Krig med Rusland. 1762 blev han Generalmajor, 1767 Deputeret i det norske Generalitets- og Kommissariatskollegium, 1773 Generallieutenant, 1774 Ridder af Danebrog, 1778 Chef for søndenfjældske gevorbne Infanteriregiment og 1784 Interimskommandant paa Akershus. 1787 blev han endelig, 90 Aar gammel, entlediget fra de ham betroede Poster og udnævnt til General, «at blive staaende i Detaillen». Først o. 1791 siges han at være død i Christiania; dette er dog tvivlsomt,

da det i 1787 hedder, at han skulde forlade Norge og flytte til Kjøbenhavn.

P. skal have været liden af Væxt, «men af god Anseelse». Gift 1730 med Kirstine Catharine Riis (f. i Christianssand 10. Jan. 1715, † i Christiania 23. Jan. 1751), Datter af Kancelliraad Michael R. til Nørlund i Jylland, Tolder og Postmester i Christianssand.

Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner. Personalhist. Tidsskr. I.

C. O. Munthe.

Povelsen, Poul, 1791—1850, Rentekammerkommitteret, blev født 26. April 1791 i Sorø, Søn af Kjøbmand Peder Christian P. (f. 1768 † 1818) og Christiane Sophie Buchwald, f. Kruse (f. 1764 † 1838). Han blev 1809 Student og 1814 juridisk Kandidat, kort efter Kopist i Rentekammeret, 1817 Fuldmægtig og 1828 Chef for et Revisionskontor. Han fik 1834 det Hverv at foretage Kasseeftersyn hos Oppebørselsbetjente og blev 1841 Kommitteret ved Revisionsvæsenet, men tog Afsked 1845, da Brinck-Seidelin (III, 62) blev foretrukket ved Udnævnelsen til Generaldecisor. Derimod var han 1840—48 Medlem af Matrikelkomiteen og blev 1849 udnævnt til Amtsforvalter i Roskilde. Siden 1841 var han Etatsraad. Som Formand for Frederiksberg Sogneforstanderskab 1842—43 og Medlem af Kjøbenhavns Amtsraad 1842—44 samvirkede han med Balth. Christensen og J. C. Drewsen; var ligeledes 1843 Medstifter af den oppositionelle Landkommunalforening for Kjøbenhavns Amt og 1846 af Bondevennernes Selskab og Medlem af begge Bestyrelser samt 1848 en af Lederne for Hippodrommøderne. Han søgte 1848 forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling imod Hall, men blev 1849 valgt til Folketinget i Kalundborgkredsen, hvor Valget gav Anledning til grove Optøjer. Sygdom hindrede ham dog baade fra at deltage i Rigsdagens Forhandlinger og overtage sit nye Embede; han døde 14. April 1850. — 1819 havde han ægtet Ulrikke Christiane Ludvigsen (f. 29. Dec. 1796 † 21. Juli 1871), Datter af Ritmester Ludvig L. (f. 1763 † 1813).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Almuevennen 1850, Nr. 81.

Emil Elberling.

Powisch, s. Pogwisch.

Prahl, Bendix Djuhuus, 1747—1814, Byskriver, Forfatter, var født Nytaarsnat mellem 1746 og 1747 paa Soggendals Præstegaard i Christianssands Stift, hvor Faderen, Niels Brostrup P., var Sognepræst. Da denne døde 1748 og Moderen, Dorothea Juditha

f. Djurhuus (af en færøsk Slægt), 1756, kom Børnene til forskellige Frænder og B. D. P. til sin Morbroder B. D., Sognepræst til Haa paa Jæderen, hvor han nød Undervisning, indtil han kom i Christianias den Gang fortrinlige Skole, hvor han havde til Kammerater Wessel, O. G. Meyer, S. Monrad og flere af den Kreds, som siden dannede det «norske Selskabs» Kjerne, og hvorfra han dimitteredes 1767. Som Student var han et Par Aar Huslærer i Norge og begyndte at studere Theologi, men gik saa over til Lovkyndigheden og tog omsider dansk-juridisk Examen 1780. Han tog derefter Plads som Kahytsskriver paa en Orlogsfregat, blev siden Kopist i Skifteretten paa St. Thomas og Prokurator sammesteds, men opgav denne Stilling, gjorde en længere Rejse i Evropa og stiftede Bekjendtskab med London, Paris og adskillige tyske Stæder. Efter nogen Tids Ophold i Danmark blev P. Embedsmand i Trankebar (1784 Prokurator og Kopist ved Gouvernementet, 1788 Kontrollør og Taxatør, 1791 Tolder, 1793 Byfoged og Avditør, 1796 konstit. Justitiarius). I Ostindien giftede han sig med Anna Regina Passavant (f. i Trankebar 12. Maj 1775 og Datter af Leonhardt P. og Maria Catharina f. Kohlhoff), der døde efter nogle Aars Forløb. I Trankebar synes han ikke at have staaet paa den bedste Fod med Gouvernøren, Generalmajor P. Anker. Efter 1798 at være bleven entlediget fra alle sine Embeder med Kancelliraads Titel levede han i Kjøbenhavn som Pensionist, indtil han 1804 kom tilbage til Norge som By- og Raadstueskriver i Christiania, hvor han døde 7. Jan. 1814 efter 1809 at være entlediget fra sit Embede.

Han udgav 1804 en Beskrivelse over de nikobariske Øer, der i Navnet tilhørte Danmark. Bogen, hvis Fortale indeholder en højst ejendommelig Avtobiografi, der er ganske blottet for Aarstal, udkom paa en unævnt Kjøbmands Bekostning og anbefalede et Kolonianlæg paa Øerne. I Christiania blev han en af Norges mest skrivende Mænd paa sin Tid. I 1807 udgav han saaledes i 2 Bind sine «Skygger af romerske Mænd» (Cæsar og hans samtidige), der er livlig skreven og røber stor Kjærlighed til den latinske Litteratur og udstrakt Belæstthed i denne; «den fandtes», siger Fru C. B. Dunker, «næsten i ethvert Hus i Christiania». I Forhandlingerne om et norsk Universitet tog han ivrig Del og kæmpede varmt for, at Christiania skulde blive dets Sæde, i et Prisskrift, udgivet af Selskabet for Norges Vel. Foruden disse og andre Skrifter (deriblandt poetiske), som han udgav, havde han ogsaa flere andre

under Arbejde, og i «Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn» (1806, 17. Juni) anføres, at han snart vilde udgive en Biografi af Warren Hastings og et Skrift om Gjendøberne i Münster. I sine sidste Aar var han ogsaa Medredaktør med N. Wulfsberg af Bladet «Tiden».

Pavels nedskrev ved hans Død, at «han var en Mand af megen Aand og ægte bon-sens, en hæderlig og godmodig Olding». Hans Bortgang fremkaldte ogsaa et Digt af en Mand, som siden blev bekendt som alt andet end Æsthetiker, nemlig af den da unge Student, siden Statsraad, H. Ridderwold. P. hørte for øvrigt i udpræget Forstand til den Art Mennesker, som i daglig Tale pleje at kaldes Originaler, og var opfyldt af en Mængde Tanker og Ideer, som han ikke altid formaaede at ordne og beherske. I det norske Selskab drev man idelig Løjer med ham og hans Paradoxer. Han gik her under Navnet «Pilen-Palen» og blev besunget i en bekendt Vise. Som gammel Mand i Christiania var han humoristisk nok til selv ofte at synge den i de Kredse, hvor han kom.

C. B. Dunker, Gamle Dage S. 191 ff. Pavels's Biografi og Dagbøger (1864) S. 126 f. Sammes Dagbøger f. 1812—13 S. 259 f. Wessels Samlede Digte, udg. af Levin, passim. Moe, Tidsskr. f. norsk Personalhist. I, 233.

L. Daae.

Prahl, Niels, 1724—92, Forfatter, var født i Vester Mariæ paa Bornholm, hvor hans Fader, Jacob P. († 1752 som Præst i Svaneke), den Gang var Kapellan og gift med Sognepræstens Datter, Margrethe f. Marcher († 1782). Han blev Student 1742 fra Frederiksborg Skole, men fik aldrig Embedsexamen. Allerede 1748 giftede han sig, men drog desuagtet 1752 til Norge som Huslærer og var fra 1754 atter i Sjælland i samme Stilling. Fra 1757 er han i Kjøbenhavn og søger at fortjene Brødet ved skriftlige Arbejder af forskjellig Art, dels som Korrektør, dels som Regnskabsfører, i det han samtidig oversætter en Mangfoldighed af Skrifter og tillige leverer forskellige originale Arbejder i Vers og Prosa («Fastesange», «Julesange», «Gudelige Sange», Indlæg i Dagens Spørgsmaal, forskellige periodiske Blade m. m.). Han var nøje knyttet til Agent Holcks Kontor (VII, 550 f.), og adskillige af de derfra udgivne Skrifter ere forfattede af ham, selv om hans Navn ikke staar paa Titelbladet. Efter sin første Hustrus Død indgik han 1771 nyt Ægteskab og maatte nu yderligere forcere sin litterære Virksomhed. 7. Del af N. Jonges store Jordbeskrivelse, omfattende de fremmede Verdensdele (VIII, 529), blev udarbejdet af P.; og kort før sin

Død, der indtraf 16. Maj 1792, begyndte han en Oversættelse af Schummels «Den lille Voltaire, en Levnedbeskrivelse for vort fritænkeriske Aarhundrede», — et tysk Skrift med apologetisk Tendens. Oversættelsen fuldførtes af en anden og udkom derefter 1794 med et Slags «Æreminde» over P. som Indledning af Bibliothekssekretær Fr. Ekkard, der slutter Skildringen af P.s «litterariske Fortjenester» med at sige: «Alting beregnet har denne flittige Mand i det mindste ladet trykke over 1800 Ark, eller hvert Aar henved 50 Ark, undertiden mere».

Nyerup, Lit. Lex. Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunst under Fred. V S. 38 ff. *A. Jantzen.*

Prahl, Peter, 1761—1831, Præst og Skolemand, var Søn af Kjøbmand Rasmus P. og Agnethe f. Splitz og blev født i Svaneke 10. Nov. 1761. Han blev Student fra Helsingør Skole 1780, theologisk Kandidat 1785, studerede derpaa i Kiel, blev 1787 Præst i Sommersted, 1794 i Vedsted, begge Sogne i Haderslev Amt, 1809 Sognepræst og Provst i Tønder og 1820 Konsistorialraad. 1830 entledigedes han og døde 29. April 1831. P. var levende interesseret for Folkeoplysningens Fremme, i hvilket Øjemed han oversatte og bearbejdede en Række tyske Skrifter. Af disse vare en Kirkehistorie, en Bibelforklaring og nogle af Rochows Skolebøger for Lærere, et Par Læsebøger og nogle Samlinger af Fortællinger for Børn og endelig for Almuen flere Skrifter om Opdragelse. Alle bære de Oplysningstidens Præg, men Tonen er ofte mere hjertelig og Livsanskuelsen mindre rationalistisk end i de fleste af hin Tids Oplysningsskrifter. Som Medlem af Direktionen for Seminariet i Tønder virkede han for dettes Forbedring. Han var en dansk-sindet Mand, der paa Visitatser og ved Cirkulærer til Præsterne i sit Provsti søgte at fortrænge de tyske Skolebøger og gennemføre Bestemmelserne i Skoleanordningen af 1814 om Brugen af dansk Sprog i danske Skoler. P. ægtede 1. 1788 Else Kirstine Nissen, Datter af Brygger Lorentz N., 2. Theodora Holm.

Erslew, Forf. Lex. Slesv. Prov.-Efter. I, 261 f.

Joakim Larsen.

Prahl, Heinrich Christian Friedrich, 1803—30, Filolog, Søn af Præsten Hans P. (f. 1762 i Aventoft, Tønder Amt, † 1820), var født i Colmar ved Glückstadt 6. April 1803. Han studerede i Kiel klassisk og orientalsk Filologi. 1826 tog han her Doktorgraden ved en i det hele klart og ædruelig skreven Afhandling

«De grammaticæ universalis fundamento ac ratione». Hans Lyst stod til Universitetsvirksomhed, og man ventede sig en Del af ham; men for at kunne støtte sin Moder og 6 yngre Søkende maatte han gaa Skolevejen, og af de Arbejder, han havde forbedret, saa kun nogle Smaating Lyset. 1828 ansattes han som Kollaborator ved Latinskolen i Meldorf, 1829 i samme Stilling i Flensborg. Hans Helbred, der altid havde været svagt, fik ved Rejsen her til midtvinters et Knæk, som han aldrig forvandt, og han døde allerede 29. Sept. 1830. Han roses meget som dygtig Pædagog.

Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1831, S. 211 ff. Schröder u. Lübker, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Vilh. Thomsen.

Prahm, Christen Henriksen, 1756—1821, Digter og social-økonomisk Forfatter. P. er født 4. Sept. 1756 i Lesje Præstegjæld i Gudbrandsdalen i Norge, hvor hans Fader, Henrik Frederik P., der var af dansk Æt, den Gang var personel Kapellan; hans Moder, Olava Maria f. de Stockfleth, en Præstedatter fra Faaberg i Gudbrandsdalen, var af norsk Slægt. 1765 blev Faderen forflyttet til Slagslunde i Nordsjælland, og Sønnen blev, efter i nogen Tid at have faaet Undervisning i Hjemmet, privat dimitteret til Examen artium (1772). Han valgte Jura som Brødstudium, men det blev ikke til noget med Examenslæsningen; der var saa meget, som fængslede hans Interesse og spredte hans Kræfter. Han lagde sig efter de økonomisk-kameralistiske Videnskaber, men syslede samtidig med Græsk og de nyere Sprog samt deres Skjønneratur. Disse Studier afspejle det dobbeltsidige i P.s Natur og Virksomhed; hans Liv blev delt mellem den røde Ministeriumsbygning og Parnas. Vi følge først hans Løbebane som Embedsmand.

Fra 1776—79 var P. Huslærer hos Etatsraad Bornemann, men saa aabnede Embedsbanen sig for ham. Hans Fader stod i Venskabsforhold til fremragende Mænd som Kofod Ancher, Luxdorf og Suhm, hvorved Sønnen fik Adgang til Hovedstadens dannede Kredse og bl. a. kom i Forbindelse med Grev E. Schimmelman. Denne indflydelsesrige Mand skaffede ham (1781) Plads som Fuldmægtig i Økonomi- og Kommercekollegiet, hvor han 1786 blev Arkivar, 1797 Kommitteret og 1812 Deputeret. I 1816, da dette Kollegium forenedes med det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer, fik han Afsked i Naade og med Ventepenge. I Medfør af sin Embedsstilling besøgte han i 1798 og 1799 Bornholm for at undersøge de derværende Kullejer; i 1804—6 gjorde han

flere Rejser til Norge og gav en Indberetning paa 10 Bind (ikke udgivne) om Landets forskjellige Næringskilder. Samtidig havde han, i kortere eller længere Tidsrum, haft forskjellige andre Hverv; han havde været Søpasskriver (1786—1808), Sekretær ved Postkassens-direktionen (1786—1809) og en af Landhusholdningsselskabets Præsidenter (1803—6). 1802 blev han udnævnt til virkelig Justitsraad, 1810 til virkelig Etatsraad.

En Del af P.s litterære Virksomhed staar i Forbindelse med hans forskellige Embedsstillinger, i det den nærmest behandler Æmner af socialøkonomisk Art, f. Ex. «Om en Husmoders Pligter» (1787), «Forsøg om Dragten, især for Danmark og Norge» (1791) og «Forsøg om en Højskoles Anlæg i Norge» (1795), alle 3 Prisskrifter, for hvilke han vandt den udsatte Pris. Desuden har han skrevet en Række mindre Skrifter og Afhandlinger over Æmner af lignende Art: «Undersøgelse om den københavnske Waisenhusstiftelse» (1796), «Om Forbrugningen af Tobak i Danmark», «Om Uldproduktionen» m. m.

Som et Mellemed mellem P.s videnskabelige og digteriske Frembringelser staar hans Virksomhed som Udgiver af periodiske Skrifter. Han var Redaktør eller Medudgiver af «Efterretninger om den inden- og udenlandske Handel, Skibs fart osv.» (1782—87), af Maanedsskriftet «Minerva» (1785—93) og af «Borgervennen» (1796—1804 og 1818—19). Til disse Tidsskrifter leverede han en Række Bidrag af socialøkonomisk, historisk, moralfilosofisk og æstetisk Art, f. Ex. «Om Kilderne til Rigdom», «Om Opdragelse», «Om Bogskriveri» m. m. Det vigtigste af de ovennævnte periodiske Skrifter er «Minerva», hvis Udgivelse han, sammen med Rahbek, begyndte i Juli 1785. Rahbeks Tanke var, at Indholdet væsentlig skulde være skjønlitterært, men P. vilde drage hele Samfundslivet ind under Tidsskriftets Behandling, saa det kom til at omfatte baade Skjønlitteraturen, de religiøse Bevægelser, den økonomiske Udvikling, Undervisningen, Politikken m. m. P. fik sin Plan sat igjennem — heldigvis; thi han kom derved til at skabe et Tidsskrift, der vel nok er enestaaende i dansk Litteratur. I det have, siger R. Nyerup, «næsten alle Landets bogskrivende Mennesker taget Del, lige fra ham af, hvis Plads er ved Siden af Tronen, og indtil Bonden bag Ploven, og de have heri henlagt hver sit Kontingent til Massen af de Ideer, som i de sidste 16 Aar have sysselsat alle tænkende Hoveder i tvende Kongeriger». P.s egne Bidrag til «Minerva» ere af meget forskjellig Art; foruden nogle Digte har

han skrevet Artikler over Æmner fra Socialøkonomien, Historien, Æstetikken, Moralfilosofien m. m., f. Ex.: «Om Negerhandelen», «Om Bygselvæsenet i Norge», «Om Kongen af Preussen», «Det filosofiske Seculum» (18. Aarhundrede), «Om Selskabelighed» m. m. Vigtigere end disse Bidrag er den maanedlige historiske Artikel, som ledsagede hvert Hefte, og som P. stadig skrev, saa længe han deltog i Tidsskriftets Redaktion (dog undtagen 1. Kvartal af 1793). Det var gennem denne Artikel, at de fleste dannede Mennesker paa den Tid fulgte den store franske Revolutions skæbnesvangre Optrin; P. søgte at gjøre sin Fremstilling saa objektiv som muligt, men alligevel blev den noget farvet af hans egen fremskridtsvenlige Anskuelse.

Den videnskabelige Forfatter var imidlertid ikke den hele P. Med sin klare, praktiske Forstand forbandt han et ildfuldt, let bevægeligt Følelsesliv. Hans Ungdom faldt til Dels sammen med det Ewald-Wesselske Tidsrum og det Opsving i dansk Poesi, som det betegner. «Selskabet for de skønne og nyttige Videnskaber» søgte med sine Prisopgaver at lokke de unge Talenter frem, og P. fulgte dets Kalden. Han havde i 1778 i «Alm. dansk Bibliothek» offentliggjort nogle Idyller og Sange og fik saa i 1779 sin Heroide «Philippa til Erik» antaget af det nævnte Selskab. I 1782 skrev han det Digt, som har gjort ham mest bekjendt, «Emilies Kilde», et naturbeskrivende Digt, der giver et Rundskue fra det bekjendte Punkt ved Schimmelmans Landsted Sølyst paa Strandvejen. Det har samme Præg som Tidens øvrige naturbeskrivende Digtning: den methodiske Opregning af en Række Enkeltheder, i hvilke som Regel Stemningen drukner.

I Begyndelsen af Firserne var der over vort Aandsliv noget vist frisk, forventningsfuldt. Bevægelsen for Bondestandens Frigjørelse tog fart, og Digterne gjorde sig til Ordførere for den. I 1783 blev der rejst en Mindesten for den ældre Bernstorff til Tak for hans Virksomhed for Bondesagen, og P. skrev i den Anledning sit bekjendte Digt: «Omtrent en Mil fra Kjøbenhavn — paa høje Gjentofts Bakke». Da Kronprinsen i 1784 selv overtog Regeringen, ventede man, der vilde komme en ny Tid, med Frihed og Fremskridt som sit Løsen. P. blev greben af Tidens Stemning og udgav «Stærkodder, et Digt i 15 Sange» (Jan. 1785). Af Oldtidens Aand er der intet i dette store Epos; det historiske Sagn er kun en allegorisk Ramme omkring en Række moralfilosofiske Betragtninger. Indholdet er følgende: Stærkodder har myrdet en norsk

Konge; «Midlerne, hvorved han paa én Gang skal forsonne Guderne og redde Ingilds forfaldne Rige, ere Opdagelsen af 3 Klenodier: Skirners Sværd, et Symbolum paa Krigsstyrken, Skibladner, der ligger nedsænket i et fejt og balstyrigt Folks ubrugte Havn, et Billed paa den da forsømte Sømagt og Handel, og Mimers Brønd eller Kundskab og Klogskab, af hvis Vand han skal bringe Kong Ingild en Flaske». Det er altsaa det «til Borgerheld sigtende», som P. synger om i denne versificerede moralfilosofiske Afhandling. Digtet er utrolig tungt at arbejde sig igjennem; digterisk Flugt er der saa godt som intet af; men Forfatteren har da ogsaa i Indledningen anraabt «den simple Forstand» om at være hans inspirerende Muse. Man havde i sin Tid spurgt, om P. ikke var den Digter, der bedst kunde indtage den ved Ewalds Død ledigblevne Plads paa Parnas. «Stærkodder» afgjorde det Spørgsmaal: P. var ikke Manden.

Det var ikke lykkedes for P. at blive Skaberen af et nationalt Epos; i de følgende Aar vender han sig til Dramet. Men hans mislykkede historiske Dramer «Lagertha» (1789), «Damon og Pythias» (1790) og «Frode og Fingal» (1790) godtgjorde til fulde, at han ikke kunde fortsætte, hvad Ewald havde begyndt med «Rolf Krage» og «Balders Død». Saa forsøgte han sig i Syngestykket og Skuespillet, med Æmner fra Hverdagslivet: «Negeren» (1791), «Ægteskabsskolen» (1795), «Serenaden eller de sorte Næser» (1795), «Brønden» (1800), «Frokosten i Bellevue» (1803) o. a. Replikskiftet i disse Stykker falder ofte ret naturligt, men for øvrigt hæve de sig ikke over det middelmaadige; intet af dem har kunnet holde sig paa Theatret eller i Læseverdenen. Det bedste af dem er «Ægteskabsskolen», der opnaaede 15 Forestillinger (sidste Gang 1822 ved en Mindefest for Forfatteren). — Rahbek udgav P.s «Udvalgte digteriske Arbejder» (I—VI, 1824—29).

P. har altsaa som Digter intet frembragt, der har haft Levedygtighed i sig, og heller ikke i litteraturhistorisk Henseende betegne hans Arbejder noget nyt. Ikke desto mindre nød han, vel nærmest paa Grund af sin travle, mangeartede Forfattervirksomhed, et betydeligt Ry som Skribent, og da han i 1819 af økonomiske Grunde søgte og fik Embedet som Toldforvalter paa St. Thomas, indbød en Kreds af bekendte Mænd, Baggesen, Rahbek, Thorvaldsen o. fl., til en Afskedsfest for ham (10. April 1820); Oehlenschläger og Ingemann skrev Sange i Dagens Anledning, og Provst Gutfeldt holdt Festtalen. Oehlenschläger spaar i sit Digt, at Hr.

Christen snart «la'r sin Snække stande» tilbage til Danmark. Det skete dog ikke. P. kunde ikke taale det vestindiske Klima; han døde Aaret efter sin Ankomst til St. Thomas (25. Nov. 1821). —

P. havde et paa én Gang tungt og lidenskabeligt Sind. Oehlschläger fortæller, at han ingen Ven havde, «som han ikke havde vist Døren eller truet med Prygl». Efter sin egen Beretning var han fra Barndommen til hen i sin modnere Alder plaget af de græsseligste religiøse Anfægtelser. «Tid, Beskæftigelse og Vellyst svækkede, sløvede hine Ængstelsers Brod.» Hvad han læste, greb ham saa dybt, at de fleste andre Mennesker, f. Ex. Rahbek, forekom ham kolde i Sammenligning dermed. «Jeg er», skriver han et Sted, «umaadeligen destitueret for alt det, der er vittigt, yndigt, behageligt, en tvær, treven, langsom Figur, hvis udvortes og indvortes ligner højt Mængden af de sjællandske Bønder, Fortrædelighed, underkuet, forkert; en slavisk Stræben efter at opnaa, hvad han en Gang foresætter sig, er hans eneste Fortjeneste.» Og dette vanskelige Sind havde saa at kæmpe med økonomiske Bekymringer og ægteskabelige Sorger. Medens P. var Huslærer hos Bornemann, blev han forelsket i Husets Lærerinde, Maria Magdalene Erichsen (f. 30. Juli 1754), en Datter af Stadsfysikus J. G. E. i Bergen (IV, 533); i Maj 1782 blev han i Slagslunde Kirke viet til sin 28aarige Brud. Ægteskabet blev ulykkeligt; allerede et halvt Aar efter Brylluppet klager P. derover i et Brev til Rahbek. Af og til forefaldt der voldsomme Scener mellem Ægtefællerne, der en Tid endogsaa levede næsten afsondrede fra hinanden. Hans Hustru søgte Trøst derfor i Baggensens Sværmeri for hende. Hun døde før P.s Afrejse til St. Thomas, 30. Sept. 1819.

Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. I. J. K. Høst, C. H. P. (1820). F. Rønning, Rationalismens Tidsalder II, 198; III, 1. 12. 99. 111. 247. Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

v. Prangen, Frederik Ernst, 1781—1841, Officer, blev født 13. Nov. 1781 i Glückstadt og var Søn af Avskultant ved den kongl. Regering, Arkivar og Kancellisekretær Frederik Wilhelm v. P. (f. 1754 † 1783) og Wilhelmine Maria Charlotte f. Picker (f. 1754 † 1837). Efter at have nydt en videnskabelig Uddannelse i sin Fødeby ansattes P. 14. Juni 1799 som Dessinatør à la suite ved Ingeniørkorpset og blev s. A. virkelig Dessinatør i Holsten samt erholdt i 1800 Karakter som Fændrik af Infanteriet. P., der i 1801 udnævntes til virkelig Sekondlieutenant i Ingeniørkorpset og i 1804 til virkelig

Premierlieutenant, tiltraadte sin praktiske Tjeneste i Korpset i Begyndelsen af 1800 og garnisonerede i Rensborg (til 1804) og Glückstadt. Da Krigen med England udbrød i 1807, kommanderedes han til General Ewalds Armékorps, der under Englændernes Ophold paa Sjælland holdt Laaland, Falster og Møen besat, og P. ledede her Anlægget af flere Batterier til Sikring af Kommunikationerne. Han fulgte med Armékorpsen til Sjælland, men blev snart kaldt tilbage til Ingeniørkorpsen. Indtil Maj 1809 — han var i 1808 avanceret til virkelig Ingeniørkapitajn — var han beskæftiget med Rekognoscering af Kyststrækningerne og Bygning af Kystbatterier i de forskellige danske Provinser, hvorefter han ansattes ved Kjøbenhavns Fæstning. Fra denne Virksomhed blev han dog flere Gange kaldt bort. Han anlagde saaledes i 1810 flere Kystbatterier paa Jyllands Østkyst, i 1811 et paa Møen og forestod fra Dec. 1813 til Jan. 1814 nogle Forsvarsarbejder ved Lille Bælt. Efter Kieler-Freden berejste han samtlige Kystbatterier i Hertugdømmerne og Kongeriget for at træffe Foranstaltninger til deres Rømning. I 1810, 1812 og 1815 var han Medlem af Kommissionen til unge Ingeniørofficerers Prøvelse og i 1815 af den Kommission, som skulde udkaste og udføre en Plan til Indretning af det saakaldte «Guldhus» i Rigensgade i Kjøbenhavn til et Garnisonshospital.

P. forfremmedes i 1818 til Major og ansattes kort efter som 1. Ingeniør ved Kjøbenhavns Fæstning, hvilken Stilling han beholdt til Udgangen af 1832. Fra 1820—24 var han dog fraværende paa Rejser i Udlandet, i det han i førstnævnte Aar udnævntes til Medlem for den tyske Forbundshærs 10. Armékorps af en under den i Frankfurt sammentraadte militære Kommission nedsat Lokalkommission til Undersøgelse af Fæstningen Luxemburgs Tilstand. Han beordredes samtidig til at skaffe Oplysninger om forskellige tyske og nederlandske Fæstninger og til i den Anledning efter tilendbragte Forretninger i Luxemburg og Frankfurt at lægge Hjemvejen over Nederlandene, ogsaa for at bese de vigtigste af de derværende hydrotekniske Anlæg. I Lokalkommissionen gjorde P.s Kundskaber og Forretningsdygtighed sig snart gjældende, og han repræsenterede endogsaa i nogle Maaneder af 1823 foruden Danmark Østerrig, hvis Kommissær var afgaaet ved Døden. I 1822 besøgte han ogsaa Paris og studerede her Anvendelsen af Vicats hydrauliske Kalk eller Kunstcement ved Canal de l'Ourcq, hvilket ved hans Tilbagekomst gav Anledning til Anlæg af en Kunstcementfabrik her, der i mange Aar afgav Materiale til Ingeniør-

korpssets Arbejder og til Brobygningerne ved de nye Chausséanlæg i Kongeriget og Hertugdømmerne.

1. Jan. 1825 overtog P. atter sin Tjeneste ved Kjøbenhavns Fæstning, i hvilken Stilling han forfremmedes til Oberstlieutenant 1829. S. A. blev han Medlem af Defensionskommissionen og i 1830 af Kommissionen til Udarbejdelsen af en Plan for den ny-oprettede kongl. militære Højskole. 1832 designeredes han til, hvis det holsten-lauenborgske Kontingent fik Marcheordre, at ansættes ved 10. Armékorpses Hovedkvarter som Direktør for Ingeniør-væsenet. 1832 blev han midlertidig Chef for Vejkorpset og fra 1834, da dette Korps indlemmedes i Ingeniørkorpset, dirigerende Stabsofficer for Vejtjenesten i Kongeriget, i hvilken Egenskab han tiltraadte Kommissionen af 1835 angaaende Anlægget af en Jærnbane til Lettelse af Kommunikationen mellem Nord- og Østersøen. Efter i 1836 at have erholdt Obersts Karakter blev han 4. Jan. 1838 Chef for Ingeniørkorpset og nogle Dage efter Medlem af Kommissionen angaaende Vandvæsenet; s. A. erholdt han Obersts Anciennitet. I 1839 overdroges ham Ledelsen af Projekteringen af en Jærnbane fra Hamborg-Altona til Neustadt og Kiel, og i 1840 indtraadte han i den i Odense under Kronprinsens Forsæde nedsatte Kommission angaaende Forandringer i Armeens Organisation, som førte til Organisationsplanen af 28. April 1842.

P. udnævntes til Kommandør af Danebrog 1836, og han blev i 1838 Ridder af den preussiske Johanniterorden som en Anerkjendelse af hans dygtige Medvirkning ved den tilendebragte Bygning af Chausséen gennem Holsten og Lauenborg. Han døde 19. Juni 1841, og «Fædrelandet» gav ham bl. a. følgende Eftermæle: «Oberst P. var af alle erkjendt som en særdeles kraftfuld og agtværdig Karakter, som en Mand med dygtige Kundskaber og udbredt Erfaring og navnlig som et ualmindeligt administrativt Talent». — P. ægtede 19. Febr. 1833 i Altona Ida Maria Louise Franzisca Raasløff (f. 19. Okt. 1808 † 15. Maj 1886), Datter af Kommandør, Indrulleringschef i Holsten Andreas R. (f. 1774 † 1851) og Johanne Catharine f. Hansen (f. 1786 † 1874).

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Pratensis, Hans Philipsen, 1543—76, Professor, var født i Aarhus og Søn af M. Philippe du Pré (Pratensis), der var kommen her ind i Landet med Christian II's Dronning og senere var bleven

Kannik i Aarhus († 1567). Medens Sønnen gik i sin Fødebys Skole, udvirkede Faderen, der nød megen Anseelse for Gudsfrygt og Lærdom, at han til sine Studeringers Fremme forlenedes med et Kanonikat i Aarhus med tilhørende Præstekald (Brabrand), der dog indtil videre skulde bestyres af en Kapellan. Efter 1560 at være bleven Student gik P. rask frem paa Videnskabernes Bane. 1564 tog han Magistergraden og blev kort efter Rektor ved den Skole, hvor han for faa Aar siden havde været Discipel. Denne Stilling opgav han dog snart for at studere Medicin udenlands. I Jan. 1566 bleve han og hans Ven M. Peder Sørensen indskrevne ved Universitetet i Padua. Siden færdedes de, støttede af Kjøbenhavns Universitet, vidt om Land — Spanien og Ungarn vare Rejsens Yderpunkter i Vest og Øst —, indtil de endelig 1571, begge hædrede med den medicinske Doktorgrad, vendte hjem for at overtage de dem tiltænkte Stillinger, Ped. Sørensen som kongl. Livlæge og P. som Professor i Medicin ved Universitetet. Det blev foreskrevet den sidste, at han ikke maatte vige fra de gamle medicinske Avtoriteter Hippocrates og Galenus, vistnok et Tegn paa, at man var bange for, at han hældede til den Paracelsiske Retning i Lægekunsten.

P. virkede kun i faa Aar, men vandt i den Tid megen Yndest og Anseelse baade som Lærer og som Praktiker. Han var en stemningsfuld latinsk Digter og besad omfattende videnskabelig Indsigt, bl. a. ogsaa i Mathematik og Astronomi. Tyge Brahe og andre ansete Mænd, hvoriblandt den franske Gesandt Charles de Dançay, sluttede sig med varmt Venskab til ham. Men hans Helbred var svagt, og 1. Juni 1576, da han stod paa Kathederet, fik han en voldsom Blodstyrtning og sank død om i sine Tilhøreres Arme. Mænd som Tyge Brahe, Dr. Peder Sørensen og M. Isak Mouritsen (XI, 500) have i smukke Digte beklaget det Tab, Venerne, Videnskaben og Fædrelandet lede ved hans tidlige Bortgang. Han døde ugift, kun 32 Aar gammel.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 598 ff.

H. F. Rørdam.

v. Preen (Prehn), **Adam Ehrenreich**, —1702, Officer, stammede fra en af Meklenborgs ældste Adelslægter; maaske han var Søn af Johan Adam v. P. til Nüttel og Libau, der 1651 var i dansk Tjeneste. A. E. v. P. tjente allerede 1658 som Lieutenant ved Axel Urups Regiment; i Begyndelsen af den skaanske Fejde var han Rit-

mester ved Baudissins Regiment, blev 1677 Major og s. A. Oberstlieutenant ved 1. sjællandske Rytterregiment. Da Kommandanten i Christiansstad C. H. v. d. Osten (XII, 457) havde ønsket at faa nogle Rytterofficerer til Raadighed, lykkedes det P. i Febr. 1678 i Spidsen for en lille Skare at hugge sig igjennem Cerneringen ind i Fæstningen. Hans Forhold her maa have været mindre godt, thi endnu s. A. blev han afskediget. 1679 fik han dog Obersts Karakter og Pension, og ikke længe efter (1680) blev han udnævnt til Amtmand over Ringsted Amt. Han traadte 1684 atter ind i Hæren, i det han, der Aaret forud havde hvervet en Eskadron, udnævntes til Chef for 5. jyske Rytterregiment, og i denne Stilling blev han Resten af sit Liv. Han var med ved Ratzeburg 1693, i Holsten 1700, hvor han viste sig som en rask Partigænger, og gik 1701 med Hjelpetropperne til Flandern, i det han samtidig udnævntes til Brigadér. Han døde 29. Maj 1702. — P. var 3 Gange gift: 1. med Anna Marie v. Knustorf af Huset Gamelien i Meklenborg († 1678); 2. med Anna Sophie v. Löschebrand († 1693), Hofjomfru hos Dronning Sophie Amalie og Datter af hendes Hofmesterinde Fru Lucie v. L., f. v. Steinwerder; 3. vistnok med Sophie Amalie Charisius († 1704), Datter af Peder C. til Palstrup (III, 439).

Personalhist. Tidsskr. 4. R. II.

H. W. Harbou.

Prehn, Friedrich Christian, 1810—75, Appellationsretsraad, Søn af nedfr. nævnte Regeringsraad Joh. Fried. P., var født 26. Febr. 1810 i Kjøbenhavn, tog 1832 juridisk Examen i Kiel, blev kort efter Volontær i tyske Kancelli, hvor han avancerede til Kontorchef, og udnævntes 1845 til Syndikus i Altona. 1848 var han Medlem af den slesvig-holstenske Stændersamling og kom 1850 med Reventlow-Farve og Heinzelmänn til Kjøbenhavn for at bede om Fred; men de maatte vende hjem med uforrettet Sag. I Febr. 1851 indtraadte han i den holstenske Regering under Reventlow-Criminil som Chef for Finansdepartementet og overtog 1852 atter Syndikatet i Altona, hvorfra han 1854 forfremmedes til Medlem af den holsten-lauenborgske Appellationsret i Kiel, og efter at den preussiske Regering 1867 havde omordnet Justitsvæsenet, blev han første Medlem af Overappellationsretten i Kiel, i hvilket Embede han forblev til sin Død, 29. Jan. 1875. Han havde 27. Juli 1845 ægtet Mathilde Kraus (f. 23. Maj 1822), Datter af Konferensraad K.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Prehn, Jeppe, 1803—50, Amtmand og Mathematiker, en Broder til ovennævnte Appellationsretsraad Fried. Chr. P., er født 29. Avg. 1803 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader da var ansat i Rentekammeret. Han gik i Domskolen i Ratzeburg, hvorhen Faderen senere var forflyttet, gik som Student i 1821 til Göttingen, i 1822 til Kiel og studerede trods sin egen Lyst til Mathematikken efter Forældrenes Ønske Jura, tog 1825 juridisk Examen i Kiel og blev 1828 Fuldmægtig, 1830 Kontorchef i Rentekammeret i Kjøbenhavn. 1834 vaklede han mellem at søge et matematisk Professorat i Kiel og Amtmands-pladsen i Steinhorst i Lauenborg. Han foretrak og fik den sidste og giftede sig samme Aar, forflyttedes 1848 til Ratzeburg; døde 28. Nov. 1850 i Reichenbach paa en Sundhedsrejse til Italien. — Matematik og dens tekniske Anvendelse har P. bl. a. studeret, dog ved Siden af Juryvæsen, under et Ophold 1829—30 i Paris, hvor han bl. a. blev bekendt med Poisson. Det var dog først i hans allersidste Leveaar, at han følte sig kaldet til matematisk Forfattervirksomhed og i Crelles «Journal f. d. Mathematik» offentliggjorde dels nogle matematiske Undersøgelser vedrørende Dampmaskinen, dels en større Afhandling, hvori han søger at hævde Betydningen af divergente Rækker som fremstillende arithmetiske Middelværdier. En af ham opfundne kalorisk Maskine er aldrig kommen i Brug.

Crelle, Journal f. d. Mathematik XLI, 364 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVI.

H. G. Zeuthen.

Prehn, Johan Friedrich, 1771—1833, Regeringsraad, Søn af Raadmand og Stadssekretær i Tønder Thomas P. og Anna Barbara f. Røeder, var født i Tønder 13. Jan. 1771. Han blev juridisk Kandidat 1792, tjente derefter et Par Aar som Sekretær hos Landfoged Boye i Meldorf, men rejste saa til Kjøbenhavn, hvor han i nogen Tid gjorde Tjeneste som Volontær i tyske Kancelli og General-Toldkammeret. 1795 udnævntes han til Fuldmægtig i Rentekammerets 1. holstenske Kontor, konstitueredes 1796 som Renteskriver sammesteds og blev 1797 endelig udnævnt; da dette Kontor ophævedes 1799, blev han Renteskriver i det nyoprettede slesvigholstenske Skov- og Landvæsenskontor. 1804 blev han Amtsforvalter i Husum, Svabsted og Rødemis, men vendte allerede Aaret efter tilbage til Rentekammeret som Chef for dettes tyske Kammerkancelli og udnævntes samtidig til Kammerraad. 1810 blev han Kommitteret i Rentekammeret, 1812 Justitsraad, 1814 Etatsraad, 1815

Deputeret i tyske Kancelli, 1817 2. Regeringsraad i Lauenborg og 2. Bisidder i den derværende Hofret, 1821 1. Regeringsraad og 1. Bisidder samt Assessor i det lauenborgske Konsistorium og 1828 Konferensraad. P. roses i alle sine Stillinger som en særdeles flittig, dygtig og paalidelig Embedsmand. I sine sidste Leveaar var han noget svagelig, og i Avg. 1832 indgav han af Helbreds-hensyn Begjæring om Afsked, men inden Sagen blev endelig ordnet, døde han, 16. Jan. 1833. — P. var 2 Gange gift: 1. (4. Maj 1802) med Henrica Ludovica f. Prætorius (f. 1781 † 19. Juni 1820), Datter af den bekendte Handelsmand Jeppe P., 2. med Caroline f. Thor-moehlen († 13. Marts 1843, 53 Aar gammel). *L. Laursen.*

Prehn, Thomas, 1801—74, Departementschef, Søn af Gods-ejer Georg Heinrich P. til Høgelund ved Læk og Catharina Doro-thea f. Petersen, var født 2. Sept. 1801 paa Høgelund, gik i Flens-borg Skole, studerede Jura i Kiel, Berlin og Göttingen og tog 1826 juridisk Examen i Slesvig. Aaret efter blev han Volontær i Rente-kammeret, 1829 Fuldmægtig, 1831 Kontorchef og udnævntes 1834 til Landkommisær for det østlige Holsten og Verkoppelungskom-missær for Lauenborg, 1835 til Medlem af Landmaaler-Examinations-kommissionen i Kiel, 1837 til Kammerraad, 1840 til Justitsraad, 1841 til Etatsraad, 1843 til Landkommisær for det vestlige Holsten. I Malmøvaabenstilstanden 1848 var han designeret til Medlem af en Fællesregering under Carl Moltke for Slesvig, Holsten og Lauen-borg, men nægtede at indtræde i den. 1851 var han Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg og stillede her et selvstændigt Forslag om en 3delt Helstat med fuldstændig Adskillelse af Sles-vig og Holsten, saaledes at Monarkiets Fællesskab skulde repræsen-teres af et Rigsraad, bestaaende af 7 delegerede fra Kongeriget og 7 fra de 3 Hertugdømmer med en af Kongen valgt Formand, og at de 2 Nationaliteters Ret fuldt ud sikredes i Slesvig derved, at Landet deltes i et dansk, et tysk og et blandet Distrikt. 1852—54 var han Departementschef i det holsten-lauenborgske Mini-sterium og 1857—58 Medlem af Rigsraadet, men mødte ikke 1858, 1860 udnævntes han til Konferensraad og døde ugift 17. Sept. 1874 i Pløen. I sit Testamente indsatte han Kong Christian IX til Uni-versalarving til bedste for de Embedsmænd, der havde lidt Tab ved de sidste Aars Begivenheder i Hertugdømmerne.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorensen.

Preisler, Joachim Daniel, 1755—1809, Skuespiller, fødtes 16. Nov. 1755 i Kjøbenhavn, hvor hans ndfr. nævnte Fader, Joh. Mart. P., indtog en anset Stilling som Professor ved Kunstakademiet og i sit Hjem, om Vinteren i sin Embedsbolig paa Charlottenborg, om Sommeren paa sit Landsted i Lyngby, samlede en Kreds af Tidens bedste Hoveder, særlig indvandrede Tyskere med selve Klopstock som Førstemand. Gjæsternes artistiske Tilbøjeligheder synes at have overvundet Husherrens retsindige Borgerlighed, i det mindste blev den lille Joachim Daniel et Slags Vidunderbarn inden for det Preislerske Hus; ikke alene kunde han, 4 Aar gammel, tale Fransk — Tysk og Dansk faldt ham, saa at sige fra Fødselen, lige mundret —, men han gav smaa Bidrag til Selskabets Underholdning: snart reciterede han mindre Digte, snart sang han hele Koncertarier, snart tolkede han Familiens Lykønskninger paa Festsdage, snart underholdt han Gjæsterne ved Klaver- eller Violinspil. 1772 blev P. Student, og havde han i sin Opvæxt været livlig, blev han nu en vilter Krabat, der gav Borgerskabet med samt dets Moral og Vedtægter en god Dag; han studerede Theologi, ja forsøgte sig endog en Gang som Prædikant til Dronningens fulde Bifald, men hans erotiske Bedrifter nødte ham til at opgive Theologien; han kom derpaa en Tid paa sin Svoger Agent Zinns Kontor, sprang saa — for øvrigt i Vrede — her fra op i det tyske Kancelli, hvor han vandt A. P. Bernstorffs Yndest, opgav pludselig den sikre Embedsvej og styrtede sig ud i Skuespillernes Zigeunerliv for en Kvindes Skyld. Denne, Jfr. Marie Cathrine Devegge, magttog ved sin unge Skjønhed ganske P.; trods dyre Forsikringer om, at han aldrig vilde «forvolde sine Forældre den Hjertesorg at indlade sig i en Forbindelse med hende», var han snart efter forlovet netop med hende; 4. Dec. 1778 stod deres Bryllup, og Maaneden efter, 26. Jan. 1779, debuterede P. som Leander i «Det unge Menneske paa Prøve».

Debuten var mere opsigtvækkende end vellykket — P. Rosenstand-Goiske dømte endog, at P. ikke gav «noget Haab for Theatret» —, dog gjorde hans kjonne Ydre et behageligt Indtryk paa Tilskuerne. Sagtens har P. som saa mange Begyndere hverken kunnet gaa eller staa, end mindre mestre sin Stemme eller sit Ansigt; han gav dog ikke tabt, og efter et Par Aars ihærdige Arbejde kunde han paa Scenen udfolde den belevne Anstand og den smidige Elskværdighed, der havde gjort ham saa yndet i Selskabslivet. P.s Figurer bare saaledes alle en glat Overflade til Skue, men han vidste,

takket være hans gode Forstand og omfattende Kundskaber, at variere saa vel Karaktertrækkene som selve Karaktererne. P. var saa kjøn og indtagende paa Scenen, at han kunde tillade sig at give sin Elskværdighed et Anstrøg af Naragtighed; netop i en saadan Rolle, den vimse Frisør Partout i «De forliebte Haandværksfolk», tvang han første Gang Publikum til fuld Anerkjendelse, og han benyttede senere denne fintkomiske Evne til at udlevere en Række Figurer til Latteren og samtidig frelse dem fra Karikaturen; saaledes bevarede i «Fændrikken» den evindelige Spørger Kapitajn Alsing sin noble Holdning, i «Heckingborn» frelste en let Naivitet Daltons dominerende Visdom, i «Den værdige Fader» kastede en elegant Anstand næsten Glans over Baron Dromers tomme Komplimenter. Dog P. kunde ogsaa uden mindste Barmhertighed blotte Sindets Raahed bag den ydre Politur, saaledes i «Den skinsyge Kone», hvor han som Lord Trinket bag Lapsens skrammererede Ydre aabenbarede en brutal Liderlighed, og i sin mesterlige Fremstilling af de 2 militære Lykkeriddere, Lord Brazen i det af P. selv oversatte engelske Lystspil «Hververne» og Kapitajn v. Aberwitz i P. A. Heibergs «De Vonner og Vanner», hvor han uden Karikering afdækkede al deres uforskammede Højtalenhed og opblæste Uvidenhed. Medens P.s glatte Overflade her dækkede over Dumhed og Tomhed, omfattede hans Repertoire andre Figurer, hvor den skjulte Forstand var parret med Ondskab, som den falske Spiller under Venskabsmaske: Stukeley i «Beverley», selve Ondskabens Personifikation: Loke i «Balders Død», og Hykleren under Andægtighedens Maske: Molières «Tartuffe». Blandt hans Karakterroller stod vistnok Prins Gonzaga i «Emilie Galotti» højest; i dennes karakterløse Vaklen mellem godt og ondt fandt han noget beslægtet med sig selv og gjengav med Mesterskab Prinsens Halvhed.

P. roses af sine samtidige for sin Kunstbegejstring og Samvittighedsfuldhed; 2 Gange, 1786 og 1787, foretog han for egen Regning, sidste Gang i Selskab med sin Hustru, Studierejser til Fr. Ludv. Schrøders Theater i Hamborg. Et Bevis paa hans Anseelse er, ikke alene at han var en af de 3 Skuespillere, Theaterdirektionen 1788 sendte paa Studierejse til Udlandet, men at det paalagdes ham «at holde en ordentlig Journal over den hele Rejse, oplyst med de Anmærkninger, som de gjøre over og ved hvert Theater». Denne udgav han Aaret efter i 2 Bind: «Journal over en Rejse igjennem Frankrig og Tyskland»; den skaffede ham megen

Ros af Datidens ansetteste Kritikere og indeholder ogsaa ved Siden af en Del Snakkesalighed fine og opmærksomme dramaturgiske Iagttagelser, i hvilke han Gang efter Gang aabenbarer sit Kunstideal: «Natur og sand Konversation».

P.s Ægteskab var alt andet end lykkeligt, og pludselig 16. April 1792, da han skulde spille om Aftenen, havde han forladt Kjøbenhavn sammen med en smuk Begynderinde, Jfr. Fredelund, som han i en Piece kort i Forvejen havde forsvaret mod Rahbeks Kritik; Forholdet til hende opløstes hurtig: hun vendte tilbage til Kjøbenhavn, men han flakkede i flere Aar om i Tyskland, hvor han forsøgte sig som tysk Skuespiller, bl. a. i Neu-Strelitz, og her fra gjorde han i April 1798 Anstrængelser for atter at komme til Danmark som Skuespiller. Nogen Tid efter maa han være vendt tilbage til Kjøbenhavn med sin 2. Hustru, Frederikke Wilhelmine Caroline f. Reimann († 30. Okt. 1821 i Kjøbenhavn, 48 Aar gammel), ansattes 1801 som Soufflør ved Theatret, men maatte paa Grund af Øjensvaghed opgive denne Stilling allerede i Maj 1802. S. A. udgav han et tysk Skuespil: «Die Invaliden od. der Triumph des 2. April», og snart efter 1. Del af en selvbiografisk Roman: «Ferdinand Braun, der Gothe», hvis Fortsættelse (3 Bind) aldrig kom. P. blev derefter engageret ved den theatergale Baron Wedel-Jarlsbergs «Provinsialtheater» og deltog i dets Forestillinger i Odense 1804—5; da Selskabet i 1807 optraadte i Kjøbenhavn, førte P. en yderst grov Polemik til dets Forsvar. 2. April 1809 døde P. «efter en langvarig Svaghed» i Kjøbenhavn.

E. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 134 ff. B. Smith, Til Belysning af lit. Personer og Forhold S. 185 ff. Skuespillerforeningens Julebog 1893, S. 116 ff.

Arthur Aumont.

Preisler, Johan Georg, 1757—1831, Kobberstikker, Søn af ndfr. nævnte Joh. Mart. P., blev født i Kjøbenhavn 7. Juli 1757, lærte hos sin Fader og studerede ved Akademiet 1775—80. I dette sidste Aar fik han den store Guldmedaille paa en «Christus og den samaritanske Kvinde», hvad der gav Anledning til, at Asmus Carstens, der havde faaet den lille Sølvmedaille, gjorde Revolte mod Akademiet, opførte sig højst upassende mod dette og derfor blev relegeret (III, 402). Det er nok muligt, at Carstens kan have haft nogen Ret i at raabe paa Uretfærdighed og Nepotisme (fra Abildgaards, maaske ogsaa fra den gamle J. M. Preislers Venners Side) i Henseende til den af Akademiet trufne Afgjørelse af Medaillesagen; naar Carstens lader P. være «en Slægtning» af Abildgaard, er dette

dog urigtigt. P. kom 1781 udenlands og gik til Paris for at studere under sin Faders berømte Ven Wille. Her stak han sin «Rêveuse» efter Zick og blev 1787 Medlem af Akademiet i Paris paa en «Dædalus og Icarus» efter Vien. Faa Maaneder efter var han hjemme og blev 1788 Medlem af Akademiet her paa samme Stik. Dermed vare ogsaa allerede hans Medbørs Dage forbi; han blev grumme lidt sysselsat, var derfor ogsaa kun lidet frugtbar og sad bestandig i smaa Kaar, da han lidet eller intet fortjente og havde Kone og en Del Børn at forsørge. Hans Hustru, hvem han havde ægtet 12. Dec. 1788, hed Anna Rebecca f. Pflueg (f. 1767 † 1817). Pint af Næringsorg søgte han oftere, men altid forgjæves, om Hjælp: om en Pengeunderstøttelse, om Fribolig paa Akademiet, om at blive dettes Sekretær osv. Han ejede et lille Hus i Lyngby ved Kjøbenhavn, og der døde han 21. April 1831. — P.s Stik ere ikke mange; de kunne ikke maale sig med Faderens, om de end ere meget respektable; de begynde saa smaat at blive sjældne, og det samme gjælder om de faa af P. raderede Blade. Foruden de foran nævnte Stik af P. maa nævnes hans «Susanne» efter A. Franchi, «Hans Madsen i Svanninge» efter Pauelsen og et Par Portrættik: Henrik Gerner og Henrik Stampe efter Juel.

Fernow, Carstens (ved Riegel). Suhms Nye Saml. IV. Leitschuh, Die Fam. Preisler u. M. Tuscher (Leipz. 1886). Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Meier, Wiedewelt S. 136 ff. *F. J. Meier.*

Preisler, Johan Martin, 1715—94, Kobberstikker, Søn af Maleren Joh. Dan. P. (f. 1666 † 1737) og Anna Felicitas f. Riedner († 1743), yngre Broder til Maleren Joh. Justin P. og til Maleren og Kobberstikkeren Georg Martin P. Familien stammede fra Bøhmen. P. blev født 14. Marts 1715 i Nürnberg, hvor Faderen var det højst ubetydelige Malerakademis Direktør; han lærte at tegne af sin Fader og at stikke i Kobber hos sin ældre Broder Georg Martin og gjorde hurtigt store Fremskridt: allerede 1737 og 38 stak han en «David og Abigaël» efter Guido Reni, og dette Stiks Ry naaede lige til Paris, hvor nu den berømte Mester Laurent Cars tilbød P. Plads i sit Værksted (1739). Her arbejdede P. sammen med store Talenter som Schmidt og Wille, stak flere Blade efter Lebrun til Massés store Versaillesværk, «Kardinalen af Bouillon» efter Hyac. Rigaud, en «Ganymed» (1743) efter den franske Hofmaler J. B. Pierre o. m. Som fuldfærdig Kunstner beredte han sig til at vende hjem til Nürnberg, da den ældre Bernstorff, som den

Gang var dansk Gesandt i Paris, vandt ham for Danmark og sendte ham til Kjøbenhavn. Her stak han en Prøveplade, med Motiv fra Kongens norske Rejse, og 1744 fik han en Aarpenge af 300 Rdl. d. K. og blev kort efter (1745) Hofkobberstikker. Det vides, at han ikke holdt sig borte fra «Male- og Tegneakademiet», som den Gang med sine 10 eller 12 «Discentes» ynkelig vegeterede hos Mad. Lyders, men at han tegnede og vel ogsaa underviste i Tegning der. Da Eigtved endelig var traadt i Spidsen for Akademiet, begyndte dette saa smaat at komme paa Fode; P. blev dog først Professor efter Akademiets Overflytning til Charlottenborg 1754.

1747—48 fuldendte han sin Christian VI efter J. S. Wahl, sin Frederik V og Dronning Louise efter Pilo, og da O. H. v. Lode (X, 355) var død bort fra det ham overdragne Arbejde, «Kongerne af det oldenborgske Hus i Danmark», efter kun at have fuldført et eneste Blad, gjorde P. de øvrige (til J. H. Schlegels Værk). Af P.s talrige andre, til Dels fortræffelige Portrætstik kunne nævnes hans Wiedewelt efter Als, hans Klopstock (1780) efter Juel, hans Dr. Münter (1775), hans Wasserschlebe, i Buste, efter egen Tegning. Et godt Stik efter Salys Rytterstatue paa Amalienborg, paa 2 Plader, for Asiatisk Kompagni skyldes P.; et Par Stik efter ovennævnte Pierre er ikke uden Fortjeneste, hans «Bakkanal» (1752) efter samme Maler er derimod svagt, og det samme gjælder om de fleste Arbejder fra P.s senere Aar, som «Loth og hans Døtre», «Souverænitetssakten» efter Heimbach, «Jonas i Ninive» efter Salvator Rosa, «Apostelen Peter i Fængselet» efter Guido Reni, «Madonna della Sedia» (1784) efter Rafael o. a. P. stak ogsaa efter sin egen Komposition, men uden større Held (som «Kong Salomos Dom» o. l.). Hans bedste Periode var overhovedet ikke af lang Varighed; ikke faa af hans Stik, særlig da Portrætterne, ere fortræffelige — i det mindste i Forhold til, hvad vi ellers her hjemme i hans bedste Dage kunde yde —, mange andre hæve sig derimod ikke i større Grad over det almindelige og mangle Kraft, Varme og Dybde i Udførelsen. — Som Professor ved Akademiet spillede P. ikke nogen mere fremragende Rolle; at han i sidste Øjeblik i Akademiets Portstandsede den unge Thorvaldsen, der modløs vilde flygte bort fra Konkursen, og saaledes maaske har haft en uberegnelig Indflydelse paa dennes og den danske Kunsts Skæbne, fortjener at berøres.

Af Karakter og Væremaade var «den ejegode, vennehulde P.» (Rahbek) mild og ædel, trofast og varmtførende, elsket og afholdt af alle, med hvem han kom i Berøring. Han var siden 14. Juni

1748 gift med Anna Sophie f. Schuckmann (f. 1720 † 1800), Datter af en Professor ved Universitetet i Rostock, men hans Familieliv var ikke ublandet glædeligt: han sad bestandig i trange Kaar — om Sommeren ude i et lille Hus i Lyngby —, havde mange Børn at sørge for, blev sjældnere og sjældnere sysselsat, til sidst, i den sidste halve Snes Aar af hans Liv, rørte han næsten ikke Gravstikken mere, — og hans haabefuldeste Søn gav sig til at være Skuespiller, en den Gang lidet anset eller agtet Livsstilling. P., som 1777 var bleven Justitsraad, og som var Medlem af det kejserlige Kunstakademi i Augsburg, døde 17. Nov. 1794, henved 80 Aar gammel.

Hennings, Essai hist. sur les arts en Danmarc. Minerva 1795, S. 224.
Thiele, Kunstakad. og Heststatuen. Meier, Wiedewelt. Leitschuh, Die Fam. Preisler u. M. Tuscher (Leipz. 1886).
F. J. Meier.

Preisler, Marie Cathrine, 1761—97, Skuespillerinde. M. C. Devegge, som hendes Pigenavn lød, fødtes 19. Dec. 1761 i Kjøbenhavn, hvor hendes Fader havde en lille Bestilling ved Hof- og Stadsretten; ved Begyndelsen af 1776—77 optoges hun, der tidlig mistede sin Moder og endnu var ukonfirmeret, som Elev paa det kongl. Theaters Syngeskole, og efter 1½ Aars Uddannelse debuterede hun 27. Febr. 1778 som Pyrrha i Sartis Syngestykke «Deucalion og Pyrrha». Hendes 16 Aars Skjønhed og hendes klare Stemme indtog strax Publikum, men Stemningen slog — for en stor Del ved hendes egen Skjødesløshed — snart efter om til Lige-gyldighed; P. Rosenstand-Goiske maatte vel anerkjende hendes Figur og Stemme, men han bebrejdede hende foruden Mangel paa Flid og Studium hendes frække Væsen og fradømte hende «Anstændighed til at spille et Fruentimmers Rolle af Stand». Hendes «Elskovshandel» og paafølgende Giftermaal med ovfr. nævnte J. D. Preisler bidroge utvivlsomt til at udvikle og modne hende som Kunstnerinde, ikke fordi hun og han i Ægteskabet fandt den rolige Lykke, tvært imod levede de et højest forvirret Samliv, snart i den kjærligste Hengivelse, snart i den heftigste Uenighed, men fordi Omgangen med ham og hans aandfulde Vennekreds uden direkte Belæring paavirkede hende, saa hun i sin Kunst uvilkaarlig førte deres Ideer ud i Livet. Gav hendes Livsskæbne hende saaledes Indhold, aabnede en uventet Begivenhed, Caroline Walters pludselige Flugt (1780), hende rig Lejlighed til at lægge dette for Dagen i et stort Repertoire.

Lystspillet blev hendes egentlige Felt, og hun vandt sig inden for dets Ramme ved sin straalende Fremstilling af kokette Fruer og muntre Ungpiger, af skalkagtige Elskerinder og vittige Verdensdamer saa stort et Navn, at Samtiden gav hende Plads jævnsides den forgudede Caroline Walter, medens i Eftermælet først Fru Heiberg fordunklede hende. Strax hun traadte ind paa Scenen, tog hun Tilskueren fangen: hendes store Øjne spillede af Liv, hendes smukke Ansigt lyste af Friskhed, og hendes Stemme ejede de fulde Brysttoner, dog var just ikke Ærlighed Særkjendet for hendes Figurer, snarere havde de netop deres Ynde ved en Bismag af Løgnagtighed eller dog Pudsenmageri. Hun fejrede sine største Triumfer i Roller, hvor hun under Uskylds og Enfolds Maske kunde trods sin Formynders Modvilje tilliste sig sin Elsker, f. Ex. som Agathe i «De forliebtes Galenskaber» og som Rosina i «Barberen i Sevilla», eller i saadanne, hvor Situationen føjede det Pikanteri til hendes Skalkagtighed, at det var selve Elskeren, hun overlistede, som f. Ex. Frk. Trine i «Fejltagelserne». Blandt hendes Roller nævnes med særlig Beundring Lady Teazle i «Bagtalelsens Skole» og Opvartningspigen Birgitte i «Kinafarerne»; sagtens har hun til den første med munter Selvironi hentet Træk fra sin egen Færden i Svigerforældrenes fine Hus, medens hun i den anden med kaadt Lune har givet sig sin lidt plebejiske Lystighed i Vold. Mad. P. ejede ikke Karakterskuespillerindens skarpe Særtegnningsevne, men hun besad Kvindens magnetiske Uimodstaaelighed. Trods sin imponerende Skikkelse var hun ikke paa sin rette Plads i Sørgespillet, om end hun som Grevinde Orsina i «Emilie Galotti» spillede med stor Virkning; maaske har her en hemmelig Orm gnavet paa hendes Kunstnerindeærgjerrighed, i det mindste tog hun sig meget nær, at Sigbrit i «Dyveke», som Samsøe havde skrevet for hende, tildeltes Mad. Rosing, og at hun kun i dennes Sygdomsforfald naaede at udføre denne Rolle nogle faa Gange; det trøstede hende kun lidet, at P. A. Heiberg førte en hvas Pennefejde («Dyvekefejden») til hendes Oprejsning, hendes kunstneriske Kraft var brudt, og for hver Dag sank hun dybere i Ligegyldighed og Uorden. Døden kom (28. Maj 1797) som en Befrielse for Forglemmelse i levende Live; en Maanedes Tid forinden (25. April) havde hun vist sig sidste Gang paa Scenen i en af sin Ungdoms Glansroller, Constance i «De forliebte Haandsværksfolk».

Lahde, Mindesmærkerne p. Assistentskirkegaard, 3. H. Dansk Penning-Mag. I, 833 ff. Overskou, Den danske Skueplads III. E. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 151 ff. Personalhist. Tidsskr. 3. R. V, 56. *Arthur Aumont.*

Preston, Jørgen, —1553, Musiker, ses i 1551 at have staaet i Spidsen for Christian III's Kantori som «Sangermester». Denne betydelige Kunstner var uden Tvivl en Nederlænder og tilhørte i alt Fald som Komponist den nederlandske Skole. I Kantoriets haandskrevne Nodebøger, som bære Aarstallet 1541 — det Aar, man begyndte at indføre Musikstykker i dem —, og som endnu opbevares i det kongl. Bibliothek, findes henved en Snæs Kompositioner af P. Det første af disse Stykker er komponeret 1543 over Hertug Albrecht af Preussens, Christian III's Svogers, Symbolum «Vertrau Gott allein», hvilket kunde tyde paa, at P., ligesom det antages om Jørgen Heide (VII, 268), der dirigerede Instrumentalmusikken, har staaet i Hertugens Tjeneste, forinden han kom til det danske Hof. Naar dette skete, vides ikke. Af P.s øvrige Kompositioner i Kantoriets Bøger nævnes eksempelvis «Veni creator», «In festo epiphaniæ: Surge illuminare» i 2 Dele, «Peccavimus tibi», «Appropinqvet» i 3 Dele, «Dies est lætitiæ». En Del af dem ere Behandlinger af tyske Koralmelodier. Hvor skattet P. var af sin Samtid baade som Sanger og Komponist, fremgaar af de til Hans Madsen Høines latinske Mindetale over Professor Morsing (1554) føjede versificerede Gravskrifter over P., dels af Høine selv, dels af P.s Ven og Svoger Petrus Parvus Rosæfontanus. P. døde under Pesten 1553. Hans Hustru overlevede ham.

Musikforeningens Festskrift I.

V. C. Ravn.

Pretorius, Andreas August Greve, 1683—1762, Officer, hørte til en Militærslægt, som under Christian V kom til Danmark fra Sachsen, og var født 28. Febr. 1683, vistnok i Holsten. Hans Fader, Georg Wilhelm P., en udmærket tapper Officer, faldt ved Stormen paa Lüttich 23. Okt. 1702 som Oberstlieutenant ved 2. Bataillon af Prins Carls Regiment. Med samme Bataillon deltog Sønnen, der 1698 var bleven Fændrik, 1703 blev Sekondlieutenant og 1707 Kapitajnlieutenant, i den spanske Arvefølgekrig, indtil han 1709 blev ansat som Kapitajn ved et af de s. A. fra Ungarn til Danmark hjemvendende Regimenter (Schack v. Wittenau). Aaret efter blev han forsat til Fodgarden, gjorde saa Felttogene i Nordtyskland med, blev saaret i Slaget ved Gadebusch 1712 og udnævnt til Major 1715. Som Oberst for 2. akershusiske Regiment gik han 1717 til Norge og kom saaledes ogsaa til at tage Del i Slutningen af den store nordiske Krig, hvornæst han 1720 fik et hvervet Regiment i Danmark, det senere slesvigske. 1738 blev han

Kommandør for Fodgarden, 1741 Kommandant i Rensborg og var imidlertid forfremmet til Brigadér 1730, til Generalmajor 1731, til Generallieutenant 1739. Det hvide Baand fik han 1736. Uden at fratræde sine militære Stillinger var P. derhos 2 Gange, 1733—36 og 1740—41, akkrediteret som Gesandt ved Hoffet i Berlin, hvor Danmark ogsaa tidligere i lang Tid havde haft en Officer som Repræsentant (B. Meyer 1714—22, Løvenørn 1722—30). Under den østerrigske Arvefølgekrig fik P. Tilbud først om at træde i kejserlig, siden i hollandsk Tjeneste. Da han tog imod det sidste, maatte han 1742 imod sit Ønske forlade den danske Hær, eftersom Christian VI stod paa Frankrigs Side. I Holland blev P. General og Chef for et Infanteriregiment, 1747 Medlem af det høje Krigsraad, 1748 (efter Freden i Aachen) Gouvernør i Bergen op Zoom, 1759 i Sluis. Han vedligeholdte dog stadig Forbindelsen med Danmark og sendte blandt andet en Række Indberetninger til Overkrigssekretæren. 1748 blev P. ophøjet i den danske Grevestand. Han døde paa sit Gods ved Breda 24. Marts 1762. Gift 1. i Fredericia 24. Nov. 1713 med Vilhelmine Frederikke Komtesse Wedell, Datter af den første Greve af Wedellsborg, Frederik Vilhelm W.; 2. vistnok med en hollandsk Dame, der overlevede ham.

P.s Farbroder *Hans Philip P.*, der ligeledes havde deltaget i den spanske Arvefølgekrig og den store nordiske Krig, døde 17. Dec. 1732 som Generalmajor, Kommandant paa Kronborg og Ridder af det hvide Baand.

H. W. Harbou.

Preusser, Alexander Friedrich Wilhelm, 1799—1885, Overappellationsretsraad, Søn af Dr. med. Georg Wilhelm P. i Garding (f. 1760 † 2. April 1811) og Anna Catharina f. Christian (f. 8. Nov. 1768 † 8. Sept. 1805), var født 19. Nov. 1799 i Garding, studerede i Kiel og Bonn og tog 1824 juridisk Examen paa Gottorp. 1825 beskikkedes han til Underretsadvokat i Kiel, 1833 til Over- og Landretsadvokat og udnævntes 1837 til Medlem af Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, valgtes 1842 til Syndikus i Kiel og udnævntes 1843 til Medlem af Appellationsretten i Kiel. 1848—51 var han Medlem af den slesvig-holstenske Landdag, og i Malmøkonventionen 1848 designeredes han til Medlem af Fællesregeringen under Carl Moltke, men nægtede at indtræde i den, hvorimod han i Okt. s. A. indtraadte i den Fællesregering, som under Reventlow-Jersbeck raadede til Marts 1849. Af den holstenske Stænderforsamling var han Medlem til 1863. 1855 afskedigede

Scheele ham fra Appellationsretten, og s. A. kreerede Universitetet i Giessen ham til Dr. jur. hon. 1856 sad han i Rigsraadet, valgt af de holstenske Stænder, og stemte her mod Scheel-Plessen. 1862—64 var han Medlem for Holsten og Lauenborg af en af den tyske Forbundsdag nedsat Kommission til Udarbejdelse af en Civilprocesordning for Hannover, og 1864 udnævntes han af de fremmede Civilkommisærer til Præsident for Appellationsretten i Flensborg, men fik 1867 sin Afsked. 1863—79 ledede han Redaktionen af det Teuffertske Arkiv. Han døde 27. Okt. 1885. Hans Hustru hed Wilhelmine f. Brockhausen.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Price, Adolph Frederik Waldemar, f. 1836, Danser. Waldemar P., der er Søn af ndfr. nævnte Johan Adolph P., fødtes 1. Sept. 1836 i Kjøbenhavn og medvirkede efter Familiens Sædvane allerede som Barn i Pantomimerne paa Vesterbros Morskabstheater, første Gang 1840 som Amor i «Pygmalion»; 1849 kom han til det kongl. Theaters Balletskole og steg fra Balletdanser (1856) gennem Sekonddanser (1861) til Danser (1866), hvor han, der ikke attraaede de store Solopartier, forblev. Sin egentlige Debut paa det kongl. Theater havde P. 19. Dec. 1857 som Ditleif i «Valdemar»; det varede endnu nogle Aar, inden han ved sin ridderlige og kjække Fremstilling af Titelrollen i samme Ballet (1866—67) slog igjennem i Publikums Bevidsthed, men fra da af stod han ogsaa fast i første Række blandt Ballettens mandlige Kræfter; hvor kraftig og harmonisk hans Dans end var, er det dog særlig som Mimiker han har Betydning. Junker Ove i «Et Folkesagn» og Edouard i «Livjægerne paa Amager» kjendetegne hver paa sin Vis P.s unge Repertoire, den første ved sin Christian Wintherske Romantik, den anden ved sit elskværdige, om end en Kjende selvbevidste, Galanteri; blandt hans unge Repertoire maa endnu nævnes Alonzo i «Toreadoren», hvor hans Danses Fortrin lykkelig forenede sig med hans dramatiske Evne til en illuderende Gjenfremstilling af den vundne Tyrefægning. P.s ypperlige Fremstilling af den forsorne Ola i «Brudefærden i Hardanger» og den vilde Svend i «Fjældstuen» danner Overgangen til hans ældre Karakterroller; han har her hævet sig til tragisk Kraft som Svend i «Valdemar» og til burlesk Bredde som Bjørn i «Valkyrjen». — P. har sammen med sine Søstre givet Gjesteforestillinger i Norge og Sverige, saaledes

1859 i Bergen, 1860 i Stockholm og Gøteborg samt 1865 i Christiania. — P. ægtede 4. Juni 1883 Cathinca Balle (f. 2. Sept. 1857), Datter af Grosserer Carl Christian August B. (f. 1819), en Sønnestøn af Biskop N. E. B. (I, 455). *Arthur Aumont.*

Price, Hanna Amalie Nicoline, s. Hagen (VI, 469).

Price, James, —1805, Artist. P., der hørte til en engelsk Gymnastikerfamilie, begyndte sin Virksomhed i Danmark med gymnastiske Forestillinger paa «Bakken» i Dyrehaven i Sommeren 1795; de følgende Aar optraadte han med sin Hustru og sine Børn ogsaa i de danske Provinser og i Norge, indtil han, der havde erhvervet sig Borgerret i Kjøbenhavn, efter at have givet Forestillinger paa Hoftheatret, i Sommeren 1801 slog sig ned paa Vesterbro med sit «lille danske Kunstnerselskab», som han kaldte det i Modsætning til Konkurrenterne Cettis og Casortis (III, 415) «store italienske Selskab»; det følgende Aar kunde P. aabne «et rummeligt, med indvendige Dekorationer forsynet Komediehus, kaldet «det danske National-Sommertheater»», og hen paa Sommeren engagerede han Casorti, der indførte de italienske Pantomimer paa det Pricesses Theater. P. døde i Febr. eller Marts 1805, og hans Enke, Hanne f. Tott, overtog derpaa Ledelsen af Theatret, først alene, senere i Forening med Franz Kuhn, som hun i 1811 eller 1812 ægtede; under deres Direktion flyttede Selskabet ind i et nyt og bedre Theater: «Morskabstheatret». Efter hendes Død (15. Avg. 1826) ledede Kuhn Selskabet og førte det 1831 til Rusland; 3 Aar efter vendte det tilbage til Kjøbenhavn under Direktion af «Brødrene P.». Disse vare James P.s Sønner: *James P.* (f. 1801 † 1865) og ndfr. nævnte Johan Adolph P.; James P. d. y., der spillede Cassander i Pantomimerne, var (fra 1830) gift med Selskabets nydelige Columbine, Rosetta (kaldet Rosa) Caroline f. Luin (f. 1809, † 1887 i Wien), og blev i dette Ægteskab Fader til Datteren Amalie P., den senere Fru Hagen (VI, 469), og Sønnerne Julius og Carl P. *Julius P.* (f. 12. Juni 1833 i Nischnij-Novgorod, † 24. Jan. 1893 i Wien) fulgte 1855 med sin Lærer Bournonville og sin Kusine Juliette P. til Wien, fik fast Ansættelse ved Hofoperaen der og vandt sig snart en anset Plads i dens Ballet som Mimiker og Karakterdanser; ved sin Død var han Solodanser og Professor ved Konservatoriet. Den anden Søn, *Carl Nicolai Andreas P.* (f. 6. Juni 1839), vendte sig fra Balletten til Skuespillet, hvor han efter at have gjort sig

bemærket i nogle Smaaroller som Benjamin i «Thyre Boløxe og Herremanden» (14. Marts 1857) havde sin egentlige Debut 10. April 1859 som Hans Mortensen i «Aprilsnarrene». Med Undtagelse af 3 Sæsoner virkede P. indtil Udgangen af 1896—97 ved det kongl. Theater, hvor han efterhaanden fik et ikke ringe Repertoire, uden dog at blive mere end en Brugbarhed; senere har han spillet i Provinserne.

Davidson, *Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn II*, 181 ff. Museum 1894, I, 184 f. *Arthur Aumont.*

Price, Johan Adolph, 1805—90, Mimiker. Adolph P., hvis Fader var ovfr. nævnte James P., blev født 24. Juni 1805 i Kjøbenhavn; han kom allerede, 3—4 Aar gammel, frem paa Sommertheatrets Bræder, og efterhaanden som han voxede til, gjorde hans sjældne mimiske Evner sig gjældende. Efter Casortis Død (1826) overtog han Pjerrotfiguren, som han med nøjagtig Omhu stedse fastholdt i den overleverede Form, medens han samtidig vidste med nye lunerige Paafund at variere Typen; hans Pjerrot var ikke en plump Klods, men bevarede selv i de mest kejtede Situationer en elegant Lethed i Komikken. I Trediverne overtog P. sammen med sin Broder James P. («Brødrene P.») Ledelsen af Selskabet; dette førte i Aarene 1835—47 en meget omflakkende Tilværelse, snart i og snart uden for Danmark, stadig dog med Kjøbenhavn og Morskabstheatret som det sikre Hjemsted. Efterhaanden vendte Kjøbenhavnernes Interesse sig fra Morskabstheatret til andre Forlystelser, f. Ex. Tivolis, og Pricerne maatte i Midten af Fyrterne lukke deres Theater; fra 1847—51 gave de Forestillinger paa Kasino, senere optraadte de i Hippodromen og sidst paa Alhambra. Derefter gave Brødrene P. endnu i nogle Aar et Par Forestillinger om Vinteren paa Hoftheatret, hvor et fint Publikum med Frederik VII og Grevinde Danner i Spidsen gav Møde. P. var en alsidig Kunstner: han komponerede Pantomimer, og han malede Dekorationer, paa sine ældre Dage beskæftigede han sig med kunstfærdige Paparbejder, ligesom han syslede med Blyant og Pensel; han døde i Kjøbenhavn 5. Febr. 1890. — 27. Okt. 1830 ægtede P. den engelskfødte «Gulvdanserinde» Flora Mathilde Luin (f. 5. Nov. 1813 † 4. Nov. 1863), der paa Nørrebros Theater havde henrykket Publikum med sin gratiøse Dans og senere ved det Priciske Selskab blev en elegant Harlekin; hun blev Moder til Juliette, Sophie og Waldemar P. (s. ndfr. og ovfr.). *Arthur Aumont.*

Price, Juliette Elisa Christiane, f. 1831, Danserinde. Juliette P., der er ældste Barn af ovfr. nævnte Johan Adolph P., er født i Kjøbenhavn 13. Avg. 1831. I Slutningen af Fyrreerne formaaede Ad. P. og hans Broder James P. Bournonville til at give deres Børn privat Undervisning med fremtidig Optagelse i det kongl. Theaters Ballet for Øje. Bournonville opdagede snart, at J. P. «umiskjendelig var kaldet til at udfylde en første Plads ved Balletten», og for at skaffe hende «en desto eklatantere Debut» holdt han hende i Skjul, medens han lod de andre Pricer komme frem i mindre Partier. Et Tilfælde nødte ham til at præsentere hende tidligere, end han egentlig ønskede, men Debuten blev ikke derfor mindre eklatant; den fandt Sted 6. Maj 1849 som Eliza i «Konservatoriet», og J. P. var fra den Aften Publikums erklærede Yndling. Der var over hendes hele Fremtræden, over hendes lille Ansigt og fine Person en beskeden Stilfærdighed, en sart Ynde, der paa én Gang indtog og rørte: hun var, som Goldschmidt træffende skrev, «ung uden at være Barn og uden at være voxen», og han kaldte hende med rette «Kunstens vestalske Præstinde». Dette Skjær af kysk, næsten ulegemlig Poesi, af jomfruelig Renhed bevarede J. P., der 2 Aar efter sin Debut udnævntes til Solodanserinde, gennem hele sin Theatervirksomhed; ved det illuderede hun fuldkomment i saadanne luftige Væsner som Sylfiden og Psyche (i Balletterne af samme Navn), og ved det omgav hun sine unge elskende Kvinder, som Hilda i «Et Folkesagn» og Ragnhild i «Brudefærden i Hardanger», med en ægte kvindelig Blyhed; derimod slog hendes mimiske Udtryk ikke til i Roller, der krævede Lidenskab, og heller ikke Koketteriets dristige Leg var hendes Sag. J. P.s Theaterbane afbrødes brat: 22. Nov. 1865 kom hun under Opførelsen af «Kermessen i Brügge» saa alvorlig til Skade med sin ene Fod, at denne trods langvarige Kure ikke mere gjenvandt sin Styrke, og 29. Okt. 1866 afskedigedes hun af Theatrets Tjeneste. Siden har hun virket i Kjøbenhavn som en afholdt og anset Lærerinde i Dans og Plastik, ligesom hun ogsaa har vejledet yngre Kaldsfæller. «J. P. er», skrev Bournonville kort før hendes uheldige Fald, «den af Terpsichores Præstinder, der næst efter Marie Taglioni og Carlotta Grisa er kommen *mit* Ideal af en Danserinde nærmest.»

I Sæsonen 1855—56 var J. P. med Orlov fra det kongl. Theater engageret ved Hofoperaen i Wien, hvor hun optraadte i Partier som Abbedissen i «Robert af Normandiet», Celeste i «Toreadoren» og Irma i «Abdallah»; i Slutningen af April 1856 gjenoptraadte

hun paa det kongl. Theater. Senere har J. P., ligesom sin ovfr. nævnte Broder Waldemar P., gjæstet en Del skandinaviske Byer, saaledes i 1859 Bergen, i 1860 Stockholm og Gøteborg samt i 1865 Christiania.

«Kermessen i Brügge» afbrødes ikke hin 22. Nov. 1865; J. P.s yngre Søster *Hanne Sophie P.* traadte strax i hendes Sted; denne, der er født 14. Jan. 1833 i St. Petersborg, havde begyndt sin Balletbane et Aars Tid før J. P., men traadte snart i Skygge for den ældre Søster og anvendtes hyppig som dennes Stedfortræderske i Sygdomsforfald; dog havde hun et ikke ringe selvstændigt Repertoire. Ved Udgangen af 1869—70 trak hun sig tilbage fra Theatret.

Søndagsposten 1867, Nr. 176.

Arthur Aumont.

le Prieur, Paul, —1675—, Maler, kom o. 1663 til Kjøbenhavn, hvor han blev stærkt sysselsat af Hoffet. Han var en for sin Tid god Miniatur- og Emaillemaler og maa ogsaa have malet i Olje. P. gjorde en Hob Billeder af Frederik III og dennes Familie og endnu flere af Christian V, saaledes blot i 1678 12 Miniaturportrætter. Alene fra 1671—80 fik han for Arbejder til Kongen o. 2600 Rdl. K. (nu = 25000 Kr.). Han arbejdede ogsaa for flere store og indflydelsesrige Personer, som Gabel, Griffenfeld, Simon Paulli, Konfessionarius Leth. Gode Arbejder af ham ere paa Rosenborg: Frederik III og dennes Børn, Christian V, Carl II af England og Mætressen Castlemain osv. P. synes at have forladt Danmark 1681, maaske misfornøjet med, at andre franske Malere og Emailører, som d'Agar og Babette, kom her til. Hans senere Skæbne er ubekjendt.

Suhms Nye Saml. IV. Tidsskr. f. Kunstind. V. Brock, Rosenborg (1884).

F. J. Meier.

Primon, Jacob Carl Frederik, 1763—1812, Litterat, født i Slesvig By 13. Avg. 1763, blev Student fra Odense Skole 1781; studerede derefter i Kjøbenhavn Theologi og Sprog, uden dog at tage nogen Embedsexamen; kom til Kiel 1792, hvor han hørte juridiske Forelæsninger, men vendte snart efter tilbage til Kjøbenhavn og blev (1794) en af Medarbejderne i det forhadte Ugeblad «Folkevennen», der rasede imod Frankrig og dets Revolution. Da Bladets Redaktør, den tyske Æventyrer Steineck, døde 1795, var P. Udgiver af dets 6 sidste Numre. Men denne Virksomhed bidrog bl. a. til at stænge alle Døre for ham og bragte ham i den sørgeligste Forfatning. I «Notarialfejden» (VII, 258) deltog han med et

Par ubetydelige Piecer mod P. A. Heiberg og blev nu paa Professor G. H. Olsens Anbefaling Translatør (1799). Han kæmpede stadig med store økonomiske Sorger, som han søgte at bøde paa ved en Række Oversætterarbejder af broget Art. Mest bekjendt er hans — i øvrigt højst mangelfulde — «Lexikon over fremmede Ord og Udtryk» (1807; 3. Opl. 1827), en Bearbejdelse efter Campe. I 2. Opl. af Reislers dansk-tyske Ordbog (1808) har han betydelig Andel. Han døde i Marts 1812. Hans Hustru, som han havde ægtet 1804, Kirstine Cathrine f. Rosen, Datter af Toldinspektør Chr. R. i Nykjøbing p. F., døde allerede 13. April 1806 i sit 22. Aar.

Nyerup, Lit. Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. B. Smith, Til Belysning af lit. Personer og Forhold S. 143. 160 f.
A. Jantzen.

Prior, Daniel Christian, f. 1834, Præst. P. er født 8. Maj 1834 i Hundstrup i Thy, hvor hans Fader, Andreas Peter P., den Gang var Kapellan; hans Moder var Hansine Vilhelmine f. Eller. Han blev Student 1854 fra v. Westens Skole og theologisk Kandidat 1860. Fra 1863 var han Kateket ved Holmens Kirke og blev 1876 1. resid. Kapellan ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvilken Stilling han beklæder endnu. P., der besidder stor Arbejdsevne, har, foruden at varetage sit Embede, røgtet forskellige kirkelige og humane Hverv med stor Udholdenhed og Samvittighedsfuldhed. Særlig har han antaget sig Sømandsmissionen; fra 1875 har han været Sekretær i «Forening til Evangeliets Forkyndelse for nordiske Søfolk i fremmede Havne», og i 1879 grundede han «Bethelskibets» Mission i Kjøbenhavn, som han er Formand for. Han har foretaget talrige Rejser i Sømandsmissionens Tjeneste og har fra 1875 redigeret dens Organ, «Havnen». Ogsaa Missionen i Grønland har han virket for, navnlig ved at vejlede flere indfødte Grønlændere, som i Kjøbenhavn ere blevne uddannede til Præster i deres Hjemland. Foruden Bidrag til «Havnen» har han til theologiske og kirkelige Tidsskrifter leveret talrige Prædikener, Afhandlinger og Anmeldelser; 1885 udarbejdede han Festskriftet i Anledning af Asylselskabets 50aarige Bestaaen og 1892 Festskriftet i Anledning af Sømandsmissionens 25aarige Bestaaen. — P. blev gift 25. Okt. 1864 med Elisa Sophie Olferta Sommer (f. 27. Avg. 1838), Datter af Universitetsprofessor A. G. S. Efter hendes Død (25. Nov. 1876) ægtede han 28. April 1879 Dorothea Frederikke Serene Braëm (f. 19. Maj 1835), Datter af Kommandør J. Fr. B.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 272.

V. Schousboe.

Prior, Hans Peter, 1813—75, Handelsmand og Skibsreder, var født i Nakskov 9. Maj 1813 og var en Søn af Skomagermester Andreas P. og Ellen Sophie f. Holm. Da hans Forældres Kaar vare smaa, kom han allerede i 13 Aars Alderen i Handelslære i Stege. Senere fik han Plads hos Handelshuset C. Hage & Søn sammesteds, og 1839 etablerede han sig som Kjøbmand der. Han drev navnlig en ret betydelig Kornhandel, men den stærke Konkurrence foranledigede ham til at flytte til Kjøbenhavn 1847. Forholdene her svarede ikke til hans Forventninger, og da han led ret følelige Tab, besluttede han sig til at forandre sin Virksomhed. Hans Opmærksomhed blev henledt paa Entreprise af Dampskibsfart i Danmark, og han kastede sig nu med overordentlig Energi og Intelligens over denne Forretning. I Løbet af 9 Aar dels købte, dels byggede han 9 Dampskibe, som sattes i Fart i regelmæssige Router. Hans Energi i Forbindelse med Nødvendigheden af at handle hurtig, naar han ikke skulde fortrænges af fremmede Selskaber, havde drevet ham for stærkt frem i Forhold til hans begrænsede pekuniære Midler, og da et Skib forliste uden at være fuldt assureret, kom han i en saa alvorlig Klemme, at han maatte lade Forretningen sætte under Administration. Denne forløb heldig, og efter Salg af nogle Skibe fortsattes Driften af de øvrige. Efter 1863 forøgedes Flaaden med adskillige nye Skibe. 1866 solgtes samtlige Skibe og Etablissementer til det forenede Dampskibsselskab, og P. blev Direktør for dettes indenlandske Afdeling, hvilken Stilling han beklædte indtil 3 Aar før sin Død. I sine senere Aar beskæftigede han sig en Del med Byggeforetagender og skabte bl. a. Havnen ved Tuborg, der senere overgik til et Aktieselskab. P. var en livlig og rastløs Natur, og ved Siden af sin omfattende Virksomhed var han stadig beskæftiget med ved ivrig Læsning at bøde paa Manglerne ved sin Ungdomsopdragelse. 1839 ægtede han Anna Regine Elisabeth f. Schmith († 1869), Datter af Mølle-ejer Niss S. og Enke efter Kjøbmand L. T. Malling i Stege. Han døde 28. Juni 1875.

H. P. Prior, Optegnelser af mit Livs vigtigste Begivenheder (1861). Chr. Nielsen, H. P. P. (1878). *E. Meyer.*

Prior, Laurits Terpager Malling, 1840—79, Billedhugger, var Søn af ovennævnte Grosserer H. P. P. og blev født i Stege 8. Juni 1840. Han var oplært til Handelen, men opgav denne Virksomhed og blev 1857 Elev hos H. V. Bissen. Han gennem-

gik Kunstakademiet og vandt begge Sølvmedailler (1859—60). I 1860 udstillede han første Gang, solgte 1862 en Billedstøtte, «Narcissus», til Statens Samling, vandt 1863 den Neuhausenske Præmie for en Statue af C. V. Eckersberg og solgte atter 1864 et Arbejde til Statens Samling, «Odysseus og Calypso». I Aarene 1862—66 var han udenlands, den længste Tid i Rom. Efter Hjemkomsten vandt han 1869 en halv Eibeschutzsk Præmie for et Arbejde af det gamle Testamente, «Hagar og Ismael». Han deltog senere i Konkursen om en Billedstøtte af H. C. Andersen. Allerede 1866 smykkede han en Atelierbygning, som Faderen lod opføre i Bredgade, hvorved han første Gang fik Lejlighed til at vise sine Evner for plastisk Dekoration, i 1869 udførte han en kolossal Figur, «Danmark», til Kommunens Fest i Rosenborg og udviklede sig nu mere og mere til en dygtig Kunstner i dekorativ Plastik. Blandt hans senere Arbejder i denne Retning kunne nævnes nogle Statuer paa Industriforeningens Bygning, Relieffer til Frederiksborg Slot og det kongl. Theater m. fl. Forholdsviis ung afgik han ved Døden 5. April 1879 efter langvarig Sygdom. Hans sidste Arbejder vare en Buste af Kammersanger N. Simonsen og en Portrætmedaillon af Landskabsmaler Fr. Kraft. P. var 12. April 1870 bleven gift med Magdalene Bendixsen (f. 1852).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Pritzbuer, Joachim, —1719, Overlanddrost, Søn af meklenborgsk Gehejmerraad Andreas P. til Grabenitz og Ilsabe Strahlendorff, traadte 1695 i dansk Tjeneste som Kammerjunker hos Prins Christian, hvem han s. A. ledsagede paa hans Udenlandsrejse, og hvis Lig han førte hjem fra Ulm, hvorefter han blev Kammerjunker hos Kronprinsesse Louise. 1696 ansattes han som Hofmester hos Prins Vilhelm, i hvilken Stilling han forblev til 1705, da han udnævntes til Stiftamtmand paa Fyn og Amtmand over Odense, Dalum, St. Knuds og Rugaards Amter. 1712 blev han hvid Ridder og 1713 forflyttet som Overlanddrost til Oldenburg og Delmenhorst, fra hvilken Stilling han 1718 afskedigedes paa Grund af Sygdom, hvorpaa han begav sig til Meklenborg, hvor han ejede Godserne Nossentin og Sparow. Her døde han 24. Marts 1719. P. var 1697 bleven gift med Charlotte Amalie Knuth (f. 1678), Datter af Gehejmerraad Eggert Christoffer K. (IX, 297). Han har skrevet en lille Bog om den meklenborgske Adel, som udkom i Kjøbenhavn efter hans Død.

C. E. A. Scholler.

Prosch, Ferdinand Victor Alphons, 1820—85, Veterinær, fødtes i Kjøbenhavn 25. Nov. 1820. Hans Fader, Overkrigs-kommissær, Kancellist Joh. Henr. Will. P. († 1843), var Lærer i Fransk, hans Moder, Caroline Sophie f. Brément, var fransk af Fødsel. V. P. blev 1837 Student fra Metropolitanskolen, tog 1843 medicinsk Examen og var derefter 1843—46 Prosektor ved Universitetets zootomiske Musæum, som den Gang bestyredes af Eschricht. 1847—48 foretog han som Skibslæge i Flaaden et Togt til Madeira, Guinea, Venezuela og Vestindien; 1849 var han Overskibslæge paa Fregatten «Havfruen». Efter Krigen praktiserede P. som Læge i Kjøbenhavn og var samtidig Lærer i Naturhistorie, i hvilken Egenskab han 1851 udgav en «Dyrerigets Naturhistorie», der i sin Tid var meget anvendt som Skolebog. P. beskæftigede sig ligeledes flittig med Studiet af Naturhistorie, komparativ Anatomi og Fysiologi. Han var saaledes fortrinlig udrustet i videnskabelig Henseende, og da der ved Professor Withs Konstitution som Landstutmester 1852 blev en Lærerpost i det hygiejniske Fag ledig ved Veterinærskolen, deltog han — efter at være indtrængende opfordret dertil af Formanden for det veterinære Sundhedsraad (Fenger) og efter at have raadført sig med den for sin Interesse for Danmarks Husdyrbrug saa bekendte Generalkrigskommissær Neergaard — sejerrig i en Konkurrence om denne Post. 1853 blev derpaa P. konstitueret som Lektor i de hygiejniske Fag ved den kongl. Veterinærskole. I Efteraaret 1853 foretog han saa sin første Udenlandsrejse for at studere Husdyrbruget. Hans Hensigt var særlig at faa et Indblik i den arabiske Hesteavl i Württemberg og den anglo-arabiske i Neustadt a. d. Dosse samt at undersøge, om den arabiske Race egnede sig til ved Krydsning med Landracen at fremkalde nye Hesteformer; desuden var P. i Landene paa begge Sider af Nordsøen for at lære de derværende Husdyrracer at kjende, inden han tog fat paa Studiet af Danmarks Husdyrstand. 1858 udnævntes P. til Lektor i Diætetik, Husdyrhold, Husdyravl og Beslaglære ved den i Følge Lov af 8. Marts 1856 oprettede Veterinær- og Landbohøjskole, og allerede i 1855 var han bleven ansat som Lærer i Hestens Ydrelære, Pleje samt Beslaglære ved den militære Ride- og Beslagskole. Fra 1879 fritoges P. fra at undervise i Beslaglære paa Landbohøjskolen, og i 1883 opgav han paa Grund af Svagelighed Lærerstillingen paa Ride- og Beslagskolen. I 1859 fik P. Titel af Professor.

P. var i Aarenes Løb et meget aktivt Medlem af forskjellige

Kommissioner; han deltog saaledes 1855 i Forhandlingerne om Veterinærskolens Udvidelse til en Lærestanstalt for de Landbovirksomheden vedrørende Fag, 1865 i Forhandlingerne om Frederiksborg Stutteri, 1874 i Forhandlingerne angaaende Rytteriets Forsyning med Heste og 1878 i Forhandlingerne om Oprettelse af en Statsanstalt for videnskabelige Undersøgelser og Forsøg til Landbrugets Fremme. Fremdeles var han Dommer ved Landmandsforsamlings-Dyrskuer, Medlem af Stutterikommissionen samt Landhusholdningsselskabets delegerede og Jury medlem ved Verdensudstillingen i Paris 1878.

P. har haft stor Indflydelse paa det danske Husdyrbrugs Udvikling i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede. Det skyldes nemlig for en ikke ringe Del hans Virksomhed, at Danmarks Husdyravl undgik den Fare, der truede den som Følge af den datidige Tilbøjelighed til at søge Forbedring hidført ved Krydsning med fremmede Husdyrracer. P. optraadte som en ivrig Forkæmper for Renavlsprincippet, og paa Basis af dette tilraadte han de hjemlige Racers Forbedring ved rationelt Udvalg inden for det forhaandenværende, til Forholdene her hjemme vante Materiale. Navnlig paa Landmandsforsamlingen i Flensborg 1854 advarede P. med stor Vægt mod at kaste Vrag paa Landets egne ublandede Racer, og i den Strid om Betimeligheden heraf, som udkæmpedes i Slutningen af Halvtredserne og Begyndelsen af Treserne, deltog han med stor Iver, og i Husdyrloven af 23. Jan. 1862 har man et varigt Udtryk for, at P. og hans Tilhængere gik sejerrig ud af denne Strid. — Ligeledes hævdede P. ved mangfoldige Lejligheder Vigtigheden af at specialisere de Racen iboende Anlæg; han var fuldstændig klar over, at Fuldkommenhed i Ydeevne kun kan naas ved at sigte efter ét bestemt Maal; og ligesom han fremhævede den ensidige Udviklings Betydning for Dannelsen af gode Husdyrracer og ivrede mod Forsøg paa Fuldkommengjørelse af de saakaldte «naturlige Melleformer», saaledes hævdede han atter og atter det ørkesløse i at forsøge paa at omdanne de ved Kunst, *o:* ved Krydsning, dannede Melleformer til Racer, fordi den kunstige Melleform i Modsætning til den naturlige, der repræsenteres af de mere eller mindre primitive Landracer, ikke har Rod i de stedlige Forhold.

Som Lærer ved Veterinær- og Landbohøjskolen forstod P. at skaffe sig en ualmindelig taknemmelig Tilhørerkreds — hans tankerige og tankevækkende Foredrag fulgtes lige til det sidste med spændt Opmærksomhed. Ganske vist stillede han ofte større Krav til Foruddannelse og Begavelse hos sine Tilhørere, end de kunde

opfyldte, ganske vist var P. i saa Henseende ikke for alle en saa god Lærer, som man maaske kunde have ønsket; men de, som kunde følge hans Udvikling, høstede til Gjengjæld saa stor Nytte af hans Vejledning, at der ved dem fremkom en Stab af Pionerer for Udbredelsen af P.s for den danske Husdyravl saa gavnlige Læresætninger, og endnu den Dag i Dag betragtes P. som en af den danske Veterinær- og Landbohøjskoles mest betydelige Mænd. Og hvad man end kan indvende mod hans Undervisningsmethode, hvis Princip i Grunden var at opdrage de studerende til Selvtænkning, saa maa man dog indrømme, at P. var en Personlighed i dette Ords virkelige Forstand. Han havde saa vel sine gode som sine mindre gode Sider. Blandt de gode maa regnes hans ualmindelig klare, logiske Sans og den fuldstændige Gaaen op i Sagen, som var ham egen og til Gavn for den Sag, han forfægtede. Til hans mindre gode Sider kunde man regne hans Utilbøjelighed til at «stige ned». P. vilde ikke — eller kunde maaske ikke — popularisere sine Tanker og Meninger, han havde en vis Foragt for, hvad man kalder «populære Fremstillinger af naturvidenskabelige Æmner»; og naar en fuldstændig Forstaaelse af hans Tankegang var en nødvendig Betingelse for at faa hidført et frugtbart Resultat af et Samarbejde med P., udeblev et saadant Resultat, saafremt hans Medarbejderer ikke kunde slutte sig til eller bøje sig efter hans Mening, den han overhovedet sjælden eller aldrig fraveg eller ændrede. Derfor kunde ogsaa P.s Indflydelse paa Husdyrbruget her hjemme være bleven endnu mere gjennemgribende, end den blev, dersom hans Færden blandt de praktiske Landmænd havde strakt sig videre, end den — netop paa Grund af den omtalte Egenskab hos ham — gjorde. Han trak sig mere og mere tilbage, fordi han ikke kunde finde sig i at lempe sig efter Forholdene, og fordi han hverken opad til eller nedad til fandt en saa fuld Forstaaelse, som han havde haabet og ønsket.

Som Menneske var P. af alle dem, som kom i nærmere Berøring med ham, anset for at være en Mand med «Hjertet paa det rette Sted» og dertil en Mand, som man ikke kunde være sammen med uden at blive beriget med nye Indtryk og Ideer. Han var aandfuld og vittig, men kunde være i høj Grad bidende sarkastisk, og saaledes vare navnlig hans Udtalelser om dem, han saa ned paa, fordi han ansaa dem for «Nuller» — selv om deres Stilling i Samfundet i øvrigt ikke berettigede ham til en saadan Opfattelse. P. var nidkjær i sin Gjerning, og han var berettiget

stolt over sit Arbejde. Derfor beklagede han ogsaa ved mangfoldige Lejligheder, at Forholdene paa Lærestalten ikke vare saaledes, at Udbyttet af Undervisningen i Husdyrlære kom til at svare til hans Bestræbelser og til Tidens Krav. Ikke alene savnede han et tilstrækkelig fyldigt Undervisnings- og Demonstrationsmateriale, men han beklagede ogsaa, at en Del af hans Elever (nemlig de landbrugsstuderende) fra Aaret 1866 ikke paa Højskolen modtog obligatorisk Undervisning i Zoologi, paa hvilket Fag en ikke uvigtig Del af hans Forelæsninger var bygget. Først i Slutningen af sin Funktionstid (1884) opnaaede han at faa denne efter hans Mening følelige Mangel afhjulpen. Ogsaa i andre Henseender led han gjentagne Gange Skuffelse i sine Bestræbelser for at gavne Danmarks Husdyravl. Saaledes kan det nævnes, at han forgyæves arbejdede for Ansættelse af Vandrelærere, der skulde udbrede sunde Principper vedrørende Husdyrenes Avl og Pleje blandt de mindre Jordbrugere. — Den til Sygelighed grænsende Bitterhed, som karakteriserede P. i hans sidste Leveaar, maa dog ikke alene tilskrives hans fejlslagne Forhaabninger og hans Sorg over ikke altid at blive fuldt ud forstaaet — han havde jo ogsaa ved Siden af Skuffelser den Tilfredsstillelse at se sit Arbejde blive paaskjønnet af sine talrige Elever —, men ogsaa fysiske Lidelser, som nedbrøde hans Arbejdskraft og hans Humør. Til sine sidste Dage bevarede han imidlertid den Kjærlighed til sit Fag og det Klarsyn paa Betingelserne for en sund Udvikling af Danmarks Husdyravl, som karakteriserede ham som en af vort Landbrugs mest fremragende Mænd, hvis Virksomhed sent vil glemmes.

P. ægtede 1847 Emilie Henriette Gram (f. 16. Juli 1819 † 15. Marts 1890), Datter af Skibskapitajn J. F. G., der førte et af den grønlandske Handels Skibe. Han døde 29. Juli 1885.

P.s litterære Virksomhed var meget omfattende. Foruden nogle Afhandlinger om et Par zootomiske Undersøgelser om Blæksprutterne, af hvilke den ene er udgivet i Forening med Reinhardt, og som begge ere optagne i Videnskabernes Selskabs Skrifter 1845 og 1847, har han 1847—52 skrevet flere Lærebøger i Naturhistorie; men fremfor alt bør nævnes hans Haandbøger i Husdyrbrug (1855—63): «Husdyrenes almindelige Sundhedspleje», «Haandbog i Hestens Bygningslære, den saakaldte Ydrelære» samt den vigtigste: «Haandbog i det almindelige Husdyrbrug», der bestaar af 4 Afdelinger: 1. Avlens almindelige Love, 2. Hestens, 3. Kvæggets samt 4. Faarets og Svinets Avl og Pleje. Alle disse Skrifter ere

udkomne i flere (indtil 5) Udgaver. Ligeledes har hans «Haandbog i Beslaglære» (1859) været af Betydning, i det den har bidraget til Indførelse af forbedret Beslag efter engelsk Mønster, navnlig efter at den var bragt ud i Livet ved hans Elever Malmgreen og Westring. Fremdeles bør nævnes hans «Uddrag af de frederiksborgske Stutteriers Aarbøger» (1856), «Frederiksborg Stutteri, en historisk Undersøgelse» (1866), «Nutidens Strømninger i Husdyravlen, Foredrag holdte i jyske Landboforeninger» (1879) og — som den ubetinget mest populære af P.s Bøger — «Landhestens Behandling, en Anvisning for mindre Jordbrugere» (1880). End videre har P. udgivet mange mindre Skrifter og Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter, væsentlig omhandlende Husdyravl samt Undervisningen i dette Fag ved Landbohøjskolen m. m.

Erslew, Forf. Lex. Landbrugsordbogen. Tidsskr. f. Veterinærer XV. Tidsskr. f. Landøkon. 5. R. V. *Harald Goldschmidt.*

Prydz, Peter Blanchenborg, 1721—82, Officer, født i Rolfsted Sogn paa Fyn 4. April 1721, Søn af Lieutenant Hans P. og Louise Birgitte f. Blanchenborg, blev 1731 Landkadet og kom 1740 til Norge som Fændrik ved 2. akershusiske Infanteriregiment, blev 1743 Sekondlieutenant, 1744 Premierlieutenant, 1746 forsat til Ulrichsdals (det senere nordenfjældske) gevorbne Infanteriregiment. 1749 blev P.s Kompagni forlagt til Frederikshald, hvor han Aaret efter indgik Ægteskab med Bodil (Boel) Christine Salgaard, en Kjøbmandsdatter paa Stedet. P. fik Kapitajns Karakter 1754 (expederet 1756) og beordredes 1758 med Regimentet til Holsten. Her døde hans Hustru 1761, hvorefter han 1763 sammesteds indgik i nyt Ægteskab, med Adelheid Birgitte f. v. d. Weyde (f. 21. Marts 1731 † 15. Maj 1803), Enke efter Kapitajn Conrad Wilhelm Johannsen og Datter af Oberstlieutenant Hans Elias v. d. W.

Imidlertid var P. 1762 bleven Stabskapitajn ved Regimentet og vendte som saadan 1763 tilbage til Norge, blev s. A. virkelig Kapitajn og kaldt ned til Kjøbenhavn som Referent for de norske Sager ved General-Krigsdirektoratet, men kom 1766 atter tilbage som Krigskommissær i de søndenfjældske nationale Dragonregimenters Distrikt med Karakter af Oberstlieutenant. 1770 beskikkedes han til Inspektør for den kongl. militære matematiske Skole i Christiania, og 1774 fik han Karakter af Generalkrigskommissær og Obersts Rang. Han døde 30. Avg. 1782. P. var i al sin Gjerning utrættelig, virkelysten og pligtro. Som yngre Officer benyttede

han den Tid, hans Embedsgjerning levnede ham, til Studier (særlig af Sprog), Manuduktioner og Opmaalingsarbejder. Saa vel paa Grund af hans — efter den Tid — store Kundskabsrigdom og hans betydelige Øvelse og Erfaring som Manuduktør som maaske endnu mere paa Grund af hans sjældne pædagogiske Anlæg kom han som Inspektør for den militære matematiske Skole (den senere kongl. norske Krigsskole) i en Stilling, for hvilken han var fortrinlig skikket, og til hans Virksomhed i denne Stilling knytte sig da ogsaa hans væsentligste Fortjenester. Skolen var ved P.s Tiltrædelse slemt i Forfald; men han forstod at skabe en stadig voxende Interesse for den, baade hos de raadende Avtoriteter og i vide private Kredse, og sikrede derved dens økonomiske Existens, samtidig med at en stedse stærkere Tilgang af Elever afgav det bedste Bevis paa den Tillid, som efterhaanden blev Skolen til Del fra Almenhedens Side. P.s utrættelige Interesse og Energi under den daglige Skolegjerning gjorde da ogsaa denne saa frugtbringende, som Omstændighederne paa nogen Maade kunde medgive. Et Tegn paa den Højagtelse og Hengivenhed, hans Elever nærrede for ham, er bevaret i den Mindesten, der 4 Aar efter hans Bortgang rejstes ham ved Paradepladsen paa Akershus Fæstning.

Hegermann, Den norske militære mathemat. Skoles Hist. Rawert, Krigsbibliothek. Hermoder 1795. Personahist. Tidsskr. II, 365 og 3. R. I, 250.

C. O. Munthe.

Prytz, Carl Vilhelm, f. 1857, Forstmand. P., Søn af Sognepræst Peter Christian P. og Anna Elina f. Garben, er født 21. Marts 1857 i Aarup ved Thisted. Efter 1879 at have taget Skovbrugs-examen arbejdede han et Par Aar ved Opmaaling, Planlægning m. m. og blev i Sept. 1882 konstitueret i Pladsen som Lærer ved Landbohøjskolen i Skovbrug, der var ledig efter P. E. Müllers Fratrædelse. 1885 blev P. fast ansat, 1892 udnævnt til Lektor, 1893 til Professor. Han har foretaget Studierejser til Skotland 1884, Tyskland 1885 og Frankrig 1889, deltog 1888 i Stiftelsen af «Dansk Skovforening», af hvis Fællesbestyrelse han indtil 1898 har været et meget virksomt Medlem, og bidrog 1898 til Dannelsen af Aktieselskaberne «Recks Opvarmningskompagni» og «Piledyrkningsselskabet». 1889 begyndte P. sammen med A. Oppermann at udgive «Tidsskrift for Skovvæsen» og fortsatte fra 1893 Udgivelsen alene. Af selvstændige Skrifter har han forfattet «Et Par Ord om Skovbrugernes praktiske Uddannelse» (1885), «Skovbrugets Driftslære» (avtoqr., 1895); i Forening med A. Oppermann: «Undersøgelser over Rødgranens Væxt i Dan-

mark» (1892), sammen med Hauch og Mørk Hansen: «Forslag til Driftsplanens Udarbejdelse og Benyttelse» (1896); desuden har han skrevet talrige Artikler om Skovbrug i forskellige Blade og Tidsskrifter, især i «Tidsskrift for Skovvæsen». — 15. Marts 1895 ægtede P. Marie Warming (f. 2. Okt. 1872), Datter af Professor Johannes Eugenius Bülow W.

Tidsskr. f. Skovvæsen IX B.

A. Oppermann.

Prytz, Holger, f. 1848, Officer og Matematiker. P., Broder til ovennævnte Professor C. V. P., er født 9. April 1848 i Aarup i Jylland. Han blev Student 1866, gennemgik 1868—72 Officersskolen, ansattes 1870 i Rytteriet, blev Ritmester 1880, Oberstlieutenant 1896 og er nu Regimentschef i Randers. I 1876—78 og 1890—96 var han ansat ved Generalstaben. P. har i inden- og udenlandske Tidsskrifter skrevet om matematiske Æmner og deres Tillempning til praktisk Brug, bl. a. til Skovtaxationer, Ingeniørvæsen og Landmaaling. I 1876 konstruerede han et, i 1886 patenteret Planimeter, som i Simpelt overgaar alle andre. I 1886 udgav han med Understøttelse af Videnskabernes Selskab paa Fransk nogle af ham selv udregnede Antilogarithmetavler, der paa kun 19 Sider give lette Bestemmelser af Tallenes og de trigonometriske Størrelsers 15-, 10- og 5cifrede Logarithmer. — 17. Nov. 1876 ægtede P. Antonie Betzy Phileberte Briand de Crèveceœur, Datter af Forpagter Gebhard B. de C.

H. G. Zeuthen.

Prytz, Peter Kristian, f. 1851, Fysiker. P., en Broder til ovfr. nævnte Professor C. V. P. og Oberstlieutenant H. P., er født i Aarup Præstegaard 26. Febr. 1851. Efter at have gaaet i Aalborg Kathedralskole til sit 16. Aar blev han privat dimitteret til Universitetet 1869, og 1875 tog han Magisterkonferens i Fysik. Efter 15 Maaneders Militærtjeneste blev han Lærer i forskellige københavnske Skoler. 1886 blev han Docent og 1894 Professor i Fysik ved den polytekniske Lærestanstalt; 1887—90 var han tillige Lærer i Fysik ved Officersskolen, og 1886—97 havde han Medicinernes Undervisning i Fysik. 1880 modtog han Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille for et Arbejde over Lysets Brydning i Dampe og tilsvarende Vædsker. 1891 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab og 1893 af Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Han har gjort Rejser til London, Paris, Wien, Italien og forskellige tyske Byer. I Paris mødte han 1895 som delegeret for Danmark

ved Conférence générale des poids et mesures. 1879 ægtede han Anna Cathrine Steenstrup (f. 1852), Datter af Dr. phil. M. S.

I sin Stilling som Lærer ved den polytekniske Lærestanstalt har P. foruden ved sine Forlæsninger ogsaa virket som Leder af de studerendes fysiske Øvelser, der have faaet større Omfang siden Indretningen 1898 af det elektriske Øvelseslaboratorium. P. har i det hele givet sig meget af med Fysikkens experimentale Side og har konstrueret flere Apparater, deriblandt en Kviksølvluftpumpe og Redskaber til Maaling af korte Tider, især Rotationstider og Tider for kortvarige elektriske Strømme. De sidste Arbejder tillige med Undersøgelser over Isens Smeltepunkt i Berøring med forskellige Luftarter og den sammen med Helge Holst foretagne Bestemmelse af Kulsyrens og Svovlbrintens Absorption i Vand danne Led i et større Hele, hvis Formaal er Udarbejdelsen af fysiske Maalemetoder. — Hans videnskabelige Arbejder ere offentliggjorte i Videnskabernes Selskabs Skrifter og i Wiedemanns «Annalen der Physik u. Chemie». Desuden har han skrevet «Elektriciteten, dens Frembringelse og Virkemaade og dens Anvendelse i det praktiske Liv» (1884), en kortfattet Naturlære (1885, flere senere Udgaver) og nogle mindre Skrifter af populært Indhold. Af «Tidsskrift for Fysik og Kemi» har han været fast Medarbejder fra 1882, til det gik ind 1894, og 1896—98 udgav han sammen med Overlærer Henrichsen i Christiania og Professor O. T. Christensen «Nyt Tidsskrift for Fysik og Kemi».

K. S. Kristensen.

Præstonius, Georgius, † 1553, s. Preston (ovfr. S. 284).

Prætorius, jvfr. Pretorius.

Prætorius, Jeppe, 1745—1823, Handelsmand, var Søn af Farver Henrik P. og Elisabeth Dorothea Jepsdatter f. Schmidt og fødtes 4. Juli 1745 i Skjærbæk ved Tønder. Han blev 1786 Bogholder ved det guineiske Kompagni og oprettede senere en selvstændig Handelsforretning. Han var en dygtig, driftig og heldig Forretningsmand, og hans Firma blev et af de betydeligste i Kjøbenhavn og drev en stor og omfattende oversøisk Forretning. Som Privatmand skal han have været meget godgjørende. Han ægtede 1772 Elisabeth Vilhelmine Lemvig († 1807), Datter af Amtsforvalter Frederik Ludvig L. — 1812 udnævntes han til Etatsraad. Han døde 6. Juli 1823.

Forretningen fortsattes af 2 Sønner: *Henrik Frederik P.* (f.

30. Marts 1783 † 24. Febr. 1862) og *Jacob Christian P.* (f. 13. Dec. 1784 † 23. Marts 1859). H. F. P. indtog en fremragende Plads i Handelsverdenen. Han valgtes 1827 til Repræsentant i Nationalbanken og fungerede, medens L. N. Hvidt 1848 var Minister, som Direktør i Steden for denne. I en Aarrække var han deputeret Borger i Kjøbenhavn, og han deltog i Provinsialstændernes Møder i begge Valgperioder, i det han i den første mødte som Suppleant, i den anden som deputeret. 1853 udnævntes han til Etatsraad.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26.

E. Meyer.

Prætorius, Lorens, 1708—81, Toldkammer- og Finansdeputeret, fødtes 27. Nov. 1708, blev som ganske ungt Menneske ansat i norske Bjærgværkers og nordenfjældske Toldregnskabers Kontor og udnævntes 13 Aar senere (1737) til Fuldmægtig i dette Kontor. 1760 blev han Sekretær i Toldkammerkancelliet, 1763 Kommitteret i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer, 1768 tillige Kommitteret i General-Kommercekollegiet, og 1771 overtog han den tilsvarende Stilling i tyske Kammer under Finanskollegiet. Fra 1773—76 var han Deputeret i vestindisk-guineisk Rente- og Generaltoldkammer, derefter til 1781 Deputeret i Finanskollegiet; 1773—81 beklædte han desuden Stillingen som Medlem af Bjærgværksdirektoriet og var tillige 1777—81 Medlem af Overskattedirektionen. 1760 var han bleven Kammerraad, 1766 Justitsraad, 1773 Etatsraad og 1776 Konferensraad. — I en lang Aarrække ledede han den Filial af Herrnhutermenigheden, som han under Navnet «det kjøbenhavnske Brødesocietet» 1739 selv havde stiftet. Han tog sig med Varme af Menighedens Missionsvirksomhed i Trankebar og Guinea og virkede ivrig for Anlægget af Christiansfeld, hvor han ogsaa efter sin Afgang fra Statstjenesten i Begyndelsen af 1781 tog stadigt Ophold og 23. Avg. 1781 døde hos sin Søn, der var bleven den derværende Menigheds første Præst. — 26. Avg. 1735 ægtede han Marie Eichsted, der overlevede ham.

Kirkehist. Saml. 4. R. V, 585 ff.

G. Kringelbach.

v. Prøck, Christian Lebrecht Baron, 1718—80, Generalgouvernør og Amtmand, var Søn af en baireuthsk Gehejmeraad, Baron v. P., i Ægteskab med en Reich v. Reichenstein, der døde 88 Aar gammel i Ordrup 4. Sept. 1778. P. udnævntes 1747 til dansk Kammerjunker, 1754 til Konferensraad og 1755 til Generalgouvernør over de vestindiske Øer, som nylig fra det vestindisk-

guineiske Kompagni vare overtagne af Staten. I 1766 fandt Regeringen det imidlertid nødvendigt at sende en mere energisk Mand derover som Generalgouvernør, hvortil Peter Clausen (III, 632) blev udset, og P. rappelleredes. 1768 blev P. Stiftsbefalingsmand over Island og Færøerne. Skjønt beordret til strax at rejse over til Island unddrog han sig dog det første Aar fra at drage til et saa «kontrært Klima» og befriedes helt ved 1769 at udnævnes til Amtmand over Kjøbenhavns Amt. 2. Maj 1771 blev han i Følge en af Struensee udfærdiget kongl. Ordre afsat paa Grund af Efterladenhed med at udføre forskellige kongelige Resolutioner. 1774 fik han dog Pension fra Afskedsdagen. Han døde 4. Sept. 1780 i Kjøbenhavn.

G. L. Grove.

v. Pudewels, Dines, † 1647, s. v. Podewils (ovfr. S. 196).

Pufendorf, Esaias, 1628—89, Statsmand, er født 25. eller 26. Juli 1628 i Fløha i Sachsen, hvor Faderen, af samme Navn, var Præst; han var ældre Broder til den berømte retslærde Samuel P. Han blev 1649 Magister i Leipzig, kom derefter til Universitetet i Jena og blev her Opdrager for en Søn af den bekendte svenske Hærfører Christopher v. Königsmarck. Denne Stilling bragte ham i Berøring med de svenske Statsmænd, og 1659 blev han ansat i svensk Tjeneste. Hans første Sendelse var under Krigen med Danmark til Sorø i Avg. 1659 for at bilægge en Strid mellem Borgerskabet og de indkvarterede Tropper. I udstrakt Maalestok blev han i den følgende Tid brugt dels som en Slags Spejder i Tyskland, dels som ligefrem Afsending til tyske Fyrster, Nederlandene og Frankrig. 1670 blev han Regeringsraad og 1675 Kansler i de svenske Hertugdømmer Bremen og Verden; 1673 blev han adlet. Trods hans store Dygtighed blev den svenske Regering imidlertid efterhaanden mere og mere misfornøjet med ham, og Følgen blev, at han ønskede at forlade dens Tjeneste, saa meget mere som den danske Regering ønskede at drage ham til sig. I Slutningen af 1687 flyttede han fra Stade til Hamborg, og 28. Jan. 1688 fik han dansk Bestalling. Umiddelbart efter afsendtes han til Regensburg for der at repræsentere Christian V som Hertug af Holsten paa Rigsdagen. Her døde han 26. Avg. 1689 og kom saaledes ikke til at opleve den Dom til Tab af Liv og Gods, som den svenske Hofret fældede over ham 2. Okt. s. A. for ulovlig at have forladt sit Embede og for Misligheder i dettes Bestyrelse,

en Dom, som den danske Regering forgjæves havde gjort Forestillinger imod. Til det danske kongl. Bibliothek kjøbtes efter hans Død største Delen af hans værdifulde Bogsamling. Han var gift 1. (1663 i Stockholm) med Anna Trotzig, 2. med Veronica, hvis Slægtnavn er ubekendt.

Møller, Cimbria lit. Svenskt biogr. Lex., Ny följd, VIII, 276 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVI, 695 ff. Danske Mag. 5. R. I, 376.

J. A. Fridericia.

Puggaard, Hans, 1788—1866, Handelsmand, var født i Kjøbenhavn 3. Sept. 1788 og var en Søn af Underkantor ved Holmens Kirke og Korist ved det kongl. Theater Thomas P. († 1818). Han opdroges i smaa Kaar, og efter at hans Fader 1795 havde overtaget Punschesalen i det kongl. Theater, maatte P. opvarte der. Senere kom han i det v. Westenske Institut og blev efter sin Konfirmation Skriver hos en Dispachør, i hvilken Stilling han fik Kundskaber med Hensyn til Skibsfarts- og Assuranceforhold, som senere kom ham til Nytte. For at aabne sig Adgang til en anden Livsstilling tog han Landmaalerexamen. 1809 blev han Kopist i Frederiksværks Administrations Hovedkontor. Her begyndte han at udvikle sit Handelstalent, i det han paatog sig forskellige Kommissioner, og Stillingen paa Frederiksværk kom paa en ejendommelig Maade til at danne Indledningen til hans senere Handelsvirksomhed. Under Sveriges Krigsforberedelser 1812 lod Frederik VI Værkets Chef, Oberst Tscherning, organisere en omfattende Spiontjeneste, hvortil han benyttede de forskjelligste Personer, der under et eller andet Paaskud rejste i Sverige. Ogsaa P. blev benyttet i denne Sags Tjeneste. Han optraadte i Sverige væsentlig som Handelsmand, og ligesom de Mænd, for hvem Videnskaben var et Paaskud til at opholde sig i Sverige — f. Ex. Rasmus Nyerup og Rask — gjorde et virkeligt videnskabeligt Arbejde der oppe, saaledes benyttede P. Lejligheden til at gjøre virkelige Forretninger, hvad han ogsaa tidligere havde gjort, da han 1810 ledsagede Tscherning i en hemmelig Mission til Sverige for at sondere Stemningen i Anledning af Tronfølgervalget. Foruden sine gjentagne Sverigesrejser gjorde han i Vinteren 1812—13 en paa Grund af den strænge Vinter og Krigsforholdene af mange Vanskeligheder og æventyrlige Hændelser ledsaget Rejse til England, hvor han benyttede Lejligheden til at knytte forskjellige Forretningsforbindelser, og efter sin Hjemkomst tog han 8. April 1813 Grossererborgerskab og oprettede en lille Kommissionsforretning i de for-

skjelligste Varer som Bræder, Sild, Vin osv. En kort Tid var han i Kompagni med P. Coster, men dette Kompagniskab opløstes hurtig. Efter Krigen indledede han Forbindelse med Nordtyskland og udvidede sin Vinforretning ved direkte Indførsel fra Bordeaux. I disse første Aar befandt han sig næsten stadig paa forskjellige Forretningsrejser.

1816 ægtede han Bolette Cathrine Frederikke Hage (f. 7. Febr. 1798 † 11. Nov. 1847), Datter af Kjøbmand Christopher Friedenreich H. i Stege. Han var allerede tidligere kommen i Berøring med denne Familie, og Forbindelsen knyttedes ogsaa i forretningsmæssig Henseende nærmere efter Ægteskabets Indgaaelse. Da han 1832 oprettede en Filial i Nakskov, satte han Svogeren Alfred Hage (VI, 452) til at bestyre den. Han havde allerede tidligere lært dennes fremragende Forretningsdygtighed at kjende og havde paa Rejser indført ham hos flere af sine Forretningsforbindelser. Forholdet mellem Hovedfirmaet og Filialen gav Anledning til adskillige Rivninger, som man søgte at komme ud over, ved at Hage gik til Kjøbenhavn som P.s Kompagnon, medens hans Broder Christopher (VI, 455) overtog Nakskovforretningen. Under Hages Ledelse voxede Firmaets Betydning overordentlig. Der kom et yderligere Opsving i Indførselen af Kaffe, Sukker og andre Kolonialvarer, man begyndte at drive Bankierforretning, ligesom ogsaa Kornhandelen voxede i Omfang. Kornhandelen — væsentlig Udførsel af Hvede til England — var allerede tidligere begyndt at blive den væsentligste Del af Forretningen. Firmaet var — særlig i Anledning af sin Kornforretning — til forskjellige Tider udsat for Angreb og Beskyldninger for hensynsløst at forfølge sine Kjøbmandsinteresser paa Bekostning af Samfundets. Hvor meget sandt der var i Angrebene, og hvor meget der beroede paa Misforstaaelser af Forretningens Natur, er vanskeligt at afgjøre. Det er en bekjendt Sag, at Kornspekulationer, selv om de i deres Tendens ere gavnlige for Samfundet, høre til de Forretninger, som ere vanskeligt at opfatte for udenforstaaende og derfor jævnlig give Anledning til ubeføjede Angreb. I hvert Fald er det sikkert, at Firmaets Kornforretning i mange Henseender har haft en stor Betydning for det danske Landbrugs Fremskridt. P. og Hage virkede nemlig kraftig til Forbedring af Kornets Kvalitet ved rundt om i Landet at ansøre til Brugen af nye engelske Rensningsmetoder og ved Indførselen af engelske Kornsorter til Udsæd.

Kompagniskabet med Hage fik for P. den Følge, at han lidt

efter lidt trak sig ud af den aktive Deltagelse i Forretningerne. De 2 Kompagnoner vare begge stødige og hensynsløse Naturer og kunde daarlig forliges. Da de ikke kunde trække Læsset sammen, maatte den ene gjøre det alene, og det var da naturligt, at det blev Hage, der ikke alene havde Ungdommens Energi, men ogsaa var den overlegne Begavelse. P. trøstede sig med sit Hjem og sine hyppige, til Tider meget langvarige, Ophold i Italien. Paa disse Rejser havde han efter sin Hustrus Død forskellige Ledsagere. Bl. a. var det efter P.s Indbydelse, at Julius Lange (X, 33) gjorde sin første Rejse til Italien. Hans Hjem, saa vel i Kjøbenhavn som i hans Sommerbolig Skovgaard ved Ordrup, var smagfuldt og kunstnerisk udstyret, hvilket væsentligst skyldtes hans Hustrus store Kunstsans og fint udviklede Smag. Hun dyrkede selv Malerkunsten og havde stor Interesse for dens Frembringelser. Huset var yderst gjæstfrit, og foruden Familiens snævrere Kreds samledes der hos P. en Mængde fremragende Mænd. Saa længe Hustruen levede, mødtes der de fleste af Datidens betydelige Kunstnere; senere blev Huset Samlingssted for Politikere af alle Afskygninger, navnlig efter at Orla Lehmann var bleven gift med P.s Datter. Selv var P. ikke Politiker. Han var nogle Aar Folketingsmand (1854—58 og 1861—64) og sad derefter i Rigsraadets Landsting (1864—66), men passede ikke til denne Virksomhed.

P.s Forretningsvirksomhed gjorde ham efterhaanden til en, navnlig efter Datidens Forhold, meget formuende Mand, og efter som hans Formue voksede, opstod ogsaa Tanken hos ham om at anvende en betydelig Del deraf til nyttig Godgjørenhed. Det ejendommelig sære og blandede i hans Natur fornægtede sig heller ikke paa dette Omraade. Han kunde her som i andre Livsforhold være smaalig indtil Gjerrighed, naar det drejede sig om Smaating, men give ud med rund Haand, naar det gjaldt noget større. Han anvendte ikke ubetydelige Summer til Understøttelse af trængende studerende, som han ogsaa gjæstfrit optog i sit Hjem, og til Hjælp for Haandværkere og Arbejdere, hvem det var gaaet tilbage for. 1853 skjænkede han 20000 Kr. til Oprettelse af et Legat for kjøbenhavnske Drengbørns Opdragelse, og ved Testamente oprettede han et Legat af lignende Størrelse til Opdragelse af Pigebørn og et mindre Legat for sin Fædreneby Ribe. — P. udnævntes 1863 til Etatsraad. Han døde 8. April 1866.

Lehmann, H. P. (1888). Medd. fra Krigsark. V. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

E. Meyer.

Puggaard, Hans Christopher Wilhelm, 1823—64, Geolog, blev født i Kjøbenhavn 23. Maj 1823 som yngste Søn af ovfr. nævnte Etatsraad Hans P. Kun 17 Aar gammel blev han Student fra Roskilde Skole og tog det næste Aar filosofisk Examen, hvorefter han studerede ved den polytekniske Lærestanstalt og tog her i 1846 Examen i anvendt Naturvidenskab. Hans gode Formuesomstændigheder tillode ham mange Rejser gennem hele Evropa, og i 1851 købte han Landejendommen Hjuleberg i Halland. Hans geologiske Forskervirksomhed satte en enkelt, men glimrende Blomst i «Møens Geologi», mod hvilken nogle i fremmede Tidsskrifter udgivne Smaaafhandlinger fra hans Haand om det sydlige Italiens og Alpernes Geologi ere for intet at regne. «Møens Geologi» er en med Universitetets Guldmedaille belønnet Prisafhandling, der fremkom som Besvarelse af den naturhistoriske Prisopgave for 1849. Afhandlingen udkom paa Dansk 1851 i en meget smuk Udstyrelse med 12 stukne Tavler og 55 Træsnit. Et lille Uddrag, «Uebersicht der Geologie der Insel Möen», benyttede P. som Inauguralafhandling ved Universitetet i Bern, hvor han blev Dr. phil. 1851. En noget forkortet og ændret Udgave af Hovedværket udgav han 1852 paa Tysk: «Geologie der Insel Möen». Baaede fra Formens og Indholdets Side er det et fortrinligt Værk, der viser Forfatterens Overlegenhed og fulde Beherskelse af Stofmassen. Ikke alene giver han nøjagtig og udtømmende Besked om Kridtets Lejringsforhold, beskriver og afbilder de forefundne Forsteninger, men han ofrer ogsaa i de sidste Kapitler af sin Afhandling Diluviallagene og Hævningsforholdene en udførlig Omtale. P.s Afhandling er endnu den vigtigste Kilde til Studiet af Møens Klints geologiske Forhold. P. ægtede 1851 Louise Henriette Amalie Wormstrup (f. 1817). Han døde 14. Avg. 1864 i Caen i Normandiet.

Erslew, Forf. Lex.

K. Rørdam.

Puggaard, Rudolph Christopher, 1818—85, Handelsmand. P., der var en Søn af ovennævnte Hans P., var født i Kjøbenhavn 7. Jan. 1818. Ligesom sin Broder blev han sat i Roskilde lærde Skole, hvor Morbroderen Johannes Hage (VI, 459) var Overlærer, og her fra blev han Student 1837. Efter at have uddannet sig i Hamborg og London kom han 1839 i Nakskovafdelingen af Faderens Forretning og 1842 i Forretningen i Kjøbenhavn, hvor han efterhaanden fik en ledende Stilling ved Siden af Alfred Hage (VI, 452), og som han ledede alene, efter at denne havde trukket

sig tilbage. 1868 optoges hans Søn *Hans P.* (f. 7. Avg. 1845 † 4. Febr. 1895) som Kompagnon, men han udtraadte atter 1882. P.s Svigersøn Henry Tegner (f. 25. Nov. 1843) indtraadte 1873 i Firmaet. Under P.s Ledelse stiftedes 1865 «det kjøbenhavnske Skibsrederi» med H. P. & Co. som Forretningsfører. Dette Selskabs samtlige Aktiver med Undtagelse af Skibene overgik 1872 til «de danske Sukkerfabrikker», hvilket Selskab i dets første Tiaar ogsaa havde H. P. & Co. til Forretningsfører. P. havde saa vel fra Faderen som fra sin mødrene Slægt arvet et betydeligt Forretningstalent, og Firmaet bibeholdt i en Aarrække under hans Ledelse den fremragende Stilling, som det havde erhvervet i den tidligere Generation. I hans sidste Leveaar indtraadte der paa Grund af de skiftende Konjunkturer og forskjellige Uheld en Tilbagegang, som foraarsagede, at man efter hans Død fandt det hensigtsmæssigt at likvidere Forretningen. P. var i Treserne og Begyndelsen af Halvfjerdserne Medlem af Sø- og Handelsretten, af Borgerrepræsentationen og af Grosserersocietetets Komité. 19. Juli 1843 ægtede han Signe Andréa, Adoptivdatter af Skibsfører Brandt i Nakskov. Han døde 9. Dec. 1885.

E. Meyer.

Pulich, Anton Frederik, 1843—94, Matematiker, tilhører en i det 18. Aarhundrede indkaldt schweitsisk Silkevæverfamilie. Hans Forældre vare Blikkenslager Johan Frederik P. og Ane Frederikke f. Schröder i Helsingør, hvor P. fødtes 30. Dec. 1843. Han gik i Byens Realskole, bestod 1860 polyteknisk Adgangsexamen, blev 1864 Student, vandt Universitetets Guldmedaille for en matematisk Prisbesvarelse, tog 1865 filosofisk Examen, 1867 Magisterkonferens i Matematik. Allerede den Gang var han begyndt at nyde fortjent Tillid som Lærer. Særlig bleve hans Kursus til polyteknisk Adgangsexamen, som han ogsaa senere forbandt med anden Lærervirksomhed, stærkt besøgte. Efter at have undervist i Efterslægtsselskabets Skole blev han 1870 konstit. Lærer, 1871 Adjunkt, 1881 Overlærer ved Metropolitanskolen. Her forbandt han med sin overordentlige Dygtighed som Faglærer baade for dem, der skulde fortsætte matematiske Studier, og for dem, som kun naaede gennem Skolens Pensum, en betydelig opdragende Indflydelse, som han udøvede ved sin noble Personlighed og ved sine omfattende Interesser. Disse og den samvittighedsfulde Troskab, hvormed han røgtede hvert Hverv, han paatog sig, har han ogsaa lagt for Dagen som Medudgiver af Forlagsbureauets Haand-

lexikon (1879—80) og 3. Udg. af «Nordisk Konversationslexikon» (1883—90). Ved at føje disse Arbejder til sin omfattende Lærergjerning støttede han i mange Aar sin Moder og sine Søskende. — 13. Dec. 1884 ægtede han Gerda Louise Kierboe. Han døde i Kjøbenhavn 13. Avg. 1894.

Metropolitanskolens Indbydelsesskrift 1873. Vor Ungdom 1897, S. 579 ff.

H. G. Zeuthen.

Pust, Tyge, 1250, s. Bost (II, 549).

Putbus, s. Podebusk.

Du Puy, Jean Baptiste Édouard Louis Camille, o. 1770—1822, Komponist, er født i Corcelles ved Neufchatel, efter en Opgivelse af ham selv i 1770. Faderen angives at have været Grube- forstander i Corcelles; hans Navn skal have været Meuron. Navnet Du P. har Komponisten efter en Slægtning, Stadsmusikant i Genf, hos hvem han blev opdragen fra sit 4. Aar. Her lagdes Grunden til hans musikalske Uddannelse af en vis Bernard, som underviste ham i Violinspil. Senere sendtes han til Paris, hvor han undervistes paa Violin af den for sin Dygtighed i Flageoletspil bekendte Chabran og paa Klaver af Dussek. Som begavet Violinspiller blev han o. 1789 Koncertmester hos den musikelskende Prins Henrik af Preussen, der residerede i Rheinsberg; han blev snart Prinsens Favorit, og denne lod ham tage Undervisning i Kompositionslære hos den berømte Fasch i Berlin. Efter 4 Aars Tjeneste hos Prinsen foretog han nogle Kunstrejser i Tyskland og Polen, paa hvilke han vandt Bifald som Violinspiller. I 1793 kom han til Stockholm, hvor han s. A. blev ansat som Violinist og 3. Koncertmester i det kongl. Hofkapel; 1796 avancerede han til 2. Koncertmester, og 1799 ansattes han tillige som Sanger ved den kongl. Opera, hvor han debuterede 25. April. Ved sin musikalske Begavelse, sin Skjønhed og sin indtagende Person gjorde han megen Lykke og blev med sin franske Livlighed søgt i mange Kredse; men da han i en saadan havde deltaget i begejstret Hyldning af Friheden og derved vakt Gustav IV's Vrede samt end ydermere forbitrede denne ved sin i en Rolle under Kongens Overværelse med pointeret Betoning udslyngede Replik: «Jag resar icke, jag blir qvar!», maatte han Dagen efter, 8. Nov. 1799, forlade Stockholm.

Han tog umiddelbart til Kjøbenhavn for der at søge sin Lykke. 29. Marts 1800 gav han en Koncert paa det kongl. Theater, hvor han bl. a. udførte en Violinkoncert af egen Komposition, men

maatte i øvrigt i et Par Aar skaffe sig Udkomme ved at informere, indtil han 15. Marts 1802 ansattes i det kongl. Kapel som Soloviolinist og 2. Koncertmester. Næste Dag debuterede han som Sanger i «Domherren i Milano», hvorefter han tillige ansattes som saadan ved det kongl. Theater. Udrustet med en overordentlig smuk, blød og bøjelig Barytonstemme, der tillige ved et fortrinligt Falssetregister kunde bruges i endog høje Tenorpartier, og understøttet af sine sjældne ydre Midler blev han meget hurtig Publikums erklærede Yndling. Sin egentlige Genre som Sanger havde han i de yndede franske Syngespil, som «Skatten» og «Adolf og Clara», hvortil hans Livfuldhed og Lethed særlig passede; af samme Art var ogsaa det af Du P. selv komponerede, af Liv og Munterhed sprudlende Syngestykke «Ungdom og Galskab», opført 1. Gang 19. Maj 1806, der endnu til vore Dage har bevaret Publikums Gunst, og hvori Komponisten skabte sig en Glansrolle i Ritmester Roses høje Tenorparti. Sin største Sangtriumf fejrede han dog i 1807 som Don Juan, hvori han tillige paa en glimrende Maade viste sig i Besiddelse af Evner for den store Operastil. Samtidig optraadte han i mangfoldige Koncerter, dels som koncertgivende og dels som assisterende, dels som Sanger og dels som Violinist, og vandt tillige Bifald som Komponist, især af Viser og Sange, hvis Melodier, der passede saa godt til Tidsaanden, strax vandt alles Hjerter og for en Del, indlagte i Vaudeviller og ad anden Vej, endnu ere almen bekjendte; som Exempler kunne nævnes Balvisen «Glæden vinker os igjen» (bedst bekjendt med Rahbeks Text «Hocus Pocus Filias»), den i «Skatten» indlagte «Det hedder en Akkvisation» («Skjænk i dit Glas til bredfuldt Maal») og «Manden med Glas i Haand». Ligesom Tilfældet havde været i Sverige, blev han ogsaa her en søgt Gæst i Selskabs- og Klublivet; i 1804 træffes han som en af Direktørerne i Datidens mest ansete Klub, «Harmonien».

Sin Stilling som Sanger maatte han imidlertid fratæde i 1808. Siden Livjægerkorpsets Oprettelse 1801 havde han været et virksomt Medlem af dette, havde ikke blot komponeret forskellige Marcher o. desl. for det, bl. a. den bekjendte «Jægermarche» og en karakteristisk og smuk Sørgemarche, men navnlig ved Udfaldene under Belejringen 1807 vist et saadant personligt Mod, at han blev udnævnt til Sekondlieutenant; men Theaterchefen, Overhofmarskal Hauch, forlangte, at han som Officer maatte ophøre at optræde paa Scenen. Snart efter var dog hans Rolle helt udspillet her i

Landet. Hans betagende Personlighed var farlig for Kvindehæjter. Allerede fra sit Ungdomsliv i Tyskland havde han med en Skuespillerinde Henriette Montroze i Rheinsberg en Datter, senere gift med A. Buntzen (III, 254). I Kjøbenhavn ægtede han 31. Maj 1803 Anna Louise Frederikke Müller, Datter af Kobberstikker C. F. M. (XI, 575), men vedblev desuagtet at staa i forskellige løse Forbindelser, hvorfor Ægtefællerne, skjønt der fødtes flere Børn, efterhaanden fjærnedes fra hinanden. Da han endelig indlod sig i en dumdrstig Forbindelse med Prinsesse Charlotte Frederikke (III, 443), tvang Frederik VI ham til at forlade Landet 7. Nov. 1809.

Han tog til Paris, men begav sig der fra i Sommeren 1810 til Sverige, hvor Forholdene nu efter Gustav IV's Afsættelse vare forandrede, og hvor han 1812 blev ansat som Kapelmester og Sanger. Her vandt han snart sin gamle Yndest og gjorde sig meget fortjent af Musiklivets Udvikling baade som Komponist og Dirigent. Han var den, som indførte Mozart i Sverige, glimrede selv som Don Juan og udviklede Kapellet til et af de bedste i Evropa paa den Tid. Af større Kompositioner skrev han adskillige Syngestykker og Balletter, en ufuldendt Opera, «Bjørn Jærnside», flere Sørgemusikker og Hofkantater m. m. Fra hans Families Side gjordes der gjentagne Forsøg paa at udvirke Benaadning for ham i Danmark, hvilke dog mødte Afslag hos Kongen. Hustruen og Børnene bleve her i Landet; kun en Søn rejste op til Faderen. 3. April 1822 gjorde et Slagtilfælde Ende paa hans virksomme og bevægede Liv.

Du P.s musikalske Begavelse var ikke dybtgaaende, men rig; han komponerede med Lethed, og hans Kompositioner, der ikke ere betyngede af Musikkærdom, ere melodiose, sangbare og taknemmelige. Han besad et fint Øre for Instrumenternes Ejendommeligheder, hvorom den virkningsfulde Instrumentation i «Ungdom og Galskab» vidner; men hans Evne kom dog navnlig frem i Kompositioner, hvor det enkelte Instrument eller den enkelte Stemme gjør sig gjældende, hvad hans Koncerter for Fløjte, Klarinet, Fagot, Horn og hans i sin Tid saa yndede dobbelte Violinkoncert afgive Bevis for. Den lunefulde Terzet «Agander, Pagander og Winberg» høres stadig endnu, ligesom et Par af hans Kvartetter for Mandsstemmer. I Bournonvilles Ballet «Livjægerne paa Amager», hvortil en Del af Du P.s Musik er benyttet, er han Hovedfiguren.

Allgem. mus. Zeit. XXIV, 448 f. Tidsskr. f. Musik 1859, Nr. 9 ff. Overskou, Den danske Skueplads IV. C. Palmstedt, Ed. Du Puy (1866). Dahlgren,

Anteckninger om Stockholms theatrar. Musikforeningens Festskrift I. Nutiden Nr. 454. Ur dagens krönika 1888, S. 390 ff. Medd. fra Krigsark. IV og V.

G. St. Bricka og S. A. E. Hagen.

Pätges, Johanne Luise, s. Heiberg (VII, 241).

Paetz, Juliane (kaldet Julie) **Margrethe**, f. 1843, Skuespillerinde. Julie Smith, som hun kaldtes den længste Tid af sin Theaterbane, er født i Kjøbenhavn 2. Nov. 1843; hendes Forældre vare Skræddermester Hans Christian S. (f. 1808 † 1857) og Anna Amalie f. Carlsen (f. 1803 † 1871). Næppe fuldvoxen meldte hun sig til Debut ved det kongl. Theater, blev antagen og overgivet Høedt til videre Uddannelse; omhyggelig forberedt af denne debuterede hun 21. Sept. 1858 som Christine i «Et Æventyr i Rosenborg Have» og gjorde stor Lykke ved sit frimodige, i bedste Forstand kjøbenhavnske Humør og sit smukke Ansigt. Som 2. Debut udførte hun Camilla i «Frierens Besøg» og vakte i denne Elskerinderolle trods sin Uudviklethed store Forhaabninger, som hendes følgende Roller, blandt hvilke særlig kunne nævnes Gabriele i «En Kone, der springer ud af Vinduet», Beatrice i «Kjærlighed paa Vildspor», Eugenie i «Skikkelige Folk», Marie i «Op og ned», Rosita i «Rosa og Rosita», Julie i «Kan ej» og Drengen Peblo i «Don Juan af Østerrig», yderligere bestyrkede, og som hun sikkert havde opfyldt, om ikke hendes Theaterbane var bleven afbrudt, inden hun var naaet til kunstnerisk Modenhed. 29. April 1864 havde hun ægтет kongl. Skuespiller Harald Johan Caspar Paetz (f. 5. Sept. 1837 i Kjøbenhavn, † sammesteds 21. Nov. 1895 som kongl. Hoffotograf), Søn af Malermester Peter Felix P. (f. 1810 † 1890); da hendes Mand, utilfreds med sin Stilling ved Theatret, i Sommeren 1865 besluttede at opgive denne, fulgte hun ham, og 2. Avg. 1865 bevilgedes begges Afsked; Fru P., der havde været kongl. Skuespillerinde siden 1863, var 25. Okt. 1864 som Elisabeth Munk i «Elverhøj» optraadt sidste Gang.

Arthur Aumont.

Quaade, George Joachim, 1813—89, Diplomat, Minister, fødtes i Helsingør 30. Avg. 1813 og var Søn af nedennævnte Generalmajor P. F. Q. Efter at være bleven Student 1831 (privat dimitteret) og have taget juridisk Examen 1836 arbejdede han en kort Tid i Overrettens Justitskontor, men gik derefter over i Departementet for udenlandske Sager, hvor han 1838 ansattes som Kancellist (1840 Hofjunker, 1842 Kammerjunker). Han gjorde sig snart bemærket ved de Egenskaber, der udmærkede ham i hans senere diplomatiske Karriere, Flid og Nøjagtighed, Takt og Diskretion og en betydelig Evne til at redigere med fin Sans for de sproglige Nuancer og med Undgaaelse af al smagløs Fraseologi. 15. Dec. 1847 sendtes han som interimistisk Legationssekretær til Berlin, men da Krigen udbrød, vendte han tilbage til Ministeriet og udnævntes 18. Avg. 1848 til Expeditionssekretær. Vel var han lige saa lidt som hans Kolleger nogen Ven af Martsministeriet og Ejderprogrammet, men han var for moderat og forsigtig til at give sin Mistillid Luft i nedsættende Domme, navnlig paa Steder, hvor det kunde skade Landet. Dette i Forbindelse med hans Arbejdsdygtighed gjorde ham vel anset hos de skiftende Ministre, og navnlig fandt Bluhme en duelig og betroet Medarbejder i ham under sit Ministerium 1851—54 og senere ved Forhandlingerne om Øresundstoldens Afløsning 1856—57. Da Ministeriet omordnedes 1856, udnævntes han, som 1852 havde faaet Kammerherrenøglen, til Chef for 2. politiske Departement. Men under det kortvarige Blixenske Ministerium blev hans Stilling vanskelig, og Frygten for, at sligt kunde gjen tage sig, bidrog formodentlig til hans Ønske om at ombytte Tjenes ten i Ministeriet med en Post i Udlandet.

31. Marts 1860 udnævntes han til Ministerresident (kort efter til befuldmægtiget Minister) i Haag og Brüssel. Men han forblev

kun kort i denne Stilling, i det han allerede 19. Okt. s. A. forflyttedes til Berlin, hvor han kom til at tilbringe mere end 20 Aar, rige paa Skuffelser, tunge af Ansvar og ikke lidet udsatte for Mis kjendelse. Det er muligt, at en Mand med mere ^{en}Initiativ og mindre bunden ved Traditionen vilde have egnet sig bedre til at forhandle med Bismarck, men intet er mere uberettiget end at kaste nogen Skyld paa Q. for ved sine Indberetninger at have bidraget til den skæbnesvangre Krise i Efteraaret 1863. Det er muligt, at han til Tider har taget fejl af Bismarcks virkelige Hensigter, men i saa Tilfælde gik det ham hverken bedre eller værre end hans Kolleger, og i alt Fald bibragte hans Rapporter ikke Regeringen urigtige Forestillinger, thi de vare ganske objektive og gjengave samvittighedsfuldt Bismarcks Udtalelser og, hvad der i øvrigt forelaa til Oplysning af Situationen, overladende til Regeringen selv at drage sine Konklusioner.

Anden Gang blev det Q.s Skæbne at vende tilbage med Krigen i sit Følge. Da han 8. Jan. 1864 indtraadte i det Monradske Ministerium som Udenrigsminister, var det ikke med let Hjærte, men alene fordi Kongen ønskede det. Det var naturligt, at Tyngdepunktet for vor ydre Politik kom til at ligge hos Konseilspræsidenten, og da Q. i Begyndelsen af April afrejste til Konferencen i London, overtog Monrad ogsaa formelt Udenrigsministeriet. Forhandlingerne paa Konferencen ere bekjendte. Da man stod lige over for den endelige Afgjørelse, havde Q. den vistnok rigtige Inspiration, at det var nødvendigt, at det engelske Voldgiftsforslag fra vor Side mødtes med et Kontraprojekt og ikke blot med et simpelt non possumus, men nogle Timer senere vandt Tvivlen atter Overhaand hos ham. Ingen af disse Telegrammer fik imidlertid nogen praktisk Betydning, i det de først ankom efter, at den afgjørende Beslutning var taget i Statsraadet.

Da det Monradske Ministerium 11. Juli 1864 afløstes af Ministeriet Bluhme, gik Q. over i dette som Minister uden Portefeuille, men sendtes snart derefter som Kommissær ved Forhandlingerne i Wien, og da Freden var sluttet, akkrediteredes han 13. Maj 1865 paa ny i Berlin. Han gik der ned med det Haab, at det skulde lykkes ved direkte Forhandlinger med Preussen at gjenvinde i det mindste en væsentlig Del af det tabte Nordslesvig. Det laa nær at forudsætte, at Bismarck kunde være tilbøjelig til at ville bringe et i og for sig ringe Offer for at gjøre Preussens øjensynlige Hensigt at annektere Hertugdømmerne mere acceptabel for Stormagterne.

Før Krigen med Østerrig viste han sig ogsaa vel stemt for en eventuel Tilbagegivelse, om han end udtalte, at den næppe kunde naa sydligere ned end til Sundeved og Als, skjønt han erkjendte, at Preussen i Grunden ikke havde nogen Interesse ud over Ekernførdelinjen. Men da Prager-Freden var sluttet, forandredes hans Holdning. Paa Q.s gjentagne Spørgsmaal, om Forhandlingerne i Anledning af Prager-Fredens Artikel 5 ikke snart skulde begynde, svarede han undvigende, og først 7. Maj 1867, samme Dag, Konferencen om det luxemborgske Spørgsmaal aabnedes i London, fandt han det hensigtsmæssigt at indlede disse Forhandlinger. Det var lidet hensynfuldt, at han til at føre dem med Q. valgte en i Rang saa underordnet Embedsmand som Lothar Bucher, og dette Valg varslede desuden slet, da denne var vel bekendt som en afgjort Fjende af Danmark. Det viste sig ogsaa snart, at disse Forhandlinger ikke kunde føre til noget, da Preussen forlangte Garantier til Fordel for de tyske Beboere i det eventuelt afstaaede Distrikt, som den danske Regering ikke kunde give. Forhandlingerne standsede saaledes i Foraaret 1868, men intet hindrede, at de senere kunde optages paa ny. For at sikre sig imod, at under forandrede Forhold i Evropa Artikel 5 kunde vaagne op igjen, rammede Bismarck endelig en Pæl igjennem den ved at bevæge Østerrig til at opheve den ved en hemmelig Traktat af 11. Okt. 1878, som han det følgende Aar notificerede den danske Regering umiddelbart efter det Cumberlandske Bryllup.

Dette Resultat af saa mange Aars ihærdige Bestræbelser var et haardt Slag for Q. Han havde til det sidste haabet paa Bismarcks tidligere Udtalelser og følte det næsten som en personlig Fornærmelse, at dennes Handlinger saa lidet svarede til Ordene. Han forblev ikke desto mindre paa sin Post, indtil Alder og Sygdom gjorde det nødvendigt, at han afløstes. 7. Maj 1884 tilstodes ham den begjærede Afsked med fuld Anerkjendelse af hans tro Tjeneste, hvorhos han, der siden 1867 havde Storkorset, udnævntes til Gehejmekonferensraad. Han døde i Kjøbenhavn 7. April 1889. Han var gift 1. (1851) med Caroline Amalie f. Baronesse Selby (f. 1824 † 1862), 2. (1863) med hendes Tvillingsøster Caroline, der lever som Enke i Kjøbenhavn.

Illustr. Tid. XXX, Nr. 28. van Dockums Livserindringer S. 326 f. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 333 ff. *P. Vedel.*

Quaade, Peter Friderich, 1779—1850, Officer, blev født 16. Jan. 1779 i Pommerby, Gjelting Sogn, i Angel og var Søn af

Parcellist August Diederich Q. († 1811, 64 Aar gammel) og Magdalena Margaretha f. Mordhorst (f. 1745 † 1830). I sin Barndom blev han opdraget hos Kammerherre Wedderkop paa det nærliggende Dollerød, indtil han i 1798 indskreves som mathematisk Student ved Kiels Universitet. Sin militære Løbebane begyndte han som Volontær ved Feltjægerkorpset 1796, hvorefter han i 1798 blev Fændrik af Infanteriet og i 1801 Sekondlieutenant ved søndenfjældske Infanteriregiment. I 1804 udnævntes han til virkelig Sekondlieutenant i Ingeniørkorpset med Anciennitet af 15. April 1801, og han forfremmedes Aaret efter til Premierlieutenant samt ansattes som Ingeniør ved Nyborg og Korsør Fæstninger, i hvilken Stilling han i 1808 udnævntes til virkelig Kapitajn. Fra 1810—30 var han Ingeniør ved Kronborg Fæstning, og han blev i 1827 karakt., i 1829 virkelig Major. S. A. indtraadte han i Kommissionen angaaende Frederikshavns Havns Udvidelse, og han udarbejdede i Forening med Kapitulielieutenant Leth en Plan til et udvidet Havneanlæg ved Frederikshavn, som i 1830 approberedes af Kongen, i det Q. samtidig udnævntes til at føre Overopsynet med Arbejdets Udførelse. I 1830 forsattes han til Kjøbenhavn som Ingeniør ved Citadellet Frederikshavn, og efter i 1833 at have erholdt Oberstlieutenants Karakter uden Anciennitet blev han fra Begyndelsen af 1834 dirigerende Stabsofficer for Fæstningstjenesten i Kjøbenhavn og Citadellet Frederikshavn. Han var Medlem af den i 1835 nedsatte Kommission angaaende Anlægget af en Jærnvej til Lettelse af Kommunikationen mellem Nord- og Østersøen og i 1835—41 Undervisningsdirektør ved den kongl. militære Højskole samt fra 1838 Medlem af Defensionskommissionen og fra 1840 Medlem af Kommissionen angaaende Brolægningen af Kongens Nytorv. Q., som i 1836 var bleven virkelig Oberstlieutenant uden Anciennitet og Kommandør af Danebrog og i 1837 havde erholdt Oberstlieutenants Anciennitet, udnævntes 25. Juni 1841 til Oberst og Chef for Ingeniørkorpset. Han blev s. A. Medlem af Kommissionen angaaende Vandvæsenet og i 1843 Medlem af Kommissionen til at udkaste Regulativer for samtlige Fæstningers, Skansers og Batteriers Armering m. v. Efter Hærororganisationen af 1842 udnævntes han til Generalmajor, og han døde 1. Marts 1850.

Q. ægtede 25. Dec. 1812 Christiana Gustava de Tuxen (f. i Helsingør 29. Sept. 1792, † 28. Maj 1866), Datter af Admiralitets- og Generalkrigskommissær, Inspektør ved Øresunds Toldkammer Louis de T. (f. 1748 † 1828) og Charlotte Elisabeth f. Klingfeldt (f. 1755

† 1819). Han havde 5 Børn, deriblandt ovennævnte Kammerherre G. J. Q.

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpsen 1684—1893.

V. E. Tychsen.

v. Qualen, Frederik Christian, 1724—92, Gehejmeraad, Søn af Konferensraad Otto v. Q. til Vindeby og Dorothea f. Komtesse Ahlefeldt, fødtes 2. Febr. 1724. Forholdene i Hjemmet vare meget ulykkelige. Faderen, der endte sindssyg, mishandlede Moderen, og begge førte ved Overretten i Glückstadt en Proces mod hinanden, der giver et uhyggeligt Indblik i deres ægteskabelige Liv. Sønnen kom paa Gymnasiet i Altona, blev 1745 Hofjunker, 1749 Kammerjunker og 1768 Kammerherre. Aaret i Forvejen tiltraadte han Besiddelsen af Vindeby. 1769 fik han l'union parfaite og blev 1776 hvid Ridder. 1784 blev han Gehejmeraad. Han døde 16. Nov. 1792 paa Vindeby. Q. ægtede 1765 Hilleborg Margrethe Komtesse Holck, dekoreret 1768 med l'union parfaite, Søster til Kong Christian VII's Yndling F. V. C. H. (VII, 547); hun var døbt 13. Nov. 1739 i Orebygaards Kapel, døde 6. Nov. 1817 paa Christianssæde paa Laaland og er kjendt fra Baggenses Livshistorie. *Louis Bobé.*

v. Qualen, Henning, 1703—85, Gehejmeraad, Søn af fyrstelig uetinsk Hofmester Henrik v. Q. og Magdalene f. Buchwald, udnævntes 1731 til Kammerjunker, først hos Markgreviden af Kulmbach og fra 1733 hos Kongen, ansattes 1739 som Avskultant ved General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegiet og blev 1741 Deputeret i samme. 1743 udnævntes han til Hofmester for Prinsesse Louise, der 1749 blev gift med Hertugen af Sachsen-Hildburghausen. 1740 blev han Maître des requêtes, fik 1745 det hvide Baand og 1750 Enkedronningens Orden. 1751 fratraadte han sin Stilling i Kollegiet og udnævntes til Overpræsident i Altona. Aaret efter blev han Gehejmeraad, 1763 Landraad og 1757 Klosterprovst i Uetersen. 1766, da han forlod Altona, blev han Gehejmekonferensraad og udnævntes til Overlanddrost i Oldenburg og Delmenhorst, Overforstander for Klosteret Blankenburg og Hospitalet i Hoffwörden. Ved Grevskabernes Afstaaelse 1773 fik han Elefantordenen. Q. tog 1771 Ophold i Uetersen og døde her 5. Avg. 1785. Han var gift med Sophie Hedevig f. Rathlou (f. 11. Juni 1711 † 13. Maj 1747), Datter af Gehejmeraad Christian R. og Dorothea Sophie f. Schack.

N. staatsbürg. Mag. V, 389.

Louis Bobé.

v. Qualen, Josias, —1586, Feltmarskal, var Søn af Otto v. Q. til Koselau i Holsten. Som Oberst for et Rytterregiment deltog han med Hæder i Krigen med Sverige 1563—70 lige fra dens Begyndelse til dens Slutning. I Slaget ved Axtorna 1565 førte han den anden Træfning, og ved forskellige Lejligheder viste han sig som en dygtig og erfaren Fører. Derimod havde han jævnlig Vanskeligheder ved at holde sine hvervede Ryttere i Aev; 1564 nægtede de at lystre, og deres Udeblivelse fra Hovedhæren tvang denne til at opgive et paatænkt Indfald i Sverige. Aarsagen hertil var Vanskeligheder ved at udrede Solden, og J. v. Q. maatte selv skaffe de nødvendige Midler. Kongen maatte derfor udstede Skadesløsbreve til ham paa o. 70000 Dlr., for hvilken Sum en Del danske Adelsmænd gik i Borgen, og tillige sætte i Pant Ø Kloster og Hagenskov Len. 1569 deltog han i Belejringen af Varberg, hvor Daniel Rantzau og Frants Brockenhuus faldt, og J. v. Q. udnævntes nu til Feltmarskal, hvilken Stilling han beklædte til Krigens Slutning. Senere blev han Amtmand i Steinburg og Statholder i Sydditmarsken. Han paadrog sig her Kongens Unaade ved at opkjøbe frit Bondegods, og efter at han 1580 havde overværet Hyldingsfesten i Odense, traadte han i Hertug Adolfs Tjeneste og udnævntes til Amtmand paa Gottorp. Her døde han 1. Maj 1586. Han var gift med Øllegaard Ahlefeldt, en Datter af Benedict A. til Lehmkuhlen og Satrupholm. — J. v. Q. forvexles jævnlig med Broderen *Josva v. Q.*, der ved Giftermaal med Magdalene Munk, Datter af Oluf M. (XI, 536), kom i Besiddelse af en Del Gods i Nørrejylland, som han 1579 mageskiftede til Kong Frederik.

Nordalbing. Studien III, 112 ff.

Møllerup.

v. Qualen, Josias, 1742—1819, Gehejmeraad, Søn af storfyrstelig Gehejmeraad Josias v. Q. († 1775) og Elisabeth f. Blome, fødtes 20. April 1742 paa Borghorst. Fra sit 7. til sit 10. Aar undervistes han af Basedow og var dennes første Elev. 20 Aar gammel sendtes han til Utrecht, hvor han indtil 1763 studerede Jura, og opholdt sig derefter 2 Aar ved Universitetet i Leipzig og vandt her Gellers Yndest. Hjemvendt udnævntes han 1767 til storfyrstelig Landraad og Medlem af den holstenske Landret, der forsamledes i Kiel, Glückstadt og Rensborg. Efter Indlemmelsen af den storfyrstelige Del af Holsten i Danmark fulgte Q. 1773 med Hertug Frederik August til Oldenburg. Senere flyttede han til Kiel, hvor han forblev i 10 Aar. 1783 arvede han

Borghorst efter Moderen, men solgte det 1800 til Gehejmekonferensraad Jørgen Ahlefeldt. 1794 købte han Godset Damp. I de første Aar af det 19. Aarhundrede boede han i Hamborg og blev 1808 Storkors af Danebrog. 1809—18 var han Klosterprovst i Uetersen og Patron for Itzeho adelige Kloster. 1810 blev han Gehejmekonferensraad. 1812—13 var han Medlem af den af Bernadotte nedsatte provisoriske Forvaltningskommission for Holsten. 1816 kaldtes han til Kjøbenhavn som Medlem af Forfatningskommissionen og fik ved sin Afrejse tildelt Elefantordenen. Q. døde 29. Okt. 1819 i Itzeho. Rist skildrer Q. som en elskværdig og meget original Personlighed. Han ægtede 16. Okt. 1772 Ulrikke Frederikke Vilhelmine v. Rumohr (f. 30. Dec. 1751 † 10. Jan. 1802), Datter af storfyrstelig Statsminister Henning Bendix v. R. til Bossee og Adelheid Benedicte f. Blome.

Schlesw.-Holst. Prov.-Ber. 1820, S. 540.

Louis Bobé.

v. Qualen, Otto, 1566—1620, holstensk Landraad, Søn af ovennævnte Josias v. Q. († 1586), er født 13. April 1566. Han kom tidlig til Hertug Adolfs Hof paa Gottorp, opdroges sammen med Hertugens Sønner Frederik og Philip og fulgte disse paa deres Udenlandsrejse. 1595 gjorde Enkehertuginde Christine ham til Amtmand paa sit Enkesæde i Kiel, og 1596 ledsagede han Hertug Johan Adolf ved hans Tilstedeværelse ved Christian IV's Kroning. 1603 blev han Hertugens Raad, 1604 hans Amtmand i Tremsbüttel og 1606 i Aabenraa; tillige blev han 1609 valgt til Provst for det adelige Stift i Preetz. Men Aaret efter faldt han i Unaade hos Johan Adolf og vendte sig derpaa til Christian IV, hvis Raad han blev 1611; 1616 fik han Flensborg Amt. Kongens Gunst imod ham viste sig ogsaa ved flere Sendelser, saaledes 1612 og 1617 til Kejseren og 1614 til de brunsvigske Hertuger. 1587 havde han ægtet Dorothea Rantzau, Datter af Henrik R. til Schmool og Hedvig Blome. Sit Fædrenegods Koselau solgte han, men købte til Gjengæld 1618 Klein-Nordsee og Bossee. Som sine fleste Standsfæller havde han talrige Processer og tabte flere af disse for Landretten i Haderslev 1618. Han døde 2. Dec. 1620; hans Enke overlevede ham kun til Aaret efter.

Nordalbing. Studien III, 120 ff.

J. A. Fridericia.

v. Qualen, Rudolph Anton Ludvig, 1778—1830, Diplomat, blev født 19. Juni 1778 paa Westensee ved Rensborg, der ejedes

af hans Fader, Landraad Friedrich August v. Q. (f. 1747 † 1805); Moderen var Magdalena Wilhelmina Karolina f. v. Rumohr. Q. blev allerede Kadet 1789, og hans militære Løbebane udvikler sig nu som følger: Fændrik 1795, Sekondlieutenant 1800, Premierlieutenant 1803, Stabskapitajn ved 3. jyske Regiment og Adjudant hos Kronprins Frederik 1807, Adjoint i Generalstaben 1808, Divisionsadjutant 1809, Major 1812 og samtidig Overadjutant, i hvilken Egenskab han skal have ledsaget Kong Frederik VI til Wien, og endelig 1818 Oberstlieutenant; men det følgende Aar maatte han af Helbredshensyn tage sin Afsked med Titel af Oberst og ansattes derpaa som Gesandt ved det oldenborgske Hof. I Eutin forblev Q., der havde faaet Kammerherrenøglen i 1814 og Kommandørkorset 1826, lige til at hans Liv fik en brat Afslutning 21. Febr. 1830, da han fandtes myrdet i sin Have, hvor han som sædvanlig var gaaet en Aftentur. Denne Forbrydelse vakte stor Opsigt, men uagtet flere Personer sigtedes for at have udøvet den, lykkedes det ingen Sinde at faa den opklaret; kun ét syntes at være givet, nemlig at der ikke forelaa et Rovmord. Q. havde 30. April 1819 i Itzeho ægtet Caroline Sophie Emerentia Komtesse Ahlefeldt (f. i Itzeho 16. Sept. 1787, † i Rensborg 6. Marts 1870), Datter af General Frederik Carl Chr. Ulrik Greve A. (I, 144).

Nordalbing. Studien III, 139. Bobé, Slægten Ahlefeldts Hist., Greverne t. Langeland S. 100. *C. Zytphen-Adeler.*

Qvellinus, Thomas, o. 1655—1710, Billedhugger, af en berømt Kunstnerslægt, var født i Antwerpen og Søn og Lærling af Billedhuggeren Arthur Q. († 1700). Han var allerede en anset Kunstner, da han sidst i 1680erne blev «indkaldt» til Danmark «til et Marmorarbejde» og ved kongl. Bevilling 1689 fritoges for alle borgerlige Skatter og Paalæg. Samtidig med at han her hjemme udfoldede en for den Tid storladne Virksomhed, havde han tillige Værksted — og mange Elever, blandt dem den danske Just Wiedewelt — i Lybek, hvor han bl. a. gjorde det mægtige Højalter i Mariekirken (ikke i Domkirken) og et Par pragtfulde Epitafier over lybekske Patriciere. 1699 fik han kongl. Stadfæstelse paa et i Kjøbenhavn mellem ham og hans Hustru oprettet Testamente, 1701 var han den ene af de 6 ansete Kunstnere her hjemme, som anholdt om Frederik IV's Huld og Naade lige over for det af dem stiftede «Kunstnersocietet», den første svage Spire til det danske Kunstakademi, 1703 fik han Borgerskab i Kjøbenhavn som Billed

hugger og s. A. kongl. Bevilling til at drive Handel med brabantse Kniplinger o. l.

Som Kunstner blev han meget betydelig sysselsat i Danmark. Af hans Arbejder maa nævnes: Feltherren Hans Schacks Gravmonument i Trinitatis Kirke, opsat 1689, Axel Urups, U. F. Gyldenløves og Cort Adellers i Frue Kirke, Niels Rosenkrantz' († 1676) i Nicolai Kirke, Constantin Marselis' i Aarhus Domkirke, Mindesmærkerne over Thomas Kingo i Slangerup og i Fravgde Kirke i Fyn, det pragtfulde Monument over Marcus Gjøe paa Herlufsholm. Ogsaa i Odense skal der findes Monumenter af Q. End videre gjorde han for den først langt senere (1725) afdøde Cai Lorents Brockdorff dennes storladne Monument i Nüchel Kirke ved Pløen (1709), som vel var hans sidste store Arbejde. 2 af de 5 Marmorbuster paa Christian Albrechts og Hertug Frederik IV's Gravmæle i Slesvig Domkirke antages med Grund at være af Q. Det skønne, gamle Højalter i Garnisonskirken i Kjøbenhavn er af Q. eller af Sturmberg; den prægtige Buste af Frederik III over Citadellet Frederikshavns ene Port er uden Tvivl støbt efter en af Q. efter nævnte Konges Død gjort Model. Ogsaa gjorde Q. Statuer til Frederiksborg Slotshave og andre Dekorationsarbejder. I tyske Kilder nævnes han i Egenskab af Christian Albrechts Hofbilledhugger som virksom paa Gottorp Slot. I Slutningen af sit Liv blev han Medlem af Lucas-Gildet i sin Fødeby. Mange af hans Arbejder her hjemme ere des værre gaaede til Grunde. — Q. døde i Kjøbenhavn i Slutningen af 1710. Hans efterlevende Enke, Anna Marie f. Cooques, drev i nogen Tid den ham forundte Handel med brabantse Kniplinger, men afstod den 1711 med kongl. Tilladelse.

Meier, Wiedewelt. Haupt, Bau- u. Kunstdenkmäler d. Prov. Schlesw.-Holstein. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

F. J. Meier.

Qvislin, Lars Ibsen, 1634—1700, Præst. Noget sikkert om hans Ungdom kjendes ikke. Otto Holmboe (VII, 601), der 42 Aar efter hans Død fik hans Embede, og som i sine mange Optegnelser viser sig paalidelig, fortæller, at han var en sjællandsk Bondesøn, der løb fra Ploven til Kjøbenhavns Skole. Hvis han er den Laurentius Japetius, som deponerede 1650, maa han have vist sig som en vel begavet Discipel. Han skal have gjort Tjeneste som Avditor, og naar det hedder, at han som Student 1660 blev gift med Else Christensdatter († 1703), har det vel været, medens han indehavde denne Stilling. 1665 blev han af U. F. Gyldenløve kaldet til Slots-

præst paa Akershus og Sognepræst til det hermed forbundne Aker. Her viste han megen Dygtighed til at sørge for Embedets Indtægter, fik 1671 udvirket, at alle civile og militære kongl. Betjente skulde høre til Slotsmenigheden, og 3 Aar efter fik han sig tillagt 100 Rdl. af den tyske Slotspræsts Løn. 1688 blev han Magister, og hans Lærdom fremgaar af de 2 Bøger, man har fra ham, en Ligprædiken og en liden Bog, «Solatium relapsorum» (1697), der skal være en Opbyggelsesbog, men væsentlig er theologiske Udviklinger. Som en begavet Taler skal han have været yndet af Officererne, men farlig at komme nær og ikke bange for en Proces. Han drev paa Guldmageri, men tilsatte ikke sin Formue derved. Han døde 1700 (mellem 5. og 14. Sept.).

Personalhist. Tidsskr. V, 213.

D. Thrap.

Quist, Christopher, 1757—1815, Kjøbmand og Industri-drivende. Han er født 29. Marts 1757 i Grenaa, hvor hans Fader, Christen Q., var Told- og Konsumtionsskriver. Efter sin Konfirmation kom han til Amtstuen i Odense, hvor han avancerede til Fuldmægtig. Det blev han derefter ogsaa i Aalborg, hvor han fra Dec. 1786 til Maj 1787 var konstit. Amtsforvalter, hvad han kort efter ogsaa blev i Aarhus. Under Henvisning til denne Embedsvirksomhed søgte han 1790 om Agenttitelen, da han saa ved Giftermaal med en Kjøbmandsenke i Aalborg kunde komme i en god Næringsvej. Han fik Titelen og ægtede 8. Dec. s. A. Ingeborg f. Jelstrup (f. 1760 † 10. Juli 1825), Enke efter Kjøbmand Jens Jacob Owerwad († Juni 1790) og Datter af den tidligere Præst i Gudum, senere Proprietær og Justitsraad, Lars Johan J. Med hende fik han bl. a. et betydeligt Sæbesyderi, og han udviklede nu en ikke ringe Handels- og Industrivirksomhed. 1792 oprettede han sammen med andre Borgere i Aalborg en Arbejdsanstalt der, 1794 anlagde han en Oljemølle, den første i Nørrejylland, 1796 fik han sammen med et Par Medinteressenter Privilegium paa en Papirfabrik, fra 1811 var han Leder af Aalborgs Sukkerraffinaderi, og 1812 anlagde han sammen med J. G. Galster (V, 551) en Klædefabrik. 1813 blev han Etatsraad. 20. Maj 1815 afgik han ved Døden.

A. H. Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 166. C. Nyrop, Strandmøllen S. 235.

C. Nyrop.

Qvist, Frederik, 1714—78, Præst, blev født 26. Maj 1714 i Hjørulunde (Frederiksborg Amt), hvor hans Fader, Mag. Peder Q.

(† 1740), var Præst; Moderen hed Geske Marie f. Knopper († 1749). Han blev Student 1732 fra Frederiksborg Skole, laa paa Regensen 1735—37 og tog 1739 Attestats. 2 Aar efter blev han uordineret Kateket ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, men ordineredes 1742 for at være personel Kapellan hos Pietismens Forkæmper, Præsten Enevold Ewald (IV, 621) ved Waisenhuset sammesteds. 1745 blev han af Grev J. L. Holstein kaldet til Præst i Rorup og Glim under Ledreborg, men kom 1748 tilbage til Kjøbenhavn som Slotspræst ved Christiansborg; 1752 blev han tillige Hofpræst, 1754 kongl. Konfessionarius og Medlem af Missionskollegiet, og fra 1759 fik han ogsaa Sæde i General-Kirkeinspektionskollegiet. Ved Frederik V's Død fratraadte han Stillingen som Konfessionarius, men vedblev at være 1. Hofpræst og var ogsaa Sjælesørger for Enkedronning Juliane Marie og Prinsesse Charlotte Amalie. Under en Kommunion hos sidstnævnte besvimede han, og Dagen efter, 26. Marts 1778, døde han pludselig. Det er ret mærkeligt, at denne stille, svagelige Mand af pietetisk Retning optræder ved Forhandlingerne i Kirkekollegiet om en forandret Helligdagsanordning med det mest radikale Forslag, i det han ikke blot vilde have 2. og 3. Helligdag paa de store Fester afskaffede, men samtlige andre i Ugen indtræffende Helligdage henlagte til den følgende Søndag. — Siden 1750 var han gift med Charlotte Amalie f. Gundelach († 1795, 75 Aar gammel), Datter af Amtsforvalter G. i Vordingborg.

Zwergius, Siellandske Cleresie S. 853 f. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Qvist, Hans, o. 1735—1810, Kobberstikker, var rimeligvis født i Kjøbenhavn og lærte Kobberstikkerkunsten hos Jonas Haas (VI, 438). Efter Datidens Lavsvæsen forfulgte denne ham ved Retten, fordi han havde forladt hans Tjeneste og nedsat sig som selvstændig Kobberstikker uden at have Akademiets Tilladelse. Imidlertid synes Sagen at være gaet i Orden, og han ernærede sig væsentlig som Kobberstikker ved Banken, hvorfra han gik af med Ventepenge. Han døde 12. Febr. 1810, 75 Aar gammel. Blandt hans Kunstblade (63), der paa ét nær ere fra hans Ungdomsaar, maa nævnes de fleste af Stikkene til de af J. J. Bruun tegnede Prospekter fra Danmark samt nogle Blade til «Danske Atlas». — Q. ægtede i Jan. 1765 Cathrine Elisabeth Liebenberg (f. 1746 † 1828), Datter af Buntmager Chr. L.; men i en længere Aarrække levede de separerede.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Qvist, Søren Jensen, o. 1574—1626, Præst, var født i Aalsø ved Grenaa, hvor hans Fader var Provst. 1599 ell. 1600 valgtes han til Sognepræst for Vejlbj og Homaa ved Grenaa og ægtede sin Formands Stifdatter Elline. Aaret 1607 blev skæbnesvangert for ham. Hans Hustru havde en Dag været til Marked i Grenaa; men Kusken kom ikke med tilbage og synes fra den Dag af at have været sporløst forsvunden. Der begyndte snart at snige sig Rygter omkring iblandt Folk om, hvorlunde Præsten efter Kuskens Hjemkomst skulde have dræbt ham, men først 1625 anlagdes Sag imod ham; han blev fængslet og baade ved Herredstinget og Landstinget dømt fra Livet, hvilken Dom næste Foraar stadfæstedes ved Rettertinget, skjønt ikke med Enstemmighed; en Dag i Sommeren 1626 henrettedes S. Q. paa Sønderherreds Ting. Den ældste Søn, Peder, fik mere og mere den faste Forvisning, at der maatte kunne skaffes Vidnesbyrd om, at hans Fader var dømt uretfærdig; det lykkedes ham at faa Sagen gjenoptaget til ny Undersøgelse, ved hvilken det fremgik med en til Vished grænsende Sandsynlighed, at der i sin Tid var begaaet et Justitsmord; 2 af Vidnerne tilstode, at det var falsk Ed, de havde svoret, og nu maatte de selv bøde med Livet (1634). Sønnen blev 1646 Præst i sin Faders Embede. S. Q.s Enke overlevede i mange Aar sin Mand; for øvrigt fortalte et senere Sagn, at det skulde være hende, som havde ombragt Kusken, og at hun havde set paa sin uskyldige Mands Henrettelse uden at røres derved. Flere andre Sagn dannede sig i Tidernes Løb om denne tragiske Begivenhed, der som bekjendt ligger til Grund for en af St. Blichers Noveller, «Præsten i Vejlbj».

Wiberg, Alm. Præstehist. III, 500 ff. S. Kjær, Præsten i Vejlbj S. J. Q. (1894). *Vilh. Bang.*

Qvistgaard, Iver, 1767—1829, Borgmester, Søn af ndfr. anførte Godsejer Morten Q., var født paa Gjerdrup 28. Okt. 1767, blev 1786 Student og 1789 juridisk Kandidat, tilbragte flere Aar paa Rejser, studerede 2 Aar i Göttingen og søgte at uddanne sig til den diplomatiske Vej, som det dog ikke lykkedes ham at betræde. Fra 1796—1801 ejede han Aagaard (Holbæk Amt) og var senere Parthaver i Iselinge. 1816 blev han Viceborgmester i Kjøbenhavn og 1819 2. Borgmester, men tog alt 1820 sin Afsked og døde 8. Okt. 1829. 1793 fik han Titel af Kancellisekretær, 1802 af Legationsraad og 1810 af Etatsraad. I Göttingen lod Q. 1792 trykke en latinsk Fortegnelse over danske, norske og holstenske Traktater,

et for sin Tid brugbart historisk Hjælpemiddel; formentlig skyldte han dette Arbejde, det første i sin Slags i vor Litteratur, sin Optagelse 1813 i det kongl. danske Selskab, hvis Sekretær han var i nogle Aar. — Gift 19. Juli 1796 med Ellen Maria Dinesen (f. 1777 † 17. Okt. 1827), Datter af Justitsraad Anders D. til Gyldenholm.

Erslew, Forf. Lex. E. Qvistgaard, Stamtavle ov. Slægten Qvistgaard S. 37 ff.

G. L. Wad.

Qvistgaard, Jeppe Christensen, 1781—1850, Præst, er født 13. Marts 1781 af Bønderforældre i Vester Lyby i Salling. Faderen, Christen Nielsen, døde, da Sønnen var 3 Aar gammel. Fra sit 14. Aar underviste han, og 8 Aar efter blev han Degn i Skive. Her underviste Præsten H. Leth ham, saa han 1803 kunde blive privat indskrevet ved Universitetet. 1810 blev han theologisk Kandidat; 1811 blev han Adjunkt ved Aarhus Skole, 1819 Overlærer og 1826 Rektor ved Slagelse Skole. 1838 blev han Sognepræst for Aagerup og Kirkerup; 1840 udnævntes han til Konsistorialraad. Han døde 16. Dec. 1850. — 1815 ægtede han Karen Nielsdatter Hvilsted (døbt 2. Marts 1777 † 10. Marts 1871). — Q. har i Slagelse Skoleprogrammer 1831 og 32 meddelt Efterretninger om Slagelse By og Skole i ældre Tid. Mest bekjendt blev han ved sin Deltagelse i den saakaldte vestsjællandske Fejde mellem P. Fenger og H. Bastholm m. fl. (I, 591; V, 120). Hans 3 Smaaskrifter mod Fenger i Aaret 1833 vare det dygtigste, der blev skrevet i denne Sag fra rationalistisk Side.

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Qvistgaard, Morten, 1732—98, Godsejer, er født 15. Maj 1732 paa Gaarden Skikkild i Vejrum Sogn i Jylland, som Faderen, Iver Pedersen Q., da ejede; Moderens Navn var Kirstine Madsdatter f. Dahl. Q., der 1750 var bleven Student fra Frederiksborg, forpagtede 1756 Brattingsborg paa Samsø; 1760 købte han Lyngbygaard og Gjerdrup Godser med o. 900 Tdr. Hartkorn, hvor han strax begyndte paa Byernes Udskiftning og Fællesskabets Ophævelse, hvilket han gennemførte med Dygtighed og Kraft. Ved Siden af Forbedringer af Ejendommene gik en stadig Forøgelse af dem; saaledes købte han 1774 Hovedgaarden Espe med Gods, 1775 en Del af Antvorskov Ryttergods og 1782 Gimlinge Kirkegods. Q., der i mange Aar var Landvæsenskommissær og ofte blev brugt af Regeringen i lokale Kommissioner, blev 1786 udnævnt til Medlem af den s. A. oprettede store Landbokommission, i hvilken han var

uenig med Flertallet i de fleste Punkter, og hvor hans skarpe Opposition, særlig mod Kommissionens Forslag til Stavnsbaandets Løsning, hvorimod han var den eneste, der nedlagde Protest, ofte førte til heftige Sammenstød mellem ham og Colbjørnsen; sin Betænkning over Landboforholdene udgav han siden i Trykken. Q., der 1764 var bleven Kammerraad, 1775 Justitsraad og 1786 forgjæves havde søgt om Optagelse i Adelstanden, hvilket trods Kancelliets Indstilling var blevet afslaaet, antagelig fordi hans Modstand mod Reformerne havde vakt Kronprinsens Mishag, døde paa Gjerdrup 9. Sept. 1798. Han blev gift 1. (1760) med Dorothea Cathrine Qvistgaard (f. 1743 † 2. Juli 1761), Datter af Kommerceraad Peter Q. til Vibygaard; 2. (11. Sept. 1764) med Martha Rehling (f. i Koldby 15. Juni 1744, † paa Gjerdrup 17. Maj 1782), Datter af Præsten i Hasle-Braaby Mag. Johan R.

E. Holm, Kampen om Landboreformerne S. 143 ff. Seehusen, Optegn. om Lyngbygaard og Gjerdrup S. 47 ff. E. Qvistgaard, Stamtavle ov. Slægten Qvistgaard.
C. E. A. Schøller.

Qvistgaard, Peter Christoffer, 1775—1807, Godsejer, Officer, blev født 16. April 1775 paa Gjerdrup som Søn af ovfr. omhandlede Godsejer M. Q. († 1798) og 2. Hustru. Kort efter Faderens Død overtog Q. Godserne Gjerdrup og Lyngbygaard. Den Begejstring for Fædrelandet, som Slaget paa Reden 1801 havde vakt over hele Landet, greb ogsaa Q.; han vilde ogsaa indrulleres i Forsvarernes Rækker. Han gjennemgik derfor 1802 en Exercerskole og ansattes det følgende Aar som Kapitajn i 5. Bataillon af søndre sjællandske Landeværnsregiment. Landeværnet skulde have haft 6 Dages Øvelse hvert andet Aar, men det fik ikke engang denne højst tarvelige Uddannelse. Intet Under derfor, at det i Kampen ved Kjøge 29. Avg. 1807 kun daarlig holdt Stand. Dog kunne enkelte Lyspunkter fremhæves; Q. kastede sig saaledes ind blandt de fjendtlige Rækker for at rive Folkene frem med sig, men de svigtede, og han fandt Heltedøden. St. St. Blicher har sat ham et varigt Minde ved at hellige ham en af sine «Bavtastene», hvorfor Q.s 3 Sønner senere tolkede Digteren deres Taknemmelighed (II, 389). — Q. havde 21. Juni 1799 ægtet Anna Henriette Schow, Datter af Deputeret i danske Kancelli Christen S. Hun giftede sig 2. Gang 1814 med Godsejer, Etatsraad Pet. Johansen de Neergaard (XI, 167).

Seehusen, Optegn. om Lyngbygaard og Gjerdrup S. 72 ff. E. Qvistgaard, Stamtavle ov. Slægten Qvistgaard.
Lesser.

Qvitzow, Anne Margrethe, 1652—o. 1700, er født 18. Marts 1652 paa Sandagergaard i Fyn og Datter af ndfr. nævnte Erik Q. († 1678). Hun opdroges hjemme, lærte Latin og Græsk og af nyere Sprog Tysk, Hollandsk og Fransk. Hun skrev latinske Epigrammer og stod i latinsk Brevvexling med lærde Mænd. Samtidige berette, at hendes store Lærdom og skarpe Dømmekraft vare Gjenstand for almindelig Beundring; men alt dette danner en grel Modsætning til, hvad man véd om hendes senere Skæbne, og det var vistnok gaaet hende bedre i Livet, dersom hun i Lighed med en tidligere Tidsalders Adelsjomfruer havde faaet en praktisk Uddannelse i Husholdning og Godsstyrelse. 1675 ægtede hun Christian v. Pappenheim († o. 1705), en uduelig Mand, der snart tilsatte alt, hvad de ejede, saa at de sank ned i den yderste Fattigdom. Hun levede endnu 1687 og er død o. 1700.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 268 f. Schønau, Saml. af danske lærde Fruentimmer S. 1196 ff.

S. M. Gjellerup.

Qvitzow, Eiler, 1565—1640, til Sandager, Qvitzowsholm og Lykkesholm, var Søn af Henning Jørgensen Q. til Sandager, Lykkesholm osv. og Birgitte Rønnow. Han studerede 1586 i Padua, tjente fra 1588—92 i Kancelliet og fik derefter 1595 det lille Len Kirkeby. 1598 blev han Landsdommer i Fyn, men fratraadte 1613 saa vel denne Stilling som sine Forleninger. Fra 1602—5 havde han desuden været Lensmand paa Rugaard, og dette Len fik han paa ny 1628, men beholdt det atter kun i 3 Aar. Derimod beholdt han til sin Død et Kannikedømme i Aarhus, som han havde faaet 1619. Foruden de ovennævnte 3 fynske Hovedgaarde samt Elved, som han giftede sig til, ejede E. Q. Søholt paa Laaland, som han kjøbte 1622, hvorfor han ogsaa 1625 taxeredes til 772 Tdr. Hartkorn; men desuagtet gik det siden tilbage for ham, og ved sin Død 1640 (mellem 10. og 17. April) efterlod han sig saa stor en Gjæld, at Enken saa sig nødsaget til strax at sælge Lykkesholm. Hun, Anne Axelsdatter Brahe (f. 1583 † 27. Maj 1663), fik det Skudsmaal at have været trættekjær og sladderagtig, «vel skjøn af Byrd, men ellers i alt sit Levned Væsen et uterligt og Skarns Kvindfolk».

Vedel Simonsen, Rugaard II, 1, 73 ff. 111 ff.

Thiset.

Qvitzow, Erik, 1616—78, Søn af Frederik Q. († 1620) til Qvitzowsholm (nu Hofmansgave) og Sandagergaard og Fru Anne Lykke († 1629), var født 29. Juli 1616, tjente som Hofjunker fra

1632 med Afbrydelser, medens han var i hollandsk Krigstjeneste, indtil 1643, da han udnævntes til Kapitajn. 1646 blev han Major i Skaane, 1651 Oberstlieutenant over det sjællandske Regiment Knægte under Axel Urup og 1655 Oberst ved samme Regiment. 1653 havde han Tilsyn med de Befæstninger, der anlagdes ved Nyborg, Odense og Hindsgavl, 1657 ansattes han som Kommandant i Malmø, men fik snart efter Ordre til med saa meget af Landfolket, han ansaa fornødent, at begive sig til Nyborg og bringe Fæstningen i Forsvarstilstand. 1659 deltog han med Hæder i Kjøbenhavns Forsvar, og Aaret efter var han Kommandant i Nyborg. Trods sin gode Tjeneste maatte han finde sig i 1662 at blive fjernet for at give Plads for en tysk Oberstlieutenant; formodentlig har han ikke kunnet finde sig i de nye Forhold efter 1660 og ikke været yndet af de raadende. Først efter Frederik III's Død fik han Oprensning, da han 1671 blev Amtmand over Lundenæs og Bøvling Amter. Som saadan døde han paa sin Gaard Sandagergaard 18. Marts 1678, og Slægtens Skjold lagdes med ham i Graven. Han havde levet «som den, der med skarpsindig Lærdom, tapper Mandhaftighed, Fromhed og mange andre Dyder og høje Videnskaber var begavet». Med sin Hustru, den baade i Sprog, Historie og Mathematik vel forfarne Susanne Juel til Aabjærg (begravet 20. Febr. 1685), Datter af Jens J. (VIII, 571), havde han, foruden ovfr. anførte Datter Anne Margr. Q., 4 Sønner, der alle døde som Børn.

Vedel Simonsen, Elvedgaard I. Samme, Rugaard II og III. *G. L. Wad.*

Qvitzow, Henning, 1613—72, til Qvitzowsholm, var Broder til ovennævnte Erik Q. († 1678) og blev født 13. Maj 1613. Efter at have studeret i Udlandet, bl. a. 1634 ved Universitetet i Leiden, blev han 1642 Hofjunker, men traadte Aaret efter over i Krigstjenesten og blev Kapitajn; han synes særlig at have lagt sig efter Artillerikunsten. 1645 tjente han med sit Kompagni en kort Tid paa Flaaden, men efter Krigens Slutning blev han aftakket. Han maa dog have vist sig at være en brugbar Officer, thi 1651 fik han Bestalling som Major over det fynske Regiment Knægte, hvorfra han 1653 blev forsat til sjællandske Regiment og forfremmedes her 1655 til Oberstlieutenant. 1656 blev Direktionen over Fortifikationsarbejdet ved Kjøbenhavn betroet ham. I Avg. og Sept. 1657 var han Interimskommandant i Helsingborg, blev derefter Kommandant i Malmø, men blev alt i Nov. kaldt til Kjøben-

havn for som Oberst at overtage Kommandoen over sjællandske Regiment. Stormnatten stod han med 5 Kompagnier af dette i og ved Rosenborgs Bastion. Efter Belejringen fik han i Sept. 1660 Ordre til at hjemforlove sit Regiment, men vedblev at staa som Oberst i Oberstlieutenants Nummer ved sjællandske Regiment til 1662, da vedkommende Kompagni blev opløst ved Reduktionen. Han havde 28. Sept. 1656 ægtet Birgitte Eskildsdatter Gjøre, der efter sin Broder arvede Hovedgaarden Brandholm, men den var bleven afbrændt i Krigen og var saa medtaget, at den blev H. Q. fradømt for Skatterestancer; dog blev den 1670 tilbagegivet ham. Han døde 5. Febr. 1672. *Thiset.*

Qvitzow, Jørgen Henningsen, —o. 1544, til Sandager, Rør-bæk og Jerstrup, Rigskansler, var Søn af Henning Jensen til Engestofte og Mette Nielsdatter Bølle til Sandager. Han kaldes oftest kun Jørgen Henningsen, men havde dog alt 1523 antaget Navnet Qvitzow og har altsaa udledt sin Herkomst fra denne bekjendte brandenborgske Slægt. 1525 og vistnok til sin Død var han Landsdommer i Fyn og havde desuden Rugaard Len i Pant, men det mistede han senest 1534. Muligvis staar dette i Forbindelse med, at han synes en Tid at have sluttet sig til Grev Christoffers Parti; han, der 1534 havde deltaget i Hyldingen i Hjalles Kirke, nævnes nemlig i Sept. 1535 med sin ældste Søn i en Fortegnelse over Fanger; men det er i hvert Fald sikkert sket nødtvungent, thi 1536 tiltalte han Borgerne i Odense og Bogense for den Overlast, de havde tilføjet hans Gods. Blandt sine Standsfæller nød han megen Anseelse; han nævnes først blandt den fynske Adels Fuldmægtige til den store Herredag 1536, og samtidig blev han Rigsraad og Rigskansler, i hvilken sidste Stilling han var forlenet med Odense Provsti. 1538 havde han desuden Sæde i en til Undersøgelse af Landets Lejlighed nedsat Kommission. J. H. døde vistnok i 1544, for 10. Avg. Hans Enke, Ellen Andersdatter Gjøre, levede endnu 1558. Det siges, at hun oprindeligt af sin Stifmoder havde været klostergiven.

Vedel Simonsen, Rugaard I, 2, 64 ff.

Thiset.

v. Qvoten, Julius Henrik, —1748—, Theaterentreprenør, Søn af ndfr. nævnte Salomon P. v. Q., fik 17. Jan. 1747 Tilladelse til «at agere saa vel tyske som danske Komedier», traadte senere paa Aaret i Forbindelse med General Arnoldt (I, 341) og opførte

i St. Kongensgade et Theater, hvor han 20. Nov. 1747 med en tysk Forestilling aabnede «den kongl. privilegerede tyske og danske Skueplads». I Begyndelsen gaves 2 ugentlige Forestillinger paa Tysk og 2 paa Dansk, men efterhaanden fik det danske Sprog Overtaget, og fra 23. Jan. 1748 var «Hovedkomedien» altid paa Dansk. v. Q. lagde ikke ringe Dygtighed for Dagen som Theaterleder; hans Personale som hans Repertoire kunde fuldt ud maale sig med «de danske Aktørers», men alligevel vandt disse den største Folkeyndest, og 17. Maj 1748 gav v. Q. sin sidste Forestilling. Efter flere for-gjæves Forsøg paa at faa Tilladelse til at give — tyske og danske — Theaterforestillinger i de danske og norske Kjøbstæder træffes han 1749—51 som Tandlæge, han solgte desuden Brokbaand og ud-lejede Maskeradedragter; derefter forsvinder han.

Werlauff, Hist. Antegn. til Holbergs Lystspil S. 483 ff. Museum 1894, I, 35 ff. Holbergs Komedier, Martensens Udg., I, 193 ff. *Arthur Aumont.*

v. Qvoten, Salomon Poulsen, —1720—, Theaterentreprenør, træffes, efter 8 Aars Tjeneste i Fodgarden, 1711 i Aarhus som «Okulist, Sten- og Broksnider», 4 Aar senere havde han forlagt sin Virksomhed til Kjøbenhavn, hvor han i adskillige Aar stræbte at faa Theaterprivilegium; 1718 skal han dog have faaet Bevilling til at give tyske Komedier, gik Aaret efter i Kompagni med Capion (III, 353), gav ogsaa 1720 nogle Forestillinger i det lille Gjethus paa Kongens Nytorv, men Fællesskabet hævedes snart, og da han 1722 ene søgte om Tilladelse til at give tyske Komedier uden for Staden, nægtedes denne ham. Derefter synes v. Q. i en Del Aar at have ladet sig nøje med sin «Tandbrækker»-Virksomhed, men strax efter Christian VI's Død var han atter paa Færde med Theaterplaner: i de første Dage af 1747 søgte han (med sin ovfr. nævnte Søn Julius v. Q.) om Privilegium paa at give tyske Komedier, men fik Afslag og døde vistnok snart efter. v. Q. var gift med Agnete f. Meitman († 3. Dec. 1748).

Werlauff, Hist. Antegn. til Holbergs Lystspil S. 472 ff. Nielsen, Kjøbenhavn p. Holbergs Tid S. 242 ff. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. VI, 232 ff. 506.

Arthur Aumont.

Raaby, Jens Aagesen (Johannes Haggæus), —1600—, Skolemand, af Fødsel en Skaaning, har sikkert studeret udenlands, hvor han ogsaa har erhvervet Magistergraden. At en Del af hans Studietid har været tilbragt ved Jesuitskoler, kan med god Grund formodes, og det var sikkert derfor, det akademiske Konsistorium 1595 nægtede ham Tilladelse til at optræde som Privatdocent ved Kjøbenhavns Universitet, «da han var mistænkt». Imidlertid maa han dog have forstaaet baade at indynde sig hos indflydelsesrige Mænd og at dysse Mistanken ned, saa han snart efter blev Rektor i Malmø. Her vandt han, som Tilfældet var med flere af dem, der havde besøgt Jesuitskoler, Berømmelse for «sin fornemme og sære (3: sær-egne) Maade at informere paa», og Skolen vandt derfor god Tilgang. Men da han havde den Dristighed paa Landemodet i Lund 1604 at holde en Tale, gennem hvilken der gik et, om end til-dækket, Angreb paa Reformationen og Reformatorerne, og da det rygtedes, at han anbefalede sine Disciple, naar de forlode Skolen, at drage til Jesuitkollegiet i Braunsberg i Preussen, og at flere havde fulgt hans Anvisning, saa kom de gejstlige og akademiske Avtoriteter i Bevægelse, og skjønt Mester J. havde gode Fortalere, blev han dog afsat 1605 og fik Tilhold om at forlade Riget. Han drog nu til Braunsberg, hvor han vistnok var Mester for det giftige Angreb, der, under en katholsk Prælats Navn, udgik paa Prent mod Biskop Mogens Madsen i Lund (XI, 15). Senere skal han være bleven Rektor ved en romersk-katholsk Skole i Udlandet; men noget sikkert derom vides ikke.

Münter, Den danske Reform. Hist. II, 639 ff. Rietz, Skånska skolväsendets hist. S. 360. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II.

H. F. Rørdam.

Raadsg, Johan Peter, 1806—82, Genremaler, var Søn af Skibsfører Søren Christian R. (forlist 1808) og Ellen Poulina f. Poulsen, som anden Gang indgik Ægteskab med Godsforvalter S. D. Engell paa Skjoldenæsholm. R. blev født i Kjøbenhavn 18. Okt. 1806 og tilbragte nogle Aar af sin Barndom hos Stiffaderen. Senere blev han opdraget i Kjøbenhavn og sat i Malerlære efter sin Konfirmation. Som Malersvend gennemgik han Kunstakademiet og vandt dets Sølvmedailler. Han har malet nogle Portrætter og i sine yngre Aar en Del mindre historiske Billeder, der gave ham Ord for at være «en flittig og talentfuld Kunstner». Den kongl. Malerisamling, hvis Hverv det den Gang var at købe talentfulde Ungdomsarbejder, erhvervede 4 saadanne Billeder i 1833—40. Allerede fra 1838 begyndte han uden Held at søge om Rejsueunderstøttelse, hvortil Akademiet anbefalede ham; men efter at dette havde faaet sin egen Stipendiefond, gik det ham ikke bedre, thi netop i disse Aar opblomstrede en saa stor Kreds af unge og lovende Kunstnere, at R. nødvendigvis maatte sættes i Skygge. Det var saa meget uheldigere, som han, i Tillid til den Anerkjendelse, Thorvaldsen og Eckersberg havde vist ham, allerede i 1841 var rejst til Rom ved egne Midler. Kun ved den yderste Nøjsomhed lykkedes det ham alligevel at tilbringe 4 Aar i Rom og 1 i München. Dertil hjalp, at Malerisamlingen endnu købte 2 Billeder af ham, hvoraf «En Relikviehandler» regnes for et af hans bedste Arbejder. Endnu efter Hjemkomsten solgte han «Abbeden af Bækkeskov» til Samlingen.

R.s Billeder havde deres Fortrin i en heldig Anordning og en klar psykologisk Sans, saaledes at Fortællingen i hans Stykker, ikke sjælden Oprind af Jægerlivet, altid var tydelig og naturlig; men en vis prosaisk Tørhed i Behandlingen svækkede deres Virkning som Kunstværker, om han end, ved de nævnte gode Egenskaber, synes at have bevaret sig en Kundekreds. Han hørte til de flittigste Udstillere og bevarede gennem alle Skuffelser sin elskværdige, fordringsløse Personlighed. R. døde ugift 1. Juli 1882.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Raadsg, Hans, —1591, Guldsmed og Medaillør. Han fik 1578 Bestalling som Frederik II's Guldsmed, men foruden almindelige Guldsmeddearbejder leverede han ogsaa Signeter og Skuepenge (Kontrafejer) til Kongen. Den tidligste af disse Skuepenge, fra 1580, har han signeret, og paa Grundlag af dette Arbejde lader

hele Rækken af danske Skuepenge under Frederik II, fra dette Aar at regne, sig henføre til R.s Haand, desuden nogle Skuepenge fra Christian IV's Tid; den seneste af disse er ganske vist betegnet med Aarstallet 1592, medens R. vitterlig er død det foregaaende Aar, eftersom hans Enke nævnes 27. Dec. 1591, men det er aabenbart R.s Model, man har benyttet. Hans Portrætter af Frederik II give et troværdigt og fuldt ud ærligt Billede af Kongen, hvorimod hans Portrætter af Dronning Sophie — hvis Hoved med de smaa, udviskede Træk jo ogsaa i meget ringe Grad egnede sig til skarp, medaillonagtig Gjengivelse — ere mindre karakterfulde; det samme gjælder, af samme Aarsag, om hans Gjengivelser af Christian IV's Barnehoved. Derimod er hans Udførelse af de forskellige brocherede, krusede eller ciselerede Stoffer stedse omhyggelig, om end lidt tunghændet, og forbavsende frisk; vidnende om Førstehaandsiagttagelse er Elefanten paa Skuepengenes Bagsider. — Kunstnerens Navn, der for øvrigt staves forskjelligt, kunde tyde paa, at han stammede fra Tyskland; hans Skuepenge ere i hvert Fald aabenbart paavirkede af lignende tyske (nürnbergske) Arbejder, og de staa i Udførelse ikke tilbage for de bedre af disse.

Nyrop, Dansk Guldsmedekunst S. 34. Beckett, Renaissance og Kunstens Hist. i Danm. S. 183 ff. *F. Beckett.*

Raasløff, Harald Iver Andreas, 1810—93, Minister, fødtes 4. Okt. 1810 i Kjøbenhavn, Søn af Kapitajnlieutenant, senere Indrulleringschef, Andreas R. (f. 1774 † 1851) og Johanne Catharine f. Hansen (f. 1785 † 1874). Ved Faderens Forflyttelse til Altona 1813 fulgte han med og tilbragte sin Barndom i Holsten; kom senere til Sorø Akademi og blev 1828 Student her fra. 1834 blev han juridisk Kandidat, arbejdede i nogle Aar paa Stiftamtmandens Kontor i Kjøbenhavn og blev 1838 Volontær i Kancelliet, 1841 Kancellist og 1845 Kancellisekretær. 1847 blev han Assessor i Kriminalretten og 1851 Medlem af Overjustitskommissionen for Slesvig, den senere Appellationsret i Flensborg. Her fra forflyttedes han i Foraaret 1854 til Departementschef i det slesvigske Ministerium og udnævntes samtidig til Konferensraad. Han havde hidtil holdt sig uden for det offentlige Liv (var kun i nogle Aar, 1847—51, Formand for Frederiksberg Sogneforstanderskab) og kun deltaget i Litteraturen med et lille juridisk Skrift, «Om Mundtlighedsprincippet Anvendelse i den kriminelle Retspleje» (1846), og med et politisk Flyveskrift, «Det slesvigske Spørgsmaal, et Bidrag af Theophilus»

(Nov. 1848). I dette sidste, der synes at være blevet aldeles upaaagtet, fremhæver han med stor Uhildethed de tyske Sydslesvigeres naturlige Krav paa at forblive i Forbindelse med Holsten som ligestillet med de danske Nordslesvigeres Ønske om Tilslutning til Kongeriget og sammenstiller det danske Forlangende om Slesvigs Indlemmelse under en fælles Forfatning med Slesvig-Holstenernes om Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund. Som den rette Løsning tilraader han en Deling af Slesvig (med Delingslinje Slien—Husum), saaledes at den sydlige Del knyttes til Holsten, medens Resten forbliver et selvstændigt, dog nærmest til Danmark knyttet Mellemlid. Den nærmere Ordning burde ske ved en Forsamling af 8 Danskere, 8 Holstenere og 12 Slesvigere samt 7 svensk-norske og 7 tyske Voldgiftsmænd. Som man ser, søgte han med største Upartiskhed at opnaa en virkelig Løsning af den nationale Strid.

Da v. Scheele i Dec. 1854 skulde danne et nyt Ministerium, tilbød han R. Posten som Minister for Slesvig. Kun modstræbende gik han ind derpaa, og allerede 18. Febr. 1856 tog han sin Afsked, fordi han misbilligede den Afskedigelse, v. Scheele havde foretaget af Preusser (ovfr. S. 285) og en anden holstensk Overappellationsretsraad. Det hed den Gang almindelig, at hans Afgang skyldtes en Artikel i «Berlingske Tidende» under Mærket R., hvori der krævedes Ændring af Sprogreskripterne for nogle faa Sognes Vedkommende, og som han regnedes at være Forfatter til. Dette var han dog ikke; men at han i Grunden delte denne Opfattelse, fremgik af et Skrift, han udgav 1858: «Die schleswigsche Sprachsache», ligeledes under Mærket «Theophilus» (oversat 1860). Thi her udtalte han sig bestemt imod den Tankegang, der til Dels laa i Sprogreskripterne 1850—51, i Modsætning til, hvad der havde været Formaalet for deres udførte Forløber 1810. Da vilde man nemlig kun væрге og frede det danske Sprog, hvor det endnu var fuldt levende, medens man nu forsøgte at fordanske paa ny Egne, i hvilke det i Virkeligheden var gaaet til Grunde; dette gjaldt især om Angel, der formentlig var mere tysk end dansk. Han krævede derfor, med Henviisning til Grundtvig og Tscherning, at man skulde indrømme den størst mulige Sprogfrihed og lade den naturlige Udvikling raade. Endnu samme Aar udgav han «Die Verfassungszustände der dänischen Monarchie u. der deutsch-dänische Conflict» og hævdede heri med stor Styrke den konstitutionelle Helstat, som den var ordnet 1852—55, afviste de slesvig-holstenske Klager og fandt den lovede Ligestilling gennemført netop ved

Repræsentationen i Rigsraadet efter Folketallet. Den samme Mening udvikledes videre i «Die deutschen Forderungen u. die dänische Monarchie» (1859), der særlig betegnede det saakaldte «Kurie-system» som praktisk udførligt og politisk, konstitutionelt og statslig umuligt.

Et halvt Aar efter dette Skrifs Udgivelse, 24. Febr. 1860, blev R. optagen i det omdannede Hallske Ministerium som Minister for Holsten og Lauenborg, og uagtet han altsaa ingenlunde havde udtalt sig gunstig om Holstenernes Krav, modtoges han dog med Velvilje af dem for sit Kjendskab til tysk Sprog og Tankegang. Det samme var Tilfældet, da han i Marts 1861 mødte som kongl. Kommissarius ved Stænderforsamlingen i Itzeho. Dog her brast det for ham. Thi da han ikke gav saa klare og bestemte Svar paa de faldne Udtalelser, som man kunde have ventet efter de Instruktioner, han havde faaet, og tvært imod kastede et Skjær af Tvetydighed og Tvetungethed over den øvrige Regering og særlig over Hall, blev han strax efter sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn afskediget som Minister (30. Marts) og hans Færd offentlig dadlet i en Indberetning fra Ministeriet til Kongen. For at retfærdiggjøre sig udgav han «Mit Tilsvar» med skarpe Angreb paa Hall, der ikke havde sat ham ind i Regeringens Opfattelse, og den samme Bitterhed kom til Orde i «Det slesvigske Spørgsmaal» (Marts 1863) og «Den Hallske Politik» (Dec. 1864), i det han skaanselløst angreb hele den national-liberale Styrelse, særlig i Slesvig. 1864 var han en af Avgustforeningens Stiftere og Ledere, og i et Par Smaaskrifter, han senere udgav, «Londoner-Konferencen, Nordslesvigs Tilbagegivelse og Avgustforeningen» (1865) og «De konservative, Kongedømmet og Demokratiet» (1868), søgte han at godtgjøre Nødvendigheden af en konservativ Politik, særlig med fast Tilslutning til Kongedømmet. Fremdeles udtalte han sig 1870 i en Tidsskriftartikel om «Nationalitetssagen» skarpt imod Skandinavismen og imod Nationalhad mod Tyskerne, i det Danmarks Kald fremstilledes som kosmopolitisk og dets naturlige Bestemmelse at være en i national Henseende neutral Jordbund. 1865 havde han søgt Valg i Aalborg til Rigsraadets Folketing, men havde lige saa lidt Held hermed som med at opnaa Valg til dets Landsting, og han kom saaledes ikke til at spille nogen ny politisk Rolle. Han var derfor helt forglemt, da han døde 4. Nov. 1893. — Danebrogsordenens Kommandørkors havde han faaet 1855. 1842 havde han ægtet Agnete Cathrine Thora Toft (f. 23. Dec. 1814 † 23. Dec. 1891),

Datter af Byskriver i Thisted Nicolai Peter Georg T. (f. 1786 † 1832).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. Soransk Tidsskr. II, 1. H. H. Raasløff, Min Politik (1873). Steenstrup, Dansk Maanedsskr. 1861, I, 397 ff. *Emil Elberling.*

Raasløff, Valdemar Rudolf, 1815—83, Officer, Diplomat, Krigsminister, fødtes 6. Nov. 1815 i Altona og var Broder til ovfr. nævnte Konferensraad H. I. A. R. Skoleaarene tilbragte R. i Sorø, og 1832 kom han ind paa den kongl. militære Højskole, hvorfra han afgik 1838 som Sekondlieutenant i Artilleriet. Fredstjenesten tilfredsstillede ham dog ikke, og han søgte og opnaaede Tjeneste i den franske Hær i Algier. Han havde alt i 1839 erholdt Medaillen for ædel Daad. I Afrika tilbragte han 1840—41, en Tid, som blev frugtbringende for hele hans Liv. Under Kampagnen blev han dekoreret med Æreslegionens Ridderkors, og efter sin Hjemkomst gav han af sine Oplevelser i Algier en Skildring, som i 1845 udkom paa Tysk og i 1846 paa Dansk. Den vidner om Forfatterens skarpe Iagttagelsesevne og klare Fremstillingskunst, og Skriftet er tillige betegnende for R. selv, dels ved hans sunde og maadeholdne Selvtillid, forbunden med Beskedenhed, dels ved hans praktiske Opfattelse af Forholdene. Han bedømmer saaledes Fransk-mændene gunstigere end de fleste andre Officerer, der have skrevet om Forholdene i Algier. Hans Ideal var General de Lamoricière, som altid bedømte Tingene efter deres sande praktiske Værd.

I 1841 udnævntes R. til Premierlieutenant og blev Adjutant ved Tøjhusafdelingen. Da Krigen udbrød 1848, var han paa Vejen til Udlandet, i det Regeringen havde beordret ham til at modtage dels et stort Parti Geværer, som Frankrig havde overladt os, dels et andet Parti, som var bestilt i Lüttich, da vi selv manglede de fornødne Vaaben. Af denne Grund kom han ej til at rykke ud i Felten og altsaa ikke, som det blev paastaet, fordi han havde slesvig-holstenske Sympathier. I længere Tid, inden Krigen udbrød, havde R. nærret det Ønske at opgive den militære Virksomhed og at skaffe sig en uafhængig Stilling i de forenede Stater. Denne Plan maatte foreløbig opgives, og ved Udnævnelsen til Kapitajn i Juni 1848 blev han ansat ved Batteriet Marcussen, hvorved han deltog i Felttogene 1849—50 med stor Dygtighed. Ved Gudsø, 3. Maj 1849, forte han en Deling i Stilling under Fjendens Kardætskild, og 7. Maj chargerede han sammesteds med megen Virkning Fjendens fremrykkende Kolonner. I Slaget ved Fredericia

beskøde hans Kanoner Treldekskansen i 500 Alens Afstand, og efter at Batterichefen var saaret, førte R. Befalingen over hele Batteriet. Han var ogsaa med i Slaget ved Isted.

Efter Freden tog han sin Afsked og begav sig i 1851 med sin Familie — han havde 1. Juni 1842 ægtet Marie Anne Christine Caroline Smith, Datter af Justitsraad Michael Leigh S. til Bækkeskov — til de forenede Stater. Der var han en Række af Aar Civilingeniør og ledede undersøiske Sprængninger for den amerikanske Regering. Som Følge af det nøje Kjendskab, han havde til de amerikanske Forhold, var han i Stand til at yde den danske Regering en væsentlig Tjeneste. Der blev nemlig fra tysk Side agiteret stærkt imod Sundtolden, hvorefter de forenede Stater opsagde den Konvention, i Følge hvilken deres Skibe med Hensyn til Sundtolden behandledes lige med de mest begunstigede Nationers Skibe. Det saa truende ud, men R. forstod ved en Række Breve til et anset Dagblad i New-York (1855) at berolige Stemningen saa meget, at den amerikanske Regering afstod fra at stille Sagen paa Spidsen og gik ind paa Underhandlinger, som gjennem Konventionen af 14. Marts 1857 førte til en efter Omstændighederne gunstig Løsning af Spørgsmaalet. R. blev derefter s. A. udnævnt til dansk Chargé d'affaires og Generalkonsul i Washington, hvilken Stilling han røgtede med Omsigt og Dygtighed til 1859, da han udnævntes til Ministerresident sammesteds.

I 1861—63 lykkedes det ham — som overordentlig Gesandt for den danske Regering — at afslutte en meget gunstig Handels-traktat med Kina. Som Følge af denne aabnedes der danske Undersaatter samme Adgang til det kinesiske Rige som Frankrigs og Englands. Dette Resultat skyldtes fremfor alt hans praktiske Blik og sjældne Evne til at omgaas Mennesker og til at benytte sig af de foreliggende Forhold. Ved sin Hjemkomst blev han dekoreret med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad og forblev i Washington, indtil han, som imidlertid 1866 havde faaet Karakter af Generalmajor, s. A. aflagde et Besøg i Danmark og under dette blev opfordret til at overtage Krigsministerportefeullen med det Formaal at bringe det meget omdebatterede Spørgsmaal om en ny Hærordning til Afslutning. Han havde dertil heldige Betingelser, fordi han stod uden for al Partipolitik og var fortrolig med det praktiske Liv paa mange Omraader.

Regeringspartiet i Almindelighed modtog ham dog med Studsen og en stærk Tvivl om, at han, der udnævntes til Krigsminister

29. Sept. 1866, vilde kunne føre det fra Forsvarskommissionen af 1866 udgaaede Hærlovsforslag igjennem til Trods for dets demokratiske Principper. Han gjorde dog Tvivlerne til Skamme; det viste sig snart, at han ikke nærede nogen Fordom mod de «ustuderede», og at han ikke lod sig hemme af det konservative Parti i Hæren. Med Energi, Udholdenhed, en genial Behandling af enkelte Spørgsmaal og en ualmindelig Menneskekundskab forfulgte han sit Maal. Navnlig havde han en egen Maade at behandle sine Modstandere paa, hvilket laa i, at han stadig søgte at se Tingene med deres Øjne for at komme til et retfærdigt Resultat. Dette Princip gjorde han gjældende saa vel ved Debatten som uden for Folketinget. Saaledes lykkedes det ham at gennemføre Hærloven af 6. Juli 1867, som vistnok fra et militært Standpunkt havde mange Mangler, især fordi Tjenestetiden for Fodfolkets Vedkommende var temmelig kort og Antallet af faste Befalingsmænd for ringe, men som paa den anden Side var et Udtryk for, hvad Nationen den Gang ønskede, uden at de militære Krav vare helt tilsidesatte. R. blev derefter 1868 udnævnt til Storkorsridder af Danebrog. Den nye Hærlovs Gjennemførelse mødte dog ikke ringe Modstand fra enkelte militæres Side, men R. fjærnede disse, for at nye Mænd med Kraft kunde føre Folkevæbningsprincipperne ud i Livet.

Et andet Spørgsmaal, som beskæftigede R. meget, var Salget af vore dansk-vestindiske Øer til de forenede Stater, om hvilket han havde indledet Forhandlinger i Washington. Strax efter at være bleven Krigsminister bragte han Sagen frem i Statsraadet, hvor den imidlertid maatte hvile, fordi Marineminister van Dockum udtalte sig derimod. R. opgav dog ikke at arbejde for Sagens Fremme. Det var hans faste Overbevisning, at begge Lande vilde være godt tjente ved dette Salg og Danmark ikke mindst, fordi de forenede Stater tilbøde en Kjøbesum af 14 Mill. Rdl. Udsigten til at faa denne Indtægt omgav R.s Navn med en vis Glorie og støttede ham i politisk Henseende. I Okt. 1867 var Sagen kommen saa vidt, at R. paa ny bragte den frem for Statsraadet, og Forslaget blev vedtaget trods van Dockums Protest. Afstemningen paa Øerne viste, at disse ønskede Adskillelsen, og R. sendtes til Washington for at bringe Salget i Orden. Her var imidlertid en ny Præsident kommen til Roret, som viste sig lidet venlig mod sin Forgængers Politik. R. havde dog al Grund til at vente, at de forenede Stater til sidst vilde vedtage Planen, da et stort Parti ønskede dens Gjennemførelse, og udtalte ogsaa ved sin Hjemkomst offentlig denne Me-

ning; men til Slut saa han sig dog skuffet i sin Tillid til Amerikanernes Ordholdenhed, i det Regeringen vægrede sig ved at godkjende Kjøbet, og R., som saa fuldstændig havde identificeret sig med denne Sag, traadte som Følge deraf 19. April 1870 ud af Ministeriet, i hvilket han tillige siden Sept. 1869 havde været Marineminister ad interim, og begav sig 1871 til Udlandet. 1869 var han bleven valgt ind i Folketinget (Frederiksborg Amts 1. Valgkreds).

I 1874 blev han endnu en Gang sendt til Kina og Japan for at ordne disse Landes Forhold til det store nordiske Telegrafelskab, men derefter traadte han definitivt tilbage til Privatlivet og døde efter en længere Sygdom 14. Febr. 1883 i Passy ved Paris, hvor han ligger begravet.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. VIII, Nr. 364. Nutiden 1882—83, Nr. 336. *P. N. Nieuwenhuis.*

Raben, Carl Adolph, 1744—84, Gehejmeraad, Søn af ndfr. anførte Gehejmeraad Fr. R., var født 27. Okt. 1744, blev 1760 Kammerjunker, 1765 Avskultant i Rentekammeret, 1766 Kammerjunker hos Dronning Caroline Mathilde, 1768 Kammerherre, 1774 Hofmarskal hos Arveprinsen, 1775 Ridder af Danebrog, 1779 Gehejmeraad, 1780 Amtmand over Antvorskov og Korsør Amter, 1781 over Sorø og Ringsted Amter samt Overhofmester ved Sorø Akademi, tog paa Grund af Svagelighed sin Afsked 1784 og døde 7. Nov. s. A. R. havde 1775 tilkjøbt sig Næsbyholm og Bavelse Godser. Gift 28. Sept. 1776 med Dorothea Magdalene Buchwald (f. 1. Juni 1757 † 3. Nov. 1799), Datter af Kammerherre, Landraad Caspar B. til Prohnstorf.

Danmarks Adels Aarbog 1896, S. 337.

G. L. Wad.

Raben, Frederik, 1693—1773, Gehejmeraad, Søn af nedenævnte Gehejmeraad Johan Otto R., fødtes 10. Sept. 1693 i Kjøbenhavn, udnævntes 1711 til Kammerjunker hos Kronprinsen, men fik s. A. Tilladelse til at gaa paa Rejser til fremmede Universiteter for at udvide sine Studier. 1724 blev han Hofmester hos Kronprinsessen og 1728 hvid Ridder. I Aarene 1731—37 var han Overhofmester hos Dronning Sophie Magdalene og blev 1733 Gehejmeraad og Tilforordnet i Højesteret. 1737 udnævntes han til Stiftamtmand over Laaland-Falster og Amtmand over Aalholm, Halsted Klosters og Maribo Amter. 1747 indtraadte han i Konseillet og

blev Aaret efter Elefantridder. I Aarene 1738—69 var han Provisor for Vallø. 1763 tog han sin Afsked fra Statstjenesten. Efter Moderen arvede han Herregaardene Kjørstrup, paa hvilken han opførte en ny Hovedbygning, og Bremersvold. R. var en kundskabsrig og videnskabelig interesseret Mand. Han var Æresmedlem af Videnskabernes Selskab og Præses for Collegium medicum og udgav i det svenske Videnskabernes Akademis Afhandlinger for Aarene 1749—50 2 mindre Arbejder: «Beskrifning om löfmasken på vildapel, bok och törne» samt Beskrivelse af 2 mærkværdige Skydrag, iagttagne ved Nysted paa Laaland. R. døde 26. Febr. 1773 paa Aalholm. Han ægtede 1. Dec. 1722 Birthe v. Plessen (f. 12. Sept. 1707 † 5. Juli 1786), Dame de l'union parfaite, Datter af Gehejmerraad Chr. Ludv. v. P. (ovfr. S. 148).

Danmarks Adels Aarbog 1896, S. 333 f.

Louis Bobé.

Raben, Johan Otto, 1646—1719, Gehejmerraad, var Søn af svensk Oberst Victor R. til Stück i Meklenborg og Sophie Hedevig v. Walschleben. Han fødtes 22. Febr. 1646, blev ved Faderens Død 1657 Ejer af Stück, men gik i ung Alder til Danmark, hvor han 1667 udnævntes til Hofjunker samt Aaret efter til Forskærer hos Kongen. Senere indtraadte han i Hæren og er formentlig den R., der 1675 nævnes som Ritmester reformé og erklærer sig villig til at hverve et Regiment. Aaret efter ansattes han som Ritmester ved 2. jyske Rytterregiment, blev 1677 Major og Oberstlieutenant og tog under Gyldenløve i Sommeren 1678 Del i Belejringen af Baahus og Kampen paa Hisingen. Ved Reduktionen efter Freden afgik han fra Tjenesten og fik 1680 Afskedspatent. 1683 udnævntes han, der 1671 var bleven Kammerjunker, til Hofmarskal, hvilket Embede han beklædte til 1697, da han blev Amtmand over Kronborg og Frederiksborg Amter samt Inspektør over Staldene og Stutterierne sammesteds. Som saadan udfoldede han under Svenskernes Indfald 1700 en travl Virksomhed for at skjærme Frederiksborg Slot mod Fjenderne. De nævnte Stillinger beklædte han til 1717, da han afskedigedes paa Grund af Svagelighed, dog med Bibehold af Gagen paa Livstid. 1695 fik han det hvide Baand, erholdt 1698 Rang efter Generaler til Hest og til Fods og blev Aaret efter Gehejmerraad. Han døde 11. Nov. 1719 paa Stück. R. ægtede 1. (1685) Dorothea v. Reichou († 1689), Datter af fyrstelig cellisk Hofmester Mart. v. R.; 2. (12. Juli 1692) Emerentia Levetzow (f. 22. Juni 1669 † 11. Febr. 1746), Datter af Gehejmerraad

Hans Fred. L. (X, 242). Hans Enke købte 1725 af Kongen Aalholm og Bramslykke i Musse Herred, hvoraf hun 1734 oprettede Grevskabet Christiansholm for sin Sønnesøn. 1725 købte hun Bremersvold og 1728 Kjærstrup. R. var Ejer af Vinderslevgaard i Lysgaard Herred.

Danmarks Adels Aarbog 1896, S. 333.

Louis Bobé.

Raben, Peter, o. 1661—1727, Søofficer, er sandsynligvis født i Haderslev. 1681 antoges han som Lærling ved Flaaden, gik derefter i hollandsk Orlogstjeneste og foretog et Togt til Middelhavet. I Livorno forlod han Skibet og sejlede 1683—84 med franske Handelsskibe. 1684—87 træffe vi ham atter ved den hollandske Flaade, hvormed han deltog i flere Søslag; 1685 var han bleven udnævnt til dansk Lieutenant, uden at dette dog foranledigede ham til at afbryde sin Uddannelse. I Slutningen af 1687 tjente han om Bord paa de spanske Galejer i Levanten, rejste derefter en kort Tid hjem, men tog det paafølgende Aar atter ud, denne Gang i fransk Orlogstjeneste. I Linjeskibet «le soleil» og senere i «le vigilant» deltog han under Marechal d'Estrées i Algiers Bombardement og kom efter denne meget grundige Forskole tilbage til Danmark 1689, hvor han strax udkommanderedes paa den Transportflaade, hvormed Admiral v. Støcken overførte Tropper til Skotland. Efter nok et Togt med et hollandsk Orlogsskib 1690 forfremmedes han 1691 til Kapitajn, var derefter Chef for Fregatten «Hejren» som Vagtskib i Sundet og foretog senere med U. C. Gyldenløve som dennes Kavaller og Skatmester en Studierejse med den franske Flaade til Spanien, hvor de begge lagde sig efter Søtaktikken; omtrent samtidig (1694) avancerede han til Kommandørkapitajn. 1699 var han som Volontær om Bord i den udrustede Eskadre.

Da Flaaden tidlig i Foraaret 1700 paa Grund af de krigeriske Udsigter klargjordes, blev R. udset til at være Flagkapitajn hos U. C. Gyldenløve, der ved Generaladmiral Jens Juels Sygdom var bestemt til højstkommanderende. I et fortroligt Brev til Frederik IV skriver den døende Juel, at han har hørt som Rygte, at R. skal have den omtalte Post, men fraraader det stærkt, «da han (R.) er almindelig forhadet». I Steden for blev han saa Chef for Linjeskibet «Dronning Louise», hvor han for øvrigt viste sig som en dygtig Skibschef. Flaadens Rolle blev som bekjendt under den kortvarige Krig, der endte med Freden i Traventhal, ikke saa af-

gjørende som paaregnet; den indesluttedes paa Kjøbenhavns Red af en overlegen engelsk-hollandsk-svensk Flaade og maatte indskrænke sig til at forsvare sig mod Fjendens Bombardement. 1701 forfremmedes R. til Kommandør og optoges s. A. efter Ansøgning i den danske Adelstand. 1703 blev han Schoutbynacht; det paafølgende Aar kommanderede han en Eskadre, hvormed Kongen førtes til og fra Norge. Af Fiskalen anklagedes han senere for grove Uordner paa denne Rejse, uden at der dog kom noget Resultat i Sagen. 1705 ansattes han som Chef for Indrulleringen paa Sjælland, hvorved han viste sig meget virksom og samtidig forbedrede Lods- og Færgævæsenet; 1706—9 indtog han en lignende Stilling i Norge.

I den her beskrevne Del af R.s Liv gjør han Indtryk af at have været en insinuant og ærgjerrig, men tillige meget energisk og virksom Mand. I den paafølgende Del træde hans gode Egenskaber mere i Skygge og fortrænges af en stærk Tilbøjelighed til Intrigespil.

Ved Udbruddet af den store nordiske Krig kom R. naturligvis snart i Virksomhed. 1709 var han Flagkapitajn hos Generaladmiral-Lieutenant U. C. Gyldenløve; i Foraaret 1710 forfremmedes han til Viceadmiral, udsendtes med 7 Linjeskibe og 2 Fregatter til Østersøen, hvor han hurtig, men uden Kamp jog de svenske Krigsskibe i Havn, og konvoierede derefter en Transport til Norge; senere forenedes hans Eskadre med Hovedflaaden i Østersøen, hvor hans Skib «Prins Carl» ved en Storm i Østersøen 15. Sept. mistede alle 3 Master og maatte sendes hjem for at reparere. I Slaget paa Kjøge Bugt 4. Okt., hvor Ivar Huitfeldt sprang i Luften med «Danebrog», kom R. derfor ikke til at deltage. Derimod var han tilstede i et Krigsraad kort efter Slaget og udtalte sig ved den Lejlighed med stor Djærvhed om den elendige Tilstand, der herskede paa Flaaden, fremkaldt lige meget ved Pesten som ved de slette Foranstaltninger, Kommissariatskollegiet havde truffet. 1711 og 12 førte han Linjeskibet «Venden» i Hovedflaaden og deltog sidstnævnte Aar 5. Sept. i den løbende Fægtning mod den svenske Flaade ved Rygen, ved hvilken Lejlighed Fjendens Transportflaade dels ødelagdes, dels erobredes, hvilket fik meget skæbnesvangre Følger for Magnus Stenbocks Hær i Pommern. Det paafølgende Aar (1713) var R. atter udkommanderet med Hovedflaaden, der dog — til Dels som en Følge af Pesten — intet udrettede i Østersøen. 1714 udnævntes han til Admiral. 1715 var han øverstkommanderende for Flaaden, der først konvoierede Admiral Sehesteds Eskadre til

Pommern og senere, 16 Skibe stærk, krydsede ud for Rygen; her traf han 19. Juli den svenske Flaade paa 21 Skibe under Admiral Sparre, men undgik ved kloge Manøvrer sin overlegne Modstander. Efter at være bleven forstærket med 5 Orlogsskibe, saa at han nu var Sparre jævnbyrdig, mødte han paa ny Svenskerne 8. Avg. ved Jasmund, og der udspandt sig her en blodig Kamp, hvorved vel ingen Priser erobrede, men som dog havde til Følge, at Fjenden maatte fortrække. R.s Forhold i dette Slag er blevet stærkt kritiseret; Riegels beskylder ham endogsaa for intet mindre end at være bleven bestukket af Fjenden; han beretter, at Kommandør Ulrik Kaas gik om Bord til R. og forgjæves opfordrede ham til at forfølge sin Sejer. Disse grove Beskyldninger ere dog aldrig blevne beviste; men nægtes kan det paa den anden Side ikke, at R. ved denne Lejlighed viste sig mere forsigtig end nødvendigt, og at hans Sejer derfor heller ikke blev saa afgjørende, som den kunde være bleven. Ud paa Efteraaret blev R. syg og afløstes af Gyldenløve i Overkommandoen. 1716—17 forløb, uden at Hovedflaaden i Østersøen — hvorved R. var ansat — spillede nogen væsentlig Rolle; 1718 havde han det brydsomme Hverv at lede Indrulleringen og Mønstringen i Kjøbenhavn; Aaret efter døde U. C. Gyldenløve, hvorved R. blev Flaadens ældste Flagmand, dog med C. C. Gabel over sig som Krigssekretær; s. A. erholdt han Dannebrogordenen, blev Patron for Holmens Kirke og arvede 1720 Gyldenløves Embede som Stiftsbefalingsmand over Island og Færøerne; med Fregatten «Søridderen» foretog han 1720 en Rejse did op, men opholdt sig kun ganske kort ved Øerne. Han beklædte imidlertid Embedet til sin Død.

Efter Fredslutningen (1720) begyndte en for Marinens Historie sørgelig Periode, i hvilken mange Slags Rænker bleve spundne, hvori R. tog livlig Del. Det er ganske vist, at der under Krigen var kommet megen Brøst frem for Dagens Lys, og at Reformer kunde tiltrænges, men det er lige saa vist, at Marinens Leder Gabel gjorde sig al Umage for at rette Fejlene (s. V, 508). Frederik IV's mistænksomme Sind var dog alt for modtageligt for Angiveri, og heraf benyttede R. med flere sig mere, end rigtigt var. R., der først havde kæmpet med den adelige Klike i Marinen ledet af Fr. E. Gjedde, Gyldenløve, K. Reedtz og Adeler, slog senere om; han angreb nu Fr. Trojel, Ulrik Kaas, der stod uden for hin Klike, o. fl. og søgte at faa sidstnævnte fortrængt. Skinsyg paa Gabels voxende Indflydelse hos Kongen angav han forskjellige

formentlige Misbrug, hvori denne tillige med Holmens Admiral O. Judichær (VIII, 556) skulde have gjort sig skyldig. Det lykkedes virkelig ogsaa at faa Gabels Forhold gjort til Gjenstand for en Undersøgelse (den berygtede Marinekommission); men dette Skridt forblev dog uden direkte Følger. Vel blev Gabel styrtet 1725, men han faldt paa ganske andre Beskyldninger end dem, R. havde rejst, og hans Fald mildnedes en Del ved, at han udnævntes til Stiftamtmand. Utilfreds med dette fortsatte R. sine Bestræbelser; herved blev Judichærs Forhold trukket stærkere frem, og da denne Officer i Valget af sine Forsvarsmidler var meget uforsigtig over for Kongen, blev det en forholdsvis let Sag at faa ham styrtet 1727; selv oplevede R. dog ikke dette Resultat, han døde nogle Maaneder forinden, 29. Sept. 1727. — Hans Enke, Elline Marie f. Robring, Datter af Handelsmand Mads Hansen R. († 1709), døde 1735, 60 Aar gammel. *C. With.*

Raben, Simon Peter, f. 1819, Politiker. R., der er Søn af Lærer ved Borgerskolen i Odense Nis Christian R. og Anne Cathrine Marie f. Dall, er født i Odense 2. Okt. 1819. Fra 1845 har han ejet en Gaard i Vonsild (indtil 1864 i Haderslev Amt, efter Inkorporationen i Vejle Amt). Han var et virksomt dansksindet Medlem (Suppleant) i den slesvigske Stænderforsamling i Halvtredserne og Begyndelsen af Treserne. Den nyoprettede Vonsildkreds sendte ham i 1866 til Folketinget, hvor han s. A. stemte for den reviderede Grundlov og i øvrigt nærmest sluttede sig til Mellempartiet. Nøje fortrolig med nordslesvigske Forhold øvede han væsentlig Indflydelse paa Loven af 29. Marts 1867 om Skyldsætning af Jordejendomme i de forhenværende slesvigske Distrikter. I 1872 opnaaede han, der kom i et mere og mere bestemt Modsætningsforhold til Venstre, ikke Gjenvalg, men i 1878 valgtes han til Landstinget, hvor han bevarede sit Sæde indtil 1894 og atter indtraadte som kongevalgt i 1895. Han var her Medforslagstiller til Loven af 24. Juli 1880 om ekstraordinære Hjemstedsbeviser for Personer fra de afstaaede Hertugdømmer. I Aarene 1887—94 og igjen fra 1899 har han været Medlem af Rigsretten. R.s hele Optræden har stedse baaret Præg af en støt Karakter og et praktisk Almensind. Af hans Virksomhed uden for Rigsdagen kan særlig nævnes, at han siden 1852 har været Sekretær og Forretningsfører i det kongl. autoriserede Skamlingsbankeselskab, og at han har beklædt forskellige kommunale Tillidsposter. — R. ægtede 1848 Marie

Christine Aggesen, Datter af Degn og Førstelærer i Vonsild Thomas A. og Ingeborg Marie f. Kyster. *M. P. Friis.*

Raben-Levetzau, Carl Vilhelm, 1789—1870, Legatstifter, Søn af Gehejmeraad Frederik Sophus R.-L. (Broder til ovfr. anførte Gehejmeraad Carl Adolph R.) og Sophie Magdalene f. v. Qualen, født 10. Juni 1789, blev 1807 Student, 1811 juridisk Kandidat, 1812 Kammerjunker, var 1817—21 Legationssekretær i Haag, blev 1828 Kammerherre, 1869 Gehejmekonferensraad, døde i Kjøbenhavn 18. Maj 1870. Efter sin Fader arvede R. 1820 Beldringe Gaard og Gods i Sjælland, og ved en ældre Broders Død (1828) blev han Besidder af Fideikommisgodset Bremersvold paa Laaland og af Substitutionen for Stamhuset Restrup, i hvilken Anledning han 1834 antog Slægten Levetzaus Navn og Vaaben. R.-L. var i mange Aar Stænderdeputeret, valgt af Sædegaardsejerne i Sjælland, men tog for øvrigt ikke Del i det offentlige Liv. Han ægtede 1. Juli 1830 en Datter af Justitiarius i Højesteret A. V. F. Bornemann (II, 526), Julia Adelaide Harriet B., f. 30. Juni 1808, fra 1876 til sin Død, 28. Marts 1888, Overhofmesterinde hos Dronning Louise.

De betydelige Rigdomme, som dette ædle Ægtepar ejede, testamenterede de ved Dispositioner af 1868 og 1869 dels til deres Slægt, da deres eget Ægteskab var barnløst, dels efter en storartet Maalestok til Fremme af sociale, velgjørende, kunstneriske og videnskabelige Formaal ved Oprettelsen af «den Raben-Levetzauske Fond», der allerede traadte i Kraft, medens Gehejmeraadinden levede, og nu virker med en Formue af o. 1½ Mill. Kr. Ved specielle Legater betænkte de trængende paa Beldringe Gods og i Præstø Amt.

Danske Herregaaarde VIII: Beldringe. Danmarks Adels Aarvog 1896, S. 338.

G. L. Wad.

Rachel, Joachim, 1618—69, Forfatter og Skolemand. Hans Fader var Mauritius R., Præst i Lunden, kronet Digter og ivrig Tilhænger af Opitz' Skole; Moderen hed Margrethe Tetens. Han fødtes 28. Febr. 1618. Minderne om Ditmarskernes sejerrige Kampe, der endnu levede i Folkeviserne, og den gamle Fristats ejendommelige Sæder og Skikke opfyldte ham som Dreng med levende Interesse. 14 Aar gammel kom han paa Skolen i Husum og optoges 1635 i Gymnasiet i Hamborg, hvorfra han blev dimitteret til Universitetet i Rostock. Her studerede han 3 Aar, bosatte sig derpaa i Dorpat og blev Huslærer for en liflandsk Adelsmands Sønner. 1652 vendte

han tilbage til Holsten for at tiltræde Posten som Rektor i Heide. Undervejs gjæstede han Kjøbenhavn, hvor han under sit Ophold vandt mange Venner og Velyndere, især P. Tscherning, der indtil sin Død var ham en opofrende Mæcen. R. beskæftigede sig ved Siden af sin Skolegjerning ivrig med Studiet af nedertysk Litteratur og digtede den i Holsten endnu kjendte Sang: «Nu, min dochter, segg von harten». 1659 udkom hans første højtyske Satirer, i hvilke han viser sig som en Efterligner af Persius og Juvenal og en Discipel af Opitz. Han revser uden synderlig Originalitet ærlig Tidens Brøst og Uskikke og vandt hos Samtiden Beundring som Grundlægger af en ny Kunstretning i den tyske Litteratur. 1664 og 66 udkom nye Samlinger af Satirer. 1660 blev han Rektor ved Skolen i Norden ved Emden og 1667 ved Slesvig Domscole, i hvilken Stilling han udfoldede en ivrig Virksomhed som en sjælden fremsynet Pædagog. Han gjorde Forslag til en forbedret Undervisning, Udskillelse af de enkelte Lærefag, en hensigtsmæssig Timeinddeling og udgav flere Lærebøger. Hans Gjerning i saa Henseende blev dog ikke tilstrækkelig værdsat, og hans Død, der indtraf 3. Maj 1669, var væsentlig paaskyndet af Græmmelse. R. var gift med Dorothea Twachtmann.

A. Sach, J. R. (1869). Møller, Cimbria lit.

Louis Bobé.

Rachel, Samuel, 1628—91, gottorpsk Diplomat. R., en Broder til ovennævnte Joachim R., fødtes 6. April 1628 i Lunden, besøgte først den lærde Skole i Husum, men fik senere Friplads paa Gymnasiet i Bordesholm. 1648 blev han dimitteret til Universitetet i Rostock, hvor han med Hertugen af Gottorps Understøttelse studerede Filosofi, Theologi og senere Historie og Jura. Fra 1651 fortsatte han Studierne i Leipzig og Jena. Hjemvendt fik han Ansættelse som Lærer ved Gymnasiet i Bordesholm, opgav atter denne Stilling og ledsagede 2 unge Adelsmænd til Universitetet i Helmstedt, hvor de opholdt sig i 2 Aar. 1658 udnævntes han til Professor i Moralfilosofien ved Universitetet i Brunsvig. Ved Oprettelsen af Universitetet i Kiel 1665 indkaldtes han af Kansler Kielmansegg og udnævntes s. A. til Professor i Natur- og Folkeret. Da Hertugen 1676 maatte forlægge sin Residens til Hamborg, fulgte R. med ham og fik Bestalling som Raad. Han fraaadt Professoratet, benyttedes ved forskellige diplomatiske Sendelser og var 1678 tilstede ved Kongressen i Nimwegen. 1680 blev han Staller i Eidersted, hvilken Stilling han under Sekvestringen

1684—89 maatte opgive. I dette Tidsrum foretog han Gesandtskabsrejser til Dresden, Regensburg og Nürnberg. R. døde, gjenindsat i sit forrige Embede, 13. Dec. 1691 i Frederiksstad. Han udgav en Række akademiske Disputatser, en Lærebog i den tyske Ret (Amsterdam 1680 og 85) og en Udgave af Aristoteles' Nicomacheiske Ethik samt Ciceros «De officiis». I Anledning af Stridighederne mellem Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp skrev han den bekjendte «Wahrhafter Bericht» osv. (om Mødet i Rensborg 1675) og en af ham paa Latin affattet Apologi for Hertugen (1679). Han ægtede 2. Okt. 1660 Catharine Ursula Rothschröder (f. 13. Jan. 1627 i Seesen i Wolfenbüttel, † 25. Avg. 1667 i Kiel), Datter af Johan R., Amtmand i Poppenburg.

Moller, Cimbria lit. Allg. Deutsche Biographie XXVII. J. Brawer, Leichenpred. üb. Frau C. U. Rachel. *Louis Bobé.*

Rachlou, Andreas Tamdrup, 1741—1812, Præst, blev født 4. Juni 1741 i Korsør, hvor hans Fader, Peter Helt R. († 1748), var Kapellan; Moderen hed Kirstine f. Tamdrup. 9 Aar gammel kom han i Slagelse Skole, hvorfra han dimitteredes 1761, og 2 Aar efter blev han theologisk Kandidat. Han lagde sig efter nyere Sprog og havde Plads som Huslærer i Fyn, bl. a. i 3 Aar hos Familien Hagedorn paa Harridslevgaard. Han underkastede sig ogsaa juridisk Examen og var udenlands i længere Tid. 1769 blev han Præst i Snoldelev (ved Kjøge), men maatte paa Grund af Hæshed nedlægge Embedet 1787; tillige var han Herredsprovst. I sit ufrivillige Otium skrev han en bred populær Forklaring til de 9 første Kapitler af 1. Mosebog («Forsøg til de ældste Tildragelsers Udvikling efter Mosis Skrifter», 2 Bd., 1788—89), som han indledede med, at han ej skrev for Fæ og ikke for selvkloge, men for at bortspredde Vankundighedens Taage, «som gjør en Bussemand af den elskværdig' Gud». 1802 overtog han igjen sit tidligere Præstembede, men virkede mere som Kvaksalver end som Præst og undsaa sig ikke for groft at bedrage lettroende ved foregivne hemmelige Underkure. Af endnu mere ondartet Natur var hans Erhvervelse af en kostbar Malerisamling, som havde tilhørt Gehejmeraad Hagedorn (Digterens Broder), der døde i Dresden 1780. R. havde faaet Fuldmagt til at varetage Arvingernes Tarv, men ved Svig tilvendte han sig selv hele Herligheden. I Tidsskrifter og Rejse-skildringer fra den Tid roses R.s overordentlige Kunstsans, og Danmark lykønskes, at det ved denne varme Patriots ihærdige An-

strængelser havde faaet inden for sine Grænser denne herlige Skat, 500 Malerier af de berømteste Kunstneres Værker, hvis Lige man forgjæves vilde søge i Paris og London. De Hagedornske Arvinger fattede ved disse offentlige Anmeldelser Mistanke og bade daværende Amtmand i Sorø P. C. Stemann om at faa Sagen undersøgt. Det gemene Bedrageri blev snart opdaget, men Sagen blev privat ordnet, mod at R. betalte Arvingerne en betydelig Sum. Samlingen var ophængt i en Gaard, som R. ejede i Snoldelev, men som i øvrigt stod ubeboet. Da Sjællands Stifts «gejstlige Brandsocietet» blev fornyet 1805, skyndte R. sig at assurere Malerierne meget højt. Aaret efter nedbrændte Gaarden med hele sit Indhold paa en aldrig opklaret Maade, og det gejstlige Brandsocietet blev sprængt, efter at de interesserede Præster havde maattet sætte sig i stor Gjæld for at dække Brandskaden. R. blev først afskediget 1811 og døde 23. April 1812. Han var gift med en Skrædderenke fra Kjøbenhavn, Helene Schönberg, f. Nørsing, der døde i Kjøge 1842, 86 Aar gammel.

Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn 1804, Nr. 18. T. S. Heiberg, Udsigt ov. den mærkelige Ildebrand i Provst R.s Eiendomsgaard (1807). Nyerup, Lit. Lex. Personalhist. Tidsskr. 2. R. I, 180 f. *A. Jantzen.*

Rachlöv, Jesper Rasmussen, —o. 1690, Præst. Hans Herkomst kjendes ikke, men Efternavnet viser rimeligvis hen til Raklev ved Kalundborg som hans Fødested. Han blev Student fra Roskilde Skole 1671 og Skibspræst 1676. Mindst i 7 Aar tjente han paa Flaaden, men blev derefter 1685 Præst i Græse (Frederiksborg Amt). Han er formodentlig død allerede 1690. Hans Navn er bevaret ved en lille Salmesamling, han udgav 1684 under Titelen «Taareperse». Den var dediceret Christus — noget ikke ualmindeligt i hin Tids asketiske og theologiske Litteratur — og blev en yndet Opbyggelsesbog gennem lange Tider; der kjendes 7 Oplag, det seneste 1803. Bogens Navn har mange Gange været Skive for Spot, og ved Titelen er den ogsaa udødeliggjort gennem Holbergs Komedier. *A. Jantzen.*

Radulf, † o. 1072, s. Ratolf.

Radulf (Ralf), —1171, Biskop i Ribe, Englænder af Fødsel, blev efter Valdemar I's Tronbestigelse Kongens Kapellan, forestod hans Kancelli og udviklede det videre og hædredes snart med den i Danmark hidtil ukjendte Kanslerværdighed. Valdemar lod endog

sin Kansler repræsentere Danmark paa Kirkemødet i Pavia (1160), som Kejser Frederik I havde sammenkaldt for at dømme mellem de 2 stridende Paver Alexander III og Victor IV. Kejseren viste R. megen Udmærkelse, og hans Klient Pave Victor gav R. en Klerk til Kapellan og tillod ham ved Messen at bære Ringen, Bispernes Værdighedstegn; det gjaldt nemlig om ved ham at vinde den danske Kirke. R., der i Følge Saxo «mere var skaaren for Tungebaandet end rustet med Sjælsstyrke», kunde ikke modstaa al denne Smiger og sluttede sig paa sin Konges Vegne til den kejserlige Pave. Ved hans Hjemkomst godkjendtes hans Optræden dog ikke strax; Valdemar havde ganske vist Sympathi for Victor, men Ærkebiskop Eskil, Alexander III's svorne Ven, var mægtig nok til at holde igjen. Da der imidlertid udbrød aabent Fjendskab mellem Kongen og Eskil (1161), syntes R. at skulle føre sin Kirkepolitik til Sejer. Medens Eskil gik i Landflygtighed, gjorde Valdemar sin betroede Kansler til Biskop Elias' Efterfølger i Ribe, og som en Triumfator kunde R. følge sin Herre til Mødet i Besançon, som Kejseren foranstaltede for at gjøre Ende paa Kirkestriden (1162). Men netop dette Møde indledede et Omslag hos Valdemar, og da Victor døde, og Alexander III fik Overtaget over den nye Modpave, var dermed en ny Tid oprunden. Med en vis Smidighed foretog R. da en Svingning over mod Alexanders og Eskils Parti. Han bidrog sit til, at Valdemar overlod Veng Kloster til Cistercienserne, Eskils Venner, og da Pave Alexander krævede, at han af Eskil skulde modtage Bispevielsen, som han endnu ikke havde faaet, drog han til den landflygtige Ærkebisp i Clairvaux (1166). Hans vrang Kirkepolitik (og efter senere Overlevering et Manddrab) blev ham dog kun tilgivet, imod at han lovede at grundlægge et Cistercienserkloster i Ribe Stift. Saa opnaaede han omsider Bispevielsen og arbejdede nu for den endelige Udsoning mellem Eskil og Valdemar. Sit Løfte indfrieede han ved at skjænke Bispegodset i Sem og Løgum til Oprettelsen af et Cistercienserkloster; saaledes blev han Løgum Klosters Grundlægger, om end Munkene ikke synes at være flyttede ind før efter hans Død. Sin Bispekirke ærede R. ved at lade den hellige Ljufdags Ben skrinlægge, rigtignok uden Pavens eller Ærkebispens Minde; men med sit Domkapitel laa han idelig i Strid, dels fordi han vilde indsætte sin Kapellan i et af Kannikeembederne, dels fordi han vilde kræve Ordensregelens Opretholdelse, medens Kannikerne for en Del gjorde Krav paa ikke at være regelbundne. Det kom til voldsomme Optrin, hvorved R.

en Gang fik sin Bispekaabe flænget, og først da Eskil havde belagt Domkirken med Interdikt, blev Striden jævnet; men R. maatte godkjende Kapitlets Rettigheder. Snart udbrød der atter Strid, og Paven skrev strængt til Kannikerne om at følge Ordensregelen. Dette Brev modtog R. paa det berømte Møde i Ringsted (1170); men Virkningen blev ikke stor, fordi R. allerede døde 14. Febr. 1171. Hans Signet er endnu bevaret og viser ham som en mager, bredskjægget Mand.

Kinch, Ribe Bys Hist. I. H. Olrik, Konge og Præstestand II.

Hans Olrik.

Raffenberg, Michael Kiaer, 1802—81, Kommitteret for Told- og Konsumtionsvæsenet, var en Søn af Sognepræst Jørgen R. (f. 1766 † 16. Sept. 1812) og Anne Vicentine f. Kiaer (f. 1776 † 16. Marts 1851). Han fødtes paa Sejro 28. Dec. 1802, blev 1822 dimitteret fra Herlufsholms Skole, 1827 juridisk Kandidat, 1828 Volontær i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, konstitueredes 1833 sammesteds som Fuldmægtig og 1838 som Kontorchef, udnævntes 1841 til Chef for 1. danske Told- og Konsumtions-Expeditionskontor, 1847 til Kommitteret i det nævnte Kollegium med Forpligtelse til delvis at besøge Sekretariatsforretningerne, overgik 1848 til Finansministeriet som Kommitteret for Told- og Konsumtionsvæsenet og forblev i denne Stilling, indtil han 1875 afskedigedes, efter at han i det sidste Aar tillige under en Vakance havde fungeret som Generaldirektør for Skattevæsenet. Desuden havde han fra 1842 Ledelsen af det statistiske Tabelværks Afdeling for det indirekte Skattevæsen og var end videre 1859—76 kongevalgt Medlem af Kjøbenhavns Havneraad samt i en lang Aarrække først Sekretær i og senere Medbestyrer af Kunstforeningen. 1841 var han bleven Kammerraad, 1847 Justitsraad, 1853 Etatsraad og 1875 Kommandør af Danebrog. Han døde 17. Okt. 1881 paa Frederiksberg. Der foreligger fra hans Haand flere Arbejder af statistisk Indhold, og han udtalte sig jævnlig i Dagspressen om forskellige Handel og Skibsfart vedrørende Forhold. Desuden offentliggjorde han bl. a. Samlinger af Breve fra Malerne Bendz og Marstrand. — 19. Dec. 1835 ægtede han Frederikke Sophie Hagerup (f. 18. Marts 1806 i Holbæk, † paa Frederiksberg 29. Maj 1889), en Datter af Cand. phil. Bernt Westermann H. og Mette Sophie f. Unger.

Erslew, Forf. Lex. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm.

G. Kringelbach.

. **Rafn, Carl Christian**, 1795—1864, Oldforsker, fødtes 16. Jan. 1795 paa Brahesborg i Fyn, hvor Faderen, Chr. R., var Mejeri-forpagter; Moderen hed Christiane f. Kiølbye. Efter at have besøgt Odense Kathedralskole dimitteredes han til Universitetet 1814 og lagde strax sin hurtige Tilegnelsesevne for Dagen, i det han efter kun 1½ Aars Studium tog juridisk Embedsexamen med laud og tillige Officersexamen med Udmærkelse (1816). Efter at have været ansat som Lieutenant ved de fynske lette Dragoner blev han 1820 Lærer ved Landkadetakademiet i Latin og almindelig Grammatik.

Intet af disse Fag besad dog R.s Hovedinteresse. Allerede fra Skoletiden havde han beskæftiget sig med Studiet af Islandsk, han blev i Aarene 1821—23 antaget som Medhjælp ved den Arnsmagnæanske Samling og havde herved rig Lejlighed til at blive bekendt med de islandske Haandskrifter. Samtidig begyndte han en Udgave af «Nordiske Kæmpehistorier (eller mythiske og romantiske Sagaer), efter islandske Haandskrifter fordanskede» (3 Bd., 1821—26), men han vilde ogsaa kalde andre til Virksomhed for Studiet af de islandske Oldtidsminder. Paa hans Tilskyndelse blev der af ham og nogle yngre Islændere stiftet en Forening med det Maal at fortolke og udgive islandske Oldskrifter. Man udsendte som Prøve en Udgave i Oldsproget af Jomsvikingesaga, og der tegnede sig alene paa Island 1000 Subskribenter, hvoraf Bønder og Tjenestefolk udgjorde over Halvdelen. Ligeledes blev en dansk Oversættelse af samme Saga ved R. udgivet (1824). Der var nu vundet saa stor Interesse for Sagen, at «det nordiske Oldskriftselskab» kunde endelig stiftes paa Frederik VI's Fødselsdag 28. Jan. 1825 med den Opgave at udgive og fortolke nordiske Oldskrifter og i øvrigt at virke for alt, hvad der kunde oplyse det gamle Nordens Historie, Sprog og Oldsager og derved vække og nære Kjærlighed til Fædre og Fædreland. 1828 fik Selskabet Prædikaten «kongeligt», samtidig blev Major J. Abrahamson (I, 64), Adjudant hos Frederik VI, Selskabets Formand. Fra 1829 modtog det en fast aarlig Understøttelse paa 600 Kr. af Finanserne.

R. var fra første Færd Selskabets Sekretær, og denne Stilling lagde i saa høj Grad Beslag paa hans Arbejde, at han søgte Afsked fra sin Plads ved Landkadetakademiet 1826; samtidig fik han Titel af Professor. R.s store Arbejdslyst og Forretningstalent havde her rig Lejlighed til at udfolde sig, især da Selskabet hurtig voxede i Medlemstal og Formue og paa hidtil ukjendt Maade

søgte Tilslutning over den hele Verden. R. besørgede den vidtløftige Korrespondance, administrerede Selskabets Pengemidler, oversatte og udgav Sagaerne, redigerede Selskabets Tidsskrifter og skaffede det stadig nye Forbindelser og Tilskud. Saaledes blev der ved Bidrag af private og Selskaber grundet et urørligt Fond for Selskabet til islandske Haandskrifters Udgivelse og nordisk Oldkyndigheds Fremme; dette var i 1846 steget til 92000 Kr. og ved R.s Død til 170000 Kr.

I Selskabets omfattende litterære Produktion havde R. en væsentlig Andel. Saaledes medvirkede han ved Udgivelsen af den største Del af «Fornmanna sögur» (12 Bd., 1825—37) og ved flere Bind af «Oldnordiske Sagaer i dansk Oversættelse», ligesom han udgav «Fornaldarsögur Norðrlanda» (3 Bd., 1829—30) og Oversættelsen deraf, «Nordiske Fortidssagaer» (3 Bd., 1829—30). Stor Opmærksomhed i Udlandet og særlig i Amerika vakte det 1837 udgivne Pragtværk «Antiquitates Americanæ», hvori alle de gamle Efterretninger om Nordboernes Rejser til Amerika vare samlede, ledsagede med indledende Undersøgelser og forklarende Anmærkninger saa vel som med smukke Gjengivelser af Haandskrifterne. Et tilsvarende Værk, der ligeledes tildrog sig stor Opmærksomhed, var «Antiquités Russes d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves» (2 Bd., 1850—58). «Grønlands historiske Mindesmærker» (3 Bd., 1838—45), af hvilket ypperlige Værk R. i hvert Fald var Medarbejder, og end videre «Oldtidsminder fra Østen; Antiquités de l'Orient» (1856) maa ogsaa her nævnes. Det er disse Værkers ubestridelige Fortjeneste at have i høj Grad fæstet Verdens Opmærksomhed paa Nordens ældre Historie og Litteratur.

Efter Forslag af R., som 1830 var bleven Medlem af den kongl. Kommission for Oldsagers Opbevaring og saaledes Vidne til Oldsagsamlingens rige Væxt, satte Oldskriftselskabet sig ogsaa til Maal at fremme Studiet af de danske Oldsager og Mindesmærker. De af den nævnte Kommission udgivne «Antikvariske Annaler» vare standsede 1827, og der savnedes saaledes et Organ for den hjemlige arkæologiske Forskning; R. fik derfor Oldskriftselskabet til at udgive «Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed» (3 Bd., 1832—36), der fortsattes af «Annaler for nordisk Oldkyndighed (og Historie)» (23 Bd., 1836—63) og «Antikvarisk Tidsskrift» (7 Bd., 1843—63). Til Vejledning for Udlandet oversattes de vigtigste af Afhandlingerne i «Mémoires de la société des antiquaires du Nord» (1836—60).

R. har uvisnelige Fortjenester ved sit Arbejde for Oldskriftselskabet, men hans Ledelse maatte baade fra videnskabeligt og forretningsmæssigt Standpunkt æske til Kritik. Udgaverne af Sægaerne vare ikke altid omhyggelige nok eller Oversættelserne besørgede med fuld sproglig Indsigt. R. blev ganske vist ved de første Angreb taget i Forsvar af Rask, men det var dog aabenbart, at hans hurtige Arbejdsmaade havde Mangler. Alvorligere, om end mindre højlydte, vare dog Indsigelserne mod den kunstige Blomstring, Selskabet havde naaet i fremmede Lande, bl. a. ved Benyttelse af diplomatiske Veje eller en alt for stærk merkantil Fremgangsmaade; man ser da ogsaa, at andre danske Samfund paa den Tid stundum tage en vis Afstand fra Oldskriftselskabet.

Som videnskabelig Forsker manglede der R. Originalitet og Skarpsind. De Resultater, han var naaet til i sin med stort Apparat udgivne «*Krákumál*» (1826), holdt ikke Stand for en kritisk Prøvelse; ligeledes lod han sig vildlede til at godkjende den foregivne Nordboindskrift fra Massachusetts, og hans Læsning af Runerne paa Piræus-Løven var uheldig. Alligevel har han ydet Videnskaben stor Nytte ved sin flittige Afskrivning af Haandskrifterne, sin tiltalende, flydende Oversættelse af Sægaerne og sit gode Kjendskab til Digtersproget. Hans praktiske Virkesans kom desuden Forskningen i høj Grad til Gavn. R. vilde vække det store Publikums Interesse, han vilde samle Kræfterne til Samvirken og havde stadig nye Planer om, hvorledes disse Formaal kunde fremmes. 1818 fik han grundlagt et Stiftsbibliothek i Reykjavik, et lignende oprettedes ved hans Medvirkning 1827 i Thorshavn paa Færøerne, 1829 i Godthaab paa Grønland; han fik ligeledes dannet et militært Provinsbibliothek og et Læseselskab i Odense, et til Musæet i Kjøbenhavn knyttet historisk-arkæologisk Arkiv og Bibliothek samt et «amerikansk Kabinet», der indeholdt arkæologiske og ethnografiske Gjenstande. Ved R.s Virksomhed droges Videnskabsmænd fra forskjellige Egne af Verden til et nærmere Samarbejde, og en Mængde tidligere lidet kjendt fremmed Litteratur fandt Vej til de danske Bibliotheker og lærde. Hans omfattende Brevvexling og flere Rejser til Udlandet bragte ham personlig i Forbindelse med mange udenlandske lærde og Samlere.

R. var 1830 bleven udnævnt til Medlem af Kommissionen for den Arnamagnæanske Stiftelse, 1836 blev han optaget til Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1861 valgte Oldskriftselskabet ham til sin bestandige Sekretær; 1859

blev han udnævnt til Konferensraad. Fra Udlandet havde han modtaget den filosofiske og den juridiske Doktorgrad, og han var Medlem af et Hundredtal af udenlandske Foreninger og Samfund. Han døde 20. Okt. 1864. — R. havde 1826 ægtet Johanne Catharine Kiølbye, Datter af Toldkontrollør Chr. K.; hun døde 17. Maj 1878. — Oldskriftselskabet rejste en Mindesten af Granit i gammel-nordisk Stil paa hans Grav.

Erslew, Forf. Lex. Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1866 og 1875. Breve fra og til C. C. R., udg. af B. Grøndal (1869). Steenstrup, Historieskrivningen i Danm. i d. 19. Aarh.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Rafn, Carl Gottlob, 1769—1808, Naturkyndig og Kommitteret i Kommercekollegiet. Han er født 31. Juli 1769 i Viborg, hvor hans Fader, Justitsraad Hans Severin R., var Landstingsprokurator; Moderen var Dorothea f. Sadolin. Da han tidlig mistede sine Forældre, kom han ung til Kjøbenhavn, hvor 3 ældre Brødre studerede. 1788 blev han her privat dimitteret til Universitetet, hvorefter han studerede Medicin. Men ved dette Studium blev han ikke. Under P. Chr. Abildgaard (I, 50), hvem han ærede som sin anden Fader, lagde han sig efter Dyrlægekunsten, medens Botanik samtidig kaldes hans Hoved- og Yndlingsvidenskab. Sit Ophold tjente han som Lærer i Naturhistorie, f. Ex. ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. Nogen Examen fik han ikke, men han var livlig med i Tidens oplysende Virksomhed og bl. a. ivrig for at bekæmpe Fordomme, saaledes som det kan ses af hans Forslag i «For Sandhed» (1798) om St. Helene Kilde. Sammen med E. N. Viborg, J. D. Herholdt og O. H. Mynster grundlagde han 1794 Tidsskriftet «Fysikalsk, økonomisk og medico-kirurgisk Bibliothek», der under noget skiftende Titler vedblev til 1807. I 1799 nævnes R. paa Titelbladet som Udgiver og saaledes vedblivende til 1805, da J. D. Herholdt, E. N. Viborg og H. C. Ørsted komme til. I dette Tidsskrift, hvis Medarbejdere alle synes at have arbejdet uden Honorar, findes en Række Afhandlinger, originale eller oversatte, af R., vedrørende lægevidenskabelige, veterinære, filantropiske, agronomiske og industrielle Æmner; de lægevidenskabelige ere som Regel af ham og hans Ven Herholdt i Forening. De offentliggjorde ogsaa her (1794) en «Historisk Udsigt over Redningsanstalter for druknede», hvad der førte til Oprettelsen af et Selskab for druknedes Redning i Kjøbenhavn. De 2 Venner udgave senere et Udtog af den berømte franske Læge Bichats fysiologiske Undersøgelser over Liv og Død

(1802), ligesom de i 1805 vandt en af det franske Nationalinstitut udsat Belønning for en Afhandling om Dyrs Vintersøvn. R. indlod sig i det hele oftere paa at besvare udsatte Prisopgaver (s. ndfr.). Intet videnskabeligt Æmne laa ham for fjærnt, naar han derved kunde gjøre Nytte; men det er sikkert hans plantefysiologiske Studier, der 1798 gjøre ham til Medlem af Videnskabernes Selskab. 1799 tilstaar Selskabet ham en for nogle Aar gjældende Understøttelse til Forsøg med Planters Væxt i forskjellige Jordblandinger. Det er ogsaa en Anerkjendelse af hans videnskabelige Stræben, naar han 1802 gjøres til Sekretær ved Kommissionen for Oprettelsen af et Musæum for Naturvidenskaberne. Det er imidlertid ikke alene som Videnskabsmand, at han blev knyttet til Videnskabernes Selskab. 1799 blev Trykningen af dets Skrifter underlagt hans Ledelse, hvad han benyttede til at indføre, at de bleve trykte med latinske Bogstaver. Og der blev endnu et tredje Sted lagt Beslag paa hans praktiske Kjendskab til Trykarbejde. 1797 blev han udnævnt til Assessor i Kommercekollegiet, og som saadan blev han fra 1798 Medudgiver af den af Kollegiet udgivne «Handels- og Industrietidende».

R. var altid virksom og syntes trods sit kun svage Legeme aldrig at kunne blive træt. Efter at han havde faaet Plads i Kommercekollegiet, synes for øvrigt hans litterære Virksomhed mere at være gaaet i praktisk Retning. Men 1801 blev han ogsaa Medlem af Fabrikdirektionen og i 1804 Kommitteret i Kollegiet, fra 1806 med Justitsraads Titel. I «Nyt Bibliothek for Fysik, Medicin og Økonomi» skriver han nu om de vigtigste bornholmske Lerarter, om Stenkulsvæsenet i Skaane, om en ny Blegningsmaade osv.; i Skandinavisk Litteraturselskab oplæser han 1806 Afhandlinger om, hvor meget Mel og Brød en vis Mængde Korn kan give, og om Danmarks Manufakturer ligesom i det kongl. medicinske Selskab 1807 en Afhandling om Renlighedens Fremme i Skibe. Men særlig skal her fremdrages den Afhandling, han 1800 oplæste i Videnskabernes Selskab om et nyt svensk Svaleapparat til Brug i Brændevinsbrænderier, thi den blev Udgangspunktet for en betydelig Virksomhed fra hans Side for disse Brænderiers rationelle Udvikling. Efter hans Initiativ blev der nedsat en kongelig Kommission med dette Maal for Øje. Han var Sjælen i den, og da det besluttedes, at der skulde oprettes et Mønsterbrænderi, blev han (1805) dets virksomme Leder. 2 Aar efter blev det sat ud af Virksomhed ved Englændernes Bombardement paa Kjøbenhavn, og dette har muligvis

været medvirkende til, at R. udsendte sin varmt følte «Indbydelse til alle Danmarks og Norges Mænd forenede at understøtte de indenlandske Manufakturer og skade Fjenden ved højtideligen at forpligte sig til ikke herefter at købe engelske Varer». Han gav herved Stødet til Oprettelsen af «Selskabet for indenlandsk Kunstfid», hvis Sekretær han blev. Og samtidig fik han andre nye Hverv. 1807 blev han Direktør for det Classenske Litteraturselskab for Læger ligesom Medlem af Selskabet for Veterinærkyndigheds Fremme. Men «hans ubeskrivelige Virksomhed udtømte til sidst ganske hans af Naturen svage Kræfter». 17. Maj 1808 døde han, ikke fuldt 39 Aar gammel. «Vort Fædreland», hedder det i en Nekrolog i «Kjøbenhavns Skilderi», «har haft faa Skribenter, der saa ganske have helliget Almenvellet og Almenoplysningen deres hele Liv som den afdøde.»

Nyerup, Lit. Lex. Kjøbenhavns Skilderi 1808, Nr. 64. Lærde Efterretninger 1808, S. 573 ff. Molbech, Vidensk. Selsk. Hist. L. V. Scheel, Brændevinsbrænd. i Danm. S. 79 ff.

C. Nyrop.

— C. G. Rafn beskæftigede sig ved Siden af sin øvrige mangesidige Virksomhed ret indgaaende med *botaniske* Studier, og en samtidig erklærede, vistnok med rette, at «Botanikken var hans Hoved- og Yndlingsvidenskab». Af hans botaniske Arbejder er «Danmarks og Holstens Flora» det omfangsrigeste og mest bekendte; den 1. Del heraf udkom 1796 som et Prisskrift i Anledning af, at Joh. Bülow havde udsat 2 Priser for Udarbejdelsen af en økonomisk Plantelære, af hvilke J. W. Hornemann vandt den 1., R. 2. Pris. R.s Arbejde var anlagt efter en meget bredere Maalestok, saa at han i dette 1. Bind ikke naaede ud over de 4 første Linnéiske Klasser, medens Hornemanns Prisbesvarelse forelaa helt og holdent færdig; det laa derfor nær, at Naturhistorieselskabet, der kritisk skulde bedømme Prisskrifterne, tildelte dette 1. Pris. I 1800 udkom 2. Del af R.s Flora, som sluttede med 10. Klasse og aldrig blev fortsat. Hvad der særlig maa fremhæves af R.s botaniske Skrifter, er hans Plantefysiologi, der var optaget i 1. Del af ovennævnte Flora, men som samtidig udkom særskilt og i de nærmest følgende Aar blev oversat baade paa Tysk og Svensk. Det er ikke alene den første, men ogsaa den eneste danske Lærebog i Plantefysiologi indtil 1892; det er et særdeles dygtigt Arbejde for sin Tid, og det er grundet ikke alene paa et omfattende Kjendskab til Litteraturen, men ogsaa paa egne Undersøgelser. En af

hans samtidige erklærede, at dette Skrift «er fuld af herlige Ideer», og man læser det endnu med Fornøjelse baade for Indholdets og Formens Skyld, om det end er et for stærkt Udtryk af en af hans Biografer, at «hans Stil er en af de behageligste og mest flydende i vor Litteratur». I samme Skrift behandles ogsaa Plantesygdomme, hvilket Afsnit kun har Interesse ved at vise, hvilket højst naivt Standpunkt Plantepathologien indtog den Gang. At den omhandlede Flora ikke vandt Bifald hos alle, derom vidner en særdeles ublid Kritik, som blev den til Del af en anonym Nordmand, der bl. a. anker over, at R. har «forvirret» Linnés System; thi at røre ved dette var paa den Tid lige saa galt, som det tidligere havde været i nogen Maade at tvivle paa Aristoteles' Lære. Samme Kritiker anker ogsaa over det efter hans Mening alt for urimelige Omfang, Plantefysiologien har faaet; Læren om Planternes Livsyttringer havde ingen Kurs paa en Tid, da botaniske Skrifter sædvanlig kun ansaas for at have Betydning som Hjælpemidler til at bestemme Planter og til at belære om deres økonomiske Betydning. Det skinner dog for tydelig igjennem i hele denne Kritik, at den er en Retorsion i Anledning af en af R. tidligere publiceret Anmeldelse af et floristisk Arbejde (af Christopher Hammer). — At R.s botaniske Interesser særlig gik i plantefysiologisk Retning, viser sig i øvrigt i en lang Række mindre Arbejder, som til Dels vare Resultater af egne fleraarige Forsøg, og som han vedblev at yde indtil 1804; dels forelagde han dem i Videnskabernes Selskab, dels publiceredes de i forskjellige, til Dels af ham selv redigerede Tidsskrifter.

Lærde Efterretninger 1798, S. 177 ff. Ekkard, Kritisk og antikritisk Journal I, 407 ff.

E. Rostrup.

— Ogsaa som *landøkonomisk Forfatter* udfoldede C. G. Rafn en betydelig Virksomhed. Han studerede som ung Dyr lægevidenskaben under Viborg og Abildgaard og havde som Assessor i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet med Landbrugssager at gjøre. 1794 udgav han en Besvarelse af en af Videnskabernes Selskab udsat Prisopgave vedrørende den bedste Plan til en praktisk Agerdyrknings-skole, og 2 Gange modtog han Landhusholdnings-selskabets Præmie, 1805 sammen med Viborg for en Besvarelse af Spørgsmaalet: «Hvorledes man bedst forvandler Ben til nærende Føde», og tidligere (1800) for et Skrift «Om Høravlens Vigtighed for Danmark» (udg. 1803). Hans «Vejledning for Bonden til at dyrke Hør» udkom 1806 og udgaves paa Landhusholdnings-selskabets

Foranstaltning i en omarbejdet Udgave (ved H. A. Wulff) paa ny 1830. Efter Anmodning af en Kommission for Almueskolerne paa Landet omarbejdede han Provst L. Hasses Oversættelse af Beckers «Nød- og Hjælpebog for Bondestanden», som han udgav 1800. En 2. Del laa ved hans Død omtrent færdig til Udgivelse. 1807 udgav han «Steder, hvor Landmanden kan afsætte sin Uld af forbedret Race, og Maaden, hvorpaa han kan sortere og vaske den», og i Landhusholdningsselskabets og Skandinavisk Selskabs Skrifter skrev han bl. a. om Høravlens Betydning. Han skrev klart og populært, og hans landøkonomiske Forfattervirksomhed vandt megen Paaskjønnelse.

H. Hertel.

Ragnarsen, Egil (Blod-Egil), —o. 1080—, Høvding paa Bornholm. E. var Søn af Ragnar (Regner), en af Svend Estridsens trofaste Mænd; han var en stor og stærk Krieger, øvet i alle Haande Vaabenfærd, da han af Kong Knud den hellige fik overdraget 9 Kongsgaarde paa Bornholm at styre. E. krigede løs paa Vender og Sørøvere og vandt megen Berømmelse; da han en Gang, udmattet efter en Strid, havde drukket Vand, som var stærkt blandet med de faldnes Blod, fik han Navnet Blod-Egil. Imidlertid var dette Vikingeliv Kong Knud imod, han anede, at det mangen Gang ogsaa gik ud over danske, og fratog omsider E. hans Embede. Men E. indskrænkede ikke derfor sit Folkehold og levede paa hel kongelig Fod. Paa den Tid forsvandt et rigt ladet norsk Handelsfartøj, og det opdagedes, at E. havde dræbt Mandskabet, bemægtiget sig Ladningen og opbrændt Skibet. Da lod Knud E. hænge; hans Folk dræbtes eller straffedes paa anden Maade. E.s Slægtninge havde forgjæves tilbudt Kongen at betale Bøder for ham; Knud vilde ikke «gjøre Niddingsværk mod Gud» ved at tage Gave for en saadan Udaad, men Kongens Handlemaade vakte ham Uvenner.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Rahbek, Karen Margrethe, 1775—1829, er Søster til Skuespilleren Jens Stephan Heger (VII, 214). Hun blev født i Kjøbenhavn 19. Okt. 1775. Navnet Kamma fik hun af sin lille Søster, da denne ikke kunde tale rent. Fra sin hjærtelige, aandfulde Moder havde hun arvet en fyrig Livlighed, fra sin Fader en talentfuld Natur med dennes Tilbøjeligheder. Forældrene levede ikke lykkelig sammen, og Kamma synes at have sluttet sig mest til Faderen, hvis Yndlingsbarn hun var. De studerede i Fællesskab Astronomi,

Sprog, Musik og Tegning, de dyrkede Havevæsen og lavede Paparbejder. I Hjemmet kom der en Mængde betydelige og begavede Mennesker, bl. a. Thorvaldsen, der var Kammas Lærer i Tegning. Blandt sine 3 Brødre og sin Søster sluttede hun sig mest til den beskedne, kontemplative, litterært anlagte Carl, der tidlig havde sluttet Venskab med K. L. Rahbek (s. ndfr.), som saa gennem ham gjorde Kammas Bekjendtskab, hvilket førte til, at hun i sit 23. Aar ægtede ham, 31. Avg. 1798. Hun blev nu Centrum for Livet paa det berømte Bakkehus, det mest aandig bekjendte Hjem, Danmark har ejet. Hendes Ægteskab var barnløst og tilfredsstillende hende vel i andre Henseender heller ikke ganske; al sit rige Hjertes Kjærlighed gav hun da foruden til sin Mand til sine talrige Venner; «Veninde kunde hun være med al sin fyrige Sjæls Kræfter, og hvad hun følte, kunde hun sige i de mest smigrende Ord». Vort Folks mest begavede og bedste Mennesker hørte til hendes nærmeste Kreds, og alle vare de enige om at beundre og elske hende. Hun førte en udstrakt Korrespondance, havde stor Fremstillings-evne og skrev levende og let, saa hendes Personlighed lyste ud at hver Sætning; Heiberg siger etsteds, at han i et af hendes elskværdige Breve finder mere Poesi end i alt, hvad han har læst i de sidste 10 Aar. En stor Del af disse Breve er senere trykt, skjønt hun selv rødmede ved Tanken om, at den mindste Billet fra hendes Haand skulde blive Almenejendom. Det bedste ved hende eje vi dog ikke umiddelbart; det var nemlig hendes personlige Omgang og hendes Samtale; Mynster siger, at «han regner Konversation med mange og mange Slags Mennesker til hendes Embedspligter; en af hendes Bestemmelser i Verden er just at tale med Folk, hvorved hun gjorde dem ikke blot Glæde, men Gavn». Hvor interessant og indtagende var hun ikke, fuld af Barnlighed og Uskyld, Hjærlighed og Skjælmeri, Humanitet og Intelligens, Originalitet og Karakter! Der var en stærk Sjæl i hendes fine, sarte Legeme. Hendes Skikkelse var mager, hun havde et aandfuldt, aabent og klart Fysiognomi; hendes Øjne saa, naar hun var alvorlig, lidt melankolske ud; men næppe fik hun et lystigt Indfald, saa funkede de med en sjælden Munterhed; thi hun ejede i Grunden et glad Hjærte, som snart overvandt alle Forstemtheder. En Masse Kundskaber havde hun, men var paa ingen Maade nogen Blaastrømpe; hun yndede endogsaa ikke at gjøre sin Lærdom gjældende og trak sig tilbage fra videnskabelig Diskussion. Hun hadede al Affektation og var meget uforbeholden i sine

Ytringer. Skarpt iagttag og opfattede hun, havde levende Sans for det pudsige, kunde med Hegersk Talent meget vittig efterligne alle, gav dem Øgenavne og ramte enhver paa hans svage Punkt, men altid godmodig og yndefuldt, saa hun kun vandt sig Venner derved; af hendes Omgangskreds maatte det dog forlanges, at den var smidig og forstod sig paa Spøg. Hendes Lader, Latter og hele Færd overskrede imidlertid aldrig det graciøses Grænser, og hun kom aldrig ind paa det trivielles Omraade.

Det lystige i hendes Natur havde en Baggrund af dyb Alvor; hun var stærk i Selvprøvelse og Selvopdragelse, og derfor var Ensomhed hende kjær; skjønt hun gjæstedes af mange, tilbragte hun dog lange Tider i stor Stilhed; meget sjælden gik hun uden for Hjemmets Enemærker, men havde der nok at beskæftige sig med: sin Have, sine Blomster, sine Paparbejder, sine Tegninger og sin vidtstrakte Læsning paa de forskjelligste Sprog. Hun var stærkt religiøs paa kristelig Grund. Der kunde tit være Vemod over hende, og hun kjendte godt til Resignation. Større Kontraster end hun og hendes Mand skal man vanskelig kunne opstille; disse Modsætninger fødte snart Spøg, snart alvorlig Modsigelse, men forhindrede aldrig, at de to levede meget lykkelig sammen. Næsten altid havde hun sin Broder Carl hos sig, J. L. Heiberg var fra sit 9.—11. Aar hendes Plejesøn, Poul Møller og J. M. Thiele boede i længere Tid paa Bakkehuset, og alle priste de hendes Elskværdighed; Poul Møller — «den kjæreste og fortræffeligste af hendes Sønner» — mente, at hendes Omgang foruden at skjænke den fineste Fornøjelse tillige var en sand Opdragelse i moralsk og intellektuel Henseende. De unge forstod hun godt, og næsten mere, jo ældre hun blev; hun tilhørte det 19. Aarhundrede, hendes Mand det foregaaende. — Aldrig havde hun haft stor fysisk Kraft, og mere og mere skrantede hun; men hendes livlige Aand og kraftige Vilje holdt hende oppe, selv i hendes sidste, langvarige, lidelsesfulde Brystsyege, der næsten umærkelig 21. Jan. 1829 udslykkede hendes for mange saa dyrebare Liv. Ingen dansk Kvinde er bleven saaledes besunget som hun — «Digternes Moder» —, og hendes Eftermæle har lige ind i vore Dage vist sig kraftigt og kjærlighedsomfattet.

Chr. K. F. Molbech, Chr. Molbech og K. M. R. (1883). (P. H. Boye), Om K. M. R.s Brevvexling og hendes Correspondenter (1881). (A. E. Boye), Samling af Skrifter til Erindring om Knud Lyne Rahbek og Karen Marg. Rahbek (1831). J. L. Beeken, Knud Lyne Rahbeks og Fru Karen Marg. Rahbeks Mindekrands (1830). Thiele, Erindringer fra Bakkehuset. Oehlschlägers Erindringer. J. P. Mynster,

Meddelelser om mit Levnet. C. L. N. Mynster, Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid. Breve fra J. P. Mynster. Af efterladte Breve til J. P. Mynster. H. Steffens, Was ich erlebte. F. C. Olsen, P. M. Møllers Levnet (i P. M. M.s Efterl. Skrifter). G. Brandes, Kritiker og Portraiter. K. L. Rahbek, Erindringer af mit Liv. Personahist. Tidsskr. II. Kamma R. og hendes nærmeste Omgivelser (1868). *Nic. Bøgh.*

Rahbek, Knud Lyne, 1760—1830, Forfatter. R.s Fader, Bondesønnen Jacob R. (f. 17. Sept. 1728 † 19. Nov. 1795), havde taget Navn efter sin Fødeby Rabæk i Kingkjøbing Amt og arbejdet sig op til at blive Toldinspektør i Kjøbenhavn; han var gift med Johanne f. Riis (f. 2. Dec. 1731 † 12. Nov. 1761). 18. Dec. 1760 fødtes Sønnen Knud i Kjøbenhavn. Inden han havde fyldt 1 Aar, var han moderløs; først tog hans trofaste og hyggelige Farmoder sig af ham, senere hans 2 kjærlige og gode Stifmødre. Hans ædle, dygtige Fader opdrog ham strængt og lod ham tidlig undervises; han vilde aabenbart drive Slægten opad. I det for en Dreng noget kjedelige Hjem kom der betydeligere Personer, som virkede dannende og udviklende paa R. I sit 12. Aar (1772) kom han til Herlufsholm, hvor den kundskabsrige og uegennyttige Rektor Bernth fik en heldig Indflydelse paa ham, ligesom Sønderjyden Adzer tidligere havde haft. Under sit 3aarige Ophold her følte han sig lykkelig ved Naturen, Komediespil og godt Kammeratskab; thi alt, da han var Dreng, faldt intet Offer ham for stort, naar Venskab fordrede det. Samsøe hørte til de jævnealdrende, han her lærte at kjende. I sin Fortælling «Melneks Barndom og Ungdom» har han skildret sin Ungdomstid, bl. a. Skolelivet paa Herlufsholm. — Ikke 15 Aar gammel blev han Student med Udmærkelse (1775), og, vejledet af Abr. Kall, tog han sammen med P. A. Heiberg den da lige oprettede Storphilologicum (Febr. 1777). Nu var Skoleembedsvejen ham aaben; men han ønskede ikke at gaa ad den. Først hed det sig, han studerede Theologi, saa Jura, men i Virkeligheden ingen af Delene. I sit Rusaar havde han gjort Bekjendtskab med Michael Rosing, der var gaaet til Theatret, hvilket da ogsaa blev R.s Maal, skjønt hans Skikkelse og pibende Fistelstemme saa godt som umuliggjorde denne Plan. Foreløbig skaffede han sig Adgang til det 1774 stiftede dramatiske Selskab, hvor han viste sig selvraadig og oppositionel mod selve Theatret, hvis Direktion indgav Ansøgning om, at Selskabet maatte blive opløst, hvilket Andragende Kongen approberede, og R. havde saaledes væsentlig Skyld i, at en for Skuespillerstanden nyttig Institution gik til Grunde. Andre Steder

maatte han nu øve og udvikle sig, saaledes i «den filologiske Forening», hvis Øjemed var Øvelser i latinske Disputatser, og i «Skindergadens Selskab», hvortil han skrev flere uheldige Komedier. I 1780 stiftede han sammen med Th. Thaarup o. fl. «Borups Selskab», hvor han med Lidenskab deltog i Komadiespil, men ofte mere til Latter end Beundring; hans Vilje var her omtrent eneraadende, og han sværmede for Tidens borgerlige Skuespil, der viste Dydens Kamp og Sejer gennem Livets daglige Konflikter. Et Arbejde som Ifflands «Jægere» var hans Ideal. Sit Studium af Klassikerne lagde han til Side og kastede sig over tyske, engelske og svenske Romaner, næsten alle af den følsomme Art. Rousseaus «Heloise» var han meget indtagen i, Boileau og Racine efterlignede og oversatte han, Goethes «Werther» elskede han og gik altid med den i Lommen; den havde «en ubeskrivelig Indflydelse» paa ham.

Theatret var ham det bedste af alt; men Billetterne dertil kostede Penge, og disse skaffede han sig ved Kortspil hele Dagen igjennem i et Kaffehus. Han kunde nemt være bleven en Spiller og være kommen ind i anden Daarskab, hvis ikke Rosings Hus havde reddet ham. 1778 havde Rosing ægtet den udmærkede Skuespillerinde Jfr. Olsen, og i dette unge Ægtepars Hjem kom nu R. hver Aften, naar de ikke spillede Komædie, og forelæste her tyske og franske Dramer. Han var Werthersk forelsket i den unge Frue, og den i «Musæum» 1805 offentliggjorte Brevvevling imellem dem — den strækker sig fra 1778—85 — giver et klart Indblik i dette Forhold, men maa synes en Læser i vor Tid opstiltet og afskrækkende. Denne R.s Kjærlighed var saa «platonisk og super-petrarkisk», at den ikke kunde forurolige nogen, mindst Rosing, der var inderlig elsket af sin Hustru.

1778 begyndte R. paa en Tragedie, «Axel og Valborg», som han efter 3 Aars Arbejde lagde hen i Følelsen af, at det pathetiske ikke laa for ham. Et af hans ældste udgivne Arbejder er «Portræt af de danske Skuespillere» («Alm. dansk Bibliothek» 1778); men dette Forsøg faldt ikke heldig ud, hvilket saa drev ham til at ville skrive noget bedre, og hans Aaret efter med stræng Anonymitet sammesteds offentliggjorte «Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn» (udg. særskilt 1782) vakte stort Bifald, men ogsaa ivrig Modstand, navnlig hos Datidens dygtigste Dramaturg hos os, Rosenstand-Goiske. I denne Bog forfægtede R., at Dyd bør være Skuespillerens første Betingelse og Theatret en Institution til Forkyndelse af Moral. I hans Øjne vare Kunstneren og Mennesket

uadskillelige. Han kæmpede for fuld Sandhed paa Scenen og fordrede, at Skuespilkunst skal være en naturlig Gjengivelse af Livet. Liden Pris satte han paa Dekorationer og Dragter, der droge Opmærksomheden bort fra det væsentlige. Bogen var sindig skreven og røbede større Modenhed, Erfaring og Belæsthed, end man efter hans Alder skulde have ventet; men uheldigt var det, at han — for at synes uhildet — fingerede, at det var tyske Theatertilstande, han skildrede, saa at det blev vanskeligt med Sikkerhed at overføre alt paa de danske Forhold, han i Virkeligheden sigtede til. I sin senere Forfattervirksomhed hævdede han gjentagne Gange, at Regeringen ikke bør støtte den danske Skueplads, hvis denne ikke gjør moralsk Nytte.

Omtrent samtidig hermed skrev R. «Den unge Darby, et alvorligt Skuespil i 5 Akter», der i April 1780, da han var o. 19 Aar gammel, blev opført paa det kongl. Theater, men paa Grund af sin Kjedsomhed kun opnaaede 4 Forestillinger. Kort efter forfattede han «Sophie Braunek, et Skuespil i 3 Akter» og forskellige Romaner og Digte.

Paa mange Maader og særlig gennem de «Iversenske Nytaars-gaver», som han i 1782 i Forening med Pram begyndte at udgive, var R. traadt i Forhold til omtrent alle danske og norske Forfattere, og dette forøgede hans i Forvejen store selskabelige Omgang i høj Grad. Selv havde han Lyst til at løsrive sig fra hele sin Kreds og tænkte endog paa at blive militær i Amerika. For at bringe en Vending i Sagerne paatvang Faderen ham en Rejse syd paa, hvortil O. Høegh-Guldberg lovede ham offentligt Stipendium. I Juli 1782 rejste han til Kiel, hvor han levede med sin Ven Samsøe, der — paa nogle Afbrydelser nær — fulgte ham paa hele Turen. Et Aars Tid studerede han her Filosofi under J. N. Tetens og drog saa til Leipzig. I denne By studerede den Gang Frederik Christian af Augustenborg, og R.s Bekjendtskab med denne Mand fik en ikke ringe Betydning for hans Fremtid. Ogsaa her nede var Theatret ham det vigtigste af alt, og hans Venskab med forskellige tyske Skuespildigtere og Skuespillere var ham til stor Glæde. Efter en lille Afstikker til Berlin tog han til Prag og begyndte her Enakts-skuespillet «Den fortrolige», der fra til Mannheim, hvor han fik dette Arbejde opført. Hans Rejse fortsattes til Paris, som aldeles ikke tiltalte ham uden ved sine Theaterforestillinger; ingen anden Art Kunst havde han paa hele sin Rejse Sans for, og han gjorde alt, for at intet skulde fortrænge hans Indtryk fra Scenen. I

Okt. 1784 vendte han tilbage til Kjøbenhavn. Guldberg var nu fjærnet fra Regeringen, og den Støtte, R. havde ventet sig i ham, maatte opgives; han fik heller aldrig udbetalt det ham lovede Rejestipendium, og den Gjæld, han havde gjort paa denne Konto, tyngede ham. Hans Fader vilde have ham anbragt ved Toldfaget; men det vilde Sønnen aldeles ikke indlade sig paa. Han vedblev med at digte og spille Komædie i alle mulige Selskaber. «Den fortrolige» blev opført paa det kongl. Theater, men opnaaede kun 2 Forestillinger.

Paa denne Tid blev R. optagen i «Dreiers Klub», et Samlingssted for gode Hoveder og frisindede Mænd, og efter R.s egne Ord havde Livet her en uberegnelig Indflydelse paa ham: Tidens Sans for «Almenvellet» og «Borgerdyden» betog ham her og gjorde ham til populær Folkeskribent. — 1785 udgav han 1. Bind af sine «Prosaiske Forsøg» (1.—8. Saml., 1785—1806), hvis smukke nye Sprogform og gode Menneskeskildring skaffede ham mange Venner, medens de ogsaa bidroge til at nære den Sentimentalitet, som stammede fra Iffland, Kotzebue og Lafontaine. Sammen med Pram grundlagde han Maanedsskriftet «Minerva» 1785 (s. ovfr. S. 267 f.). Redaktionen søgte «at holde det fri for alt, der kunde gjøre det uværdigt til alle Hædersmænds Understøttelse, men vilde paa den anden Side undgaa Menneskefrygt og fej Personsanseelse». Alle de bedste Forfattere skreve deri, og man optog gjerne Artikler af saadanne unge, som vakte Forhaabninger. Pram gjorde det største Arbejde, men R.s Stil var mere flydende, veltalende og almeninteressant end Prams. Publikum sluttede sig varmt til dette Foretagende og slugte hvert Ord i Tidsskriftet, som saaledes fik stor Indflydelse paa Samtiden. Med Udgangen af 1789 fratraadte R. Redaktionen, men overtog den atter ved Nytaar 1794, og da paa egen Haand; med Undtagelse af 1798—99, da Peter Collett var hans Medredaktør, vedblev han med dette Arbejde til Slutningen af 1808; under Titelen «Dansk Minerva» fortsatte han det derpaa fra 1815—19 og gav det fra 1819—23 Navnet «Hesperus»; i 1828 optog han samme Idé i «Tritogenia», som han fortsatte til sin Død; men i alle de senere Aar røgtede han denne Redaktionsvirksomhed mindre og mindre kraftig og karakterfuldt. Fra 1811—14 redigerede han det politiske Blad «Dagen».

Hans Sans for «Borgervellet» bragte ham 1786 til at være meget virksom ved Stiftelsen af «Selskabet til Efterslægtens Fremme». Allerede fra 1780 havde han i enkelte Sommermaaneder boet paa

Bakkehuset ved Søndermarken; i 1787 tog han fast Ophold der, men var forresten mere i Klubber og paa «Skydebanen» end i sit Hjem. Det litterære Hovedværk, han paa denne Tid gav sig af med, var «Dramaturgiske Samlinger» I—III (1788—91); Fortsættelsen deraf, «Dramatisk og litterarisk Tillæg» I—II, udkom 1792—93. Da Prinsen af Augustenborg i 1788 blev Universitetets Patron, gav han R. Tilladelse til der at holde æsthetiske Forelæsninger, de første af den Art i Danmark. Skjønt hans Udtalelser fra Kathedret til Dels kun vare en Gjenklang af det, der lød fra tyske Lærestole, og vare uden synderlig videnskabelig Stringens og System, gjorde disse stærkt besøgte Forelæsninger stor Lykke.

Paa denne Tid var han indviklet i litterære Fejder med P. A. Heiberg, Tode, Riegels, Baggesen o. fl., og han forsømte mere og mere «Minerva». Hans Formuesomstændigheder vare ynkelige, og skjønt han havde skrevet en Afhandling for Magistergraden og gjort sig bemærket paa Universitetet, lykkedes det ham ikke at blive fast ansat der. Han var misfornøjet med alt her hjemme, han tænkte paa at blive Præst og under Striden med Sverige paa at blive Krieger. Imidlertid døde hans moderlige Veninde, Tante Lyne, efter hvis Mand han var opkaldt, og han arvede nu 12000 Rdl.; han kunde betale sin Gjæld og gjøre en Rejse til Tyskland (1789), hvor han — trods det «Danersind», han førte i Munden — havde Lyst til at nedsætte sig. Han paabegyndte et originalt Sørgeespil i 5 Akter, «Forførelsen»; først 25 Aar efter (1814) blev det opført paa det kongl. Theater, men gjorde, trods flere rosværdige Egen-skaber, ringe Lykke. Sammen med Iffland og Schröder vilde han ofre sig for den tyske Scene, hvorfor han fratraadte Redaktionen af «Minerva»; men da det upatriotiske i hans Planer bebrejdedes ham stærkt, opgav han dem, saa meget mere som Hertugen af Augustenborg tilbød ham Pladsen som extraordinær Professor i Æsthetik ved vort Universitet, hvortil han udnævntes 14. Maj 1790, rigtignok kun med 200 Rdl. i aarlig Gage, hvilken dog 3 Aar efter fordobledes. Som Universitetslærer hørte han ikke til de særlig kaldede; men Steffens siger dog, at der gennem R. dannede sig et virksomt og oplivende Princip ved Siden af det forstenede Universitet og de gamle, mest jammerlige Professorer. Hans Foredrag vare behagelige; men i en meget højere Grad var hans Omgang oplivende for Studenterne; han var altid deres fortrolige Ven, hvem de med Resultat kunde betro alt, hvad der laa dem paa Hjærtet. Han var aldrig doktrinær, aldrig stiv og abstrakt i sin

Form. I sin æsthetiske Theori blev han omtrent staaende ved Lessing, Eberhard, Engel og Eschenburg, i sin Filosofi ved Mendelssohn. Med Kant, som lidt efter lidt kom paa Mode her hjemme, var han kun lidet kjendt, som han overhovedet kun lidet var anlagt for filosofisk Granskning.

I den Periode, R. kalder «sit Livs Krisis» (1790—97), traadte han i Forbindelse med «det norske Selskab». Her fandt han Ungdommelighed og Ligegladhed i Modsætning til «Dreiers Klubs» «Mandsinteresse for Borgeranliggender». Her fremmedes meget hans Lyst til Visedigtning, som egentlig var hans Hovedbegavelse. Hans alle Vegne anvendte Drikkesange gjorde ham meget populær; der var Godmodighed, Friskhed og Munterhed i dem, og i sjælden Grad forstod han at variere sine Themaer, at anvende Billeder og med versifikatorisk Lethed forme det altsammen. I sine Viser priste han Nydelsen af Øjeblikket og Til sidesættelsen af unyttige Bekymringer.

At R.s Formuesforhold stadig vare uheldige — hvilket han for Resten selv ikke tog sig videre nær —, laa til en vis Grad i hans Godgjørenhed over for Venner og saa i hans for en Skribent ikke praktiske Princip, at man egentlig ingen anden Belønning end den moralske skulde søge ved litterære Arbejder. Han følte paa dette Tidspunkt, at der maatte raades Bod paa hans Fattigdom, og besluttede sig til at udgive «Den danske Tilskuer», efter engelsk Forbillede. Dette Tidsskrift udkom uafbrudt fra 1791—1808 med et halvt Oktavark hver Mandag og Torsdag. Som dets Fortsættelse udgav han «Sandsigeren» (1811), «Tilskueren» (1815—22) og «Tilskuerne» (1823). De 10—12 første Aargange heraf have — ligesom «Minerva» — gjort Epoke i vor Litteratur. Det havde en æsthetisk-moralsk Tendens. Alle mulige Æmner bleve deri behandlede livlig og interessant; uden at nævne Personer revsede det godmodig og vittig, baade med Satire og Hjærtelighed, men uden det egentlig dybt aandige i sit Præg. R. viste sig her som en kyndig Folkeleder og Opdrager og udøvede noget af Lystspil digterens Indflydelse, dog altid under en fredsommelig Form; thi nødig vilde han lægge sig ud med nogen, fast eller konsekvent i sine Anskuelser var han ikke, og han manglede Dristighed. Hans Venner gavede ham gode Ideer, selv opsøgte han saadanne i udenlandske Tidsskrifter, han vidste, hvad der faldt i Publikums Smag, og han lokaliserede med Lethed. Hans sjældne Hukommelse gav nede ham meget, og naar han ikke selv skrev, hjalp hans talrige:

dygtige Medarbejdere ham. Næsten altid var han dog selv oplagt til at skrive, og hans Stil prægedes i hans gode Tid af noget epigrammatisk, der mindede om Lessing; men den Fabrikproduktion, han drev, skæmmede lidt efter lidt hans Sprog, der blev snakkesaligt, knudret og svulstigt. Hans mange litterære Venskabsforbindelser gjorde ham ufri som Kritiker, hans Domme bleve mere og mere ensidige, han var udtømmelig i Lovtaler over sine Venner og i at anbefale daarlige Arbejder, han spurgte ikke om *hvad*, men om *hvem*, derved fordærvede han Tidens Smag og skadede saa vel Litteraturen som sit eget Tidsskrift.

Ligesom R. var en stor Børneven, saaledes havde han den største Ærbødighed og Begejstring for ædle Kvinder. Endelig faldt han til Ro i det erotiske, i det han 31. Avg. 1798 ægtede sin Kamma (s. ovfr. S. 358), med hvem han havde været forlovet fra Jan. 1796. Deres Hjem var til det sidste Bakkehuset, som de købte 1802. Omtrent et halvt Aar efter sit Bryllup tog R. uventet Afsked som Universitetsprofessor. I sin historiske Oversigt i «Minerva» havde han i April 1798 klaget over nogle «Uborgere», 3: nogle Skibskapitajner, der brugte engelske Navne og indrettede deres Skibsdokumenter saaledes, at Skib og Ladning kunde gaa for neutrale. I den Anledning blev han i en Kancelliskrivelse haardelig irettesat og benyttede saa dette som et Paaskud; selv følte han aabenbart, at han ikke ret kunde fyldestgjøre de Fordringer, Videnskaben stillede til ham. Sin Afsked fik han 12. April 1799, men vedblev dog til 1805 med at være Sekretær i Universitetskommissionen, hvilken Stilling han havde beklædt fra 1794, ligesom han fra 1793 havde været Privatsekretær hos Hertugen af Augustenborg. Han tænkte nu paa at oprette et Institut i Smag med det, Hofpræst Christiani i 1795 havde grundlagt (III, 558); der skulde lægges særlig Vægt paa de naturvidenskabelige Fag og de levende Sprog. Da Christiani erfarede R.s Plan, foreslog han ham, at de skulde forene sig. Fra 1799—1805 var R. Historielærer hos Christiani og tillige Bestyrer af den lærde Undervisning der; hans historiske Kundskaber vare gode, han forstod at knytte Eleverne til sig, og han regnede disse Aar for nogle af de lykkeligste i sit Liv.

Den nationale Begejstring, som Englændernes Overfald 1801 fremkaldte, greb ogsaa R., der blev ansat som Lieutenant à la suite i Studenterkorpset, hvor han lige meget udmærkede sig ved Iver og Kejtethed. Under Bombardementet 1807 blev han Kapitajn og holdt i denne Egenskab Vagt paa Universitetsbibliotheket, hvor

han bidrog til at redde litterære Skatte fra Undergang. Længe efter at andre havde aflagt Uniformen, gik han stadig i sin. Til sin store Sorg afskedigedes han i 1828, men optoges 3 Maaneder senere atter i Korpset; da han snart efter blev Etatsraad, vilde han meget hellere have været Major.

Fra 1805—16 var han Lærer i den efter hans ihærdige Opfordring oprettede dramatiske Skole, som Rosing bestyrede; her havde han en gavnlig Indflydelse paa Elevernes Recitation af Vers og naturlige Behandling af Prosareplikken, men gjorde i det hele ikke Fyldest som Instruktør. De Forelæsninger, han her holdt, udgav han 1809 under Titelen «Om Skuespilkunsten», ligesom han til Brug for Eleverne ved deres Forestillinger paa Hoftheatret skrev «Samlede Skuespil» (1809—13), der først vare særskilt udgivne; de udmærke sig ved rent Sprog, god Karaktertegnning og velordnet, fængslende Stof. 1807 blev han Inspektør i «det pædagogiske Seminariums» danske Klasse og fra 1809 til sin Død Medlem af den kongl. Theatredirektion. Hans personlige Venskab med næsten alle de spillende gjorde ham med hans bløde Sind umulig som overordnet. Han manglede ganske Sans for Opera og Ballet, han var i det hele ensidig, hans særlige Smag for det borgerlig rørende og hans Mangel paa god Kritik bevirkede, at denne hans Virksomhed blev til liden Glæde for ham selv og til ringe Gavn for Theatret. Ved dettes Hundreedaarsjubilæum udgav han «Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens første Aarhundrede» (1822).

1811 udnævntes han til Æresdoktor i Filosofi ved Kiels Universitet, og 21. Dec. 1816 indtraadte han med sin forrige Anciennitet i sin gamle Plads som Universitetsprofessor, især i dansk Sprog og Litteratur; 1817 blev han ordentlig Professor og 1820 Assessor (og Sekretær til 1822) i Konsistoriet. S. A. optoges han som Medlem af det kongl. danske Videnskabernes Selskab, blev 1821 Medlem af dette Selskabs Ordbogskommission og deltog i Udgivelsen af Bogstaverne M til R. 1826—27 var han Universitetets Rektor. Desuden var han Medlem af forskjellige litterære Selskaber. Da Studenterforeningen blev dannet i 1820, og Matadorerne ved Universitetet saa meget skjævt til den, var R. den første af dets Professorer, der meldte sig ind i den, og den første, der blev dens Æresmedlem. Han deltog virksomt i dens Liv.

Foruden de alt nævnte Arbejder af R. skulle endnu fremhæves «Poetiske Forsøg» I—II (1794—1802); et Udvalg af den danske Litteratur: «Dansk Læsebog og Exempelsamling til de forandrede

lærde Skolers Brug» I—II (1799—1804); «Om den danske Stil» (1802; 4. Opl. 1833); «Haandbog i den evropæiske Statshistorie» (1803; 2. forbedr. Opl. 1805); «Saml. Fortællinger» I—IV (1804—14) og «Om Ludvig Holberg som Lystspildigter og om hans Lystspil» I—III (1815—17). Til dette sidste Arbejde havde han faaet mundtlige Efterretninger fra Mennesker, som havde kjendt Holberg personlig, og fra den Skuespillerskole, han havde efterladt sig; det er et Hovedværk i Litteraturen om Holberg. Længe havde han syslet med en Plan om en ny Udgave af Holbergs Skrifter og for længe siden faaet forskjellig Understøttelse dertil; først da andre vilde udføre dette Arbejde, tog han fat og fik disses Subskribenter; men hans «Holbergs udvalgte Skrifter» I—XXI (1804—14) er et ukritisk Arbejde, som ikke gjør ham Ære. Senere udgav han fra 1824—27 en rettet Text af Komedierne, hvortil hans Ven A. E. Boye var ham behjælpelig. Sammen med R. Nyerup udgav han «Bidrag til den danske Digttekunsts Historie» I—IV (1800—8), «Udsigt over den danske Digttekunst under Frederik V» (1819) og «Bidrag til en Udsigt over dansk Digttekunst under Christian VII» I (1828). Her have vi det første Forsøg paa en samlet Fremstilling af den danske Poesis Historie; Nyerup forfattede den mere litterærhistoriske Side af den, R. den æsthetiske Undersøgelse af Digtværkerne. Trods sine betydelige Mangler er det et for sin Tid meget fortjenstfuldt Værk, i det væsentlige et Uddrag af hans Forelæsninger paa Universitetet. I Forening med Abrahamson og Nyerup udgav R. «Udvalgte danske Viser fra Middelalderen» I—V (1811—14), nærmest grundlagt paa Vedels og Syvs trykte Udgaver og enkelte haandskrevne Samlinger, dog med en Mængde ikke heldige Omskrivninger. Paa sine ældre Dage gav han sig til at lære Islandsk, og i sine «Nordiske Fortællinger» I—II (1819—21) har han meddelt fortjenstfulde Oversættelser af islandske Sagaer i Brudstykker. Fra 1824—29 udgav han «Erindringer af mit Liv», hvori Meddelelserne kun gaa til 1801, dog med Undtagelse af den Skildring, han i 5. Bind giver af Kammas Død. Dette Værk paa over 2000 Sider er meget bredt affattet, men tillige ærligt og frimodigt; det er Synd at sige, han deri smigrer sig selv. Hans Frygt for at drage private Personer frem bevirker, at man undertiden ikke véd, hvem det er, han taler om, hvilket er lidet heldigt i et biografisk Arbejde; men man har alligevel her et Øjevidnes værdifulde Optegnelser om mærkelige Perioder i vor Historie. R. har end videre leveret en ubeskrivelig Masse Theateranmeldelser, Biografier, Nyt-

aarsgaver, Taler og Oversættelser fra de mange Sprog, i hvilke han var saa vel bevandret; dog maa det bemærkes, at ikke faa af de Oversættelser, som bære hans Navn, har han aldrig haft noget at gjøre med. Man har beregnet, at hans samlede Værker vilde udgjøre henved 60 Bind. Desuden har han udgivet talrige af de med ham samtidige Digteres Værker, saaledes Samsøes, Tullins, Wessels, Brødrene Trojels, Ribers, P. A. Heibergs (samlede Skuespil), Th. Thaarups, Prams, H. C. Sneedorffs og fleres; men disse Udgaver ere skjødesløse og ukritiske.

Tiden voxede lidt efter lidt fra den saa stærkt konservative R.; han følte, at man undertiden overlever sine Fortjenester. En besynderlig mørk Stemning bemægtigede sig ham mere og mere, og da han havde mistet sin Kamma, forsvandt hans Haab og Livslyst; nu levede han — som han selv sagde — kun for at afbetale sin Gjæld. 5 Fjerdingaar efter hendes Død dræbte en heftig Forkølelse ham 22. April 1830. Et Mindesmærke for ham og hans Hustru rejstes ved Indgangen til Bakkehusets gamle Have. — R.s Bo var fallit, og hans litterære Efterladenskaber tog den frederiksborgske Skifteret i Besiddelse; nu ere de dog komne til det store kongl. Bibliothek, hvor de imidlertid foreløbig henstaa forseglede.

R.s Tidsalder var gunstig for hans Evner; Danmark trængte den Gang til en Skribent som ham. Han var en Frihedsven og fuldblods Demokrat. Der var en vis Inderlighed i hans Person, han var god, blød, hurtig forsonlig og bar aldrig Nag; han havde et let fængende Hjærte, en uskyldig, barnlig Glæde tindrede ofte ud af hans blaa Øjne, og denne hans Glæde var smitsom. Han yndede den fortrolige Tone og var ikke Ven af mange Komplimenter. Intolerance skyede han, men var saa tillige karakterløs; han forandrede let sine Meninger og viste ikke stor logisk Styrke i at forsvare dem; mundtlig Disput og Debat yndede han ikke, men trak sig tilbage med et vittigt Indfald. Hans Evne til at fortælle med Lune og Liv var betydelig. Store Modsætninger kunde han slutte sig til; han kunde saaledes være Ven baade med Wessel og Ewald, men havde jo ogsaa noget af begge Natur i sig. I Striden mellem Baggesen og Oehenschläger sluttede han sig ikke til nogen af dem. Han forstod kun lidet det nye i Oehenschlägers og J. L. Heibergs Produktioner og var paa mange Maader til Hinder for dem. Mangesidigheden i hans Venskab forhindrede Dybden i det, ligesom i det hele den lidenskabelige, stærke Følelse ikke laa saa meget for ham som den eftergivende

og godmodige. De mange Jærn, han havde i Ilden, gjorde ham overfladisk og bevirkede, at han ikke naaede til en højere Anskuelse af Livet; men umaadelig arbejdsdygtig var han, meget kundskabsrig og begejstret for Litteratur, helst naar den behandlede et jævnt, muntret Stof med en kjærnefuld Moral eller malede det rørende Genrebillede. Ofte viste han psykologisk Sans og Iagttagelsesevne. Dyden var hans Ideal. Egentlig religiøs var han ikke; han blev staaende paa det Standpunkt, som Lessing havde betegnet i «Wolfenbüttler-Fragmente» og «Nathan der Weise». I sine Manerer var han en Diogenes, i sit Ydre en Cyniker. Han var af Middelhøjde og gik noget kroget; hans Haar var brændende rødt; hans brede Ansigt, der var meget fregnet og rødligt, udmærkede sig ikke ved paafaldende Træk. Meget nærsynet var han.

Ingen dansk Forfatter havde siden Holberg haft den Navnkundighed i Almenheden som R.; han var den første, der opdyrkede Æstetikken i nogen Fuldstændighed, og han var en udmærket Samler. Han satte frie Ideer i Omløb og var helt igjennem national. I væsentlig Grad har han bidraget til at vække aandelig Sans i sin Samtid.

K. L. Rahbek, Erindringer af mit Liv. Erslew, Forf. Lex. Oehlenschlägers Erindringer. Steffens, Was ich erlebte II. J. K. Høst, Erindringer om mig og mine Samtidige. J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet. P. C. Zahle, K. L. R. og hans Samtid (1860). F. Barfod, K. L. R. (1860). (A. E. Boye), Saml. af Skrifter til Erindring om K. L. R. og K. M. R. (1831). Molbech, Dansk poet. Anthologie II. N. M. Petersen, Den danske Lit. Hist. V. Overskou, Den danske Skueplads. P. Hansen, Den danske Skueplads. P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. II. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset. *Nic. Bøgh.*

Rahlf, Georg, 1765—1833, Læge, fødtes 7. Marts 1765 i Landsbyen Gammeldorf paa Femern. Hans Fader var Gaardejer og Medlem af Underretten, hans Moder hed Margaretha f. Mackeprang. Forældrene døde meget tidlig, og hans Farfader tog sig da foreløbig af ham. 1779 kom han i Johanneum i Hamborg, 1782 gik han her fra over til Lyceum, 1783 drog han til Berlin og studerede Lægevidenskab ved det derværende medico-kirurgiske Kollegium. 1785 kom han til Kjøbenhavn og indskreves her som Student s. A. 1787—91 fungerede han som medicinsk Kandidat paa Frederiks Hospital under F. L. Bang, 1789 absolverede han den medicinske Examen. 1790 blev han sendt til Samsø i Anledning af en udbrudt Tyfusepidemi. Efter denne Tid praktiserede han som Læge i Kjøbenhavn, blev 1801 Læge ved Kvæsthuset og

ved Kronprinsens Livkorps, i hvilken Egenskab han 1807 under Belejringen udmærkede sig ved sit Mod og sin Utrættelighed. 1806—7 var han Distriktslæge i Kjøbenhavn, 1807 fik han Doktorgraden ved en dygtig og grundig Afhandling om Elektricitetens Anvendelse i Medicinen. S. A. blev han Læge ved Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset, hvor han virkede ivrig til Forbedring af Fangeres Tilstand, 1809 Theaterlæge.

Baade i sin udstrakte praktiske Virksomhed og i sine fortsatte videnskabelige Bestræbelser nød R. bestandig det bedste Omdømme. I det kongl. medicinske Selskab, hvis Medlem han blev 1804, spillede han en ikke ringe Rolle ved at give hyppige, i Selskabets Acta trykte Meddelelser og særlig ved at forfatte Lovtaler over afdøde fremragende Medlemmer (F. L. Bang, H. Callisen, H. T. Gartner). Han hædredes ogsaa ved 1824 at udnævnes til Selskabets Æresmedlem og 1833 ved at erholde Professor titelen. 1826 blev han Medlem af Sundhedskollegiet. 7. Marts 1833 døde han ugift. Ved Testamente oprettede han et Legat for Universitetet paa 7500 Rdl., hvis Renter skulde tilfalde 2 Studenter.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 558 f. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslaw, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Øst, Materialier til et dansk biogr.-lit. Lex. S. 241 ff. Dagen 1833, Nr. 310 f. Kjøbenhavnsposten 1833, Nr. 230. *Julius Petersen.*

Rambach, Anders, 1767—1836, Sorenskriver, Politiker, var en Bondesøn fra Kvikne i Østerdalen, hvor Faderen var saakaldet Pligtsfoged ved det derværende, 1789 nedlagte Kobberværk. 1793 tog han dansk-juridisk Examen. Han var da ansat paa Kontoret hos Sorenskriver Krog i Orkedalen, hvor han arbejdede i 16 Aar og i de sidste 5 Aar, paa Grund af Sorenskriverens Svaghed, var Embedets virkelige Bestyrer. 1800 blev han udnævnt til Krogs Eftermand og fungerede senere som Sorenskriver i Orkedalen til sin Død, der indtraf paa hans Gaard Syrstad i Meldalen 14. Sept. 1836. I 1814 mødte han som 2. Repræsentant for Søndre Thronhjems Amt ved Rigsforsamlingen paa Ejds vold, hvor han af Henrik Wergeland er nævnt som «en sindig, men dog varmtfølende Patriot». I sit Distrikt nød han stor Anseelse, og han stod ogsaa efter sin Død længe som Mønsteret paa en pligtro, nidkjer Embedsmand af den gamle Skole. Han repræsenterede sit Amt ved Stortingene 1815—16, 1818, 1824, 1827 og 1828 og var de 4 sidste Gange Præsident i Odelstinget. I 1818 var han Medlem af Stortingets Depu-

tation til Carl Johans Kroning i Throndhjem. — R. var gift med Johanne Dreyer f. Nissen, Datter af Justitsraad N. i Throndhjem.
 B. Moe, Eidsvolds-Repræsentanter. *Yngvar Nielsen.*

de Rambouillet de la Sablière, Nicolas, 1656— , Etatsraad. Han fødtes 10. Febr. 1656 af Forældrene Antoine de R. de la S., Finansraad hos Ludvig XIV, og Hustru Marguérite Hessein (bekjendt ved sit mangeaarige Venskab med Lafontaine). Ved Tilbagekaldelsen af det nantiske Edikt 1685 blev R. indespærret i Bastillen, men det lykkedes ham at undkomme til London. Kort efter kom han til Kjøbenhavn og var i 20 Aar et af den herværende fransk-reformerte Menigheds betydeligste og virksomste Medlemmer. 1687—1702 var han Kirkens Ældste og 1699 Medlem af den s. A. nedsatte Kommission til Forbedring af de reformertes Vilkaar her hjemme. 1688 udnævntes han til Etatsraad, rejste s. A. til England og Holland og fik fra 1690 tildelt en aarlig Pension af 500 Rdl. 1706 blev han afskediget af dansk Tjeneste med det Vidnesbyrd, at han i alle de ham overdragne Kommissioner og Forretninger havde varetaget Kongens Interesse til fuldkommen Tilfredshed. R. forlod derpaa Landet og levede endnu 1718 i Paris som Direktør for Hôpital Français. Han kalder sig Sieur du Plessis et de Lancey samt til Tertre og Tronchay. R. var en meget belæst Mand, skrev kritiske Bemærkninger til Bayles Lexikon og blev raadspurgt af denne i lærde Sager. Han ægtede 1679 Louise Madeleine Henry de Cheusses, maaske Søster til General H. de Ch. (III, 448).

Haag, La France protestante VIII.

Louis Bobé.

Ramel, Henrik, —1610, Rigsraad, var en Søn af den pommerke Adelsmand Gert R. til Wusterwitz (i Bagpommern) og Margrethe Massow. Efter en Udenlandsrejse, hvor han 1568 studerede i Padua, og som strakte sig til Orienten, traadte han i Tjeneste hos den polske Konge Stephan Bathory og vel derefter hos Hertug Johan Frederik af Pommern. Men han, der var beslægtet med den meklenborgske Adelslægts Below, havde kastet sit Øje paa Danmark, hvor en meklenborgsk Prinsesse var Frederik II's Dronning. 1582 blev han Hofjunker hos Kongen, og hurtig vandt han dennes og hans Gemalindes Yndest. 1583 blev han sat i Spidsen for «det latinske og tyske Kancelli», og i April s. A. fik han den fuldt saa vigtige Stilling som Hofmester for den unge Prins Christian. 1584 tilskjødede Kongen ham Bækkeskov Kloster i Skaane mod Gjenta-

gelse af det Løfte, han allerede havde aflagt Aaret i Forvejen, at blive i Danmark, saa længe han levede; samtidig naturaliseredes han som dansk Adelsmand. 1586 gik han som Afsending til England og nævnes 1587 som Indehaver af Provstiet ved Lunde Domkirke. Ved Siden deraf forsømte han dog ikke helt sine tidligere Forbindelser; han støttede saaledes Sigismund af Polens Kongevalg i Polen 1587 og fik Aaret efter til Belønning derfor Brev paa nogle Godser i dette Land. I Danmark stod han i dette Øjeblik, skjønt saa nylig knyttet til det, som en af de anseteste og indflydelsesrigeste Personligheder. Med en politisk Erfaring og en diplomatisk Kundskab, der langt overgik de andre danske Statsmænds, og som han havde Lejlighed til at udnytte som Forstander for det tyske Kancelli, forbandt han særlig en Veltalenhed og Forhandlingsevne, der imponerede de fremmede Afsendinger, som kom her til Landet. Men desuagtet var der voxet en kraftig Modstand op imod ham, fordi han, den fremmede, havde Overtilsynet med den udvalgte Konges Opdragelse. Da hans mægtige Beskytter Frederik II var død i April 1588, vovede denne Modstand sig frem; ved Kongens Begravelse i Juni fordrede Adelen hans Afsættelse som Prinsens Hofmester. Rigsraadet afviste dog dette Krav, og endnu syntes hans Stilling urokket. Særlig stod han nøje knyttet til Enkedronning Sophie; han var i Formynderregeringens første Aar hendes vigtigste Raadgiver og Hovedrepræsentant, navnlig i alt, hvad der angik Forholdene i Hertugdømmerne og hendes Planer med Hensyn til disse; saaledes førte han i Juni 1588 Forhandlingerne med de holstenske Raader i Kjøbenhavn og var gjentagne Gange (1588 og 1590) Afsending til Landdagen. Men Adelens Modstand imod ham var ikke kuert; da en Reaktion mod Frederik II's Tid delvis sejrede paa Herredagen i Kolding i Avg. 1590, blev det ogsaa et Nederlag for ham, der maatte nedlægge sin Hofmesterstilling. Dog vedblev han at staa i Spidsen for det tyske Kancelli og fik Aarhus Len i Skaane frit mod at tjene i Kancelliet uden Løn. Endnu en Tid var han ogsaa Enkedronningens Raadgiver. Men da det kom til et Brud mellem hende og Rigsraadet, og Enkedronningens Udsigter til Sejer formindskedes, søgte han andre Veje for at holde sig oppe. Han nærmede sig Raadet og blev dettes Talsmand i Hertugdømmernes Sager, skjønt dets Politik her netop var afgjort fjendtlig mod Sophies; han førte saaledes Ordet paa Landdagen i Flensborg i Sept. 1593, hvor den udvalgte Konge udfordrede sin Moder ved at forlange hendes Nedlæggelse af Formynderskabet; samtidig

fik han skjænket den kongelige Hovedgaard Fovslet i Nordslesvig. Men ikke saa snart viste der sig Udsigter til Forlig mellem Moder og Søn, før han blev virksom for et saadant, og da det var blevet til Virkelighed, fik han ogsaa sin Belønning, i det han i Juni 1596, ved Formynderregeringens faktiske Ophør, blev optaget i Rigsraadet.

I den følgende Tid benyttedes han meget i diplomatiske Ærender. Saaledes var han 1597 Medafsending til Markgrev Joachim Frederik af Brandenburg for at bejle for Christian IV til Anna Cathrine og undertegnede Ægteskabskontrakten i Avg., 1599 var han Gesandt til Sverige, 1600 sendtes han til Emden for at forhandle med engelske Afsendinger, 1603 fulgte han Kongen til Hyldingen i Hamborg, s. A. var han i England til Jacob I's Kroning og ledsagede 1606 sin Konge sammesteds hen. Kongen viste ogsaa sin Interesse for ham ved 1598 at støtte hans Gjældskrav i Polen. Han fik 1597 Villands Herred i Forlening og vides at have drevet Handel paa Spanien, men om hans egentlige Indflydelse paa Regeringssagerne i Christian IV's første Tid tie Kilderne. Han døde i April 1610. Han havde 1. Febr. 1589 ægtet Abel Rantzau, Datter af Daniel R. til Søgaard; efter hendes Død i Foraaret 1596 giftede han sig 29. Juli 1599 med Else Henriksdatter Brahe († 1619).

Erslev, Aktst. t. Rigsraadets og Stændermødernes Hist. I. Lund, Chr. IV's Skib p. Skanderborg Sø. *J. A. Fridericia.*

Ramel, Henrik, 1601—53, Rigsraad, Søn af den ovfr. nævnte Henrik R., er født paa Bækkeskov 28. April 1601. 1611, Aaret efter hans Faders Død, blev han af Moderen sendt til den ansete Skole i Stolpe i hans Stammeland Pommern, studerede derefter 1616—19 ved Universiteterne i Greifswald og Jena og ved Adelskollegiet i Tübingen og kom tilbage til Danmark 1620. Derpaa tiltraadte han, der tidlig roses for sin Begavelse, det følgende Aar en længere Udenlandsrejse til Nederlandene, Frankrig, Spanien (her i Følge med den danske Afsending Christian Thomsen Sehested) og Italien. Han vendte hjem 1625 og var 1626—27 ansat i det danske Kancelli; tillige var han Sekretær hos den udvalgte Prins Christian. 1627 var han første Gang befuldmægtiget for den skaanske Adel ved et Stændermøde i Odense, og lignende Hverv overdroses ham ofte i den følgende Tid. Fra 1633—36 var han Landsdommer i Skaane og som saadan forlenet med Froste Herred og Helnekirke; 1639 blev han valgt til Landkommissær i samme Provins, hvilken

Stilling han beklædte til 1642. Imidlertid var han 1640 bleven Hofmester paa Sorø Akademi og beholdt dette Embede til 1649. Han indtog i dette Øjeblik en særlig fremragende Stilling imellem Adelen, hvilket navnlig viste sig deri, at han paa Valgstændermødet i April 1648 blev valgt til dens Ordfører i de vigtige Forhandlinger med Rigsraadet. I Maj 1649 blev han ogsaa selv optaget i dette og forlenedes 1650(—52) med Herrisvad Kloster. I Raadet var han 1650 en Modstander af de lavere Stænders, af Kongen begunstigede, Forslag med Hensyn til en stiltiende Anerkjendelse af Prins Christians Arveret til Norge, men han optraadte tillige mod Hannibal Sehested og endnu skarpere mod Corfits Ulfeldt, navnlig under Dinas Proces, ligesom han 1650 blev sendt til Bornholm for at undersøge Ebbe Ulfeldts Forhold. Righofmesteren saa i ham en af sine bitreste Fjender, og hans Harmes imod H. R. voxede naturligtvis, da han 1651 blev hans Afløser som Lensmand paa Møen. Her døde han paa Ælme Lundegaard 6. Okt. 1653. — Han havde 12. Avg. 1627 ægtet Birgitte Lunge, en Datter af Rigmarsken Jørgen L. (X, 472); efter hendes Død 1628 ægtede han 21. Sept. 1631 Margrethe Skeel, Datter af Rigsraaden Otte S. til Hammelse og Birgitte Lindenow; hun overlevede ham.

Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle II, 181 ff.

J. A. Fridericia.

Ramel, Ove, 1637—85, Etatsraad, var Søn af ovennævnte Henrik R. († 1653). Ved Skaanes Afstaaelse 1660 blev O. R. svensk Undersaat, naturaliseredes som svensk Adelsmand og introduceredes tillige med Broderen Hans paa Ridderhuset 1664. O. R. bevarede dog sin Sympathi for Danmark, og under den skaanske Krig gik han 1677 over til de danske. Hans Godser i Skaane, Bækkeskov og Ugerup, bleve nu konfiskerede og gaves til Feltmarskal Conrad Marderfelt. Der var for øvrigt kort efter Tale om, at han igjen vilde gaa over til Svenskerne, og han fik for dette Tilfældes Skyld Løfte om at faa sine Godser tilbage og blive Landshøvding i Bleking, men Planen blev ikke til noget. O. R. udfoldede paa dansk Side en stor Virksomhed, først som Generalkrigskommissær i Christiansstad og fra 1678 af som Amtmand over Helsingborg Amt. Efter Fredslutningen 1679 benyttede O. R. sig ikke af den Amnesti, der gaves den skaanske Adel, som havde sluttet sig til Danmark, men tog Ophold i sidstnævnte Land, hvor han udnævntes til Etatsraad og købte Basnæs 1681 af Søsteren Anne, Enke efter

Kansler Peder Reedtz, og Borreby 1682. Han ægtede 1663 Mette Rosenkrantz (f. 1646 † 25. Jan. 1730), Datter af Gehejmerraad Erik R. til Rosenholm († 1681). O. R. døde paa Borreby 29. Jan. 1685. Da hans Formuesforhold ved hans Død vare slette, fik Enken som Erstatning for de tabte svenske Godser en aarlig Pension af 500 Dlr.

L. Laursen.

Rames, Carl Andreas, 1809—69, Industridrivende, er født 18. April 1809 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Ferdinand R., var Blikkenslagermester og Major i Borgervæbningen. Han skulde være Blikkenslager som Faderen, og anden Undervisning end Værkstedets tænktes der ikke paa, før han selv, 11 Aar gammel, forlangte at komme i en Skole. Da han var bleven Svend, rejste han til Udlandet og opholdt sig bl. a. flere Aar i Mexiko. Ved sin Hjemkomst her fra medbragte han 3 Sømmaskiner og fik 1839 5 Aars Eneret til at forfærdige Søm paa dem. 1840 gik han i Kompagni med Bøssemager J. F. Hansen (VII, 17), og nu kom der Fart i Sømfabrikationen. Der blev, for at skaffe godt Jærn til den, anlagt et Jærnvalseværk ved Carlskrona i Bleking, ja man forsøgte at oprette Filialer af Fabrikken i Nordtyskland, men de lykkedes dog ikke. R. interesserede sig stærkt for Afholdelsen af en nordisk Industriudstilling i Kjøbenhavn og blev i den Anledning Formand i Industriforeningen 1865, men af Helbredshensyn trak han sig tilbage som saadan i 1868, og inden Udstillingen kom (1872), afgik han ved Døden (17. Nov. 1869). 20. Maj 1851 havde han ægtet Julie Martine Kofod (f. 1820 † 28. Juli 1862), Datter af Præsten B. P. K. (IX, 339).

Illustr. Folkeblad 3. Nov. 1872. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn.

C. Nyrop.

Ramløs, Hans, 1681—1729, Præst, blev født 1. Juli 1681 i Aalborg, hvor hans Fader, af samme Navn († 1688), var Sognepræst ved Frue Kirke; Moderen hed Margrethe Hersleb. Han blev Student fra Aalborg Skole 1698 og tog 2 Aar efter Attestats. 1702 blev han Hører ved Aalborg Skole, men kaldedes 1707 til Præst i Hvidbjærg Vestenaa (ved Thisted), i det han ægtede Formandens Enke, Anne Skive, f. Bruun. Efter hendes Død indgik han nyt Ægteskab, med Anna Sophie Kragelund († 1728), en Præstedatter fra Engbjærg (ved Lemvig). Han døde 19. Okt. 1729. Det er som Forfatter til et Par smaa Opbyggelsesbøger, at hans Navn er bevaret. 1714 udgav han «De syges Sengebog», nogle gudelige

Betragtninger efter Tidens Smag over Sygdom og Beredelse til Døden, og 1727 «Adams og Evæ Fald paa Vers», med adskillige for Nutidslæsere helt pudsige Billeder og Lignelser, der skulle oplyse den paradisiske Herlighed og Elendigheden derefter.

Hundrup, Lærerstanden ved Aalborg Kathedralskole II, 34. *A. Jantzen.*

Ramm, Nicolai Hersleb (døbt Niels), 1756—1830, Skovinspektør, fødtes i Vang (Hedemarken) 8. Febr. 1756. Faderen, Eilert Jørgen v. Hadeln R., var Lieutenant, Moderen hed Magdalene f. Wetlesen. Han blev 1776 Lieutenant og tjente ved nordenfjældske Regiment, hvor han udmærkede sig som en retskaffen, duelig og kundskabsrig Officer. Han forlod imidlertid snart Krigstjenesten og blev 1785 ansat som Skovinspektør for Røros Kobberværk og Frederiksgave i det søndenfjældske Distrikt. S. A. i Dec. blev han gift med Anna Endresen (f. 1753 † 22. Sept. 1837) og bosatte sig i Tønset, hvor han blev til sin Død, 11. Sept. 1830. 1789 foretog han efter kongelig Befaling en Rejse gjennem Bardudalen, kom herved i Forbindelse med Foged Jens Holmboe og kunde siden bistaa ham i hans Kolonisation her oppe ved at give Østerdølerne nøjagtige Skildringer af den Egn, hvis flittige Dyrkere de skulde blive. Siden synes han at have levet i Ro paa sin Gaard. 1816 var han Medlem af en kongl. Kommission, der skulde søge Midler til at bringe Røros Værk paa Fode. Dens Forhandlinger ligge til Grund for Rørosloven af 12. Sept. 1818, der forenede det nordre og det søndre Skovdistrikt, som nu i sin Helhed kom under R.s Inspektion. 1826 bestyrede han en Skovdelingsforretning, hvorved han antoges at have gaaet Kobberværkets Interesser for nær. Man anlagde Proces mod ham, men han døde, før Sagen kom for Retten. Et smukt Billede af ham er tegnet i Dattersønnen N. R. Østgaards Bog «En Fjældbygd» (1852).

Topogr.-statist. Saml., udg. af Selsk. f. Norges Vel, II, 2, 175 ff. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

D. Thrap.

Rammel, s. Ramel.

Ramshart, Peter, o. 1685—1748, Borgmester, ældre Broder til nedennævnte Etatsraad Peter R., blev 1726 Kancelliraad og Assessor i Hofretten og 1728 Borgmester i Kjøbenhavn; men i 1730 udtraadte han igjen af Magistraten som «civiliter mortuus» og er da formodentlig gaaet fallit. 1734 blev han Borgmester paa ny, men fik dog først Borgmestergage efter Justitsraad Byssings

Død i 1744. I 1740 var han bleven udnævnt til Justitsraad, og i 1743 blev han Medlem af Inspektionen for Nicolai Sogns Fattigskole. Han ejede en Gaard paa Christianshavn og døde her 8. Juli 1748, 63 Aar gammel. — Han var gift med Dorthea f. Rosenvinge, der døde 1766 paa Hollufgaard i Fyn (bisat i Højby Kirke 26. Avg.).
O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. VI, 429. *Chr. Villads Christensen.*

Ramshart, Peter, 1696—1750, Gehejmekabinettssekretær, var Søn af Peder Pedersen R., Kjøbmand ved den færøske Handel i Kjøbenhavn, og Marie Gregorie Klauman og fødtes 11. Okt. 1696. Han blev Student 1712, Bakkalavr 1713 og ansattes ved den i Aaret 1721 nedsatte norske Matrikelkommission som Kopist under Kommissionens Sekretær Andreas Hojer. Han kom her i Berøring med Folk, der spillede en stor Rolle i Slutningen af Frederik IV's Regering, særlig den indflydelsesrige Biskop Deichman. Da Andreas Hojer afslog Tilbudet om at blive Sekretær i den i 1725 nedsatte Gehejmekommission, faldt Valget paa R. Han kom herved ikke alene i et nøje Forhold til Kommissionens 2 vigtigste Medlemmer, ovennævnte Biskop Deichman og Christian Møinichen, der kort efter blev Oversekretær i danske Kancelli, men blev ogsaa personlig bekjendt med Kongen, der snart fik stor Tillid til ham. I April 1725 blev han tillige Kammersekretær i Rentekammeret og 1727 Gehejmekabinettssekretær. Denne Stilling gav ham i den følgende Tid stor Indflydelse. Han sluttede sig nøje til Møinichen (XII, 37), hvis Datter Johanna Jacoba (f. 6. Marts 1708 † 29. Sept. 1750) han ægtede 18. Febr. 1729, og han var baade Møinichen og Deichman en stor Støtte hos Kongen. Han synes at have næret oprigtig Hengivenhed for Kongen, medens han derimod, skjønt han hørte til Dronning Anna Sophies allernærmeste Klike, ikke holdt særlig meget af hende og i et Brev til Møinichen bruger alt andet end ærbødige Udtryk om hende. Ved Frederik IV's Død kom R. til at dele Skæbne med Svigerfaderen; han blev strax afskediget uden Pension, og der var endog Tale om, at baade Svigerfaderen og han skulde anklages for Udsugelser og Falsknerier. Dette blev dog ikke til noget, og der synes heller ikke for R.s Vedkommende at have været noget som helst, der kunde begrunde en saadan Anklage. R. levede i den følgende Tid i meget smaa Kaar paa Ørholm, hjulpet med en lille aarlig Understøttelse af Dronning Anna Sophie. Da der i Slutningen af Christian VI's Regering kom en mildere Stemning op mod de i 1730 styrtede Mænd, ud-

nævntes R. 1744 til Inspektør over Tolden og Konsumtionen i Kjøbenhavn og 1749 til Etatsraad. Han døde 29. Okt. 1750.

Personalhist. Tidsskr. II, 229 f. Museum 1892, I, 250 ff. Bruun, Fr. Rostgaard I, 380. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I, 590 f.; II, 14 f. 321. *L. Laursen.*

Ramshart, Peter, 1741—1813, Søofficer, Søn af ovennævnte Etatsraad P. R. († 1750), blev født 27. Juli 1741, blev Sekondlieutenant i Marinen 1759, Premierlieutenant 1763, Kapitajnlieutenant 1769, Kapitajn 1775, Kommandørkapitajn 1784, Kommandør 1797 og Kontreadmiral 1799; han døde 10. Marts 1813. Han var 1760 udkommanderet til Middelhavet med Orlogsskibet «Grønland»; efter nogle Togter i hjemlige Farvande ansattes han 1765—66 som Chef for Galejstationen ved Nivaa; 1768—70 var han Indrulleringsofficer i Tønder, afbrudt af et Togt med Orlogsskibet «den prægtige» (Admiral Kaas' Flagskib), 1774—77 Chef for forskellige Vagtskibe, 1780 og 89 Flagkapitajn i de udrustede Eskadrer, 1781 Chef for Fregatten «Perlen» paa Togt til Færøerne mod fremmede Kapere, 1788, 91, 94 og 95 Linjeskibschef, 1796—97 Hvervingschef og samtidig Meddirektør for den militære og civile Skillingskasse. Som Admiral havde R. ikke nogen større militær Virksomhed; han, der var en begavet og kunskabsrig Personlighed, syslede da med at samle maritim-historiske Optegnelser, hvilke han udgav 1808 under Navn af «Efterretninger om det bekjendte af den danske Flaades Tjeneste». R. var 2 Gange gift: 1. (8. Juni 1766) med Margrethe Dorothea f. v. Würtzen (f. 14. Dec. 1747), Datter af Overkrigskommissær Chr. Heinr. v. W. (f. 1709 † 1796) og Anna Margrethe f. Juhl; 2. (1778) med Friderica Christiane f. Schmidt († 1810 i sit 58. Aar), Datter af Etatsraad S. i Nyborg. *C. With.*

Ramsing, Christian, f. 1845, Ingeniør. R., Søn af Provst Werner Jasper Andreas R. og Anna Margrethe f. Borgen, er født 12. Febr. 1845 i Andsager ved Varde, blev Student fra Ribe Latin-skole 1862, tog 1865 Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestalt og blev 1872 Kandidat i Ingeniørfagene. Efter nogle Aars Virksomhed som Assistent først ved Hedeselskabet og derefter ved Kjøbenhavns Havnevesen overtog han den i 1875 afdøde Ventilationsingeniør N. C. M. Krarups Forretning (IX, 459) og har siden da — de 4 første Aar i Kompagni med E. P. Bonnesen — uafbrudt arbejdet som Opvarmnings- og Ventilationsingeniør. Han

har saaledes projekteret de til hans Fag hørende Arbejder i flere københavnske Kommuneskoler og fra 1886 været Konsulent for Kultusministeriet i Opvarmningssager, særlig for Kirkebygningers Vedkommende. Hans Virksomhed har nærmest været knyttet til større offentlige Bygninger, og talrige ere de Skoler, Hospitaler, Kirker og Musæer i og uden for Kjøbenhavn, hvis Varme- og Ventilationsanlæg ere konstruerede af R. Det er maaske vanskeligt at udpege noget enkelt af disse Anlæg som principielt mærkeligt eller originalt; som Konstruktør konservativ i god Forstand har han holdt sig paa banede Stier, ængstelig for Experimenter, men ikke for Fremskridt — det første større Kalorifereanlæg i Kjøbenhavn, Frk. N. Zahles Skole, skyldes Firmaet Bonnesen & R. —, og ved sin store Praxis, sin nøje, undertiden maaske vel nøje, Afvejen af de forskellige Bygningers og Lokalers Bestemmelse og sin gennemførte Omhu i Udarbejdelsen af Detailler, der ved Udstillingen i Kjøbenhavn bragte ham en 1. Klasses Medaille for Tegninger af udførte Anlæg, har han øvet en stor og gavnlig Indflydelse paa Udviklingen af Bygningshygiejnen i Danmark. R. har med offentlig Understøttelse foretaget en Studierejse til Tyskland, deltaget i hygiejniske Kongresser i Brüssel, Wien og Stockholm og ved Foredrag og Artikler i «Teknisk Tidsskrift» bidraget til Diskussionen af Spørgsmaal vedrørende hans Fag. *Alfred Lütken.*

Ramsing, Peder Erhard Marius, f. 1837, Officer. R., en Broder til foregaaende, er født 23. Dec. 1837 i Andsager Præstegaard. Efter i 1855 at være bleven Student studerede han først Theologi, men opgav dette Studium for i 1859 at tage Adgangsexamen til den kongl. militære Højskole. Da han i 1861 ikke bestod Oprykningsexamen, gik han s. A. ind paa en Reserveofficersaspirantskole ved Fodfolket og blev Reserveofficer, hvornæst han tog Oprykningsexamen i 1863 og deltog i Krigen 1864 som Adjudant ved 2. Infanteribrigade og fra Marts ved 1. Divisions Stab, i det han var med ved Danevirke, Dybbøl og Als. Efter i 1866 at have taget Stabsafdelingens Afgangsexamen forsattes han Aaret efter til Generalstaben. Fra 1872 gjorde R. atter Tjeneste ved Fodfolket (ved 21. og 15. Bataillon) og udgav 1873 et Skrift om «Jærnbekrigen 1870—71», ligesom han ogsaa skrev forskellige Artikler om taktiske Spørgsmaal. I 1875 blev han ansat som Lærer ved Skydeskolen, og fra 1876—80 var han Lærer i Krigskunst ved Officersskolen for yngste og næstældste Klasse, medens han fra

1879, da han blev Kapitajn, til sin Afsked fra Hæren paa Grund af Alder (1889) var Chef for Skydeskolen. 1887 blev R. Formand for Skytteforeningerne, 1894 Chef for den vestindiske Rekruttering og erholdt da Oberstlieutenants Karakter. — Han viedes 10. April 1866 til Sophie Hedevig Utke, Datter af Proprietær Frederik Christian U.

P. N. Nieuwenhuis.

Ramsøe, Emilio Wilhelm, 1837—95, Musikdirigent og Komponist, var født i Kjøbenhavn 7. Febr. 1837 og Søn af Hoboist Em. Wilh. R. († 1858) og Ane f. Rasmussen. Han blev derfor tidlig uddannet til Musiker og var allerede fra sit 17. Aar Musikdirektør ved flere af de mest ansete rejsende Skuespillerselskaber som Millers og Lewinis. I sin knappe Fritid studerede han flittig Musiktheori og Instrumentationskunst, hvori han erhvervede sig indgaaende Kundskaber, navnlig paa Blikinstrumenternes Omraade. Fra 1857—64 var han Dirigent i «Alhambra», og den Anerkjendelse, han erhvervede saa vel hos Publikum som hos sine Kammerater, førte til, at han af Kammerraad Lange blev engageret som Musikdirektør ved Folketheatret. I de 11 Aar, han beklædte denne Post, komponerede og arrangerede han Musik til en Mængde Sangspil, Folkekomedier og Vaudeviller, hvoriblandt kunne nævnes «Gjængehøvdingen», «Svantevits Datter» og de nydelige Melodier til «Karnariefuglen». Da hans Engagement ophørte 1875 paa Grund af en Strid med den daværende Theaterdirektør M. V. Brun, drog han til Stockholm, hvor han opholdt sig et Par Aar, og derefter til St. Petersborg. Her blev han ansat først i det italienske Operakapel, dernæst i det russiske Kapel og blev 1887 kejserlig Kapelmester ved det franske Theater. I sin Sommerferie besøgte han hvert Aar sin Fødeby, hvor han i en Række Aar forestod det lille Harmoniorkester, som om Morgenen spillede for Brøndgjæsterne i Rosenborg Have. Ligesom C. C. Møller (XII, 43) paa Symfoniens Omraade skabte noget nyt og ukjendt her hjemme, saaledes har ogsaa R. — og det endda tidligere — paa Kammermusikkens Felt indlagt sig stor Fortjeneste ved sine Solokvartetter for Kornet, Trompet, Tenorhorn og Tuba (Op. 20, 29, 30, 37 og 38), hvoraf de 4 ere udkomne i Udlandet og vurderede der. Tung Sygdom formørkede hans sidste Leveaar; hans Hustru, Marie Mathilde f. Strandmann-Petersen, døde 1891, og 17. April 1895 døde han selv paa St. Hans Hospital ved Roskilde.

Søndagsposten 1872, Nr. 426. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Ramus, Christian, o. 1687—1762, Biskop, er født i Febr. 1687 (eller 88) i Throndhjem, hvor Faderen, ndfr. nævnte Melchior R., var Lector theol. R. blev Student fra Throndhjem 1707 og studerede først Medicin, men af økonomiske Grunde valgte han senere det theologiske Studium og tog sin Embedsexamen 1710. Allerede 1711 under Pesten fik han gejstlig Ansættelse i Kjøbenhavn, førend han endnu havde naaet den Alder, Loven kræver, først som Hjælpepræst ved Garnisons Kirke, hvor Sognepræsten var bortrejst af Frygt for Sygdommen, og dernæst som Kapellan ved Holmens Kirke, hvor hans Formand var død af samme Sygdom. 1720 blev han Meddirektør ved de fattiges Væsen, 1728 Præst i Vordingborg, Provst over Baarse Herred og Konsistorialassessor. 1730 kaldtes han atter tilbage til Hovedstaden som Præst for Helliggejstes Menighed, der efter Branden 1728 holdt sin Guds-tjeneste i Holmens Kirke, og efter at han igjen var indtraadt i Bestyrelsen for Fattigvæsenet, gjorde han sig fortjent ved at arbejde paa at afhjælpe den store Nød, der var fremkaldt ved Branden, ligesom han ogsaa søgte at fremme Almueundervisningen igjennem en udvidet Katekisation. 18. Jan. 1732 udnævntes han til Biskop over Fyns Stift. R. var ikke Pietist, men de philanthropiske Be-stræbelser, der udgik fra Pietismen, støttede han fuldt ud. I Odense bar han særlig Omhu for Skole- og Hospitalsvæsenet. Han øgede deres Midler og udvidede deres Virksomhed, og igjennem en ud-strakt Godgjørenhed satte han sig et smukt Minde. I sine sidste Aar led han af Stær og var en Tid lang ganske blind, indtil han ved en heldig Operation gjenvandt Synet paa det ene Øje. Han døde 14. Dec. 1762, kort efter at han havde faaet sin Søn Jacob (s. ndfr.) udnævnt til Vicebiskop. Han ægtede 1. (1712) Magdalene Cathrine Gosbruch († 1713), en kjøbenhavnsk Bryggerdatter; 2. (1713) Elisabeth Holst († 1730), Datter af Tøjhusskriver Jac. Nielsen; 3. (1735) Sophie Seidelin († 1741), Datter af Konferensraad Hans S. og Enke efter Præsten I. Brinck (III, 59).

Giessing, Jubel-Lærere I, 514 ff.

S. M. Gjellerup.

Ramus, Christian, 1765—1832, Numismatiker, var Søn af Provst Christian R., Præst i Maribo, senere i Stokkemarke (f. 1725 † 1794), og dennes 2. Hustru, Barbara f. Thestrup (f. 1732 † 1771), og blev født i Maribo 3. Jan. 1765. Da han var 10 Aar gammel, blev han sendt til Herlufsholm, hvorfra han blev dimitteret 1781 med et udmærket Vidnesbyrd. 1784 tog han filologisk Examen og

1786 theologisk Examen; senere blev han Alumnus paa Borchs Kollegium og Lærer i Latin i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. 1789 rejste han udenlands med Understøttelse af det Lassenske Stipendium og Hjælp af velhavende Slægtninge. I Göttingen studerede han et Aar under den berømte Filolog Heyne, senere drog han til Wien, hvor han studerede Oldtidens Numismatik under Eckhel, og derefter til Italien, hvor han fortsatte sine numismatiske Studier under Zoëgas og Kardinal Borgias Vejledning. Efter sin Hjemkomst 1793 fik han Magister- og Doktorgraden for en Afhandling om Ligtaler hos Athenienserne og holdt 1794—95 som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet, navnlig over græske Forfattere. 1795 blev han Bibliothekar ved det Classenske Bibliothek, fra hvilken Stilling han først tog sin Afsked 1831. Hans Hu stod dog stadig til Numismatikken, og det lykkedes ham endelig, efter en Del Gjenvordigheder, i 1799 at faa Tilsyn med Møntkabinetet og 1801 at blive ansat som Inspektør ved denne Samling, til hvilken Stilling han paa Grund af sine Kundskaber var selvskreven. Af Møntsamlingen, for hvilken han 1821 blev Direktør, havde han store Fortjenester, i det han dels sørgede for at skaffe den betydelige Forøgelse, dels 1816 udgav en paa Latin affattet Beskrivelse over de antike Mønter, ligesom han ogsaa begyndte en Beskrivelse over de danske Mønter. R., der 1802 havde faaet Titel af Professor og 1816 var bleven Medlem af Videnskabernes Selskab, var paa Grund af sin Sygelighed en noget vanskelig Mand at omgaas, men lige over for sine nærmeste var han en trofast Støtte. Han døde ugift 11. Juli 1832; et Anfald af Epilepsi gjorde under et Landophold pludselig Ende paa hans næppe synderlig lykkelige Liv.

Program fra Herlufsholm 1867. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm I, 132 f. Museum 1896, I. Brock, Hist. Efterr. om Rosenborg II, 100 ff. *P. Brock.*

Ramus, Christian, 1806—56, Matematiker, er født 5. Dec. 1806 i Nykjøbing paa Falster, hvor Faderen, Frants R., Broder til ovfr. nævnte Numismatiker Chr. R., var Amtsforvalter. Moderen var Margrethe Helene f. Hincheldey. R. dimitteredes fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1825 og tog derefter baade Artium og 2. Examen i 1826. 1831 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Konvergens af trigonometriske og logarithmiske Rækker og konstitueredes s. A. som Lærer i Matematik ved Polyteknisk Lærestanstalt. Aaret efter sejrede han i Konkurrencen om Professoratet i Matematik ved Universitetet over Jürgensen

(IX, 2) og Fallesen (V, 56) og tog Magistergraden, hvorefter han 1833 blev Lektor, 1834 extraordinær Professor og endelig 1850 ordinær Professor i Mathematik ved Universitetet. Samtidig beholdt han Lærerpladsen ved Lærestalten, hvor han 1838 fik fast Ansættelse og blev Medlem af Bestyrelsen. Begge Stillinger beholdt han til sin Død, 10. Juni 1856. 1834 optoges han i Videnskabernes Selskab. 1835 ægtede han Sophie Louise Charlotte Fistaine (f. 14. Sept. 1814), Datter af Major G. F. i Vejkorpset.

Om R., der har haft en meget betydelig Indflydelse paa Matematikkens Fremskridt her i Landet, siger en af hans ældste og mest fremragende Elever, A. Steen, at han «var Stringensen, Klarheden og Skarpheden selv, men tillige noget tør og lidet vækkende, meget tilbageholdende, næsten undselig, lærd uden synderlig Verdenserfaring, ukjendt med Skoleundervisningen, men i Besiddelse af udmærket Kjendskab til den matematiske Litteratur, maaske dog den engelske til Dels undtagen. Hvad der især gav ham hans store Betydning, var hans faste Karakter, der uden Barmhjærtighed og med exempelløs Udholdenhed overholdt Fordringerne, tilmed saaledes at han forlangte saa exakt Kundskab, som der paa nogen Maade kunde opnaas.»

De her først nævnte Egenskaber træde tydelig frem i hans Skrifter. Blandt disse vise hans Afhandlinger, som findes i Videnskabernes Selskabs Oversigter og Skrifter og i Crelles Journal, foruden den ham egne Paalidelighed og Grundighed, navnlig en stor Sikkerhed i Behandlingen af de matematiske Formler. De ere i øvrigt for største Delen Biprodukter af hans Syssel med den Række samlede Fremstillinger af næsten den hele da eksisterende Matematik, som han i Aarenes Løb udarbejdede i Tilslutning til sine Forelæsninger, og hvis Fremkomst kun er muliggjort ved liberal Understøttelse af Universitetets Fritryk. De begyndte 1837 med hans «Trigonometri» (3. Udg. 1860), der ved den klare og fuldstændige Gjennemførelse af en vel overvejet Plan har virket meget til den rigtige Forstaaelse baade af den behandlede Gjenstand og af de Fordringer, man overhovedet bør stille til matematisk Behandling og Fremstilling. Derefter fulgte «Algebra og Funktionslære» (1840), «Differential- og Integralregning» (1844), «Analytisk Geometri» (1848), «Analytisk Mekanik» (1852). Disse Bøger, hvor Fremstillingen kun giver netop det, som er nødvendigt for at gjøre Beviserne fuldstændige, og hvis store Omfang altsaa udelukkende skyldes det overordentlig omfattende Indhold, bleve vel af R. og hans nærmeste

Efterfølgere med godt Udbytte brugte ved den videstgaaende Undervisning i den højere Mathematik, men egnede sig kun dertil ved meget store Overspringninger og ved omhyggelig Gjennemgang af det, som skulde læses. Den, som, efter saaledes at være sat ind i dem, vilde fortsætte sit matematiske Studium, ydede de derimod et fortræffeligt Hjælpemiddel til at gaa videre næsten i enhver Retning af Mathematikken, og de ere bestandig værdifulde Haandbøger, hvor man kan finde paalidelig og temmelig fuldstændig Oplysning om det Standpunkt, hvortil Behandlingen af de vigtigste Spørgsmaal i det meste af Mathematikken var ført ved Midten af Aarhundredet. Som Haandbøger have de dog en meget væsentlig Mangel, i det de næsten ere ganske blottede for Litteraturcitater og altsaa ikke give Anvisning paa andet end det, som findes i selve Bøgerne.

Foruden ved Trigonometrien har R. ogsaa ydet andre Bidrag til den elementære Mathematiks Fremme her i Landet. I sit Embede gjorde han det ved Forelæsningerne til anden Examen, og som Examinator ved Artium fik han en Kontrol med Skolernes Arbejde. Her har hans bestemte Opretholdelse af Fordringerne spillet en Rolle, paa samme Tid som hans Mangel paa pædagogisk Evne og Erfaring blandt andet viste sig i, at han i Regelen kun forelagde Examensspørgsmaalet som Helhed til Besvarelse og, naar en saadan var fremkommen, erklærede den for rigtig eller gal uden at indlade sig paa nærmere Udspørgen. En Del af de skriftlige Opgaver, som det under den senere Ordning faldt i hans Lod at give Skolerne, røbe ogsaa Mangel paa Blik for, hvad der var for svært eller for let. Pædagogiske Fortrin er det da heller ikke, man særlig skal søge i de elementære Lærebøger, som han udgav i de senere Aar af sit Liv, nemlig «Geometri med Stereometri» (1850) og «Elementær Algebra» (1855); men de udmærke sig ved den samme kortfattede, bestemte og korrekte Fremstilling som hans øvrige Bøger. Disse Fortrin have ogsaa gjort i det mindste Geometrien meget nyttig, hvor den er falden i dygtige Læreres Haand, og begge Bøger have ved deres Righoldighed og Tilforladelighed haft en lignende Betydning for Disciple, der vilde gaa videre, og for Lærere som hans større Bøger paa et mere fremrykket Standpunkt. Navnlig frembyder hans Algebra paa flere Steder Ejendommeligheder i Behandlingsmaaden, som endnu give den betydelig Værdi. En Lærebog af ham i Astronomi er udgivet 1857 efter hans Død.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Mathematik 1873, S. 171 ff. Hostrup, Erindringer I, 76 f.

H. G. Zenthen.

Ramus, Frederik Emanuel, 1823—74, Generaldirektør for Skattevæsenet, var en Søn af Fuldmægtig i Statsgjældskontoret Cosmus Johannes R. (f. 8. Maj 1793, † som Toldinspektør i Randers 24. Avg. 1860) og dennes 1. Hustru, Ernestine Marie Elisabeth f. Lange († 18. Okt. 1833). Han fødtes i Kjøbenhavn 24. Maj 1823, blev 1840 Student fra Randers Skole, 1847 juridisk Kandidat, s. A. Volontær i General-Toldkammer- og Kommercekollegiet, 1851 Kancellist i Finansministeriets Expeditionssekretariat, 1852 Fuldmægtig sammesteds, 1855 Sekretær hos Finansministeren, 1857 Chef for det nævnte Sekretariat, udnævntes 1863 til Generaltolddirektør og 1865 til Generaldirektør for Skattevæsenet, med hvilken Stilling han fra 1873 til sin Død, 11. Sept. 1874 i Kjøbenhavn, forbandt Overledelsen af det statistiske Bureau. Desuden fungerede han i et Aars Tid, 1851—52, som Sekretær i Folketinget og var 1861 finansiel Tilforordnet i den holstenske Stænderforsamling. 1855 blev han Kammerjunker, 1866 Kammerherre og 1873 Kommandør af Danebrog. Han var et klart Hoved og en ihærdig Arbejder, der med levende Interesse omfattede sin Embedsgjerning, en varm Patriot og en human overordnet med et omfattende Kjendskab til den store Stab af Embedsmænd, der sorterede under ham; men han var ingen Initiativets Mand og havde desuden Ord for at være dels vel tilbøjelig til at fordybe sig i Detailler, dels noget for ængstelig, naar han skulde træffe principielle Afgjørelser. Han var ugift.

G. Kringelbach.

Ramus, Jacob, 1716—85, Biskop, er født i Kjøbenhavn 6. Febr. 1716 og Søn af ovennævnte Biskop Christian R. († 1762). Han blev Student fra Odense 1734 og tog 1738 theologisk Examen. Derefter var han Amanuensis hos sin Fader, men blev allerede 1741 udnævnt til Fredagspræst ved St. Knuds Kirke i Odense. Ved hans Indvielse holdt Kirkens øverste Kapellan, N. Sass, Indledningstalen og valgte vistnok med en spydig Bagtanke Texten af 1. Mos. 27, 20: «Hvorledes haver du saa snart fundet det, min Søn?» 1744 blev han nævnte Kapellans Efterfølger, 1745 Sognepræst for St. Knuds Menighed, 1747 Stiftsprovst og Provst i Odense Herred, 1762 Faderens Medhjælper i Bispeembedet og efterfulgte ham s. A. som Biskop, men ordineredes først 12. Maj 1763 af Biskop L. Harboe i Kronprinsens og Arveprinsens Nærværelse. 1766 blev han Æresmedlem af det kongl. danske Agerakademi og optoges senere som Medlem af det lærde og typografiske Selskab i Fyn. Med en af

sine Præster, V. Borchsenius i Husby (II, 513), havde han 1777 en længere Strid i Anledning af dennes «Historiske Katekismus», som han fik konfiskeret. 1783 indviede han N. E. Balle til Sjællands Biskop. Foruden nogle Skoletaler og Talen ved Balles Bispevielse har han udgivet «Anmærkninger over Alethophili Tanker om Præsteklubben» (1784), hvori han forsvarer sine Præster over for et nærgaaende anonymt Angreb i Iversens fynske Aviser. Han var ogsaa Salmedigter og udgav «Gudelige Salmer», 1.—3. Saml. (1781—83), der dog ikke vidne om nogen særlig poetisk Begavelse, hvilket han i øvrigt selv følte. De bleve udgivne efter Opfordring og opnaaede i kort Tid 3 Oplag; flere af dem optoges i den evangelisk-kristelige Salmebog, og en af dem er naaet over i den nye Salmebog for Kirke og Hjem (1899). Han døde 24. Dec. 1785. 15. Maj 1745 havde han ægtet Sara Dreyer († 1779), Datter af Kancelliraad J. D. til Raschenberg.

Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 221 ff. og 691 f. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 412 ff.

S. M. Gjellerup.

Ramus, Joachim Frederik, o. 1685—1769, Matematiker og Ingeniør, er født 10. Sept. 1685 (efter andre 3. Juli 1686) i Thronhjem, hvor Faderen, nedennævnte Melchior R., var Lector theol. Efter at han 1707 var kommen til Kjøbenhavn som Student, viste han Lyst til Tegning og Matematik og studerede dette sidste Fag under Ole Rømer, hvem han hjalp med et Kort over Nordsøen. Efter flere Aar at have været paa Rejser blev han 1718 Stadskonduktør i Kjøbenhavn, 1720 Lærer ved Navigationsskolen paa Møen, hvilken Skole, stadig under R., i 1727 flyttedes til Kjøbenhavn og 1737 nedlagdes. Tillige designeredes han 1720 til Professoratet i Matematik ved Universitetet og overtog det i 1722. 1725 blev han Direktør for Brand- og Vandvæsenets Kommission i Kjøbenhavn. Han har udført Sortedamssøens Rensning og Regulering, istandsat Slottene m. m. og var Medlem af flere Kommissioner med praktiske Formaal; men desuden sendtes han til Oldenburg for at istandsætte Digerne og til Kongsberg Sølvværk for at foretage en Synsforretning. Som Belønning for disse Hverv blev han ikke blot Kancelliraad 1720 og virkelig Justitsraad 1738, men fik Almanakprivilegiet paa Livstid, og dette ændredes paa en for ham og Familie gunstig Maade, da han ikke havde Tid til selv at udføre det dermed forbundne Arbejde. R. har som ung skrevet nogle trigonometriske og astronomiske Disputatser. Som Professor

har han til Undervisningsbrug udgivet noget af Euclids Elementer paa Latin (1737) og en dansk Oversættelse af en tysk elementær Lærebog af Chr. Wolff. Disse Bøger har han formodentlig lagt til Grund for de Forelæsninger for Begyndere, som han holdt, naar hans andre Hverv tillode det. I senere Aar tilbød han tillige de videregaaende Hjælp med Studierne. Fra 1747 holdt han ikke Forelæsninger. Han kom ind i Videnskabernes Selskab ganske kort efter dets Stiftelse 1742 og har i dets Skrifter i et Arbejde om Nordlys omhyggelig sammenstillet ældre og nyere Beretninger om Iagttagelse af dette Fænomen. Han døde 4. Jan. 1769 som Universitetets Senior. 1722 havde han ægtet Marie Schjønebøl (f. 1696 † 1771), Datter af Schoutbynacht Hans S.

Giessing, Jubel-Lærere II, 1, 193 ff. S. A. Christensen, Matematikens Udvikling i Danm. og Norge i d. 18. Aarh. Nyerup, Lit. Lex. *H. G. Zeuthen.*

Ramus, Johan Daniel, 1683—1762, Bibliothekar, Søn af ndfr. anførte Lektor Melchior R. († 1693), blev født i Throndhjem. Ved Faderens Død kom han til Bergens Skole og dimitteredes der fra sammen med Ludv. Holberg 1702. Han laa paa Regensen 1703—4, kom 1705 paa Elers' Kollegium og var en lystig og vel begavet Student. Sammen med en anden Student lod han sig lokke af Konvertiten Matthias Bagger (I, 427) ved Løfter om Guld og Herlighed, der ventede hos Jesuiterne i Strasburg. Aftale var alt truffet med en Skipper, der skulde føre dem til Lybek; men Præsteskabet i Kjøbenhavn bad Politimesteren have et vaagent Øje med Flygtningerne, som mistænktes for Frafald fra den evangeliske Kirke. Som Arrestant blev R. stillet for Konsistorium; men mod Udstedelse af en Revers (Juli 1706), at han ikke i nogen Maade havde tænkt paa at gaa over til Katholicismen, «saasom han ansaa Papismen for vederstyggeligt Kjættereri og Afguderi», løslodes han. — Senere — Aaret kjendes ikke — rejste han udenlands; gik alligevel over til den katholske Kirke, blev Jesuit og Bibliothekar hos Biskoppen af Köln, hvor han døde 1762.

Nyt hist. Tidsskr. VI, 376 ff. Vestergaard, Elers' Kollegiums Hist. S. 47 ff. *A. Jantzen.*

Ramus, Jonas, 1649—1718, Præst, Historiker, var født paa Akerøens Præstegaard 27. Sept. 1649 og yngste Søn af Daniel R., Stedets Præst, og Anne Bernhoft. Han mistede sin Fader i sit 5. Aar og blev 1665 Student fra Throndhjems Skole sammen med sine 2 ældre Brødre. I Fortalen til sit første historiske Arbejde

beretter han, at han allerede i sine Universitetsaar lagde sig efter sit Fædrelands Historie. I 1682 blev han personel Kapellan hos Præsten i Sørum paa Romerigø, Colbjørn Torstensen (Arneberg), og rimeligvis kort efter gift med sin siden navnkundige Hustru, Anna Colbjørnsdatter (IV, 22). Et Minde om Ægteparret findes endnu i Sørum Kirke (Aarsber. fra Foren. til Fortidsminders Bevaring 1888, S. 189). 1690 fik han Norderhavs Sognekald, hvor han levede Resten af sit Liv, og 1698 opnaaede han Magistergraden. Affæren med Svenskerne 1716, ved hvilken hans Hustru har faaet et Navn, bevirkede hos J. R. «en Alteration», hvoraf han aldrig ret kom sig, i det han herefter var sløv og sygelig indtil sin Død (begravet 18. Marts) 1718.

I vore Dage mindes og kjendes J. R. vistnok mest som sin Hustrus Mand, men i sin Samtid vakte han Opmærksomhed som en af Norges mest produktive Forfattere. Hans første Bog var et Opbyggelsesskrift: «Naadens aandelige Markedstid» (Kbh. 1680), der har bevaret Almuens Yndest og er blevet oplagt mangfoldige Gange, saaledes i Norge endnu 1854, 61 og 66, maaske ogsaa senere. Han udgav ogsaa i 1695 i Christiania «Aandelig Herbarium eller Sjælens Lysthave», men den større Del af hans Forfatterskab var historisk. Han begyndte med «Nori regnum, h. e. Norvegia antiqua» (Chra. 1689), der fortæller Norges Historie fra «den første Konge Nor» indtil Harald Haarfager, tilegnet U. F. Gyldenløve, Just Høg og Matthias Moth, hvilket maaske har hjulpet ham til den Aaret efter opnaaede Befordring. At dette Skrift har nydt Anseelse, fremgaar deraf, at det 22 Aar efter oversattes paa Dansk («Det gamle og hedenske Norge» ved And. Borch, Kbh. 1711). Men hans følgende Værk vakte dog endnu større Opsigt og er endnu ej helt glemt, rigtignok kun formedelst de Paradoxer, det bringer til Torvs. Bogen, hvis Titel maa gives fuldstændig, hedder saa: «Ulysses et Otinus unus et idem, s. disquisitio historica et geographica, qva ex collatis inter se Odyssea Homeri et Edda Islandica Homerizante Otini fraudes deteguntur et detracta larva verus in lucem protrahitur Ulysses». Vi have her en Art norsk Sidestykke til Rudbecks «Atlantica». Homers Charybdis er her Malstrømmen i Lofoten, og der lægges Vægt paa, at Odysseus lige over for Cyklopen havde kaldt sig Utis (ingen), hvilket Navn jo, især naar det deklineres, slaaende minder om Otinus! Bogen (af hvilken nogle Exemplarer ledsages af Kort) oplevede hele 3 Oplag (1702, 1713, 1716). I 1706 udkom «Guds Rige blandt Verdens

Riger udi en kort Extrakt af Kirke- og verdslige Historier fra Verdens Begyndelse indtil 1600» (Chra., 384 Sider Fol.). Det er en synkronistisk Aarvog, hvori Kirke- og Verdenshistoriens Hovedindhold gjengives fortløbende, hvert paa sin Side. Bogen tør for sin Tid have gjort sin Nytte. Et 2. Oplag med «Kontinuation» udkom i Kjøbenhavn 1730 ved J. Westerholt. Efter Forfatterens Død udkom endnu 2 Bøger: først (1719) «Norriges Kongers Historie», der gaar til 1708, men dog fra 1387 af kun meddeler enkelte, usammenhængende og i Flæng valgte Notitser, samt endelig (1735) hans «Norges Beskrivelse», der var færdig allerede 1715. Dette sidste Værk er egentlig en af de mange Omskrivninger af Peder Clausens monumentale Skrift; især uden for Thronhjems og Christiania Stifter findes mange Fejl. Den med en vis Varme og Trohjærtighed skrevne Indledning er dog ikke umærkelig, og et Tillæg vidner om nogen naturhistorisk Kundskab. At dette Arbejde egentlig skulde skyldes J. R.s Broder Melchior (s. ndfr.), har, dog næppe med Føje, været paastaaet.

Allerede af sine 2 store samtidige, Torfæus og Arne Magnussen, blev J. R. ikke sat meget højt. Den første fandt hans tidligste latinske Værk ubrugeligt (Minerva 1787, I, 294 ff.), den anden udtalte 1706 i Anledning af Torfæus' Sygdom sin Frygt for, at J. R. «eller en saadan en» skulde komme til at arve den norske Historiografpost og da vende op og ned paa Tingene «og skrive noget Visvas, som konfunderer semidoctos og prostituerer Væsenet hos de lærde» (Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. III, 74). Arne Magnussen besøgte for øvrigt J. R. i hans Hjem 1716 og fik ved denne Lejlighed af ham til Foræring en Lovkodex.

L. Daae, Hist. Skildringer II, 87 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 224.

L. Daae.

Ramus, Jonas, 1718—65, Justitiarius, var 4. Søn af ovennævnte Biskop Chr. Ramus i Fyn og født 17. Avg. 1718. Han deponerede 1736 og blev i 1742 immatrikuleret som Jurist i Halle; har maaske ogsaa studeret ved flere andre fremmede Universiteter. 1745 var han bleven Assessor i den kongelige Hofret og 1755 i Højesteret, hvorfra han 1761 befordredes til Justitiarius i den norske Overhofret. I denne Stilling døde han i Christiania 28. Avg. 1765. Han var gift med Mechtele Dorothea f. Sechmann, en Datter af Justitiarius i Højesteret Diderik S. — R. har, saa vidt vides, intet udgivet i Trykken, men var en velstuderet Mand, hvem Suhm

(Saml. Skr. VII, 51) roser for «god Smag og grundig Læsning», ligesom han besad en god historisk Bogsamling. I 1745 var han en af Stifterne af «Danske Selskab» og bistod i dette Langebek med som Sekretær at føre Protokollerne og besørge Brevvexlingen. Hvad der især interesserede ham, var hans Faders Fødelands, Norges, Historie, et Træk, der minder om Werlauff i en senere Tid. Han indbød i 1744 til Subskription paa en dansk Oversættelse af Dattidens bedste Norgeshistorie, Torfæus' «*Historia rerum Norvegi-carum*», men heraf udkom intet.

Werlauff, Det kgl. danske Selskab S. 15 19. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 131. Personalhist. Tidsskr. I, 59. 200. *L. Daae.*

Ramus, Melchior, 1646—93, Lektor, ældre Broder til den ovennævnte Præst Jonas R., født paa Akerø Præstegaard 20. Dec. 1646, deponerede 1666 og blev Magister 1682. Han var da designeret Lector theologiæ i Throndhjem og kom 1683 i virkelig Besiddelse af dette Embede, i hvilket han døde 27. Febr. 1693. Gift 1683 med Anna Kyhn, hvis Fader, Hans K. († 1698), var Kommandant paa Munkholmen og Oberstlieutenant. 3 Sønner af ham ere nævnte i det foregaaende. — M. R. nød i sin Samtid megen Anseelse for sin Lærdom («en unique og kostelig lærd Mand i alle Fakulteter»). De faa latinske Skrifter, han har efterladt, have vel ikke stort at betyde, men det vides, at han med Iver dyrkede sit Fødelands Geografi, og Schøning omtaler ham med Anerkjendelse. Han skal med offentlig Understøttelse have berejst Norge og have tegnet Kort over flere Dele deraf. I Katalogen over det throndhjemse Videnskabsselskabs Bibliothek (1808, S. 644 f.) opføres hans Kort over Bergens Stift samt Øst- og Vestfinmarken. Mere af samme Art skal være gaaet til Grunde i Throndhjem, da Biskop Krogs Bibliothek brændte. R. var ogsaa Forfatter af danske Digte.

Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 133 f. Norske Vidensk. Selsk. Skr. i 19 Aarh. IV, 256 ff. *L. Daae.*

Ranch, Hieronymus Justesen, 1539—1607, Præst og Digter, var født i Vinkel Sogn ved Viborg, hvor Faderen, Just Lauridsen, der havde været katholsk gejstlig, senere blev Præst. Moderen, Karen Jacobsdatter, var en Snaeddedatter fra Sognet. Tilnavnet Ranch synes H. J. ikke selv at have brugt, men det tillægges ham af Samtiden. Formodentlig blev han Student fra Viborg Skole, og efter en Tid at have været Huslærer studerede han i Wittenberg 1563 og erhvervede Magistergraden, uvist naar. Randgloserne i

hans første Skuespil vidne om hans for den Tid grundige klassiske Kundskaber. 1572 blev han Præst ved Graabrødrekirken i Viborg og ægtede siden Formandens Enke Karen, Datter af Mag. Oluf Nielsen Skytte, Rektor og Præst i Viborg. I denne Stilling optraadte H. J. første Gang som Skuespildigter ved Hyldingsfesten for Prins Christian (IV) i Viborg 1584. «Kong Salomons Hylding» er en temmelig tarvelig Dialogisering af den gammeltestamentlige Beretning — «Historien følger han som en Snor», siger en af Æredigterne foran Trykket 1585 —, oplivet ved smigrende Hentydninger til Dagens Fest og ved Indlæggelse af en Narrerolle («Krage»), som Forfatteren selv udførte. Hvor nær end Tidens Skuespil vare knyttede til Skolen og Kirken, var en saadan offentlig Optræden af en Præst som Skuespiller ganske usædvanlig og er næppe gaaet af uden Anstød, skjønt den glimrende Forsamling, hvor Kong Frederik II og Dronning Sophie selv vare tilstede, optog baade Stykket og Spillet med Bifald. Men da H. J. senere fortsatte sin Skuespildigtning i mere verdslig og komisk Retning med «Samsons Fængsel» (1599) og «Karrig Nidding», mødte dette aabenbart Misbilligelse hos den efterhaanden voxende strænge Orthodoxi inden for Kirken. 1598 søgte han Universitetets Approbation til Trykning af et af sine Skuespil, men blev afvist med den Besked, at «Professorerne havde andre og alvorligere Ting at bestille». Alligevel nød H. J. Anseelse i sit Embede, blev 1591 Provst i Nørlyng Herred og fik Indtægten af et Kanonikat ved Viborg Domkirke, ligesom han efter sin Fader havde en af Kongens Gaarde i Vinkel Sogn i Fæste. Han døde 3. Dec. 1607.

Naar H. J. synes at have været vel anskreven ved Hoffet og hos Kansler Niels Kaas, staar dette vistnok i Forbindelse med den Yndest, hvori Skolekomedierne den Gang stode paa højere Steder. Disse Skuespil opførtes lejlighedsvis, paa Latin eller Dansk, af Skoledisciple eller Studenter, og Formaalet var at øve de unge Mennesker i Sproget og i en fri og let offentlig Optræden samt at indprente dem gode moralske og religiøse Grundsætninger. Æmnerne vare gjerne bibelske, og det var naturligvis oprindelig især Skolefester, der gave Anledning til Opførelsen; men da Skolekomedierne vare de eneste Skuespil, Tiden kjendte, benyttedes de efterhaanden ogsaa til at fejre andre offentlige og private Festligheder, især Hoffester. Heraf fulgte, at der ved Siden af det pædagogiske mere og mere gjorde sig et blot Forlystelseshensyn gjældende, som førte Skuespillet over mod det verdslige Omraade.

Hvad der nu giver H. J. en ejendommelig Stilling i Rækken af vore Skolekomedieforfattere, er ikke blot, at han besad noget mere Talent og Originalitet end hans Forgængere, som for det meste kun vare Oversættere eller Bearbejdere, men tillige, at det verdslige Element i stadig stigende Grad træder frem i hans Komedier. I «Salomons Hylding» indfører han for første Gang den i tyske og engelske Skuespil yndede Narrefigur; «Samsons Fængsel» har flere ret livlige Scener af Hverdagslivet samt indlagte Sange paa Tysk og Dansk, Møllerviser, Elskovsviser osv., i saa stort Antal, at man har betegnet Stykket som vort første Sangspil. «Karrig Nidding» endelig er en ren Farce, bygget over en gammel Vise om Gjerrigheds Straf, i saa Henseende ved Siden af Chr. Hansens «Utro Hustru» enestaaende i vor Skolekomediellitteratur. Og jo mere H. J. saaledes frigjør sig fra Afhængigheden af Religion og Kirke og skildrer Samtidens folkelige Liv, desto mere Lune og desto flere Tilløb til virkelig Karakterskildring udvikler han. Med ham naaede den danske Skolekomedie i det hele sit Højdepunkt, hvilket dog ikke vil sige meget. Hans Teknik er ikke meget behændigere, hans psykologiske Motivering ikke synderlig mindre naiv end Forgængernes, og hans Knittelvers ere snarest nok saa knudrede som f. Ex. P. Hegelunds.

H. J. er ogsaa Forfatter til en moraliserende «Fuglewise», der temmelig løst overfører forskjellige Fugles Natur og Egenskaber paa Menneskelivet. Den har været meget yndet og udbredt og er 1663 fortsat ved Samuel Bugge (III, 241). Sin Popularitet skylder den vel de Glimt af poetisk Natursans, som oplive dens langtrukne og ofte tørre Moral; F. L. Grundtvigs Forsøg paa at eftervise en skjult politisk Satire i Visen er næppe begrundet.

Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunst II, 27 ff. Nyt Aftenblad 1826, S. 291 ff. H. J. Ranchs Danske Skuespil og Fuglewise, udg. af S. Birket Smith (1876—77). Danskeren VIII (1892) S. 321 ff. *J. Paludan.*

Randklev (Ravnklev), **Peder**, —1612—, Bondelensmand i Ringebo i Gudbrandsdalen. Som saadan var han en af Førerne for Dalens Bønder, da de ved Kringelen i Sel 26. Avg. 1612 ødelagde et skotsk Tropicorps, som under Anførsel af Oberst Ramsay forsøgte at naa frem til Sverige, til hvis Tjeneste det var hvervet under Kalmarkrigen. Paa Grund af de Fortjenester, han, ligesom Laurids Hage (VI, 462), herved indlagde sig, erholdt han 1613 for sig og Arvinger Kronens Gaard Ravnklev, som han beboede, tillige

med en anden Gaard ved Navn Gunstad (Gundestad), begge i Ringebo, til Ejendom. Han levede endnu i 1630-Aarene.

T. Michell, Hist. of the Shottish expedition to Norway in 1612.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Randrup, Frederik, 1743—1813, Præst, er født i Faxe 17. Avg. 1743 og Søn af den derværende Kapellan, senere Sognepræst i Lyderslev, Niels R. († 1752) og Anna f. Schultz. Han blev Student 1761 og tog theologisk Embedsexamen 1763. 1771 ansattes han som Sognepræst i Rerslev, 1777 forflyttedes han til Bregninge og Bjærgsted paa Sjælland, hvor han døde 1. Jan. 1813. Han var gift 1. med Ingeborg Marie f. Bruun († 1772), Datter af Højesteretsadvokat Matth. B., 2. med Cathrine Margrethe f. Schaltz, Datter af Køkkenmester S. ved Frederiks Hospital. — Han har skrevet adskillige Opbyggelsesskrifter, hvori han stræber at give Oplysning og Undervisning paa Tidens Maade; men som mange af sine samtidige misbilligede han den Tone, der i Halvfemsindstyverne ansloges i Litteraturen. Da han 1797 udgav «Bevis for Kristendommens Sandhed efter Lægmands Fatteevne», udtalte han i Dedikationen til Kronprinsen det Ønske, at denne «vilde ved Lovene beskytte Evangeliets Tjenere mod den Frækhed og Ondskab, som dets Fjender i denne sidste Verdensalder true med».

Wiberg, Alm. Præstehist. I, 209. Nyerup, Lit. Lex.

L. Koch.

Randrup, Laurids Nielsen, —1707, Præst, Forfatter, er født i Landsbyen Randrup i Gassum Sogn (mellem Randers og Mariager). Efter at have været Hører ved Randers Latinskole blev han 1689 Hjælpepræst og 1691 Enepræst ved Randers Hospital, hvorfra han i 1701 forflyttedes til Gimming og Lem Sognekald. I 1698 forfattede han et Æredigt til Randers, betitlet «Randers Marche», til hvilket han knyttede en Mængde Anmærkninger af historisk og topografisk Indhold. Digtet var meget populært i dets Hjemstavn, men blev dog først udgivet i 1769. R. havde ogsaa sproglige Interesser og var Medarbejder ved Moths Ordbog. Han døde 14. Juni 1707. Hans Hustru var Dorothea Marie Damph, Datter af Hospitalspræst Andreas D. i Randers.

Sæml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. I, 295 ff. *Chr. Villads Christensen.*

Randulf, Enevold Nielsen, 1597—1666, Præst, blev født 18. Febr. 1597 i Haderslev af ubekjendte Forældre; men Rygtet vilde senere vide, at Christian IV var hans Fader. 1619 blev han

antaget som Prins Frederiks Informator og senere Ledsager paa hans Udenlandsrejse, ligesom han 1623 blev Lærer for Kongens og Kirstine Munks Børn. Han skilte sig ved sit Hverv til Kongens fuldstændige Tilfredshed, og som Løn derfor udnævntes han 1627 til Sognepræst ved Domkirken i Roskilde. Naar det hedder om ham, at han «stod i stor Anseelse, ikke blot i Domkapitlet, hvis Senior han var, men ogsaa blandt Rigets Magnater formedelst sin Lærdom og ypperlige Aandsgaver», maa det formodentlig nærmest have været ved sin Veltalenhed og sin øvrige personlige Fremtræden, at han har erhvervet sig denne Berømmelse; thi hans Virksomhed som Forfatter, der nu er aldeles betydningsløs, har vistnok heller ikke i hans Levetid tildraget sig videre Opmærksomhed, om han end leverede Indlæg (1651) i den standende Strid om Ugedagen for Christi Korsfæstelse, en Afhandling om det ved Møgeltønder fundne Guldhorn (1644) og en om Solformørkelsen 1654. 1658 ramtes han af et apoplektisk Slag, som det mentes, bevirket af Sorg over Fædrelandets Ulykker, og han kom sig aldrig deraf, saa han senere altid, naar han prædikede, maatte sidde paa en Stol. Det er derfor underligt nok, at der baade 1661 og 1665 skal være gjort ham Tilbud om at blive Biskop i Norge. Han døde 30. April 1666. Hans Hustru, Bente Rasmusdatter, med hvem han 1628 blev gift paa Københavns Slot, overlevede ham til 1673.

Møller, Cimbria lit. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Giessing, Jubel-Lærere I, 360 ff. Hundrup, Præster ved Roskilde Domkirke. Danske Saml. 2. R. I, 142. 230.

Vilh. Bang.

Randulf, Niels, 1630—1711, Biskop, født i Roskilde 19. (20.?) Avg. 1630, Søn af ovennævnte Præst Enevold R., deponerede fra sin Fødeby 1648, drog efter sin Attestats udenlands og var borte i 7 Aar. Han blev immatrikuleret i Leiden 1651 og i Orleans 1653. 1657 blev han Magister, 1661 Sognepræst i Kjøge og som saadan Provst i Ramsø Herred. 1665 blev han forflyttet til Helligøjstes Kirke i København. S. A. blev Bergens Bispestol ledig, og Kongen kaldte hans Fader til samme, men denne undskyldte sig paa Grund af sin Alder og bad om den samme Naade for Sønnen, som fik Embedet. 1675 blev han Dr. theol., 1685 prædikede han i Bergen for Christian V og fik lagt Kongetienden af Indre Sogn til sit Embede, hvori han virkede med stor Nidkærhed og Dygtighed. Ung, som han var, krævedes der Visdom for at staa i de Vanskeligheder, som mødte ham i denne Overgangstid. Der ses imidlertid

ikke andet, end at han i de mange og ofte ubehagelige Stridigheder vidste at opretholde sin Myndighed og bevare sin Sagtmodighed, og under alt dette var han altid ivrig til at fremme, hvad der kunde tjene til Menighedernes Vel. Han var en af de i videnskabelig Henseende bedst udrustede blandt den norske Kirkes Biskopper, men den praktiske Interesse har dog været overvejende hos ham. Dette ses af Forhandlingerne ved det Provstemøde, han holdt 1668, og af de 5 interessante Visitatsberetninger fra Begyndelsen af hans Episkopat. Han indrettede en Kopibog, hvori saa vel hans Breve til Præsterne som, hvad disse skrev til Biskoppen, ere opbevarede, og det er en Lykke, at denne Bog reddedes under den store Brand 1702, der borttog hans Samlinger til Stiftets Præstehistorie efter Reformationen med hans Bibliothek og mange andre Skatte. Han har aabenbart været anlagt paa det historiske, og hans mange og vidtløftige Breve ere velskrevne og indholdsrige. Imidlertid har han kun efterladt et Par Ligprædikener som Frugter af sine Kundskaber i Litteraturen. Disse, som efter Tidens Smag ere store Bøger med vidtløftige dogmatiske Udviklinger, vise os en ægte Discipel af Jesper Brochmand med hele den gamle Orthodoxis Styrke og Svagheder.

Alt, hvad vi have fra Biskop R., viser os ham som en kraftig, energisk Personlighed, der ikke lod sig kue af Ulykken, fra hvad Kant den end mødte ham. Med Smerte maatte han se den megen Fattigdom hos Præster og Menigheder, der vel for en Del var grundet i de store Skatter, der følge med Krigstiderne. Har Biskoppen været bedre stillet, saa har dog ogsaa han lidt betydelige Tab, da Ildebranden 19. Maj 1702 berøvede ham hans Bispegaard med al hans Ejendom. Skjønt 72 Aar gammel havde han endnu Kræfter til at rejse til Kjøbenhavn og skaffe Hjælp hos Kongen til Gjenopbyggelsen af Domkirken, Korskirken, Latinskolen og Hospitalet, hvilke samtlige Bygninger snart igjen stode frem af sin Aske. Medens Bispegaarden laa i Ruiner, kunde han glæde sig i den dejlige Have, i hvilken han havde opelsket mange udenlandske Træer. Han døde 14. Maj 1711. Gift 1. (10. Nov. 1661) med Mette Pedersdatter (f. 15. Dec. 1643 † 9. Avg. 1679), Datter af Borgmester i Kjøbenhavn Peder Pedersen (XII, 634); 2. (15. Dec. 1680) med Dorothea Cathrine Wandal (f. 1660, døbt 14. Nov., † 1708), Datter af Biskop Hans W. (f. 1624 † 1675) og Anne Cathrine Pedersdatter (f. 1636 † 25. Avg. 1678).

Theol. Tidsskr., udg. af Johnson og Caspari, N. R. VII, 93 ff. Pontoppidan.

Annales eccles. Dan. IV, 239. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster I, 11 ff. Luth. Ugeskr. 1879, II, 89 ff. Giessing, Jubel-Lærere I, 370. A. W. Heffermehl, Geistlige Møder i Norge (1890) S. 102 ff. *D. Thrap.*

Rantzau, Andreas Conrad Peter Rigsgreve, 1773—1845, Statsminister. Conr. R., yngste Søn af Gehejmemaal Frederik Rigsgreve R. til Breitenburg og Friedrike Louise Amoena f. Rigsgrevinde Castell-Remlingen, fødtes 2. Sept. 1773 paa Breitenburg og blev efter omhyggelig Uddannelse i Hjemmet 1792 dimitteret til Universitetet i Kiel, hvor han studerede i flere Aar, gik derefter paa lange Rejser, udnævntes 1804 til Kammerherre og overtog 1806 efter Faderens Død Besiddelsen af Breitenburg. 1802 var han Medlem af Landkommissionen i Slesvig, opholdt sig derpaa i længere Tid i Syden, var 1814 Medlem af Kommissionen til Hertugdømmernes Gjenbesættelse og Reorganisation og blev Aaret efter Storkors af Danebrog. 1826 blev R. beskikket til Rejseleedsager for Prins Frederik (VII), hvem han først fulgte til Genf, hvor der indrettedes en Hofholdning for Prinsen, som skulde tilbringe længere Tid her. Det bebrejdes R., at man overbebyrdede Prinsens temmelig svage Evner med for megen Læsning, som sløvede hans i Forvejen ringe Interesse for at tilegne sig Kundskaber. Kort efter Nytaar brød man op til Sydfrankrig og der fra til Italien, tilbragte atter nogen Tid i Genf og vendte hjem i Efteraaret 1828, hvorpaa R. ved Prinsens Formæling kort efter udnævntes til Over-skjænk og som Følge heraf tog Ophold i Kjøbenhavn. 1831, efter Schimmelmans Død, udnævntes R. til Gehejmestatsminister og Medlem af Statsraadet. R. stod i høj Gunst hos Frederik VI. Han var en fuldblods Holstener, men oprigtig fædrelandssindet og kongetro. Under Drøftelsen af Stænderforsamlingens Dannelse udtalte han 1832 sin Tvivl om de reformlystne Slesvigeres Loyalitet, ligesom han frygtede Vanskeligheder ved Valgene paa Sjælland, medens han stolede paa Holstenernes og Jydernes gode Sindelag. 1836 blev han Ridder af Elefanten. Efter Christian VIII's Tronbestigelse ansøgte R., der ikke som de andre Ministre havde nogen særlig Portefeuille, om Afsked, da hans Helbred ikke kunde taale Opholdet i Hovedstaden, og hans Øjne vare meget svage. Kongen vilde ikke afskedige ham, men forbeholdt ham Rang og Sæde i Statsraadet, saa at han dispenseredes for at deltage i dets Forhandlinger og beholdt visse Forretninger i Holsten (12. Dec. 1840). R. levede derefter dels paa Breitenburg, dels i Udlandet og afgik

ved Døden 3. Avg. 1845 i Wiesbaden, ugift. — Grev R. har efterladt sig et smukt Navn som offervillig Mæcen og human Godsejer. En samtidig hævder, at R.s Navn i Begyndelsen af Aarhundredet var det mest agtede og elskede blandt høje og lave i Hertugdømmerne, og fremhæver hans store, ved personlig Erfaring indhøstede Kjendskab til Stats- og Folkelivet, hans rene Vilje og ædle Karakter. I Anledning af Stormfloden 1825 bragte han sine Godsbeboere store Ofre, og hans Rundhaandethed, især de Summer, han anvendte paa Indkjøb af Kunstværker, bevirkede, at hans Formuesomstændigheder ved hans Død vare i den sletteste Forfatning.

Bekjendt er Grev R.s Forhold til Thorvaldsen og H. C. Andersen. 1805, da R. om Sommeren paa Hjemvejen fra Neapel opholdt sig i Rom, gjorde han Thorvaldsens Bekjendtskab, erhvervede en Gjengivelse af hans «Achilles og Briseis» og lod sin Buste udføre i Marmor. Han introducerede Kunstneren paa Montenero (ved Livorno) hos Ernst Schimmelmans Svoger Baron Schubart, der blev en virksom Mæcen for Kunstneren. 1819 fulgte R. Thorvaldsen paa Rejsen til Danmark fra Rom til Florents og besøgte ham atter 1828 i Rom sammen med Prins Frederik. R. var den første, der tilskyndede Thorvaldsen til at efterlade sin Fødeby sine Samlinger, og foredrog efter sin Hjemkomst Sagen for Frederik VI. 1837 gjorde R. Andersens Bekjendtskab og udvirkede hos Kongen, at Digteren fik Rejseunderstøttelse af Staten. Andersen har tilegnet ham Afsnittet om Italien i «En Digters Basar» og omtaler ham i «Mit Livs Æventyr» i de varmeste Ord som sin Ven og Velgjører «med det ædle, fortræffelige Hjærte», hvem han ogsaa gjæstede paa Breitenburg. R. var Æresmedlem af Kunstakademiet og Oldskriftselskabet.

Sønderjydske Aarbøger 1895, S. 100 f.

Louis Bobé.

Rantzau, Anton Wilhelm Theobald, 1832—97, Viseforfatter. Wilhelm R. fødtes i Kjøbenhavn 7. Febr. 1832 og var Broder til de III, 151 og VII, 28 nævnte Skuespillerinder R. Selv kom han tidlig til Isenkramhandelen og var ved den i 21 Aar. Imidlertid havde han gjort Bekjendtskab med sin senere Hustru, Sophie Valentin, der havde noget Foredragstalent. Han begyndte fra 1860 at skrive Viser for hende og blev længere fremme igjen — og indtil et Par Aar før sin Død (23. April 1897) — en forretningsklog Leder af kjøbenhavnske Sangerindeselskaber. Broderparten af hans i sin Tid meget populære Viser er trykt under Fællestitelen «Døgnfluer».

Sammen med deres jævne og raske Melodier kjendetegne disse Viser det lavere Kjøbenhavnneris Humør, Tænkemaade, Smag og Jargon særlig i 1860erne og Begyndelsen af 70erne.

Gamle Rantzau (1897).

Vilhelm Møller.

Rantzau, Balthasar, 1498—1547, Biskop, var en Søn af ndfr. nævnte Hans R. til Nienhus. Allerede i en Alder af 13 Aar blev han af Hertug Frederik præsenteret til Provst i Slesvig Domkirke, og 1536 udnævntes han efter Ditlev Reventlows Død til Biskop i Lybek; han maatte dog forinden Valget love det katholsksindede Domkapitel foreløbig at respektere de katholske Ceremonier og søge pavelig Bekræftelse paa Valget. Der rørtes heller ikke under ham ved Domkapitlet, som endnu en Række Aar bevarede sit overvejende katholske Præg. 7. Avg. 1545 blev B. R. under et Ophold paa den biskoppelige Gaard Kaltenhof lidt nord for Lybek taget til Fange af en meklenborgsk Adelsmand, Martin v. Waldenfels, der forment at have nogle Penge til gode hos den danske Konge fra Grevefejdens Tid og, da denne ikke vilde anerkjende hans Fordring, ligefrem havde undsaagt Kongen og besluttet at fange en holstensk Adelsmand for at tiltvinge sig Løsepenge for denne. Det havde oprindeligt været Meningen at fange Diderik Blome, men da det ikke lykkedes, kom det til at gaa ud over B. R. Waldenfels forlangte 20000 Gylden i Løsepenge, men foreløbig vilde Kongen og B. R.s Familie dog ikke opfylde denne Fordring. Christian III tog sig ivrig af Sagen, skrev til alle de nordtyske Fyrster om at lade Waldenfels paagribe og udvirkede kejserlige Mandater, der forbød alle at huse eller hjælpe Waldenfels. Det lykkedes ikke desto mindre denne stadig at holde sin Fange skjult, først i Ærkebispedømmet Magdeburg, senere i Lausitz, men han fik dog ingen Løsepenge, da Biskoppen døde i Fængselet 1547, inden det endnu var kommet til nogen Overenskomst.

Voss' Excerpter i Rigsark. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. der Herzogth. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 130. Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. der Herzogth. II, 301 ff.

L. Laursen.

Rantzau, Benedict, --o. 1615, var Søn af Christopher R. til Quarnbek og Margrethe Ewaldsdatter Sehested og tjente først Hertug Adolf, hvem han 1567 ledsagede paa Toget mod Gotha. 1573 kaldes han dog Kongens Hoftjener og fik da Møgeltønder i

Forlening, hvorved han knyttedes nøjere til Danmark. 1583 tilskjødede Kongen ham Møgeltønder, men tilbagekjøbte dog atter denne Ejendom 1599, hvorimod B. R. fik Livsbrev paa Aastrup Len. Alt Bønderne i Møgeltønder Birk havde beklaget sig over de usædvanlige Afgifter og Byrder, som han paalagde dem, og hans Lensstyrelse paa Aastrup var heller næppe tilfredsstillende; i alt Fald blev den gejstlige Jurisdiktion alt frataget ham 1601, og 1607 opgav han hele Lenet til Fordel for sin Svigersøn Axel Galt. 1610 skrives han til Jungetgaard, som han dog vistnok kun har haft i Pant, thi alt 1607 var han bosat i Haderslev, hvor han ejede et Hus. Som andre af sine holstenske Standsfæller havde han laant sine Midler ud mod høje Renter, men senere maatte han selv laane sig frem, bl. a. hos den husholderiske Enkedronning Sophie. For øvrigt var han af en trættekjær og voldsom Natur. Paa Møgeltønder havde han en langvarig Strid med Kapitlet i Ribe, og i Haderslev kivedes han med Byens Øvrighed, der ikke kunde faa sine tilgodehavende Skatter; hans Søn af samme Navn, sammen med hvem han 1600 havde begaaet grove Optøjer i Hamborg, blev endog 1616 for Restancer sat ud af Huset. Da var Faderen, der endnu levede 1614, vistnok død. Med sin Hustru, Anne Gregoriusdatter Ahlefeldt († før 1610), havde han den ovennævnte Søn og 2 Døtre, der alle giftede sig ind i den danske Adel. *Thiset.*

Rantzau, Breide, 1506—62, til Bollingstedt, Statholder, Broder til ovennævnte Biskop Balthasar R., tjente under Grevefejden i Christian III's Hær og blev fangen ved Evert Ovelackers Overfald paa Nyborg i Avg. 1534. Han blev derefter ført til Kjøbenhavn, men siden udvexlet. I Sommeren 1536 anførte B. R. sammen med Jørgen v. Münster det Hjælpekorps, som Christian III sendte til Undsætning for den i Dam belejrede Meinert v. Ham (VI, 521). Korpsset blev imidlertid fuldstændig slaaget ved Klosteret Hilligerlee 8. Avg., og begge Anførerne bleve fangne. Ved den mellem Danmark og Nederlandene i Brüssel 3. Maj 1537 sluttede Fred kom B. R. dog atter paa fri Fod. I de følgende Aar træffe vi ham som kongl. Raad og Amtmand paa forskellige Slotte i Hertugdømmerne, saaledes 1538—39 paa Sønderborg og 1539—42 paa Haderslevhus og Tørning. Da Johan Rantzau i Slutningen af 1545 nedlagde sit Embede som Statholder, blev B. R. hans Efterfølger og tillige Amtmand paa Segeberg. Disse Stillinger fratraadte han i 1551, og 1555 gik han over i Hertug Hans den ældres

Tjeneste som dennes Raad; 1557 blev han Hertugens Lensmand paa Femern. B. R. deltog i Ditmarskerkrigen 1559 som Medlem af Krigsraadet og raadede her i Modstrid med Johan Rantzau til en mere forsigtig Krigsførelse, navnlig fraraadede han Angrebet paa Meldorf som alt for dristigt og foreslog i Steden først at angribe Tilebrügge. B. R. var i en lang Række Aar et af de mest fremragende Medlemmer af det slesvig-holstenske Ridderskab og benyttedes jævnlig i Sendelser til Udlandet; saaledes sendtes han i 1540 sammen med den lyneborgske Kansler Johan Førster til Kurfyrsten af Sachsen, og 1543 afsluttede han og Johan Rantzau et Forbund med Hertugen af Geldern; 1548 ledsagede han Prinsesse Anna til Sachsen, og 1549 sendtes han og Caspar Fuchs til Münster for at faa Hertug Frederik valgt til Koadjutor. B. R. var i flere Aar tillige Provst for Preetz Kloster. Han var gift med Catharina Heest, Datter af Lyder H. til Rethwisch. B. R. døde 13. Okt. 1562.

Voss' Excerpter i Rigsark. Danske Mag. 4. R. III, 4. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. der Herzogth. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 130 ff. *L. Laurсен.*

Rantzau, Breide, 1556—1618, til Rantzausholm, Rigsraad og Statholder i Kjøbenhavn, Søn af ndfr. nævnte Statholder Henrik R. († 1598), er født paa Segeberg 13. Okt. 1556. 1568 tiltraadte han sin Udenlandsrejse, studerede først i Strasburg og Heidelberg, gik derpaa til Paris, som han forlod paa Grund af de ved Bartholomæusnatten foranledigede Uroligheder, og vendte 1573 hjem til Holsten, hvor Faderen allerede 1572 havde faaet ham valgt til Abbed for Reinfeld Kloster. 3 Aar senere blev han Hofjunker hos Frederik II og tjente som saadan, indtil han 1. Marts 1579 paa Koldinghus ægtede Sophie Rosenkrantz (f. 22. Dec. 1560), Datter af den ansete og rige Rigsraad Erik R. til Kjærstrup. Kongen havde begunstiget Ægteskabet, og Brylluppet fejredes paa den stateligste Maade i Nærværelse af en talrig Mængde Gjæster af Kongerigets og Hertugdømmernes fornemste Adel. Det havde ogsaa i og for sig en ikke ringe Betydning, i det Henrik Rantzaus næstældste Søn derved havde knyttet sig nøje til den danske Adel og, som det hurtigt viste sig, valgt Kongeriget til sin Fremtids og sine Efterkommeres Hjemland. 1580 blev han Lensmand paa Odensegaard, som han 1582 ombyttede med Tranekjær, i Nov. 1581 blev han Medlem af Rigsraadet, og snart fik han af sin Fader overladt hans Gaard Rantzausholm paa Fyen. Der overdroges ham i den følgende Tid forskellige

særlige Hverv; saaledes var han 1585 Afsending til Kurland og 1586—87 til Frankrig. Under Formynderstyrelsen efter Frederik II's Død deltog han et Par Gange (1589 og 1592) i selve Regeringen, var 1588 dennes Repræsentant ved Landdagen i Kiel, ledsagede 1589 Prinsesse Anna paa den mislykkede Rejse til Skotland og fulgte atter med hende og hendes Ægtefælle, Jacob VI, 1591 der hen; end videre var han i den unge udvalgte Konge Christian IV's Følge paa Landdagen i Flensborg i Sept. 1593 og paa hans Rejse til Nordtyskland i Avg. 1595. Endnu inden Kongens Kroning fik han 1596 Møens Len i Steden for Tranekjær. 5 Aar senere fik han et stort Bevis paa Christian IV's Gunst og Tillid, i det han efter Christoffer Valkendorfs Død erholdt den vigtige og ansvarsfulde Stilling som Statholder i Kjøbenhavn 28. Jan. 1601, dog succederede han, som Sigvard Grubbe bemærker i sin Dagbog, ikke i Hofmesterembedet. Store Sider af Statens Forvaltning laa nu i hans Hænder, foruden at han deltog i Grænsemøderne med Sverige 1601—03 og 1606 var Medlem af Regeringsraadet under Kongens Fraværelse i England; dog er det ikke muligt nøjere at paavise hans Indflydelse eller hans Anskuelser over for Christian IV's indre Reformpolitik.

Derimod er der nogen Grund til at antage, at han har været en Tilhænger af Kongens krigeriske Tilbøjelighed over for Sverige, og en betydningsfuld Opgave laa ogsaa for ham ved Ledelsen af Rustningerne til Kalmarkrigen. Under denne fulgte han i hele Felttoget 1611 Kongen og var vistnok særlig betroet ved Ledelsen af Krigen Gang. Med Tapperhed deltog han i Kampene ved Kalmar; i sine talrige Skrivelser til Regeringen i Kjøbenhavn lagde han en ikke ringe Uro for Dagen med Hensyn til de mange Farer, der truede den danske Hær, og tillige en varm Omhyggelighed for Kongen. I Jan. 1612 gjorde han et kortvarigt Tog ind i Smaaland mod Vexiø, men indlagde sig størst Fortjeneste ved at være med til at lede Overfaldet paa Gustav Adolf ved Vidsø i Febr. 1616 udnævntes han som Belønning for sin Deltagelse i Krigen til Ridder af den væbnede Arm. Paa dette Tidspunkt synes han at have været mere stemt for en svenskvenlig Politik, i det han advarede Gustav Adolf mod den fra Polen truende Fare; men heller ikke om hans Virksomhed i Slutningen af hans Liv give Kilderne tilstrækkelige Oplysninger. Han døde 10. Jan. 1618.

Efter at hans første Hustru var død 29. Dec. 1593, ægtede han 7. Maj 1598 Karen Gjøe, Datter af Rigsraaden Absalon G.

(VI, 54), og atter efter hendes Død (13. April 1599) 26. Juli 1601 Christence Viffert, Datter af Corfits V. og Enke efter Henrik Bille til Mogenstrup; hun døde 1604. Foruden Rantzausholm var han kommen i Besiddelse af en stor Mængde Godser, saaledes det nævnte Mogenstrup i Skaane og Hellerup paa Fyn, som han 1599 kjøbte af Eiler Brockenhuus.

M. J. Middelfart, Ligpræd. ov. B. R. Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 149 ff.
A. Larsen, Kalmarkrigen. *J. A. Fridericia.*

Rantzau, Cai, o. 1490—1560, til Klethkamp og Hanerau, Søn af Henrik (Breidesen) R. og Øllegaard (Ditlevsdatter) Buchwald og altsaa Broder til Feltherren Johan R., var 1512 Hofjunker paa Gottorp, 1516 Amtmand i Oldenburg og 1518 paa Pløen. Senest fra 1520 af havde han Trittau Amt i Pant, men da Lybekkerne under Grevefejden bemægtigede sig dette Amt, ved hvilken Lejlighed han selv blev saaret, fik han 1534 i Steden Eutin Stad og Slot i Pant, og Aaret efter fik han end videre Byen Oldenburg i Pant som Vederlag for den Skade, Afsavnet af Trittau Amt havde voldet ham. Da havde han for øvrigt faaet Trittau tilbage, som først blev indløst 1557, men han beholdt dog Pantet i Eutin til 1547. Desuden havde han Koldinghus Slot og Len i Pant fra 1536—42 og Rensborg fra 1542—44 (eller 1547). Alt 1531 havde han været Medlem af Statholderskabet i Hertugdømmerne, og 1540 deltog han i Forhandlingerne med Ditmarskerne. Kongen vilde 1546 have udnævnt ham til sin Raad, men heraf blev der, som det synes, intet, thi endnu 1549 og senere betegnes han som Hertug Adolfs Raad. Sine Godser, Klethkamp, Gereby og Holtenklinken, havde han alle selv tilkjøbt sig. Desuden fik han 1557 overdraget det hertugelige Lensgods Hanerau, som hans Svigersøn Clement v. d. Wisch havde afstaaet til hans Søn Poul R., der siden var død. C. R., der alt ved Aar 1511 havde ægtet Ide (Hansdatter) Blome af Seedorf, siges at være død 1560, 70 Aar gammel, «i Krigen».

Danske Mag. 4. R. III, 19.

Thiset.

Rantzau, Cai, 1562—91, til Rantzau, Broder til ovennævnte Breide R. († 1618), fødtes 9. Avg. 1562 paa Segeberg, blev opdraget sammen med Hertug Adolfs 2 Sønner, valgtes alt i sine Drengenaar 1567 til Domprovst i Hamborg, rejste siden udenlands til 1583, blev 1586 Hofjunker og 1587 tillige Jagtjunker. Sidstnævnte

Aar blev han sendt til Hertugen af Parma fra Kongen i Anledning af Mæglingen mellem Kongen af Spanien og Nederlænderne, men blev undervejs fangen af Garnisonen fra Bergen op Zoom paa Vejen mellem Brüssel og Namur og blev med sine Breve slæbt til Haag, hvor han nogen Tid holdtes fangen. Han kom vel omsider løs, men uden Skadeserstatning, hvad Kong Frederik II tog Nederlænderne meget ilde op. Ikke mindre end 600 Skibe bleve i den Anledning anholdte i Øresund; Nederlænderne maatte saa sende et Gesandtskab til Danmark med Undskyldninger, men først efter at en Skadeserstatning paa 30000 Dlr. var erlagt, bleve de beslagnede Skibe løsladte. C. R. købte 1590 Godset Rantzau af Hans Rantzau og tog da sin Afsked fra Hove, blev Hertug Hans Adolfs Raad og Amtmand paa Gottorp, men alt 20. April 1591 døde han paa Breitenburg, ugift, efter 4 Dage forinden i et Feberanfald at have forudsagt Dag og Time, naar han skulde dø. *Thiset.*

Rantzau, Cai, 1591—1623, til Rantzausholm, var Søn af ovennævnte Breide R. († 1618) og fødtes 6. Juli 1591 paa Rantzausholm. Efter Moderens Død (1593) opdroges han først hos Farfaderen paa Breitenburg, siden hos Farbroderen Gert R. 12 Aar gammel sendtes han til Udlandet, Tyskland, Frankrig og Italien, og efter 8 Aars Fraværelse vendte han hjem 1611. Kalmarkrigen var da nys begyndt, og han kom til at deltage i den, i det han blev ansat ved Kongens Person. Senere hen paa Aaret blev han Hofjunker. 1613 fulgte han Jacob Ulfeldt paa hans Sendelse til Spanien, 1614 Christian IV paa hans Englandsrejse. 1615, ved sin Udtræden af Hofjenesten, fik han Kjøbenhavns Len, 1620 Kalundborg Len. 1621 udnævntes han til en af Generalkrigskommissærerne ved de i Holsten samlede Tropper, 1622 gik han som Gesandt til Meklenborg. Allerede 5. April 1623 døde han paa Kalundborg. — 11. Juni 1615 ægtede han Anne Lykke (X, 504). Før han 1618 arvede Rantzausholm, skrev han sig til Hellerup, i Fyn, hvor han ogsaa ejede Flintholm og Rødkilde.

Bricka og Gjellerup, Den danske Adel i d. 16. og 17. Aarh. I, 411 ff.

C. F. Bricka.

Rantzau, Cai, 1726—92, Gehejmerraad, var Søn af Hans R. til Panker og Birthe Catharine f. Brockdorff og fødtes 3. Maj 1726, udnævntes 1748 til Regeringsraad i Oldenburg og fik Titel af Justitsraad. 1750 blev han Legationssekretær i Haag og udnævntes 1752 til Etats- og Landraad. I Aarene 1754—57 var han Gesandt i

London, blev efter sin Hjemkomst Raad ved Overretten paa Gottorp og udnævntes 1759 til Vicekansler for samme samt 1767 til Kansler. Han udnævntes 1753 til Gehejmeraad og 1790 til Gehejme-konferensraad. R. blev 1754 Kammerherre og 1766 hvid Ridder. Han var Provst for de adelige Klostre i Slesvig og Preetz samt Patron for Itzeho Kloster. 1765 erhvervede han Gaarz og købte 1779 Güldenstein. Han døde 21. Juli 1792 i Preetz. R. ægtede 1. (30. Juni 1761) Dorothea Ahlefeldt (f. 25. Jan. 1744 † 23. Jan. 1775), Datter af Johan Rudolph A. til Damp og Margrethe Øllegaard f. Brockdorff; 2. (16. April 1790) Anna Ernestine Baronesse Brockdorff (f. 22. Marts 1767 † 5. Sept. 1818), Datter af Kammerherre Hans Schack Baron B. og Frederikke Anna Sophie f. Schack og siden gift med Charles August Baron Selby (f. 1755 † 1823).

Louis Bobé.

Rantzau, Carl Adolph Greve, 1742—1814, Amtmand, Søn af nedennævnte Vicestatholder i Norge Christian Greve R. († 1771), fødtes 2. Sept. 1742, studerede i Sorø og derefter 2 Aar i Angers, sendtes med Broderen Frederik Siegfred udenlands, indtil han 1761 blev udnævnt til Kornet i Livgarden til Hest og fik Ordre til at marchere med sit Korps til Holsten i Anledning af den forventede Krig med Rusland. 1759 blev han Kammerjunker, 1764 Premierlieutenant og 1768 Ritmester. 1766 blev han Kammerherre, udnævntes 1770 til Amtmand over Kalundborg, Sæbygaards, Dragsholms og Holbæk Amter, men frasagde sig Aaret efter dette Embede for at tiltræde den fædrene Arv Brahesborg og det grevelig Rantzauske Præcipuum (Asdal, Hammelose og Rosenvold). 1776 blev han hvid Ridder og afgik ved Døden 3. Juni 1814. Han ægtede 17. Sept. 1770 Christiane Ernestine Frederikke Baronesse Wedell-Jarlsberg (f. 7. April 1751 † 9. April 1810), Datter af Gehejmeraad Frederik Vilhelm Baron W.-J. og Charlotte Amalie f. Bülow.

Louis Bobé.

Rantzau, Christian Rigs greve, 1614—63, Overstatholder, Søn af den ndfr. nævnte Statholder Gert R. († 1627), er født paa Haderslevhus 2. Maj 1614. Efter sin Faders Død og hans Gods Breitenburgs Ødelæggelse af de kejserlige kom han til Sorø Akademi og blev der til 1629; det følgende Aar var han i den ndfr. nævnte Henrik Rantzau til Schmools Følge ved hans Sendelse til Kurfyrstedagen i Regensburg og opholdt sig 1631—33 i Nederlandene og især i Frankrig, hvor han 1632 blev valgt til Hoved

for den tyske Nation ved Akademiet i Orleans. Hjemkommen til Danmark blev han 1634 Hofjunker og kort efter Kammerjunker hos Christian IV og fulgte 1635 Kongen til Norge. Det følgende Aar opgav han sin Stilling paa Grund af sit Ægteskab 31. Juli med Dorothea Rantzau, Datter af den ndfr. nævnte Ditlev R. til Panker. Allerede nu var han en rig Mand, der foruden sine Godser i Holsten, navnlig Breitenburg, som han paa ny gjorde til et Herresæde, dog ikke af den tidligere Pragt, ejede Gjesingholm, Hevringholm, Demstrup og flere Hovedgaarde i Jylland; den opkommende Storhed i Kongeriget Corfits Ulfeldt stod han i et venskabeligt Forhold til og forstrakte ham med Penge. 1639 eller 1640 blev han Amtmand i Rensborg og maaske allerede samtidig kongelig Landraad, om end hans Bestalling som saadan først er af Juni 1643. 1642 var han Gesandt til Sachsen i Anledning af Kongens Søster Kurfyrstinde Hedevigs Begravelse. Under Svenskekrigen 1643—45 var han Generalkrigskommissær og ledede i Avg. 1644 med Held Angrebet paa det af en svensk Styrke besatte Riberhus; Ribe By hædrede ham for hans Sejer, og kort efter lykkedes det ham ogsaa at besætte Haderslevhus; men Glæden varede kun kort, i det snart efter begge Pladser erobredes tilbage af Oberst Helmuth Wrangel, hvilket efter Freden gav Anledning til en Krigsretssag mod C. R. Af sine store Midler havde han desuden under Krigen laant Kongen 50000 Rdl.; til Pant derfor fik han fra Maj 1645 Tranekjær Slot og Len, og da Kronen ikke kunde tænke paa at indløse det, vare hans Besiddelser i Kongeriget i Virkeligheden derved blevne i høj Grad forøgede. Dog synes han i Christian IV's sidste Aar ikke at have været i særlig Gunst hos Kongen, i alt Fald at have haft Uvenner ved Hoffet.

Da bragte Frederik III's Tronbestigelse ham til langt større Anseelse end tidligere. 1. Avg. 1648 blev han udnævnt til Statholder i Hertugdømmerne. Valget havde truffet ham, ikke alene fordi Embedet næsten var blevet arveligt i hans Familie, men ogsaa fordi Kongen kunde stole paa i ham at have en bestemt Modstander af Gottorp og en Tilhænger af Enheden og Udeleligheden af den kongelige Part af Hertugdømmerne i Overensstemmelse med den ældre Rantzauske Politik; uden Tvivl træffe vi ogsaa ham som i høj Grad medvirkende til det kongl. Arvestatut af Juli 1650. Tilmed havde jo R. Indflydelse i Kongeriget uden at staa i nært Forhold til den danske Adel. Ved Frederik III's Kroning i Nov. 1648 blev han Ridder. Om hans politiske Evner er det imidlertid

ikke muligt at have nogen afgjørende Mening; en dog vel mindre velvillig Dom fra en af hans samtidige gaar ud paa, at han mere kom frem ved sine Forfædres Dyder end ved sine egne Fortjenester. Men sikkert var han en ærgjerrig, ofte hensynsløs Mand, med Trang til Glans og Anseelse. Efter at han 1649 havde tilkjøbt sig Amtet Barmstedt i det pinnebergske af Hertugen af Gottorp, opnaaede han Aaret efter, i Nov. 1650, medens han var Kongens Afsending for at tage Holsten til Len af Kejseren, at denne ophøjede ikke alene ham og hans Livsarvinger af begge Kjøen i den rigsgrevelige Stand, men ogsaa Amtet Barmstedt til et umiddelbart Rigsgrevskab. Som Indehaver af dette tog han 1653 Sæde paa Rigsdagen i Regensburg, og saa levende var hans Forestilling fyldt af hans grevelige Værdighed, at han kort før sin Død i sit Testamente paalagde sine Efterkommere at tage Hensyn til Forskjellen paa en grevelig og en almindelig adelig Begravelse.

Forholdet til Corfits Ulfeldt var maaske allerede noget kølnet i Christian IV's sidste Aar; dog vare de rimeligvis enige 1648 om Ditlev Reventlows Fjernelse fra Amtmandsposten i Haderslev, og Ulfeldt lykønskede ham endnu til Grevetitlen. Men kort før Righofmesterens Fald maa der være indtraadt en Forandring heri; der er nogen Grund til at tro, at C. R. har staaet i Forbindelse med Oberst Walter ved Angrebet paa Ulfeldt, og Kongens Tillid til R. under den vanskelige Stilling i 1651 viste sig i, at han ikke alene lod ham paa Breitenburg afholde hemmelige Overvejelser om Forsvarsforholdsregler i Hertugdømmerne, men ogsaa kaldte ham til Kjøbenhavn for at staa ham bi med Raad og Daad; han kom til Hovedstaden i Begyndelsen af Maj. Dog bragte de snart efter indtraadte Forandringer inden for Regeringen ham foreløbig ikke til større Indflydelse i Kongeriget. Han ramtes i de følgende Aar ogsaa af huslige Sorger. Med sin Hustru levede han i faktisk Skilsmisse, og imod hans Vilje beskyttede hun det 1656 indgaaede Ægteskab mellem hans Datter Margrethe og den senere saa mægtige Frederik Ahlefeldt til Søgaard (I, 136). Denne Sag havde ogsaa den Betydning for ham, at han blev ildeset af Dronning Sophie Amalie, hvis Yndling Ahlefeldt var, og han maatte til sidst bøje sig og anerkjende Svigersønnen. 1659 afkjøbte denne hans Fordring paa Kronen og overtog derved Tranekjær i Pant. Men ogsaa politisk havde han maaske staaet baade mod Dronningen og Ahlefeldt, i det han skal have fraaadet Krigen mod Sverige 1657, som de i en ikke ringe Grad bare Ansvar for. Dog sendtes han

i Juli s. A. til Dronningens Broder Christian Ludvig af Brunsvig-Lyneborg for at søge at bevæge ham til Forbund; men noget Resultat fremkom ikke deraf, lige saa lidt som han paa sin videre Rejse til Kurfyrstedagen i Frankfurt opnaaede at vinde Hjælp. Det lyder mærkeligt, at han umiddelbart efter den anden svenske Krigs Udbrud, i Okt. 1658, søgte om kongelig Tilladelse til at rejse til Italien; Kongen tilstod ham den, om end med en vis Beklagelse, men han benyttede sig ikke af den. Da der 1659 var Tale om at sende ham som Gesandt til England, ønskede han det ikke og blev ogsaa fri.

Saaledes syntes Forholdene ikke at varsle særlig gunstig for ham med Hensyn til yderligere Anseelse. Da hævede den ny Enevældes Trang til at knytte til sig en fornem og rig Mand uden for den kongerigske Adel ham pludselig langt højere op end hidtil. I Febr. 1661 udnævntes han til Assessor i alle de nye Kollegier og fik vistnok allerede da Titel af Overstatholder. Han havde derved opnaaet en Særstilling imellem alle de andre Mini- stre, og den voxede, da Rigsdrosten Joachim Gersdorff døde i April s. A. I høj Grad følte han sin Myndighed. I Anledning af, at der af Statskollegiet i hans Fraværelse var taget en Beslutning, opfordrede han Kongen til at tilsidesætte den, og i Juni 1661 rettede han under en Rejse i Hertugdømmerne, hvor han i Maj havde sluttet en Overenskomst med Gottorp om Kontributionernes Fordeling, en Skrivelse til Frederik III, hvori han ikke alene irettesatte sine Fæller i det nævnte Kollegium for i saa stort et Tal at have forladt Hovedstaden, men i Virkeligheden ogsaa dadlede Kongen for at have givet sit Samtykke dertil. Ikke desto mindre bevarede han Frederik III's Gunst. Ved et egenhændigt Brev af 23. Avg. 1661 overdrog han ham Præsidentposten i Statskollegiet og udnævnte ham til sin Premierminister, dog med Titel af Overstatholder. Der- ved var han altsaa blevet Rigets første Embedsmand og Kongens første Raadgiver. Personlig synes han at have staaet Christopher Gabel nærmest af Hoffets Mænd; han kalder ham endog i sit Testamente sin «Herr Sohn»; deraf kan maaske sluttes, at han endnu stadig ikke stod i det bedste Forhold til Dronningen, om end ogsaa dennes Yndling Jacob Pedersen (XII, 623) betænktes af ham i Testamentet. Muligvis har han befæstet sig i Kongens Gunst ved Forstrækninger af sin Rigdom; han laante ham bl. a. et Sølv- service, der vejede 19236 Lod, og en med 5 Diamanter prydet gylden Elefant.

Med Hensyn til hans politiske Virksomhed som Premierminister er det sikkert, at han i Modsætning til Regeringens militære Elementer var en Tilhænger af Indskrænkninger af Hæren; i Hertugdømmernes Anliggender sluttede han sig til Kongens Ønske om en Ophævelse af Fællesregeringen. I Cai Lykkes Sag havde han før sin sidste Udnævnelse i Juli 1661 sammen med Gabel ført de Forhandlinger, der bragte den ulykkelige Adelsmand til Forsøg paa at frikjøbe sig for Kongens Unaade ved store Ofre af Penge og Gods, og derefter var han i Sept. Forsidder i Højesteret, da Sagen desuagtet kom for denne, og voterede for den strængeste Dom (X, 507 f.). Umiddelbart efter rejste han til Bornholm i en Sendelse, der havde flere Opgaver. Han modtog Arvehyldingen af Øens Indbyggere, afnødte disse en stor Pengesum som Vederlag for Kongens Gjenkjøb af deres Land fra Sverige, undersøgte Klagerne over Gouvernøren General Fuchs (V, 483) og ordnede Skatteforholdene. Tillige havde han det Ærende at forhandle med den paa Hammershus som Fange siddende Corfits Ulfeldt om hans Løsgivelse. Den i den Anledning for ham udstedte særlige Instrux synes at vise en personlig Medlidenhed fra R.s Side mod Fangen, hvem han fik Lov til af sine egne Midler at skjænke Vin og Øl; men den har tillige den Mærkelighed, at den antyder langt mildere Vilkaar for Frigivelsen end dem, som bleve Resultatet af R.s Rejse. Paa Bornholm synes han derimod netop at være optraadt imod Ulfeldt og Leonora Christina med Haardhed og personlige Trusler og affordrede dem i alt Fald langt strængere Betingelser, end hans Instrux i og for sig hjemlede. Og, som bekjendt, blev dette ikke nok; efter hans Hjemrejse til Kjøbenhavn, hvor han ankom i Begyndelsen af Dec., lod Regeringen Vilkaarene yderligere forværres, og da Ulfeldt kom til Hovedstaden ved Aarets Slutning, førte R. de afgjørende Forhandlinger med ham i sit eget Hus.

Der er herover noget gaadefuldt, og det kan næppe finde sin Forklaring ved, at han snart efter synes at have haft en noget svagere Stilling ved Hoffet end hidtil. Han, der for øvrigt i Foråret 1662 havde den næppe store Sorg at miste sin Hustru, gjen- vandt ogsaa snart sin Indflydelse. I Maj s. A. undertegnede han paa Gottorp den saakaldte Perækvationsreces med Hertugen; i Okt. s. A. var han for Kongen i Dresden. I Juli 1663 deltog han i den sidste Dom over Ulfeldt og ledede i Avg. og Sept. Forhørene over den fængslede Leonora Christina. Men hans Helbredstilstand var vaklende, og 8. Nov. 1663 døde han i Kjøbenhavn. Hans

Ligbegængelse foregik med stor Højtidelighed; Liget førtes til Kiel og bisattes der 9. Juni 1664.

Hudemann, Leichpred. üb. C. R. (Glückst. 1664). Noodt, Nachr. v. d. Ranzov. Fam. S. 61 ff. Danske Mag. V, 97 ff. 129 ff. 178 ff. B. Smith, Grevinde Ulfeldts Hist. II, 63 ff. 186 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVII.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Christian Greve, 1683—1771, Vicestatholder, Stiftamtmand, Søn af ndfr. anførte Otto Greve R. til Asdal († 1719), fødtes i Kjøbenhavn 23. Jan. 1683 og fik utvivlsomt en meget omhyggelig Uddannelse. 1702 immatrikuleredes han ved Ridderakademiet i Kjøbenhavn og tilbragte siden vistnok flere Aar i Udlandet. Efter sin Hjemkomst blev han i en ung Alder Kammerherre og traadte snart i Statens Tjeneste; en Rejse, han gjorde 1709 til England, synes han at have foretaget i Kongens Ærende, og o. 1711 blev han Deputeret i Søetatens Generalkommissariat, hvor han virkede i 10 Aar; allerede 1714 fik han det hvide Baand. Men den forunderlige Uvilje, som Frederik IV nærrede mod den gamle Adel, gik ogsaa ud over R., der 1721 blev afskediget fra sit Embede, ikke uden Medvirkning af Admiral C. C. Gabel (V, 508), mente Samtiden. Ikke desto mindre fik han Sæde i den Kommission, som Kongen 1726 nedsatte til Undersøgelse af Forholdene ved Marinen under Gabels Styrelse, og at det ikke, efter at Kommissionens indholdsrige Betænkning forelaa, gik ud over Gabel, antog man, skyldtes R., der ved at holde sin Haand over ham, gjengjældte ondt med godt. Uagtet han ellers var uden offentlig Bestilling i Frederik IV's sidste Aar, hædredes R. 1729 med Gehejmerraads Titel. I disse Aar vare R.s private Forhold undergaaede væsentlige Forandringer. 30. Nov. 1716 havde han ægtet Oberst Mandrup Dues (IV, 361) Enke, Charlotte Amalie f. Gjøre (f. 11. Febr. 1689), der bragte ham Brahesborg og Barløsegaard samt de Dueske Godser Krastrup og Gundersted i Jylland, hvilke sidste R. solgte 1756. Efter sin Hustrus Død paa Brahesborg 31. Juli 1724 giftede R. sig 10. Maj 1726 med Eleonore Hedevig v. Plessen (f. 15. Dec. 1708, Dame de l'union parfaite 1750), Datter af Gehejmerraad Chr. Ludv. v. P. (ovfr. S. 148), der 1740 overdrog ham Odden og Stensbæk Godser i Jylland, hvilke han dog 1743 igjen afhændede. Endelig arvede R. efter sin Fader og sin ugifte ældre Broder Generalmajor Frederik R. († 1726) de jyske Godser Rosenvold, Asdal, det halve Hammelse og Voldbjærg, og ved Broderens Død tilfaldt Familiens Grevetitel R., der hidtil kun havde været Baron. I Løbet af 10

Aar var R. bleven en af Landets største Jordegodsejere; det kan her tilføjes, at han lejlighedsvis forøgede sit Gods med bekvemt liggende Gaarde; 1756 købte han saaledes Skovgaarde og 1770 Krængerup (nu Frederikslund), begge i Fyn.

Næppe var Christian VI kommen paa Tronen, før R. paa ny kaldtes til Statens Tjeneste, i det han 1730 udnævntes til Præsæs i Land- og Søetatens Generalkommissariat med Titel af Gehejmekonferensraad; allerede Aaret efter fik han Elefantordenen. Men knap et Aar havde han ledet denne vigtige Gren af Administrationen, før Kongen betroede ham det høje Embede som Vicesatholder i Norge. I denne Stilling forstod han at vinde Popularitet hos Nordmændene, i det han gav enhver, hvad ham tilkom, og holdt «et artigt Hus og aabent Taffel»; men man fandt, at hans Virksomhed sporedes for lidt, og det Faktum, at han jævnlig og længe opholdt sig paa Brahesborg i Steden for paa sin smukke Gaard i Christiania, tyder unægtelig ikke paa stor Energi hos ham i Opfyldelsen af sine Embedspligter. Under Kongens Rejse i Norge 1733 spillede R. i Medfør af sin Stilling en stor Rolle; han ledsagede Hoffet paa Rejsen landværts til Throndhjem og søværts tilbage paa sit eget Skib; Kongen spiste hos ham og forærede Grevinden, om hvem Nordmændene fortalte, at hun satte Pris paa at lade sig kalde Vice-Reine de Norvège, en Tabatière med en Guldring i. Men Kongen yndede ikke R., og i sine private Breve lader han efterhaanden sin Uvilje mod ham tydeligere fremskinne; allerede 1735 udtaler han som sin Hensigt at skille sig af med R., og 1739 gjorde han Alvor af det, i det han ophævede Statholderposten og dimitterede R. med en stor Pension. «De Tjenester, han hidtil har ydet os, have været meget slette, ja han hindrer vor Tjeneste mere, end han beforder den», skriver Kongen i den Anledning til Schulin. Grunden til Kongens Misstemning maa vistnok nærmest søges i, at han mente R. for nøje forbunden med Brødrene Plessen — den ene var jo hans Svigerfader —, hvilke han stedse opfattede som sine Modstandere. Det kan vel ogsaa være, at R.s alt andet end pietistiske Tænkemaade har stødt Kongen. Men Publikum havde det Indtryk, at R. paa en fornærmende Maade var bleven fjærnet fra sit Embede.

Imidlertid var R. ikke længe ledig; efter 1½ Aars Forløb fulgte han 1740 C. Sehestedt som Stiftamtmand i Fyn og Amtmand over Odense m. fl. Amter. I 20 Aar styrede han sine Amter, vistnok med jævn Dygtighed; Orden og Akkuratesse i Forret-

ningerne, Retfærdighed mod alle og Strængthed mod efterladende Embedsmænd kjendetegne hans Administration. I Odense boede han paa St. Knuds Kloster, som han kjøbte 1744, og her modtog han 2 Gange Frederik V's Besøg; det ene (1747) skaffede ham Rang med Gehejmraaderne i Konseillet. I det hele faldt han mere i denne Konges Smag end i hans Forgængers, og 1749 var han i den kongelige Suite paa Norgesrejsen. For øvrigt tiltrak Brahesborg R. mest, og her opholdt han sig saa hyppig, det lod sig gjøre. Da han 1760 som 76aarig Olding tog sin Afsked fra Stiftamtmandsembedet, tog han fast Bopæl paa dette skønne Sted, som han elskede fremfor alle sine andre Ejendomme og derfor ofrede meget paa; Jørgen Brahes gamle, massive Hovedbygning moderniserede han efter Tidens Smag, bl. a. ved at nedbryde dens 3 kobbertækte Taarne. Af Rosenvold, Asdal og det halve Hammelse havde han 1756 oprettet det saakaldte Rantzaus grevelige Præcipuum med o. 1300 Tdr. Hartkorn. Den halve Snes Aar, R. endnu levede, var i mere end en Henseende tung for ham; af sine 4 Sønner havde han tidligere mistet en, nu bortkaldtes de 2 ældste, af hvilke den ene efterlod sig en 2aarig Søn; 31. Maj 1770 døde hans Hustru. Dertil kom, at R. i sin høje Alderdom henfaldt i et Slags Vanvid, der forledte ham til saadanne Ting som at tilintetgjøre en Mængde historiske Dokumenter, han tidligere med Omhu havde samlet, og deriblandt nogle Klosterarkiver, han havde ført med sig fra Norge. At det under disse Forhold gik ud over hans Godser, er forstaaeligt, og nogle Aar senere omtales det, hvor yderlig brøstfæddig og slet alle de grevelige Stamgodsers, Bygningers, Kirkers, Broers og Møllers Tilstand var ved hans Død, 16. April 1771.

Naar R.s Navn endnu er omgivet af en egen Glans, skyldes det hverken hans Byrd, hans Rigdom eller hans Embeder; en ringere begavet Person end han vilde, udrustet med de samme ydre Fordele, have kunnet naaet det selv samme. Det, der vil bevare hans Navn i Historien, er hans aandelige Egenskaber. R. var besjælet af en levende videnskabelig Interesse og havde selv tilegnet sig ualmindelige Kundskaber eller, hvad man i gamle Dage kaldte Erudition; han var saa stor en Elsker af Videnskaberne, at han efter en samtidigs Fortælling endog paa Jagten beskæftigede sig med dem. Med Mænd som Gram og Falster stod han i levende Brevvexling; i Omgangen med saadanne Mænd, der glimrede ved Intelligens, Kundskaber og Dannelse, søgte han sin Glæde, og af

den Anseelse, han nød i disses Kreds, har man, men næppe med tilstrækkelig Grund, sluttet, at han kunde være den «vir perillustris», til hvem Holberg har skrevet sine avtobiografiske Breve. Med denne sin jævnaldrende har R. ret tidlig staaet i nogen Forbindelse, om hvis nærmere Beskaffenhed dog nu intet vides. Sikkert er det, at R. forstod at vurdere Holbergs Værker; han kunde nyde «Peder Paars» og var med sit livlige Temperament selv oplagt baade til Munterhed og Kritik. At han var en Ven af den danske Skueplads, have vi det bedste Bevis paa deri, at han var den, til hvem Skuespillerne i 1731 henvendte sig om Bistand i deres ved Ildebranden 1728 og Tronskiftet 1730 foranledigede fortvilede Situation. Ogsaa Ambrosius Stub har utvivlsomt haft en Velynder i R., der baade forstod at glæde sig ved hans Digte og belønne Digteren for hans Vers.

R. ejede et stort Bibliothek, og af sin Rigdom betænkte han saa vel Kathedralskolen i Christiania som Gymnasiet i Odense med Boggaver. Men den største Gave lod han tilflyde Universitetsbibliotheket, da han inden sin Afrejse til Norge 1731 skjænkede det en kostelig Samling af vigtige haandskrevne Kilder til Danmarks Middelalders Historie, hvoriblandt «*Calendarium Nestvedense*», «*Exordium Caræ Insulæ*» og «*Codex Esromensis*», en Skat, der med en vis Sandsynlighed for største Delen kan føres tilbage til Arild Huitfeldt, hvis Søstersøn Christopher Ulfelds Sønnesøns Enke og Arving, Sophie Amalie Krag, i sit 2. Ægteskab var Moder til R.

Danske Herregaarde I: Rosenvold; X: Brahesborg; XII: Odden, Frederikslund; XIII: Krastrup. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814, I—II.

G. L. Wad.

Rantzau, Christian Andreas Friedrich Rigsreve, 1796—1857, Gouvernør, Søn af Gehejmekonferensraad Carl Emil Rigs greve R. til Rastorf (f. 17. Febr. 1775 † 25. Okt. 1857) og Emilie f. Komtesse Bernstorff (f. 7. Nov. 1777 † 14. Maj 1811), var født 5. Febr. 1796 i Kiel. Han tog 1819 juridisk Examen i Glückstadt, udnævntes 1823 til Kammerjunker og Kavaller hos Prinsesse Caroline Amalie, 1824 til Marskal hos Prins Christian Frederik, 1825 til Hofmarskal hos samme, 1826 til Kammerherre, men forlod 1829 Hofstjenesten, da han blev Verbitter for det adelige Konvent i Itzeho, 1838 Gouvernør og Landdrost i Hertugdømmet Lauenborg, 1839 Kommandør af Danebrog, 1841 Storkors, 1847 Gehejmekonferensraad. Ved Oprets Udbrud 1848 havde R., som var en kongetro Mand, en

vanskelig Stilling, da den revolutionære Bevægelse ogsaa havde grebet Lauenborgerne. Det lykkedes ham dog at forhindre Oprettelsen af en provisorisk Regering i Lighed med den i Kiel, men da han var afskaaren fra enhver Hjælp fra Danmark, maatte han til sidst paakalde militær Hjælp fra Hannover, og da der ikke kunde opnaas Enighed mellem R. og den lauenborgske Landdag, paakaldte denne det tyske Forbunds Indblanding, som førte til Afsendelsen af en særlig Forbundscommissær, der 10. Juli afsatte R. Han levede siden paa Rastorf, hvor han døde 26. April 1857, for Faderen. Han var 2 Gange gift: 1. (12. Okt. 1820) med Nancy f. Komtesse Rantzau (f. 4. Avg. 1798 † 7. Okt. 1843), Datter af Christian Ditlev Carl Greve R.; 2. (15. Avg. 1846) med Marie Louise Friedrike f. v. Witzleben (f. 16. April 1801 † 30. Jan. 1875), Datter af Kammerherre, Major, Kavaller hos Hertug Peter Frederik Vilhelm af Oldenburg Christoph Henning v. W.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Rantzau, Christian Ditlev Greve, 1670—1721, Vicestatholder, Søn af nedennævnte Statholder Ditlev Greve R. († 1697), opdroges i Hjemmet, en Tid lang under Tilsyn af den bekjendte tyske Satiriker Etatsraad og Envoyé i Paris Christian Wernicke, berejste 1693—94 England, Nederlandene og Frankrig og sendtes 1695 til Kong Vilhelm for at overbringe Christian V's Kondolation i Anledning af Dronning Maries Død. 1697 tiltraadte han ved Faderens Død Besiddelsen af begge Grevskaber, samtlige Godser i Holsten samt Lindeved. I Febr. 1698 udnævntes han til Vicestatholder og Landraad i Hertugdømmerne og blev hvid Ridder. Han var i ung Alder bleven forlovet med Ulrik Frederik Gyldenløves Datter, og i Følge den af Fædrene opsatte Kontrakt skulde den, der brød Forbindelsen, til den anden Part betale 30000 Specier. Da R. hverken vilde ægte sin trolovede eller betale hende Erstatningssummen, lagde Kongen sig imellem og inddrog 1700 Grevskabet Løvenholm. I sin Harmе herover henvendte R. sig til Hannover om Hjælp og tilbød Kongen af Preussen sit Grevskab mod at faa Hævn over Danmark. Fremdeles appellerede han til den kejserlige Kammerret og idømtes herfor af Kongen en Bøde paa 20000 Rdl. R.s vilde og udskejende Liv og hans slette Karakter gjorde ham almindelig forhadet, saa at Undersaatterne i Grevskabet Rantzau 1705 gjorde Oprør og søgte Støtte hos Hertugen af Gottorp, der besatte Grevskabet, som indtil 1709, da Hertugen blev tvunget til

at trække sine Tropper tilbage, var sekvestreret. 1715—20 sad R. fangen i Fæstningerne Spandau, Speitz og Memel paa Grund af en større Sum Penge, som han skyldte Kong Frederik Vilhelm af Preussen. Hjemvendt blev han 11. Nov. 1721 dræbt af Snigmorderhaand, efter Samtidens Mening i Følge Tilskyndelse af Broderen Wilhelm Adolph (s. ndfr.), da han befandt sig paa Snejpejagt ved Alt-Vossloch mellem Barmstedt og Elmshorn, ikke langt fra Slottet Rantzau. Han var ugift.

Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I, 111 f.

Louis Bobé.

Rantzau, Christian Ditlev Carl Rigs greve, 1772—1812, Overpræsident, var en Søn af Christian Emil Rigs greve R. til Rastorf og Anna Sabine f. Buchwald og fødtes 8. Okt. 1772 paa Rastorf. I Aarene 1788—92 studerede han i Kiel og Göttingen, blev sidstnævnte Aar Kammerjunker og 1793 Avskultant i Økonomi- og Kommercekollegiet. 1796 blev han Medlem af det af samtlige Godsejere i Hertugdømmerne dannede Udvalg til Hoveriets Afskaffelse. 1797 blev han Deputeret i Kommercekollegiet og 1801 i tyske Kancelli indtil 1809, da han udnævntes til Overpræsident for Byen Kiel og Kurator for Universitetet. 1802—9 var han tillige Medlem af den extraordinære Finanskommission og fra 1798 Medlem af Kreditkassekommissionen. 1797 var han bleven Kammerherre og 1811 Kommandør af Danebrog. R.s mærkelige og interessante Personlighed er udførlig skildret af Rist i dennes Livserindringer. Blandt hele den unge Adel her hjemme paa hans Tid kunde ingen lignede med ham i omfattende Kundskaber, Skarpsindighed og Arbejdslyst. Ærgjerrigheden var hans største Svaghed: han følte sig tilsidesat og forbigaaet under sin Higen efter de højeste Stillinger, og han, der gav Anledning til saa store Forhaabninger, døde i sine bedste Aar, «brudt paa Legeme og Hjærte», 23. Febr. 1812. Paa sit Gods Ascheberg indførte han store Forbedringer i Bøndernes Kaar og reformerede Skolerne. R. havde 5. Sept. 1795 ægtet den rigt-begavede Charlotte Diede, Datter af Gehejmeraad Wilhelm Christopher D. (IV, 262).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 57. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Rist, Lebenserinnerungen I, 110. W. Humboldts Tagebuch 1796 S. 83.

Louis Bobé.

Rantzau, Christian Emil Heinrich Julius Rigs greve, 1827—88, Klosterprovst, Søn af ovennævnte Christian Andreas Friedrich Rigs greve R. († 1857) af dennes 1. Ægteskab, var født 12. Juli 1827

i Lyngby. Han gik i Skole i Ratzeburg og studerede i Berlin, Heidelberg og Kiel, hvor han 1856 tog juridisk Examen. Efter sin Bedstefaders Død arvede han 1857 Rastorf, valgtes s. A. til Klosterprovst i Uetersen og blev 1861 Medlem af den holstenske Stændersamling. 1867 udnævnte den preussiske Regering ham til Landdagsmarskal i den slesvig-holstenske Provinslanndag, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 15. Febr. 1888 i Kiel. Han havde 10. Okt. 1857 ægtet Caroline Christiane Elisabeth Komtesse Reventlow (f. 3. Marts 1837), Datter af Heinrich Greve R. til Wittenberg.

Allg. Deutsche Biographie XXVII.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Rantzau, Christoffer, o. 1510—1571, til Bülk, var en Søn af nedennævnte Hr. Otto R. til Bülk († 1511) og blev født kort før sin Faders Død. Efter sine Forældre arvede han Knoop og Seekamp, og senere arvede han Bülk efter sin Broder Hieronymus; desuden ejede han Burghorst og Part i Neverstorf, hvilket sidste Gods han dog solgte. Han var 1540 Hofjunker, 1546—64 Amtmand i Tønder og fra 1560 til sin Død i Rensborg; til 1569 var han Verbitter for Bordesholm Kloster. 1552 og 1558 var han Hertug Hans' Raad, men Kongen havde 1554 udset ham til at ledsage Hertug Frederik til Heidelberg, hvorfor han dog undskyldte sig. Derimod var han 1556 paa en Sendelse for Hertug Hans til Meklenborg og 1557 til Bremen, men 1559 var han kongelig Raad og Krigskommissær paa Toget til Ditmarsken. Endelig var han 1566 Regeringsraad i Hertugdømmerne. Han var gift med Anna (Henriksdatter) Rantzau fra Putlos og døde mellem 20. Febr. og 2. April 1571.

Thiset.

Rantzau, Daniel, 1529—1569, Feltøverste, var Søn af nedennævnte Godske R. til Nienhof († 1564). 15 Aar gammel blev han sendt til Wittenberg, hvor han studerede indtil sit 18. Aar. Som alle dannede Mænd paa den Tid skrev og talte han Latin, men den stille Syslen med Videnskab egnede sig ikke for hans djærve, udadvendte Natur. Ved sin Tilbagekomst til Holsten traadte han i Tjeneste hos den 3 Aar ældre Hertug Adolf, og med ham drog han samme Aar (1547) udenlands. Denne Rejse blev bestemmende for hans Fremtid. I 7 Aar færdedes han med Hertugen ved Kejsershoffet, deltog i Fejder og Krige, snart i Mellemeuropa, snart i Italien og Frankrig. Han blev Fører for en Fænnike Knægte og vendte 1554 hjem med rig Erfaring som Kriger, men tillige ligesom

sin Herre uden at have tilsat sin varme evangeliske Tro trods Deltagelsen i Krigene mod Protestanterne. Han forblev i Hertug Adolfs Tjeneste og modtog Posten som Befalingsmand paa Slottet Peine i Nordtyskland. Den krigerske Hertug planlagde i de følgende Aar et Tog mod Ditmarskerne, og D. R. ledede Hvervingerne hertil fra sin afsidesliggende Borg. Da endelig Toget gik for sig 1559, rigtignok under andre Forudsætninger end de oprindelige, deltog D. R. i det som Fører for 2 Fænniker Knægte. Det fortælles, at da Regimentsobersten Wolf Schöneweise var falden i Kampen, ønskede Knægtene D. R. til Oberst; men Fyrsterne nægtede ham denne Udmærkelse, fordi det ikke skulde se ud, som om kun Rantzauerne, der i et Antal af 15 deltog som Førere i Krigen, skulde udmærkes.

Efter Krigen modtog D. R. paa ny Udnævnelse til Befalingsmand paa Slottene Peine og Steuerwold og som Hertug Adolfs Raad, og han deltog med Hertugen i dennes uheldige Frierrejse til Dronning Elisabeth af England. Kong Frederik II ønskede imidlertid, at D. R. skulde træde i hans Tjeneste; allerede 1559, kort efter Krigen, indlededes Underhandlinger med ham, men det er uvist, om de førte til noget Resultat. Først 1562, da Kongen gjorde forberedende Skridt til Krigen med Sverige og knyttede Obersterne Jürgen v. Holle og Hilmar v. Münchhausen til sig, lykkedes det ogsaa ved Henrik Rantzaus Mellekomst at formaa D. R. til at træde i dansk Tjeneste som Oberst med Forpligtelse til at hverve et Fodfolksregiment. Fra nu af og til sin Død tilhører D. R. Danmarks Historie.

Den nordiske Syvaarskrig 1563—70 har i militær Henseende udelukkende Betydning ved de af D. R. planlagte og udførte Foretagender. Det er hans Navn, der som en lysende Stjerne viser Vejen gennem den Hob af planløse og slet førte Krigstog, hvori svenske og danske søgte at overbyde hinanden, og som kun førte til Rov, Mord og Plyndring. Kun hos D. R. spores Hærfører-geniet, Evnen til at lægge en vel gennemtænkt Plan, den jærnhaarde Vilje til at føre den igennem trods alle Hindringer og det skarpe Feltherreblik, der i Kampens Virvar vælger det rette Øjeblik til at handle. Men D. R.s Liv er dog ingenlunde en Vandring fra Sejer til Sejer. De utrolige Vanskeligheder, som Datidens Krige bøde en Feltherre, Vanskelighederne ved at tilfredsstille de lejede Troppers ofte vel berettigede Krav paa Lønning og Proviant, kunde selv han ikke overvinde. Derfor standsede mangt et Fore-

tagende paa Halvvejen, og Maaned efter Maaned kunde hengaa i militær Uvirksomhed, i haabløse Forhandlinger med Regeringen og Soldaterne. D. R.s Liv er saaledes rigt baade paa Lys og Skygge; men gennem alt straalte den stærke, kraftige Personlighed med den ubøjelige Vilje og den utrættelige Snarraadighed.

I Maj Maaned 1563 blev D. R. kaldt til Kjøbenhavn. Han tog levende Del i Forberedelserne til Krigen og fik Anførselen over et af de 3 Regimenter, hvert paa 8000 Mand, hvormed Kong Frederik 4. Avg. brød op fra Helsingborg for at erobre Elfsborg. Efter at der var skudt Breche i Fæstningen, skulde D. R.s Regiment have stormet den, men forinden overgav Kommandanten Borgen 4. Sept. Hæren gik derefter i Vinterkvarter, og D. R.s Regiment blev indkvarteret i Ystad. Kort efter faldt den svenske Hær ind i Halland; Kong Frederik samlede da paa ny Hæren og kastede Fjenden tilbage efter en sejerrig Kamp. D. R.s Regiment fik herefter den Opgave at forsvare den svensk-hallandske Grænse med Hovedkvarter i Halmstad. Denne selvstændige Virksomhed egnede sig for D. R.s initiativrige Natur. Allerede i Febr. 1564 forberedte han et Tog ind i Sverige for at afværge mulige Angreb paa Halland. Men først i Maj Maaned lykkedes det ham at blive færdig. I Forening med Frederik v. Dohna faldt han ind i Smaaland. Et svensk Korps blev oprevet, Gaarden Hammar ødelagt og en Afdeling Ryttere under den svensk-franske General Charles de Mornay adsplittet. Men Proviantmangel tvang ham efter en Maanedes Forløb til at vende tilbage uden andet Resultat.

Den danske Hovedhær under Greven af Schwarzburg (VI, 412) forsøgte i Sommeren og Efteraaret 1564 at trænge frem mod Kalmar. D. R. deltog i dette resultatløse Felttog, efter hvis TilendebRINGELSE hans Regiment blev lagt i Vinterkvarter i Malmø og Omegn.

Henved 2 Aar havde Krigen slæbt sig hen uden at bringe andet Udbytte end Elfsborgs Erobring. Det havde vist sig, at Overkommandoen var i saa udygtige Hænder som muligt. Hertil kom de finansielle Forlegenheder. Soldaterne fik ikke deres Løn udbetalt. I Malmø gjorde de Oprør. Officererne bleve fangne, Lejknægtene satte sig i Besiddelse af Raadhuset, og D. R. maatte have Knægtenes Lejdebrev, før han kunde træde ind i Ringen og forhandle med dem. Det lykkedes ham at dæmpe Mytteriet, men Kongen maatte udstede Gjældsbrief til ham paa 100000 Dlr., for hvilke en stor Del Adelsmænd gik i Borgen (April 1565). Kort

efter blev han efter Grevens og Jürgen v. Holles Bortrejse, og efter at Otte Krumpen havde nægtet at overtage Ledelsen af Hæren, udnævnt til Feltherre, i det han dog samtidig beholdt sin Stilling som Regimentsoberst. 3 danske Adelsmænd stilledes som Kommissærer ved hans Side. Fra nu af er det ham, som har Ansvaret og Æren for, hvad der blev udført i Landkrigen fra dansk Side, og saa meget er vist, at den tidligere Uvirksomhed afløstes af en kraftig Foretagsomhed.

Som sædvanlig gjorde D. R. Halmstad til Udgangspunkt for sine Bevægelser. Svenskernes Bestræbelser vare hovedsagelig rettede imod Hallands Nordgrænse: Tilbageerobringen af Elfsborg, Indtagelsen af Baahus Slot ved Gøtaelven og Nordhallands Erobring — kort sagt Erhvervelsen af Landstrækningerne ved Kattegat. For at afværge dette rykkede D. R. op mod Elfsborg, som det lykkedes ham at undsætte. Paa Gullbergs Enge foran Elfsborg laa Hæren derpaa i Lejr i Sommermaanederne, ude af Stand til at røre sig, da baade Proviant og Penge udebleve. Saa maatte D. R. da paa ny trække sig tilbage til Halmstad, hvor han søgte at drage Forstærkninger til sig fra Skaane og at faa Hæren provianteret. Imidlertid lykkedes det en overlegen svensk Hær at trænge ind i Halland og erobre Varberg By 28. Avg. og i Midten af Sept. det stærke Slot. 2 Dage efter rykkede D. R. op fra Halmstad mod Varberg og begyndte at belejre Slottet. Svenskerne havde trukket sig tilbage for at optage Forstærkninger, men i Midten af Okt. rykkede den 24000 Mand stærke svenske Hær paa ny ind i Halland for at afskære den danske Hær Tilbagetoget. Da fattede D. R. en djærv Beslutning. Han lod Belejringsskytset indskibe og marcherede med sin lille, kun 8000 Mand stærke, Hær imod Svenskerne for at angribe dem i aaben Mark. 20. Okt. 1565 stod Slaget ved Svarteraa eller Axtorna. At den danske Hær sejrede, skyldtes udelukkende D. R.s Dispositioner saa vel før som under Slaget. Det var ham, som tvang Fjenden til at udkæmpe Kampen paa den af ham valgte, for den mindre danske Hær gunstige Valplads. Han opmuntrede sine Folk med saadanne Ord, at en samtidig siger, at de vakte baade Graad og Glæde, og at aldrig nogen havde talt mandeligere og bedre. Han afgjorde endelig Kampens Udfald ved i de afgjørende Øjeblikke at have Afdelinger rede til at gribe ind der, hvor Svenskernes Overmagt truede med at forvandle Sejeren til Nederlag. Det blev den største og for Overfeltherren mest hæderfulde Sejer, som den danske Hær har tilkæmpet sig.

Det var naturligt, at der efter Sejeren ved Axtorna maatte opstaa Ønsker saa vel hos D. R. selv som hos Kongen om at knytte den udmærkede Feltherre nærmere til Danmark. I Jan. 1566 blev han forlenet med Trøjborg Slot i Sønderjylland, og samtidig førtes der Forhandlinger om at overdrage ham det kongelige Gods Oldenhorn ved Hamborg med det Formaal, at han ved at overlade dette til sine Brødre kunde erhverve deres Parter i den fædrene Gaard Vamdrup ved Kolding: «Saaledes kunde jeg blive hos eders Majestæt her i Riget, hvad der ellers vanskelig vilde kunne lade sig gjøre», skriver han til Kongen. Først 1567 fik han Oldenhorn; om Mageskiftet med Brødrene kom i Stand, er dog uvist. Imidlertid forpligtede han sig dog allerede ved Forleningen med Trøjborg til at varetage Feltherreposten, saa længe Krigen med Sverige vedvarede.

Det følgende Krigsjaar, 1566, høstede D. R. ingen Lavrbær. Svenskerne havde paa ny angrebet Baahus, og der planlagdes derfor fra dansk Side et Indfald i Vestergøtland for at drage Fjenden bort fra den stærke Grænsesfæstning. Efter mange Besværligheder lykkedes det at samle en Hær paa 8000 Mand, og 2. Juli 1566 brød D. R. op fra sin sædvanlige Udfaldsport, Halmstad. Det blev et af de sædvanlige Plyndringstog: Bogesund, Falkøping, Skara og Lidköping gik op i Flamme; men saa begyndte Pesten at hærge Hæren, og en Maaned efter maatte Tilbageslaget iværksættes. Da Hæren naaede Baahus, talte den kun 3000 Mand, og Resten af Sommeren laa den i Lejr paa Gullberg Enge foran Elfsborg, hærget af Sygdom og Mangel paa Proviant, medens Uenighed og Strid mellem Feltherren og hans øverste Officerer lammede Krigsførelsen. Vel var D. R. saa heldig at tilfangetage de svenske Hærførere Charles de Mornay og Jacob Henriksson Hästsko, men til sidst var der intet andet at gjøre end at marchere tilbage til Halmstad, hvorfra Resterne af Hæren forlagdes i Vinterkvarter i Skaane.

Nu begyndte en trang Tid for D. R. Ulykken var den, at han samtidig med at beklæde Feltherreposten vedblev at være Regimentsoberst. Som saadan stod han inde for Betalingen til sit Regiment. Men det var vanskeligt, næsten umuligt, at skaffe Penge. Finanserne vare udtømte, Laan saa godt som ikke til at opdrive. Under disse Forhold vægrede Soldaterne sig ved at gaa imod Fjenden, og D. R. forlangte, at Soldaternes Fordringer skulde opfyldes. Kongen, som hidtil personlig og med stor Kraft havde deltaget i alle Statssager, vilde ikke længer personlig forhandle

med D. R., men henviste ham til Peder Oxe og Johan Friis. En alvorlig Strid udbrød nu mellem Feltherren og hans Officerer paa den ene Side og Kongen med Raadet paa den anden Side. Kongen harmedes over, at Hovedsmændene og Obersten krævede Retten til at arve de faldne Knægtes og Officerers Sold. Mere end én Gang vare de døde medoptagne paa Mønstrings- og Afregningssedlerne. Skarpt bebrejdede han Soldaterne, at de gjorde Oprør og nægtede at gjøre Tjeneste, naar Nøden var størst. Soldaterne svarede herpaa med at gjøre Oprør. De truede D. R. paa Livet og arresterede de kongelige Kommissærer i Halmstad. Kongen maatte da give Kjøb og befalede Peder Oxe at skaffe Pengene til Veje. D. R. maatte drage til Halmstad og befri Kommissæerne. Men kort efter kom det paa ny til et Sammenstød mellem Feltherren og Raaderne, saa at D. R. endog krævede Lejde for at komme over til Sjælland og tale med Kongen. Denne sendte Bud til Henrik Rantzau, der kom til Kjøbenhavn og mæglede i Striden. Kongen gik da ind paa, at D. R. fritoges for sin Bestilling som Regimentsoberst, for at han med desto større Kraft kunde varetage sit Feltherreembede. Han fik hurtig Brug herfor. I Ystad gjorde hans gamle Regiment Oprør og forlangte Betaling i god dansk Mønt. Det gik voldsomt til, og D. R. maatte selv der hen for at stille dem tilfreds. Han ønskede utvivlsomt, at der skulde fares med Lempe imod dem; han mente ikke at kunne drage ind i Sverige uden dem. Men Kongen satte haardt imod haardt. Da gik D. R. selv til Frederiksborg, og 3. Okt. havde han en personlig Sammenkomst med Kong Frederik. Det ene Ord tog det andet, og D. R. red bort efter at have truet med at nedlægge Kommandoen. Kongen henvendte sig samme Dag med Anmodning til Christoffer v. Dohna om at overtage Anførselen, da D. R. «fanger Griller», «er melankolsk og uvillig». Men den følgende Dag sendte han dog en fornyet Opfordring til D. R., der svarede, at han «bevilgede at drage op med Hæren og lade sig bruge, som det sig bør». Han holdt Ord, skjønt Kongen samtidig sendte største Delen af Knægtene i Ystad til Tyskland uden at betale dem deres Sold, og 20. Okt. 1567 rykkede han op fra Halmstad med sin lille Hær paa det Tog, der mere end noget andet har gjort hans Navn berømt, frygtet og æret.

Toget til Østergøtland i Vinteren 1567—68 er en Krigsbedrift af højeste Rang. Den synes planlagt i Hovedtrækkene i Sept. Maaned. Fra Halmstad skulde Hæren føres til Jønköping, der fra

over Hulvejen til Vadstena i Østergötland, «hvorfra man med Guds Hjælp kan naa videre». Skinangreb paa Grænsen ved Kalmar og Smaaland skulde bortlede Opmærksomheden fra Hovedforetagendet. Det kom ogsaa til Udførelse trods alle de Hindringer, Naturen og Fjenden lagde i Vejen derfor, og skjønt Kongen ønskede Angrebet foretaget paa Smaaland og Vestergötland. Hæren talte kun 6000 Mand, men det var øvede og dygtige Folk. Frands Brockenhuus havde overtaget D. R.s Post som Regimentsoberst, selv førte R. Rytteriet foruden den egentlige Overkommando.

1. Nov. rykkede Hæren ind i Jønkøping uden at have mødt synderlig Modstand. Det var her, at D. R. i Krigsraadet gennemførte sin Felttogsplan. Ingen Sinde før var en dansk Hær trængt gennem det snævre Pas øst for Vettern, Holaveden, som det kaldtes, men det lykkedes D. R., trods en haardnakket Modstand af Fjenden, der angreb Hæren under Gjennemmarchen, at naa frem efter en 2 Dages uafbrudt Kamp. Paa Østergötlands Sletter tumlede han sig i de følgende Maaneder fra Midten af Nov. til Slutningen af Jan. Maaned i uafbrudte Kampe med de langt overlegne, men daarlig førte svenske Hære. Efter at Vadstena var indtaget, rykkede D. R. imod Linkøping og Skeninge, som blev hans Hovedkvarter, hvorfra han gjentagne Gange overfaldt og adspalttede Svenskerne. Berømtest er Overfaldet paa den svenske Hær ved Norrbyhus 15. Jan., hvor han befriede de danske Fanger og tog flere Kanoner, hele Krigskassen og Krigsarkivet til Bytte. Men under disse Kampe smeltede Hæren sammen; trods Løfter og Anstrængelser for at bringe Undsætning fra Danmark kom der ikke en Mand til Hjælp, og til Slutning maatte Tilbage-toget iværksættes. Dette blev ført med den samme Energi og Omsigt som Angrebet, under talrige, for det meste heldige, Kampe med Svenskerne, der søgte at spærre Tilbagevejen. 14. Febr. gik han over den danske Grænse, medførende de svenske Feltherrer Hogenskild Bjelke og Sten Banér, som ved et heldigt Overfald vare faldne i hans Hænder.

Der findes en samtidig Beretning fra en af Deltagerne i dette mærkelige Tog. Den giver den bedste Karakteristik af D. R. Man beundrer i denne Skildring ikke alene den geniale Feltherre, men ogsaa den utrolige Energi, det glimrende Mod, den kloge Forsigtighed og Forsynlighed og fremfor alt en Snarraadighed, der aldrig lader et gunstigt Moment gaa til Spilde. Skjønnere Æreminde end denne Beretning er der ikke sat over nogen Feltherre.

Efter dette Felttog bliver der Stilhed om D. R.s Navn, Krigen døde hen, Fredsunderhandlinger begyndte, men en Del af Hæren holdtes dog samlet, rede til at tage fat, hvis Underhandlingerne mislykkedes. Kongen ønskede at beholde D. R. i Riget og nægtede ham Tilladelse til at drage til Holsten. De sædvanlige Vanskeligheder ved Krigsfolkets Aflønning satte paa ny bitter Stemning mellem Kongen og Feltherren, der heller ikke kunde faa udbetalt den ham selv tilkommende Lønning. Der blev nedsat en Kommission for at afgjøre Mellemværendet, og denne tildømte D. R. 4500 Dlr. som hans Tilgodehavende. Det kaster et grelt Lys over Forholdene, at denne vel fortjente Løn ikke kunde gives ham, uden at der var gaaet Strid i Forvejen.

Da Krigen atter begyndte i Eftersommeren 1569, drog D. R. med Hæren mod Varberg. Kong Frederik deltog selv i Belejringen som øverste Krigsherre. 11. Nov. ramtes D. R. af en Kugle, der borttog den øverste Del af Hovedet, just som han havde rejst sig op paa en Klippe for at iagttage Skytsets Virkning.

Hans Død vakte Sorg i Hæren og hos Folket. Kong Frederik udtalte sig derimod mærkelig kølig om Dødsfaldet, og da Henrik Rantzau senere i et Ærekvad ogsaa omtalte D. R.s Deltagelse i Kampen om Varberg, skrev Kongen et skarpt Brev til ham og bad ham om ikke at glemme i sin Ros over D. R., at Kongen som Krigsherre havde været tilstede og selv havde erobret Varberg. Det havde dog været Kongens Ønske, at D. R.s Lig skulde begravnes i Danmark, men dette vilde Slægten ikke tillade. Hans Lig blev da ført til Holsten, hvor det med stor Højtidelighed blev nedlagt i Familiebegravelsen i Westensee Kirke, hvor den lærde Henrik Rantzau lod sætte hans Mindesmærke. — D. R. var forlovet med Cathrine v. Damme, som senere ægtede hans Broder Peder R.

Mag. f. milit. Videnskabelighed V. A. Larsen, Dansk-norske Heltehistorier, 1536—1648. A. Larsen, D. R. (1899). Allg. Deutsche Biographie XXVII. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. I. *Møllerup.*

Rantzau, Ditlev, 1577—1639, til Panker, Landdrost, er født 10. Avg. 1577 som Søn af Henrik R. til Panker og Putlos († 1615) og Benedicte Buchwald. Efter sin Udenlandsrejse var han 1604—10 Hofjunker hos Christian IV og blev derefter Hofmarskal hos Kongen 1610—13; i denne Egenskab førte han Hoffanen under Kalmarkrigen, hvilket 1616 indbragte ham Ridderordenen af den væbnede Arm. 1611—15

var han forlenet med Bakke Kloster i Norge. Efter at have fra-
traadt sin Hofstilling ægtede han 27. Febr. 1614 Dorothea Ahlefeldt,
Datter af Balthasar A. og Enke efter Marqvard Rantzau til Saxtorf.
S. A. blev han holstensk Landraad og Amtmand over Steinburg
Amt, med hvilket han 1615 forenede Sydditmarsken, og disse Em-
beder beholdt han til sin Død. Der betroedes ham oftere Sendelser
til Udlandet, saaledes flere Gange til Bremen og 1620 til Bøhmen
for at følge Sagernes Gang efter Kurfyrst Frederik af Pfalz' Konge-
valg. Størst Tillid viste Kongen ham dog under Krigen med Kejse-
ren, i det han, efter Gert Rantzaus Død, 31. Juli 1627 fik Bestal-
ling som Landdrost, i hvilken Stilling han som en Slags Statholder
skulde repræsentere Kongen paa Landdagene; s. A. blev han Dom-
provst i Hamborg. 1628 var han Medlem af Krigsraadet i Glück-
stadt og 1629 en af Kongens Kommissærer ved Fredsmødet i Lybek.
Paa dette Tidspunkt hedder det om ham, uvist om med rette, at
han havde en Pension fra Nederlandene. Han beskikkedes 1634
til Medlem af den Kommission, der havde Tilsyn med Forsvars-
væsenet i Hertugdømmerne. Hans Død indtraf 19. Marts 1639. Af
Godser ejede han Panker, Putlos, Heiligenstedt og Drage.

Luder, Leichpredigt üb. D. R. (Hamb. 1639). Moller, Cimbria lit.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Ditlev, 1617—84, Officer, var antagelig Søn af
Ditlev R. til Helmstorf i Holsten og dennes 2. Hustru, Anna
Rumohr. 1657 tjente han som Oberstlieutenant til Hest under
Rigsmarsken Anders Bille; strax efter Fredsbruddet 1658 blev han
sendt til Kurfyrsten af Brandenburg for at underhandle om Hjelpe-
tropper; det paafølgende Foraar oprettede han i Holsten et Regi-
ment, der fik Navn af Dronningens Livregiment til Hest, og deltog
med dette i Fyns Gjenerobring, i det han samtidig gjorde Tjeneste
som Generalkvartermester under Feltmarskal Hans Schack. 1660
træffes han i Kjøbenhavn, hvor han og Mogens Kruse (IX, 566)
efter Kongens Befaling arresterede Corfits Ulfeldt, der forklædt var
kommen til Staden. R.s Regiment blev allerede 1661 reduceret til
et Frikompagni, men ved det nationale Rytteris Oprettelse 1670
blev han Chef for dettes nordjyske Regiment, som han dog 1675,
ved Udbruddet af den skaanske Krig, byttede med 2. sjællandske;
samtidig blev han udnævnt til Generalmajor. R. tog virksom Del
i de 4 første Krigsaars vigtigste Begivenheder og var bl. a. med
ved Belejringen af Wismar (1675), i Slaget ved Lund (1676), i Slaget

ved Landskrone (1677) og ved den saakaldte Kavalkade til Christiansstad (s. A., s. I, 602 f.) ligesom ogsaa ved de Strejfparter, som Generalmajor Meerheim foretog til Engelholm og andre Steder (1678, s. XI, 211). Ved Nytaar 1679 traadte han ud af Hæren og blev Amtmand paa Koldinghus, hvor han døde 29. Avg. 1684. — R. havde 1661 ægtet Dronning Sophie Amalies Hofjomfru Anna Sophie v. Reichau (f. 1630 † 1696), af en sachsisk Adelslægt, som ved samme Tid kom til Danmark, og fik ved denne Lejlighed Vinderslevgaard ved Silkeborg i Forlening for sin og sin Hustrus Livstid. *H. W. Harbou.*

Rantzau, Ditlev Greve, 1644—97, Statholder, var Søn af ovennævnte Statholder Christian Rigsgreve R. († 1663) og fødtes 11. Marts 1644, rejste udenlands med Michael Vibe og studerede i Tübingen, hvor han med Henblik paa Statsforandringen 1660 udgav en Disputats om Regeringsformernes Omskiftelse. Hjemvendt 1662 begav han sig Aaret efter atter paa Rejser for at fortsætte sine Studier. Han tilbragte et halvt Aar i Rhinegnene, opholdt sig en Tid i Brüssel og overtog efter Faderens Død Grevskabet Rantzau og de øvrige Godser, Herskabet Breitenburg, Drage, Neudorf, Erfrade og Lindeved med Høgsbro. Samtidig udnævntes han til Landraad samt Vicestatholder i Hertugdømmerne under Svogeren Statholder Frederik Ahlefeldt og blev 1676 Gehejmeraad og Amtmand i Rensborg. 1670 blev han Oberst til Hest, optoges 1671 i den danske Grevestand og blev 1672 Chef for det holstenske hvervede Rytterregiment, der fra 1675 kaldes Livregiment til Hest. 1675 hvervede han et Dragonregiment paa 6 Kompagnier. 1676 afgav han begge Regimenterne. Samtidig udnævntes han til Statholder i Hertugdømmerne. R. var sikkert den største og rigeste Jorddrot i det danske Rige paa hin Tid. 1674 oprettede han med kongl. Bevilling de efter Faderen arvede Hovedgaarde Gjesingholm (nu Løvenholm), Demstrup, Sødringholm, Eskjær i Salling (afhændet 1681) og Skovgaard i Koldinghus Amt til et Grevskab under Navnet Løvenholm. 1669 traf han den testamentariske Bestemmelse, at Grevskabet Rantzau skulde tilfalde Kongen af Danmark, hvis hans Sønner ikke efterlode Børn, og dette blev senere stadfæstet af Kejseren. R. døde 8. Sept. 1697 i Hamborg. Han var gift 1. (1664) med Cathrine Hedeveg Brockdorff (f. 17. Juni 1645 † 25. Nov. 1689), Datter af Ditlev B. til Rixdorf og Øllegaard Cathrine Rantzau. Hun var berømt for sin sjældne Dannelse og Aand som ogsaa for

sin Skjønhed og Ynde. Den bekjendte tyske Satiriker Wernicke har fejret hende i sine Digtninger under Navnet «Amaryllis». Til Griffenfeld stod hun, der ikke synes at have hyldet særlig rigorøse Principper, i et Forhold, hvis Natur ikke er opklaret. Efter hendes Død blev R. 20. Juni 1690 viet til Dorothea Benedicte Ahlefeldt (f. 28. April 1664 † 20. Juni 1696), Datter af Henrik A. og Anna Baudissin.

Møller, Cimbria lit. J. Elias, Chr. Wernicke S. 51 ff. *Louis Bobé.*

Rantzau, Frands, 1555—1612, til Rantzau, var født 28. Avg. 1555 paa Segeberg og den ældste af ndfr. nævnte Statholder Henrik R.s mange Sønner. Medens han uddannede sig i Løwen, gjorde han ogsaa Tjeneste hos Prins Philip Vilhelm af Oranien, Vilhelm den tavseds ældste Søn, men faldt under de opstaaede Uroligheder i spansk Fangenskab. Det lykkedes dog Henrik R. at faa Sønnen fri, hvorpaa denne drog til Frankrig. Efter sin Hjemkomst blev han 1577 Hofjunker hos Frederik II, der 1578 sendte ham til Rusland. Da han 1584 forlod Hoffet, forlenedes han, der var yndet af Kongen, med Korsør, som han 1587 ombyttede med Kalundborg; derefter var han Lensmand paa Silkeborg 1588—1611 og paa Tranekjær 1611—12. 1590 var han i Enkedronningens Følge, da hun ledsagede Svigersønnen Hertug Henrik Julius og hans unge Hustru til Brunsvig. Skjønt F. R. var til Aars, da Kalmarkrigen udbrød, deltog han i den og ofrede sit Liv. Han faldt 21. Febr. 1612 i Træfningen paa Skjellinge Hede (s. I, 537 f.). — 4. Okt. 1584 havde han holdt Bryllup med Anne Rosenkrantz (f. 1564 † 1618), Datter af Erik R. til Kjærstrup og Helvig Hardenberg. Hun fødte ham en stor Børneflokk (Sønnerne Frederik og Henrik nævnes i det følgende) og bragte ham betydelig Rigdom, saaledes Søholm i Stævns Herred og Gods i Norge. Selv ejede han Rantzau og Redingsdorf, begge i Holsten. 1602 skrives han til Ziesendorf i Meklenborg. I Roskilde havde han et Kanonikat.

Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle I, 429 ff. 487 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 153 ff. *C. F. Bricka.*

Rantzau, Frands, 1604—32, til Rantzausholm, Rigshofmester, Søn af ovfr. nævnte Statholder Breide R. († 1618). I sin tidlige Ungdom var han en Række Aar ved den udvalgte Prins Christians Hof og foretog derpaa en Udenlandsrejse, hvorunder han studerede i Jena, Leipzig og Strasburg og derefter gik over Basel og Genf til

Frankrig; her blev han, uvist af hvad Grund, anholdt 1623, men dog snart atter løsladt og kom hjem i det nævnte Aar. Umiddelbart efter rejste han paa ny ud, denne Gang til Italien, hvor han 1624 indskreves ved Universitetet i Padua. Ved sin Hjemkomst 1626 tiltrak den ranke og velskabte Mand med det blonde Haar og det vindende Ansigtsudtryk sig hurtig Opmærksomhed ved sin Elskværdighed, Dannelse og Finhed; han hørte tilmed til en berømt Slægt og ejede store Godser. Øjeblikket var ham ogsaa gunstigt. Christian IV ønskede at skaffe sig Tilhængere i Rigsraadet, og hans Blik faldt paa F. R. trods hans Ungdom. 28. Jan. 1627 udnævntes han til Medlem af Raadet og samtidig til Statholder i Kjøbenhavn, hvilket indflydelsesrige Embede havde staaet ledigt siden hans Faders Død 1618. Tillige blev han Lensmand paa Dronningborg, fik Aaret efter i Steden Dalum Kloster og ombyttede 1629 atter det med Møen. Fuldt saa vigtigt var det dog, at han 1627 blev forlovet med den kun gaarige Anna Cathrine, Kongens ældste Datter med Kirstine Munk (I, 288), som det synes endda imod Moderens Ønske; han indviede derved den skæbnesvangre Række af Forbindelser mellem danske adelige og Kongens Døtre. Om hans politiske Holdning og Indflydelse vides kun lidet. Han følte uden Tvivl varmt for Verdenskampens religiøse Side, men var dog ikke blind for den fra Sverige truende Fare; om hans omfattende Embedes Begrænsning skal der have været Rivninger mellem ham og Kansleren Christian Friis. Vedblivende havde han sin Konges Gunst; 5. April 1632 gjenoprettedes for ham det i over 30 Aar ubesatte Rigshofmesterembede. Saaledes syntes Lykke og Storhed at tilsmile ham. Da ramtes han endnu s. A. af en tragisk Skæbne. 5. Nov. havde han deltaget i et Gilde hos Kongen paa Rosenborg og vel næppe skaanet Vinen; han tog sig for at spasere en Tur paa Volden om Slottet, men styrtede i den mørke Aften i Graven og druknede trods Redningsbestræbelserne, i hvilke Kongen selv skal have deltaget med Fare for sit Liv. Naturligvis gav den uhyggelige Tildragelse Anledning til alle Slags Rygter, om Trolddom, om Drab og om Selvmord; men der er ingen som helst Grund til at fæste Lid dertil, lige saa vel som det er tvivlsomt, om den Beretning er til at stole paa, der fortæller, at Kongen efter hans Død fandt store Fejl i hans Regnskabsførelse.

Universitetsprogr. ov. F. R. (1632). Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. I, 80 ff. B. Smith, Grevinde Ulfeldts Hist. I, 73.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Frederik, 1590—1645, til Krapperup og Asdal, Søn af den ovfr. nævnte Frands R. († 1612), er født paa Silkeborg 4. Febr. 1590. 8 Aar gammel blev han sendt til Opdragelse hos sin Bedstefader, den gamle Statholder Henrik R., og blev efter hans snart paafølgende Død paa Breitenburg i Holsten hos Farbroderen Gert R., indtil han 1604 gik til Adelskollegiet i Tübingen, der fra 1606 til Frankrig og 1609 til Italien, hvor han 1610 studerede i Padua. Hjemkommen tjente han i Kalmarkrigen som Kornet i Gert Rantzaus Livkompagni, men den urolige Rejselyst, der fandtes hos ikke faa af Slægten, bragte ham paa ny til Udlandet. 1613 fulgte han Jacob Ulfeldt til Spanien, og der fra foretog han en Tur over Italien til Tyrkiet, Palæstina og Ægypten. 1615 var han atter hjemme og blev da Hofjunker hos Christian IV, 1617 tillige Kammerjunker hos den udvalgte Prins Christian. Ved sit Giftermaal 1. Maj 1621 med Margrethe Podebusk, Datter af Claus P. og Sophie Ulfstand, forlod han Hoffet og blev det følgende Aar Lensmand over Arnsborg paa Øsel. Denne Stilling hindrede ham dog ikke i at deltage i Christian IV's Krig i Tyskland; han var under denne Krigskommissær, blev fangen i Slaget ved Lutter am Barenberg 1626, men løskjøbte sig Aaret efter. Imidlertid var hans Hustru død paa Øsel, og han giftede sig anden Gang 5. Febr. 1632, med Ide Skeel, Datter af den afdøde Rigsraad Otte S. og Birgitte Lindenov. Med hende fik han Herregaarden Asdal i Vendsyssel og var fra 1639 flere Gange befuldmægtiget paa Stændermøderne for den jyske Adel; dog opholdt han sig mest, særlig efter at han 1634 havde opgivet det øselske Len, paa sin fra hans første Hustru arvede Gaard Krapperup i Skaane. Det var ogsaa i denne Landsdel, at han i sine sidste Dage kom til at spille en militær Rolle 1644, først ved Forsvaret af Landskrone Slot, siden som Fører for Rigsmarsken Anders Billes Livregiment. I Efteraaret 1644 blev dette imidlertid sendt til Fyn, og her døde han 13. Jan. 1645 i Middelfart. Hans Enke overlevede ham til 1684. Han roses for sin Gavmildhed mod Kirker og Hospitaler.

H. Mikkelsen, Ligpræd. ov. F. R. (1647). Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Frederik, 1658—1723, Gehejmerraad, var Søn af Generalmajor Hans R. til Putlos og Panker († 1673) og Dorothea Øllegaard Blome, fødtes 28. Jan. 1658 og undervistes i Hjemmet af Lindholz og Otto Sperling. Han berejste derpaa Holland,

Belgien, Frankrig, Italien og Schweits, opholdt sig 1681 i Paris, hvor han af Just Høg blev indført ved Ludvig XIV's Hof, men dræbte her i Duel Oberstlieutenant Jørgen Vind og maatte flygte. 1682 fik han Pardon af Christian V for dette Drab, men han var siden hjemsøgt af hyppige Anfald af Tungsindighed over denne Tildragelse. Hjemvendt kom han til Hoffet paa Gottorp og udnævntes til Kammerjunker, fulgte 1686 med Hertug Christian Albrecht til Holland og blev 1690 Landraad. Ved Hertug Frederik IV's Regeringstiltrædelse udnævntes han til Amtmand over Gottorp og Hütten Amter samt den hertugelige Del af det slesvigske Domkapitels Gods. 1696—97 deltog han i Forhandlingerne i Pinneberg. I Juni 1702 udnævntes han til Kancellipræsident og beklædte denne Stilling under Christian Augusts Formynderperiode. 1705 fik han Exspektance paa Amtmandsposten i Bordesholm. Efter at have nedlagt Præsidentposten 1709 levede han nogle Aar paa sine Godser, indtil han, efter en Rejse til Kjøbenhavn som deputeret for Ridderskabet, paa sin Hustrus Tilskyndelse traadte i dansk Tjeneste, udnævntes til Gehejmeraad og 1717 til hvid Ridder. Han var Medlem af den holstenske Landret og den Rantzauske Kriminalkommission (1721—23). Med sin første Hustru fik R. Godserne Knoop, Projensdorf og Uhlenhorst, af Hertugen købte han 1695 Palhorn og paa Langeland ejede han Nedergaard, som han afstod 1694. R. døde 8. Febr. 1723 i Kiel. Han omtales som «en Ynder af Videnskaben, ivrig for Retfærdigheden, en Hader af Skjænk og Gave, en ordholden Mand, æret og yndet af mange». Han var gift 1. (1686) med Abel Dorothea v. Thienen († 1712), Datter af Godske v. T. og Cathrine v. Meinstorff og Enke efter Kapitajn Joachim Christoffer Buchwald til Knoop osv.; 2. (2. Sept. 1713) med Sophie Magdalene f. Reventlow († 29. Juli 1750), Datter af Gehejmeraad Henning R. og Margrethe Rumohr.

Gesch. des Schlesw.-Holst.-Gott. Hofes S. 5. B. Majus, Lob-Rede auf F. R.

Louis Bobé.

Rantzau, Frederik Siegfred Greve, 1744—1822, Officer, var Søn af ovfr. omtalte Gehejmeraad Chr. Greve R. († 1771) og blev født 8. Juni 1744. I sit 14. Aar blev R. Premierlieutenant i holstenske Rytterregiment, fik 2 Aar senere Ritmesters Karakter og blev 1766, efter en kortvarig Tjeneste i Hestgarden, Eskadronschef i sjællandske Dragonregiment, hvor han, der 1768 blev Kammerherre og Aaret efter Generaladjutant, 1770 blev Oberstlieutenant

og 1774 Oberst og Chef. 1776 Danebrogsridder og 1787 Generalmajor. Ved Mobiliseringen 1788 var han Kommandør for en Kavalleribrigade (3 Regimenter) paa Sjælland. Da hans Regiment blev opløst 1789, blev han Chef for fynske Dragonregiment, ved hvilket han oprettede en Skole for Soldaterbørnene. Ved Stridighedernes Begyndelse med England 1801 blev R. kommanderende General paa Fyn, 1802 Generallieutenant. Under Troppesamlingerne i Holsten 1803 og 1805 førte R. en Kavalleribrigade. I 1808 havde han under de spanske Troppers Frafald i sit Generalkommando kun 9 Kompagnier Landeværn, der vare spredte over hele Øen; skjønt han havde fattet Mistanke til Spanierne, kunde han derfor ikke optræde imod dem. 1809 fik han efter Ansøgning Afsked med Pension og som General af Kavalleriet.

Ved Faderens Død 1771 overtog R. Krængerup paa Fyn, hvis nuværende stolte Hovedbygning han lod opføre, og hvis Navn han 1783 fik forandret til Frederikslund. 1775 købte han Brahesholm og Aaret efter Søholm; sidstnævnte Gaards Bygninger lod han nedrive. Efter en ældre Broders Død blev han 1814 Besidder af Stamhuset Rosenvold (det grevelig Rantzauske Forlods) og altsaa samtidig Greve. Han havde 1776 ægtet Sophie Magdalene Baronesse Krag-Juel-Vind (f. 4. Juli 1754 † 9. Febr. 1833), Datter af Jens Baron K.-J.-V. († 1776). — R. døde efter faa Dages Sygeleje 23. Avg. 1822 paa Frederikslund.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26.

Lesser.

Rantzau, Gert, 1558—1627, Statholder i Slesvig og Holsten, yngre Broder til ovfr. nævnte Statholder Breide R. († 1618), er født paa Segeberg 18. Okt. 1558. I sin tidlige Ungdom blev han af sin Fader Henrik R. en Tid sendt til Opdragelse ved hans Veninde Grevinde Margrethe af Arenbergs Hof i Nederlandene; derefter foretog han fra 1578 en 2aarig Udenlandsrejse, der strakte sig til Konstantinopel og det hellige Land og førte ham hjem over Italien og Tyskland; han skrev en nøjagtig Dagbog over denne Rejse, og der gik siden meget Ry af den. Atter 1581 rejste han ud, denne Gang til Spanien, med Ærende baade fra sin Fader og fra Frederik II, hvis Hofjunker han var bleven s. A., og som han var vel anskreven hos. 1584 blev han Lensmand paa Kronborg og var som saadan stærkt optaget af Slottets Bygning; en Tid (1587—88) forenede han med dette Len ogsaa Helsingborg, og her har han rimeligvis gjort det Bekjendtskab med den tidligere Lensmand Arild

Ugerups Enke, Thale Thott, som 22. Febr. 1590 førte til deres Ægteskab. Umiddelbart efter Frederik II's Død, i April 1588, mistede han dog Helsingborg Len, men fik rigtignok kort efter Indtægterne af Kronborg Len forøgede. Ogsaa havde han fra Jan. 1588 de fjærne norske Len Lofoten og Vesteraalen, maaske som et Slags Pant, da Christian IV senere betalte ham Penge for deres Afstaaelse.

Den stærke Forbindelse med Kongeriget, han saaledes ligesom Broderen Breide havde indledet, afbrød han dog snart, hvad enten det skyldtes hans Faders Ønske, eller han selv ikke var ret fornøjet med Forholdene, som man kan ane af hans Tilbud 1588 til en engelsk Gesandt om at gaa i Dronning Elisabeths Tjeneste. 1590 ombyttede han Kronborg Len med Flensborg Amt, og hans Virksomhed var fra da af væsentligst knyttet til Hertugdømmerne. Under de stærke Brydninger i disse, som foranledigedes ved Formynderstyrelsen, tog han med Iver sin Faders Parti, saa vel over for Gottorp, som han mistænkte for at ville Ridderskabets Privilegier til Livs, som over for Enkedronning Sophie i Spørgsmaalet om Delingen af den kongelige Part af Hertugdømmerne; men især optraadte han skarpt imod sin Faders Fjende Amtmanden i Haderslev Hans Blome. Paa Landretsdagen i Slesvig By i Marts 1593 kom det til et heftigt Sammenstød mellem dem, og da det Rantzauske Parti vandt en foreløbig Sejer i Sept. s. A., og Blome afsattes fra sin Amtmandspost, blev G. R. hans Efterfølger, en Stilling, som han beklædte til sin Død, men i hvilken han for øvrigt fulgte sin Forgængers Handlemaade i skarpt at optræde for Tørning Lens gejstlige Afhængighed af Haderslev Amt og af Riberhus.

Imidlertid kom de Aar, i hvilke Enkedronningens Udsoning med Christian IV og dennes selvherskeriske Tilbøjeligheder bragte den Rantzauske Indflydelse til at dale, og halvt i Unaade nedlagde G. R.s gamle Fader i Begyndelsen af 1598 sit Embede som Statholder. I 2 Aar stod Embedet ledigt, og den unge Konge, der øjensynlig paa dette Tidspunkt har været opsat paa at knække Stoltheden hos det slesvig-holstenske Ridderskab, tænkte paa at give det til en fremmed adelig. Men i Aaret 1600 bøjede han sig for Landraadernes Ønske og udnævnte G. R. til Statholder. Herved kom den Rantzauske Slægt atter til Magten i Hertugdømmerne, ligesom Breide R. Aaret efter hævedes til en høj Stilling i Kongeriget. Med den æventyrylstne Uro, der ved Siden af en betydelig praktisk Sans synes at have ligget i Blodet hos G. R., træffe vi ham

trods hans nye Stilling 1602 i Nederlandene som frivillig Deltager i Morits af Oraniens Kampe ved Belejringen af Staden Grave. Snart viste det sig dog, at han stod i stor Gunst hos sin Konge; han ledsagede denne ikke alene ved Hyldingen i Hamborg 1603, men ogsaa paa Rejsen til England 1606 og gik s. A. i en vigtig Sændelse til Brunsvig. I det hele synes han at have haft en ikke ringe Indflydelse med Hensyn til den ydre Politik og særlig ligesom Broderen Breide at have styrket Kongens Tilbøjelighed til Brud med Sverige. Da Kalmarkrigen saa kom, hvervede han ikke alene Tropper, men fik ogsaa betydningsfulde Poster overdragne. Men Lavrbær vandt han ikke; saa godt som overalt havde han Uheld med sig, og han synes at have maiglet, vel langt fra personligt Mod, men baade fremragende militære Evner og Myndighed til at beherske Tropperne. Ved Felttogets Begyndelse 1611 fik han sin Plads i den i Halland samlede Vesthær under Rigsmarsken Steen Maltesen Sehesteds øverste Anførsel. Hans Angreb paa Ny Lødøse, Gullberg og Elfsborg mislykkedes dog; saa kaldtes han til Hjælp for Kongen ved Kalmar, kom der til i Juli og deltog med Hæder i den afgjørende Træfning d. 16. s. M. Efter Kongens Afrejse fra Krigsskuepladsen i Sept. blev han i Kalmar, tog der fra over til Øland for at ordne Forholdene der til Vinteren, men her lykkedes det ham ikke at modstaa Gustav Adolfs Angreb; han slog sig igjennem til Stranden og naaede paa et Fartøj over til Gulland og der fra senere til Bleking. Kongens Tillid til ham var dog urokket; efter Rigsmarskens Død blev han i Efteraaret udnævnt til Feltmarskal, og i Felttoget 1612 betroedes der ham den ansvarsfulde Stilling som øverstbefalende for den i Kalmar samlede Hær, der skulde trænge frem fra Øst mod Jönköping. Et Held havde han her, i det han i Juni tilbageerobrede Øland, men da han i Slutningen af samme Maaned brød op fra Kalmar mod Nord, mislykkedes hans Bevægelser ganske. Han naaede i den første Uge af Juli frem til Vimmerby og Vestervik, men Mangelen paa Proviant, Skovenes Uvejsomhed og Knægtenes Mytteri nødte ham hurtig til et Tilbagetog, hvorved han reddedes fra at blive omgaaet af Gustav Adolf.

Trods hans Uheld blev han 1616 Ridder af den væbnede Arm, og hans Virksomhed i den sidste Del af hans Liv blev i høj Grad hæderlig. Af særlige Hverv overdroges der ham gjentagne Gange (saaledes 1618, 1623 og 1624) Forhandlinger med Gottorp; han ledsagede Hertug Frederik til Bremen og 1623 til Verden. I Hertug-

dømmernes indre Anliggender var han efter Kongens Befaling, men næppe med stor Sympathi, stærkt optaget af de uheldige Inddigningsarbejder paa Slesvigs Vestkyst. Mest fik han imidlertid at gjøre, da han ved Kejserkrigens Udbrud 1625 organiserede Rustningerne i Hertugdømmerne. Det stolteste Øjeblik i hans Liv blev dog, da han under den truende Fare i Slutningen af 1626 paa Landdagen i Rensborg, efter at have holdt sit Indtog i Staden med 50 af ham rustede Ryttere, i en myndig Tale formanede Hertugdømmernes Ridderskab til at være betænkt paa kraftige og opofrende Midler til Forsvar og selv lovede at foregaa med Exempelet og trods sin Alder at møde Fjenden. Han kom ikke til at indfri sit Løfte, thi paa en Rejse til Kieler-Omslag i Jan. 1627 paadrog han sig en Sygdom, der medførte Døden 18. Jan. Ved Bisættelsen i Kiel fulgte Christian IV i Processionen til Fods sammen med et stort og glimrende Følge.

G. R. havde sin Faders litterære og videnskabelige Interesser, om end i langt ringere Grad; saaledes stod han i venskabeligt Forhold til Tyge Brahe, hvem han ofte fra Kronborg besøgte paa Hven, og 1585 bad han Universitetet skaffe sig Afskrifter af historiske Dokumenter. Ved Siden heraf var han ivrig for at samle Gods; den fædrene Ejendom Breitenburg, som han havde arvet, forøgede han ved Tilkøb; i Slesvig besad han foruden sit Hovedgods Lindeved flere andre Ejendomme; tillige ejede han Morsum paa Nordstrand og betydelige Godser i Kongeriget, især Herningsholm i Jylland, foruden en prægtig Gaard i Kjøbenhavn; med Kongen stod han oftere i Ejendomshandel. Ved Flensborg anlagde han en Krudtmølle. Efter sin første Hustrus Død (i Slutningen af 1611) ægtede han 1613 Dorothea Brockdorff (Datter af Ditlev B. til Vindeby), der overlevede ham.

A. Burchard, Leichpredigt üb. G. R. (1629). Danske Mag. IV, 97 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 150 f. *J. A. Fridericia.*

Rantzau, Godske, o. 1501—1564, til Vamdrup og Nienhof, Fader til den berømte Daniel R. (s. ovfr.), var Søn af Tønnes R. og Drude (Petersdatter) R. til Nienhof. Allerede 1521—22 var han mærkelig nok Lensmand paa Nyborg, ligesom han 1528 nævnes blandt en stor Del danske Adelsmænd, der skulde have ledsaget Kongen ind i Hertugdømmerne. Fra 1530—34 var han Amtmand i Haderslev, havde 1535—36 Segeberg i Pant, var 1536—37 Amtmand i Rensborg, 1538—41 paa Lille Tønder og 1546 paa Nordborg.

1535 var han kongelig Raad og 1536 en af Statholderne i Holsten, men 1546 var han Hertug Hans den ældres Raad og førte 1555 med Hr. Iven Reventlow Regeringen i Hertugens Fraværelse. Ligesom han 1538 havde ledsaget Kongen til Hyldingen i Hamborg, saaledes deltog han ogsaa 1548 i det bekjendte Bryllupstog til Meissen og red her med 15 Heste. Desuden blev han benyttet til diplomatiske Hverv; saaledes var han 1536 Sendebud til Underhandlingerne i Lybek, 1539 til Gent, 1540 til Køl'n og 1543 til Kampen og Lybek. Foruden de ovennævnte Gaarde ejede han Part i de sønderjyske Gaarde Bengaard og Vargaard, men dem solgte han til sin Hertug. G. R. døde 22. Marts 1564, en Maaned efter sin Hustru, Margrethe (Marqvardsdatter) Buchwald.

Danske Mag. 4. R. III, 261.

Thiset.

Rantzau, Hans, —1500—, til Nienhus, Raad i Hertugdømmerne, var en Søn af Henrik R. Schacks Søn; som hans Moder angives Catharina Pogwisch, hvad der dog maaske er en Fejl for Margrethe Heest. 1491 var han Hertug Frederiks Hofmester, og s. A. deltog han paa Kong Hans' Vegne i Forhandlinger med Lybek. Paa Møderne i Kalundborg 1494 og 1495, hvor der forhandles om Hertug Frederiks Krav paa Andel i Danmark, var han tilstede som Hertugens Raad; og i Aaret 1500 efter Nederlaget ved Hemmingstedt var han en af dem, der underhandlede med Ditmarskerne om Fred. I Danmarks Historie er han dog blevet mest bekjendt ved sin Deltagelse i de Forhandlinger med Lybek, der førte til Forliget af 29. April 1503, et Forlig, hvis Følger skulde faa en gjennemgribende Indflydelse paa Kong Hans' og hans Søns Forhold til Hertug Frederik; ogsaa paa Forligsmødet i Nykjøbing 1507 mellem Kongen og Hansestæderne spillede han en fremtrædende Rolle.

H. R. nævnes som Lensmand paa Haderslev allerede 1479—83 — med mindre dette skulde være en anden H. R., Henriks Søn — og atter 1495—99. Under Striden mellem Eggert Durkop og Enevold Sovenbroder om det i 1488 ledigt blevene Slesvig Stift fik han Bispestolens Slot Svabsted i Pant af Enevold Sovenbroder og hans Parti paa Vilkaar, der vare til stor Skade for Stiftets Finanser; og Eggert Durkop søgte, efter at være kommet i Besiddelse af Bispestædet, forgjæves at tilbagevinde Slottet. 1491 forstrakte H. R. Hertug Frederik med Penge til at indløse det pantsatte Itzeho Sogn, som han derpaa selv for en Tid fik i Pant, og 1497 erhvervede

han ved Mageskifte med Hertugen Byen Lütjenburg i Holsten. Han var Lensmand paa Segeberg maaske 1499, men i alt Fald fra 1501—11 (1508 afstod han til Kong Hans den Panteret, som han hidtil havde haft i Segeberg som Sikkerhed for Penge, Kongen skyldte ham); og han er rimeligvis ogsaa identisk med en H. R., der var Lensmand paa Glambek 1513 og 1515. Hans egen Hovedbesiddelse var Nienhus (Neuhaus) i det nordostlige Holsten; det er især i hans senere Aar, at han skrives hertil. Hans Dødsaar kjendes ikke; han levede endnu 1520 og ogsaa 1522, hvis han da er den H. R., der 1522 nævnes som Hertug Frederiks Marskal og senere i s. A. kaldes Ridder, — Værdigheder, som vor H. R. ellers ikke vides at have naaet. Hans Enke, Margrethe Brockdorff, skal være død mellem 1547 og 1550.

Voss' Excerpter i Rigsark. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 126 ff. *William Christensen.*

Rantzau, Hans, —1608, til Hasselburg, Søn af Caspar R. til Schmool og Nienhof og Margrethe Rantzau, er vel næppe den samme Hans R., der 1544 var Husfoged paa Segeberg og 1548 deltog i Frøken Annas Brudefølge til Meissen. Derimod er det ham, som 1565 blev Lensmand paa Skodborghus, thi dette Len havde været pantsat til hans Forældre for 20000 Mark. Selv havde han nær mistet det 1570, i det han havde fortørnet Kongen ved at udeblive fra en Mønstring, skjønt Tilladelse hertil udtrykkelig var bleven ham nægtet. Pantet blev dog først indløst 1573, og da blev han i Steden Amtmand i Rensborg, hvilken Stilling han vistnok beholdt til sin Død. Han var tilstede ved Hyldingerne 1580 i Odense og 1603 i Hamborg og ledsagede 1590 Enkedronning Sophie til Brunsvig. 1593 var han kongelig Raad. Foruden til Hasselburg skrives han til Saxtorf, men da hans eneste Søn var død, overdrog han 1607 sine Godser til sin Slægtning Marqvard R. Han var gift med Magdalene (Poulsdatter) Ritzerow, den sidste af sin Slægt, og døde 1608, før 18. Juni. *Thiset.*

Rantzau, Hans Rigs greve, 1693—1769, Overpræsident, Søn af Gehejmerraad Christian R. til Salzau, Rastorf og Ascheberg og Margrethe Rantzau, fødtes 14. Avg. 1693, blev ved Faderens Død 1704 Arving til Ascheberg med Lindau, beskikkedes 1718 til Landraad og udnævntes til Kammerherre. Med Brødrene Christian til Rastorf og Ditlev til Oppendorf lod han sig 1728 optage i Rigs-

grevestanden for eventuelt at kunne gjøre Fordring paa det sekvestrerede Grevskab Rantzau. Efter Christian VI's Tronbestigelse sendtes han som Envoyé til London, men kaldtes allerede 1732 tilbage. 1744 udnævntes han til Gehejmerraad og var 1746—49 Overpræsident i Altona. 1731 blev han hvid Ridder og 1767 Ridder af Elefanten. Paa sit Gods Ascheberg foretog R. flere betydningsfulde og paa hans Tid her hjemme ukjendte Forbedringer, der bleve et Forbillede for de senere Landboreformer. Han udstykkede Hovedgaardsjorderne og afskaffede alt Hoveri, hvorved hans Under-saatter «fra et elendigt Samfund af Tyve og Kjeltringer bleve til et mønsterværdigt Samfund af frie, dygtige og velhavende Bønder». R. døde 15. Jan. 1769. Han ægtede 1716 Margrethe Hedevig Baronesse Brockdorff (f. 1702 † 1741), Datter af Generallieutenant Schack Baron B. og Charlotte Sophie Frederikke f. v. Vittinghof.

(H. Rantzau) Schreiben eines holst. Gutsherren (1775). Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1792, II, 150 ff. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 II, 408 f.

Louis Bobé.

Rantzau, Henrik, o. 1501—1561, til Nienhus og Eskildsmark, var Broder til ovennævnte Biskop Balthasar R. Han stod 1530 i Kongens Hoftjeneste og deltog i Grevefejden, men blev 1534 tillige med sin Broder Breide R. (s. ovfr.) fangen af de grevelige ved Nyborg. Han udløstes siden, men fra dette Fangenskab og denne Krigerfærd fik han et stort Tilgodehavende hos Kongen og derved en hel Række Forleninger i Danmark. Først havde han Fjends og Nørlyng Herreder med Mors i Pant; end videre 1537—38 Ørslev Kloster, 1537—40 Hald, 1537—47 Viborg St. Hans Klosters Gods, 1538—39 Skive, 1539—40 Lønborg og 1540—44 Riberhus. Dog nævnes han endnu 1538 Hofjunker hos Kongen. Fra 1540—56 var han saa Amtmand paa Gottorp, blev Hertug Adolfs Raad og var 1560 dennes Statholder. Han deltog i Ditmarskerkrigen 1559, men døde alt 1561. Med sin Hustru, Dorothea (Volmersdatter) Wohnsflæth, tilgiftede han sig Godset Eskildsmark.

Danske Mag. 4. R. III, 272.

Thiset.

Rantzau, Henrik, 1526—98, Statholder i Slesvig og Holsten, er født paa Steinburg i Holsten 11. Marts 1526; hans Forældre vare den berømte Hofmester i Hertugdømmerne Johan R. (s. ndfr.) og Anna Walstorp. Kun 12 Aar gammel sendtes han 1538 af sin Fader til Universitetet i Wittenberg, immatrikuleredes der under Melanch-

thons Rektorat og deltog i Sammenkomsterne ved Luthers Bord. Ikke mange Aar efter var det, at Johan R. 1545 brød med Christian III og tog Tjeneste hos Hertug Adolf af Gottorp. Med denne fulgte baade Fader og Søn 1548 til Kejser Carl V's Hof i Brüssel; her modtog H. R. de første stærke Indtryk, politiske, kunstneriske og litterære, fra den store Verden, og her knyttede han Bekjendtskaber med fornemme Stormænd. I adskillige Aar ledsagede han Kejseren og var med ved Belejringen af Metz 1552. Endelig opgav han 1553 Hoflivet og ægtede 23. Okt. 1554 Christina v. Halle (f. 11. Febr. 1533), Datter af den brunsvigske Adelsmand Frantz v. H. Ægteskabet skaffede ham en Familiefejde med Greverne af Hoya, der først bilagdes 1558, men bragte ham fremfor alt en meget stor Rigdom, i Godser og Penge. Fra dette Øjeblik havde han en sikker social og økonomisk Stilling, der støttedes ved Faderens forsigtige Raad; 1565 arvede han denne, og hans praktiske finansielle Sans vidste at udnytte det vundne Grundlag.

Rimeligvis har han 1554 kunnet vælge mellem kongelig og gottorpsk Tjeneste; han foretrak den første, og herved blev hans egen og hans Efterkommeres Fremtid afgjort. I det nævnte Aar blev han Amtmand paa Segeberg og kongelig Raad, og 1. Marts 1556 udnævntes han desuden til Kongens Statholder i Hertugdømmerne. Den første større politiske Sag, i hvilken han fik Lejlighed til at blande sig, blev Forsøget paa at udsone Kongefamilien med det lothringske Fyrstehus; til dette Øjemeds Opnaaelse var han fra 1557 og lige til 1565 atter og atter ivrig for et Ægteskab mellem Frederik II og Prinsesse Renata af Lothringen, Christian II's Datterdatter; i 1559 rejste han endog i den Anledning paa Kongens Befaling til Nederlandene og forhandlede derom med sin gamle Bekjendt fra Opholdet i Brüssel, Greven af Arenberg. Flere Gange i Mellemtiden ansaa han dog Sagen for haabløs eller uheldig og anbefalede da andre Ægteskaber, saaledes 1558 med Elisabeth af England og 1561 med Maria Stuart; med den sidste Plan forbandt han endda fantastiske Tanker om, at Kongen kunde vinde Kejserkronen gennem Frankrigs Hjælp. Alt dette blev dog til intet; derimod fik han 1559 Lejlighed til at gjøre Frederik II en virkelig og betydningsfuld Tjeneste. Da han kom under Vejr med, at Hertug Adolf af Gottorp paatænkte en Erobring paa egen Haand af Ditmarsken, satte han Kongen i Kundskab derom og blev derefter Hovedmanden for den Overenskomst, hvorved denne Plan forpurredes, og baade Kongen og Hertug Hans bleve Meddeltagere

i Krigen og i Ditmarskens Undertvingelse; han var selv med i Felttoget som Krigskommissær og en af Krigsraaderne hos sin Fader, spillede dog næppe nogen større militær Rolle, men var Kongens befuldmægtigede ved Delingen 1560 af det erobrede Land og fik Tilsynet med den kongelige Part og med Ordningen af den forandrede Retsforfatning. 1561 repræsenterede han Frederik II ved Vilhelm af Oraniens pragtfulde Bryllup i Dresden med Kurfyrst Morits af Sachsens Datter Anna.

Imidlertid nærmede den nordiske Syvaarskrig sig. Det er bekendt, at Frederik II fremtvang den imod det danske Rigsraads Vilje, og en Beretning gaar ud paa, at han derimod fandt Støtte hos de holstenske Raader. H. R.s Holdning i dette Spørgsmaal er dog hidtil ikke opklaret. Han fik imidlertid betydelige Opgaver i Anledning af Krigen, besørgede Troppenhvervinger, forhandlede med Hamburg og Nabofyrster om Nevtralitet, opkrævede Krigsskatter i Hertugdømmerne og varetog disses Krigsforfatning, særlig under Faren 1565 for Angreb fra Wilhelm v. Grumbach; mærkes kan det ogsaa, at han (1562) havde anbefalet sin Slægtning Daniel Rantzau til Tjeneste hos Kongen. Ved Siden deraf betroedes der ham ansvarsfulde diplomatiske Ærender; saaledes var han 1564 og 1567 en af Afsendingerne til de mislykkede Fredsmøder, henholdsvis i Rostock og Stralsund. Vigtigst var det dog, at han 1570, efter først at have været tilstede i Heidelberg ved Brylluppet mellem Kurfyrst Johan Casimir af Pfalz og Kurfyrst August af Sachsens Datter Elisabeth, gik til det Møde i Stettin, der efter lange Forhandlinger i Dec. bragte Freden til Veje mellem de nordiske Riger.

Ogsaa i anden Henseende havde Krigen imidlertid spillet sin Rolle for H. R. Han var den formuende Mand, der kunde forstrække Kongen med store Summer eller gaa i Borgen for Laan hos andre. Derved opnaaede han betydelige Pantelen. I Hertugdømmerne fik han saaledes paa denne Maade 1564 sit Amt Segeberg til Pant og 1567 Flensborg Amt; i Kongeriget forskreves der ham 1564, Aaret før hans Faders Død, alle de Len, som denne besad (især store Dele af Laaland), 1566 Holme Kloster, og efter Freden, 1571, Salling Herred, begge paa Fyn. Efterhaanden indløste dog Kronen de fleste af disse Panter, især 1574; dog fik han fornyet Lensbrev paa Segeberg, og endnu 1582 skyldte Kongen ham en betydelig Sum. Men særlig Betydning fik det, at han 1568 havde tilkjøbt sig til Ejendom det nævnte Holme Kloster; han viste sin Interesse for Godset ved at omdøbe det til Rantzauholm, og

herved havde hans Slægt faaet en vigtig Grundbesiddelse, som en Tid lang i høj Grad bidrog til at knytte den til Kongeriget. Senere paafulgte flere af hans Sønners Ægteskaber med danske Adelsdamer.

Ogsaa efter Freden i Stettin benyttedes han til diplomatiske Sendelser, der angik Danmark og Norge, saaledes 1577 til Emden for at forhandle med engelske Afsendinger om Sejladsen paa Nordhavet. Han var desuden ved sine talrige Forbindelser i Udlandet i Stand til at holde sin Konge bekjendt med Verdensbegivenhederne igjennem stadige Indberetninger. Men mest optoges dog hans offentlige Virksomhed af Forholdene i Hertugdømmerne. I Spidsen for Landraaderne ledede han Fællesregeringen, naar denne efter den i 1563 truffne Ordning tilfaldt Kongen, og repræsenterede ham i hans Fraværelse paa Landdagene; han havde Del i Udgivelsen af den slesvig-holstenske Landret 1573, og i øvrigt interesserede han sig for Landenes økonomiske Opkomst, begunstiget, som denne var, af Fredsperioden. I den store Strid med Gottorp om Slesvigs Lensforhold har han uden Tvivl, tro mod sin Konge, med Kraft bekæmpet Gottorps Paastande og medvirket til den endelige Overenskomst i Odense 1580, hvorved Hertugerne modtog Slesvig til Len af Danmarks Krone; selv repræsenterede han ved denne Lejlighed Kongen i dennes Egenkab af Hertug og benaadedes med Elefantordenen. Det næste Aar bragte han paa et Møde i Flensborg Forlig til Veje om Arven efter Hertug Hans den ældre.

Hvad H. R.s personlige Forhold til Frederik II angaar, tillade de hidtil fremdragne Kilder ikke nogen aldeles bestemt Dom i det enkelte. Det er sikkert, at han gjentagne Gange har mødt Afslag paa sine Henvendelser til Kongen, som da han 1560 forgjæves virkede for en Udsoning med Peder Oxen og 1579 for Tilgivelse til Rigsraaden Jacob Ulfeldt. Ogsaa ligefremme Rivninger spores; 1565 hedder det endog, at han en Tid var i Kongens Unaade paa Grund af den holstenske Adelsmand Hans Blomes Angivelser, og 1570 forbød Kongen ham i en ret irriteret Tone at forherlige den afdøde Daniel Rantzau paa en Maade, der kunde stille Kongen selv i Skygge. Om H. R.s egentlige politiske Indflydelse hos Frederik II vides hidtil saa godt som intet. Men som Helhed er der dog Grund til at antage, at Forholdet har været godt, og at Kongen med rette i ham har skattet en trofast Raadgiver, om end vel næppe en fremragende Statsmand. Og saa meget er vist, at H. R. selv har set hen til Frederik II's Regeringsaar som sin

stolteste Tid og, som vi senere skulle se, har ønsket at hædre Kongen paa enhver Maade. Nogen større Modsætning imellem dem havde han ikke øjnet, og Indskriften paa Breitenburg: «Kongens Held Landets Lykke», havde ikke været Mundsvejr.

Da kom Frederik II's Død i April 1588, og med denne Begivenhed begyndte et nyt Afsnit i H. R.s Liv, i høj Grad forskjelligt fra det foregaaende, rigt paa Kampe, paa Skuffelser og Bitterhed. Uden at man kan sigte ham for Brud med sin Fortid, blev han en Modstander af Kongemagten, repræsenteret, som den var, først af Enkedronning Sophie, senere af den unge Kong Christian IV.

Allerede i Juni 1588 kom Modsætningen frem, da Enkedronningen ønskede, at Formynderstyrelsen i Hertugdømmerne under Christian IV's Mindreaarighed skulde overdrages en eller flere tyske Fyrster, og antydede en kommende Deling af de kongelige Amter mellem hendes 3 Sønner. Det første var H. R. en Modstander af som urimeligt og som truende Ridderskabets Friheder; i Delingen saa han en Fare for Svækkelse af Hertugdømmernes Magt, paa lignende Maade som hans Fader havde gjort det 1544. Det lykkedes ham dog foreløbig at afværge disse Planer, og et Øjeblik mødtes han med Sophie i Tanken om at benytte Raadernes og Landdagens Modstand mod de gottorpske Planer om Arvelighed til at udelukke den unge Hertug Philip fra Fællesregeringen og gjøre Christian IV til eneregerende. Udsigten hertil svandt dog hurtigt, og lige saa hurtigt udviklede der sig et bittert Fjendskab mellem H. R. og Enkedronningen, der overtog Formynderstyrelsen i Hertugdømmerne. Uden at gaa i Enkeltheder med Stridens Gang skal det fremhæves, at en af dens første Aarsager sikkert var Sophies nære Forbindelse med Amtmanden i Haderslev Hans Blome (II, 425), en Mand, hvis Fader havde været Johan Rantzaus Fjende, og som selv allerede i Treserne havde angrebet H. R. Herved blandedes dennes stolte Slægtfølelse ind i Sagerne; 2 Partier skilte det slesvig-holstenske Ridderskab, det Blomeske og Rantzauske, og selvfølgelig var H. R. Leder for det sidste. Og nu var Blome netop tillige i Strid med det danske Regeringsraad; denne Omstændighed i Forening med Regeringsraadets Brud med Enkedronningen knyttede det og H. R. sammen i et, dog mest tilsyneladende, aristokratisk Forbund, og herved skabtes der paa den anden Side et Vaaben for Sophies juridiske Raadgivere, der ønskede at hæve Fyrstemagten og kue Ridderskabet. Hertil kom, at hun traadte i et venskabeligt Forhold til Hertug Johan Adolf af Gottorp og ogsaa derved stødte an mod H. R.s

politiske Tilbøjeligheder. Fra 1591 var Striden en Kjendsgjerning, og 1593 naaede den sin højeste Bitterhed. Paa Landretsdagen i Slesvig By i Marts s. A. tørnede H. R. og hans Søn Gert voldsomt sammen baade med Blome og med Johan Adolf. Den gamle Statholder fik et heftigt nervøst Anfald og sprængte Retsforhandlingerne ved at rejse bort med det kongelige Signet, der skulde bruges under Aktstykkerne. Sophie svarede med at affordre ham Regnskabsaflæggelse for hans Amt og ved at tilstille ham en Skrivelse, der i Skarphed og Trusler overskred alle Grænser. Men H. R. gav ikke tabt, og hans Kampmiddel blev i Forbindelse med det danske Rigsraad at faa Formynderstyrelsen frataget Sophie og Christian IV erklæret myndig; han vilde herved ikke alene ydmyge hende, men navnlig forebygge, hvad der efterhaanden var blevet Stridens egentlige Kjærne, hendes Planer om Delingen af de kongelige Amter. Sejeren blev foreløbig hans; i Sept. 1593 overtog den unge Konge Styrelsen i Hertugdømmerne, og samtidig blev Blome afsat fra sit Embede som Amtmand i Haderslev, og denne Post overdroges til H. R.s Søn Gert. Men hans personlige Sejer blev ikke langvarig; fra Sommeren 1595 viste det sig, at hans Indflydelse var i Aftagende hos Christian IV, der under Regeringsraadets begyndende Opløsning nærmede sig sin Moder og mødtes med hende i Ønsket om Forsoning. Vel kunde H. R. regne sig det til Ære, at Tanken om Hertugdømmernes Deling døde hen, men i de Retsager med Hans Blome, som vare voxede frem af Striden, maatte han føle Kongens Uvilje. Og Forholdet bedredes langt fra, da Christian IV 1596 blev Danmarks virkelige Hersker og netop nu ønskede at vise Aristokratiet sin Myndighed, for saa vidt altsaa optog sin Moders Politik. De strænge Advarselsskrivelser og Trusler om kongelig Unaade, som han i Juni 1597 udstedte til flere af Ridderskabet i Anledning af deres Smædeskrifter mod hverandre, vare ogsaa rettede til H. R. Og næppe har det været helt frivilligt, naar denne i disse Aar ved sine Sønner lod udtale Ønsket om at fratæde sine Embeder. I alt Fald greb Kongen det; 24. Jan. 1598 underrettede han ham om, at han gik ind derpaa, og affordrede ham Statholderskabet og Segeberg Amt. Den 72aarige Mands Dage vare nu ogsaa snart talte; han døde 31. Dec. 1598. Hans Bisættelse fandt Sted i den af ham selv ombyggede og udstyrede Familiebegravelse i St. Laurentius-Kirken i Itzeho. Kisten og Indskriften ventede paa ham; selv havde han ladet dem lave; kun Pladsen til hans Dødsdag i Indskriften stod tom.

Hans politiske Liv var endt som et Nederlag, og med dyb Sorg havde han maattet se sin talrige Børneflokk tyndes ud ved hyppige Dødsfald. Endnu kunde han ikke vide, at hans 2 Sønner snart skulde opnaa de højeste Embeder i Kongeriget og Hertugdømmerne. Men utvivlsomt har han med Stolthed set tilbage paa sit Livs Gjerning. Bortset fra hans politiske Virksomhed havde han været en Kulturbringer. Forudsætningen for, at han var bleven dette, var 2 Ting: hans materielle Midler og hans aandelige Sans.

Allerede ovfr. er omtalt Kilderne til hans Rigdom: Giftermaalet, Arven efter Faderen og hans økonomiske Indsigt. Ved sin Død ejede han 18 adelige Godser. Af disse skulle nævnes Breitenburg og Mehlbek, som han havde arvet fra Faderen, Wandsbek, Wellingsbüttel og Rantzau, som han havde tilkøbt sig, alle i Holsten, Drakenburg og Rinteln i det brunsvigske, en Arv fra Svigerfaderen, foruden Ejendomme i Slesvig og Lauenborg og endelig Rantzausholm; hertil kom bl. a. en paladsagtig Gaard i Lybek. Paa sine Godser indførte han Stordrift med Nedlæggelser af Bøndergaarde og Hoveri, men ogsaa med Skovdrift og Havebrug og med Anlæg af alle mulige Smaafabrikker, som Olje-, Papir-, Sav-, Bore-, Kobber- og Krudtmøller. Ved Siden heraf drev han en udstrakt Pengeforretning; baade Philip II af Spanien og Antwerpen havde han til Skyldnere, med den nævnte By førte han en langvarig og bitter Strid om Gjældens Betaling. Ved alt dette fik han Midler til at blive Hertugdømmernes første grand Seigneur. Men den kulturelle Side heraf skabtes ved et bestemt Aandspræg hos ham.

Kun i ringere Grad havde han modtaget dette Aandspræg fra sit Ophold som ganske ung i Wittenberg. Theologi kom aldrig til at høre til hans væsentlige Interesser, endnu mindre de kirkelige Stridigheder, som han endog saa ret overlegent paa, i den Grad, at den katholske Reaktion haabede paa ham som Tilhænger. Utvivlsomt var han dog protestantisk troende, tvivlede ikke heller paa Djævelens Indgriben i det daglige Liv; men et Hovedpunkt i hans metafysiske Forestillinger var Overbevisningen om Stjernernes Herredømme over Menneskene; de vare Midler for Skæbnen og Gud til at paavirke alt lavere. Derfor var han en ivrig Tilhænger af Stjærneydningen, udgav Lærebøger i Astrologi og nedskrev i elegant udstyrede Bøger Samlinger af Horoskoper. Med sit stærke fantastiske Sving troede han naturligvis ogsaa paa Drømme og Varsler og spaaede nok saa dristig om Verdensbegivenheder, hvilket indbragte ham Drillerier fra Frederik II, naar det slog fejl. Men sin astro-

logiske Tro delte han for øvrigt med hele det Kulturstandpunkt, som stærkest havde paavirket ham.

Sine dybeste Indtryk havde han nemlig, som ovfr. antydet, modtaget fra sit Ophold ved Carl V's Hof og særlig i de senere spanske Nederlande. Her havde en Forening af den romanske Renæssance og den germanske Humanisme slaaet ham i Møde. Netop da var jo Italien Forbilledet for nederlandsk Kunst, Sværmeriet for i alt Fald Ydersiderne af det antike Liv havde bredt sig her op, den latinske Digtekunst og den latinske Brevstil stode som den fornemme og lærde Verdens Stolthed, og her havde han vel ogsaa hørt om det Medicæiske Mæcenatdømme i Florents og var desuden et beundrende Øjenvidne til den anstandsfulde spanske Grandezza. Han kom hjem fyldt med Tanker om midt mellem en Adel, der kun lidet besad Sans for Kunst og Litteratur, at bringe Renæssancen og Humanismen ind i sin nordlige Egn, men tillige at knytte den fremfor alt til sin Person. Der er Grund til kort at dvæle ved de forskellige Omraader af hans Virksomhed i denne Henseende.

Først hans Bygninger. Han ombyggede Breitenburg og Mehlbek, og han opførte helt nye Borge paa Wandsbek (af ham kaldet Wandsburg) og Rantzau. Breitenburg og Rantzau betegne her 2 Stadier, den første, der til Dels stammede fra hans Fader, minder om Frederik II's Frederiksborg, den anden, som helt var hans eget Værk (1592—95), om Christian IV's ved sit langt luftigere, yndefuldere Anlæg. Men i alle sine Bygninger satte han sin Stolthed i at opkalde Rummene med de antike Navne, og de forsynedes med Indskrifter, til Dels af klassiske Forfattere og yngre Latinister, til Dels af religiøst-moralsk Indhold. Hertil kom saa Vidnesbyrd om Renæssancens stærke Trang til at forherlige Personligheder. Han fyldte sine Borge med Statuer og Malerier af mythologiske, antike og moderne Helte; han hædrede sin Storheds Skabere, den yngre oldenborgske Kongeslægt, hvem han viede en Pyramide i Nærheden af Itzeho, og særlig Frederik II, for hvem han efter hans Død opførte en anden Pyramide ved Segeberg med en Obelisk ved Siden, bygget med den som Forbillede, der af Kejser August førtes til Rom. Han havde Malerier af Kongens vigtigste Krigsbegivenheder paa Segeberg Slot og lod dem stikke i Kobber. Dette sidste skulde dog fuldt saa meget tjene til Forherligelse af hans egen Slægt, der havde deltaget i disse Kampe; Søjlen paa Mehlbek for hans Hustru, talrige Epitafier og Billeder vare andre Vidnesbyrd

om denne Bestræbelse. Men alle Vegne prangede hans eget Navn med Paalæg til hans Efterkommere om at værne om deres Stamfaders Gjerninger, og han lod udgive Bøger med Beskrivelser af sine Bygninger. Til Udsmykningen af sine Borge stod han i Forbindelse med Medicæeren Storhertug Ferdinand af Toskana, fra hvem han fik Marmor, Alabaster og kunstfærdige Sager, og hvem han sendte nordiske Varer.

Denne Forbindelse var dog kun en enkelt Side af et helt Forhold, der opfyldte ham fuldt saa meget som hans Bygningsvæsen og hans Kunstsamlinger, nemlig den latinske Brevvexling med Fyrster, Stormænd og lærde, hvortil knyttede sig Mæcenatstillingen for de sidste. Nordtyske Hertuger vare hans Korrespondenter lige saa vel som Kardinal Granvella og nederlandske og danske Adelsmænd; men navnlig var der en utvivlsomt gjensidig Bestræbelse efter Forbindelse mellem ham og Videnskabsmænd og latinske Digtere. Blandt de første indtager Tyge Brahe Hæderspladsen; de havde gjort Bekjendtskab med hinanden 1564 i Rostock og stode siden i Venskabsforhold, og det var H. R., som 1597 efter Tyge Brahes Bortrejse fra Danmark skænkede ham det første Asyl (paa Wandsburg). Af andre Videnskabsmænd skulle nævnes Niels Hemmingsen, Historikerne Chytræus og Lindeberg, Medicineren Heurnius og især Filologen Justus Lipsius; af Digterne Tidens anseteste, men nu ganske glemte, de lavrbærkronede Melissus, Frengel og Lauterbach. Forholdet imellem de fleste af disse og ham beroede paa en vis Gjensidighed, de trængte til H. R. som Mæcen, han til deres Lovprisninger i deres Dedikationer og ikke mindst i deres latinske Epistler. Thi disse vare den Gang ikke en Form for privat Samkvem, de vare en Art Litteratur, og en hel Række af dem, de saakaldte Trøstebreve i Anledning af hans Børns Dødsfald, lod han udgive med sine egne Svar, endog i flere Oplag.

For en stor Del skyldtes den centrale Stilling, H. R. indtog i den litterære Verden, naturligvis hans Penge, men nok saa meget dog hans mærkelige Bogsamling. Ved Siden af Breitenburgs Hovedfløje laa en Bygning, i hvilken oven over et Kapel Bibliotheket var opstillet. Det var smukt ordnet og skal have talt 6300 Bind; iblandt disse vare ogsaa talrige højt værdifulde Haandskrifter, deriblandt af Adam af Bremens Kirkehistorie og af Albert af Stades Krønneke; disse lod han udgive lige saa vel som forskellige andre, hvoriblandt klassiske Forfattere. Uden Karrighed laante han ogsaa Bøger ud. H. R. havde paalagt sine Efterkommere Bibliothekets Udelelighed;

han kunde have sparet det; thi ved de Wallensteinske Troppers Erobring af Breitenburg 1627 blev det splittet og for største Delen ødelagt. Trods forskjellige Bidrag til dette Spørgsmaal trænger dog Restens Skæbne til nøjere Undersøgelser.

H. R. var end videre selv Forfatter. Han udgav Bøger om Astrologi, om Sundhedspleje, om Krigsvæsen; uden Tvivl har hans Stab af Litterater dog hjulpet ham. Mere personlig tilhøre rimeligvis andre Værker ham, der vise delvis andre af hans Interesser end dem, vi hidtil have dvælet ved. Fortrinsvis tænkes herved paa hans Mindeskrift over Faderen (under Pseudonymet «Coroneus»), hans Historie af Ditmarskerkrigen (under Pseudonymet «Cilicium Cimber») og hans Beskrivelse af den cimbriske Halvø (først udgivet 1739 af Westphalen efter et Haandskrift). Nøje sammenknyttede ere i dem alle Slægtstoltheden og Kjærligheden til hans Land. De førstnævnte ere historisk-geografiske Kildeskrifter om vigtige Begivenheder og Forhold i Hertugdømmerne, men navnlig en Lovprisning af hans Fader, til Dels af ham selv. Beskrivelsen af den cimbriske Halvø medtager ogsaa Nørrejylland, og Kongerigets geografiske og politiske Forhold laa ogsaa saa meget inden for hans litterære Interesser, at han satte sig i Forbindelse med Huitfeldt, med Vedel og med Niels Kaas for at faa Oplysninger og Tegninger af Byer, navnlig til Hjælp for den bekjendte Geograf Mercator, af hvis Atlas han ogsaa var Medarbejder. Dog var det kun Hertugdømmerne, han ansaa for sit Fædreland, deres Beskrivelser optage største Delen af det nævnte Værk, og det er Kundskaben til dem, han fortrinsvis vil udbrede i Verden. Skriftet har sit Værd ved de statistiske Angivelser om Samtiden, men det er ved Siden heraf stærkt fantastisk i sin antikiserende Stræben. En stor Del af det anvendes til at prise Cimberne, som han naturligvis opfatter som Stamfædre til Hertugdømmernes senere Beboere. Ved at forherlige dem vil han forherlige sin egen Samtid. Men ogsaa denne har sin umiddelbare Storhed, især dens Ridderskab, som han lod andre Bøger fortælle nærmere om, og da først og fremmest den Rantzauske Slægt med dens talrige Godser. Og som Hovedet for denne Slægt staar han selv, han, der paa én Gang var Kongens Statholder og Cimbriens Fører (produx Cimbriæ).

Sikkert var ogsaa H. R. en højst forfængelig Mand. Til sine Tider falder der et forsonende Stænk af Naivitet over denne Forfængelighed, men rent utroligt er det, hvad han har ladet sig byde af det vamlæste Smigreri af sine Litteraters Penne og Munde; uden

Tvivl have de fordærvet ham i denne Henseende. Han var tillige en heftig Mand trods sin Anstand, ikke uden Grund fik han talrige Fjender. Heller ikke var han en sand overlegen Aand, og det fortjener at fremhæves, at hans Kunstsamlinger næppe have talt Værker af virkelig Rang. Men der var med alt dette noget sjælden storslaaet over ham, højt rager han derved op i sin Samtid, og Hertugdømmernes Kultur skylder ham overordentlig meget. I national-sproglig Henseende har han trængt Plattysken tilbage for Højtysk, i politisk har han fremmet Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten ved sin kraftige Overbevisning om deres Samhørighed og ved paa én Gang at være dens aristokratiske, personlige og litterære Udtryk. Skjønt han fuldt ud anerkjendte Slesvigs Lensforhold til Danmarks Krone, har han dog bidraget til den Løsningsproces, hvorved Hertugdømmet skiltes fra Riget, men bevidst har han aldrig villet skade Danmark.

Macropeus, Immortalitas H. R. (Hamb. 1599). Lindeberg, Hypotyposis arcium (Hamb. 1591). Frobenius, Epistolæ consolatoriae (Francof. 1593). Moller, Cimbria lit. Danske Mag. I, 193 ff. 353 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. VIII, 331 ff. X, 199 ff. XI, 69 ff. XVIII, 131 ff. XXI, 307 ff. XXII, 239 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVII. Lund, Christ. IV's Skib p. Skanderborg Sø.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Henrik, 1590—1644, til Schmool, holstensk Landraad, Søn af Jaspas R. til Schmool og Hohenfelde og Lucie v. Qualen, er født 20. Juni 1590, rejste, 16 Aar gammel, udenlands til Holland, Frankrig, Tyskland, Italien og Spanien og ægtede 6. Jan. 1619 Ide Pogwisch. 1620 blev han Landraad og benyttedes i den følgende Tid hyppig til diplomatiske Ærender af Kongen, hos hvem han synes at have haft en Del Indflydelse med Hensyn til Forholdene i Tyskland. 1621 var han saaledes Gesandt hos Kejseren og 1622 hos Kurfyrsten af Sachsen, 1623 fulgte han Hertug Frederik (III) til Verden i Anledning af hans Bispevalg, s. A. var han i Oldenburg og forhandlede end videre med Hertug Christian af Brunsvig, 1625 deltog han i Kredsagen i Brunsvig og var 1629 Kommissær ved Fredsmødet i Lybek. Efter Freden var han særlig ivrig for Kejsersens og Kurfyrsternes Samtykke til Elbtolden og forhandlede 1630 derom med Wallenstein og paa Mødet i Regensburg. 1639 sendtes han til Bremen for at udvirke et Forlig mellem denne Stad og Ærkebisp-hertug Frederik. Imidlertid var han ogsaa sysselsat med Hertugdømmernes indre Forhold; han blev 1627 Amtmand i Rensborg og 1630 Forstander for Itzeho Adelskloster; begge Stillinger fra-

sagde han sig dog før sin Død. 1634 blev han Medlem af Kommissionerne for Hertugdømmernes Forsvarsforhold og Revisionen af deres Landretsordning. Efter det svenske Indfald i Dec. 1643 vilde han rejse til Kongen, men blev syg paa Vejen og døde i Nakskov 5. Jan. 1644. Foruden sine fædrene Godser i Holsten ejede han Højbygaard paa Laaland og Hvolgaard i Jylland.

St. Klotz, Leichpred. üb. H. R. (Lüb. 1649). Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. I, 90 o. fl. St.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Henrik, 1599—1674, Rigsraad, Stiftamtmand, Søn af ovfr. anførte Frands R. († 1612), var født 26. Jan. 1599. I sin Ungdom gjorde han sig bekendt ved den Rejse til Orienten, han foretog 1623, og som han har beskrevet i sin 1669 udkomne «Denkwürdige Reisebeschreibung». Sejlene fra Venedig besøgte han Grækenlands Kyster samt Cypern og landede i Akka; her fra gik han til Jerusalem, hvor han fejrede Paaskefesten, gjorde de sædvanlige Valfarter til de hellige Steder og sejlede derefter fra Jaffa til Ægypten og besaa Pyramiderne m. m. Fra Alexandria indskibede han sig til Konstantinopel, hvor han gjorde et længere Ophold, og efter at have besøgt de vigtigste Steder i Tyrkiet landede han paa sit Udgangspunkt. Efter sin Hjemkomst synes R. at have levet mange Aar i Ro, og det er først med Frederik III's Tronbestigelse, at han træder frem i det offentlige Liv; som en Mand af mange Kundskaber, ja maaske Lærdom, er han falden i denne Konges Smag. Efter at han 1648 havde faaet Ridderslaget, kom han 1649 ind i Rigsraadet, og Aaret efter fik han Aakjær Len, som han 1660 ombyttede med Dronningborg Len, der imidlertid 1661 afhændedes af Kronen. 1656 ledsagede han Kongen til Norge, medens hans Hustru kaldtes til Kjøbenhavn for at holde Dronningen med Selskab. Efter at have deltaget i Krigen bar han ved Arvehyldingen 1660 Rigsæblet; kort efter aflagde han ny Ed som Rigsraad og fik 1662 Bestalling som saadan. I Begyndelsen af 1671 udnævntes han til Gehejmerraad, Assessor i Statskollegiet og Højesteret og snart efter til Stiftamtmand over Aarhus Stift samt Amtmand over Havreballegaard, Kalø og Stjærnholms Amter; s. A. blev han tillige Kammerherre hos Kongen, et nyt Bevis paa dennes Yndest. R. døde 16. Jan. 1674. Han havde levet i barnløst Ægteskab med Sophie Lindenov (f. 1. Marts 1589 † 19. Marts 1666), Enke efter den 1627 afdøde Knud Gyldenstjerne (VI, 377). Med hende fik han Aagaard i Jylland; selv ejede han Schøneweide

i Holsten, Møgelkjær, Rosenvold og Jensgaard i Jylland samt Sem i Norge.

Møller, Cimbria lit. Hofnan, Dsk. Adelsmænd I, 126 f. Danske Herregaarde I: Rosenvold. Allg. Deutsche Biographie XXVII. *G. L. Wad.*

Rantzau, Jesper, o. 1495—1562, til Schmool, holstensk Raad, var Søn af ovfr. nævnte Hans R. til Nienhus. Ligesom sine fremragende Brødre Melchior og Breide R. har han taget levende Del i sin Tids politiske Begivenheder og var en af Kong Christian III's mest betroede Raader. Under Kongens Nærværelse i Danmark 1536 var han Regeringsraad i Hertugdømmerne. Kongen forlenede ham derpaa 1536 med Skodborghus med Malt og det halve Anst Herred, og 1538 fik han Ret til at indløse Hundsbæk Gaard for 1200 Mark lybsk. Han besad begge til sin Død. Sædvanlig opholdt han sig i Hertugdømmerne, hvor han 1524 var Amtmand paa Tønder, 1534—44 paa Gottorp og 1544—62 paa Haderslevhus og Tørning. 1547—60 var han tillige Amtmand paa Flensborg. Han forstrakte Kongen med betydelige Laan, for hvilke han havde de ovennævnte Slotte i Pant, og havde ofte det Hverv at opkræve Skatten for Hertugdømmerne. Jævnlig deltog han som holstensk Raad i Kongehusets Rejser; saaledes var han med Kongen i Hamborg 1538, deltog i Brudetoget til Meissen 1548 og var i Dronningens og Hertug Frederiks Følge 1554 ved Brylluppet i Wismar. 1538 beklædte han tillige Statholderposten i Hertugdømmerne i Johan Rantzaus Fraværelse. Han var gift med Margrethe Rantzau, som efter hans Død, 1562, beholdt Skodborghus, medens Hundsbæk blev indløst af Niels Lange.

Danske Mag. 4. R. III, 20. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 128. *Møllerup.*

Rantzau, Johan, 1492—1565, Feltherre og Statsmand, Herre til Breitenburg, Bothkamp, Sturenhagen og Mehlbek, blev født 12. Nov. 1492 paa Steinburg, hvor Faderen, Henrik R., var Lensmand, og var den yngste af 6 Brødre. Faderen døde allerede 1497; Moderen, Øllegaard (Ditlevsdatter) Buchwald, døde først 1538, 80 Aar gammel. Da J. R. var blevet 13 Aar gammel, sendte Moderen ham til et Akademi i Tyskland, men hans Hu stod til krigersk Færd, og han traadte i Kejserens Tjeneste. 1516 tiltraadte han en stor Rejse, besøgte England, Spanien, hvor han forrettede sin Andagt ved Apostelen Jacobs Grav i Compostella, Italien, Grækenland, Lilleasien og det hellige Land, hvor han i Jerusalem

blev slaet til Ridder. Nær var han under sin Færden i det hellige Land bleven fangen af Tyrkerne, men undslap paa et Skib til Neapel. I Rom stedtes han til Fodkys af Pave Leo X. Endnu var han saaledes en troende Katholik. Efter Tilbagekomsten blev han af Hertug Frederik (I) indsat til Hofmester for dennes unge Søn Hertug Christian (III) og ledsagede denne paa en Rejse til tyske Hoffer. Paa denne Rejse kom han tillige med Hertugen til den tyske Rigsdag i Worms 1521 og var Vidne til Luthers Optræden, der gjorde et saa stærkt Indtryk paa ham, at han fra nu af blev Hovedmanden for den luthersksindede Del af det holstenske Adelskab.

1522 blev han derpaa af Hertug Frederik udnævnt til Hertugdømmernes Hofmester og Amtmand paa Gottorp. Som hertugelig Raad blev den nu 30aarige Mand med den livlige Aand og det skarpe Blik Hertug Frederiks betydeligste Statsmand. Han deltog saaledes i Aaret 1522 i Forhandlingerne i Bordesholm, og da de misfornøjede danske Stormænd kort efter tilbøde Hertug Frederik den danske Trone, stod han i Spidsen for det Parti, der tilraadede Hertugen at modtage den, og skal ved sin Veltalenhed have overvundet Modstanden hos det forsigtigere Parti af den holstenske Adel, der i høj Grad frygtede for en nærmere Forbindelse med Danmark. Hans kraftige og dristige Politik gik ud paa at sikre det holsten-gottorpske Hus Herredømmet ikke blot i Hertugdømmerne, men ogsaa i de 2 nordiske Riger og med det samme at hævde de hertugelige Landes Enhed som et Slesvig-Holsten i Personalunion med Danmark. Denne Plan opgav han aldrig, og da i Kong Christian III's Tid Delingerne atter begyndte, trak J. R. sig tilbage med Protest herimod.

I den lille Række af holstenske Adelsmænd, der gennemførte denne Politik, var J. R. den største og betydeligste. God Hjælp fandt han i den Henseende hos sin Slægtning Melchior R. (s. ndfr.), Wolf Pogwisch til Bukhavn o. fl. samt hos Frederik I's tyske Kansler Wolfgang v. Utenhofen. Ved sin store Handlekraft og krigerske Dygtighed, der snart skulde gøre ham til en af den Tids dygtigste Feltherrer, havde han stor Del i, at Planen lykkedes. 1523—24 ledede han saaledes Belejringen af Kjøbenhavn og Malmø. Da Krogen (Kronborg) overgav sig, blev han Lensmand her og kort efter, skjønt født Holstener, ogsaa optaget i det danske Rigsraad og havde som dansk Rigsraad og Lensmand fra nu af en betydelig Indflydelse ogsaa i Danmark.

Aaret efter (1525) udbrød Søren Norbys Opstand i Skaane (XII, 315). J. R. blev da med en ringe Styrke sendt Rigsmarsken Tyge Krabbe til Hjælp. Omtr. 20. April landede han i Malmø. Søren Norby var den Gang i Færd med at belejre Helsingborg; men imidlertid havde hans Hjælpere Otte Stigsen og Junker Mourits af Oldenburg ved Lund samlet en stor Bondehær, der blev slaæet af J. R. allerede 28. April. Imidlertid var Søren Norby brudt op fra Helsingborg og havde kastet sig ind i Landskrone, hvor han derpaa fra Landsiden indesluttedes af J. R. og de skaanske Herrer (29. April). Belejringshæren truedes dog af nye Bondeskarer, der havde samlet sig i dens Ryg, men J. R. drog imod dem og slog dem ved Bunketoft ved Lund (4. Maj). — J. R. vilde helst have taget Landskrone ved Storm, men Tyge Krabbe og de øvrige Herrer havde Betænkelse herved, og til sidst begyndte der Underhandlinger med Søren Norby, som 4. Juli overgav Staden til Frederik I. Den skaanske Opstand var saaledes dæmpet og en stor Fare for Frederik I overstaet. — J. R. belønnes med den tidligere Borgmester i Malmø Hans Mikkelsens Gods, som nu konfiskeredes; han solgte det dog kort efter til Hans Mikkelsens Hustru, som endnu opholdt sig i Malmø. Paa Krogen fik han nu Livsbrev; ogsaa en Gaard i Kjøbenhavn kom han i Besiddelse af.

J. R., der imidlertid var bleven forlenet med Steinburg, deltog i den følgende Tid navnlig i Hertugdømmernes Regering. Det var i disse Aar, at den unge Hertug Christian fik Styrelsen af Haderslev og Tørring Len i Nordslesvig og her søgte at indføre Reformationen. I denne Henseende havde han en kraftig Støtte i J. R. — Under Christian II's Felttog i Norge 1531—32 kom J. R. ikke til at føre nogen større Befaling; han havde dog stor Del i de Raadslagninger, der førtes i Danmark, og havde som Lensmand paa Krogen Fortjenesten af, at der foreløbig sendtes Mogens Gyldestjerne, der belejredes paa Akershus, mindre Undsætninger; selv var han bestemt til at føre Overbefalingen mod de nordtyske Fyrster, fra hvem man en Tid lang frygtede et Angreb syd fra for at understøtte Christian II. Derimod deltog J. R. i de Forhandlinger, som efter Kong Christians Ankomst til Kjøbenhavns Red førtes om hans Skæbne; dog var han ikke tilstede i det Møde i Helligaandskirken, hvor man besluttede at beholde Kong Christian som Fange, men rimeligvis i de egentlige Rigsraadmøder. Han var ogsaa en af de 8 danske og holstenske Raader, der fik Tilsyn med den fangne Konges Fængsel, og til hvem Kong Frederik og hans Søn

havde maattet udstede Forpligtelse om, at han aldrig maatte frigives.

Efter Kong Frederik I's Død deltog J. R. i de store Forhandlinger paa Landdagen i Kiel (Juni 1533), hvorved Christian III modtog Arvehylding i Hertugdømmerne, inden der endnu havde fundet et Kongevalg Sted i Danmark; navnlig ledede han tillige med flere ligesindede Raader de Forhandlinger, hvorved den lutherske Kirkes Stilling i Hertugdømmerne sikredes. Samtidig søgte han fra Kiel af at indvirke paa Rigsraadet i Danmark. Selv ankom han kort efter til Herredagen i Kjøbenhavn og havde stor Indflydelse paa, at man brød med Lybek, sluttede sig nærmere til Nederlandene og indgik en ligefrem Union med Hertugdømmerne Slesvig og Holsten som en selvstændig Stat.

J. R. havde ved sin tidligere æventyrlige Færden i Krigens Tummel og især ved sine krigerske Bedrifter i Aarene 1523 og 1525 vundet sig et anset Navn som Hærfører. Da Krigen mellem Kejser Carl V og Kong Frands I af Frankrig 1532 atter udbrød, søgte derfor begge at vinde ham for sig som Hærfører. Til Held for Hertug Christian og den holstenske Politik gav J. R. dog begge Afslag. Grevens Fejde var netop nu ved at udbryde. J. R. delte utvivlsomt de stolte holstenske Adelsmænds Foragt for den lybske Handelspolitik og deres Forbitrelse over Jürgen Wullenwevers demokratiske Styrelse. Da Grev Christoffer af Oldenburg i Maj 1534 som Lybeks Forbundsfulde og Hærfører pludselig faldt ind i Holsten, opholdt J. R. sig paa Breitenburg. Han havde i det sidste Aar lidt af Gigt eller en lignende Sygdom i den ene Fod og haltede; men næppe havde den 42aarige Mand faaet Efterretning om Indfaldet, før han strax svang sig i Sadelen og var rask med det samme. I en Fart bleve Adelen og Hertugdømmernes Almue opbudte. Trittau, Eutin og Staden Segeberg vare faldne i Grev Christoffers Vold; men han standsedes ved Belejringen af det stærke Slot i Segeberg. Hurtig tvang J. R. Greven til at hæve Belejringen, tog Eutin tilbage og slog Greven i en Træfning ved denne Stad. Greven trak sig da tilbage til Travemünde, hvor en lybsk Flaade laa rede til at føre ham til Sjælland. Medens Greven bragte hele det østlige Danmark til Frafald og sendte Skipper Clement til Jylland, havde J. R. allerede strax efter Grevens Afsejling sat sig fast i Travemünde. Under forskellige Omvexlinger og Kampe med Lybekkernes Tropper lykkedes det til sidst at afspærre Lybeks Forbindelse med Søen og en Del af Omegnen. Da Lybek herved truedes paa det

alvorligste, og da Skipper Clements Rejsning af den jyske Bonde gjorde det nødvendigt for Hertug Christian at sende Hjælp til Nørrejylland, kom det 18. Nov. 1534 til en Særfred mellem Lybek og Hertugdømmerne, hvorved Lybek sikredes for Angreb fra holstensk Side, medens begge Parter uhindret kunde føre Krig med hinanden i Danmark.

J. R. var saaledes ikke længer bundet af Lybeks Spærring. Og nu fulgte J. R.s berømte, under de givne Vej- og Vejrforhold forbavsende hurtige Tog helt op til Aalborg. Fra Kolding gik Toget mod Vest til Varde, hvor en Bondehob strax flygtede. Ved Broen over Skjern Aa havde atter Bondehobe sat sig fast og afbrudt Broen foran sig; ved Hjælp af det Skyts, som J. R. havde ført med sig, bleve Bønderne snart fordrevne og en ny Bro slagen. Ringkjøbing blev derpaa beskudt og opbrændt; 4—5000 Bønder havde imidlertid samlet sig ved Holstebro, men ogsaa her fra flygtede Bondeskaren strax ved J. R.s Ankomst. I Holstebro laa J. R. i 2 Nætter, medens Strejfkorpser, der sendtes rundt omkring i Egnen, bragte Bønderne til Lydighed. Toget gik derpaa videre over Skive til Viborg, hvor Skipper Clement befandt sig med mange Tusende Bønder. Midtvejs mellem Skive og Viborg fik J. R. Forstærkning af 3 Faner Landsknægte, som han tidligere havde sendt mod Randers. Med de 9 Faner, R. nu havde til Raadighed, vilde han angribe Skipper Clement i Viborg, men hørte da, at Skipperen havde opgivet Viborg og trukket sig tilbage til Aalborg. J. R. blev dog 2 Nætter i Viborg og lod Bønderne i Omegnen hylde Hertug Christian og sværge ham Troskab. I 3 Dage tilbagelagde han derpaa de 12 Mil mellem Viborg og Aalborg. 17. Dec. slog han Lejr $\frac{1}{2}$ Mils Vej fra Aalborg. I Forening med de øvrige Befalingsmænd foretog han i den maanedklare Nat en Rekognoscering. I Aalborg havde Skipper Clement nemlig befæstet sig stærkt; man kunde i Nattens Stilhed høre, hvorledes der uafbrudt arbejdedes paa Befæstningen. J. R. besluttede da strax at storme eller, som han selv udtrykker det i sit ejendommelige kjærnefulde Sprog, «tidlig næste Morgen at ville spise en Morgensuppe med dem». Ved Daggry 18. Dec. foretoges Stormen; J. R. var selv blandt de stormende og havde nær tilsat Livet, i det han blev nedkastet fra det øverste af Volden. Modstanderne «forsvarede sig mandig» og havde besat Volden med Skyts; men efter en Times Storm blev Byen taget, «og Fjenderne

bleve alle myrdede». Dog var Skipper Clement selv undkommen, men fangedes kort efter.

Jyllands Modstand var hermed brudt. Hvor stor Del J. R. har haft i de haarde Straffedomme, der nu fulgte, véd man ikke; Mildhed hørte ikke med til hans Karaktertræk. Grusomt havde han ført Krigen baade mod de skaanske Bønder i 1525 og mod de jyske Bønder i Aaret 1534; men det hørte jo Tiden til, især hvor Landsknægthobene deltog i Kampen. Jylland blev nu i nogen Tid Krigsoperationernes Udgangspunkt, og den hele Plan skyldes rimeligvis J. R. Strax efter at Christian III havde modtaget Hylдинг af alle Jyllands Stænder i Viborg 8. Marts 1535, sendtes fra Grenaa af en Styrke over Kattegat til Halland; kort efter begyndte Malmøs Belejring. Samtidig samledes Skibe ved Aarhus, og Grev Christoffer frygtede derfor et Angreb paa Sjælland. Hovedplanen gik dog ud paa først at tage Fyn, hvor den fjendtlige Styrke ikke var stor; men medens de fjendtlige Hærførere her ventede Hovedangrebet ved Lille Bælt, havde J. R. hurtig samlet Tropper i Sønderborg paa Als. Omtr. 17. Marts gik han pludselig i Land paa Halvøen Helnæs i Nærheden af Assens; vel bleve Transport-skibene tagne af Lybekkerne, der endnu vare Herrer til Søs, men J. R. havde Fodfæste paa Fyn og søgte hurtig at nærme sig Middelfart for at sikre Forbindelsen med Jylland. Ved Favrskov Banker kom det til en Træfning (20. Marts) med de faa lybske Tropper og en samlet Bondehær. De lybske Tropper trak sig hurtig tilbage til Assens, medens der blev anrettet et frygteligt Blodbad paa Bondehæren. Efter derpaa at have besat Overgangen ved Lille Bælt, hvor der anlagdes Blokhuse ved Hindsgavl og Snoghøj, vendte J. R. tilbage til Assens og begyndte Belejringen af denne vel befæstede By. Med den ringe Styrke, han endnu havde til sin Raadighed, trak dette længe ud. Fyn blev imidlertid Krigens Hovedskueplads. Begge Parter samlede her deres Hovedstyrke. Fra Svendborg og Faaborg af søgte de fjendtlige Førere at falde J. R. i Ryggen, medens han belejrede Assens; men J. R. imødegik Faren og slog i Hovedslaget paa Øxnebjærg, $\frac{1}{2}$ Mils Vej fra Assens, 11. Juni 1535 den fjendtlige Hovedhær. Derpaa blev Assens stormet og udplyndret; samme Skæbne havde Svendborg og rimeligvis ogsaa Faaborg og Odense. Hele Fyn var nu i Christian III's Magt; ligesom i Jylland ramte frygtelige Straffedomme den ulykkelige Ø, indtil Christian III's egen Ankomst til sidst satte en Stopper for Krigernes Plyndrelyst og Adelens Hævnlyst.

Da det var Skik, at Feltherren fik en Gaard i enhver erobret By, skjænkede Kongen J. R. Hans Plougs Gaard i Assens og Claus Bangs Gaard i Svendborg.

Da Peder Skram faa Dage efter Slaget ved Øxnebjerg i Svendborg Sund sejrede over den lybske Sømagt, kunde Hæren føres til Sjælland. 24. Juli 1535 begyndte Kjøbenhavns Belejring og varede til 29. Juli 1536. J. R. førte dog ikke den kongelige Hær til Sjælland og deltog, i alt Fald i lang Tid, ikke i Kjøbenhavns Belejring. Som Statholder i Hertugdømmerne maatte han efter Fyns Erobring rejse tilbage her til for at sikre Landet for Angreb fra Syd. En Landsknægtoberst, Eberhard Ovelacker (XII, 480), samlede en Tropestyrke i Nærheden af Holsten, og man var bekymret for, at han stod i Forbindelse med Kejser Carl V og Christian II's Svigersøn Pfalzgreve Frederik. J. R. lagde sig derfor paa Vagt i Krempe Marsk og befæstede Krempe. Det staaer i Forbindelse med disse Forhold, at Breide Rantzau i Aaret 1536 med danske Tropper sendtes til Groningen for at hindre Pfalzgrevens Anfald paa Danmark (ovfr. S. 401).

Ved Krigsbegivenhedernes Udvikling paa Sjælland og Øerne fik J. R. atter Krogen, der en Tid lang havde været i lybsk Besiddelse, tilbage, ligeledes Aalholm Slot og Len paa Laaland, hvori han havde faaet Pant 1534, og som han nu beholdt som Pantelen lige til sin Død. Henimod Slutningen af Kjøbenhavns Belejring synes han atter at have været tilstede her. Han og Melchior Rantzau deltog derpaa i det natlige Møde, som Kongen 11. Avg. holdt med sine Landsknægtoberster og højere Officerer. Det var i dette Møde, at man besluttede Biskoppernes Fængsling og Bispegodsets Inddragelse. En Plan om ogsaa at fængsle de verdslige Rigsraader hindredes ved, at flere af Kongens «danske og tyske Raader, som altid havde vist Kongen Troskab,» lagde sig imellem, saa at de verdslige Rigsraader slap med at udstede strænge Forpligtelser om ikke at lægge den nye Ordning Hindringer i Vejen. Til disse Mænd maa formodentlig J. R. regnes. Som født Aristokrat har han vel ikke været rolig ved, at et saadant Nederlag beredtes hele det danske Aristokrati, og at der derved gaves Kongen en Magt, som til sidst kunde blive faretruende ogsaa for «de tyske Storhanser», som Kong Christians tyske Kansler Wolfgang v. Utenhofen udtrykker sig. Derimod blev det overdraget J. R. at sørge for de 3 fraværende jyske Biskoppers Fængsling. Det var i den Anledning, at han, ledsaget af nogle faa Landsknægte og en stor Skare Bor-

gere fra Viborg, i Forening med Erik Banner drog ud til Hald Slot og fængslede Biskop Jørgen Friis, da denne troskyldig selv ilede sine gamle Rigsraadsfæller og Venner i Møde paa Marken uden for Borgen. — Det blev nu i nogle Aar Holstenernes Tid i Danmark. De gamle katholsksindede Rigsraader fjærnedes, nye paalidelige danske Mænd kom i Rigsraadet, paalidelige danske eller tyske Mænd i de vigtigste Forleninger. Allerede inden Kjøbenhavns Overgivelse havde J. R. saaledes afløst den gamle stædige Predbjørn Podebusk som Lensmand paa Riberhus; nu blev han tillige Stiftslensmand over alt det inddragne Bispegods i Ribe Stift (1536—40).

Den store Indflydelse, som de holstenske Statsmænd havde haft under Frederik I, fortsattes selvfølgelig i endnu højere Grad efter Udfaldet af Grevens Fejde, navnlig i de første Aar af Christian III's Regeringstid. Dette gjælder ogsaa for J. R.s Vedkommende. Som Statholder i Hertugdømmerne kom han desuden til at holde vaagent Øje med alle Bevægelser syd fra. Man ventede stadig Angreb fra Tyskland, saa længe der endnu ikke var sluttet Fred med Kejser Carl V og Christian II's Svigersøn Pfalzgreve Frederik. En Mængde diplomatiske Forhandlinger fandt i den Anledning Sted, og heri deltog J. R. ogsaa. Vel var han ikke en saa behændig Diplomat som hans Navne Melchior R. († 1539) eller som Kansleren Wolfgang v. Utenhofen († 1542). Hans Statsmandsdygtighed bestod imidlertid deri, at han havde et bestemt politisk Stæde og var en overlegen Personlighed, der forstod at gjøre sig gjældende; Krogveje synes han aldrig at have gaaet. Han var i det hele først og fremmest Kriger og Feltherre. Han kunde som saadan vise Haardhed, men gjør Indtryk af at have været en ærlig og aaben Karakter, der ikke var bange for at sige sin Mening og heller ikke for at tage Følgerne deraf. Af de Hverv, der i disse Aar betroedes J. R., kan fremhæves, at han 1538 ledsagede Kongen til Fyrstemødet i Brunsvig, hvor Forbund med de schmalkaldiske Fyrster sluttedes; 1542 blev han sendt til Jülich og senere til Bremen i Anledning af Stridighederne med Kejseren, 1543 deltog han i diplomatiske Møder i Lybek og i Kampen. Endelig deltog han 1544 i Fredsmødet i Speier, hvor der sluttedes Fred med Kejser Carl V og Nederlandene. Men imidlertid var der i Hertugdømmerne begyndt Forhandlinger, der skulde faa store Følger for J. R.

Paa Landdagen i Kiel 1533 var Christian III blevet hyldet

som Hertugdømmernes Styrer i Forening med sine da umyndige Brødre. Da disse nu vare blevne myndige, maatte der træffes en Overenskomst om deres fremtidige Stilling. Den ældste af Brødrene, Hertug Hans, kaldes endogsaa 1543 Statholder i Hertugdømmerne, saa at Kongen synes at have givet ham en Stilling, der dog mere var af Navn end af Gavn, thi den virkelige Statholder vedblev J. R. at være, og man har ogsaa fra dette Aar en Brevvexling mellem den unge Hertug og J. R., hvori denne paa bedste Maade leder og støtter ham. Den endelige Ordning af Forholdet medførte imidlertid stor Strid inden for selve det holstenske Aristokrati. J. R. og en stor Del af Aristokratiet ønskede, at Brødrene skulde regere i Fællesskab, eller at i alt Fald Raaderne skulde vedblive at være fælles for alle Brødre og aflægge Ed til dem alle i Fællesskab. Han frygtede, at den fælles Regeringsmagt («*potentia conjuncta*») skulde blive svækket ved Delingerne, og forudsaa indbyrdes Strid mellem Brødrene, tidligere eller senere. Ved Delingen mellem Brødrene, som foregik paa Landdagen i Rensborg i Avg. 1544, var Spørgsmaalet om Raadernes Stilling endnu ikke blevet afgjort; J. R. vedblev som Hofmester for Landene, ligesom de øvrige Raader, endnu at være samtlige Landsherrer forpligtet. Det var denne Stilling, som J. R. og ligeledes den daværende Landmarskal, Iven Reventlow, ønskede at beholde. Paa den Maade blev det politiske Tyngdepunkt lagt i det fælles Raad; dette blev i Virkeligheden Landenes faktiske Regering, og herved kunde Landenes politiske Enhed («*potentia unita*») bevares.

Denne Plan, der sikrede den slesvig-holstenske Stats Enhed, saa at Forholdet til Danmark kun blev den af J. R. og hans Venner i 1523 og 1533 gennemførte Union, hvorved Hertugdømmerne stode som en politisk jævnbyrdig Stat over for Danmark, vilde Kongen ikke gaa ind paa og fandt heri Medhold fra dansk Side. Han fordrede *særlig* Ed til sig af Raaderne, og herpaa vilde hverken J. R. eller Iven Reventlow gaa ind. Paa en Landdag i Slesvig i Nov. 1545 nedlagde begge deres Embeder som Hofmester og Landmarskal, men opsagde tillige Kongen deres Ed *som Raader* og trak sig helt tilbage til Privatlivet, undtagen for saa vidt de beholdt deres Forleninger. Det samme gjorde omtrent samtidig Wolf Pogwisch til Bukhavn (1545). Alle de Mænd, der havde bidraget saa meget til at hæve det gottorpske Dynasti og skaffe det Besiddelsen af de nordiske Kroner, vare saaledes nu enten døde eller havde trukket

sig tilbage. Kongen tog derpaa en særlig Statholder for sin Del af Hertugdømmerne.

J. R. skal ogsaa have anført Alder og Svagelighed som Grund til sin Beslutning; han var da 53 Aar gammel. Over Svagelighed klager han ogsaa af og til i den følgende Tid; men det var aabenbart ikke den virkelige Grund. Kongen tog derpaa i Jan. 1546 ogsaa de Len, J. R. og Reventlow havde i Hertugdømmerne, fra dem. At J. R. saaledes mistede Steinburg, som baade hans Fader og Broder tidligere havde haft i Forlening og han selv i en lang Aarrække været i Besiddelse af, maa have været ham et haardt Slag. Da et Forsøg, som Kongen senere (Dec. 1546—Jan. 1547) gjorde paa at bevæge J. R. til at aflægge særlig Ed til ham og atter træde i hans Tjeneste som Raad, atter fremkaldte et, om end høfligt, Afslag, blev Forholdet i den følgende Tid meget køligt. Dertil kom, at hans Underfoged paa Aalholm havde gjort sig skyldig i flere Misligheder, hvilket medførte Klager fra Kongen (1551). Med Hertugerne Hans og Adolf kom han dog senere i Brevvexling; allerede 1548 havde han indvilliget i at ledsage Hertug Adolf til Rigsdagen i Augsburg. Man æskede hans Raad i mange Sager; desuden havde han som en af de 8 Mænd, der havde Tilsyn med Christian II's Fængsel, stadig deltaget i Forhandlingerne om den fangne Konge. I Christian III's sidste Regeringsaar skal Forholdet være blevet bedre, saa at Kongen endog paa Dødslejet skal have anbefalet ham til sin Søn og Efterfølger som en Raadgiver, han kunde stole paa.

Dels paa Breitenburg, som han havde oprettet af en Landsby, som han 1526 havde købt af Bordesholm Kloster, dels paa Bothkamp, som han 1538 havde erhvervet sig ved Kjøb, tilbragte J. R. disse Aar i Ro, næsten som en Fyrste, der af alle betragtedes som Landets Hovedmand, og hvis Raad baade Fyrster og Adelsmænd lyttede til. Med sin Hustru, Anna Walstorp, Datter af Gert W. og Catharine Rantzau, havde han 4 Børn, deraf 3 Sønner, som allerede i længere Tid havde indtaget anselige Stillinger. Dette gjaldt navnlig den ældste Søn, Henrik (ovfr. S. 437), der var Statholder i den kongl. Del af Hertugdømmerne og Ungdomsven af den nye Konge, Frederik II.

Næppe var derfor den gamle Konge død, før J. R. atter kom til at træde frem. Hertug Adolf vilde paa egen Haand undertvinge Ditmarsken; men næppe havde J. R. erfaret dette, før han ved sine indtrængende Forestillinger fik denne Plan hindret, saa at alle

Landsfyrsterne besluttede at foretage Toget i Forening. Med Glæde greb den gamle Krieger Tilbudet om at lede Toget. Han havde været 8 Aar gammel, da Nederlaget ved Hemmingstedt fandt Sted; her vare hans ældste Broder og mange af hans adelige Slægtninge eller Standsfæller faldne. Adelsmandens og Feltherrens Blod kom lige meget i Kog ved Tanken om at skulle hævne Fortidens Nederlag. Med en Hær paa o. 15000 Mand rykkede J. R. 22. Maj 1559 over Ditmarskens Grænser. I Modsætning til, hvad der havde fundet Sted i Aaret 1500, mærker man strax, at Toget lededes af en prøvet og erfaren Feltherre. J. R. viste under Toget en ungdommelig Kraft, som man maa forbavses over hos en Mand i hans Alder, og som gjorde alle Forsikringer om Svagelighed til Skamme. Han har lagt en bestemt Plan; han er med overalt ligesom i sine yngre Dage, snart paa Rekognosceringer, snart i Spidsen for Stormkolonnerne, saa at han endog selv bliver saaret; men samtidig med sin rastløse Energi viste han paa dette Tog en Mildhed, man ikke tidligere havde mærket til, i det han reddede en Hob af Kvinder, Børn og Oldinger fra at blive nedhugget. Meldorf blev taget ved Storm (2. Juni). Ditmarskerne havde ventet, at Hæren fra Meldorf vilde drage mod Heide, og havde ligesom i Aaret 1500 opstillet sig ved Dusenddüvelswarf; men J. R. forstod at skuffe dem og nærmede sig ad andre Veje til Heide; her stod den sidste Kamp (13. Juni), og Byen blev taget ved Storm. Ditmarsken var undervunget. En Beskrivelse af Krigen, som efter hans Død udkom i Strasburg (1569), antages at være forfattet af ham selv.

Paa Breitenburg døde J. R. 12. Dec. 1565. Hans Lig blev balsameret og stod i 15 Maaneder i Kirken ved Breitenburg, da der var Pest i Itzeho, hvor Familiebegravelsen fandtes. Derpaa førtes det til Itzeho, hvor den højtidelige Begravelse fandt Sted 28. Febr. 1567 i Overværelse af Sendebud fra Kongen, Hertugerne, forskjellige tyske Fyrster, Stæderne Lybek og Hamborg, omtrent hele den hollandske Adel. Skrifter og Digte udkom til hans Berømmelse; Kejser Ferdinand lod hans Rustning opstille i sin berømte Samling i Wien; men mest gjorde dog Sønnen, den lærde Henrik, for at udbrede sin Faders Berømmelse; i sine bekendte Samlinger paa Breitenburg lod han Faderens Billede ophænge lige over for Søren Norbys. Meget i denne Berømmelse er maaske overdrevent; men det er tydeligt nok, at Samtiden følte, at en mægtig Personlighed var gaet bort, der havde haft stor Indvirkning paa Forholdenes

Udvikling i Norden, og som mere end nogen anden havde bidraget til, at Frederik I's Æt sad paa Danmark-Norges Troner.

Epistolæ ad Henr. Rantzovium consolatorix (1567). (Coroneus.) Vita et res gestæ Joannis Rantzovii (Wittenb. 1567. Den egentlige Forf. er Henr. Rantzau). Møller, Cimbria lit. Danske Mag. IV, 33 ff.; 4. R. III, 18 f. Allen, De tre nord. Rigers Hist. V, 44 ff. Pal.-Müller, Grevens Feide. Hist. Tidsskr. 4. R. VI, 311 ff. *A. Heise.*

Rantzau, Johan, 1650—1708, Officer, var Søn af Oberst Frands R. til Estvadgaard, der var Sønneson af ovennævnte Frands R. († 1612), og hins i. Hustru, Elisabeth Pallesdatter Rosenkrantz; han var født paa sin Fædrenegaard. I Begyndelsen af den skaanske Fejde var R. Ritmester og var i Christian V's Følge, da denne 5. Nov. 1676 i Omegnen af Helsingborg foretog et rask lille Angreb paa en svensk Ryttervagt, som han tilfældig stødte paa. Kort efter fik R. Kompagni ved Livgarden til Hest og havde bl. a. 8. Avg. 1678 en smuk Affære mod en betydelig overlegen fjendtlig Styrke. I Løbet af faa Maaneder steg han derpaa til Major, Oberstlieutenant og endelig til Oberst og Chef for Rostjenesten. Da dette Regiment blev opløst efter Freden i Lund, fik R. 1680 i dets Sted i. sjællandske Rytterregiment, som han beholdt, indtil han 1698 blev Generalmajor; Brigadér var han bleven allerede 1693. Under Felittoget i Slesvig og Holsten 1700 kommanderede R. tillige med Carl Rudolf af Württemberg (III, 372) først et til Dækning af Monarkiets Sydgrænse opstillet Korps, siden Felthærens Kavalleri. S. A. fik han Inspektion over de nationale Rytterregimenter i Danmark, men allerede den paafølgende Sommer blev han sendt til Nederlandene med de danske Hjælpetropper.

R.s Navn er ligesom hans Broder Jørgens (s. ndfr.) uadskillelig knyttet til den Berømmelse, disse Tropper vandt i den spanske Arvefølgekrig. I Modsætning til den da ret gængse Theori, at Rytteriet «flittig skulde bruge sit Skydevaaben», holdt han paa, at Angrebet skulde føres med det blanke Værge, og ved sine Indhug, særlig i Slagene ved Høchstедt (1704) og Ramillies (1706), beviste han paa en glimrende Maade Rigtigheden af sit Princip.

Da R. drog hjemme fra, havde Kongen lovet ham et Regiment, naar der blev et ledigt, og 1703 blev han da M. Numsens Efterfølger som Chef for 2. sjællandske Rytterregiment. 1705 fik han Generallieutenants Karakter med Anciennitet fra Aaret forud. Efter Slaget ved Høchstедt havde der nemlig fundet talrige Forfremmelser Sted ved de andre Kontingenter, hvoraf den allierede

Armé var sammensat, og R. var derved kommen til at rangere efter en Del af sine tidligere Undermænd. Dette vilde han ikke finde sig i, og da Frederik IV ikke vilde forfremme ham, forlangte han sin Afsked. Kongen føjede ham saa og gjorde ham til General-lieutenant, mod at han skriftlig forpligtede sig til i Danmark at træde tilbage for dem, der som Generalmajorer vare ældre end ham. Tilmed skjænkede Kongen ham samtidig Danebrogsordenen. R. deltog endnu i Felttogene 1707 og 1708, men klagede jævnlig over sit Helbred, og sidst anførte Aar, 17. Dec., afgik han ved Døden i Brüssel.

R. var ikke blot en fremragende tapper og dygtig Rytterfører, men ogsaa i andre Henseender en ualmindelig tiltalende Personlighed. Den Djærvhed, jævnlig parret med Humor, hvormed han udtrykker sig i sine talrige Breve til Kongen og Overkrigssekretæren, gjør et forfriskende Indtryk paa en Tid, da den nylig indførte Enevælde havde fremavlet saa megen Uselvstændighed og Servilitet; og samtidig afspejle Brevene hans lyse Hoved, hans varme Hjærte og hans gode danske Sindelag. Af Hensyn til hans holstenske Slægtsnavn er dette sidste ikke overflødigt at bemærke; men hans Forfædre havde ogsaa i 3 Led været bosatte i Danmark og hentet sig deres Fruer blandt den danske Adel. R.s Breve ere derfor næsten alle skrevne i det danske Sprog, medens saa mange andre, med danske Navne, benyttede det tyske. Han var fremdeles en Mand med videnskabelig Dannelse og litterære Interesser; han stod i personligt Venskabsforhold til mange af Datidens danske lærde og understøttede dem, der trængte dertil.

R. var 2 Gange gift: 1. (1678) med Christiane Barbara Friis († 1679), Datter af Oberst Hans F. til Clausholm (V, 419), 2. (1680) med hendes Søkendebarn Sophie Amalie Friis († 1696), Datter af Felttøjmester Chr. F. til Lyngbygaard (V, 413). Med sin første Hustru fik han Halvdelen af Clausholm, med den anden Ørslev-kloster og Bidstrup, alle i Jylland. Efter sin Moder arvede han Bramslykke paa Laaland, men denne Gaard solgte han 1677, sin Part i Clausholm 1686. Derimod købte han 1678 Bramminge i Jylland og 1687 Frydendal paa Sjælland, hvor han derefter havde sit egentlige Hjem og foretog mange Forbedringer og Forskjønelser.

Foruden 2 Døtre, af hvilke den ene var gift med General, Grev C. F. Levetzau (X, 240), efterlod R. en Søn, *Christian R.-Friis* (f. 21. Okt. 1682 † 15. Maj 1731). Denne blev 1700 Kornet i Hestgarden, men gik med Faderen til Nederlandene, hvor han

gjorde Tjeneste som Generaladjutant hos Hertugen af Marlborough. Han steg rask gennem de forskjellige Grader til Oberst (1708) og Chef for Faderens tidligere Regiment, 2. sjællandske (1710). Senere fik han holstenske Kyrasserregiment og blev 1717 Generalmajor, men kom ikke til at spille nogen Rolle under den store nordiske Krig. 1722 tog han sin Afsked; 1731 fik han Generallieutenants Karakter. Han var gift med Anna Benedicte f. Steensen († 1756), Datter af Oberstlieutenant Erik S. Af Faderens Godser fik C. R. Frydendal, som han solgte til sin Svigerfader, og Bramminge, som hans Enke bragte til sin 2. Mand, Gehejmerraad C. C. Gabel (V, 508). Men desuden arvede C. R., da hans mødrene Slægt uddøde, 1727 Stamhuset Hevringholm med Essenbæk og Tustrup, i hvilken Anledning han forenede Skaktavl-Friisernes Navn og Vaaben med sit eget. Da han ikke efterlod Børn, gik Stamhuset over til Slægten Beck (B.-Friis).

Jahn, De danske Auxiliairtropper II. Frantzen, Gienlyd af danske og norske Krigeres Tapperhed S. 85 ff. *H. W. Harbou.*

Rantzau, Josias, 1609—50, fransk Marechal, Søn af ovfr. anførte Breide R. († 1618), født 18. Okt. 1609, tjente allerede i sin tidligste Ungdom i Prinsen af Oraniens Livvagt, hvorefter han gik i Christian IV's Tjeneste, var saa en kort Tid ansat ved et svensk Regiment, som han forlod for at tjene Kejseren. Snart efter træffes han igjen paa svensk Side og udviste ved forskjellige Lejligheder saa stor Tapperhed og Krigerdygtighed, at han efter Slaget ved Pfaffenhofen (1633), hvor han anførte de svenske Bagtropper, avancerede til Generalmajor. 1635 tilbød han sin Tjeneste til Kongen af Frankrig, der meget snart gjorde ham til Oberst. Ved Pariser-Hoffet vakte den tapre, belevne og udmærket smukke unge Mand stor Opsigt ved sin blonde Skjønhed, der endog skal have faldet mere i Dronningens Smag, end godt var. Men hans egentlige Tumleplads var i Felten, og her kommanderede han snart i Franche-Comté, snart ved Rhinen og ved den flanderske Grænse, altid med glimrende Tapperhed og oftest med godt Resultat; imidlertid synes dette dog snarere at skyldes hans ubændige Mod og hensynsløse Gaaen paa end virkelig Feltherrekunst. 2 Gange blev han tagen til Fange: af Spanierne ved Honnecourt (1642) og Aaret efter af de kejserlige ved Tuttlingen; men begge Gange kom han snart igjen paa fri Fod og fortsatte sit Krigerliv med samme Held som forhen og udnævntes endelig 1645 til Marechal af Frankrig, en for

en Udlænding sjælden Ære. Senere blev han Gouvernør over den 1646 erobrede Fæstning Dünkerken. Under Frondens Urolighed blev han paa Mazarins Foranstaltning sat i Fængsel, men frikjendtes og døde snart efter i Paris, 14. Sept. 1650, knap 41 Aar gammel.

R. er en af de æventyrligste Skikkelser fra Trediveaarskrigens Tid. Han var fra Naturens Haand udrustet med herlige Legems- og Aandsegenskaber; en samtidig kalder ham den smukkeste og tapreste Adelsmand, som nogen Sinde har været til, og lægger til, at naar man saa ham, skulde man sige, at han var født til at befale. Hans Vaabenfærdighed var glimrende og hans Held saa paafaldende, at Sagnet vil forklare det ved, at han paa sit Sværd-fæste bar et Stykke fortryllet Guld. Desuagtet skal han have haft 60 Saar paa sit Legeme, og sikkert er det i hvert Fald, at af de Lemmer, han fra Fødselen havde 2 af, havde han ved sin Død kun ét, saaledes som man ogsaa ser ham fremstillet paa det af en fransk Maler i det 19. Aarhundrede udførte Fantasiportræt. Bekjendt er den franske Gravskrift over ham, der begynder med disse Linjer:

Du corps du grand Rantzau tu n'as qu'une des parts,
l'autre moitié resta sur les plaines de Mars.

Han talte de vigtigste evropæiske Sprog med Lethed og var fremragende som Ingeniør. Men hans Karakter var ikke tiltalende; troløs, heftig og spodsk var han lige saa ubehagelig mod Ven som mod Fjende; hengiven til Udsvævelser, især til Drik, forkortede han sit Liv. Ved sin Ødselhed satte han sit Fædrenegoods Bothkamp i Holsten over Styr samt den store Medgift, han fik med sin Hustru, Helvig Margrethe Elisabeth Rantzau, en Datter af hans Faders Fætter, ovfr. anførte Gert R. Begge Ægtefæller antog Katholicismen, og efter R.s Død stiftede den barnløse Enke Jomfru Maries Bebudelsesorden i Paris, men forlod snart Frankrig og oprettede 1666 et Kloster, Bethlehem, i Hildesheim, hvor hun levede som Abbedisse til sin Død 1706.

Hofman, Dsk. Adelsmænd I, 107 ff. Nord. Ugeskr. 1837, S. 174 ff. Vort Forsvar Nr. 294 (1892). Allg. Deutsche Biographie XXVII. *G. L. Wad.*

Rantzau, Jørgen, —o. 1564, til Kjærgaard, kaldes ogsaa J. Kremohn, uvist af hvilken Aarsag. Han antages for at være en Søn af Henneke R. til Neverstorf, der angives gift med Margrethe Heest, men mulig har været 2 Gange gift, saa at J. R.s Moder kan have tilhørt den meklenborgske Slægt Kremohn. Han

nævnes 1537 og var maaske alt den Gang Hofsinde hos Kongen, thi endnu 1550 nævnes han blandt Hofsinderne. Fra 1541 og maaske lige til sin Død var han kongl. Køgemester. Desuden benyttedes han 1559 til en Sendelse til Sverige. Ved Krigens Udbrud blev han, der siden 1540 havde haft Lønborggaard som Pantelen, tillige Hovedsmand paa Elfsborg og Proviantmester ved Hof-fanen, men alt før 13. Febr. 1564 var han død paa Elfsborg. Enken, Ellen Pallesdatter Bang, beholdt Lønborggaard og fik endog 1570 i Anledning af, at hun vilde ægte en tysk Adelsmand, Ernst v. Reckenberg, Brev paa at beholde den uafløst i 8 Aar, men desuagtet blev Pantet alt indløst fra hende Aaret efter. Hun synes ogsaa at have overlevet sin 2. Ægtefælle og at have giftet sig 3. Gang, med Mads Nielsen Skade. *Thiset.*

Rantzau, Jørgen, o. 1652—1713, Officer, Broder til ovennævnte Johan R. († 1708). Han tjente i Begyndelsen af den skaanske Fejde i Fodfolket, vistnok i Bauditz' Regiment, indtil han 1677 blev Major i jyske Rostjeneste; Aaret efter forfremmedes han til Oberstlieutenant, men kort efter Fredslutningen 1679 tog han sin Afsked for at gaa i fremmed Krigstjeneste. Da han vendte hjem, blev han 1682 Major i Hestgarden, 1689 karakt. Oberst, 1691 Chef for 4. jyske Rytterregiment; med dette tog han Del i Expeditionen mod Ratzeburg 1693, Felttoget i Hertugdømmerne 1700 og endelig i den spanske Arvefølgekrig. Her vandt R. megen Berømmelse ligesom Broderen, til hvem han var nøje knyttet, og hvem han i meget lignede; dog har Johan R. vel været den betydeligste af dem. I Slaget ved Høchstedt (1704), hvor Jørgen R.s eneste Søn faldt, blev han selv haardt saaret; i Slaget ved Oudenarde (1708) førte han den allierede Hærs Avantgarde og kæmpede med stor Hæder; s. A. havde han en smuk Affære ved Lens i Artois. R., der 1701 var bleven Brigadér, 1705 Generalmajor (med Anciennitet fra 1704), steg til Generallieutenant ved Broderens Død 1708, ligesom denne med Forpligtelse til i Hjemlandet at «cedere» tidligere Overmænd. Efter at han 1709 havde faaet det hvide Baand, blev han s. A. kaldt hjem for under Felttoget i Skaane at være næstkommanderende under General, Grev C. D. Reventlow. Denne satte stor Pris paa R.s fortræffelige Egenskaber som Rytterfører, men var ikke blind for, at hans Kampiver let kunde føre ham for vidt. Alligevel maatte Reventlow, da han blev kastet paa Sygelejet, 27. Febr. 1710 overgive Kommandoen til R., hvis Følelser formodentlig have været

lige saa blandede; den ham stillede Opgave passede daarlig til hans offensive Naturel. Hæren, der var under Tilbagegang fra Bleking, fortsatte efter Krigsraadets enstemmige Beslutning Retræten til Helsingborg. For ikke at «intimidere» Tropperne vilde R. dog ikke gaa bag den om Byen opkastede Forskansning, men tog Stilling uden for denne, da den svenske General Stenbock angreb ham 10. Marts med en betydelig overlegen Styrke.

Stenbock rykkede først frem mod den danske venstre Fløj, men vendte sig, da han her ingen Udsigt havde til at naa frem, mod den højre som for at omgaa den, og R. lod da Rytteriet paa den truede Fløj med Voldsomhed hugge ind paa Fjenden for at standse ham, medens han endnu var under Opmarche. Denne Bevægelse var i sig selv vel begrundet, og Udfaldet svarede i Førstningen til den Tapperhed, hvormed den blev gennemført. R. selv var, som han skriver i sin Rapport til Kongen, «udi Démesléen, hvor det var haardest», — men netop derved forspildte han, hvad han saa vel havde begyndt; Ledelsen slap ganske ud af hans Haand. Den Forstærkning, som det sejjerrig begyndte Modangreb nødvendig behøvede, blev spædt til i Draabevis, og det blev derfor til sidst kastet, saa at Fjenden kom om i Flanke og Ryg paa den danske Hærs Centrum, der planløst havde fulgt højre Fløjs Fremrykning; Slaget var herved uhjælpelig tabt. R., der fik et Skudskaar i Brystet, søgte alligevel en Tid lang at holde igjen, men maatte forlade Valpladsen, inden Slaget var endt.

Ved at meddele sin Broder, at Skylden for Nederlaget maatte tilskrives R.s Ubesindighed, tilføjede Overkrigssekretæren C. Lente (X, 204) skadefro: «Mais c'était alors le héros de la noblesse Danoise!» — en Klasse, der som bekjendt heller ikke kunde glæde sig ved Frederik IV's Tillid. Alligevel slog Kongen ikke Haanden af R., og Aaret efter fik denne Lejlighed til, om end under mindre Forhold, at vise, at han havde lært af sine Fejl. Da den danske Hær 1711 fra Holsten rykkede mod Stralsund, blev R. efterladt ved Wismar for med 6 Regimenter til Hest og 2 Batailloner til Fods at blokere Fæstningen fra Landsiden. Efter at Blokaden havde varet i nogle Maaneder, besluttede den svenske Kommandant at forsøge et større Udfald Natten til 5. Dec. R. fik Nys herom og traf sine Forholdsregler derefter. Med mindre Styrker spærrede han af for Fjenden, hvad Vej denne end maatte komme, og med sin Hovedstyrke holdt han sig rolig tilbage, indtil han kunde overse, hvorledes Begivenhederne udviklede sig. Saa først satte han med

sin vante Energi alt ind paa at tilintetgjøre Fjenden, og dette lykkedes ham ogsaa i den Grad, at Udfaldsstyrkens hele Artilleri blev taget, og dens Fodfolk, o. 2500 Mand, blev hugget ned eller fanget, efter Sigende paa 31 Mand nær. Efter denne Bedrift blev R. forfremmet til General til Hest. Wismars Cernerling blev ophævet i Jan. 1712, men R. forblev i Meklenborg, indtil Hæren i Slutningen af Aaret blev trukken sammen ved Gadebusch. Han kom ikke til at tage Del i Slaget; han laa dødssyg i Lybek og døde her i de første Dage af Marts 1713.

R. havde 19. Jan. 1685 ægtet Marsille Gabel († 1733), Datter af Statholder Christoffer G. (V, 512). Han ejede Bygholm ved Horsens.

Jahn, De danske Auxiliairtropper II. Løvenskiold, Livgarden til Fods S. 169 ff. Kgl. Krigsvetenskapsakad. Tidsskr. 1889, Nr. 18. Vort Forsvar, Nr. 337 (1893).

H. W. Harbou.

Rantzau, Marqvard, —1640, Søn af Breide R. til Nevers-
torf, deltog som Kompagnifører i Kalmarkrigen. Under Christian IV's
Rustninger 1621 fik han Brev paa at hverve Fodfolk og ved Kon-
gens Forberedelser til Deltagelse i Trediveaarskrigen i Febr. 1625
Bestalling som Kapitajn til Fods. Snart efter nævnes han som Oberst-
lieutenant og deltog med Hæder i den kongelige Hærs Tog til
Schlesien 1626—27; navnlig forsvarede han med Tapperhed i Juli
1627 Troppau mod Wallenstein; da han maatte overgive Staden,
fik han Ret til at forlade den med sine Tropper, og over Warne-
münde lykkedes det ham at komme til Danmark. I April 1628
blev han Kommandant i Glückstadt, og Forsvaret af denne Fæst-
ning blev hans Livs Bedrift. Samtidig med at han i sine Indberet-
ninger til Kongen ikke lagde Skjul paa de mislige Forhold, lykkedes
det ham at beherske disse og modstaa Fjenden; han udfoldede en
kraftig Virksomhed og gjorde gjentagne Gange heldige Udfald,
saaledes i Begyndelsen af 1629 baade mod Wilster Marsk og mod
Krempe. Fæstningen blev, takket være ham, reddet for Kongen, og
han beholdt ogsaa efter Freden Kommandantskabet i den, indtil han
omtr. ved Nytaar 1630 aftraadte det til Christian Pentz. Allerede
1626 havde han faaet Hanerau Gaard og Gods i Holsten i Forlening,
1628 fik han tillige Søllemarkgaard paa Samsø frit; den sidste af-
stod han 1629 mod at faa Livsbrev for sig og sin Hustru paa Hane-
rau. 1635 fik han Bestalling som Generalmajor ved Defensions-
væsenet i Hertugdømmerne og beholdt dette Hverv til sin Død 1640.

1637 blev det overdraget ham at forfatte et Svar til Hamborg til Forsvar for Elbtolden, og det følgende Aar blev han sendt til den kejserlige General Gallas for at bevæge ham til at afstaa fra Indkvartering i Holsten. Han var gift med Anna Cordes, en Borgerdatter fra Rensborg, der efter hans Død ægtede Theodosius Brockdorff og døde i Sept. 1660.

Moller, Cimbria lit. Noodt, Nachr. v. d. Ranzov. Fam. S. 39. Opel, Der niedersächsisch-dänische Krieg III, 259 ff. 527 ff.

J. A. Fridericia.

Rantzau, Melchior, —1539, Statsmand, var Søn af ovfr. nævnte Hans R. til Nienhus. Næst efter Johan Rantzau var han utvivlsomt den mest fremtrædende af de holstenske Raader, der fik saa stor Indflydelse under Kongerne Frederik I og Christian III. Han forekommer allerede 1524, da han i Forening med Joh. Rantzau sendtes til Lyneborg for at betale Krigsfolket. Omtrent samtidig blev han Landmarskal i Hertugdømmerne og indtog saaledes i Forening med Joh. Rantzau, der var Landenes Hofmester, den betydeligste Stilling i Hertugdømmernes Regering. Omtr. fra 1527 til sin Død var han Amtmand paa Femern, fra 1529 tillige paa Flensborghus, hvilket han ogsaa beholdt sin Livstid. 1527—30 var han tillige forlenet med Gulland, der, efter at Søren Norby 1525 havde maattet afstaa denne Ø, i nogle Aar var i lybsk Besiddelse, imod at Lybek indsatte en af Frederik I's Raader til Lensmand; selvfølgelig opholdt han sig dog ikke her, men styrede Landet ved Hjælp af en Underfoged. Størst Betydning fik han imod Slutningen af Frederik I's Regeringstid. Han deltog saaledes i Forhandlingerne i Kjøbenhavn i Juli 1532 om Christian II's Skæbne. Da der i Anledning af den Hjælp, som Christian II havde faaet af nogle hollandske Stæder, var indtraadt et spændt Forhold til den nederlandske Regering, sendtes M. R. allerede i Slutningen af Frederik I's Levetid til Brüssel, og det lykkedes ham ogsaa at faa aftalt en Forbundstraktat med Nederlandene, der ikke blot skulde gjælde Hertugdømmerne, men ogsaa Kongerigerne Danmark og Norge. Med Udkastet til denne Traktat mødte derpaa M. R. ved Herredagen i Kjøbenhavn efter Kongens Død. Dette bidrog overordentlig til, at Danmark brød med Lybek, der da styredes af Jürgen Wullenwever, og sluttede sig fastere til Hertugdømmerne og Hertug Christian (III). M. R. ansaas ogsaa stadig af Lybek og Wullenwever som deres farligste Modstander blandt det holstenske Aristokrati. Fra Herredagen vendte M. P. derpaa i Forening med danske Ud-

sendinger tilbage til Nederlandene, og her sluttedes 9. Sept. 1533 i Gent den endelige Traktat.

Den store diplomatiske Sejer, som M. R. havde vundet i Nederlandene og i Kjøbenhavn over Lybek og J. Wullenwever, gjorde det kun til et Tidsspørgsmaal, naar Christian III skulde blive Konge i Danmark. Da Lybek derpaa, forbitret over den holstenske Politiks Sejer, rejste den fangne Kong Christians Sag og begyndte Grevefejden, sendtes M. R. i Maj 1534 til de venskabeligsindede Fyrster i Nordtyskland, hvor det ogsaa efterhaanden lykkedes ham at skaffe Landsknægte til Hertug Christians Tjeneste. S. A. sendtes han atter til Nederlandene for at fremskynde Udbetalingen af den i Traktaterne lovede Pengehjælp. Saa snart Christian III's Tropper i Aaret 1535 betraadte Sjælland, forlenedes M. R. med Skjoldenæs Len, som han beholdt til sin Død. Han var oftere tilstede under Kjøbenhavns Belejring, men afsendtes allerede i Okt. til Landgrev Philip af Hessen og gav tillige med denne Møde ved den Fyrsteforsamling, som da holdtes af de tyske evangeliske Fyrster i Schmalkalden. Det lykkedes her M. R. at faa aftalt en Traktat mellem de vigtigste af disse Fyrster og Christian III, hvorved der lovedes denne Hjælp. Traktaten blev dog først fuldt sluttet i Okt. 1536 og blev Hovedgrundlaget for Christian III's Forhold til de schmalkaldiske Fyrster. Kort efter Mødet i Schmalkalden sendtes M. R. til Slottet Rothenburg, hvor Jürgen Wullenwever da holdtes fangen; han lod her sin styrtede Modstander underkaste de grusomste Pinsler og aftvang ham herved aabenbart urigtige Tilstaaelser om alle Slags Forbrydelser, der til sidst førte til hans Henrettelse. En lignende Rolle spillede M. R. over for den bekjendte Marcus Meyer, der havde opkastet sig til Herre over Fæstningen Varberg, men som efter en haard Belejring blev tvunget til Overgivelse, lagt paa Pinebænken under den haarde M. R.s Ledelse, afpresset Tilstaaelser og henrettet. Da Kjøbenhavn i Juli Maaned s. A. havde overgivet sig, deltog M. R. tillige med Johan Rantzau i det natlige Møde 11. Avg. 1536, hvor Biskoppernes Fængsling blev besluttet. Han ansaas i den følgende Tid som Kongens mest betroede Raadgiver og som det forhenværende katholske Bispepartis farligste Modstander. Samtidig fortsattes hans diplomatiske Virksomhed. I Maj 1537 sendtes han saaledes til Nederlandene og udvirkede en 3aarig Stilstand mellem Christian III og Kejser Carl V, hvorved Farerne for de Angreb, hvormed Christian II's Svigersøn Pfalzgrev Frederik truede Christian III, fjærnedes. 1538 deltog

han i en lignende diplomatisk Sendelse til Bremen og 1539 til Frankfurt, men døde kort efter Tilbagekomsten.

M. R. var ugift. Han havde efterhaanden samlet sig en stor Formue og kunde forstrække Christian III med store Laan. 1536 havde han saaledes faaet Pant i Sønderborg Slot.

Danske Mag. 4. R. III, 2 f. Pal.-Müller, Grevens Feide. Waitz, Lübeck unter J. Wullenwever. *A. Heise.*

Rantzau, Moritz, o. 1520—1572, til Hanerau, var en Søn af ovennævnte Cai R. til Klethkamp og Hanerau († 1560). I sin Ungdom færdedes han i udenlandsk Krigstjeneste, tjente i den kejserlige Hær under Grev Günther af Schwarzburg i Krigen mod Frankrig og deltog i Slaget ved St. Quentin 1557. Efter sin Hjemkomst traadte han i Hertug Adolfs Tjeneste som dennes Raad og synes i nogen Tid at have været Amtmand paa Trittau. I Krigen mod Ditmarskerne 1559 deltog han som Ritmester for en Fane Ryttere og udmærkede sig ved flere Lejligheder. 1560 ledsagede han Hertug Adolf til England, og fra 1562—72 var han Hertug Adolfs Amtmand paa Gottorp. Han ejede Holtenklinken og fik 1569 sammen med Broderen Ditlev Lensbrev paa Faderens Godser Hanerau, Klethkamp og Gereby. M. R. var gift med Barbara Sehested, Datter af Henning S. til Krummendiek og Margrethe v. Damme.

Voss' Excerpter i Rigsark.

L. Laursen.

Rantzau, Otto, —1511, til Bülk, var en Broder til ovennævnte Hans R. Han var Ridder 1487 og Lensmand paa Flensborg 2 Aar senere; han blev Medlem af Hertugdømmernes Raad, og fra 1495 forekommer han som Hertug Frederiks Marskal, en Stilling, som han beklædte i alt Fald endnu 1510; en sjælden Gang, især i Begyndelsen af sin Embedstid, kan han dog findes kaldt Hertugens Hofmester i Steden for Marskal. Marskalembedet kan sikkert betegnes som det vigtigste ved Hertughoffet, og O. R. omtales meget hyppig i Tidens Aktstykker, særlig paa Grund af det Forhold, hvori det bragte ham til Hertugens Finansvæsen; adskillige Gange har han ogsaa selv laant sin Herre Penge. I Forhandlingerne mellem Hans og Frederik i Kalundborg 1495 deltog han som Hertugens Raad, og i Maj 1500 underhandlede han med Ditmarskerne om Fred, i begge Tilfælde sammen med sin Broder Hans. Han nævnes som Lensmand paa Kiel 1498—1507 og paa Gottorp 1508;

selv ejede han Bülk i det sydøstligste Slesvig. Han døde 1511; hans Enke, Anna Breide (Marquardsdatter), levede endnu 1557.

Voss' Excerpter i Rigsark. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 134 f. *William Christensen.*

Rantzau, Otto Greve, 1632—1719, Gehejmeraad, var Søn af ovfr. nævnte Frederik R. († 1645). I Dec. 1670 udnævntes han til Envoyé extraordinaire i Frankrig og forblev paa denne Post til Avg. 1674. Som en af Landets største Godsejere — han ejede Rosenvold, Asdal, Hammelse, Avnsbjerg, Marsvinslund, Bolle-
rup i Skaane og et Par andre Gaarde — var han 1671 ved Greve-
værdighedens Indførelse bleven udnævnt til Greve, Aaret efter blev han Kammerherre, 1674 Ridder af Danebrog og 1712 Gehejmeraad. Han var gift med Sophie Amalie Krag (f. 1. Dec. 1648 † 31. Juli 1710), Datter af Oversekretær Otte K. (IX, 440) og Enke efter Christoffer Ulfeldt til Svendstrup (f. 22. April 1645 † 12. Jan. 1670). O. R. døde 19. Juli 1719. *L. Laurssen.*

Rantzau, Otto, o. 1648—1698, Officer, var en Broder til ovfr. omtalte Gehejmeraad Fred. R. († 1723). Efter at have været Page hos Prinsesse Anna Sophie, den senere Kurfyrstinde af Sachsen, gik R. i fremmed Krigstjeneste og var 1675 Major. Ikke længe efter traadte han ind i den danske Hær, blev 1677 Oberst og Chef for 1. fynske Rytterregiment og var med i en Del af den skaanske Krig. Han var en meget anset Officer og blev 1692, efter at have fratraadt Regimentskommandoen, udnævnt til Generalmajor og Chef for det Hjælpekorps, der s. A. blev sendt til Ungarn. Han deltog i Belgrads Belejring det paafølgende Aar, men blev 1694 efter Ansøgning kaldt hjem. R. er omtalt paa Grund af sine Dueller; en af dem havde han 1675 med sin Morbroder Bendix Blome til Neuhof, en anden 1698 ligeledes med en Slægtning, Oberst Josias Breide Rantzau. Af de Saar, O. R. fik i denne sidste Duel, døde han faa Dage efter, 15. Marts. Han skrives til Putlos og Bossee i Holsten og var gift 1. med Anna Magdalene Brockdorff, Datter af Joachim B. til Wensin, 2. med Adelheid Benedicte Blome (f. 1647 † 1739), Datter af Gehejmeraad Henrik B. til Farve (II, 426). En af hans Sønner, *Ditlev R.* til Ahrensburg (f. 1689 † 1746), blev Rigs greve og er Stamfader til den nuværende Breitenburger-Linje.

Milit. Repert. II, 1, 277 ff. Kvartalskr. Orion I, 227. 231.

H. W. Harbou.

Rantzau, Otto Carl Josias Rigsgreve, 1809—64, Diplomat. R., Søn af ovfr. nævnte Overpræsident Chr. Dtl. Carl Rigsgreve R. († 1812), blev født 1. Juni 1809 i Kiel. Han studerede Retsvidenskab ved Universitetet der, men maatte som en Følge af Øjensvaghed opgive Studiet; han opholdt sig derpaa 3 Aar i Paris, hvor han med Iver dyrkede det franske Sprog. R. ansattes 1833 som Attaché ved det danske Gesandtskab i Paris, blev 1836 Legationssekretær i St. Petersborg og 1840 fungerende Chargé d'affaires sammesteds. 1841 udnævntes R. til Gesandt ved det russiske Hof, hvilken Stilling han beklædte indtil Nov. 1846. R. var altsaa det danske Monarkis diplomatiske Repræsentant i St. Petersborg, da den offentlige Mening i hele Tyskland kom i saa stærk Ophidselse i Anledning af Christian VIII's aabne Brev af 8. Juli 1846 angaaende Arvefølgen i Monarkiets Lande. Han overrakte den russiske Udenrigsminister, Grev Nesselrode, nævnte Aktstykke og indledede med Ministeren de Underhandlinger, der førte til den russiske Depeche af 3. Avg. 1846, hvori det russiske Kabinet i Realiteten tiltraadte det aabne Brevs Indhold, men tvivlede om Betimeligheden af dets Offentliggjørelse. Men da han begyndte at tvivle om Rigtigheden af den danske Regerings Politik over for Hertugdømmerne, traadte han tilbage fra Diplomatiets. Fra 1847—57 var han Provst for det adelige Frøkenkloster i Uetersen og levede derpaa i henved 3 Aar som Privatmand i Kiel. 1860 gik han i preussisk Statstjeneste og blev Gesandt i Dresden. R. fik 1840 Titelen Kammerherre og dekoreredes 1842 med Danebrogsordenens Kommandørkors. Han ægtede 31. Avg. 1844 Julie Louise Frederikke f. Komtesse Rantzau (f. 25. Juli 1808), Enke efter Heinrich Greve Reventlow. R. døde 3. Maj 1864 i Dresden. *A. Thorsøe.*

Rantzau, Otto Manderup Greve, 1719—68, Gehejmeraad, født 22. Maj 1719, Søn af ovfr. anførte Christian Greve R. († 1771), blev efter en omhyggelig Uddannelse, der afsluttedes med en fleraarig Udenlandsrejse, bl. a. med et langt Ophold i Genf og senere i Göttingen, 1742 Assessor i Højesteret, i hvilken han et Par Gange fungerede som Justitiarius, og forenede hermed fra 1750 til sin Død, 2. Okt. 1768, Embedet som Stiftamtmand over Island og Færøerne. R. fik 1743 Kammerherrenøglen, 1752 det hvide Baand, 1759 Gehejmeraads Titel og 1764 l'union parfaite. Gift 4. Dec. 1754 med Eibe Margrethe v. Levetzau (f. 1735 † 1791), Datter af Landraad Joachim Diderik v. L. til Ehlerstorf. R. slægtede sin Fader paa

i Interesse for Videnskab og Kunst, og fra hans Haand har man flere Taler, holdte i Videnskabernes Selskab, der optog ham som Medlem 1747, og en Prolog, han forfattede som Indledning til danske Skuespilleres Opførelse af et Par Holbergske Komedier for Frederik V hos Grev Reventlow paa Holtegaard, hvilket forskaffede den nye Troup kongelig Beskyttelse. Uagtet han aldrig betraadte sit fjærne Stiftamt, har han efterladt sig Mindet som en af dets virksomste og mest afholdte Styrere. R. ejede Lyststederne Petersborg og Ebberødgaard ved Birkerød.

Overskou, Den danske Skueplads II, 37 f. Nyt hist. Tidsskr. VI, 361. Molbech, Vidensk. Selsk. Hist. S. 34. Christensen, Hørsholm. *G. L. Wad.*

Rantzau, Peder, 1535—1602, til Vamdrup, Broder til ovennævnte Daniel R., var 1560 med Hertug Adolf i England, fik 1570 Trøjborg i Forlening efter sin nævnte Broder, men mageskiftede sig 1579 Lenet til for Vamdrup; dog solgte han atter Trøjborg 1599. Som Vederlag for Trøjborg Len fik han 1579 Livsbrev paa Ballum Birk. Desuden var han 1571—90 Amtmand paa Flensborg, var 1571 kongelig Raad og 1573 Marskal hos Hertug Hans den ældre. 1587 sendtes han til Sachsen som Kongens Stedfortræder ved en kurfyrstelig Barnedaab. Sorgen over hans eneste Søns Død, 1590 ved Universitetet i Padua, var vel Aarsagen til, at han opgav sin Raadsbestilling. Selv døde han 27. Sept. 1602, 67 Aar 8 Maaneder og 10 Dage gammel. Han ejede i Holsten Ahrensburg, som han byggede, Schierensee og Woldenhorn. Efter sin 1. Hustru, Cathrine v. Dammes, tidlige Død (f. 20. Avg. 1547, gift 1569, † 20. Jan. 1577) giftede han sig igjen, med Margrethe (Poulsdatter) Rantzau, der levede som Enke 1604. *Thiset.*

Rantzau, Poul, —1521, var en Søn af Henrik R. Breides Søn og Øllegaard Buchwald. Han nævnes som Hertug Frederiks Marskal temmelig tidlig paa Aaret 1511, saa at han sandsynligvis har efterfulgt ovennævnte Hr. Otto Rantzau i dette Embede, som han endnu 1520 forekommer som Indehaver af. 1515 var han Lensmand paa Kiel og nogle Aar senere paa Steinburg; Itzeho «Borglen» fik han overdraget af sin Moder. 1518 var han i Frankrig, hvor han paa Hertug Frederiks Vegne afsluttede en Traktat med Frands I. Han døde 1521; hans Enke, Abel Breide (Marqvardsdatter), en Søster til ovennævnte Otto Rantzaus Hustru, overlevede ham til 1533.

Voss' Excerpter i Rigsark. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw.,
Holst. u. Lauenb. II, 146. *William Christensen.*

Rantzau, Schack, —1557, til Helmstorf, som han købte af sin Fætter Henrik R., og til Panker, var en Søn af Ditlev (Caisen) R. til Panker og synes 1512 at have været Page paa Gottorp, men træder først mere frem 1535, da han og en anden Adelsmand, Johan Dumstorp, af Kong Christian III fik Følgebrev paa Nykjøbing Slot og Len, som de dog selv maatte indtage fra de grevelige, hvilket først lykkedes S. R. Aaret efter. Han beholdt saa alene Lenet, der nu var lagt til Enkedronning Sophies Livgeding, til 1540, da han fratraadte, vistnok paa Grund af Misfornøjelse fra Enkedronningens Side. Han blev derefter kongelig Raad og benyttedes i diplomatiske Sendelser, 1542 til Greven af Oldenborg og 1545 til de vendiske Stæder. Sidstnævnte Aar var han for øvrigt ogsaa Raad hos Hertug Hans. Fra 1543—50 havde han Femern i Pant, og i 1548 blev han Provst i Preetz. Dette Valg gav dog Anledning til megen Splid, da en Del af Konventualinderne havde valgt Claus Rantzau. Før 1528 havde han ægtet Barbara (Ottesdatter) Rantzau fra Bülk, og han døde 1557.

Danske Mag. 4. R. III, 69.

Thiset.

Rantzau, Schack Carl Rigs greve, 1717—89, Statsmand, var en Søn af den ovfr. omtalte Hans Rigs greve R. til Ascheberg († 1769) og født 11. Marts 1717. Om R.s Barndom og Ungdom er paafaldende lidt bekjendt. Vi høre, at han har levet et udsvævende Ungdomsliv, under hvilket han gjorde en stor Gjæld. Faderen, der ved sine Godsreformer har vundet sig et smukt Navn, var en excentrisk Natur og næppe i Stand til at give ham en Opdragelse, der kunde lære ham at tøjle sine Lidenskaber og det urolige Sind, der tidlig traadte frem hos ham. Som Livsstilling valgte han den militære, og vi træffe ham først som Kapitajn (1735), dernæst som Oberst i den danske Hær; han var Chef for Kronprinsens Regiment fra 1750—56. Uvist af hvilken Grund tog han fra den Tid Ophold i Danzig, hvor han boede i henved 6 Aar, indtil Foraaet 1762.

Det var netop nu, at det truede med Krig imellem Rusland og Danmark-Norge efter Peter III's Tronbestigelse, og den Tanke greb ham at rejse til Rusland for at spille en Rolle under de Forsøg, der fra flere Sider gjordes paa at holde den russiske Kejser tilbage fra at gribe til Vaaben. Det ser ganske ubegribeligt ud,

at han kunde tro paa Muligheden af at kunne udrette noget, selv om han ogsaa personlig kjendte Mænd iblandt Kejsereus holstenske Omgivelser. I Midten af April 1762 kom han til Petersborg, og han blev der indtil Slutningen af Maj. Den daværende dansk-norske Statsafsending i Rusland, Grev Haxthausen, siger, at han optraadte som god Patriot, og taler med en vis Sympathi om ham; han var ogsaa saa heldig at komme i Forbindelse med en Mand, som paa dette Tidspunkt havde stor Yndest hos Kejseren, Prins Georg af Holsten-Gottorp; men hans Rejse slog dog fuldstændig fejl. Det var saa langt fra, at han kunde opnaa at vinde Kejser Peters Velvilje, at han blev opfattet som dansk Spion. Men ikke nok hermed, det ser ogsaa stærkt ud til, at han under dette Ophold paadrog sig et levende Had fra den senere Kejsersinde Cathrine II's Side. Der har været fablet om, at han havde haft Del i den Sammensværgelse, hvorved hun i Juli 1762 styrtede sin Ægtefælle fra den russiske Trone, men at han ved denne Lejlighed havde vist sig troløs og derved paadraget sig hendes Forbitrelse. Intet kan være grundløsere end denne Historie, som synes blot at være opfundet for at forklare hendes Uvilje imod ham. Med større Rimelighed kunde man gætte paa, at han, der var i Petersborg paa en Tid, da Kejser Peter viste hende den største Tilside-sættelse, og da det kunde falde i god Jord at tale ondt om hende, har været med at bagvaske hende som et Middel til at vinde Zaren, og at hun har faaet det at vide.

Hvorledes det nu end har hængt sammen hermed, var han efter sin forfejlede Rejse umulig i Petersborg, og i sin Forbitrelse herover slog den lidenskabelige Mand, der tidligere havde været ivrig for en Udsoning imellem den dansk-norske Regering og de russiske Gottorpere, nu over i at ville bestride det forstandige i at faa gjort Ende paa den gamle Strid ved et Mageskifte imellem den gottorpske Del af Holsten og Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Han blev overhovedet fra nu af en svoren Fjende af Rusland. Der kom snart den Tid, da denne Opfattelse, der ogsaa gjorde ham til en lidenskabelig Modstander af Bernstorff, skulde faa Betydning.

Ikke længe efter Rejsen til Rusland flyttede han nemlig til Altona, og i denne By knyttede han en nøje Forbindelse med J. F. Struensee, der den Gang var Fysikus der. R. var en vittig og morsom Selskabsmand; han kunde fortælle i en drastisk Stil, og han, der havde tumlet sig en Del i Verden, havde oplevet meget. Soliditet

og Samvittighedsfuldhed vare ham ukjendte Egenskaber, og med en vis Flothed ræsonnerede han over alt imellem Himmel og Jord. Undertiden kunde han med sit livlige Hoved dømme træffende og sundt; men forceret, som han var, holdt han i det hele af at agere den fordomsfri og kritiserede derfor paa det hensynsløseste Personer og Forhold. Under sine Samtaler med sin nye altonaiske Ven fandt han en velvillig Tilhører i denne, og de, der begge vilde være Fremskridtsmænd, kunde paa mange Punkter ypperlig enes. Samtidig kom R. ogsaa i Forbindelse med den begavede General Saint-Germain, der efter Aaret 1762 spillede saa stor en Rolle i vor Landhærs Historie, og dennes «alter ego», General P. E. Gähler (VI, 420). Den levende Brevvexling, der førtes imellem de 3 sidstnævnte Mænd, viser klart, baade hvilken Kritik af den danske Stats Styrelse med dens kollegiale Præg der var oppe i denne Kreds, og tillige, hvorledes de mente, at en fornuftig Styrelse kun kunde opnaas ved en Kabinetsregering med en stærk Tilbagetrængen af Konseil og Kollegier.

Det Forhold, hvori R. kom til de 2 sidstnævnte Mænd, fik imidlertid Betydning for hans Livsstilling. Da Saint-Germain, efter en Tid at have været fjærnet fra den øverste Ledelse af Hærvæsenet, i Marts 1767 atter kom i Spidsen derfor, sendte han, der i en besynderlig Grad tog fejl af R.s Evner, denne, der i Mellemtiden var optaget i den danske Hær og 3. Juli 1766 var bleven Generallieutenant, som kommanderende General til Norge (4. April). Her var han alt andet end paa sin Plads. Han fandt det ubeskrivelig kjedsommeligt at leve der oppe i «dette Fandens Land, hvor der ikke engang var et Træ, der var stærkt nok til, at han kunde hænge sig der med sin store Krop», og han fornærmede Folk ved sit anmassende Væsen. Heldigvis var hans Tid der snart omme. Da de russiske Diplomater i Kjøbenhavn, deriblandt hans Dødsfjende Saldern, i Slutningen af 1767 fik Saint-Germain styrtet, gik det ogsaa ud over R., der ikke alene i Dec. blev fjærnet fra sin Plads i Christiania, men ogsaa fik Ordre til umiddelbart at begive sig til Holsten og blive der. Da han forlod Christiania, blev der kastet Sten efter ham. Skjønt han i det mindste tilsyneladende var faldet i Unaade, ser det dog ud til, at han har haft nogen Indflydelse paa, at Struensee kom til at følge med Kongen paa Udenlandsrejsen 1768.

I det følgende Aar døde R.s Fader, og han arvede det store Gods Ascheberg; men hans Formuesomstændigheder vare alt for

slette i Forvejen, til at han kunde komme paa Fode igjen; han var og blev en forgjældet Mand. Intet laa ham ogsaa fjærnere end at leve et sparsommeligt Liv, passende sit Gods. Hans Hu stod til at spille en stor Rolle som Statsmand og gennemføre de Tanker, som han holdt af at drøfte med sine politiske Venner. Efterhaanden som Struensees Indflydelse blev større og større ved Hove, satte R. sit Haab til, at han, «den tavse», som han kaldte ham i sine Breve, skulde bevirke hans Tilbagekaldelse. At det i saa Tilfælde vilde blive ham, ikke Struensee, der vilde blive Nr. 1, tvivlede han ikke om. I Virkeligheden var Struensee villig til at virke for, at han kom tilbage. Da hans Tanker i Aaret 1770 udviklede sig til, at han vilde have Bernstorff af Vejen for selv at komme til Vejrs, maa han have troet, at R. kunde være ham en Støtte dertil hos Kongen, og under Hoffets Ophold i Holsten i Sommeren 1770 fik han ham kaldt tilbage til dette. At Bernstorff ikke rolig vilde se derpaa, vidste de. R.s antirussiske Sind og Kejserinde Cathrines Had imod ham vare saa vel kjendte, at Bernstorff, der af al Magt vaagede over, at intet skulde hindre, at den provisoriske Mageskiftetraktat af 1767 kunde blive gjort definitiv, umulig kunde taale, at R.s Tilbagekaldelse kom til at fremkalde Tvivl i Rusland om Danmarks politiske Paalidelighed. Han kjendte alt for godt Kejserindens forfængelige Pirrelighed til ikke at vide, at hun vilde opfatte det som en personlig Fornærmelse, hvis R. atter fik Indflydelse i Kjøbenhavn. Han gjorde derfor alt, hvad han kunde, for at spærre R. Vejen; men hans veltalende Forestillinger hos Kongen vare en Røst i Ørkenen. Selv om den ydre Stilling, R. strax fik, ikke var særdeles glimrende, i det han kun blev 3. Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet (24. Juli 1770), var det, at han blev taget til Naade igjen, tilstrækkeligt til at betegne, at en ny Bane skulde betrædes, og det var da ogsaa Indledningen til Bernstorffs Fald 15. Sept. 1770.

Samme Dag, dette skete, fik R. Sæde i Konseillet, der kom til at tælle 8 Medlemmer. Men hans Virksomhed i dette af ham selv tidligere dødsdømte Kollegium indskrænkedes til, at han ligesom de andre Medlemmer kom til at afgive Votum om det dem af Struensee fra Kabinettet stillede Spørgsmaal, hvorledes et Konseil burde ordnes i en monarkisk Stat. Hans Udtalelser ved denne Lejlighed ere det interessanteste Aktstykke, man har fra hans Haand. Han vilde nemlig have det ældre Konseil afløst af en raadgivende Forsamling, sammensat af Kollegiernes Deputerede, Biskopperne,

Medlemmer af Højesteret og Stiftamtmandene. Hvad han her udtalte, blev imidlertid uden Betydning, Konseillet blev afskaffet i Dec., uden at noget andet blev stillet i Steden. I det mindste er det vanskeligt at kalde det en Afløsning af dets Virksomhed, naar der 28. Dec. 1770 blev oprettet en saakaldet Gehejmekonferens, der skulde udtale sig om Statens finansielle Stilling, og hvori ogsaa R. fik Sæde. Hvad han som Medlem af den foreslog for at hjælpe Statens Finanser paa Fode, kan kun kaldes ligefrem barnagtigt. Overhovedet viste det sig nu som tidligere, at virkelig Dygtighed havde R. ikke paa noget Punkt; han var overfladisk og letsindig i sine Ræsonnementer og uden nogen som helst Arbejds-evne. Hvis Struensee nogen Sinde havde haft høje Tanker om hans Statsmandsbegavelse, maatte han snart komme bort derfra; men samtidig førte hans Lyst til at være den eneherkende ham til, saa snart han havde faaet Konseillet af Vejen, at trænge R. tilbage fra at faa noget virkeligt at sige. R., der var lige saa forfængelig og magtlysten, som det fattedes ham paa Evne til at gennemføre noget alvorligt, saa snart med stedse stigende Ærgrelse, i hvilken Grad han havde taget fejl, naar han havde troet, at han kunde bruge Struensee som Redskab til at komme til Vejrs. Forbitrelsen steg end mere, da Struensee 15. Juli 1771 tiltog sig Gehejmekabinetministerens almægtige Stilling, og da denne oven i Kjøbet i Efteraaret 1771 nægtede at gjøre Undtagelse fra Lovens Vej for at hjælpe ham imod paatrængende Kreditorer, var Maalet fuldt. Da var det, at R. sammen med Beringskjold (II, 127) lagde Planen til den S sammensværgelse imod Struensee, der førte til Katastrofen 17. Jan. 1772. Men for øvrigt møder man atter ved denne Lejlighed det upaalidelige ved hans Karakter og en vis Fejhed til at handle i det afgjørende Øjeblik. Stærke Vidnesbyrd tale for, at han, da det kom til Stykket, var tilbøjelig til at svigte sine medsammensvorne og forraade Planen, og det skyldtes kun Oberst Køllers Resolutieth, da han lod R. hente med en Bærestol, naar R. kom til at spille en vigtig Rolle under Begivenhederne i Natten 16.—17. Jan. Hans Hovedbedrift var Fængslingen af Caroline Mathilde, ved hvilken Lejlighed han viste ualmindelig Uforskammethed.

Den almindelige Jubel, som Struensees og Dronningens Fald vakte, kom ogsaa R. til gode, der saare ufortjent blev fejret som en Helt, og ved Siden deraf overvældedes han med Æresbevisninger og andre Belønninger. Han blev General i Infanteriet, foruden at

han fik Sæde i det Gehejmestatsraad, der nu blev dannet. Men til Held for Land og Rige var hans Rolle udspillet hermed. Saa snart det ikke gjaldt om at spille Rænker eller sige flotte Vittigheder, viste hans Mangel paa Dygtighed sig strax, og dertil kom, at de Mænd, der kom til Roret tillige med ham, i Virkeligheden afskyede og ringeagtede ham for den Rolle, han havde spillet. Da nu oven i Kjøbet Kejserinde Cathrine, til hvis Velvilje Regeringen af al Magt bejlede, ikke vilde have med den at gjøre, saa længe den hende forhadte R. havde Sæde i den, vare hans Dage snart talte som Statsmand. 9. Juli 1772 blev han afskediget fra sine Embeder, om end med en, man fristes til at sige uanstændig høj, Efterlønning, nemlig 8000 Rdl.

R. var i Maj 1748 bleven gift med Catharina Rantzau til Oppendorf. Hun skildres som en ædel Kvinde; men dette afholdt ham ikke fra at fortsætte det udsvævende Liv, han havde ført i sine unge Dage, og da han strax efter sin Afskedigelse forlod Landet, tog han en Elskerinde med sig. Efter sin Bortrejse levede han mest i Sydfrankrig, hvor han døde 21. Jan. 1789 i en lille By Menerbes. Medens man ellers kun har lidet godt at fortælle om R., efterlod han der nede et Minde om sig som en elskværdig og aandfuld Mand. Hans Ægteskab var barnløst. Hans forlattede Hustru døde 1792.

Danske Saml. IV. Hist. Tidsskr. 6. R. V.

E. Holm.

Rantzau, Sivert, —1576, var Broder til ovennævnte Biskop Balthasar R. Hans Fødselsaar er ubekjendt, men 1568 erklærer han ved Aflæggelsen af et Vidnesbyrd, at han er «50 Aar gammel, om ikke mere». Han var i Hertug Hans den ældres Tjeneste som Raad og Amtmand paa Haderslev og Tørring 1546—64. Ved Siden heraf var han ogsaa i nogen Tid Amtmand paa Svabsted og Hertugens Staller i Nordstrand; 1561 fik han tillige Østerland Før i Pant paa Livstid. 1564—66 var han Amtmand paa Nordborg og Sønderborg Slotte paa Als; paa Femern var han vistnok bleven Amtmand ved Broderen Breides Død 1562. 1569 blev han Verbitter for Klosteret Bordesholm. S. R. synes at have været en velstaaende Mand, at dømme efter de Laan og Forløfter, han hjalp Kongen med. Han var en af Hertug Hans' mest betroede Raadgivere og var ogsaa særdeles velset af Kong Frederik II; han roses for sine grundige Kundskaber, særlig i Retsvæsenet, og valgtes derfor ogsaa til paa Hertug Hans' Vegne at deltage i Udarbejdelsen af den

nye Landgerichtsordnung, der udkom 1573. S. R. døde ugift 12. Marts 1576.

Voss' Excerpter i Rigsark. Schlesw.-Holst. Anzeigen 1770. Zeitschr. d. Gesellsch. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. II, 133. *L. Laurssen.*

Rantzau, Wilhelm Adolph Greve, 1688—1734, Broder til ovennævnte Christian Ditlev Greve R. († 1721). Ved Faderens Død var han kun 10 Aar gammel og blev ved Arvedelingen i høj Grad forurettet af Broderen, med hvem han førte en langvarig Proces. Den slesvigske Landrets Dom indsatte ham i Besiddelsen af Lindeved (1711), og Aaret efter tilkjendtes ham Halvparten af Drage og Neuendorf. Den sidstnævnte Dom appelleredes dog atter til Kammerretten af Broderen, der forholdt ham Indtægterne af Godserne. Til Gjengjæld tog W. A. R., medens Broderen sad fangen i Preussen, Grevskabet Rantzau i Besiddelse. I denne Tid vandt han i høj Grad Undersaatternes Hengivenhed ved sit milde Væsen, men han var ligesom Chr. Dittl. en letsindig og ødsel Herre, saa at han i de 6 Aar, han styrede Grevskabet, skal have forbrugt alle Indtægterne, 25000 Rdl., og desuden gjort 76000 Rdl.s Gjæld. R., der tilsyneladende viste stor Iver for at faa sin Broders Drabsmand opdaget, blev kort efter Ugjerningen sigtet for Medskyldighed i Mordet. I den Hensigt at undgaa at blive stillet for en dansk Domstol gav han sig som Rigs greve under Keiserens Beskyttelse og nedlagde derfor den 1716 modtagne Elefantorden samt den danske Gehejmraadstitel. Han blev lokket over paa dansk Grund og fængslet her i Maj 1722. Den Mand, om hvem det oplystes, at han havde affyret Skuddene mod Greven, Kapitajn D. Prætorius, blev 1725 henrettet i Rensborg, men forinden afgav han en Erklæring om, at han havde handlet efter Tilskyndelse fra R. Denne dømtes 1726 til livsvarigt Fængsel og hensattes paa Akershus Fæstning, hvor han døde 19. Marts 1734. Til Trods for de under Processen fremkomne graverende Vidnesbyrd mod R. og det almindelig bekjendte, aabenlyse Had mellem Brødrene er det tvivlsomt, om Dommen over R. tør kaldes fuldt forsvarlig. Selv fastholdt han lige til det sidste sin Uskyldighed. Om han enten indirekte har ophidset Prætorius mod Broderen eller ligefrem tilskyndet ham til Mordet, kan ikke bevises tilfredsstillende. Da Greven i sit Ægteskab med Charlotte Louise f. Grevinde Sayn-Wittgenstein-Homburg († 11. Marts 1746), Datter af Christian Greve S.-W.-H. og Magdalene f. Grevinde Leiningen-Hartenburg, ikke

havde Børn, inddrog den danske Regering Grevskabet Rantzau. Enken søgte forgjæves ad alle mulige Veje at opnaa sin Ægtefælles Løsladelse og en Revision af Processen. *Louis Bobé.*

Rantzau-Friis, Christian, † 1731, s. ovfr. S. 461.

Ranøe, Andreas Broberg, 1751—1801, Læge, fødtes i Kjøbenhavn 13. Febr. 1751. Forældrene vare Studiosus Søren R. og Elisabeth Magdalene f. Broe. Han dimitteredes fra Metropolitan-skolen 1768, tog som Alumnus paa Regensen 1771 theologisk Attestats og kastede sig derpaa som Alumnus paa Elers' Kollegium over Studiet af Lægevidenskaben, var 1774—78 medicinsk Kandidat paa Frederiks Hospital og absolverede 1777 medicinsk Examen. 1779 disputerede han for den medicinske Doktorgrad og promoveredes ved Universitetets Trehundredaarsjubilæum, hvorefter han virkede som en skattet og opofrende Læge i Kjøbenhavn. 1800 blev han efter sin Lærer F. L. Bang Overmedikus paa Frederiks Hospital og s. A. tillige medicinsk Professor ved Universitetet, men døde allerede 15. Dec. 1801. I videnskabelig Henseende har han intet betydeligt præsteret, men han besad videre litterære Interesser og var en af Medarbejderne ved «Ny kritisk Journal» (1777—79). 1780 ægtede han Anna Elisabeth de Kløcker, Datter af Sognepræst Johannes de K.

Nyerup, Lit. Lex. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 552 f. Tilskueren 1802, Nr. 2. *Jul. Petersen.*

Rappe, Frederik Otto, 1679—1758, Officer, Overpræsident, var en Søn af Oberst Joachim Caspar R., der var født i Meklenborg og døde 1699 som Kommandant paa Frederikssten; Moderen var af Slægten Winterfeld. Sønnen fødtes paa Frederikshald 3. Okt. 1679, blev 1699 Fændrik ved smaalenske Infanteriregiment, hvor han 1700 avancerede til Lieutenant (fra 1704 kaldet Premierlieutenant) og 1709 til Kapitajn. 1717 blev han Major og Aide de camp hos General, Baron Erhard Wedel, forsattes i Nov. s. A. med Oberstlieutenants Titel til akershusiske nationale Infanteriregiment, blev, da Regimentet deltes i 1718, virkelig Oberstlieutenant ved 2. akershusiske Regiment og deltog s. A. i Krigen nordenfjælds under det Armfeltiske Indfald. 1728 blev han Oberst og Chef for 1. (vestre) akershusiske Infanteriregiment og forflyttedes 1732 i samme Egenkab til det gevorbne Regiment. 1735 blev han Generalmajor, 1736 Kommissær ved Grænsereguleringen, 1740 Ridder af Dannebrog

og s. A. Stiftamtmand i Akershus Stift og Amtmand i Akershus Amt. 1747 fik han Titel af Gehejmerraad og 1752 af General-lieutenant (med Anciennitet fra 1747). 1750 udnævntes han til Overpræsident i Kjøbenhavn, i hvilken Egenskab han tillige var Overdirektør ved det kongl. Skuespilhus, hvor dog hans Virksomhed synes at have været af meget tvivlsom Nytte. Allerede 1754 maatte han paa Grund af Sygelighed tage Afsked og døde i Kjøbenhavn 2. Dec. 1758. Han havde 1752 erholdt Ordenen de l'union parfaite, men trods alle disse Embeds- og Ærespøster var Samtidens Dom om ham lidet gunstig; Stiftsprovst Holmboe i Christiania sammenfatter den ved hans Død saaledes: «Han var yndet af faa, mens han levede, begrædt af ingen, da han døde, saa han ved sin Død gjorde Verden den største Tjeneste, han nogen Tid har gjort. 3 Stene i Blæren.» Han blev i Christiania 16. Juni 1728 gift med den aldrende, men rige Dorothea Gjords (døbt i Christiania 4. Marts 1686, † sammesteds 16. Maj 1742), Datter af Justitsraad Gjord Andersen (I, 227). Hun havde som ugift 1728 skjænket 400 Rdl. til Savbankens Fattighus i Christiania.

Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner S. 206 f. Munthe, Gen. Maj. P. Todderuds Optegn. S. 121 f. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 911. Personalhist. Tidsskr. II, 268. Overskou, Den danske Skueplads II. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II. Norske Saml. II. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Rasch, Carl Emanuel Flemming, f. 1861, Læge. R. er en Søn af Bogbinder Carl Julius Ferdinand R. og Cecilie Flemine f. Lange og fødtes i Kjøbenhavn 7. Febr. 1861. Dimittereret fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1879 tog han 1885 Lægeexamen, fungerede de følgende Aar som Kandidat ved Kjøbenhavns forskellige Hospitaler, erhvervede sig 1889 den medicinske Doktorgrad ved en Afhandling «Om de syfilitiske Arthropathier», foretog 1890 en Studierejse til Tyskland og Frankrig for videre Uddannelse i den Specialitet, han havde valgt sig, Dermatologi og Syfilis, og blev efter sin Hjemkomst 1892 Medredaktør af «Hospitalstidende». 1893—97 fungerede han som Reservelæge ved Kommunehospitalets 4. Afdeling og virkede samtidig som Privatdocent; han har i de senere Aar udfoldet en betydelig baade litterær og praktisk Virksomhed paa sin Specialitets Omraade.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Rasch, Claus, 1639—1705, Politimester, blev født 22. Avg. 1639 paa Vesterholm i Angel som Søn af Peter R., hvis Farmoder

Anna skal have været en Datter af den fra Nederlandenes Historie bekendte Grev Egmont, og Cathrine Steinberg. Som 18aarig Knøs lagde han Grunden til sin Karriere, i det han, da den danske Hær 1657 trak sig tilbage gennem Halvøen, fik Lejlighed til «at bevise Kong Frederik III sin Dyd og Tapperhed», hvorefter han kom til Kjøbenhavn, under hvis Belejring han 1659 avancerede til Underofficer. Christoffer Gabel blev opmærksom paa ham og tog ham til sin Sekretær; herved kom han i Berøring med Kongen, i hvis Yndest han steg saa hurtig, at han allerede 1662 blev Slotskriver paa Kjøbenhavns Slot og snart efter Amtsforvalter i Nyborg og Tranekjær Amter med Bopæl i Nyborg, for hvis Magistrat han 1664 stillede i Spidsen som Præsident. Senere blev han tillige Landkommissær i Fyn. Ved sit af Omstændighederne paaskyndede Giftermaal (25. Juni 1664) med Sognepræstens, Provst Mads Lerches, 45aarige Enke, Elisabeth Scheffer (f. 26. Febr. 1619), Datter af Raadmand i Nyborg Anders Hansen S. og Kirsten Eriksdatter, vandt han baade Formue og Svogerskab med Byens første Familier. 1669 købte R. Bondegaarden Bagnegaard (Bavnegaard), som han kaldte Raschenberg, 1672 erhvervede han i Forening med Nyborg Magistratspersoner Slotsjorderne, af hvilke han 1674 blev Eneejer, og ved heldige Kjøb af Jordegods fik han efterhaanden samlet saa meget, at han 1690 kunde faa Raschenberg anerkjendt som Sædegaard. I mange Aar var han tillige Medejer af Harridslevgaard. Med samme Dygtighed, hvormed han samlede sit Gods, styrede han det; han bragte det i en blomstrende Tilstand, og for Plantninger og Havevæsen viste han stor Omhu. Men allerede den Maade, hvorpaa han havde erhvervet de værdifulde Slotsjorder, var saa underfundig, at Byens Borgerskab havde al mulig Grund til at bebrejde ham, at han ikke havde sørget for, at Byen kom i Besiddelse af disse Jorder, hvis Afsavn den endnu den Dag i Dag maa beklage, og siden gav R. Borgerskabet rig Anledning til Klage; thi havesyg og despotisk, som han var, tillod han sig alle Slags Overgreb over for Byen, hvis Vel han var sat til at fremme; han tilegnede sig Brugen af Jorder, han ingen Ret havde til, afspærrede offentlige Færdselsveje osv., tiltog sig kort sagt saa mange Friheder, at Byen til sidst var nødsaget til at indgive Klage over ham til Kongen, der lod Sagen undersøge af en Kommission, hvis Dom 1699, Aaret efter stadfæstet af Højesteret, i alt væsentligt gik R. imod. Til Erindring om Sagens heldige Udfald stiftede 4 Raadmænd og 8 Borgere et Legat for trængende.

Ved denne Tid var R. imidlertid ikke længere Byens Præsident. Da Politivæsenet 1682 organiseredes, kaldte Kongen ham ved en egenhændig Ordre til at overtage Embedet som Politimester ikke alene for Kjøbenhavn, men for hele Landet, samt til at sidde i Højesteret. 1684 blev han tillige Borgmester i Hovedstaden samt Assessor i Kommercekollegiet. 1690 blev han Kancelliraad, 1697 Justitsraad og 1700 Etatsraad; 1702 fik han Sæde i Politiretten. Vaabenbrev havde han erhvervet 1680. Der er ingen Tvivl om, at R. i mange Maader udfyldte sin Plads som Politichef tilfredsstillende; hans administrative Evner i Forbindelse med hans Hurtighed, Hensynsløshed og noget plumpe Gemytlighed passede godt til Embedet og Tidens Krav; men hans Naturel medførte ogsaa, at han idelig kom paa Kant med andre Avtoriteter, og med Aarene voxede vistnok hans mange Forretninger ham noget over Hovedet, hvilket ikke er til at undres over, da alene de mangfoldige Kommissioner, han fik Sæde i, syntes at maatte kunne tage en Mands Tid. 1691 fritoges han da for at sidde i Højesteret og for at opvarte i Raadstuen som Borgmester. Af den Regeringskommission, Kongen nedsatte under Krigsforholdene 1700, var R. ogsaa Medlem. Han var i sine sidste Aar noget svagelig og havde fra 1701 J. B. Ernst (IV, 574) til Medhjælper. Jævnlig opholdt han sig paa Raschenberg, hvor han døde 8. Jan. 1705. Som en af R.s Ejendommeligheder omtales hans sjældne Evne til at taale stærke Drikke, og bekjendt er Fortællingen om, hvorledes han blev hentet op til Hove for at drikke om Kap med en sachsisk Herre, der i dette Stykke havde overvundet alle andre; men R. drak ham tappert under Bordet og fik til Belønning af Kongen en Sum Penge eftergiven.

Efter sin Hustrus Død (19. Sept. 1690) ægtede R. 23. Okt. 1695 Anna Margrethe Lorentzen, Kjøbmand Johan Henrik Nørcks Enke; hun ægtede siden (7. Marts 1709) Kapitajn Erik Flemming Ulfeldt og døde 1710 (begravet i Nyborg 28. Febr.).

Sorterup, C. R.s Lefnetz Ihukommelse (1705). Mule, Ligpræd. ov. Elsebeth Scheffer. Personalhist. Tidsskr. I, 278 ff. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V og VI. Danske Hærregarde XII: Juelsberg. Staggemeier, Jordbøeg for Nyborg Købstad II. *G. L. Wad.*

Rasch, Frands, —1660—, Kancellisekretær. Fra 1656—64 var han ansat som Sekretær i det tyske Kancelli, ledsagede som saadan Ditlev Ahlefeldt paa hans Gesandtskabsrejse til Kurfyrsten i Brandenburg i Okt. 1657 og efterlodet af ham i Berlin ved hans

Bortrejse i Febr. 1658; herfra gjorde han sig til ivrig Talsmand for et Brud paa Roskildefreden. Regeringen lyttede ikke til hans Raad; men hans Anseelse synes at have været ikke ringe i de følgende Aar. I alt Fald paraferede han Breve i Kancelliet, og muligvis er han Forfatter til det under Navnet af Provisionalordonnansen bekjendte Udkast til en Regeringsform fra Nov. 1660. Ved Statskollegiets Oprettelse blev han dets Sekretær for de indre Sager, og med en Afbrydelse fra Maj 1665 til Jan. 1667 fungerede han som saadan til Maj 1670; i Avg. 1669 fik han en ny Bestalling; tillige var han Sekretær hos Dronning Sophie Amalie fra Sept. 1661 til Juni 1670. 1666 var der Tale om at sende ham til Kassel for at lære den tilkommende Dronning Charlotte Amalie Dansk; det fremhæves ved denne Lejlighed, at han ogsaa spillede Cither. Han var uden Tvivl en Mand af ikke ringe Ærgjerrighed, der en Tid haabede at faa en betydelig Myndighed ved den nye Regerings Ordning. Om hans Skæbne, efter at han havde fratraadt sin Sekretærstilling, vides intet.

Fridericia, Adelsvældens sidste Dage S. 333. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 247. Medd. fra Geh. Ark. 1886—88, S. 106.

J. A. Fridericia.

Rasch, Frederik, 1742—1818, Præst, blev født 15. Dec. 1742 i Urlev (ved Horsens), hvor hans Fader, Ole R. († 1756), var Præst; hans Moder hed Ulrikke Sophie f. Jæger († 1789). Efter Faderens Død kom han i Fridericia Skole, hvorfra han dimitteredes 1759. Han var derefter Huslærer i jyske Præstegaarde i 7 Aar og i Kjøbenhavn i 3 Aar, indtil han 1770 fik Attestats. I 24 Aar derefter var han Amanuensis hos Biskoppen i Aarhus, men samtidig fra 1777 resid. Kapellan ved Frue Kirke og Hospitalspræst i Aarhus. 1794 blev han Præst i Kristrup (ved Randers) og 1798 Herredsprovst. 1802 forflyttedes han til Harridslev og Albæk Sognekald, ligeledes ved Randers, og døde 6. April 1818. Han havde 1781 ægtet Johanne Frederikke Lassen, en Præstedatter fra Asferg. I Revolutionens blodigste Tid udgav han et satirisk Digt, «Broderkysset», tilegnet de Herrer politiske Kandestøbere (1792, 1794): Æslet skraaler om Lighed og Frihed og overaander (kysser) Hesten, som er daanet, og vækker atter Liv i den; Dyrene skjændes om en Grundlov. — Senere udsendte han hæftevis (1806—15) et Skrift til Læsning blandt Bønderfolk: «Peder Knudsen Ruus eller en Bondes Levnedbeskrivelse i morende Fortællinger». Da R. 1806 havde begyndt dette burleske Forfatterskab med «Barselstuen», gav

R. Nyerup en meget affejende Kritik deraf, men blev stærkt irttesat af sin Ven Rektor Oluf Worm, som kraftig forsvarede baade Forfatteren og hans Bog.

Hertel, Aarhus Domkirke II, 525 ff. J. Møller, *Nyt theol. Bibl.* XIX, 106 f. Erslew, *Forf. Lex.* *A. Jantzen.*

Rasch, Gertrud, † 1735, s. IV, 423 ff.

Rasch, Jacob, 1669—1737, Rektor, var Søn af Michael Gundersen, Sorenskriver i Jæderen og Dalerne, og Sophie Rasch, Lagmandsdatter fra Stavanger, i hvilken By J. R. fødtes 27. Dec. 1669, og fra hvis Skole han blev Student 1688. Han tilbragte nu en lang Aarrække i Danmark, udgav forskjellige Disputatser, tog 1696 Magistergraden og var bl. a. Hovmester hos Admiral Fr. Gjedde til Hindema. Fra sin Hjemstavn var han nøje kjendt med Torfæus, der boede paa Karmøen ved Stavanger, og i flere Aar forestod han Trykningen af dennes Skrifter. Ogsaa med Rostgaard stod han allerede da i Forbindelse. 1706 blev han Rektor ved Christiania Skole, i hvilket Embede han forblev til sin Død, 1. Okt. 1737, dog saaledes at han fra 1723 tillige var Lector theol. og derved havde meget gode Indtægter, ligesom han ogsaa s. A. blev udnævnt til Kancelliraad, den Gang en sjælden Udmærkelse for en Mand i hans Stilling. Aarsagen til disse Begunstigelser var, at han (efter først fra 1711—17 at have været gift med Anne Dorothea Herculesdatter f. Weyer fra Kragerø) havde ægtet den saare indflydelsesrige Biskop B. Deichmans Datter Anne († 1754). Deichman havde endog ansøgt om, at R. (der var ældre end han selv!) skulde faa Løfte om i sin Tid at blive hans Eftermand i Bispeembedet, men dette blev dog ikke indvilget. Derimod ses det, at han ved denne Tid fungerede som Kommissarius ved Salget af norske Kirker og fik nogen Befatning med Matrikuleringssagen og til Dels med den Inkquisition, som ogsaa i Norge fandt Sted, samtidig med at Svigerfaderen var beskæftiget i «Bandedkommissionen» i Danmark.

I sine sidste Aar synes R. at have været temmelig sløv, men en Tid lang havde han været en meget nidkjær Rektor, under hvem Christiania Skole opnaaede mange Fordele (bl. a. et nyt og godt Lokale) og stod i Anseelse. Som Videnskabsmand gav han sig ivrig af med at studere Runer og syslede med det gamle danske Sprog, uden at dog heraf fremkom litterær Frugt. En Skoletale af ham blev 1721 haardt medtagen af Andr. Hojer i

hans «Nova literaria», men Deichman, der harmedes paa sin Svigersøns Vegne, udvirkede nu, at Fortsættelsen af Hojers Tidsskrift blev forbudt.

Illustr. Nyhedsblad 1858, Nr. 128 f.; 1864, Nr. 23. Bruun, Fr. Rostgaard, passim. Nyerup, Skildring af Tilst. i Danm. og Norge III, 1, 161 ff. *L. Daae.*

Rasch (ell. Rask), **Jens**, —1744, Miniaturmaler, var fra Fyn og lærte efter Tidens Skik, som det synes, baade Haandværket og Kunsten hos «en dansk Mester» i Odense. Kong Christian VI tog sig af ham og lod ham rejse til Paris for at uddanne sig hos Miniaturmaleren Massé. Man kjender nu intet af hans Arbejder, men Schwartzkopf, som nævner ham i sine korte Levnedstegninger, er fuld af hans Ros. Han kaldes «en moxen inkomparabel Mester i Skildrekunsten», og hans Portræt af Grev O. M. Rantzau sættes ved Siden af Massés Værker. R., som havde kongl. Understøttelse til sit Ophold i Paris, begav sig paa Hjemrejsen efter 10 Aars Ophold der; men han døde undervejs i Zweibrücken, hvor Jørgen Pedersen fra Als, som var Hofprædikant der, tog sig af ham og sørgede for hans Jordefærd (1744). Af hans hjemsendte Arbejder solgte hans Broder Kammerraad R. i Esrom nogle Skilderier til Kongen.

Danske Saml. IV, 113. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Rasch, Lars, 1676—1757, Præst, Broder til ovenstaaende Rektor Jacob R., fødtes i Ogne paa Jæderen 14. Dec. 1676, kom 1684 i Stavanger Skole, men gik ud der af og fik privat Undervisning af Broderen og 2 Præster til 1693, da han deponerede. 1695 tog han Attestats. Han var anlagt paa Studier og lagde sig ved Siden af sine Informationer efter Kirkehistorie, Heraldik og levende Sprog. 1707 blev han Sognepræst til Hobøl, 1712 Provst i Øvre Borgesysse, som han vedblev at være til 1740. Han var en Mand, hos hvem Lærdom og Dygtighed vare forenede med en Munterhed og Frejdighed, der lode ham blive staaende urokket under store Ulykker. Da Carl XII i Marts 1716 gjorde et Ophold i Hobøl for at rekognoscere, var R. uforsigtig nok til at kjøre hen til Lejren — vel sagtens kun for at se Kongen. Denne fik Lyst til hans Hest, og han maatte naturligvis udlevere den og modtage 100 Dukater for den. Disse Penge brugte han, der var en Velstandsmand, til sin Menigheds fattige og til Reparation af sin Kirke. Carl XII maa have syntes om ham og skaanede paa hans Forbøn Hobøl

Menighed saa meget som muligt. Han var ogsaa bleven kjendt med flere svenske Officerer, og da en af disse blev fangen, fandt man hos ham et Brev fra R. indeholdende en Forbøn for en i Sognet boende Enke, men det blev misforstaaet, og Provsten blev anholdt som den, der underholdt Forbindelse med Fjenden, uagtet han tidligere havde gjort Generalkommandoen store Tjenester ved hemmelige Sendebud. Han blev sat i Arrest i Frederiksstad og led meget ondt. Ud paa Aaret blev han flyttet til Christiania, hvor hans Sag skulde paadømmes ved gejstlig Ret. Til hans Lykke var den ovennævnte svenske Officer, Lieutenant Lilja, endnu i Fangenskab og kunde aflægge et Vidnesbyrd, der stillede Provsten i det rette Lys, saa han blev frikjendt baade ved Provsteretten og Konsistorialretten. Da han havde været i Arrest næsten 1 Aar, blev han løsladt for atter at overtage sit Embede, men fik dog efter Kongens Befaling en Advarsel om at «sky al Apparence, som nogen Ærgernis kan foraarsage». 3. Paaskedag 1731 brændte hans Præstegaard, medens han var ved Annexet, og han mistede sit Bibliothek og sine Manuskripter. Kun en «Epistola valedictoria» har han ladet trykke (1750), men det indeholder intet. Han døde 12. Juli 1757. Gift 1707 med Anna Magdalena f. Storch (f. 11. Nov. 1670 † 1757, begr. 16. Avg.), Datter af Samuel Edwardsen S., Toldbetjent i Flækkefjord, og Kirstine Marcusdatter With. Hun var først gift med Kjøbmand Christian Lund i Flækkefjord.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. IV, 387 ff.

D. Thrap.

Rasch, Otto Frederik, 1780—1817, Søofficer, Søn af Kapitajn i Marinen Erik Torm R. (f. 5. Jan. 1743 † i Okt. 1781), er født 15. Juni 1780, blev Sekondlieutenant i Marinen 1798, Premierlieutenant 1804, Kapitajnlieutenant 1812 og Kapitajn 1817. 1804 rejste han som Overstyrmand med en Ostindiefarer, hvis Chef døde undervejs, hvorefter han hjemførte Skibet; 1807 udnævntes han til Chef for Briggen «Fama». Det paafølgende Aar, da han om Bord i dette Skib sammen med Skonnerten «Søormen» (Lieutenant Rosenørn) laa i Nyborg Havn, bemægtigede Chefen for de spanske Hjælpetropper, Marquis de la Romana, sig Fæstningen, tilkaldte engelske Orlogsmænd og opfordrede R. til at overgive sig. Trods Overmagten vægrede R. sig herved, kæmpede tappert, men maatte til sidst stryge Flaget. 1810—13 var han i Norge som Chef for en af de der stationerede Brigger; han medvirkede her ved Opbringelsen af en stor engelsk Konvoi paa 150 Skibe, hvis Værdi

beløb sig til 15 Mill. Kr.; 1812 deltog han som Chef for Briggen «Kiel» i den morderiske Kamp i Lyngør Havn, hvor Fregatten «Najaden» ødelagdes af det engelske Linjeskib «Dictator»; 1813 var han Chef for en Afdeling Kanonbaade i Ulfshaleløbet; han paadrog sig her en temmelig betydelig Gjæld til Statskassen. 1816—17 var R. paa Batteriet «Tre Kroner» som Chef for Vagtskibsposten; i denne Stilling skød han sig 21. Avg. 1817, sandsynligvis paa Grund af Pengebekymringer. — R. var gift med Birgitte f. Gaarder, der overlevede ham.

With, Danske og norske Søheltes Bedrifter. Larsen, Fra Krigens Tid.

C. With.

Rask, Johannes, 1678—1744, Præst, født 20. Febr. 1678 i Halsted af Forældrene Provst og Sognepræst, Mag. Johan Jørgensen R. (f. 1634 † 1684) og Sara Hansdatter Færø († 1711), kom i Nykjøbing Skole og deponerede 1697, men fik først 1708 Attestats, hvorefter han strax blev kaldet til Præst paa Christiansborg (Guinea), hvortil han efter 5 Maaneders Rejse ankom i April 1709. Han arbejdede her med fuld Kraft i 2 Aar, men begyndte 1711 at lide under det farlige Klima og maatte søge Afsked 1712. I Nov. begav han sig til Evropa med et engelsk Orlogsskib og blev 1714 udnævnt til resid. Pastor i Folden under Bodø Præstegjæld i Nordland. Her blev han til sin Død, 8. Febr. 1744. Paa Rejsen til Guinea og under Opholdet der førte han nøjagtige og nok saa karakteristiske Dagbøger, af hvilke han i Nordland sammensatte en Beskrivelse, der 1754 af Biskop Fr. Nannestad blev udgivet med en lærd og pedantisk Fortale. Hans Optegnelser, der mere udmærke sig ved Nøjagtighed end ved Skarpsindighed, have visselig for sin Tid haft Interesse, navnlig i zoologisk og botanisk Henseende, medens han ikke kaster noget synderligt Lys over de administrative og merkantile Forhold i den lille Koloni. Heller ikke faa vi noget Indtryk af hans gejstlige Virksomhed, om det end ses, at han har været en troende Mand. Naar man betænker den Tid, i hvilken han levede og virkede, kan man ikke forundres over, at Slavehandelens Afskyligheder omtales uden Bemærkning, og at der ikke er en Tanke om Mission. — Han var gift 1. med Christine f. Blostrup (f. 25. Febr. 1680 † 4. Juli 1722), 2. (10. Nov. 1726) med Anna Pedersdatter f. Schjelderup, Enke efter Kjeld Stub, Sognepræst til Skjærstad.

Erlandsen, Biogr. Efterretn. om Geistligheden i Tromsø Stift S. 120.

D. Thrap.

Rask, Rasmus Kristian, 1787—1832, Sprogforsker, var født 22. Nov. 1787 i Landsbyen Brændekilde (en Mils Vej fra Odense), hvor hans Fader, Niels Hansen Rasch (f. i Paarup 13. Marts 1749, † i Fjelsted Sogn 5. Dec. 1810), beboede et lille (nu ombygget) Hus. Faderen, der af Profession var Skrædder, skal have været en begavet og for sin Stand ualmindelig belæst Mand, der bl. a. gav sig en Del af med Lægekunsten og havde stort Ry for sine heldige Kure som «klog Mand»; han ejede en ret god Bogsamling, navnlig af historiske Arbejder (f. Ex. Arild Huitfeldt). Han var 3 Gange gift; R.s Moder var hans 2. Hustru, Birthe Rasmusdatter († 6. Avg. 1801, 47 Aar gammel). R. var ved sin Fødsel meget lille og skrøbelig og vedblev som Barn at være svagelig, saa at Faderen, da de 3 andre i dette Ægteskab fødte Børn døde, skal have klaget over, at Vorherre kun lod ham beholde det, der ikke duede noget. Men det skulde snart vise sig, ogsaa for ham selv, hvor overilet denne Dom var, og at der i Sønnens svagelige Legeme boede en ganske usædvanlig Aand. Faderen læste selv med ham; nogen Undervisning fik han ogsaa af Sognepræsten P. Jacobsen, efter at man ret var bleven opmærksom paa hans Begavelse; selv læste han endelig flittig i Faderens Bogsamling. Det blev saa besluttet, at han skulde gaa den studerende Vej, og i Juni 1801 blev han optagen i nederste Klasse i Odense Latinskole. Der foreligger fra hans Skoletid en Række Vidnesbyrd om den Interesse, den lille vævre Landsbydreng vakte hos sine Lærere — blandt hvilke der var flere fremragende Mænd — ved sin Flid, sit hurtige Nemme, sin sikre Hukommelse, sin fine Iagttagelses-evne og sine skarpsindige Bemærkninger, om den hurtige Fremgang, han gjorde, og om den vækkende Indflydelse, han udøvede ogsaa paa Meddisciple, bl. a. N. M. Petersen. Tidlig førte hans Trang til Kundskaber og Klarhed ham langt ud over Skolens Fordringer. Fra først af ledet af sin Interesse for Historie og særlig for Nordens Oldtid begyndte han omtr. i Foraaret 1804 paa egen Haand at studere Islandsk efter Folioudgaven af «Heimskringla», som han laante af en af Lærerne, men Aaret efter havde den store Glæde selv at modtage som Flidsbelønning. Uden andet Hjælpemiddel end den ledsagende danske Oversættelse uddrog han af Texten selv Sprogets Ord og Former og udarbejdede sig paa Grundlag heraf efterhaanden baade en Ordbog og en hel Grammatik. Det er tydeligt, at allerede nu den sproglige Side efterhaanden fanger ham endnu mere end den historiske. Fra Islandsk føres han

videre til andre Sprog: Gotisk, Angelsaxisk o. a. Et Spørgsmaal, der ogsaa allerede da interesserede ham i høj Grad, var den danske Retskrivning, navnlig efter Fremkomsten af hans Lærer S. N. J. Blochs Retskrivningslære (1805), og han udarbejdede sig selv et System med Udtalen som nærmeste Rettesnor. I Forbindelse hermed staar det, at han fra denne Tid af forandrede Skrivemaaden af sit fædrene Navn Rasch til Rask.

I Efteraaret 1807 blev han dimitteret fra Skolen og drog nu til Kjøbenhavn. Hans Faders Tanke havde været, at han skulde tage theologisk Examen og blive Præst; men skjønt han flere Gange var paa Vej dertil, opgav han dog efterhaanden enhver Tanke herom og tog overhovedet aldrig nogen afsluttende Examen. Grunden hertil laa dels i en allerede i Skoletiden vakt stærk Kritik og Tvivl lige over for alle religiøse Dogmer, dels i at de sproglige Studier efterhaanden ganske optog ham. Disse drev han nu med utrættelig Iver og i stadig voxende Omfang, skjønt han navnlig i de første Aar maatte kæmpe med yderst trange Kaar og aldeles ingen Understøttelse havde fra sit Hjem. En trofast Støtte fandt han hos sin Landsmand i snævrere Betydning Professor R. Nyerup (XII, 341). Dennes Opmærksomhed for den unge Student vaktes paa Grund af hans sjældne Kundskaber i Islandsk, hvoraf Nyerup strax drog væsentlig Nytte ved den Oversættelse af Snorres «Edda», han udgav 1808; han skaffede ham Friplads paa Regensen og allerede 1808 en (ulønnet) Ansættelse som Volontær ved Universitetsbibliotheket. Ellers maatte R. efterhaanden tjene sit Brød ved kjedelige og slet betalte Informationer (især i Regning).

I 1811 udkom hans første selvstændige Arbejde, «Vejledning til det islandske eller gamle nordiske Sprog», et Arbejde, hvortil han allerede havde lagt Grunden i sin Skoletid, og som aabner en ny Æra i den nordiske Sprogvidenskab. I en udførlig Fortale udvikler han Vigtigheden af Studiet af Islandsk, som han anser for identisk med Oldnordisk, og meddeler Bemærkninger om de nordiske Sprogs Historie og deres Forhold til Tysk. Han tænkte ogsaa noget paa at udgive den islandske Ordbog, som han i sin Skoletid havde anlagt; men det blev ikke til noget, da den Arnsmagnæanske Kommission havde bestemt sig til at udgive den af Bjørn Halldórsson efterladte Ordbog, i hvis endelige Bearbejdelse R. da ogsaa tog nogen Del (udkom 1814). Islandsk vedblev overhovedet i disse Aar at udgjøre Midtpunktet for hans Studier; ved stadig Omgang med islandske Venner, især Árni Helgason (VII,

289) og den senere Amtmand Bjarni Thorsteinsson, i Kjøbenhavn opnaede han allerede da en betydelig Færdighed i at tale dette Sprog. Men ved Siden deraf gav han sig af med mange andre Sprog, i det han paa den ene Side tog sig for at udarbejde grammatiske Oversigter over hvert af dem, paa Grundlag af det ham egne System og med Anvendelse af danske Kunstord, paa den anden Side at undersøge deres mulige Slægtskabsforhold indbyrdes og særlig til Islandsk. I Foraaret 1812 foretog han sammen med Nyerup med offentlig Understøttelse en Rejse til Sverige, dels vistnok for at virke for Islandsken, dels for, foruden Svensk, at studere Finsk og Lappisk, Sprog, som han formodede kunde have haft Betydning for Sprogudviklingen i Norden; vi vide nu, at de to Videnskabsmænd tillige havde det Hverv at virke i det politiske Efterretningsvæsens Tjeneste. Nyerup skulde efter Instruxen navnlig holde Øje med Rigsdagen i Ørebro; «i Stockholm etablerer han Studenten med den islandske Grammatica for at have en Mand til at sanke Nyheder og opkjøbe alle udkommende politiske Skrifter». Hvorledes R. har opfyldt denne Del af Missionen, vides ikke; sikkerlig har han taget den videnskabelige Side alvorligere. I Stockholm arbejdede han ivrig paa at lære Svensk og læste desuden Finsk med den finskfødte Digter Franzén. Hjemreisen foregik i Juni over Christiania. Under sin Fraværelse var han bleven udnævnt til Amanuensis ved Universitetsbibliotheket med en Gage af 100 Rdl. aarlig.

Imidlertid havde Videnskabernes Selskab udsat en Prisopgave, der gik ud paa «at oplyse, af hvilken Kilde det gamle nordiske Sprog sikrest kan udledes,» og «at bestemme de Grundsætninger, hvorpaa al Udledelse og Sammenligning i disse (de nordiske og germanske) Tungemaal bør bygges». Denne Opgave var som skabt for R., og han tog strax fat paa at besvare den. Efter først at have indsendt nogle Prøver, der vandt Bifald, udarbejdede han i det væsentlige, som det synes, sin Prisaftandling fra Sommeren 1812 til Sommeren 1813, men fik den først afsluttet under sit følgende Ophold paa Island.

At besøge dette Land havde længe været hans Ønske. Nu tilbød en islandsk Kjøbmand i Kjøbenhavn ham fri Rejse med et af sine Skibe, og desuden opnaede han nogen anden Understøttelse, dels privat, dels offentlig. I Sommeren 1813 sejlede han da til Reykjavik og tilbragte nu 2 Aar paa Island, i det han efterhaanden berejste de forskjellige Dele af Landet og saaledes ikke blot gjorde

Bekjendtskab med alle de i historisk Henseende mærkelige Steder, men ogsaa til Fuldkommenhed tilegnede sig Sproget, som han talte og skrev omtrent som en indfødt. I Efteraaret 1815 vendte han hjem over Leith, hvor han opholdt sig i nogle Uger; her fra besøgte han næsten daglig Edinburgh, hvor han gjorde forskjellige litterære Bekjendtskaber.

Under sin Fraværelse var han 1814 bleven udnævnt til Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket med aarlig Løn af 200 Rdl. S. A. havde han til Videnskabernes Selskab indsendt sin Prisaafhandling, der i det følgende Aar vandt Selskabets Guldmedaille. I Trykken udkom dette mærkelige Arbejde («Undersøgelse om det gamle nordiske ell. islandske Sprogs Oprindelse») dog først 1818, længe efter at R. allerede havde tiltraadt sin store Rejse. Hvad der er det mest fremtrædende i dette Arbejde, er den deri anvendte, endnu i det væsentlige nye Methode, hvis Principper nærmere udvikles i Bogens 1. Hovedstykke: at man ved Sprogsammenligninger ikke, som man hidtil har gjort, maa nøjes med Ordligheder, men at Hovedvægten maa lægges paa den grammatiske Bygning. Dette Princip anvender han da, i det han, efter først at have undersøgt Forholdet mellem de nordiske og de øvrige «gotiske» Sprog, gaar videre for at finde «Kilden» til hine. Efter at have dvælet ved forskellige Sprog, i hvilke denne umulig kan findes (Grønlandsk, Finsk o. a.), gennemgaar han de slaviske og lettiske Sprog og viser, at de maa være udgaaede selvstændig fra samme Kilde som de gotiske Sprog; endelig viser han i den sidste Halvdel af Bogen, at Græsk er det Sprog, der staar den tabte Kilde — som han temmelig vilkaarlig benævner det gamle «thrakiske» — nærmest og for saa vidt kan betragtes som Roden til de andre Sprog, blandt hvilke Latin atter staar Græsken nærmest. (Des værre er kun dette sidste Afsnit, og det endda meget skjodesløst, bleven oversat paa Tysk («Über die thrakische Sprachklasse», i J. S. Vaters «Vergleichungstafeln der europ. Stammsprachen», 1822) og derved gjort mere tilgængeligt for den almene Videnskab.) Ved de indiske og persiske Sprog maa R. standse, skjønt han ikke finder det usandsynligt, at vi her atter kunde have Roden til de «thrakiske» Sprog, naar den blot ikke «var skjult for dybt under Jorden».

At faa Lejlighed til selv ved en større Rejse at undersøge dette nærmere blev da R.s næste store Opgave. I Efteraaret 1816 lykkedes det ham at opnaa de nødvendige Midler til at tiltræde

den paatænkte Rejse, hvis Maal oprindelig synes at have været gennem Sverige og Finland at gaa til Sydrusland for at undersøge, «hvad Levninger der muligvis maatte befindes af vore Forfædre eller i det mindste af de senere Goter»; men dette Maal viste sig senere naturligvis ganske illusorisk, og Planen blev da ogsaa efterhaanden betydelig forandret og udvidet.

De Midler, han foreløbig havde at regne paa, vare en privat Understøttelse af Gehejmeraad Bülow til Sanderumgaard paa 2000 Rbdl., fordelte paa 2 Aar, og en Understøttelse af Universitetsdirektionen paa 200 Rbdl., ligeledes i 2 Aar. Det lykkedes imidlertid hans utrættelige Talsmand Professor P. E. Müller i de følgende Aar efterhaanden at skaffe ham en stigende Understøttelse, særlig af Kongens Kasse, om end ikke rigeligere, end at han ofte paa sin Rejse havde store pekuniære Vanskeligheder at kæmpe med. Vore Kilder til Kundskab om hans Rejse ere dels den endnu bevarede Dagbog, som han begyndte at føre ved sin Afrejse fra Kjøbenhavn, dels hans til Tider ret udførlige Breve til Hjemmet (Nyerup, P. E. Müller, hans Ven og Kommissionær Urtekræmmer Larsen o. a.), af hvilke de vigtigste ere trykte.

25. Okt. 1816 gik R. om Bord paa en Galease fra Kalmar. Efter undervejs at have opholdt sig nogle Dage i denne By og senere være bleven forsinket paa Grund af Pasvanskeligheder ankom han i Slutningen af Nov. til Stockholm, hvor han saa opholdt sig i o. 1¹/₄ Aar, fuldt optagen af Arbejde. Ved Siden af spredte Studier som Forberedelse til den videre Rejse var det navnlig Islandsk og Angelsaxisk, hvormed han syslede. Han søgte med stor Iver at vække Interesse for Islandsk, dels ved privat at undergive forskellige deri, bl. a. sin Ven A. A. Afzelius, hos hvem han boede, dels ved at holde Forelæsninger derover, hvilke dog ikke ret sloge an. Nærmest til Brug ved disse udgav han en islandsk Læsebog («Sýnishorn»); sammen med Afzelius, dog saaledes at hele Arbejdet i Virkeligheden er R.s, udgav han baade Snorres og Sæmunds «Edda»; end videre offentliggjorde han her paa Dansk sin vigtige «Angelsaxisk Sproglære» (1817; oversat paa Engelsk af Thorpe med Forbedringer af Forfatteren 1830), ved hvilken han i Virkeligheden grundlægger det videnskabelige Studium af dette Sprog, og endelig en i høj Grad forandret og forbedret svensk Bearbejdelse af sin «Vejledning» fra 1811: «Anvisning till Isländskan». Den Omstændighed, at R. udgav Eddaerne i Stockholm og ikke i Kjøbenhavn, og endnu mere et Rygte om, at man

ønskede at beholde ham der, hvad han i Virkeligheden synes at have været stærkt fristet til at gaa ind paa, vakte for øvrigt en forbigaaende Misstemning hos nogle af hans Venner hjemme, navnlig P. E. Müller, og fremkaldte en ret skarp Brevvexel mellem sidstnævnte og R., som dog fuldstændig kunde forsvare sig.

Efter at R. i Jan. 1818 havde modtaget Meddelelse om den ham af Kongens Kasse tilstaaede Rejseunderstøttelse og om, at der samtidig var tillagt ham Titel af Professor, kunde han nu tænke paa Fortsættelse af sin Rejse, og i Febr. forlod han Stockholm. Over Grislehamn og Åland gik han under store Besværligheder i Isbaad over til Finland og kom til den daværende Universitetsby Åbo. Han tog øjeblikkelig med Iver fat paa Studiet af Finsk, hvori han fik Undervisning af Lektor G. Renvall, og tilbragte saa o. 3 Uger her, i livligt Samkvem med finske Videnskabsmænd, hvis Interesse for finsk Sprog og Folkedigtning han forstod yderligere at ansøre. Der fra rejste han gennem rent finsktalende Egne over Tavastehus og Vilmanstrand til Viborg. Med Sorg skiltes han fra Finland og kom til St. Petersborg, hvor han saa tilbragte 1¹/₄ Aar. Hvad der her sysselsatte ham, var først og fremmest Studiet af Russisk, hvori han navnlig fik Undervisning af en ung russisk Videnskabsmand, I. N. Lobjko, hvem han til Gjengæld underviste i Dansk og knyttede nøje Venskab med. Ved Siden deraf studerede han Sanskrit og med forskjellige indfødte Lærere Armenisk, Arabisk, Persisk og andre orientalske Sprog. Han knyttede tillige en Række Forbindelser med Videnskabsmænd og var stadig Gjæst hos Rigskansleren Grev Rumjæntsov. En blivende videnskabelig Frugt af denne Forbindelse var, at R., der selv levende havde følt Savnet af en finsk Ordbog og med stor Interesse paa Bibliotheket i Åbo havde gjort sig bekendt med nogle der opbevarede haandskrevne lexikalske Arbejder, fik Rigskansleren til at bekoste Udarbejdelsen og Udgivelsen af en saadan Ordbog, der paa R.s Forslag overdroges ovennævnte Renvall. Den udkom 1826 med Forklaringer paa Tysk og Latin. I denne Ordbog anvendtes for første Gang en Række nye, af R. dannede Kasusnavne, der senere have faaet almindelig Hævd (Illativ, Inessiv, osv.). Større Arbejder havde R. for øvrigt ikke Lejlighed til at skrive under sit Ophold i Petersborg, men vel forskjellige mindre Afhandlinger, f. Ex. en meget vigtig om de finske Folk og Sprog og deres Klassifikation. Hvad der tog en Del af hans Tid og Kræfter, var en Plan til at fremme Kjendskabet til den nordiske

Litteratur og den direkte litterære Forbindelse mellem Norden og Rusland, noget, hvortil han førtes af Harne over det tyske Væsens og tyske Anskuelsers Overmagt i Petersborg. Noget væsentligt Resultat kom der dog ikke ud heraf.

I Petersborg opstod der hos ham forskjellige Tvivl angaaende de videre Rejseplaner; men paa P. E. Müllers Forestilling, og efter at han havde faaet Tilsagn om en Forøgelse af Rejseunderstøttelsen for de næste Aar, blev det slaaet fast, at han skulde fortsætte Rejsen til Kaukasus og der fra se gennem Persien at naa til Indien. I Juni 1819 forlod han da Petersborg og rejste til Moskov, der fra i sydostlig Retning til Astrakan, hvor han opholdt sig til 1. Okt. for at benytte den rigelige Lejlighed, der her tilbød sig til praktisk Studium af forskjellige Sprog, navnlig Persisk, og kom saa til Mosdok ved Terek. I de øde Egne, han her under mangfoldige Besværligheder havde gennemrejst, fandtes naturligvis intet Spor af Minder om Nordboer eller Goter, kun hist og her Kalmukker, Tatarer og lignende Folk. Han rejste saa over Kaukasus til Tiflis, hvor han var i 4 Maaneder; drog saa der fra med en tatarisk Karavane til den persiske By Tabriz, som han naaede i Marts 1820, og derpaa videre gennem Persien over Teheran, Ispahan, Ruinerne af Persepolis, Shirâz til Havnebyen Bushehr. Paa den sidste Del af denne Rejse — af hvilken han ikke havde andet Udbytte end at lære mere Persisk — var han flere Gange syg som Følge dels af den voldsomme Hede, dels maaske ogsaa af et Slag af en Hest. I Avg. gik han i Bushehr om Bord paa et engelsk Skib, hvormed han ankom en Maaned efter til Bombay.

I Bombay blev han overordentlig vel modtagen af det engelske Selskab, og navnlig viste Statholderen, den lærde M. Elphinstone, ham stor Velvilje. Særlig var det R. om at gjøre her at komme i Forbindelse med Parserne, der jo nu saa godt som kun findes i Bombay, for at sætte sig ind i deres gamle, selv af Præsterne næsten glemte, hellige Sprog Zend og Pehlevi. Det lykkedes ham med store Anstrængelser at erhverve en sjælden Samling af Haandskrifter i disse 2 Sprog, hvortil Regeringen havde anvist ham en særlig Sum, og som nu udgjør en af vort Universitetsbibliotheks Skatte. Med Afrejsen fra Bombay i Nov. 1820 begynder en lang Lidelsestid for ham, hvor han plages af Bylder og Feber og tillige af Vrangforestillinger om Forfølgelser og ofte i Uger, ja i Maaneder maatte afholde sig fra alt Arbejde. Over Gvalior, Benares osv. gik han til Kalkutta (Maj 1821), der fra til Madras, hvor han op-

holdt sig nogle Maaneder og atter kom til Kræfter; her afsluttede han en vigtig Afhandling paa Engelsk om Zendsproget samt studerede Tamulisk og andre sydindiske («malabariske») Sprog, hvilke han for første Gang erkjendte som en særlig Æt, grundforskjellig fra Sanskrit; saa over Trankebar til Kolombo (Nov. 1821). Her i den sydlige Buddhismes Hovedsæde var det dels Buddhisternes hellige Sprog Pali, dels Singalesisk og det gamle Sprog Elu, han syslede med, og han erhvervede her en sjælden Skat af Haandskrifter paa Palmeblade i disse Sprog. Tiltagende Sygelighed nødte ham imidlertid til at tænke paa Tilbagerejsen, og 30. Marts 1822 afsejlede han med et engelsk Skib; men 6 Dage efter led det Skibbrud paa Sydkysten af Ceylon, hvorved R. vel reddede Livet og sine orientalske Haandskrifter, men mistede en Del Bøger og Penge. Over Land maatte han saa vende tilbage til Kolombo. Han var nu efterhaanden kommen i den største Forlegenhed; han havde i lang Tid ikke modtaget og kunde ikke vente nogen Penge-sending hjemme fra og stod blottet for det nødvendige i det fjærne Land. Noget have vistnok Frimurerne i Kolombo støttet ham, i det han, allerede under sit første Ophold her, rimeligvis under Indflydelse af alt da raadende Vanskeligheder, havde ladet sig optage i en derværende hollandsk Loge. Men ellers havde han nu ikke anden Udvej end at henvende sig til det danske Gouvernement i Trankebar om en Understøttelse af den kongelige Kasse, hvilken han ogsaa modtog (2000 Rupier). Efter at have opholdt sig endnu o. 4 Maaneder i Kolombo for at vente paa Skibslejlighed — en Tid, som han benyttede til fortsatte Studier og til bl. a. at lade trykke paa Dansk sin «Singalesisk Skrifflære», der indeholder hans System til Gjengivelse af de indiske Alfabeter med latinske Bogstaver — maatte han over Trankebar sejle til Kalkutta, og efter at have modtaget en fornyet Understøttelse til Hjemrejsen af det danske Regeringsraad i Frederiksnagor (2500 Rupier) kunde han endelig 1. Dec. 1822 i Kalkutta gaa om Bord paa et dansk Skib, og 5. Maj 1823 ankom han til Kjøbenhavn efter 6½ Aars Fraværelse. Som et Vederlag for de af de kongelige Kasser i Indien modtagne Understøttelser afgav han efter sin Hjemkomst til det kongl. Bibliothek en sjælden og fortrinlig Samling af 50 Haandskrifter dels paa Pali, dels paa Singalesisk.

Paa denne sin lange Rejse havde R. erhvervet sig et maaske enestaaende Fond af Kundskaber i en Mængde og det yderst forskjellig orientalske Sprog, uden at han derfor havde forsømt de

europæiske, baade gamle og nye, med hvilke han «for Tidsfordriv» jævnlig havde beskæftiget sig. Med Spænding imødesaa Verden Resultaterne af hans Rejse; saa meget større var Skuffelsen hos alle, da det første Arbejde, han udgav efter sin Hjemkomst, var en «Spansk Sproglære» (1824). Overhovedet er der noget gaadefuldt i, at saa rastløst R. end vedblev at arbejde i de tilbagestaaende Aar af sit Liv, saa har Rejsen dog kun afsat aldeles forsvindende Spor i hans følgende omfattende Produktion, der, blot med større Modenhed og Sikkerhed, nærmest fremtræder som en Fortsættelse af hans første Ungdoms Planer og Arbejder. Han havde, som han nogle Aar senere udtrykker sig, faaet «Lede til alt det asiatiske». Grunden dertil kan dels have ligget i Mindet om alt det, han havde gennemgaaet paa sin Rejse, og som han senere kun ugjærne synes at have dvælet ved, dels muligvis ogsaa i det ejendommeligt springende og spredte i hans Karakter, der, som han selv undertiden klagede over, ofte tvang ham til at opgive et Arbejde for at tage fat paa et helt andet og nu ogsaa førte ham ind paa Æmner, paa hvilke han lagde endnu større Vægt end paa det asiatiske, dels endelig i den Mangel paa virkelig Opmuntring og Støtte, han fandt her hjemme. Vel fik han i Efteraaret 1823 bevilget en offentlig Understøttelse af 400 Rbdl. aarlig i 3 Aar og senere ogsaa Udsigt til en Gratifikation af 200—300 Rbdl., hvis han udgav en interessant Afhandling vedrørende den asiatiske Litteratur; men ellers var han ved Siden af sin ringe Løn som Underbibliothekar henvist til at leve af almindelige Informationer, navnlig i Engelsk. Efter at han i 1825 havde afslaaet en Kaldelse til Edinburgh som Bibliothekar ved Advokaternes Bibliothek, blev han vel ansat ved Universitetet som extraordinær Professor i Litterærhistorien med særligt Hensyn til den asiatiske Litteratur; men dels var det ikke dette, han ønskede, dels paalagde denne Ansættelse ham blot den Pligt at holde Forelæsninger, men var ikke forbunden med ringeste Tillæg i Løn undtagen Bibeholdelsen af de ovennævnte 400 Rbdl. I 1826 blev Professoratet i orientalske Sprog ledigt ved J. L. Rasmussens Død, og R. haabede nu at blive hans Efterfølger; men atter blev han skuffet, i det Omstændighederne krævede, at Pladsen henstod ubesat i flere Aar. Endelig, efter at han i 1829 først var rykket op til Bibliothekar ved Universitetsbibliotheket, nærmede sig dog Opfyldelsen af hans Ønske, hvad der atter vakte hans Interesse for det orientalske, og i Dec. 1831 fik han sin Udnævnelse som extraordinær Professor i de

orientalske Sprog; men da var han allerede saa svag, at han med god Grund udbrød: «Jeg frygter, det er for silde».

Som umiddelbare Frugter af Rejsen fortjene blandt de Arbejder, han selv udgav efter sin Hjemkomst, kun at nævnes den vigtige Afhandling «om Zendsprogets og Zendavestas Ælde og Ægthed» (skreven 1823 som en Omarbejdelse af den i Madras af-fattede engelske Afhandling; trykt 1826 i «Skand. Lit. Selsk. Skrifter», s. A. oversat paa Tysk af v. d. Hagen), hvori han bl. a. ogsaa giver nogle epokegjørende Bidrag til Tydningen af de persiske Kileindskrifter, og maaske hans sidste lille Arbejde om Hvislelydenes System, særlig i Georgisk, Armenisk og Lappisk, hvilket udkom som Program til Universitetets Reformationfest 1832. Blandt andre Arbejder, som han havde forberedt, kunne nævnes en sammenlignende Udsigt over de «malabariske» Sprog og en Under-søgelse af det lappiske og overhovedet de finske Sprogs Slægtskab. Et dansk Etymologicum, som han havde tilbudt Videnskabernes Selskab at udarbejde, blev heller ikke til noget, og hans Samlinger hertil ere senere forsvundne. For øvrigt udsendte han i denne Periode af sit Liv Grammatikker i en Række forskellige Sprog, saaledes foruden den spanske navnlig en frisisk (1825), italiensk (1827), dansk (paa Engelsk, 1830), lappisk og engelsk (1832). Men først og fremmest er det atter nu de nordiske Sprog, der optage ham; han fortolkede f. Ex. Runeindskrifter, og som den første Formand for det nordiske Oldskriftselskab (1825—27) ofrede han dette et stort Arbejde og besørgede bl. a. selv Texten til adskillige Bind af «Fornmanna sögur», hvad der i høj Grad angreb baade hans Syn og hans Helbred. Hans sidste fortræffelige Arbejder paa dette Omraade ere en senere flere Gange oplagt «Kortfattet Vejledning til det oldnordiske eller gamle islandske Sprog», i hvis Fortale han tager Afsked med dette ham «i lang Tid saa kjære Studium», og en «Oldnordisk Læsebog» (begge 1832).

Hvad der dog mest af alt lagde Beslag paa hans Tid og Interesser, var Kampen for hans ejendommelige Retskrivning, hvis Begrundelse han har givet i sit største Arbejde, «Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære» (1826). Dette var for ham en Hjertesag, og han førte Kampen med en Iver og Haardnakket-hed, som de fleste vistnok ville finde havde været en større Sag og en mindre Mand værdig, og hvis Følger alle ville være enige om at beklage. Da han intet vilde offentliggjøre uden med sin egen Retskrivning, lukkedes der efterhaanden forskellige Veje for

ham, hvor man ikke mente at kunne gaa ind herpaa, og vare de Tilhængere, han vandt, snart talte, skaffede han sig selv saa mange flere Modstandere, virkelige eller indbildte, eller høstede ligefrem Spot. Alt dette drog ham ikke blot bort fra vigtigere Arbejder, men gjorde ham bitter og virkede baade legemlig og aandelig nedbrydende paa ham, og dette forøgedes yderligere ved anden Modgang, som en efter kort Tids Forløb atter opløst Forlovelse med en Datter af Nyerup (hos hvem han efter sin Hjemkomst fra den store Rejse boede, vistnok indtil Nyerups Død 1829) og en Polemik fra islandsk Side, der atter førte til et Brud med det af R. selv (1816) stiftede «islandske Litteraturselskab», hvis Formand han hidtil havde været (s. IV, 472). Følgen heraf blev, at der til en tiltagende Brystsygdom sluttede sig ligefrem Sindssyge (Forfølgelsesforestillinger), der, ligesom under Rejsen i Indien, til Tider formørkede hans klare Aand og gjorde hans sidste ensomme Aar endnu tungere. Først i hans sidste Levetid vendte atter Ro og Mildhed tilbage i hans Sind, men hans Kræfter vare nu udtømte, og 14. Nov. 1832 døde han.

Paa hans Grav (paa Assistenskirkegaarden) rejste Venner senere et meget karakteristisk Gravmæle. (Den trykte «Beretning» om Gravmælet er ledsaget af et, senere ofte gjentaget Portræt af R., som er udført efter hans Død paa Grundlag af et ældre Portræt, der er vedføjet Stockholmer-Udgaven af Sæmunds «Edda». Intet af dem skal være rigtig ligt.) En anden Mindesten for ham rejstes i hans Fødeby Brændekilde paa Hundredaarsdagen for hans Fødsel. Hans efterladte egenhændige Haandskrifter og de orientalske Manuskripter, han havde efterladt sig foruden de ovfr. omtalte, bleve afgivne til det kongl. Bibliothek. Af hans efterladte Brevvexling er senere en stor Del kommet til Universitetsbibliotheket. Hans yngre Halvbroder *Hans Kristian R.* (f. 1805, fra 1841 Sognepræst i Nidløse, fra 1852 i Viskinde, † 1875), hvis Uddannelse ad den studerende Vej R. havde taget sig faderlig af, udgav 1834—38, des værre temmelig skjødesløst, hans «Samlede, til Dels forhen utrykte Afhandlinger» (3 Bind). Som Indledning til 1. Bd. har R.s Skolekammerat og Ven N. M. Petersen givet en udførlig Biografi af ham.

R. var en sjælden udpræget sproglig Begavelse. Med en glimrende Hukommelse forbandt han en klar og skarp Tænkning, en fin Iagttagelsesevne og en samvittighedsfuld Nøjagtighed i alle Enkeltheder. Hans Svaghed laa paa den ene Side i hans store

Spredthed, paa den anden Side i en vis doktrinær Ensidighed i Interesser og i Sprogbetragtning og i den — man tør vel sige — Stædighed, hvormed han holdt fast ved de Synsmaader, han en Gang havde dannet sig. Det var en stor Mængde Sprog, R. efterhaanden havde syslet med; N. M. Petersen angiver temmelig vilkaarlig Tallet til 55. Men man vilde tage meget fejl, hvis man troede, at han virkelig beherskede eller i og for sig lagde nogen Vægt paa at beherske alle disse Sprog. Han staar over for Sprogene, i det enkelte og i det store, som den systematiserende Naturforsker over for Naturgjenstandenes Mangfoldighed; det, der interesserer ham, er at finde Systemet og tilvejebringe Orden i Mangfoldigheden, og selv om vi herved kunne finde meget hos ham vilkaarligt og uholdbart, maa vi dog langt oftere beundre, hvor vidt han med sit geniale Blik har kunnet naa, ofte med et meget begrænset Materiale og uden Forgængere.

Inden for det enkelte Sprog er det ham om at gjøre at udfinde og gennemføre det System, den Ordning navnlig af Bøjningsmaader og -former, der tilfredsstiller ham som den naturlige og logiske (saaledes f. Ex. at han altid gaar fra det simple til det kunstigere), og naar han efterhaanden udarbejder alle sine Grammatikker (væsentlig Formlærer) for en Række forskellige Sprog, da er Hensynet hertil mere eller mindre et Hovedformaal derved. Det er den samme Stræben efter Orden og System, der fører ham ind paa hans Retskrivningsreformer og paa hans Metoder til en fast Omskrivning af fremmede Alfabetter med latinske Bogstaver. Naar hans danske Retskrivning, dels paa Grund af de stærke Afbigselser fra det tilvante, dels ogsaa paa Grund af visse ubestridelige doktrinære Særheder, ikke kunde vinde Tilhængere, maa det dog ikke glemmes, at han derved har lagt Grunden til den senere Udvikling af vor Retskrivning. Større Held havde han med Hensyn til Islandsk, hvis Retskrivning han ordnede saaledes, som den med faa Undtagelser bruges endnu.

I det han gik uden for det enkelte Sprog, førtes han atter til at sammenligne de forskellige Sprog for at bestemme deres indbyrdes Forhold og anvise dem deres Plads i større Systemer. Paa dette Omraade betegne hans Forskninger et stort og gennemgribende Fremskridt. Dette viser sig allerede i det Grundprincip, han hævder i sit Prisskrift, at det ved Sprogsammenligning langt mere kommer an paa den grammatiske Bygning end paa Ordforraadet. Vel er han ingenlunde den første, der udtaler dette; men

han er den første til at gennemføre det paa den Maade og i det Omfang, hvori han gjør det, om end Grundlæggeren af den sammenlignende Sprogvidenskab i Tyskland, Fr. Bopp, omtrent samtidig anvender det samme Princip. I Prisskriftet har han, med Islandsk som Udgangspunkt, bestemt dette Sprogs Forhold til de beslægtede Sprog i Evropa, i det han i Græsk ser det Sprog, der maa træde i Steden for det tabte ældste Sprogtrin. Her faar ogsaa f. Ex. Litauisk-Lettisk for første Gang anvist sin rette Plads i Systemet. Efterhaanden som paa den store Rejse hans Blik udvides, fremtræder Inddelingen af hele vor Sprogæt (han kalder den en Tid den «sarmatiske», fra omtr. 1821 den «japetiske») med en Klarhed og Fuldstændighed som næppe ellers hos nogen Sprogforsker paa den Tid. Gaa vi uden for vor Sprogæt, maa blandt de Sprog, af hvis videnskabelige og sammenlignende Behandling han har grundlæggende Fortjeneste, særlig fremhæves de finske.

Det er en Selvfølge, at Paavisningen af Sprogenes Slægtskab kun er mulig paa Grundlag af en Undersøgelse af deres Ligheder og Uligheder og, saa vidt muligt, en Forklaring af, hvorpaa disse bero. Her træffe vi i Enkeltheder mange nye, fine og epokegjørende lagttagelser, men — det kan ikke nægtes — jævnsides med mange Særheder, der forbavse os. Overhovedet er hele den historiske Side af Sprogudviklingen, der har faaet en saa overordentlig Betydning i Sprogvidenskabens senere Udvikling, det, hvori R. mindst er naaet til nogen klar og sikker Methode, og som i sig selv synes at have interesseret ham mindre, i alt Fald saa snart han kom uden for saadanne historisk begrænsede Omraader som særlig de nordiske Sprog (f. Ex. den for sin Tid lærerige Afhandling «Den danske Grammatiks Endelser og Former af det islandske Sprog forklarede», 1820).

De nordiske Sprog stode hele Livet igennem hans Hjerte nærmest, og ligesom de, og særlig Islandsk, stedse vare det centrale i al hans Forskning, saaledes ere ogsaa hans største Fortjenester knyttede til dem; thi ham er det, der har skabt den nordiske Sprogvidenskab og grundlagt Studiet af Oldnordisk-Islandsk —, 2 Begreber, som han i største Delen af sit Liv ansaa for væsentlig identiske; først i hans sidste Aar blev det ham efterhaanden klart, at de dog ikke uden videre kunne identificeres. Ikke meget ringere er den Betydning, han har haft for Studiet af Angelsaxisk. Det er da ogsaa de om disse Sprog grupperede Arbejder, der fortrinsvis have sat deres Spor i den universelle Videnskab, om end

fra først af ganske vist kun middelbart gennem den Indflydelse, de havde paa den tyske Sprogforsker J. Grimm, og som særlig træder frem i 2. Udg. af dennes «Deutsche Grammatik» (1822). Naar R.s Arbejder overhovedet ikke umiddelbart fik den Betydning for Videnskabens Udvikling, som mange af dem for deres Tid fortjente, da laa det for en Del i, at han altid skrev dem paa Dansk, med Undtagelse af nogle ganske enkelte, for Udlandet beregnede Lejlighedsskrifter. Men det maa da heller ikke glemmes, at dette, ligesom f. Ex. hans ihærdige Bestræbelse for Indførelsen af danske Kunstord i Grammatikken, er et Udslag af den dybe Kjærlighed til Fædrelandet, som prægede hele hans Liv, og som har fundet sit Udtryk i de ofte gjentagne Ord, hvormed han skal have afslaaet Kaldelsen fra Edinburgh, og som, ved Siden af Indskrifter med Runer, paa Sanskrit og paa Arabisk, i Efterligning af hans Haandskrift staa paa hans Gravmæle: «Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette».

Rasks Samlede Afhandl. I. Dansk Lit. Tid. 1833. Erslew, Forf. Lex. Progr. fra Odense Cathedralsskole 1861. Suomi II, 1, 1861. Raumer, Gesch. d. german. Philologie. Collin, Fremragende danske Frimurere. Nord. Tidsskr. f. Filol. og Pædag., N. R. I, 284 ff. 304 ff. F. Rønning, R. K. R. (1887). L. Wimmer, R. K. R. (1887). Nord. Tidsskr. 1887. Timarit IX. Meddel. fra Krigsark. V. Bondesen, Små mindeblade om N. M. Petersen S. 10 f. 37 f. Dania IV, 129 ff. *Vilh. Thomsen.*

Rasmussen, Aage Henning Michael, f. 1855, Underdirektør ved Orlogsværftet. R., Søn af ndfr. nævnte Professor Har. Vald. R., fødtes 24. Maj 1855 i Halk Præstegaard i Slesvig og kom efter Faderens Fordrivelse i 1864 i Haderslev Læreres Skole i Kjøbenhavn. Som frivillig Lærling gjorde han sit første Togt i 1870 med Panserfregatten «Peder Skram», optoges 1872 som Kadet paa Sø-officersskolen, afgik her fra i 1876 som Sekondlieutenant og blev derefter udkommanderet med forskellige Orlogsskibe indtil Efteraaret 1877. Opfordret til at uddanne sig i maritimteknisk Retning rejste han nu, efter at have arbejdet et halvt Aars Tid paa en Maskinfabrik, til London, hvor han i Sept. 1878 indstillede sig til og bestod Adgangsprøven ved Maskinafdelingen paa Royal Naval College i Greenwich, hvis 3aarige Kursus han derefter gennemgik. I 1878 blev han Premierlieutenant, 1881 Værftsingeniør, 1883 Underdirektør. Han ægtede i April 1882 Anna Sophie Adelaide Søderberg, Datter af Major S. og Kirstine Johanne f. Kidde. Til Brug for Eleverne i Maskinafdelingen i Skolen for Skibsbygning og Maskin-

væsen udgav R. i 1888 paa Marineministeriets Foranstaltning «Læren om Skibsdampmaskinen» (3. Udg. 1899), til Brug for Styrmand og Skibsførere 1892 «Skibsmaskinlæren»; han har end videre skrevet en Del Afhandlinger og Artikler i «Tidsskrift f. Søværnen», «Teknisk Tidsskrift» osv.

Karl Schmidt.

Rasmussen, Anton Gustav Casimir, f. 1824, Bandagist. Han er født 12. Avg. 1824 i Kjøbenhavn; hans Fader, Hans R., var Gaardejer i Glostrup. Efter at have lært Handskemagerprofessionen fik han sin Uddannelse som Bandagist ved et 6aarigt Ophold i Udlandet, navnlig hos Instrumentmager og Bandagist Aug. Lutter i Berlin, hvor han paa Universitetet og paa Hospitalerne lagde sig efter Anatomi. Hjemkommen etablerede han sig 1854 i Kjøbenhavn som Instrumentmager og Bandagist. Han var som saadan en Del Aar knyttet til Professor Bocks orthopædiske Institut (II, 454) og nød paa Frederiks Hospital godt af Professor Buntzens Vejledning. Han deltog med Ære i en Række Udstillinger, og paa Verdensudstillingen i London 1862 udstillede han foruden orthopædiske Apparater endnu et af ham konstrueret elektromagnetisk Induktionsapparat, paa hvilket han s. A. fik Eneret. 1864 oprettede han paa Kongens Mølle ved Vesterport en medikopnevmatisk Anstalt («Klokken»). 1895 trak han sig tilbage fra sin Forretning. 15. Avg. 1855 ægtede han Sophie Louise Wald (f. 27. Dec. 1828), Datter af Brygger Friedr. Gust. W. i Zerbst.

C. Nyrop, Camillus Nyrop S. 119. 137. Illustr. Tid. III, 211. 216; V, 411 f.

C. Nyrop.

Rasmussen, Carl Ferdinand, f. 1831, Arkitekt. R. er Søn af Skomager, senere Rodemester, Peter Christian R. og Ane Kirstine f. Møller og er født i Kjøbenhavn 15. Juni 1831; han er opdraget som Tømrer, besøgte samtidig Kunstakademiet, tegnede et Par Aar hos Bindsbøll og vandt Akademiets store Sølvmedaille 1854. 1857—58 foretog han en længere Studierejse til Frankrig og Italien. R. har ikke bygget meget i Danmark, hans betydeligste Arbejde er Waisenhusets nye Bygning i Kjøbenhavn, 1873—74, men har udfoldet en betydelig Virksomhed i Sydsverige; her kan nævnes Bygningerne ved Ronneby Bad, 1872—74, Landstadsemtetshuset for Malmøhus Län, 1878, Kramers Hotel i Malmø, 1878—79, Herregaarden Snogeholm for Grev Piper, 1879—81, og flere andre Herregaarde. Ved Udstillingen i Malmø 1896 fik han Sølvmedaille for

Opfindelsen af en Malerfarve til at stryge paa vaade Vægge. Han ægtede 1860 Thora Emilie Oldenstedt (f. 1832 † 1871) og 1874 sit Søskendebarn Mine Augusta Rasmussen (f. 17. Marts 1840), Datter af Skomagermester Niels R. og Johanne Margrethe f. Mouritzen.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Rasmussen, Christian Vilhelm, f. 1846, Missionær. C. R., født 25. Nov. 1846 i Skrodsbjærg ved Kjøge, hvor hans Fader var Skolelærer, blev i 1865 Student fra Herlufsholm, absolverede 1872 theologisk Embedsexamen og udgik 1873 som ordineret Missionær til Jacobshavn i Nordgrønland. Efter kun o. 1 Aars Forløb døde der hans Hustru, Karen Henriette Vilhelmine f. Clausen, Datter af Skomagermester H. C. i Kjøbenhavn, og ligeledes deres spæde Barn, medens han selv maatte søge Restitution efter en haard Sygdom ved en Vinters Ophold i Fædrelandet. Efter sin Tilbagekomst til Jacobshavn ægtede han Sophie Louise Susanne Fleischer, Datter af Kolonibestyrer K. G. F., og udfoldede derefter megen Dygtighed i en udstrakt Virksomhed, i det han paa Grund af Mangel paa Tilgang af Missionærer i o. 15 Aar tillige havde dels Ledelsen af Umánaks Missionariat og dels Tilsyn med Egedesminde. Særlig Fortjeneste indlagde han sig ved Udarbejdelsen af den 1888 udgivne grønlandske Sproglære og i Forening med fhv. Missionær J. Kjer af den i 1893 udgivne første dansk-grønlandske Ordbog, begge i Overensstemmelse med den i sin Tid af S. Kleinschmidt (IX, 218) indførte Sprogbehandling. Som Medarbejder ved Udgivelsen af den nye Bibeloversættelse paa Grønlandsk efter Grundsprogene har han som sin særlige Del oversat Bøgerne fra Josvas til Esthers, begge inklusive, ligesom han tidligere havde besørget en fornyet Oversættelse af Balslevs Bibelhistorie til Brug i de grønlandske Skoler. Hjemkommen fra Grønland i 1895 blev han det følgende Aar kaldet til Sognepræst for Lyngø og Uggeløse Menigheder i Nordsjælland.

Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm. Hver 8. Dag IV, 527.

H. F. Jørgensen.

Rasmussen, Frits Valdemar, 1833—77, Læge. V. R. var en Søn af Regimentsdyrlæge Niels R. og Jacobine Louise Amalie f. Bidsted og fødtes i Aarhus 28. Avg. 1833. 1854 dimitteredes han fra Aarhus Skole, fungerede 1859—61 som Kandidat ved Almindeligt Hospital og tog 1860 Lægeexamen. 1861—62 foretog han en Studierejse, paa hvilken han navnlig studerede patologisk Ana-

tomt under Virchow i Berlin, og dette Videnskabsfag blev derefter det, som han stadig med Forkjærlighed og Energi dyrkede og samlede sig om. Hans værdifulde Specialafhandlinger paa dette Omraade ere for en stor Del trykte i «Hospitalstidende», af hvilket Blad han 1866 blev Medredaktør. Som Prosektor ved Pathologisk-anatomisk Musæum (1863—70) og som Prosektor ved Kommunehospitalet (1865—68) raadede han over et rigt Materiale, som han kunde gjøre til Gjenstand for sine Forskninger. Efter at han 1866 havde erhvervet sig Doktorgraden ved et dygtigt Arbejde om Ekinokokkernes Udvikling hos Mennesket, holdt han derefter som Privatdocent Forelæsninger over pathologisk Anatomi samt Sektionsøvelser.

Imidlertid uddannede han sig ogsaa i den med pathologisk Anatomi nær forbundne kliniske Medicin, var 1863—65 medicinsk Reservelæge ved Almindeligt Hospital og det 1863 oprettede Kommunehospital — med en Afbrydelse under Krigen 1864, hvor han fungerede som Overlæge ved Lasarettet paa Frederiksberg Slot — og overtog 1870 som Overlæge den nye saakaldte «blandede» (medicinsk-kirurgiske) Afdeling paa Kommunehospitalet, i hvilken Stilling han særlig kastede sig over Studiet af Brystsygdommene. Frugten heraf var flere værdifulde Specialafhandlinger, mellem hvilke maa fremhæves hans energiske Artikler for at skaffe den da nye franske Punkturmethode ved Vædskeansamlinger i Brystet Borgerret hos os. 1874 oprettede han sammen med C. G. Lange en mediko-pnevmatisk Anstalt med Klinik for Brystsygdomme, ved hvilken han virkede som Læge.

Under denne smukke og udstrakte praktiske Virksomhed hagede han dog bestandig efter at komme tilbage til videre Dyrkelse af den pathologiske Anatomi, der ogsaa laa hans særlige Evner nærmere end Klinikken, og da et Lektorat heri 1874 blev ledigt, overtog han det. Men netop som han saaledes stod ved sine Ønskers foreløbige Maal og fuld af Livsmod og Selvtillid skred til Overtagelsen af denne akademiske Virksomhed, begyndte en ulmende Rygmarvssygdom at tage Overhaand. Han kom aldrig til at fungere ved Universitetet, men bukkede efter et Par Aars uafbrudte Lidelser under for den skæbnsvangre Sygdom 22. Febr. 1877. — 1875 havde han ægtet Emilie Octavia Døcker, Datter af Proprietær Julius Theodor D.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Hosp. Tid. 2. R. IV, Nr. 9. Bibl. f. Læger 6. R. VII, 343 f. Ugeskr. f. Læger 3. R. XXIII, 158 f.

Jul. Petersen.

Rasmussen, Hans, † 1614, s. Skomager.

Rasmussen, Hans, 1770—1858, Bonde, Søn af Gaardfæster i Egense By paa Falster Rasmus Clausen og Karen Jacobsdatter, er født 27. Nov. i Egense, hvor han 1799 overtog Fædreneegaarden, af hvilken han s. A. blev Selvejer. Aaret efter (28. Nov.) ægtede han en Gaardmandsdatter, Kirsten Mortensdatter. Vel begavet og lærelysten, som han var, erhvervede han sig efterhaanden en Del gode Kundskaber, han blev selvskreven Talsmand og Tillidsmand for sine Standsfæller, valgtes til Sognefoged, Lægdsmand osv. For Staten bestyrede han i Aarene 1826—27 6—7 Bøndergaarde i Vaalse, der vare forladte af deres Ejere, og han tog 1841 Initiativet til og var den ledende Kraft i et stort Inddæmnings- og Udtørningsarbejde, ved hvilket Kippinge og Vaalse Vig, over 1800 Tdr. Land, erobrede fra Havet. — R. tog ivrig Del i 40ernes politiske Bondebevægelse, i «Bondevennernes Selskab» var han Distriktsformand, og han valgtes i Okt. 1848 til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, paa hvilken han sluttede sig til Venstre. Han var til sin Dødsdag, 10. Febr. 1858, en af Nordfalsters politiske Ledere.

Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 232.

H. Hertel.

Rasmussen, Harald, f. 1853, Orientalist og Skolemand, er Søn af nedennævnte Professor Har. Vald. R. Han er født i Halk ved Haderslev 28. Avg. 1853. 1864 kom han med Faderen til Kjøbenhavn, blev her Student 1871, theologisk Kandidat 1877 og tog 1892 den filosofiske Doktorgrad. 1875 var han bleven Lærer ved de forenede Kirkeskoler; 1882 blev han Overlærer og 1889 Inspektør ved samme. Imidlertid havde han kastet sig over Studiet af Sanskrit og Persisk og vandt 1886 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling, som han 1887 udgav i forkortet Form under Titelen «Østerlandsk Mystik efter persiske Digtere». Hans Doktor-disputats var «Studier over Hâfiz med Sideblik til andre persiske Digtere». Sammen med sin Hustru, Julie Petra f. Rübner-Møller (Datter af Landinspektør R.-M.), hvem han havde ægtet 1888, foretog han fra Okt. 1893 til April 1894 en Rejse til Indien. Sine Indtryk herfra har han skildret i sin Bog «Mellem Singalesere og Hinduer» (1895).

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1892.

Vilh. Thomsen.

Rasmussen, Harald Valdemar, 1821—91, Præst, var en Søn af Forpagter Ludvig Julius R. († 1850) paa Sparretorn under

Grevskabet Wedellsborg og Caroline f. Hald. Han blev født 7. Jan. 1821. Den første Undervisning fik han hos sin Morbroder, den senere Provst i Lumby, Hald; 1834 kom han i Odense Latinskole, og fra den blev han dimitteret 1839. 1843 blev han theologisk Kandidat, og de følgende Aar tilbragte han i Kjøbenhavn som Lærer, navnlig i det v. Westenske Institut, og som Manuduktør i Filosofi til anden Examen. I sin Fritid studerede han særlig dansk Sprog og Litteratur. 1847 blev han Adjunkt ved Metropolitanskolen, og 26. April 1848 ægtede han Hulda Karen Marie Amalie Arnkiel († 27. Nov. 1874), Datter af Malermester A. 1851 blev han Præst i Halk, 1½ Mil fra Haderslev, og dermed begyndte et helt nyt Afsnit af hans Liv. Af S. Kierkegaard havde den unge Præst lært, at «Sandhed er Inderlighed», og af ham havde han ogsaa faaet Øjet skærpet for alle Former af Skinkristendom. I den sønderjyske Præstegaard fortsatte han sine Studier af Modersmaalet, og med de sønderjyske Bønder, navnlig Nis Lorenzen fra Lilholt (X, 384), hvis Levned han senere skrev (Haderslev 1861), førte han et gjensidig befrugtende Samliv. Paa Grund af sit stærkt udprægede danske Sindelag var han en af de første Præster, Preusserne fordrevede; i Okt. 1864 maatte han med sin Hustru og 8 Børn rejse til Kjøbenhavn for igjen at friste Livet som Lærer, navnlig i Pigeskoler. Han blev senere, som Examinator i Dansk, Medlem af Examenskommissionen for Skolelærere og Skolelærerinder, var Medstifter af «Dansklærerforeningen» og en af Lederne af «Udvalget for Folkeoplysningens Fremme». For dette udgav han et Par smaa Bøger, der have vundet en ret betydelig Udbredelse («Danske Ordsprog», 3. Opl. 1887; «Fortællende Digte over Æmner fra Livet i Danmark gennem Tiderne», 2. Opl. 1889). Hovedsagen for ham var dog Lærergjerningen. Med uopslidelig Kraft og aldrig svigtende Livlighed kunde han Dag ud og Dag ind, fra Morgen til Aften, gjøre sit bedste for at vække og hæve sine Elevers Kjærlighed til de danske Klassikere, som han selv elskede saa højt og kjendte saa godt, og for at lære dem at bruge Modersmaalet med Renhed og Ynde. Efter et langt Liv i trofast Arbejde døde han 13. Nov. 1891. 1884 havde han modtaget Professortitel.

Illustr. Tid. 1891—92, Nr. 9. Til Minde om Prof. H. V. R. (1897).

Fr. Nielsen.

Rasmussen, Jens Erik Carl, 1841—93, Sømaler. Carl R. blev født i Ærøskjøbing 31. Avg. 1841 og var Søn af Skrædder-

mester Joh. Arndt R. og Caroline Sophie f. Kaas. Han blev efter Konfirmationen sat til Handelen, men naaede dog ved nuværende Professor, Arkitekt Hans J. Holms Hjælp at faa nogen Vejledning i at tegne og lærte at male hos Dyrmaleren John Frisch. Da hans Tid som Handelslærling var udløben, fór han en Sommer til Søs og begyndte saa først sin egentlige kunstneriske Uddannelse; Kunstakademiet besøgte han 1862—66; samtidig malede han hos Landskabsmaleren C. F. Aagaard, uagtet det var Sømaleriet, hans Lyst stod til, og hans første, i 1863 udstillede Arbejde var ogsaa «Et Søstykke». I de følgende Aar udstillede han nogle Kystpartier og Landskaber, der vakte Opmærksomhed for hans Talent og anerkjendtes ved et Par mindre Rejseunderstøttelser fra Akademiet. Hans Talent slog dog først ret igjennem, da han, efter at have været et Aar i Grønland, i 1872 udstillede et stort Billede, «Midnatsstemning i Grønland», fra de sollyse Sommernætter der, hvilket blev kjøbt til den kongl. Malerisamling; et mindre Billede, «De indfødte (i Grønland) danse Fangedansen», med et ganske genreagtigt Motiv, viste ham tillige som en dygtig Figurmaler. Han fik nu Akademiets saakaldte mindre Rejsestipendium, den Gang 1600 Kr., og rejste til Syden. Han udstillede derpaa i en Række Aar en Mængde Billeder, nogle enkelte fra Syden, andre over grønlandske Motiver, men de fleste Søbilleder og Kystpartier fra Hjemlandet. Hans Arbejder udmærkede sig baade ved Lune og Friskhed i Behandlingen og vare i hans bedste Aar lyse og klare i Farven. Men allerede fra før 1877 synes han at have lidt af et religiøst Tungvind, der ved Udstillingen i det nævnte Aar traadte frem i et meget stort Billede, «Jesus sover paa Genesareth Sø», en Opgave, som han, i alt Fald i den Størrelse, ikke magtede. Senere skulle disse Stemninger have grebet ham stærkere, uden dog paa fremtrædende Maade at paavirke hans Kunst.

I 1874 ægtede han en Slægtning, Anna Ægidia Rasmussen, fik talrig Familie og levede af økonomiske Grunde fra 1880 paa sin Fødeø. Paa Hjemrejsen fra en Tur til Grønland faldt han over Bord og druknede 1. Okt. 1893. Den anselige Sum, hans efterladte Arbejder indbragte, viste maaske bedst, hvilken betydelig og yndet Kunstner han havde været.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Rasmussen, Jens Lassen, 1785—1826, Orientalist, blev født 22. Avg. 1785 i Vestenskov paa Laaland, hvor hans Fader, Michael

R. (f. 1743, † 1810 som Sognepræst paa Bogø), da var resid. Kapellan. Hans Moder var dennes første Hustru, Dorthea Sophie f. Busch (f. 1754 † 1790). 1802 blev han Student, dimitteret fra Vordingborg Skole, og tog 1806 theologisk Examen. 1809 vandt han Universitetets Guldmedaille for en historisk Prisopgave. For Historie nærrede han overhovedet stor Interesse. En kort Tid (omtr. 1810) underviste han i dette Fag ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og roses som en fortræffelig, baade vækkende og samvittighedsfuld Lærer i en Periode, hvor denne Skole ellers befandt sig fuldstændig i Forfald. Mere og mere bleve dog de orientalske Sprog hans Hovedstudium, og efter at have taget Doktorgraden i Okt. 1811 tiltraadte han med offentlig Understøttelse en længere Udenlandsrejse for ved fremmede Universiteter at uddanne sig videre i disse Sprog, navnlig Arabisk. I April 1813 vendte han hjem og blev derpaa samme Efteraar udnævnt til Lektor ved Universitetet i de østerlandske Sprog, 1815 til Professor i samme Fag. I denne Stilling virkede han indtil sin Død, 30. Marts 1826.

Af rent sproglige Arbejder udgav han forskjellige Behandlinger af den hebraiske Grammatik, der i en Aarrække benyttedes ved Undervisningen i dette Sprog. Men hans egentlige Hovedarbejder vedrøre Orientens Historie. I 1814 tilkjendte Videnskabernes Selskab ham sin Sølvmedaille for et Arbejde om «Arabernes og Persernes Handel og Bekjendtskab med Rusland og Skandinavien i Middelalderen». Denne Afhandling, der af Molbech betegnes som «upaatvivlelig et af de lærdeste Arbejder, som har været Selskabet meddelt siden Grams Dage», skulde egentlig have været optagen i Selskabets Skrifter, men Forfatteren foretrak at offentliggjøre den i Tidsskriftet «Athene» (II, 1814). Den vakte betydelig Opsigt, blev oversat baade paa Svensk, Engelsk og Fransk og 1825 af Forfatteren selv omarbejdet paa Latin og udgivet som Universitetsprogram («De Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo»), og den fortjener endnu stedse at læses og kjendes. 2 andre, for sin Tid vigtige og fortjenstfulde Arbejder af ham ere «Historia præcipuorum Arabum regnorum rerumqve ab iis gestarum ante Islamismum» (1817, med «Additamenta» 1821) og «Annales Islamismi s. Tabulæ synchronistico-chronologicæ chalifarum et regum Orientis et Occidentis» (1825), og begge faa forøget Værdi ved de i dem efter Haandskrifter paa vort kongl. Bibliothek meddelte Texter med Oversættelse og Noter. End videre kan fremhæves «Det danske

afrikanske Kompagnis Historie» (1818). Af en dansk Oversættelse fra Arabisk af «Tusend og én Nat» udkom kun det 1. Bind (1824).

18. Sept. 1814 ægtede han Johanne Jacobine Christiane Henriette Kall (f. 20. Okt. 1786 † 15. Jan. 1860), Datter af Orientalisten Nic. Chr. K. (IX, 88). En Søn af dette Ægteskab er ndfr. nævnte M. N. C. Kall R.

Erslew, Forf. Lex. Lund, Borgerdydsskolen i Kbhvn. 1787—1887 S. 109 f.
Vilh. Thomsen.

Rasmussen, Jens Thorvald Andreas Bonaparte, 1832—63, Forfatter, var Søn af Grosserer J. R. og fødtes i Kjøbenhavn 5. Juni 1832, gik i Efterslægtsselskabets Skole indtil 1847 og var derpaa et Aar ansat paa et Kontor, indtil han som frivillig deltog i Felttogene til 1850; derpaa foretog han sig en Udenlandsrejse, underkastede sig saa Vexelmæglerexamen og blev (indtil 1851) ansat paa et Handelskontor, som han forlod for at hengive sig til litterære Sysler. Han var gift med Clara f. Knudsen. Efter flere Aars tiltagende Svaghed døde han i Kjøbenhavn 16. Dec. 1863. — Th. R. har forfattet og under Mærket «Theobald Rieseau» udgivet følgende Noveller: «Den lærde eller Kjærlighed og Skinsyge» (1852), «En Skurk» (1852), «Et Bekjendtskab fra en Kafé» (1853), «Hævnen» (1853) og «Paula» I—II (1854); anonymt udgav han «En borgerlig Familie» I—II (1855), Digtet «Medens Cigaren røg» (1858) og Fortællingerne «En Bølge» (1858) og «En Time» (1860). Ingen af disse Bøger synes at være læst ud over det Øjeblik, i hvilket den fremkom.

Erslew, Forf. Lex.

Nic. Bøgh.

Rasmussen, Lauritz Godtfred, 1824—93, Metalstøber, er født 11. Juni 1824 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Niels Godtfred R., var Høker. Efter i 5 Aar at have været i Lære hos Hofguldsmed J. B. Dalhoff (IV, 160), der udførte alt muligt Metalarbejde, rejste han 1843 til Udlandet, hvor han fra sit første Stoppested, Berlin, drog til Warschau og der fra til Dresden, Meissen, München, Wien og Konstantinopel, hvorfra han under forskellige æventyrlige Oplevelser over Galatz og Wien vendte tilbage til München. Her arbejdede han i det Stieglmayerske Broncestøberi med paa den kæmpemæssige Statue «Bavaria». 1853 kom han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han etablerede sig i smaa Forhold, og det var først, da G. F. Hetsch var bleven opmærksom paa hans Dygtighed, at der kom Fart i hans Virksomhed. Fra hans stadig

voxende Støberi er der fra 1872 udgaaet en Række i Sink eller Bronze støbte Statuer. 1883 udnævntes han til Hof-Sink- og Metalstøber. Fra 1875 var han Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab, og da han 24. April 1893 afgik ved Døden, var han tillige Næstformand i Foreningen til Lærlingers Uddannelse. — 30. April 1855 ægtede han Augusta Emilie Rost (f. 25. Jan. 1829 † 15. Maj 1885), Datter af Vinbjærgejer R. i Meissen (Sachsen).

Illustr. Tid. XXXII, 515. Tidsskr. f. Kunstind. 1888, S. 106. 203; 1897, S. 213. *C. Nyrop.*

Rasmussen, Mads, 1803—91, Forfatter, er født 29. Jan. 1803 i Rosilde, Vindinge Sogn, ved Nyborg og Søn af Hjulmand Rasmus Jørgensen og Johanne Marie Madsdatter. Som Barn var han Vogterdreng, da Forældrene havde en stor Børneflokk, og senere tjente han paa Glorup, hvor Grev G. Moltke-Hvitfeldt blev opmærksom paa hans gode Evner og hjalp ham paa Brahetrolleborg Seminarium, hvorfra han blev dimitteret 1825. Efter at have været Hjælpelærer ved forskellige Landsbyskoler i Fyn blev han Lærer i Skibhusene ved Odense 1837, entledigedes 1878 og døde 16. Maj 1891. Han udgav flere historiske Skrifter for Menigmand, især om Hertugen af Augustenborg og Treaarskrigen, ligesaa nogle Skolebøger. Men mest bekendt er han bleven ved sin Lægmandsinteresse for Retsforhold, der ikke blot gjorde ham til juridisk Raadgiver og Skriver for Landboerne, men bragte ham til at udgive en meget benyttet Brev- og Formularbog (1. Udg. 1850) samt en Række populære Udtog af Lovgivningen for enkelte Samfundsklasser eller visse Områder, saasom Fattig- og Skolevæsen. Hans «Lovbog for Landmanden ell. den danske Bondes Pligter og Rettigheder fra Vuggen til Graven» (1. Udg. 1852) er endnu godt kendt paa Fyn. — R. ægtede 17. Dec. 1837 Karen Nielsdatter (f. 4. Marts 1816 † 3. Okt. 1877), Datter af Indsidder Niels Frandsen.

Erslew, Forf. Lex.

Joakim Larsen.

Rasmussen, Mikkel, 1798—1859, Bonde og Politiker, fødtes 17. Dec. 1798 i Nordby paa Samsø som Søn af Gaardmand Rasmus Nielsen (f. 1767 † 1832), blev 1817 Seminarist fra Besser Seminarium og var 1818—45 Skolelærer i Herlufmagle ved Næstved. 1840 fæstede han desuden en Gaard i Landsbyen Torpe i samme Sogn. Han var 1842—47 og 1856—59 Medlem af Sogneforstanderskabet og valgtes 1856 til Præstø Amtsraad; blev 1843 tillige Sognefoged.

1847 valgtes han til Stænderdeputeret og gav næste Aar Møde i den sidste Samling i Roskilde; havde forinden været Formænd for Bøndernes Møde i Kjøbenhavn 15. Febr. og var 1848—49 Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, men trak sig tilbage ved Valget til det første Folketing. Derimod lykkedes det ham 1852 at fortrænge Gleerup fra Holbæk Amts 3. Valgkreds og at holde denne Plads indtil 1858, da han — der havde sluttet sig til G. Winthers Gruppe — blev vraget for Søren Jensen af Rude, som støttedes af J. A. Hansen. I Folketinget spillede han kun en ringe Rolle, men gjaldt for en Type paa de rene Bondevenner. — Han ægtede 1819 Dorthe, Datter af Skrædder Mikkel Jensen i Nordby.

Barfod, Dansk Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Rasmussen, Niels, 1820—85, Bonde og Politiker, blev født 26. Juni 1820 i Lisbjerg ved Aarhus, Søn af Gaardejer Rasmus Sørensen (f. 1789 † 1838) og Kirsten Nielsdatter (f. 1793 † 1829). Han fik kun en tarvelig Uddannelse i Almueskolen, men forstod ved Flid og Selvarbejde at bøde herpaa. 1843 fik han Fædre-gaarden overdragen af sin Stifmoder, men solgte den 1854 for at tilkøbe sig en langt større i Nabobyen Terp og købte desuden 1863 Nabogaarden til sin ny Ejendom, saa at han til sidst ejede over 9 Tdr. Hartk. Han var 1845—49 Sognefoged, sad 1851—67 i Sogneforstanderskabet og 1859—83 i Amtsraadet; var tillige siden 1866 Landvæsenskommissær. Men desuden virkede han ogsaa ad andre Veje paa Landbostandens Udvikling og Egnens Opkomst. Han var 1862 Medstifter af Landbosparekassen i Aarhus, i 4 Aar Medlem af dens Bestyrelse og 1867—81 af dens Repræsentantskab; end videre 1877—81 af Bestyrelsen for Aarhus—Grenaa Banen og fra 1878 indtil sin Død af Repræsentantskabet for det jysk-engelske Dampskibsselskab; fik ogsaa stiftet en Sygekasse for Sognet (1869) og en Hesteforsikringsforening (1875). Han var end videre en virksom Støtte for Lars Bjørnbak (II, 366) til Oprettelsen af Folkehøjskolen i Viby og 1866 til Grundlæggelsen af «Aarhus Amtstidende» samt var i en lang Aarrække en af hans ivrigste og dygtigste Kampfæller til at oparbejde den demokratiske Bevægelse, men skilte sig senere fra ham og var 1882 Medstifter af «Aarhus Folkeblad». Han var nemlig bleven stærkt kristelig vakt og havde sluttet sig til den grundtvigske Retning; var derfor ogsaa virksom for Opførelsen af Valgmenighedskirken i Aarhus og Højskolehjemmet sammesteds 1882 samt byggede for egne Midler paa sin Mark et

Forsamlingshus. Ligeledes deltog han i 70erne i Styrelsen af de store jyske Skolemøder.

1863 valgtes han til Landstingsmand for 9. Kreds og gjenvalgtes indtil 1882; han var her en af Venstres dygtigste Talsmænd, hvis Ord altid hørtes med Opmærksomhed, og som ogsaa fuldt ud nød Modstandernes Agtelse. Han var Medlem af flere vigtige Udvalg, især om Kirke- og Skoleforhold, og særlig af flere Fællesudvalg, om Valgmenigheder 1873 og om Hærens Ordning 1880, samt 1875—81 af Finansudvalgene, og i Finansspørgsmaalene var han Venstres egentlige Ordfører. Ogsaa var han 1868—70 Medlem af Kirkekommissionen og 1877 en af Dommerne i Rigsretssagerne mod Krieger, Hall o. fl. Men da han havde været meget ivrig for det politiske Forlig 1877 og ligeledes 1881 alvorlig stræbte at komme til mindelig Forstaaelse, blev han af sine Partifæller betegnet som alt for maadeholden og vraget ved de nye Valg baade til Landsting (1882) og Amsraad (1883), hvad han tog sig meget nær. Han døde 16. Jan. 1885. — Han havde 1846 ægtet Johanne (f. 1815 † 21. Jan. 1892), Datter af Gaardmand Peder Laursen (f. 1753 † 1820).

Wulff, Den danske Rigsdag. Aarhus Folkeblad 17. Jan. 1885.

Emil Elberling.

Rasmussen, Otto Frederik Christian, 1814—88, Godsforvalter, historisk Forfatter, er født 31. Marts 1814 paa Hovedgaarden Espe (Bóslunde Sogn), hvor Faderen, Anton Vilhelm Frederik R. († 1817), var Forpagter; Moderen, Inger Dorothea f. Jørgensen († 1862), ægtede anden Gang Forpagter paa Gavnø Rasmus Sørensen. R., der 1831 havde taget dansk-juridisk Examen, var fra 1833 ansat som Fuldmægtig paa Bregentved-Gisselfeld Birkekontor, indtil han 1840 blev Fuldmægtig paa Præstø Amtskontor, hvorfra han 1843 fik Plads som Godsforvalter paa Gunderslevholm; allerede næste Aar udnævntes han imidlertid til Godsforvalter paa Gisselfeld, hvilken Stilling han beklædte til sin Død; fra 1857 fungerede han tillige i samme Egenskab ved Holmegaards Gods. R. beklædte i Aarenes Løb talrige kommunale Tillidshverv, saaledes var han i 33 Aar Sogneraadformand og i mange Aar Landvæsens- og Tiendekommissær, og overalt lagde han stor Dygtighed og Nidkjærhed for Dagen. 1868 udgav han «Meddelelser om Gisselfeld», der vidnede fordelagtig om hans Grundighed og Flid samt om hans indgaaende Kundskaber til vore Landboforhold, hvilke han ogsaa

har behandlet i flere mindre Afhandlinger. R., der 1859 var bleven Kammerraad, 1875 Justitsraad og 1883 Etatsraad, døde paa Gisselfeld 7. Dec. 1888. 1845 var han bleven gift med Frantsine Wilhelmine Holm (f. 31. Dec. 1817 † 20. Nov. 1866), Datter af Præsten i Hellested Peter H.; anden Gang ægtede han 1875 Dorothea Wilhelmine Elisabeth Baumann (f. i Rensborg 22. Avg. 1837), Datter af Overlæge, Justitsraad Chr. Henr. B. *C. E. A. Schøller.*

Rasmussen, Peder, 1790—1865, Forfatter, født 8. Dec. 1790 i Stoense, hvor hans Forældre, Rasmus Jensen (Spinder) og Else Christensdatter, vare Husmandsfolk, viste alt som Dreng en levende Lærelyst, hvorfor han efter sin Konfirmation blev anbragt paa Nedergaard Godskontor. 1811 blev han Fuldmægtig hos Byskriveren i Rudkjøbing og 1815, efter at have taget dansk-juridisk Examen, Godsforvalter paa Espe ved Skjelskør, 1818 Prøveprokurator, 1820 Prokurator, flyttede 1821 til Rudkjøbing, hvor han købte en Mølle. Efter en lang og omfattende Praxis som Prokurator blev han 1855 Skriver i Rudkjøbing og Langelands Herreder; død 17. Juni 1865. Gift 13. April 1821 med Christine Elisabeth Jensen (f. 11. April 1800 † 28. Jan. 1879), Datter af Hollænder paa Ringstedkloster, siden Møller paa Agersø, Poul J. — R. var en ejendommelig begavet Mand; som praktisk Jurist var han vel anset, og Administrationen af Grevskabet Langeland havde hans kloge Raad meget at takke for; hans mekaniske Talent var betydeligt, og han opfandt adskillige Maskiner, fortrinlige Skydevaaben m. m. Endelig har han udgivet flere Skrifter, af hvilke det vigtigste: «Oplysninger betræffende Rudkjøbing Kjøbstad» (1840), indeholder gode Efterretninger baade om nævnte By og Langeland. Hans levende Interesse for hans Fødeøes Historie og Minder, hans nøje Kjendskab til dens Topografi og hans flittige Studium af arkivalske Kilder — alt dette forsoner med de Partier af Bogen, hvor Avtodidakten mærkes for meget.

Erslew, Forf. Lex. P. Rasmussen, Et Par Blade af mit Liv og Levnet (1862). *G. L. Wad.*

Rasmussen, Poul Edvard, 1776—1860, Komponisten af «Danmark dejligst Vang og Vænge», fødtes af Bønderfolk i Farum 29. Okt. 1776. Digteren Edv. Storm, som ved Besøg i Farum saa den kjønne, begavede Dreng, lod ham komme til Kjøbenhavn for at gaa i Skole, tog ham senere i sit Hus og efterlod ham ved sin

Død 1794 sin lille Formue. Poul, som efter Plejefaderen antog Navnet Edvard, blev Student 1794, tog juridisk Embedsexamen 1801, blev 1802 Avdtør i Marinen og 1804 tillige Assessor i Politiretten; men da han under Bombardementet 1807 var bleven saaret af et Bombestykke, tog han 1809 sin Afsked paa Grund af Svagelighed, dog maaske snarere fordi han ikke kunde finde sig i Dattidens haarde Straffedomme. 1810—13 boede han hos en gift Søster paa Bondegaarden Karlholm ved Knardrup, derefter i Farum, fra 1815 i det lille Hus, hvor han i et Anfald af Livslede hængte sig 18. Juli 1860 (ugift). Storm havde bl. a. ogsaa ladet sin Plejesøn lære Klaver, og da R. paa Karlholm fandt en gammel Violin, komponerede han paa denne i 1811 den berømte Melodi, som har baaret hans Navn til Efterverdenen, men tillige er den eneste Komposition, som vides at eksistere fra hans Haand. Den anvendtes i Oehenschlägers «Erik og Abel» 1821, men den beskedne Komponists Navn blev først længe senere kjendt. For øvrigt leverede han Bidrag af Melodier til Abrahamsons, Nyerups og Rahbeks Kæmpevisesamling 1813, udgav sammen med Nyerup «Udvalg af danske Viser» 1821 og har givet Bidrag til Østs «Materialier» 1835. I 1812 udgav han «Dansk Kortskrivning», det første danske Forsøg i Stenografi, og efterlod sig en vidtløftig, næsten udelukkende stenografisk skreven Dagbog, som opbevares paa det kongl. Bibliothek.

Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 313 ff. Berggreen, Melodier til fædrelandshist. Digte (1840), Fortalen. Erselew, Forf. Lex. Folkekal. f. Danm. 1861, S. 90 ff. Schytte, Musiklex. Personalhist. Tidsskr. 3. R. IV, 280 ff.; V, 52 ff.

G. St. Bricka.

Rasmussen, Rasmus, —1707, Kancelliforvalter. Som ungt Menneske kom han i Kansler Christian Thomesen Sehesteds Tjeneste som Haandskriver (Sekretær), og 1652 blev han Kancellitjener danske Kancelli; undertiden kaldes han dog ogsaa Fyrbøder. 1657 fik han Løn ligesom Renteskriverne og kaldes nu stadig Kancelliforvalter. Som saadan har han indlagt sig store Fortjenester. Førelsen af Kopibøgerne var i Slutningen af Christian IV's og Begyndelsen af Frederik III's Regering bleven i høj Grad forsømt; Koncepterne bleve indførte meget ufuldstændig og uordentlig, og til sidst hørte man helt op at føre Registranterne. Under Kjøbenhavns Belejring hvilede Forretningerne næsten helt, og R. R. benyttede nu sin Fritid til at bringe Orden i Arkivet; han samlede alle Koncepterne, ordnede dem og indførte dem i Protokoller. Udarbejdelsen af omhyggelige Register til Protokollerne skyldes

ogsaa R. R.s Initiativ; de tidligere havde været i høj Grad mangelfulde, hvorimod hans tjente som Mønstre i den følgende Tid. R. R. beklædte sit Embede lige til sin Død i første Halvdel af 1707 og var en meget formaaende Mand i Kancelliet. Han er Forfatter af et Skrift, «Den syvende Slægts Aminde», en Slags Aar-bog for Aarene 1601—64, der dog aldrig er bleven udgiven, men findes i Haandskrift paa det kongl. Bibliothek i Kjøbenhavn. Han var gift med Karen Sørensdatter, der døde 1701.

Suhms Saml. II, 3, 158. Suhms Nye Saml. I, 13. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 39. 165. Hist. Tidsskr. 5. R. I, 652 f. *L. Laurssen.*

Rasmussen, Rudolf Arnold Emmerich, 1826—99, Søfarende og Forretningsfører, Broder til ovfr. nævnte Professor Har. Vald. R., var født 30. Avg. 1826. Han kom efter Konfirmationen til Søs og blev, 18 Aar gammel, Styrmand; som saadan sejlede han indtil 1852, da han som Parthaver overtog Førelsen af en Skonnert. I Begyndelsen af Treserne, efter at han havde tjent sig nogen Formue, opgav han Sejladsen, men maatte kort efter begynde forfra, da Formuen gik tabt. Fra 1862—74 førte R. da en Brig, men blev saa Expert for Søassuranceselskabet «Danske Lloyds». 1880 forlod han denne Stilling for at modtage Ansættelse som Expert i Em. Z. Svitzers Bjærgningsentreprise; han blev senere Driftsinspektør sammesteds og endelig ved Etatsraad Lyngbyes Afgang 1898 ledende Forretningsfører for Entreprisen. Med stor Dygtighed og praktisk Sans, hvortil kom en elskværdig, hjælpsom Karakter, ledede han derefter Forretningerne indtil sin Død, der indtraf 25. Juni 1899. — R. blev 1854 gift med Anna Mathea Elisabeth Arnkiel (f. 19. Nov. 1827), Datter af Dekorationsmaler Poul Grum A. og Amalie f. Wanscher. *C. With.*

Rasmussen, Severin, o. 1658—1727, Kancelliembedsmand, var en Søn af ovennævnte Kancelliforvalter Rasmus R. 1681 blev han Sekretær i det danske Kancelli og fik 1687 tillige Rang med Assessorer i Kancelliet, men udnævntes først 1691 til virkelig Assessor i Kancellikollegiet. 1688 blev han desuden Assessor i Hofretten og var end videre 1690—97 Sekretær i Gehejmearkivet; 1693 tildedes der ham Rang med Kancelliraader, 1697 beskikkedes han til virkelig Kancelliraad og 1698 til virkelig Justitsraad. Vel bortfaldt hans Hverv som Medlem af Kancellikollegiet ved dettes Ophævelse kort efter Frederik IV's Tronbestigelse 1699; men han vedblev

under den nye Ordning at fungere som Sekretær i Kollegiet. 1704 afstod han til Fordel for sin Broder Hans R. den Exspektance paa Kancelliforvalterposten, som han havde faaet 1685. Hans aarlige Indtægter vare nemlig efterhaanden blevne ret betydelige, dels ved Hjælp af de mange indbringende Tillidshverv, der i Aarenes Løb overdroges ham, dels paa Grund af den omfattende Misbrug, han gjorde af sin Stilling i Kancelliet til ikke alene at tage imod Foræringer, men endog tiltvinge sig saadanne hos Folk, der paa en eller anden Maade søgte at opnaa kongl. Begunstigelser. Dette utilbørlige Forhold kunde selvfølgelig ikke i Længden holdes skjult for hans foresatte, og umiddelbart efter et over ham 8. Juli 1705 i Gehejmekonseillet afholdt Forhør bleve samtlige hans Papirer og Værdigjenstande beslaglagte og Husarrest dekretet over ham; men denne unddrog han sig ved i Sept. s. A. at undvige til Udlandet. Den Kommission, som blev nedsat til at behandle hans Forhold, kom til det Resultat, at han foruden de ovennævnte Forbrydelser tillige havde gjort sig skyldig i grove Brud paa Embedshemmeligheder. Den dømte ham 1707 til ikke blot at miste sine Bestillinger, men ogsaa at have sit Gods forbrudt til Kongen, hvilket dog af denne fortolkedes saaledes, at det kun var R.s egen Hovedlod, ikke tillige hans Hustrus, der skulde konfiskeres. Paa den anden Side skærpedes Dommen, for saa vidt som det blev R. forbudt uden udtrykkelig Bevilling at vende tilbage til Riget. Forgjæves søgte han 1709 fra Dresden, hvor Kongen da opholdt sig, om en saadan Bevilling; derimod lykkedes det ham efter fornyet Ansøgning 1717 at faa Tilladelse til igjen at indfinde sig i Riget; men efter Tilskyndelse af Hustruen, der var forblevet her, og som mente, at hans Ophold i Hjemmet vilde være uudholdeligt for dem begge, hvis han ikke fuldstændig rehabiliteredes, gjorde han ingen Brug af Tilladelsen, forinden han 1722 tillige paa ny fik Justitsraads Karakter og Rang samt Ret til «at lade sig bruge i Kommissioner og andre Forretninger ligesom andre vore Embedsmænd og Betsjente». Fra de følgende Aar foreligger der forskjellige Vidnesbyrd om, at det virkelig — i alt Fald delvis — lykkedes ham at gjenvinde sine Medborgeres Tillid; men han døde allerede 10. Jan. 1727. — Han var gift med Sophie Amalie f. Tuxen (f. 1658 † 1730), Henrik Meinckes Enke og en Datter af Ridefoged Lorentz T. og Christine Jostens.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 6; 3. R. V, 271. Stolpe, Dagspressen Danm. Christensen, Hørsholm. *G. Kringelbach.*

Rasmussen, Søren, 1768—1850, Professor, Zahlkasserer, var en Søn af Byfoged og Politimester i Christianssand Rasmus Sørenssen († 1798) og dennes 1. Hustru, Emerentse f. Middelthun, og blev født i Bergen, hvor Faderen den Gang var ansat, 15. Dec. 1768. Han blev Student 1787 og udnævntes 1797 til Overlærer i Mathematik ved Christiania Kathedralskole. I denne Stilling deltog han med Grev Wedel, Biskop Bech, Rektor Rosted og Overlærer Platou i de forberedende Arbejder, der gik forud for Stiftelsen af Selskabet for Norges Vel, og var derefter indtil 1814 Medlem af dette Selskabs Direktion. Da det norske Universitet blev oprettet, modtog R., ligesom flere af Kathedralskolens Lærere, en Ansættelse ved dette og udnævntes i Jan. 1813 til Professor i theoretisk Mathematik med Forpligtelse til indtil videre tillige at foredrage Fysik. 1816 valgtes han af Stortinget til Administrator ved den nyoprettede Norges Banks Afdeling i Christiania, hvilken Stilling han beklædte indtil 1835. Hans akademiske Lærervirksomhed har næppe sat mange Spor efter sig, og hans Skrifter ere ganske ubetydelige. 1825 blev han udnævnt til Zahlkasserer, fra hvilket Embede han paa Ansøgning erholdt Afsked 1838 med Bevidnelse af Kongens naadigste Tilfredshed med hans tro og nidkjære Embedsførsel. R. mødte som Hovedstadens 1. Repræsentant paa Stortinget i 1815—16, hvor han var Medlem af Lagtinget og som saadan deltog i Rigshøjretten mod Statsraad Haxthausen. Han døde 26. Juni 1850. R. ægtede 1810 Else Sophie Dorothea Arbien (f. 15. Okt. 1782 † 20. Avg. 1859), Datter af By- og Raadstueskriver Peter A. og Gertrud f. Juel.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Rasmussen, Thomas, 1744—1800, Præst, er født i Roholte 28. Maj 1744 og Søn af Stedets Sognepræst, Frederik R. († 1754), og Anna Dorthea f. Huulegaard, blev Student 1763 fra Roskilde Skole og tog theologisk Embedsexamen 1768. Han blev 1774 Sognepræst i Grevinge i Ods Herred, hvor han døde 12. Maj 1800. 1791—96 var han Provst i Herredet. Han ægtede 1775 Elisabeth Marie Müller, Datter af Skræddermester Jørgen M. i Kjøbenhavn; hun har givet Bidrag til Evangelisk Salmebog og døde 1840 i Huset hos Svigersønnen Biskop Tage Müller (XI, 612). — R. udgav 1785 «Udkast til en kristelig Børnelærdom». Der er intet mærkeligt ved, at han, den Gang Bogen udkom, vilde have Luthers Katekismus afskaffet i Skolerne; thi «Barnet skal ikke lære at kjende

Gud som stærk, nidkjær og hjemføgende, før det har lært at kjende ham som den blideste Fader». Noget lignende udtaltes da af mange andre. Men R.s Bog var Gjengivelse af en Prædiken, han alt havde holdt som Student, og han maa derfor regnes mellem de første, der fremførte de nye pædagogiske Synsmaader i Danmark. Han havde da forarget B. W. Luxdorph, der fandt det upassende, at en Student fremkom med et Forslag, hvorom det snarest skikkede sig for en Biskop at indgive en Forestilling til et Kollegium, og dette var Grunden til, at Skriftet først udkom, da de i det indeholdte Tanker ikke længer vare nye. — 1787 skrev han «Kort Indhold af Religionens Hovedsandheder at lære udenad for Børn». Han slutter sig dog i alt væsentlig til Kirkens Lære.

Nyerup, Lit. Lex. F. Petersen, Grevinge Sogn S. 110 ff. Luxdorphiana S. 136 f.

L. Koch.

Grove-Rasmussen, Andreas Christian Ludvig, f. 1836, Præst. G.-R. blev født i Horsens 8. Sept. 1836; hans Forældre vare Præsten Peter Carl Julius R. og Andrea Christiane Noline f. Grove. 1855 blev han Student fra Haderslev, 1860 theologisk Kandidat. 2 Aar efter blev han ordineret til personel Kapellan for Balslev og Ejby paa Fyn, 1864 blev han Præst i Gram i Tørning Len. Under Krigen søgte han at styrke Sammenholdet blandt de danske i Sønderjylland ved Udgivelsen af et Flyveblad, der blev trykt i Ribe, og han var en af de danske Præster, der mente at tjene Guds Rige og den danske Sag bedst ved at aflægge Eden til den preussiske Regering. Da der skulde holdes Takkefest for Wiener-Freden, prædikede han over «Tidernes Tegn og Tidernes Trøst» (trykt i Ribe 1864). Fra 1867 var han, som Formand for «den indre Missions Forening i Nordslesvig», Redaktør af Bladet «Elias». 1868 blev han kaldet til Sognepræst i Fol paa Gram Gods, og der blev han til 1870; men da han under den fransk-tyske Krig ikke vilde bede for de tyske Vaabens «Sieg und Segen», blev han afskediget. Efter at have opholdt sig en Tid i Kjøbenhavn rejste han, som Udsending fra «Udvalget for den dansk-amerikanske Mission», til Amerika for at undersøge den aandelige Tilstand blandt de danske Udvandrere (en Beretning om denne Rejse udgav han 1871). Saa snart han var kommen tilbage, flyttede han atter til Gram, hvor han havde kjøbt et Hus med en stor Forsamlingsaal, i hvilken han hver Søndag Eftermiddag holdt Guds-tjeneste. Han maatte dog efter nogen Tids Forløb af økonomiske

Grunde vende tilbage til Danmark, og da det snart efter blev danske Præster forbudt at tale i Sønderjylland, kunde han heller ikke virke der som Rejsepræst. Han blev da 1874 Præst i Harte og Bramdrup i Ribe Stift, 1878 forflyttet til Allerup og Davinde paa Fyn og 1892 til St. Hans i Odense. Han har udfoldet en ret omfangsrig populær Forfattervirksomhed, dels af ethnografisk-missionshistorisk («Madagaskar», 1884; «Ildlandet og Ildlænderne», 1886; «Dværgfolkene i Afrika», 1891; «Maanebjærgene», 1892; «Missionsforedrag», 1888, osv.), dels af kirkehistorisk-biografisk Indhold («Kirkehist. Fortællinger og Sagn» I—II, 1878—80; «Kristelige Levnedsløb i det 19. Aarh.» I—IV, 1886—90; «Gordon», 1889, osv.) og udgivet en Postil («Guds Fred», 1885) og en daglig Andagtsbog («Kristelig Husven», 1889) foruden mange enkelte Prædikener og Foredrag.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 36 f.

Fr. Nielsen.

Kall Rasmussen, Michael Nicolai Christopher, 1816—63, Historiker, fødtes 25. Juni 1816 i Kjøbenhavn som ældste Søn af ovfr. nævnte Professor Jens Lassen R. Han blev Student 1834 (privat dimitteret), tog 2. Examen og begyndte at studere Theologi, men hans Interesse for Fædrelandets Historie, særlig dets Personalhistorie, bortdrog ham fra Brødstudiet, som han ikke fik afsluttet. 1845 ansattes han som Kopist i Gehejmearkivet, efter at han allerede havde vist Evne for Arkivgjerning ved at ordne Konsistoriums i Forvirring henliggende Arkiv; han avancerede hurtig, blev 1849 Inspektør og 1851 Registrator, fik 1856 Titel af Professor, men døde allerede 12. Marts 1863, efter et langt Sygeleje. — 3. Okt. 1859 blev han gift med Christine Nicoline Mathilde Reimer (f. 1836), Datter af Proprietær Chr. Ludv. R.; efter 13 Aars Enkestand ægtede hun Byfuldmægtig i Randers Poul Chr. Stemann Rosenørn (f. 1851).

Hvad K. R. har ydet af selystændige Bidrag til vor historiske Litteratur, er snart nævnt: et Par smaa Afhandlinger, hvoraf den største, et Bidrag til Holbergs Ungdomshistorie (i «Hist. Tidsskr.» 3. R. I), kun er paa lidt over 2 Ark. Som Udgiver var hans Virksomhed noget større, i det han har udgivet en Del Aktstykker, navnlig i «Danske Magasin», for største Delen ledsagede af rigtige Oplysninger. Men ikke en eneste Bog bærer hans Navn paa Titelbladet. Han var en i høj Grad uproduktiv Natur, hvad der i Betragtning af hans paa visse Omraader enestaaende Lærdom

maa beklages. Hans fænomenale Hukommelse, der med vidunderlig Troskab fastholdt, hvad der en Gang havde passeret hans Øje, gjorde ham imidlertid, som det ytrede efter hans Død, til «et levende historisk Lexikon», der med Udbytte kunde raadspørges og ogsaa blev det, thi til at lade andre nyde godt af sin Viden var han altid villig, og talrige vare de Forfattere, som tyede til ham, og hvem han hjalp, ofte med megen Opofrelse af Tid. I Arkivet gjorde denne hans Hjælpsomhed, hans omfattende Kjendskab til dets Indhold og hans store Paalidelighed ham til en af alle skattet Embedsmand. For at drage Fordel af hans Kundskaber oprettede det kongl. danske Selskab 1847 en lille Plads for ham, nemlig som Medhjælper for Sekretæren med den Opgave at deltage i Udgivelsen af «Danske Magasin», og dette gav Anledning til, at 3. Bind af dette Værks 3. Række indeholder saa mange Bidrag fra hans Haand, deriblandt Biskop Lage Urnes Testament med dets værdifulde Anmærkninger; men da hans Stilling i Arkivet 1851 var bleven væsentlig forbedret, maaske ogsaa fordi Professor T. A. Becker da blev Selskabets Sekretær, opgav K. R. sin Virksomhed i Selskabets Tjeneste. Det følgende Aar blev han optaget i Selskabet, men han leverede ikke senere noget Bidrag til dets Tidsskrift, end ikke efter at han 1860 var bleven Selskabets Sekretær. — 1857 blev han Medlem af den danske historiske Forenings Bestyrelse.

Hans Broder *Abraham K. R.*, f. 23. Febr. 1824, theologisk Kandidat 1850, Sognepræst for Dollerup, Finderup og Ravnstrup i Viborg Stift 1867—76 og for Butterup og Tudse paa Sjælland 1876—92, udgav 1866 en historisk-topografisk Beskrivelse af Maribo Sogn.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. IV, 206 f.

C. F. Bricka.

Muth-Rasmussen, Paul Diderich, 1806—55, Organist, var Søn af Organist Conrad R. og Wibecke Pauline f. Muth og fødtes i Kolding 10. Juni 1806. Han blev Student fra Kolding Skole 1825, studerede et Par Aar Theologi, men efter at have skrevet forskellige musikalske Smaating, Romancer, Danse og Marcher, valgte han i 1831 Musikken som Levevej. Til Dramet «Yelva», som opførtes ved Sommerforestillingerne i 1835 og derefter optoges i det kongl. Theaters Repertoire, skrev han en Musik, som vandt Bifald, hvorimod hans Musik til Syngespillet «Duellanterne», hvormed Sæsonen 1835—36 aabnedes, fandtes tør og ingen Lykke gjorde. I 1837 engageredes han som Syngemester ved Christiania Theater, hvor han bl. a. skrev Kor til A. Munchs «Kong Sverres

Ungdom», men allerede i Foraaret 1839 tog han sin Afsked. I de paafølgende Aar gav han Koncerter rundt omkring i Danmarks større Kjøbstæder, ogsaa 2 i Christiansborg Slotskirke 1842, hvor et af ham komponeret «Miserere» vandt Bifald; en Pinsehymne (udk. 1841), dediceret Musikforeningen, opførtes ligeledes paa hans Koncerter. I 1844 blev han ansat som Organist i Horsens og blev i 1851 tillige Syngelærer ved den lærde Skole der; men i 1853 frasagde han sig denne Stilling og tog i 1854 sin Afsked som Organist. Han døde i Horsens 22. Dec. 1855. Hans Hustru, Eline Cathrine f. Laurberg, Datter af Sognepræst H. H. L. i Hedensted og Dalby, overlevede ham. Foruden at være Komponist er M.-R. optraadt som Musikforfatter og har bl. a. skrevet en populær Harmonilære (1837), som i sin Tid blev ret almindelig benyttet. Hans urolige og stridbare Natur bragte ham i en Polemik med hans tidligere Lærer A. P. Berggreen (II, 109), som ikke var ham til Ære.

Erslew, Forf. Lex. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *G. St. Bricka.*

Rasmussen Søkilde, Niels, f. 1837, Bonde og Forfatter. Han er født 2. Avg. 1837 paa Fyn i Landsbyen Fleninge, hvor Faderen, Rasmus Jensen, drev Gaarden Søkilde; Moderen hed Ane Larsdatter. R. S. gik i den historisk bekjendte Gjerup Skole, og fra lille af stod hans Lyst mere til Læsning end til Leg; han gjorde Uddrag af alt, hvad han læste, og efter Konfirmationen fortsatte han med sjældent Flid det Selvstudium, han havde begyndt som Dreng, og tidlig optraadte han som Forfatter af forskjellige Lejlighedsdigte osv. Men han glemte ikke Ploven for Bogen, Bondens Gjerning i Mark og Stald interesserede ham, han blev en dygtig Landmand, og da Forældrene ved Udgangen af 1868 overdroge ham Søkilde, har han nu i en Menneskealder drevet denne Gaard paa fremragende Maade. Særlig i 2 Retninger har han indlagt sig Fortjeneste: som Talsmand for Husflidens Udbredelse blandt Bønderne og som Havedyrker. Han er en dygtig Husflidsmand, der ved sit Exempel og sin Paa-virkning har søgt at faa sine Standsfæller til selv at forfærdige de mange Brugsgjenstande, som Husfliden kan forsyne en Gaard med. Ogsaa Havebrug har han dyrket praktisk og theoretisk. Han har ved Gaarden baade Blomster-, Køkken-, Humle- og Frugthave med flere Hundrede udvalgte Frugtræer. Med Understøttelse af Landhusholdningsselskabet foretog han i 1884 en Rejse for at studere baade de enkelte Frugtsorters Ejendommeligheder og Frugtrækulturen i sin Helhed, og denne Rejse affødte 2 mindre Skrifter om

danske og slesvigske Frugthaver; 1886 udgav han «Om Frugthavens Anlæg og Pleje» og Aaret efter «Vejledning i Anvendelse af Frugt», der begge ere udkomne i flere Oplag. Desuden har han ved Siden af sin historiske Forfattervirksomhed, der omtales nedenfor, skrevet en Mængde Afhandlinger af landøkonomisk Indhold i Fag- og Dagblade, Landbrugsordbogen osv. At R. S., der 7. Maj 1869 ægtede Karen Jensen, Datter af Gaardejer Jens Hansen i Haastrup, har røgtet en Mængde offentlige Tillidshverv, har været søgt Foredragsholder, Bestyrelsesmedlem ved Udstillinger osv., er en Selvfølgende.

Husvennen 1884, Nr. 11. Søndagsbladet 1893, Nr. 23. Dansk Husfidstid. 1894, Nr. 5. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. *H. Hertel.*

— Som *historisk Forfatter* er det sin Hjemstavn i videre Forstand, N. Rasmussen Søkilde har helliget sine Arbejder. Fra sin tidlige Ungdom samlede han historiske Minder, hvor han traf dem, og efterhaanden udvidede han sine Undersøgelser til de lokale Arkiver, senere ogsaa til kjøbenhavnske, saa han kom i Besiddelse af et rigt Materiale til Sydfyns Topografi og Historie, hvilket han, støttet ved offentlig og privat Hjælp, har anvendt til adskillige Skrifter, af hvilke «Cai Lykkes Fald» (1876) vakte en Del Opsigt. Hans vigtigste topografiske Arbejder ere: «Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn» (1870), «Holstenshus og Nakkebølle» (1875), «De Reventlowske Skoler» (1883) samt «Hillerslev og Østerhæsinge Sogne» (1881), udgivet i Forening med S. Jørgensen af Kistrup (IX, 42). I dem alle vil man finde interessante Bidrag til Landboforholdenes Historie. I Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning udgav han «Landboreformerne og den danske Bondestands Frigjørelse før og efter 1788». Hans «Uddrag af Fynbo Landstings ældste Skjøde- og Pantebøger» (1890) maa benyttes med stor Varsomhed. *G. L. Wad.*

Ratecken, Johan Philip, —1726—, Politimester, var en indvandret Tysker. Han studerede Theologi og var Informator for nogle Børn, som Frederik IV's Dronning Louise lod opdrage. Ad denne Vej blev han Dronningens Kammersekretær og i 1706 Bestyrer paa hendes Gods Hørsholm. 1710 blev han Kancelliraad, 1713 Justitsraad; men da hans Beskytterinde var død 1721, lod Kronprins Christian, som nu arvede Hørsholm, ham strax afskedige, og Aaret efter paabegyndtes en Undersøgelse af hans Regnskabsførelse. Imidlertid blev R. 1723 Politimester, kort efter tillige Vice-

borgmester i Kjøbenhavn; men da Undersøgelsen paa Hørsholm var tilendebragt, blev han i 1726 arresteret som overbevist om stor Kassemangel og om at have forfalsket Dronning Louises Kvitteringer. 2. Sept. 1726 blev han afsat fra sit Embede og forvist Landet. Hans Formue, o. 19000 Rdl., blev konfiskeret. — Han var ugift, var en munter og venlig Mand og en human Politimester.

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. VI. 290. *Chr. Villads Christensen.*

Rathgen, Johan Bernhard Hederich, 1802—80, Kancellideputeret, Søn af Hof- og Amtskræddermester i Slesvig Johan Christian R. (f. 1752 † 1843) og Benedicte f. Lier (f. 1765 † 1837), var født 14. Marts 1802 i Slesvig, tog 1823 juridisk Examen paa Gottorp og fik 1824 Bestalling som Underretsadvokat, blev senere tillige Sekretær hos Landdrosten i Pinneberg og udnævntes 1834 til Kommitteret i General-Toldkammer- og Kommercekollegiet, 1837 til Assessor og 1839 til Deputeret i tyske Kancelli, 1847 til Konferensraad. I Marts 1848 tilbød P. G. Bang ham Posten som Præsident i en for de 3 Hertugdømmer fælles Regering, men R. afslog den og rejste ved Efterretningen om Oprørets Udbrud fra Kjøbenhavn for at stille sig til den provisoriske Regerings Raadighed, hvorfor han blev afskediget som Kancellideputeret. Den provisoriske Regering benyttede hans fremragende juridiske Kundskaber ved at lade ham udarbejde en Række Udkast til en ny Civilproces, en ny Straffeprocess m. m. og udnævnte ham den følgende Vinter til Landdrost i Pinneberg, hvor han ogsaa blev valgt til Medlem af den slesvig-holstenske Landsforsamling. 1852 fik han ogsaa her sin Afsked af den danske Regering og drog til Weimar, hvor han blev Præsident i en Generalkommission for Afløsninger og Ejendomssammenlægninger. Der døde han 18. Okt. 1880. — 23. Nov. 1841 havde han ægtet Cornelia Margarete Niebuhr (f. 20. Febr. 1822 † 2. Nov. 1878), Datter af den bekendte B. G. N. (XII, 192).

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Rathke, Jens, 1769—1855, Naturforsker, Søn af Kjøbmand og Boghandler Caspar Elias R. og Margrethe f. Schultz, er født 14. Nov. 1769 i Christiania, blev Student 1787 fra sin Fødeby og theologisk Kandidat 1792. Han tog derefter med Iver fat paa naturhistoriske Studier, nærmest som Elev af M. Vahl, og undertastede sig en af Naturhistorieselskabet afholdt Examen. Han foretog gentagne Rejser til Nordlandene og i 1798 en Rejse til

Middelhavskysten og Madeira, alt væsentlig for Fiskeriernes Skyld og paa offentlig Bekostning. Han blev 1810 ansat som Professor extraordinarius ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han et Par Aar holdt zoologiske Forelæsninger, men blev allerede i Begyndelsen af 1813 forflyttet til det nye Universitet i Christiania, i hvilken Stilling han forblev til 1845, da han tog sin Afsked.

R.s Publikationer ere kun faa og væsentlig zoologiske; hans anatomiske Undersøgelser af Dammuslingen indeholdt adskilligt nyt, og han leverede for sin Tid værdifulde Beskrivelser af Regnormenes, forskellige Bløddyr og Straaledyrs ydre og indre Bygning. Det blev ham ogsaa overdraget at afslutte flere af de ved Vahls Død efterladte, ufuldendte Værker. Den mærkelige Skæbne, hans Biografi af N. Tønder Lund fik, er omtalt under denne (X, 440); det skal tilføjes, at R., i Følge efterladte Breve fra J. W. Hornemann, af denne blev opfordret til at optræde skarpt mod E. Viborg, som havde tilintetgjort R.s allerede trykte Artikel; men hertil har R. været for godmodig. At R. var anset af sin Samtid, derom vidner bl. a., at han blev Medlem af Videnskabernes Selskaber i alle 3 skandinaviske Lande, ligesom det ogsaa fremgaar af hans efterladte Breve, hvoriblandt flere fra M. Vahl og Hornemann, hvor afholdt han var. Strax efter hans Tiltræden af Professoratet i Christiania modtog han en skriftlig Afskedshilsen fra sine danske Disciple med varm Tak og Beklagelse over at have mistet ham som Lærer, undertegnet af mange senere bekendte Mænd, som J. F. Schouw, J. L. Heiberg og J. H. Bredsdorff. At han ikke paa Naturhistoriens Omraade fik udrettet saa meget, som man havde haft Grund til at vente, laa vel nærmest i, at man ved det unge Universitet paa kaldte hans Bistand alt for stærkt i Sager og Forhold, der ikke vedkom hans Fag. Trods sin Affældighed tøvede han længe med at tage sin Afsked, hvad der har bidraget til, at man glemte hans tidligere udviste Dygtighed og Iver for at gavne Samfundet. — Han døde ugift 28. Febr. 1855, og han efterlod testamentarisk sin Formue, o. 60000 Kr., til Christiania Universitet som et Legat for naturvidenskabelige Rejser og Undersøgelser i Norge.

Hølvorsen, Norsk Forf. Lex. Daae, Breve fra Danske og Norske. Gosch, Danmarks zoolog. Lit. II, 1, 540 ff. *E. Rostrup.*

Rathlow, Ide, —1700, en Datter af Wolf Sivert R. til Gereby i Slesvig og Bertha Cathrine Rumohr, blev 1668 gift med Adolf Hans v. Holsten (VIII, 58), efter hvis Død 1694 hun overtog

hans Gaarde Gjelskov og Langesø, hvor hun mest boede. Selv om det, som Vedel Simonsen bemærker i sin Omtale af denne Dame (Rugaards Hist. III, 148 f.), oftest vare de dygtigste Folk, Sagnet lader have med Fanden at bestille, og man altsaa vil indrømme hende Virkelyst, Dygtighed og Myndighed, saa ville dog de uforkastelige Vidnesbyrd, som Arkiverne indeholde om hendes Pengebegjærlighed, Trættesyge og Uordholdenhed, være tilstrækkelige til at sikre hende et daarligt Eftermæle. Sagnet Fortællinger om hendes Ondskab mod hendes Folk, hendes vanvittige Passion for Hunde og endelige Afhentning af den onde i hendes Dødsstund, 24. Dec. 1700, behøves ikke til at stadfæste dette. Den Raahed og Voldsomhed, som karakteriserede et Par af hendes Sønner, turde maaske ogsaa nærmest være en Arv fra Moderen.

Danske Herregaarde VI: Langesø. K. Hansen, Danske Ridderborge (1876) S. 176 ff. *G. L. Wad.*

Ratolf, —o. 1072, Biskop i Slesvig, oprindelig Kannik i Bremen, blev ved Ærkebiskop Adalberts Indflydelse af Svend Estridsen gjort til Biskop Rudolfs Efterfølger i Slesvig, hvorpaa Adalbert indviede ham (o. 1055). Det synes, som om han fik rejst en Bispekirke af Sten, i saa Fald sikkert den ældste Stenkirke i Danmark. I alt Fald stod Kirken tilbage, da Harald Haarderaade paa et Hærgningstog til Danmark lod hele Slesvig gaa op i Luer. 1071 vides R. at have indviet Domkirken i Minden. Efter en sen Beretning skal han være død 1072, og vist er det, at Adalbert, som døde s. A., ikke indviede hans Efterfølger Sivard.

A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. *Hans Olrik.*

Rauch, Gotfred, —1677, Officer, var tysk af Fødsel og blev 1657 dansk Ritmester ved Frands Joachim Trampes Regiment. Han deltog med Ære i Forsvaret af Kjøbenhavn, bl. a. i det store Udfald 23. Avg. 1658, kort forud for hvilket han forfremmedes til Oberstvagtmester (Major), og i Stormnatten 11. Febr. 1659. Hans Kompagni blev s. A. indlemmet i Dronningens Livregiment til Hest, ved hvilket R. blev Oberstlieutenant, og som han kommanderede i Slaget ved Nyborg, da Chefen, Ditol. Rantzau (ovfr. S. 425), fungerede som Generalkvartermester. Efter Fredslutningen blev han staaende i dansk Tjeneste som Chef for et Frikompagni, kom, vistnok 1670, til 2. jyske, 1671 til slesvigske Rytterregiment, og ved Udbruddet af den skaanske Fejde 1675 blev han Oberst, i det han paatog sig at

hverve et Regiment til Hest. Han naaede dog ikke at faa dette i feltdygtig Stand saa betimelig, at det kunde gaa med mod Wismar s. A., og da der tillige gik en Del Uordener i Svang ved Regimentet, vilde det være blevet opløst, hvis ikke General C. Arenstorff var gaaet i Forbøn for R. 1676—77 var han med i Skaane og omtales for sin Deltagelse i Slaget ved Lund og flere af Meerheims Strejftog (s. XI, 211). Han blev haardt saaret ved dennes Udfald fra Christiansstad 17. Maj 1677 og døde faa Dage efter. «Oberst Gotfred», som han sædvanlig kaldes, efterlod sig et godt Navn som en tapper og dygtig Soldat, men paa den anden Side synes han at have været en ret stridbar og voldsom Karakter.

H. W. Harbou.

Raue, Christian, 1613—77, Orientalist, var født 25. Jan. 1613 i Berlin, hvor hans Fader, Johannes R., var Diaconus ved St. Nicolai Kirke. Efter Skolegang i sin Fødeby gik R. 1630 til Wittenberg, hvor han drev meget omfattende Studier og erhvervede Magistergraden. Det var navnlig som Orientalist, at han hendrog Opmærksomheden paa sig; men han synes at have manglet den Stadighed, som hører til for at udrette noget betydeligt. I ethvert Tilfælde blev hans Liv især mærkeligt ved hans ustadige Omflakninger. Til Danmark kom han o. 1637. En Tid skal han have været Hovmester i Sorø for et Par unge Gyldenstjerner (formodentlig Axel og Preben); baade der og i Kjøbenhavn, hvor han skal være optraadt som Privatdocent, søgte han Forbindelse med de betydeligste lærde, som Johs. Meursius og Jesp. Brochmand, hvis Yndest han ved groft Smigreri stræbte at erhverve og fastholde. Men han fik dog ikke, som hans Brødre Johan, der blev Professor i Sorø (s. ndfr.), og Jacob, der i en Række Aar var Hovmester i den kongl. Kansler Chr. Thomesen Sehesteds Hus, noget blivende Sted her. Han drog derfor til Holland og siden til England, hvor han kom i Forbindelse med den berømte Orientalist Pocock. Derved banede han sig Vej til i Selskab med en engelsk Kjøbmand at gjøre en Rejse til Smyrna, Konstantinopel og andre Steder i Orienten, hvor han med stor Iver lagde sig efter østerlandske Sprog, særlig Arabisk, og erhvervede en stor Samling ældre og nyere Haandskrifter i alle Haande orientalske Sprog. Efter sin Tilbagekomst til England søgte han at afhænde disse til høje Priser; bl. a. tilskrev han Biskop J. Brochmand og tilbød Kjøbenhavns Universitet en Del af dem. 1642 synes der at have været Tale

om at overdrage ham den ved Pontanus' Død ledige Plads som dansk Historiograf; men der blev dog ikke noget deraf. Derimod fik han efterhaanden Ansættelse i Utrecht, Amsterdam, Oxford, Upsala, Stockholm og Kiel, indtil han 1677 endte sin urolige Levnedsvandring som Professor i Frankfurt a. d. Oder. Hans Hustru, Christina Andersdatter fra Norrkøping, var en Broderdatter af Biskop, Dr. Johs. Matthiæ i Strengnäs.

Møller, Cimbria lit. II. Allg. Deutsche Biographie XXVII. Rørdam, Hist. Saml. og Stud. I, 219 ff. E. Wrangel, Sveriges litt. forbindelser med Holland S. 79 f.

H. F. Rørdam.

Raue, Johan, 1610—79, Professor, er født i Berlin og en Broder til foregaaende. R. studerede fra 1629 af i Wittenberg, hvor han førtes ind i den store pædagogiske Reformbevægelse, der den Gang var stærkt oppe i Tyskland og netop nu var ved at vinde en fastere Form igjennem J. A. Comenius. Fra 1633 af virkede han som Professor, først i Erfurt og senere i Rostock, men ved begge Universiteter vakte han Anstød ved sine Reformforsøg, i det han vilde føre Universitetsarbejdet ind i en mere praktisk Retning. 1638 rejste han til Danmark, hvor han i et halvt Aar opholdt sig i Ringsted og arbejdede i Jørgen Seefeldts Bibliothek. 1639 blev han Professor ved Sorø Akademi, hvor han fortsatte sine Reformforsøg, nærmest i Retning af unge Adelsmænds praktiske Uddannelse til Statstjenesten. 1644 søgte han Rejsetilladelse for at træde i personlig Forbindelse med Comenius, hvis Medarbejder han var i over et Aar. Han vendte ikke tilbage til Sorø før længe efter, at Rejsetilladelsen var udløben, og da han endelig igjen optog sin Professorvirksomhed, viste han sig i høj Grad trodsig over for sin overordnede, Hofmesteren Henrik Ramel, der saa sig nødt til at afskedige ham 1646. Han rejste derefter tilbage til Tyskland, hvor han forskellige Steder søgte at gennemføre sin pædagogiske Methode, men overalt stødte an ved sin kantede og hensynsløse Optræden. 1659 gjorde Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg ham til sin Bibliothekar. I denne Stilling døde han 1679.

Allg. Deutsche Biographie XXVII. Nyt hist. Tidsskr. VI, 226 f.

S. M. Gjellerup.

Raunkjær, Christen Christiansen, f. 1860, Botaniker. R., Søn af Gaardejer Johan Christian Hansen og Ane f. Tjellesen, er født 29. Marts 1860 paa Ravnkjærgaard ved Varde. Efter at han til sit 14. Aar havde nydt den Undervisning, som kan faas i en

vestjysk Biskole, fik han i en kort Tid lidt privat Undervisning i Begyndelsesgrundene i Tysk, Latin og Historie af Præsten i Kvong, hvorhen han et Par Gange om Ugen vandrede den o. 2 Mil lange Vej fra sit Hjem; i Slutningen af 1875 opholdt han sig paa Østbæk Folkehøjskole; kom derpaa 1876 til Skovgaard Folkehøjskole i Ordrup (ved Kjøbenhavn), hvor han blev forberedt til Artium, som han tog 1879. Allerede før Studenterexamen havde R. bestemt sig til Studiet af Naturhistorie, specielt Botanik. Professor Heegaards Forelæsninger havde vakt hos ham en stærk Trang til at beskæftige sig med filosofiske Spørgsmaal; sine første Studenteraar delte han derfor nogenlunde ligelig mellem filosofiske og naturhistoriske Studier. Boede paa Borchs Kollegium fra 1883—88, tog 1885 Magisterkonferens i Naturhistorie med Botanik som Hovedfag. 1894 Assistent ved Botanisk Museum. Siden 1893 Assistent ved Botanisk Have (Plantebestemmelser) og siden 1895 Assistent ved Planteanatometisk Laboratorium.

R.s Forfattervirksomhed har bevæget sig over et ret stort Omraade; hans videnskabelige Produktion er præget baade af Evne til at iagttage og af stærk kritisk Sans. Hans første Arbejder vare af histologisk Natur, senere beskæftigede han sig meget med mykologiske Undersøgelser («Danmarks Slimsvampe», 1888) og har arbejdet meget med Undersøgelser over Vegetationsforholdene i Danmark, navnlig Klit- og Strandvegetationen; i saadanne Studiers Interesse berejste han med Understøttelse af Thottske Stipendium i 1886 Hollands Klitegne og i 1887 de nordfrisiske Øer. 1890 udgav han «Dansk Exkursionsflora», hvori der første Gang er gennemført en Fremstilling af Danmarks Flora i analytisk Form (Nøgleformen). I 1899 udkom R.s Hovedværk: «De danske Blomsterplanter Naturhistorie», 1. Bind, et 724 Sider stort Bind foruden en filosofisk Indledning, indeholdende Bemærkninger om nogle af de Begreber, der ere knyttede til Spørgsmaalet om Arternes Oprindelse. Dette Værk, mange Aars ihærdige og dygtige Arbejde, har til Formaal at uddybe Kjendskabet til Planterarterne, og dette er gennemført ved en indgaaende morfologisk, anatomisk og til Dels biologisk Skildring af vor Floras Planter efter egne Iagttagelser og med Benyttelse af andres Undersøgelser. Dette Bind omfatter Blomsterplanternes mindste Del, de enkimbladede, og skal fortsættes af de tokimbladede. Det foreliggende er imidlertid tilstrækkeligt til at hævde R. en smuk Plads blandt Evropas Botanikere. — R. ægtede 1888 Ingeborg Marie Andersen, Datter af Fabrikant A. i Varde og

Andrea f. Schack. Foruden at hun er fremtraadt i Litteraturen paa helt andre Omraader, har hun været R. en væsentlig Støtte ved hans videnskabelige Virksomhed, navnlig ved at udarbejde en stor Del af de Tegninger, der ledsage hans Arbejder. *O. G. Petersen.*

Raupach, Bernhard, 1682—1745, Præst, blev født 20. April 1682 i Tønder, hvor hans Fader var Organist. 1701 kom han til Universitetet i Rostock; var 1705—10 Huslærer i Pommern og Meklenborg; holdt nogen Tid Forelæsninger i Kiel og opholdt sig i Vinteren 1711—12 i Kjøbenhavn, hvor der aabnedes ham rig Lejlighed til Omgang med Stadens lærde, hvorved han fik godt Indblik i de danske litterære Forhold. 1717 blev han Præst i Damshagen ved Wismar, 1724 Diakon ved Nicolai Kirke i Hamborg, hvor han døde 20. Juni 1745. I sin Tid havde han (fraværende) faaet Magistergraden fra Tübingen; men han brugte aldrig denne Titel. Efter Hjemkomsten fra Opholdet i Kjøbenhavn holdt han i Sept. 1712 ved Universitetet i Kiel en Tale «De utilitate peregrinationis Danicæ» (Kiel 1712); den udkom, forøget med en Mængde litterærhistoriske Oplysninger, paa ny i Hamborg 1717 og var dediceret Fr. Rostgaard, som havde bevist ham megen Velvilje («De præsentii rei sacræ et litterariæ in Dania statu»). Den lille Bog har ydet sit Bidrag til at udbrede Kundskab om dansk Litteratur i Tyskland. — Under sin Embedstid i Hamborg udgav han 1732—44 i mange Stykker en umaadelig vidtløftig Materialsamling til den evangeliske Kirkes Historie i Østerrig («Das evangelische Oesterreich»), hvoraf Præsten G. E. Waldau i Nürnberg 1784 gav et kortere Sammendrag med Fortsættelse fra 1736—83 («Gesch. d. Protestanten in Oesterreich», 2 Bind).

G. E. P. Raupach, Hist. Nachricht v. dem Leben u. Schriften Herrn B. R.s (Hamb. 1746). Allg. Deutsche Biographie XXVII. Moller, Cimbria lit.

A. Jantzen.

Ravensberg, Albert Jepsen, —1532, Rigsraad, var Søn af ndfr. nævnte Jep Jensen R. til Kyndby. I Aaret 1492 ledsagede A. J. sin Broder Johan (s. ndfr.), der da var Kong Hans' Kansler, paa en diplomatisk Rejse til Frankrig, England og Skotland. Han synes at have opnaaet større Belevenhed og Dannelselse, end det ellers var almindeligt hos Datidens Adelsmænd; han kunde nemlig tale Fransk, hvilket da var temmelig sjældent. Han var allerede i Aaret 1502 Ridder og Lensmand paa Falsterbo og beholdt denne Forlening sin Livstid. Af sin Broder Biskoppen fik han Ellinge

(nu Løvenborg) i Forlening paa Livstid. 1506 blev han gift med Sophie Podebusk, Datter af Hr. Predbjørn P. (ovfr. S. 193) og Vibeke Rosenkrantz, og blev saaledes knyttet til Landets mægtigste Adelsætter.

Stillingen som Lensmand paa Falsterbo var i disse Aar af ikke ringe Betydning paa Grund af de mange Rivninger, som Kong Hans havde med Hansestæderne. Hr. A. J. deltog ogsaa i Kong Hans' forskellige Tog eller Rejser til Sverige eller andensteds, men bliver først ret fremtrædende under Christian II. Han nævnes som Rigsraad strax i Kongens Haandfæstning 1513 og deltog i den følgende Tid jævnlig i Forhandlinger med Udsendinger fra Hansestæderne; samme Aar (1513) forlenedes han med Krogen Slot og deltog derpaa 1514 i den store Sendefærd til Kejser Maximilian og til Brüssel i Anledning af Kongens Ægteskab med Prinsesse Elisabeth. Efter Dronningens Ankomst til Danmark (1515) blev han hendes Hofmester; 1517 ombyttede han derpaa Krogen Slot med det mere indbringende Vordingborg, som han dog mistede inden 1519, noget, der muligvis staar i Forbindelse med Dyvekesagen og Hofmesterinden Fru Anne Meinstrups Unaade.

Ogsaa under Frederik I indtog A. R. en Hofstilling som Kongens Hofmester (samtidig med at Mogens Gjøre var Rigens Hofmester). Mærkeligt er det imidlertid, at A. R., ligesom Mogens Gjøre, viste ridderlig Troskab mod sin forrige Herskerinde Dronning Elisabeth, i det han i Aaret 1525 nægtede at tiltræde den Rigsraadsbeslutning, hvorved det denne tillagte Enkegods overdroges til Frederik I's Dronning, og først gav sit Samtykke hertil, da den landflygtige Dronning Elisabeth døde (Jan. 1526). — I Aaret 1529 forlenedes Hr. A. R. med Malmøhus paa Livstid og fik Pant heri mod at bekoste store Byggeforetagender ved Slottet. Han var saaledes Lensmand i Malmø under Reformationsbevægelsen; men hans Stilling hertil er næppe bekjendt. Midt i April 1532 døde han under en Herredag, som da holdtes i Kjøbenhavn. Hans Hustru levede indtil 16. Febr. 1540.

Danske Mag. 3. R. III, 225. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 107.

A. Heise.

Ravensberg, Christoffer Jepsen, —1543, Humanist, var en Søn af Hr. Jep Jepsen R. og Brodersøn af ndfr. nævnte Biskop Johan Jepsen R., ved hvis Indflydelse han vel er bleven Kannik i Roskilde efter at have studeret hjemme og udenlands og efter at

have taget Magistergraden. Han var en af Humanismens tidligste Tilhængere her til Lands, og hans Kjærlighed til de klassiske Studier bidrog ogsaa til at gjøre ham velsindet mod Reformationen. 1518 valgtes han til Rektor for Kjøbenhavns Universitet, ved hvilket han i de nærmest følgende Aar ogsaa optraadte som Docent og Leder af Studenternes dramatiske Øvelser. Med Kong Christian II stod han paa en god Fod, hvorfor han 1523 ledsagede ham i Udlændigheden, men kom dog tilbage og udsonede sig med de nye Magthavere. 1525 var han igjen Universitetets Rektor; for øvrigt henlevede han sin Tid ved sit Præbende i Roskilde, vel anset af Videnskabsmænd, som han paa flere Maader støttede. Efter Reformationen giftede han sig med Elline, Datter af Sivert Grubbe til Lystrup. Christian III brugte ham i forskjellige Hverv. Efter Universitetets Gjenoprettelse blev han en af dets Konservatorer. Han døde 1543.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 418 ff.

H. F. Rørdam.

Ravensberg, Claus Eriksen, —1541, Søn af Erik Jepsen R. til Kindholm og Fru Inger Krumstrup, Brodersøn af ovennævnte Hr. Albert R. og Biskop Johan Jepsen R.. Kort før Christian II's Flugt blev han (omtr. 30. Marts 1523) indsat til Lensmand paa Kalundborg Slot; men kort efter at Frederik I's Tropper vare landede paa Sjælland, overgav han paa en listig og forrædersk Maade det stærke Slot til Frederik I. Herved paadrog han sig Øgenavnet «Claus Slippeslot», men belønnedes kort efter af Frederik I med Ridderslaget. Desuden fik han Brev paa Dronningholm i Nordsjælland efter Ærkebiskop Gustav Trolle, der foreløbig havde det i Besiddelse. Dette medførte en Fejde mellem Ærkebiskoppen og C. E., der 1525 indtog Slottet med væbnet Haand og derefter fik Livsbrev derpaa af Frederik I, men han beholdt det dog kun til 1526. Derimod forlenedes han 1528 af sin Mostersøn Biskop Lage Urne i Roskilde med Haraldsborg Slot og Len. Dette besad han endnu, da Slottet under Grevefejden i Juni 1534 indtoges og opbrændtes af Grev Christoffer. C. R. var dog den Gang rimeligvis paa Nakkebølle i Fyn. Denne Gaard var han nemlig kommen i Besiddelse af ved sit Giftermaal med Susanne Bølle, Datter af Rigsraad Eiler Eriksen B. (III, 322). Paa Nakkebølle blev han 16. Juli fanget af Borgere og Bønder og bragt som Fange til Svendborg og lovede Christian II Huldskab og Troskab. Ogsaa hans Gaard

Kindholm blev af Borgere og Bønder ødelagt; thi disse havde i det hele et godt Øje til «Claus Slippeslot». Da Biskopperne af Christian III vare kastede i Fængsel, mistede C. E. Haraldsborg, der forlenedes til Peder Skram; derimod beholdt han et mindre biskoppeligt Len, Maarup, indtil sin Død, der indtraf paa hans Mødrenegaard Erholm i Fyn 1. Jan. 1541. Hans Enke ægtede omtr. 1547 Jacob Brockenhuus (III, 111).

Danske Mag. 3. R. III, 235 f.

A. Heise.

Ravensberg, Jep Jensen, —1460—. Om hans Forældre vides intet ud over det selvfølgelig, at Faderens Fornavn har været Jens. Selv forekommer J. J. som Lensmand paa Haraldsborg 1449—58 og paa Ravnsborg 1459—79; hans eget Slægtnavn er maaske opstaaet af Navnet paa den sidstnævnte Forlening. En sjælden Gang i 1470erne nævnes han som Rigsraad. Han skriver sig til Kyndby (i Horns Herred, Sjælland) og har sikkert faaet denne Ejendom, som i øvrigt netop i hans Tid begynder at nævnes Kindholm, med sin Hustru Elne; hendes Fader, Albrecht Hemmingsen af den sjællandske Slægt Krag, havde nemlig ligeledes skrevet sig af Kyndby. Derimod er det næppe paalideligt, naar der andensteds tillægges J. J. en Hustru ved Navn Sidsel Bølle. Naar han er død, vides ikke med Sikkerhed, men efter al Sandsynlighed har det været 1479 eller 1480. Han maa ikke forvexles med en samtidig J. J. (Barritsen), der førte en Klokke i sit Vaaben og nævnes som Forstander for Roskilde Clara Kloster 1454—66 og som Foged paa Abrahamstrup 1468—73.

Danske Mag. 3. R. III, 225 f.

William Christensen.

Ravensberg, Johan Jepsen, —1512, Biskop, var en Søn af ovennævnte Jep Jensen R. Efter Skibbykrønnikens Beretning studerede han i sin Ungdom i Köln (der immatrikuleredes virkelig en Johannes Jacobi de Dacia ved denne Bys Universitet 1471) og indgik under sit Ophold her et formeligt Ægteskab med en usædelig Kvinde; hans Hovmester rejste derpaa hjem med ham, men Kvinden fulgte efter, saa at J. J.s Fader maatte betale en stor Sum Penge for at faa hende til at vende tilbage til Köln. Der er dog intet, som tyder paa, at denne Hændelse har været nogen Hindring for J. J. paa hans gejstlige Løbebane. 1480 betegnes han blot som Hr. Johan Præst paa Kyndbyholm og 1483 som Hr. J. J. i Kyndbygaard, begge Dele efter hans Forældres Ejendom i Horns Herred

i Sjælland, hvor han altsaa da maa antages at have haft Ophold. 1484 var han derimod Sognepræst i Thoreby paa Laaland, og 1485 kaldes han Kannik i Roskilde og 1486 Provst i Dalby, hvilken sidste Stilling han beklædte endnu 1495 og vistnok ogsaa ved sin Udnævnelse til Biskop. Han forekommer som Kongens Kansler i Aarene 1486—93; i denne Egenskab blev han tillige Medlem af Rigsraadet, ligesom han bl. a. anvendtes i en Sendelse til England og Skotland 1492. 1489 nævnes han som Ærkedegn i Aarhus, hvad han var 1496 og maaske lige til 1499, og 1496 blev han ved Kong Hans' Præsentation Domprovst i Lund, en Værdighed, som han, saa vidt det kan ses, beholdt indtil sit Valg til Biskop.

Da Roskildebispen Niels Skave døde i Slutningen af Aar 1500, valgtes J. J. s. A. til hans Efterfølger. Den nye Bisp var 1502 tillige med flere andre danske i Norge for at yde Henrik Krummedige Hjælp til at bekæmpe Knud Alfsens Oprør; han stod aabenbart ikke hele Tiden paa den bedste Fod med Henrik Krummedige, men Drabet paa Knud Alfsen synes han at have billiget, og Skibbykrønningen stiller J. J. og Henrik Krummedige ganske jævnsides som Ophavsmænd til Drabet. Den nævnte Krønninge, der jo rigtignok ofte er alt andet end upartisk, er i det hele Bispen en stræng Dommer; den beskylder ham ligeledes for at have været en personlig Fjende af Rigshofmesteren Poul Laxmand og for at have tilskyndet dennes Drabsmænd til at rydde ham af Vejen. Naar den tillige siger, at J. J. døde i stor Fattigdom paa Grund af sin Ødselhed, omtales dette ogsaa andensteds, endda med Tilføjelse af, at han «holdt stor Pral med Sangere, Legere og anden Forfængelighed, mere end Konning Hans»; men samtidig roses rigtignok stærkt hans Godgjørenhed mod fattige.

I flere Aar plagedes J. J. af Sygdom, en Tid lang dog ikke i højere Grad, end at han i sin Egenskab af Rigsraad kan findes ret hyppig omtalt, f. Ex. ved Forhandlinger med Hansestæderne (bl. a. paa Nykjøbingmødet 1507) og med Sverige. Men i Begyndelsen af Aaret 1512 følte han sig saa svag, at han 18. Febr. nedlagde sit Embede i Pavens Haand, efter Aftale med Kong Hans til Fordel for Lage Urne, den udvalgte Konges Kansler. Den afgaaende Bisp forbeholdt sig for Livstid Besiddelsen af Hjortholm samt Bispestolens Indtægter af Rygen med mere Gods; men længe kom han ikke til at nyde godt heraf, i det han døde paa Hjortholm allerede i April 1512.

William Christensen.

Rawert, Jørgen Henrik, 1751—1823, Officer, Stadskonduktør, Arkitekt, blev født i Christiania 16. Avg. 1751 og var Søn af Kapitajn og Kompagnichef ved 1. akershusiske Infanteriregiment Ole Jørgen R. (f. 1721 ell. 1722 † 1795) og Anne Mogensdatter f. Lund. Efter Konfirmationen blev han i 1766 Underofficer ved nævnte Regiment, og han indtraadte i 1773 som Kadet paa den militære matematiske Skole i Christiania. I 1775 udnævntes han til Dessinatør ved Ingeniørkorpset med Garnison i Kjøbenhavn, erholdt Aaret efter Karakter som Sekondlieutenant af Infanteriet med Anciennitet af 1. Dec. 1775 og blev i 1778 Sekondlieutenant i Ingeniørkorpset. 1783 tildeltes der ham Titel som Professor, og fra 1786—90 virkede han som Lærer i Matematik ved den militære matematiske Skole i Christiania. I 1787 erholdt han Udnævnelse som virkelig Premierlieutenant i Ingeniørkorpset. 1790 ansattes han som Stadskonduktør i Kjøbenhavn, hvilken Stilling han beholdt til sin Død. Fra 1790—1800 holdt han Forelæsninger over militær Landmaaling for Kjøbenhavns Garnisons Officerer, og i 1791 underviste han Prinserne Frederik og Christian af Hessen i Matematik og flere militære Videnskaber. 1800 blev han Professor i Matematik ved Akademiet for de skønne Kunster, og han var 1802—7 Medlem af Administrationen for Bygningsvæsenet under Rentekammeret med Sæde og Stemme i dette ved Bygningssagers Behandling. Han udnævntes 1807 til Justitsraad og var 1808—15 Lærer i civil Bygningskunst ved Ingeniørkorpsets Læreinstitut. Samme Aar, som han begyndte denne Virksomhed, fik han Karakter som Generalkrigskommissær med Tilladelse til at bære Armeens Felttegn. Fra 1811—12 var han Intendant ved Brolægningsvæsenet i Kjøbenhavn, og han døde sammesteds 14. Juli 1823.

R. udfoldede en ikke ringe litterær Virksomhed i teknisk og militær Retning. Han udgav saaledes bl. a. «Dansk Krigsbibliothek», senere «Dansk Krigsmagasin», 1794—1800. — Han ægtede 23. Avg. 1784 Anna Marie Krieger (f. 11. Avg. 1758 † 3. April 1826), Datter af Viceadmiral Johan Cornelius K. (IX, 496).

Nyerup, Lit. Lex. Erslew, Forf. Lex. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

— Som *Stadskonduktør* skulde J. H. Rawert «forfatte alle de Situationskort og Tegninger, som af Magistraten til Stadens Tjeneste maatte fordres,» samt «Maalebrevne over hver Mands Grund eller Dele af samme, som afhændes til anden Mand». Navnlig efter

den store Ildebrand 1795 paahvilede der ham et umaadeligt Arbejde; han var meget ivrig for at faa Gaderne regulerede og bedre Bebyggelsesforhold tilvejebragte og maatte i den Anledning udføre en stor Mængde Opmaalinger. Han gav en udmærket Fremstilling af Forholdene i en «Udførlig Beretning om den Plan, der blev lagt og udført i Anledning af den store Ildebrand i Kjøbenhavn 1795» (1800). Atter efter Bombardementet 1807 fik han i sin Embedsvirksomhed en Periode, der stillede store Krav til hans Arbejdsdygtighed. Han var i det hele en meget flittig og dygtig Mand, der interesserede sig levende for Byens heldige Udvikling. Kort efter sin Ankomst til Kjøbenhavn fra Norge udgav han 1793 sine ved den norske militære Skole holdte «Forelæsninger over den geometriske, trigonometriske og militære Landmaaling tillige med Nivelleringen». *H. Crone.*

— J. H. Rawert virkede tillige som *Arkitekt*, saa vel theoretisk som praktisk, dog uden nævneværdig Betydning for vor Bygningskunsts Udvikling. Som Lieutenant besøgte han nogen Tid Kunstakademiets Bygningsskole, hvor han 1778 vandt begge Sølvmedailler. 1799 forelagde han Akademiet et Udkast til et stort Værk over Bygningskunsten; kun 1. Del udkom (1802): «Fuldstændige og fattelege Forelæsninger over Bygningskunsten osv.», i stor Kvart med mange Kobberværker, som han selv stak. Senere udgav han «De fem Søjleordener, efter Vignola», 1. Del (1814), ligeledes med Kobbertavler (2. Udg. 1858). Han har bygget 2 Ejendomme paa St. Annæ Plads, nuværende Nr. 5 og vistnok Nr. 9. Han var Medlem, senere Æresmedlem, af Akademiet, hvor han holdt Forelæsninger over Matematik.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Rawert, Ole Jørgen, 1786—1851, Fabrikembedsmand og Industrihistoriker. Han er født 3. Jan. 1786 i Kjøbenhavn og er Søn af ovfr. nævnte Professor J. H. R. 1803 blev han Student. Hvilket Studium han derpaa valgte, vides ikke, men 1809 blev han Kopist i Kommercekollegiet, og han syntes nu at skulle gjøre god Karriere. 1811 blev han surnumerært Medlem af Fabrikdirektionen samt Medudgiver af «Handels- og Industritidende» og 1812 virkelig Medlem af Fabrikdirektionen. 1811 blev han desuden Hofjunker og 1815 Kammerjunker. Men med 1814 ophørte Kollegiet at udnævne Redaktører af «Handels- og Industritidende», og 1816 hævdedes Fabrik-

direktionen. R. stod ledig med en ringe Ventepenge. Men ligesom han i 1815 havde berejst Bornholm med G. Garlieb (V, 572) — deres Beskrivelse af Øen udkom 1819 —, saaledes fik han nu kongelig Understøttelse til paa en Udenlandsrejse (1816—19) at gjøre sig bekendt med industrielle Forhold; han besøgte Tyskland, Schweits, Italien, Frankrig, Holland og England, og 1819—21 berejste han Danmark. I sin «Beretning om Industriens Tilstand i de danske Provinser» (1820), der vakte Opmærksomhed, skildrer han bl. a. de danske Kjøbstæders ynkelige Forfatning og hævder, at den danske Industri kun kan vinde frem, hvis dens Udøvere faa de Kundskaber, de haardt savne, ved Oprettelsen af polytekniske eller andre Skoler. 1823 blev han Assessor og 1829 surnumerær Kommitteret i Kommercekollegiet, men dog fik han ikke her sit blivende Sted. 1831 gik han ud af Kollegiet for at blive Toldinspektør i Kjøbenhavn (til 1844), men samtidig blev han Fabrikdirektør under det, hvad han var til sin Død. 1841 udnævntes han til Etatsraad. Det staar nærmest i Forbindelse med hans Virksomhed som Fabrikdirektør, at han i 1844 og 1845 med Understøttelse af Industrifonden og den Reiersenske Fond berejste en Del af Tyskland samt Østerrig, og i 1846—47 udgav han, for øvrigt lidet betydende, Smaaskrifter om Sachsens, Würtembergs, Bajerns, Hannovers og Østerrigs industrielle Forfatning. En lignende Bog om Sverige udkom 1847.

Han interesserede sig imidlertid ikke alene for at fremme den danske Industri i det virkelige Liv, men ogsaa for at følge dens Udvikling i svundne Tider, og navnlig i «Handels- og Industritidende», som han for anden Gang blev Medudgiver af 1825—44, har han givet talrige Bidrag til den danske Industris Historie. Allerede 1813 paabegyndte han Trykningen af et lille Skrift «Om Klædemanufakturerne i Danmark», men af «flere Grunde», som han ikke nærmere nævner, standsede han dets Trykning. En lille Artikel i «Handels- og Industritidende» 1825 om Handelens Tilstand i Danmark bragte ham en officiel Udtalelse om Kongens Mishag. 1849 udkom hans Hovedskrift: «Kongeriget Danmarks industrielle Forhold fra de ældste Tider indtil Begyndelsen af 1848». Han samlede og udførte videre her alt, hvad han i denne Retning tidligere havde offentliggjort i Tidsskrifter og selvstændige Smaaskrifter, og som den, der flittig havde øst af Kommercekollegiets Arkiv, giver han her mange værdifulde Oplysninger. Men Bogen er og bliver en sammenstykket Bog; den er ikke noget sammenarbejdet

Hele, som det er let at faa Oversigt over. Han døde 11. Juli 1851. — Han var 2 Gange gift: 1. (29. Nov. 1827) med Cathrine Achtonia Christine f. Bugge (f. 21. Marts 1786 † 1. April 1849), Datter af Konferensraad, Gehejmekabinetsskasserer Frederik Conrad Jens B. og Henriette Cathrine f. Henrichsen; 2. med den første Hustrus Søster Henriette Cathrine (f. 1802 † 25. April 1885).

Erslew, Forf. Lex.

C. Nyrop.

Ravit, Johann Christian, 1806—68, Jurist og Nationaløkonom, fødtes 16. Avg. 1806 i Byen Slesvig, hvor Faderen, J. A. R., var Advokat. Efter at have studeret Rets- og Statsvidenskab i Kiel, Heidelberg og Jena tog han juridisk Embedsexamen i Slesvig 1831 og blev derefter Volontær i Rentekammeret i Kjøbenhavn, hvor han 1834 blev Fuldmægtig, 1839 Kontorchef. 1840 blev han Kammeraad. Under sit Ophold i Kjøbenhavn skrev han Indledning til det statistiske Tabelværks Fremstilling af Befolkningsforholdene i Hertugdømmerne (1842). I 1842 udnævntes han til Professor ordinarius i Nationaløkonomi og Statistik i Kiel, hvor han Aaret efter blev Æresdoktor. I de følgende Aar betroedes der ham forskjellige Hverv, f. Ex. Sæde i Bestyrelsen for Jærnbanen fra Kiel til Altona, men hans Optræden under Oprøret foranledigede, at han i 1851 afskedigedes, og han førte nu en ret urolig Tilværelse. I Hamborg grundede han et Brandforsikringsselskab (1854), blev i 1856 Direktør for et Bankinstitut i Meiningen, men traadte allerede tilbage efter et Aars Forløb, da Banken forlod den oprindelige Plan, der gik ud paa at fremme store industrielle Foretagender. Han oprettede saa en Bank i Oldenburg, men bosatte sig snart efter i Lybek. I 1865 var han i Kjøbenhavn for at deltage i Forhandlingerne om det finansielle Mellemværende mellem Danmark og Hertugdømmerne, men trak sig tilbage, inden Forhandlingerne vare til Ende. Han opholdt sig nu i nogen Tid i Kiel og Hamborg og døde 9. Sept. 1868 i Byen Slesvig. Hans Hustru, Rasmine Cathrine f. Anthoni (f. i Kjøbenhavn 1810), med hvem han indtraadte i Ægteskab i 1840, døde i Begyndelsen af Aaret 1859.

R.s Betydning som Forfatter er ikke synderlig stor. Han har været med i forskjellige litterære Foretagender, redigerede saaledes 1845—48 en Aarbog for Lovgivning og Forvaltning i Hertugdømmerne, 1849 en Statshaandbog for Slesvig-Holsten og 1862—63 «Archiv staatswissenschaftlicher Abhandlungen». Han behandlede

end videre i nogle Afhandlinger Møntforhold og Skattevæsen (saaledes 1862 en Afhandling om progressiv Indkomstskat).

Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Jahrb. f. d. Landeskunde Schlesw., Holst. u. Lauenb. X, 380 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVII.

H. Westergaard.

Ravn, Hans Hansen, 1569—1625, Præst, Salmedigter, var født 24. Juni 1569 i Malmø, hvor Faderen, Hans R., var Kræmmer; Moderen hed Johanne Villumsdatter. Han afgang 1589 fra sin Fødebys Skole til Universitetet i Kjøbenhavn og siden til Rostock. Efter sin Hjemkomst blev han 1591 Hører ved Malmø Skole, hvorpaa han i nogle Aar var Kapellan, først i Skabersø og siden i Lyngby i Skaane, indtil han 1596 blev Sognepræst i Sønder Villie og Ørsø ved Ydstad. Efter Begjæring af Menigheden i Malmø gik han 1603 (ell. 1605) ind paa at blive nederste Kapellan ved St. Peders Kirke sammesteds, da Sognepræsten, Salmedigteren M. Hans Christensen Sthen, var svagelig. Fra 1607 var H. R. faktisk Sognepræst, skjønt Sthen endnu levede nogle Aar efter den Tid. Tillige var han Provst i Oxie Herred. Han nød megen Anseelse og Yndest i Malmø, hvad bl. a. viste sig ved hans Magisterpromotion 1610, da Raadet sendte et af sine mest ansete Medlemmer over til Kjøbenhavn, «vores Sogneherre til Tjeneste og Byen til Ære». For øvrigt vandt han et Navn som Salmedigter ved Udgivelse af «Ny aandelig Vandkilde af den hellige Hovedkilde» (1615 og oftere) efter Basilius Føritz' tyske Original. H. R. døde i Pestepidemien 1625 (begr. 29. Sept.). Han havde været 3 Gange gift, sidst med Barbara, Datter af Hofpræst Christoffer Knoff (IX, 252). En Søn af ham, *Albert R.*, Præst 1623 i Vomb og Veberød i Skaane, gjorde sig bemærket som Forfatter af «Den himmelske Herredag, det er den yderste Dommedags Beskrivelse; dernæst om det evige Liv, item om den evige Død» (1633), et i sin Tid meget læst og ofte optrykt Folkeskrift.

Cawallin, Lunds stifts herdaminne II, 7; III, 146. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigt. I. Isberg, Bidrag t. Malmø stads hist. I, 68 ff.

H. F. Rørdam.

Ravn, Hans Mikkelsen, 1610—63, Skolemand og Litterat, er født paa Gaarden Fævejle ved Grenaa. Faderen, Mikkel Hansen, var vistnok Bestyrer eller Forvalter paa nævnte Gaard. Sønnen sendtes til Slagelse Skole, der den Gang var i Ry for sine Sangere. 1631 afgik han til Universitetet, hvor han 1634 tog theologisk Atte-

stats og den filosofiske Bakkalavrgrad. Kort efter blev han Hører ved Herlufsholm Skole. Ved Forbindelse med Anders Arrebo (I, 345) og andre Elskere af det danske Sprog vakte hos R. en levende Iver for atter at bringe Modersmaalet i Ære og Anseelse. Denne Stræben hos ham fandt især sit Udtryk i et Skrift, «Lingvæ Danicæ exercitatio», der indeholder Bidrag til Sprogets Historie, men blev henliggende utrykt, uden at vi kjende nærmere til Aarsagen, hvorfor det ikke kom for Lyset paa en Tid, da det vilde have haft ikke ringe Betydning ved sin veltalende Lovprisning af det danske Sprog, sin Paavisning af dets Brugbarhed og sine kraftige Opfordringer til at rense det for indsnegne fremmede Ord.

Efter at have været Lærer paa Herlufsholm i 5—6 Aar tænkte R. paa at gjøre en Studierejse til England. Alt var lagt til rette dertil, da hans store Velynder Biskop Jesper Brochmand tilbød ham at blive Rektor ved Slagelse Skole. Dette Tilbud mente han ikke han burde afslaa, hvorfor han i Maj 1640 underkastede sig en særlig Prøve ved Universitetet i Skolefagene og senere (1641) tog Magistergraden. I de 12 Aar, han var Rektor i Slagelse, vandt han en ualmindelig og vistnok vel fortjent Anseelse som Skolemand. Den Flid, hvormed Undervisningen blev dreven af ham, og den Omhu, hvormed han tog sig af de Disciple, der gave noget Haab, roses højlig af Samtiden. Mange Aar efter R.s Død og endnu flere efter, at han havde ophørt at være Skolemand, omtaler Biskop Jens Bircherod ham som «en af sin ugemene Strængighed sær navnkundig Skolekarl». Han havde et skarpt Blik for Manglerne ved den Tids lærde Skolevæsen, hvilket han især lagde for Dagen ved sin mærkelige Afhandling «De scholis bene constituendis admonitio» (1649), der, skjønt den nærmest er beregnet paa de højere Avtoriteter, som Biskoppen og Kansleren, der førte Tilsyn med Skolevæsenet, dog er holdt i saa djærv en Tone og indeholder saa skarp en Kritik, at det formodentlig kun var Brochmands Agtelse og Yndest for Forfatteren, der friede ham for en Tilrettevisning. Trykt blev denne «Paamindelse» dog ikke. Derimod udgav R. andre Skrifter, saasom «Brevia et facilia præcepta componendi pro incipientibus Slaglosianis» (1644), en kortfattet dansk og latinsk Grammatik. Hans store musikalske Værk, «Heptachordum Danicum» (1646), der ret viser hans Kjærlighed til Tonekunsten, vil blive gjort til Gjenstand for særlig Omtale ndfr. Da han ogsaa havde syslet meget med Versekunsten, men ikke kunde gjøre sig Haab om at faa alt for Lyset, hvad han havde samlet, saa udgav

han «Ex rhythmologia Danica msc. epitome brevissima» (1649). Skjønt R. kalder det et meget kort Udtog, udgjør Skriftet dog over 15 Kwartark og vidner om Forfatterens flittige Syslen med Æmnet og Indsigt deri. Det sidste trykte, der haves fra hans Haand, er en rimet Udsigt over den danske Digtekunsts Historie, hvormed han ledsagede den af ham saa længe forventede og ønskede Udgave af And. Arrebos «Hexaëmeron», som Forfatterens Søn besørgede 1661.

Den Gang R. skrev denne Oversigt, der vidner om hans store Kjendskab til dansk Litteratur, var han ikke længere Rektor i Slagelse. 1652 var han nemlig af Rigsraad Niels Trolle til Trolholm, der forlængst kjendte ham og satte megen Pris paa ham, kaldet til Sognepræst i Ørslev og Bjerre i Vester Flakkebjerg Herred. Her gennemlevede han Svenskekrigens Trængselsaar, og her døde han 10. Avg. 1663. Hans Enke, Karen Andersdatter, ægtede Eftermanden, Hr. Niels Holgersen (VII, 558); gennem denne er en Del af R.s Brevvexling bevaret, som viser, at han har staaet i livlig Forbindelse med en Kreds af Mænd (Steffen Hansen Stephanius, Thomas Bang, Peder Syv og andre), der delte hans litterære Interesser. Hans efterladte Bogsamling indeholdt en sjælden Rigdom af danske Sager.

Hist. Tidsskr. 3. R. IV.

H. F. Rørdam.

— H. M. Ravns «Heptachordum Danicum», der udkom i Kjøbenhavn 1646, indeholder en praktisk Vejledning i *Musik* og omhandler baade Sangen og Kompositionen. I en Fortale giver Forfatteren derhos en Oversigt over Musikkens Historie, og i et Tillæg behandles Tonernes matematiske Forhold. Skriftet, der vidner baade om Lærdom og praktisk Indsigt, er den første her i Landet udgivne nogenlunde udførlige musikalske Lærebog og maa have egnet sig fortræffelig til at fremme Sangens og Musikkens Pleje, særlig i Skolerne. Endnu har det et ikke ringe Værd paa Grund af de talrige Oplysninger, det giver om Musikkens Tilstand paa Forfatterens Tid, og det fortjener at fremhæves, at han ogsaa har haft sin Opmærksomhed henvendt paa Folkemusikken, hvorom han meddeler adskilligt af Interesse, som f. Ex. naar han med Hensyn til de gamle Kæmpeviser anfører den lagttagelse, at de, der ret forstode sig paa at foredrage disse Sange, begyndte med at synge Omkvædet og derfra gik over til den egentlige Visemelodi.

V. C. Ravn.

Ravn, Johan Theodor, f. 1820, Officer. R. er født 23. Marts 1820 i Kjøbenhavn; Faderen var Kommandørkapitajn Vilhelm Frederik R. (f. 1784 † 1840), Moderen Marie Elisabeth f. Bluhme. Han blev Landkadet 1833 og, efter at have været Repetent og Page, Sekondlieutenant ved 1. Livregiment 1838 med Aldersorden fra 1837. Fra 1840—42 var han Elev paa den kongl. militære Højskole, kom da til 3. Linjebataillon og i 1845 som Premierlieutenant til 15. Bataillon i Rensborg, hvor han ved Oprørets Udbrud udstedte en Revers om ikke at tjene imod Insurgentregeringen, fra hvilket Løfte Kong Frederik VII vistnok løste ham, men han anvendtes i 1848 dog ikke ved Felthæren. Om Efteraaret blev han Adjudant ved 2. Forstærkningsbataillon og deltog i Kampene ved Ullerup, Kolding og Gudsø, i Fredericias Forsvar og i Slaget 6. Juli, hvorefter han benaadedes med Ridderkorset. Ved 4. Linjebataillon, hvor han ansattes samme Efteraar (1849), blev han Kapitajn 1850 og var med i Slaget ved Isted, i Kampen ved Ekernførde og Forpostfægtningen ved Møhlhorst og Holm, hvorefter han blev fungerende Forpostkommandør ved Hærens venstre Fløj. Efter Krigen var han Kapitajnvagtmester i Rensborg indtil 1852, da han kom til 16. Bataillon, hvornæst han 22. Sept. 1855 indgik Ægteskab med Birgitha Vilhelmine Caroline Friess, Datter af Overkrigskommisær, Toldforvalter N. C. F.

Ved Mobiliseringen 1863 blev R. Kommandør for 16. Regiments 2. Bataillon og førte denne under Forsvaret af Danevirke og Dybbøl samt i Slaget 18. April. Ansat ved 18. Bataillon i Dec. 1864 blev han kort efter Medlem af den Kommission, som af Krigsministeriet blev nedsat for at undersøge Alses Forsvar, og det overdroges ham derefter at give en «Fremstilling af Krigsbegivenhederne paa Als 1864», hvilken dog først udkom i Trykken 1870. I 1865 blev han karakt. Major og Kommandør for 8. Bataillon og i 1867 Oberst og sammes Chef, men beordredes Aaret efter til Tjeneste i Krigsministeriet som Formand i en Reglementscommission, medens han i 1869 sendtes til Østerrig for at overvære Manøvrerne ved Bruch. En ny Virksomhed aabnede sig for ham, da han i 1871 kom til Generalstaben som Stabschef ved 2. Generalkommando; han var ogsaa Medlem af Forsvarskommissionen af 1872 og kaldtes i 1874 til Kjøbenhavn for at udarbejde et nyt Hærlovsforslag. Han udnævntes s. A. til Kommandør af Danebrog af 2. Grad og erholdt dens 1. Grad i 1881. Aaret efter blev R. Generalmajor og Chef for 2. sjællandske Brigade og viste sig under Kantonnementsøvelserne

1883 og 1884 som en praktisk Fører, ligesom han ogsaa omarbejdede Hærens Tjenestereglement (1884—86). Paa Grund af Alder erholdt han i 1890 sin Afsked fra Krigstjenesten.

Illustr. Tid. 30. Juli 1899.

P. N. Nieuwenhuis.

Ravn, Mads, —1636, Borgmester. Denne mere berygtede end berømte Mand skal stamme fra Haderslev. Efter at have tjent hos Lensmanden paa Aalholm og været Skriver hos Enkedronningen paa Nykjøbing Slot ansattes han 1617 i Kjøge som Tolder (til 1631). 1621 blev han Raadmand der og var 2 Gange, 1625—27 og 1632—34, Borgmester. Med sin 1. Hustru, Anne Hansdatter, den rige københavnske Borger Hans Holsts Datter, fik han betydelige Midler; men Forholdet mellem Ægtefællerne var slet, og til sidst synes de at have levet hver for sig. Hun døde 1629, efterladende en o. 11aarig Datter, Margrethe, som Mormoderen forgjæves søgte at faa bort fra den onde Fader. Aaret efter ægtede han Alhed Clausdatter, hvis Fader, Claus Olufsen Bagger, en Søn af den rige Oluf Nielsen Bager (I, 413), havde været Borgmester i Kjøge, men ogsaa mod denne Hustru, hvem han skal have staaet i Forbindelse med, endnu medens den forrige levede, var han haard. Da det meget mod hans Ønske var blevet bestemt, at Margrethe skulde troløves med den bekjendte Handelsmand Gødert Braem (II, 584), fik han for at slippe for at udbetale hendes Mødrenearv Stifmoderen til at tage hende af Dage ved Gift (Jan. 1634). Mistanken om, at her forelaa en Forbyrdelse, kom hurtig ud, men først i Avg. 1635 dømtes Stifmoderen og en Kvinde, der havde gaaet hende til Haande, fra Livet. Til det sidste fastholdt Alhed, at hendes Mand var den egentlig skyldige, og samme Resultat kom de forskjellige Domstole til; men inden de sidste Instanser havde udtalt sig, var M. R., som stadig benægtede sin Brøde, ikke længer blandt de levendes Tal: Natten mellem 24. og 25. Febr. 1636 var han død i Fængselet i Blaataarn paa Københavns Slot, som der sagdes, ved et Ulykkestilfælde. Hans eneste efterlevende Barn, Datteren af 2. Ægteskab Bodil, blev siden gift med Professor Rasmus Brochmand (III, 84).

Skand. Lit. Selsk. Skr. 1816—17, S. 359 ff. F. Carlsen, Gammelkjøgegaard I, 131 ff. A. Petersen, Vallø og Omegn S. 211 ff. A. Petersen, Kjøge Bys Hist. S. 92 ff.

C. F. Bricka.

Ravn, Mikkel Christoffersen, —1692, Præst, er født i Rønneby i Bleking af fynsk Slægt og Søn af Præsten Christoffer

Findorph og Marie Jespersdatter Smit. Han studerede ved Lunds Universitet og rejste o. 1674 i Udlandet. Han skal derefter en Tid have været Rektor ved en svensk Latinskole. I Følge en — dog usikker — Beretning blev han i den skaanske Krig fanget af de danske og ført til Kjøbenhavn, men sikkert er det, at han i Aarene omkring 1680 opholdt sig i Danmark, hvor han havde Familieforbindelser. 1681 blev han Præst i Gudmuntorp og Hufva i Skaane, hvor han døde 2. Dec. 1692. Han var gift med Karna Nilsdotter Kråka, en Guldsmeddedatter fra Rønneby. R. var en dygtig Musiker og vandt sig tillige et Navn som Gravør. Der findes efter ham gode Stik, baade Portrætter og især Landkort. 1680 udgav han i Kjøbenhavn Virgils «Georgica» paa Dansk i alexandrinsk Versemaal. Med Undtagelse af et Par ret vellykkede Afsnit er dette Arbejde som Sprogværk betragtet uden Betydning. Men det er mærkeligt ved den Styrke, hvormed han, der dog var svensk Undersaat, betoner det danske Sprogs Betydning paa en Tid, da man af al Magt undertrykkede det i de skaanske Provinser. Endnu mærkeligere er det, at Værket er tilegnet den skaanske Biskop Knud Hahn, den bekendte Udrydder af det danske Sprog.

Cawallin, Lunds stifts herdaminne III, 60 og V, 213. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist., 2. Udg., III, 264 ff.

S. M. Gjellerup.

Ravn, Nicolai Edvard, 1815—98, Læge, var en Søn af Fuldmægtig i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet, Krigskancellisekretær Andreas Irenius R. og Anna Birgitte f. Høst og fødtes 27. April 1815 i Kjøbenhavn. Dimitteret fra det v. Westenske Institut 1832 tog han 1838 Lægeexamen, fungerede derefter som Kandidat og Reservemedikus paa Frederiks Hospital, foretog 1845—47 en Studierejse og blev ved sin Hjemkomst Redaktionssekretær ved det af Hospitalsoverlægerne udgivne vigtige Tidsskrift «Hospitalmeddelelser», til hvilket han ogsaa selv bidrog med Afhandlinger. Under Krigen 1848—49 var han Overlæge ved forskellige Lasaretter, 1850—53 Visitator ved Frederiks Hospital, under Koleraepidemien 1853 Overlæge ved et Lasaret paa Christianshavn, 1853—56 Underaccouchør ved Fødselsstiftelsen. Hans her anstillede Undersøgelser gave ham Materialet til hans Doktordisputats: «Om Svangerskabstidens Grænser» (1856). Derefter virkede han i Kjøbenhavn som praktiserende Læge, en kort Tid (1859—60) ogsaa som Distriktslæge. Under C. E. Fengers Forfald fungerede han 1860—62 som Overmedikus ved Frederiks Hospital, 1863—70 var han Overlæge

ved Kommunehospitalet. I Bestyrelsen for Samfundet for vanføre og lemlæstede indtraadte han 1872. Han døde 21. Dec. 1898. — I sin Lægegjerning var han skattet ikke mindre for sin milde, menneskevenlige Personlighed end for sine solide Indsigter. 1854 ægtede han Amalie Christiane Plenge, Datter af Grosserer Jørgen Iversen P. — Hans Søn *Edvard Andreas Ivar R.*, f. 7. Nov. 1858, tog Lægeexamen 1884, blev anatomisk Prosektor, erhvervede sig 1888 Doktorgraden for en anatomisk Afhandling, fungerede som Reserverelæge og Visitator ved Kommunehospitalet og er nu Korpslæge.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Ravn, Niels Frederik, f. 1826, Søofficer, Minister, er Søn af Lærredshandler Stephen R. († 26. Dec. 1855) og Marie f. Bunge (f. 2. Avg. 1792 † 1840). R. er født i Kjøbenhavn 18. Juni 1826. 1845 blev han Sekondlieutenant; han deltog i St. Billes bekjendte Jordomsejling med Korvetten «Galathea» (1845—47); 1851 blev han Premierlieutenant, 1863 karakt. Kapitajnlieutenant (3 Aar senere virkelig), 1868 Kapitajn, 1873 Kommandør og 1885 Kontreadmiral. Ved opnaaet Aldersgrænse 1891 erholdt han Afsked med Viceadmirals Karakter. I 1. slesvigske Krig gjorde han Tjeneste 1848 i Fregatten «Havfruen», 1849 i «Thetis» og 1850 i Korvetten «Najaden», der en Tid lang var Vagtskib paa Helsingørs Red. R., der havde lagt sig efter Studiet af Mathematik og heri opnaaet stor Anseelse, var 1851—63 Lærer ved Søkadetakademiet i nævnte Fag; i denne Egenskab deltog han 1852, 59 og 61 i Togterne med Kadetskibet. 1853—56 var han tillige ansat som subaltern Officer ved Søkortarkivet. I Krigsaaret 1864 var han næstkommanderende paa Linjeskibet «Frederik VI», der havde Station i Farvandene omkring Als; han har senere (1871) været Chef for Kadetkorvetten «Heimdal», hvilket Togt blev hans sidste Sørejse.

1863 ombyttede R. sin Stilling som Lærer for Kadetterne med Posten som Matematiklærer ved den kongl. militære Højskole og vedblev at virke som saadan, efter at selve Skolen var bleven nedlagt, men til Dels gjenoprettet, i Officersskolen; han gjorde sig i denne Tid bekjendt ved en Del videnskabelige Afhandlinger ligesom ved sit Arbejde for Gradmaalingen. I Kommissionen herfor har han sammen med dens nuværende Leder, Generalmajor Zachariæ, udført et meget fortjenstfuldt Arbejde (s. herom: Andræ,

Den danske Gradmaaling). 1871 var han sammen med Generalerne Bahnsen, Koefoed o. fl. Medstifter af det krigsvidenskabelige Selskab.

Ganske uventet afbrødes R.s hidtidige Virksomhed 1873 derved, at han 21. Maj udnævntes til Marineminister som Afløser for daværende Oberst C. A. F. Thomsen i Ministeriet Holstein-Holsteinborg. Uagtet R. den Gang var ganske uden politisk Erfaring og som parlamentarisk Taler i Begyndelsen havde en Del Vanskeligheder at overvinde, vandt han dog som Minister hurtig Popularitet i Landet, takket være hans klare Forstand, hans store Arbejdsdygtighed og hans ligefremme, elskværdige Optræden; selv Modpartiet — det den Gang nylig dannede «forenede Venstre» — kunde ikke nægte ham en vis Sympathi, uagtet Kampen mellem dette og Ministeriet hurtig antog en ret bitter Karakter. Ved Ministeriet Holsteins Afgang i Juli 1874 overgik han i det derpaa følgende Ministerium Fonnesbech, der varede til 11. Juni 1875. I dette første Afsnit af R.s Ministervirksomhed valgtes han 1873 til Folketingsmand for Kjøbenhavns 8. Kreds som Afløser for Kontreadmiral C. Schønheyder; den dermed erhvervede Plads i Tinget har han siden hævdet uafbrudt. Da Ministeriet Estrup 1875 overtog Forretningerne, ansattes R. som militær Direktør for Marine ministeriet under den for begge Etater fælles Forsvarsminister; men da General Dreyer 4. Jan. 1879 trak sig tilbage fra denne Stilling, overtog R. paa ny Marineministerposten, som han siden efter har forstaaet at bevare saa vel under Estrups lange Virketid (til 1894) som under Reedtz-Thott og Hørring. Han har desuden været midlertidig Krigsminister 1881—84 og endelig i Ministeriet Hørring — siden Maj 1897 — bestyret Udenrigsministeriet som Minister ad interim. Under denne lange Ministervirksomhed blev han 1881 Storkors af Danebrog og 1899 Elefantridder, foruden at han er bleven dekoreret med en Mængde høje udenlandske Ordener.

Denne for en militær Minister enestaaende lange Funktionstid har for R. frembudt store Vanskeligheder, særlig da han overtog Marinebestyrelsen med et Materiel, der maatte fornyes fra Grunden, samt med et Personel, der — skabt ved Raasløffs Lov af 24. April 1868 — snart viste sig at være utilstrækkeligt. Det er ikke lykkedes ham, hverken i den ene eller den anden Henseende, at faa gennemført Love, der kunne sikre Søværnet den Stilling i Forsvaret, som baade han selv og Marinens Officerskorps for Landets Skyld maatte ønske det; men herved er jo at bemærke, at Tiderne

i det hele ikke have været gunstige for militære Reformers Gjen-nemførelse. Under de langvarige parlamentariske Kampe om Forsvarets Ordning her hjemme har R. — i Begyndelsen i Modstrid med en Del af Marinens Officerskorps — bestandig, og formentlig med rette, holdt paa Nødvendigheden af, at Hovedstaden først sikredes ved passende Fæstningsanlæg; ja som interimistisk Krigsminister var han endogsaa den første, der fremlagde Lovforslag til Kjøbenhavns permanente Befæstning. Men for at naa dette Maal har han ofte maattet udvise stor Resignation, naar det gjaldt Udviklingen af Søværnets Materiel, hvilket ikke altid er blevet forstaaet, end mindre paaskjønnet, i maritime Kredse. R. har for øvrigt gennemført ikke faa Forbedringer og Udviklinger ved Søværnet, saa at det aandelige Niveau og det tekniske Standpunkt til enhver Tid have været paa Højde med Fordringerne; han har ved Siden heraf — takket være hans betydelige Rutine som Parlamentariker og hans tjenstagtige, velvillige Sindelag — hjulpet i mange personlige Forhold, hvor andre maaske vilde have været magtesløse.

En særegen Interesse har R. skjænket de grønlandske og ark-tiske Egne samt disses Undersøgelse. Talrige Expeditioner sigtende til at udforske og kortlægge de grønlandske Kyster har han faaet udrustet, hvorved Kjendskabet til vort nordligste Biland i de sidste 20—30 Aar er blevet betydelig udvidet. Fra 1878—90 har han sammen med Direktøren for den grønlandske Handel Justitsraad Rink været Medlem af den under Professor J. F. Johnstrups Direktion oprettede Kommission til Ledelse af Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelse.

R. blev 1852 gift med Vilhelmine Sophie Frederikke Olufsen (f. i Kjøbenhavn 12. Nov. 1828), Datter af Major Hans O. (f. 1789 † 1847) og Marie Sophie Frederikke f. Bentzen (f. 1790 † 1868).

Erslew, Forf. Lex. Wulff, Den danske Rigsdag.

C. With.

Ravn, Rasmus Pedersen, —1677, Degn, af Fødsel rimeligvis en Skaaning eller Bornholmer, blev o. 1627 Rektor ved den lille Skole i Nexø, hvorfra han blev forflyttet til Rønne. 1654 overtog han det mere indbringende Embede som Sogndegn i Aakirkeby, hvor han døde i Okt. 1677. Det er ikke det Par Opbyggelsesbøger, R. har udgivet, der vil bevare hans Navn, men hans haandskrevne, med stor Flid samlede Værk «Chronica Boringiaca eller Bornholms historiske Beskrivelse» (1671), et Arbejde,

hvortil han øste baade af trykte og utrykte Kilder. Af dets mange Haande Efterretninger har Thura benyttet ikke faa i sin Beskrivelse over Bornholm (1756). At R. har været gift, fremgaar deraf, at hans Søn Peder blev Degn i Aakirkeby efter ham.

Kirkehist. Saml. 4. R. I, 454 ff.

G. L. Wad.

Ravn, Vilhelm Carl, f. 1838, Musikhistoriker. R. er født i Helsingør 19. Sept. 1838 og er Søn af Regimentskirurg Frederik Christopher Kølpin R. og Sophie Amalie f. Spies. R., der 1857 var bleven Student fra Frederiksborg med Udmærkelse, mistede allerede Aaret efter sin Fader og maatte for at leve og for at kunne fortsætte sit paabegyndte juridiske Studium tillige informere i Musik. A. P. Berggreen, som havde bemærket den unge Mands varme Interesse for Musikhistorien, opmuntrede ham til særlig at lægge sig efter den hidtil næsten udyrkede danske Musikhistorie. Som Resultat af hans indgaaende Studier fremkom flere mindre Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter som «For Idé og Virkelighed» (1869, 1870, 1873) og «Nær og fjærn», Fortalerne til Klaverudtogene af Joh. Hartmanns «Balders Død» og Kunzens «Gyrithe», en Afhandling om den skandinaviske Musik i Mendel & Reissmanns store «Musikalisches Conversations-Lexikon» (1883) m. m. Endelig fremkom 1886 hans Hovedværk: «Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid», udgivet som 1. Del af Musikforeningens Jubilæumsskrift. Imidlertid havde han 1865 absolveret juridisk Examen, fik 1871 Ansættelse paa Kjøbenhavns Politikontor og blev 1887 Vicepolitidirektør i Kjøbenhavn. 1875 ægtede han Johanne Frederikke Cathrine Zeise, Datter af Kemikeren Professor W. C. Z.; hun døde 29. Nov. 1894.

Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen S. 210. Frederiksborg Skoles Program 1895.

S. A. E. Hagen.

Ravnkilde, Adele Marie (kaldet Adda), 1862—83, Forfatterinde. Adda R. er født i Sackjøbing 30. Juli 1862, Datter af Christian Claudi R. (f. 1835, † 1896 som Borgmester i Sæby) og Margarethe Catinka Vilhelmine f. Bruun (f. 1835). Fra sit 12.—14. Aar gik hun i Skole i Kjøbenhavn, derefter paa Fanø, hvor Faderen da var Birkedommer. 1880 blev hun Lærerinde i Snoldelev Præstegaard, men kom i Sommeren 1881 til Hjemmet i Sæby. Hun havde tidlig begyndt at skrive Digte og Fortællinger; i Sæby skrev hun «En Pyrrhussejer», «Judith Fürste» og «Tantaluskvaler». Strax

efter at den sidste var færdig, rejste hun til Kjøbenhavn for at læse til Artium (Sept. 1883). Hun tog ivrig og dygtig fat paa Studierne, medens hun samtidig skrev paa en ny Fortælling. Men allerede 30. Nov. s. A. dræbte hun sig. — 1884 udgaves «Judith Fürste», med et Forord af G. Brandes, og «To Fortællinger» («En Pyrrhussejer» og «Tantaluskvaler»), alle noget forkortede. Det er Begynderarbejder — «Judith Fürste» har Forbilleder hos Marlitt eller Brontë —, men der er Sjæl og Evne i dem; man husker navnlig hendes spændstige og sprøde unge Kvinder med deres Higen efter at virke og leve, efter Sol og Luft, og deres angestfulde Flagren mod Burets trange Jærn. *Niels Møller.*

Ravnkilde, Niels Christian Theobald, 1823—90, Komponist, var Søn af Krigsassessor Niels Christian R. og Johanne Marie Caroline f. Behrend og fødtes i Kjøbenhavn 24. Jan. 1823. Han blev Elev i det af Siboni oprettede Konservatorium, som da væsentlig lededes af J. P. E. Hartmann, og udgav allerede som ungt Menneske nogle Smaakompositioner, hvoriblandt en Duet, «Romeo og Julie», vandt hæderlig Omtale ved en Prisæskning, foranstaltet 1844 af Musikforeningen. Fra 1847 uddannede han sig videre paa Konservatoriet i Leipzig og blev en dygtig Klaverspiller, saa at han, da han 1853 paa en Kunstrejse, foretagen med offentlig Understøttelse, kom til Rom, snart blev en søgt Lærer, særlig for det højere Aristokrati, og befandt sig saa vel, at han blev i Rom Resten af sit Liv og døde der ugift 16. Nov. 1890. I en Aarrække var han Formand for den skandinaviske Forening der nede, og 1885 valgte man ham til Æresmedlem i Betragtning af hans sjældne Elskværdighed og Hjælpsomhed mod alle nordiske Romafarere; kort efter blev han af sit Fædreland hædret med Professortitelen og en aarlig Statsunderstøttelse. Af større Kompositioner er en Koncertouverture i C-Dur, opført 1866 i Musikforeningen i Kjøbenhavn, en Strygekvartet i F-Dur, opført 1869 i Kammermusikforeningen, og nogle Orkesterstykker, opførte i Tivoli; en Række Klaversager og Romancer, udgivne saa vel i Kjøbenhavn som i Udlandet, vidner ligeledes om, at han var en fin og grundig Musiker.

Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Reck, Anders Borch, f. 1850, Ingeniør. Han er født 1. Sept. 1850 i Sackjøbing, hvor hans Fader, Christian Frederik David R., var Distriktslæge; Moderen var Jacobine f. Kornerup. Han blev

Student fra Roskilde 1868 og tog Aaret efter Philosophicum, men slog derpaa ind paa den militære Vej. 1871 blev han Sekondlieutenant i Fodfolket og 1874 Premierlieutenant i Ingeniørkorpset. Hans Interesse blev imidlertid nu fangen af Varme- og Ventilationsstudier, for hvis Skyld han foretog forskjellige Rejser til Frankrig, Tyskland og Sverige. 1878 traadte han uden for Nummer i Ingeniørkorpset og blev nu praktisk Opvarmnings- og Ventilationsingeniør. I «Den tekniske Forenings Tidsskrift» (I, 1877—78) offentliggjorde han en længere Artikel: «Hvorledes skulle vi bedst ventilere og opvarme vore Skoler, Fængsler og lign. Bygninger?» Den saaledes begyndte Virksomhed blev hurtig af Betydning, hvorfor han 1882 tog sin Afsked fra Militæretaten, til hvilken han endnu kun knyttedes ved 1885 at blive udnævnt til Kapitajn i Ingeniørkorpsets Forstærkning. De af ham konstruerede Ovne blev belønnede paa flere Udstillinger i Ind- og Udland, saaledes med Guldmédaille paa en international hygiejnisk Udstilling i London 1884, og en af hans sidste, særlig brændselsbesparende Ovne er en efter «Dansk Skovforenings» Opfordring konstrueret Magasinovn med Spalteildsted for Brænde, Tørv og lignende letflammende Brændsel. Særlig maa det nævnes, at han har udført en Række Varme- og Ventilationsanlæg i offentlige Bygninger, f. Ex. Rigsdagsbygningen, Udstillingsbygningen ved Charlottenborg, Frederiksborg Slot, Frederikskirken osv., hvortil endnu kommer en Række forbedrede Desinfektionsanlæg, til hvilke Justitsministeriet gav Impulsen ved i 1884 at sende ham til Tyskland for at studere Desinfektion. Den af ham grundlagte Virksomhed omdannedes 1898 til et Aktieselskab, «R.s Opvarmningskompagni», for hvilket han er Direktør. — 26. April 1878 ægtede han Marie Johanne Jakobine Quist (f. 6. Dec. 1854), Datter af Proprietær Peter Martin Q. og Sophie Augusta Dorthea f. Kornerup.

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893 S. 120.

C. Nyrop.

Reck, Jacob Ludvig, 1784—1856, Forstmand, blev født 5. Febr. 1784 i Barmstedt i Grevskabet Rantzau, hvor Faderen, David Heinrich R., var kongl. Skovrider; Moderens Navn var Marie Kirstine f. Lange. R. uddannedes ved Forstinstituttet i Kiel, blev 1804 som Forstkandidat sendt til Sjælland og assisterede her i 7 Aar ved Statsskovenes Bestyrelse. 1810 blev han konstitueret og Aaret efter ansat som Skovrider paa det store 1. Kronborg Distrikt, hvor han

virkede indtil sin Afskedigelse 1851; i mange Aar bestyrede han tillige Brændetransporten paa Esrom Kanal, og 1833—51 var han Medlem af Forst-Examinationskommissionen. R. blev 1829 Forstraad, 1847 virkelig Justitsraad og døde 22. Marts 1856 i Hillerød. Han ægtede 20. Juli 1811 Karen Marie Kiersgaard (f. i Hillerød 10. Marts 1792, † 26. Marts 1832), Datter af Bager Jonas Christian K.

Erslew, Forf. Lex. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

v. d. Recke, Adolph Frederik, 1820—67, Forfatter, er født 17. Maj 1820 paa Sparresholm ved Næstved som Søn af Kapitajn i Ingeniørkorpset Peter Blankenberg Prydz v. d. R. og Caroline Cæcilie f. Petersen. Ved Faderens Forflyttelse som Vejmaster til Fyn kom han 1830 i Odense Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1838. Fuldstændig juridisk Examen tog han 1844 og ansattes s. A. som Volontær i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet; 1847 blev han Kancellist i Admiralitetskontoret under samme Kollegium (det senere Marineministerium) og avancerede her 1863 til Fuldmægtig. Lieutenant i Kongens Livkorps blev han i 1845, og i 12 Aar virkede han som ulønnet Lærer ved det kongl. Blindeinstitut og Sekretær ved dettes Direktion. I en Del Aar (fra 1857) var han artistisk Direktør for Tivoli. 1851 ægtede han Caroline Margarethe Georgine Lumbye (f. 1833), Datter af Komponisten H. C. L. (X, 416).

A. R. (han skrev sig ikke som den øvrige Slægt «v. d. R.») har udfoldet en omfangsrig Virksomhed som Forfatter, og Tallet paa de dramatiske Arbejder — originale og Bearbejdelser —, der skyldes ham, løber op til over et halvt Hundrede. «En Aften i Djurgården, en Bellmansk Skitse» aabner Rækken af dem; det lille Stykke opførtes af det Langeske Skuespillerselskab i Jylland 1846 og tryktes senere i «Flyvepostens Nytaarsgave for 1850». Blandt hans øvrige originale Arbejder for Theatret kunne nævnes «Fyret ved Vesterhavet», Vaudeville i 1 Akt, og «Nytaarsaften paa Hven», Sangspil i 1 Akt, begge opførte paa Folketheatret (henholdsvis 1861 og 62). Af hans Oversættelser og Bearbejdelser ere de mest bekendte Syngespillet «Lazarilla» (opført 1. Gang paa det kongl. Theater 1853), Vaudevillerne «Berthas Klaver», «Den sidste Nat» (begge 1. Gang opførte paa Hoftheatret i dettes berømte Sæson 1855—56), «Jeg spiser hos min Moder» og «Min elskedes Portræt», Lystspillene «Et farligt Brev» og «Hr. Perrichons Rejse» samt Folkekomedierne «En Oldgesell», «En lille Hex» og «En fattig

ung Mands Æventyr». En særlig Betydning for R.s Produktion fik hans Samarbejde med Poul Chievitz (III, 449), og Resultatet af dette blev Vaudevillen «En højere Dannelsesanstalt» og Syngespillet «Lodsen» med Musik af Paulli, begge opførte paa det kongl. Theater (henholdsvis 1850 og 51), samt de oprindeligt for Kasinos Theater skrevne Vaudeviller «For Alvor» (1851) og «En Fortid» (1852), der ere opførte en Mangfoldighed af Gange, og af hvilke det første endnu stadig spilles. R.s Force var Kupletterne; uden at være en Versifikator som Erik Bøgh skrev han lette, sangbare Vers, der ofte vare ypperlig pointerede, og han arbejdede med overordentlig Hurtighed. Længst vil han imidlertid huskes som Visedigter. De ved Trearskrigen fremkaldte Sange som «Holmens faste Stok», «Gutter om Bord», «Jeg syng vil en Vise» og «God Dag, god Dag, min Pige» kappedes i sin Tid næsten i Popularitet med selve «Den tapre Landsoldat», men ogsaa hans fornøjelige Gadeviser — den Gang en her hjemme helt ny Genre — som «Har I læst den Berlingske Avis», «Rullen gaar» og «Pjaltens Brand» ere ved deres harmløse Elskværdighed og gode Humør typiske baade for Forfatteren og for den Tid, paa hvilken de fremkom. En Del af Viserne ere samlede under Titelen «Viser af —h—e» (1854).

R. dekoreredes 1862 med Fortjenstmedaillen i Guld. Han døde 6. Dec. 1867. Hans Enke, der var Skuespillerinde ved Folke-theatret, blev 1870 gift paa ny, med Skuespiller ved samme Theater Fred. Chr. Madsen (XI, 10).

Gesch. der Herren v. d. Recke (Breslau 1878) S. 156. Illustr. Tid. IX, 93. Erslew, Forf. Lex. *Sophus Bauditz.*

v. d. Recke, Ernst Frederik Vilhelm, f. 1848, Digter. Han er født 14. Avg. 1848 i Kjøbenhavn som Søn af (senere) Oberst i Artilleriet Johan Ditlev Zepelin v. d. R. og Eliza Esperance f. Wallich. 11 Aar gammel blev han Discipel i Metropolitanskolen, men da Faderen forflyttedes til Rensborg, tilbød en fjærnere Slægtning, Lægen Levin i Frederiksborg, ham et Hjem hos sig, og han overgik derfor 1862 til Frederiksborg lærde Skole, hvorfra han dimitteredes 1866. Strax efter fik han Regensen og begyndte at studere Kemi, for hvilket Fag han fra Faderen havde arvet en særlig Interesse, tog 1867 Philosophicum og levede for Resten et «idealt Studenterliv», der bares af de «usædvanlige Talenter, som Regensen i Aarene 1866—70 husede». Det nære Samliv med denne Kreds

indvirkede paa hans Tankegang og ansporede hans lyriske Tendenser, og da han som Følge heraf mod Slutningen af sin Regens-tid var «lige saa langt tilbage i flere Bifag som vidt fremskreden i selve Hovedfaget», foretrak han at aftjene sin Værnepligt strax. Under sin 15 Maaneders Tjenestetid fuldendte han i 1871 det lyriske Skuespil «Bertran de Born», hvoraf han Aaret forud havde skrevet Hovedsituationen i 3. Akt og skitseret Resten, og indleverede det til det kongl. Theater. 7. Jan. 1873 opførtes det og gjorde en indtil da næsten ukjendt Lykke (3. Udg. 1884). Efter i et Aars Tid at have gjenoptaget Studiet af Kemien opgav han det definitivt og kastede sig helt over Poesien. 1876 udkom «Lyriske Digte», og 1878 bragte baade den paa det kongl. Theater opførte Tragedie «Kong Liuvigild og hans Sønner» og den dramatiske Digtning «Archilochos», der maaske er R.s allerypperste Værk. For Scenen har han senere skrevet Tragedien «Knud og Magnus» (1881), Operatexten «Fru Jeanna» med Musik af P. E. Lange-Müller, «Hertugin-den af Burgund» (1891), opført med stort Bifald paa Dagmar-theatret, og «Dronning Eigra», opført paa det kongl. Theater 1897. Af Digtsamlinger har han end videre udgivet «Smaadigte» (1883), «Spredte Blomster» (1885), «Gamle og nye Digte til én» (1889) og «Blandede Digte» (1890). 1898 udkom Digtet «Kronesangen». R., der strax ved sin Fremtræden havde vist sig som en Formens Mester, skabte sig i Tidens Løb mere og mere en Specialitet i Studiet af Metrikken, der for den gotisk-germanske Sprogstammes Vedkommende frembød et stort, uopdyrket Terræn, og Frugterne af en halv Snes Aars Arbejden i denne Retning nedlagde han i sit store, betydningsfulde Værk «Principperne for den danske Verskunst efter dens historiske og systematiske Udvikling» (1881), som bragte ham den filosofiske Doktorgrad. Senere har han udgivet «Dansk Verslære i kortfattet Fremstilling» (1885) og «Grundtræk af dansk Verslære» (1894). Ogsaa med Retskrivningsspørgsmaalet har han syslet og udgav i 1888 Piecen «Store og smaa Bogstaver», i hvilken han varmt og overbevisende hævder de «store» Bogstavers Betydning i dansk Skriftprog. For Børn har R. skrevet «Vores egen Tulle» (1894) og «Tordenskjold» (1896), og for det kongl. Theater har han oversat de versificerede Skuespil: Henri de Borniers «Rolands Datter» (1876), Catulle Mendès' «En højbaaren Gjest» (1877) og Edmond Rostands «Romantiske Ideer» (1896). Endelig har han udgivet Chr. K. F. Molbechs og Plougs efterladte Digte, de sidste ledsagede af en biografisk-kritisk Essay.

R. rejste 1881—82 paa det Anckerske Legat i Tyskland og Italien. 1885 ansattes han som Assistent ved det kongl. Bibliothek, men 1890 søgte han sin Afsked for udelukkende at ofre sig til litterært Arbejde. 1886 ægtede han Anna Peträa Frederikke Reinhard, Datter af Overlærer J. C. T. R. ved Frederiksborg lærde Skole.

Gesch. der Herren v. d. Recke (Breslau 1878) S. 153. Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1881 S. 119 ff. V. Møller, Danske Kunstner-Portræter S. 242 ff.

Sophus Bauditz.

Rediger, Johannes, —1591, Præst og Digter. Han var født i Minden i Westfalen og blev 1569 Præst i Klangsøl Sogn sydvest for Tønder, hvor han forblev til sin Død 1591. Han har efterladt et Enkeltryk paa 4 Kwartblade (Slesvig, uden Aar), indeholdende en Dedikation til Raadet og Borgerne i Tønder (1587) og et gudeligt Digt (Omdigtning af Davids 33. Salme paa særdeles rent Nedertysk). Af denne Dedikation erfarer man, at han havde forfattet en Samling gudelige Digte, som han paa Grund af egen Uformuenhed bad Byens Raad og Borgere om Pengehjælp til at lade trykke. Han kom imidlertid i et uheldigt Øjeblik med sin Supplik, da Byen var totalt nedbrændt for 6 Aar siden, og man havde andet at bruge sine Penge til; man har i ethvert Fald aldrig hørt om eller set en samlet Udgave af hans Digte.

Jahrb. d. Vereins f. niederdeutsche Sprachforsch. 1885, S. 138 ff.

C. A. Nissen.

Rée, Anton, 1820—86, Pianist, var Søn af ndfr. nævnte Grosserer Hartvig Philip R. og fødtes i Aarhus 5. Okt. 1820. Han røbede tidlig musikalsk Begavelse, kom, 15 Aar gammel, til Hamborg, hvor han studerede Klaverspillet Teknik under J. Schmidt og C. Krebs, fortsatte fra 1839 sine Studier under A. Halm i Wien og afsluttede dem 1841 i Paris, hvor han omgikkes Chopin og Kalkbrenner; under Opholdet i Udlandet optraadte han tillige som Koncertspiller. Da han 1842 tog fast Ophold i Kjøbenhavn, kunde han med sit elegante, gratiøse Spil og sin fint uddannede Fingerteknik gjøre Krav paa at regnes blandt vore første Klavervirtuoser, ligesom han som litterært dannet Mand og begavet Musiker selvfølgelig maatte spille en fremtrædende Rolle. Han var da ogsaa i en lang Aarrække fast Solospiller i Musikforeningen og virkede som meget søgt og anset Lærer, af hvis Skole flere Elever udgik, der selv vandt et anset Navn, som A. Winding og F. Hartvigson. Ved Musikkonservatoriets Oprettelse i 1866 blev han Lærer i Kla-

verspil ved dette. Denne Stilling opgav han dog snart, og han, der, efterhaanden som han blev ældre, blev pirrelig og mente sig tilsidesat, trak sig mere og mere tilbage fra al offentlig Virksomhed; i sine senere Aar optraadte han yderst sjælden. Han har skrevet en Række Klaverkompositioner, deriblandt en Sonatine (Op. 9), Kadencer til Koncerter af Mozart og Beethoven, adskillige Salonstykker og instruktive Sager m. m., og har end videre som Musikkforfatter udgivet et Par Brochurer samt leveret Korrespondancer til adskillige udenlandske Musiktidsskrifter. 17. Nov. 1855 ægtede han Ebba Kellgren, som overlevede ham og døde 22. Febr. 1891. Selv døde han 20. Dec. 1886.

Schytte, Musiklex. Schubert, Musik. Convers. Lex. Hammerich, Kjøbenhavns Musikkonversatorium. *G. St. Bricka.*

Rée, Bernhard Philip, 1813—68, Bladredaktør og Politiker, fødtes 18. Juli 1813 i Aarhus som Søn af ndfr. nævnte Grosserer Hartvig Philip R. Han blev 1830 Student fra sin Fødebys lærde Skole, tog næste Aar 2. Examen og studerede en Tid lang til juridisk Examen. 1838 blev han Redaktør af «Aalborg Stiftstidende» og var 1841—47 tillige Boghandler i Aalborg. For at kunne ægte sin Farbroders Enke, der var Medudgiver af Bladet, gik han 1841 over til Kristendommen, dog kun paa Skrømt, og fik 1845 selv Bevilling paa at være Bogtrykker samt var nu Medudgiver indtil sin Død. Bladet blev under hans Ledelse mere selvstændig redigeret, end Provinsbladene den Gang i Regelen vare, og det vandt efterhaanden stor Indflydelse i Vendsyssel; men hans Sprog var tit svulstigt og skruet. Han udgav desuden et Par underholdende Tidsskrifter, «Læsekabinettet» (1841—42, 3 Bind) og «Nyeste Aftenpost» (1849), samt «Almindelig dansk Landbotidende» (1846). 1844—46 samt paa ny 1860 var han Borgerrepræsentant og virkede baade i denne Stilling og som Redaktør ivrig for alle kommunale Fremskridt. Han var 1853 Medlem af en Komité for at oprette Dampskibsfart til Nørre Sundby — et Spørgsmaal, han allerede 1844 havde været med at rejse —, og herfra udvikledes snart Planen til en Pontonbro. Ogsaa gav han i 40erne Stødet til Udvikling af Postvæsenet i Jylland og var 1846—47 Medlem af Bestyrelsen for Amtets Landboforening.

1844 valgtes han til den jyske Stænderforsamling og gav Møde her i 3 Samlinger, 1844—48; i den sidste stod han alene i Kampen mod Kongevalg til den grundlovgivende Rigsforsamling. Ogsaa

til denne blev han valgt i Voldumkredsen (Randers Amts 6. Kreds) og var Medlem af dens Finansudvalg; han stod uden for Partierne, men hældede mest til venstre Side. Han talte for ét Kammer, valgt ved almindelig Valgret og hemmelig Afstemning, samt for suspensivt Veto, men tillige for Embedsmændenes Uafhængighed. 1850—54 var R. Medlem af Folketinget, stadig valgt ved Kaaring, først for Aalborg Amts 3., siden for 5. Kreds. Han tog ikke ringe Del i Forhandlingerne og i Udvalgsarbejdet om økonomiske Spørgsmaal — var i de 2 første Samlinger Medlem af Finansudvalget — og tog Ordet for progressiv Indkomstskat, for Salg af de vestindiske Øer og for Opgivelse af Porcellænsfabrikken og Stutteriet. Som ivrig Helstatsmand støttede han 1853—54 Ministeriet Ørsted, selv hvor det havde hele Tinget imod sig. 1864—66 sad han igjen i Folketinget, 1865—66 tillige i Rigsraadets Folketing; han stemte her baade for C. Nyholms og for Kleins Forslag om Landstingets Sammensætning og for den gennemsete Grundlov, medens han i Rigsdagen kæmpede imod den. Endelig blev han 1866 valgt til Landstinget, men maatte 1867 som sindssyg opgive sit Sæde. Han døde 13. Nov. 1868 paa Aarhus Sindssygeanstalt og jordfæstedes paa den jødiske Kirkegaard.

Han havde 28. Avg. 1841 ægtet Julie Rée, f. Hinrichsen (f. 1812 † 11. April 1845), Datter af en Kjøbmand H. i Schwerin, og 24. April 1853 Anne Marie Seedorff (f. 1. Maj 1835), Datter af Redaktør Nicolaus S. i Odense (f. 1808 † 1854).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Rée, Hartvig Philip, 1778—1859, Kjøbmand og Forfatter, er født i Fredericia 12. Okt. 1778. Hans Fader, Philip Hartvig R., der fra Fredericia drev en udstrakt Forretning, døde 1799 i Aalborg paa en Forretningsrejse, og H. Ph. R. overtog da som den ældste af 13 Søskende Ledelsen af Handelshuset Ph. H. R. & Co. I Hjemmet og hos Slægtninger i Hamborg havde den begavede og driftige unge Mand lært Kjøbmandskab, men tillige ivrig studeret Bibelen og gjort sig fortrolig med den senere jødiske filosofiske og poetiske Litteratur under Ledelse af den omvankende Litterat Elasar Lisser. Virksomheden forøgedes betydelig, efter at R. havde forlagt Hovedsædet til Aarhus, og efter at 2 yngre Brødre i Samvirken med den ældre havde etableret sig, Israel Ph. R. i Hamborg og Isak Ph. R. i Randers. Forretningerne i Aarhus og Randers, som foruden stort anlagte Handelsforetagender kom til at

omfatte Skibsrederi, Sukkerraffinaderi, Chokoladefabrik, Klædefabrikation osv., hørte i Aarhundredets første Halvdel til de største og anseteste i de danske Provinsbyer. R. befattede sig theoretisk med Landøkonomi og anlagde en Have, der blev en af Aarhuses offentlige Seværdigheder. Han var den første danske Jøde, der blev eligeret Borger. Senere nød Broderen Isak samme Ære. For den lille jødiske Menighed i Aarhus stod han i Spidsen. Gudstjenesten omfattede han med stor Interesse, gav Synagogen Plads i sin Gaard og søgte at ordne og smykke Liturgien. Den første Agende for en ordnet Gudstjeneste i Danmark udgik (1825) fra hans Haand, selv skrev han hebraiske religiøse Poesier til særlige Lejligheder og fik en yngre Musiker, L. Meyer, til at komponere Musik til Synagogesangene. Med Indland og Udland stod han ogsaa paa dette Omraade i livlig Forbindelse. Hans Agende indførtes i Odense, hvor den dog efter faa Aar igjen afskaffedes. Et af hans Lejlighedsdigte (hebraisk og tysk) affattedes til Brug for den jødiske Menighed i München. I rent videnskabelige bibelsk-exegetiske Undersøgelser forsøgte han sig ogsaa og lagde i Tidsskriftsartikler, delvis samlede under Titelen «Forschungen üb. die Überschriften der Psalmen» (Leipz. 1846), Bibelkundskab og Skarpsindighed for Dagen. Gift var han med sin Kusine Therese f. Rée fra Altona. Efter hendes Død (31. Dec. 1850) flyttede han til Kjøbenhavn. Her fængslede særlig Rasmus Nielsens Filosofi den gamle Mand. Han døde 1. Okt. 1859. 3 Sønner af ham ere omtalte i det foregaaende og følgende.

Erslew, Forf. Lex.

D. Simonsen.

Rée, Julius, 1817—74, Handelsmand, var født i Aarhus 1. Juni 1817 og Søn af ovfr. nævnte Grosserer H. Ph. R. Han nedsatte sig 1842 som Kjøbmand i Randers, hvor han efterhaanden kom til at beklæde en stor Mængde Tillidsposter. Saaledes var han Medlem af Havnekommissionen, af Borgerrepræsentationen og af Repræsentantskabet for den mosaiske Menighed. Af denne Menighed blev han efter sin Bortrejse fra Byen udnævnt til Æresmedlem. End videre var han Medlem af nogle Kommissioner, der nedsattes angaaende Spørgsmaalet om Sejlbjergjørelsen af Gudena. I Randers ægtede han 15. Jan. 1845 sin Kusine Louise Lipmann, Datter af Kjøbmand L. i Aalborg. I Foraaret 1857 rejste han til Kjøbenhavn, hvor han nedsatte sig som Grosserer. 1864 valgtes han i Randers til Medlem af Rigsraadets og Rigsdagens Folketing, i

hvilke Forsamlinger han havde Sæde henholdsvis til Forfatningsforandringen 1866 og til sin Død. 1866 var han Medstifter af «Kreditforeningen for Landejendomme i Østifterne», af hvis Direktion han var Medlem til 1874. R. havde betydelig Interesse for offentlige Anliggender og for litterære Sysler, særlig i historisk Retning, og han har foruden en stor Mængde Bladartikler angaaende Handels- og Næringsforhold skrevet en Del historiske Afhandlinger, deriblandt nogle Undersøgelser over Norges Forhold i 1814, der offentliggjordes i «Dansk Maanedsskrift». Han døde efter en langvarig Sygdom 3. Sept. 1874.

Erslew, Forf. Lex.

E. Meyer.

Reedtz, Frederik, 1586—1659, til Tygestrup, Rigsraad, Søn af nedennævnte Peder R., er født paa Antvorskov, studerede 1602 i Genf og 1603 i Orleans, var 1605—8 Hofjunker og deltog som Fændrik i Kalmarkrigen, hvor han var med ved Ølands Erobring i Avg. 1611. Ved sin Faders Død 1607 havde han arvet Tygestrup og indtog siden en fremragende Stilling inden for den sjællandske Adel. Hans Len kom alle til at ligge i denne Landsdel, først Svendstrup 1619—22, derefter Tryggevælde 1622—32 og endelig Vordingborg fra 1632 til hans Død. 1623 nævnes han som Ritmester ved den sjællandske Rostjeneste, fra 1627 var han ofte befuldmægtiget for Provinsens Adel paa Stændermøder og fra 1637 Landkommissær. Imidlertid var han 1633 bleven Ridder, var 1634 tilstede i Dresden ved Hertug Ulriks Bisættelse og blev i Dec. 1644 Rigsraad. Som saadan var han det følgende Aar, i Modsætning til de fleste af sine Fæller, stemt for Hannibal Sehesteds Plan om at sende Flaaden til Norge, 1648 skal han have været en Modstander af at binde Frederik III ved for stræng en Haandfæstning; men ellers kjendes hans politiske Holdning ikke nærmere. Sprogmanden Søren Poulsen Judichær regnede ham mellem sine Beskyttere. Han havde 9. Juli 1609 ægtet Birgitte Brahe, Datter af Rigsraaden Steen B. (II, 602) og Kirstine Holck; efter hendes Død 1627 ægtede han 22. Juni 1634 Sophie Høg (f. 16. Nov. 1588 † 1653), Datter af Stygge H. og Anne Ulfstand. Ved begge disse Ægteskaber havde han forøget sine Godsbesiddelser, nemlig med Barritskov og Elkjær i Jylland, hvor han ogsaa købte Løjstrup og Fævejle. Han synes dog at have afstaaet sine sjællandske Godser til sine Sønner Steen og Peder før sin Død, der indtraf 8. Juni 1659.

Estrup, Tygestrup S. 61 f. Danmarks Adels Aarbog 1894, S. 317.

J. A. Fridericia.

Reedtz, Holger Christian, 1800—57, Diplomat, Minister, var ældste Søn af Niels Juel R. til Palsgaard (f. 1771 † 1830) og Catharine Sophie Vilhelmine f. Benzon (f. 1773 † 1854) og fødtes 14. Febr. 1800 i Odense. Han fik en meget omhyggelig Undervisning, og som ung Student (dimitteret 1818 fra Odense Kathedralskole) gjorde han sig bemærket ved 1821 at vinde Universitetets Guldmedaille for en Prisaftandling om de Lande paa Østersøens sydlige Kyst, som erobredes af Valdemarerne. Efter at have underkastet sig juridisk Examen 1823 fortsatte han sine historiske Studier, og foruden mindre Artikler i Tidsskrifter udgav han den fortjenstfulde «Recueil historique et chronologique des traités de la couronne de Danemarck», som udkom i Göttingen 1826. 1827 sendtes han tillige med Legationssekretær M. P. Hvass til München for at undersøge det i det derværende Rigsarkiv fundne, af Christian II bortførte Arkiv; af deres Afskrifter blev der trykt 10 Ark, men dermed standsede Foretagendet, og det trykte udkom aldrig. Efter sin Hjemkomst ansattes han, der 1824 var udnævnt til Kammerjunker, som Volontær i Departementet for udenrigske Sager 1828, avancerede 1831 til Sekretær (blev Kammerherre 1840), men tog Afsked 1842, fordi Christian VIII, medens Ministeriet søgte Sveriges Medvirksomhed til en Afløsning af Øresundstolden, bag dets Ryg skrev til Gesandten imod en Afløsning. R., der særlig behandlede denne Sag, vilde ikke tjene under saadanne Vilkaar. Han trak sig tilbage til Palsgaard, som han havde arvet efter Faderen, og beskæftigede sig der særlig med Astronomi, korresponderede med Schumacher i Altona og skrev i «Astronomische Nachrichten». Som Sædegaardsejer indvøjtes han i Febr. 1847 i den viborgske Stændersforsamling og designeredes til Suppleant i «de erfarne Mænds» Forsamling efter Reskriptet af 28. Jan. 1848, men som bekjendt traadte denne aldrig sammen, og han kom ikke til at deltage i den viborgske Stændersession 1848, da han imidlertid var gjenindtraadt i Statstjenesten.

Samme Dag, Dankwart (IV, 176) tog Afsked, 8. April, var R. nemlig udnævnt til Depechesekretær med Bemyndigelse til at modtage de fremmede Gesandter, naar Ministeren var fraværende. Men han anvendtes særlig til ekstraordinære Missioner. I Juni var han i London for sammen med Pechlin at instruere Gesandten, i Juli og Avg. deltog han i Vaabenstilstandsforhandlingerne i Malmø, derefter forhandlede han med Wrangel i Hertugdømmerne og med Dönhoff i Berlin, men her var han ikke heldig, i det han stillede

Indrømmelser i Udsigt, som Regeringen ikke godkjendte, og under tegnede den fordærlige Erklæring af 27. Sept. I Slutningen af Maj 1849 var R. paa ny i Berlin for at underhandle om Fredspræliminærer. Her fra skrev han hjem, at det var absolut nødvendigt for den diplomatiske Situation, at Danmarks militære Overlegenhed over Slesvig-Holstenerne konstateredes, og han blev saaledes medvirkende Aarsag til Udfaldet fra Fredericia 6. Juli. Da han fik Underretning om Sejeren, før denne blev almindelig bekendt, benyttede han resolut sin Kundskab til at faa Præliminærer og en Vaabenstilstand undertegnede 8. og 10. Juli. Man havde i Kjøbenhavn ventet bedre Vilkaar, og R. havde overskredet sine Instruxer, men havde han ikke gjort, hvad han gjorde, var vor militære og diplomatiske Stilling vistnok bleven meget mislig. Hverken Regeringen eller den offentlige Mening var imidlertid tilfreds med hans Egenraadighed, og det var ogsaa kun paa Pechlins udtrykkelige Begjæring, at R. medgaves ham som 2. befuldmægtiget ved Fredsforhandlingerne i Berlin i 1850. Disse førtes vel væsentlig af Pechlin, men R. gjorde dog ikke ringe Gavn. I Brev til Madvig skriver Scheel om ham: «R. er uden Tvivl en ret fin Diplomat. Han forstaar godt at holde Pechlin tilbage, naar denne bliver for ivrig. — Han véd godt at pumpe Efterretninger og Meninger — de sidste vel ikke altid ganske oprigtige — ud af Folk og har altid en Vittighed paa rede Haand for at blive fri for at svare paa et ubekvent Spørgsmaal.» Scheel kunde sikkert have tilføjet til denne Beskrivelse, at naar R. behøvede at vinde Tid for at besinde sig, greb han, som hans Vane var, til det gamle diplomatiske Universalmiddel og fyldte sin store Næse med en utrolig Mængde Snus.

Efter sin Hjemkomst overtog R. 14. Juli den Stilling i Udenrigsministeriet, som Chr. H. Bille (II, 218) havde beklædt siden Sept. 1849, og da Grev A. W. Moltke ønskede at fratræde Udenrigsministeriet, udnævntes R. til hans Efterfølger 6. Avg. 1850. R. var vel ikke noget hurtigt Hoved eller en aaben og frejdig Karakter, der vækker Sympathi, og en vis affekteret Originalitet kastede stundum et Skjær af Excentricitet over hans Personlighed; men han var en brav, forstandig og selvstændig Mand og havde mange Betingelser for denne Post. Som regulær Diplomat besad han fuldt Kjendskab til Former og Forretningsgang, var personlig kjendt og velset ved de fremmede Hoffer og sine Kolleger i Ministeriet langt overlegen i Forstaaelse af den almindelige politiske Stilling i Evropa. Men han

var ikke blot decideret Helstatsmand og stærkt konservativ, han manglede Forstaaelse af andre Synsmaader, der, om de end ofte vare ensidige og til Dels uigjennemførlige, dog havde Krav paa at tages med i Beregning. Han savnede ogsaa Evne til at skaffe sine Anskuelser Indgang — han udtrykte sig med Vanskelighed, og selv hans Mæle var ham imod —, skjønt Medlem af Landstinget 1849—51 deltog han aldrig i den offentlige Forhandling, og han indlod sig sjældnen i nogen nærmere Tankeudvikling med sine national-liberale Kolleger i Ministeriet, som han tvært imod oftere frastødte ved et saarende og hensynsløst Væsen. Hans Indflydelse i Statsraadet var derfor kun ringe. Forgjæves modsatte han sig Notabelprojektet, som det da paa hans Forslag overdroges Grev Sponneck selv at anbefale i Wien og Berlin. Hvis han virkelig den Gang forudsaa Virkningen af denne Sendelse og senere med Hensigt virkede hen til, at Valget af Notablerne blev, som det blev, viste han uægtelig ved denne Lejlighed stor Behændighed i at naa sit Ønske, at bringe Notabelprojektet til at strande. Paa samme Tid truede Misfornøjelsen med den danske Styrelse af Slesvig med at berøve os endog Ruslands Støtte, og man besluttede derfor, at R. skulde søge Kejser Nicolaus i Warschau for at bibringe ham et retfærdigere Syn paa Personer og Forhold i Kjøbenhavn. Nødig paatog han sig denne Mission, hans Bestræbelser lykkedes i alt Fald ikke, og i Slutningen af Juni 1851 vendte han tilbage og meddelte sine Kolleger i Statsraadet, at han ikke kunde vedblive som Udenrigsminister, da de 3 nordiske Hoffer «ikke nærede nogen Tillid til den danske Regering i dens daværende Sammensætning». Ministeriet demissionerede 28. Juni, og 13. Juli rekonstrueredes det i mere helstatlig Retning. Saaledes havde R., der beholdt Udenrigsministeriet, foreløbig sejret, men dette forøgede kun Vanskelighederne for ham, thi Magternes Fordringer stege, jo mere de ansaa ham for nu at være Herre over Situationen. Det var han imidlertid langtfra, og da han end ikke i Ministeriet, end sige i Rigsdagen, var i Stand til at opfylde de Forlangender, der stilledes til ham, til Dels ikke uden Anledning tidligere given af ham selv, og da han ikke var i Besiddelse af den Smidighed og Kombinationsevne, der udfordredes for at klare denne vanskelige Situation, afløstes han af Bluhme som Udenrigsminister 18. Okt. 1851.

Hermed var R.s politiske Rolle udspejlet, thi vel udnævntes han til Medlem af Rigsraadet af 26. Juli 1854 og gik saaledes som kongevalgt Medlem over i Rigsraadet af 2. Okt. 1855, men han

entledigedes efter Ansøgning i Febr. 1856. Han havde trukket sig tilbage til Palsgaard, hvor han gjenoptog sine astronomiske Liebhaberier, udnævntes til Formand i Kommissionen for Opførelsen af et astronomisk Observatorium i Altona 1853 og byggede sig selv et Observatorium paa Palsgaard. Der døde han 6. Febr. 1857. — Han var bleven udnævnt til Gehejmekonferensraad 1852 og havde faaet Storkorset 1850. Han var 16. Febr. 1848 bleven gift med Asta Tugendreich Adelheid Komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs (f. 1826 † 1890), som i April 1858 paa ny indgik Ægteskab med N. F. S. Grundtvig (VI, 231).

Erslew, Forf. Lex. Madvig, Livserindringer S. 196. 198. 328. M. H. Rosenørn, Livsminder S. 38. 73 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVII.

P. Vedel.

Reedtz, Jørgen, —1682, Amtmand og Gesandt, var Søn af ovennævnte Frederik R. og Birgitte Brahe. 1642 rejste han udenlands og studerede en Tid ved Universitetet i Padua. Efter sin Hjemkomst ansattes han 1648 som Sekretær i danske Kancelli og fungerede i de følgende Aar som Kongens Rejsesekretær. 4. Juni 1654 ægtede han i Odense Mette Trolle (f. 14. Avg. 1637), Datter af Statholderen i Norge Niels T., og traadte samtidig ud af Kancelliet og udnævntes til Lensmand paa Jungshoved. Under Krigen 1657—60 var han Krigskommissær i Sjælland, og 1660 blev han Lensmand paa Tryggvælde og fik tillige Inspektionen over Højstrup og Lellinge Godser og Regalier; Højstrup beholdt han til 1668, Tryggvælde Amt til 1671, da han blev Gesandt i Spanien. Han havde 1664 tillige faaet Inspektionen over de kongl. Regalier i Ringsted og Møens Amter og blev s. A. tillige med Peder Scavenius og V. Bering Medlem af en Kommission, der skulde revidere alle Regnskaberne før 1660. At J. R., der ellers synes at have været en temmelig ubetydelig Person, blev saa meget brugt, skyldtes vistnok hans indflydelsesrige Slægt; hans Udnævnelse til Gesandt i Spanien skyldtes dog maaske ogsaa til Dels Griffenfelds Ønske om inden sit Giftermaal med Karen Nansen at fjærne Mette Trolle, til hvem han en Tid synes at have staaet i et Elskovsforhold. J. R. blev i Spanien til 1680, men fra 1678 var dog Marcus Gjøe (VI, 71) den egentlige Gesandt. J. R. ejede Herregaarden Vedø (i Sønderhald Herred) og en Tid tillige Parter i Tygestrup og Barritskov, men synes at have været en daarlig Økonom. I 1681 maatte han gjøre Opbud for at tilfredsstille sine Kreditorer, men

inden han fik sine Sager ordnede, døde han i Foraaret 1682. Han var efterhaanden bleven Kancelli-, Justits- og Etatsraad.

L. Laursen.

Reedtz, Knud, 1663—1733, Søofficer. Faderen var Oberst Tønne R. til Barritskov († 9. Juni 1699), Moderen Lisbet Mogensdatter Sehested (f. 1632 † 21. Febr. 1705). R. selv er født 15. Juli 1663, han blev Lærling i Marinen 1681, gjorde først nogle Sørejser med danske Orlogsskibe, var derefter (1683—88) i florentinsk og i fransk Orlogstjeneste, sidstnævnte Sted under Bellefontaine; 1686 udnævntes han til dansk Lieutenant, var 1689 Chef for Fregatten «Phønix» i Niels Juels Flaade og erholdt 1690 dennes Vidnesbyrd for at være en dygtig og selvstændig Officer og Sømand. 1691 tilbragte han i hollandsk Orlogstjeneste og udnævntes s. A. til Kapitajn. 1693 førte han Orlogsskibet «Oldenborg» paa Konvoiering til Frankrig; 1697 forfremmedes han til Kommandørkapitajn; under den store Udrustning 1700 førte han Orlogsskibet «Tre Løver» i Gyldenløves Flaade, Aaret efter blev han Kommandør og ansattes 1704 som Mønstringschef i Fyn. 1703 indgik R. Ægteskab med Karen Kjeldsdatter Krag (f. 26. Juni 1660 † 23. Jan. 1737), Enke efter Gude Parsberg til Kokkedal og Nørlund, hvilke Godser han derved kom i Besiddelse af. 1704 avancerede han til Schoutbynacht, 1710 til Viceadmiral og kom under største Parten af den store nordiske Krig til at gjøre Tjeneste ved Hovedflaaden i Østersøen, hvor der dog ikke hændte meget. Han deltog 1710 i Slaget paa Kjøge Bugt og var en Tid lang Chef for Søekvipagen ved Glückstadt efter M. Paulsens Død. 1712 tog han som næstkommanderende i Gyldenløves Flaade Del i Fægtingen under Rygen, hvor den svenske Transportflaade ødelagdes; 1713 var han øverstkommanderende for Flaaden, men forsømte at forhindre Stralsunds Undsætning. 1714 forfremmedes R. til Admiral og deltog 1715 under Raben i Søslaget ved Jasmund; forinden havde han faaet det Hverv at forberede en Overførsel af Tropper fra Grønsund til Pommern, men for denne blev der dog ingen Brug. 1719 afgik han ved Reduktionen med Pension.

. I Søofficerskorpsets indre Rænkespil, der under Krigen voldte stor Fortræd, deltog R. ivrig som en af Anførerne i den adelige Klike sammen med Admiral F. E. Gjedde, Gehejmeraad F. C. Adeler o. a., som ved alle mulige Midler søgte at fortrænge de dygtige borgerlige Officerer. R. døde 10. Febr. 1733. *C. With.*

Reedtz, Peder, 1531—1607, til Hørbygaard og Tygestrup, var født i Mark Brandenburg og Søn af Michel R. af en oprindelig pommersk Adelsslægt. Tidlig forældreløs lærte han i sin Ungdom Krigerhaandværket i Tyskland, Frankrig og Lifland og kom i Begyndelsen af den nordiske Syvaarskrig til Danmark, hvor han især var knyttet til Feltøverstnen Daniel Rantzau. Efter Fredslutningen (1570) forlod han Landet, men vendte dog snart tilbage og blev 1572 Hofjunker, 1573 Staldmester hos Frederik II. Da han 1580 opgav denne Hofstilling, forlenedes han baade med Sorø Kloster og Antvorskov, af hvilke han beholdt hint i 4 Aar, dette, hvormed en Tid ogsaa Korsør Len var forenet, i 9 Aar. 25. Febr. 1582 gjorde Kongen hans Bryllup med Karen Rostrup, Datter af Jørgen R. til Sjelleskovgaard, og s. A. viste Kongen det nygifte Par sin Gunst ved at forlene det for begges Levetid med Saltø i Sjælland. P. R. hørte til den lille Kreds af indvandrede Tyskere, der stod i høj Yndest hos Frederik II, og et nyt Bevis paa dette Forhold var, at Kongen 1586 tilskjødede ham Hørbygaard (i Tudse Herred), egentlig ikke en Gave, men en Arveforlening, noget, som ellers ikke brugtes her i Landet. I det P. R. saaledes paa flere Maader var bleven knyttet til Sjælland, arbejdede han paa at udvide sit Gudsomraade der og benyttede hertil sin Hustrus jyske Besiddelser. Ved Mageskifte med Kronen fik han saaledes 1587 Landsbyen Tygestrup (i Merløse Herred), som han nedlagde, og hvor han opførte en Herregaard (siden 1669 kaldet Kongsdal). Som han havde vist sit hengivne Sindelag over for sin kongelige Velynder ved at opkalde sin Søn efter ham, saaledes lod han nu en Indskrift paa sin nye Gaard højlydt forkynde hans Taknemmelighed mod Kongen, med hvis Død hans begunstigede Stilling ophørte. P. R., der roses for sin Gudsfrygt og Godgjørenhed, døde 21. Sept. 1607 paa Tygestrup; hans Enke levede til 1636. Fra dem nedstammer den endnu levende Familie Reedtz (R.-Thott) her i Landet.

F. Jørgensen, Ligpræd. ov. P. R. (1611). Estrup, Tygestrup S. 57 ff. Danske Herregaarde IV: Kongsdal; XVII: Hørbygaard. Danmarks Adels Aarbog 1894, S. 317.

C. F. Bricka.

Reedtz, Peder, 1614—74, Kansler, Søn af den ovfr. nævnte Rigsraad Frederik R., er født paa Tygestrup 17. Nov. 1614. Efter at have været opdraget i Herlufsholm Skole fra 1632 og paa Sorø Akademi 1635 rejste han i dette Aar udenlands og studerede 1636 i Oxford og 1640 i Padua. Efter sin Hjemkomst var han 1641—46

Sekretær i Kancelliet, fulgte 1643 Valdemar Christian til Rusland, kom det følgende Aar tilbage og var 1645 Sekretær ved Fredsforhandlingerne i Brømsebro. 1647 var han med Corfits Ulfeldt paa hans Ambassade til Frankrig og efterlodes der som Resident, indtil han i Nov. 1649 kaldtes tilbage paa Rigshofmesterens Foranledning. I Maj 1652 sendtes han som Gesandt til England, fik s. A. Lundenæs Len, ægtede 1. Maj 1653 Sophie Sehested, en Datter af Kansleren Christian Thomesen S., blev i Juli s. A. Rente-mester og fra Sept. 1655 tillige Vicepræsident for det da oprettede Admiralitet. I Juli 1656 optoges han i Rigsraadet, skjønt hans Fader endnu var Medlem af dette, og ombyttede som Følge deraf 1657 Lundenæs Len med Møen, som han beholdt til 1662.

Fra nu af begyndte hans større politiske Rolle. Han medbragte til denne betydelig Dannelse, særlig megen Sprogfærdighed, en stærkt udviklet fornem Anstand, en vis tung, alvorlig Værdighed og en ikke ringe Arbejdsiver; tvivlsommere er det, om hans politiske Kundskaber have staaet i Højde hermed, i alt Fald betegner Hannibal Sehested ham som kun lidet kjendt med Udlandets Sager; næppe heller har han været en Mand med udprægede Anskuelser eller Evne til at gjøre dem gjældende; den franske Gesandt Terlon karakteriserer ham som ængstelig og meget mistænksom. Hurtig tilfaldt der ham dog vigtige Hverv, særlig paa Grund af hans gamle Svigerfaders Svagelighed. I hans Sted fungerede han maaske allerede fra Slutningen af 1656 som en Slags Kansler, især ved Forhandlinger med fremmede Afsendinger; i Maj 1657 var han Medunderskriver af den Resolution til den svenske Gesandt Durel, der medførte Underhandlingernes Afbrydelse. Under den paafølgende Krig fik han fuldt op at gjøre. Han blev i Juli 1657 Medlem af det Udvalg af Rigsraadet, der sammen med Rigshofmesteren og Kansleren skulde lede Regeringssagerne, og led ved dette Hverv i høj Grad under Statens knugende Pengemangel. Imellem de 2 Krige havde han den ikke misundelsesværdige Opgave at forhandle med de svenske Gesandter ved Forhandlingerne i Kjøbenhavn. Ikke mindre byrdefuld blev hans Virksomhed under Kjøbenhavns Belejring, hvor talrige Forretninger tilfaldt ham; et lyst Øjeblik var det, da han 30. Okt. 1658 efter Obdams Sejer i Sundet sendtes til den nederlandske Admiral for at konferere med ham. Fra Marts 1660 var han en af Fredskommissærerne ved de Underhandlinger uden for Hovedstadens Volde, der, dog mindre ved hans end ved Hannibal Sehesteds Virksomhed, førte til Freden i Maj.

Imidlertid var hans Gunst hos Frederik III sikkert steget i disse Aar; der er ogsaa Spor til, at han har hørt til det mere kongeligsindede Parti inden for Rigsraadet, i det han i Okt. 1658 ikke vilde være med til dets Formaning til Kongen om at tage mere Hensyn til det. At han skulde have været indviet i Kongens Statsforandringsplaner, er der dog ingen Grund til at antage. Men paa Stændermødet 1660 ses han at have været meget ivrig ved Forhandlingerne mellem Kongen og Raadet om Arveregeringens Overdragelse; han blev Medlem af det 13. Okt. nedsatte Udvalg, der vedtog Haandfæstningens Tilintetgjørelse, og som fungerende Kansler holdt han Talen til Stænderne ved Arvehyldingen 18. Okt. og oplæste den nye Edsformular; ved den anden Hylding, 15. Nov., bar han Rigssværdet. Umiddelbart efter, d. 26., foregik hans Udnævnelse til Kansler, Præsident i Kancellikollegiet og Assessor i Statskollegiet.

Talrige Æresbevisninger tilfaldt ham i den følgende Tid, og mange Hverv bleve ham overdragne. 1661 blev han Patron for Universitetet og viede med sin litterære Sans det vistnok megen Interesse, lige saa vel som Peder Syvs Dedikation til ham af sin Betænkning over det cimbriske Sprog viser hans Kjærlighed til Modersmaalet. S. A. blev han Medlem af Højesteret og som Kansler dens Formand; tillige ledede han Prins Christians Hylding i Norge. 1662 fik han Buskerud og flere norske Amter. 1663 blev han Ridder af Elefanten og deltog i Forhørene over Leonora Christina, 1664 blev han Medlem af den første Lovkommission, som ogsaa 1672 af den første Lovrevisionskommission. 1664 var han paa Akershus for at holde Højesteret. 1670 indtraadte han i det da oprettede Gehejmekonseil. 1665 fik han udlagt betydeligt Gods i Norge for sin Fordring paa Kronen og afstod 1669 Tygestrup til Kongen mod at faa Børglumkloster. Vedblivende var han stærkt optaget af den ydre Politik og førte Forhandlinger med de fremmede Gesandter; 1665 sagdes det, at han skulde gaa som Afsending til England, hvilket dog ikke blev til noget. Med Hensyn til hans Opfattelse af Forholdet til Udlandet kan det mærkes, at han i Nov. 1660 udtalte sig for et venskabeligt Forhold til Sverige; senere opfattedes han som ivrig hollandskvenlig og udtalte sig ogsaa 1673 for Tilslutning til Generalstaterne mod Frankrig.

I Henseende til den indre Politik ytrede han 1661 i Anledning af en Betænkning om Forholdsreglerne mod Ulfeldt Anskuelse, der gik i stærkt absolutistisk Retning. Men trods alt var hans Indflydelse

næppe stor. Han havde øjensynlig Vanskelighed ved at indpasse sig i de nye Forhold og stod uden Støtte ved Hoffet. Med Hannibal Sehested var han Uvenner, ligeledes, i alt Fald senere, med Gabel. Men den største Skuffelse kom dog til at vente ham fra den nyopdukkende Storhed Peder Schumacher. Det er sandsynligt, at han i Begyndelsen har hjulpet ham frem, men det varede ikke længe, før det gik anderledes. Overordentlig stor var ogsaa Forskjellen mellem de 2 Mænds Naturer, R., den alvorlige, værdige, tunge Mand med den spanske Gravité, som Hannibal Sehested spottende taler om, Schumacher med det livlige, vidfulde, ironiske Anlæg. Fra det Øjeblik af, at Schumacher var blevet ansat i Kancelliet, var der en stadig Kamp imellem dem, og den unge fremstræbende Ærgjerrighed skaanede ikke sin overordnede. Saa kom Christian V's Dage med Griffenfelds Stigning fra Ærespost til Ærespost, stadig mere svækkedes Kanslerens Indflydelse. Uden Tvivl har han følt sig tilsidesat og skal have nægtet at modtage et Tilbud om Udnævnelse til Greve. Endnu havde han dog saa megen Livskraft, at han efter sin Hustrus Død 5. Nov. 1671 allerede det følgende Aar 25. Juli giftede sig med Anne Ramel (f. 28. Avg. 1643), Datter af Rigsraaden Henrik R. (ovfr. S. 375) og Enke efter Albert Skeel til Katholm, men 10. Juli 1674 døde han. Hans Hustru fødte ham 2 Døtre, den ene efter hans Død, og overlevede ham til 8. Juni 1702.

Universitetsprogr. ov. P. R. (1674). Mag. t. d. danske Adels Hist. I, 147 ff. Becker, Saml. til Fred. III's Hist. Medd. fra Geh Ark. 1886—88, S. 69. A. D. Jørgensen, Griffenfeld I, 77 f. Danmarks Adels Aarvog 1894, S. 318.

J. A. Fridericia.

Reedtz-Thott, Kjeld Thor Tage Otto Baron, f. 1839, Minister. Han er Søn af Kammerherre Otto Baron R.-T. (f. 1785 † 1862) og dennes 2. Hustru, Karen Julie Elisabeth Frederikke f. Fønss (f. 1814 † 1844), og fødtes 13. Marts 1839 paa Gavnø i Præstø Amt. Efter i 1858 at være bleven Student privat blev han i 1860 Cand. phil. og studerede derefter et Par Aar ved Universiteterne i Genf og Paris. 22. Marts 1862 tiltraadte han Besiddelsen af Baroniet Gavnø. Han blev nu efterhaanden Sogneraadsformand, Amtsraadsmedlem, Formand for Præstø Amts Landboforening og i Repræsentationen for den almindelige Brandforsikring for Landbygninger (1886—91), Medlem af Bestyrelserne for de danske Sukkerfabrikker (fra deres Oprettelse i 1872 og indtil 1894) og Kjøbenhavns Byggeselskab (fra dets Stiftelse og indtil 1894), Formand for Godsejer-

foreningen (indtil 1894), Medlem af Bestyrelserne for Faxe Kalkbrud, Gjedser Jærnbaneselskab og Dansk Folkemusæum (fra de paagjældende Selskabers Stiftelse og indtil 1894). 1. Okt. 1886 valgtes han, efter nogle Gange forgjæves at have søgt Valg til Folketinget, som 4. Landstingsmand for 3. Kreds. Efter Gehejmerraad Halls Død blev han i 1887 Forstander for Herlufsholms Skole og Gods. I 1892 udnævntes han til Kommandør af Danebrog af 2. Grad, 1893 af 1. Grad, 1896 til Storkors af Danebrog, 1864 til Hofjægermester, 1874 til Kammerherre, 1897 til Gehejmekonferensraad.

I Landstinget kom han snart til at indtage en ret fremtrædende Plads blandt sine Standsfæller. Allerede i 1887 var han Ordfører for Lovforslaget om Brandpolitiet paa Landet, og senere øvede han ikke ringe Indflydelse ved Behandlingen af forskellige Sager. Ved Baron Otto D. Rosenørn-Lehns Død blev han 6. Juni 1892 Udenrigsminister i det Estrupske Ministerium, og ved dettes Afgang traadte han 7. Avg. 1894 til som Konseilspræsident, i det han i sit Kabinet medoptog flere af Medlemmerne i det Estrupske, deriblandt Justitsminister Nellemann. Efter den ved det storpolitiske «Forlig» i Foraaret 1894 skabte Situation præciserede R.-T. Ministeriets Stilling som den paa det historisk givne Grundlag at være en Mægler imellem Tingene, ligesom han senere paa givne Foranledning i Folketinget erklærede, at hvis det sørgelige Tilfælde skulde indtræde, at man kom til at staa over for en uløselig Finanslovkonflikt, vilde han betragte sin Regerings Mission som endt. For første Gang i en længere Aarrække lykkedes det efter hans Tiltræden at faa en ordinær Finanslov tilvejebragt inden Finansaarets Udløb, og derhos fremsattes en Række vigtige Reformlove: Skoleloven, Næringsloven, Toldloven, Love om Formue- og Indkomstskat, om forskellige Skatters Overføring fra Staten til Kommunerne, om Forhøjelse af Brændevinsafgiften m. m. Det lykkedes imidlertid ikke at faa gennemført disse Reformforslag, der overvejende havde et agrarisk Tilsnit, og i Foraaret 1897 opstod der dels om dem og dels om Finansloven saadanne Uoverensstemmelser, at R.-T. fandt Anledning til at søge Dimission, der bevilgedes ham under 23. Maj 1897, efter hvilken Tid han i Landstinget har indtaget en mere tilbagetrukket Stilling end før.

I 1898 valgtes han ved Kammerherre C. St. A. Billes Død ind i Bestyrelsen for det store nordiske Telegrafelskab. — Han ægtede 4. Maj 1864 Elisabeth Adelgunde Bülow (f. 8. Jan. 1841), Datter af General Carl Ernst Johan B. (III, 278). *C. Christensen.*

Reenberg, Christian Christopher, 1687—1757, Præst, blev født i Aalborg 4. Avg. 1687 og var Søn af Provinsialmedikus, Dr. med. Frands R. († 1727) og dennes 1. Hustru, Bente Marie de Hemmer († 1697). Som Privatist blev han Student 1705 og var Alumn paa Borchs Kollegium 1710—12. Strax efter at han var kommen ind paa Kollegiet, benyttede hans Farbroder Stiftsprovst Morten R. (s. ndfr.) hans Hjælp i en Strid med daværende Professor Jac. Lodberg om «Verdens Evighed», i det den unge Mand tog dette Æmne til Gjenstand for sin første Disputats. Men næppe var den paabegyndte Trykning kommen Lodberg for Øje, før denne satte alt i Bevægelse for at faa Skriftet supprimeret, hvad ogsaa lykkedes. 1715 blev R. Præst i Finderup (ved Slagelse), senere Herredsprovst og døde 3. Sept. 1757. Han var gift med Christine f. Lerche. — Ligesom Farbroderen, Stiftsprovsten, var han Pietismens svorne Fjende. Da derfor Kirkeinspektionskollegiet allerede efter sit første Møde 1738 ønskede Præsternes Betænkning om Kirketugt, Husbesøg, Medhjælpere o. dsl., gav R. meget hurtig paa egne og sine Herredsbrødres Vegne Kollegiet ren Besked om, at nye Forholdsregler slet ikke behøvedes, naar man blot vilde holde sig efter Ritualets Forskrifter; derimod vilde Almueskolers Oprettelse overalt paa Landet være det bedste Middel til Almuens kristelige Oplysning. — I «Spectatorfejden», hvor J. Riis havde rettet et skarpt Angreb paa Præsterne, udgav R. anonymt et interessant og dygtigt Modskrift, «En Faders sidste Brev til en ung Student» (1745), hvori han dog giver «Spectator» Ret i meget og nærmere udvikler, hvorledes den præstelige Gjerning er at forrette.

Langebekiana S. 391 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 804 ff. Stolpe, Dagspressen i Danm. IV, 221 f. *A. Jantzen.*

Reenberg, Morten, 1660—1736, Præst, blev født 18. Juni 1660 i Viborg, hvor Faderen, Claus Christensen († 1671), var Borgmester; Moderen, Mette Pedersdatter († 1677), var en Provstedatter fra Viborg. Han var den yngste af 16 Søskende og havde 6 Brødre. Fra Viborg Skole blev han Student 1677 og tog 1682 Attestats. En ikke ubetydelig Forældrearv gjorde ham det muligt at opholde sig udenlands i flere Aar. Først opholdt han sig 2 Aar i Glückstadt hos den lærde Præst P. Zitscher, tidligere Hofpræst i Kjøbenhavn; tog der fra til Holland og England og forblev i Cambridge og Oxford 2¹/₂ Aar, hvor han lærte mange Berømtheder at kjende; saaledes kom han i længere Tid daglig hos den store Filosof og

Theolog R. Cudworth, Deismens Bekæmper; han var ogsaa oftere Gjæst hos Biskop Barlow i Lincoln, som tilbød ham Plads hos sig som Bibliothekar paa meget gunstige Vilkaar; men han afslog Tilbudet, hvad han senere mange Gange fortrød. Paa Grund af Revolutionen 1688 forlod han England og drog til Paris; her indgik han nøje Venskab med Hans Bartholin (I, 560), hvilken Forbindelse senere drog store Følger efter sig. Fra Frankrig tog han tilbage til England, der fra til Holland og Tyskland og gjorde længere Ophold i Leipzig. Her fik han Lejlighed til at hilse paa Pietismens Fader, Spener; men det er let forstaaeligt, at dette Besøg gik meget kølig af, naar man erindrer, at R. alle Dage var Pietismens svorne Fjende.

Efter henved 7 Aars Fraværelse kom R. hjem til Danmark 1690 med meget rigt Udbytte og stor Aandsmodenhed (jvfr. Iris og Hebe 1794, III, 225 ff.). Han boede efter Hjemkomsten hos sin Velynder, senere Generalfiskal Brostrup Albertin, men søgte længe forgjæves en eller anden Ansættelse, hvorfor han til sidst besluttede at vende tilbage til England og bosætte sig der. Men ved Afskedsbesøget hos Biskop Bagger overtalte denne ham til at opgive sit Forsæt og udvirkede, at han i Febr. 1693 blev Feltprovst ved de danske Hjelpeetropper i Flandern. Ved Ankomsten til Krigsskuepladsen forefandt han sine 2 Rytterregimenter næsten oprevne af en hærgende Farsot. Efter at Regimenterne vare restituerede, kom de til at deltage i Nederlaget ved Neerwinden i Juli 1693. Paa Flugten der fra var R. nær omkommen og blev kastet paa Sygelejet. Men allerede en Maaned før Slaget havde Kongen underskrevet hans Kaldsbrev paa at være Provst paa Møen og Sognepræst i Stege. Inden han tog til sit nye Bestemmelsessted, erhvervede han i Maj 1694 Magistergraden i Kjøbenhavn. I Stege ægtede han sin Formands Enke, Marie Margrethe Gemzøe, f. Bagger, en Søster til Biskop H. Bagger. Hun var 13 Aar ældre end R. og Moder til 6 Børn. R.s hele originale Personlighed fik kraftigt Vidnesbyrd i den første Landemodeprædiken, han holdt i Roskilde, og hvori han behandlede Præsteembedets Farer og Byrder. Biskop Bornemann fór op imod ham i Hidsighed i den Anledning og sagde: «Jeg skal ikke lade af, førend jeg ser jert Hoved sidde paa en Stage.» Ganske koldblodig svarede R.: «Det er bedst at lade det sidde paa den Stage, Gud har sat det paa.» Prædikenen paadrog ham dog en tjenstlig Irettesættelse. I sit dobbelte Embede som Provst og Præst viste han sig som en ualmindelig dyg-

tig og ivrig Embedsmand, hvorfor han fik mange Venner, men ogsaa heftige Modstandere; der fortælles mangfoldige Smaatræk om hans bidende Vittighed og skarpe Dømmekraft; men Tidens urolige religiøse Strømninger fandt i ham en afgjort Fjende.

Uden Ansøgning blev R. 1709 kaldet til Sognepræst ved Helligaands Kirke i Kjøbenhavn. Snart efter udbrød den forfærdelige Pest; hvor stærkt end Epidemien rasede i hans Menighed, kølnedes dog ikke hans Iver i at besøge de syge. Med daværende Professor Jac. Lodberg (X, 353) tørnede han sammen i en theologisk Disput om Englenes Skabelse og Verdens Evighed. Vennen Hans Bartholin kom R. til Hjælp ved en trykt Afhandling (I, 561); men denne skarpe Modstand mod Lodberg anses for at have været medvirkende til, at Bartholin blev vraget ved Besættelsen af Sjællands Bispestol 1711. Foruden at R.s Brodersøn skrev en Afhandling (s. ovfr. S. 569), forfattede R. selv «Tanker, om Verdens Skabelse kan bevises af Naturen eller alene kan bevises af Skriften» (Ny kongl. Saml., 4°, Nr. 2086), som dog ikke blev trykt. Hans Prædikener gave stadig Folk nok at snakke om paa Grund af hans mange snurrige Indfald. I Anledning af Frederik IV's Forhold til Anna Sophie Reventlow skal R. en Gang have begyndt sin Prædiken: «Naar der er Ildløs paa Slottet, maa da Helliggejstes Klokker ikke klemte? Naar Landets vældige ved Synd og Laster drage Herrens Straf over det, maa da Guds Ords Tjener ikke vække dem af Sikkerhedens Søvn?» Naar han taledes saaledes, medens Kongen levede, kan man ikke undre sig over, at han ogsaa ved Prædikenen i Anledning af Kongens Død brugte meget stærke Udtryk ikke blot om den afdødes personlige Forhold, men ogsaa om de daarlige Personer, endog «Ulve», der havde hersket i Kongens Navn i Slutningen af hans Liv. 1720 kaldedes han til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn. I den forhadte «Gehejmecommission» nægtede R. med sædvanlig Djærvhed at tage Sæde. Ved Kjøbenhavns Ildebrand 1728, der ogsaa ødelagde Frue Kirke, mistede han saa godt som alt sit Eje, men bar med uforstyrret Sindsro sit store Tab og holdt en af de nærmeste Søndage i Nicolai Kirke en endogsaa ualmindelig kraftig Bodsprædiken, hvoraf der længe gik stort Ry. Hans rige Bibliothek brændte ogsaa; han havde efter sit eget Udsagn lige saa mange Folianter som Job havde haft Kameler, 3: 3000; desuden ødelagdes hans Manuskripter, Naturaliekabinet og en betydelig Møntsamling m. v.

Da Pietismen under Christian VI tog mægtig Overhaand, fandt den i R. en standhaftig Modstander, og hans Prædikener ivrede mod de vrang Lærdomme, som fik Indpas trindt om. Kongen var heftig vred paa «den gamle Provst» og lod ham gjentagne Gange tildele alvorlige Advarsler gennem Biskoppen; han blev endog indkaldt for en Kommission; men der blev ikke krummet et Haar paa hans Hoved. Han angreb ogsaa Waisenhusets Bibeludgave, i det han paastod, at Parallelstederne bleve brugte til at indsmugle pietistiske Lærdomme. R. var en helstøbt Personlighed, der ganske vist kunde have stødende Kanter, men Oprigtighed og Sandhedskjærlighed lyste ud af al hans Færd. Han besad en omfattende Lærdom; men denne har ikke sat Spor i Litteraturen. Præsten Fr. Monrad (XI, 462), der et Par Aar var Hører ved Kjøbenhavns Skole og senere maaske har været Amanuensis hos R., har udførlig skildret hans Liv og tillige nedskrevet en Del livlige Anekdoter om Personer i det 17. og 18. Aarhundrede, vistnok efter R.s mundtlige Fortælling. — R. døde uden Børn 23. Febr. 1736; hans gamle Hustru overlevede ham til 2. Maj 1739, i det hun opnaaede en Alder af 92 Aar.

Gl. kgl. Saml., Fol., Nr. 1094. Dän. Bibl. I, 419 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 481 ff.; 4. R. II, 308 ff. Personalhist. Tidsskr. 3. R. II, 75 ff. Langebekiana S. 391 ff.

A. Jantzen.

Reenberg, Thøger, 1656—1742, Digter, fødtes i Viborg 10. Okt. 1656 og var Broder til ovennævnte Stiftsprovst Morten R. Trods en stor Børneflokk vare Hjemmets Kaar velhavende, og efter at være bleven Student fra Viborg Skole 1675 og have taget theologisk Examen 1679 kunde R., som imidlertid havde mistet begge sine Forældre, tiltræde en længere Udenlandsrejse 1680—82. Han studerede i Oxford, besøgte London, traf i Paris en ældre Broder Frands, senere Læge i Aalborg, og rejste med ham til Venedig, Rom og Neapel samt gennem Vesttyskland og Holland hjem. Denne Rejse har utvivlsomt haft en lignende Betydning for R., som Holbergs store Rejse 20—30 Aar senere fik for dennes digteriske Udvikling. Direkte vide vi vel endnu mindre om R.s end om Holbergs Rejseindtryk; men han besøgte de vigtigste Kulturlande netop paa den Tid, da Hoffet i Versailles stod i sin Glans som Mønster for alle andre Lande, og da den franske Smag begyndte sin Sejersgang gennem Evropa. Intet Under da, at han, som var et kvikt Hoved og en litterært interesseret Mand, allerede 20 Aar

for Holberg brød med den her hjemme herskende Efterligning af tysk Andenhaandspoesi, udvidede den digteriske Synskreds til Frankrig og England og hos os blev den første Herold for en Reform, der gennem lange Tider skulde præge al evropæisk Litteratur.

De første Aar efter Rejsen benyttede R. til fortsatte, især litterære, Studier. Han var godt hjemme i de moderne Hovedsprog saa vel som i Latin og oversatte flere Andagtsbøger fra Engelsk og Fransk. Men imidlertid smeltede hans Formue ind, og da han 1685 ægtede Magdalene, en Datter af Dr. jur. Matthias Broberg, maatte han være betænkt paa at underholde en Familie. Han forpagtede da af sin ældre Broder Jens Fædrenegaarden Lynderup nord for Viborg. Her synes han i Begyndelsen at have haft vanskeligt ved at forbinde sine Studier med sin praktiske Virksomhed, især da han i Aarenes Løb fik ikke mindre end 12 Børn, hvoraf dog kun 2 overlevede Faderen. Hans Hustru var sygelig og døde 27. Dec. 1729. Men R. var en dygtig Landmand, der trods sine stadige Klager over smaa Kaar i Aaret 1703 kunde købe sin egen Herregaard, Ristrup nordvest for Aarhus, og som efterhaanden naaede betydelig Anseelse. Han blev 1688 titulær Kancellisekretær og anvendtes i en Mængde offentlige Forretninger og Tillidshverv, især efter at han 1703 var udnævnt til 4. Landsdommer i Jylland. 1714 opnaaede han den lønnede Stilling som 2. Landsdommer, blev 1730 Justitsraad og døde 24. Juni 1742 som en 86aarig Olding.

Først en halv Sned Aar efter sit Giftermaal, da han havde overvundet de første Vanskeligheder ved Landvæsenet, optræder R. som en frugtbar Lejlighedsdigter med rimede Indbydelser, Taksigelser, Ansøgninger osv., som den Gang vare saa almindelige. Men hvor ubetydeligt og prosaisk end Indholdet er, betegne disse Digte dog en Reform i Stil og Sprog. Samtidens langtrukne, højtidelige, ofte servile Alexandrinerdigtning laa hans jævne Natur fjærnt; strax fra først af søger han tilbage til den danske Lejlighedspoesis Fader og gjenindfører Bordings lette, 4fodede Jamber og i Forbindelse dermed hans fordringsløse, spøgende Tone, som fra nu af bliver almindelig i denne Art Digtning. R.s Vers ere i det mindste usøgte og naturlige; medens Personligheden før druknede i Abstraktion, kunstlet Pomp og Stivhed, give de et kulturhistorisk interessant, livagtigt Billede af den kjærnesunde, gemytlige jyske Proprietær for 200 Aar siden, der elsker et godt Lag og et godt Glas og aldrig taber Humøret midt i sine Penge- og Familie-

sorger. Det er ogsaa R., vi skyldte vore første ægte Drikkeviser. De ere rigtignok oversatte fra Fransk; men hans: «Kommer, I Filosofister!» og

«I et Vinhus vil jeg sige
mit Farvel og lægges ned»

ere blevne varierede paa forskjellig Maade ned gennem det 18. og 19. Aarhundrede.

Natursans eller erotisk Følelse søger man derimod forgjæves i R.s Digtning, og de faa Vers, han efter Tidens Skik har ofret paa Religionens Alter, deriblandt en Oversættelse af Davids Bodssalmer, vidne ikke om nogen dybere Grebthed. Han var Forstands-menneske som alle hans samtidige, og en Mængde af hans Digte er moraliserende: praktiske Leveregler, til Dels rettede til hans Børn, Anprisninger af «den ædle Middelmaadighed», Betragtninger over Ægteskabet og Kvinderne eller over almenmenneskelige Daarskaber og Latterligheder, som i ofte beslægtet Form gaa igjen fra J. Steen Sehested og helt ned til Holberg og Falster. Her begynder imidlertid R.s Tilslutning til franske Mønstre, især Boileau, hvis Satirer saa vel som deres Forbilleder hos Horats og Juvenal han flittig benytter, til Dels endog bearbejder og lokaliserer, som i «Det latterlige Gjæstebud» efter Boileaus «Festin ridicule».

1706 oversatte R. Englænderen Vanbrughs Skuespil «Æsop», en Oversættelse, som i øvrigt kom paa Scenen i den danske Skuepladses første Sæson 1722. Stykkets Æmne førte ham ind paa Fabelen, som Lafontaine havde bragt i Mode, og som ved Aarhundredets Midte kom til at spille en saa stor Rolle i Tyskland med Züricher-Skolen, Gellert og Lessing, som Middel i Kampen mod den franske Klassicismes Unatur. I 14. Aar skal R. have arbejdet paa sin Oversættelse af Phædrus' Fabler, og han fik ogsaa i denne Retning Efterfølgere, bl. a. i Suhm og Holberg.

Størst Betydning fik R. dog ved hos os at indføre den litterære Satire og Kritik i fransk Aand, atter efter Boileau. I et af de sidste Aar i det 17. Aarhundrede vakte hans «Forsamling paa Parnas» overordentlig Opsigt og spredtes i Afskrifter over hele Landet. I den allegoriske Form af en Drøm, hvor Apollo mønstrer en Række af Tidens Poeter som Aspiranter til Arrebos Plads paa Parnasset og omsider bestemmer sig for Kingo, fremstiller R. her, ligesom Boileau i sin 2. Satire, Vanskelighederne ved at give Tanken en let og fri poetisk Form. Men Samtiden forstod endnu ikke Nødvendigheden og Berettigelsen af den ud-

rensende Kritik, der maatte forberede en Reform af Poesien. Kritikens offentlige Fremdragelse af Digternes Fejl opfattedes nærmest som Skandskrift og Indgreb i Privatlivets Fred, og fra dette Synspunkt blev R. Gjenstand for rimede Angreb af Præsten Mads Bergenhammer, Poeten Jacob Schandrup og til Dels af Sorterup. Som Forsvar og Bevis for sit poetiske Dommerkald skrev han saa omtr. 1701 «Ars poëtica», et Læredigt om Poesiens Natur, som næsten alle Nationer fik dem i denne Reglernes og den klassiske Efterlignings Periode. Det er her som overalt Aristoteles' og Horats' Tanker, vi møde, til Dels i Boileaus Behandling («Art poétique», 1674). R. var nu hverken som Digter eller som Menneske betydelig nok til at blive en dansk Boileau eller Pope, der formaaede at lempe disse sproglige og poetiske Regler saaledes efter vort Folks Aand, at man fra ham kan datere den nye Smagsretning. Dennes delvise Gjennemførelse ved en mere udpræget Digterpersonlighed oplevede han først som en allerede halv forglemt Olding. Men han var i alt Fald den første her hjemme, der gjorde opmærksom paa, hvad der i saa Henseende var oppe i Verden uden om os, og man vil næppe kunne nægte, at han i Modsætning til Fortiden havde Sans for det afgjørende i al Poesi:

«Ved Regler det forgjæves er
at ville Verset tvinge,»

eller at han fremfor sine samtidige, Holberg iberegnet, besad aabent Blik for de digteriske Skjønheder, navnlig hos Klassikerne. Han følger ingenlunde slavisk Boileau, men behandler Æmnet frit, i sine egne lette Vers, i en kvik og klar Fremstilling, ofte krydret med Lune, og i et forholdsvis rent og godt Sprog, skjønt hans versifikatoriske Lethed stundum kan forføre ham til Skjødesløshed og snaksom Vidtløftighed. Hans sproglige og stilistiske Fortrin træde ikke mindst frem ved Sammenligning med Jørgen Sorterup, som omtrent samtidig forsøgte sig i den litterære Satire, men er lige saa dunkel og skruet, som R. er klar og jævn. — Til «Ars poëtica» slutte sig et Par mindre Læredigte: «Poesiens Opmuntring» (1702), nærmest Panegyrik til Kongen, og «Poesiens Vanskelighed» (1703), en Klage over Uviljen mod Satiredigtning med fornyede Udfald mod slette Lejlighedspoeter, atter støttet til Boileau.

R.s poetiske Skrifter, som i Forfatterens Levetid kun kom frem i spredte Enkeltryk samt i de Wielandske og Luxdorpske Verssamlinger, udkom 1769 i en efter Tidens Forhold statelig Ud-

gave med Fortale af Professor Kofod Ancher, Forfatterens Levned og Luxdorps lærde Noter.

Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunst IV.

J. Paludan.

Reersløv, Lorentz Christian, —1770, Skuespiller. R. dimitteredes 1734 fra Frederiksborg lærde Skole, tog næste Aar Philosophicum, men naaede næppe videre ad den akademiske Vej, skjønt der foreligger en Disputats («De exemplis», 1741) fra hans Haand. 1747 findes han blandt «det musikalske Societets» Ordinarii, og det var ham, der skrev Texten til den Kantate, «Forsynstempelet», dette lod opføre ved Festlighederne i Anledning af Kong Frederik V's Kroning. 27. Sept. 1752 debuterede R. paa den danske Skueplads som Kapitajn Menechmus i «Menechmi»; hans kjønne Udseende og dannede Fremtræden skaffede ham Publikums Bifald, og Theaterbestyrelsen ansatte ham trods Roses Modstand med en Middelgage. R. kunde, ikke uden Held, i Roses Forfald erstatte ham i lystige Elskerroller, ja, takket være hans litterære Smagfuldhed, kunde han give sig ogsaa i Kast med deklamatoriske og tragiske Roller, men størst Betydning fik han som Als' Afløser i Ræsonnørfaget. R. besad en poetisk Aare: han var Theatrets Lejlighedsdigter, og han forsøgte sig en enkelt Gang med et Hyrdespil, «Den nøjsomme Hyrde» (1761), men dets Scenelykke fristede ikke til Fortsættelse; større Held havde han med sine talrige Oversættelser. R., der vistnok i Efteraaret 1756 var indtraadt i Ægtestanden — i det mindste modtog han ved denne Tid «Brudeskjænk» af Theatret —, døde 3. Dec. 1770 i Kjøbenhavn af et Slagtilfælde; endnu 29. Nov. havde han spillet Nerestan i «Zaire».

Nyerup, Lit. Lex. Overskou, Den danske Skueplads II.

Arthur Aumont.

Reesen, Vilhelm, 1675—1745, Søofficer, Amtmand, var født 7. Juli 1675 i Skaane, blev 1689 antaget som Lærling i Marinen og 1695, efter at have gjort hollandsk og engelsk Orlogstjeneste og faret med et venetiansk Handelsskib, Lieutenant. Han blev Premierlieutenant 1697, Kapitajnlieutenant 1700, Kapitajn 1705, Kommandørkapitajn 1710, Kommandør 1711 og Schoutbynacht 1718, men afgik samtidig fra Marinen og udnævntes til Amtmand i Lister og Mandals Amt. — 1708 blev han ansat som Indrulleringschef i Frederikshalds Distrikt og forestod 1711 Indrulleringen i de søndenfjældske Distrikter. 1709—10 førte han Skib i U. C. Gyldenløves Flaade; 1711—15 var han paa Flaaden i Østersøen, sendtes 1716

til Norge for at afløse Viceadmiral C. C. Gabel og senere paa Aaret der hen med Konvoi samt var endnu i Søen i Slutningen af 1717. — Som Amtmand boede han paa Gaarden Rom i Aa Sogn (Lyngdal), hvor han afgik ved Døden 29. April 1745. 17. Febr. 1706 var han bleven gift med Anna Dorothea Braëm, Datter af Assessor Chr. B. og Thale Lange.

Garde, Efterretn. om d. danske og norske Sømagt II og IV. Nicolaysen, Norske Stiftelser III.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Reff, Hans, —1545, Biskop, var sikkert dansk af Fødsel, om end hans hele Virksomhed var knyttet til Norge. Efter Studier udenlands, bl. a. i Paris, hvorved han havde erhvervet Graden som Baccalaureus utriusque juris — han nævnes ogsaa som Magister —, blev han Kannik i Throndhjem. Ventelig har Ærkebiskop Erik Valkendorf, der selv var dansk, draget ham did op, og han brugte ham 1520 ved Fordelingen af «Missale Nidrosiense», som Broderen Poul R. (s. ndfr.) havde trykt i Kjøbenhavn. Da det rygtedes, at Biskop Hans Mule af Oslo (XI, 503) i Efteraaret 1524 var omkommen paa Rejsen til Danmark, ilede H. R. til Kong Frederik I paa Gottorp for at komme i Besiddelse af Stiftet, og støttet af Vincents Lunge (X, 479), da Norges mægtigste Mand, naaede han sin Hensigt. I Dec. s. A. maatte den tidligere Biskop i Oslo Anders Muus (XI, 551), der havde Krav paa Stiftet, naar Hans Mule døde, efter Kongens Forlangende afstaa sin Ret til H. R., som derpaa blev indviet i Throndhjem af Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen, til hvem han 9. Marts 1525 aflagde Eden om Troskab mod Frederik I og Norges Rige.

Som Biskop stræbte H. R. at bringe Orden i Stiftets forstyrrede kirkelige Forhold; men Tiden egnede sig ikke godt til sligt. Hans Stilling som Medlem af Norges Rigsraad gav ham desuden meget at gjøre og bragte ham i vanskelige Forhold. I Sommeren 1531 deltog han i en Herredag i Kjøbenhavn og opholdt sig i længere Tid i Danmark, men da Christian II endnu s. A. landede i Norge, maatte H. R. villig eller uvillig gaa ham til Haande paa forskjellige Maader. Da den fordrevne Konges Sag imidlertid 1532 viste sig som uigjenkaldelig tabt, ilede Biskoppen til Kjøbenhavn, hvor det lykkedes ham at blive forsonet med Frederik I, dog kun mod at love 6000 Lod Sølv og ved at udstede en Forpligtelse, hvori han erklærede, at da Kongen, for Guds Skyld og for det danske Rigsraads Forbøn, havde tilgivet ham hans Forseelse, skulde han for

Fremtiden være Kong Frederik huld og tro og tilbagekalde det Hyldingsbrev, han med andre af Norges Raad havde udstedt for Christian II's Søn. Naar Kong Frederik døde, skulde han med Norges Raad ikke kaare eller samtykke nogen særlig Konge for Norge, men vælge den samme, som det danske Rigsraad valgte for Danmark. Endelig skulde han efter denne Dag aldrig lade sig trænge fra Kong Frederik og Danmarks Riges Raad, under Livs og Bispedømmes Fortabelse. Udsoningen var saa fuldstændig, at H. R. strax efter (Avg. 1532) blev udset til i Forening med Truid Ulfstand og Claus Bille at handle med Norges Raad og Indbyggere, særlig med Ærkebisen i Throndhjem, om Forbund og Fred mellem Rigerne, hvad da ogsaa skete, i det Ærkebisen efter de 3 Sendemænds Ankomst til Throndhjem maatte forpligte sig til at betale en betydelig Sum, mod at de i Kongens Navn lovede ham Tilgivelse for hans Tilslutning til Christian II.

Under Grevefejden var H. R. blandt de norske Rigsraader, der sluttede sig til Christian III, i det han tillige med Flid søgte at bringe Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen til ogsaa at gaa ind paa Valget af ham som Norges Konge. Dette lykkedes dog ikke, og da H. R. med Claus Bille, Vincents Lunge og andre Medlemmer af Norges Raad ved Nytaarstid 1536 kom til Throndhjem for at forhandle med Ærkebisen, foregik, formodentlig paa dennes Anstiftelse, et tumultuarisk Opløb af Almuen, hvorved V. Lunge blev dræbt, og H. R. kun med Nød og næppe undgik Døden. Først efter at være holdt fangen i længere Tid i Tuterø Kloster kom han fri, men søgte dog, trods den Overlast, han havde lidt, efter Hjemkomsten til Oslo paa ny at virke til en Udsoning mellem Christian III og Ærkebisen, hvad dog ikke lykkedes.

Da Kong Christian endelig efter Kjøbenhavns Overgivelse ogsaa blev Herre i Norge, kunde han ikke med Føje udsætte noget paa H. R.s politiske Holdning; men da denne endnu stod som katholsk Biskop, og det var Kongens Forsæt at gennemføre Reformationen lige saa vel i Norge som i Danmark, maatte Biskoppen, der allerede i Efteraaret 1536 havde begivet sig til Danmark, oplade Oslo Stift for Kongen. Afstaaelsesbrevet er dateret Odense 1. Nov. 1537, og heri forpligtede H. R. sig til at godkjende, at alle bispelige Slotte, Gaarde og Indkomster inddroges under Kronen. Det er os ikke bekjendt, hvor han har opholdt sig i de nærmest følgende Aar. Reformationen i Oslo Stift fuldbyrdedes 1539 af den nye Superintendent i Bergen, Geble Pedersen, i For-

ening med nogle høje verdslige Herrer. Rimeligvis har man ikke haft nogen Mand til Raadighed, der egnede sig til evangelisk Superintendent i Oslo, og Tingene gik derfor i nogle Aar, som de kunde bedst, under Lensmandens, Peder Hansen Litles (X, 343), Styrelse, indtil man 1541 besluttede sig til at tilbagegive H. R. Stiftet, endog forøget med Hammer Stift, men under meget forandrede Vilkaar. Fremtidig skulde han være evangelisk Superintendent, hvad altsaa viser, at han maa have bøjet sig ind under den nye Tingenes Orden. Ovennævnte Lensmand paa Akershus fik Befaling om at anvise ham Bolig, at gjengive ham det tidligere fra ham tagne Boskab og indtil videre give ham Mad, indtil han kunde skaffe ham et Underhold ligt det, som var tillagt de danske Superintendenter. Fuld Tillid til H. R. synes Kong Christian dog endnu ikke at have haft, eftersom han 1542 skrev om ham til den nævnte Lensmand: «Den Residens og Bolig, som du haver faaet ham ind (: tildelt ham) der paa Biskopsgaarden, maa du lade ham beholde, til vi selv kunne komme did, dog saa at du ser til med, at der ingen hemmelige Befæstninger opbygges». For øvrigt lader det til, at H. R. med Flid har søgt at gjøre Fyldest i sit Embede, særlig ved at bringe det forfaldne lærde Skolevæsen paa Fode og skaffe Udvej til Uddannelse af unge Mænd, der egnede sig til Præstegjerningen. Han døde imidlertid allerede 1545 efter en kun 4aarig Virksomhed i Superintendentembedet. Alt, hvad vi kjende til ham, vidner om ikke ringe Duelighed og om en Bevægelighed i Aanden, der passede ret vel til hin Tids saare vanskelige Forhold.

Keyser, Den norske Kirkes Hist. II. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 353. Theol. Tidsskr. f. d. norske Kirke 3. R. I, 332 ff.

H. F. Rørdam.

Reff, Peder, —o. 1490—, Salmedigter. Et Klosterhaandskrift i den Arnamagnæanske Samling (Nr. 76, 80) fra sidste Halvdel af det 15. Aarhundrede indeholder forskellige, mest religiøse, Optegnelser og Rim paa Latin og Dansk, til Dels med vedføjede gamle Melodier. En dansk Marieviser i denne Samling angiver sig som digtet af «per reff lyllæ», og et andet Sted forekomme Bogstaverne F. P. (Frater Petrus?) paa en Maade, der nærmest synes at betegne Afskriverens Mærke. Vi have altsaa her ved Siden af Hr. Mikkel i Odense (XI, 324) den eneste navngivne danske Salmedigter fra Middelalderen, om hvem man tillige slutter, at han har været Munk og har afskrevet hele Samlingen. Men hans Hjem og nærmere

Livsomstændigheder kjendes lige saa lidt, som vi vide, om han har digtet flere end ét af de i Samlingen indeholdte Vers, hvoraf de fleste ere Marieviser, til Dels ejendommelige ved makkaronisk Sprog og tysk Viserhythme. Et enkelt staar dog paa Overgangen til verdslig Elskovsviser, og et Par moraliserende Rim er rettet mod Kvindesvig.

Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I, x; II, 11. *J. Paludan.*

Reff, Poul, —1520—, Kannik og Bogtrykker, var en Broder til ovennævnte Biskop Hans R. og havde vistnok gjort Studier udenlands og erhvervet Magistergraden, inden han blev Kannik i Kjøbenhavns Kollegiatkapitel. Som saadan forekommer han 1508, da han valgtes til Universitetets Rektor, et Valg, der tyder paa, at han har nydt Anseelse i de lærdes Kred. Fra 1513 forekommer han som en flittig Udøver af den typografiske Kunst, og han var, saa vidt vides, den første danske Mand, der prentede Bøger. Han havde først sin Presse i Kjøbenhavn, siden (1522) i Nyborg og endelig (1531—33) i Aarhus. De Bøger, han prentede, holdt han selv til Fals i sin Bolig, saa han var Boghandler tillige. 1519 kalder han sig Kannik i Kjøbenhavn og Pavens «ad titulum Nidrosiensis ecclesie accolatus», det sidste vistnok i Anledning af, at han s. A. trykkede «Missale Nidrosiense». Om han vedblev at være Kannik i Kjøbenhavn, efter at han havde flyttet sin Presse andensteds hen, vides ikke. Før Reformationen var hans Prenteri Hovedofficinet her til Lands for Trykning af Missaler, Kirkehaandbøger o. l., under Reformationskampen udgik der fra hans Presse en Række heftige Fejdeskrifter mod Lutheranerne, hvorfor Frands Vormordsen 1531 advarer mod at sætte Lid «til alt det, P. R. prenter imod os under Skriftens og hellige Apostlers falske Titel og Navn, eneste til at bedrage og forlede enfoldige Mennesker med og komme os i Menigmands Had og Avind». — P. R.s Dødsaar kjendes ikke.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Kloster i Middelald. S. 144 f. Bruun, Aarsberetn. fra det st. kgl. Bibliothek I og II. *H. F. Rørdam.*

Regenburg, Theodor August Jes, 1815—95, Departementschef, Stiftamtmand, var en Søn af Præsten Jacob R. og Anna Theodora Barbara f. Wetche i Aabenraa, hvor han fødtes 20. April 1815. Faderen døde 1821, og efter at Aug. R. havde modtaget Undervisning dels i Fødebyen, dels i Bjolderup Præstegaard, optoges han 1829 som Elev paa Sorø Akademi, hvorfra han dimitteredes 1835, og tog juridisk Embedsexamen i Kjøbenhavn 1841.

Aaret efter traadte han ind i danske Kancelli som Volontær og knyttedes nøje til Statsminister Stemann, hvis Personlighed og Synsmaader i høj Grad paavirkede ham. I Kancelliet, hvor han 1848 blev Kancellist, afbrødes hans Bane 1849, i det Kammerherre F. F. Tillisch ved sin Udnævnelse til Medlem af den slesvigske Bestyrelseskommission bestemt forlangte at faa R. med til Flensborg som sin Privatsekretær. Under de bevægede Forhold 1849—50 havde R. rig Lejlighed til at sætte sig ind i sit Hjemlands Tilstande, og 1. Sept. 1850, kort efter Slaget ved Isted, stillede han midlertidig i Spidsen for Forvaltningen af Hertugdømmets Kirke- og Skolevæsen, uagtet den offentlige Mening, særlig i Flensborg, var yderst virksom for at sikre Professor C. Flor denne Stilling.

Under Tillisch's Overledelse blev det saaledes den 35aarige R.s Opgave at reorganisere Slesvigs Kirke og Skole, der ved Krigen vare bragte i stærk Forvirring, og at gennemføre den mellemslesvigske Sprogordning. Næsten hele Gejstligheden var kompromitteret, henimod 80 Præstekald stode ledige, og de lærde Skoler vare lukkede; men ved sin store Arbejdsevne, autoritære Myndighed og vaagne Interesse for Personer lykkedes det ham hurtig at skabe ordnede Tilstande og at knytte dygtige kongerigske Kræfter til de slesvigske Menigheder og Skoler. Den mellemslesvigske Sprogordning (Sprogreskripterne), for hvilken R. bærer Hovedansvaret, var, *ethnografisk* set, mønstergyldig, i det ikke en eneste tysk Folkeedel, hverken Sachsere eller Frisere, underkastedes nogen som helst Sprogtvang; derimod var den, rent *sproglig* set, mindre vellykket, fordi den behandlede de brogede Forhold i Mellemslesvig med snart udelukkende dansk, snart dansk og plattysk, snart overvejende plattysk Folkemaal efter den samme ensformige Regel, og i *politisk* Henseende var den skadelig, dels fordi den kølnede Ruslands og Englands Interesse for os under de vanskelige Forhandlinger om Hertugdømmets statsretlige Stilling, der førte til Kundgjørelsen af 28. Jan. 1852, dels fordi den i de følgende Aar nærrede en fjendtlig Agitation i Mellemslesvig, som særlig efter Kejser Nicolaus I's Død stærkt udnyttedes af Tyskland til at forberede Overfaldet 1864. — Da Grev C. Moltke 1852 udnævntes til slesvigsk Minister, vandtes han hurtig for R.s Synsmaader. Sprogreskripterne optoges i Forfatningen, R. selv udnævntes til Departementschef og Etatsraad, og under de hurtig skiftende Ministre forblev han lige op til Krigen den ledende Kraft i Ministeriet, hvis Sekretariatsager som oftest hvilede i hans Haand. Hans dygtige, ihærdige, retsindige

og autoritære Ledelse knyttede de yngre fast til ham, medens de ældre, med slesvigske Forhold mere fortrolige Embedsmænd havde ondt ved at følge med i den nydanske Retning, hvori R. var Sjælen.

Efter Krigen 1864 var han i nogle Aar beskæftiget med Udliveringen af de Arkivsager, som i Følge Fredstraktaten skulde afgives til Preussen. 1870 udnævntes han til Stiftamtmand i Aarhus, og ogsaa her forskaffede hans administrative Evner, hans dygtige Ledelse af Amtsraadets Forhandlinger og hans Aandsfrihed og Uafhængighed ham stor Indflydelse og mange Venner. 1894 trak han sig tilbage fra sin Embedsvirksomhed og døde ugift i Skanderborg 7. Juni 1895. 1860 var han bleven Kommandør af Danebrog, 1894 Storkorsridder.

R. havde videnskabelig Sans og levende historisk Interesse; særlig havde han nøje sat sig ind i Sønderjyllands Historie og herom samlet et udmærket Bibliothek, som han skjænkede Aarhus Kathedralskole, medens andre Samlinger af ham opbevares i Rigsarkivet. Selvstændig Forfattervirksomhed synes dog ikke at have ligget for ham; men han har støttet og fremmet adskillige historiske Arbejder. Saaledes ere store Partier af Allens «Det danske Sprogs Historie i Slesvig» skrevne over Kildestof, samlet af R., og dette gjælder i endnu højere Grad om det dygtige Stridsskrift «Schleswigsche Beleuchtung einer preuss. angeblich officiellen Denkschrift» (Kop. 1862). 1862 optoges R. som Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1863—70 sad han i Bestyrelsen for den danske historiske Forening, 1879 udnævntes han til Æresdoktor ved Universitetet, og 1898 rejstes paa Skamlingsbanke en Støtte til hans Minde.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. Illustr. Tid. 1894—95, Nr. 37. *P. Lauridsen.*

Regenfuss, Frants Michael, o. 1712—80, Kobberstikker, var født i Nürnberg og fik allerede i sin Hjemstavn Bestilling fra Danmark paa et stort Værk over Konkylier, som han stak i Kobber. I 1754 kom han dog efter Opfordring til Danmark for at fuldføre Værket der, og fra nu af udførte hans Hustru, Margrethe Helene, for en stor Del Illuminationen. I 1758 udkom 1. Del med 12 Tavler og med Text af C. G. Kratzenstein og L. Spengler. Senere blev 2. Del trykt, men indeholdt kun 12 Tavler uden Text eller Titelblad. I det st. kongl. Bibliothek findes 12 andre Kobberværker,

formentlig til en 3. Del. Foruden de øvrige til Udgivelsen nødvendige Udgifter, Honorarer for Texten, Trykning, Papir m. m., havde alene R. indtil sin Død oppebaaret henved 20000 Rdl. d. K. Hvor megen Ros der end med rette kan tildeles dette Pragtværk, maa det indrømmes, at det har været Staten et kostbart Foretagende.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.* Gosch, *Danmarks zoolog.* Lit. II, 1, 292 f.
Ph. Weilbach.

Regenstein, Ingerd af, † o. 1258, s. Ingerd (VIII, 297).

Regitse, s. Richiza.

Regner, —o. 1266, Biskop af Odense. R. var en tysk Franciskanermunk, der vandt Abels Yndest, medens denne endnu kun var Hertug i Sønderjylland; han stod ham saa nær, at han beskyldtes for at have været medskyldig i Erik Plovpenning's Død. Da Abel blev Konge, lykkedes det ham at gjøre R. til Biskop i Odense, skjønt Knudsbrødrene havde valgt en Cisterciensermunk ved Navn Peder (XII, 608); det maa være sket efter 4. April 1252, da R. i et Kongebrev endnu kun kaldes Broder, men inden 29. Juni, da Abel faldt paa sit Frisertog. Efter Kongens Død var det til R., at hans Enke Mechtilde afgav det Kyskhedsløfte, som hun siden brød ved at ægte Birger Jarl i Sverige.

Under den store Strid mellem Christoffer I og Jacob Erlandsen, der udbrød kort efter, sluttede R. sig nøje til Ærkebispen; han deltog ikke blot i Vedtagelsen af Vejlekonstitutionen 1256, men modsatte sig ogsaa, at Kongen kunde faa sin Søn Erik kronet 1258. R. blev tillige beskyldt for at have sendt alle de Penge, han kunde faa samlet, til de holstenske Grever. Men da Ærkebispestriden naaede Højdepunktet ved Jacob Erlandsens Fængsling, synes R. at have holdt sig noget tilbage, og først flere Aar efter fulgte hans Jacobs Exempel og forlod Danmark. Han opsøgte Paven i Italien og døde uden at være kommet tilbage til sit Stift, endnu inden Kardinal Guido i Sept. 1266 afgav sin Kjendelse i Kirkestriden.

Geneal. og biogr. Archiv S. 353 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 827. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 342. *Kr. Erslev.*

Rehefeld, Bonaventura, 1610—73, Superintendent, var født 24. Sept. 1610 i Kitscher i Meissen, hvor hans Fader, Tobias R., var Præst. Det fortæltes, at Familiens Stamfader var adlet paa

Grund af Bedrifter øvede paa Kejser Carl V's uheldige Tog til Tunis. Efter Skolegang i Gymnasiet Pforta gik B. R. 1630 til Universitetet i Leipzig, hvor han studerede i mange Aar og 1636 tog Magistergraden. 1643 kaldte Hertug Frederik, Ærkebiskop af Bremen (siden som Konge Frederik III), ham til sin Hofpræst i Bremervorde. Men da Stiftet Bremen snart efter blev indtaget af Svenskerne, søgte R. til Holsten, hvor Christian IV efter Sønnens Anbefaling 1646 kaldte ham til Slotspræst i Glückstadt og Provst i Pinneberg Provsti. 1649 beskikkede Frederik III ham til Slotspræst og Provst i Haderslev uden Hensyn til, at han, i alt Fald til at begynde med, ikke forstod et dansk Ord. Efter Dr. Stephan Klotz' Død 1668 blev han tillige Superintendent i den kongelige Del af Hertugdømmet Slesvig, i hvilken Stilling han døde 7. Juli 1673. Han synes at have været en lærd, strængt luthersk Theolog, der med Myndighed søgte at raade Bod paa Misligheder, der kunde finde Sted blandt de ham underlagte Præster. Hans ret talrige Skrifter ere mest tyske Ligprædikener samt nogle Salmer. Særlig kan mærkes «Theologia catechetica od. Unterricht zur Gottseligkeit, in Frage u. Antwort also gestellet, dass die Antwort aus Lutheri Kinder-Catechismo u. den vornehmsten Gesängen fällt; in dänischer u. deutscher Sprache gestellet u. bei Kirchenvisitationen gebraucht» (1650 og oftere). — Han var gift med Magdalena v. Wolfersdorf. Blandt deres Børn var den III, 8 nævnte Datter, der var gift med Præsten Fred. Brandt.

Møller, Cimbria lit. II. Zwergius, Siellandske Clerisie S. 618 ff. Rhode, Haderslev-Amts Beskr. S. 181 ff.

H. F. Rørdam.

Rehloff, Johannes Andreas, 1800—83, Præst, Søn af Archidiakon i Tønder Philip Andreas R. († som Præst i Broager 1833) og Marie Christine f. Klinck, er født i Tønder 28. Avg. 1800. Efter at have gaaet i Husum Latinskole studerede han fra 1819 i Kiel og tog 1824 theologisk Examen paa Gottorp. 1826 blev han Diakon i Tellingstedt i Ditmarsken, 1830 Archidiakon i Tønder, 1837 Præst og Provst i Aabenraa. Han sluttede sig til det slesvigholstenske Oprør og blev i Juli 1848 af den provisoriske Regering ansat som interimistisk Superintendent for den danske Del af Slesvig. Det var ikke blot Befolkningens Uvilje, der gjorde hans Stilling vanskelig, ogsaa fra hans eget Partis Side stilledes der Fordringer, som han ikke vilde efterkomme. 1849 udstedte han sammen med sine Kolleger C. J. Herzbruch for Holsten og N. J. E.

Nielsen (XII, 265) for Sydslesvig et Cirkulære om, at der ikke under Krigen kunde finde nogen Ordning af Kirkeforholdene Sted. «Danevirke» bemærkede ved at offentliggjøre den danske Text af dette, hvis Sprog i øvrigt er saa slet, at det omtrent er uforstaaeligt, at Hensigten var foreløbig at tilfredsstille «Lichtfreunde, Demokrater og Republikanere», der trængte paa for at faa den Lærefrihed, Gejstligheden ingenlunde var til Sinds at tilstaa dem. — 1850 afskedigedes han af den danske Regering, fordi han havde modsat sig Gjenindsættelsen af fordrevne danske Præster og nægtet at forhandle med den i Aabenraa indsatte Magistrat. En kort Tid var han interimistisk Chef for Kirkedepartementet i Kiel, hvor Universitetet hædrede ham med den theologiske Doktorgrad. 1851 kaldedes han til Præst ved Michaelis Kirke i Hamborg. Da de allierede Østerrigere og Preussere 1864 havde bemægtiget sig Slesvig, kaldtes han af Regeringskommissærerne til Flensborg for at deltage i en Kommission til Reorganisering af Kirke- og Skolevæsenet i Slesvig; det blev tilbudt ham at blive Generalsuperintendent, men han afslog Tilbudet. 1880 tog han sin Afsked fra Embedet i Hamborg; slesvig-holstenske Præster oprettede da et Rehloff-Legat for theologiske Studenter. Han døde 9. Jan. 1883 i Hamborg. Hans Bidrag til Litteraturen ere væsentligst af homiletisk Natur.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXVII. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 72 ff.

L. Koch.

Rehling, Andreas Johan, 1748—90, Præst, blev født 22. Febr. 1748 i Koldby paa Samsø, hvor Faderen, Mag. Johan R. († 1775), den Gang var Præst; Slægten angives at være af adelig Herkomst fra Schwaben. Moderen var en Bispedatter fra Viborg, Regine Dorthea f. Wøldike († 1758). Han blev Student fra Herlufsholm 1764 og tog Attestats 1768. Sin Præstegjerning begyndte han 1771 som personel Kapellan hos Faderen, der i R.s spæde Alder var forflyttet til Hasle og Braaby i Sydsjælland. 1774 blev han Præst i Egebjerg i Ods Herred og gift med Susanne Franck Beckmann († 1789) fra Bøslunde Præstegaard. Han opbyggede Præstegaarden med stor Bekostning. 1783 valgtes han til Herredsprovst. 1786 blev han Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herlev. Han døde 30. Nov. 1790. Efter hans Død samlede hans nære Ven Digteren P. H. Haste hans «Opbyggelsestaler i enkelte Livets Tilfælde» (1791) og tilføjede hans Biografi. Saa vel af denne som af Talerne lærer man R. at kjende som en dygtig

og elskelig Præstemand. Hans Minde bevaredes i Egebjærg i Højagtelse langt ned i det efterfølgende Aarhundrede. I Haandskrift efterlod han en Beskrivelse over Ods Herred.

Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Reich, Christian Emilius, 1822—65, Officer, Krigsminister, er født 18. April 1822 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Johan Frederik R., var Inspektør ved Trinitatis Arbejdshus; Moderen hed Ane Cathrine Elisabeth f. Harhoff. I Hjemmet herskede smaa Kaar, og da Faderen tidlig faldt fra, maatte Moderen nægte sig meget for at opdrage Sønnen, der havde Lyst til den militære Stand; dette Ønske var dog næppe blevet opfyldt, hvis ikke Moderens Broder Konferensraad H. i Ringsted var traadt hjælpende til. 16 Aar gammel tog R. Højskoleexamen og blev derved Sekondlieutenant i Artilleriet, medens han ved Afgangen fra Skolen i 1842 blev Premierlieutenant. Allerede som Elev havde han under Fibigers (V, 135) Paavirkning fattet en særlig Interesse for Artilleri, Matematik og Naturvidenskab, og næppe havde han gennemgaaet en praktisk Skole ved 1. Artilleriregiment, førend han derfor blev ansat ved Artilleristaben under Fibiger som Konstruktør; her deltog han i mange Konstruktionsarbejder og Forsøg vedrørende Artillermateriellet af 1834, ligesom han ogsaa var et virksomt Medlem i den Kommission, som foreslog Geværssystemet af 1848.

Da Lærerpladsen i Artilleri ved Højskolen vilde blive ledig i 1848, blev R. udset dertil, og han foretog derpaa i 1847 en videnskabelig Rejse til Tyskland, Frankrig, Belgien, Holland og England. Kort efter hans Hjemkomst udrød Krigen, og han gjorde da under alle 3 Krigsaar Tjeneste som Adjudant hos den højstkommanderende Artilleriofficer, hvilket gav ham Lejlighed til at deltage i de fleste større Fægtninger og Slag, medens han allerede i 1848 avancerede til Kapitajn. Først i 1851 tiltraadte R. saaledes Læreren i Artilleri og Broslagning, hvilken han varetog med fortrinlig Dygtighed. Efter Tilskyndelse af Andræ (I, 258), til hvem R. særlig sluttede sig, udgav han 1854 «Forelæsninger i Ballistik», desuden udarbejdede han 1855 i Anledning af Højskolens 25aarige Jubilæum Oversigten over dens Virksomhed og begyndte s. A. i Forening med andre Udgivelsen af «Tidsskrift for Krigsvæsen», til hvis 1. Aargang han leverede flere Bidrag. Man havde imidlertid andensteds Brug for hans Kræfter; i Nov. 1855 blev R. Sekretær i den under 29. Jan. 1855 nedsatte Befæstningskommission og i Febr. 1856 konge-

valgt Medlem af Rigsraadet, hvorfra han gik over i Landstinget, da Novemberforfatningen traadte i Kraft; strax efter at have overtaget Krigsministeriet (1856) udnævnte C. C. Lundbye ham desuden til Direktør for dettes Kommando. I denne Virksomhed, som han røgtede med sjældnen Iver, forblev han indtil 1863, i det han henholdsvis i 1856 og 1860 havde modtaget Majors Karakter og Anciennitet og i 1862 Oberstlieutenants Karakter.

I Behandlingen af de 2 store Spørgsmaal, som da stode paa Dagsordenen, Landets Befæstningsvæsen og Hærens Organisation, tog R. megen Del, dels under Udarbejdelsen af Lovforslagene desangaaende i Krigsministeriet og dels under Forhandlingerne derom i Rigsraadet; hans udmærkede Foredrag, prægede af Indsigt og en fast Overbevisning, forfejlede aldrig deres Virkning paa dets Medlemmer. I politisk Henseende stod han vistnok nærmest Andræ, der vedblev at udøve en ikke ringe Indflydelse paa ham, men ved Afstemningerne holdt han sig til de national-liberale og stemte for Novemberforfatningen af 1863. Skjønt R. saaledes var stærkt optaget, fandt han dog Tid til anden Gjærning. I 1857 blev han Medlem af den angaaende Flaadens Organisation nedsatte Kommission, der tillige havde at undersøge Værftets Tilstand, og s. A. var han med at stifte Forsørgelsesforeningen «Bikuben», af hvis Repræsentantskab han senere blev Medlem, medens han med Iver vedblev at dyrke Matematikken, Astronomien og Botanikken, saa at han 1862 valgtes til Medlem af Videnskabernes Selskab.

I Avg. 1863 udnævntes R. til Oberstlieutenant og Chef for Højskolen, men da dens Undervisning suspenderedes i Febr. 1864, blev han Stabschef hos General Lunding i Fredericia og efter Fæstningens Rømning Chef for Kjøbenhavns Søbefæstning. Men allerede 18. Maj overdroges ham midlertidig Krigsministerportefeullen. Han gav strax Overkommandoen friere Hænder end hans Formand (Lundbye) og arbejdede under Vaabenhvilen med Iver paa at bringe Hæren paa Fode, men han havde ingen Tillid til, at Fortsættelsen af Krigen vilde kunne bringe os Held, hvorfor han i Statsraads-mødet 21. Juni alene stemte *for* Antagelsen af Londoner-Konferencens Voldgiftsforslag og derefter tilbød at indgive sin Afskedsbegjæring. Da en Vexlen af Krigsminister lige inden Operationernes Gjenoptagen vilde være uheldig, forblev han dog paa sin Post, indtil Krigens ulykkelige Gang havde til Følge, at hele Ministeriet indgav sin Dimission 11. Juli, hvorefter han i Nov. udnævntes til Kommandør af Danebrog af 1. Grad. Samtidig blev han atter

Chef for Højskolen, men allerede kort Tid efter indfandt den Sygdom sig, som 14. Juli 1865 lagde ham i Graven. Hans Bortgang i saa ung en Alder var et stort Tab for Hæren, og navnlig vilde han kunne have udøvet en afgjørende Indflydelse paa Ordningen af Landets Forsvarsvæsen, der da atter stod paa Dagsordenen. — R. ægtede 7. Okt. 1852 Anna Løper, Datter af Bataillonskirurg L. Dansk milit. Tidsskr. 1865. Illustr. Tid. VI *P. N. Nieuwenhuis.*

v. Reichau, Christian Frederik, o. 1686—1753, Officer, født «ved Rhinen», tilhørte en oprindelig sachsisk Adelslægt, der i det 17. Aarhundrede var bosat i det lyneborgske. Han blev 1701 Fændrik i Bataillonon Sjælland i engelsk-nederlandsk Tjeneste, 1705 Sekondlieutenant, deltog 1706 i Slaget ved Ramillies og i Belejringen af Mesnin, blev derefter s. A. Premierlieutenant, deltog 1708 i Slaget ved Oudenarde, blev 1709 Kapitajn i 3. danske gevorbne Infanteriregiment (Mogens Krag), 1713 Kapitajn i Grenaderkorpset, 1719 karakt. Major, 1725 Premiermajor, 1730 Oberst og Chef for sydsjællandske nationale Dragonregiment. Dette blev 1731 reduceret og R. ansat som Overfører i Drabantkorpset (det nye). 1733 kom han til Norge som Chef for 1. oplandske nationale Infanteriregiment; boede, medens han indehavde denne Stilling, paa Hedemarken, hvor han 1743 købte den adelige Sædegaard Aker (i Vang Sogn). R., der imidlertid 1742 var bleven Generalmajor og 1749 hvid Ridder, udnævntes 1750 til Kommandant paa Frederikssten og solgte da sin Ejendom Aker. 1751 blev han Generallieutenant og døde 28. Sept. 1753 i Frederikshald By, hvor han logerede, medens Kommandantboligen paa Fæstningen blev ombygget. — R. blev 1708 gift med Christine Brønsdorff, Datter af Krigskommissær Matthias Rasmussen B. Hun døde paa Frederikssten 1751.

C. O. Munthe.

v. Reichau, Georg Ernst, 1658—1735, Stiftamtmand, Søn af baden-durlachsk Gehejmerraad Friedrich v. R. til Bärwalde og Catharina v. Fuchs, fødtes 7. Maj 1658 paa Bärwalde i det münsterbergske, kom som ung til det danske Hof, udnævntes til Forskærer og Kammerjunker og fik 1685 Bestalling som Amtmand over Aalholm og Maribo Amter. 1689 fik han tillige Halsted Klosters Amt at forvalte og beklædte disse Embeder i 50 Aar til sin Død. 1722 blev han tillige Stiftsbefalingsmand over Laaland og Falster. 1697 udnævntes han til Etatsraad og 1717 til Konferensraad. 1729 fik han det hvide Baand. Efter Faderen arvede han Bärwalde og fik 1689 af Chri-

stian V, hos hvem han stod i høj Gunst, skjænket Gaarden Bin-
nitze, som han 1695 afstod til A. C. Knuth. R. skildres som en
from, godtroende og tillige sygelig Mand, der overlod sine Folk
for megen Myndighed. Han døde 21. April 1735. R. var gift
1. (6. Maj 1685) med Sophie Amalie Komtesse Holck († 22. Marts
1694), Datter af Christian Christopher Greve H. (VII, 542), 2. (1699)
med Sophie Eleonore v. Knuth (f. 1678 paa Leisten i Meklenborg,
† 5. Dec. 1712), Datter af Joachim Friedrich v. K. til Leisten og
Christina v. Wancken.

Rhode, Laalands og Falsters Hist., ved Friis, I, 57. 567. B. Smith, Leo-
nora Christina p. Maribo Kloster S. 62. *Louis Bobé.*

v. Reichenbach, Christian Ernst Rigsfriherre, —1699, got-
torpsk Gehejmerraad. R. var en Præstesøn fra Seebach ved Wei-
mar, afsluttede sine Studier med den juridiske Doktorgrad og traadte
derefter i Tjeneste hos Greven af Limburg og 1671 hos Kurfyrst
Carl Ludvig af Pfalz, der 1679 udnævnte ham til Vicekansler. 1682
blev han Assessor ved Rigsretten i Speier og udnævntes til dansk
Raad. 1685 blev han Rigshofraad og 1687 sammen med Broderen
brandenborgsk Gehejmerraad Georg Andreas R. ophøjet i Rigsfri-
herrestanden. 1687 tog han Ophold i Wien og var 1689 Kejserens
Afsending paa Kongressen i Altona, hvor han med Iver og Held
virkede for Restitutionen af den hertugelige Del af Slesvig. Som
Følge heraf tog Hertugen af Gottorp ham endnu s. A. i sin Tje-
neste som Hofkansler og Gehejmeetats- og Kammerraad. 1692—93
var han Overstaller i Ejdersted. R. var gjentagne Gange paa Her-
tugens Vegne i Kjøbenhavn, hvor han var alt andet end velset.
Da han 1691 opholdt sig her for at konferere med Kongens Mini-
stre, «flyede man ham som en spedalsk». Ved Christian Albrechts
Død forlod han Statstjenesten og trak sig tilbage til Hamborg.
Efter Hertug Julius Frands af Lauenborgs Død (1689) var han paa
Kejserens Vegne Sekvestrationskommisær i Landet Hadeln. Han
døde 23. Marts 1699. R. købte flere Godser, i Slesvig Binebek
og i Holsten 1692 Bekdorf og Mehlbek. Han var gift med Ilsa
Sophia Conring, Datter af den bekjendte Polyhistor Professor Her-
mann C. i Helmstedt og Enke efter Johan Conrad Schrödter, Syn-
dikus for den frankiske og schlesiske Adel.

Møller, Cimbria lit.

Louis Bobé.

Reichenbach, Friedrich Christian, 1740—86, Præst, blev
født 31. Maj 1740 i Risby i Svansen, hvor hans Fader, Johann

Gotthilf R. († 1767 som Provst i Altona), den Gang var Præst; hans Moder var en født Stresow. Fra Gymnasiet i Altona rejste han sammen med en yngre Broder 1761 til Universitetet i Halle, hvor de studerede i 3 Aar. 1765 blev han Kapellan i Ottensen, 1772 Kompastor ved den evangeliske Kirke i Altona og giftede sig med den yngste Datter af Professor ved derværende Gymnasium J. C. Sticht. 1782 blev han Provst og Sognepræst i Elmshorn og 1785 tillige Medlem af Overkonsistoriet i Glückstadt. Han døde 15. Marts 1786. Foruden adskillige homiletiske og kateketiske Arbejder har han skrevet sin Faders Biografi. Endelig har han den noget tvivlsomme Ære at være en af J. A. Cramers nærmeste Medarbejdere ved den nye slesvig-holstenske Salmebog (1780), ligesom han ogsaa forfattede en Afhandling til dens Forsvar.

Bolten, Hist. Kirchennachrichten von Altona I, 126 ff. Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1787, S. 366 f. Feddersen, Nachrichten vom Leben gutgesinnter Menschen VI, 95 ff. *A. Jantzen.*

Reichwein, Georg, 1593—1667, Officer, fødtes i Marburg i Kassel (Hessen), hvor Faderen skal have været Skrædder. Han har oprindeligt været bestemt for Studier, men maa under Trediveaarskrigen have opgivet disse for at kæmpe i Protestanternes Rækker, da han siges at have været en ivrig Calvinist. Han synes at være kommen til Danmark i Foraaret 1628 med Grev Henrik Holck (VII, 552), under hvem han formentlig har tjent i Tyskland, og blev kort efter ansat som Kapitajn ved Landfolket (oplandske Regiment) i Norge, hvor just s. A. en staaende Hær blev oprettet. Det følgende Aar blev han forflyttet til Bergen for der at istandbringe den nye militære Ordning og beskikkedes 1636 til Vagtmester paa Bergenhuss samt kort efter til Major. 1641 blev han Oberstlieutenant ved et Regiment Knægte i Bergenhuss Len, og da den svenske Fejde udbrød, kaldtes han i Begyndelsen af 1644 af Statholder Hannibal Sehested til Christiania for at vogte Grænserne mod Sverige med akershusiske Regiment under Oberst Henrik Bielke, i hvis Fraværelse han oftere kommanderede Regimentet, og deltog nu under den hele Fejde med megen Dygtighed i en stor Del af de forefaldne Affærer, til Dels paa svensk Grund. Ved de efter Krigen foretagne Forandringer i de militære Forhold fik R. fra Begyndelsen af 1646 som Oberst Kommandoen over det akershusiske Regiment og har fra denne Tid begyndt en endnu bevaret Journal og Kopibog, der gaar til og med Aaret 1657 og nu vil blive trykt.

Den viser, at han i al denne Tid har spillet en meget betydelig, om end hidtil mindre kjendt, Rolle ved Organisationen af Norges Forsvar, hvorved de forskjellige Statholdere stadig have søgt og tillige fulgt hans Raad. I 1649 blev han benyttet til at undersøge Grænseforholdene med Hensyn til Idre og Serna Sogne, hvis Norskhed han stærkt hævder. 1651 maatte han, som Armeens øvrige Officerer, afgive Svar paa en Del Spørgsmaal angaaende Hannibal Sehesteds Forhold under hans Statholderskab; R.s Erklæring, der er afgjort gunstig for Statholderen, er et meget vigtigt krigshistorisk Aktstykke til Belysning af Begivenhederne under den saakaldte Hannibalsfejde.

Da Krigen med Sverige atter udbrød i 1657, var R. selvskreven til at indtage en ledende Stilling; han fik Plads i Krigsraadet og deltog i flere af Krigsbegivenhederne, der dog foreløbig standsede ved Roskildefreden i Febr. 1658, ved hvilken Throndhjems Len blev afstaaet til Sverige. Oprindelig var R. blandt dem, der skulde fastsætte Grænserne for det afstaaede Len, men snart kom han ved det nye Fredsbrud i Avg. nævnte Aar til at overtage Anførselen over det søndenfjældske Korps, der afsendtes for at søge Throndhjem tilbageerobret fra Svenskerne, hvilket ogsaa lykkedes, saa at han 11. Dec. s. A. med den svenske Gouvernør Clas Stiernsköld kunde undertegne Kapitulationsvilkaarene. Da Lenet nu paa ny var kommet i Nordmændenes Hænder, drog han atter syd over og indtraf ved Halden i Febr. 1659, hvorfra han fulgte General-lieutenant Jørgen Bielke paa dennes Indfald i Baahus Len, hvilket gjentoges om Efteraaret, efter at R. i Okt. var udnævnt til Generalmajor. Han laa nu den gjenværende Del af 1659 og i Begyndelsen af 1660 paa og ved den svenske Grænse, ofte samvirkende med Jørgen Bielke; under Haldens lange Belejring i Jan. og Febr. 1660 stode de en Tid lang ved Borge Kirke, og her forefaldt 6. Febr. et større Sammenstød mellem norske og svenske Tropper, hvilke sidste maatte trække sig tilbage.

Med Fredslutningen 1660 var G. R.s Krigerliv til Ende; som Chef for oplandske Regiment beboede han nu i nogle Aar sin Gaard Aker ved Mjøsen, men vedblev at anvendes i Kommissioner angaaende Grænse- og Militærvæsen. 1666 blev han udnævnt til Stiftsbefalingsmand i Bergen, men afgik her allerede 5. Maj 1667 ved Døden af Slag. — Hans mange og store Fortjenester vare ikke blevne upaaskjønnede; 18. Okt. 1655 blev han optagen i Adelen med særskilt Fremhævelse af hans militære Dygtighed, og

allerede i 1647 havde han af Kronen faaet overladt som adelig Sædegaard Gaarden Aker med underliggende Disen i Vang Sogn paa Hedemarken for gjorte Udlæg under Krigen, men paa saa gunstige Vilkaar, at han senere selv betegner det næsten som en Gave. Ligesaa havde han efter Indgaaelsen af sit andet Ægteskab faaet Brev paa Tienden af Tanum og Kville Sogne i Vigen, der tidligere var bevilget hans Formand i dette Ægteskab. R. var 3 Gange gift; sin første Hustru, hvis Navn er ukjendt, havde han ægtet før sin Ankomst til Norge, af hvilket Ægteskab 3 Sønner kjendes. 2. Gang (o. 1647) blev han gift med Karen Davidsdatter Lucht (Luft), Enke efter den rige Borgmester i Christiania Niels Toller († 1642); hun døde ved Nytaarstid 1649 (begr. 14. Jan. i Christiania); 3. Gang (1653) med Inger Rytter, Datter af Oluf R. til Østby og Brandstorp og Marine Mogensdatter Rosensværd. I dette Ægteskab havde han 2 Sønner og 6 Døtre. Hun overlevede R. til 1696 (eller 97), men havde allerede o. 1668 indgaaet nyt Ægteskab, med Vejmaster Nicolaus Helvaderus, en Præstesøn fra Fyn, der senere blev Kapitajn og Generaladjutant og 1671 adledes under Navnet Silberstein; han døde 1678, og baade under det langvarige Skifte efter ham (sluttet 1686) og næsten i sit hele Liv laa Fru Inger Rytter i stadige Processer med sine Børn angaaende deres Arvemidler.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. V, 337 ff.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Reichwein, Lorentz, o. 1680—1735, Officer, Stiftamtmand, var Sønsøn af ovennævnte Generalmajor G. R. og Søn af den tapre Partigænger fra Svenskefejernes Dage Georg R., Oberst og Kommandant paa Kongsvinger († 1715), i dennes andet Ægteskab, med Cathrine Larsdatter Sverdrup († 1701), blev 1697 Fændrik (fra 1701 kaldet Sekondlieutenant), i hvilket sidstnævnte Aar han fik Pas til Udlandet, 1702 Premierlieutenant og 1703 Kapitajn ved 1. danske gevorbne Infanteriregiment i kejserlig Tjeneste i Italien; 1709 fik han Majors Karakter og vendte om Høsten s. A. tilbage til Danmark, hvor han 1712 blev Oberstlieutenant, 1716 karakt. Oberst og 1717 Chef for Regimentet, der siden bærer hans Navn. Fra Avg. 1717 til Høsten 1719 deltog han med sit (slesvigske) Regiment i Krigen i Norge, udtraadte 1720 af Armeen og sendtes som Envoyé til det kejserlige Hof i Wien, hvor han virkede fra Jan. 1721 til Avg. 1722, da han efter Begjæring erholdt Afsked. 1725 udnævntes han til Amtmand i Rensborg, 1730 til General-

major og 1731 til Stiftsbefalingsmand over Akershus Stift og Amtmand over Akershus Amt. 1732 blev han Ridder af Danebrog og fulgte under Kong Christian VI's Rejse i Norge 1733 de kongelige Herskaber til Throndhjem, men hans allerede i mange Aar svage Helbred forværredes snart saaledes, at han i Febr. 1734 fik Tildelelse til at rejse til Kjøbenhavn, hvor han afgik ved Døden 22. April 1735, ugift. Hans høje Stillinger havde formentlig medført en for kostbar Levemaade, saa hans Bo, der først sluttedes 1737, viste et Underskud paa o. 1375 Rdl.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 225. Munthe, Optegn. af Gen. Maj. P. Todderud, især S. 122 f. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Reiersen, Andreas, 1716—85, Præst, blev født 5. Nov. 1716 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Justitsraad Jens R. († 1732), var Bogholder ved Søetatens Generalkommissariat; Moderen hed Cathrine f. Wienecke († 1737). Han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1735, laa paa Regensen 1738—41 og blev 1742 Præst i Mov (ved Aalborg). Aaret efter ægtede han Christine Lunde († 1791), Datter af Borgmester og Stiftsskriver Niels L. i Roskilde. I 27 Aar røgtede R. sit Embede paa dette Sted, men længtes meget efter Forflyttelse. Han underviste en Del og fulgte i sin afsides Præstegaard godt med i den theologiske Videnskab. 1750—57 udgav han en Oversættelse fra Grundsproget af Josephus' jødiske Historie (3 Bind) med oplysende Anmærkninger (gjennemset og paa ny udg. af J. Belsheim, Horten 1881). 1758 lod han i Aalborg trykke nogle «Gudelige Tanker» over Søndagsevangelierne; de vare rimvis affattede, særlig med den opvoxende Ungdom for Øje. 1769 leverede han Bullen «Unigenitus'» Historie. Desuden sendte han Bogelskeren Grev Thott flere tykke Manuskripter for om muligt at opnaa hans Protektion (Thottske Saml., 4°, Nr. 6: Oversættelse og Forklaring af Jobs Bog; smstds. Nr. 95—96: Oversættelse af Origenes' Skrift mod Celsus, efter Mosheim). Saa forflyttedes han endelig 1769 til Ringsted, blev 1774 Herredsprovst og 1778 Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herlev. Han døde i Hillerød 9. April 1785. Efter at være kommen til Sjælland udgav han en Oversættelse af Køhlers Fortsættelse af Holbergs Kirkehistorie og tilføjede en Udsigt over den danske Kirkehistorie (1769). Ligeledes forfattede han en grundig «Beskrivelse over St. Bendts Kirke i Ringsted» (1779). Den anonyme danske Oversættelse (1781) af Brødremenighedens Lærebegreb, Spangenbergers be-

kjendte «*Idea fidei fratrum*», skal ogsaa være besørget af ham og kan opfattes som et Udtryk for hans Sympathi for Herrnhutismen.
Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Reiersen, Christian, 1792—1876, Politiretsassessor, var en Søn af Amtsforvalter Hans Henrik Peter R. (f. 27. Maj 1750 † 29. Juli 1805) og Birgitte Christine f. Bernth (f. 7. Febr. 1766 † 28. Okt. 1828). Han fødtes i Vordingborg 17. Juni 1792, blev 1810 dimitteret fra Herlufsholm, 1815 juridisk Kandidat, s. A. Volontær, 1818 konstit. og 1819 virkelig Underkancellist i det danske Kancelli. 1820 udnævntes han til Protokolsekretær i Højesteret, 1825 konstitueredes han som Assessor i Kjøbenhavns Politiret, i hvilken Ret han 1827 fik fast Ansættelse. Fra Slutningen af 1834 overtog han tillige det trættende, nervepirrende og utaknemmelige Hverv at censurere de upriviligerede Blade og trykte Skrifter under 24 Ark, der udkom i Kjøbenhavn. Arbejdet i saa Henseende voxede snart saa stærkt, at han 1839 blev dispenseret fra Politiretssagernes Behandling, og da Kriminal- og Politiretten 1845 oprettedes, afgik han som Assessor med sin fulde Gage i Ventepenge, men fortsatte Funktionen som Censor indtil Presselovens Emanation i Begyndelsen af 1851, uagtet han allerede i Midten af det foregaaende Aar var bleven entlediget. Han døde 25. Sept. 1876 i Kjøbenhavn. 1840 var han bleven udnævnt til Justitsraad og 1847 til Etatsraad. 29. Juni 1832 blev han gift med Johanne Margrethe Cathrine Bernth (f. 19. Okt. 1809 † 23. Nov. 1883), en Datter af Herredsfoged Lauritz Andreas B. og Johanne f. Klingberg.

Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm.

G. Kringelbach.

Reiersen, Christian Frederik, 1826—74, Forfatter, var Søn af Skibskapitajn Holger Jacobæus R. (f. 31. Avg. 1794 † 6. Febr. 1855) og Else Cathrine f. Soltwedel (f. 14. Juni 1799 † 4. Okt. 1832) og fødtes paa Christianshavn 16. Marts 1826. Som moderløs Dreng blev han sat i Herlufsholms Skole, hvorfra han dimitteredes 1843, og i 1849 tog han theologisk Embedsexamen. Strax derpaa deltog han i Krigen og var derefter i 3 Aar Huslærer paa Skovsgaard ved Sorø. I 1854 blev han ansat som Lærer ved Kjøbenhavns vestre Betalingsskole og Overlærer ved Søetatens Skoler, hvilken Virksomhed i høj Grad fængslede og tiltalte ham. Han var en Aandsaristokrat med sjælden Begavelse, en lunerig og godmodig Satiriker, godgjørende og beskeden, men med et skrøbeligt Legeme

og et forsømt Ydre. Hans hjemløse Ungdom havde gjort ham vemodig inderst inde, og bristede Forhaabninger i hans senere Liv dræbte en Del Livsglæde i ham, ligesom de vistnok bevirkede, at han, der oprindeligt havde bestemt sig til at være Præst og havde øvet sig i at prædike, opgav sine Planer i denne Retning. 1862 udgav han den paa mange interessante Enkeltheder rige og ved en fængslende Intrige karakteriserede Roman «Fra Drømmenes Land, et Forsøg i den eksperimenterende Psykologi af Victor Hilarius», en i sin Tid meget læst og omtalt Bog, der fremkaldte vidtløftige Anmeldelser, af hvilke Cl. Petersens i «Fædrelandet» foranledigede Forfatteren til at udgive en polemisk Piece: «Et Brev fra Victor Hilarius til en Ven i Kjøbenhavn» (1862). En Frugt af hans Krigerliv var den kvikke, med Lune og Ironi skrevne «Fra Felten, af en gammel Soldats Erindringer» (1867). Endelig beskæftigede han sig en Del med den højere Mathematik, og i «Mathematisk Tidsskrift» for 1865 har han meddelt Løsningen af en Opgave hørende til Differentialregning. — En tiltagende Svaghed bevirkede, at han i 1873 maatte tage Afsked med sin Lærergjerning, og efter et Par Dages Sygeleje døde han i Valby 11. Sept. 1874.

Dagbladet 21. Sept. 1874.

Nic. Bøgh.

Reiersen, Frederik, 1715—84, Søofficer, Broder til ovfr. nævnte Præst Andreas R., blev født 24. Marts 1715, Sekondlieutenant i Flaaden 1737, Premierlieutenant 1740, Kapitajnlieutenant 1746, Kapitajn 1753, Kommandørkapitajn 1763, Kommandør 1766 og Schout bynacht 1770. — 1739 rejste han udenlands for at studere Takkelvæsen og ansattes ved sin Hjemkomst ved dette. 1743 overtog han Takkelmesterforretningerne, som han bestyrede indtil 1766. Sidstnævnte Aar betroedes ham Embedet som Holmens Chef. Da Marinebestyrelsen imidlertid 1767 gled ud af den duelige Danne-skjold-Samsøes Hænder, paafulgte en yderst urolig og systemløs Periode under Danneskjold-Laurwigen og Rømeling, i hvis Dispositioner Struensee ofte greb ind paa den mest forstyrrende Maade, og under hvilken R. ikke færre end 3 Gange afsattes og gjenindsattes i Embedet. Han var saaledes Holmens Chef først fra 1766—68, dernæst 1770—71 og til sidst fra 1772 til sin endelige Afgang fra Tjenesten 1776. C. Molbech giver ham det bedste Skudsmaal for Dygtighed og Retsindighed. R. benyttedes ogsaa meget i forskellige Kommissioner; han afgik som nævnt i Marts 1776, bosatte sig senere

(1782) i Helsingør og døde der 7. Sept. 1784. 15. Nov. 1752 ægtede han Bolette Christine Wium (f. 1732 † 14. Maj 1764). *C. With.*

Reiersen, Holger Christian, 1746—1811, Kancellideputeret, var en Søn af Kommandørkapitajn Christian R. (f. 11. Avg. 1710 † 17. Maj 1764) og Catharine Christiane f. Jacobæus (f. 28. Maj 1723 † 26. Sept. 1780). Han fødtes 14. Sept. 1746, blev 1771 Kancellist i danske Kancelli, 1778 2. Expeditionssekretær sammesteds, 1787 Assessor i Kancellikollegiet, 1788 tillige 1. Expeditionssekretær, 1790 Deputeret i Kollegiet, udnævntes desuden ved dettes Omorganisation 1799 til Chef for dets 4. Departement og blev 1. Deputeret i Begyndelsen af 1804, men afgik senere s. A. og døde 16. Dec. 1811. — Han havde 1774 faaet Titel af Kancellisekretær, 1779 af Kancelliraad, 1783 af Justitsraad, 1793 af Etatsraad og 1804 af Konferensraad. Fra 1793 var han Medlem af Danske Selskab. Han ægtede 1786 Charlotte Christine Studsgaard (f. 25. Avg. 1763 † 18. Avg. 1810), en Datter af Biskop Christian Beverlin S. og Charlotte f. Hoe. *G. Kringelbach.*

Reiersen, Niels Lunde, 1742—95, Fabrikembedsmand, Handelsmand og Legatstifter. Han er født 16. Febr. 1742 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Peter R., var Bogholder ved det almindelige Varemagasin; Moderen var Anna Elisabeth f. Lunde. Som Dreng synes han at have været et uroligt Hoved, hvorfor han en Tid sendtes til Søs, men 1760 adjungeredes han Faderen som Bogholder ved Varemagasinet, og 1763 betroedes det ham at gaa med en Prøvesending af Magasinets Varer til Thorn i Polen. Da Magasinet 1768 omordnedes, blev han dets Bogholder og Kasserer, og Aaret efter blev han tillige Sekretær ved en Kommission, der skulde have Opsyn med Landets Fabrikvæsen, hvad der førte til, at han i 1774 blev selvstændig Fabrikkommissær for Kjøbenhavn med Titel af Agent. Da Varemagasinet paa ny omordnedes i 1777, blev han Medlem af dets Direktion og 1782, da det ophørte, Medlem af Fabrikdirektionen; 1783 fik han Etatsraadstitelen. I sin Stilling som Fabrikkommissær (1774—77) viste han sig som en energisk Embedsmand med et klart Syn paa Forholdene; men foruden at være Embedsmand var han tillige baade Fabrikant og Kjøbmand. Fra Begyndelsen af 1775 overtog han den af Staten i sin Tid drevne kongl. Silkefabrik, som hans Fader fra 1760 havde været Medejjer af. I denne sin industrielle Virksomhed nød han Statens Støtte i

væsentlig Grad; fra 1786 var Grosserer Hans Brandorph hans Kompagnon i Fabrikken. Det er dog næppe ved denne Virksomhed, at han tjente sin store Formue, men snarere ved den Handelsforretning, han fra omtr. 1775 drev sammen med Frederik de Coninck (IV, 77). Handelshuset de Coninck & R. deltog dristig og heldig i den Handelskamp, som de daværende Krigsforhold aabnede for de neutralt Magter. Det bragte en Række Skibe, som tilhørte krigsførende Staters Undersaatter, under dansk Flag. Det gennemførte ogsaa sejerrig de private ostindiske Expeditioner, hvad der rejste en Storm imod det i det asiatiske Kompagni, der tidligere havde haft Monopol paa denne Handel, og det skal endnu nævnes, at det (1787) overtog det østersøisk-guineiske Kompagni. 1783 købte R. Godserne Nysø, Jungshoved og Oremandsgaard og 1785 Liljendal, Høfdinggaard og Skuderupgaard. 1790 udtraadte han af Kompagniskabet med de Coninck, og R., der i sine sidste Leveaar var svagelig, døde 20. Juli 1795. Han var ugift. Ved sit Testamente af 30. Marts 1793 stiftede han det noksom bekjendte Reiersenske Fond, der skulde tjene til «Manufakturvæsenets og Industriens Udvildelse og Forøgelse» baade ad theoretisk og praktisk Vej i Kjøbenhavn og de sjællandske Kjøbstæder. Beholdningen i hans Bo, der overgik til Fondet, var o. 499000 Rdl.

C. Nyrop, N. L. R. (1896).

C. Nyrop.

Reimann, Arnold Eugen, 1827—88, Bankdirektør, var født i Kjøbenhavn 24. Febr. 1827 og var en Søn af Handelsbogholder Carl Christian R. og Euphrosyne Birgitte f. Perhøi. Da Faderens økonomiske Forhold vare daarlige, kom R. allerede i en Alder af 11 Aar paa Toldkontoret i Holbæk, og 2 Aar efter fik han Plads paa et Sukkerraffinaderi i Kjøbenhavn. Efter at have faaet Fuldmyndighedsbevilling 1846 etablerede han sig Aaret efter som Kjøbmand og Eddikebrygger og fik 1854 Grossererborgerskab. S. A. oprettedes «Kjøbenhavns private Laanebank», for hvilken R. blev Direktør indtil 1870. I 1856 opgav han sin private Forretning for udelukkende at beskæftige sig med Bankvirksomheden. 1870 valgtes han til Direktør i Nationalbanken, men i denne Stilling forblev han kun indtil 1873, da han ved Stiftelsen af «Kjøbenhavns Handelsbank» efterkom Stifternes Anmodning om at indtræde i Direktionen for denne Bank sammen med daværende Nationalbankdirektør Sponeck og Statsgjældsdirektør Levy. R., som var den særlig handelskyndige af de 3 Direktører, blev indtil sin Død den

ledende — i alt Fald hvad de almindelige Bankforretninger angik — og den, der paatrykte Bankens Styrelse sit Præg. Han udmærkede sig som Bankdirektør navnlig ved et ualmindelig stort Personalkjendskab, et roligt og solidt Omdømme og ved stor Forsigtighed. Fra 1872 til sin Død var han Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, i hvis Arbejder han tog meget aktiv Del. Han udnævntes 1876 til Etatsraad. R. var gift med Christiane Frederikke f. Jacobsen, Datter af Hotelejer J. i Kjøbenhavn. Han døde 15. Juni 1888, 2 Maaneder efter sin Hustru.

Illustr. Tid. XXIX, Nr. 39.

E. Meyer.

Reimarus, Samuel, 1661—1727, Præst, blev født 22. Febr. 1661 i Stoltzenburg i Pommern (3 Mil fra Stettin), hvor Faderen, Philip R., var Præst; Moderen hed Elisabeth Friedborn. Efter at have studeret ved tyske Universiteter blev han 1684 Diakon i Lunden i Ditmarsken og ægtede Magdalena Augusta Richart. Her fra kom han flere Gange til Tønning for at prædike for den gottorpske Hertug Frederik IV. Han blev da Hofpræst paa Gottorp 1698 og fra 1700 tillige Medlem af Overkonsistoriet der. Da Hertugen var falden i Slaget ved Klissov i Polen 1702, holdt han Ligprædiken over ham ved Begravelsen i Slesvig Domkirke. 1703 blev han ved Menighedens Valg Sognepræst i Tønder og blev tillige Provst. Han var en inderlig from Mand af Speners Skole og ivrig i sin Præstegjerning. I en Indberetning til den gottorpske Administrator Christian August klager han stærkt over det tønderske Landsogns Ugudelighed og paakalder den verdslige Magt, for at han dog en Gang kunde faa Bugt med disse Folks Gjenstridighed og tvinge dem til at gaa i Kirke. Det var i øvrigt paa Grund af den nordiske Krig meget vanskelige Tidsforhold i Provstegjerningen i hans Embedstid; men han roses enstemmig for sin Dygtighed. Han døde 10. Sept. 1727.

G. J. Zwergius, Predigt bey der Beerdigung S. R. (Flensb. 1727). Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XXV, 238 f. Allen, Det danske Sprogs Hist. i Slesvig I, 174 f.

A. Jantzen.

Reimers, Jacob Peter, f. 1826, sønderjysk Patriot. R. er født 24. Nov. 1826 i Kettinge paa Als og Søn af Slagtermester Asmus Otto R. (f. 27. Avg. 1800 † 2. Nov. 1852) og Cecilie Elisabeth f. Danielsen (f. 15. Avg. 1801 † 23. Febr. 1880). Efter med Ære at have deltaget i den første slesvigske Krig blev R. 1852 Slagter-

mester i Sønderborg og valgtes faa Aar efter til Oldermænd i Slagterlavet, 1862 til deputeret Borger. Skyttesagen og Vaabenbrøderselskabet fandt ved den Tid i ham en ivrig Støtte. Ved sin varme Fædrelandskjærlighed og sin faste Karakter vandt han allerede i en ung Alder sine Medborgeres fulde Tillid, og talrige ere de ham betroede Hædershverv, ligesom han siden 1864 har deltaget i og øvet stor og stigende Indflydelse paa alle de danske Slesvigers politiske Forhandlinger og Beslutninger. 1866 var han Medlem af 47 Mands Deputationen, som forgjæves rejste til Berlin for at faa Prager-Fredens Artikel 5 udført, 1869 Medlem af en nordslesvigske Deputation, som lykønskede Kronprins Frederik til hans Formæling, og 1894 overbragte han sammen med de eneste dalevende Medlemmer af Deputationen, Gustav Johannsen og Hans Lassen, Sønderjydernes Lykønskninger til Kronprinsens Sølvbryllup. Da den nordslesvigske Vælgerforening stiftedes 1888, valgtes R. til dens Formand, og dette vanskelige Hverv har han røgtet baade med Takt og med Fasthed. Han er ligeledes Formand i det Aktieselskab, som udgiver «Dybbølposten». 1896 optoges han som Æresmedlem i de danske Vaabenbrødres Afdelinger i Kjøbenhavn og Kolding, 1898 som Æresmedlem i det kjøbenhavnske Slagterlav. — R. blev 17. Nov. 1852 gift med Jensine Marie Ernestine Hermann (f. 17. Juli 1829), Datter af Slagtermester Johan Peter H. i Sønderborg.

Illustr. Tid. XXII, 82. Højskolebladet 20. Nov. 1896.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Rein, Jonas, 1760—1821, Præst, Digter, fødtes 30. Jan. 1760 i Sundalen, hvor Faderen, Ole R. (f. 1726 † 10. Juni 1792), da var resid. Kapellan; Moderen var Ole R.s 1. Hustru, Margrethe f. Ross († 11. Febr. 1760). Han blev undervist af Faderen til 1777, da han deponerede. 1780 fik han Attestats, drog saa tilbage til Norge, var Huslærer paa Buskerud til 1783, opholdt sig i Drammen, paa Kongsberg og Jævnaker, hvor Faderen nu var Præst, ivrig tragtede efter at erholde et Embede og imidlertid syslende med poetiske Sager, hvorved han tænkte at skaffe sig en anbefaling. Han gjorde et stort Tilløb og skrev i sit 25. Aar Tragedien «Hagen og Axel», der ligesom hans første Digte kom i Trykken 1786. Aaret efter lykkedes det ham at komme til Kjøbenhavn, hvor han nu forblev i 4 Aar. 1789 tog han den Aaret forud anordnede store Philologicum, der gav ham Adgang til at søge højere Skoleembeder,

hvad han ogsaa troligen gjorde, men uden Nytte. Heller ikke fik han gejstligt Embede. Han havde 1788 stødt en højtstaaende Embedsmand og mente nu, at han fik lide for dette. Imidlertid skrev han Vers, studerede flittig Sprog og Litteratur, var en hyppig Gjæst i Norske Selskab og den Rahbekske Cirkel og blev i denne bekendt som den, der ved Epigrammer gav det første Signal til «Holgerfejden» (1789—90). Endelig blev han befordret, i det han udnævntes til resid. Kapellan til Slidre. Dette Embede vilde han ikke have, men blev s. A. (1791) udnævnt til Sognepræst i Kautokeino. Paa Rejsen der op standsede han paa Hafslund, hvor Generalavditør O. C. Wessel tilbød ham at blive som resid. Kapellan til Skjeberg. Han tog imod Tilbudet og blev udnævnt 1792. Han blev ved denne Tid gift med Anna Cathrine Arbo (f. 1756, døbt 25. Dec.), Datter af Sognepræst til Ramnæs Christian A. (f. 1726 † 1773) og hans 1. Hustru, Anne Livia f. Wølner (f. 1725 † 1769). Han mistede hende allerede 27. Dec. 1794 og blev atter gift 1796, med Anna Frederikke Bergersen (f. 21. Maj 1779 † 22. Febr. 1856), Datter af Berger B. paa Frederikshald og Inger Marie f. Wiig.

R. levede lykkelig i Skjeberg, men da Familien voxede, maatte han have et større Embede og blev 1800 Sognepræst til Ejdanger. Her udgav han 1802 en Digtsamling i 2 Bind og samlede en anden, hvis Fortale bærer Datum 24. Maj 1806, men som først kom ud 1810. Han erkjender her, at «Digtekunsten ved Vanens Magt mer end ved virkeligt Kald var bleven ham lidenskabelig». Han ansaa det derfor som Pligt at bryde af, da det kunde blive til Skade for hans præstelige Gjerning. Hans Digtning aander ikke altid den Bitterhed, der tidlig havde opfyldt hans Sjæl, men den er gjennemgaaende Udtryk for en melankolsk Stemning, der kunde tiltale den Tids Kritikere og bringe Kvinderne til at sværme for ham. Noget Digterkald har han næppe tiltroet sig, og sit Talent har han næppe selv vurderet saa højt som hans Anmeldere. Han vovede sig heller ikke — efter det første Ungdomsarbejde — ind paa større Felter, og det Epos om Gustav Adolf, som han tidlig begyndte paa, saa aldrig Lyset. I formel Henseende have hans Vers Fortrin for de fleste samtidige danske og norske Digteres Arbejder, hvad der kunde ventes efter hans grundige klassiske Studier.

1808 blev R. forflyttet til Nykirkens Sognekald i Bergen til megen Ærgrelse for Biskop J. N. Brun, der til Fordel for sin Søn gjerne vilde haft et af Byens resid. Kapellanier ledigt. Imidlertid gjorde han Lykke som Taler ved sin alvorlige Moralprædiken og

sin Torden mod de herskende Laster. Han var en Beundrer af H. G. Clausen (III, 606), hvis rationalistiske Standpunkt han indtog. Ikke mindre Lykke gjorde han ved sine Digte og en personlig Optræden, der indgød baade Respekt og Frygt. Han hørte til den Kreds af intelligente Mænd, der havde sluttet sig om W. F. K. Christie (III, 566) og dannet et Selskab («Qvod libet»), der vistnok skulde være en Efterligning af Norske Selskab i Kjøbenhavn. Med Christie, hvis politiske Standpunkt han indtog, blev han 1814 sendt til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor han kom til at spille en ikke ganske ubetydelig Rolle. Han talte sjælden uden i storpolitiske Sager og blev mest bekendt ved sin store Tale 13. Maj, da man satte Kronen paa Selvstændighedsværket ved den betænkelige Beslutning, at «Rigsforsamlingen garanterer den nuværende Statsgjæld, for saa vidt den af Stortinget erkjendes rigtig, samt de 14 Mill. Rdl. N. V., eller hvad mere der kunde behøves til næste Stortingsmøde». Den Enthusiasme, hvormed han her bar sine patriotiske Følelser frem, kunde maale sig med Hadet og Bitterheden mod Svenskerne og den Haan, han kastede paa de Stormænd i Salen, der betragtede Sagen med andre Øjne og efter alvorsfuld Prøvelse erkjendte dens Umulighed. Dette i Forbindelse med hans nedsættende Bemærkninger om Carl Johans Person blev ikke glemt, da han efter J. N. Bruns Død (1816) af Regeringen blev indstillet til Biskop. Det syntes, som Carl Johan, der havde høje Tanker om Biskoppernes Indflydelse, gjerne vilde have R. paa Bispestolen, naar der blev fremlagt tilstrækkeligt Bevis for, at hans Tænkemaade var bleven en anden. Om end den stolte Mand kunde gaa langt paa denne Vej, gik han dog ikke langt nok, men det maa anses sikkert, at Grev Wedel mere end Carl Johan har været ham imod. Det var heldigt, at det gik saa, thi han var allerede ved denne Tid svækket og gik i de følgende Aar sørgelig tilbage. 1819 fik han endog den fortvivlede, dog ikke udførte, Tanke at nedlægge sit Embede og blive — Klokker i den Kirke, hvis højtagtede Sognepræst han i 11 Aar havde været. Han døde 21. Nov. 1821.

Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i d. 19. Aarh. I, 222 ff. Jæger, Illustr. norsk Lit.-Hist. I, 563 ff. J. Aall, Erindringer, 2. Udg., S. 438 f. J. S. Welhaven, Saml. Skrifter VIII, 268 ff.

D. Thrap.

Reinboth, Friedrich Adolph, —1749, Waisenhusdirektør, Historiker, var født i Byen Slesvig, Søn af gottorpsk Hofpræst

Heinrich R. og Sønneseøn af ndfr. anførte Johannes R. Moderen var Datter af gottorpsk Hofraad Holmer. Efter at have fuldendt sine juridiske Studier tog R. Bolig i Slesvig, hvor han i en Række Aar levede som Privatmand, sysselsat med videnskabelige, mest historiske, Studier. Særlig var det Hertugdømmernes Historie og Retsvæsen, han fordybede sig i, og hvortil han gjorde betydelige Samlinger. En Tid syslede han med Planen til, i Forbindelse med J. F. Noodt (XII, 309) og J. Friccius, at stifte et Selskab til Indsamling af Bidrag til Hertugdømmernes Historie. Der blev dog ikke noget deraf, da Udgivelsen af Westphalens «Monumenta» foregreb Udførelsen. 1739 udnævnte Christian VI R. til Justitsraad og til Direktør for Waisenhuset i Slesvig, hvortil han efter Kongens Mening særlig egnede sig, «fordi han er en samvittighedsfuld lærd og en velhavende Mand, der ellers ikke har nogen Forretning og lever af sine egne Midler». Skjønt han passede sine Forretninger ved Waisenhuset med Troskab, lode de ham dog rigelig Tid til Fortsættelse af hans videnskabelige Sysler, som han drev med stor Flid, men uden Trang til Offentliggjørelse af sine Samlinger og Udarbejdelser og maaske ogsaa uden Evne til Afslutning. Kun meget lidt af ham er trykt, saasom «Planctus Germaniæ super immaturo obitu Leopoldi Caroli VI Cæsaris filii unici» (Kiel 1717) og nogle Bidrag, optagne i Fortalerne til Westphalens «Monumenta» II og III. Men hans Samlinger, særlig til en ny og forøget Udgave af Cypræus' slesvigske Kirkehistorie, ere overordentlig omfangsrige og skrevne med den fineste Stil. 1749 blev han Etatsraad og døde 10. Okt. s. A. Hans Testament indeholdt den Bestemmelse, at hans store Bibliothek skulde stilles til Avktion og det indkomne Beløb sættes paa Rente, for at Sønner af fattige Præsteenker deraf kunde støttes i deres Studeringer (Slesv. Prov.-Efterretn. IV, 250). Af hans efterladte haandskrevne Samlinger ere nogle landede i det store kongl. Bibliothek i Kjøbenhavn, andre i Universitetsbibliotheket i Kiel, men de bedste Stykker kjøbte J. L. Holstein, og de findes nu i Manuskriptsamlingen paa Ledreborg.

Allg. Deutsche Biographie XXVIII. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 568 ff. Rørdam, Hist. Saml. og Studier III, 468. *H. F. Rørdam.*

Reinboth, Johannes, 1609—73, Superintendent, var født 14. Febr. 1609 i Altenburg i Meissen, hvor Faderen, Conrad R., var Raadmand. Fra Skolen i sin Fødeby afgik han til Universitetet i Leipzig, hvor han flittig studerede Theologi og Filosofi. 1630

tog han Magistergraden. Siden drog han til Jena og Rostock og der fra til Kjøbenhavn, hvor han i henved et Aar boede i Professor, Dr. Jesper Brochmands Hus og ved sin Bortrejse fik et udmærket Vidnesbyrd af denne lærde Mand, hvorpaa han begav sig til Holland og England. Efter en Tids Forløb vendte han dog tilbage til Kjøbenhavn og blev ikke længe derefter paa Kongens Vink kaldet til Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Flensborg og Provst i Flensborg-Bredsted Provsti. Det er næppe tvivlsomt, at Brochmand har givet Anvisning paa R. Der er ogsaa den Mærkelighed ved dennes Ansættelse i Flensborg, at Sjællands Biskop, Dr. H. P. Resen, 18. Maj 1636 fik kongl. Befaling om «efter Ordinansen at examinere og ordinere Mag. J. R., der er kaldet til vor Kjøbstad Flensborg at være Sognepræst». Her var han dog ikke længe, da han allerede 1639 maatte gaa som Slotspræst og Provst til Haderslev — formodentlig for at gjøre Plads for Dr. Stephan Klotz, der allerede var Generalsuperintendent og nu blev R.s Efterfølger som Præst og Provst i Flensborg. 1643 var det paa Bane, at R. skulde gaa som tysk Præst og theologisk Professor til Sorø. Men han frabad sig denne Stilling med Henvisning til, at han i Haderslev havde større Løn, end han vilde faa i Sorø. Derimod modtog han 1645 den ham tilbudte Post som Hofpræst paa Gottorp og Generalsuperintendent i de gottorpske Lande med Provstembedet i Gottorp og Husum Provstier, hvortil 1664 ogsaa lagdes Nordstrand. Derved fritoges han for at staa under Klotz, hvis Ligemand han endog blev, særlig da han (1645) paa Hertugens Forlangende havde erhvervet den theologiske Doktorgrad i Rostock.

Ved Promotionen forsvarede R. en Række Sætninger «de catechesi veterum»; men havde han, som det synes, skrevet denne Afhandling i en irenisk Hensigt for at vise, at der bag ved alle Divergenspunkter, som hans stridssyge Samtid fremdrog, var noget, hvorom alle Kristne maatte være enige, saa blev han meget skuffet, da Skriftet gav Anledning til en langvarig Fejde, hvor man ikke nøjedes med at kalde R. Synkretist, men endog skjældte ham for en Socinianer, der banede Vej for Atheismen. Angriberne, blandt hvilke Theologerne Andr. Kyhn og J. C. Danhauer især gjorde sig bemærkede, fik imidlertid Svar paa Tiltale, i det R. med Styrke søgte at hævde den apostoliske Trosbekjendelses Betydning fremfor senere Partikularkonfessioner. At han imidlertid ikke undervurderede den augsburgske Konfession, viste han klart nok, da nogle Jesuiter senere søgte at trænge sig ind ved det gottorpske Hof, og da

navnlig en vis Pater Jodocus Kedden i et Skrift, «Sonnenstadt», havde søgt at undergrave den augsburgske Bekjendelse; thi nu tog R. meget kraftig til Orde derimod i en Række Skrifter, der indeholde en skarp Polemik mod Romerkirkens Forvanskninger af den oprindelige Kristendom. Overhovedet udfoldede R. en betydelig litterær Virksomhed, og et og andet af, hvad han har skrevet, kan læses med Interesse den Dag i Dag. Han var aabenbart en Mand med betydelig Lærdom. Da Universitetet i Kiel 1665 blev oprettet, holdt R. Indvielsesprædiken 5. Okt. Hans «Epistola ad Ad. Olearium prolixa de rebus Persicis et religionis præsertim Persarum historia, ab ævo Noachico ad nostra usque tempora» (1654) roses for dens Lærdom paa Omraader, der laa en Del uden for det theologiske Felt, som jo ellers var det, hvortil R. mest holdt sig.

R. døde i Slesvig 27. Juni 1673. Han var 3 Gange gift. Blandt hans Børn kan nævnes: Heinrich R., gottorpsk Hofpræst, Johan Georg R., Dr. jur. og Kirkekommissær, og Friedrich R., Dr. jur.

Møller, Cimbria lit. II. Rhode, Haderslev-Amts Beskr. S. 176 ff. Allg. Deutsche Biographie XXVIII. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 42 ff.

H. F. Rørdam.

Reinhard, Joakim Vilhelm Nikolaj, f. 1858, Forfatter. J. R. er født i Hillerød 27. April 1858, Søn af Overlærer Johan Clemens Tode R. (f. 1817) og Anthonette Hedeveg Kirstine f. Bentzon (f. 1830). Han blev Student 1876, gjorde næste Aar en Rejse til New-York og var derpaa Huslærer, til han i 1880 tog Philosophicum. S. A. udgav han (under Navnet «Fr. Elbert») en Roman, «Ild og Aske», og et Bind Fortællinger, «Efter Brylluppet». 1881 fulgte Romanen «Ikaros», 1882 «Fra Cirkus og andre Fortællinger», 1883 «Nye Fortællinger». I Dec. 1882 blev hans Skuespil «Helga» opført anonymt paa det kongl. Theater. — R.s Skildringer ere hverdagsagtig graa, triste og haarde i Tonen; de handle mest om Livets Skuffelser og Skibbrud, om mislykkede Ægteskaber, om Digterattraa uden Evne, men dvæle ogsaa ved sære Følelser og Skæbner (Artistliv, amerikanske Forhold). — R. var i 1882 Redaktionssekretær ved «Jyllandsposten», 1883—89 Korrektør i Rigsdagen. Samtidig skrev han en Del Bladartikler, ogsaa en Lærebog i Verdenshistorien (1887, under Navnet «V. Skovby»). 1889 rejste han til Nordamerika, hvor han siden har levet som Lærer og Medarbejder ved Aviser og Tidsskrifter. 1896 blev han Professor i Tysk ved Purdue-Universi-

tetet i Indiana. Han forbereder Udgivelsen af et Værk om den evropæiske og amerikanske Romans Udvikling i det 19. Aarhundrede.

Niels Møller.

Reinhardt, Andreas, —1709—, Kobberstikker, siges at være født i Nürnberg og at have arbejdet i Giessen. Da et Stik af ham, Portræt af Jørgen Skeel, malet af Riboldt, er betegnet med Aarstallet 1699, har han rimeligvis været i Danmark paa den Tid, og et 1704 i Hamborg udført Portræt kan være blevet til under et kortere Ophold der. Efter at have udført flere danske Portrætter stak han 1708—9 de af Claus Møinichen tegnede Ornamente til Kongeloven, medens selve Skriften blev udført af Medailløren Mikkel Røg. Vistnok fra 1711 var han kongl. Kobberstikker, men i 1717 tog han til Augsburg, hvorfra han i 1725 vendte tilbage til Danmark. Dog blev han kun et Aar i Kjøbenhavn, rejste derpaa atter til Tyskland, og fra nu af forsvinder hans Spor. En i Kjøbenhavn 1715 født Søn, den yngre Andreas R., tog han allerede 1717 med sig til Tyskland, men denne, der ogsaa blev Kobberstikker, vedkommer ikke Danmarks Kunst. Et af R.s bekyndteste Blade er et Krucifix, udført for Rostgaards Regning til Erindring om Pesten i 1711. Til Hofpræst H. G. Masius' Ligprædiken over Christian Gyldenløve stak R. en Række Plader, forestillende Ligfærden. Tegningerne dertil af Gotfred Fuchs ere saa vel fra Udførelsens som fra Indholdets Side uden kunstnerisk Interesse, men R. viser sig heri som en i teknisk Henseende dygtig Kobberstikker, hvis Arbejde, hvor Æmnet giver ham Lejlighed dertil, har virkeligt Kunstværld.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Reinhardt, Christian Emanuel Frits, 1829—96, Historiker, var født 11. Okt. 1829 i Kjøbenhavn og var en Søn af fattige Nybodersfolk, Underofficer i Søetaten, Regnskabsfører ved Gammelholms Materialbod Chr. Fred. R. og Amalie Christine f. Dietert. Frits R.s gode Evner henlede tidlig Opmærksomheden paa ham, og med Understøttelse fra forskellige Sider blev han 1849 Student fra Metropolitanskolen. Hans tidlig vakte Interesse for det historiske Studium maatte af praktiske Grunde vige Pladsen for et Brødstudium. 1854 tog han juridisk Examen, fik 1858 Ansættelse som Kancellist i Justitsministeriet, blev 1863 Fuldmægtig og endnu s. A. Chef for det islandske Departements Expeditionskontor. Alle rede 1867 blev han imidlertid angrebet af en ved anstrængt aande-

ligt Arbejde fremkaldt Sygdom, der efterhaanden berøvede ham Synet og lammede hans Legeme. Skjønt han fra 1873 af ikke længer fungerede i sit Embede, blev han dog først 1880 afskediget, med Titel af Etatsraad. Han levede indtil 10. April 1896, kuert og nedtrykt af Sygdommen, hjem søgt af huslige Sorger, men bevarende sin Aandslivlighed til det sidste. — Som ministeriel Embedsmand var han Sekretær i de 2 Straffelovkommissioner, som udarbejdede den nye Straffelov af 10. Febr. 1866, og som Kontorchef i det islandske Ministerium har han haft en væsentlig Indflydelse paa Affattelsen af «Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget» af 2. Jan. 1871.

Hans varme Fædrelandskjærlighed førte ham tilbage til historiske Studier, hvis første større Frugt var et omhyggelig udført Arbejde om «Kommunitet og Regensen fra deres Stiftelse til vore Dage» (1862). Krigen 1864 fremkaldte nogle varmtføjte Brochurer («Hvad kæmpe vi for?», «Fra Februar til Avgust», «Kong Frederik VII, et folkeligt Foredrag»). Ved det i Dec. 1864 stiftede Ugeblad «Danmark», der dog kun bestod et Aar, var han Redaktionssekretær. For den af Orla Lehmann 1865 stiftede danske Folkeforening, hvis Sekretær han var, skrev han bl. a. det fortrinlige Skrift «Et Afsnit af den danske Bondestands Krønike» (1866; 4. Udg. 1888) og senere «Orla Lehmann og hans Samtid» (1871). Størst Betydning fik dog hans 1880 udgivne Værk «Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning», som var forberedt ved flere i «Hist. Tidsskrift» fremkomne kritiske Afhandlinger, og som han nu med sin mærkelige Energi fik fuldført trods sin fuldstændige Blindhed og øvrige Skrøbelighed. En omfattende Viden og megen Skarpsindighed ere nedlagte i dette livfulde, af en stærkt patriotisk bevæget Fremstilling prægede Arbejde. Det har sikret R.s Navn mod Forglemmelse. Et Bind «Udvalgte Smaadigte» udgav han som Manuskript 1882. — R. blev 1858 gift med Emilie Mathiesen († 1878), Datter af Sognepræst Marcus M. i Kirke-Helsinge. *Charoline M. Møllerup*
Illustr. Tid. 1895—96, Nr. 30. *Møllerup.*

Reinhardt, Johannes Christopher Hagemann, 1776—1845, Zoolog, fødtes 19. Dec. 1776 i Rendalens Sogn i Norge, hvor Faderen, Johannes Henrik R., den Gang var Præst; Moderen, Johanne Elisabeth f. Mommesen, var fra Holmestrand. Navnet Johannes fik han ikke ved Daaben, men optog det senere. Efter at være undervist i Hjemmet kom han 1792 til Kjøbenhavn og

dimitteredes 1793 til Universitetet, hvor han tog de første 2 Examinere, men derefter tilbragte han næsten 2 Aar i Hjemmet, hvor han benyttede Lejligheden til at studere Dyr og Planter. 1796 vendte han tilbage til Kjøbenhavn for at studere Theologi; hans Tilbøjelighed drog ham imidlertid bort fra dette Studium til naturhistoriske Studier; han blev Discipel af Martin Vahl, ved hvis Hjælp han 1801 opnaaede at rejse til Udlandet, hvor han forblev til 1806 (i Begyndelsen tillige som Mentor for en Søn af Etatsraad J. C. C. Brun). Først studerede R. Mineralogi ved Bjergværksakademiet i Freiberg, senere navnlig Zoologi og Anatomi i Göttingen og endelig i Paris. Under sit Ophold her modtog han Udnævnelse til Inspektør ved den Del af det nyoprettede kongl. naturhistoriske Musæum, som var grundlagt ved Kjøbet af Naturhistorieselskabets Samlinger (1805) og fandtes indstalleret i en Gaard paa Østergade; han stod just i Begreb med at overtage en Plads som Huslærer hos en tysk Familie i Normandiet, men modtog med Glæde den nævnte Post, skjønt den kun lønnedes med 200 Rdl. om Aaret, fordi han nu mente at kunne vende hjem uden der at behøve at vælge mellem «Hungersdøden eller at studere Jura». Han forblev endnu nogle Maaneder i Paris og søgte at udvide sine hidtil ret mangelfulde Kundskaber ved Studier i Musæerne og ved Cuviers Forelæsninger, som havde vakt hans Begejstring; i Efteraaret 1806 kom han tilbage og overtog strax Bestyrelsen af den nævnte Samling. 1809 begyndte han at holde Forelæsninger ved Musæet, og ved Professor J. Rathkes Forflyttelse til Christiania ansattes han tillige ved Universitetet 1813, først som Lektor, Aaret efter som Professor extraordinarius i Naturhistorie. 1821 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab, 1830 Professor ordinarius og Medlem af Konsistoriet; 1836 kreeredes han til Æresdoktor i Filosofi, og 1839 udnævntes han til Etatsraad. 1814 havde han ægtet Mette Margrethe Nicoline Hammeleff (f. 1782 † 1831), Datter af Etatsraad N. H. og Juliane Marie f. Pontoppidan.

Baade ved det kongl. Musæum og ved Universitetet paa hvilede der R. den dobbelte Forpligtelse at holde Forelæsninger og at varetage og bestyre Samlingerne; imidlertid bleve hans Forelæsninger altid kun holdte i Musæet, men anmeldtes i Universitetets Lektionskatalog. Gagen var begge Steder længe meget ringe, Lokalerne yderst tarvelige og ganske utilstrækkelige, Midlerne til Samlingernes Forøgelse og Vedligeholdelse saare smaa, og R. var saa godt som ene om alt Musæumsarbejdet; intet Under derfor, at en

stor Del af hans Arbejde i en Række af Aar, trods hans Flid og Anstrængelse, maatte synes ham lidet tilfredsstillende. Alt som Tiden gik, lykkedes det ham dog at opnaa gunstigere Forhold. For det kongl. Musæums Vedkommende udvirkede han, at Staten lejede og senere købte Lerches Palais i Stormgade, hvorhen Samlingerne flyttedes 1821, og hvor R. selv tillige fik Bolig. Her udfoldede han en rastløs Virksomhed for Indsamling af Materiale ved Indkjøb af Privatsamlinger og Anskaffelser fra vore Kolonier, fremfor alt fra Grønland; og det var efter hans Forslag, at Musæets Organisation og Ordning fastsattes 1829. For Universitetets zoologiske Samlinger opnaaede R. først 1838 at faa et nogenlunde brugeligt Lokale i en Del af Kommunitetsbygningen, hvis Indretning dog først blev færdig kort før hans Død. Sin Musæumsvirksomhed omfattede han med den varmeste Interesse; han var fuld af Ideer og Planer og besjælet af Iver for at føre dem ud i Virkeligheden; at dette kun delvis lykkedes ham, laa væsentlig i, at han var saa godt som ene om et Arbejde, der nødvendig maatte overstige Enkeltmands Kræfter.

R.s videnskabelige Studier beskæftigede sig i de første Aar efter hans Ansættelse for en Del med Insekterne, og 1808 udgav han som Indbydelsesskrift til zoologiske Forelæsninger en Afhandling «Om Respiration og Respirationsorganer hos Insekterne». Senere blev det udelukkende de højere Dyr, særlig Fuglene og Fiskene, som han ofrede sine Kræfter og sin Interesse, og navnlig beskæftigede han sig med særlig Forkjærlighed med Grønlands og Islands Ornithologi og Ichthyologi. Det var hans levende Ønske at faa udført en tidssvarende Bearbejdelse af Grønlands Favna, men hans mange Embedsforretninger hindrede ham i at fuldende sine Planer, og det blev kun Brudstykker, som han naaede at faa offentliggjort, mest i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter samt i «Tidsskrift for Naturvidenskaberne», som han udgav 1822—28 sammen med H. C. Ørsted og J. W. Hornemann (det vigtigste Bidrag i Vidskb. Selsk. Skr. 1838). For øvrigt bevarede han fra sine Studieaar i Udlandet og vel især fra sit Ophold i Paris en Tilbøjelighed for den sammenlignende Anatomi, som undertiden ogsaa kom til Orde i hans favnistiske Arbejder. For Danmarks forhistoriske Dyreverden nærede han stor Interesse, og han havde tidlig sin Opmærksomhed henvendt paa vore Tørvemosers og yngste geologiske Aflejringers Indhold af nu forsvundne Pattedyr. Men det blev saare lidet, hvad han derom fik offentliggjort, som overhovedet hans

videnskabelige Produktion kun blev lidet omfangsrig; af største Delen af hans videnskabelige Undersøgelser — saaledes af hans komparativ-anatomiske — foreligger der kun ganske korte Resumés (mest i Vidensk. Selsk. Oversigter 1821—39), medens andre kun have efterladt sig Vidnesbyrd i interessante og velskrevne Recensioner af andre nordiske Forfatteres Arbejder i «Maanedsskrift for Litteratur», af hvis Redaktion han var Medlem.

Hans betydelige Kundskaber og omfattende Blik kom særlig hans Forelæsninger til gode, i hvilke han jævnlig meddelte originale Anskuelser og nye Iagttagelser, som han ikke selv paa anden Maade publicerede, hvorved de ofte ere gaaede tabt for Videnskaben eller først senere, uafhængig af ham, ere fremsatte af andre. Han var en udmærket Lærer, klar og vækkende i sin Fremstilling, saa at han øvede betydelig Indflydelse paa sine Tilhørere. «Man skriver ikke blot med Blæk paa Papir, man skriver ogsaa med Begejstringens varme, levende Ord i Tilhørernes Aand. Saaledes skrev R., og længe ville taknemmelige Disciple mindes hans Tale», siger Forchhammer i sit Mindeskrift om ham. Fra sin Ungdom var R. saa vel som hans Hustru knyttet til det Brunske Hus og til Oehlschläger og hans Kreds, og ogsaa efter sin udmærkede Hustrus Død vedblev den livlige og af aandelige Interesser optagne Mand at staa i Forbindelse med en stor Del af Datidens fremragende Personligheder. I de sidste Aar af hans Liv blev hans Helbred svækket ved gjentagne Sygdomsanfald, og 31. Okt. 1845 fandtes han om Morgenen død i sit Arbejdsværelse i Musæet.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1836. Oversigt ov. Vidsk. Selsk. Forhandl. 1846. M. Reinhardt, Familie-Erindringer (1887—89). Gosch, J. C. Schiødt I. Erslew, Forf. Lex.

H. F. E. Jungersen.

Reinhardt, Johannes Theodor, 1816—82, Zoolog, Søn af ovennævnte Professor J. C. H. R., blev født i Kjøbenhavn 3. Dec. 1816. R. blev Student 1834, aflagde den filologisk-filosofiske Prøve 1835—36 og begyndte at studere Medicin, et Studium, som han dog snart forlod, i det Zoologien højst naturlig maatte tiltrække den unge Mand, der fra sin tidlige Barndom færdedes paa Musæet i Stormgade, hvor Faderen havde Embedsbolig. Nogen afsluttende Examen underkastede han sig ikke. 1845—47 deltog han som Zoolog i «Galatheas» Jordomsejling, paa hvilken han udførte omfattende Indsamlinger og gjorde en Mængde Iagttagelser, som dog for en Del forbleve uudgivne, da Omstændighederne efter Expeditionens

Hjemkomst — Kongens Død og Udbruddet af den første slesvigske Krig — forhindrede Udgivelsen af det oprindelig paatænkte Rejseværk; R. kom i øvrigt først hjem i Marts 1848, i det han, da Expeditionen kom til Rio, forlod den for efter kongelig Ordre at aflægge P. W. Lund (X, 441) et Besøg i Lagoa Santa. Kort efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til Inspector ved det kongl. naturhistoriske Musæums 1. Afdeling (Pattedyr og Fugle; senere tillige Krybdyr og Padder), en Stilling, som han bevarede til sin Død (med den Modifikation, at Musæet senere, i Henhold til Lov af 29. Dec. 1862, gik over til at blive Universitetets). I 1850 rejste R. til Lagoa Santa for at foretage zoologiske Indsamlinger og forblev der ovre i 2 Aar; 1854—56 var han atter i Brasilien i samme Øjemed. Fra 1856—78 fungerede han som zoologisk Docent ved Polyteknisk Lærestalt; 1861 blev han extraordinær Docent i Zoologi ved Universitetet, efter at han allerede 1854 havde erholdt Professortitelen. 1856 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab, i en Aarrække (til sin Død) fungerede han tillige som Selskabets Kasserer. Han var derhos Medlem af forskellige udenlandske lærde Selskaber. — R. døde ugift 23. Okt. 1882.

Hans litterære Arbejder beskæftige sig overvejende med de Grupper af Dyreriget, som hørte til hans Musæumsafdeling; det er alle Specialarbejder, for største Delen publicerede i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter samt i «Videnskabelige Meddelelser fra Naturhistorisk Forening». Deres Antal er ikke ringe; her kunne kun de vigtigere fremhæves. Et Antal større og mindre Afhandlinger fra de senere Aar af R.s Liv beskæftiger sig med forskellige sydamerikanske uddøde Pattedyr (især Gumlere), hvortil Materialet til Dels forelaa i de Lundske Samlinger. Af hans mange andre Afhandlinger om Pattedyr kunne særlig nævnes det store Arbejde om Grønlandshvalen (som han udgav 1861 sammen med Eschricht) og hans Afhandling om *Pseudorca crassidens* (1862). Til Fuglenes Naturhistorie har han bidraget med et større Antal Arbejder, af hvilke det omfangsrigeste er Afhandlingen om Fuglefavnaen paa Brasiliens Campos (1870); af andre Afhandlinger om Fugle fremhæves de om *Balæniceps rex* (1861) og om Vingens Bygning hos Stormfuglene (1873). Af hans Bidrag til Krybdyrenes Naturhistorie kunne anføres det ret omfangsrige Ungdomsarbejde om en Del nye Slangearter (1843), hans Beskrivelse af den mærkelige Slange *Ela-chistodon Westermanni* (1863) samt Afhandlingen, hvori han meddelte sin Opdagelse af de ejendommelige Gruber paa mange

Slangers Skæl (1860). Ogsaa til Fiskenes Naturhistorie har han givet flere Bidrag af Betydning, saaledes Artiklerne om Gymnotinernes Svømmeblære (1852) og om den mærkelige Stegophilus (1858), en lille brasiliansk Mallefisk, der træffes i Gjællehulen af en anden Fisk, et Forhold, der er ret enestaaende mellem Fiskene. Af hans Arbejder om hvirvelløse Dyr skulle her kun nævnes Afhandlingen fra 1846 om Cirroteuthis (sammen med Prosch) samt en kjøn lille Artikel om Krebsdyret Lithotrya, der borer sig ind i Koralblokke (1850). — Af interessantere Fund, som knytte sig til R.s Navn, kan endnu fremhæves, at det var ham, der opdagede, at Grønlandshvalen besidder et Laarben og Skinneben (skjult i Bløddelene); og det var R., der først erkjendte, at den mærkelige uddøde Dronte er en Due. Det er ogsaa R., hvem Opdagelsen af de vidunderlige «Termitofiler» skyldes, som Schiødte senere beskrev under Navnene Corotoca og Spirachtha. — Til Zoologiens Historie har R. givet et Bidrag med sin udførlige Nekrolog over P. W. Lund (1880), et dygtigt og interessant Arbejde, som det er højest glædeligt at R. udførte, thi ingen var som han kompetent til at skrive om denne mærkelige Mands Livsførelse.

R. var et klart, skarpt og livligt Hoved, hvad der traadte stærkt frem i Underholdning og Samtale. Som Videnskabsmand var han — hvad han med sit «gode Hoved» selv var fuldkommen klar over — ikke af dem, der træde frem i første Række; men han var en lærd og omhyggelig Beskriver, en paalidelig Arbejder af den ældre Skole, et Standpunkt, som han efter Sagens Natur indtog til det sidste; skjønt han — i Modsætning til Flertallet af vore ældre Zoologer — gennem mange Aar var en decideret Tilhænger af Nedstamningstheorien, mærkes der dog ikke nogen Paa-virkning fra denne Side i hans Arbejder. Hans Virksomhed som Universitetslærer var præget af det samme Stempel som hans zoologiske Forfattervirksomhed: hans Forelæsninger vare altid meget omhyggelig forberedte, helt nedskrevne forinden, og bleve meget soigneret holdte for den lille Kreds af zoologiske studerende, som indfandt sig ved dem; men det kan ikke nægtes, at de i høj Grad holdt sig til det blot faktiske og i Almindelighed beskæftigede sig med lovlig specielle Æmner, og R.s Virksomhed som Lærer har ikke sat sig dybe Spor. Som Musæumsmand var R. efter den Tids Krav en fortrinlig Kraft, der med Iver og Held søgte at forøge Afdelingens Indhold og forstod at holde den i udmærket Orden.

Erslew, Forf. Lex.

J. E. V. Boas.

Reinhardt, Mathilde, f. 1820, Forfatterinde, er Datter af ovennævnte Professor J. C. H. R. Hun fødtes i Kjøbenhavn 13. Marts 1820. Fra sine tidligste Aar har hun været knyttet til Slægterne Brun, Oehlschläger, Ørsted, Münter, Mynster, Hauch, Hegermann-Lindenchrone, Wiehe, Steenstrup osv., og i sine «Familieerindringer, Breve og Meddelelser» (I—II, 1887—89) har hun leveret et værdifuldt Kildeskrift for den nyere Tids Personalhistorie. Sammen med sin Broder, ovennævnte Professor J. T. R., og sin Tvillingsøster skabte hun et Hjem, som indtil nu samler en begavet Omgangskreds, hvori en tidligere Tids store Navne have Gjenlyd. *Nic. Bøgh.*

Reinking, Dietrich, 1590—1664, Retslærd og Kansler, er født 10. Marts 1590 i Windau i Kurland. Her hen havde hans Bedstefader, der døde som Raadmand i Osnabrück, sendt hans Fader, Otto R., til en Slægtning, der var ansat hos Hertugen, og han havde giftet sig der med Hedevig v. Lambsdorf. 1603 blev den unge D. R. sendt tilbage til Osnabrück, kom 1611 til Universitetet i Køl'n, besøgte 1613 Faderen i Kurland og disputerede derefter for Licentiatgraden i Giessen 1616 over et statsretligt Æmne. Kort efter blev han udnævnt til Professor ved samme Universitet, ægtede 3. Okt. s. A. Catharina Pistorius, Datter af den hessiske Raad Dr. Conrad P., og blev samtidig Dr. jur. 2 Aar senere blev han Raad hos Landgrev Ludvig V af Hessen og 1625 hans Vicekansler; tillige var han 1624 bleven fraværende Raad hos Ærkebisp Johan Frederik af Bremen.

Til hans Forfremmelse havde i høj Grad bidraget det af ham 1619 udgivne Skrift «De regimine seculari et ecclesiastico»; dette Skrift grundede hans Ry som Publicist og Jurist og oplevede mange Udgaver. Dets Betydning beroede paa dets med megen Lærdom og Selvstændighed gennemførte Forsvar for den middelalderlige Opfattelse af det romerske Rige og det romerske Kejserdømme med Hævdelse af dettes hele Magt over for Fyrster og Stænder paa det verdslige Omraade, medens det hældede til Territorialsystemet i kirkelig Henseende; det blev et Hovedvaaben for alle kejserligsindede, lige saa vel som den modsatte juridiske Skole rettede sit Hovedangreb mod det. Dog var Forfatterens Standpunkt ubetinget protestantisk og netop stærkt betinget af hans lutherske Orthodoxy; ud fra denne var han en ivrig Tilhænger af Fyrstemagten og Monarkiet. Af særlig Interesse er hans Bevisførelse for, at Kejserdømmet, det mest ophøjede Monarki, hvilede paa den gamle ro-

merske *lex regia*, hvorved Folket uigjenkaldelig havde overdraget sin Magt til Kejseren. Dog led Bogen netop paa dette Punkt af Mangel paa Skarphed; Kejseren havde, kun Gud over sig, han var løst fra Lovene, men dog bundet ved Rigets Grundlov, og Rigsstænderne havde Ret til Del i Forvaltningen. Saaledes var den enevældige Tanke ikke ført ud til sin sidste Konsekvens.

Hans Anseelse havde 1627 indbragt ham Udnævnelse til kejserlig Pfalzgreve og gjorde ham til en søgt Raadgiver. 1632 blev han Kansler hos Hertug Adolf Frederik af Meklenborg; tro imod sit politiske System virkede han for Hertugens Antagelse af Prager-Freden 1635, blev derfor forhadet af Svenskerne og fængslet af dem s. A. Efter sin Frigivelse blev han 1636 knyttet som Kansler til Ærkebispshertug Frederik (III) af Bremen, og dermed begyndte hans Betydning for Danmarks Historie. Uden Tvivl har Frederik følt sig tiltalt af hans monarkisksindede Theorier; i sit Skrift af 1653 «*Biblische Polizei*», der var dediceret til Hertugen, udviklede han dem nærmere med en stærk Tilsætning af religiøst-moralsk Indhold. Han blev i det hele Hertug Frederiks højt betroede Mand, der 1638 repræsenterede ham paa et Møde med de nedersachsiske Fyrster og 1641 var tilstede ved det Forligsmøde, som afholdtes i Stade i Striden mellem Danmark og Nederlandene, og han har sikkert spillet en betydelig Rolle i Hertugens Stridigheder med Stiftets Stænder. Snart kom dog de onde Aar for Hertugen ved den dansk-svenske Krig, og R. kom personlig til at lide derved. 1645 blev han atter fængslet af sine gamle Fjender Svenskerne og holdt 16 Uger i Fangenskab i Nienburg. I de 2 følgende Aar var han Hertug Frederiks Afsending i Osnabrück. I Begyndelsen gjorde han sit for at redde Stifterne for sin Herre, men snart tilraadede han denne en anden Politik. Han havde indset, at dennes Fremtid laa i Danmark; det gjaldt at fjerne den danske Adels Frygt for, at hans tyske Besiddelser skulde bringe det danske Rige i Fare, og for at vinde dens Stemning for hans Kongevalg anbefalede han Opgivelsen, et Raad, som Frederik fulgte 1647. Tabet af Stifterne maatte dog berøve R. hans Kanslerstilling; han fik sin Afsked 10. Febr. 1648, men blev dog Hertugens fraværende Raad, og snart efter, da Frederik III havde bestaget Danmarks Trone, knyttede Kongen ham atter nøje til sig i Bevidstheden om her at have en trofast politisk Raadgiver i alt, hvad der maatte komme.

Han blev 1648 Kansler for det nye Regeringskancelli for Hertugdømmerne i Glückstadt og 1650 Præsident for den Aaret i For-

vejen oprettede Overappellationsret i Pinneberg; 1656 adledes han af Kejseren. I Hertugdømmernes Anliggender var han ivrig for Arvestatuttet af 1650 med den Begrundelse, at den kongelige Linje burde kunne holde Balance med den gottorpske. Men ogsaa i de kongerigske Sager kom han som Kongens Raadgiver til at spille en Rolle. Saaledes var han stærkt optaget af Processen mod Ulfeldt 1651; det var hans Haab, at Rigshofmesteren i hvert Fald maatte kunne fældes i Kraft af Gjengjældelsesretten paa Grund af ubevislige Beskyldninger mod Oberst Walter, og Aaret efter ønskede han den strængeste Straf over ham i Anledning af hans «Æresforsvar». 1657 betroedes det ham at forfatte det store Manifest («Jus feciale armatæ Daniæ») i Anledning af Krigserklæringen mod Sverige, og han udarbejdede tillige et andet Stridsskrift. Om han har haft nogen Indflydelse ved selve Statsforandringen 1660, vides ikke. Da Kongen derimod 1661 paalagde Regeringskancelliet i Glückstadt at gjøre Forslag til en Ordning af Arvefølgen, forfattede han et saadant; det har sin særlige Interesse ved, at han i det, der for øvrigt gik ud paa den strænge Gjennemførelse af Førstefødselsretten, anbefalede at kalde Loven derom «lex regia» i Tilslutning til den Opfattelse, han længe i Forvejen havde fremsat af en saadan Lov. Navnet blev jo ogsaa til Virkelighed, men selv var han død i Glückstadt 15. Dec. 1664, inden den endelige Kongelov blev undertegnet.

Efter sin første Hustrus Død 24. Okt. 1661 havde han 25. Okt. 1663 i sin høje Alder ægtet Dorothea Scheel, Enke efter Landfoged Johann Vieth. Det tidligere Rantzauske Gods Wellingsbüttel i Holsten havde han allerede erhvervet som bremisk Kansler.

C. Arend, Ehren-Säule üb. D. R. (Glückst. 1665). Eyben, Oratio funebris in obitum D. R. (Glückst.). Moller, Cimbria lit. Stintzing, Gesch. d. deutschen Rechtswissenschaft II, 189 ff. A. D. Jørgensen, Kongeloven. Allg. Deutsche Biographie XXVIII.

J. A. Fridericia.

Reinschat, Sigfred, 1610, s. Rindschat.

Reiser, Carl Friederich, 1718—86, Forfatter, er født 23. Juli 1718 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Christian R., en indvandret Meklenborger, var Politifuldmægtig. Moderen Adelgunde var født i Glückstadt. Chr. R. blev i 1723 Byfoged paa St. Thomas, hvor han døde det følgende Aar, hvorefter Enken, der var forbleven i Kjøbenhavn, i 1726 ægtede Stadskirurg Johan v. Aspern. 2 Aar efter blev deres Hus og alt, hvad de ejede, tilintetgjort i den store

Ildebrand, Manden blev ramt af et Slagtilfælde og var siden lam, og Sønnen R. fik en saadan Skræk for Ildebrande, at den aldrig siden forlod ham. For i sin Tid at kunne overtage Stiffaderens Forretning blev han i 1736 Feltskærsvend, men først 1751 bestod han den kirurgiske Examen. R. var en noget indskrænket, meget pertentlig, forfængelig og indbildsk Særling, der troede sig i Stand til at vinde litterær og videnskabelig Berømmelse. I 1778 offentliggjorde han en kirurgisk Afhandling, og i 1784 udkom hans «Historiske Beskrivelse over den mærkværdige og meget fyrgterlige store Ildebrand 1728», som virkelig gjorde sin Forfatter berømt og har fundet talrige Læsere ned til vore Dage. Samtiden kaldte Bogen et Galskabs Mesterstykke; der udkom over en Snes forskellige Smædeskrifter mod Forfatteren, Billeder af R. solgtes i forskellige Gjengivelser, dels Portrætter, dels Karikaturer, og Ungdommen drev sin hjerteløse Spot med den gamle Mand, naar han viste sig paa Gaden. Skjønt R. vel mærkede, at han blev holdt for Nar, opgav han dog ikke Forfatterbanen, men begyndte at udarbejde en Levnedsskildring af sig selv. Inden den var afsluttet, døde han 5. April 1786, men Manuskriptet blev udgivet s. A. under Titelen: «Liv, Levned- og Forfølgelseshistorie». En samlet Udgave af begge Skrifter besørgede Dr. O. Nielsen 1890.

R., som var tysk opdraget, lærte aldrig at skrive dansk, og han bogstaverer og interpungerer efter eget Fordogtbeholdende; men hans Stil har dog, trods sine Pudsigheder, en vis Tiltrækning ved sit stærkt personlige Præg, og Samtiden sagde derfor ogsaa, at naar man læste i R.s Bøger, var det ganske, som man hørte ham selv tale. Helt uden Værdi i historisk Henseende ere Bøgerne ikke; det faktiske, han fortæller, er som oftest korrekt, og nyere Undersøgelser, navnlig om Ildebranden 1728, have gjenemgaaende bekræftet hans Fortællinger. — R. blev gift 25. April 1759 med Anna Cathrine Elisabeth Geismer († 1. Sept. 1761) og 19. Avg. 1778 med Christiane Sophie Müller (begr. 3. Dec. 1784).

Chr. Villads Christensen.

Reisz, Carl Marinus, f. 1829, Læge. C. R. er af oprindelig polsk Herkomst og en Søn af Overlærer Jacob Frederik R. og Birgitte Agathe f. Sozybrowsky. Han fødtes i Viborg 6. Febr. 1829. Student 1847 fra Viborg Skole tjente han 1848 som frivillig Sergent i Krigen, 1849—50 som Underlæge i Søværnet. 1853 fungerede han som Koleralæge i Nyboder, og 1855 tog han Lægeexamen,

hvorefter han 1855—57 var Kandidat, 1858—60 Reservemedikus ved Frederiks Hospital. 1858 erhvervede han sig Doktorgraden ved en dygtig Afhandling «Om Bronkotomiens Indikationer», der dannede hans Udgangspunkt for et Specialstudium af Strubens Sygdomme og gjorde ham til den tidligste Specialist her til Lands paa dette Omraade. 1860—61 var han Medredaktør af «Hospitalstidende», samtidig Prosector chirurgiæ ved Universitetet. Som en af Fengers udvalgte Disciple higede han efter videre videnskabelig Uddannelse, særlig i Lærerens oprindelige Specialfag, den pathologiske Anatomi, hvis nye Æra under Virchows Ægide netop da var kommen i Flor, og 1861 foretog han en længere Studierejse med Hovedophold i Berlin. Efter at have konkurreret til Lektoratet i medicinsk Klinik 1862 blev han i 1863 under Sommers tiltagende Sygdom konstitueret som Docent i pathologisk Anatomi og almindelig Pathologi samtidig med at overtage Prosektorposten paa det nye Kommunehospital, 1865 blev han udnævnt til Lektor, 1868 til Professor ordinarius.

I denne Virksomhed satte han sig dybe Spor og vakte ved sit overordentlige Lærertalent, sin Iver og Begejstring for sit betydningsfulde Lærefag hos sine Disciple en videnskabelig Sans og Interesse, der ikke alene kom selve Faget, men hele Studiet i høj Grad til gode, i det den pathologiske Anatomi med dertil knyttet almindelig Pathologi udgjorde det nye stringente Hovedgrundlag for hele den medicinske Opfattelse. Men netop derfor vare de fleste af Virchows talentfulde Disciple — ligesom ogsaa selve R.s københavnske Lærer Fenger — tillige Klinikere, og om R. gjælder det i særlig Grad, at hans Evner og Anlæg ikke mindre end hans hele Uddannelse maatte føre ham i den Retning, til Anvendelsen af hans omfattende pathologiske Indsigter paa Sygesengen. Dette skete i 1873, da han ved O. L. Bangs Afgang overtog Professoratet i Medicina interna og Therapi og samtidig efter Dahlerup blev Overmedikus paa Frederiks Hospital.

I denne nye Stilling udfoldede han ligeledes en meget paa-skjønnet Lærervirksomhed; hans Undervisning bevarede gennem Aarene fuldt sit ejendommelig livlige og friske Præg. Ikke mindre skattet blev han som Læge for et stort Klientel og som den, hvis kyndige Bistand søgtes fra nær og fjærn, særlig for Brystsygdommes Vedkommende, hvilke han i naturlig Tilslutning til sit oprindelige Studium af Strubens Sygdomme gjorde til Gjenstand for vedholdende Særstudier, der ogsaa satte værdifuld Frugt i Litteraturen; den overvejende Del af hans Publikationer i Tidsskrifter og Universitets-

programmer bevæger sig paa Brystsygdommenes og ganske særlig paa den theoretisk og praktisk lige vigtige Tuberkuloses Omraade. 1892 traadte han igjen tilbage fra det anstrængende Overmedikat.

Efter i 1881 at være indvalgt i Konsistorium valgtes han til Rektor for Universitetsaaret 1883—84, og ved den i 1884 afholdte internationale Lægekongres i Kjøbenhavn fungerede han som Præsident for den patologisk-anatomiske Sektion. Til Rektor valgtes han paa ny 1893—94 og 3. Gang 1898—99. 1890 blev han Kommandør af Danebrog. Ved hans 25 Aars Jubilæum som Universitetslærer i 1890 lode taknemmelige Elever og Venner hans Billede male.

Ogsaa uden for hans omfattende Læge- og Lærervirksomhed er der blevet lagt Beslag paa hans Arbejdskraft og Indsiger. 1885—90 var han Medlem af Sundhedskollegiet. Medredaktør af «Nordisk medicinsk Arkiv» har han været lige fra Tidsskriftets Stiftelse 1869. Af Forening for Ligbrænding var han en af Stifterne, i nogle Aar tillige Medlem af dens Bestyrelse. Med Udgangen af indeværende Aar (1899) tager han Afsked fra den Universitetsstilling, i hvilken han utrættelig har virket i mere end en Menneskealder. — 1875 ægtede han Corinna Løwenfeldt, Datter af Kammerherre, Major Christian Frederik L.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Illustr. Tid. XXXI, Nr. 29. *Jul. Petersen.*

Reitzel, Carl Andreas, 1789—1853, Boghandler, er født 4. Okt. 1789 i Kjøbenhavn, hvor hans i Tyskland fødte Fader, Benjamin R., var Handskemager; Moderen var Dorothea f. Weiss. 1803 kom han i Lære hos Boghandler G. Bonnier, Faderen til de senere saa bekendte svenske Boghandlere af dette Navn, og hos ham blev han, til han 1819 etablerede sig. Dette skete i smaa Forhold, men lidt efter gjorde hans store Dygtighed, at den Reitzelske Boghandel blev en Faktor i den danske Litteratur. Han blev Tidens største Forlægger her i Landet. Han begyndte med smaa praktiske Sager, men efterhaanden blev det den varmblodige Mands Ærgjerrighed at samle alle betydende danske Forfattere paa sit Forlag, og den Katalog, hans Sønner Hundredaarsdagen efter hans Fødsel udsendte over det Reitzelske Forlag, viser, at det lykkedes ham. Han blev Forlægger for Heiberg, Fru Gyllembourg, Hertz og Hauch, for Ingemann, Blicher, H. C. Andersen, H. P. Holst, Aarestrup, Chr. Winther og Fr. Paludan-Müller, for Chr.

Molbech, Sibbern og J. M. Thiele, for Allen, C. Paludan-Müller, Schiern og Worsaae, for Mynster, Martensen, Søren Kierkegaard og mange flere. Og han stod i mere end et tørt Forretningsforhold til de Forfattere, han knyttede til sig. En Kreds af dem samlede en Tid næsten daglig i hans Boglade, der derved fik forøget litterær Betydning, og dem alle vandt han ved en elskværdig Liberalitet, som han ogsaa fik Lejlighed til at vise over for Studenterforeningen. Det er naturligt, at han 1837 var en af Boghandlerforeningens Stiftere, han var endog 4 Gange Formand for den i Tiden 1837—44, men det er karakteristisk, at han uden Hensyn til det økonomiske Tab, han derved led, 1848 meldte sig ud af den. 1829 udnævntes han til Universitetsboghandler, 1851 blev han Kancelliraad, og 7. Juni 1853 afgik han ved Døden. Han var 2 Gange gift: 1. med Cathrine Elisabeth f. Lundberg (f. 26. Nov. 1791 † i Maj 1825), Datter af Feldbereder Abraham L. og Mariane f. Jensen, og 2. (8. Dec. 1827) med Sophie f. Thostrup (f. 1. Jan. 1797 † 6. Juli 1869), Datter af Skrædder Jens Jensen T. og Anna Dorothea Marthe f. Schnell.

Ved sin Død havde han 2 i Boghandel oplærte Sønner, og efter hans Bestemmelse fortsattes Virksomheden af den ældste af dem, *Theodor R.* (f. 18. Sept. 1828), i Forening med Forretningens mangleaarige Bogholder. Firmaet var «C. A. R.s Bo og Arvinger», men det forandredes til «C. A. Reitzel», da Theodor R. med Broderen *Carl R.* (f. 2. Juli 1833) 1858 for egen Regning overtog Boghandelen, som de fortsatte i Faderens Aand. Til de tidligere nævnte Forfattere føjede de en Række yngre. Deres Betydning viste sig ogsaa paa forskjellig Maade i Boghandlerforeningen, hvor Theodor R. var Formand i over 10 Aar (1868, 1869, 1888—96) og Carl R. Leder af de selskabelige Sammenkomster, ligesom han fra 1890 har været Formand for den s. A. stiftede Boghandlerklub. Carl R. er tillige optraadt som Udgiver, 1883 af en Fortegnelse over de paa Charlottenborg udstillede Kunstværker og 1897 af en Fortegnelse over Skiverne paa den kongl. Skydebane. En væsentlig Forandring i deres Virksomhed indtraadte, da det Reitzelske Forlag 1. Jan. 1893 gik over til George C. Grøn, der for øvrigt 1896 afstod det til den Gyldendalske Boghandel.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II. Delbanco, Festskr. i Anl. af Boghandlerforen.s Halvhundredaarsdag. Dolleris, Danmarks Boghandlere. P. Hansen, Illustr. dansk Lit.-Hist. II. O. B. Wroblewski, Ti Aar i C. A. Reitzels Boglade (1889).

C. Nyrop.

v. Reitzenstein, Carl Gottlieb, 1684—1756, Officer, er 4. Søn af Georg Peter v. R. († 1694) og Florentine Dorothea v. Tritzschler og er født 5. (20.) Avg. 1684 i Sognet Irfersgrün i Voigtland (Sachsen). Han maa være kommet her ind ung, thi han siger selv, at han har lært Artilleri og Fortifikation i Kongens Lande og har derefter for videre at uddanne sig tjent i 7 Aar (1702—9) ved det hollandske Artilleri og i den Tid gjort Tjeneste i 15 à 16 Belejringer. Paa sin Morbroder Generallieutenant Tritzschlers Indstilling blev han, der var Premierlieutenant, i 1709 udnævnt til Artillerikapitajn for Kompagniet i Frederikshald. Han var da endnu i Holland, hvorfor det paalagdes ham strax at begive sig til sit Kompagni. Det faldt i hans Lod som Chef for dette Kompagni at kommandere Artilleriet paa Fæstningen Frederikssten under begge Carl XII's Angreb paa den, 1716 og 1718. R. udmærkede sig begge Gange ved sin Nidkjerhed og Dygtighed og blev ogsaa 1716 karakt. Major. R. blev 1722 virkelig Major og karakt. Oberstlieutenant, 1728 virkelig Oberstlieutenant og forsat til Danmark, hvor han fik Kompagniet i Kastellet, 1732 Oberst og Chef for danske Artillerikorps, de 3 Søartillerikompanier og begge Tøjhusene for Land- og Søetaten. 1738 udvirkede Grev Danneskjold, at Officerspladserne ved de 3 Søartillerikompanier skulde besættes med Søofficerer, og i 1739 opnaaede han, at R. fik sin Afsked som Chef for disse Kompagnier og fra Søtøjhuset, hvorved Danneskjold fik indført den fuldstændige Adskillelse imellem Sø- og Landartilleriet. Det synes, at Danneskjold ej har kunnet taale, at R. uforbeholdent udtalte sin Mening om hans Forslag. 1742 blev R. Generalmajor af Infanteriet, 1752 Ridder af Danebrog, 1755 Generallieutenant og gik efter Ansøgning 1756 af fra Artilleriet og blev Kommandant i Fredericia, hvor han dog kun var i 10 Dage, da han døde 25. Juni 1756 af et Slagtilfælde.

R. var en meget dygtig praktisk militær og en duelig administrativ Embedsmand. Han udmærkede sig flere Gange; han var ogsaa en dannet Mand, havde et Bibliothek, hvori de fleste af Holbergs Værker fandtes paa Tysk, men dog ogsaa nogle paa Dansk. Sin Korrespondance med Avtoriteter førte han snart paa Tysk, snart paa Dansk. Om R. har været 2 Gange gift, er tvivlsomt. Sikkert er kun, at han 29. Dec. 1747 blev gift med Benedicta Maria Christiana v. Vieregg (f. 2. Nov. 1724 † 3. Okt. 1749), Datter af senere Generalmajor Julius Johan v. V. († 1756) og hans 1. Hustru, Dorothea Louise f. v. Plessen († 1748).

Personalthist. Tidsskr. 2. R. VI, 21 f.

P. C. Bang.

v. Reitzenstein, Johan Christoph, 1698—1767, Gehejmeraad, Søn af brandenburg-kulmbachsk Gehejmelandraad Georg Friedrich v. R. til Nentschau og Anna Dorothea v. Beulwitz, fødtes 26. Maj 1698, var først Page hos Markgrevinden af Kulmbach og avancerede i kejserlig Tjeneste i Aarene 1719—31 fra Fændrik til Oberst. 1739 kom han til Danmark og udnævntes ved Dronning Sophie Magdalenes Indflydelse til Hofmarskal. 1743 blev han Overhofmarskal, 1746 Gehejmeraad samt Generalmajor og Kommandant i Rensborg. 1739 var han bleven hvid Ridder og 1741 dekoreret med Enkedronningens Orden. 1749 forlod han med Karakter af General-lieutenant dansk Tjeneste og trak sig tilbage til sit Gods Regnitzlosau, hvor han døde 27. April 1767. Han var gift 1. (1726) med Marie Dorothea f. v. Baumgarten (f. 15. Okt. 1699 † 7. Juli 1732), 2. (7. Avg. 1743) med Marie Christiane Henriette f. v. Beulwitz (f. 25. Nov. 1700 † 20. Maj 1767), vistnok Datter af Christopher v. B. til Støben og Amalie Juliane f. v. Güntherode; hun var Hofdame hos Dronning Sophie Magdalene og Dame de l'union parfaite.

Personahist. Tidsskr. 2. R. VI.

Louis Bobé.

v. Reitzenstein, Wolf Veit Christoph, 1710—81, Gehejmeraad, Søn af brandenburg-kulmbachsk Gehejmeraad Wolf Christoph v. R. og Maria Sabina f. v. Würzburg, fødtes 30. Nov. 1710 i Lichtenberg a. d. Selbnitz, kom som ung til Danmark, udnævntes 1734 til Sekondlieutenant ved Grenaderkorpset, blev 1736 Premierlieutenant, men tog samtidig Afsked fra Krigstjenesten. 1734 blev han Højunker, 1736 Kammerjunker hos Dronning Sophie Magdalene og blev 1747 Hofmarskal hos hende. 1750 blev han hvid Ridder og fik Ordenen de l'union parfaite. 1756 blev han Amtmand over Segeberg Amt, var 1757—66 Amtmand over Vordingborg og Tryggevælde Amter og 1779—80 konstit. Amtmand over Antvorskov og Korsør Amter. 1766 udnævntes han til Overhofmester ved det ridderlige Akademi i Sorø og tillige til Amtmand over Sorø og Ringsted Amter. 1759 var han bleven Gehejmeraad, 1769 Gehejmekonferensraad, 1777 fik han Elefantordenen. 1781 nedlagde han sine Embeder paa Grund af Alderdom. Suhm har sat ham følgende Eftermæle: «Ydmyg af Sind, beleven mod alle, Gud, Kongen, Næsten tro, elsket af de gode, frygtet af de onde, beklaget af alle retskafne». R. har udgivet en Række paa Tysk affattede, dels i Kjøbenhavn, dels i Sorø trykte Lejlighedsdigte, saaledes «Tanker over Jordskjelvet i Lissabon» (1755), «Betragtninger over Kong Frederik V's

Død», Digte i Anledning af Dronning Caroline Mathildes Indtog (1766) og over Struensees Fald (1772), Kejser Josephs Tilbagekomst (1777) og et Sørgedigt over hans eneste, begavede Søns Død (1778). R. afgik ved Døden 25. Sept. 1781. Han var 2 Gange gift: 1. (11. April 1755) med Øllegaard f. v. Gram (f. 22. Juli 1735 i Kjøbenhavn, † 6. Febr. 1759 paa Beldringe), Datter af Overjægermester Carl Chr. v. G. (VI, 163); 2. (15. Sept. 1760) med Theresia Sophie f. v. Zedwitz (f. 1713 † 10. Okt. 1799), Hofdame hos Enkedronning Sophie Magdalene.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Suhm, Saml. Skrifter XIV, 327. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI. *Louis Bobé.*

Reitzer, Christian, 1665—1736, Stiftamtmand, Bogsamler, Søn af Assessor i Skatkammerkollegiet, tidligere Sekretær i tyske Kancelli, Jørgen R. († 1676) og Anna Fabricius, er født i Kjøbenhavn 3. Okt. 1665. Efter at være bleven Student fra Hovedstadens Skole 1683 studerede han ved Universitetet, indtil han 1686, følgende Tidens Skik, søgte videre Uddannelse ved fremmede Universiteter. Hans Rejse gik over Nederlandene, med Studieophold i Leiden, Frankrig, Schweits og Tyskland. Efter sin Hjemkomst 1689 opnaaede han Tilsagn om det juridiske Professorat ved Universitetet, hvorefter han 1690 atter drog til Tyskland for yderligere at gjøre sig skikket til dette Embede. Hans Hovedophold faldt væsentlig i Halle, hvor den berømte Jurist Chr. Thomasius docerede, og her fra kaldtes han 1692 hjem for at overtage Professoratet efter Cosmus Bornemanns Død. Med dette Embede forbandt R. fra 1709 tillige Embedet som Assessor i Højesteret med Justitsraads Titel og fra 1712 som Assessor i Overadmiralitetet; 2 Gange var han Universitetets Rektor, og 1721 blev han Etatsraad. 1723 gik han over i en ganske anden Virksomhed, da han udnævntes til Stiftamtmand over Thronhjems Stift og Amtmand over Thronhjems Amt, en Forandring i Livsstilling, der vistnok stod i Forbindelse med Salget af hans Bibliothek, som ndfr. skal omtales. Under et Besøg, han i Begyndelsen af 1725 gjorde i Kjøbenhavn, fik han Ordre til at indtage den ved Biskop Deichmans Hjemrejse til Norge ledigblevne Plads i den til Undersøgelse af adskillige Embedsmænds Forhold til Forordningen af 23. Okt. 1700 om «Skjænk og Gave» (jvfr. IV, 236) nedsatte Gehejme-Inkvisitionskommission. Som Grund til, at netop han fik dette odiøse Hverv, anførtes, at han fra sit mangeaarige Arbejde i Højesteret maatte have god

Kundskab om, hvad der var passeret til Rettens Forvendelse. For Højesterets Vedkommende blev det væsentligste Resultat, at 2 af Assessorerne afskedigedes. Formentlig har hans Virksomhed i denne Sag givet Anledning til, at R. 1726 blev forflyttet til Aalborg som Stiftamtmand samt Amtmand over Aalborghus, Aastrup, Børglum og Sejlstrup Amter, fra hvilke Embeder han dog kort efter Frederik IV's Død 1730 afskedigedes, en Afskedigelse, der vistnok stod i Forbindelse med Christian VI's Uvilje mod den berygtede Kommission og de Mænd, der havde haft Sæde i den. R. flyttede snart efter til Flensborg, hvor han døde 29. Febr. 1736. Kort efter sin Afskedigelse havde han mistet sin Hustru, Marie f. Schou (ell. Rhode) († 28. Dec. 1730, 68 Aar gammel), som han havde ægtet i Kjøbenhavn 10. Sept. 1705; hun var Datter af Renteskriver Jens Sørensen.

R. hørte til den Slags grundige lærde, der i den Grad fordybe sig i Studierne, at de sjælden overkomme at gøre Resultaterne af disse tilgængelige for andre i trykte Værker; i Litteraturen haves derfor fra hans Haand kun nogle juridiske Disputatser og en Universitetstale foruden en Oversættelse af et af Ovids Klagebreve. Ved Siden af hans Hovedfag, det juridiske, var det Historiens Studium, der tiltrak ham. 1701 ansøgte han Kongen om Tilladelse til at benytte saa vel det kongelige Arkiv som Raadstuearkivet for at kunne skrive Kjøbenhavns Historie, og 1705 tillod Kongen ham at faa Underretning af Arkiverne og Kancellierne til Brug ved Udarbejdelsen af en Christian V's Historie; om han virkelig s. A. er bleven udnævnt til kongl. Historiograf, er ikke sikkert. Senere havde han Planer om at omarbejde Niels Krags Christian III's Historie. Hvor meget der kom ud af R.s Studier, kan ikke nu afgøres, da han selv inden sin Afrejse til Thronhjem tilintetgjorde sine Samlinger, efter at han forud havde skilt sig ved sit Bibliothek. I dette havde han sat baade alt, hvad han havde arvet, og hvad han «ved et stille, enfoldigt Levned» havde erhvervet, i det han i en lang Aarrække fra sin tidligste Ungdom havde købt Bøger saa vel i Indlandet som i Udlandet. Det var derved lykkedes ham at samle et sjælden udmærket Bibliothek paa o. 17000 Bind, af hvilke over de 2 Tredjedele angik Historien. Med sjælden Uegennyttighed undte han andre lærde Adgang til denne Skat; om Gram hedder det, at hver en Bog i det hele Bibliothek var ham bekjendt, og Holberg gjorde flittig Brug af de historiske Værker. Men Nedgang i hans økonomiske Vilkaar, dels

foranlediget af de slette Tider, dels vel ogsaa af de Ofre, han havde bragt Videnskaben — han bekostede saaledes 1711 Trykningen af Torfæus' norske Historie med en Udgift af 1500 Rdl. —, nødte ham til at afhænde denne sin kostbare Samling; efter flere Aars vidtløftige Underhandlinger lykkedes det ham endelig 1721, især ved Fr. Rostgaards Mellekomst, at faa Bibliotheket, som han pro forma havde overdraget til Hans Nobel (XII, 304), solgt til Kongen for 9000 Rdl. i Kroner, efter at Faren for, at det skulde gaa til England eller Rusland, var afværget. Det kongl. Bibliothek kom ved denne Lejlighed i Besiddelse ikke blot af mange historiske Hovedværker, men ogsaa af værdifulde Haandskrifter, der for en stor Del skreve sig fra den lærde Otto Sperling den yngre, der sine sidste Aar havde fundet et Hjem i R.s Hus.

Ogsaa efter Salget af sit Bibliothek vedblev R. at samle Bøger, af hvilke han testamenterede en Del til Aalborg Latinskole, der har solgt dem og aarlig uddeler Renten af Provenuet til Skolens flittigste Dimittend.

Nyerup, Lit. Lex. Werlauff, Efterr. om d. store kgl. Bibl. S. 72 ff. Bruun, Fr. Rostgaard I, 209 ff.; II, 82 ff. Danske Saml. IV, 24 ff. Bruun, Falsteriana S. 138 ff. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. VI, 487 f. Tauber og Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 65 f. *G. L. Wad.*

Rennord, Jens, 1702—70, Præst, fødtes 5. Maj 1702 i Aamot, hvor hans Fader var Kirkesanger. Han kom til Justitsraad Lachmann i Christiania som Tjener, blev her opvakt, og da nu «det eneste, han søgte i Verden, var at opbygge Sjæle», begyndte han 1724 at studere, kom ind i Latinskolen og deponerede 1729. 1733 tog han Attestats og blev s. A. resid. Kapellan til Moss og Rygge, hvorfra han 1737 forflyttedes til Bergen som resid. Kapellan til Domkirken. 1740 blev han Sognepræst til Korskirken, 1758 — meget imod sin Biskops Ønske — konstit. Stiftsprovst og som saadan udnævnt 1762, da han blev Sognepræst til Domkirken, i hvilken Stilling han døde 2. Sept. 1770. Han opholdt sig efter sin Attestats i Christiania og kan næppe da have tilhørt det herrnhutiske Samfund, siden han varmt anbefales af Biskop Hersleb. Aaret efter maa han imidlertid ganske have sluttet sig til den Kreds, der samledes om Enevold Ewald. S. A., han blev udnævnt til Præst i Bergen, var der opstaaet en herrnhutisk Bevægelse her, og R. blev dens Hovedmand. Opbyggelige Forsamlinger optog ham i høj Grad lige til hans Død, paa hvilket Tidspunkt hans Tilhængere i Bergen ikke vare mange. Der høres kun liden Tale om Udskejelser, selv

da Bevægelsen var paa sit højeste, og dette maa vistnok for en stor Del regnes den lige saa milde og sagtmodige som nidkjære R. til Fortjeneste. Man maa forundres over, at denne Mand, hvis Ydmyghed var hævet over al Tvivl, endelig vilde være Stiftsprovst, hvortil han var aldeles uduelig, som hans Embedsbøger vise. Gift 15. Febr. 1734 med Anne Christine Piper (f. 1708 † 3. Sept. 1797), Datter af Glarmester i Christiania Anders Johnsen P. og Margrethe Marie f. Broust.

Nicolaysen, Norske Mag. III, 298 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 370; 4. R. II, 765 ff. *D. Thrap.*

Repholtz, Mathias Georg Peter, f. 1825, Højesteretsassessor, er en Søn af Sognepræst Math. Georg Peter R. (f. 22. Juli 1791 † 16. Maj 1825) og Christiane Marie f. Christensen (f. 29. Sept. 1800 † 22. Dec. 1853). Han fødtes i Sackjøbing 22. Febr. 1825, blev 1842 Student fra Metropolitanskolen og 1847 juridisk Kandidat. 1850 blev han Assistent i Indenrigsministeriet, 1852 Kancellist i dettes Kontor for Kommune- og Næringssager, 1854 Fuldmægtig sammesteds, fra Begyndelsen af 1858 Sekretær hos Indenrigsministeren, konstitueredes 1860 som Assessor i Landover- samt Hof- og Stadsretten, fik senere s. A. kongl. Udnævnelse som saadan, blev 1878 beskikket til Assessor i Højesteret og virkede nu i denne Stilling, indtil han 1894 paa Grund af nedbrudt Helbred fik sin Afsked. 1866 blev han desuden Medlem af den da nedsatte Kommission til at ordne Forholdene vedrørende den Landsognene paa Bornholm tillagte Andel i Udmarksjorderne. 1892 blev han Kommandør af 2. Grad af Dannebrogordenen, 1894 af 1. Grad. — Udgivelsen af Realregistre til Domssamlinger i civile Sager for Aarene 1848—71 skyldes ham. — 19. Juni 1858 blev han gift med Sophie Lucie Ramlau (f. i Kjøbenhavn 17. Avg. 1835), en Datter af Oberst Frederik Ferdinand R. og Lucie Elisabeth f. Heide.

G. Kringelbach.

Repp, Thorleifur Guðmundsson, 1794—1857, Litterat, Søn af Præsten Guðmundur Böðvarsson og Rósa Egilsdatter, fødtes paa Præstegaarden Reykjadalur i Árness Syssel i det sydlige Island 6. Juli 1794. Han dimitteredes fra Bessastad Skole og kom 1814 til Kjøbenhavns Universitet, hvor han studerede navnlig nyere Sprog og vandt Universitetets Prismedailler for de i Aarene 1819 og 1823 udsatte Opgaver, henholdsvis i Filosofi og Æsthetik. R. var en vel begavet Mand med mangesidige Kundskaber, men ufordragelig,

ensidig og urimelig stridbar. Sine litterære Interesser, som han allerede tidlig havde lagt for Dagen ved en offentlig Tilslutning til Baggesen i dennes Strid med Oehlschläger og ved at søge Optagelse i den Rahbekske Kreds, viste han — der 1820 havde været Medstifter af Studenterforeningen — ved 1824 at foranledige Læseselskabet «Athenæum» dannet. I den akademiske Verden var han kendt som en øvet Disputator; 1826 fik han selv en Afhandling, «De sermone tentamen», antaget til at forsvares for Magistergraden; men paa Grund af Mangel paa Disciplin under det mundtlige Forsvar (hensynsløs Optræden over for nogle af de opponerende Professorer) nægtede man at tildele ham Graden, en Haardhed, som yderligere skærpede hans i Forvejen uvenlige Stemning mod danske Forhold.

R., som 1821—22 havde opholdt sig i England, udnævntes 1825 til Underbibliothekar ved Advocates' Library i Edinburgh og indehavde denne Plads 1826—37, da han vendte tilbage til Kjøbenhavn. Her blev han Translatør i Engelsk og Tysk og ernærede sig som Sproglærer. 1826 ægtede han Nicoline Petrine Thestrup. Han døde her 4. Dec. 1857, men begravedes efter eget Ønske i Reykjavik. Tilnavnet R. er taget fra Fødselskommunen.

R.s litterære Virksomhed er af stort Omfang og meget spredt, til Dels af journalistisk Art, da han sjælden forsømte at udtale sig offentlig, naar Lejlighed gaves; selv var han en kortere Tid Redaktør (af «Dagen» 1838, af «Tiden» 1848—50). Han var Talsmand for Juryvæsenet og Englands politiske Institutioner saa vel som for kommunale Reformer, søgte at indføre Silkeavl, udgav engelske Læsebøger og (sammen med Ferral) en dansk-engelsk Ordbog (1845), oversatte islandske Sagaer, forsøgte sig som Runolog, skrev Artikler i engelske Tidsskrifter m. v. Med H. C. Ørsted indviklede han sig i Polemik angaaende en af denne udgivet Lærebog, hvorunder Disputatssagen atter fremdroges (s. «Fædrelandet» 1847, Nr. 180).

Erslew, Forf. Lex. P. Pétursson, Hist. eccles. Isl. S. 445 f. P. H. B(oye), K. M. Rahbeks Brevvexling S. 149 ff. Selmer, Akad. Tidender I, 16 f. Museum 1895, II, 180. Avisen 29. Marts 1890. Sunnanfari Sept. 1895.

Kr. Kaalund.

Reravius, Rasmus Hansen, —1582, Præst og Folkeskribent, skrev sig Toropius og var vistnok født i Torpe (nu Vejleby) i Nærheden af Rødby. Om hans Ungdom vides kun, at han havde haft Hans Pedersen, siden Sognepræst i Skjelskør († 1593), til Lærer,

og at han 1559 opholdt sig i Kjøbenhavn samtidig med Frederik II's Kroning, som han mange Aar derefter skildrede paa Vers. Etsteds betegner han den bekjendte Bogtrykker Laurens Benedicht (II, 59) som sin Svoger, og denne Forbindelse har vistnok ført ham ind paa en saa omfattende Forfatter- og Oversættervirksomhed, at han med Føje kan betegnes som sin Tids flittigste danske Folkeskribent.

R.s første Ansættelse var som Sognekapellan i Østofte paa Laaland (o. 1565), hvorfra han o. 1567 kaldedes til Sognepræst i Vignæs, liggende paa samme Øs nordostlige Pynt. Det var vistnok for lettere at kunne virke som Bogudgiver, at han o. 1570 søgte og fik Ansættelse som Præst ved «Helligaandshus» eller Helligaands Hospital i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling han, støttet ved et aarligt Tilskud fra det kongl. Rentekammer til hans Løn, forblev til 1577, da Kongen beskikkede ham til Sognepræst i Rødby og Ringsebølle, med særligt Hensyn til, at Rødby «burde være forsørget med en lærd og anset Person, eftersom Sognet ligger paa et almindeligt Færgested, hvor mange drage frem og tilbage». Denne kongelige Udnævnelse, med Tilsidesættelse af det ved Kirkeordinansen foreskrevne Menighedsvalg, blev imidlertid for R. Kilden til mange Fortrædeligheder. Sagen var især den, at da han kaldedes til Sognepræst i Rødby, var Embedet ikke ledigt, men hans Forgænger, der af Myndighederne ansaaes for mindre skikket til Embedet, maatte træde tilbage til den underordnede Plads som Kapellan i Rødby, som han havde beklædt, inden han 1572 var bleven Sognepræst. Men denne Mand havde Slægtninge og Tilhængere blandt Sogneboerne, og disse ansaa det nu for deres Opgave at gjøre den dem paanødte Præst Livet saa surt som muligt. Navnlig var der en Urostifter, der, naar Præsten paa Sognestævne formanede Sognefolkene til at holde deres Børn «til Børnelærdom og Skole», den ene Gang efter den anden raabte: «Holder eders Børn til at drive Plov, og faar (:) giver dem en Smækkesvøbe». Det gik endog saa vidt, at der var Folk af Sognet, der ikke blot undsagde, men endog overfaldt og sloge Præsten.

Under disse trange Forhold maa det litterære Arbejde have været en Hvile for R. Det er da ogsaa en lang Række Skrifter, han har sendt ud i Verden, de allerfleste dog fra Tiden, inden han kom til Rødby. De ere overvejende af moralsk og opbyggeligt Indhold og for største Delen Oversættelser fra Tysk. Følgende kunne her fremhæves: «Den kristelige Ridder» (1568); «Oeconomia

ell. Undervisning, hvorledes en Husfader skal skikke sig» (1569), der for en Del er paa Vers og fornemmelig handler om Ægteskabet, i hvilket R. anser det for en Hovedregel:

Manden være from saasom Tobias,
Kvinden være dum (∴ stum) som Zacharias,
saa kan man i Huset have Fred.

«Unge Karles og Drenges Spejl» (1571), et Folkeskrift, der er oplagt mangfoldige Gange lige indtil Midten af det 18. Aarhundrede (s. Nyerup, Alm. Morskabslæsning S. 208 ff.); «Det gyldne Klenod» (1572); «Hustavle, hvorledes hvert Menneske udi sit Kald og Stat (∴ Stand) skal skikke sig baade mod Gud og Mennesken» (1572); «Trøst og Husvalse af Guds Ord for sygelige Dannekvinder og Barselkvinder» (1572); «Om den nye Stjerne og Komet, som sig haver ladet til Syne i Nov. Maaned 1572» (1573); «Passional, vor Herres Jesu Christi Pines og Døds Historie, med skjønnede og dejlige Figurer» (1573); «Stormægtigste, højbaarne Fyrstes og Herres, Hr. Frederik II's og stormægtige, højbaarne Fyrstindes, Fru Sophiæ Kronings og Bryllups Historie, paa danske Rim beskrevet» (1574); «Husfred» (1575), som handler om «Endrægtigheds Glæde og Lystighed» og om Ufreds Forbandelse saa vel i «Kirken og verdslig Politi» som navnlig i det huslige Liv; «Sorgfulde og bedrøvede Hjærter Urtegaard» (1580). R. udgav desuden en dansk Oversættelse (1576) af Niels Hemmingsens berømte Postil og af hans Skrift mod Trolddom og anden Misbrug af Guds Navn og Ord samt en Del flere Skrifter, især af opbyggelig Art, saasom et Trøsteskrift (1581) til Hr. Peder Skram i Anledning af hans ædle Hustrus, Fru Elsebe Krabbes, Død, ledsaget af hendes Biografi (s. IX, 382), og endelig adskillige Salmer.

At R. ved sine Bøger har truffet Tidens Tarv og Smag, fremgaar formentlig deraf, at mange af dem oplevede flere Oplag, og da de i det hele ere affattede i et godt og let læseligt Sprog, have de bragt den danske Litteratur en Tilvæxt, der ingenlunde har savnet Betydning. I ethvert Tilfælde maa man skatte Mandens store Flid. — Han døde pludselig 3. April 1582, vistnok endnu i sine kraftige Aar. Siden 1567 var han gift med Kirstine, Datter af Jacob Frost, Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Odense.

Kirkehist. Saml. 4. R. II. Rahbek og Nyerup, Den danske Digtetekunsts Hist. I. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I. *H. F. Rørdam.*

RETTELSER.

I. BIND.

- S. 5 L. 18 f. o. 1819, læs: 1815.
 - 137 - 12 — F. Ahlefeldts Bryllup stod i Julen 1656.
 - 529 - 2 — o. 1752, læs: 31. Okt. 1754.
 - 560 - 4 f. n. 1739, læs: 1738.
 - 561 - 4 f. o. C. C., læs: Morten.
 - 562 - 12 — Marts 1739, læs: Okt. 1738.

III. BIND.

- S. 181 L. 5 f. o. Amtforvalter, læs: Amtforvalter.
 - 402 - 1 — 31. Maj, læs: 31. Marts.
 520 - 12 f. n. fast Ophold, læs: Ophold.

IV. BIND.

- S. 142 L. 4 f. n. — 1851, læs: 1770—1851.
 - 143 - 13 f. o. i Slutningen af, læs: 1. Dec.
 - — - 7 f. n. i Avg., læs: 28. Juli.
 - 361 - 2 — Gundested, læs: Gundersted.

V. BIND.

- S. 84 L. 6 f. o. 1692, læs: 1691.
 - 282 - 13 f. n. 1706, læs: 1705.
 - 495 - 16 — 27. Nov., læs: 27. Juni.

VI. BIND.

- S. 87 L. 7 f. o. A. N. Gjørning er født 28. Sept. 1851.
 - 161 - 19 — (jvfr. S. 644) K. J. Grabow døde i Foraaret 1668.
 - 162 - 14 — 1838, læs: 1839.

VIII. BIND.

- S. 70 L. 12 f. n. 20. Juni, læs: 22. Juni.
 - 186 - 9 f. o. Aaret efter, læs: 1679.
 - 265 - 5 f. n. Edgar, læs: Edgard.
 - 290 - 10 f. o. Messianisme, læs: Messianitet.
-

IX. BIND.

- S. 54 L. 16 f. o. 1722, læs: 1742.
 - 63 - 13 — o. 1622, læs: 1610.
 - 65 - 12 — Niels Kaas var snarere født 1535.
 - 181 - 18 f. n. 1840, læs: 1842.
 - 398 - 2 f. o. 1809 Fændrik og s. A., læs: 1808 Fændrik og 1809.
 - — - 4 — 1815, læs: 1813.
 - 426 - 19 f. n. 1712, læs: 1710.
 - 427 - 7 — 25. Sept., læs: 27. Sept.
 - — - 5 — 27. Maj, læs: 25. Maj.
 - 439 - 8 f. o. 6. Sept., læs: 16. Sept.
 - 443 - 7 — 23. Juli, læs: 20. Juli.
-

X. BIND.

- S. 4 L. 17—19 f. o. Gregorius Forck de la Foret fra Thorn immatrikuleredes
 1714 ved Universitetet i Kjøbenhavn efter at have
 studeret 3 Aar i Leipzig.
 5 - 2 f. o. 440, læs: 439.
 - 272 - 8 f. n. det kongl. Theater, læs: Hoftheatret (G. J. Liebes første
 Optæredn paa det kongl. Theater fandt Sted 24. Okt.
 1809).
 - 273 - 11 f. o. 17. Marts, læs: 17. Maj.
 - 575 - 16—15 f. n. levede endnu 1317, læs: var vist død 1310.
-

XI. BIND.

- S. 434 L. 1 f. o. 1833, læs: 1829.
 - 551 - 14 f. n. 5. Dec., læs: 8. Dec.
 - 618 - 3 — næstældste, læs: 4. ældste.
 - 620 - 20 f. o. Magistergrad, læs: Doktorgrad.
 - 637 - 8 — 27. Dec., læs: 28. Dec.
-

XII. BIND.

- S. 20 L. 16 f. n. Fysisk, læs: Fysikalsk.
 - 216 - 7 f. o. Riis i «Ravnekrogen», læs: Friis i «I Ravnekrogen».
 - 219 - 13 — Forening, læs: Forkyndelse.
 - — - 16 f. n. Fru C. E. Nielsen, f. Raaschou, døde 1894.

- S. 384 L. 4 f. o. 1798, læs: 1803.
 - 398 - 16 — Møller, læs: Müller.
 - 534 - 10 f. n. 13., læs: 14.
 - 570 - 10 f. o. opad, læs: i Gud.
 - 571 - 14 f. n. med, læs: 1. med en Datter af Præsten Laurids Christensen
 Aagaard i Helsingør, 2. med.
-

XIII. BIND.

- S. 34 L. 6 f. o. Hildanus, læs: Findanus.
 - 103 - 11 — Tamperetskomedie, læs: Tamperretskomedie.
 - 247 - 9 f. n. Lexon, læs: Lexow.
 - 266 - 10 — Luxdorf, læs: Luxdorph.
 - 289 - 5 — Grisa, læs: Grisi.
 - 309 - 11 — 25. April, læs: 15. Jan.
 - 339 - 1 — indtraadte han i Konseillet, læs: blev han Gehejmekonfe-
 rensraad.
 - 344 - 11 — 1878, læs: 1875.
 - 480 - 6 f. o. 13. Febr., læs: 2. Febr.
-

